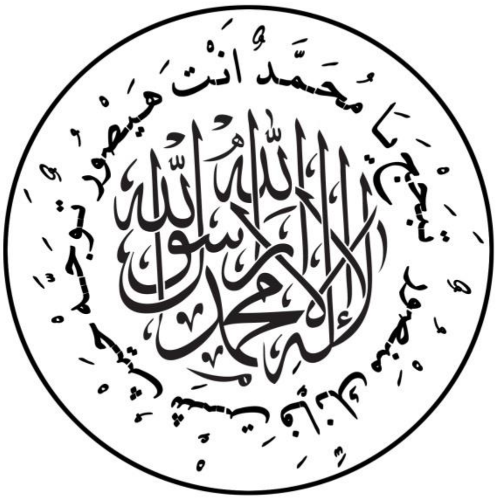
YAZILAR
26

2014

İhramcızâde
Hacı İsmail Hakkı
ALTUNTAŞ

İSBN:
ismailhakkialtuntas@gmail.com
http://ismailhakkialtuntas.com

Dizgi : **H. İsmail Hakkı Altuntaş**
Kapak :
Baskı- Cilt :

2014

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على رسولنا محمد وعلى اله وصحبه وسلم اجمعين

İnternetteki sitemiz **http://ismailhakkialtuntas.com/** da 2014 yılarında okuyucularımızla paylaştığım yazılardan bir kısmıdır.

Yazılarda sıra gözetilmedi. Değişik konular peş peşe yazıldı. Bu şekilde okuyan açısından fazla sıkıntı oluşturmayacağı düşünüldü.

Tevfik ve inayet Allah Teâlâ'dandır.

İhramcızâde
İsmail Hakkı ALTUNTAŞ
Esenler /İstanbul

Başlangıç: 14. 11. 2014

Bitiş : 26. 11. 2014

4 Yazılar

İçindekiler

SÜHEYL ÜNVER HOCA'DAN NOTLAR (Menâkıbı Süheyl Bey)

Not: Bu yazıya tesadüfen rastlayıp okumadan terk edene bir söz etmek bana çok ağır geliyor.
İhramcızâde İsmail Hakkı

hzl: Yrd.Doç.Dr. Zuhal ÖZAYDIN

Giriş

Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver Türk sanat ve kültürünü yaşatmak, korumak ve tanıtmak için büyük bir keyifle çalıştı. Kültürümüzü yaşamanın ve yaşatmanın vereceği mutluluğu bizlere tattırdı. 1936'da başlattığı Türk Süslemesi Nakışânesindeki çalışmalarını aramızdan ayrıldığı 1986 yılına kadar sürdürdü. S. Ünver hekimdi. Hekimliği çok sevmiş olduğunu, tekrar tahsil yapma şansı olsa meslek olarak yine hekimliği seçeceğini söylerdi. Dahiliye Doçenti iken, 1933 Üniversite Reformu sırasında kurulan Tıp Tarihi Kürsüsüne başkan olarak atandığında para kazanacağı bir dalı bıraktığı için çok eleştiri aldığını anlatırdı. Hocamızın Tıp Tarihi Kürsüsü Başkanlığına atanması tarihimiz, kültürümüz ve yeni bir görüş kazandırdığı bizler için gerçek bir şans olmuştur. Gerek İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesindeki Tıp Tarihi Kürsüsünde, gerekse 1967'de İstanbul Üniversitesinde iki tıp fakültesinin kurulmasıyla tercihi olan Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsünde Cuma günleri öğleden sonraları Türk Süslemesi Sanat Kursları hep devam etti. S. Ünver tıp tarihi çalışmalarının yanısıra Türk sanatı, gelenekleri, folkloru gibi alanlarda da yaptığı araştırmalar ile sayısız eserler verdi. Belki de unutulacak olan Türk süslemesi sanatları onunla yeniden hayat buldu. Bugün Türk süslemesi dalında eserler veren çok sayıda kıymetli sanatkâr yetiştirdi. Nakışhânede tezhip, minyatür, çini, ebru gibi sanatlarımız yetiştirdiği ustalar tarafından öğretilirken, tarihimizi daha iyi tanımanın ve tanıtmanın yollarını gösterdi. Haftada bir yarım gün bile, sanat çalışmalarına katılıp, Hocamızın konuşmalarını dinlemek öğrencileri için ne büyük fırsattı.

Hocamızı 1964 yılında tanıma şansına erdim. Dershanesine sürekli olarak devamım ise 1981 yılında ATATÜRK'ün 100. doğum yılı kutlamaları sırasında başladı. Hoca dershanesine devam etmemi hep söylerdi. Fakat çalışma hayatının yoğunluğu içinde fırsat bulamıyordum. ATA'mızın 100. doğum yılı kutlamalarına ben de Hocamızın dershanesine devam ederek iştirak ettim. Bu çalışmalara başlamamda beni hep destekleyen, o yıllarda birlikte çalışma şansına eriştiğim Prof.Dr. Asım Cenani'ye daima şükran duydum ve duyacağım.

Dershaneye devamın sırasında Hocamızın söylediklerini yazmaya çalıştım. Zaten Hocamız, kalemi kağıdı olmayanlarla konuşmadığını söylerdi. Bir toplantıda "Benim konuştuklarımı not alıyorsunuz, ama doğru yazıp yazmadığınızı bilmiyorum, 46 senedir kimse bana yazladığını tashih ettirmedi. Birgün yayınlayabilirsiniz. Fikirlerimin yanlış vurgunlanmasını istemem. Size lâf gelmez, bana gelir. Dikkatli olmak lâzım" dedi. Bu ikaza uyarak aldığım notlan daktiloda yazarak kendisine verdim. Tuttuğum notların önemli bir kısmını tashih etti. Hocamızdan tuttuğum notların bir kısmını yayınlayarak, onun dershanesinin sıcaklığını ilgilenenlere tanıtmak istedim. Hatalar bana, sevaplar Hocamıza aittir

(S. Ünver'in hayatı hakkında geniş bilgi için bkz. A.G.Sayar: A.Süheyl ünver Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri 1898-1986, Eren Yay., İst., 1994.A.G.Sayar'a, S.Ünver'i bütün yönleri ile aldığı bu mükemmel eser için teşekkür ve saygılarımızı sunuyoruz. Ayrıca bkz. içinde E.K.Unat, A.Terzioğlu, N.Sarı, M.Ülker, M.E.Özen, Ü.Erke, A.G.Sayar ve Z.Başar'ın, S.Ünver'i çeşitli yönleri ile tanıtan ve E.K.Unat'ın düzenlendiği: Ord.Prof.Dr. Ahmet Süheyl Ünver (1898-1986), I.Ü.Rektörlüğü Yay.No: 3393, îst., 1986. S.Ünver'in bibliyoğrafyası hakkında bkz.O.Ergin: Dr. A. Süheyl Ünver Bibliyografyası. I.Ü. Tıp Tarihi Enstitüsü, İst., 1941. O.Ergin: Dr. Süheyl Ünver Bibliyografyası II.İ.Ü. Tıp Tarihi Enstitüsü, İst., 1952. G.Özdemir-B.Tanyeri-T.Ölez: Dr. A. Süheyl Ünver Bibliyografyası III. İ.Ü. Yay. Rektörlük No: 1804, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi No:16, İst. - 1972. C. Yalım: Ord.Prof.Dr. A.Süheyl Ünver'in Bibliyografyası IV., (y.y), îst., 1985.).

Hocamızın Metodu

Eski Taksim Belediye Gazinosunda düzenlenen bir geceye S. Ünver ailesi ile birlikte katılmıştır. Ünlü bilim adamlarının da iştirak ettiği geceye Yahya Kemal Beyatlı da gelir. Salona girişinde kimse kalkıp

Beyatlı'ya karşılamaz. Beyatlı bu kayıtsızlık karşısında geri dönerken Hocamız büyük şairin yanına gider ve "sizi evinizden alamadım, özür dilerim" diyerek masasına davet eder. Beyatlı Hocamızın bu inceliği ve kendisine reva görülen kayıtsızlığı şu sözlerle ifade eder: "Süheyl bütün dünya senin peşinden gelseydi" ve sonra herkesin neden S. Ünver gibi olması isteğininim sebeplerini de söyler.

S. Ünver'i tanıma şansına sahip bizler şüphesiz bu sebepleri biliyoruz. Kurslarına katılanlarımızın çoğu Hocamızın çok yönlü kişiliğinin bir kısmını yakalamaya çalıştık. Bir kısmını diyorum, çünkü Hocamız bir toplantısında şöyle demişti : **"Beni anlamadılar, benim metodumu anlamalarını isterdim".** Hocamızın metodu ne idi? Ondan duyduklarımla yazmaya çalıştığım bu satırların, metodu hakkında ipucu vermesini umarım.

Yazmanın Önemi

Hocanın çok sık olarak "Kâğıt kalemi olmayan ahbabu yârânı kabul etmeyin", "Toplumumuzun hastalığı şifahilik", "Milletçe şifahiyiz", "Hiçbirşeyi aklınızda tutmaya heves etmeyin, aklınız uşağınız değil, yazın" sözlerini tekrarlardı. Duyduklarımızı yazmamamızı kültürümüze ihanet olarak kabul ediyordu. Hoca yazmayanlarla gerçekten konuşmuyordu. **Bir gün "benimle neden konuşmuyorsunuz" diye soran bir tanıdığına; "söylediklerimi yazmadığın için" diye cevap vermiş.** Kültür tarihimizdeki boşlukların yazmamaktan, şifahilikten kaynaklandığım bıkmadan tekrarladı. Barbaros'un bir minyatürünü yapan Nigârî için **"Nigârî'nin ruhuna Fatiha okurum ama onu tanıyanlara okumam, onun hakkında birşey yazmamışlar, Kanuni'nin sohbet arkadaşının kabrini bile kaybetmişler", "Kavalalı'nın kızı Zeynep Hanım'la evli olan Yusuf Kâmil Paşa mütefekkir ve kâmil bir insan, ama konuştukları yazılmamış"** derdi.

Kültüre ve kültür değerlerine çok büyük önem veren Hoca duyduklarını yazmış, bulduklarını muhafaza etmiş, gördüklerinin resmini yapmış, bu şekilde oluşturduğu 1100 dosyayı ve defteri Süleymaniye Kütüphânesine vakfetmişti. Bu dosyalar ve defterler incelendiği zaman neleri atarak, neleri yazmayarak ziyan ettiğimiz ve önemsiz sandığımız kültür unsurlarımızı yok ettiğimiz daha iyi anlaşılmaktadır.

Hoca Andre Gide'nin şu sözünü hep hatırlatırdı: **"Anı yazmak, ölümden birşeyler kurtarmaktır".** Tevfik Sağlam Paşa "Nasıl Okudum" isimli hatıratını, Hocamızın tavsiyesi üzerine yazmıştı: **"Tevfik Sağlam paşa hocam olmadı, ama yazdığı kitaplarından faydalandım. 50 yıllık tanışıklığımız vardı. Bir zamanlar köy enstitüleri kurulmuştu, incelemek üzere Tevfik Sağlam Paşa ve davetlileri ile Adapazarı'na gittik. Yolda bana nasıl okuduğunu ve hocalarını anlattı. Kendisine, anlattıklarını yalnız benim bildiğimi, bunları yazıp yayınlamasının iyi bir iş olacağını anlattım. Yazdı".**

Tevfik Sağlam Paşa'nın yayınladığı Hatıratı, bugün tıp tarihçileri için bir kaynak eser niteliğindir (T.Sağlam: Nasıl Okudum. Üçüncü baskıyı hazırlayanlar: H.Hatemi-A.Kazancıgil, I.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Atatürk'ün Yüzüncü Doğum Yılını Kutlama Yay.Özel Seri: 4, İst., 1981.). Hoca bu Hatıratla ilgili olarak : "Tevfik Sağlam Paşa öldüğünde Kürsüde sattığım kitaplarının az bir parası bende idi. Bu paralarla Süleymaniye'ye bağışladığım defterlerden birkaçını ciltlettim. Üzerine 'Tevfik Sağlam Paşa tarafından cilt ettirilmiştir' diye yazdırdım. Tevfik Sağlam Paşa ölmüş olabilir mi. O yaşıyor" diyerek yazmanın önemini dile getiriyordu.

12 Temmuz 1982 tarihinde, bugün İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü olarak kullanılan binada, ölümünün beşinci yılında Prof. Dr. Bedi Şehsuvaroğlu'nu anmak üzere bir toplantı düzenlenmişti. Hoca. B. Şehsuvaroğlu ile ilgili konuşmasında çalışmanın ve eser bırakmanın önemini ele almıştı: "...B. Şehsuvaroğlu'nu haklı olarak yad ediyorum. Eserleri onu yaşatıyor. Bir insan yaşamak istiyorsa bilgi derecesine göre eser vermelidir. B. Şehsuvaroğlu muazzam bir literatür bırakmıştır. İbn Sina veya Anadolu'nun İbn Sina'sı Hacı Paşa'ya kim öldü derse yanlıştır.

Gençleri eser vermeye teşvik etmeli. Çalışmak ve eser vermek bir nevi âbı hayât gibidir..."

> (Prof.Dr. Bedi Şehsuvaroğlu: (1914-1977). İstanbul'da doğdu. 1939 yılında Tıp Fakültesini bitirdi. Adanada sıtma mücadelesine katıldı. Eskişehir Sıtma Şube Tabipliği

yaptı. Tifüs Mücadele Heyeti ile İstanbul'a gelerek merkez hükümet tabibi, emraz-ı sariye tabibi ve Sağlık Müdür muavini olarak çalıştı. 1947'de çıkan kolera salgınında Mısır ve Hicaz'a mücadele ekibi şefi olarak gitti. 1950'de İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Kürsüsüne asistan oldu. 1953'de uzman, 1955'de doçent, 1962'de profesör oldu. 1967'de İstanbul Üniversitesinde iki tıp Fakültesinin kurulması ile İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Kürsüsü başkanı oldu. Çeşitli sosyal derneklerde görev aldı. 700 civarında yayını bulunmaktadır. Eserlerinden bazıları: Anadolu Kaplıcaları ve Selçukluluar (1957), Eczacılık Tarihi Dersleri (1970). R. Dramur: Şehsuvaroğlu, Bedi, N. Memleketmizide Türk Hekimliği ve Eczacılığının Yerleşmesinde Önemli Rolü Olan Bazı Hekim ve Eczacıların Biyogrofyaları- (Mustafa Nevzat İlaç A.Ş. Yay. İst., 1986). Geniş bilgi için bkz: N.Çağan: Dr. N. Bedi Şensuvaroğlu Biyografi ve Bibliyograyası II (1947-1970). İst. 1973. Aynca bkz. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim dalı arşivi.).

Çalışma alışkanlığı elde etmiş insanın hiçbir zaman yalnız kalmayacağını vurgulardı: **"Kütüphanede çalışan bir adamın yanına gelen biri, neden yalnızsınız diye sormuş. Çalışanın cevabı; siz geldiniz yalnız kaldım". "Hepinizin içinde bir korku var, ya ölürsek, ölmek istemiyorsanız ciddi şeyer öğrenin, ama kaydetmeye gelince, saçma sapan bile olsa kaydediniz**".

İstanbul Nasıl Sevilir?

Hoca kuru bir sevme sözcüğünden hiç hoşlanmazdı. Onun için hayranlık önemliydi. Hayranlıkta anlama ve benimseme vardı. Hayranlık daha reeldi: "Sevmek sözünden nefret ettim. İstanbul'u severiz ama kaç kapısı var bilmeyiz. Mazimizdeki yüzlerce konuyu ihmal ettik. Mazimiz parlaktır diyoruz, sonra Süleymaniye Camii'ne gitmiyoruz. Oturup ahbaplık etmeye vaktimiz çok! Biz dünyaya ahbapla yarenlik etmeye gelmedik. Sen bana gel, bana sana gideyim, böyle şey yok" derdi ve boşa geçirilmiş zamanın telâfisinin mümkün olamayacağını Şirazlı şair Sadi'nin şu sözleri ile vurgulardı: **"işte nefes aldım, onu geri verdim, geçti gitti".**

Hele İstanbul'da oturup da onu tanımamak, bilmemek kültürsüzlüğünün ta kendisiydi. **"İstanbullu, İstanbul'da oturandır, yalnız doğan değil, İstanbul'da oturup da köprü resmi sahibi olmamak!", "Bizde şifahilik hastalığı var, işitip de yazmamak, İstanbul hakkında birşey duyup da yazmamak, ne münasebet, herşey kaydedilmelidir. İstanbul'u tanımıyoruz, Silivrikapısı'ndan bütün semtlerine, anıtlarına kadar herşeyini bileceksiniz".**

Hoca İstanbul'u ve sahip olduğu zenginlikleri çok iyi bilirdi, ama **"İstanbul'da o kadar tarihi eser var ki, benim gördüklerim yüzde beşi bile değil"** derdi.

İstanbul'da oturup evinin karşısındaki tarihi yapının ne olduğunu, İstanbullu olup İstanbul'un kaç kapısı olduğunu, oturduğu semtin tarihini bilmemek ve merak etmemek onu üzmekten de öte hiddetlendirirdi. insanların hiçbir şeyi merak etmeyip sonra da sıkıldıklarını, dünyaya sıkılmaya gelmediğimizi, herşeyle ilgilenmenizi, bizi mutluluğa götürecek yolun bu olduğunu hatırlatırdı.

Hoca İstanbul'un özellikle eski semtlerine hayrandı. Oralardan bir hatıra almadan dönmezdi. Bir toplantıda bize 60 yıl önceki bir defterini gösterdi. Ressam Hoca Ali Rıza Bey'le İstanbul'un mistik beldelerinden Eyüp'e gitmiş, çeşme, sokak, ev resimleri yapmış.

Batılıların tarihimizi bilmediğimiz ve tarihi değerlerimizi korumadığımız için bizi geri buldukları görüşünü ileri sürmüştü. Dr. Roch isimli bir Fransız araştırıcısı ile ilgili anısı düşündürücüydü : "Dr. Roch'a İstanbul'u gezdirdim. Piyer Loti'ye gitmek istedi. Ona, orada bulunan mezar taşlan üzerindeki yazıları tercüme ettim. Bu taşlar üzerinde çalışılıyor mu, buradan ne eserler çıkar dedi". Hoca Eyüp Sultan'ın pitoresk (resim konusu olmaya elverişli) yerlerimizden biri olduğunu, ama çalışma yapılmadığından yakınırdı.

"İstanbul'da bir semt gösterin ki orada TürkIslâm eseri bulunmasın, mezaristanları bitiremedim, İstanbul'a, lâyık olmayılız. İstanbul'da çeşmeler vardı, evlere su gelince bunlar kapandı, kaçı akıyor

araştırılıyor mu? Mazimizdeki yüzlerce konuyu ihmal etmişiz, ama konuşuruz, lâklâk, bir de İstanbul'u sevdiğimizi söyleriz, ben bu sözden nefret ettim" onun tarihimizi ihmal ettiğimiz için söylediği sözlerdi.

Hoca bir semte hep aynı yoldan gitmeyip, farklı yollardan geçerek gittiğini ve böylece İstanbul'u daha iyi tanıdığını ve öğrendiğini anlatırdı. İstanbul'u sadece gezmiş olmak için değil, tarihe mal edecek eserler yapmak için gezerdi : "Yedikule Kapısı'ndan Ayvansarayâ parça parça her hafta bir yere gittim. Gördüklerinin resmini yaptım. Daha sonra bir de arkalarından resimlerini yaptım. Obalarda Bizans zamanında lâbirentler var. Muhasarada sur geçilse içi su dolu labirentlerle karşılaşılır. Melling bu tür labirentlerin Osmanlı bahçe mimarisinde de kullanıldığını yazar"

> (Anton Ignaz Melling: (1763-1831). Alman ressam ve mimar olan Meling 1782'de İstanbul'a geldi. III. Selim ve kardeşi Hatice Sultan'a bahçe ve saray mimarisi konusunda hizmet etti. Özellikle Boğaz kıyılarının ve hayran olduğu İstanbul'un çeşitli semtlerinin resimlerini yaptı. 20 yıl İstanbul'da kaldı ve 1803'de Paris'e gitti. İstanbul'da yaptığı resimleri oyma baskı ile bastırdı. Ana Britanica Melling maddesi.).

Hoca çocukluğunun geçtiği İstanbul'un yedinci tepesi Cerrahpaşa'nın sokaklarının evlerinin, camilerinin, çeşmelerinin resimlerini iki yıl çalışarak tamamlamış. Ne kadar ev varsa o kadar mezarı olan ve bugün bambaşka bir çehreye bürünmüş olan İstanbul'un bu eski semti artık onun resimlerinde yaşıyor. Sahip olduğumuz bazı kültür miraslarımızın birer birer yok olacağını biliyordu. Benim katılmadığım bir Eyüp Sultan gezisinde, fotoğraf çeken turistlere bakıp, gezide bulunanlara "hadi siz de çekin, yoksa gidip onlardan isteyeceksiniz" dediğini anlattılar. Bize ait kültür varlıkları hakkında bilgiyi yabancılardan isteme durumuna düşmek istemiyorsak, çalışmamız gerektiğini ne güzel bir hatırlatış. Çevremizi dikkatle incelemeli, eserleri sanki hemen yok olacakmış gibi zaptetmeliydik.

Hoca İstanbul'un üç yuvarlağı diye bir anektot anlatmıştı : "Sultan Abdülmecid zamanında İstanbul'da bir tartışma vardır. Kimileri dünya yuvarlak kimileri düz diyor. Bu tartışma Sultan Abdülmecid'e iletilmiş. Sultan, babasının yani II. Mahmud'un medfun bulunduğu yere bir çeşme yaptırmış, üzerine de mermerden bir yuvarlak koydurmuş. Tophâne'de saatin bulunduğu yere iki yuvarlak, Hasköy'de Mühendishânei Berrîi Hümâyûn'un kapısına iki yuvarlak koydurmuş. İstanbul'un çeşitli yerlerine koydurduğu bu kürelerle kendisinin dünyanın yuvarlak olduğuna inandığını belirtiyor".

Hoca sohbetlerinde İstanbul'a daha çok yer verirdi. **"1600 yaşındayım, Fatih aldığında İstanbul 1000 yaşında",** İstanbul'a böylesine bağlı ve hayrandı. Bugün olmayan İstanbul'u anlatırdı. Bir örnek: "Her mahallede sadaka taşı vardı. Geçenler bozuk para atar, yoksul olanlar ihtiyacı olan miktarı alır, fazlasını almazdı". İstanbul'un semtlerinin özelliklerini, semtlere yapılan atıfları da naklederdi : **"Üsküdar'ın hırdavatı, Kuzguncuk'un haşaratı, Çengelköy'ün zerzevatı, Beylerbeyi'nin teşrifatı"** gibi. İstanbul hakkında anlattıkları Nakışhâne'de çalışanlara bir çalışma konusu idi.

İstanbul'a olan bağlılığı ve sayısız çalışmaları sebebi ile şu anılarını nakletmişti : "Ahmet Hamdi Tanpınar yakın arkadaşımdı. Ara sıra ayakta konuşurduk. Bir gün Bayezit'te rastladım. Hızlı hızlı Üniversite'ye gidiyordu. Benim yanıma geldiğinde, merhaba Süheyl dedi, hemen gitti. Herhalde derse girecek diye düşündüm. Beni epey geçtikten sonra seslendi, geri döndü ve hızlı hızlı tekrar yanıma geldi ve İstanbul sana emanet dedi gitti. Ben Amerika'ya giderken Yahya Kemal de, İstanbul'u bırakıp nereye gidiyorsun dedi". Hoca bunları anlattıktan sonra muzip bir şekilde "sanki Belediye başkanı bendim" diye latife yapmıştı.

Kabiliyetim Yok Da Ne Demek?

Hoca "benim mesleğim şudur budur diğerleri beni ilgilendirmez" ilgisizliğini, "bana ne hastalığı" veya "beni alakadar etmez hastalığı" olarak niteler, buna bağlı olarak "benim kabiliyetim yok" gerekçesini bahane olarak görür, "size ressam olun demiyorum, resim yapın diyorum" telkininde bulunurdu.

Hoca Amerika'da dinlediği konferanslarda insanın pek çok kabiliyetle doğduğunu, bu sebeple bir insanın çok şey başarabileceğini öğrendiğini ve Amerika'dan başka bir düşünce ile avdet ettiğini anlatırdı. **"Benim kabiliyetim yok ki, ben doğru bir çizgi bile çizemem",** böyle şeyler konuşmak ayıptı, **"insan evrim içindedir, bazı kabiliyetler doğuştan olmayabilir, inkişâf ettirmek gerekir, herhangi bir konuda usul öğrendikten sonra kabiliyetinize göre geliştirin"** tavsiyesi ile tezhip, minyatür gibi Türk süslemesi sanatlarını öğrenmeye çalışan bizleri "size tezhip, minyatür değil, Türk süslemesine ait kabiliyete sahip olduğunuzu öğretiyorum" diyerek yüreklendirirdi.

İnsan merak etse neler öğrenirdi, güzel şeyleri ihmal insan sağlığını bozuyor, mutluluğunu engelliyordu, insan manevi yönden kısır kalmak istemiyorsa birkaç konuyla ilgilenmeliydi.

"Ben ressam değilim, ama resim yapıyorum" diyordu Hoca. Belge niteliğinde resim yapardı. Bugün artık olmayan evleri, çeşmeleri, sokakları ve kaybettiğimiz daha nice güzellikleri onun resimlerinde yaşamak mümkün.

Tarihimizle ilgili güzelliklerin ihmal edilmesine dayanamıyordu. Taksim, Cihangir, sularımız, yalılarımız, hattatlarımız akla gelebilecek, gelmeyecek her konuya eğilmişti. 14 yaşında iken mahya kurmasını bile öğrenmişti. Defterinde 1941 yılında Sultanahmet Camii'ne de mahya kurduğuna dair not vardı. Medresetü'l Hattatin'e de devam edip icâzet almıştı, ama hattat değildi. Doğru yazmasını öğrenmek için hat dersi almıştı.

Peki ama Hoca neden bu kadar geniş bir alanda çalışıyordu?. Yaşadığı şu olay bu soruya belki cevap olabilir : "1938-1939 yıllarında Colombia Üniversitesinde misafir öğretim üyesi olarak bulundum. Orada Kuzey-Güney Harbini yansıtan eserlerin bulunduğu Valley Forge Müzesi'ne gittim. O muharebede hizmet etmiş neferlere kadar ihmal etmemişler, resimlerini yapmışlar. İstanbul'u almışız, bizde bir şey yok. içimde bir ateş yandı. Kaynak topladım. İstanbul'un Mutlu Askerleri ve Şehit Olanlar adlı kitabı yazdım. Doktorum diye ihmal edemezdim. Üniversite hocaları var yapsınlar derler, yapmıyorlar efendim, sen yapacaksın".

Bir kütüphane çöplüğünden, atılan kitap ciltlerini toplamak kaç kişinin aklına gelir? Bir zamanlar Bayezid Kütüphanesi mücellidleri tarafından atılan eski cild kapaklarını toplamış, el nakışları ile süslü kitap kapları meydana getirmişti. Kendisi de deriyi traş ettirip cild yapardı.

"Hattat Kâmil Efendi'ye (*) "âhârlı kâğıtları merak ediyorum, ufak kâğıtları* atmayın bana verin dedim, çok sayıda verdi. Çeşitli ülkelere ait bu kâğıtları bir deftere yapıştırdım. Süleymaniye'ye verdiğim 1100 defterin içine koydum. Süleymaniye Kütüphânesi müdürü Muammer Ülker'den kağıt hakkında yazı istemişler. O da bu defterden yararlanmış, böyle şeylerle uğraşın", "ufak bir ip parçasını bile atmayın, sevdiğiniz çiçekleri bağlamaya yarar" diyen hoca bugün birçok araştırıcıya geniş bir arşiv, sayısız kitap bıraktı. Türklerin lehinde ve aleyhinde neler söylenmiş, devlet ricalinden kimleri tanımış sahip olduğu arşiv dosyalarından sadece birkaçıydı. Arşiv intizam demekti.

* Kamil Akdik: (1861–1941). Ressam Şeref Akdik'in babasıdır. Hattat Sami Efendi'den divani, celi divani, sülüs ve nesih yazılarıyla tuğra çekmeyi öğrendi. Medresetü'l Hattatin'de hat dersi verdi. 1915'de reisül hattatin ünvanını aldı. İstanbul Güzel Sanatlar Akademisinde hat dersleri verdi. 1940'da Mısır'a davet edildi ve Prens Mehmed Ali Paşa'nın Kahire'de yaptırdığı camiin kubbe ve kuşak yazılarını yazdı. Özel hat kolesiyonunu sağlığında Topkapı Sarayı müzesine bağışladı. Geniş bilgi için bkz. M. Ülker: Başlangıcından Günümüze Türk Hat Sanatı. Türkiye İş Bankası Kültür Yay. Ankara, 1987. Ayrıca bkz. M.U. Derman : Akdik Kâmil (1861–1941). Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Akdik Kâmil maddesi.

İntizamlı Ve Programlı Olmanın Önemi

"İnsan dikkati ve intizamı ile hayatta muvaffak olur, vücut bütün işlerini intizamla yapmaktadır, hayatta başarının sırrı intizamdır, Descartes, Cemiyette bazıları muvaffak olamıyorsa onu bana yollayın, ben ona sadece intizamı öğreteceğim, o zaman muvaffak olacaktır demiştir, bedbaht

insanların programı yoktur, bunların istikbalinden korkunuz" diyordu Hoca. Kendimize öyle bir hayat programı yapmalıydık ki canımız sıkılmasın. Ahbab u yarenlikle ömrümüzü kısaltmamalıydık.

Hoca ahbab u yarenliğe gerçekten içerliyordu ve ahbab u yarenlik etmek isteyenlere de Hocaya içerliyorlardı : **"Kürsüde çalışıyordum. Bir arkadaşım geldi. Çalışmamı bırakmadan onunla da ilgilendim. Kızdı gitti. Onu adam yerine koymadığımı düşünerek darıldı. Hiddet zamanla kîne döndü. Amerika'da iken bir öğretim üyesi çağırmıştı. Gittim. On kelime ancak konuştuk. Hep çalıştı. Ahbab u yarenliğe gelmedik".**

"Sergilere gidiyorlar, gördüklerini yazmıyorlar, gördüğünüz eserleri yazın", "yakın veya uzak bir seyehate giderken küçük bir defter götürün, hiç olmazsa gittiğiniz tarihi yazarsınız, bir seyahat defteri yapın" diyen Hoca'nın seyahat defterleri örnek alınacak çalışmalardır. Gittiği şehirde suluboya ile ilgilendiği yerlerin resimlerini yapar, birçok dokümanı bu deftere koyardı. O defterler yıllar sonra tarihî ve kültürel kaynaklar olmuştur. **"Vakit bulamıyorum yok, istersek yaparız, istemezsek yapmayız, bize bağlı, insan ne murad ediyorsa öğrenebilir, yapabilir"** sözleri bahane bulanlar içindi. Hele bir haftalık çalışmayı yazmayıp, unutulmaya mahkhum etmeye acıyordu.

İnsanın kendini ihmal etmesi, başladığı güzel bir şeyi yarıda bırakması ona göre ruhun ölümüydü.

Çalışma Ve Sağlığın Birlikteliği

Çalışmanın ruh ve beden sağlığı bakımından önemini hep dile getirirdi: **"Hiçbir zaman dinlenmeyi düşünmedim. Çalışmakla sıhhatimin daim olacağını ve olmakta bulunduğunu düşündüm ve öyle oldu".** Dinlemenin boş durmakla değil, meşguliyet değiştirmekle mümkün olacağını, hatırlatır, çalışmanın manevi yönünü de dile getirirdi" **"İçimiz fesat kumkuması. Boş kalınırsa şeytan insanı fenaya sürükler, çare meşguliyettir, boş kalıp ona fırsat vermemeli, sanatla uğraşmalı".** Boş durmanın dinimiz açısından da doğru olmadığını Hz. Muhammed'in şu davranışı ile açıklamıştı. : **"Peygamberimiz maiyeti ile bir yere giderken rastladığı bir adama selâm vermemiş. Fakat dönüşlerinde selam vermiş. Maiyetindekiler giderken değil de dönüşte selâm verdiniz, neden? diye sormuşlar. Hz. Muhammed, bir odun parçası ile toprağı karıştırıyordu, bir işle meşgüldü diye cevap vermiş".**

<u>"Bir gün Üsküdar'da yüksek görevlerde bulunmuş bir tanıdığıma rastladım. 'Süheyl emekli oldum, o kadar yorgunum ki sabah kahvaltısından sonra yatacağım, kalkıp öğle yemeğini yiyip yine yatacağım. Bir ay sonra öldüğü haberini aldım. Ne yapalım o da dinlenerek öldü".</u> Evet ona göre çalışarak Allah'a kavuşulmalı idi. Nakışhânede çalışan sanatkâr arkadaşlarımızdan birinin eşi ünlü bir yazardı: **"...Bey'i mütefekkir bir insan, ama okumayı, yazmayı bırakmış, bu kendini ölüme mahkûm etmektir"** diye endişesini belirtmişti.

Doğruluk Üzerine

Bir şeyi yarım yamalak öğrenenleri en tehlikeli kişiler olarak görür ve **"bugünün yarım yamalağı yarının fakiridir"** derdi. Bu kişileri ahlâkî yönden de kusurlu bulurdu. Faydalı bilgilerin arttırılmasının önemi üzerinde durur, hayatımız hakkında iyi yorumlarda bulunmamamızı, hayatımızın gidişatından başkasının sorumlu olmadığına dikkat çeker ve Sokrat'ın sözünü hatırlatırdı: **"Kendini tanı".**

Hoca gereksiz iltifat ve övgülere de karşıydı : **"Sizi övenlerden şeytandan kaçar gibi kaçın, metih bekleyenler bedbaht insanlardır".**

Hattat Kamil Akdik de iltifatı makbul saymayanlardanmış : **"Hattat Kamil Akdik bir tezhibimi görse iltifata girmez, biraz daha biraz daha diyerek ilerleme kaydetmeme yardımcı olurdu".**

Ciddi bir şekilde çalışmak insana onur sağlardı. Onun için, el öpmek isteyen kendi elini öpmeliydi, insan başkalarına muhtaç olmamalıydı, kendine yetmeliydi.

Şüpheci olmanın faydasına değinirdi. Hatta kendisi için de **"Allahın emri mi var, her söylediğime inanmayın"** dediğini kaydetmişim. Tuğraî'nin (*) bir sözünü hatırlatmıştı: "Halifenin mühüJfdarı olan

Tuğraî aynı zamanda iyi şair. Arapça bir şiirinde bir işaret gördüm. Bunu ayırdım. Şöyle diyordu : Dünyanın en büyük adamı kimseye itimat etmeyendir". Hocamız çok ince bir insandı. Bu söze bir ilâvesi olmuştu: "Ama itimat eder gibi görünmeli". îbn Sina'nın da "Akıllı adam kuşkulu adamdır" sözünü tekrarlar ve "itimadırii Allahımadır" derdi.

* (10) Tuğraî: (1061-1120). Arap divan şairi. Resmi belgelere tuğra çektiği için Tuğraî adıyla anılır. Asıl adı Fahrü'l Küttab Müeyyeddin İsmail Hüseyin'dir. Büyük Selçuklu sultanı Melikşah ve oğlu Muhammed Tapar'ın hizmetinde bulundu. Taht kavgalarına karıştı ve öldürüldü. Tuğraî Lamiyetü'l Acem adlı kasidesinde güçlülere ve haksızlıklara karşı çıkmıştır. Türkçe ve Batı dillerinde tercümeleri vardır. Ana Britanice Tuğrai maddesi.

"Lüzumsuz yere ben sana dostum diyenleri ihtiyatla dinleyin", tavsiyesinde bulunuyordu: **"Kendinize dost olunuz kâfi", "Sen kendini biliyorsun, kendi kendinin dostu ol, başkasının değil".**

Yersiz şöhretten kaçınılması gerekliliği üzerinde dururdu. Şöhret olmaya uğraşmamalı, hadiseleri kendi haline bırakmalıydı, insan kendi kendine yetebilirdi. **"Bir zamanlar...'nın hanımı olmak ne büyüklüktü, ama sonra suçlu gibi oldular. Bu sebeple şöhret olma hevesine kapılmayın. Şöhret Türk'ü dünyaya tanıtmaktır. Cemiyetin büyükleri hizmet edenlerimizdir"** yaptığı uyanlar arasında idi.

Hele kıskançlığın insanı kemiren bir illet olduğuna işaret eder ***"kıskançlık delilikten bir şubedir"*** sözünü yineler ve aklı başında insanın kimseye darılmayacağını öğütlerdi.

Maddiyat konusunda ise düşüncelerini şöyle nakletmişti : **"İnsan refaha muhtaçtır, fakat zenginliğe asla. Dünyada felâket menkıbeleri zenginlerden çıkar. Bu tür zenginlikler peşinde koşmak boştur"**. Şu sözlerle de düşüncesini teyit ediyordu: **"Şeriatta şu senin bu benim, tarikatta hem senin hem benim, hakikatta ne senin ne benim". Bir gün defterinden şu satırları bana okumuştu: "Mal o değildir ki el için toplayasın, başkasına miras bırakasın ve hesabını sen veresin".**

S. Ünver hem tıp tarihi hem de tıp ahlâkı hocası idi. Ahlâk meselesi onun esas konusu idi. 14 Mayıs 1982 tarihinde Hocayla mülâkat yapmak üzere iki gazeteci geldi. Yazılı olarak verdikleri soruların birkaçı şöyle düzenlenmişti : **"Toplumun sosyal gelişiminde din hakkında ne düşünüyorsunuz? Yakın tarihimizde aydınlarımızın dine karşı tutumları nasıldı? Dün ile bugünü kıyaslarsanız aydının dine tavrı nasıl?"** Tamamı sekiz tane olan soruları Hoca dikkatle dinledi ve **"dine dair bir şey yazmam, ahlâka dair yazarım"** diye cevap verdi.

Hoca din hakkında yazmazdı, ama sohbetlerinde yer verirdi: **"Dininizi yüksek tutunuz", "Peygamberimizin yaşantısını biliniz", "Peygamberimizi bilmeyenler var", Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellemin sözlerini biriktirin, okuyun, bulunduğunuz hayatı cennet yapın"** derdi. Hz. Muhammed'in şu örnek davranışını anlatmıştı : **"Hz. Muhammed'i yemeğe davet ettiler. Birşeyler yiyelim de öyle gidelim dedi. Orada yemek yeme arzusu azalsın".**

Hocamız biriktirdiği Hadisleri tezhipli bir deftere artistik bir yazı ile yazmıştı. Bu defter daha sonra çok güzel bir baskı ile Evyap Vakfı tarafından yayınlandı

Şu noktaya da dikkat etmemizi istemişti : "Peygamberimizin emanetleri mukaddes emanet olarak söyleniyor. Müslümanlıkta eşya mukaddes sayılmaz. Mübareklik vardır. Mübarek Emanetler. Islâm aleminde eşya mukaddes değil mübarektir. Hıristiyanlıkta mukaddestir".

Hoca olayların üzerinde fazla durulmasını gereksiz bulurdu: **"Hayatta herşeyi mesele yapmaya gelmedik. Herşeyi mesele yapmayın. Ama bunu da her yerde söylemeyin, başına gelsin de gör**

derler". O insanları incitmezdi : "Kimseyi üzmedim, kimseye keder vermedim, dilgîr olmadım, çünkü önem vermedim, mesele yapmadım, mahkemelerde sürünmeye gelmedim".

"Görgeç, bilgiç, durmageç, hadiselerin üzerinde fazla durmayın" dediğini kaydetmişim. Bursa defterinde de şunu yazmışım: **"Dünyanın mihnetini benimseyin. Onun üzerine çıkıp bacaklarınızı sallayın".**

İnsanların mutsuzluklarının sebebine şöyle bir yaklaşımda bulunurdu: "İnsanlar birbirlerine bilmeden, farkında olmadan ıztırap verirler. Fakat kendileri de ıztırap çekerler. Lâkin nereden geldiğini bilmezler. İnsanlar bedbahtlıklarının sebebini başkalarından bilir, kendisinde kusur bulmaz. Bilmiyerek kendimizi, birbirimizi perişan ederiz". Ona göre, herşey insanın kendisinde başlıyor, kendisinde bitiyordu. İnsanın kendi telâkkileri hayatında rol oynuyor ve ona yön veriyordu.

Toplumda "şu bir halt etse de yerden yere vursam" diyenler bulunabileceğini hatırlatır, uygulandığında faydası büyük tavsiyelerde bulunurdu: **"Münasebetsizlere cevap vermeyin, insanları terbiye etmeye kalkmayın, kendinizi terbiye edin, kendinizin hocası olun. Kimseyi kendi arzu ettiğiniz yola sokamazsınız, yani insanı olduğu gibi kabul edeceksiniz".** Terbiye de münasebetsizlerden öğrenilebilirdi: "Münasebetsizlerden ders nasıl alınır? Onun münasebetsizliğini yapmazsın. Goethe'ye dünya münasebetsizlerle dolu demişler, aman fırsatı kaçırmayın, onlardan terbiyeyi öğrenin demiş. Münasebetsizlerin peşinden gitmeye gerek yok. Islanmışın yağmurdan pervası olmadığından bu gibilere karşı dikkatli olmak gerek". "Bir yerde münasebetsizlik yapacaksanız bildiklerinizin yanında prova yapın" diye de lâtife yapmıştı.

Dikkat Hocanın çok önem verdiği bir husustu. **"Dikkat hocamızdır. Ben namus tanımam. Bir konferansa böyle başladım, uğultu başladı. Durun mahçup olursunuz dedim. Devam ettim: Dikkati tanırım, dikkatli kişi namusuna da dikkat eder".**

Hoca ahlâkı kendisine uymuyor diye insanları dışlamamış, öğretmezlik yapmamıştı. Çünkü ona göre insanlar teselliye muhtaçtı.

insanların kendilerine, başkaları tarafından fenalık yapma zemini hazırlamamaları gerektiğini savunurdu: **"Bana fenalık yapmadılar, çünkü zemin hazırlamadım. Kimsenin aleyhinde birşey yazmadım".** Hocanın, okumuş olduğum yazılarında, gerçekten kimse için olumsuz birşey yazmadığı dikkatimi çekmiştir. Fakat onun için yazılmış bazı saldırgan yazılara rastladım. Ama o bunlara cevap bile vermemişti. Çünkü insanların kusurlarını yerli yersiz söylemenin anlamı yoktu, hadiseler bizi uslandırmak içindi.

Hele bazı şeyleri elde edemeyişimizi, sorun haline sokmamamızı öğütlerdi. Çünkü bazı men edilişler bizim lehimize olabilirdi.

Hocaya göre hatalarımızı biz fark etmeliydik. Bizim hatalarımızı başkası farkederse hangi kategoriye girerdik. 13 Ağustos 1982 tarihinde şunları anlatmıştı **: "62 sene önce Dr. Ali Hüseyinzâde isimli bir cildiye hocamız vardı. İttihat ve Terakkicilerdendi. Azerbaycan'da ayıp lâfının çok ağır bir laf olduğunu, kolay kolay herkese söylenmediğini, ayıp lafını dedirtmemek için insanın hayatını feda edeceğini bize anlatmıştı".**

Doğrulukla ilgili Hocadan şöyle bir not almışım:

Doğru olsan ok gibi
Elden atarlar seni
Eğri olsan yay gibi
Elde tutarlar seni
Menzil alır doğru ok
Elde kalır eğri yay.

Hocanın defterlerinden kaydettiğim dizeler :

Külâhın sat da harc eyle, yoguncul olma nâmerde
Cihanda kelle sağ olsun, külâhı eksik değil.

Bir başkası:

Ahbabıma davayı mükâfat etmem
Düşmanıma kastı mücazat etmem
Her kârımı mabûduma tefviz ettim
Bestir bana Hak, gayre münâcât etmem.

Kurtuluş doğuluktaydı. İnsanlar henüz andropoiddi ve anarşiyi önleyememişlerdi.: **"Farabi zamanında da Dünya'da karışıklık çok. Farabi'ye nasıl düzelir diye sormuşlar. Düzelir demiş. Dünya'ya bir hükümet kâfi, onun başına da bir filozof getirmeli".**

Susmanın önemine değinirdi: "içimizde en hakîm (hikmet sahibi) kimdir? Susmasını bilendir. Aristo'ya sormuşlar, ne zaman konuşmalı? Başkaları sustuğu zaman". İnsanlar acımasızca birbirilerini kırmamalıydılar, onu kır, bunanla kavga et, onunla görüşme, bunlar Müslümanlıkta var mı?

Hoca'ya göre bilimin lezetti başka hiçbir şeyde yoktu: ***"Fen tecrübeye dayanır. Tecrübeye dayanmayan şey dogmatiktir, bize yaraşmaz. Sabırla okuyun, arayın, birşey arandığı nisbette bulunur, aranmazsa bir şey bulunmaz".*** Şu çok hoş dizeleri okumuştu :

Ey ilmü'l noktatün Kesere el cahilün

(İlim bir noktadır, cahiller onu çoğalttılar anlamında).

Hoca Mı Büyük Öğrenci Mi Büyük

S. Ünver Şark-İslâm felsefesine göre, Tanrı'nın yanında öğrencinin hocadan büyük olduğunu söylerdi: "Mevlâna'dan iki şeyh istemişler. O akşam misafiri olan Şemsi Tebrizi'ye anlatmış: Buldum ve gönderdim, ya derviş isteselerdi" (Hocalık kolay, derviş olmak zor, 'derviş öğrenen'). Öğrenci sorduğu sorularla hocayı yetiştirirdi.

Öğrenci yalnız sanatı değil, sanatı öğreten hocayı da öğrenmeliydi. O gerek Medresetü'l Hattatin'deki hocalarını' gerek yıllarca yanında çalıştığı Ressam Rıza Bey'i ve daha birçok hocasını yakından izlemiş, onlarla ilişkisini kesmemişti. Hocanın nasıl çalıştığını anlamak gayemiz olmalıydı. Hoca da öğrencinin iyi yetişmesini istiyorsa onun yanında çalışmalı, öğrenci onu izlemeliydi.

Hattatlarımız Üzerine

Hoca konuşmalarında hat sanatımız ve hattatlarımız hakkında da bilgi verirdi. **Hattat Mustafa Rakım Efendi**'ye hayrandı: "Dünyaya onun gibisi gelmemiştir" derdi. Hoca ve kendisinin yanında yetişmiş tezhip sanatçısı Tülây Tozanlı ile birlikte Rakım Efendi'nin Fatih'te bulunan kabrini ziyaret etmiştik. Rakım Efendi'nin taşı üzerinde kazasker kavuğu bulunuyor. Yanındaki kabirde hattat Haşim Efendi medfun. Hoca bu ziyaretimizde "Rakım Efendinin kitabesini bir rivayet Rakım Efendi kendisi, bir rivayet Haşim Efendi yazmış" demişti.

Hoca, yazıları daha çok taş üzerinde bulunan Rakım Efendi'nin, Eyüp Sultan Mezarlığından aldığı imzasını göstermişti. Topkapı Sarayında II. Mahmud devrinde restore edilen yazıyla Fatih Camii'ne giden yol üzerinde bulunan ve II. Mahmud'un annesi Nakşidil Valde Sultan türbesindeki yazının da Rakım Efendi'ye ait olduğunu Hocadan öğrenmiştik. Rakım Efendi'nin ağabeyi Zühtî Efendi de hattatmış.

Hoca Hattat Kâmil Efendi'nin kendisini çok sevdiğini söylemişti: **"Hattat Kâmil Efendi'nin hocası Hattat Şevki Bey, annemin babası idi. Hattatlar elleri durmasın diye karalama yaparlar. Ondan karalama defterini istedim. Bu karalamalar üzerine İstanbul manzaralı noktalar yaptım, cedvellerini çektim, ciltledim".** Hoca bu defteri bize göstermişti. O kadar şık ve iç açıcıydı ki, ve doğaldır ki Hocamız can sıkıntısı nedir bilmiyordu.

Hoca hattatlar diyarı Amasya'dan da söz ederdi. Karacaahmet'te medfun bulunan Şeyh Hamdullah'ı, Sultan Bayezit'in Amasya'da Şehzade iken tanıyıp Saray'a aldığını ve hokkasını tuttuğunu, 47 kuran yazdığını anlatmıştı.

Süleymaniye Camii'nin kubbe yazılarını yazan Ahmed Karahisari'nin önünde elpençe durulmasını gerektiğini, oyma ve hat üstadı Abdülfettah Efendi'nin yazı yazarken ışığı, su dolu bir sürahinin arkasına koyarak çalıştığını anlatır ve tanıdığı hattatlara ait bilgiler verirdi. Hocamızın, kendisine icâzet veren Hakkı Altunbezer hakkında büyük bir dosyası vardı. Hattat Sami Bey'in de sohbetlerini yazmıştı. Hattat Ali Efendi Rabbiyesir (yarabbi esirge, kolaylaştır anlamında) diye yuvarlak bir terkip yapmış. **Hattat Sami Efendi, "bu kadar hattatız, şöhretimizle övünüyoruz, ama böyle bir istif yapamadık" dermiş.**

Hoca hattatların kullandığı aletleri de bize göstermişti. Kamış kalem, sapı fildişi ucu bistüriye benzeyen kalemtraş, kalemin ucu düzeltilirken dayandırıldığı ve kalemtraş bozulmasın diye kullanılan fildişi makta, satır düzeni için mıstar. Hattatların kullandığı yazı takımına divit deniyor. Edevat anlamında. Dershanemize gelen Kançi İşimoto isimli bir Japon misafir hokka ve divitin eskiden Japonya'da kullanıldığını ve ceplerinde taşıdıklarını söylemişti. Hoca bir derste kamış bir kalemi açtı, maktaya dayayıp ucunu düzeltti, üzerinden fırça ile mürekkep koyup yazdı.

Kalemtraşla ilgili bir hikâye de anlatmıştı Hoca: **"Zengin bir adam kalemtraş satın almak istiyor. Kalemtraş ustası satıcı nasıl bir kalemtraş istediğini soruyor. Zengin alıcı ne istediğini bilmiyor. O zaman kalemtraş ustası bir kalem, bir kalemtraş veriyor ve kalemi aç diyor. Zengin alıcı kalemi açmak için mermere dayayınca satıcı o işten geçimini sağladığı halde kalemtraşı satmıyor. Çünkü eser onun çocuğu gibi. Mermere çarpan kalemtraş bozulur. Zengin alıcı, satıcıya maktanızı verin dese imiş kalemtraşı satacıkmış".**

Hattatların minder üzerinde oturup yazdıklarını, Hocamızın dedesi hatat Şevki Efeni'nin titrer iyi yazamaz diye sağ eliyle ağır birşey taşımadığını, hattat **Nazif Efendi'nin daha güzel yazsın diye yazıya başlamadan önce odun kırdığını ve hattatlarımıza ait hoş anılar nakletmişti.** Bir de bir fıkra anlatmıştı: **"Bir hattat yazıyor, çingene de bakıyormuş. Çingene yazı nedir ki yazı yazıverirsin, olu oluverir, gel de bir sıraya kalbur del demiş"** (12).

Türk Süslemesi Sanatları

Hocamızın toplantıları Cuma günleri öğleden sonraları idi. Bazen bir sergiyi izlemek veya başka bir sebeple dershaneden ayrılması gerekse **"Allah'ın Cumaları çok, her hafta bir yenisi geliyor"** diyerek ayrılırdı.

Dershaneyi bir ahilik dershanesi olarak görür, "Garazsız ivazsız toplantı budur" diye niteleme yapardı. Suluboya ile çalışmayı öyle severdi ki **"ah mine'l aşk, ah mine'l suluboya, ah mine'l tezhip, herşey aşktan doğar"** diye latifeli konuşur, 67 senedir süslemenin içinde olduğu halde hâlâ öğrenemediğini ifade ederdi (0 gerçek tevazu sahibi bir kişi idi, süslemecilerin de piriydi).

Atatürk ona iki görev vermişti: 1. Selçuklularda tıbbın araştırılması, 2. Türk süsleme sanatlarının ihyâ edilmesi. "Emirlerini yerine getirdim" diyordu.

Fakat o, yalnız Selçuklu değil, Osmanlı süslemesi ile de ayrıntılı olarak ilgilenmişti. "Bursa'da Muradiye'de Hümâ Sultan'ın kabrinin süslemeleri çok yıpranmıştı. Şimdi yok. Renkleri soluktu. Merdivene çıkarak avucumla su attım. Renk koyulaştı. Ortaya çıkan renkleri kullanarak süslemeyi tesbit ettim". Fatih devri süslemelerinin örnekleri kendisinde mevcuttu. Süsleme sanatı üzerine de çok sayıda eser yayınlamıştı.

Çini deseni çalışmayı, özellikle çinilerin göbeklerindeki motifleri çalışmayı çok severdi. **"Sultanahmet Camii'nin çinilerini doya doya seyredin, detaylarından yeni süsler yapın"** tasviyesinde bulunurdu. Turing Otomobil Kurumunun, Sultanahmet'te onardığı Medrese'nin bir odasını süsleme sanatlarına ayırdığını duyduğunda çok sevinmişti: **"ilk ders Sultanahmet Camii'ne gideriz. Çini modeli almak memnu. Ama çinilerin göbeğini alacağız. Bunları toplamalı".**

Aynı desen çinilerin iki ayrı yapıda olmasının sebebini şöyle açıklamıştı: "Diyelim Saraya yeni bir daire yapılacak. Saray Nakışhânesinde çinilerin rengi tesbit ediliyor. Dikkatle çizilip boyanıyor. Gerekli miktar 1000 parça, ama iki misli sipariş veriliyor. Kalanlar çini depolarına konuyor. Bir zaman sonra biri cami yaptırıyor, çok masrafı olmuş. Padişaha iletiliyor. Depoya kaldırılan çiniler, yapılmakta olan camide kullanılmak üzere veriliyor".

Ankara'da Hacı Bayram'da çinileri de dikkate değer iki Selçuklu mescidi bulunduğundan söz etmişti.

Tülây Tozanlı derslerde tezhip, çini yapmasını öğretir, bazen sırlı seramik kabda arap zamkı, ile varak altın ezer, Gülbün Ünver Mesara minyatür, akıtma boya vb. çalışmasını gösterirdi. Bazen Hoca da bu çalışmalara iştirak ederdi. Bir derste varak altın yapıştırması Hoca tarafından yapılmıştı.

Resim, tezhip, minyatür onun için yazıydı ve okunmalıydı. Nigarî'nin, Barbaros'a ait minyatürüne "Nigârî böyle yazdı Barbarosî" diye kayıt koyduğunu tekrarlardı. Yapılan veya yazılan birşeye tarih atılmasına hep dikkat çekerdi: "Bizim dershanemiz 1936'da kuruldu. Bir çalışma yapıldığı zaman önce tarih atılması söylendiği halde yazılmama hatası maalesef o zamandan beri devam etmektedir". Bir de şunu hatırlatırdı: "Son eserim demeyin, en yeni eserim deyin (ya son olursa, telkin)".

Hat kenarlarına yapılan tezhibin değerini de şöyle biçerdi: **"Yazı 10 değerinde ise tezhibi 10.2 değerinde olacak".**

Hoca ve öğrencileri mezar taşlan süslemeleri üzerinde de çok çalıştılar. Taşoymacılığımızın muhteşem örnekleri olan mezar taşlarının birer sanat harikası olduğunu çoğumuz Hocadan öğrendik. Gerek üzerlerindeki yazıların içerdiği anlam, gerek süslemeleri ile belli devirlerin birçok özelliklerini yansıtan bu taşları gören bazı yabancı araştırıcıların, burada bulunsalar bu yapıtlardan ciltle kitap yazabileceklerini söylediklerini naklederdi Hoca. Nakışhâne'de yetişen ustalardan Azade Akar çalışmaları ile ilgili şunları söylemişti: "Çinide de, mezar taşında da, tezhipte de aynı motifi görürüz. Çoğunu aynı süslemeciler yapmışlar. Mezar taşlarından 400-500 takı çeşidi topladık. Yazı ve resim ile süslenmiş bu taşlar heykel değildir de nedir? Uzun süre mezarlıklarda çalıştık. İki yıl sonra sergi açtık. Binin üzerinde rozet, çok sayıda hençer motifi var. Bir mezar taşında altı çeşit lâle vardı. Çinilerde 380 çeşit lale var. Yüzlerce buket topladık".

Birlikte yaptığımız bir Eyüp Sultan gezisini yazıp Hocamıza tashih için vermiştim. Buraya aynen alıyorum :

Ord. Prof.Dr. Süheyl Ünver ile beraber Eyüp Sultan panteonunu ziyaret

11. 06. 1982 Cuma günü Dr. Süheyl Ünver'in Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsündeki dersinden sonra saat 17.00'de Eyüp Sultan'ı ziyarete gittik. Dr. Süheyl Ünver başkanlığında yaptığımız gezide **Nimet Hanım, Tülay Tozanlı, A. Güner Sayar Bey** vardı. Burada yazdıklarım gezimiz sırasında Hocamızın anlattıklarını kapsıyor.

Eyüp Sultan'da ilk olarak türbenin avlu çeşmelerine bakan çinilerlerine baktık. Süheyl Hoca bu çinilerden bazılarını daha sonra ayrıntılarıyla incelemek üzere göz koyduk dedi. Üzerinde çalışacağımız bazılarını gösterdi.

Eyüp Sultan Camii III. Sultan Selim zamanında eskisi yerine yapıldığı için çeşmelerin başlarında ve daha başka yerlerinde Sultan'ın tuğrası nakşedilmiş.

Camii'n çakış kapısında (kuzeye bakan kapı) sağ tarafta mimar Sinan'ın mimarbaşı olduktan sonra yaptığı ilk Ayas Paşa kabrini ziyaret ettik. Kabir Yılanlı Yalı'nm sahibi Reisü'l Küttap Mustafa Efendi'ye ait. Üzerindeki yazılan Hocamız okudu. Aziz arkadaşım Tülay Tozanlı kabir üzerindeki bordürün çok güzel olmakla birlikte kendisinin bunu kalın bulduğunu söyledi. Kapıdan çıkınca ileride sol taraftaki ihtişamlı türbe III. Selim'in annesi Mihrişah Sultan'a ait.

Kapıdan çıkıp sağ tarafa dönüldüğünde biraz ileride yolun sol tarafında İzmit'te Pertev Paşa Camii banisi türbesi, Kanuni Devri klasik taşları ile dolu. Burada sümbüller, laleler, karanfiller 16. asrın en güzel mezar taşlarına oyulmuş. Bugün bunlar pek zarif. Hanedana ait kişilerin mezarları pek süslü.

Bir kabir taşında buhurdanlık veya potaya benzeyen bir oyma kap gördük. Bu kaplarda suluca bir tatlı ikram edilirmiş. **Tatlının ismi lohuk.**

Sultan II. Mahmud devrine ait mezar taşlarına kavuk yerine fesler konmuş. Kendi zamanında ve daha sonraki mezarlardaki taşlara fes şekli oyulmuş. Ancak Sultan II. Mahmud fesi rütbelere göre değişmiş. Sultan Abdülaziz fesinin tepe kısmı biraz daralmış. Mezar taşlarından hangisinin II. Mahmud hangisinin daha sonraya ait olduğu anlaşılıyor.

Bu gezi esnasında Tülay taşların süslerinden hangisinin klasik hangisinin daha sonraya ait olduğunu gösterdi. Bu mezar taşlan arasında Hocamızın annesinin babası hattat Mehmet Şevki Efendi'nin imzasını taşıyan bir mezar kitabesi gördük. Tarih 1284.

Bir mezar taşı üzerinde eski Türkçe ile şunlar yazılı :

Ya İlâhi ol mübârek ismi pâkîn izzeti

Hem Resûlun fahrı âlem şâhı kevneyn hörmeti

Eyle kabrin ravzai cennet

Ya ilâhel âlemin

Gece gündüz eylesin huri gılman hizmeti

Kurukahveci Halil Ağanın kızı Şerife Fatma Tarih 1271.

Sultan II. Mahmud devrine ait bir diğer mezar taşında ise "serket hüdâ-i hamamalain Edhem Efendi" yazıyor.

Sultan Abdülmecid 1255 (1839) yılında Padişah olduğundan şöyle denirmiş:

Bir iki, iki delik

Abdülmecid oldu melik. (5 rakamı eski yazıda "o" şeklinde yazılıyor).

Hocamız, açık hava, yazılı taş müzesinden ayrılırken az zamanda çok şey göremedik ama göz koyduk dedi".

Nakışhâne'de bazan gaz ebru'su da yapılırdı. Gaz ebrusunda çıkan şekil tesadüfe kalmıştır. Kitre ile yapılan ebruda %90 istenilen şekil elde ediliyor. Hoca ebru sanatında da 1923'de Medresetü'l Hattatin'de ebru ustası Necmeddin Okyay'dan icazet almış.

Nakışhâne'de çalışmış ve Hocamızın yetiştirdiği sanatçılardan Azade Akar, Almanya'da açtığı sergilerde ebru gösterisi yaptığını ve büyük ilgi gördüğünü, Batılıların ebru sanatının Türklere ait olduğunu bildiklerini anlatmıştı.

Folklor Ve Hayatın Şiiriyeti

Folklor Hocamızın ilgi ve çalışma alanının bir kısmıydı. Folklorun çeşitli dallarında yayını vardı. Folklorik inançlar için **"bunlara hurafe diyorlar, hayır değil, bunlar hayatın şiiriyeti, hayatın romantik tarafıdır"** derdi. Çeşitli inançlar anlatmıştı, O anlatıncaya kadar duymadığım. Bunlardan birkaçını aktarmak istiyorum :

"Eskiden yazma kitapların başına keb-i kec yazılırmış. Süryanice bir kelime. İnanca göre bu sözcükler yazılınca kitabı kurt yemiyor. Bir de hikâyesi vardır. Bir kitapta yazılı olan keb-i kec'i kurt yemiş, ama kitabı yememiş".

Hoca'dan kendisine ait folklorik bir anektot: **"Çocukken kekeme idim. Haseki'de bulunan BayrampaşaTürbesine götürdüler. Her yıl değiştirilen Kâbe'nin anahtarlarından birini de buraya koymuşlar. Su dolu bir tasın içinde demirden paslı anahtar duruyordu. 11 yaşında idim. Babam ölmüş. Tekkenin şeyhi dualar okuyarak anahtarı ağızıma soktu. Anahtara, kilidi açar gibi bir hareket verdi. Paslı sudan biraz içirdi. Üç defa gittik. Her defasında**

aynı işlem yapıldı. Annem yavaş yavaş iyileştiğimi söylerdi. Belki püberte, belki de başka şeyler etkiledi. Folklor önemlidir ve hayatın şiiriyetidir".

"Eski inanışa göre mektubun üzerine beduh yazılırsa yerine çabuk ulaşırmış. Buna sürati isâl meleği derler. Bir eser yazmaya başlayan yazar da süraklı yazılsın ve çabuk tamamlanasın diye kağıdına beduh yazarmış.

İbn Sina eserlerini çetin bir Arapça ile kaleme almıştır. Gevrekzade Hafız Hasan Efendi İbn Sina'dan çevri yaparken devamlı beduh yazmış. Gevrekzade'nin çocukla ilgili bölümleri tercüme etmesinin sebebi, kendi çocuklarının çok sık hasta olması imiş".

Hocamızdan Amasya ağzı ile bir Nasreddin Hoca fıkrası **"Nasreddin Hoca'ya demüşler kü yengaanım çok gezüyor. Acep dimüş, o çok gezmeez, eğer gezseydüü kendi evine de gelürdü".**

Hammer'in Nasreddin Hoca fıkraları ile ilgili anlattıklarını eksiksiz olması için Hoca'nın yayınından aktarıyorum:

"Alman şairi ve filozofu Goethe, Osmanlı tarihini bilhassa şark kaynaklarına dayandırarak mükemmel bir surette kaleme alan müverrih Hammer ile muasırdır. Goethe Türkçe bilmez. En mühim kayıtları sık sık görüştüğü Von Hammer, Hafız divanını Almancaya çevirdiği gibi muhtemelen kütüphanesinde bulunan her biri diğer nüshalarından farklı Nasreddin Hoca fıkralarını da Almancaya çevirmiş ve okuması için ünlü şaire vermiştir. O da yalnız bu fıkrayı seçerek kitabına koymuştur:

> Timurlek Anadolu'yu istilasında Akşehirde bir gün misafir kaldığı yerde oturuyormuş. Nasreddin Hoca da huzurunda. Topal Timur yanında duran bir aynaya bakarak **'Ben ki cihangir bir padişahım. Dünya benim emrim altında, fakat ne kadar çirkinim'**, diye başlamış ağlamaya.
>
> Nasreddin Hoca, Topalın ağladığını görünce o da başlamış ağlamaya.
>
> Timur ağlamış ağlamış susmuş. Fakat Hoca susmuyor, o boyuna ağlıyor. Timur dayanamamış, Hocaya demiş ki: Aynaya baktım çirkinliğime ağladım. Sen de karşımdasın, ayıb olmasın diye sen de ağlıyorsun, çirkin olan benim, hala ağlamanın sebebi nedir?
>
> Hoca merhumun cevabı:
>
> Ya biz ağlamayalım da kim ağlasın. Siz bir an kendi çirkinliğinizi görerek ağladınız ve sustunuz. Ya biz her gün görüyoruz ya.

Anadolu'nun birçok yerlerini istila ile haksız ve maksatsız Osmanlı ülkesini vurmaya gelen topal Timur'u halk bu gibi fıkralarla daima küçük düşürmekten fariğ olmamıştır. Asırlar sonra bile unutulmayan bir ağıyla onu her fırsattan faydalanarak incitmekten ayrılmamıştır. B. Esad Fuad Tugay'dan").

Hoca darbı mesellere aşırı uçların el attıklarını ve bozuk laflar ürettiklerinden yakınırdı. **Bir Sivas nakışçı sözü "Her yaanış bir nakış".**

Nezaketin getirdiği kinayeli bir laf: "Eskiden namaz kılmayanlara, namaz kılmıyor demeyin, o Kuruçeşme'de ebdest alıp İhmalpaşa'da namaz kılar derlerdi" (İhmal Paşa Camii Kuruçeşme ile Ortaköy arasında).

Tıp Ahlakı İle İlgili Birkaç Not

Hocamız esas mesleği olan hekimliğe ait ilgi çekici ve tıp ahlakının önemini ortaya koyan bazı vakalarını da anlatmıştı. Fakat bunlar tashihli olmadıkları ve konulan itibariyle önemli oldukları için

yazmayı uygun bulmadım. Çünkü, konuşmalarından aldığım notlardaki bazı hususları tashihlerinde üzerini çizerek çıkarıyordu. Belli sebeplerle ve o andaki durum için söylemiş sözler, yazıya geçtiğinde yanlış yorumlara yol açabilirdi. Tıp ahlakı ile ilgili değindiği birkaç noktaya değineceğim. Onun tıp ahlak anlayışı doğal olarak bugününkünden biraz farklıydı. Tıp etiğine gelişen bilim ve teknolojinin getirdiği sorunlara günbegün yenileri eklenmekte ve toplumun inançları, özgürlük anlayışı, bireysellik, vb. sebeplerle bambaşka bir boyut kazanmaktadır. Geleneksel olarak tıp ahlakı belki de yalnız hekimin meselesi iken, bugün toplum ve birçok disiplin tarafından sorgulanmaktadır.

Günümüzde daha da geliştirilen ve bireyin önem kazandığı hasta haklan gündemdeki yerini korumaktadır. Bu haklar içinde hastanın hastalığı hakkında bilgilendirilme, aydınlatılma hakkı, belki de hasta haklarının en önemli hususlarından biridir. Amerika Birleşik Devletleri gibi bazı ülkelerde hastaya, kötü bir akibet de söyleniyor. Toplum kuralları, inançları, yetişme tarzları, hayata bakış açıları böyle gerektiriyor olabilir. Amerika Birleşik Devletlerinden biraz farklı olarak Avrupa'da ise hastanın herşeyi öğrenmek istememek hakkı olduğu da tartışılıyor. Hocamız şöyle derdi: **"Teşhis iyi değilse hastaya söylenmemelidir. Alın yazısı olunca değişmez. Onun için iyi yorumlarda bulunmak gerekir. Hastanın kötü düşünceleri defedilmelidir. İyi telkinlerde bulunulmalıdır. Hastanın maneviyetini bozmamalıdır"**. Fakat şu görüşü bugüne de aynen uyuyor : "Hekim, hastayı herşeyin üzerinde saymalıdır"

Çok söylenen bir söz vardır. Tıbbiye'den herşey çıkar, ara sıra da hekim çıkar. II. Mahmud döneminde hızlanan Batılılaşma sürecinde, Batılı tarzda eğitim yapan Tıbbiye'den mezun olanların çoğu hekimlik yapmayıp, devletin yüksek kademelerde görev almışlardı. Çok yönlü ve az sayıdaki bu hekimler bir meclisten başka bir meclise, bazan nazır, bazan sadrazam, bazan da sefir olarak sayısız görevler üstlenmişlerdi. Hoca bu sebeplerle : **"Tıbbiye'den alim, fazıl, devlet adamı, ressam, tarihçi, şair yetişir, hatta bazan da hekim yetişir" derdi.**

Osmanlı Padişahları Hakkında Birkaç Nakil

Süheyl Hoca'dan Osmanlı Padişahları hakkında söylediklerinden birkaç not almışım: "Avusturya'da tarihçi Hammer adına kurulmuş kütüphaneye gittim. Hammer bize ait ne varsa toplamış. Silisilenameleri de toplamış. Orada, 18. yy. kıyafeti ile Ertuğrul Gazi'nin çok küçük bir minyatürünü buldum. Minyatür 18. yy. da yapılmış. Burada bir fıkra anlatayım : **Adamın biri kendisini çok kızdıran birini dövmüş öldürmüş. Sonra da doktora götürüp dirilt, hırsımı alamadım bir daha öldüreceğim demiş. Bunu niye anlattım. Ertuğrul Gazi'ye doyamadım, hırsımı yenemedim, beş minyatürünü daha yaptım".** Hoca her konuda olduğu gibi Ertuğrul Gazi hakkında da geniş bir arşive sahipti. 27 Ağustos 1982 tarihinde Söğüt kaymakamı Dershaneye gelmişti. Tamir edilen Ertuğrul Gazi türbesi için Hoca'dan fikir almıştı.

Fatih Sultan Mehmed'in Edirne'de yapılan doğum günü kutlamalarına konuşmacı olarak davet edilirdi. Fatih hakkında birçok yayın varsa da çocukluğu ve gençliği hakkındaki araştırmayı Hoca yapmıştı. Bilime büyük önem veren Fatih Sultan Mehmed'i, âlimleri etrafında toplaması ve ilk Akademimizi kurması sebebi ile de çok severdi.

Sultanı Gazûb yani Öfkeli Sultan olarak da bilinen Yavuz Sultan Selim hakkında Ali Emirî'den Hoca'ya menkul iki anektod :

"Yavuz sefere çıkarken yanına âlimleri de alırmış. Mısır seferine giderken İbn Kemal'i yanına almış. Su birikintisi olan bir yerden geçerken İbn Kemal'in atı Yavuz'un beyaz kaftanına çamur sıçratmış. Ibn Kemal üzülmüş, öfkeli padişahın gazabına uğramaktan korkmuş. Fakat Yavuz **'bu çamurlu kaftanı muhafaza edin, ölünce sandukama örtün'** diye emir vermiş. Ben bunu duyunca Yavuz'un türbesine gittim. O zaman bir itikad vardı, Yavuz'un türbesini ziyaret eden işsizse iş bulur, işi varsa kaybedermiş. O sıralarda Üniversitede karışık. Türbeye giremedim. Çamurlu beyaz kaftanın sandukanın üzerinde olup olmadığını türbedâra sordum. Olayı bilmiyordu ama beyaz kaftan'ın örtülü olduğunu söyledi". **"Yavuz Sultan Selim çok sert ve müsamahası olmayan bir padişah olduğundan, onun devrinde aileler yaramaz çocuklara "Allah seni Sultan Selim'e vezir**

yapsın derlermiş". "Ali Nihat Tarlan, Mükrimin Halil (Yınanç) ve ben Fatih Kütüphanesinde çok çalışırdık. Ali Emiri gelip köleye oturduğu zaman Tarlan Farsça, Mükrimin Halil Tarih, ben Tıp Tarihi kitaplarımızı kapatır onu dinlerdik. Bağırarak konuşurdu. Yoldan geçenler merakla bize bakarlardı".

Sultan III. Mustafa ile ilgili Hocadan bir anektot : **"Sultan III. Mustafa ismi ile anılsın diye bir cami yaptırmaya karar verir. Camiyi yaptırdığı yerde Lâleli Baba diye bir yatır varmış. Halk Camiye Lâleli Camii demiş. Sultan III. Mustafa bu defa Kadıköy tarafında bir cami yaptırır. Orada bir ayazma varmış. Halk yeni yapılan bu Camiye de Ayazma Camii demiş. Sultan III. Mustafa bunun üzerine, iki cami yaptırdım, birini deliye birini suya kaptırdım, benim adımla anılmadı demiş".**

Sultan II. Mahmud ile ilgili anlattığı şu anektot çok hoştu: "Sultan II. Mahmud ülke işlerinin karışıklığı, yapmak isteği Islahatlar ve birçok mesele sebebi ile hiç gülmezmiş. Baş mabeyincisi Said Efendi **'Padişahın güldüğünü bir görsem koç kestireceğim'** diye kurban adamış. Sarayda bir âdet var. Valde Sultan Padişahı geçirmek üzere selamlık kapısına kadar geliyor. II. Mahmud birgün kahkalarla gülerek mâbeyn'e girmiş. Said Efendi derhal oradan ayırılarak adağını yerine getirmeye gitmiş. Tabii Padişah sormuş 'Said nerede?'. Said Efendi geldiğinde orada bulunmayış sebebini anlatmış. Padişah 'bana neden güldüğümü sorsana, Valde sultan bana 'ne suratını asıp duruyorsun, Padişah oldun da neyini gördük dedi' diye kahkkahalarının sebebini anlatmış".

Sultan Abdülaziz'in ölümü hakkında da şu bilgiyi aktarmıştı: "Sultan Abdülaziz öldürülmedi, intihar etti. Abdülhamid, Midhat Paşa'ya olan muhalefeti sebebi ile öldürüldüğü tezini ortaya atmıştır. Sultan Abdülaziz; intihar etmeyip esir öldüğü için, Bursa'da Yıldırım'ın türbesini ziyaret etmemiştir".

Şairlerle Yakınlığı

Abdülhak Hamid'i çok sever ondan sıklıkla sözederdi. Abdülhak Hamid'e ait bir özellik: "Abdülhak Hamid'in hanımı hastalanmış. Ahbapları pembe gül bulamadıkları için bir demet sarı gül götürmüşler. Lüsyen Hanım sarı gülleri görünce ağlamaya başlamış. Çiçeklere teşekkür ettikten sonra 'bilerek mi sarı gül getirdiniz' demiş. Ziyaretçiler hayır, tesadüf demişler. Lüsyen Hanım ağlama sebebini anlatmış : "Bizim Bey sarıyı çok severdi, pembe karpuz değil sarı kapruz yerdi'. Hamid bu işi o kadar ileriye götürmüş ki çekirdeği sarı değil diye sarı karpuzu da yemezmiş!". Hoca Hamid için sarı renkle bir çiçek buketli bir kart yapmıştı.

Yahya Kemal Beyatlı'ya hayrandı. Yahya Kemal'in "Biz herşeyi yapmasını bilmişiz. Şunu, bunu... Fakat iki şeyi yapmasını bilmemişiz, yazmasını ve resim yapmasını" dediğini nakletmişti. Yahya Kemal hakkında söylediklerinden şunları not almışım: "Yahya Kemal Kocamustafapaşa'da Üsküp'ü arıyor. Sümbül Efendi'de Murat Hüdaverdigar Camii'ni görüyor. Atik Valde'de Üsküp'teki Mustafa Paşa Camiini görüyor. Bakkalda kasapta Üsküplüyü görüyor. Ne yazık ki artık oralarda doğmuyoruz diyordu". Yahya Kemal'den Hoca'ya nakil bir anektot: "Hezarfen tabir edilen âlim, fazıl şahsiyetlerimizden Şanizade Mehmed Ataullah Efendi ve arkadaşları Ortaköy'de toplanırlarmış. Ortaköy yaranı olarak da bilinen bu fazıl kişiler en anlamlı Türk mısraını kim söylemiş diye araştırmışlar. Şeyhülislam Yahya Efendi'nin şu beytini en anlamlı bulmuşlar: **Neler çeker bu gönül/Söylesem şikayet olur".**

"Abdülhak Hamid'den, Fikret'ten bahsetmiyoruz, Yahya Kemal'den bahsediyoruz, neden?" diye sormuştu Hoca. Yahya Kemal dilimizi çok güzel kullanmıştı. Bugün konuştuğumuz gibi. Hoca dilimizin yanlış kullanılmasına çok üzülürdü**: "Bursa'da Yeşil cami yoktur, Yeşil Camii vardır. Silivri Kapı değil Silivri Kapısı, Edirne Kapı değil Edirne Kapısı olacak. Esası böyle. 200-300 sene önceki kayıtlarda böyle yazılı. Dilimizi bozuyoruz. Kutlular olacak, kutlar diyoruz".**

Ressam Rıza Bey ve Ord. Prof. Dr. Akil Muhtar Özden

Hocamızın hayatında çok önemli rol oynamış büyük şahsiyetler vardı. Bu önemli kişilerden biri velinimetim dediği, tıp tarihimizin çok önemli bir ismi olup buluşları ve yazdığı eserlerle tıp

tarihimizde müstesna bir yere sahip olan Ord. Prof. Dr. Akil Muhtar Özden, İkincisi ise Ressam Rıza Bey'di.

Ressam Rıza Bey'i 1916 yılında tanımıştı: "Çanakkale Savaşında ayda ya üç ya dört ders yapardık. Ben de ya Karacaahmed'e veya başka bir yere gider inceleme yapardım. Ressam Rıza Bey'le 1916 yılında tanıştım. 15 yıl peşini bırakmadım, Bugünümü ona borçluyum". Ressam Rıza Bey Hocaya resim yapmasını öğretmemişti. Hoca onu izleyerek resim yapmasını öğrenmişti. Ressam Rıza Bey'e hayrandı: "Ressam Rıza Bey kimsede kusur aramazdı. Resimden para almaktan hoşlanmıyordu. Utanırdı. Çok az paraya (23 Lira) sipariş yapardı. Resimlerini bedava olarak yakınlarına dağıtırdı. Ressam Rıza Bey'in çocukları bana 'babamız bizden çok sizi seviyorlar' dediler. Tabii severdi. Onun bana anlattıkları bir günü bile doldurmazdı ama, onu incelediğimi, yaşantısını anlamak isteğimi anlamıştı. Onun ahlakı ile içli dışlı olmuştum. Çok şeyimi Rıza Bey'e medyunum. Biz Şarklılar hoca iyi ders anlatıyorsa iyi noca deriz. Kolay öğretiyor deriz. Hocayı etüd eden yoktur. Gayemiz, bu hoca nasıl çalışıyor, onu anlamak olmalı".

Yaptığı resimleri bedava dağıtan Rıza Bey sıkıntılı bir hayat geçirmiş: "Rıza Bey hayatında bir eve sahip olamadı. Sık sık ev değiştirirdi. Üsküdar'da bir eve gidip, bakmış beğenmiş. Evin yanındaki bakkal bu evde çok fare var tutmayın demiş. Rıza Bey evi tutmuş. Üç ay geçmiş, bakkalın kulağı kirişte, acaba Rıza Bey evden ne zaman çıkacak diye. Bakkal sonunda dayanamayıp farelerin kağıtları yiyip yemediğini sormuş. Rıza Bey yemiyorlar, deliklerini kapatmadık, ufak kaplara yemek ve sularını koyuyoruz, yemekleri olduğu için kağıtlara dokunmuyorlar demiş. Ressam Rıza Bey çok üzüntülü bir hayat geçirdiği halde anlatmazdı".

Hoca'nın not aldığı küçük bir defterde Ressam Rıza Bey'in bir tablosunun küçük bir resmi vardı : "Benim buhranlarım devam etmez, çünkü üzerinde durmuyorum. İkincisi Ressam Rıza Bey'in bir tablo resmi not defterimdedir, ona bakıyorum".

Ressam Rıza Bey'den Hocaya nakil bir tekerleme: "Ressam Rıza bey develerle eşeğin konuşmasını şöyle anlatırdı: Eşeğin arkasındaki ilk deve 'ağam zengindir' der, eşek 'nereden nereden' diye sorar. En arkadaki devenin cevabı 'şuradan buradan'

S. Ünver Hocam'ın "Satürnümüze" diye ithaf yazdığı ve ressam Rıza Bey'le ilgili teksir edilmiş bir yazıyı buraya alıyorum :

"HOŞ GÖR LOKANTASI"

Kalamış 2/11/1976
Ord.Prof.Dr. A. Süheyl Ünver

Sene 1917-1918 arası. Ressam Ali Rıza Bey Hocamı bulabildiğim imkanlar nisbetinde oldukça sık görebiliyorum. Beraber, ekseriye resim yapıyoruz. Çalışma metoduna dikkat ediyor, onun gibi resim yapmağa heves ediyorum.

Bir gün Üsküdar Çarşısından geçiyorduk. Dedi ki;

Süheyl'im, kabil olsa zamanın meyvalarını satabilmek ve gelecek müşterilere yedirebilmek için bir dükkân açmak isterdim. Burada muayyen bir şey yapılıp satılmayacaktır. İnsanlar bahar ve yaz meyvaları nı yoldan geçerken gördüğünde, ondan alıp yemek arzusuna kapılırlar. Ama, halktan herhangi birisi imiş gibi alıp, çöplerini sokağa atmak dikkatsizliğini yapmamak için ve yürürken yemek yememek için, cemiyet deki durumu dolayısı ile, istese de yapamaz. Bu bir külfettir. Meyvasını nasıl soysun?

Kabuğunu ne yapsın. Çöplerini nereye bıraksın?

Bunları düşündükçe vaz geçer. İşhatı kapanır. Yiyemez. Lokantaya gitse istediği meyvayı yalnız vermezler. Yemek yemeği de şart koşarlar. Sonra, mesela karpuz zamanı, dilimlerini kesip yemek lazım. Külfet. İster, ama yapamaz. Her meyvanın yeme usülü vardır. Bununla birlikte mesleğin askeri öğretmenlik ise keyfin istese de yapamazsın. Askeri teşrifata uymaz.

Bunu yapmak güç. Fakat, düşünmemizin faydalı olacağını aklımdan çıkarmayarak kendimce böyle bir dükkan açıp, bu meyvaların isteyenlerce yemesini gönlüm arzular. Fakat, böyle bir dükkan açılmamıştır. Bu dükkan öyle temiz olacak ki, ben temizliğin timsali olan beyaz elbisemi giyeceğim. Kâfi değilmiş gibi beyaz önlük de takacağım. Dükkânımda akar sulu çeşme olacak. Ondan faydalanacağım gibi müşteriler de ellerini yıkayacak. Mendili ile kurulayacak. Mesela biri gelecek, kavun zamanı. 1/4 kavundan ver, diyecek. Ben, buyurun diyeceğim. Önce ellerimi, sonra kavunu yıkayacağım. Müşterilerin gözleri önünde temiz bir tabağa kesip dilimlere ayırıp önündeki mermer masaya çatal ve bıçağı ile birlikte götürüp buyurun, diyeceğim. Başka meyva isterse onu da hazırlayacağım. Hesabını sorunca, o kavunun 1/ 4'ü kaça mal olmuş ise %10 ilave edip hesabınız 70 ve 90 para diyeceğim. Bu şekilde yemenin zevkini dükkânımda bulduğu için müşterim memnun olacak, ben de hizmet ettim diye sevineceğim.

Üzüm zamanı üzüm, dut zamanı dut, çilek zamanı çilek. Zamanına göre ne varsa vitrinimde bulundurulacak, hangisinden istiyorsa dükkanımda oturup yemesi şartı ile vereceğim.

Bunun hoş tarafım tasarlayarak bunu düşünebildiğim için de zevk duyacağım. Hem müşteri memnun olacak, hem de ben sevineceğim. Bu dükkânın ismine de HOŞGÖR LOKANTASI diyeceğim.

> Meyva bulunmadığı zamanlarda mevsim kış ise sabahlan salep diğer zamanlarda aşure, sütlaç gibi yiyecekleri de bulundurmayı hep düşündüm. Bu tasarladıklarımı sana anlattığım için çok memnunum, demişti".

Hoca Ord. Prof. Dr. Akil Muhtar Özden'le birlikte çalışmanın mutluluğunu "kimsenin maiyetinde çalışmadım, yalnız Akil Muhtar Hoca ile çalışmam en büyük taliimdir" derdi. A. M. Özden onu, başında bulunduğu Tedavi Kliniğine doçent olacak seçmiş, yine A. M. Özden'in maddi ve manevi desteği ile iki yıl Paris'te bilgisini arttırmıştı. Dünya çapında şöhrete sahip A. M. Özden ile çalışmak onun en büyük mutluluklarından biriydi.

Hoca A. M. Özden'den nakil terbiye ve incelik arasındaki farkı şu fıkra ile anlatırdı: **"Tamircinin biri onarım yapmak üzere banyoya girer. Fakat bir kadın yıkanmaktadır. Tamirci pardon mösyö der. Pardon terbiye, mösyö incelik!**

Kültürsüzlük Geri Kalmışlıktır

Kültürsüzlük onu belki de en çok üzen hatta Kızdıran çok önemli bir noksanlıktı. Dershaneye devama başladığım ilk yıldı. Bir toplantıda aniden Kanuni Sultan Sülayman'ın mahlasını sordu. Salonda bir süre sessizlik hüküm sürdü ve sadece Ahmet Güner Sayar, Muhibbi cevabını verdi. Hocayı ilk ve son kez o kadar hiddetli gördüm. Nasıl olurdu da Kanuni'nin mahlasını bilmezdik. Nasıl olurdu da bu kadar basit bir bilgi yoksunu iken kendimize Türk dedik.

Kültürün mektebi yoktu. Bir diploma vermek için milyonlar sarfe diliyordu ama insanlar kültürsüz yetişiyordu. Ülkemiz diplomalı kültürsüzlerle doluydu. 900 senedir Anadolu'daydık, malzeme topluyor muyduk?

Mazimizle ilgileniyor muyduk?

Tarihimiz de doğru yazılmıyordu. Mürekkep yapmışız, kağıt terbiye etmişiz, ama tarihimiz gangster tarihi gibi yazılıyordu. Kahve, çay, Boğazı seyretmek için sandal medeniyetleri kurmuştuk. Kağıt yapmıştık. Bir yazı medeniyetimiz vardı Mürekkep diye birşeyimiz vardı.

Ama mürekkep adlı kitabımız yoktu. Biz eserlerimizi bilmediğimiz için Garb bizi geri sayıyordu. Mazimizi bilmiyorduk. Anadolu Selçuklu çinileri Avrupa müzelerini süslüyordu ama hiçbirinin menşei doğru belirtilmiyordu. Sadece Küçük Asya eseri olarak tanıtılıyordu. Ahbab u yarenlikten hoşlanıyorduk. Türk kültürüne önem vermeliydik. Çünkü tarih medeniyet tarihiydi.

Tanzimatı da yanlış anlamıştık: **"Tanzimatla kafamızı değiştirmemişiz. Tanzimatla kötü bir taklitçilik başlamış. Avrupalı evine ayakkabı ile giriyor diye biz de ayakkabı ile giriyoruz. Güzel bir yaşantımız vardı. Kültürümüze ait minderi attık, sandalye üzerinde pinikliyoruz". Hoca o derste genç bir arkadaşı sandalyanın üzerine çıkarttı ve köylerde böyle tüneyerek oturuyorlar dedi ve devam etti : "Evimizdeki rahatı kaçırdık, yaşantımızı terkedip sözde alafranga olduk".**

Biz 16. asırda ne yerdik, 17. asırda ne giyerdik, nasıl evlerde otururduk, bunları merak eden yoktu. Bayezit'te okuyan tahsildeki adam Süleymaniye'yi görmeye gitmiyordu. Mazimizi araştırmıyorduk. Bursa'ya gidince nereye bakacağımızı da bilmiyorduk. Bir Ulu Camii öğrenmişiz, annemiz namaz kılarken bekliyoruz, ama girip bakmıyoruz bile. Fatih'in annesinin türbesine bakmak kimsenin aklına bile gelmiyordu. Hoca bu türbeyi görünce aklı başından gitmişti. Mezaristanları dolaşanı görmemişti. Vakit bulamıyorum, eski harfleri bilmiyorum gerekçesini mazeret gösteriyorlardı. Ama bir yabancı gelip bu eserleri inceliyor ve okuyordu. Ve Gabriel Türk eserlerini dünyaya tanıtıyordu .

Bir gazetede Sultan II. Abdülhamid'e suikastle ilgili yazı çıkıyor, filmi çekiliyor saltanat arabası diye çocuk arabası gösteriliyordu. Halbuki saltanat arabası Yıldız Sarayı'nda duruyordu. Neden merak etmiyorduk? Bir başka kente gidince neden sadece plaj ve lokantalarına gidiliyordu da o kentin kültür değerleri merak edilmiyordu? Ben bunu bilmiyorum, biz mektepte bunu okumadık diyorlardı. Hayatta hep mektepte okuduklarımızla mı karşılaşacaktık? Londra oturan Eski kiliseyi biliyor ama bizde

Bayezit'te oturan daha Bayezit Camii'ni bilmiyordu. Sonra da milli eğitim diyorduk. Türkiye'yi tanımamak, Türkiye'yi sevmemekti.

Kültürlü kişi sanatında, ilminde, mensup olduğu dalda ilerliyordu. Hoca 1927-1929 yılları arasında Paris'te bulunmuştu. Paris'te tanıdığı ve içlerinde Dr. Widal'in de bulunduğu yedi hekimin kültür yönleriyle de çok ileri olduklarını 20 Eylül 1982'de Edebiyat Fakültesinde yapılan Türkoloji Kongresinde söylemişti.

Hoca'nın yanında tarih ve kültürümüzle ilgili bir konu konuşulunca kendi tabiri ile hapı yutuyordu. Kişi söylediğini hatırlamazdı ama o çoktan araştırmaya girişmişti. Şöyle bir tavır içinde olunmasını istiyordu: **"Yunanlılar İzmir'e girince en kıymetli kitaplar Sülaymaniye Kütüphanesine görderilmiş. İzmir'den gelmiş Es Said Hasan imzalı lake bir kab var. No: 809. Eğer bundan şimdi ben haberdar olsaydım, bir yalan söyler, karnım ağrıyor falan der hemen gider görürdüm".** Hoca Eyüp Nişancası'na gidiyor, resimlerini çektiriyordu. Eskiden bize miras kalan ve kaybolmaya mahkum ettiğimiz kültür değerlerini zabtetmeye çalışıyordu.

Sanatımıza ait öyle bir incelikler vardı ki: "Tülay (Tozanlı) ve Azade (Akar) Hanımla Sultan Ahmed'in türbesini geziyorduk. Mum kollukları dikkatimi çekti. Türbelerimizi tanımadığımı anladım. Mum kollukları hakkında makale yazdım. Türk süslemesinde ne dallar var. Tezhip çevresine konan tığ hakkında ciltle kitap yazılır". Haseki kavuğu nedir? lâ edrî ne demektir? Sadece Lafonten'i biliyoruz. Kelile ve Dimne nedir? Kim merak ediyordu?

Öğrenmek, araştırmak isteğe tabi idi: **"Goethe, göz görür ama bildiğini görür demiş.** Bir adam Şam'a gitmiş. Meyhanelerden çıkmamış. Döndüğü zaman Şam nasıl bir yer diye sormuşlar. Adam, bir eğlencedir, bir eğlencedir gidiyor demiş. Başka biri Şam'a gitmiş. Kütüphanelerden, medreselerden çıkmamış. Şam Nasıl bir yerdir diye ona sormuşlar. Herkes ilim yapıyor demiş".

Birgün Dershaneye Hocamızla da çalışmış olan çizgi resim üstadı mimar Nusret Çulpan geldi. Çoğunu yabancıların satın aldığı Hisarlar, Sarayburnu Sepetçileri Kasrı, Süleymaniye, Haliç, Rüstem Paşa Camii, Yedikule gibi tarih ve kültür değerleri yüksek yerleri tasvir ettiği muhteşem güzellikteki eserlerinin slaytlarını gösterdi. Nusret Çulpan Matrakçı Nasuh'un etkisinde kaldığı söylerken, Hoca Yedikule'yi en iyi resmedenin Gabriel olduğunu hatırlattı. Hoca bu gösteriden ve N. Çulpan 'in çalışmalarından çok mutlu olmuştu: **"Sanatta ileri gitmek isteyen kültürünü yükseltsin. Hollywood'u iyi biliyoruz, ama o bizim kültürümüz değil. Kültür insanın düşünce yapısında ve anlayışında değişiklik yapar, olgunlaştırır. Kültür olmadan eser meydana getirilebilir mi? Kendi sanatımızı ve kültürümüzü bilmeliyiz. Zamanın Rektörü hukuk hocası Sıddık Sami Onar'a Türk süslemesi ile de meşgul olduğumu söyledim. Bana şunları anlattı: Arkadaşlarım ihtisas için Avrupa'nın çeşitli ülkelerine gidiyorlardı.**

İtalya'ca pek talep yoktu. Ben İtalya'ya gittim. Onların sanat ve kültürlerini de inceledim. İtalyanların eskiden de süslemeleri var. Kendilerine ait olanları ve eski Yunan'ınkileri de toplamışlar. Yeni terkipler yapmışlar. Her millet rönesansını kendi mazisinden yapar".

Eski eserleri yok ederken tarihimizi ve kültürümüzü de yok ediyoruz

Eski eserlerin yok edilmesi Hoca'yı çok üzerdi. İnsanın çocukluğunun geçtiği yerlerin kaybolması acı vericiydi. İstanbul tabiidir ki 500 yıl önceki gibi kalmayacaktı, ama Topkapı yolu ve Vatan Caddesi açılırken camilerimizi yıkmıştık. Bizde mezarı imar, yok etmek demekti. Baki'nin mezarının yıkılmakta olduğunu bir doktor fark etmişti ve kıyameti koparmıştı. Korumayı bilmiyorduk.

Eyüp Sultan'da bulunan Şeyh Murad Dergahı'nın onarımı için bundan 45 yıl önce para tahsis edilmişti. Fakat para başka yere harcandığı için onarım yapılmamıştı. Şimdi harabe halindeydi. Hoca sözü edilen bu dergâhın da resmini yaparak hiç olmazsa eskiye ait bir unsuru yaşatıyordu.

Hepsi birer sanat eseri olan mezarlarımızı yok ediyor, yol açmak için camilerimizi yıkıyor, kalanları da ayakta tutmak için bir gayret sar fetmiyorduk.

21. asra yeni fikirlerle girmeliydik. Bu kafayla 21. asrı da mahvedecektik. 20. asra anarşiden tutup daha ne kötülükler sığdırmıştık. ATATÜRK gibi büyük bir kumandan, büyük bir devlet adamı çıkmış ve badireleri atlatmıştık. Neydi ATATÜRK'ün çıkmasına sebep? Düzensizlik, programsızlık.... O milleti daima kendinden üstün görmüştü. Herşeyi Millet için yapmıştı.

Neden Tıp Tarihi Kürsüsü Kurulmalıydı?

Kendi tarihimizi araştırmaz ve bilmezsek, yabancıların bizim için söylediklerini yanlış da olsa kabul etmek zorunda kalacaktık. Hoca'nın şu anısı tıp tarihi kürsülerinin önemini ortaya koymaktadır: **"Paris'te iken hocam Marcel Labbe'nin de bulunduğu bir toplantıda, Türkler Leprozeri yapmamışlar dendi. Labbe, hayır yapmışlardır, gittim ve gördüm, ama haraptı diye cevap verdi. Aynı toplantıda İstanbul Tıp Fakültesini kuranlar Ermeni'dir dendi. Yine Labbe cevap verdi ve İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesini kuranların Türkler olduğunu söyledi. Bu ithamları ben cevaplayamadığım için mahçup oldum. Tıp Tarihi Kürsüsü kurulmalıydı".** Hoca Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsünü kurarak tıp ve kültür tarihimize ait sayısız bilgiyi bize ve dünyaya tanıttı. Duvarlarını süsleyen tıp tarihi ile ilgili minyatürler, resimler ve müze malzemesiyle Tıp Tarihi Kürsüsü, görenlerde hayranlık uyandırıyordu. Kurduğu Kürsüyü ziyaret edenlerden Hayyam'ı çeviren Hüseyin Rıfat, "tebrik ederim doktor, şiir içinde yaşıyorsunuz" diyerek gördüğü güzellikleri dile getirmiş.

İhtiyarlamak mı Yaşlanmak mı?

Hoca 1973 yılında emekli olmuştu. Ama Nakışhâne'ye düzenli olarak geldi. Onun deyişiyle, ihtiyarlamamıştı, yaşlanmıştı. Dünyaya gelmiş olmaktan mutluydu. "Kainatın tekevvününde payımız var" diyordu ve Martial'in şu sözlerini hatırlatıyordu: **"Geçmiş hayatını kıvançla hatırlayabilen, hayatını iki kez yaşıyor demektir".**

Amerika Birleşik Devletlerinde seçkin 80 hekim tesbit edilmiştir. Bunlar içende Süheyl Ünver Hocamız da vardır. Amerika'dan gelip kendisiyle mülakat yaparlar: "Mezaristana gider, resim yapar, müzikle ilgilenir, hocalık yaparmışsınız. İyi bir de aile yapınız varmış". Çok yönlü kişiliği ve verimliliği ile şöhreti yurt dışında da yaygın olan Hoca ile yapılan mülakat MD dergisinde yayınlanır.

Dinlenmeyi de çalışmak olarak değerlendiren Hoca nasıl bir çocukluk geçirmişti? Bunu bize şöyle anlatırdı: "Yalnız büyüdüğüm için güzel şeyleri merak ettim. Arkadaşım yoktu. Arkadaş bana yasaktı. Bir de tekkelere gitmem yasaktı. Teyzemin namaz kılarken kullandığı maşlahı cübbe niyetine giyer hocalık oyunu oynardım. Babamı 11 yaşında kaybettim. İnsanın tekâmülünde hadiselerin rolü vardır. Babam öldükten üç, beş yıl sonra, hocalarını ziyaret ettim. Peşlerini bırakmadım. Sonra onlar gelmeye başladılar. Hocaya muhabbeti anladım. Yunus Emre sevilelim sevelim dememiş, sevelim sevilelim demiştir".

Bir derste Hoca'nın Haseki'de doğduğu mahalleye gittik. Orası artık eski Haseki değildi: "Benim İstanbul'um gitmiş, başka İstanbul gelmiş. Orada eskiden bostan vardı, çeşme vardı. Şimdi onlar yok artık" diye kırgın konuşmuştu. Hoca yatak odasında birkaç resim bulunduğunu, bunlardan birinin de suluboya ile yaptığı Haseki'deki evlerinden görünen manzara olduğunu, bazan uyuyamayınca doğduğu sokağı düşündüğünü ve daha sokaktan çıkmadan uykuya daldığını söylemişti. Hiçbir arkadaşının hayatta olmayışından üzüntü duyuyordu.

Bir toplantısında eserlerinin sayısını bilmediğini söylemişti. O toplantıda bulunan Prof. Dr. Hüsrev Hatemi "mutlu bilmeyiş" diye cevaplamıştı.

Sayısız tezhip, minyatür yapan, kitaplar, makaleler yayınlayan ve bunları ilgili kurum ve kuruluşlara vakfeden Hoca antika toplamamıştı, "Allahtan vaktim yerinde değildi" demişti. Ama onun bıraktığı eserler bugün nadir eserler arasındadır. Karaborsa olmasın diye eserlerini dışarıda sattırmıyordu.

Bugün müzayedelerde açık arttırma ile satılıyor. Yazdıkları ve eserleri sahip olana mutluluk veriyor, onur veriyor.

Bizlere Çok Kıymetli Değerler Bırakı

Tarih ve kültürümüzle ilgili hiçbir konuyu ihmal etmiyordu. Selçuklu süslemesi, Fatih devri süslemesi, Baba Nakşi, Kara Memi vb. ilk olarak onunla aydınlığa çıkmıştı. Hoca'nın Süleymaniye Kütüphanesinde açılan bir sergisi sebebi ile sınıf **arkadaşı Abdülbaki Gölpınarlı** konuşmasında şunları söylemişti: **"Mazimiz, kültürümüz, dinimiz açısından önemli eserleri açığa çıkaran üç beş kişidir. Bunlardan biri de Süheyl Ünver'dir. Tezhip, minyatür vb. sanatlarımız bu insanlarımız olmasaydı kaybolurdu, kültürümüz kaybolurdu".**

60 yılda 60 000 kitap karıştırmıştı. Karıştırdığım kitaplardan not almamaya terbiyem müsaade etmez demişti. 34000 kitabını Bayezit Kütüphanesine, bir o kadarını da Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı'na bırakmıştı. Ama fihristlerinin çıkarılmadığını söylerdi. 85 yaşında kitapları karıştırmaya devam ediyordu: **"Üç beş kitap daha görmek için Hala Süleymaniye Kütüphanesine gidiyorum. Yorulmuyor muyum? İtiraf edeyim yoruluyorum. Ama sonuçlan beni memnun ediyor. Kütüphanelere gidin kitap karıştırın".**

Selçuklu dönemi ile ilgili 100 civarında eser vermişti. Hem yazıyor, hem çiziyordu. Yazılanı çizerek göstermek, çizileni yazarak anlatmak önemliydi. Mısır gezisini anlatmıştı: "Mısır'da bulunan bir ahbabım beni davet etmişti. Çok masraflı olduğu için gidememiştim. Derken PTT benden bir Farabi pulu kompozisyonu istedi. Dört pul için 1000 Lira verdiler. O zamanki 1000 Lira kıymetli idi. Bu 1000 Lira sayesinde eşimle birlikte Kahire'ye gittim. Sakkari'ye gittik, orada 5000 sene öncesine ait mezarlar var. Duvarlarında resimler, nakışlar vardı. Resimlerden bir bölümü, zamanın idarecilerinden birinin düğününe ait. Kayıklarla gelen konuklar, ziyafet vb. Resimlerin yanma hiyeroglifle açıklamaları vardı. Eski Mısırlılar hem resim yapmış hem yazmışlar. Bu dersi 1000 Liraya aldım. Bir resim sahibi olunca açıklamasını mutlaka yazın". Bizde anısı olan resimlerin arkasına bir tarih bile atılmadığı düşünülürse, bu ikazın önemi ortaya çıkar.

"17. asırda Mustafa Itri Efendi beş vakit ezanın makamını yapmış. Davutpaşa Camii'nin müezzini Esat Efendi ezanı Itri makamları ile okurdu. Baş kısmını dinleyemezdim. Minare yuvarlak. Esekapı tarafına baş kısmını okuyor. Haseki tarafına dönünce hayyealesala kısmını okuyor. Bu makamda ezanla bant doldurdum". Kimin aklına gelirdi böyle bir bant doldurmak? Hoca'nın aklına gelirdi. Çünkü o "kafamızdakileri mezara götürmeye hakkımız olmadığını" direktif olarak söylüyordu.

Duyup da yazmamak, bulup da atmak, hele yazılı bir şeyi atmak Hoca için yapılması mümkün olmayan ziyankarlıklardı. Araştırıcıların hizmetinde olan binlerce arşiv belgesi onun sınırsız araştırma ve çalışmasının sonucuydu. Enver Ziya Karal Batı ülkelerinde çok sayıda arşiv gördüğünü, ama gördüklerinin gazete kupüründen ibaret olduğunu, Hocanınkiler de ise zengin notlar bulunduğunu kendisine söylemiş. Hocanın arşivinden, isteyen herkes faydalanıyordu. Fakat alıp da getirmeyenler veya bilgi ve arşivi kendisininmiş gibi gösterenler olduğu zaman üzülürdü: "Fransız araştırmacı Prof. Massignon programında olmadığı halde benimle görüşmek üzere İstanbul'a geldi. Benden Nuh Gemisine ait notlar istedi. Bende geniş olarak vardı. Adam bunları görünce aklını oynatacaktı. Ertesi gün döneceği için otelde okusun diye dosyayı ona verdim. Fakat gidince sanki o bulmuş gibi, sanki benim bu konuda çalışmış gibi yayınladı", iki araştırıcının, sanırım hamamlarla ilgili dosyasını bin bir rica ve geri getirmek üzere söz vererek alıp, iade etmediklerine tanık olmuştum.

Yaptığı binlerce yayın dışında 1500'e yakın resim, tezhip ve minyatürü ve ayrıca tarih arşivini Türk Tarih Kurumu'na, değişik konularda kültür ve folklora ait 1100 dosya ve defterini Süleymaniye kütüphanesine, astronomi ile ilgili aletlerini Kandilli Rasathanesi müzesine bağışladı.

Cerrahaşa Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalına tıp ve tıp dışı yazmalar, Osmanlıca baskı tıp eserleri, binlerce kitap, tıp ve sanat arşivini bıraktı. Sözü edilen bu Anabilim Dalma kıymetli

tablolar da bıraktı. Bu tablolardan Feyhaman Duran'a ait iki pastel portre bulunmaktadır. Bu portrelerden biri Dr. Esat Faut Tugay'ın hanıma ait. Veremden ölen bu hanım Hıdiv hızı imiş, ikinci portre veremden ölen hanımın teyzesi Ziba Hanım. Resimler o kadar güzel ki. Ziba Hanım mavi gözleri ve mavi giysisi ile sanki tablodan fırlayacakmış gibi. Sahibi bu tabloları sebebi bilinmez, yakacakmış, fakat Hocaya vermiş. Yine Anabilim Dalımızda Hocanın bağışı olan ve ailesinin köklerinin bulunduğu Bulgaristan'ın Tırnova bölgesininin gravürleri var. Hoca "Bunlar Tırnova'nın Türk hali, bu gravürler Bulgarlar'da bile yok" demişti.

Politika ile ilişkisi

Konu ile ilgili kendisine ait düşüncesini şöyle dile getirmişti: **"Aldatıcı politika ile ilgilenmedim".** Yine aynı konuda söylediği şu dörtlüğü kaydetmişim:

Karışma devlet işine

Düşme vükela peşine

Devam eyle münâcâta

Bak kendi işine.

Çağı mı Yaşamak, Eskiye mi Dönmek

Bir toplantıda eskiden kullanılan bir kandil resmi çizmişti. Çok beğenmiştim. Bana cevabı şöyle oldu: **"Eskiye dönmek yok. Yaptığımız yeniyi beğenmesek de eskiye dönmek yok. Daha iyisini yapmalıyız. Ama eskiyi de korumalıyız. Yeniyi yapmak için eskiden hız almalıyız".**

Kültürümüze ve tarihimize bu kadar bağlı olan Hoca kimsenin maziye dönmesini istemiyordu. Bugünün insanı gibi, ama kültürümüzle yaşamalıydık.

Üzerinde durduğu hususlardan birkaçı da şuydu: **"Benden duyduklarınızla bir sonuca varamazsınız. Sentez araştırma sonucu yapılır, kulaktan dolma bilgi ile değil".** Mükrimin Halil'den duyduğu şu sözler kendisine rehber olmuştu: **"îlim bilmek değildir, nerede ne var bilmektir".**

"50-60 yıl yaş farkımız var, bunun kıymetini bilin" demişti. Tabii bunun anlamını bilene.

Çalışma sürekli olmalıydı. Öğrenmenin sonu yoktu ve **"Oldum diyen öldüm diyor"** sözlerini hatırlatıyordu.

Hoca'nın Metodu Neydi?

Bize ait kültürel, tarihi, ahlâki değerleri bilmek, yaşamak, yazmak, çizmek, boyamak, tanıtmak, korumak, toplamak yaşam biçimimiz olmalıydı. Ahbab u yarenlikle geçen zamana yazık oluyordu, insanlar olduğu gibi kabul edilmeli, kabiliyetleri ile değerlendirilmeliydi.

Cuma günleri; herşeyin tarihe geçirilmesi, araştırılması ve kültür değerlerimiz üzerine sohbetlerini yaparken, kimi arkadaş tezhip minyatür çalışır, kimisi altın ezerdi. Bu şekilde bir programla çalışma ile hayatımız cennete dönebilirdi. Cuma günleri Hoca'nın toplantılarına katılanlar çok iyi hatırlarlar ki bazan günlük işler sebebi ile sıkıntılı geldiğimiz Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı Seminer Salonunudan ne kadar hoşnut ve mutsuzluklardan arınmış olarak ayrılırdık. Her hafta getirdiği sayısız çalışmalarının örnekler, toplantıda bulunanlarda yeni hevesler uyandırır ve Cuma günleri sanki kuvvet kazanma günleri olurdu.

Hoca çok sıcak ve insana keyif veren bir ortam yaratmıştı.

Bana Ne Oldu Ben Bilemem

Bu toplantılarda ben de hem Hocamızın konuşmalarını kaçırmamaya çalışıyor, hem de tezhip minyatür öğrenmeye çalışıyordum. Telaşımı gören Hoca birgün bana gülerek **"Aziz Satürn, sen şimdi bana ne oldu ben bilemem, eski halimi hiç göremem şarkısın söylüyorsun değil mi?"** dedi.

Süheyl Hoca'dan tuttuğum notları okurken 11 Haziran 1981 tarihinde yazdığım şu satırlarla karşılaştım : **"Bugün yazdıklarınızı beş yıl sonra okuyun ve bugünle o gününüzü kıyaslayın. Gelişmiş olacaksınız. O günkü düşüncenizi de yazın. Beş yıl sonra tekrar okuyun".** Hocanın bu sözlerini yazdıktan 15 yıl sonra ondan aldığım notların bir kısmını yazmaya karar verdiğimi kaydettim.

Süheyl Ünver Hocamı rahmet, minnet ve şükranla anıyorum.

Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Enstitüsü Seminerlerini Takip Edenlere Filozoflardan Öğütler

Cemil Sena--------------------- Süheyl Ünver

Ampere gibi, fakirliği bilgi aşkıyla mağlub et!

Aristippus gibi, haz ahlâkının asil kurucusu ol!

Bentham gibi, (En alçak adam, kanunları kendi menfaatine alet edendir.) de.

Bergson gibi, (Hakikat geçmişte değil, gelecektedir.) diye söyle.

Berkeley gibi, Tanrıdan başka varlık tanımayan ol!

Buda gibi, (Ölümün ötesinde hiç kimse yoktur) ne demek, düşün.

Comte gibi, (Müsbet ilim ve insanlıktan üstün bir hakikat yoktur) dan murad nedir? Onu düşün?

Croce gibi, artist sadece duyan ye duygularını ifade eden adamdır, diye düşün.

Çiçeron gibi, (Fazilet işlenmiş kötülükleri affetmekte saklıdır) diyenlerden ol.

Descartes gibi, İnsan bilgisine yeni yollar açıcı ol.

Dewey gibi, (işe yaramayan her bilginin sahibini altında ezen bir yük olduğunu) bildir.

Diyojen gibi, (Filozofların Nasreddin Hocası ol!)

Eflatun gibi, (Kainat mutlak ruhla hareket eden bir büyük hayvandır.) derken düşün!

Empedokles gibi, (Fikirde bağımsızlığın en eski kurucusu) ol.

Epikür gibi, (Faziletin örnek büyüklerinden) olmağa çalış.

Farabi gibi, (Türk'ün ve insanlığın ölmez şerefi) ol!

Fisagor gibi, (İnsan için sevmek şerefi) yolunda ol

Hegel gibi, (Ruh ancak ruh olan bir şeyi hakim kılabilir.) diyenlerden görün!

Hobbes gibi, (insan insanın kurdudur.) sözünü unutma!

İbni Sina gibi, (Hayat sırlarını çözen büyük Türk) ol.

Kant gibi, (O suratla hareket etmelidir ki, insan hiç bir gayenin vasıtası olmasın) diyebilmeli ve yapabilmelidir.

Konfüçyüs gibi, (Bir insan ancak milleti, hükümeti ve ebeveyni ile öğünebilir.

Bu öğünmeye layık olunuz) öğüdünü kendimize yapalım.

Leipniz gibi, (Hareketlerin kanunu, iyi ile kötünün veya en iyi olanın idrakinden doğmuştur.) diye inananlardan ol.

Locke gibi, (malik olduğunuz şeyleri mahvetmeyiniz! onda bütün milletin hakkı vardır.) deyiniz.

Pascal gibi, (Herkesin senin hakkında iyi söylemesini istiyorsan sen söyle) olmaz mı?

Plotinos gibi, (Eflotin) gibi, (Mutlak güzellik gizli kalmaz ve güzellik, aşksız mevcud olamaz) ı düşünerek diyenlerden uzaklaşma.

Schopenhauer gibi, (Hayat bir var oldum savaşından ibarettir. En doğru neticesi de mağlub olmaktır.) sözünü anlamağa çalış.

Seneca gibi, (Her kusurumdan bir kısmını, düzeltmek saadeti bana yetişir) diye düşün.

Mademki Sokrat, (insan tatlılıkla ölmelidir, demiş), Ağlamayınız.

Spinoza gibi, (içinde Tanrı bulunmayan yer yoktur ve bu alemde hürriyetin asla yeri yoktur) demekte ve buna inanmakta bir zarar yoktur.

Volter ne demiş: (Papazların zekası, bizim budalalıklarımızın mahsulüdür) Gel de inanma.

Zenon diyor ki: (iki kulağımız ve bir ağzımız vardır, demek ki konuşmaktan çok, dinlememiz lazımdır!) Buna inanalım ve öyle hareket edelim.

Kaynak: Süheyl Ünver Hoca'dan Notlar (Menâkıbı Süheyl Bey) hzl: Yrd.Doç.Dr. Zuhal ÖZAYDIN
Türk Tıp Tarihi Kurumu Yayınları No : 5 , 1997, İSTANBUL

ANIT ADAM OSMAN NEVRES-(Hasan Tahsin)

hzl. Zeynel KOZANOĞLU

http://tr.wikipedia.org/wiki/Hasan_Tahsin

Yarım asır önce Sorbonne Üniversitesini bitirmiş bir Türk gazetecisi, başlıbaşına örnek olur, büst olur, bir Basın kuruluşumuz merkezinin şeref köşesinde bulunur.

Ama bu gazeteci, aynı zamanda Milleti için kalemini ateşe dönüştürmesini ve sonra o ateş ardından kendisini de yakarak millî mücadelenin ilk ışığı olmasını bilirse, yarım asır sonra dahi gölgelenmiş anılardan fırlar, kapatılmış kitaplardan çıkar, memlekete taşar gelir; bugünün ve yarının nesillerine, bir biiyiik meydandan tunçlaşmış şuur olarak bakar

Bir kahramanı anlatmak, hele bu kahraman, hücresinin penceresine konmuş serçeleri avuçlarında beslerken gözyaşlarını tutamayacak kadar duygulu **Hasan Tahsin Recep**, daha doğrusu **Osman Nevres** olursa, çok daha zordur.

15 Mayıs 1919 günü, İzmir'de Yunan bayraktarına açtığı ateş o anda bir tesadüfün veya galeyanın değil, o güne kadar millî bilincinin ifadesi, sayısız kahramanlıklarının canı ile düğümlenen son halkası idi.

Yani Paris'te Sorbonne Üniversitesinde öğrenci iken Louvre müzesinde yurdu için savaşa giden asker tablosu karşısında Tanrıdan böyle bir hizmet isteyen, İsviçre'de Neuchatel'de seyrettiği filmde Türklüğe hakaret edildiğini görünce perdeye kurşunlar sıkıp sinemayı allak bullak eden, Bulgarları ve hatta bütün Balkanları Türkler aleyhine kışkırtmayı görev edinen **İngiliz Buxton kardeşlere** Bükreş'te tabancasını doğrultup onları ağır yaralayan ve sonra işgale yakın, İzmir'de çıkardığı **"Hukuku Beşer"** gazetesinde bütün milleti düşmana karşı direnmeye çağıran, son Türk yurdunun bağımsızlığını, insan hak ve hürriyetlerini savunan Osman Nevres veya Hasan Tahsin Recep, kim ve ne idiyse, millî mücadelenin ilk ateşini açan Osman Nevres veya Hasan Tahsin Recep de, işte o idi.

Bu ateş, o ânın şahidi ve şimdi hayatta bulunan bazı Sayın Muharip Gazilerimize ve çeşitli eser ve makalelere göre tabanca, tüfek veya bomba!

Tabiî birşeyi değiştirmiyor bu Hepsinin de birleştiği gerçek aynı. O da Hasan Tahsin'in, öne atılarak şehid edileceğini bildiği halde Yunan Bayrağını ve Bayraktarını yere yıkıp millî mücadeleyi başlattığıdır.

Eserin tetkikinde görülecektir ki, Cumhuriyetin 50. yılında tartışmasını yapıp halle çalıştığımız millî sorunlarımız, tam 53 yıl önce bu büyük vatanseverin yüreğini yakan bir kordu.

O, bütün vatandaşları tarihine, milliyetine, hak ve hürriyetlerine sahip, refah içinde bir Türkiye istiyordu. **"Alt tabaka"** dediği köylünün, işçinin eğitilip hayat şartlarının yükseltilmesinden yana idi. **"Alt tabaka, Devlet denilen binanın temel ve esasıdır. Onları düşünen bir Hükümet kendisini de düşünmüş olur",** diyordu.

Nitekim bugün bütün Siyasî Partilerimiz önce onların oylarını almaya çalışıyorlar.

Bir acı gerçek var. Türkiye'de daima Komünist veya Bolşevik, yeraltında, millî bütünlüğü parçalamak, kardeşi kardeşe kırdırmak plânını yapar ve bunu çeşitli şekilde uygulamaya kalkarken, Türk bayrağını, Türk vatanını ve milletini kurtarmak için ortaya atılanlar, zaman olmuş bir ihanet şebekesi tarafından Bolşevik ithamından kurtulamamışlardır.

Mondros mütarekesinden sonra İzmir'de, millî çıkarları savunmak ve muhtemel bir istilâya karşı, silâhla karşı koymak üzere o zamanki Eşraf ve Aydınlar **"İzmir Müdafaai Hukuku Osmaniye Cemiyeti"** adı altında birleştikleri zaman, İstanbul Hükümetinin sadık adamı Vali İzzet Bey, kendilerini "İttihatçılık ve Bolşeviklik'le" Saraya Jurnal ediyordu.

Ali Kemal ve benzerleri, Vatanı kurtarmaya kalktığı gün Mustafa Kemal Atatürk için dahi, Vali İzzet gibi konuşup yazmamışlar mıydı?

İstiklâl savaşımızın muzaffer Kumandanlarından rahmetli Mareşal Fevzi Çakmak'ın ömrünün son yıllarında komünistlikle suçlandığı zamanlar ise pek uzaklarda değildir.

Otuz yıllık hayatında hep vatanı, milleti ve milliyeti için mücadele etmiş, silâhını vatandaşına değil, vatandaşına siper olarak onun düşmanına karşı kullanmış, sonunda da şehadeti ile tarihin altın sayfalarına geçmiş Hasan Tahsin Recep'e de böylesine bir pay ayırmak isteyenler olmuştur.

İşte Kozanoğlu arkadaşımızın başarılı araştırmalar sonucu meydana getirdiği bu eseri tetkik edenler, herşeyden önce buna esef edecek, Osman Nevres'in, şimdiye kadar çoğu kısmı

söylentilerde kalmış büyük şahsiyetini apaydınlık görerek onun nasıl bir "Anıt Adam” olduğunu anlayacaklardır.

Aynı zamanda bu eser O nun, İzmir’de Şehit düştüğü Konak meydanına dikilecek Anıtının fikrî temelini teşkil edecek, bir araya getirilen pek çok tarihî belge ve bugüne değin hiçbir yerde yayınlanmamış fotoğraflarıyla bellibaşlı kaynak olacaktır.

Yarım asır sonra da olsa bu kahraman ve şehid gazetecinin anıtının dikilmesi teşebbüsü, İzmir Gazeteciler Cemiyetinden gelmiştir. Fakat eserin tamamlanması açılan kampanyaya katkılarla mümkün olabilecekti. Çok mutluyuz ki, ilk gün olduğu gibi elli yıl sonra da Osman Nevres yalnız bırakılmamıştır.

SABRİ SÜPHANDAĞLI

İzmir : 27 Kasım 1972

NAMUS UĞRUNDA!.

Hasan Tahsin Recep

Evet... Ey nasiye-ı gurur ve haşmetinde altı yüz senelik bir tarihin hatıra-i celâdet ve hamasetini taşıyan Türkler!... Osmanlığulları !...

Fatihleri, Yavuzları, Süleymanları yetiştirmekle tarihlerin ölgün sahifelerini canlandıran asar ve edvarı maziyenin afakı devri duruna, eklili şan ü şeref konduran asil Kayıhanlıların temiz kanlı, pek alınlı evlâtları!...

Bugün, hak ve adalet diye bağıran bir kuvvet, bugün beşeriyet, insaniyet diye haykıran bir kudret, ki onlar galibiz diyorlar, o galipler ki, bedbaht memleketimizi ve elemlerimizi uyutmak için muhafaza ettiğimiz sükûtu, aczi mutlak bilerek gururu millimizi tahkir, namus ve mevcudiyetimizi tezyif ve tezlil eden müstekreh, muhteris emellerin maateessüf şahidi bulunuyorlar.

O hayalperestler ihtirası ki, senin dinini, imanını yırtmak, parçalamak için Allah'ın, Büyük Rabbin kadar taptığın memleketini, o ecdadının şecaatleriyle omuzlarında taşıdıkları hilâlin azameti karşısında dünyaları hüsran eden ecdadının kemiklerini ihtiva eden topraklarım, şerefli yuvam, senin ihtimamkâr şefik ellerinden alarak gaspederek kendi muhteris, canî ellerinde kanatmak, ezmek; İslâmlığı, Türklüğü öldürmek için hilâlin o İlâhi lâlgün rengini, ateşini söndürmek, karartmak için yırtıcı menfur mefkureler taşıyan ma'dum Rus Çarlığının nameşru mevlûdesi olan o Yunanlılar ki, sevimli İzmir'imizi kendilerine peşkeş çekiyorlar.

Peşkeş çekiyorlar da, üç yüz milyon İslâmın dünyaları kızıl kanlarla boyamaya kaadir bir kuvvetin mevcudiyeti kahiranesini unutuyorlar, istihfaf ediyorlar. İstanbul'un, İslâmlığın aguşu ihtiramında taşıdığı mabetlerine çanlar, salip çelenkler ihzar ediyorlar.

O herşeyden yüksek zannettikleri asrın ufak bir tebessümünü, gurur ve sermesti ile bizi namusumuzdan, mukaddesatımızdan mahrum bırakmak sevdasında bulunan o Yunanlılar ki, uhuvveti beşeriyeden ziyade, kendi hasis ve aç gözlü menfaatleri uğruna karıştıkları harpte yükseltemedikleri süngülerinde riya ile, melanetle sırıtan mevcudiyetleri karşısında Halifeyi **İstanbul'dan, o bütün cibilliyeti ahlâkiyesiyle ve henüz kâinatın enzarı meftuniyetini kazanan Muhammedileri mutaf kılıp ve ihtiramında, payi tahtıntından Konya'nın ıssız, izbe sahralarına kovmak istiyorlar...**

Hüsran ve yedd-i bahtına ağlayan bizleri sürmek, ademin bi-payan derinliklerine, çirkâbelerine yuvarlamak arzu ediyorlar.

Uyan, ey Türk oğlu, uyan!...

Ey medeniyeti ilâhiyeye mutekit, İslâmhğın ateşin hararetiyle kalbi, ruhu pür heyecan olan **Müslüman Türk, uyan!...**

Sana suikast ediyorlar. Seni, meskeninden, mabedinden, mabudundan, harimi ailen ve namusundan cüda düşürmek, senin muazzazatınla adî oyuncaklar gibi oynamak istiyorlar.

O hâlâ üçyüz yirmi sekizdenberi üzerinde masum kanlarının cereyanı kesilmeyen süngüleriyle, o hâlâ tarrakalarında yetim ve öksüz, yavrusuz kalan kimsesiz validelerin, alil ihtiyarların aksi ızdırabatı dalgalanan toplarıyle geleceklermiş, tereddüt etmiyoruz, gelsinler... Hatta, masum Türk'e kasdı olan bütün dünya gelsin. Süngüleriyle esasen kanayan kalplerimizi deşsinler... Velveledar toplarıyla evlerimizi, kuvvetlerimizi yıksınlar. Taraç ve tarumar etsinler.

O Yunan gelsin. Saf ve bakir limanlarımıza, kudret ve kuvvetiyle ithale muvaffak olamadıkları teknelerinde o zulmü, adaveti ebediyeyi, husumeti ezeliyeyi temsil eden mavibeyaz bayraklarını dalgalandırsınlar, gelsinler.

Silâhlarımızı toplasınlar. Evlâtlarına silâh tevzi etsinler. Benliğimizi parçalasınlar. Ruhumuzu ezsinler. Fakat asla, asla unutmasınlar ki, Türk ölmedi, yaşıyor. Kalbinin, ruhunun, müslümanlığının, Peygamberinin telkin ettiği ilhamat ile yaşıyor.

Ve burayı Yunan'a vermeyecektir. Vermek isteyecek kuvvetle paylaşacak kozumuz var. Hatta, süngülerimiz, silâhlarımız olmasa bile... Asî ruhumuzla, coşkun kanlarımızla, hararetli vicdanlarımızla, sökülmeyen dişlerimizle bu memleketi müdafaa edeceğiz.

Ne kadar zehirli olurlarsa olsunlar, o dişlerle cingiz-i maneviyatla kuvvetlenen dişlerimizle kalplerini parçalayacağız. Namusumuzu, gururumuzu, ailelerimizin, yavrularımızın kadınlarımızın iffeti hayatiyetlerini kurtaracak, muhafaza edeceğiz...

Yoksa, bu şirin diyarları, kendi hayatımız, şehamet ve satveti tarihiyemiz namına ecdada bir cemilei şükran olmak üzere yakacağız, yıkacağız, kıracağız. Bu ülkelerin sema ve ufuklarına kendi masum kanlarımızla renk vereceğiz, boyayacağız.

O zaman Yunan gelsin, ondokuzuncu asnn türedi çerikotları Avrupa'nın telkin ettiği binayı medeniyeti korusun, Asillerin, hayâlı kahramanlarını, Homer'in efsanevî şiirlerini, teranelerini kan pıhtıları arasında ihya etsin...

Hayır, hayır... Meyus olmayalım... Biz ölmedik, yaşıyoruz. Henüz damarlarımızda İzmir'imiz, Halifemiz, Hakanımız, Payi tahtımız için akıtacak kanlarımız var. Bu memlekete göz diken kuvvetleri yakacak, eritecek hararetimiz pek, hem de pek mebzul... Yalnız, bunu da unutmasınlar ki, Çanakkale kahramanlarının, mavi beyaz kucağında salibi taşıyan Yunanlılığın canavar hakimiyeti altında yaşatacak tek hemşiresi, tek bir validesi, ufak bir Türk benliği yoktur. Ancak, evet ancak hilâlin al gölgeleri altında Hakanıyle, Payi tahtı ile, İzmir'i ile yaşayacak bir Türklük vardır. Ve illâ Avrupa Neron gibi bir şair olmak istiyorsa, bizler de kendi ellerimiz, kendi varlıklarımızla binalarımızı, topraklarımızı cayır cayır yakar, kızıl alevlerle halclendirir ve beşeriyetin vicdanına Roma'nın ihtirakından feci bir sahnei şiir ve hayâl ibda etmekte gecikmeyiz... Çünkü tarihimiz var. Çünkü bizi tel'ın edecek ecdadın ruhu ahfadın feryadı var. Çünkü her şeyden üstün namusumuz var...

(Tahsin Recep)

KALEMİ KURŞUNA DÖNÜŞTÜREN ADAM... HASAN TAHSİN RECEP BEY...

"Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır
Toprak eğer uğrunda ölen varsa vatandır..."

Hasan Tahsin Recep Bey... "türkün ateşle imtihan edildiği" bir kara günde, ateşe gözünü kırpmadan atılan türk...

Hasan Tahsin Recep Bey... **"her şeyden üstün namusumuz var"** diyerek vatanın düşman çizmesi altında çiğnenmesine katlanamayan büyük yurtsever...

Ve hasan Tahsin Recep Bey... Milli mücadelenin ilk altın kurşununu müstevlinin bayraktarına sıkan gazeteci...

Büyük direniş bu ilk kurşunla başladı... Kurtuluş kavgasına koşacak olanları, onun tabancasından çıkan kurşun uyardı, uyandırdı...

Türk gazetecisinin kaleminin yetmediği yerde silâhına sarılması gerektiği gerçeğini bize size, onlara... Hasan Tahsin Recep Bey gösterdi...

Büyük şehidin aziz hatırası önünde biraz daha eğilelim... Onun için ne yapsak azdır

★

Hasan Tahsin Recep Bey, ateşli bir "Genç Türk" tü... Hasan Tahsin Recep Bey, Balkanlarda, Türklük aleyhinde çalışan iki İngiliz'i vurmak üzere İstanbul'dan Bükreş'e kadar giden bir Türk vatanseveriydi...

Yine, Hasan Tahsin Recep Bey, İsviçre'de Türklüğü küçük düşüren bir film gösteriliyor diye, perdeyi kurşun yağmuruna tutacak ve sinemanın altını üstüne getirecek "gözü kara"lıkta bir yiğit idi.

Yunanlıların İzmir'e çıkacağı söz konusu edildiği günlerde, işgalden tam üç ay önce, **"Biz ölmedik, yaşıyoruz. Henüz damarlarımızda İzmir'imiz için akıtacak kanlarımız var"** dememiş miydi ?

"İzmir'i Yunana vermek isteyecek kuvvetlerle paylaşacak kozumuz var. Hatta süngülerimiz, silâhlarımız olmasa bile Asî ruhumuzla, coşkun kanlarımızla, hararetli vicdanlarımızla, sökülmeyen dişlerimizle bu memleketi müdafâa edeceğiz." diye haykırmamış mıydı?

Bu yaradılışta olan bir Hasan Tahsin Recep Bey, Yunanlılar İzmir'e çıkarken, elbet eli kolu bağlı duramazdı.

Biliyordu ki, kurtuluşumuz için bir kıvılcıma ihtiyaç vardı. İlk kıvılcımı o yarattı. İstiklâle giden yolu, o açtı. Öldü ama, ebediyen yaşamak gibi bir mertebeye ulaşarak öldü...

NEDEN AÇIĞA VURAMADIK ..

Cumhuriyetimizin ilk yıllarında, yakın tarihimizde cereyan etmiş bir takım olayların ve yürütülmüş faaliyetlerin açığa vurulması ve tartışılması sakıncalı görülmüştü.

İşte, bu sakıncalı durumdur ki, bugün diğer bazı memleket çocukları gibi, asıl adı Osman Nevres olan Gazeteci Tahsin Recep Bey'in de şahsiyetinin ve değerinin tam manâsiyle ortaya çıkarılamaması sonucunu doğurmuştur.

O yıllarda, İngilizlerle ilişkilerimizi düzeltmek zorundaydık. Teşkilâtı Mahsusa'nın, (*) Nevres Recep Bey eliyle Avam kamarasını dinamitlemeye hazırlandığını elbet açığa vuramazdık. Tıpkı, onun gibi, dünya milletlerine, Yunanlıların İzmir'e çıkarken bir zulüm makinası gibi davrandıkları gerçeğini kabul ettirebilmek için çırpındığımız o sıralarda, onlara karşı ilk kurşunun tarafımızdan sıkıldığından da, elbette söz edemezdik.

* "Osmanlı İmparatorluğu Teşkilât-ı Mahsusayı Birinci Dünya Savaşı öncesinde, kendisini ayakta tutabilmek için kurmuştu. Benimsediği üç ilke vardı :

Dini, Milliyeti, ırkı ne olursa olsun Osmanlı uyruğundaki bütün unsurların bir arada yaşatılması demek olan İttihad-ı anasır, bütün İslâmları bir araya getirmek anlamına gelen İttihad-ı İslâm ve Pantürkizm.
Teşkilât-ı Mahsusa, bu ilkelerden hangisinin kabil-i tatbik olduğunu, sadece ilmî sonuçlarla yetinmeyip tecrübeler ve fiilî vakıalar ile tesbit etmek yolunda faaliyet göstermiştir.
İmparatorluk içindeki uyanışları, Osmanlı imparatorluğunun bekası uğruna ele almış ve millî kurtuluş hareketlerinin, farkında olmadan bayrağını açmıştı.
Bu arada, Osmanlı İmparatorluğunun parçalanması için uğraşan karşı kuruluşlarla da savaşmıştır. Siyonistler gibi... Etnik-i Eterya gibi...
Gandi'ye ve Cinnaha kadar bir çok kimseler, Teşkilât-ı Mahsusa hesabına çalışmışlardır."
(Cemal KUT AY, kendileriyle konuşmalarımızdan)

O günün şartlarına göre, bu zaruri idi.

Yunanlıların, bu ilk kurşunun atılması yüzünden kapıldıkları büyük öfke sebebiyle giriştikleri delice davranışlar, onları, daha Anadolu'ya çıkarken Anadolu kapılarının yüzlerine kapanması gerçeğiyle karşı karşıya getirmişti...

Kör gözleri, bu gerçeği görmekten uzak bulunduğundan çok geçmedi, perişan oldular...

İLK KURŞUNUN ANLAMI

İlk kurşunun anlamı ve önemi, işte bu noktada ortaya çıkmaktadır. O gün İzmir'de işlenen cinayetler sebebiyle uyanan Millî heyecan ve kamçılanan Türklük gururu, İzmir'i geri getirmekle kalmamış, İstiklâlimizi kazanmamıza vesile teşkil eylemiştir.

Bu teşhis, hemen o günlerde bazı yabancı kaynaklar tarafından da konulmuştur. İşte, 7 Haziran 1919 tarihli Manchestcr Guardian Gazetesi... O yıllarda düşmanımız olan İngilizlerin bu gazetesinde şu satırları görüyoruz :

"Böylesine bir haberin bu derece ve nasıl gizli tutulduğunu anlamak güç ve dehşet verici bir durumdur. Yunanlılar ektikleri tohumun mahsulünü şimdi, Aydın vilâyetinde topluyorlar. Bütün memleketi kendilerine karşı ayaklandırmış oldular. Türkler bir ordu kurmayı başardılar ve Yunanlılar denize dökülmek tehlikesiyle karşı karşıyadırlar."(Yunan Propagandası 217. sayfa.**)**
Türklük âlemi, 15 Mayıs 1919 sabahı, tarihinin en kara günlerinden birine gözlerini açmıştı... Mustafa Kemal Paşa'nın erişilmez dehası'ile Türk'ün yenilmez gücü bir araya gelince, 9 Eylül 1922 günü, tarihimizin en parlak sabahına ulaştık...

BU MEŞALE HİÇ SÖNMEYECEKTİR

"Bütün kaleleri zaptedilmiş, ve bütün tersanelerine girilmiş" bir Türklüğü, kendi yurdunda boğazlamak üzere Güzel İzmir'imize çıkan düşmana, ilk kurşunu sıkan parmakların bir gazeteciye ait olmasının elbette ki tesadüfle ilgisi yoktur.

Memlekette hürriyet mücadelesinin başladığı yıllardan itibaren Türk Gazetecisi, kendisine düşen görevin büyüklüğünü idrak etmiş, bu görevi yerine getirmesini bilmiş ve 15 Mayıs 1919 günü de temiz topraklarım kirletmeye kalkışan düşmana ilk kurşunu sıkarak vatan ve millet yolunda gerektiğinde, hayatını da verebileceğinin en güzel, en canlı örneğini yaratmıştır.

Medeniyetin temsilciliği iddiasında bulunan Yunanlıların canavarca şehit ettikleri Gazeteci Hasan Tahsin Recep Bey'in tutuşturduğu meşale sönmemiştir... Ve hiç sönmeyecektir.

Hasan Tahsin Recep Bey!... Onunla birlikte... Ondan önce... ve ondan sonra vatan için can

verenler!... Müsterih olun. Dünya durdukça, Türklük de var olacak, var olmaya devam edecektir. Rahat uyuyun...

BU ÇOCUK VATAN İÇİN ÖLÜME ATILABİLİR..." O

Rumeli'de büyük bir kaynaşma başlamıştı, İstanbul'a her gün Padişahın huzurunu kaçıracak cinsten jurnaller uçuruluyordu. Ordunun Meşrutiyet istediği, artık öteden beri, açığa çıkmıştı.

Sultan Hamit, asker arasında baş gösteren kıpırdanışı bastırabilir umuduyla Müşir Şemsi Paşa'yı Makedonyaya göndermişti. Ancak, alev bacayı çoktan sardığından bu tedbir kâr getirmedi. Üstelik Müşir Paşa, Manastırda Postaneden çıkarken vuruldu.

O sıra, Niyazi, Enver ve Eyüp Sabri Beylerin dağa çıktıkları sıraydı... Padişahı, Meşrutiyeti yeniden ilân etmesi yolunda zorluyor, zorluyorlardı.

Rumeli'deki harekâtı bastırmak için memleketin çeşitli yerlerinden kuvvetler gönderilmekteydi. Ancak, bu kuvvetlerin başına, İttihat ve Terakki'ye sızmış aydın zabitler geçiyordu ve bu yurtsever insanlar, kardeş kavgasını önlemek için, yol boyunca, emirlerindeki askerleri uyarıyorlardı... İnkılâbı kansız ve kinsiz başarmak amacındaydılar...

Sonraları, Osmanlı Teşkilâtı Mahsusa'sının başına getirilecek olan **Kuşçubaşı Eşref Bey** de İzmir taburunun başında idi...

O günlerde İttihat ve Terakkiciler, Selânik, Manastır ve Kosova gibi merkezlerde, her yaşta ve her başta kimselerin katılacağı mitingler düzenlemeye hazırlanıyorlardı. Bir yandan da, Yıldız Sarayına, Meşrutiyetin yeniden ilânından başka çare bulunmadığım belirtir mahiyette telgraflar çekiliyordu...

İşte, adı, İzmir'de Yunan işgali karşısında yiğitçe ölenlerin başında yer alan Hasan Tahsin Recep Bey'in vatan yoluna vakfedilmiş hayatının; sistemli, plânlı, manâlı ve gayeli safhaları bugünlerden başlar...

Kendisini Kuşçubaşı Eşref Beye, Hacı Adil Bey bu günlerde tanıtmıştı... O Hacı Adil Bey ki, sonraları Edirne Valiliği yapmış, bir süre de Dahiliye Nezaretinde bulunmuştur.

Hacı Adil Bey, onu Eşref Beye tanıtırken şöyle demişti :

"Bu çocuk vatanı için gözünü kırpmadan ölüme atılabilir. Hasan Tahsin, o günlerde 18 yaşlarında bir gençti.

PARİSTE GEÇEN YILLAR

Hacı Adil Beyin böylesine hararetle tavsiye ettiği gencin asıl adı Osman Nevres Recepti... Selânikli idi... Osmanlıların Rumeli'ye geçişleri sırasında, Rumeli topraklarım Türkleştirmek amacıyle sınır öncülüğü yapan bir soydan geliyordu.

İlk, orta ve lise öğrenimini Selânikte yapmıştı. Ateş gibi bir çocuktu...

Ustalıkla silâh kullanıyordu... Uzun boylu, sportmen, cana yakın, samimî, aşırı cesur, yorgunluğa dayanıklı idi...

Öylesine fikirleri vardı ki, Eşref Bey kendisiyle konuştuğu zaman hayret etti... Teşkilâtı mahsusa, memleketin girmek üzere bulunduğu yeni devirde, emek ve hizmetlerinden yararlanabileceği yeni bir eleman kazanmıştı. Bağlandığı ideal uğruna hayatını feda edebilecek yiğit bir eleman...

Nevres Recebe, Meşrutiyetin ilânı gerçekleşinceye kadar başta gerillacılık olmak üzere, gerekli bütün bilgileri verdiler. Eşref Bey, onun Avrupa'da hem yüksek öğrenim yapmak, hem de batıyı yakından tanımak yolundaki arzularım biliyordu...

Nevres Recep, İkinci Meşrutiyetin ilâm ile birlikte Avrupa'ya yüksek öğrenim için gidenler arasına, böylece girdi... Paris'te Sorbonne Üniversitesine yazılmıştı. Hukuk ve Felsefe Bölümünde takdir toplayan, başarılı bir öğrenci oldu...

Bu arada, bizim derlenip toparlanmamıza imkân vermeyen şer kuvvetler, başımıza bin bir dert açmaya başlamışlardı.. Sömürgeler edinme konusunda İngiltere ve Fransa'dan geri kalan İtalya, kolayca ele geçirebileceği düşüncesiyle Osmanlı ülkelerine el atmıştı. Kuvvetli donanması için elverişli bir saha saydığı Trablusgarp'a çıkarma yapmıştı...

En zayıf devremizde, hiç bir hukukî ve siyasî sebep gösterilmeksizin girişilen bu tecavüz, Avrupa'daki bütün öğrencilerimiz gibi, Sorbonne'daki Nevres Recebi de çileden çıkarmıştı.

İSVİÇRE'DE SİNEMA OLAYI

Nevres Recep'e batı âleminde nazarî olarak birşeyler öğretmişlerdi... Hak, hukuk... Eşitlik,... Adalet... Bir milletin, dilediği idare şeklini seçmesi kendi meşru hakkıydı... Şimdi bu hak, kuvvet kullanılarak bozuluyordu... Üstelik, lâiklik iddiası altında, en koyu din taassubunu sürdüren Fransızlar, kuvvetlinin yanında yer almışlardı...

Fransızlar, bir avuç Türk mücahidinin kendi irade ve kahramanlıkları ile giriştikleri Trablus savunmasını, sessiz ve ilgisiz karşılamışlardı ama, Kızılhaç marifetiyle İtalyan yaralıları için Fransız evlerinden yardım toplamaya koyulmayı ihmal etmemişlerdi...

Nevres Recep, Fransız Kızılhaçının başındakilere çok ağır bir mektup gönderdi...

Sonra, Le Matin gazetesinin meşhur Fıkra yazarı Stcphan Lausanne'ı ziyaret etti. Ona, bizim Gazetelerin kupürlerini verdi... Trablusgarp'te bulunan Eşref Bey'den getirttiği dokümanları gösterdi. **Bütün bunlarla da yetinmedi. Bir gün İsviçre'de bir sinemanın perdesini tabanca kurşunları ile delik deşik etti...**

Sinemanın vitrininde Trablusgarb'e ait aktualite kordelâsının reklâmını görerek içeri girmişti... Yanında İsviçre'de okuyan arkadaşı Osman Suavi Bey vardı. Filmi Türklük aleyhinde iftiralarla dolu buldu.

Sanki, bir vatan toprağına İtalyanlar değil de biz hücum ediyorduk. Ve sanki, taarruz ettiğimiz topraklarda medeniyet namına utanç verici zulümleri ve baskıları biz yapıyorduk.

Utanmaz bir propaganda merkezinin dünyaya yaydığı bu yalanlar serisine Nevres Recep nasıl tahammül ederdi? Daima yanında taşıdığı tabancasını çektiği gibi ardı ardına üç el ateşle be- yaz perdeyi delik deşik etti.

Sinema karmakarışık olmuştu. Tabanca sesleri, ağzına kada dolu olan salonda denşet yaratmıştı. Seyirciler çığlıklar atarak çıkış kapılarına hücum etmişlerdi...

Nevres Recebi ve arkadaşı Osman Süavi'yi karakola götürdüler. Orada, vatanım ve hakikati seven bir medenî insanın yapabileceği bu hareketinden pişmanlık duymadığını söyledi. Avrupa'da bu iftira kampanyasına son verilmezse, buna benzer protesto çıkışlarına yeniden kalkışabileceğini tekrarladı...

Olay, Fransız basınında da yer aldı. Stephan Lausanne, bir yazısında, Nevres Recep Bey'in bir

vatanperver olduğunu belirtti.

Yine bir gün, İsviçre'de Neuchatel'de bir kafeteryada oturuyordu... Yanında arkadaşı **Osman Süavi** vardı. Masalarının üzerine, bir gazete dağıtıcısı, bir kart bırakıp savuşmuştu...

Bu kartta, Haç'ın Hilâl'i Avrupa'dan kovmakta olduğu yazılıydı ve Avrupalıların Türkleri kovalıyışı resmedilmişti...

Nevres Recep adamı yakaladı. Fakat suçsuz olduğunu anlayınca ona dokunmadı...

Kafeteryanın orkestrası İtalyanlardan kuruluydu. İtalyanlardan biri, Avrupa'nın çeşitli şehirlerinde binlercesinin dağıtıldığı anlaşılan bu kartı elinde sallayarak Osman Nevres'i tahrik ediyordu...

Büyük vatanperver, önündeki masayı kaptığı gibi adamın kafasına geçiriverdi... Orada da ortalık karıştı. Orada da onu yakalayıp karakola götürdüler.

Ve İsviçre mahkemesi, Osman Süavi ile onun hakkında "Sınır dışına çıkarılma" cezası verdi. Nevres Bey, zaten Fransa'da öğrenim görüyordu.

Sonra, Nevres Bey İstanbul'a döndü.

BALKANLAR KAYNIYORDU

1911 ve 1912 yılları, Haçlıların Türklüğü, Avrupa topraklarından söküp atma hazırlığının şaha kalktığı devredir.

Nevres Recep İstanbul'da hükümeti bu hazırlıklara karşı gaflet ve çaresizlik içinde buldu... Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa, Trablusgarb harbinin hazırlık safhası içinde Roma'da Büyükelçi olarak bulunduğu halde, bu komplonun farkına varamamıştı...

İbrahim Hakkı Paşa, Mebusan Meclisinde, muhalefetin ağır ithamlarıyla düşmüş, yerine Sultan Hamid'in yadigârı Sait Paşa, sekizinci defa Sadrazam olmuştu... Trablusgarp müdafaasını vatansever genç zabitler yapıyordu... Enver, Mustafa Kemal, Eşref, Ali Fethi, Fuat, Süleyman Askerî, Reşit Ali, Cemil Fehmi ve bir avuç Türk...

Nevres Recep Paristeyken Balkan Devletlerinin nasıl çalıştıklarım ve batılı ülkelerde nasıl korkunç yardımcılar bulabildiklerini görmüş, öğrenmişti...

Uyuyan ve sarih haklarını savunmaktan aciz olan sadece bizler idik. Milletlerarası gizli bir Komite, Türklüğü Asya'ya sürecek olan Balkan harbini hazırlıyor, Sırp Karadağ, Yunan, Bulgar ve Rumen devletleri arasındaki anlaşmazlıkları gidererek **"Türklüğe karşı tam bir anlaşma"** peşinde koşuyordu...

Bu hazırlığın başlıca tertipçileri içinde Balkan Cemiyetinin kurucuları Buxton kardeşler vardı... ("Buxton" kelimesi, Türkçe kaynaklarda değişik şekillerde ya¬zılmıştır. Eski yazıdan yeni yazıya dönüş sebebiyle bu karışık¬lığın meydana geldiği anlaşılıyor. Biz, "Yunan Propagandası" adlı eserin 82. sayfasında kullanılan şekli tercih ettik.)

Bu tarihte, Romanya'da tarafsızlık politikasını savunan bir hükümet iktidarda idi. Balkan Komitesi, Romanya'yı tarafsızlık politikasından ayırıh Bulgar Sırp Karadağ Yunan ittifakına sokmayı başarma görevini Buxton kardeşlere vermişti.

Bu müseccel Türk düşmanları, aldıkları görevi gerçekleştirmek üzere Bükreş'e gelmişlerdi. Türk Teşkilâtı Mahsusa'sı, o günkü hükümetin pasif ve çaresiz siyaseti içerisinde, yaklaşan

tehlikeye karşı kendi mütevazı imkânları ile mücadeleye kararlıydı. Balkan Başşehirlerindeki haber alma örgütlerini seferber etmişti...

Fakat bu yetersiz karşı koyma, faciayı durduracak çapta değildi. Nevres Recep kendisini fedaya karar verdi. Ve Buxton kardeşleri öldüreceğini, böylelikle Türklüğe karşı yürütülmekte olan açık mücadelenin perde arkasına çekileceğini umduğunu söyledi...

Onu dinleyenler, kendileri de gerektiğinde böyle şerefli bir görevi tereddüt etmeden başarabilecek insanlardı . ”Peki. ” dediler.

İKİ ŞEREF KURŞUNU

Nevres Recep, kendisine temin edilen Silâhçı Hasan Tahsin Bey’in pasaportu ile Bükreş’e gitti.

Bu sırada, Balkan Cemiyeti, yüzündeki maskeyi çıkarmış, hedefini açıkça ortaya koymuştu.. Her Balkan şehrinde birer şubesi vardı. Gizli açık bir çok kaynaklardan geniş malî yardımlar gören ihtilâl hareketi, sık sık konferanslar düzenliyordu.

Balkanlardaki yabancı tahakkümünün son bulma gününün geldiği, bu gayeye, yakın gelecekte savaşsız erişilemezse, silâhların konuşacağı fikrini yaymaya çalışıyorlardı.

Hepsi sahte ve düzenlenmiş, zulüm vesikaları, filmler gösteriyorlardı. Bu harekete katılmanın medeniyet ve Hristiyanlık borcu olduğu çeşitli vasıtalarla ilân ediliyordu

Bu kesif propaganda, Bükreş’te tesirini göstermeye başlamıştı. Nevres Recep, Balkan Cemiyetinin şehrin merkezindeki binasında düzenlediği büyük gösteriye girebilme imkânını buldu. Ön sıralarda yer almıştı... Konferans ve gösteriler sona erdiği zaman kapıdan geniş bir hole çıktı ve iki kardeşin gelişini bekledi. (Nevres Receb'in yakınları, onun, bir Çayhanede otururken Buxton'ları yolda gördüğünü ve önlerine geçerek ateş ettiğini söylemektedirler...) Buxtonlar görünür görünmez ardı ardına iki el ateş etti. İngiliz kardeşlerden sadece Leland adında olam yaralanmıştı. Nevres Recebin, daha doğrusu yeni adı ile Hasan Tahsin Recep Bey’in hemen yanında beliren iki muhafız, birden üzerine atılmış, onun ateşe devam etmesine engel olmuştu.

Etraf karışmıştı. Buxtonlar hemen hastaneye kaldırılmışlardı. O gün, 2 Ekim 1914 günü idi...

ACILI YILLAR

Ncvres Recep gayesine erişmişti... Rumen hakimlerin önünde hiç bir şeyi gizlemedi. Cesaret ve soğukkanlılık örneği olan bu hareketinin asla şahsî bir tarafı olmadığını söyledi... Milleti için hazırlanmış haksız bir komployu tesirsiz bırakmak yolunda bir vatan vazifesi ifa etmişti...

Bu arada, Balkanlarda hazırlanan dramın, nasıl facialı neticeler getirebileceğini de, geniş kültürü ile mahkeme huzurunda izah etme fırsatı bulmuştu.

Bütün dünya basınını yakından ilgilendiren ve heyecanlı safhalar geçiren duruşmalar sonunda mahkeme, olayın ağırlığına göre "adilâne” sayılabilecek bir karar verdi. Hasan Tahsin Recep Bey, beş senelik kalebentlik cezasına çarptırıldı ve Bükreş Cezaevine konuldu. Onu, teşkilât—ı mahsusacılar asla unutmadılar...

VE YURDA DÖNÜŞ

1914 Sonbaharından 1916 kışına kadar iki sene cezaevinde kaldı. Hasan Tahsin Recep Beyin

cezası bitmeden İstanbul'a nasıl dönebildiği hususu üzerinde, kaynaklar birbirinden ayrılmaktadır. Bazı yazarlar, onun Bükreş'e giren Osmanlı-Alman orduları tarafından kurtarıldığını kaydederler. Ancak yakınları, Hasan Tahsin Recep Beyin, cezaevinden bir başka yere nakledilirken kolayını bulup kaçtığını öne sürüyorlar.

Bükreş'teyken Cezaevi kılığı ile çektirdiği ve İstanbul'a dönünce büyüttürdüğü fotoğrafının altında, **"Romanya'dan firarım, 8 Kânunevvel 1916"** kaydı vardır.

Türk ve Alman ordularının Bükreş'e giriş tarihi, Hasan Tahsin Recep Bey'in "Romanya'dan firarım" dediği günden bir gün öncesine rastlamaktadır. Nitekim, 6 Kânunevel sabahı, Alman generali Mac Kenzen komutasında 100 kişilik bir öncü kuvveti şehre girmiş, 7 Kânunevvel 1916 da da Bükreş, Türk ve Alman orduları tarafından resmen işgal edilmiştir. (**BİRİNCİ DÜNYA HARBİ (Romanya Cephesi) Genelkurmay Harp Tarihi dairesi yayını 130. sayfa.**)

Buradan, Bükreş mahpusu'nun, kuvvetlerimiz tarafından kurtarıldığına hükmetmek gerekmektedir. Onun, Romanya'dan ayrılışını "firar" olarak adlandırmasının sebebi anlaşılamıyor.

Bir de, Bükreş Cezaevinde vereme tutulduğu iddiası vardır ki, Bunun da gerçekle ilgisi pek zayıftır. Bükreş'ten dönüşünden az zaman sonra İsviçre'ye gönderildiği için, bu hastalık ya kendisine başkaları tarafından yakıştırılmıştır. Ya da, Teşkilâtı mahsusa'mn kendisine verdiği gizli görevin perdelenebilmesi amacıyla, onun İsviçre'ye "tedavi maksadıyla" gittiğinin yayılmasından yarar umulmuştur.

OLUR MU, OLUR

İsviçre'de bulunduğu günlerden birinde Hasan Tahsin Recep Bey, arkadaşı Hamza Osman Beye, gizlice Londra'ya gideceğini söylemişti.

"Londra'ya gideceğim ve Avam Kamarasını, o zalimler binasını havaya uçuracağım..."

Avam Kamarasını, İngiltere'nin Osmanlıları Asyaya sürme kararını vermiş olan Parlamentosunu havaya uçurmak; Buxton kardeşleri, Bükreş'te herkesin gözü önünde kurşunlayan bu gözü pek Türk çocuğunun yapamayacağı bir şey değildi...

Lâkin, bu teşebbüs elbette ki onun da sonu olacaktı...

İngiltere'ye gidebilme imkânlarını, bütün kapıları kurcalayarak aradı. Fakat kendisini adım adım takip eden Intelligence Servisi ajanlarının barikatını aşamadı...

Çok asabi idi. Az konuşuyor, yemiyor, içmiyor, sadece düşünüyordu.

Bir gün ortadan kayboluverdi... Hiç kimseye, hatta Hamza Osman'a bile hiç bir şey söylemeden çekip gitmişti...

Aradan bir aya yakın bir zaman geçti... İzmir'den mektubu geldi. Vedalaşmadan ayrıldığı için özür diliyordu. Bütün arkadaşlarının kendisini anlamalarım temin etmesini, Hamza Osman'dan rica ediyordu.

Hasan Tahsin Recep Bey'den artık, İzmir'in işgaline kadar arkadaşları hiç bir haber alamadılar ...

"HASAN TAHSİN BİR SEMBOLDÜR..."

Hasan Tahsin Recep Beyle ilgili olarak Ankara Televizyonunda bir program yayınlandı İzmir Gazeteciler Cemiyetinin anıt yaptırma kampanyası açması dolayısıyla yayınlanan bu programda, Başkan Sabri Suphandağlı bir konuşma yaptı.

Süphandağlı'nın TV aracılığı ile yurttaşlarımıza sunulan konuşması şöyledir :

"İzmir Gazeteciler Cemiyeti, bugün millî kurtuluş tarihimizde apayrı bir yeri olan kahraman ve şehit gazeteci Hasan Tahsin'in anıtını yapabilmenin büyük sorumluluğu içindedir.

Hasan Tahsin bir semboldür. Bunu, yarının nesillerine bırakmak isterken gücümüzü; milletimizin bayrağına, vatanına ve hürriyetine olan aşkından aldığımızı ifade etmek istiyoruz.

Ve o sebeple de, şuna inanıyoruz ki, Cemiyetimiz bu teşebbüsünde yalnız kalmayacaktır.

Bilindiği gibi, 15 Mayıs 1919, Türk tarihinin en kara günlerinden biridir. O gün, İzmir Metropolidi Hrisostomos tarafından şimdiki Pasaport İskelesinde takdis edilen Yunan ordusu, son Türk yurdunu ortadan kaldırmak maksadıyle İzmir'i işgale başlamıştı.

Düşman birlikleri, önlerinde bir Papaz, yerli Rumların çılgınca sevinç gösterileri arasında, Konak istikametinde ilerlemeye koyulmuştu.

Nihayet iki saat sonra, yani Konak'taki saat kulesi 11.00 i gösterdiği zaman, her türlü vahşete peşinen niyetli olan bu birlikler önündeki Yunan bayrağı yere düşecek, onu, azametle taşıyan düşman neferi ise hakettiği akıbeti bulacaktı.

Çünkü, 31 yaşında siyah elbiseli aydın bir adam, millî mücadelenin ilk ateşini açmıştı. Bir başka deyimle kalem, kurşuna dönüşmüştü... Hür bir Türkiye yaratmak ideali uğruna, artık kaleminin yetmediğini anlayan Hukuku Beşer Gazetesinin Başyazarı Hasan Tahsin, hemen silâhına sarılarak Kemeraltı geçidinin başında ilk kurşunu sıkacaktı. Hasan Tahsin böylece, vatanı ve milleti için kendisini ortaya koymuştu. Nitekim düşman birliklerinin uğradığı büyük panikten bir süre sonra şehit düşecek, böylece millî kurtuluş tarihimize emsalsiz bir tablo armağan etmiş olacaktı.

İzmir'i işgale kalkan düşmana ilk kurşunu sıkan parmakların bir gazeteciye ait olması tesadüf müdür? Hayır... Memlekette hürriyet mücadelesinin, insan haysiyetine yaraşır daha parlak ve güvenli yarınların tartışmasının başladığı yıllardan itibaren Türk gazetecisi, iç ve dış düşmanlara karşı, kendi üzerine düşen görevi yapmasını bilmiş, gerektiğinde bu uğurda, hayatını da vermekten çekinmemiştir.

Bakınız, İzmir'in işgalinden tam üç ay önce Hasan Tahsin, **Hukuk-u Beşer**'in 19 Şubat 1919 günlü sayısında özetle ne yazıyordu :

"Korkmuyoruz, gelsinler. Hattâ masum Türk'e kastı olan bütün dünya gelsin. Süngüleriyle zaten kanayan kalbimizi deşsinler. Toplarıyla evlerimizi, kuvvetlerimizi yıksınlar. Alt üst etsinler, parçalasınlar. O Yunan gelsin, sonsuz düşmanlığı, en eski kinleri temsil eden mavibeyaz bayraklarını dalgalandırsınlar.

Fakat asla unutmasınlar ki, Türk ölmedi, yaşıyor Ve burayı Yunana vermeyecektir. Vermek isteyecek kuvvetlerle paylaşacak kozumuz var. Hatta silahlarımız olmasa bile. Direnen ruhumuzla, coşkun kanlarımızla hararetli vicdanlarımızla, sökülmeyen dişlerimizle bile bu

ülkeyi savunacağız

Hayır hayır mey us olmayalım Biz ölmedik, yaşıyoruz... Bu memlekete göz diken kuvvetleri yakacak, eritecek hararetimiz, hem de pek mebzul. Yalnız, bunu da unutmasınlar ki, Çanakkale kahramanlarının, mavibeyaz kucağında haç taşıyan Yunanlılığın canavar hakimiyeti altında yaşatacak tek hemşiresi, tek bir validesi, ufak bir Türk benliği yoktur. Ve illâ Avrupa, Neron gibi bir şair olmak istiyorsa, bizler, kendi ellerimiz, kendi varlığımızla, binalarımızı, topraklarımızı cayır cayır yakar ve beşeriyetin paslanan vicdanına Roma nın yanışından feci bir sahne-i şiir ve hayâl yaratmakta gecikmeyiz. Çünkü tarihimiz var. Çünkü bizi tel'in edecek ecdadın ruhu, ahfadın feryadı var. Çünkü herşeyden üstün namusumuz var..."

Evet... Yunanlılar Türk katliamına öncülük eden, bunu körükleyen Metropolidi, Hrisostomos'u millî kahramanları sayıp Pire limanında, yıllar öncesi azametli bir anıtını dikerlerken, millî kurtuluşumuzun ilk kurşununu sıkan, gerçek kahraman gazeteci Hasan Tahsin'in adının, Konak'taki mermer üzerinde sadece isimden ibaret olarak kalması, gerek teşekküllerimiz, gerekse millî vefa duygularımız adına üzücü bir değer yargısına yol açmaktadır.

Onun içindir ki Cemiyetimiz, gazeteci Hasan Tahsin'in şehit düştüğü yerde 3,5 metre boyunda bir anıtını dikmeye karar vermiş, gerekli hazırlıkları yapmıştır.

Anıtı, bu yıl 32. Devlet Resim ve Heykel Sergisinde birincilik ödülü almış olan Heykeltraş Turgut Pura yapacaktır. Tunç dökümünü ise, İzmir Mithatpaşa Erkek Sanat Enstitüsü üzerine almıştır.

Cemiyetimiz, bu anıtla ayni zamanda bu memleketin kurtuluş tarihinden, bayrağına, insan hak ve hürriyetlerine sahip oluşu destanlarından ibret almayanlara, 15 Mayıs 1919 gününün şuurunu tunçlaştırmak ve ebedileştirmek istemektedir.

Bu maksatla açtığımız kampanyaya, ilk olarak İzmir Basın mensupları katılmışlardır. Sayısız vatandaşlarımız yanında yurt dışındaki işçilerimiz ve başta "Biz Hasan Tahsin'i kendimize örnek edindik diyen Kıbrıs Türk Gazeteciler Cemiyeti olmak üzere birçok teşekküllerimiz kampanyamıza katılacaklarını açıklamışlardır.

Hasan Tahsin'le Sorbonne Üniversitesinde arkadaş olan bazı emekli Generallerimizden ve ilk kurşunu sıktıktan sonra nasıl şehit edildiğini dakikaları ile anlatan Muharip Gazilerimizden mektuplar almaya devam ediyoruz.

Bu arada teşebbüsümüze çok yakın ilgi ve yardımlarım esirgemeyen Başbakan Sayın Ferit Melen'e ayrıca teşekkürlerimizi sunmak istiyoruz.

Bütün vatandaşlarımızla, diğer resmî ve özel kuruluşlarımızın ise bizi güçle destekleyeceklerine şüphe etmiyoruz.

Kumpanyamızın sonucunu ve yapılan yardımları detayları ile halkımızın bilgisine sunacağız.

İzmir Gazeteciler Cemiyeti, nihayet, millî bir hizmete talip çıkmıştır. Eser Türk milletinin olacaktır."

O, İLK ŞEHİTTİ

İzmir Radyosunda 1969 yılında EGE VE KURTULUŞ SAVAŞI adlı bir dizi program yayınlandı.

Aslan Alp'in hazırladığı bu programda Gazeteci Hasan Tahsin Recep Bey, önemli bir yer tutuyordu...

Program metninden bazı kısımları burada sunuyoruz..

Evet, evet kardaşlarım, tıpkı işte bunun gibi, güm güm atan bir yürek vardı... Vay, böyle atan bir yüreğin karşısına çıkacak Yunanın haline...

İzmir'e, Yunanın çıkacağı haberi ulaştığı zaman ayakta kalan tek şeydi bu yürek... Mangal gibi, alev alev yurt sevgisi ile yanıp tutuşan yürek... Anadolu insanının yüreği...

Gelip de hecin develeri örneği çöktükleri zaman körfezin mavi sularına kara kara, Pompei'nin ölüm sessizliğine kendini kaptırmış İzmir'de, bu yürek atışlarından başkaca ses duyulmuyordu.

Korku değildi bu... Fırtınanın kopmasını bekleyişti... Yurtsever Gazeteci Osman Nevres'in, diğer adıyla Hasan Tahsin Recep'in kafasının içinde biçimlenmiş bir fırtınanın...

Yunanın 15 Mayıs günü sabahı İzmir'e çıkacağı duyulunca yer yerinden oynamıştı, demiştik... Susup susup da patlamak buna denirdi, işte...

Ama, atı alan Üsküdar'ı geçmişti kardaşlarım, gerçek şu, İzmir, bu güzel, enine boyuna mavi gözlü güzel dilber, bağıra bağıra elden gidiyordu...

Giderdi ya... Sahipsiz mal örneği kala kalmıştı aylardır orta yerde. Gerçek zehir acısı... Gerçek süngü yarası... Saplanıp kalmıştı yurtsever aydınların bağrına...

Dokunsanız ağlayacaktı **Osman Nevresler, Süleyman Fethiler, Miralay Kâzımlar, Moralızade Halit Beyler** ve de diğerleri... Dar boğazlarda iri bir lokma örneği tutsaklık, yenilir yutulur gibi değildi. Gerçek bundan böyle zincir acısı...

14 Mayıs sabahından başlayıp birer ikişer toplandılar meydanlarda, kahvelerde... Bu toplanan yurtseverlerin arasına arada bir, genç subayların da katıldığı, kötü gerçeği, acı gerçeği tartıştıkları gözden kaçmıyordu...

Sokaklarda ise, başsız, silâhsız ve umutsuz binlerce vatan çocuğu halkı direnmeye çağırıyordu... Bir miting düzenlenecekti Yahudi mezarlığında...

"Vatanım seven oraya gelsin. Vatanını seven oraya gelsin..."

Ateşli nutuklar söylenecekti yeni baştan. Bildiriler yazılacaktı. Gerekirse dağlara çıkılacak, son bireye dek vuruşulacaktı.

Üç buçuk baldırı çıplak Yunana, bu kadar ucuza verilir miydi vatan? Bu güzel kent için, özgürlük için ölmeye değerdi doğrusu...

Aylardır susan deniz coşmuştu, kardaşlarım... İzmir coşmuştu.

Öte yanda, daha önceki söyleşilerimizde, sık sık adını ettiğimiz bir adam vardı. Hasta ciğerlerine rağmen, derin derin soluyan, özgürlük için soluyan, insan hakları için soluyan biri...

Hasan Tahsin Recep diye anılır, adına Osman Nevres derler biri. Dikmiş gözlerini bir kordon kahvesinden ufka... Sabahtan bu yana bakar da bakardı. Almış koynuna daha önce çok işler başarmış tabancasını... Sıkar da sıkar...

Yamp yanıp sönen delice pırıltılar konmuştu gözlerine. Bir iş yapacaktı ya, bir terslik olmasaydı, tanrım... Bu sabah yine kendi gazetesinde, Hukuku Beşer'de bomba gibi bir başyazı patlamıştı.

Özgürlük hummasına tutulmuş örneği, baştan aşağı zangır zangır titriyordu. Kalktı, o da kalabalığın arasına karışıp Maşathğa gitti...

Osman Nevres yeni baştan titredi... Bir gün sonrası için uyuması, birazcık dinlenmesi gerekirdi... Bir gün sonrası, onun için, yurt için, İzmir için çok önemliydi... Önemliydi... Bir gün sonrası, vatan için ölüp yeniden yaşama düşüncesine gebeydi.

"Başka yapılacak bir şey yok." diyordu Osman Ncvrcs. "Yapılacak başka bir şey yok..."

öte yanda da, öfkesi kabarmış büyük bir kitlenin duygularını kendisine duygu edinmiş amaç edinmiş biri daha vardı. Kalabalığın arasında herhangi bir yurtsever aydnı gibi biri... Osman Nevres diyorlardı adına... Hasan Tahsin Recep diye de anılırdı. Bir gün öncesinin kutsal titremeleri hâlâ devam ediyordu gövdesinde Hummaya tutulmuş örneği...

Yaklaşıyordu Efzun taburu... (Genellikle üç tabur ve bunlara bağlı birliklerden oluşan asker topluluğu.) Başta yarbay İstavriyanopolis, hemen ardında da alayın sancağını taşıyan Bayraktar olduğu halde, yaklaşıyordu...

Yerli Rumların sevinç çığlıkları çepçevre sarmıştı ortalığı... Osman Nevres, ya da Hasan Tahsin Recep yıllar öncesi, Bükreş'te İngiliz Buxton kardeşlerin karşısında duyduğu kutsal ürpertiyi bir kez daha duydu yeni baştan... Sıktı avuçlarının içindeki tabancasının kabzasını... Sıktı dişlerini, sıktı yüreğini... Bir daha, bir daha sıktı... Hiç bir şey yapamasa da, attığı kurşunun bir anlamı olacaktı.

Anadolu'da dağ dağ, ova ova, vadi vadi yankılanacaktı bu ses... Bir anda, kalabalığın arasından öne fırlayıp diz çöktü. Titreyen eline diğer elini destek edip çekti tetiği... Bir ses... Sevinç çığlıklarını acı bir haykırış gibi yırtan bir ses... Bir daha... Koca gövdeli, iri sömürücü ve emperyalist bir siyasanın müjdecisi alay sancaktarı kendini yerde bulmuştu...

Alm çatından yemişti kurşunu... Bu kurşun, Efzun alayı kumandanınaydı... Ama kısmetine o çıkmıştı. Efzun taburunun önünde gelen erler, kadın kılıklı giysilerinin eteklerini savurarak ters yüz edip kaçmaya başladılar...

Bir şaşkınlıktır, bir heyecandır almıştı ortalığı... Ve Osman Nevres, ya da Hasan Tahsin Recep vuruşa vuruşa yan sokaklara dalmıştı...

Ardından saldıranlara karşı da sonuna dek vuruştu... Ve Osman Nevres, ya da Hasan Tahsin Recep kurşunu bitince, kendisini yaşlı gözlerle pencereden izleyen bir yaşlı anaya dönüp şunları dedi:

"Nine, gördiin ya... Yarın tanrı katında tanığım sen ol, kurşunum tükendi..."

Ve Efzunlardan birinin attığı bir kurşun, geldi geldi, bu yurtsever Gazetecinin beynine saplandı... Sırt üstü düştü vatanının, uğruna kurşun atma yürekliliğini gösterdiği vatanın toprağına... Böylece İzmir'in işgalindeki ilk şehitlerimizden birini verdik...

Kardaşlarım, bunun gerisi gelecekti... Ama, üzülmek, ağlamak gereksizdi... Çünkü onlar ölmeselerdi, onlardan sonrakiler olmayacaktı... Bir güzel şey için, bir güzel amaç için ölmeye değerdi...

Kardaşlarım, geçen haftaki söyleşimizi Yurtsever Gazeteci Osman Nevres'in, diğer adiyle Hasan Tahsin Recebin şehadetine dek getirip dayamıştık...

Koca bir şehit Osman Nevres... Koca bir yurtsever... Asil kişiliği üstüne çok şey söylenip, çok şey yazılmış yürekli bir er kişi...

Derler ki, bazı yurtsever geçinip de savaştan sonra savaşın parsasını toplayanlar... "Hasan Tahsin Recep'in yaptığı bir deliliktir. Hasan Tahsin'in yaptığı, yalnızca işgal için gelmiş Yunanı çileden çıkaran, onları sorumsuz ve de canavarca davranışlara yönelten bir eylem olmuştur..."

Bu düşüncenin ardında ne yatar bilemeyiz... Ama gerçek şu ki, Osman Nevres, ya da diğer adiyle Hasan Tahsin Recep o "Altın Kurşunlar"ı atacaktır...

Gök gürlemesini, gök gürültüsünü andıran bir sesle, öleceğini bile bile atacaktır... Çünkü Osman Nevres'in attığı o ilk kurşunlar, işgalden çok önce İzmir'de kurulmuş olan Reddi İlhak Cemiyetinin çabalarının noktalamasıdır... Cümle sonudur. O kurşunlar ki, İkinci bir cümlenin, yazılmasında etken olmuştur...

Kardaşlarım,

Bir yönetici, bir sultan bir satılık baş, bazı küçük hesapların, yan etkilerin ve de korkunun içinde olabilir... Ama, bir aydın, ama bir yurtsever Türk, ama bir devrimcinin lügatinde korkunun, küçük hesabın ve de satılmışlığın izine bile rastlayamazsınız. Devrimci korkar... Korkar ama, yalnızca yurt ve özgürlüğünün elden gitmesinden korkar... Devrimci korkar ama, Yalnızca ulusal onurunun ve namusunun çiğnenmesinden korkar.

Onun içindir ki, Osman Nevres çekmiştir tetiği ve Yunan bayraktarının alnı çatına yerleştirmiştir kurşunu. O belki, bu yolda ilk şehittir ama, hiç bir zaman son şehit de olmayacaktır.

GAZETELER YE KİTAPLAR ARASINDA...

İzmir'in işgalinden bu yana yayınlanan gazete, dergi ve kitaplardan görebildiklerimizi taradık.

Gazeteler, dergiler; araştırma eserleri, tarih kitapları, ansiklopediler, ders kitapları... bir nokta üzerinde birleşiyorlar :

"Hasan Tahsin Recep Bey, İzmir'in işgali günü, Yunan askerine ilk kurşunu sıkmıştır. Bu, aynı zamanda İstiklâl Savaşımızı başlatan "İLK KURŞUN" dur. Böylesine büyük değer taşıyan bu "altın kurşun" un sahibi, korkusuz insan Gazeteci Hasan Tahsin Recep Bey, ölüme gözünü kırpmadan giderek ölümsüzlüğe erişmiştir."

Burada, Hasan Tahsin Recep Bey hakkında yazılanlardan görebildiklerimizi, bulabildiklerimizi vermeye çalıştık. Bunu yaparken de, lüzumsuz tekrarların faydasızlığına inandığımızdan, sadece Gazeteci Hasan Tahsin Recep Beyle ve ilk kurşun la ilgili satırları aktarma yolunu tuttuk

★

İstanbul'da yayınlanan İKDAM GAZETESİ nin 24 Mayıs 1919 tarihli nüshasında, "İzmir'in işgali esnasında ika olunan mezalim" başlıklı bir haber yer almıştır.

Bu haberde, "Dün Bandırma tankiyle İzmir'den İslâm ve Hıristiyan bir çok mülteciler şehrimize gelmiştir." denilmekte, bunlardan bir zatın gazetenin muhabirine "İzmir ahvali hakkında berveçhi âti malûmatı verdiği" bildirilmektedir :

Gazetenin yazarına, bu zat, İzmir'in işgali sırasında olup bitenleri anlatmış, yağmalanan dükkânları saymış ve şehit edilenler hakkında şu bilgiyi vermiştir .

"Ahzı Asker Reisi Fethi, Hukuku Beşer sahibi Hasan Tahsin Recep, Tüccardan Bakırcızade Hafız Sabri, otuzu mütecaviz yüksek rütbeli zabitan şehit edildi. Asayiş temin edilmiştir. On neferden mürekkep bir manga Yunan askeri, önlerinde bir Osmanlı Polisi bulunduğu halde sokaklarda dolaşmaktadır."

Yine İKDAM GAZETESİ, bir yıl sonra, 15 ***Mayıs*** 1920 ***günlü nüshasında, "İzmir İşgali faciasının sene-i devriyesi" başlığı altında İşgal günü olup bitenleri yayınlamıştır..***

Bir kaç gün içinde meydana gelen zararın üç milyon lirayı bulduğunun öne sürüldüğü haberde, şöyle denilmektedir :

"O günler zarfında Ahzı Asker Reisi Fethi, Hukuku Beşer sahibi Hasan Tahsin Recep, Tüccardan Bakırcızade Sabri ve otuzu mütecaviz yüksek rütbeli zabitan şehit edilmiştir. Bu şehitleri millet kalbinde saklıyor..."

★

İstanbul'da yayınlanan TASVİRİ EFKÂR GAZETESİ'nin 26 Mayıs 1919 tarihli nüshasında, Hasan Tahsin Recep Beyin bir resmi yayınlanmıştır.

Resmin altında "Hasan Tahsin Recep Bey Merhum" denilmekte ve şöyle devam edilmektedir

"Dünkü nüshamızda İzmir Gazetelerinden naklen İzmir işgali esnasında şerbeti şehadeti nuş eylediğini yazdığımız Tahsin Recep Bey merhumun resmini ber veçhi balâ vazı enzarı teessür eyliyoruz...

Merhum Tahsin Bey, Balkan Harbi esnasında düşmanlarımızı müdafaa etmiş olan Meşhur Buxton biraderlerine karşı Romanya'da istimali silâh eylemiş ve ahiren İzmir'de Hukuku Beşer unvanlı gazeteyi neşr eylemeye başlamıştı... Cenabı hak, bu genç şehide gani gani rahmet eylesin... Amin."

★

Mayıs 1921 tarihli İLERİ GAZETESİ'nde "Kara bir günün sene-i devriyesi : İzmir İşgali" ***başlığı altında,*** "İki sene evvel bu gün Yunanlılar İzmir asayişini temin etmek bahanesiyle

26 Mayıs 1919 **günlü Tasviri Efkâr** gazetesinde Şehit Gazeteci **Hasan Tahsin Beyin** fotoğrafı

sulh ve sükûn içinde bulunan bu mülkümüze ateş, fitne ve ihtilâli soktular." ***denilmektedir.***

Gazetenin bu nüshasına "Dördüncü Ordu Ahz-ı Asker Reisi Miralay Süleyman Fethi Bey Merhum" ***un*** "İzmir'de Millet Gazetesi Sahibi Hasan Tahsin Recep Bey Merhum" ***un,*** "17. Kolordu Sıhhiye Reisi Kaymakam Şükrü Bey Merhum" ***un resimleri de konulmuştur.***

Bu resimlerin altında şu cümle vardır :

"İzmir'i Yunan istilâsına karşı ilk müdafaa eden ve ilk şehit olan üç kahraman..."

Yine İLERİ GAZETESİ'nin 15 Mayıs 1923 tarihli nüshasında aynı resim yeniden yayınlanmıştır. Bu resmin altında da üç şehidimizin adı ayrı ayrı yer almakta ve bundan başka şu cümle göze çarpmaktadır :

"İzmir'i Yunan istilâsına karşı ilk müdafaa eden ve ilk şehit olan kahramanlarımız..."

Bundan başka, adını ve tarihini tesbit edemediğimiz bir gazetede de, Süleyman Fethi Beyin Hasan Tahsin Recep Beyin ve Kaymakam Şükrü Beyin resimlerinin üstünde şu satıra yer verilmiştir :

"İzmir Facia-i işgalinin ilk üç kurbanı"

Resimlerin altında ise şöyle denilmektedir :

"Ey İzmir'in fecayii işgalinde şehit olan Miralay Süleyman Fethi, Kaymakam Şükrü ve Hasan Tahsin Bey'lerin ruhu Hamiyetleri !...

Âlemi balâdan mübcccel intikamınızın kuvveti beşeriye dej'il, kudreti İlâhiye ile, seyfi bedullah ile nasıl alındığını temaşa ediniz. Sizlerin acıklı matemini bir dakika kalplerinden silmemiş olan mazlum vatandaşlarınız ile beraber pür ibtisam secdei şükrana kapanınız!... İslâmiyetin, Türklüğün iadei tealisinin, istirdadı istiklâlinin mebdei olan bugün de nezdi feryada ümmeti muhammedin tercümanı imam olacak sizden beliğ birer hativi manevî olamaz.

Ruhunuz şâd olsıın..."

BİR RAPOR...

Mıntaka Müfettişi Yüzbaşı Ziya Bey, İzmir'in Yunan askeri tarafından işgali sırasında olup bitenleri bir rapor halinde Jandarma Genel Komutanlığına bildirmiştir.

Yüzbaşı Ziya Bey, S Haziran 1919 tarihli raporunda, "öldürülen müsliüman cesetleri bir kaç gün, olduğu gibi kalmış ve bunların gömülmesine hiç bir müslüman cesaret edememiştir." demekte ve şöyle devam etmektedir :

"Dördüncü Kolordu Asker Alma Heyeti Başkanı Albay Süleyman Fethi, Kolordu Baş kâtibi Şükrü, Kolağası Necati Beyefendilerle İnsan Hakları (Hukuku Beşer) gazetesi sahibi olup Kordon üzerinde parça parça edilmek suretiyle şehit edilen Tahsin Recep Bey, şehitler zümresinin başında bulunanlarından olup isim ve hüviyetleri anlaşılamayan daha bir çok din kardeşlerinin bu arada olduğu ve mühim miktarda yaralı dahi bulunduğu ve işlenen bütün cinayetlerin arz edilen ecnebi ve itilâf devletleri siyasî ve askerî temsilcilerinin karşısında yapılmasına ve Amerikalı Subayların at üzerinde gezerek hadiseleri gözleriyle görmelerine rağmen, yazık ki hiç bir harekette bulunmadıklarının arzına ayrıca lüzum görürüm, efendim..." (**Atatürk Ansiklopedisi 5. cilt, 279. sayfa.**)

★

Emekli Tümgeneral Celâl Erikan, "100 SORUDA KURTULUŞ SAVAŞIMIZIN TARİHİ" adlı eserinde," Gözümüzü Ege'ye çevirirsek, İzmir'de ilk kurşunun Osman Nevres'in (Hasan Tahsin) tabancasından çıktığında kuşku yoktur." ***demektedir.***

"Yunanlılar İzmir'e niçin asker çıkardılar? Çıkarma nasıl yapıldı? Ne gibi tepkiler yarattı?" ***sorusunun cevabını verirken, General Erikan, Vali ile Kolordu Komutanının direnmeyi diişiinme****diklerini kaydetmekte ve* "Ayrıca' Kolordu Komutanı Subayların çıkarma sabahı kışlada toplanmasını da buyurdu." *demektedir.*

Sonra' Hasan Tahsin Recep Bey'in tabancasından çıkan kurşunun yarattığı etkiye dayanarak, sadece bir kaç yüz askerle bile Yunanlılara karşı büyük başarılar elde edilebileceğini belirtmektedir.

★

Kâzım Özalp hatıralarında şöyle demektedir :

"İzmirli aydınlar, gençler ve halk, işini gücünü bırakmış, heyecan içinde ne olacağını birbirlerine sorarak hükümet meydanında toplanıyordu.

Ben de albay Resmî kıyafeti ile aralarına katıldım, bütün o kalabalık içinde evvelâ tanıdık yüzler olarak sonraları Maarif Vekili olan Mustafa Necati, Öğretmen Ragıp Nurettin, Gazeteci ve İzmir'in ilk şehidi olan Hasan Tahsin Recep ile Anadolu Gazetesinden Reşat Beyleri gördüm.

Bir müddet meydanda ne yapılacağını düşündükten sonra, hükümet konağının karşısındaki askerî kıraathanede toplandık. Heyecan son haddini bulmuştu... Bütün fikirler her hangi bir şekilde işgal teşebbüsü vuku bulduğu takdirde tereddütsüz mukavemet edilmesi noktasında birleşir gibi oldu. Protesto edilmesini teklif edenler de vardı." (Yakın Tarihimiz dergisi 1. cilt)

★

Sabahattin Selek "bugünkü meselelerimize ışık tutacak ölçüde tarihî gerçekleri araştırmak amacını güttüğü "ANADOLU İHTİLÂLİ" adlı eserinin ikinci kitabında şöyle demektedir :

"Türkler tarafından girişilmiş bir direnme ile karşılaşmadıkları halde Yunanlıların işgal günü' İzmir'deki davranışı, bir devlet kuvvetine yakışmayacak ölçüde çirkin ve korkunçtur.

Bir tabancanın patlaması, Yunan birliklerini çileden çıkarmış, şehrin bir çok yeri muharebe meydanına dönmüştür."

Selek, burada sayfanın altına BİR TABANCANIN PATLAMASI şeklindeki sözleri ile ilgili bir dip

notu çıkarmıştır. Bu not söyledir :

”Hasan Tahsin adında biri tarafından atılmıştır. Yunanlılara karşı atılan ilk kurşundur.”

Sabahattin Selek, "MİLLİ MACADELE” adlı eserine Hasan Tahsin Recep Bey’in iki resmini koymuştur.

Resimlerden birinin altında ”Hasan Tahsin. Yunanlılara İzmir’de ilk silâhı atan genç. Şehit edildi. Eğenin en şerefli evlâtlarından...” *ibaresi vardır.*

Öteki resmin altında ise, "Yalnız İzmir ve Ege değil, bütün Türkiye onu unutmuyor.” *diye yazılıdır.*

Sabahattin Selek, bu eserinde, İzmir’in işgali sırasında ilk kurşunun atılışım şöyle anlatmaktadır :

"Yunan Tümen Komutanının teminatının hiç bir değer taşımadığı, biraz sonra, bütün dehşetiyle ortaya çıktı.

Yunan yürüyüş kolu kışla hizasını geçip tramvay yoluna saptıktan sonra duyulan bir tabanca sesi, Yunan vahşetinin hemen başlamasına kâfi gelmişti. Yürüyüş halindeki Yunan taburuna tabancasını ateşleyen Türk, Hasan Tahsin adında bir gazeteci idi. Hasan Tahsin tabancasını ateşleyince Yunan taburu, paniğe kapılarak geldikleri istikamette kaçmaya başlamıştı. Saat kulesi hizalarına kadar dağınık bir şekilde kaçan tabur, orada birden bire toparlanarak kışlaya karşı mevzilenmiş ve kışlanın kapı ve pencerelerini ateş altına almıştı. Yerli Rumlar da bu fırsattan istifade ederek ellerine geçen Türk’ü öldürmeye ve soygunculuğa koyulmuştu.”

İLK KURŞUN İLK ŞEHİT (Cumhuriyet gazetesi. 19 Mayıs 1969)

”15 Mayıs 1919. .. Osmanlı Devleti, tarihinin en kara günlerinden birini yaşıyor. Yunan efzunlan İzmir’e çıkmaya başlıyorlar.

Kordon boyu artık Türk askerinin değil, efzunların nöbet yeri. Sevinç gösterileri alanı haline gelmiş bütün İzmir kan ağlıyor. Yöneticiler, işgal birliklerine karşı gelinmemesi için halka öğütler veriyor. Birden kordon boyunda bir karışıklık oluyor. Kısa, kesik, tok silâh sesleri ve arkasından sürekli atışlar.. Kısa kesik tok atışlar, düşmana ilk kurşunu sıkan Gazetcci Hasan Tahsin’in... Sürekli atışlar ise, Hasan Tahsin’i şehit eden Yunan Efzunlarının... İzmirlilerin Hasan Tahsin adiyle tanıdıkları Osman Nevres Bey, Hukuku Beşer gazetesinde düşmanlara karşı, kalemiyle giriştiği mücadeleyi silâhla bitirmeye karar vermiştir. Çünkü bir Ulusun böyle kahpece ortadan kaldırılmasına gönlü razı değildir. Yapabildiği kadar yapacak, ölse bile mücadeleye kendisinden sonra devam edilecektir.

Nitekim, Hasan Tahsin bu düşüncesinde yanılmamış ve düşman bandolarla çıktığı kordon boyundan, korkunç çığlıklar arasında kaçmıştır.

”...İlk çıkan birlik Albay Zafiros’un kumandasında bir tümendi, önce bir Alay rıhtıma çıkıp saf tuttu. İki Efzun taburu, öncü olarak Kokaryalı istikametme yürüdü...

İşte, o sıradadır ki, Ege topraklarında Yunanlılara karşı ilk silâh patladı... Askerî Otel denilen bir binadan Hasan Tahsin adında bir genç Gazeteci, tabancasını ateşledi ve hemen şehit edildi...

Bunu, ikinci bir ateş takibetti... İkinci Silâhı atanın adı sanı bilinmez...” (TEK ADAM 1919-1922, Şevket Süreyya Aydemir 78. sayfa.)

★

HASAN TAHSİN RECEP

Hamza Osman Erkan

İzmir'e çıkan düşmana ilk kurşunu atan Hasan Tahsin'dir. Bu olayın üzerinden otuz yıl geçti.(**Bu yazı, ilkin 1950 yılında "Tarih Konuşuyor" dergisinde, ikinci kere ise "Dün ve Bugün" ün Haziran 1956 tarihli nüshasında yayınlanmıştır. H. O. Erkan,** Hasan **Tahsin Recep Bey'in yakın dostuydu.**) Onun adından bahsedilmiyor. O, hayatının her devresinde, Türklüğe karşı gelenlerle savaşmış bir kahramandı... Hani, bu kahramanın şehit düştüğü yerde yükselen abide?...

İzmir'in işgalinde Yunan ordusuna karşı gelen ve ilk kurşunu atan adam... İşte, İstiklâl savaşı tarihimizin sayfalarım gerçekten süsleyecek meçhul fedaî ... Kendisini ölüme götüren hareketinin memleketteki ilk tesirlerinden önemle bahsedildiği halde, otuz yılın tarihinde onun adı yoktur...

Bu kahraman kimdir?

Aslen Selânikli olan bu genç fedaînin asıl adı Nevres Recep'tir... Orta ve lise öğrenimini Selanik'te, Feyziye Mektebinde gördükten sonra yüksek öğrenim için Paris'e gitmişti...

Türk-İtalyan Harbi sırasında Paris'te Türklük aleyhinde gösterilen bir filmi seyrederken, taşkın İtalyan gençliğinin tezahürlerine sinirlenen Nevres Recep, Olimpia sinemasının perdesini bir tabanca kurşunu ile delerek hıncını alabilmişti... (Nevres Recep Bey'in arkadaşı Osman Süavi Bey, bu olayın İsviçre'de Neuchatel'de cereyan ettiğini söylemektedir.)

Sonra, Türk milletini zincirlere vurarak onun hak ve hayatını mahvetmek için Balkan Harbini başımıza ören Balkan Cemiyeti kurucularından meşhur Buxton kardeşleri, Bükreş'te bir konferanstan çıkarken tabanca ile yaralamıştı...

Mahkemeye verilen Nevres Recep, on Yıldan fazla ağır hapis cezasına mahkûm edilerek zindana atılmıştı. Ancak Birinci Dünya Harbinde Romanya'nın ordumuz tarafından istilâsı üzerine hürriyetine kavuşarak memlekete dönebilmişti...

O, böyle bir vatanperverdi...

İstanbul'da kısa süre kaldıktan sonra, Hüviyetini gizleyerek Hasan Tahsin takma adiyle tedavi için gittiği İsviçre'de bile, bütün faaliyetini, memlekete faydalı olabilmek gayesine hasretmişti...

İşte, o tarihten itibaren Buxton'lar olayı dolayısıyla Hasan Tahsin ismini alan bu fedakâr genç, İstanbul'dan getirdiği bir tavsiye mektubu ile Cenevre'de doğruca bize gelmişti.

Orada kaldığı sürece, çok yakından tanımak fırsatını elde ettiğimiz Hasan Tahsin'i, cidden kuvvetli karakterli, kültürlü, vatan sevgisi bütün düşünce ve hareketlerine hakim, granit gibi sağlam, imanlı bir zat olarak tanımıştık...

Mayıs 1919 da İngiliz, Fransız, Yunan, Amerikan harp gemileri İzmir limanına girerek demirlediler... İzmir Kolordu Komutanına verilen bir notada, İzmir istihkâmları ile civarının, Mütarekenin yedinci maddesine göre İtilâf devletleri adına Yunanlılar tarafından işgal edileceği bildiriliyordu...

Büyük bir telâş içine düşen İzmir resmî makamları, İstanbul hükümetinden düşüncesini

sordular... Harbiye Nazırı, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalini, mütarekenin yedinci maddesine uygun buluyor ve baş eğilmesini istiyordu...

1415 Mayıs gecesi İzmir'in vatansever ve hamiyetli gençleri, Reddi ilhak Cemiyetinin hazırladığı mitinge koştular. Şehirde bütün gece bir büyük heyecan hüküm sürdü...

Mayıs 1919 sabahı, Yunanlılar İzmir'e Rumların çılgınca gösterileri arasında çıktılar... Bu gösteriler karşısında kendini tutamayan bir Türk vatanseverinin attığı kurşun, Yunanlılara, önceden hazırlamış oldukları korkutma hareketine geçmeleri için vesile oldu...

Silâhlarını bırakmış olan Mehmetçiklerin bulundukları kışla ateşe tutuldu...

17. Kolordu Askerlik işleri reisi Albay Süleyman Fethi Bey, "Zito Venizelos" diye bağırmadığı için dipçik ve süngü darbeleri ile şehit edildi...

İtilâf donanmalarının önünde bu trajedi oynanırken Rumlar Türk mahallelerine de saldırmaya ve her türlü cinayetleri işlemeye başladılar...

Fakat 15 Mayıs 1919 günü vatan müdafaası için ilk Türk kurşunu atılmış ve ilk Türk şehitleri yere serilmişti... Demek ki, artık Türk istiklâl savaşı da başlamış bulunuyordu...

İşte 15 Mayıs günü vatan müdafaası için ilk kurşunu, yurt sevgisini hayatından daha üstün tutan aslan Hasan Tahsin atmıştı...

Hasan Tahsin, kordon rıhtımına çıkan Yunan Efzun (Genellikle üç tabur ve bunlara bağlı birliklerden oluşan asker topluluğu.) alayının başındaki mangaya ve önlerindeki Bayraktara rovelverle ateş ederek yere düşürmüş ve öldürmüştü...

Hasan Tahsin, ileriye doğru koşan Efzunlardan bir kaç tanesini daha yere serdikten sonra, aldığı kurşun yaralarından yere düşerek;

"Allahım!..." diye haykırdı...

O anda her tarafına saplanan süngüler, bu eşsiz kahramanı delik deşik etti...

O, böyle bir akıbeti bekliyordu... Aziz ve fedakâr şehit için duyulan acı içinde bir teselli noktası varsa, onun Türk İstiklâl Savacının ilk kurşununu sıkarak gözlerini kapamış olduğu düşüncesidir.

Onun şehit edildiği yere bir heykel, küçük bir taş parçası veya sadece bir işaret bile konmuş değildir.

Her halde bu ateşli vatanseverin aziz hatırasını, millet hiç bir zaman unutmamalıdır...

Fakat, gönül, "Keşke sağ olsaydı da, Anadolu'da doğan Türk hürriyet ve istiklâl güneşini görebilseydi" diyor...

Asil Türk Milletinden sana bin rahmet duası, Hasan Tahsin...

Kaynak: Anıt Adam "Osman Nevres", (Hasan Tahsin) Hzl. Zeynel KOZANOĞLU, İzmir Gazeteciler Cemiyeti Yayını,1977, İzmir

GİZLİ DİL VE DÜNYASI

Dil, bir toplumun temel taşıdır. İnsanların varlığını sürdürmesi dil ile olur, uygarlıkların kurulması dil vasıtasıyla olur. İnsanın hayat mücadelesini kazanması yine dil ile kurulur. Dil, bireyin kendini ifade etmesidir. Dil, insanın meramını, isteğini, sevincini, üzüntüsünü, aşkını, ayrılığını, ölümünü dile getirmesidir.

Bir milletin var olabilmesi ancak dil sayesinde olur. Dil olmazsa toplum olmaz, toplum olmazsa dil olmaz. Toplum içinde bir birlik sağlamanın önde gelen kurallarından birincisi, o toplumu oluşturan bireylerin mutlaka aynı dil ile konuşmaları gerekir. Çünkü toplumca benimsenmiş ortak değerlerin oluşmasında, bunların paylaşılmasında, dünden bugüne insandan insana aktarılmasında insanların toplumsal varlığını devam ettirmesinde hiç şüphesiz dilin birçok önemli görevi vardır.

Toplumların bütün özellikleri diline yansır. Dil ile toplum arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Toplumların dünya görüşü yani eşyayı anlamdırma dillerinde gizlidir. Dil, bozulduğu zaman insanın toplum içindeki değerleri de bozulur.

Dili, toplum geliştirir. O toplumun şairleri, yazarları, düşünürleri, bilim adamları, gazatecileri vb. dilin gelişmesine katkıda bulunurlar. Güçlü şairlere, yazarlara ve düşünce adamlarına sahip olan toplumlar, her zaman varlığını devam ettirir. Toplumun düzeni genellikle dil vasıtasıyla olur. Bu söz, ilk bakışta çok iddialı gözükse de Konfiçyüs'ün o meşhur tespiti doğruluğunu ispatlamaya yeter:

"Bir ülkenin yöneticisi olsanız ilk yapacağınız iş ne olurdu? Diye sorulduğunda, 'Hiç şüphesiz dili gözden geçirmekle başlardım.' der ve şöyle devam eder: Dil düzensiz olursa sözler düşünceyi iyi anlatmaz. Düşünce iyi anlatılamazsa, adetler ve kültür bozulur. Adetler ve kültür bozulursa adalet yanlış yola sapar. Adalet yoldan çıkarsa, şaşkınlık içine düşen halk, ne yapacağını, işin nereye varacağını bilemez. İşte bunun için her şey dil kadar önemli değildir."

Her milletin kendine özgü kuralları olan bir dili vardır. Bir milletin ruhu ve yaşama biçimi dilinde şekillenir. Bir milletin dilini inceleyerek yaşam tarzı hakkında fikir sahibi olabiliriz. Çünkü **dil uzun zaman içinde tarih, coğrafya, kültür, medeniyet ve çeşitli sosyal etkilerin altında bütün toplumların ortak düşüncesinden meydana gelmiştir.** Dili toplumdan ve kültür unsurlarından ayrı düşünmek mümkün değildir. Toplumun en küçük zerresi bile dil ile ilişkilidir. Toplumların edebiyatı, felsefesi, güzel sanatları, gelenekleri, görenekleri, kısacası kültürü dil ile bir bağlılık içerisindedir. Bu değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılması tamamen dil denilen iletişim aracı ile olur. Bir milletin kültürü, tarih boyunca ortaya koyduğu eserlerden oluşur. Kültür bir toplumun adeta kimliğidir. Sözlü yazılı her türlü kavram kültür içine girer.

Türk milleti, kültürün her alanında kalıcı eserler bırakmıştır. Avusturyalı ünlü araştırmacı ve yazar Hammer, Türkler hakkında şunu söyler:

"Herodot'un Tarjinaüs, Tevrat'ın Togarıma diye andığı Türk, o müverrihten ve o mukaddes kitaptan daha çok eski asırların tanıdığı bir millettir.

Tahakküm kabul etmeyen bir şecaat, alabildiğine geniş fütuhat aşkı, sonsuz bir teşebbüs kabiliyeti, muhitlere uymaktan ziyade muhitleri kendine uydurmak zevki ve iptilası bu milletin asırlar dolduran tarihinde apaçık görülür, okunur.

Türkler, devlet yıkmakta ve devlet kurmakta birinci sınıf üstadlardır. Ülkeleri değil, kıtaları altüst etmişler ve bu korkunç savletler arasında sarsılması hiç de kolay olmayan hâkimiyetler yaratmışlardır. Tarih, Türklerden çok şey öğrendi, onların elinden çıkma öyle eserler var ki medeniyet için birer süs teşkil etmektedir."[1]

Türkler ana dilleri yanında kullandığı gizli dilleri de vardır. Kendi milletinin tarih ve kültürünü öğrenmek isteyen her Türk, Türkçenin ölümsüz eserlerini incelemesi gerekir. Gizli diller de nadide zenginliklerden birisidir.

Türkiye'deki gizli dilleri konuşan bazı Türk toplulukları da gizli dili bir barınak olarak görmüşlerdir. Türkiye'deki gizli dilleri öğrenmek ve araştırmak gerekir. '

'Kelimeler ister eski, ister yeni, ister yerli, ister yabancı olsunlar, öğrenilmesinde daima fayda vardır."

Yeryüzünde uzun ömürlü olmak isteyen milletler, daima kuşaklar arasındaki bağların kuvvetli ve devamlı olmasına dikkat etmelidir. Bir milleti uzun ömürlü kılan onun kültürüdür, geleneğidir, göreneğidir ve en önemlisi dilidir.

Günlük hayatta 400 kelime ile ihtiyacını gideren milletimizin dil zenginliği hergeçen gün azaltılmaktadır. Sonuç olarak dilimize sahip çıkmalıyız. Sahip çıkamadığımız güzel Türkçemizin zenginliğini gözler önüne seren önemli bir çalışmayı okumanızı tavsiye ediyorum. Teşekkürler.

(MOR Gökmen Türkiye'deki Gizli Dillerin Ses, Şekil Ve Kavram Alanı Bakımından İncelenmesi [Kitap]. - Kars : Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yeni Türk Dili Bilim Dalı 253583-Yüksek Lisans Tezi , 2009)

TEZİ İNDİR

Sözlükte kullanılan kısaltmalar

Abd. : Abdal

Akar : Ali Akar

Akb. : Burhanettin Akbaş

Akp. : Turgut Akpınar

Alm. : Almanca

Ar. : Arapça

Bk. : Bakınız

Bsz. : Belirsiz

Bur. : Burdur

Caf. : Ahmet Caferoğlu

Çpn. : Çepni

DS. : Derleme Sözlüğü

Düz. : Düzce

Eda. : Eskişehir Düzce Abdalları

Elk. : Elekçiler

Erk. : Erkiletçe

Erm. : Ermenice

Esk. : Eskişehir

Far. : Farsça

Fr. : Fransızca

Gül. : Cemil Gülseren

Gyg. : Geygeller

Hzy. : Hazeynce (Darende Dili)

İt. : İtalyanca

Kal. : Kalaycı

Kay. : Zeki Kaymaz

Lat. : Latince

Muğ. : Muğla

Muğ. Tar. : Muğla Tarihi

Rm. : Rum

Rus. : Rusça

Tr. : Türkçe

Trk. : Türk

Yıl. : Faruk Yıldırım

GİZLİ TÜRKÇE SÖZLÜĞÜ

A

abı: 1. Baba. 2. Anne. (Yıl.) (DS. C. 1) (Tbr.)

abı: Baba < Ar. ebû ‘baba, ata.’ (Kay.) (Tbr.)

abır at-: Yemek yemek. (Kay.) (DS. C. 1) (Hzy.)

abır cubur: Yemek iyi değil. (Gül.) (Hzy.)

abır eklet-: Yemek yemek. Bk. eklet- (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

abır: Yemek. (Kay.) (Gül.) (DS. C. 1) (Hzy.)

abırcı: Yemeğe düşkün olan, yiyici. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

abırsız: Aç. (Gül.) (Hzy.)

acı moy-acı muy: Rakı. (Kay.) (Çpn.)

acı: Kahve. (Kay.) (Gyg.)

acımık: Tütün, sigara. (Kay.) (Çpn.)

acışi: Biber (acı işi) (Tr.) (Akb.) (Erk.)

acîşi: Biber < acı + işi. Azeri ağızlarında da isti + ot <istot < isot kelimesi iki unsurdan meydana gelir. (Kay.) (Erk.)

açar: Anahtar. (Kay.) (Gül.) (DS. C. 1) (Hzy.)

açgit: Göz. (Caf.) (Elk.)

afa: 1. Nesne, şey. 2. Yapmak. 3. Polis, jandarma. (Yıl.) (Tbr.)

afa: Şey. (Kay.) (Tbr.)

afacı: Kastedilen kişi, şahıs. afa kelimesine + cı eklenerek yapılmıştır. (Kay.) (Tbr.)

afet: Başla! Müzisyenlerin birlikte müziğe başlarken kullandıkları seslenme sözü. Tk. et- yardımcı fiili ve afla kurulmuştur. Af’ın kökeni belirsizdir. (Kay.) (Tbr.)

afet-:1. Yıkamak. 2. Yapmak. 3. Çıkarmak. 4. Başlamak. (Yıl.) (Tbr.)

agışi: Kaput (ağ işi) (Tr.) (Akb.) (Erk.)

âgişi: Kaput bezi < ağ + işi. (Kay.) (Erk.)

ağcakoca: Yoğurt, ayran. (Akp.) (Kay.) (Çpn.)

ağzı gara: Yabancı, Çepni olmayan kimse. (Kay.) (Çpn.)

ahbar: Kardeş, efendi. (Caf.) (Elk.)

ahçir: Oynamak. (Caf.) (Elk.)

ahlı gerez: Zeki, akıllı. (Yıl.) (Tbr.)

ala: Gel, getir. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

alafkermek: Söylemek. (Caf.) (Kay.) (Gyg.)

alagırık: Sevilmeyen insanlara söylenen bir söz. (Kay.) (Kal.)

alav etmek: Söylemek. (Caf.) (Kay.) (Gyg.)

aldahuna: Çirkin. (Akp.) (Kay.) (Çpn.)

ales: Geldi. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

amikli-amüklü: Bitli. (Kay.) (Hzy.)

amma yıkım: Çok güzel. (Kay.) (Kal.)

amüklü: Bitli. (Gül.) (Hzy.)

an kin: Kadın. < Erm. an kin 'nâdir, paha biçilmez, kıymetli.' 'kıymetli kadın' manasında olmak üzere, Bugünkü Ermenicede ankine kelimesi kullanılır. (Kay.) (Erk.)

an: Getir. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

anik: O (zamir) (Caf.) (Elk.)

ankin: Kadın. (Erm.) (Akb.) (Erk.)

ano: Anahtar. < Yun. anahtar. (Kay.) (Hzy.)

apakay: Erkek. (Akp.) (Kay.) (Çpn.)

arab_işi: At; kelimeyi yanlış olarak arab aşı şeklinde 'at, beygir' manalarında zabteylemiştir. (Muğ.) (Caf.) (Kal.)

arabalişi: Katır; kelime arab+ali+işi'nden terkip edilmiştir. (Muğ.) (Caf.) (Kay.) (Kal.)

arabişi: At. (Kay.) (Kal.)

arap ali işi: katır. (Akar) (Kal.)

arap aşı: At, beygir. (Akar) (Kal.)

arap el işi: Katır. (Akar) (Kal.)

arap işi: Katır. (Akar) (DS. C. 1) (Kal.)

arap süleyman: Zeytin. (Akar) (Kal.)

ardiye: Bu. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

argor: Diş. (Caf.) (Elk.)

ari: Al. (Caf.) (Elk.)

arif ol- : Dikkatli bakmak, anlamak. < Ar. arif 'bilen, bilgili, irfan sahibi.' (Kay.) (Hzy.)

arif ol-: Dikkatli bakmak, ilgilenmek, farkına varmak. (Gül.) (Hzy.)

ariga: Baba, peder. (Caf.) (Elk.)

asala: Gülüyor. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

asdar: Tut. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

asel: Bal. < Ar. asel 'bal.' (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

asgas: Güldü. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

astarmak: Almak, getirmek, istemek. (Caf.) (Kay.) (Gyg.)

aşçık: Kız, kız çocuğu. (Caf.) (Elk.)

aşına: Al! Tk. aşır-'tan. aşırla > aşınla > aşına. (Kay.) (Tbr.)

aşına-: Çalmak. (Yıl.) (Tbr.)

aşır-: Çalmak. (Gül.) (Hzy.)

aşkana: Yemek pişen yer. (Gül.) (DS. C. 1) (Hzy.)

at kula: İki. At kulağının çift olduğu düşünülerek türetilmiş olmalıdır. (Kay.) (Erk.)

atana- : Atmak, fırlatmak. (Yıl.) (Tbr.)

atkılığa te-: Tuvalete gitmek. (Kay.) (Erk.)

atkılık: Tuvalet, helâ. (Kay.) (Erk.)

auzun düve: Genç, güzel kız. (Kay.) (Erk.)

auzun işle: Ye, harekete geç, yap, işle, ve emsali gibi manalarda kullanılır. (Kay.) (Erk.)

av: 1. Su. 2. Çay, kahve, meşrubat. (Yıl.) (DS. C. 1) (Tbr.)

av: Su. < Far. âb ‘su.’ (Kay.) (Tbr.)

avam hazeyn: Halktan biri. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

avam: Halk < Ar. avam ‘herkes, kaba ve câhil halk, ayak takımı.’ (Kay.) (Hzy.)

avan-: 1. Gezmek, dolaşmak. 2. Getirmek. (Kay.) (Kal.)

avan: Git! (Kay.) (Kal.)

avan-: Gitmek, gezmek, dolaşmak. (Akar) (Kal.)

avanak: Cahil, anlamaz, tecrübesiz, aptal. (Kay.) (Kal.)

avandır-: Bir şeyin yerini değiştirmek. (Akar) (Kal.)

avandır: Getir! (Kay.) (Kal.)

avanık gel-: Gelmek. (Akar) (Kal.)

avanık: Alnı beyaz sığır. (Akar) (Kal.)

avanmak: Gezmek, dolaşmak. (Muğ.) (Caf.) (Kal.)

avay: Süpürge. (Caf.) (Elk.)

avgıt: Yumurta. (Erm.) (Akb.) (Erk.)

avgıt: Yumurta. < Erm. havgit < hav + git ‘tavuk mahsulü’ kelime başındaki hsesinin

düşmesi ve i’nin ahenkleştirilmesiyle vücuda getirilmiştir. (Kay.) (Erk.)

avzın danaş: Güzel kadın. (Kay.) (Erk.)

avzın gav: Ehemmiyetli adam. (Kay.) (Erk.)

avzın: Bol, iyi. (Bsz.) (Akb.) (DS. C. 1) (Erk.)

avzın-auzun: 1. Bol, iyi, zararsız, hoş vesaire gibi her iyi şeye ve harekete auzun ıtlak olunur. (Kay.) (DS. C. 1) (Erk.)

avzınlaş-: Pahalılaşmak, kıymetlenmek. (Kay.) (Erk.)

aydın eşi: Kız. (Akar) (DS. C. 1) (Kal.)

aydın işi: İncir. (Muğ.) (Caf.) (Akar) (Kay.) (Kal.)

aydın zındanı: Ahır, ağıl. (Akar) (Kal.)

aydın: 1. Eşek. 2. Beygir. (Kay.) (Kal.)

aydın: Eşek. (Akar) (Kal.)

aydın: Eşek. (Muğ.) beygir. (Bur.) (Caf.) (Kal.)

aydınelişi: Gelin. (Akar) (Kal.)

aydınerişi: İncir. (Akar) (Kal.)

aydınişi: İncir. (Akar) (Kal.)

aydınna- : Çalmak, gizlemek. < aydınla- fiilinden. (Kay.) (Çpn.)

aydınyerişi geneği: Genelev. (Akar) (Kal.)

aydınyerişi: İncir. (Akar) (Kal.)

aygıt: Erzak. (Kay.) (DS. C. 1) (Kal.)

ayı işi: Armut. (Kay.) (Kal.)

ayn cort: Gözü kör. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

ayn: Göz. < Ar. ayn 'göz.' (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

ayvaz: Yabancı. (Kay.) (Gyg.)

azına ökün-: Karşısındakinin taklidini yapmak. (Gül.) (Hzy.)

B

bab:Kapı. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

badra-: Konuşmak. (Kay.) (Kal.)

bahana-: Bakmak. (Yıl.) (Tbr.)

bahar işi: Sigara. (Akar) (Kal.)

bahar: Sigara. (Akar) (DS. C. II) (Kal.)

bahar: Tütün, tütün kesesi. (Muğ.) (Caf.) (Kay.) (DS. C. II) (Kal.)

bahar: Tütün. (Akar) (DS. C. II) (Kal.)

bahor: Öküz. (Gül.) (Hzy.)

bakar: Öküz, inek. < Ar. bakar, bakara ‘sığır.’ (Kay.) (Hzy.)

bal: Saç. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

banadura: Patlıcan. (Kay.) (Hzy.)

banayık: Koca. (Kay.) (Akb.) (Erk.)

bange - benge: 1. Tüfek, silah. Bk. menge. 2. Büyük abdest. (Kay.) (Hzy.)

bange-benge: Büyük abdest. (Gül.) (Hzy.)

bangele-: Yellenmek. (Kay.) (Hzy.)

bangeleme: Yellenme. (Gül.) (Hzy.)

barıh huda: Allahütealâ. (Yıl.) (Tbr.)

bayınna: Kaç, ne kadar? (Kay.) (Gyg.)

bayınna: Ver! Türk argosunda bayıl ‘öde, ver.’ (Kay.) (Tbr.)

bayna-bayına-: Vermek. (Yıl.) (Tbr.)

becer-: Büyük abdest yapmak. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

bello: Zabıta, zaptiye, polis. (Gül.) (Hzy.)

bello: Zaptiye, zabıta. < Ar. belediyeden kısaltma olarak. (Kay.) (Hzy.)

benedik: Kalay. (Akar) (Kal.)

bęran: Ağır. (Caf.) (Elk.)

bęş: Otur. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

beşkas: Oturdu. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

beşmek: Gelmek, girmek, getirmek, pişirmek, hazırlamak gibi birçok fiil makamında kullanılır. (Caf.) (Kay.) (Gyg.)

beştir-: 1. Hazırlamak. 2. Giymek. 3. çektirmek, vb. (Kay.) (Gyg.)

beştirmek: Hazırlamak, giymek. (Caf.) (Gyg.)

bet: Kötü, çirkin < Far. bed ‘kötü, çirkin.’ (Kay.) (Akb.) (Erk.)

bettik-bittik: Kavun < Ar. bıttıh ‘kavun, karpuz.’ (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

beyit: Ev. (Gül.) (Hzy.)

beyt-beyit: Ev, hane, misafir odası. < Ar. ‘beyt’ hane, mesken, ev, oda. (Kay.) (Hzy.)

bezrik: Bk. bızdıh. (Kay.) (Erk.)

bıçgın: Hırsız. (Kay.) (Hzy.)

bıķın: Sat. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

bıs: Saman. (Yıl.) (Tbr.)

bışga: Mermi. (Yıl.) (Tbr.)

bızdıh: Çocuk. (Erm.) (Akb.) (Erk.)

bızdıh-bizdik: Çocuk, ehemmiyetsiz kimse, tehlikeli olmayan kimse. <Erm. Bızdik ‘ufak.’ (Kay.) (Erk.)

bider: Tohum < Ar. ‘bezr’ tohum, nesil. (Kay.) (Gül.) (DS. C. II) (Hzy.)

bingiş: Ayakkabı. (Kay.) (DS. C. II) (Çpn.)

bir avzın höbük: Yüz. (Kay.) (Erk.)

bir höbük: Yirmi. (Kay.) (Erk.)

bodın: Ecnebi. (Gül.) (Hzy.)

bodos: Ecnebi. (Kay.) (Hzy.)

borancık: Çocuk. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

boz: Yabancı, Çepni’den gayrisi. (Kay.) (Çpn.)

bulgara: Polis. (Yıl.) (Tbr.)

C

caa: Ev. Söylenişi câ şeklindedir. Kökeni belirsiz. (Kay.) (Tbr.)

caaş-cağaş: Eşek, katır. < Ar. cahş ‘sıpa.’ (Kay.) (Hzy.)

cabıl: Sadeyağ, tereyağı. (Kay.) (Çpn.)

cabıl: Yağ (tereyağ) (Akp.) (Çpn.)

cağaş-caaş: Eşek. (Gül.) (Hzy.)

calavıkla-: Toplayıp götürmek, soymak, çalmak. (Yıl.) (Tbr.)

cam: Ayna < Far. câm ‘cam.’ (Kay.) (Akb.) (Erk.)

canpış-çambuş-çampış-çampiş: Üzüm. <Erm. çamiç ‘kuru üzüm’ kelimesinden türemesi muhtemeldir. (Kay.) (Erk.)

car: Şeker. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

carıs: Mısır, darı. (Yıl.) (Tbr.)

cartla-: Ölmek. (Yıl.) (Tbr.)

caş bizdik: Eşekoğlu eşek. (Kay.) (Erk.)

caş: Eşek, insan. (Bsz.) (Akb.) (Erk.)

caş-çaş: 1. Eşek ve umumiyetle hayvan. 2. İnsan (hakaret kastıyla). Mehmet Ersoy’a göre: Umumiyetle kelime ‘memur, adam, insan’ manâlarındadır. ‘Eşek, hayvan’ manalarında kullanılan kelime ise cas'dır. < Ar. cahş ‘sıpa’ (Kay.) (Erk.)

caşın birisi: Ahmak, cahil, aptal, bön. (Kay.) (Erk.)

caşın çau: Eşeğin tenasül âleti. (Kay.) (Erk.)

caşın gulahlısı: Budala insan, ahmak. (Kay.) (Erk.)

cav: Göz. (Yıl.) (Kay.) (Tbr.)

cavla: Bak! cav + Tk. la- tan. (Kay.) (Tbr.)

cavla-: Bakmak. (Yıl.) (Tbr.)

cavlan-: Görünmek. (Yıl.) (Tbr.)

cavlat-: Göstermek. (Yıl.) (Tbr.)

cavlat-: Göstermek. cavla- şeklinin ettirgen eklisidir. (Kay.) (Tbr.)

cavlık: Gözlük. (Yıl.) (Tbr.)

cavra: Köpek. (Akp.) (Kay.) (DS. C. III) (Çpn.)

cebrail: Koyun. <Ar. Cebrâ'il ‘peygamberlere emir ile vahye vasıta ve memur olan dört büyük melekten biri.’ (Kay.) (Hzy.)

cecik: Göz. (Akar) (Kal.)

cedi: Keçi. < Ar. cedy ‘‘erkek oğlak.’’ (Kay.) (Çpn.)

celfin: Tavuk, horoz. (Kay.) (DS. C. III) (Hzy.)

cemal_işi: Deve. < Ar. cemel + işi kelimesinden. (Kay.) (Kal.)

cemale: Deve. (Akar) (Kal.)

cemele: Deve. (Muğ.) (Caf.) (Akar) (Kay.) (Kal.)

cemile: Deve. (Akar) (Kal.)

cemre: Deve. Bk. cemele. (Kay.) (Kal.)

cendik: Jandarma. Anadolu ağızlarındaki cendek’in anlam kaymasına uğramış şeklidir. Kökeni belirsiz. (Kay.) (Tbr.)

cer-cer: Söz, kelime. (Yıl.) (Tbr.)

cere: Bk.cerne- (Yıl.) (Tbr.)

ceret: Söyle! (şarkı) müzisyenlerde bir seslenme ifadesi. cer ve Tk. et- yardımcı fiiliyle kurulmuştur. (Kay.) (Tbr.)

cerlen- cerlen-: Konuşmak. (Yıl.) (Tbr.)

cerlenme!: Sus! (Yıl.) (Tbr.)

cerne-cirne-cerle-: Demek, söylemek, şarkı söylemek. (Yıl.) (Tbr.)

cesel-: Tedbirli, ihtiyatlı olmak, sakınmak. (Kay.) (Erk.)

ceselmek: Tedbirli. (Bsz.) (Akb.) (Erk.)

cev: Arpa. (Far.) (Akb.) (DS. C. III) (Erk.)

cevapsız: Çatal, kaşık. (Akp.) (Çpn.)

cev-kev: Arpa. Far. cev arpa. (Kay.) (DS. C. III) (Erk.)

cıge-çığa-cıva: Ev. (Kay.) (Çpn.)

cırcır: Fermuar. (Gül.) (DS. C. III) (Hzy.)

cırtla-: Kilitlemek. (Gül.) (Hzy.)

cıvır: Kız, gelin, emsali. (Esk.) (Caf.) (Eda.)

cıvır: Kız, gelin, kadın ve benzeri. (Kay.) (Gyg.)

cıvır: Kız, kadın. Kaynağı belirsiz. Çingenece cuwli ‘genç kadın’ ile ilgili olması muhtemeldir. (Kay.) (DS. C. III) (Tbr.)

cıvır-civır 1. Kadın, kız. 2. Eş (zevce) (Yıl.) (Tbr.)

cıvıt-: Caymak, dönmek. (Gül.) (Hzy.)

cızîşi: 1. Yazı <cızık +işi. 2. Senet. (Kay.) (Erk.)

cızişi: Yazı (cızı işi) (Tr.) (Akb.) (Erk.)

cibelik: Şımarık. (Kay.) (Gül.) (DS. C. III) (Hzy.)

cibiççi: Hoca, öğretmen. (Kay.) (Kal.)

ciğce: Erkeklik organı. (Akar) (Kal.)

ciî-: 1. Gitmek. 2. Taşınmak. (Kay.) (Gyg.)

cildikli: Davul çalamayan Abdal. (Yıl.) (Tbr.)

cilenger: Bıçak. (Kay.) (Kal.)

cimitci: 1. İmam. 2. Öğretmen. (Kay.) (Kal.)

cimitci: Öğretici. (Akar) (Kal.)

cimitci: Sarıklı hoca. (Muğ.) (Caf.) (Akar) (Kal.)

cinik: Genç kız, kız çocuk. (Kay.) (Hzy.)

cinik: Kız. (Gül.) (Hzy.)

cink: Para. (Akar) (Kal.)

cirki: Kuş. (Yıl.) (Tbr.)

ciyce: Et; erkeğin cinsel organı. (Akar) (Kal.)

cobuk: Değnek. (Kay.) (Erk.)

cof: Göz. Bk. cov. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

coğ-co: Göz. (Gül.) (Hzy.)

coğlan-colan et-: 1. Cerre çıkmak, teravih namazı kılmak, hastaya bakmak gibi işler karşılığında yağ, bulgur, un, para vb. şeyler almak, gurbetçilik. 2. Dilencilik < Far.

cevlân, cevelâu ‘dolaşma, dolanma, gezinme.’ (Kay.) (Hzy.)

coğlan-colan: 1. Dilencilik etmek. 2. Gurbetçilik. (Gül.) (Hzy.)

cono: Adam, insan. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

corcor: Çorba. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

cort hazeyin: Kötü adam. (Kay.) (Hzy.)

cort: 1. Bozuk, kötü, fena. 2. Fakir. 3. Sakat. (Kay.) (Hzy.)

cort: Bozuk, kötü. (Gül.) (Hzy.)

cortlasma: Bozuntuya verme, açık verme. (Gül.) (Hzy.)

cortlaş-: 1. Kötüleşmek. 2. Bozuntuya vermek, açık vermek. 3. Karşı gelmek. (Kay.)(Hzy.)

cov-coğ: Göz. < Far. cev ‘arpa.’ (Kay.) (Hzy.)

cubur : Kötü < Ar. cubâr ‘heder, boşa giden.’ (Kay.) (Hzy.)

cubur hazeyn : Kötü adam. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

cubur: Kötü. (Gül.) (DS. C. III) (Hzy.)

cunk: Köy, kasaba. (Caf.) (Kay.) (Gyg.)

cur tedir!: Su ver! (Kay.) (Erk.)

cur: Su, ayran < Erm. çur ‘su.’ Alaçam (Bolu) Elekçilerinin dillerinde tıpkı Ermenicede olduğu gibi yalnız ‘su’ manasındadır. ‘ayran’ mecazidir. (Kay.) (Akb.)(Erk.)

cur: Su. (Caf.) (Elk.)

cümari-cimari: Tavuk. (Yıl.) (Tbr.)

çalkalama: Ayran. (Kay.) (Hzy.)

çambuş: Üzüm. (Erm.) (Akb.) (Erk.)

çamışı: Çamfıstığı. < cam + işi kelimesinden. (Kay.) (Kal.)

çan talır: Kaç para? (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

çan: Kaç, ne kadar? < Far. çend ‘kaç?’ (Kay.) (Hzy.)

çan: Kaç. (Gül.) (Hzy.)

çandır: Karışık, melez. (Kay.) (Gül.) (DS. C. III) (Hzy.)

çangal: Güreşte bir ayak oyunu, çelme takmak. (Gül.) (DS. C. III) (Hzy.)

çantı gezmek: Beraber çerçilik etmek. (Kay.) (DS. C. III) (Erk.)

çapan: Gelin, umumiyetle kadın. (Bur. Muğ.) (Caf.) (Kay.) (DS. C. III) (Kal.)

çapan: Kadın. (Akar) (Kay.) (DS. C. III) (Kal.)

çapannar: Kadınlar. < çapan + /+lar/ çokluk ekinden. (Kay.) (Kal.)

çatılı: Jandarma. (Yıl.) (Tbr.)

çav(a): Çocuk, oğlan. (Kay.) (Gyg.)

çavı: erkek ve kadının cinsiyet uzvu. (Tr.) (Akb.) (Erk.)

çavı-çau: Erkek ve kadının cinsiyet uzvu. (Kay.) (Erk.)

çavo: Erkek çocuğu. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

çavra: Koyun, keçi. (Yıl.) (Tbr.)

çay çöne-çay çuna: Kız çocuğu. (Kay.) (Gyg.)

çay: Kız çocuğu. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

çay: Kız. (Caf.) (Kay.) (Gyg.)

çay_cuna: Efendi, bey. (Caf.) (Gyg.)

çay_çöne: Kız çocuğu. (Caf.) (Gyg.)

çay_çuna: Kız çocuğu. (Caf.) (Gyg.)

çec: Buğday yığını. (Gül.) (DS. C. III) (Hzy.)

çecik: Göz. (Bur.-Muğ.) (Caf.) (Akar) (Kal.)

çecik-çeçik: Göz. (Kay.) (Kal.)

çeciksiz: Gözsüz. (Bur.) (Caf.) (Kal.)

çeçik: Çeçik. (Muğ.) (Caf.) (Kal.)

çekim: Okka. (Kay.) (Kal.)

çekirdek: Mermi. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

çekle-: 1. Anlamak, bilmek. 2. Bakmak, görmek. 3. Söylemek. 4. Hatırlamak. (Kay.) (Kal.)

çekle-: Bakmak, tanımak, anlamak. (Akar) (Kal.)

çeklemek: Bakmak, görmek. (Muğ.) (Caf.) (Akar) (Kal.)

çeklet-: Hatırlatmak. 2. Anlatmak. (Kay.) (Kal.)

çekletil-: Anlatılmak. (Kay.) (Kal.)

çelişci: Çalgıcı, müzisyen. (Akar) (Kal.)

çemender: Eşek. (Muğ. Tar.) (Caf.) (Akar) (Kay.) (Kal.)

çene: Az. (Akar)(Kal.)

çene: Ceviz. (Muğ.) (Caf.) (Akar) (Kay.) (Kal.)

çeneişi: Ceviz. (Akar) (Kal.)

çıbığ_işi: Üzüm. (Muğ.) (Caf.) (Akar) (Kal.)

çıbık_işi: Üzüm. < çubuk + işi kelimesinden. (Kay.) (Kal.)

çıka: Yok, hayır. (Caf.) (Elk.)

çıngı: Gözyaşı. (Kay.) (Çpn.)

çıray: Işık. < Far. çerağ ‘ışık’; kayseri çıra ‘lamba’ (Kay.) (Akb.) (Erk.)

çırayı söndür-: Işığı söndürmek. (Kay.) (Erk.)

çice: Et. (Akar) (Kay.) (Kal.)

çiçe: 1. Koyun, keçi. 2. Et. (Kay.) (Kal.)

çiçe: Et. (Muğ. Tar.) (Caf.) (Kal.)

çiçi: Meme. (Yıl.) (Tbr.)

çik: Yok. < Erm. çığa ‘yoktur.’ Alaçam (Bolu) Elekçilerinde çıka ‘yok.’ (Kay.) (Akb.) (Erk.)

çikel-: Bulunmamak, olmamak. (Kay.) (Erk.)

çilenger: 1. Kantar. 2. Bıçak. (Kay.) (Kal.)

çilenger: Bıçak. (Akar) (Kal.)

çilenger: Kantar, saat. (Akar) (Kal.)

çilenger: Kantar. (Muğ.) (Caf.) (Akar) (Kal.)

çim: Meme. (Yıl.) (Tbr.)

çimendifer: Eşek. (Akar) (Kal.)

çini: Porselen < Far. çîni ‘çini, sırlı kap.’ (Kay.) (Gül.) (DS. C. XII) (Hzy.)

çitme: Cacık. (Kay.) (Çpn.)

çiyçele-: Kazık atmak, malın fiyatını olduğundan yüksek söylemek. (Kay.) (Kal.)

çiye: Et. (Bur.) (Caf.) (Kay.) (Kal.)

çiynem-çiğnem: Bir parça, bir lokma. (Gül.) (DS. C. III) (Hzy.)

çor: Hırsız. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

çorbalık: Ağız. (Akar) (Kal.)

çormuş: Et. < Erm. çor + mis ‘kuru et.’ (Kay.) (Erk.)

çors: Dört. (Caf.) (Elk.)

çoy-coy: Sopa, değnek. (Yıl.) (Tbr.)

çoyna-coyla-: Dövmek, sopayla dövmek. (Yıl.) (Tbr.)

çöğdür-: İşemek. (Gül.) (Hzy.)

çubuk işi: Üzüm. (Muğ. Tar.) (Caf.) (Akar) (Kay.) (Kal.)

çuna-çöne: Çocuk. (Kay.) (Gyg.)

D

dabacı:Türk. (Kay.) (Çpn.)

daban: 1. On lira. 2. Bir kızın erkek arkadaşına verilen ad. (Kay.) (Kal.)

daban: Oruspu, uygunsuz işi yapan kadın. (Akar) (Kal.)

dabanpatıga: Yirmi. (Akar) (Kal.)

dabı: At. < Ar. dovo, dava (?) at’tan türemiştir. (Kay.) (Akb.) (Erk.)

dabı: Beygir. < Ar. dâbbe ‘yük ve binek hayvanı’ (Kay.) (Gyg.)

dabı: Beygir. (Esk.) (Caf.) (Eda.)

dahdak: Tahta. (Caf.) (Elk.)

damaç-damaş: Kadın < Ar. danap. Orta Asya Abdallarının dilinde 'kadın.' (Kay.) (Erk.)

dan: Diş. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

danaç-danaş: Zevce manasında olmak üzere dana, danap, danak'tır. (Kay.) (Erk.)

danaş: Kadın. (Ar.) (Akb.) (DS. C. IV) (Erk.)

daraylı: Beygir. (Muğ.) (Caf.) (Akar) (Kay.) (DS. C. IV) (Kal.)

daraylı: Katır, at. (Akar) (DS. C. IV) (Kal.)

darb: Yol. < Ar. derb 'dağ geçidi, dar geçit, dar sokak.' (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

dareyli: Katır. (Akar) (Kay.) (DS. C. IV) (Kal.)

dassı: On. (Caf.) (Elk.)

dav: 1.Yoğurt. 2. Ayran. (Yıl.) (Tbr.)

davamak: Vermek. (Caf.) (Kay.) (Gyg.)

davar: Keçi. (Akar) (Kal.)

davat: Düğün. (Yıl.) (Tbr.)

dazgir: : Hırsız. < Far. düzd 'hırsız, uğru' + gîr 'tutan tutucu' kelimesinden. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

de: Ver. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

delolan: Ekmek (deli oğlan) mecazi anlamda. (Tr.) (Akb.) (Erk.)

delôlan-delioğlan: 1. Ekmek. 2. Yemek. (Kay.) (Erk.)

delôlanlığı çikel-: Acıkmak. (Kay.) (Erk.)

den: Diş < Far. dendân 'diş'.(Kay.) (Gül.) (Hzy.)

deney: El, yan, taraf, nezd. (Bur.) (Caf.) (Kay.) (Kal.)

deniz köpüğü: Sabun. (Akar) (Kal.)

deniz köpüyü: Tuz. (Muğ.) (Caf.) (Akar) (Kal.)

deniz köpüyü-köpüğü: Tuz. (Kay.) (Kal.)

dereyli: Katır. (Muğ. Tar.) (Caf.) (Kal.)

desle- 1. Almak, satın almak. 2. Vurmak. 3. Saz çalmak. 4. Yapmak. (Yıl.) (Tbr.)

desle keye!: Şerefe! (Yıl.) (Tbr.)

desle!: Satın al! (Kay.) (Gyg.)

desle: Satın al. (Esk.) (Caf.) (Eda.)

deslen-: Söz açmak, giriş yapmak. Bu manada pazarlık için kullanılır ve ekseriyetle emir şeklindedir. < Erm. desnevil 'görüşmek, anlaşmak' tan türemesi muhtemeldir. Eskişehir Abdallarının 'gizli dil'inde 'satın almak.' (Kay.) (Erk.)

deslenmek: Söz açmak. (Erm.) (Akb.) (Erk.)

deslik: Saat, kol saati. (Yıl.) (Tbr.)

dest: El. < Far. dest 'el.'(Yıl.) (Kay.) (Tbr.)

dest: El. < Far. dest 'el.' (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

deste-: Satın almak. (Kay.) (Gyg.)

devir-: Uyuş, pazarlığı bitir, ver. Aynı manada yıh. (Kay.) (Erk.)

devirmek: Uyuşmak. (mecazi) (Tr.) (Akb.) (Erk.)

dıbıs: Tatlı, bal. (Yıl.) (Tbr.)

dığ: Yer, toprak, arazi. (Caf.) (Elk.)

dığrak - dıvrak: 1. Ölçülü, sistemli. 2. Yaşlı olduğu halde dinç olan, yakışıklı. (Gül.)(Hzy.)

dıķal: Kaşık. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

dımış- : Uyumak. (Kay.) (Gül.) (DS. C. IV) (Hzy.)

dın: Kan. Arapça dem 'kan'dan geliyor olabilir. (Kay.) (Tbr.)

dıngırlı: Çalgı. (Kay.) (Tbr.)

dırlav cerne-: Kandırmak, aldatmak, yalan söylemek. (Yıl.) (Tbr.)

dırlav: Yalan. (Yıl.) (Tbr.)

dib: Anüs. (Akar) (DS. C. IV) (Kal.)

dibi: Anüs. (Akar) (Kal.)

dibo: Yok. (Muğ.) (Caf.) (Akar) (Kay.) (Kal.)

dikeşli: Jandarma. (Yıl.) (Tbr.)

diklemek: Görmek. (Caf.) (Kay.) (Gyg.)

dine-: 1. Uyumak. 2. Ölmek. 3. Oturmak. (Kay.) (Kal.)

dinemek: Ölmek. (Akar) (Kal.)

dinet-: Öldürmek. (Kay.) (Kal.)

dinidi: Söndü. (Gül.) (Hzy.)

dinlice: Buğday. (Muğ. Tar.) (Caf.) (Akar) (Kay.) (Kal.)

dipiz: Cezaevi, hapis. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

diple-: Kilitlemek. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

dirgen: Harmanda sapları yaymaya yarayan demir ya da tahtadan yapılmış ucu çatallı tarım aleti. (Gül.) (DS. C. IV) (Hzy.)

divi: Ver. (Caf.) (Elk.)

divit: Büyük bıçak, kama. < Far. devit 'divit.' (Kay.) (Çpn.)

dobur firaş: 1. İyi yatak. 2. Kaliteli elbise. (Kay.) (Hzy.)

dobur tille: Güzel kadın. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

dobur: İyi, çok iyi; güzel. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

doğru giden: Domuz. (Kay.) (Çpn.)

dohan sutla-: Sigara içmek. (Kay.) (Hzy.)

dohan şutla-: Sigara içmek. (Gül.) (Hzy.)

dohan: Sigara, tütün. < Ar. duhân tütün. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

dolana- 1. Dolamak, sarmak. 2. Dolandırmak. (Yıl.) (Tbr.)

dom: Barut, kurşun < domdom kurşunundan. (Kay.) (Hzy.)

domuz çukuru: Kalaylanacak kapların yıkandığı yer. (Kay.) (Kal.)

döğ-: Yemek yemek. Azerî argosunda döşe- 'yemek, yemeğe saldırmak.' (Kay.)(Erk.)

döymek: Yemek. (Azeri argosu) (Tr.) (Akb.) (Erk.)

dubuķ: Sigara, tütün. (Caf.) (Elk.)

dumanlı: Pilav. Diğer telaffuzu dumanlı. (Kay.) (Akb.) (Erk.)

durana-: Durmak. (Yıl.) (Tbr.)

dü: İki. (Yıl.) (Tbr.)

düke: Ev, çadır. (Yıl.) (Tbr.)

dükeler: Köy, evler, çadırlar. (Yıl.) (Tbr.)

dümanlı: Bk. Dumanlı. (Kay.) (Erk.)

düne-: 1. Misafir olmak, gecelemek. 2. Durmak. < düne- kelimesinden. (Kay.) (Kal.)

dünek pirisi: Ev sahibi. (Akar) (DS. C. IV) (Kal.)

dünemek: Misafir kalmak. (Muğ.) (Caf.) (Akar) (Kal.)

dünemiş: Ölü, uyumuş. (Akar) (Kal.)

dünet-: Öldürmek. (Akar) (Kal.)

düve: Genç kız. (Akar) (Kal.)

düve: Kız çocuğu. (Muğ. Tar.) (Caf.) (Kay.) (Kal.)

düve: Kız, kız çocuğu. (Kay.) (Akb.) (Erk.)

E

ede: Büyük ağabey. (Kay.) (DS. C. V) (Tbr.)

ede: Kardeş. (Abdallar hitap sözü olarak kullanır.) (Yıl.) (Tbr.)

ehrak: Ateş, çakmak < Ar. ahraka 'ateşli, ateş gibi.' (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

eklet-: Yemek yemek < Ar. eki 'yemek' + Tk. et-fiilinden. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

eklettim: Doydum. (Kay.) (Hzy.)

ekret: Kürtler. (Gül.) (Hzy.)

ellez: Zeytin. (Akar) (Kal.)

emci: İlaç yapan. (Kay.) (Gül.) (DS. C. XII) (Hzy.)

enayiotu: Sigara. (mecazi) (Tr.) (Akb.) (Erk.)

enâyötu: Sigara, tütün. < enayi + otu. (Kay.) (Erk.)

ene: Ana, anne. (Kay.) (Tbr.)

engez: 1. Sır. 2. Erkek ve kadının cinsiyet uzvu. (Kay.) (Erk.)

engez: Sır. (Bsz.) (Akb.) (Erk.)

engezle-: 1. Çiftleşmek. 2. Kaçırmak. (Kay.) (DS. C. V) (Erk.)

engezlemek: Gizlemek, kaçırmak, çiftleşmek. (Bsz.) (Akb.) (DS. C. V) (Erk.)

erniş -ermiş: Çepni. (Kay.) (Çpn.)

es: Ben (zamir) (Caf.) (Elk.)

es-: Gelmek, gitmek. (Kay.) (Hzy.)

es-: Gelmek. (Gül.) (Hzy.)

ester: Katır < Far. ester 'katır.' (Kay.) (Hzy.)

estir!: Ver! (Kay.) (Hzy.)

estir-: 1. Kaldırmak, götürmek, 2. Almak. (Gül.) (Hzy.)

estir-: 1. Vermek. 2. Kaldırmak, götürmek. 3. Almak. 4. Kötü yola düşürmek. (Kay.)(Hzy.)

eş: Eşek. (Caf.) (Elk.)

F

faaraz: Koyun. (Akp.) (Çpn.)

faķ etmek: Mahvetmek. (Akar) (Kal.)

fak etmek: Tuvalet etmek, ırza geçmek. (Akar) (Kal.)

fak_et-: 1. Bozmak. 2. Fenalık yapmak, zulmetmek. 3. Tuvaletini yapmak. < Ar. fekk

'bozma, koparma, kesme' + Tk. et- fiilinden. (Kay.) (Kal.)

fak_etmek: Bozmak, fenalık yapmak, zulm etmek. (Muğ. Tar.) (Caf.) (Kal.)

fak_ol-: 1. Fena olmak, bozulmak. 2. Korkmak, çekinmek. < Ar. fekk + Tk. olfiilinden.(Kay.) (Kal.)

faklık: Burun. (Akar) (Kal.)

faklık: Tuvalet. < Ar. fekk + Tk. /+lık/ ekinden. (Kay.) (Kal.)

faraş-firaş: Yatak. < Ar. fırâş ‘döşek, yatak, yaygı.’ (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

faraz: Koyun. (Kay.) (Çpn.)

faris-feras-feres-fıraz: At, beygir. < Ar. feres ‘at, bir at türü.’ (Kay.) (Çpn.)

fas fişle-: Körüklemek. (Kay.) (Kal.)

fatika: Beş. Bk. fakta. (Kay.) (Kal.)

fatka: Beş. (Muğ. Tar.) (Caf.) (Kay.) (Kal.)

fehm: Ağız. < Ar. fem ‘ağız.’ (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

fek_et: 1. Almak. 2. Vurmak, kesmek, öldürmek. < Ar. fekk +Tk. et- fiilinden. (Kay.) (Kal.)

felek: 1. Çocuk. 2. Torun. < Ar. felek: 1. Gök. 2. Zaman, devran. 3. Dünya. (Akp.) (Kay.) (Çpn.)

fem: Dudak. (Gül.) (Hzy.)

feneke: Kardeş. (Kay.) (Çpn.)

feniki-: Tavuk gıdaklamak. (Kay.) (Çpn.)

fenikiyi: Tavuk gıdaklıyor. (Kay.) (Çpn.)

fıdıla-: Taşı atar gibi yapmak, korkutmak. (Kay.) (Çpn.)

fındık: Silah. (Kay.) (Çpn.)

fındıkla-: Öldürmek. (Kay.) (Çpn.)

fırfırı: 1. Döneklik. 2. Çocuk oyuncağı. (Gül.) (DS. C. V) (Hzy.)

fıs: 1.Yumurta. 2. Yel (gaz) (Yıl.) (Tbr.)

fısla-: 1. Yumurtlamak. 2. Yellenmek. (Yıl.) (Tbr.)

fıslık-tıslık: Anüs. (Yıl.) (Tbr.)

firohla-: Çalmak. (Kay.) (Hzy.)

firoş: 1. Elbise. 2. Yatak. (Gül.) (Hzy.)

fiş: Balık < Alm. fisch ‘balık.’ (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

fitik: Makbuz, fitre. (Kay.) (DS. C. V) (Çpn.)

fürühle-: Satmak. < Alm. (?) früh’erken, erkenden.’ Bk. firohla- (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

G

ga:Var, mevcuttur. (Caf.) (Elk.)

gacav: Çingene. (Akar) (Kal.)

gacı: Adam, erkek çocuk. (Caf.) (Kay.) (Gyg.)

gacı_çöne: Oğlan, oğul. (Caf.) (Kay.) (Gyg.)

gaco: Çingene. (Muğ. Tar.) (Caf.) (Akar) (Kay.) (DS. C. VI) (Kal.)

gacov: Çingene. (Akar) (Kal.)

gaçanna-: Kaçmak. (Yıl.) (Tbr.)

gaçron: Saman. (Gül.) (Hzy.)

gaçron-gasuron-kasrun: Saman. (Kay.) (Hzy.)

gadem: Bacak. Bk. kadem. (Kay.) (Hzy.)

gadi: Kendi, kendini. (Caf.) (Elk.)

gahanna-: Kalkmak. (Yıl.) (Tbr.)

gahme: Un. (Yıl.) (Tbr.)

gaji-gaci: Kız. Geygelli Yörüklerinde gaco, Romen Çingenelerinde gacı, istanbul çingenelerinde gaco. (Kay.) (DS. C. VI) (Tbr.)

galah: Cep, dişi hayvan. (Kay.) (Erk.)

galak: Hürmetli, itibarlı kimse, bey, beyefendi, zengin kimse; yüksek tabakaya mensup birisi. (Kay.) (Kal.)

galgal: Köpek. kalgal < kangal ‘kangal köpeği’ kelimesinden. (Kay.) (Akb.) (Erk.)

galın: Beyaz. (Akar) (Kal.)

galıngenek: Yedi. (Akar) (Kal.)

gali: Çay. Muhtemelen Ar. galy ‘kaynatma, pişirme’den. (Kay.) (Tbr.)

galil: Az. <Ar. kalil ‘‘az, çok olmayan.’’ (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

galiz: Büyük abdest, pislik, <Ar. galize ‘‘kaba terbiye dışı.’’ (Kay.) (Hzy.)

galiz: Pis. (Gül.) (Hzy.)

galize: 1. Pislemek. 2. Bok. (Gül.) (Hzy.)

galize-: Pislemek. (Kay.) (Hzy.)

gam: Çingene. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

gamga: Yonga. (Gül.) (DS. C. VI) (Hzy.)

gamğa: Yonga. (Kay.) (DS. C. VI) (Hzy.)

gamze: Kız. (Kay.) (Gyg.)

ganır-: Geriye bükmek. (Gül.) (Hzy.)

ganne: Lamba camı. (Gül.) (DS. C. VI) (Hzy.)

gara aç: Kahve. < kara + ağaç. (Kay.) (Kal.)

gara sulu: Su testisi. (Kay.) (Kal.)

gara: Çay, kahve. (Yıl.) (Tbr.)

garaaç: Kahve. (Bur.) (Caf.) (Kal.)

garamancı: Hırsız, haydut. (Akar) (Kal.)

garamancılık: Hırsızlık. (Akar) (Kal.)

garav: Sakla. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

garavgas: Sakladı. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

garçun: Ayakkabı < İt. Kalçın 'üstüne başka bir şey giyilmek için abadan ya da meşinden yapılan çizme biçiminde ayak giysisi.' (Kay.) (Hzy.)

garıye: Köy. < Ar. karye 'köy, kasaba.' (Kay.) (Hzy.)

garim: Küçük su kanalı, derin ark, harıh. (Gül.) (DS. C. VI) (Hzy.)

gariye-kariye: Köy. (Gül.) (Hzy.)

garkive: Evlenmek. (Caf.) (Elk.)

gasar: Sus, dikkat, sözü kes (ki başkası anlamasın). (Kay.) (Akb.) (Erk.)

gasavan: Yalan söylemek. (Bsz.) (Akb.) (DS. C. VIII) (Erk.)

gasavan-kasavan: Yalan söylemek. (Kay.) (DS. C. VIII) (Erk.)

gaşa: Başka. (Caf.) (Kay.) (Gyg.)

gat: Gömlek. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

gatıglı: Rakı, şarap. (Akar) (Kal.) (Kal.)

gatırafa: Katır. (Yıl.) (Tbr.)

gav-kav: 1. Jandarma, polis, bekçi. 2. Bay. 3. Tehlikeli adam. (Kay.) (Erk.)

gavra: Köpek. (Kay.) (Çpn.)

gayış et-: Hırsızlık yapmak. (Akar) (Kal.)

gayış etmek: El çabukluğu ile hırsızlık yapmak. (Akar) (Kal.)

gayış kösle-: Hırsızlık yapmak. (Akar) (Kal.)

gayış: Hırsızlama, çalma. (Akar) (Kal.)

gayışçı: Hırsız. (Akar) (Kal.)

gaytar-: İşten kaçmak. (Gül.) (Hzy.)

gazanafa: Kazan .(Yıl.) (Tbr.)

geben: Yabancı (yâni Teber olmayan) kaynağı belirsiz. (Kay.) (DS. C. VI) (Tbr.)

geben: Yabancı, Abdal olmayan. (Yıl.) (DS. C. VI) (Tbr.)

gebeş: Kavun, karpuz. (Yıl.) (Tbr.)

geci: Yabancı, Abdal olmayan. (Yıl.) (Tbr.)

geci: Yabancı. Bk. gaji. (Kay.) (Tbr.)

geçelmek: Sertçe hareket etmek. (Erm.) (Akb.) (Erk.)

geder: Eşek. (Akp.) (Kay.) (Çpn.)

geder: Eşek. (Esk.) (Caf.) (Eda.)

geder: Eşek. (Kay.) (Gyg.)

geder: Eşek. (Yıl.) (DS. C. VI) (Tbr.)

geder: Eşek. Anadolu ağızlarında yaygındır. Ahmet Caferoğlu'nun 'Anadolu Ağızlarından Toplamalar' kitabında haydar 'eşek' şekli de vardır. Arapça haydar 'arslan' şeklinden bozulmuş olmalıdır. (Kay.) (DS. C. VI) (Tbr.)

gedin: Yer, toprak, arazi. (Caf.) (Elk.)

gehez: Esrar. (Yıl.) (Tbr.)

gehran: Dilencilik. (Yıl.) (Tbr.)

gehran-: Dilenmek. (Yıl.) (Tbr.)

gelez: Alevi. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

gendime: Yarma. (Gül.) (Hzy.)

gene-: 1. Gelmek. 2. Gitmek. 3.Vermek. 4. Gezmek, dolaşmak. (Yıl.) (Tbr.)

genek köslemek: Kumar oynamak. (Akar) (Kal.)

genek: 1. Yan, el, nezd, ev. 2. Mecidiye. (Muğ.) (Caf.) (Akar) (Kay.) (Kal.)

genek: Araç gereçler, kumar. (Akar) (Kal.)

geneme: Bize. (Kay.) (Kal.)

genemiz: Bura. (Kay.) (Kal.)

genemize: Buraya. (Kay.) (Kal.)

genende: Karşısında. (Kay.) (Kal.)

geneniz: Siz. (Kay.) (Kal.)

genenize: size. (Kay.) (Kal.)

geney: 1.El. 2. Yan. (Kay.) (Kal.)

genim: Buğday. (Yıl.) (Tbr.)

genne: Gel. Tk. gel-'ten değiştirilmiştir. (Kay.) (Tbr.)

gennet-: 1. Vermek. 2. Götürmek. 3. İçeri almak, içeri sokmak. (Yıl.) (Tbr.)

gensiz: Dinsiz. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

gerez: 1. İyi. 2.Güzel. 3. Yakışıklı. 4. Zengin. 5. Tok. 6. Çok. (Yıl.) (DS. C. VI)

gerez: Güzel. Eskişehir Abdallarında 'iyi' anlamındadır. Kökeni belirsizdir. (Kay.)(DS. C. VI) (Tbr.)

gerez: İyi, güzel. (Kay.) (DS. C. VI) (Çpn.)

gerez: İyi. (Akp.) (DS. C. VI) (Çpn.)

gerez: İyi. (Esk.) (Caf.) (Eda.)

gerez: İyi. (Kay.) (Gyg.)

ges: Peynir. (Bsz.) (Akb.) (Erk.)

geş: 1. Kötü, fena. 2. Zararlı. 3. Çirkin vs. gibi birçok menfi manalarda kullanılır. <

Erm. keş ‘fena’; eski Erm. leş. (Kay.) (Akb.) (Erk.)

geşel-: Sertçe hareket etmek. (ekseriyetle emir şekliyle kullanılır.) (Kay.) (Erk.)

geşele-: Ucuzlamak, herhangi bir mal ve eşya için fiyattan düşmek. (Kay.) (Erk.)

geşelemek: Ucuzlamak. (Erm.) (Akb.) (Erk.)

geşen: Korkak. (Kay.) (Akb.) (Erk.)

geşet-: Ayırmak, bozmak, yatıştırmak, uyarına gitmek. Daha fazla emir hali kullanılır. (Kay.) (Erk.)

geşetmek: Ayırmak, bozmak. (Erm.) (Akb.) (Erk.)

geşlik: Korkaklık. (Kay.) (Erk.)

gev-gey: İnek, manda. (Yıl.) (Tbr.)

gevik et-: Söylemek. (Kay.) (Çpn.)

gevik: Ağız. (Kay.) (Çpn.)

gevikle!: Söyle! (Kay.) (Çpn.)

gevikle: Söyle. (Akp.) (Kay.) (Çpn.)

gevikleme: Söyleme! (Kay.) (Çpn.)

gevrek: Kâfir, gavur. (Kay.) (Erk.)

gevri: İhtiyar kadın. (Yıl.) (Tbr.)

gezzem: Keçi. (Kay.) (Çpn.)

gıcırık: Esmer. (Akar)(Kal.)

gıdor: Para, Düzce Elekçilerinin dilinde gudor ‘para, sikke.’ (Kay.) (Erk.)

gığır: Rum. (Gül.) (Hzy.)

gılav düve: Küçük kız çocuğu. (Akar) (Kal.)

gılav yavşak: Küçük erkek çocuğu. (Akar) (Kal.)

gılav: 1. Az. 2. Küçük, ufak. 3. Ucuz. (Kay.) (DS. C. VI) (Kal.)

gılav: Az, küçük, kısa. (Akar) (DS. C. VI) (Kal.)

gılav: Ucuz. (Akar) (Kal.)

gıllı: Anlamaz, cahil, avanak, aptal. (Kay.) (Kal.)

gıltırı: Deli. Anadolu ağızlarının kelimesi olmalıdır. (Kay.) (Tbr.)

gınat-: Vermek, uzatmak. (Yıl.) (Tbr.)

gıngılık: Kadının cinsel organı. (Yıl.) (Tbr.)

gıpı: Anüs. (Akar) (Kal.)

gır ğel: Gel. (Bur.) (Caf.) (Kal.)

gır-: 1. Gelmek. 2. Satmak, Abdal. 3. Vermek. Bk. kır- (Kay.) (Kal.)

gır: Yap. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

gırak: Ocak. (Caf.) (Elk.)

gıras: Beygir, umumiyetle hayvan. (Caf.) (Kay.) (Gyg.)

gırgır-gıgır: Rum. < Rumca, dırdır ‘kilisede ders veren kimse.’ (Kay.) (Hzy.)

gırmak: 1. Gelmek. (Bur.) 2. Satmak. (Muğ.) (Caf.) (Kal.)

gırmak: Almak, getirmek. (Akar) (Kal.)

gırmak: Satmak. (Akar) (Kal.)

gırmızı: Domates. (Kay.) (DS. C. VI) (Hzy.)

gırpı-gîpı: 1. Arka taraf. 2. Kalça. (Kay.) (Kal.)

gırtıl: Buğday, arpa. (Akar) (Kal.)

gırtıl: Bulgur, pilav. (Bur.) (Caf.) (Kay.) (Kal.)

gıtıl: Buğday, arpa. (Akar) (Kal.)

gıtmır: köpek. (Gül.) (Hzy.)

gıtmir-gitmir: Köpek < Ar. kıtmîr 'ashab-ı kehf'in köpeğin adı.' (Kay.) (Hzy.)

gıvşat-: Oynatmak, hareket ettirmek. (Yıl.) (Tbr.)

gıygı: Keman, saz. (Kay.) (DS. C. VI) (Tbr.)

gıyla-gıylalı cümari: Horoz. (Yıl.) (Tbr.)

gızıl yalman: 1. Dil. 2. Erkeğin cinsel organı. (Yıl.) (Tbr.)

gidor: Para. (Erm.) (Akb.) (Erk.)

giğbar: Polis. (Yıl.) (Tbr.)

gileve: Deli. (Yıl.) (Tbr.)

gilik: Halka ekmek. (Gül.) (DS. C. VI) (Hzy.)

gille-: Cinsel ilişki, birleşmek. (Gül.) (Hzy.)

gille-: Çiftleşmek. (Kay.) (Hzy.)

gilor: Kumar. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

gilve-cilve: 1. Deli. 2. Acı. 3. Biber. (Yıl.) (Tbr.)

ginav: Hırsız. Orta Asya Abdallarında genou, ginou 'hırsız.' İran Çingenelerinde

genev, genew 'hırsız, soyguncu', ibranice ganav 'hırsız' kelimesinden. (Yıl.) (Kay.) (Tbr.)

ginavla-: Hırsızlık yapmak, çalmak. (Yıl.) (Tbr.)

ginik: Kadın, karı. (Düz.) (Caf.) (Elk.)

gires: Giysi. (Yıl.) (Tbr.)

girle-: Ağlamak. (Yıl.)(Tbr.)

girleş: Cinsî münâsebette bulunmak < Far. Kîr 'erkeklik âleti' + Tk. /leş-/ ekinden. (Kay.) (Hzy.)

giş et: Gitmek, kaçmak. (Kay.) (Hzy.)

giş et-: Kaçmak, götürmek. (Gül.) (Hzy.)

giş ol-: Kaybolmak, yok olmak, uzaklaşmak. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

giş: 1. Kaçış. 2. Kayıp. (Gül.) (Hzy.)

giş: Aptal, bön < Far. (Kay.) (Akb.) (Erk.)

giş: Gitmek, kaçmak. (Kay.) (Hzy.)

gişel-: Bakmak. (Kay.) (Erk.)

gişet-: Kaçırmak. (Kay.) (Erk.)

gişgin: Kaçak. (Kay.) (Hzy.)

gişkin: Kaçak. (Gül.) (Hzy.)

gişkinci: 1. Kaçakçı. 2. Hırsız. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

gitil: Fasulye. (Kay.) (Kal.)

gorobos: Mezar. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

gödük: 1. Tabak. 2. Kap kacak. 3. Fıçı. (Yıl.) (DS. C. VI) (Tbr.)

göğün- -göyür-: Kızarmak, yanar gibi olmak. (Gül.) (Hzy.)

göh: Dışkı .(Yıl.) (Tbr.)

göhle-güle-: Dışkılamak. (Yıl.) (Tbr.)

göhre: At. Farsça kura ‘tay’la ilgilidir. (Kay.) (Tbr.)

göhre-gühre: At. (Yıl.) (Tbr.)

gölük: Eşek, merkep. (Kay.) (DS. C. VI) (Çpn.)

gönç: Koyun. (Esk.) (Caf.) (Eda.)

gönç: Koyun. (Kay.) (Gyg.)

göşt: Et. < Farsça gûşt ‘et.’ (Kay.) (Tbr.)

göşt-göş: Et. (Yıl.) (Tbr.)

göyüs: Kertenkele. (Gül.) (Hzy.)

gras: At. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

gubalık: Diş. (Akar) (Kal.)

gubalık: Taş. (Akar) (Kal.)

gubuduh: Yalan, mübalağa. (Tr.) (Akb.) (Erk.)

gubuduh-kubuduk: Atağan, atmasyoncu; asıl telâffuzu. (Kay.) (Erk.)

gubuz: Mübalağacı. (Tr.) (Akb.) (DS. C. XII) (Erk.)

gubuz-kubuz: Atağan, atmasyoncu, asıl telâffuzu kubuz. (Kay.) (Erk.)

gudor: Para, sikke. (Düz.) (Caf.) (Elk.)

gufil: Aptal, deli. < Ar. gafil ‘dikkatsiz, ihtiyatsız, dalgın, tembel, gaflette bulunan’ (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

guful: Anüs. (Yıl.) (Tbr.)

gulak partal: İki lira. (Kay.) (Kal.)

gulak: İki. (Akar) (Kay.) (Kal.)

gulakpatıga: On. (Akar) (Kal.)

gulakpatıgadansamieksik: Dokuz. (Akar) (Kal.)

gulaksacayak: Altı. (Akar) (Kal.)

gulaktaban: Sekiz. (Akar) (Kal.)

gulle: Polis. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

guma te-: Hacca gitmek. (Kay.) (Erk.)

gumpür: Patates. (Kay.) (DS. C. VI) (Hzy.)

gurdotu: Keçi. < kurt + otu kelimelerinden. (Kay.) (Gyg.)

guruv: Sığır, umumiyetle hayvan. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

guşga: Silah. (Yıl.) (Tbr.)

guynu: Fena. (Esk.) (Caf.) (Eda.)

guynu: Fena. (Kay.) (Gyg.)

guynu: Kötü. Anadolu ağızlarında oldukça yaygındır. Farsça gûy ‘çamur, pislik’

kelimesine bağlanabilir. (Kay.) (Tbr.)

güdük-gücük: Eşek. (Yıl.) (Tbr.)

güenne-: Güvenmek. (Yıl.) (Tbr.)

günük: Anüs. (Yıl.) (Tbr.)

gürgüz: Ayı. (Yıl.) (Tbr.)

güveşli: Yalan. (Kay.) (Erk.)

güveşliye te-: Yalan söylemek. (Kay.) (Erk.)

H

Hacali şi: Yalan; tv, radyo. (Akar) (Kal.)

hacer : 1. Taş. 2. Diş. < Ar. hacar 'taş.' (Kay.) (Hzy.)

hacer: Diş. (Akp.) (Çpn.)

hacer: Diş. (Gül.) (Hzy.)

hacıalişi kösle-: Türkü söylemek, düğün etmek. (Kay.) (Kal.)

hacıalişi: Yalan < hacı + ali + işi kelimelerinden. (Kay.) (Kal.)

hadidle-: Tedavi etmek, iyileştirmek (gözü) < Ar. hadîd 'demir' + Tk. + le-'ten (Kay.) (Hzy.)

hağna: Oyna. (Caf.) (Elk.)

hakıp: Cep, heybe. (Gül.) (Hzy.)

hakıp: Heybe, torba. < Ar. hakîb 'çanta, bavul' (Kay.) (Hzy.)

haknelik: Elbise, caket, pantolon vs. (Caf.) (Elk.)

hala: Yıkamak. (Akar) (Kal.)

halacı: (Kalaylanan kapları) yıkayıcı. (Akar) (Kal.)

halan-: Gelmek. (Kay.) (Çpn.)

halandır-: Getirmek. (Kay.) (Çpn.)

halat-: Çalmak, almak, satın almak. (Yıl.) (Tbr.)

haleyici: Çırak. (Kay.) (Kal.)

hammarik: Şeker. (Caf.) (Elk.)

hamselik: Beşlik. < Ar. hamse 'beş' + Tk. /+lik/ ekinden, ten (Kay.) (Hzy.)

han tamı: Han odası, otel.< Far. Hân 'kervansaray, otel' + Tk. tam+ı kelimesinden. (Kay.) (Hzy.)

hançer: İğne. < Far. hançer ‘kama, hançer.’ (Kay.) (Erk.)

handaķ: Evet. (Caf.) (Elk.)

hanik: Çadır. (Caf.) (Kay.) (Gyg.)

haniye: Çadır. (Caf.) (Gyg.)

hapek: Pencere, dama açılan kapı. < kepenk kelimesinden. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

har: Ateş <Ar. harr yakıcı, sıcak, kızgın. (Kay.) (Hzy.)

hareketle-: Yatmak. Bk. reketle- (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

hari: At (hayvan) (Caf.) (Elk.)

harif: Koyun, davar. (Kay.) (Çpn.)

harmanat: Vatansız, nüfus cüzdanı olmayan. (Yıl.) (Tbr.)

has: Ekmek. (Düz.) (Caf.) (Elk.)

hasbi: At, beygir. < Far. Esb ‘at.’ (Kay.) (Hzy.)

hasbi: At. (Gül.) (Hzy.)

hat: Para, ücret, geçerli para birimi. (Gül.) (Hzy.)

hat: Para, ücret, lira, binlik vs. anlamında birim olarak kullanılır. (Kay.) (Hzy.)

hatab-hıtab: Değnek, sopa, odun < Ar. hatab odun. (Kay.) (Hzy.)

hatabla-: Dövmek, sopalamak. < Ar. (Tk./+la-/ ekinden. (Kay.) (Hzy.)

hatap: Değnek, sopa. (Gül.) (Hzy.)

hatapla-: Dövmek. (Gül.) (Hzy.)

hatıl: Kalın mertek. (Gül.) (Hzy.)

hatırlayamadı: Keçi. (Akp.) (Çpn.)

hatla-: Yazmak. < Ar. hat ‘çizgi, satır’ + Tk. /+la-/ ekinden. (Kay.) (Hzy.)

hatmet-: Okumak. < Ar. hatm ‘kur’an’ı başından sonra kadar okumak’ + Tk. etfiilinden. (Kay.) (Hzy.)

hats: Ekmek, çörek. (Caf.) (Elk.)

havkıt-harkut: 1. Yumurta. 2. Ceviz. (Yıl.) (Tbr.)

havla- : Havlu ile silmek. (Kay.) (Kal.)

hayat: Evin önündeki açık alan. (Gül.) (Hzy.)

haydar: Eşek. (Bur.) (Caf.) (Kay.) (Kal.)

haymır: Erkeklik organı. (Kay.) (Çpn.)

hazeyn-hazeyin: 1. Erkek, adam, yetişkin kimse 2. Ulan, len. 3. Darendeli < Ar.

Hazeyn 'bu ikisi.' (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

hebil: İp. (Yıl.) (DS. C. VII) (Tbr.)

hecir: İncir. (Yıl.) (Tbr.)

her: Eşek. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

hersik: Ekmek. (Kay.) (Çpn.)

hersit mezle-: Ekmek yemek. (Kay.) (DS. C. VII) (Çpn.)

hersit: Ekmek. (Akp.) (Kay.) (Çpn.)

hersit: Ekmek. (Yıl.) (DS. C. VII) (Tbr.)

hersit: Ekmek. Çepnilerde hersit, hersik. Anadolu dışındaki sahada da yaygındır. Kaynağı hakkındaki açıklamalar doyurucu değildir. (Kay.) (DS. C. VII) (Tbr.)

hezik: 1. Ağaç. 2. Sopa. (Yıl.) (Tbr.)

hezik: Dayak. (Kay.) (Tbr.)

hezik: Döv. (Esk.) (Caf.) (Eda.)

hezik: Dövme. (Kay.) (Gyg.)

hezikle: Döv. (Esk.) (Caf.) (Eda.)

hezikle-: Dövmek. (Yıl.) (Tbr.)

hımelik: İçki, meşrubat. (Caf.) (Elk.)

hış: Çok, var. (Kay.) (DS. C. VII) (Erk.)

hızmık: Buğday posası. (Gül.) (DS. C. VII) (Hzy.)

hindik: Küçük, az, ufak; ucuz. (Kay.) (Gül.) (DS. C. VII) (Hzy.)

hinte: Buğday. < Ar. hınta'buğday.' buğday. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

hisbi: Bit. (Yıl.) (Tbr.)

hobus: 1. Ekmek. 2. yemek 3. Yem < Ar. hubz ‘ekmek.’ (Kay.) (Hzy.)

hoduh: Oda, salon. Anadolu ağızlarının kelimesi olmalıdır. (Kay.) (Tbr.)

honta-hunta: Buğday, ekin. < Ar. hınta ‘buğday.’ (Kay.) (Çpn.)

hoot: Dut kavutu, dut kurusu. (Kay.) (Hzy.)

hotla-: Okumak. < Far. Hönden ‘okumak’ + Tk. /+la-/ ekinden. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

hoy: Tuz. (Yıl.) (Tbr.)

höbük yavrusu: Çeyrek, beş. (Kay.) (Erk.)

höbük: Mecidiye. (Kay.) (Erk.)

hökel: İnek. (Akp.) (DS. C. VII) (Çpn.)

hölemez: Yağ. (Kay.) (Gyg.)

hörün: Çabuk. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

höştür-hoşdur: Deve. < Far. üştür ‘‘deve.’’ (Kay.) (Çpn.)

hubus: Ekmek, yemek. (Gül.) (Hzy.)

huras: Ot. (Akp.) (Kay.) (Çpn.)

hül ol-: Ölmek. (Yıl.) (Tbr.)

hür et-hül et-: 1. Kırmak. 2. Cinsel ilişkiye girmeden sevişmek. (Yıl.) (Tbr.)

I

ıraç:Sağdıç. (Kay.) (Çpn.)

ırıf: Saç, sakal, bıyık, kaş, kıl, tüy. (Yıl.) (Tbr.)

ırıh: Büyük abdest. (Gül.) (Hzy.)

ırıh: Pislik, bok. (Kay.) (Hzy.)

ırıhla: Sıçmak. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

ırza: Kapı, çengeli, reze. < Ar. rezze 1. Reze, kapıyı açıp kapamaya yarayan ve başparmakla basılarak işletilen kapı demiri. 2. Ufak çengel. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

ışkın-eşkin: 1. Kenger dikeninin tazesi. 2. Filiz, sürgün. (Gül.) (DS. C. VII) (Hzy.)

İ

iki höbük: Kırk. (Kay.) (Erk.)

imam işi kösle-: Namaz kılmak. (Kay.) (Kal.)

imam işi köslüyor: Namaz kılıyor. (Kay.) (Kal.)

imam suyu: İçki. (Kay.) (Erk.)

imam_işi: Cami, namaz < imam + işi kelimelerinden. (Kay.) (Kal.)

imamişi: Namaz. (Akar) (Kal.)

incaz: Tozlu erik cinsinin kurutulmuşu. (Gül.) (DS. C. VII) (Hzy.)

inetle-netle-: Saz çalmak. Ölçünlü Türkçe'deki inle- fiilinin Anadolu ağızlarındaki

inne- şeklinin ettirgeni olan innet- le ilgili olmalıdır. (Kay.) (Tbr.)

innav: Delikanlı. (Düz.) (Caf.) (Elk.)

inzala-: Ağlamak. (Gül.) (Hzy.)

irek: Üç. (Caf.) (Elk.)

iş: El. (Muğ.) (Caf.) (Akar) (Kay.) (Kal.)

ivişle: Yürü! ev-, iv- 'acele etmek'ten /-iş-/ eki ve bundan da /-le-/ ile türetilmiştir.(Kay.) (Tbr.)

K

kadem: 1. Ayak. Bk. gadem. 2. Ayakkabı. < Ar. kadem 'ayak, adım.' (Kay.) (Gül.)(Hzy.)

ķadivav: Kadın. (Caf.) (Elk.)

kaf: Taş. Kaynağı meçhul. (Kay.) (Tbr.)

kakavay: Çingene. (Akar) (Kal.)

ķale: Gel. (Caf.) (Elk.)

kalın genek: Gümüş mecidiye. (Akar) (Kay.) (Kal.)

kalın: 1. Beyaz. Umumî Türk argosunda 'paralı, zengin.' (Kay.) (Kal.)

kalın: Beyaz. (Muğ.) (Caf.) (Kal.)

kalınğenek: Gümüş mecidiye. (Muğ. Tar.) (Caf.) (Kal.)

ķanili: Çirkin. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

kara moy-gara moy: Kahve. (Kay.) (Çpn.) (Çpn.)

karamancı: Hırsız. (Muğ. Tar.) (Caf.) (Kay.) (DS. C. VIII) (Kal.)

karkav: Hükümet, devlet. (Caf.) (Gyg.)

karke: Kahve. (Caf.) (Kay.) (Gyg.)

kâsıflık: Ağız. (Kay.) (Kal.)

kasurun: Saman. (Gül.) (Hzy.)

ķaş: Odun. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

kaş: Yan, taraf. (Caf.) (Kay.) (Gyg.)

katırlı sürt-: Rakı içmek. (Kay.) (Kal.)

katırlı: Rakı. (Muğ. Tar.) (Caf.) (Akar) (Kay.) (Kal.)

kav: Jandarma, polis, bekçi. (mecazi) (Tr.) (Akb.) (Erk.)

kav: Kasaba, köy. (Kay.) (Gyg.)

kava: Şey. (Kay.) (Gyg.)

kavara: Kahve takımı. (Caf.) (Gyg.)

kavdan: Bir kimse, felan. (Caf.) (Gyg.)

kây: Ye, iç! İstanbul argosunda kay- ‘yemek.’ (Kay.) (Tbr.)

kaya: Yumurta, yumurtlama. (Akp.) (Kay.) (Çpn.)

kayış et-: Çalmak. (Kay.) (Kal.)

kayışçı: Hırsız. (Kay.) (DS. C. VIII) (Kal.)

kebir hazeyn: 1. Ağırbaşlı, yaşlı başlı kimse. 2. Baba, kayınbaba. (Gül.) (Hzy.)

kebir hazeyn: Büyük insan, yaşlı kimse. (Kay.) (Hzy.)

kebir saltat: Komutan. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

kebir: Büyük. < Ar. kebîr ‘büyük, ulu.’ (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

keçe: Ekmek. (Kay.) (Gyg.)

kedilemek: Evlendirmek. (Akar) (Kal.)

kef: 1.Taş. 2.Diş. 3. Tavuk. (Yıl.) (Tbr.)

kefçi- kevçi: Kaşık, çatal. (Yıl.) (Tbr.)

kekne-: Gülmek. (Yıl.) (Tbr.)

kelepir: Ucuz. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

kellembaş: Memur, devlet hizmetinde bulunan kimse. (Kay.) (Çpn.)

kellesi büyük: Memur. (Kay.) (Çpn.)

kelti: Yabancı. (Yıl.) (DS. C. VIII) (Tbr.)

kemal: Deve < Ar. cemel ‘deve’ (Caf.) (Kay.) (Gyg.)

kemer _alişi: Soğan < kemer + ali + işi’ nden. (Kay.) (Kal.)

kemer işi: Soğan, sarımsak. (Akar) (Kal.)

kemer işi: Soğan. (Muğ. Tar.) (Caf.) (Kay.) (Kal.)

kemeraliişi: Soğan. (Akar) (Kal.)

kemerelişi: Soğan. (Akar) (Kal.)

kemerişi: Soğan. (Akar) (Kal.)

kendile-: 1. Satmak. 2. Almak, satın almak. (Kay.) (Kal.)

kendilemek: Satmak. (Muğ. Tar.) (Caf.) (Akar) (Kal.)

kendir: İp. (Bur.-Muğ.) (Caf.) (Akar) (Kay.) (DS. C. VIII) (Kal.)

kep: Ölmek. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

kepenek: Kağıt para. (Kay.) (Akb.) (Erk.)

kepit: 1. Öldürmek. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

kepkin: Ölmüş. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

ker: Bıçak. (Kay.) (DS. C. VIII) (Tbr.)

ķer: Ev. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

ker-: Yapmak. (Kay.) (Gyg.)

kerilmek: Hazır olmak. (Caf.) (Kay.) (Gyg.)

ker-keğr-kir-kiğr: Bıçak. (Yıl.) (Tbr.)

kerle-: Durmak. < ker + Tk. + /le-/ ekinden. (Kay.) (Gyg.)

kerle-kerne-: 1. Kesmek. 2. Susmak. 3. Durmak. 4. Sünnet etmek. (Yıl.) (Tbr.)

kerlemek: Durmak. (Caf.) (Gyg.)

kermir: Kızılbaş. (Bsz.) (Akb.) (Erk.)

kermir-germir: Kızılbaş. (Kay.) (Erk.)

kernet-: Sünnet ettirmek. (Yıl.) (Tbr.)

kes: Saman, ot. (Kay.) (DS. C. VIII) (Hzy.)

kesber: Topal. (Kay.) (Hzy.)

kesne hazeyn: Kötü insan, kötü adam. (Kay.) (Hzy.)

kesne: Kötü, iyi olmayan. (Kay.) (Hzy.)

kesne: Kötü. (Gül.) (Hzy.)

kesper: Topal. (Gül.) (Hzy.)

keş: Peynir. (Tr.) (Akb.) (DS. C. VIII) (Erk.)

keş-geş: Peynir. (Gaziantep) yoğurt ve döğme ile yapılan bir yemek. (Kay.) (DS. C. VIII) (Erk.)

keşk-keşk: Kız, kız çocuğu. (Yıl.) (Tbr.)

kevik etme: Konuşma. (Kay.) (Çpn.)

kevik: Ağız. Bk. gevik. (Akp.) (Kay.) (Çpn.)

kevik: Saman. (Tr.) (Akb.) (DS. C. VIII) (Erk.)

kevik-kevük: Saman. (Kay.) (DS. C. VIII) (Erk.)

kevikleş- : Konuşmak. (Kay.) (Çpn.)

key-kay-: Yemek, içmek. (Yıl.) (Tbr.)

keylim: Yemek, yiyecek. (Yıl.) (Tbr.)

keyne-keyle- bk.key- (Yıl.) (Tbr.)

kılav gır-: Az almak, ucuz vermek. (Kay.) (Kal.)

kılav: Az, küçük, kısa. (Bur.-Muğ.) (Caf.) (Kay.) (Kal.)

kılavgır: Az al. (Bur.) (Caf.) (Kal.)

ķına: Gitmek. (Düz.) (Caf.) (Elk.)

kır-: Almak, getirmek. (Kay.) (Kal.)

kır-: Çiftleşmek. Burdur ve Muğla Kalaycılarının argosunda olmak, getirmek. (Kay.) (Erk.)

kırıma: Utanma! Kaynağı belirsiz. (Kay.) (Tbr.)

kırıtıl sapı: Saman. (Muğ.) (Caf.) (DS. C. VIII) (Kal.)

kırmak: Almak, getirmek. (Bur.-Muğ.) (Caf.) (Kal.)

kırmak: Çiftleşmek. (Kay.) (Hzy.)

kırmak: Çiftleşmek. (mecazi) (Tr.) (Akb.) (Erk.)

kırtıl sapı: Saman. (Akar) (DS. C. VIII) (Kal.)

kırtıl: Arpa. (Muğ.) (Caf.) (Akar) (Kay.) (Kal.)

ķıtan: Sığır, inek ve emsali. (Caf.) (Elk.)

kıyık: Çuvaldız. (Kay.) (DS. C. VIII) (Çpn.)

kilab: Köpek. < Ar. kilâb ‘köpekler’ kelb kelimesinin çokluk şekli. (Kay.) (Gül.)(Hzy.)

kireç: Un. (Kay.) (Akb.) (Erk.)

kirtil sapı: Saman. (Kay.) (DS. C. VIII) (Kal.)

kişifle-: Gözetlemek, takip etmek. (Gül.) (Hzy.)

kişifle-: Gözetlemek, takip etmek. < Ar. keşf ‘açma, meydana çıkarmak, gizli bir şeyi bulmak’ + Tk. /+le-/ ekinden. (Kay.) (DS. C. VIII) (Hzy.)

kitir: Çok, bol, faz la; pahalı < Ar. keşîr ‘çok, bol.’ (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

kitirleş-: Çoğalmak. (Kay.) (Hzy.)

koka: Tütsülemek < Tk. kok- fiilinden. (Kay.) (Hzy.)

köken işi: Kavun, karpuz, bostan türü şeyler. (Akar) (Kal.)

köken_işi: Üzüm, kavun, karpuz ve emsali. < köken + işi kelimelerinden. (Kay.) (Kal.)

köken_işi: Üzüm, kavun, karpuz. (Bur.) (Caf.) (Kal.)

kökenceli: Karpuz. (Kay.) (Kal.)

kökençeli: Karpuz. (Muğ.) (Caf.) (Kal.)

kökençeli: Üzüm, kavun, karpuz. (Akar) (Kal.)

kös et-: Saklamak, gizletmek, kaçırmak, kaydırmak. (Kay.) (Kal.)

kös etmek: Saklamak, gizletmek, kaydırmak. (Akar) (Kal.)

kös metirek: Jandarma, polis, belalı adam. (Akar) (Kal.)

kös ol-: 1. Müteessir olmak, kızmak, darılmak, hiddetlenmek. 2. Eski, kötü, fena olmak. (Kay.) (Kal.)

kös palle: Eski bakır. (Kay.) (Kal.)

kös partal: Eski elbise. (Kay.) (Kal.)

kös: 1. Az (Bur.) 2. Çirkin, fena, kötü, eski. (Muğ.) (Caf.) (DS. C. VIII) (Kal.)

kös: 1. Fena, kötü, çirkin. 2. Eski. 3. Öfke. 4. Az, azıcık. (Kay.) (Kal.)

kös: Kötü, çirkin. (Akar) (DS. C. VIII) (Kal.)

kös_etmek: Saklamak, gizletmek, kaydırmak. (Muğ.) (Caf.) (Kal.)

kösgenek: Çanak, tabak. (Akar) (Kal.)

kösgenek: Tuz ruhu, asit. (Akar) (Kal.)

kösle-: 1. Kendinden önceki bir isimle kullanılan bir söz. nazilikösle- gibi. 2.

Koymak, hazırlamak. (Kay.) (Kal.)

kösül!: Gel! (Kay.) (Gyg.)

kösül-: Gelmek. (Kay.) (Gyg.)

köşker_uşâ: Bit. < köşker + uşağı; Köşker, Kırşehir'e bağlı bir köy adıdır. (Kay.)(Erk.)

köşkeruşa: Bit. (köşker uşağı) mecazi (Tr.) (Akb.) (Erk.)

köy managadısı: Muhtar. (Akar) (Kal.)

ķuķanķor: Geliyoruz. (Caf.) (Elk.)

kulak fatka: On. (Muğ. Tar.) (Caf.) (Kal.)

kulak fatka-kulak fatika: On. (Kay.) (Kal.)

kulak sacyak buçuk: Yedi. (Kay.) (Kal.)

kulak sacyak: Altı. (Kay.) (Kal.)

kulak taban buçuk: dokuz. (Kay.) (Kal.)

kulak taban: Sekiz. (Kay.) (Kal.)

kulak: İki. (Muğ.) (Caf.) (Kay.) (Kal.)

kulaklı: Eşek. (Kay.) (Çpn.)

kullep: Kapı menteşesi. < Ar. kullâb 'çengel, kanca'. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

kunup suyu: Çorba. (Kay.) (Erk.)

kurbaalık: Taş. (Akar) (Kal.)

kurbağalık kösle-: Taş atmak. (Kay.) (Kal.)

kurbağalık köslüyor: Taş atıyor. (Kay.) (Kal.)

kurbağalık: Taş. (Kay.) (Kal.)

ķuti: Burun. (Caf.) (Elk.)

kutuk suyu-kütük suyu: Pekmez, şarap. < kütük + suyu. (Kay.) (Erk.)

kutuksuyu: Pekmez (kütük suyu) (Tr.) (Akb.) (Erk.)

küçe: Yıldız. (Akp.) (Kay.) (Çpn.)

kükeri: Horoz. (Yıl.) (Tbr.)

külbe: Besleme, doldurma. (Kay.) (Hzy.)

külbe: Besleme. (Gül.) (Hzy.)

külbele-: Bostanın çevresini toprakla doldurmak, beslemek. (Kay.) (Hzy.)

külli işi: Tavuk, yumurta. (Akar) (Kal.)

küllig işi: Piliç ve buna benzer bilumum kuşlar. (Muğ.) (Caf.) (Kal.)

küllig: Polis. (Muğ.) (Caf.) (Kal.)

külliişe: Yumurta. (Akar) (Kal.)

küllin işi: Piliç ve buna benzer bilumum kuşlar. (Kay.) (Kal.)

küllin: Piliç. (Akar) (Kal.)

küllin: Polis. (Kay.) (Kal.)

küllinişi: Piliç. (Akar) (Kal.)

küllük işi: Yumurta. (Kay.) (Kal.)

kütük suyu: Kahve. (Kay.) (Kal.)

kütüp hatmet-: Kitap okumak. (Kay.) (Hzy.)

kütüp: Kitap < Ar. kütüb ‘kitab’ın çokluk şekli, kitaplar.’ (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

kütür: Gavur. (Yıl.) (Tbr.)

kütür: Gavur. <Ar. küfr ‘‘dinsizlik, küfür.’’ (Kay.) (Çpn.)

L

labek:Tava. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

lali: Çocuklarda rkeklik organı. (Kay.) (Hzy.)

lamburdak: Silah, tüfek, tabanca vb. (Caf.) (Kay.) (Gyg.)

le: Al. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

legir: Doktor. (Kay.) (Hzy.)

leğir: Doktor. (Gül.) (Hzy.)

leğümle-: Uyumak. (Gül.) (Hzy.)

lehem: et. (Gül.) (Hzy.)

lehem-lehim: Et. < Ar. lahm ‘et.’ (Kay.) (Hzy.)

leva-: Nefret etmek. Bk. levna. (Kay.) (Çpn.)

levna: Çok çirkin. (Kay.) (Çpn.)

levva: Nefret etmek. (Akp.) (Çpn.)

li: Ay. (Akp.) (Kay.) (Çpn.)

libas: Elbise < Ar. libâs ‘esvap.’ (Kay.) (Hzy.)

lil: Kağıt. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

lingiş: Ayak. (Akp.) (Kay.) (Çpn.)

lingişi: Ayakkabı. (Kay.) (Çpn.)

lobiya: Fasulye. (Akar) (Kal.)

loli: Kırmızı. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

lotahçı: Oda sahibi, otelci. (Kay.) (Hzy.)

lotah-lotak: Otel; misafir odası. < Ar. el- otak ‘otağ, çadır’ <Tk. otağ. (Kay.) (Hzy.)

lotak: Oda. (Gül.) (Hzy.)

lova: Para. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

löök -löğük: Delikanlı, erişkin erkek çocuk, oğlan. (Gül.) (Hzy.)

löök-legük: Ülen! adam! Delikanlı, yetişkin erkek çocuğu, oğlan. (Kay.) (Hzy.)

lövm-lövüm: Uyku. <Ar. nevm ‘uyku.’ (Kay.) (Hzy.)

lövümle: Uyumak. <Ar. nevm+Tk.+/le-/ekinden. (Kay.) (Hzy.)

lülük: Devlet memuru, amir, umuiyetle devlet hizmetinde bulunan kimse. (Caf.)(Kay.) (Gyg.)

M

mahsere: Dutun ezilip, suyunun süzüldüğü tas, tek parça oluklu tas. (Gül.) (Hzy.)

makal: Sığır. (Kay.) (Çpn.)

maķami: Tane. (Caf.) (Elk.)

mamış: Yabancı, müdür, amir ve emsali. (Esk.) (Caf.) (Eda.)

mampır: Hırsız. (Kay.) (Hzy.)

mampırla-: Çalmak, hırsızlık yapmak. (Kay.) (Hzy.)

mampur: Hırsız. (Gül.) (Hzy.)

mampurla-: Çalmak. (Gül.) (Hzy.)

managadı: 1. Köpek. 2. Muhtar, jandarma ve polis gibi devlet görevlileri için kullanılan tabir. Bk. menegadı. (Kay.) (DS. C. IX) (Kal.)

managadı: Köpek. (Akar) (DS. C. IX) (Kal.)

manak: Yoğurt. (Muğ.) (Caf.) (Akar) (Kay.) (DS. C. IX) (Kal.)

manayır: Peynir. (Akar) (Kal.)

mandıra: Misafir odası, oda. < Yun. mandra; İtal. mandra. Yunanca kelimedeki -n-, -d- asimilasyonu üzerine, Türk argosunda 'adi, kötü, menfur' manalarında olmak üzere marda telaffuz şeklini almıştır. (Kay.) (Erk.)

mandıracı: Ev, oda sahibi. (Kay.) (Erk.)

mandracının düvesi: Ev sahibinin kadını. (Kay.) (Erk.)

manegadı: Köpek. (Muğ. Tar.) (Caf.) (Akar) (DS. C. IX) (Kal.)

mangır: Para. (Kay.) (Kal.)

manış: 1. Yabancı. 2. Müdür. 3. Misafir ve benzeri. (Kay.) (Gyg.)

manış: Jandarma. (Yıl.) (Tbr.)

manış-maniş: Türk, yabancı, Çepni'den gayrisi. (Kay.) (Çpn.)

manigadı: Köpek. (Akar) (DS. C. IX) (Kal.)

manoş/manuş: Jandarma. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

marat: Aş, yemek. (Akar) (DS. C. IX) (Kal.)

marat: Yemek. (Kay.) (DS. C. IX) (Kal.)

marhama: Havlu < Ar. mikrama 'el havlusu.' (Kay.) (DS. C. IX) (Hzy.)

marıf kelti: Büyük adam (yabancı), devlet görevlisi. (Yıl.) (Tbr.)

marıf: Büyük adam (müdür, âmir) vb. (Kay.) (Tbr.)

marıf: Nasıl? Tavır, hal, mizaç ve birisinin karakterinin nasıl olduğunu belirtmekte kullanılır. <Ar. ma'ruf 'bilinen, anlaşılan'. (Kay.) (Gyg.)

marıf: Tavır, hal, mizaç ve umumiyetle birisinin karakterinin nasıl olduğuna

belirtmek için kullanılır.Tarif. (Esk.) (Caf.) (Eda.)

marıf: Zengin, bey, ağa, itibarlı, tanınmış kişi. (Yıl.) (Tbr.)

mariga: Anne. (Caf.) (Elk.)

mart: 1. Erkek. 2. Bir (sayı). (Caf.) (Elk.)

maru: Ekmek. (Esk.) (Caf.) (Eda.)

mas: Et. (Akp.) (Kay.) (Çpn.)

mast: Yoğurt. (Yıl.) (Tbr.)

maşara: Ekili bostan yeri. (Kay.) (Gül.) (DS. C. IX) (Hzy.)

mat: Parmak. (Caf.) (Elk.)

matah: Çerçi malı. < Ar. meta satılacak mal, eşya, elde bulunan sermâye. (Kay.) (DS.C. XII) (Hzy.)

matah: Mal, satış eşyası < Ar. metâ. (Kay.) (DS. C. XII) (Erk.)

matarak: Çırak. (daha fazla istihza makamında.) (Kay.) (Kal.)

matsı: Saç. (Caf.) (Elk.)

mayda fila: Elbise, giysi. (Kay.) (Çpn.)

mazık 1. Yaşlı. 2. İtibarlı. 3.Büyük. 4. Zengin. (Yıl.) (Tbr.)

mazık kelti: İhtiyar (yabancı) (Yıl.) (Tbr.)

mazık keşk: Yaşı geçkin kız. (Yıl.) (Tbr.)

mazık kir-mazık ker: Balta, kazma. (Yıl.) (Tbr.)

mazın: Tabanca, silah, demir ve umumiyetle demire mütaallik her bir şey; mavzer. (Muğ.) (Caf.) (Akar) (Kay.) (DS. C. IX) (Kal.)

mazın: Yoğurt. < Erm. madzun. (Kay.) (DS. C. IX) (Erk.)

mazin: Yoğurt. (Erm.) (Akb.) (DS. C. IX) (Erk.)

mekçi nasıfı: Kalaycı dili. (Kay.) (Kal.)

mekçi naslığı: Kalaycı dili. (Akar) (Kal.)

mekçi: Kalaycı. (Akar) (Kay.) (Kal.)

meklemek: Kalaylamak. (Akar) (Kal.)

mekli: Kalaylı. (Akar) (Kal.)

melek işi-melerişi: Koyun. (Kay.) (Erk.)

meleşi: Koyun (melemekten) (Tr.) (Akb.) (Erk.)

meleşi: Koyun < meleğ + işi. (Kay.) (Erk.)

menedik: Kalay. (Muğ.) (Caf.) (Akar) (Kay.) (DS. C. IX) (Kal.)

menegadı: Köpek. Bk. managadı. (Kay.) (DS. C. IX) (Kal.)

menekçi: Kalaycı. (Akar) (Kal.)

meneklemek: Kalaylamak. (Akar)(Kal.)

menge: Silah. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

mentişe: Keder. (Kay.) (Kal.)

mentişeliyiz: Kederliyiz. (Kay.) (Kal.)

merdir-: 1. Yıkmak. 2. Toplamak, kaldırmak. (Kay.) (Gyg.)

merdirmek: Yıkmak. (Caf.) (Gyg.)

merik: 1. Yaşlı adam. 2. Koca, eş; adam, herif, kişi. 3. Hoca < Far. Merdek 'adam, herif.' (Kay.) (DS. C. IX) (Hzy.)

merik: Hoca, yaşlı. (Gül.) (DS. C. IX) (Hzy.)

mertek çapan: Türk kadını. (Akar) (Kal.)

mertek: Köylü, adam, umumiyetle erkek müşteri. (Akar) (Kal.)

metan ol-: Ölmek. (Yıl.) (Tbr.)

meten-metan -metene: Ölüm, ölü. (Yıl.) (Tbr.)

meterek: Adam, erkek, müşteri. Bk. metrek. (Kay.) (Kal.)

meterek: Metrek. (Muğ.) (Caf.) (Kal.)

metirek tuna: Yaşlı erkek. (Akar) (Kal.)

metirek yavşa: Genç erkek. (Akar) (Kal.)

metirek: Erkek. (Akar) (Kal.)

metlen-:Ölmek. (Yıl.) (Tbr.)

metlet-: Öldürmek. (Yıl.) (Tbr.)

metrek çapan: Türk kadını. (Bur.-Muğ.) (Caf.) (Kay.) (Kal.)

metrek çapan: Türk kadını. (Kay.) (Kal.)

metrek: 1. Yabancı (Türk) tanımadık bir kimse, adam. 2. Köylü, umumiyetle erkek, müşteri. (Kay.) (Kal.)

metrek: Köylü, adam, umumiyetle erkek müşteri. (Muğ.) (Caf.) (Kal.)

metrek: Türk ve müslim erkek müşteri. (Akar) (Kal.)

meviç: Üzüm. (Yıl.) (Tbr.)

mevş: Üzüm. Kökeni belirsiz. (Kay.) (Tbr.)

mey: İçki (rakı, şarap vb.) (Yıl.) (Tbr.)

meyidlenmek: Ölmek. (Akp.) (Çpn.)

meyli: Sarhoş. (Yıl.) (Tbr.)

mez: İyi. (Kay.) (Akb.) (Erk.)

mezle: Yemek. (Akp.) (Kay.) (Çpn.)

mezlengiç: Saman, mezle-'ten. (Akp.) (Kay.) (Çpn.)

mezmur:1. Kadın ve erkeğin cinsiyet uzvu. 2. Mermi. 3. Yaşlı. < Ar. mezmûr 1. Kavalla söylenen ilâhi; 2. Hz. Davud'a inen Zebur'un surelerinden her biri. (Kay.)(Erk.)

mıhış ol-: Ölmek. (Yıl.) (Tbr.)

mındara: Hapishane. (Yıl.) (Tbr.)

mırar: 1. Kötü; 2. Çirkin. (Yıl.) (Tbr.)

mısmıl: İyi, güzel. (Kay.) (Gül.) (DS. C. IX) (Hzy.)

mihmân: Misafir. < Far. Mihmân 'misafir, konuk.' (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

milah-milih: düzgün, yakışıklı, güzel. (Gül.) (Hzy.)

milcan: Kirpi. (Yıl.) (Tbr.)

milih-milah: iyi, güzel, hoş. < Ar. melîh 'güzel, şirin, sevimli' (Kay.) (Hzy.)

mim: Müslüman < Ar. mîm 'mim harfi.' (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

mis: Et. (Caf.) (Elk.)

molla hüseyin: Kükürt. (Akar) (Kal.)

moy- mey: Su. < Ar. mâ 'su.' Arapçada bu kelimenin söylenişi 'may' şeklindedir. (Kay.) (Hzy.)

moy: 1. Su. 2. Kalitesiz, kötü esans. (Gül.) (Hzy.)

moy: Su, yağmur. (gözyaşı) vb. (Akp.) (Çpn.)

moya: Süt. (Akp.) (Çpn.)

moya: Süt. Bk. moy. (Kay.) (Çpn.)

moyda fila: Giysi, elbise. (Akp.) (Çpn.)

moyhane: 1. Hamam, 2. Abdesthane. (Gül.) (Hzy.)

moyhane: 1. Hamam, banyo. 2. Tuvalet, abdesthane. < Ar. mâ+ Far. hâne 'ev'kelimesinden. (Kay.) (Hzy.)

moyla-: Ağlamak. (Kay.) (Çpn.)

moyla-: Su dökmek, çis yapmak, işemek. (Gül.) (Hzy.)

moylamak: Ağlamak. (Akp.) (Çpn.)

moylan-: Boy abdesti almak, yıkanmak. < Ar. mâ + Tk. /lan-/ ekinden. (Kay.) (Hzy.)

moylan-: Yıkanmak. (Gül.) (Hzy.)

moy-muy: 1. Su. 2. Yağmur. < Ar. mâ ''su.'' (Kay.) (Çpn.)

murur: Kahve. (Caf.) (Elk.)

musacalı: Bit, pire. (Akar) (Kal.)

musi: Kol. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

muş: Burun. Ağız sözlüklerinde muş et- 'koklamak' ve muşuk 'yassı burun'

örnekleri vardır. Kaynağı belirsizdir. (Kay.) (Tbr.)

muşaķ: Jandarma. (Caf.) (Elk.)

mutaf bahar: Tütün kesesi. (Kay.) (Çpn.)

mutaf işi: Saç, sakal, bıyık, kıl, yün. Bk. mutaf. (Kay.) (Çpn.)

mutaf işi: Saç, sakal, bilimum tüy. (Akar) (Kal.)

mutaf işi: Saç. (Akar) (Kal.)

mutaf: Cüzdan. (Akar) (Kal.)

mutaf: Kilim, çul. (Akar) (Kal.)

mutaf: Sakal, bıyık. (Kay.) (Çpn.)

mutaf_bahar: Tütün kesesi. (Muğ.) (Caf.) (Akar) (Kay.) (Kal.)

mutaf_işi: Saç, sakal, bıyık, kıl, yün. (Muğ. Tar.) (Caf.) (Akar) (Kay.) (Kal.)

mutafa dünet-: Cüzdana koymak. (Akar) (Kal.)

mutaflı: Erkek. (Kay.) (Çpn.)

muy: Ağız, yüz. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

mülas: Öldü, ölmüş. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

N

naa:Hayır. (Kay.) (Tbr.)

naç: Kaç! Düzce Abdallarında ‘nas’ olarak görülür. Çingenecede naş, naşava ‘uzaklaşmak, gitmek’ kelimesinin emir şeklidir. (Kay.) (Tbr.)

nafta-navta: Oğlan çocuğu, delikanlı. (Yıl.) (Tbr.)

nagav/nangav: Vur. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

nah-nak-na: 1. Hayır. 2. Yok. 3. Hiç. 4. Az. (Yıl.)(Tbr.)

nakgi: Burun. (Yıl.) (Tbr.)

nakışlı: Kete. (Kay.) (Erk.)

nâme: Mektup. < Far. nâme ‘mektup.’ (Kay.) (Hzy.)

narele-: Söylemek, haber vermek. (Gül.) (Hzy.)

nârele-: Söylemek, konuşmak. < Ar. na’re nâra, yüksek sesle bağırma + Tk. /+le-/

ekinden. (Kay.) (Hzy.)

narlık: Ateş, güneş. < Far. nâr ‘‘ateş, od’’ + Tk. /+lık/ ekinden. (Kay.) (Çpn.)

narlık: Güneş. (Akp.) (Çpn.)

nasıf _otu: Umumiyetle yemek, zahire. (Akar) (Kal.)

nasıf et-: Ekmek pişirmek. (Kay.) (Kal.)

nasıf etmek: Ekmek pişirmek. (Akar) (Kal.)

nasıf kösle-: 1. Birbiriyle konuşmak. 2. Ekmek pişirmek veya yemek. (Kay.) (Kal.)

nasıf köslemek: Ekmek hazırlamak, pişirmek veya yemek. (Bur.-Muğ.) (Caf.) (Kal.)

nasıf köslemek: Ekmek hazırlamak. (Akar) (Kal.)

nasıf otu: 1. Buğday. 2. Zahire, her yenen şey. (Kay.) (Kal.)

nasıf sürt- : Ekmek veya yemek yemek. (Kay.) (Kal.)

nasıf sürtmek: Ekmek yemek. (Muğ. Tar.) (Caf.) (Kal.)

nasıf süyüt-sürt: Yemek yemek. (Akar) (Kal.)

nasıf: 1. Ekmek. 2. Lâf, mükâleme, konuşma. 3. Dil. 4. Yemek. (Kay.) (DS. C. IX) (Kal.)

nasıf: Ekmek. (Bur.-Muğ.) (Caf.) (Akar) (DS. C. IX) (Kal.)

nasıf_etmek: Ekmek pişirmek. (Bur.-Muğ.) (Caf.) (Kal.)

nasıflama: Konuşma. (Kay.) (Kal.)

nasıflan-: Sormak, konuşmak, demek. (Kay.) (Kal.)

nasıflanıl-: Konuşulmak, sorulmak. (Kay.) (Kal.)

nasıflık: Ağız. (Muğ.) (Caf.) (Akar) (Kay.) (Kal.)

nasıfsıra-: Acıkmak. (Kay.) (Kal.)

nasıfsıramak: Acıkmak. (Muğ.) (Caf.) (Kal.)

nasıfsız: Aç. (Akar) (Kal.)

nasıl_otu: Umumiyetle yemek, zahire. (Muğ.) (Caf.) (Kal.)

nasla- : Hatırlatmak, söylemek. (Kay.) (Kal.)

naslık: Ağız, lisan. (Akar) (Kal.)

naş: 1. Ver. 2. Al. (Kay.) (Gyg.)

naş: Kaç. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

naş: Kaçmak. (Düz.) (Caf.) (Elk.)

naş: Ver, al. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

naş: Yurt. Bk. gaşa. (Caf.) (Kay.) (Gyg.)

naşgas: Kaçtı. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

naştır-: Vermek, kaçırtmak. (Kay.) (Gyg.)

naştırmak: Vermek. (Caf.) (Gyg.)

navta: Yabancı, bizim çocuklar. Farsça neved, nevede 'torun' ile ilgilidir. (Kay.)(Tbr.)

nazile: Para. (Bur.) (Caf.) (DS. C. IX) (Kal.)

nazileci: Paralı, zengin. (Bur.) (Caf.) (Kal.)

nazileci-nezleci: Paralı, zengin, varlıklı kimse. (Kay.) (Kal.)

nazile-nazili-nazille-nazilli: Para. (Kay.) (Kal.)

nazili: Para. (Muğ.) (Caf.) (Akar) (Kal.)

nazilli: Nazili. (Muğ. Tar.) (Caf.) (Kal.)

nazilli: Para. (Akar) (Kal.)

nediçgi: Tüfenk. (Caf.) (Elk.)

nek: Konuşma! Söyleme! Farsça negû 'söyleme'den gelmiştir. (Kay.) (Tbr.)

netle--nietle--nitle-: 1. Saz (davul, zurna) çalmak. 2. Vurmak. 3. Dövmek. (Yıl.) (Tbr.)

netu: Yok. < Far. (?) nâ değil, yok. (Kay.) (Hzy.)

nıma: Namaz. (Kay.) (Tbr.)

nımı: Namaz. (Yıl.) (Tbr.)

nımısla-: 1. Uyumak. 2. Yatmak. 3. Oturmak. (Yıl.) (Tbr.)

nımıslat-: Yatırmak. (Yıl.) (Tbr.)

nınısla: Otur! Kaynağı belirsiz. (Kay.) (Tbr.)

ninay: Yok. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

nist: Oturmak. (Caf.) (Elk.)

nişter: Çakı bıçağı. < Far. neşter ‘‘kan çıkarmak için damar açmağa, çıban deşmeğe, aşı aşılamağa mahsus, çakı türünden ucu sivri âlet.’’ (Kay.) (Çpn.)

nofarlamak: Görmek. (Akp.) (Çpn.)

noharla-: Gözlemek, tarassut etmek. (Kay.) (Çpn.)

nohur: 1. Yeter! 2. Sus! (Yıl.) (Tbr.)

novarla-nofarla-: Görmek, gözlemek. (Kay.) (Çpn.)

nufar -nuvar: Göz. (Akp.) (Kay.) (Çpn.)

nuhlat-: Gizletmek, göstermemek, gizlemek, saklamak. (Kay.) (Çpn.)

nuhlatma: Gizle, sakla, gösterme! (Kay.) (Çpn.)

nuhru: Allah. (Kay.) (Tbr.)

nünü: Eczanelerde bulunan mukavva kaşe kutular. (Kay.) (Çpn.)

nünü: Zurna. Ölçünlü Türkçe huni’den geldiği açıktır. Kelimede anlam genişlemesi

vardır. (Kay.) (Tbr.)

O

orgat: İki (sayı). (Caf.) (Elk.)

ormanlıoğlu: Domuz. (Kay.) (Kal.)

osgi: Altın. (Caf.) (Elk.)

otk: Ayak. (Caf.) (Elk.)

otla-: Saldırmak (kadına vb.) (Kay.) (Hzy.)

ovan-: 1. Kaçırmak, gizlemek, saklamak. 2. Getirmek, gelmek. 3. Dolaşmak,

gezinmek. 4. Gelmek, gitmek. (Kay.) (DS. C. IX) (Kal.)

ovan: Gelmek, gitmek. (Akar) (Kal.)

ovanmak: Gelmek, gitmek. (Muğ.) (Caf.) (DS. C. IX) (Kal.)

ovat-: 1. Göndermek, getirmek. 2. Aşırmak. 3. Kaçırmak. 4. Götürüp gitmek. 5. Almak. 6. Çalmak. (Kay.) (Kal.)

ovatıl-: 1. Getirilmek. 2. Verilmek. (Kay.) (Kal.)

ovatmak: Almak, aşırmak, çalmak, götürüp gitmek. (Muğ.) (Caf.) (Akar) (Kal.)

ovattı: Aldı, aşırdı, çaldı. (Kay.) (Kal.)

Ö

öl-:1. Yükleri yıkmak. 2. Uyumak. (Kay.) (Erk.)

ölenne-: Ölmek. (Yıl.) (Tbr.)

ölmek: Yükleri yıkmak. (mecazi) (Tr.) (Akb.) (Erk.)

ölün: Yükleri yıkın! (Kay.) (Erk.)

örgükaya: 1. Ev. 2. Samanlık, dam. (Kay.) (Çpn.)

örgükaya: Ev, samanlık. (Akp.) (Çpn.)

ötekisi: Sağdıç. (Kay.) (DS. C. IX) (Çpn.)

ötürük: Sürgün, ishal, cıvık dışkı. (Gül.) (DS. C. IX) (Hzy.)

övüşle-öüşle: 1. Kaçmak. 2. Kalkmak. 3. Yürümek. 4. Göçmek (göç etmek). 5. Saklanmak. 6. Götürmek. (Yıl.) (Tbr.)

övüşlet-öüşlet-: 1. Çıkarmak. 2. Kaçırmak. 3. Kovalamak. (Yıl.) (Tbr.)

öz: Kendi. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

özüme: Bana. (Gül.) (Hzy.)

P

palandız: Eyer, semer. (Akar) (Kal.)

palandız: Semer, eğer, çul. (Muğ.) (Caf.) (Akar) (Kay.) (Kal.)

palanduz: Semer, eğer, çul. Bk. palandız. (Kay.) (Kal.)

pallacı dili: Kalaycı dili, argosu. (Kay.) (Kal.)

pallacı: Kalaycı. (Kay.) (Kal.)

palle: Bakır kap. (Bur.-Muğ.) (Caf.) (Akar) (Kay.) (DS. C. IX) (Kal.)

palle: Tencere, kap. (Akar) (Kal.)

palleci: Bakırcı, kalaycı. (Kay.) (Kal.)

palye: Bakır kap. (Kay.) (Kal.)

pani: Su. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

papil: Para. (Kay.) (Kal.)

pareş: Para. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

parni: Beyaz. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

parsumla-: Dilenmek, dilencilik etmek. < Far. Pârse 'dilencilik' kelimesinden. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

partak: Ceket, pantolon. (Akar) (Kal.)

partal nazilli: Banknot. (Kay.) (Kal.)

partal nazilli: Pankanot. (Muğ. Tar.) (Caf.) (Kal.)

partal: 1. Para. 2. Yüz (100). 3. Elbise. 4. Banknot, lira. 5. Elbise, havlu, bez vs. gibi şeyler. (Kay.) (Kal.)

partal: 1. Yatak. 2. Elbise. 3. Manifatura. Burdur ve Muğla Kalaycılan argosunda 'elbise' (Kay.) (Erk.)

partal: Çok kullanılmaktan yıpranmış, eskimiş. (Akar) (DS. C. XII) (Kal.)

partal: Elbise, manifatura. (Çağatayca) (Tr.) (Akb.) (Erk.)

partal: Elbise. (Bur.-Muğ.) (Caf.) (Akar) (Kal.)

pat: Tabanca, tüfek. (Yıl.) (Tbr.)

pat: Tüfek. (Kay.) (Gyg.)

pat: Tüfenk, tabanca. (Esk.) (Caf.) (Eda.)

pâtal: 1. Elbise, havlu, bez vs. şeyler. 2. Para. 3. Yüz (100). Bk. partal. (Kay.) (Kal.)

patal: Yatak, elbise. (Akar) (Kal.)

patıga: Beş. (Akar) (Kal.)

patıgagulak: Yedi. (Akar) (Kal.)

patıgasamı: Altı. (Akar) (Kal.)

patika: Beş. Bk. fatka. (Kay.) (Kal.)

patlangıç: Tüfek, tabanca < patla- (Kay.) (Akb.) (DS. C. XII) (Erk.)

patlangıçlı: 1. Silahlı, tüfekli bulunan kimse. 2. Jandarma, kalem, alelumum tehlikeli şahıs. (Kay.) (Erk.)

patlanguç: Tabanca. (Kay.) (Gyg.)

pav: Kavga. (Yıl.) (Tbr.)

pavlaş-: Kavga etmek. (Yıl.) (Tbr.)

payıkla-: 1. Ellemek. 2. Örtmek. (Kay.) (Çpn.)

paylık: El. (Akp.) (Kay.) (DS. C. IX) (Çpn.)

paylıkla-: Zorla çalmak. Bk. payıkla- < Far. pây ‘‘el’’ + Tk. /+lık/ ve /+la-/

eklerinden. (Kay.) (Çpn.)

paylıklamak: Ellemek, örtmek vb. (Akp.) (Çpn.)

peçik: Ayak. (Yıl.) (Tbr.)

peçikle-: 1. Oynamak, raks etmek. 2. Kaçmak, uzaklaşmak. (Yıl.) (Tbr.)

peçiklik: Ayakkabı, çorap. (Yıl.) (Tbr.)

pelez: Küçük altın. (Kay.) (Gül.) (DS. C. IX) (Hzy.)

pelitçi: Ormancı. (Kay.) (Kal.)

pelle: Bakır kap, kazan. Bk. palle. (Kay.) (DS. C. IX) (Kal.)

pelle: Palle. (Muğ.) (Caf.) (DS. C. IX) (Kal.)

pembe: Yün < Far. penbe ‘pamuk.’ (Kay.) (Erk.)

per: Getirmek. (Caf.) (Elk.)

pınt: Kadının cinsel organı. (Yıl.) (Tbr.)

pır: Çok. (Yıl.) (Tbr.)

pırçım-pırçim-pırç:m: Açım. (Yıl.) (Tbr.)

pırçı-pırçık-: Acıkmak. (Yıl.) (Tbr.)

pırç-pırçi: 1. Aç. 2. Açlık. (Yıl.) (Tbr.)

pırım: Çürük, bere. (Kay.) (Çpn.)

pısuk: Kedi. (Kay.) (Çpn.)

pi: İç. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

pi: Yağ. (Far.) (Akb.) (DS. C. IX) (Erk.)

pi:ne-piyne: Sigara, tütün. (Yıl.) (Tbr.)

pî-piy: Yağ < Far. Azerî ve Van ağızlarında ‘iç yağı.’ (Kay.) (Erk.)

pir: Müşteri, memur, eşraf. (Bur.-Muğ.) (Caf.) (Akar) (Kay.) (Kal.)

pirim: Çürük, bere. Çepni aşireti. (Kay.) (DS. C. IX) (Çpn.)

pos: Otobüs. (Kay.) (Akb.) (Erk.)

posta işi: Mektup. (Kay.) (Kal.)

postacı işi: Mektup. Bk. posta işi. (Kay.) (Kal.)

poytan: Elbise, hayvan eğeri, yatak, umumiyetle herhangi bir eşya. (Caf.) (Kay.)(Gyg.)

prasta: Koş, yürü. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

puas: Soğan. (Yıl.) (Tbr.)

pulla: Polis. (Gül.) (Hzy.)

pullo: Bkz. pulla. (Gül.) (Hzy.)

pullo: Polis. (Kay.) (Hzy.)

puranda: Yol, yoldan. (Caf.) (Kay.) (Gyg.)

püçük: 1. Küçük; 2. Çocuk. 3. Bebek. (Yıl.) (Tbr.)

R

rafata: Tandıra ekmek vurulan bez. (Gül.) (DS. C. IX) (Hzy.)

reketle-:1. Oturmak. 2. Namaz kılmak 3. Yatmak. < Ar. rek’at namazda bir kıyam (ayakta durmak), bir rükû (ayakta iken eğilme) ve iki sücûddan (yere kapanma)

ibaret hareket + Tk. /+le-/ ekinden. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

rokono: Köpek. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

romni: Kadın, karı, zevce. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

rotini: Burun. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

rovala: Ağla. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

rovalayor: Ağlıyor. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

rovgas: Ağladı. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

ruh ruh: Geri gel. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

ruh: Gel! < Ar. ruh! ‘git!’ geri gel! (Kay.) (Hzy.)

rumra: Üzüm posası. (Gül.) (Hzy.)

S

Saban işi: Kazan. (Akar) (Kal.)

sac_ayak fatka: On beş. (Muğ. Tar.) (Caf.) (Kal.)

sac_ayak: Üç. (Muğ.) (Caf.) (Kal.)

sacakpatıga: On beş. (Akar) (Kal.)

sacayak fatka: On beş. (Kay.) (Kal.)

sacayak: Üç. (Akar)(Kay.) (Kal.)

sacıyak: Üç lira. (Kay.) (Kal.)

sacyak fatika: On beş. Bk. sacayak fatka. (Kay.) (Kal.)

sacyak: Üç. (Kay.) (Kal.)

saçak patal: Üç yüz. (Kay.) (Kal.)

saçak: Üç. Bk. sacayak-sacyak. (Kay.) (Kal.)

saçayak patıga: On beş. (Akar) (Kal.)

sağmı fatka: Bir beş. (Muğ. Tar.) (Caf.) (Kay.) (Kal.)

sağmı: Bir. (Muğ.) (Caf.) (Kay.) (Kal.)

salat sıh-: Namaz kılmak. (Gül.) (Hzy.)

salat: Namaz. < Ar. salât ‘namaz.’ (Kay.) (Hzy.)

saldat-saltat: Jandarma, asker. < Rus. saldat. ‘asker.’ (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

salıkla-: 1. Yürümek. 2. Koşmak. (Kay.) (Çpn.)

sama: Bir. (Kay.) (Kal.)

samanlığı kös: Sağır kimse. (Muğ. Tar.) (Caf.) (Kay.) (Kal.)

samanlığı kös: Sağır, duymaz. (Akar) (Kal.)

samanlık: Kulak. (Muğ.) (Caf.) (Akar) (Kay.) (Kal.)

sâma-samı: Bir. (Kay.) (Kal.)

samı: Bir. (Akar) (Kal.)

samuralık toklusu: Horoz. (Akar) (Kal.)

sara: Misafir, yabancı. (Kay.) (Çpn.)

saramet: Mavzer (sarı ahmet) mecazi (Tr.) (Akb.) (Erk.)

sarâmet: Mavzer < sarı + ahmet; patlangıç kelimesi, bu suretle, daha fazla ‘tabanca’ için kullanılmaktadır. (Kay.) (Erk.)

sarı genek: Altın. (Muğ. Tar.) (Caf.) (Akar) (Kay.) (Kal.)

sarölan somunu: Tüfek mermisi. (Kay.) (Erk.)

sarölan: Mavzer < sarı + oğlan. (Kay.) (Erk.)

secur: Kahve. (Erm.) (Akb.) (Erk.)

secur-sejur: 1. Yağ. 2. Kahve < Erm. sev + cur ‘siyah su.’ Alaçam Elekçilerinin dilinde sevcir ‘kahve’ 3. Su. (Kay.) (Erk.)

sedef: Düğme < Ar. sedefe ‘sedef kabuğu.’ (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

sekmen: 1. Sedir. 2. Evlerin önüne yazın oturmak için taş ve çamurdan yapılan yarım metre yüksekliğinde set. (Gül.) (Hzy.)

selefur: İç donu, iç çamaşırı. (Gül.) (Hzy.)

selefur-selavur: 1. Yatak takımı. 2. İç donu, iç çamaşırı. < Ar. selle ‘sele’ (Kay.)(Hzy.)

sem: Kulak < Ar. sem ‘kulak verme, işitme.’ (Kay.) (Hzy.)

semet: Kaşık. (Akar) (DS. C. X) (Kal.)

semin: 1. Yağ, yiyecek. 2. Koku yağı, esans. (Gül.) (Hzy.)

semin: Yağ, esans < Ar. semîn'semiz, besili, yağlı.' (Kay.) (Hzy.)

senek (süne): Sevmek. (Akp.) (Çpn.)

sente: Otur. (Akp.) (Kay.) (Çpn.)

sente-: Oturmak. (Kay.) (Çpn.)

sepedine-: kalkıp gitmek. (Kay.) (Çpn.)

sependi: Kalk git. (Akp.) (Çpn.)

ser: Baş, kafa < Far. ser 'baş, kafa, kelle.' (Kay.) (Hzy.)

ser: Baş. (Yıl.) (Tbr.)

ser: Bizden (Teber veya Alevi gruptan olan). Muhtemelen Farsça ser 'baş'tan gelmedir. (Kay.) (Tbr.)

sere: Hava. (Akp.) (Kay.) (Çpn.)

seregelen: Elbise. (Kay.) (Çpn.)

sergeh: Sabah. (Yıl.) (Tbr.) (Tbr.)

serihür: Kel. (Yıl.) (Tbr.)

serlik: Şapka. (Yıl.) (Tbr.)

sessiz martin: Metre. (Kay.) (Erk.)

sevcir: Kahve. (Düz.) (Caf.) (Elk.)

sey: Köpek. (Yıl.) (Tbr.)

sıçanboku: Çakmak taşı. (Kay.) (Akb.) (Erk.)

sıh-: Yapmak, kılmak. (Kay.) (Hzy.)

sıkkın: Bıçak. < Ar. sikkîn 'bıçak'. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

sındı: Makas. (Kay.) (Gül.) (DS. C. X) (Hzy.)

sıpa olmak: Doğmak. (Akar) (Kal.)

sırtafa: 1. Giysi. 2. Vücut, beden .(Yıl.) (Tbr.)

sırtısarı: Alevi. (Kay.) (Hzy.)

sıtgın-sitgin-sitkin: 1. Bıçak. 2. Balta. <Ar. sikkin ‘‘bıçak.’’ (Kay.) (Çpn.)

sidkinle: Öldür. (Akp.) (Çpn.)

sidkinlemek: Öldürmek. (Akp.) (Çpn.)

silik: Jandarma. (Kay.) (Çpn.)

sim: Gümüş < Ar. sîm ‘gümüş.’ (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

sim: Para, lira. < Far. sîm ‘gümüş.’ (Kay.) (Akb.) (Erk.)

simit: Kaşık. (Akar) (Kal.)

sinek işi: 1. Bal. 2. Şeker, umumiyetle tatlı. (Kay.) (Kal.)

sinek işi: Bal, şeker, tatlı. (Akar) (Kal.)

sinek işi: Bal. (Muğ. Tar.) (Caf.) (Kal.)

sini daşlı: (İlenç) mezarı taşlı. (Gül.) (Hzy.)

sipi: Bit. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

sitkin: Bıçak, balta. (Akp.) Çpn.)

sitkinle!: Öldürmek. < Ar. sikkin ‘‘bıçak’’ + Tk. /+le/ ekinden. (Kay.) (Çpn.)

sitkinle-: Öldür! (Kay.) (Çpn.)

sivri: Kız. (Akar) (Kal.)

sokum: Mermi. (Kay.) (Akb.) (Erk.)

somun: Tüfek mermisi. (Kay.) (Akb.) (Erk.)

sopa: Yumruk, tokat, ağaç, değnek. (Kay.) (Çpn.)

sorun ufâ: Bulgur. (Kay.) (Erk.)

sorun: Buğday. (Kay.) (Akb.) (Erk.)

söğüt kökü sürt-: Su içmek. (Kay.) (Kal.)

söğüt kökü: Su, ırmak, deniz. (Akar) (Kal.)

söğüt kökü: Su. Bk. söyüt kökü. (Kay.) (Kal.)

söğüt köküne dine-: Yıkanmak, banyo yapmak. (Kay.) (Kal.)

söylene-: Söylemek, konuşmak. (Yıl.) (Tbr.)

söyüt kökü kösle-: Su dökmek. (Kay.) (Kal.)

söyüt kökü: Su. (Bur.-Muğ.) (Caf.) (Kay.) (Kal.)

süllem: Merdiven < Ar. süllem 'merdiven.' (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

sünte: Toprak. (Akp.) (Kay.) (Çpn.)

sürt-: 1. Yemek. 2. İçmek. (Kay.) (Kal.)

sürtdürül-: Yedirilmek. (Kay.) (Kal.)

sürtül-: Yenilmek. (Kay.) (Kal.)

süyük: İğne. (Yıl.) (Tbr.)

süyüt-/sürt: Yemek, içmek. (Akar) (Kal.)

süz-: 1. İçki içmek. 2. Sigara içmek. (Kay.) (Erk.)

süzek: Süzgeç. (Gül.) (DS. C. X) (Hzy.)

süzmek: İçki içmek. (mecazi) (Tr.) (Akb.) (Erk.)

Ş

şaar: Arpa < Ar. şa'îr 'arpa.' (Kay.) (Hzy.)

şabik: Gömlek. (Caf.) (Elk.)

şakıf: : Kadınlık organı. < far. Şikâf 'yarık, çatlak.' (Kay.) (Hzy.)

şakıf: Kadınların mahrem yerleri. (Gül.) (Hzy.)

şarşar: Bir iki metre yüksekten düşen su, mastafadan akan su. (Gül.) (DS. C. X)(Hzy.)

şav-sav: Gece. (Yıl.) (Tbr.)

şeherafa-seherafa: Şehir. (Yıl.) (Tbr.)

şelek: Sırtta taşınan yük. (Gül.) (DS. C. X) (Hzy.)

şer: Elek. (Caf.) (Elk.)

şır: Süt. (Akar)(Kal.)

şır: Süt. < Farsça şîr ‘süt.’ (Kay.) (Tbr.)

şıv-şiv: İçki, esrar. (Yıl.) (Tbr.)

şir: Süt. (Yıl.) (Tbr.)

şirle-: İşemek. (Yıl.)(Tbr.)

şor et-: Söylemek, konuşmak. (Yıl.) (Tbr.)

şor ver-: Yarenlik etmek, sohbet etmek, anlatmak. (Kay.) (Erk.)

şot: Tandırın ilk ekmeği. (Gül.) (Hzy.)

şöbet: Pislik. (Bsz.) (Akb.) (Erk.)

şukar: 1. Güzel. 2. İyi, iyice. (Caf.) (Kay.) (Gyg.)

şuķar: Güzel. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

şukarlamak: Hazırlamak. (Caf.) (Gyg.)

şun: Köpek. (Caf.) (Elk.)

şurt: Tandırın iç duvarı. (Gül.) (DS. C. X) (Hzy.)

şutla-: İçmek. (sigara vb.) (Kay.) (Hzy.)

şüple-: İçmek (sigara vb.) (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

şür: Süt. < Far. şîr ‘süt.’ (Kay.) (Erk.)

T

ta:Yak. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

tabak iş: Pabuç. (Akar) (Kal.)

tabak işi: Ayakkabı. (Akar) (Kal.)

tabak işi: Pabuç, ayakkabı < Ar. debbağ ‘tabak, sepici’ + Tk. işi kelimesinden. (Kay.)(Kal.)

tabak işi: Papuç. (Muğ.) (Caf.) (Kal.)

taban fatika: Yirmi. Bk. taban fatka. (Kay.) (Kal.)

taban fatka: Yirmi. (Muğ. Tar.) (Caf.) (Kay.) (Kal.)

taban patıga: Yirmi. (Akar) (Kal.)

taban: Dört. (Muğ.) (Caf.) (Akar) (Kay.) (Kal.)

tabi işi: Ayakkabı. (Akar) (Kal.)

tabib işi: El. (Kay.) (Kal.)

tabiişe: Ayakkabı. (Akar) (Kal.)

tabiy işi: Ayakkabı. (Akar) (Kal.)

tabiy işi: Öküz, inek, keçi gibi dersinden de yararlanılan hayvanlar. (Akar) (Kal.)

taka: Küçük pencere. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

talır: Para. < Alm. taler 'gümüş para, para.' (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

tamamlakçı: Kap toplayan kişi. (Kay.) (Kal.)

taman: Haniya. (Gül.) (Hzy.)

tandır: Odun, ağaç. (Akar) (Kal.)

tandır: Odun. (Akar) (Kal.)

tandırcı: Ormancı. (Akar) (Kal.)

tandırlamak: Dövmek. (Akar) (Kal.)

tantır köset-: Ateş yak! (Kay.) (Kal.)

tantır kösle-: Ateş yakmak. (Kay.) (Kal.)

tantır köslemek: Ateş yakmak. (Muğ. Tar.) (Caf.) (Kal.)

tantır yıkım et!: Ateş yak! (Kay.) (Kal.)

tantır yıkım et-: Ateş yakmak. (Kay.) (Kal.)

tantır yıkım etmek: Ateş yakmak. (Muğ. Tar.) (Caf.) (Kal.)

tantır: Ağaç, odun, umumiyetle tahta. (Muğ.) (Caf.) (Akar) (DS. C. X) (Kal.)

tantır: Odun, ağaç, genellikle tahta. < Ar. tennûr 'fınn, tandır.'(Kay.) (DS. C. X)(Kal.)

tantırla-: Dövmek. (Kay.) (Kal.)

tantırlamak: Dönmek. (Muğ.) (Caf.) (Kal.)

tantırlıyor: Dövüyor. (Kay.) (Kal.)

taraylı: At. (Akar) (Kal.)

teber: Abdal. (Yıl.) (Tbr.)

teber: Davul. (Yıl.) (Tbr.)

teber: Davul. Bundan türetilen Teberci ‘davulcu’, Abdal grubundan bir topluluktur. Farsça teber ‘balta, nacak’ kelimesinden gelmekle birlikte anlam değişmesine uğramıştır. (Kay.) (Tbr.)

teberci: Abdal. (Yıl.) (Tbr.)

teberci: Davulcu. (Yıl.) (Tbr.)

tedir-teğdir-: Getirmek, asıl manası bu olmakla beraber, birçok çeşitli manalarda da kullanılır. En çok istifade edilen kelimelerden biridir. (Kay.) (Erk.)

tegginci: Kaçakçı, dolandırıcı. (Kay.) (Hzy.)

teğginci: Kaçakçı, dolandırıcı. (Gül.) (Hzy.)

tekellim: Konuşma. < Ar. tekellüm ‘söyleme, konuşma.’ (Kay.) (Hzy.)

temir: Bıyık. (Gül.) (Hzy.)

temir-temür: 1. Bıyık 2. Sakal. (Kay.) (Hzy.)

terzi: İplik < Far. derzi ‘terzi, elbise biçip diken kimse.’ (Kay.) (Akb.) (Erk.)

teşto: Bekçi. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

te-tey-teğ-: Erişmek, vasıl olmak, gitmek gelmek, vermek gibi birçok manalarda kullanılır. Azeri ağızlarında dey- (Kay.) (Erk.)

teydirmek: Getirmek. (Azeri Türkçesi) (Tr.) (Akb.) (Erk.)

teymek: Erişmek. (Azeri Türkçesi) (Tr.) (Akb.) (Erk.)

tıfan-tifan-tüfan: Tütün, sigara < Ar. duhân. (Kay.) (Erk.)

tıgla-: Dolandırmak. (Gül.) (Hzy.)

tığcı: 1. Üfürükçü. 2. Açıkgöz, pazarlamacı. < Far. Tîğ ‘kılıç’ + tk. /+cı/ ekinden.

(Kay.) (Gül.) (Hzy.)

tığla: Göz boyamak, lafla aldatmak, ikna etmek. (Kay.) (Hzy.)

tırah: Ayakkabı. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

tırın: Bir tane, tek. (Yıl.) (Tbr.)

tırıt: Ayakkabı. (Caf.) (Kay.) (Gyg.)

tırsı-/tırsı-: Korkmak. (Gül.) (Hzy.)

tırsı-tırşı-: Korkmak. Argoda, tırsımak-tırsmak: Korkmak, çekinmek. (Kay.) (Hzy.)

tırşım-tırsım: Metelik, para. (Kay.) (Çpn.)

tısla-: Korkmak. (Yıl.) (Tbr.)

tille: Kadın, gelin. (Gül.) (Hzy.)

tille: Kadın. (Kay.) (Hzy.)

tipi: Anüs. (Akar) (Kal.)

tipi: Bozukluk, delik. (Muğ.) (Caf.) (Akar) (Kay.) (Kal.)

tipile-: Delmek. (Kay.) (Kal.)

tipiz: Pekmez. (Gül.) (Hzy.)

tipiz: Üzüm pekmezi. Anadolu ağızlarından alınmış olmalıdır. (Kay.) (Tbr.)

tipiz-dipiz: Pekmez. (Kay.) (Hzy.)

tombu: Silah. (Kay.) (Tbr.)

tomo: Motorlu araç. < otomobil kelimesinden. < Fr. Yun. Lat. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

tosbağa: Kaplumbağa. (Gül.) (DS. C. X) (Hzy.)

töko: Kötü yolda olan kadın veya erkek. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

traka: Şeker, kahve. (Caf.) (Kay.) (Gyg.)

tuğhan-tuvan-tufan: Sigara, tütün. (Yıl.) (Tbr.)

tuğt: Kağıt. (Caf.) (Elk.)

tuh: Sigara. Düzce Abdallarında tuv ‘tütün’; Çingenecede tuv ‘sigara dumanı.’ (Kay.)(Tbr.)

tuhan-tufan: tütün. < Ar. duhân ‘‘tütün.’’ (Kay.) (Çpn.)

tun: Sen. (Caf.) (Elk.)

tuna çapan: Yaşlı kadın. (Akar) (Kal.)

tuna managadı: Vali, belediye başkanı, yüksek derecede memur. (Kay.) (Kal.)

tuna mazın: Tüfek. (Kay.) (Kal.)

tuna metirek: Muhtar, kaymakam, üst görevdeki kimseler. (Akar) (Kal.)

tuna partal: Vesika. (Muğ.) (Caf.) (Akar) (Kay.) (Kal.)

tuna pir: Baba. (Akar) (Kal.)

tuna samı: On. (Akar) (Kal.)

tuna söğüt kökü: Deniz. (Akar) (Kal.)

tuna yanbol: 1. Reis, vali, yüksek memur. 2. Belediye başkanı. (Kay.) (Kal.)

tuna yanbol: Reis, vali, yüksek rütbeli asker veya polis. (Akar) (Kal.)

tuna yanbol: Vali, reis. (Muğ. Tar.) (Caf.) (Kal.)

tuna zından: Şehir. (Kay.) (Kal.)

tuna: 1. Çok, fazla, bolca, iyice. 2. pahalı. (Kay.) (DS. C. X) (Kal.)

tuna: Çok, pahalı. (Akar) (DS. C. X) (Kal.)

tuna: Çok. (Muğ.) (Caf.) (Akar) (DS. C. X) (Kal.)

tuna: Kocakarı. (Akar) (Kal.)

tuna: Şişman. (Akar) (Kal.)

tunataz: Kadın, ana. (Akp.) (Çpn.)

tunataz-tonataz- tanatoz-tınatoz: Kadın, kız. (Kay.) (Çpn.)

tuv: Tütün. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

tüfan: Tütün, sigara. (Ar.) (Akb.) (Erk.)

türne-: 1. Misafir olmak, gecelemek. 2. Durmak. (Kay.) (Kal.)

tünemek: Durmak, uyumak, ölmek. (Akar) (Kal.)

tünemek: Dünemek. (Caf.) (Kal.)

tünet-: Öldürmek. (Kay.) (Kal.)

tünetmek: Öldürmek. (Muğ. Tar.) (Caf.) (Kal.)

tünetmek: Uyutmak, öldürmek. (Akar) (Kal.)

tütsüle-: Kokulamak. (Kay.) (Hzy.)

tüydür-: Vermek (rüşvet vesaire için kullanılır) (Kay.) (Erk.)

tüydürmek: Vermek. (mecazi) (Tr.) (Akb.) (Erk.)

U

uçur-:Kılmak. (Gül.) (Hzy.)

uçur-: Yapmak, kılmak (namaz). (Kay.) (Hzy.)

uğrun: Gizli. (Kay.) (Gül.) (DS. C. XI) (Hzy.)

uğu gözü: Altın para. (Kay.) (Çpn.)

uğur tanıma: Hırsızlığa, çalmaya alışma. (Kay.) (Çpn.)

urun: Yağ. (Yıl.) (Tbr.)

usgü: Altın. (Kay.) (Erk.)

uşdi: Kalk. Düz.) (Caf.) (Eda.)

uzun şase: Otobüs. (Kay.) (Erk.)

Ü

üğüt-: Yemek. (Kay.) (Gül.) (DS. C. XI) (Hzy.)

ürün işi: Süt, genellikle yağ. (Akar) (DS. C. XI) (Kal.)

ürün işi: Yağ, kadın göğsü. (Akar) (Kal.)

ürün işi: Yağ, süt, yoğurt ve emsali. (Kay.) (Kal.)

ürün işi: Yağ. (Akar) (Kal.)

ürün_işi: 1. Yoğurt. (Bur.) 2. Süt. (Muğ.)umumiyetle yağ. (Muğ. Tar.) (Caf.) (Kal.)

üsgü: Altın. (Erm.) (Akb.) (Erk.)

V

vakıf:At arabası. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

var geldi: Komisyon. (Kay.) (DS. C. XI) (Kal.)

vara: Baba. (Akp.) (Kay.) (Çpn.)

vartan: Erkilet, vatan, yurt. < Ar. vatan. (Kay.) (Erk.)

vartanca: Erkilet gizli dili. (Kay.) (Erk.)

vartanlı: Hemşehri (vatanlı) (Tr.) (Akb.) (Erk.)

vartanlı: Hemşehri. (Kay.) (Erk.)

velahu: Aman dikkatli ol, pot kırma. (Gül.) (Hzy.)

velehu: 1. Bu, şu. 2. Pot kırmamak için 'sus, sezdirme!' ikazı. < Ar. velehu 'bu da onun.' (Kay.) (Hzy.)

versinte: Yağmur. (Yıl.) (Tbr.)

vur-: Çalmak, göstermeden almak. (Kay.) (Erk.)

Y

yaban: Gurbet. (Kay.) (DS. C. XI) (Kal.)

yabana git-: 1. Geçim için uzağa, başka yere gitmek, 2. Boşa gitmek. (Gül.) (Hzy.)

yagalu: Tüfenk, tabanca. (Düz.) (Caf.)

yak: Göz. (Düz.) (Caf.) (Eda.)

yakana-yahanna-: Yakmak, ateşe vermek. (Yıl.) (Tbr.)

yakı: Ateş. < Tk. yak- (Kay.) (Caf.) (Gyg.)

yalaz otu: Tabanca mermisi. (Kay.) (Çpn.)

yalaz-yalazı: Silah. (Kay.) (Çpn.)

yalı çapan: Ecnebi kadını. (Muğ.) (Caf.) (Kay.) (Kal.)

yalı çapan: Rum veya ecnebi kadın. (Bur. Muğ.) (Caf.) (Akar) (Kay.) (Kal.)

yalı: 1. Gayrimüslim. 2. Yabancı. (Kay.) (Kal.)

yalı: Gayri müslim. (Muğ.) (Caf.) (Akar) (Kal.)

yalı: Köpek. (Akar) (Kal.)

yalı: Rum, ecnebi. (Akar) (Kal.)

yalım: Ateş. (Akp.) (DS. C. XI) (Çpn.)

yallı: Oruspu. (Akar) (Kal.)

yalnız yaprak: Sopa, yumruk, tokat. (Kay.) (Çpn.)

yambol: Jandarma. (Akar) (Kal.)

yanbol: 1. Memur, jandarma, umumiyetle devlet memuru. 2. Efendi, bey. (Kay.) (Kal.)

yanbol: Asker. (Akar) (Kal.)

yanbol: Efendi, hükümet memuru. (Akar) (Kal.)

yanbol: Hükümet memuru, efendi. (Muğ. Tar.) (Caf.) (Akar) (Kal.)

yanbolu: Ahmak, bön kimse; taşralı. (Akar) (Kal.)

yanbolu: Jandarma, memur, devlet memuru. Bk. yanbol. (Kay.) (Kal.)

yanbolu: Jandarma. (Muğ.) (Caf.) (Akar) (Kal.)

yanış: Para. (Kay.) (Gyg.)

yanlama: Kurt. (Kay.) (Akb.) (Erk.) (Erk.)

yanpiri: Orman işinde çalışanlar, tahtacılar. (Akar) (Kal.)

yanpiri: Tahta. (Muğ.) (Caf.) (Akar) (Kay.) (Kal.)

yavşak: Birini aşağılamak için söylenen söz. (Kay.) (Hzy.)

yavşak: Çırak, çocuk, hizmetçi, çocuk, erkek çocuk. (Akar) (DS. C. XI) (Kal.)

yavşak: Çırak, çocuk, hizmetçi. (Muğ.) (Caf.) (DS. C. XI) (Kal.)

yavşak: Çocuk, küçük çocuk. (Akar) (DS. C. XI) (Kal.)

yavşak-yavuşak: 1. Çocuk. 2. Dost, arkadaş. 3. İnsan. 4. Çırak, hizmetçi. 5. Kimse(zat). (Kay.) (DS. C. XI) (Kal.)

yazıcı: 1. Tavuk. 2. Kümes hayvanları. (Kay.) (Çpn.)

yazıcı: Tavuk. (Akp.) (Çpn.)

yek: Bir. (Yıl.) (Tbr.)

yeken: Para, altın. (Yıl.) (DS. C. XII) (Tbr.)

yeken: Para, metelik. (Kay.) (DS. C. XII) (Çpn.)

yęken: Para. (Esk.) (Caf.) (Eda.)

yeken: Para. (Kay.) (DS. C. XII) (Tbr.)

yeken: Para. (Kay.) (Gyg.)

yekenne-: Satmak. (Kay.) (Çpn.)

yelkesen: At, ata verilen ad. (Kay.) (Gyg.)

yemen: Çay, kahve. < Ar. Yemen 'Arap yarımadasının güney tarafını teşkil eden bölge.' (Kay.) (Hzy.)

yemen_işi: Kahve. (Muğ.) (Caf.) (Akar) (Kay.) (Kal.)

yemenişi: Çay, kahve. (Akar) (Kal.)

yes: Var. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

yesle-: 1. Vermek. 2. Koymak (küfür sözü) (Gül.) (Hzy.)

yesle-: Vermek. (Kay.) (Hzy.)

yıh-yık-: 1. Uyuşmak, pazarlığı bitirmek. 2. Vermek. 3. Devretmek. (Kay.) (Erk.)

yıkım cimitçi: Öğretmen. (Akar) (Kal.)

yıkım et-: 1. Teşekkür etmek, memnun olmak. 2. Kesmek. 3. Hazırlamak. (Kay.)(Kal.)

yıkım etmek: Kesmek, hazırlamak. (Akar) (Kal.)

yıkım metrek: Zengin, itibarlı, mevki ve makamca yüksek kimse. (Akar) (Kal.)

yıkım ol-: Memnun olmak. (Kay.) (Kal.)

yıkım palle: Yeni bakır. (Kay.) (Kal.)

yıkım partal: Yeni elbise. (Kay.) (Kal.)

yıkım piri: Muhtar, bir mahallenin ileri geleni. (Akar) (Kal.)

yıkım piri: Muhtar, eşraf. (Akar) (Kay.) (Kal.)

yıkım piri: Muhtar; ileri gelenler, aksakallılar. (Akar) (Kal.)

yıkım yanbol: Milletvekili, büyük idareciler. (Kay.) (Kal.)

yıkım zından: Büyükçe ev. (Muğ.) (Caf.) (Akar) (Kal.)

yıkım zindan: Büyükçe ev. (Kay.) (Kal.)

yıkım: 1. Güzel, iyi. 2. Temiz. 3. Bol, çok. 4. Hoş. 5. Zengin. 6. Toptan. 7. Doğru. (Kay.) (DS. C. XI) (Kal.)

yıkım: 1. Güzel, temiz. (Muğ.) 2. Çok iyi. (Bur.) (Caf.) (DS. C. XI) (Kal.)

yıkım: Güzel, temiz. (Akar) (DS. C. XI) (Kal.)

yıkım: İyi. (Akar) (DS. C. XI) (Kal.)

yıkım: Koyun. (Akar) (Kal.)

yıkım_etmek: Kesmek, hazırlamak. (Muğ.) (Caf.) (Kal.)

yıkım_piri: Eşref, muhtar. (Muğ.) (Caf.) (Kal.)

yıkın- : Memnun olmak. (Kay.) (Kal.)

yıkın et-: Çok istemek. (Kay.) (Kal.)

yıkmak: Cinsel ilişki kurmak. (Akar) (Kal.)

yıktıran: Kötü kadın. (Kay.) (DS. C. XI) (Kal.)

yiv: Kadınlar için kullanılan cinsiyetle ilgili bir kelime (bu kelime de anlamı değiştirilerek kullanılan kelimelerdendir.) (Kay.) (Erk.)

yorah: Yamalık. (Gül.) (DS. C. XI) (Hzy.)

yourdafa: Yoğurt. (Yıl.) (Tbr.)

yoz: Bit. (Kay.) (Akb.) (Erk.)

yülük: Jandarma. (Kay.) (Çpn.)

Z

zahar:Ağız. (Kay.) (Tbr.)

zahar-zahr-zahrı: Ağız. (Yıl.) (Tbr.)

zahm: Arka. < Ar. zahr ‘arka, sırt.’ (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

zanı-: Gözlemek, takip etmek, anlamak. (Yıl.) (Tbr.)

zanı: Tanı. (Kay.) (Tbr.)

zanıt: Takip ettirmek, gözletmek. (Yıl.) (Tbr.)

zargi: Durmak. (Caf.) (Elk.)

zarķ: El. (Caf.) (Elk.)

zehali: Satmak. (Caf.) (Elk.)

zehası: Sattım. (Caf.) (Elk.)

zeleme: Türk. (Kay.) (Çpn.)

zengili: Hemşeri. (Darendeli olan) (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

zer: Altın < Far. zer 'altın.' (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

zı:la-zo:la-: Cinsel ilişkide bulunmak, ırza geçmek. (Yıl.) (Tbr.)

zıbar-: 1. Ölmek, 2. Uyuyakalmak. (Gül.) (DS. C. XII) (Hzy.)

zığla-: 1. Tüfek doldurmak, mermi sürmek. 2. Çalmak. (Kay.) (Hzy.)

zığlandır-: Vermek. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

zığlı: zengin. (Kay.) (Gül.) (Hzy.)

zık-zıkı: Karın mide. (Yıl.) (Tbr.)

zılgır: Bulgur. (Yıl.) (Tbr.)

zından: 1.Ev. (Bur. -Muğ.) 2. Hapishane. (Muğ. Tar.) (Caf.) (Kal.)

zından: Ev. (Akar) (Kal.)

zından: l. Ev. 2. Hapishane. (Kay.) (Kal.)

zındana kös et-: Hapsetmek. (Kay.) (Kal.)

zi: At. (Düz.) (Caf.) (Elk.)

zibit mezle-: Üzüm yemek. (Kay.) (Çpn.)

zibit: Üzüm. (Kay.) (Çpn.)

zifir: 1. Kokulu kir, is, yağ lekesi, 2. Yemekteki yağ. (Gül.) (DS. C. XI) (Hzy.)

zindan managadı: Muhtar. (Kay.) (Kal.)

zindan: Ev, hapishane. (Kay.) (Kal.)

zindan: Zından. (Muğ. Tar.) (Caf.) (Kal.)

zindana kös et-: Hapsetmek. (Kay.) (Kal.)

zozikle-: 1.Uydurmak, yakıştırmak. 2. Tavlamak. 3. Aldatmak. Türk argosunda ‘‘zendust, evli, pezevenk.’’ (Kay.) (Kal.)

zuhun-zukun: 1. Zurna. 2. Türkü, şarkı. (Yıl.) (Tbr.)

---

[1] M. Turhan Tan, ***Tarihte Türkler İçin Söylenen Büyük Sözler,*** Boğaziçi Yay., İstanbul 1994, s. 64.

****

KONUŞMA VE YAZI DİLİ

DİLİMİZE NİÇİN İHANET EDİYORUZ?

“BEYİN”İN “DİL VE YABANCI DİL” ÖĞRENME DÖNEMİ

“BAŞKA DİL VAR DİYENİN BAŞKA BİR EMELİ VAR”

NEDEN İKİNCİ BİR DİL?

GELECEĞİN DÜNYASINDA VAR OLACAK DİL: TÜRKÇE

YANLIŞ SORUYA DOĞRU CEVAP- NABİ AVCI

Agathe Christie'nin kitaplarını okumadınızsa bile ismini mutlaka duymuş, belki televizyonda romanlarından uyarlanan bir iki filmini seyretmişsinizdir. Söylentiler doğruysa, Christie, bütün dünyada milyonlarca satılan kitaplarım **sondan** yazmaya, daha doğrusu sondan kurmaya başlarmış. Bu söylentiyi inandırıcı buluyorum. Siz de matematik derslerinden hatırlayacaksınız: Problem sormak, çoğunlukla problem çözmekten daha kolaydır. Daha önce çözdüğünüz bir problemi tekrar soru haline getirmek ise hepsinden kolaydır. Ama matematikte olduğu gibi, diğer bilim dallarında da öyle sorular vardır ki, onların cevabını soran da bilmez. Bu sorulardan bazılarını sormayı **akıl** etmiş olmak bile büyük bir marifet sayılır. Kimi zaman da, soruyu ilk soranın kendi verdiği cevap yanlış çıkmış; ama soru doğru sorulduğu, yerinde bir soru olduğu için, yıllar sonra birileri kalkıp sorununun doğru cevabını verdiği zaman, kimse, soruyu ilk soranı, kendi verdiği yanlış cevaptan ötürü ayıplamamıştır.

Agatha Christie'nin ve benzerlerinin yazdıkları cinayet romanlarının değişmeyen sorusu **«kaatil kim?»** dir. Benim okuduğum Agatha Christie romanlarında dikkatimi çeken küçük (ve adi) bir hile vardı: Her defasında, olay aydınlanınca kaatilin bir kişi değil, birkaç kişi olduğu görülüyordu. Dolayısıyla, romancının işin başından beri bizi hep «bir kaatil» aramaya itmesi, gerçek kaatilleri «yakalamamızı)) önlüyordu. Yani, soru kasten yanlış ve yanıltıcı bir biçimde sorulduğu için cevabı bulmak da güya güçleşmiş oluyordu. Ama aynı yazarın iki-üç kitabını peşpeşe okuyunca şablon hemen sırıtmaya başlıyor ve dolayısıyla merak unsuru silinip gidiyordu.

Şablon-mablon... Agatha Christie böyle onlarca kitap yazmış ve milyonlarca insana okutmuş.

Siyaset sahasında da Agatha Christie'yi aramayacak muhayyile sahipleri vardır. Bunlar da, zaman zaman, «mürteci kim?» «irtica yuvalarında neler dönüyor?» «rejimin temellerini dinamitlemek isteyenler kim?» «bu çocuk neden intihar etti?» gibi sorularla kitleleri bir süre oyaladıktan sonra, paçadan kâğıt çeken bir kumarbaz hınzırlığıyla, bu sorularla uzaktan yakından ilgisi olmayan bir cevabı hepimize «cevap» diye yutturuverirler.

Ancak bu yutturmacalar hep aynı şablona oturmaya başlayınca da, toplumsal merak dağılıyor, yerine kasvetli bir bıkkınlık çörekleniyor. Oysa, yazının başında da söylediğim gibi, doğru cevabın ne olduğunu bilmese veya bunu söylemeye dili varmasa bile, insanın hiç - değilse soruyu doğru sorması da büyük bir meziyettir.

Sh: 21-23

AKBABANIN DÖRDÜNCÜ GÜNÜ

«Akbabanın Üç Günü» ünlü yönetmen Sidney Pollack'ın, CIA'yı eksen alarak Amerikan toplumunu eleştirdiği bir film. Hatırımda kaldığı kadarıyla filmin konusu kısaca şöyleydi:

Film kahramanı Turner, CIA tarafından yönlendirilen paravan bir araştırma enstitüsünde çalışmaktadır. Enstitünün görevi, dünyanın dört bir köşesinde yayınlanan her türden, her dilden yayınları izleyip, CIA için orjinal düşünceler, alternatif senaryolar geliştirmektir. Yağmurlu bir günde, «Akbaba» (Turner'in örgüt içindeki kod adı Akbaba'dır) pek kullanılmayan arka kapıdan çıkarak öğle yemeğini getirmeye gider. O dışarıdayken bina baslır ve içerdekilerin tümü öldürülür. Baskını düzenleyenler Turner'in arka kapıdan çıktığını

görmedikleri için, onun kurtulduğunu fark etmemişlerdir. Turner binaya döndüğünde dehşete kapılır: En yakın çalışma arkadaşları acımasızca öldürülmüştür. Hemen bağlı olduğu birimin sorumlusunu arar. Ancak, telefonla konuşurken, işin içinde iş olduğunu sezinler. Arkadaşlarını öldürenler «düşman» casusluk örgütüne mensup ajanlar değil; CIA içinde bir grup; daha doğrusu CIA içinden bir grubun kiralık adamlarıdır. Zira, Turner ve arkadaşlarının geliştirdiği alternatif senaryolardan biri, Ortadoğu'daki petrol üreticisi ülkelere Amerikan müdahalesinin hangi koşullarda gerçekleşeceğini anlatmaktadır. Oysa, o sıralarda, CIA içinde bir grup, gerçekten tam da böyle bir operasyon hazırlığı içindedir. Bunun öğrenilmesini istemedikleri için de Turner'in bağlı olduğu enstitüyü tümüyle ortadan kaldırmak istemişler, ancak Turner tesadüfen kurtulmuştur. Bu andan itibaren Turner'le CIA içindeki grup arasında amansız bir kaçma-kovalamaca başlar. İşte film, Akbaba'nın (Turner'in) üç gün süren bu kaçışını anlatır.

Üç gün süren amansız takip sırasında, CIA'nın en tecrübeli elemanlarından biri, Akbaba gibi meslekten ajan olmayan bir amatörü bir türlü ele geçirememelerini şöyle açıklar: «Adamı bir türlü ele geçiremiyoruz. Çünkü meslekten bir ajan olsa, neleri yapıp, neleri yapmayacağını bilebilirdik. Oysa bu adam tam bir amatör. O yüzden ne yapacağı hiç belli olmuyor... Olmayacak yerlerde, olmayacak işler yapıyor...»

Gerçekten de, Akbaba, meslekten ajan olmadığı için, yani bu oyunun kurallarını gerçekten bilmediği için paçasını kurtarır. -Sanıyorum «Akbabanın Üç Günü», siyasî bildirisi kadar, bu yaklaşımıyla da ilginçtir. Kısaca toparlamak gerekirse, şöyle denilebilir: Bazı kurumların, örgütlerin en büyük zaafı, çok güçlü olmalarıdır. Çünkü bütün hesaplarını, çok güçlü oldukları ve bunun da herkes tarafından bilindiği varsayımı üzerine kurmuşlardır. Bu gücün «bilgesine sahip olmayan birinin, oyunun bütün kurallarını alt-üst edebileceğini hiç hesaba katmazlar. Çünkü bu hesap, oyunun mantığına («çok güçlü olmak») ters düşmektedir. Oyunun mantığı içinde kalındığı, o mantığa teslim olunduğu sürece, gerçekten de güçlüdürler. Yeter ki, karşılarında, kendileriyle güç yarışma girmiş; yani bir anlamda, bu güçlerini sınamalarına fırsat vermeyi, onun nesnesi olmayı kabul etmiş karşı-güçler olsun...

Nitekim, bazı uzakdoğu dövüş teknikleri de, bu yalın gerçeğe dayanamazlar mı? Gücü, üzerine tatbik edilebileceği bir «nesne»den mahrum ederseniz, o güç kendi kendini yıkmaktan başka ne işe yarar ki?

Eğer benim yumruğuma çenesini uzatmış bir enayi bulamazsam, yumruğumun bir fili bile çökertebilecek kadar güçlü olması ne ifade eder ki?

Akbaba örneğine daha uygun düşen bir başka benzetmeyle, dama oynar gibi satranç oynamaya kalkan birini, en rafine satranç teknikleriyle mat etmeniz mümkün değildir. Belki öfkelenip onu dövebilir, satranç tahtasını başına geçirebilirsiniz ama, elifi elifine mat da edemezsiniz. Onu mat etmek için önce satranç öğretmeniz; yani, bu oyunu, bütün kurallarına uyarak oynamasını sağlamanız gerekir.

Sh: 83-85

BOMBACI PARMENİDES

Ünlü Alman düşünürü **Martin Heidegger**'in, 1907'den ölümüne kadar (1976) «istisnasız her gün en az bir saat Homeros, Empodokles, Sofokles, Tukidides gibi Yunan şairlerini

okuduğu» söylenir. Ergun Göze'nin yıllarca önce derleyip çevirdiği bir konuşmada da, Heidegger, «Bugünün tekniği ile eski Yunan'ın düşüncesi arasında bir bağ vardır derken, atom bombasının da Parmenides'in şiirlerinden ötürü patladığı kanaatini mi öne sürmektesiniz?» sorusuna şu cevabı veriyor:

«Evet. Fakat tabiatiyle bu şiirlerde atom bombasının formüllerini aramamak şartıyla. Bugünkü tekniği tesis eden Parmenides'in şiirlerindeki araştırma ruhudur ki o sayede bugünün ilmi doğabilmiştir. Yoksa bir formül verir gibi böyle bir ifadede bulunmaktan kaçınmak lâzımdır.»

Parmenides'in şiirlerini hiç görmedim ama bu konuda Heidegger'e itimat ederek, Yunan düşüncesi ile, (daha doğrusu eski Yunan'dan tevarüs edilen belirli bir düşünme biçimiyle) bugünkü Batı uygarlığı arasındaki bağı bu örneğin çok çarpıcı bir şekilde gözler önüne serdiğini düşünüyorum.

Bu örnek, 'üç ölçü teknik, iki ölçü sanat, bir tutam da adab-ı muaşeret' hafif meşe ateşinde, ağır ağır pişirilir, Kütahya işi çini kâselerde sıcak sıcak servis yapılır gibisinden formüllerin bugüne kadar neden tutmadığını ve bundan sonra da neden tutmayacağını çok güzel gösteriyor.

Madem örneğimizi Batı'dan seçtik, şahidini de Doğudan, ama Batı'nın Doğusundan, Rusya'dan getirelim. Geçenlerde ölen ünlü Rus yönetmeni Tarkovski, kendisinden daha ünlü filmi 'Noltalgia'nın adının 'nostalji' gibi anlaşılmasına şiddetle muhalefet edermiş. Tarkovski'nin bu muhalefeti, yalınkat bir sanatçı kaprisinden kaynaklanmıyor. Ona göre, nostalgia, sadece Ruslara özgü olan ve Slav hüznünü doğuştan içinde taşımayanların asla anlayamayacakları bir duygudur. Tarkovski'ye göre nostalgia'yı nostaljiyle karşılamak nasıl imkânsızsa, özgün kültür bütünlüklerini birbirlerine tercüme etmek de işte öylesine imkânsızdır. Bu yüzden, bir İtalyan'ın Bostoyevski'yi, bir Rus'un da Dante'yi tam tamına anlaması olacak şey değildir. Nitekim Yahya Kemal de, bir şiirinde «Duydumsa da zevk almadım İslav kederinden» demiyor mu?

Biz işi Tarkovski kadar ileri götürmeyelim ama her kültürün kendi içinde sıkı dokunmuş bir bütünlük, bir tutarlılık taşıdığını; bu bütünlüğün bir kısmına sağır kalarak, öteki kısmına nüfuz etmenin çok zor olduğunu da arasıra hatırlamaya çalışalım.

Şüphesiz bütünlük falan dinlemeden parayı bastırıp, biryerlerden atom bombası buluşturmak da mümkündür. Ama, bu bombaları ve daha binlerce başka 'küçük aynntı'yı ilk kez 'akıl edenler' de ancak geçmişinde Parmenides gibi şairler, Prometheus gibi kahramanlar («kahraman» kelimesini burada tam da Peyami Safa'nm nüktesindeki anlamıyla, yani «vukuat çıkaran adam» yerine kullanıyorum.) yatan kültürlerde yetişiyor.

Lâfı getirip getirip atom bombasına dayandırmam boşuna değil: Bu yazıyı, Alev Alatlı'nın Ortadoğu gezisiyle ilgili izlenimlerini okuduktan sonra yazıyorum. Alev Alatlı, Mısır'da, meşhur Müslüman Kardeşler Teşkilâtı'nın önde gelen («lider» kadın temsilcilerinden biriyle de görüşmüş. «Kadın Lider» biraz bizim yüz yıl önceki «fenci» lere benziyor: «Biz bu işte çok geç kaldık; aslında ilk atom bombasını biz imal etmeliydik» gibisinden lâflar ediyor. Buna karşılık Alev Alatlı'nın kapıldığı şaşkınlık ve dehşeti görür gibi oluyorum. Zira, Mısırlı kadın lider (zaten «Lider» olarak doğduğu için) Parmenides'le, bilmem kimle kafacığını hiç yormadan netice almaya çalışırken, **Alatlı hâlâ «iç tutarlılık» peşinde koşuyor.** İkisi arasındaki fark da, bana kalırsa, bizim —uzaktan uzağa da olsa— Parmenides diye birinin yaşadığını ve

atom bombası denilen meretin öyle durduk yerde ortaya çıkmadığını bilmemizden kaynaklanıyor.

KARL POPPER'İN MUTLU DÜNYASI

Geçenlerde Cumhuriyet gazetesinde Karl Popper'la yapılan bir söyleşi yayınlandı. Söyleşi Le Nouvel **Observateur'da** çıkmış. Söyleşide, eserleri ve dünyanın bugünkü durumu üzerine ilginç şeyler söylüyor Popper. Benim sözünü etmek istediğim, Popper'ın iyimserliği... Konuşmasının bir yerinde şöyle diyor: «Milliyetçilik hep korkunç birşey olmuştur. Ama asıl tehlike, bugün aydınların dünyamızı korkunç bir dünya, gerçek bir cehennem gibi göstermek için vargüçleriyle uğraşmalarından kaynaklanıyor. **Toplamlarımızın işlediği cinayetler hakkında kim daha fazla kanıt getirecek yarışındalar. Bütün bunlar yanlıştır. Bütünüyle yanlış.** İşin acı yanı, insanlar bu felâket tellâllığından etkileniyorlar. Tüm çağdaş sanat, edebiyat ve müzik, var oluşumuza ve dünyamıza drama**tik bir çehre vermek için propaganda yapmayı üstlenmiş durumda.» Popper bunları söyleyince, Le Nouvel Observateur'un muhabiri soruyor: «—Kendinizi mutlu bir aydın sayıyor musunuz?» Popper'ın cevabı: «Evet, ben çok mutluyum, çünkü bu propaganda beni hiç etkilemiyor. Ama bu yalana dayalı propaganda kesilseydi mutluluk şansı daha da artardı.»**

Şimdi, Popper, gençliğinde düşlediği gibi, sadece bir müzisyen olabilseydi, bu sözleri, safdil bir sanatçının uyurgezer romantizmi falan diye geçiştirmek mümkün olabilirdi. Ancak, Popper'in Açık Toplum ve Düşmanları diye ünlü bir kitabı var. Bu kitap yıllar önce Türkçe'ye de çevrildi. Kitap, Platon, Hegel ve Marx'a yönelik çok kapsamlı, ayrıntılı bir polemik. (Türkiye'de bazı Marxistlerin de söylediği gibi, bu kitapta geliştirilen tezlere doğru-dürüst cevap vermeden bir adamın kalkıp «Ben Marxistim» demesi pek «akıllıca» bir iş değil ve bu tezleri doğru-dürüst cevaplandırabilmiş bir Marxisti doğrusu ben bilmiyorum. Ancak şimdi konumuz bu değil...) Popper, bu kitabıyla ilgili olarak, aynı konuşmada şunları söylüyor: «O kitabı Hitler yüzünden yazdım. İçinde Hitler'in adına rastlanmaz ama kitap ona karşı yazılmıştır. Size o kitabı sevmediğimi söylemeliyim; her ne kadar içinde çok iyi şeyler varsa da. Çünkü sosyolojiyi de, genel olarak sosyal bilimleri de sevmiyorum ben. Bana kalırsa, «bilim» olarak vaftiz edilmemeleri gerekirdi, çünkü hiçbiri «bilim» değil. (...) Benim ilgim daha çok bilimin sorunlarına yöneliktir. Herhangi bir vatandaştan daha fazla ilgilenmiyorum artık toplumsal ya da siyasal sorunlarla. Özellikle siyaset tarafından yoğun biçimde kuşatıldığı savaş dönemlerinde, her vatandaş belli bir düzeye kadar siyasetle ilgilenmelidir. Bu kitabı bir siyaset felsefecisi olarak değil, sade bir vatandaş olarak yazdım. Yaşam öykümü anlattığım kitabımda, bu yapıttan «savaşa katkım» olarak söz ettim.»

Herhalde siz de, bu iki uzun alıntıdan sonra, sözü nereye getireceğimi tahmin ediyorsunuzdur: Ucuz bir anti-semitizm ithamını da göze alarak, kendisi de bir Yahudi olan Popper'a, Yahudiler tel örgülerin iç tarafındayken kapkaranlık gördüğü dünyanın, Yahudiler tel örgülerin dış tarafında nöbet tutmaya başlayınca mı güllük-gülistanlık kesildiğini sormak gerekir. Gerçekten, bütün mesele Hitler'den mi ibaretti? Popper'ın, «Platon'u, Hegel'i ve Marx'ı harcamak pahasına» savunduğu «değerler», bugün Sabra'da, Şatilla'da, Afganistan'da, Güney Afrika'da ne durumdadır? Diyelim ki «bu işler» Popper'ı «sade bir vatandaş olarak» pek ilgilendirmiyor.

Peki, bir aydın olarak, kendi deyişiyle'«onun ayrıcalıklı olma durumundan yararlanamamış kişilere karşı bir tür ahlâksal yükümlülüğü olduğunu hissetmek zorunda» değil midir? Biz

Türkiye'de, «Vietnam Savaşımız» diye kan ağlayıp Afganistan'ı haritadan silen «aydın»ları çok gördüğümüz için, bu çifte-standardı da pek yadırgamıyoruz ama yine de Popper'ın «hamulesiyle mütenasip» bir gerekçesi vardır belki, diye düşünüyoruz.

«SADIK İTTİFAK»

Tarihçi-diplomat George Kennan'ın yeni yayınlanan «Sadık İttifak» adlı kitabı, bazı batılı tarihçiler arasında ilginç tartışmalara neden oldu. Tartışmaların odak noktasını, Birinci Dünya Savaşı, (daha doğrusu, **Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki durumla dünyanın bugünkü hali arasında burulan paralellikler)** oluşturuyor. Özetlemek gerekirse, Kennan'ın tezi şu:

1914 yılında Fransa ile Rusya, Almanya'yı gerçek niyetleri hilâfına savaşa sokmuşlardır. Kennan Almanya'nın o tarihte —en azından Avrupa'da— saldırgan bir politika izlemediğini, Fransa ile Rusya'nın, Almanya'yı **köşeye sıkıştırarak** bir **sa**vaşa adeta zorladıklarım iddia etmektedir. Fransa ile Rusya'nın Almanya'yı böylesine köşeye sıkıştırmalarının nedeni ise, «karşı tarafın niyetlerini yanlış değerlendirmeleri» ve askeri politikalarını, bu değerlendirmeler doğrultusunda, saldırıyı esas alarak şekillendirmeleridir. Oysa, gerek Fransa'nın gerekse Rusya'nın o dönemde sahip oldukları teknolojik üstünlükler, **savunmayı** esas alan bir askeri politika izlemelerini hem kolaylaştırmakta hem de bir bakıma zorunlu kılmaktadır. **Bu** iki ülke, elde bulundurdukları teknolojiyi de doğ**ru** değerlendiremedikleri için, **saldırıyı esas alan bir** politikanın, o teknolojinin iç dinamikleriyle birleşince nasıl bir ivme kazanacağını ve **sonunda** gerçek bir saldırıyı nasıl kaçınılmaz hale getireceğini görememişlerdir. Nitekim, Harvard Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Merkezi'nin yayın organı olan International Security (Uluslararası Güvenlik) dergisinin bundan önceki sayısı da, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce izlenen saldırgan askeri politikaların tahliline ayrılmıştır. Dergi editörleri, **sözkonusu** sayının sunuş yazısında, Kennan'ın tezlerini doğrulayan bir üslupla şunları **söylemek**tedirler: «1914 felâketinin temelinde, Avrupa'daki bütün büyük güçlerin saldırı doktrinlerine gözü kapalı teslim olmaları ve ellerindeki teknolojilerin sağladığı savunma kolaylıklarını hiç düşünmemeleri yatmaktadır.»

Gerek Kennan, gerekse onun tezlerini paylaşanlar, 1914'ten önceki durumla bugünkü durum arasında da ihmal edilemeyecek benzerlikler ve hatta özdeşlikler olduğunu iddia ediyorlar. Nükleer silâhlanma yarışının, 1914 öncesini andıran yanlış değerlendirmelerden kaynaklandığını iddia eden Kennan ve arkadaşları, iki durum arasında bütün insanlığı ilgilendiren bir «fatura farkı» olduğuna dikkati çekiyorlar. Bu nedenle, şu soruların gerek politikacılar, gerekse askerler tarafından iyi değerlendirilmesi gerekiyor:

1-1914'te caydırıcılık politikası neden yürümemiştir?

2-Teknolojik ve politik varsayımlar, bunalım baş gösterdiğinde nasıl bir ivme kazanmışlardır?

3-Biz bu nükleer çağda, aynı yanlışlara düşmekten nasıl kaçınabiliriz?

1914 öncesiyle bugünkü durum arasındaki benzerlikler şüphesiz sadece nükleer düzeyde geçerli değil. Konvansiyonel silahlar düzeyinde de, «caydırayım derken kışkırtmak» mümkün.. Bunun en son örneği de, Yunanistan'ın izleyeceği söylenen «yeni strateji»... Bu yeni Yunan stratejisi de, mevhum bir «Türk tehdidi» varsayımına göre şekillendiriliyor. Böyle bir stratejinin konuşulmaya başlaması bile, gerginliğe, nerede nasıl noktalanacağı belli olmayan bir ivme kazandırabilir. Aslında saldırgan olmayan bir ülke, köşeye sıkıştırılmak

istendiği duygusuna kapılarak gerçekten saldırganlaşabilir. Bu yüzden, Papandreu'nun ve yeni kurmaylarının Kennan'ın kitabını dikkatle okumalarında yarar var. Adından başlayarak, bu kitaptan çok şey öğreneceklerdir.

PANOPTİCON

Jeremy Bentham Onyedinci Yüzyıl'ın sonuyla, Onsekizinci Yüzyıl'ın başında yaşamış ünlü İngiliz düşünürü. Faydacılığın babalarından. **Panopticon** adlı eserinde de, beş köşeli yıldız şeklinde bir hapishane tasarımı geliştirmiş. Öyle bir hapishane ki bu, yıldızın merkezinden, bütün mahkûmların hareketlerini izlemek mümkün. Panopticon lâfıda buradan geliyor herhalde: Tüın-görülür gibi bir lâf. **Bentham,** şaka maka, yıllarını vermiş bu tasarıya. Bu uğurda bir servet harcamış. Ama sonunda, tasarısını o dönemin etkili ve yetkili kişilerine benimsetmeyi başarmış. Onun çizdiği planlara göre, İngiltere'nin **Millbank** kentinde kurulan hapishane, ilk ayrı **odalı** hapishane olmak «şerefi» ni kazanmış. Dolayısıyla Bentham da, faydacılığın olduğu kadar, modern hapishaneciliğin de babası olmuş.

Yeni ceza kanunu tasarısı, Bentham'ın Panopticon'unu çağrıştırıyor: Merkezî otorite, adına yaraşır bir şekilde, merkezden, toplumun bütün köşelerini sürekli gözetim altında tutuyor. Hemen herkes, potansiyel bir suçlu. Vatandaşlar, suç işlemediklerini kanıtlamak için durmadan bazı hareketler yapmak zorundalar. Bu hareketleri yapmayanlar veya merkezî otoritenin hoşuna gidecek şekilde yapmayanlar, her an, sınırları son derece belirsiz bir 'suç'un içine düşebilirler.

Yeni Panopticon'cular, bütün toplumu hedefleyen tehditleriyle insanları, tıpkı Bentham gibi, ayrı ayrı odacıklara dağıtmayı da planlıyorlar. Çünkü yeni ceza kanunu tasarısının en şiddetli cezalara müstahak gördüğü eylem, toplaşmak, birleşmek, biraraya gelmek veya kanun diliyle söylersek «örgütlenmek». Neyin örgüt olduğu, neyin örgüt olmadığı öylesine belirsiz ki, belediye otobüsünde aynı anda öksüren üç kişiyi bile örgütlü kalkışmadan içeri atabilirsiniz. Bütün dernek üyeleri, derneğin görünüşteki adı ve işlevi, ne olursa olsun, her an «okkanın altına gidebilirler.» Bu tür kuruluşlara üye olanlar, ayrı ayrı, diğer üyelerin yaptıklarından ötürü de hesap vermek zorunda bırakılabilirler. Böylece müspet mânâsıyla birleşmeleri önlemek için ellerinden geleni yapan yeni opticoncular, iş cezalandırmaya gelince, her yerde tehlikeli birleşmeler görmeye başlıyorlar.

Oysa Bentham'ın yazdığı başka kitaplar da var: **Ahlak** ve **Hukuk** Prensiplerine Giriş, Medenî **Hukuk** ve Ceza **Hukuku** gibi. Bir de (inanın uydurmuyorum) Millet Meclislerinin Taktikleri diye bir kitabı varmış. Bentham, 1832 yılında ölmüş. Oysa ne kadar da çağdaşımız gibi duruyor...

Sh: 199-207

İNGİLTERE KRALİÇESİ VE İNGİLİZ HALKI

İngilizlerin meşhur The Times gazetesinin, kurulduğu günden beri uyguladığı bir kural var: Okuyucu mektupları köşesinde, Kraliyet ailesini eleştiren mektupları yayımlamamak.

İlk bakışta, bu tutum modası geçmiş bir kraldan çok kralcılığın yansıması gibi görülebilir. Oysa The Times'in titizlikle sürdürdüğü bu geleneğin arkasında, çok yalın bir gerekçe yatıyor; Kraliyet ailesi ilke olarak kendisine yöneltilen eleştirileri aynı yerde, aynı şartlarla cevaplayamayacağı için, kamuoyunun tek taraflı oluşmasına katkıda bulunmak istemiyor gazete... Zira bu köşede yayımlanacak bütün mektupların, gerekirse, muhatap olarak seçtiği

kişiler isterlerse, cevaplanabilecek nitelikte olması gerekiyor. Bir başka deyişle, The Times'ın okuyucu mektupları köşesinde hiç kimse ezbere konuşturulmuyor.

Ama bu meselenin bir de Kraliyet Ailesi tarafı var. Onlar da, uluorta meydanlara çıkıp, İngilizlere hayatı nasıl yaşamaları gerektiği konusunda harcıalem telkin ve tavsiyelerde bulunmuyorlar. İngiltere Kraliçesi, aynı zamanda İngiltere Kilisesi'nin başı olduğu halde, bir günden bir güne Canterbury Başpiskoposu'nun koltuğuna kurulup, inanan İngilizlerin nasıl ve neye inanmaları gerektiği, neleri yapmalarının doğru, neleri yapmamalarının yanlış olduğu gibi konularda bilir-bilmez ahkâm kestiği görülmemiştir. Sadece kilise işlerinde değil, dünya işlerinde de Kraliçe'nin yetkileri sınırlıdır ve üstelik bu sınırlar herhangi bir yazılı belgeyle belirlenmiş de değildir. Sözgelişi, İngiltere Başbakanı Bayan Thatcher geçenlerde erken seçim kararı alıp da Kraliçe'ye parlamentoyu feshetmesi için bildirimde bulunmaya gittiği zaman, Kraliçe Elizabeth, «şu erken seçim meselesini bir kere de ben düşüneyim; aklıma yatmazsa parlamentoyu feshetmem» diye düşünmedi bile... Herhangi bir kayda-şarta bağlanmamış olsa bile, teamüller Kraliçe'nin başbakana uymasını gerektiriyordu ve Kraliçe de uydu... Önümüzdeki aym onbirinde genel seçimlerin yapılacağı ilân edildi ve parlamento feshedildi.

Şimdi bütün bunları neden anlatıyorum? Bu hikâyelerden Türkiye adına hisseler çıkartmak için mi? Hayır. Gerçi örnekleri seçerken, Türkiye'deki aktüaliteyi de hesaba katarak seçtim ve böylece okuyucunun zihninde kendiliğinden bazı paralellikler kurulmasını sağlamaya çalıştım ama, niyetim işte böyle uzak-yazık çağrışımlarla bir ülkeyi diğeriyle karşılaştırmanın ne kadar yanlış olduğunu göstermek.

Evet, İngiltere'de gerçekten öyle teamüller, öyle mekanizmalar var ki, onlardan bazıları bugün yüzyüze geldiğimiz kimi sorunların çözümünde çok işimize yararmış gibi görünüyor. Ama, ister yazılı olsun, ister yazıya geçirilmemiş olsun, bir milletin yüzlerce yıllık tecrübelerinin ifadesi olan kanunları, kuralları, teamülleri evrensel hukuk şahaserleriymiş gibi bir başka milletin toplum hayatına tercüme etmeye kalkışmanın ne kadar yanlış bir iş olduğunu, 1987 yılının Mayıs ayında böyle bir köşe yazısı okumak zorunda kalmanız da göstermiyor mu?

Ancak, uluslararası teknoloji transferinde olduğu gibi, uluslararası hukuk transferinde de. bir kural var: Üretici değil de, aktarıcı durumda olan ülkeler, her zaman, üretici ülkelerde görülmeyen ekstra bir toplumsal maliyet farkı ödemek zorundadırlar. Hele bir teknolojinin (veya bir hukuk düzeninin) birbirini bütünleyen parçalarından bir kısmını kendi keyfinize göre seçip sadece onları transfer etmekle yetinebileceğinizi düşünüyorsanız, bu maliyet farkı birkaç kat daha artıyor. Meselâ İngiliz kraliyet sistemini kendi ülkesine aktarmak isteyen bir kral yahut kraliçe, hem vatandaşlarıyla her konuda uluorta atışıp, hem de İngiltere kraliçesi kadar saygı görmeyi bekleyemez. İngiltere kraliçesinin saygınlığı, kendi vatandaşlarının özel hayatlarına, yaşayışlarına, inançlarına gösterdiği saygıya çok şey borçludur da onun için...

AZ LÂF ÇOK İŞ...

Almanların ünlü Der Spiegel dergisi, Frankfurt Okulu'nun genç kuşak temsilcilerinden Oskar Negt'le uzunca bir konuşma yapmış. Konuşma, genel olarak, bugünkü üniversite öğrencilerinin politik tutumlarıyla, 1968 Kuşağı'nın politik tutumlarının karşılaştırılması çevresinde dönüyor' Negt, konuşmasında, beklenenin tersine, bugünkülerin. 68 Kuşağı'ndan daha radikal olduklarını söylüyor. Konuşmanın can alıcı noktası da bu. Oysa, bugünlerde ülkemizde de yayımlanan o dönemle ilgili kitaplar (istisnalar dışında) hep «nerde o eski

başkaldırılar» havasında ve bugünkü üniversite öğrencilerini mıymıntılıkla suçlamak eğiliminde. 68 Öğrenci Hareketi'ni Sorbon'da dalgalanan kızıl bayrakla, Che posterleriyle özdeşlediğiniz takdirde, bugünkülerin mıymıntılığına diyecek bir söz yok. Ama eğer «radikallikten, dışa vurmuş taşkınlıkları ve ayran kabartıcı keskin lâfları değil de, daha derinlerden işleyen, dönüştürücü potansiyeli daha yüksek, belki daha alçakgönüllü ve gösterişsiz ama daha işe-dönük bir tutumu anlıyorsanız, o zaman Oskar Negt'in bugünküleri 68'dekinden daha radikal bulan tespitlerine katılmamanız mümkün değil.

Bu konuşmada, özellikle dikkati çeken bir başka husus da, ünlü tezdeki «dünyayı anlamak/ dünyayı değiştirmek» İkilisinde, ibrenin tekrar «dünyayı anlamak» tan yana kaymaya başlaması. Negt'e göre, «68'liler, insanı değiştirmekten çok ilişkileri değiştirmeye çalışıyorlardı. Bugün, insanları yaralamamaya daha çok hassasiyet gösteriliyor.» Bir başka deyişle, bugünkü kuşak, dünyayı değiştirmeden (hatta ilişkileri değiştirmeden) önce bazı şeylerin, meselâ duyguların anlaşılması meselesine daha öncelikli bir yer veriyor.

Önceliklerin sıralanmasında görülen bu değişiklik hiç de sebepsiz değil. Bu nesil, **mülk** edinmenin tehlikelerine de daha farklı baktığı için, sadece arabaların, evlerin, yatların değil, duyguların da mülk edinilebileceğini görüyor. Galiba en tehlikeli zorbalar, alelâde nesnelere el koyanlar değil, insanların duygularına el koyanlar. Hem de radikallik adına ve hiçbir fiilî karşılığı olmayan bir sürü keskin laflar ederek el koyanlar. (Şairlerin, bilimadamlarını, toplumbilimcileri zaman zaman nasıl «solladıklarının» güzel bir örneğiyle karşı karşıya olduğumuzu herhalde farketmişsinizdir: 1973 tarihli «Esenlik Bildirisi» başlıklı şiirinde, İsmet Özel şöyle diyor: «Duygular paketlenmiş, tecime elverişli/gövdede gökyüzünü kışkırtan şiir sahtedir».) Evet, böyle allı-yeşilli kurdelelerle paketlenmiş duyguların, küçük küçük gruplar arasında, düpedüz birilerinin iktidar tutkusunu tatmin etmek için nasıl paketlenip piyasaya sürüldüğünü biz de görüyor ve biliyoruz. Ama burada da, gençler, keskin laflar etmekle iş yapmanın aynı şey olmadığını görmüyorlar mı sanıyorsunuz?

AMERİKAN RÜYASI

Amerikan sinema endüstrisinin kalbi Holywood'da bugünlerde en fazla ümit bağlanan senaryolardan biri, Rusların Sibirya'da inşâ ettikleri bir Amerikan kasabasının hikâyesini anlatıyormuş. Senaryoya göre Ruslar, Amerika Birleşik Devletlerine gönderecekleri casuslarını eğitmek, onlara Amerikan hayatının inceliklerini öğretebilmek için, Sibirya'da biryerlerde, olabildiğince 'tipik' bir Amerikan kasabası kurmuşlar. Bu kasabada insanlar, 'tıpkı' Amerika'daki gibi yiyor, içiyor, eğleniyor, çalışıyor ve bol bol Amrikan fıkraları anlatıyorlarmış.

Gelin görün ki, bu kasabada 'eğitilmiş' casuslar, Amerika'da peşpeşe yakalanmaya başlayınca, Ruslar, birşeylerin aksadığını farketmişler. Uzun araştırmalardan sonra, bu 'tipik' kasabanın, meğerse 1958 yılındaki Amerikan hayatını model olarak aldığını; bu yüzden Amerika'ya gönderilen casusların aradaki zaman farkı nedeniyle bir sürü gariplikler yaptıklarını ve onun için yakayı ele verdiklerini anlamışlar. Bunun üzerine, hemen iki tane «modern Amerikan genci» ni yakalayıp, uyuşturduktan sonra Sibirya'daki kasabayı 'güncelleştirsinler diye apar-topar Rusya'ya postalamışlar. Bu iki «modern Amerikan genci», Sibirya'daki 'tipik Amerikan kasabası'nda gözlerini açınca, nasıl olduğunu anlamadan 'zaman tüneli'nde kaybolduklarını sanmışlar.

Hikâye, bundan sonra, bu iki «modern Amerikan genci» nin başından geçenleri anlatarak

sürüyormuş.

Holywood'daki kurt sinemacılar, bu filmin çok iyi iş yapacağını, çünkü gişe hasılatı bakımından çok büyük önem taşıyan iki öğeyi bir arada kullandığını söylüyorlarmış. Bugüne kadar yapılan 'pazar araştırmaları' hem zaman tüneli (geçmişe yolculuk) motifinin, hem de «bu Ruslara güven olmaz» yaklaşımının gerek televizyonda, gerekse sinemalarda çok tutulduğunu ortaya koyuyormuş. Yukarda özetlemeye çalıştığımız senaryoda ise, bu tutulan öğelerin ikisi de var. O bakımdan, Holywood kurmaylarının gişe hesapları da pekâlâ tutabilir.

Hatırlar mısınız bilmem... Sidney Pollack'ın Akbabanın Üç Günü'nde anlattıklarının, daha sonra Beyaz Saray'daki bazı kasalarda ciddi ciddi el altında tutulan 'proje'lerden olduğu anlaşılınca, bazıları pek şaşırmıştı. Oysa ortada o kadar da şaşıracak bir durum yoktu. Çağdaş Amerikan toplumunun ortak muhayyilesine durmadan birşeyler sokuşturan ve kendisi de o muhayyileden derinlemesine etkilenen Holywood'un, Beyaz Saray'a da, Pentagon'a da o kadar uzak olmadığı biliniyor. İşte bu nedenle, Holywood'un böylesine bel bağladığı yukardaki senaryoyu, bir de bu gözle değerlendirmek, sanıyorum yanlış olmaz.

İsterseniz çevrenize; yakın geçmişte ve hatta günümüzde yaşadıklarımıza bir göz gezdiriniz. Bizim de, on yıl öncesinin, yirmi yıl öncesinin, hatta otuz yıl öncesinin **«Amerikan kasabalarını» inşâ etmeyi kafaya koymuş; zaman zaman modelinin teklediğini farkeder gibi olup «modern Amerikan gençleri» yle güncel Amerika'yı yakalamaya çalışan senaristlerimiz yok mu? Hatta, bizi adam etsinler diye ta Amerikalardan getirdiklerimiz, bir süre sonra, kendileriyle birlikte bizi de zaman tüneline, 1930'lara, 1940'lara sürüklemek istemiyorlar mı?**

Demek ki, Türk seyircisinin de Holywood'da kotarılan bu ve benzeri filmlerden alacağı epey hisse var. Keşke şu film, bir an önce çekilse de, hikâyenin sonunu öğrenebilsek.

KOESTLER VE AKADEMİK BAĞNAZLIK

Arthur Koestler'i Türk okuyucusu, daha çok 12 Mart'tan sonra pek moda olan «Aldatan Put» türü kitaplar aracılığıyla tanıdı. Bir dönem komünizme gönül verip de sonradan bu «gençlik aşkı» aleyhine kitaplar yazan diğer ünlüler gibi, onu da Türk okuyucusuna yalınkat bir soğuk savaş yazarı olarak tanıtmanın sorumluluğu biraz da işte bu Aldatan Put türü kitaplara ait. (Ama Türk solu da, yıllardır, Aldatan Put'tan daha fazlasını haketmeyecek bir bağnazlık içinde dönüp durduğuna göre, bu sorumluluğun tek taraflı olmadığı söylenebilir.)

Oysa Arthur Koestler'in biyografisinde komünizm/antikomünizm salınımı o kadar da belirleyici bir yer tutmuyor. Onun her türlü baskı rejimine yönelik eleştirilerinin değerini inkâr etmeksizin, asıl dar anlamda ideolojik kavgalardan elini eteğini çektikten sonra yazdıklarından öğrenebileceğimiz çok şey var. Ve ne yazık ki, onun bu dönemine ait kitapların hiçbiri dilimize çevrilmedi. Zaman zaman alabildiğine seviyesizleşen sağ/sol çekişmesi yüzünden bilim alanında, düşünce alanında ortaya çıkan tartışmaları gereği gibi izleyemedik. Oysa ideolojik bir yaklaşımla Koestler'i tanımış ve sevmiş olan okuyucuların, bir adım .daha atarak, Koestler'le birlikte ilgi alanlarını genişletmeleri mümkündü.

Zira, bilim adamları arasında kendisini hep «dışarlıklı», hep «amatör» biri olarak hissetmesine rağmen, bilim tarihiyle, insan beyninin bilinmeyen yönleriyle ilgili kitapları, denemeleri, makaleleri Koestler'e bambaşka bir düzlemde yeni arkadaşlar, yeni dostlar, yeni karşıtlar ve yeni okuyucular kazandırmış.

Özellikle psikoloji alanında yazdıkları, burnu havada ortodoks uzmanlar tarafından pek sıcak bir kabulle karşılanmamışsa bile yine de görmezlikten gelinemeyecek eleştiriler olarak değerlendirilmiştir. Aynı şekilde, bilim tarihinin izlediği çizgi konusundaki değerlendirmeleri de, akademisyenlerin fildişi kulelerinden başlarını çıkartıp biraz temiz hava almalarını sağlamıştır.

Yakalandığı Parkinson hastalığından ümitsizliğe kapılıp kendi canına kıymadan önce yazdığı vasiyetname de, Koestler'in ortodoks akademisyenlere yaptığı son «soğuk şaka» olmuştu. Vasiyetnamesinde Koestler, kitaplarının telif haklarından doğan bütün gelirini ve servetini İngiltere'de bir Parapsikoloji Kürsüsü açmayı kabul eden ilk üniversiteye bıraktığını yazıyordu. Koestler'in bu vasiyetini yerine getirmeyi üstlenen Edinburgh Üniversitesi öğretim görevlilerinden psikolog John Beloff'un, «Parapsikoloji Kürsüsü adı verilen bu Truva atını herhangi bir üniversitenin iç kalesine sokmayı» başarıp başaramadığını bilmiyoruz.

Ama bildiğimiz bir şey var: Bundan dört yıl önce PARAPSİKOLOJİNİN ÜNİVERSİTEYE 'SIZMA' İHTİMALİNE KARŞI ASLANLAR GİBİ KÜKREYEN ORTODOKS AKADEMİSYENLER, bugünlerde geleneksel tıbbı görkemli törenlerle davet ediyorlar. Demek ki, Batı üniversitelerinde dört yılda hava çok değişmiş.

Buna karşılık bizim üniversitelerimizde de bazı rektörler değişti. AMA İLK ON DERECEYE GİREN ÜNİVERSİTE ADAYLARININ TERCİHLERİ PEK DEĞİŞMEDİ. ÜNİVERSİTEYİ KAZANANLARIN «EN İYİ»LERİ YİNE ELEKTRONİK MÜHENDİSİ OLMAK İSTİYORLAR.

ELVİS PRESLEY

Geçtiğimiz pazar günü Graceland'da toplanan binlerce kişi onuncu ölüm yıldönümü münasebetiyle ünlü şarkıcı Elvis Presley'i anmış. Belli başlı Amerikan dergilerinin Elvis Presley'i haftalar öncesinden başlayan bir kampanyayla yeniden gündeme getirmelerinden, Newsweek'in onu kapak konusu yapmasından da anlaşılıyor ki, birileri «Elvis kültü» nü yeniden canlandırmayı veya hiç değilse şöyle bir hatırlatmayı kafaya koymuş. Doğrusu bunda epey başarılı oldukları da söz götürmez.

Bayram Değil, Seyran Değil...

Amerika gibi bir 'fırsatlar ülkesi'nde, yani herkesin herkesi acımasızca dirseklediği ve en kestirme kulvarı tenhalaştırmaya çalıştığı bir memlekette, hiç kimseyi ölümünün onuncu yıldönümü diye durup dururken kapak konusu yapmazlar.

Öyleyse Elvis'in ayrıcalığı nerede yatıyor?

Eğlence Sektörü ve ötesi

Elvis Presley, ilk plağını 1952 yılında doldurmuş. Amerika çapında üne kavuşması ise 1955'ten sonra. O yıllar, ABD'de kişi başına millî gelirin 'patladığı' yıllar. Patlayan millî gelirden aldığı payı en fazla artıran sektörlerden biri de eğlence sektörü. 1955'le 1970 yılları arasında plak satışlarının tam beş kat artmış olması da bunu gösteriyor. İlginç bir nokta da şu: Satılan plaklar içinde klasik müziğin oranı düşerken, pop müziğin oranı yükselmiş; çünkü toplam nüfus içindeki genç nüfusun oranı da yükselmiş. Daha kestirmeden söylersek, Amerikan ailelerinin hem paraları, hem çocukları artmış; dolayısıyla bu genç nüfusa hitab

eden eğlence sektörünün de hacmi genişlemiş.

Vietnam Bataklığında

Tabiî bu arada, cinsel ahlâkla ilgili değer yargılarında, uyuşturucu kullanımında, zenci/beyaz ilişkilerinde de bazı değişiklikler görülmeye başlamış. Bunun üstüne bir de ABD'nin hızla içi-ne yuvarlandığı Vietnam bataklığını ve bu savaşın Amerikan taşrasına yansımalarını eklerseniz, Elvis

Presley'in müziğinin nasıl bir zamanda ve ortamda tınladığını tahayyül edebilirsiniz.

Hızlı ve Uyumlu Genç

Böyle bir ortamda Elvis Presley, anasına babasına delice düşkün, taşranın normlarını fazla tehdit etmeyen, evet ritmi biraz hızlıca, ama sonunda uzlaşmayı ve şişmanlamayı reddetmeyen bir tip çizerek yükseldi ve yükseltildi.

Ve Uyumsuzlar

Ama yine de, Vietnam savaşma paralel olarak, bir başkaldırı dalgası üniversite kampüslerinden başlayarak bütün Amerika'yı etkisi altına alıyordu. Bu başkaldırının müzik alanındaki sözcülüğünü ise Bob Dylan üstlenmişti. Bylan açıktan açığa, Amerika'yı Amerika yapan değerleri sorguluyor; sorgulamak ne kelime yerden yere çalıyordu. Vietnam savaşının Amerikan halkının vicdanında bazı kıpırtılara yol açmasında bu müziğin payını kimse inkâr edemez.

Bugün İse...

Şimdi yıl 1989 Bob Dylan'ın «Masters of War» adlı o güzelim şarkısında anlattığı silah üreticileri, ölüm tacirleri, başkalarının ellerine silah tutuşturup masalarının arkasına saklananlar, kulakları kirişte Körfez haberlerini dinliyorlar. Ama bu arada, yeni yetme Amerikalıların Japon malı müzik setlerine Elvis'in otuz yıl önce çalıp söylediklerini sokuşturmayı da ihmal etmiyorlar. **«Sakın kimseye kitaplığınızdan ödünç kitap vermeyin; zira ben kendi kitaplığımı ödünç aldığım kitaplarla kurdum,»** lâfını kim söylemişse doğru söylemiş. Bu yakınlarda şu veya bu vesileyle herhangi bir kitap lâzım olduğunda, çoğu kere o kitabın yerinde yeller estiğini görüyorum, canım sıkılıyor. Bu yazıyı yazmak için oturduğumda da yine aynı şey oldu: Edward de Bono'nun, Türkçe'ye «Po: Evet'le Hayır'ın Ötesi» diye çevrilebilecek, kitabını aramaktan başım dönünce, bundan böyle kimseye ödünç kitap vermemeye de ahdettim.

De Bono Diye Biri...

Edward de Bono, bir zamanlar Amerikan işletmecilik okullarının gözdesiydi. Belki hâlâ da öyledir. Özellikle gündelik hayatta karşılaştığımız bazı problemlerin çözümünde nasıl alışkanlıklarımızın esiri olduğumuzu gösteren kitapları baskı üstüne baskı yapar; her biri bir lococco (doğru yazdık mı acaba) olmaya aday genç işletmeciler birbirlerini de Bono bilmeceleriyle köşeye sıkıştırırlardı.

Düşünmeyi öğrenebiliriz

Nasıl bazı düşünürler muhabbetin öğrenilir bir tarafı olduğunu söylüyorlarsa, de Bono da «düşünme» nin öğrenilebilir ve öğretilebilir bir tarafı olduğunu savunur. Kurduğu ve yıllardır

yönettiği Bilişsel Araştırmacılar Vakfı aracılığıyla, «düşünme» nin her dereceden okulların müfredat programına uygun bir «ders» haline getirilmesi çalışmalarını yürütmektedir.

Ne Demek« Po?»

İşte bu Edward de Bono'nun bence en sevimli kitabı, yukarıda adını andığım kitabıdır. Kitap şimdi elimin altında değil ve bazı şeyler aklımda yanlış kalmış olabilir.

Hatırlayabildiğim kadarıyla de **Bono,** bu kitabında, bazı soruları doğru cevaplandıramamamızın asıl nedeninin, cevabı, artık iyice kemikleşmiş «evet» ve «hayır» kategorileri içinde aramamız olduğunu söylüyordu. Ona göre «evet» ve «hayır» İkilisi, insan düşüncesinin önündeki en büyük engellerden birini oluşturuyor. Cemil Meriç'i okumuş olanlar, buradaki bir benzerliği herhalde farketmişlerdir. **Hatırlayacaksınız, merhum Cemil Meriç de, «ideolojiler» için buna benzer bir tarif geliştirmişti. İşte bu manâda, ideolojiler nasıl «idrakimize giydirilen deli gömlekleri» ise, de Bono'ya göre «evet» ve «hayır» da, aynı şekilde, problem çözme yeteneklerimizi cendereye sokan kategorilerdir; daha doğrusu alışkanlıklardır.**

Edward de Bono, bu «evet» ve «hayır» cenderesinden kurtulmak için bir üçüncü cevap kategorisi öneriyor: Po.

Po, de Bono'ya göre evet'le hayır'ın ötesindeki muhtemel çözüm yollarını düşünmeye başlamanın ilk adımıdır. Bütün dünyanın ya sıfır, ya bir; ya evet ya hayır ilkesine göre işleyen bilgisayar teknolojisinin hâkimiyeti altına girdiği; düşünmeyle ilgili alışkanlıklarımızın bu teknoloji tarafından biçimlendirildiği bir dönemde Po, bana pek de entellektüel bir fantazi gibi görünmüyor.

Siz ne dersiniz; evet mi, hayır mı?

Sh:210-222

Kaynak: Bombacı Parmenides, NABİ AVCI, işaret yayınları,1989, İstanbul

AKILLI İNSANLAR NEDEN BU KADAR APTAL OLABİLİRLER

"Akıllı insanlar aptal olabilir mi" diye merak edenlerin, ne çok uzağa bakmalarına ne de dünyayı belirli bir ideoloji çerçevesinde değerlendirmelerine gerek var..

- Yale Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunu, Rhodes burslu, * bir Birleşik Devletler başkanı o kadar "aptalca" davranışlar sergilemiştir ki, bunları neden yaptığını hemen hiç kimse anlayamamıştır. Kamuoyu iyi yetişmiş bir hukukçunun hormonsal zorlamaların ötesinde böylesine hukuksal bir kâbusa karışmasına hayret etmiştir.

  *Şirketlerle akademik dünya arasındaki bağlan pekiştirmek amacıyla oluşturulan, yuvarlak masa gruplarının yaratıcısı Cecile Rhodes'in adına verilen burs

- İşinin ehli olarak değerlendirilen bir savcı ve yargıç, bir Amerikan başkanına karşı açıkça kan davası güderek, Amerikan halkının büyük bir kısmının gözünde ismini zedelemiştir. Savcının yürüttüğü kampanya boyunca, halkın büyük çoğunluğu, kendisinin bir hukuk davasını sürdürmediğine, sadece "kazanmak" için uğraştığına inanmıştı.

- Siyasi duruşu belli, ancak aynı zamanda dengeli ve bilge biri olarak tanınan bir Amerikan kongre üyesi, meclisteki partili "yöneticilerle" birlikte kazanamayacağı bir davanın peşinden giderek namını yerle bir etmiştir.

- Delaware'nin eski eyalet başsavcısı, kendisini reddeden kız arkadaşını öldürdüğü için ölüm cezasına çarptırılmıştır.

- Çocuk pornografisi bulundurma suçlamasıyla yargılanan ve hüküm giyen dünyaca ünlü bir jeolog, bir erkek çocukla ilişkiye girmekle ve daha sonra ona tecavüz etmekle suçlanmıştır.

İster tek bir zekâ türüne (*g* veya IQ), ister çoklu zekâya, ister ikisinin arasında bir şeye inanın, yukarıda bahsedilen bireylerin davranışları (kimi zaman da kendi davranışlarımız) zekâ hakkında bildiklerimizle açıklanamaz gibi görünürler. Neden insanlar kariyerlerini, hatta hayatlarını mahvedecek ölçüde aptalca düşünüp, aptalca davranırlar?

İşte zekâ teorileri dahil, psikoloji teorilerinin büyük bir kısmının ihmal ettiği bu tür sorulara cevap bulmak gerekir. Tüm dünyada, zekâ ve yetenek araştırmaları yürüten ve kimin kendisini başarıya ulaştıracak bir zekâya sahip olduğunu belirlemeye dönük testler geliştiren koca bir sektöre milyonlarca dolar harcanır; ama kimin zekâsını en iyi biçimde kullanacağı ya da kimin zekâsını şaşırtıcı ve nefes kesen ölçüde aptalca eylemlerde boşa harcayacağı konusuyla aslında hiç ilgilenmez.

Burada "aptallık" kelimesiyle, herhangi geleneksel bir testte kötü performans gösteren bir kişiye atfedilen "zihinsel gerilik", "öğrenme güçlüğü" veya alışılmış başka bir etiket kastedilmemektedir. Bu kişilerin büyük bir kısmı günlük hayatlarını normal bir şekilde sürdürürler. Kastedilen, başkalarının canını alabilecek türden aptallıklar gösteren kimselerdir.

Geleneksel anlamda aptallığın, insanların ya da onların çevresindeki insanların hayatlarını söndürdüğü neredeyse hiçbir şekilde görülmemiştir. Burada kastedilen, neyin riske

edildiğinin veya cephenin nerede olduğunun çoğunlukla belli olmadığı, sonuçta kimsenin kazanmadığı, ülkeleri sürekli savaş kargaşasında bırakan türden bir aptallıktır.

Tutarlılığı sağlamak için, aşağıdaki konulara eğilmek gerekir.

- Aptallık özelliğinin doğası.
- Bu özellik için önerilen teoriler.
- Aptallığın zekâ ile ilgisi.
- Aptallık aptalca davranışa nasıl katkıda bulunur?
- Aptallık ölçülebilir mi?
- Aptallık değiştirilebilir mi? (Bir kişi daha az aptal hale getirilebilir mi?)

Sh: 7-9

AKILLI İNSANLAR NE ZAMAN VE NEDEN APTALDIRLAR?- R ay Hyman

Bu yazının başlığı, Akıllı İnsanlar Neden Bu Kadar Aptal Olabilirler, akıllı insanların en azından arada bir aptalca şeyler yaptığını farz eder. Bölüm başlığı, bu tür aptal davranışların açıklanması gerektiği anlamını taşır. Açıklama getirmeyi deneyen herhangi birinin karşılaşacağı ilk güçlük, başlığın günlük konuşma diliyle yazılmış olmasıdır. Kilit sözcükler olan akıllı ve aptal halk psikolojisine ait ifadelerdir. Aynı zamanda anlamları muğlak, belirsiz olup, kişiye ve kullanıldığı duruma göre değişebilir.

Akıllı terimi psikolojik bir kavram olan zekâya eşitlenebilir. Aslına bakılırsa, kitaba katkıda bulunanların tercihi de bu yöndedir. Bu unsur bütün yazarların hemfikir olduğu konudur. Ne yazık ki aptal teriminin psikoloji teorisinde açık bir tanımlaması yoktur. Bunun sonucu olarak yazarlar bu kavramı incelerken büyük ölçüde farklı yaklaşımlar sunmaktadır.

Başlık akıllı olmanın insani bir özellik olduğunu açıkça belirtiyor. Bu, bireyin ayrılmaz bir özelliğidir. Bugün akıllı olan bir kişinin yarın da, öngörülebilir bir gelecekte de akıllı olması beklenir. Elbette ki en azından bazı yazarlar, zekânın sabit olmadığını ortaya koymuştur. İnsanlar gayret göstererek ve uygun talimatlar rehberliğinde zekâlarını geliştirebilirler. Ancak zekâda hızlı değişimler ve büyük dalgalanmaların görülmesi nadirdir.

Diğer yandan aptallık bir eylemin, davranışın, durumun veya bir kişinin özelliği olabilir. Sigara içen bir kişinin niyeti, motivasyonu ve onu haklı gösterecek yorumu ne olursa olsun, sigara içmenin aptalca olduğunu düşünebiliriz. İnsanların büyük bir çoğunluğu aptal tanımını bu tür eylemler için kullanıyorsa da, yazarların bu şekilde bir kullanım düşündüklerinden şüpheliyim. Kitap başlığındaki paradoksun nedeni, aptal teriminin bireyin bir özelliği olarak kullanılma olasılığında yatar. Çünkü, yazarlardan biri hariç tümü, aptal terimini akıllının zıddı olarak ele almakta; öte yandan, her iki terimi de bireyin bir özelliği olarak değerlendirmeleri, bir insanın aynı zamanda hem akıllı hem de aptal olabileceği anlamına gelmektedir. Böylece başlık ilk bakışta bir paradoks ortaya koyar. Bu da çözülmesi gereken bir bilmeceyi beraberinde getirir.

Bu paradoksu çözmenin bir yolu Wagner, Stemberg ve belki diğer birkaç yazarın bölümlerinde dolaylı olarak dile getirilmektedir. Çözüm zekâ ve aptallığı alana bağlı olarak ele almaktır. Yani bir kişi profesyonel hayatında akıllıyken, özel sorunlarında aptalca

davranabilir. Bu paradoksu çözmenin diğer ilginç bir yolu, aptallığı bir durum veya bir davranış özelliği olarak göz önüne almaktır. Bu, profesyonel hayatında genellikle akıllı olan birisinin, aynı profesyonel hayatında zaman zaman aptalca davranmasını açıklayabilir. Bu senaryo yazarların çoğunun aklındaki yaklaşımdır.

Bütün yazarlar akıllı insanların davranışlarına odaklanmıştır. Bu, budala (zeki olmayan) insanların aptal olup olmadığı sorusunu açıkta bırakıyor. Yazarların büyük bir çoğunluğunun, aptallığı, bir kişinin yeteneklerini ve bilişsel kapasitesini optimal olarak kullanmada gösterdiği beceriksizlik olarak değerlendirdiğini söylemek doğru olur kanısındayım. Bu her ne kadar makul görünse de, aptallığın düşük zekânın göstergesi olduğu yönündeki yaygın kabulle tutarsızmış gibi görünür. Aptallık, gerçek ve potansiyel davranış arasındaki farklılık olarak değerlendirildiği takdirde, maladaptif (uyum göstermeyen; uygunsuz, uyumsuz) davranan veya düşük entelektüel yeteneklerini tam kapasiteyle kullanan bir kişi için kullanılamaz.

Anlaşma ve Anlaşmazlık Noktaları

Çoğu yazar, akıllı insanların neden aptal olabileceği sorusuna, meydan okurcasına yanıt aramayı kabul etmiştir. Hem Perkins, hem de Ayduk ile Mischel konuyu öz düzenleme (self regulation) eksikliği yönünden incelemiştir. Onlara göre aptalca davranış, eylemin uygun olmayan zamanda uygun olmayan yerde tetiklenmesinin veya kişinin daha önemli, ama daha uzun vadeli amaç peşindeyken o anki tatminini bastırmaktaki beceriksizliğinin sonucudur. Dvveck'e göre aptallık, bireyin kendi kapasitesini ve öğrenme fırsatlarını tam olarak kullanamamasının sonucudur. Bu eksiklikler zekânın sabit olduğu kabulüyle ve kötü performansla sonuçlanabilecek görevlerden kaçınma savunmasıyla ilintili gibi gözükmektedir. Stanovich ve Austin ile Deary, aptallığın nedenlerini kişilikten ve zekâdan bağımsız olarak kişinin başka huylarında aramışlardır. Wagner ve Grigorenko ile Lockery, aptallığı sosyal sistem düzeyinde ele almışlardır. **Halpem, Bili Clinton'ın Monika Lewinsky ile olan ilişkisini ifşa etme biçimindeki aptallığını, onun, çevresinde olan değişiklikleri anlama eksikliğine ve eski alışkanlıklarına (düşüncesizlik) güvenmesine bağlamaktadır.**

Stanovich, Moldoveanu ile Langer ve Sternberg'in bölümlerinde bu paradoksu çözmenin birbirinden çarpıcı ölçüde farklı üç ayrı yolu bulunmaktadır. Çoğu yazar "aptalı" "akıllının" (zeki) karşıtı olarak kullansa da, Stankovich aptallığı rasyonelliğin zıttı olarak ele almanın avantajlarından bahsetmektedir. Başka bilişsel bilim insanlarını izleyen Stankovich, zihinsel fonksiyonu üç düzeyde İncelenmektedir. İlki eylemin donanımını veya yerine getirilmesini gözeten biyolojik düzeydir. İkincisi sistemin bilişsel kapasitesine karşılık gelen algoritma düzeyidir. Stanovich akıllı olmayı veya zekâyı bu düzeye yerleştirir. Üçüncüsü düşünme şekli, amaç belirleme, tarz kopyalama ve benzerlerinin bulunduğu kasıt düzeyidir. Bu, rasyonel ve aptalca davranış hakkında konuşmanın anlamlı olduğu düzeydir. Bu analize göre aptallık, hedefleri peşinde giderken bilişsel yetenekleri kullanma eksikliğinin görüldüğü ikinci düzeyden kaynaklanır (pragmatik veya epistemik).

Moldoveanu ve Langer "aptal" etiketinin uygun olmayan kullanımına odaklanmıştır. Aptallığın çoğu aşikâr durumda kişilerin gözlemciler tarafından akılsızca etiketlenmesinden, toplumsal rollerin (öğretmen-öğrenci ilişkisi gibi) etkileşimli takibinin akılsızca yapılmasından ve sosyal önyargıların kişi tarafından akılsızca özümsenmesinden kaynaklandığını iddia etmektedirler. Onlara göre, standartlara uygun hareketler göstermeyen deneklerle yapılan araştırmalardan,

ne bu bireylerin "mantıksız" (irrasyonel) davrandığı ne de "bilişsel kötürüm" oldukları anlamı çıkar. Bu tür anlamlar, yalnızca deneklerin verilen bilgiyi kendilerinden farklı bir şekilde algılayabileceklerini düşünemeyen akılsız deneycilerin eksikliğini yansıtır. Moldoveanu ve Langer, deneklerin ele alman problemi nasıl yorumladıkları göz önüne alındığında, rasyo-nelliklerinin geçerliliğinin gösterilebileceğine inanmaktadırlar. Düşünceli/düşüncesiz sürekliliğini zeki/zeki olmayan ile değiştirdiğimizde insanları ve davranışlarını aptal olarak tanımlama eğiliminin ortadan kalkacağını ileri sürmektedirler.

Stemberg akıllı insanların aptal olabileceğini reddederek paradoksu basitçe çözer. Stanovich'in tersine Stemberg aptalı akıllının zıttı olarak kabul etmiş görünmektedir. Ama konuyu akıllı insanlar neden bu kadar aptal olabilir tartışmasından çıkarıp akıllı insanlar neden bu kadar ahmak olabilire çevirmiştir. Bu bağlamda ahmak bilgenin zıttıdır. Bu, yazara bilgeliğin dengesi teorisi ve ahmaklığın dengesizliği teorisini destekleme olanağı tanır. Bunların ışığı altında, Levvinsky olayında Clinton'ın davranışının sonucu aptalca değil, elbette ki ahmakçadır. Stemberg, Clinton'ın uygunsuz davranışının (Halpem'e göre aptalca, Stemberg'e göre ahmakça) durumların ortaya koyduğu üstü kapalı işaretleri anlama eksikliğinin sonucu olduğu konusunda Halpem ile aynı görüştedir.

Moldoveanu ve Langer, hüristik tümevarım ve önyargı araştırmasının ekolojik geçerliliğini reddeden yegâne yazarlar olarak ortaya çıkarlar. İki yazar da, bu araştırmanın günlük yaşamdaki davranışları tanımlamada yetersiz kaldığını düşünmektedir. Öte yandan Stanovich, laboratuvar ortamında keşfedilen bu peşin hükümlerin gerçek dünyada nasıl işlediğine ilişkin çeşitli örnekler vermektedir -fizikçilerin kabulleri, risk değerlemesi, vs. Wagner, Halpem ve Grigorenko ile Lockery bu peşin hükümlerin günlük yaşamdaki gerçekliklerine açıkça atıfta bulunurken, diğer katılımcılar bu kapsamı zımnen kabul ediyor görünmektedir.

Yazarlar arasındaki bu açık anlaşmazlık, kısmen akıllı ve aptal terimlerinin muğlaklığına bağlanabilir. Yazarlar arasında bu terimleri psikolojik temelde tanımlama ve inceleme açısından farklılıklar gözlemlenmektedir. Bununla birlikte, görünür anlaşmazlığın temel nedeni yazarların aptallığı anlatmakta kullandığı örneklemlerin, bağlamların ve örneklerin farklı olmasıdır. Yazarların büyük bölümü, ilgi çekici bulmadıkları bilgi eksikliği, anlık yanılmalar, yorgunluk ve basit "performans" uygulamalarından kaynaklanan "aptallığı" göz önüne almaz. **Kamyon şoförünün ham-zemin geçitten trenden önce geçmeye çalışması ya da çocukların tatminlerini geciktirme zaafları gibi güdüsel yapılan eylemler, en azından iki bölümün odak noktasıdır.** Clinton-Levvinski ilişkisi iki ayrı bölümde önemli bir yer tutar. Yönetimsel yetersizlik, İran-Kontra olayı, sigara içme, Çeçenistan, öğretmen öğrenci algılamaları, öğrenme güçlüğü, Vietnam ve Rodney King olayı gibi sosyal aptallıklar yazarların ele aldıkları diğer örneklerdir.

Uyumlu ve uyumsuz davranışlar çok farklı durum ve bağ-lamlarda meydana gelir. Bu bağlamların her biri farklı konuları ortaya çıkarabilir. Bunların hepsinde bazı davranışlar o kadar sorumsuz, dikkatsiz, düşüncesiz, savsak ve şaşırtıcıdır ki, "aptal" tanımlamasını davet ederler. Moldoveanu ile Langer'in dolaylı olarak ifade ettikleri gibi, bu küçük düşürücü tanımı kullanmaktan kaçınmak belki de daha iyidir. Ama bu tanımı bırakırsak, bu sefer de düşüncesizliğin ötesindeki eylemleri belirtmek için özdeş bir yola başvurma zorunluluğu duyacağımızdan şüphe ediyorum. Bütün ahmaklar eşit yaratılmamıştır.

Wolfgang Köhler (1959) ünlü klasiği The Meniality of Apes'te (Maymunların Zihniyeti), yaptığı geniş çaplı gözlemler sonucunda şempanzelerin problem çözerken üç çeşit hataya düştüğünü saptamıştır.

1. "İyi hatalar": "Gözlemcinin, insanın başarılarını zihninden soyutlayıp, yalnızca gözlenen davranışın doğasına odaklanması durumunda fark edebileceği, hayvanın yaptığının aptalca olmadığı, hatta neredeyse lehte bir izlenim bıraktığı hatalardır."

2. "Görevin şartlarının tam olarak anlaşılmamasından doğan hatalar:" "Böyle bir hata, bir kutunun hayvan tarafından daha yükseğe konarak statik açıdan daha kötü bir konuma getirilmesi sırasında görülebilir. Bu tür durumlarda edindiğimiz izlenim belli ölçüde sınırlı bir masumiyettir."

3. **"Alışkanlıktan kaynaklanan kaba (ham) aptallıklar."** "Hayvanın etrafı kolaçan edebilmesi gereken durumlarda gözükür... Bu tür davranışlar, oldukça sinir bozucudur – hatta neredeyse insanı kızdırır... Bu tür davranışlar benzer süreçler daha önce gerçek bir çözüm olarak ortaya çıkmamışsa görülmezler. Aptallıklar birincil çözümlerin çıkabileceği, kazara gerçekleşen 'doğal' kesitler değildir... Bunlar önceki özgün çözümlerin daha sonra ortaya çıkan etkileridir; sıklıkla tekrarlandıkları için, deneylerin özel şartlan göz önüne alınmadan ikincil olarak ortaya çıkma eğilimi göstermeleri beklenir. Bu tür hataların öncesinde oluşan koşullar uykulu olma hali, aşırı yorgunluk, soğuk ve hatta heyecanlı olmak gibi görünmektedir."

Köhler hayvan zekâsının sadık bir savunucusuydu. Kitabı, Thomdike'ın her türlü hayvan "muhakemesini" yalnızca deneme yanılma açısından ele almasına karşı yazılmış ateşli bir karşı çıkıştı. Yine de Köhler'in bazı şempanze davranışlarını "aptal" olarak tanımlamaya zorlandığını hissederiz. Gerçekten de şempanze dünyasında başka davranışların zekice olduğunu görmesinden dolayı böyle bir tanıma ihtiyaç duyar. Benzer şekilde sırf bazı bilişsel eylemleri aptalca olduğu için, insan kavrayışının itibarını kötülemeyiz. İnsanın bilişini genellikle rasyonel ve uyumlu kabul ettiğimiz için rasyonellik ve uyumdan sapan davranışları "aptalca" olarak tanımlarız.

Daha önce, yazarların aptallığa yaklaşımları arasındaki farkın, söz konusu kavramı farklı kullanmalarından kaynaklandığını belirtmiştim. Uyumsuz davranış hakkında birkaç örneği kısaca incelemenin akıllı insanların neden aptal olabileceği konusuyla ilgili birçok unsuru anlayabilmemiz açısından yararlı olacağı kanaatindeyim.

Sh:11-17

AKILLI KİŞİLER APTAL DEĞİLDİR, AMA ELBETTE AHMAK OLABİLİRLER- Robert J. Sternberg

Ahmaklığın Dengesizlik Teorisi

İngiliz Dili American Heritage Sözlüğü' ne (1992) göre aptal (stupid) olan bir kişi" yavaş öğrenir veya anlar zekâsı eksiktir" (sayfa 1784-1785). Ahmakça (foolish) davranan bir kişi" değerlendirme eksikliği gösteriyordur, Yanlış bilgiden veya aptallıktan kaynaklı böyle niteleniyordur, (İnsanların gülmesine neden oluyordur; davranışları anlamsız veya saçmadır, aşırıya kaçar veya inatçıdır, makul değildir" (sayfa 707). İki tanım oldukça farklı anlamlara işaret eder.

1990'ların klasik vakası haline gelen olayı düşünün: Başkan Clinton'ın Monica Lewinsky ile ilişkisi. Clinton ne yaptığını biliyor ve anlıyor muydu? Elbette çok iyi biliyordu. Kısmen bu nedenden dolayı insanlar onu affetme yanlısı olmadılar. "Cinsel ilişki" ifadesindeki gibi, sözcüklerin anlamını kılı kırk yararcasına kullanması, eylemlerinin doğasının gayet farkında olduğunu gösteriyordu. Clinton aptalca hareket etmemiştir. Ama iyi değerlendirme eksikliği göstererek ve genellikle makul olmayan davranışlarda bulunarak ahmakça davranmıştır.

Siyasette bir kuşak geriye gidersek ahmakça davranan çok zeki başka bir başkan daha buluruz. Richard Nixon düşmanları hakkında bilgi toplayıp onlara darbe vurmaya kararlıydı. Watergate hırsızlığı Demokratların uygulama ve planlarını öğrenme fırsatı olacaktı. Nixon'un bu hırsızlıktaki rolü açık değildir. Ama açık olan Nixon'un bu hırsızlığı örtbas etme girişiminin tam ortasında olduğudur. Hatta başkan örtbas etmenin bütün dayanakları yerle bir olduğunda dahi gizliliği devam ettirmeye çalıştı. Makul standartların hiçbirine göre Nixon aptal değildi. Ama o ahmakça davranmıştı.

Bir kuşak daha geriye gidip çok farklı bir bağlamda çok farklı bir siyasi lideri ele alırsak benzer bir görüntü buluruz. Neville Chamberlain'in Hitler'i sakinleştirme çabalarını sürdürmesi aptalca mıydı? Sözlüksel anlamda değildi. Chamberlain ihtiyatlı davranma nedenlerini sıralayabilir ve zeki eylem yönünü tuttuğuna birçok kişiyi inandırabilirdi. Ama o ahmakça davranmıştı. Değerlendirme eksikliği gösterdi. Soru Hitler'in emperyalist macerasına devam edip etmeyeceğiydi. Bütün işaretler devam edeceğini gösteriyordu.

Eğer Clinton, Nixon ve Chamberlain'in aptal veya zihinsel eksiklikleri olmadıkları konusunda hemfikir olabiliyorsak, o zaman şaşırtıcı eylemlerine başka yönden bakmalıyız. Kesin konuşmak gerekirse, kendi içlerinde bu kişiler ya da eylemleri ahmakça değildi. Ahmaklık daha ziyade bir kişi ve bir eylem arasındaki etkileşim ile olur. Bu dünya liderleri belli şart ve durumlarda ahmakça davrandı. Diğer şart ve durumlarda ise davranışları ahmaklık dışında her şeydi. Örneğin Nixon Çin'e kapıları açtı. Clinton ABD tarihinin en güçlü ekonomisine başkanlık etti. Bazı alanlarda çok etkili olan kişiler diğer alanlarda ahmakça davranabilirler.

Ahmaklığın Dengesizlik Teorisi daha önce geliştirdiğim bilgeliğin denge teorisi üzerine kurulur (Stemberg 1998). Önerilen teori ahmaklığa bilgeliğin zıttı olarak bakar. Aptal olarak işaret ettiğimiz davranışların büyük çoğunluğu zekinin zıttı olan aptal değildir; ama daha ziyade bilgeliğin zıttı olarak ahmakçadır. Ahmakça olmanın başlangıcı, sözsüz bilgideki bir kusurda yatar.

Sözsüz Bilgi Yaklaşımı

SÖZSÜZ BİLGİNİN DOĞASI

Burada önerilen ahmaklık görüşünün esasında sözsüz bilginin kazanılmasında veya kullanılmasındaki kusurlar vardır.

Sözsüz bilgi genellikle başkalarının doğrudan yardımı olmadan elde edilen ve bireylere kişisel olarak değer verdikleri hedeflere ulaşmaya izin veren eylem odaklı bilgi olarak tanımlanabilir (Stemberg et al. 1995; Stemberg et al. 2000). Sözsüz bilginin üç ana unsuru vardır: Prosedüreldir; kişilerin değer verdiği hedeflere ulaşmayla ilişkilidir; başkalarının küçük bir yardımıyla veya yardım almadan elde edilir.

Sözsüz bilginin prosedürel ve eylemle yakın ilişkili olduğuna işaret ettiğimizde ona 'bunu bilme'nin değil 'nasıl olduğunu bilme'nin bir biçimi olarak bakarız (Ryle 1949). Çalışmamızda şart eylem dizisini (üretim sistemleri) sözsüz bilginin zihinsel temsilini anlamak için yararlı bir formalizm olarak görmekteyiz. Örneğin bir pazartesi sabahı birisi kötü haberi patrona iletmeliyse ve patronun golf oyunu bir gün önce yağmur nedeniyle yanda kalmışsa ve de patronun adamları onu kızdırmamak için özen gösteriyorsa, patronun haftasını zehir etmemek adına haberi bekletmek daha iyidir. Sözsüz bilginin her zaman belli durumlardaki veya durum sınıflarındaki belli kullanımlara bağlı olduğuna dikkat edin.

Bir kişinin sözsüz bilgiyi kazanması veya kullanmasında bir kusur olduğunu farz edin. Kişi belki bu unsurlardan bir tanesini, örneğin pazartesi sabahının patron için önemini (kötü haber haftasını berbat eder) hiç öğrenmemiştir. Veya belki de patronunun pazar günü golf oynayamadığında keyfinin kaçmaya eğilimli olduğunu hiç öğrenmemiştir. Alternatif olarak kişi bunları öğrenmiştir; ama buna rağmen patronuna haberi iletmeye kararlıdır. Kişi kötü haberi yanlış zamanda söyler; patron küplere biner ve hıncını haberi getirenden çıkarır. Mesajcı ahmakça davranıp bedelini ödemiştir.

Sözsüz bilgi pratik açıdan da yararlıdır. Kişilerin değer verdiği hedeflere ulaşmada araç olurlar. Böylece insanlar bu bilgiyi hayatta başarıya –başarıyı nasıl tanımlamışlarsa–ulaşmak için kullanırlar. Hayatla ilgili olmayan problemleri çözen prosedürler hakkındaki soyut akademik bilgiye sözsüz bilgiyi oluşturan bu perspektifte değinilmeyecektir.

Son olarak sözsüz bilgi başkalarının yardımı olmadan kazanılır. İdealde başkaları bu bilginin kazanılmasına rehberlik edebilir. Bu bilginin kazanılmasına çevresel katkı genelde en az düzeydedir ve bazen organizasyonlar sözsüz bilginin kazanılmasını gerçekte bastırabilir. Örneğin bir işletme, çalışanlarının kişisel kararların nasıl alınması gerektiğine karşın nasıl alındığını bilmelerini istemeyebilir. Gelişimsel açıdan bu görüş bilgeliğin dolaylı kazanılmasından dolayı öğretilmediğini ileri sürer. Benzer şekilde ahmakça olmak ahmakça davranışların biçimsel akışından değil, çevredeki işaretleri okumadaki kusurlar yüzünden kazanılır. Kişi bilgeliğin gelişimi için şartlan ve vaka çalışmalarım sağlayarak öğrencilerin bilgeliklerini geliştirmelerine yardım edebilir, ama şartlar gözetilmeksizin bilgece olduğu düşünülen belli eylem akışını öğretemez. Kişi kendisine ne kadar sözsüz bilgi sağlayacak bir çevreye konursa konsun onu kazanmak hemen hemen her zaman kişinin sorumluluğundadır. Eğer bu bilgi kazanılmaz ve etkin şekilde kullanılmazsa birey kapılarını ahmakça davranışlara açar.

Sözsüz bilgi, içinde bulunulan şartlara bağlıdır. Bu yüzden bir şartta uygulanan sözsüz bilgi başka bir şartta uygulanamayabilir. Ancak insanlar bu şekilde düşünmeyebilir. Bir alanda bilgece değerlendirme yaptıklarında genellikle alanlar arasında da bilgedirler. Kendi bilgeliklerine olan bu inanışları çoğunlukla onların düşmesine yol açar.

SÖZSÜZ BİLGİNİN ETKİN KAZANILMASINA VE KULLANILMASINA ZARAR VEREN ÜÇ ETKEN

Clinton'ın Monica Lewinsky krizini önlemek için ihtiyaç duyduğu sözsüz bilgi ince veya gizli bir bilgi değildi. Bu durumda şu sorulmalıdır: Akıllı olduğu açık Clinton gibi biri, bu bilgiyi kazanıp uygulamada nasıl başarısız olmuştur? Yanıt, konumu gereği büyük güce sahip kişilerin çoğunlukla onları ahmakça davranmaya iten üç eğilime sahip olmasıdır: Her şeyi bilme, her şeye gücü yetme ve zarar görmezlik düşüncesi.

Her şeyi bilme düşüncesi, kişinin bilinebilecek her bilgiye kendi tasarrufuyla ulaşabildiği durumların sonucudur. Güçlü bir lider bir telefon konuşmasıyla hemen hemen her türlü bilgiye ulaşabilir. Bu arada insanlar bu güçlü lideri çok bilgili veya her şeyi bilmeye yakın olarak değerlendirir. Bu güçlü lider zamanla her şeyi bildiği fikrine kapılabilir. Janis'in (1972) toplu düşünme kurbanları analizinde gösterdiği gibi, başkanın kadrosu da böyle düşünebilir. Siyaset tarihi, olduklarından daha fazla bildiklerine inanan parlak hükümet yetkililerinin ahmakça kararlarıyla doludur.

Her şeye gücü yetme düşüncesi, bireyin kullandığı aşın güçten kaynaklanır. Belli alanlarda birey neredeyse ne yapmak istese yapabilir. Buradaki risk bireyin aşırı genellemeye giderek bu yüksek düzeyli gücün her alanda uygulanabileceğine inanmasıdır.

Zarar görmezlik düşüncesi tam bir korunma hayalinin var-lığından, örneğin büyük bir kadrodan kaynaklanır. İnsanlar, özellikle de liderler onları korumaya her an hazır birçok arkadaşa sahipmiş gibi görünür. Liderler kendilerini dalkavuklardan korumalıdır. Harry Truman, çok güçlü (Washington) liderlere, kendilerine arkadaş olarak bir köpek seçmelerini önermiştir. İşler kötüye gitmeye başlayınca, dost bilinenler sadık dost dışında her şey olabilirler; ama köpeğin sadakati koşulsuzdur.

SÖZSÜZ BİLGİNİN ÖLÇÜLMESİ

Yaptığımız bir dizi çalışmayla, (Stemberg, Wagner & Okagaki 1993; Stemberg et al. 1995; ve Stemberg et al. 2000'de özetlenmiştir) gerçek dünyadaki sözsüz bilgiyi değerlendirebilecek bir yöntem geliştirmeye çalıştık. Değerlendirme kurma metodolojisi bir hayli karmaşıktır. Öncelikle insanlarla, mesleklerindeki kritik durumlarla nasıl başa çıktıkları üzerine görüşmeler yaparız. Sonra bu görüşmelerdeki üstü kapalı sözsüz bilgiyi çıkartırız. Ardından bu bireylerden; kendilerini, başkalarını ve mesleki görevlerini yönetirken karşılaştıkları problem türlerini çözmelerini isteyen değerlendirmeler hazırlarız. Bu problemlerden her biri, tipik olarak, problemi ele almada muhtemel seçenekleri barındıran iş hayatıyla ilgili bir senaryodur. Teste girenlerden problemlerin kalitesini Likert ölçeğinde değerlendirmeleri istenir. Bütün problemler için yanıt profilleri uzman grubun ortalama profiline göre puanlanır.

ÇIKARLARI DENGELEYEN SÖZSÜZ BİLGİ OLARAK AHMAKLIK

Burada önerilen ahmaklık tanımı yukarıda anlatıldığı gibi hem sözsüz bilgi fikrine hem de dengesizlik fikrine dayanır. İlk önce ahmaklığın zıttı olan bilgeliği göz önüne alalım.

Bilgelik var olan çevreye uyum sağlama, var olan çevreyi şekillendirme ve yeni çevreyi seçme arasında denge sağlamak için, kısa ve uzun vadede birey içi, bireyler arası ve birey dışı menfaatler arasında denge kurarak ortak iyiyi başarmaya doğru yönlenen sözsüz bilginin uygulanması olarak tanımlanır.

Buna karşın ahmaklık (1) var olan çevreye uyum sağlama, var olan çevreyi şekillendirme ve yeni çevreyi seçme arasındaki dengenin başarısızlığı ile sonuçlanan, kısa ve uzun vadede birey içi, bireyler arası ve birey dışı menfaatler arasındaki dengesizlik yüzünden ortak iyiyi başarmadan uzaklaşan, sözsüz bilginin hatalı olarak kazanıldığı ve uygulandığı durum olarak tanımlanır. Ahmaklık bilgeliğin aşırı başarısızlığıdır.

Önceki örneklere dönersek, dengesizliğin nasıl ahmakça kararlara yol açtığını görürüz. Başkan Clinton, Monika Levinsky ile girdiği ilişkide kendi menfaatlerini karısı, ailesi ve ülkesinin (ona en üst düzeydeki yönetici olarak hizmet veriyorken) çok üzerinde tuttu. Ayrıca durumun kısa vadeli hazzını potansiyel uzun vadeli sonuçların üzerine koydu. Ama tabii ki, kendini her şeyi bilen, her şeye gücü yeten ve aynı davranışı sergileyecek başkasının karşılaşacağı tehditlerden kendini zarar görmez hissederek, yakalanacağım ummadı. Durumu şekillendirmesi neredeyse her standart bakımından yetersizdi: çok az kişi ne yapıp yapmadığı hakkındaki kılı kırk yarar tanımlarını itibarlı buldu.

Benzer şekilde, Nixon olayı örtbas ederken, kendi menfaatlerini ülkesininkinden yüksek tuttu. Durumu şekillendirme çabası anlamsal kılı kırk yarmalarla sekteye uğradı. Sonunda azalan desteğinin kalanını da yitirdikten sonra Nixon başkanlıktan istifa etti.

Bilgelik sadece kendi menfaatini azamiye çıkarmak değil, kendi çeşitli menfaatleri (birey içi) ile başkalarının menfaatleri (bireyler arası) ve -bireyin şehri, ülkesi, çevresi ve hatta Tanrı gibi içinde bireyin yaşadığı çevre ve şartların diğer yönlerinin menfaati arasındaki dengeyi kurmaktır. Ahmakça olmak bu unsurlardaki dengesizlik yüzündendir. Dengesizlik çoğunlukla hassas değildir. Her şeyi bilme, her şeye gücü yetme, zarar görmezlik duygularının karışımı insanları kendi yaptıkları yüzünden yakalanmayacaklarına inanmalarına yol açar.

Bilgelik pratik zekâdan farklıdır. Birey pratik zekâyı uyguladığında, isteyerek, (muhakkak gerekmese de) kendisi için iyi başkası için kötü olan sonuçları arayabilir. Bilgelikte birey elbette kendisi için iyi sonlar arar; ama başkaları için de iyi sonuçlar arar. Eğer bireyin motivasyonu belirli insanların menfaatini azamiye çıkarırken başkalarınınkini asgariye indiriyorsa bu bilgelik değildir. Bilgelikte birey ortak bir iyiyi arar. Bu ortak bilginin kimisi için diğerlerinden daha iyi olduğunu idrak eder. Kötü dahi, akademik anlamda zeki olabilir, pratik anlamda da zeki olabilir; ama bilge olamaz.

Ahmak olmak, başkaları için kötü sonuç aramayı içerebilir. New York eyaletinden bir yargıç talihsiz bir olaya karıştı. Sevgilisi tarafından terk edilince, gücünün yettiği her şeyle bu kadına zarar vermeye çalıştı. Sonunda olay artaya çıktı ve yargıç hapsedildi. Yargıç eski sevgilisine zarar vermeye çalışırken, kişisel tatmin dışında -bunu da yaşamamış olabilir- herhangi bir şey kazanmadı. Bu tatmini kadının, kariyerinin ve temsil etmesi gereken hukuk sisteminin üzerinde tutma pahasına birçok şeyi feda etti. Tekrar edilirse, her şeyi bilme, her şeye gücü yetme, zarar görmezlik duygulan yargıcın daha önceki en azından başka alanlardaki konulan ele alışındaki iyi değerlendirmelere zarar verdi.

Bu tartışmada bilgeliğin birçok teorisinde ortak özellik olan çoklu bakış açısıyla ilgili “menfaatlerden” bahsediyorum (Stemberg 1990). Çeşitli menfaatler çoklu bakış açısını içine alır; böylece “menfaatler” teriminin kullanımı “bakış açısını” içerecek şekilde kastedilir. Ancak menfaatler yalnızca ıraksamanın bilişsel yönlerini değil, etkili ve motivasyonel ıraksamaları da içerdiğinden bakış açısının ötesine geçerler. Bakış açısındaki farklılıklar bazen motivasyondaki farklılıklar kadar biliş farklılıklarından türemezler. Örneğin tütün endüstrisindeki yöneticiler yıllarca ürünlerini savundular. Bakış açıları birçok kişiden ıraksak olabilir, ama multi milyon dolarlık bir işi devam ettirme motivasyonu herhangi bir bilişsel analize göre bakış açısındaki ıraksamayla daha ilgilidir. Ekonomik menfaatler hiç şüphesiz ki bu yöneticileri tütün ürünlerinin toplumda kullanılmaya devam edilmesine elverişli bakış açısı uyarlamalarını motive etmiştir. Açılan davalar arttıkça bu yöneticilerin davranışları gittikçe

ahmakaça görünür. İnsanların ve toplumun uzun vadeli menfaatlerini şirketlerinin kısa vadeli menfaatlerine karşı dengelemede başansız ol-muşlardır.

Bilgelik isteyen problemler her zaman her menfaat biçiminden en azından bazı unsurlar içerir: birey içi, bireyler arşı ve birey dışı. Örneğin kişi üniversiteye gitmenin bilgece olduğuna karar verebilir. Bu durumda konu görünürde yalnızca bir kişiyi ilgilendirir. Ama bir kişinin üniversiteye gitme karan genel olarak birçok kişiyi etkiler: ebeveynini, arkadaşlarını, o anki veya gelecekteki başkalarını, çocuklarını ve bunlar gibi. Karar her zaman eldeki bütün seçeneklerin şartlan göz önünde tutularak alınmalıdır. Benzer şekilde kürtaj olup olmamaya karar vermek bilgelik gerektirir, çünkü bu yalnızca kişinin kendisini değil doğacak bebeği, babası gibi kişinin yakın olabileceği diğer şahıslar, toplumun kural ve âdetlerini de içerir.

Ahmakça olmak her zaman menfaatlerin dengeden çıkmasını kapsar. Kişi kendi menfaatlerini genellikle başkalarınınkinin üzerinde tutar. Ama her zaman değil. Chamberlain İngiltere için en iyisini yapmış olduğuna gerçekten inanmış olabilir. Ama Chamberlain Hitler'in acımasız yönetimi arasında ezilen diğer ülkelerin menfaatlerine aldırmayarak ortak iyiyi ve daha sonra ortaya çıkacağı üzere kendi ülkesinin uzun vadeli iyiliğini de göz ardı etmiştir.

Benzer şekilde insanlar ara sıra başka birisi için her şeylerini feda ederler ve kendi ahmaklıklarının altında ezilirler. "Klasik" vaka, antik Yunan ile Truva arasındaki uzun süreli savaştır. Truvalı Helen uğrunda savaşılmaya değer biri miydi? Birçok savaş tepeden bakma veya aşağılama yüzünden başlamıştır. Tepeden bakılan veya aşağılananların menfaati, intikam alma uğruna binlerce kişinin menfaatinin önüne geçmiştir. Çeçenya'daki savaşın kısmen Rus ordusunun daha önce Çeçenya'da yaşadığı aşağılanmadan kaynaklandığını düşünenler vardır. Birinci Dünya Savaşı sonrası Almanya'nın uğradığı aşağılanma daha sonraki olaylara katkıda bulunmuştur.

Bilgelik sadece üç tür menfaatin dengelenmesini değil, bu dengelemeye tepki olarak üç farklı olası eylem biçimini de içerir: Bireyin veya başkalarının var olan çevreye uyması; kendisiyle veya başkalarıyla daha uyumlu hale getirmek için çevreyi şekillendirmek ve yeni çevre seçmek. Birey uyum gösterirken şartları oluşturan mevcut çevreye uyacak yolları dener. Verilen şartlar altında çevreye uyum sağlamak bazen en iyi eylem seyridir. Ama çevreye uyumun sadece bireyin kendisinin değişmesi değil çevrenin de değişmesi anlamına geldiğini anlayan biri, genellikle uyum sağlama ve şekillendirme arasında bir denge arar. Birey bu tür bir uyumu sağlamasının olanaksız veya en azından inanılması güç olarak görüyorsa, örneğin bir işi, topluluğu bırakarak veya boşanarak, tamamıyla farklı bir çevreyi seçebilir.

Ahmakça davranış bu süreçlerin kötü kullanımı veya dengelenmesini temsil eden eylemlerde sonlanır. Savaşlar çoğunlukla yararının az olduğu görülen çevreyi şekillendirme örneğidir. Örneğin Yüzyıl Savaşları sonunda ne elde edildi? Veya daha yakın zamandaki Soğuk Savaş sonunda? Ulusal liderler büyük yıkıma, çileye ve üzüntüye neden olacak şekilde çevreyi değiştirmiştir. Dünyanın büyük bir bölgesinde bunu yapmaya devam ediyorlar.

Ahmaklık sadece çevreyi uygunsuz şekilde biçimlendirmekten kaynaklanmaz. Kişi kendini kurtarmak için, ama eninde sonunda bedelini ödeyeceği zalim bir çevreye uyum sağlayabilir. Bu prensibin bir örneği Pastor Martin Ni'emoller'in (1945) şiirinde görülebilir:

Almanya'da önce komünistler için geldiler
Ve ben bir şey demedim
Çünkü ben komünist değildim

Sonra Yahudiler için geldiler
Ve ben bir şey demedim
Çünkü ben Yahudi değildim

Sonra sendikacılar için geldiler
Ve ben bir şey demedim
Çünkü ben sendikacı değildim

Sonra Katolikler için geldiler
Ve ben bir şey demedim
Çünkü ben Protestandım

Sonra benim için geldiler
Ve ortada kimse kalmamıştı
Benim için konuşacak

Yaşlı kişiler iyi giden, en azından kabul edilebilir olan evliliklerini, amaçlan yeni buldukları daha oturaklı partnerlerinin finansal başarısını paylaşmak olan, çok daha genç partnerler için bitirdiklerinde, bu seçim ahmakça değerlendirilebilir. Seçim insanlardan ziyade çevreyle de ilgili olabilir. Kişi bir yerde yaşama fikrini sevip, oraya taşınabilir ama sonra gerçeğin idealindekine az benzediğini görebilir. Yurtdışında yaşayan bir Amerikalı bana acı bir şekilde yaşadığı ülkeye gitmesindeki nedenlerin orada kalma nedenlerinden kaçınılmaz şekilde farklı olduğunu söyledi. Ne için geldiklerini bulma umudunu sürdürenler neredeyse kaçınılmaz olarak ABD'ye geri dönmüştür; çünkü aradıklarını hiçbir zaman bulamamışlardır.

BİLGELİK VE AHMAKLIK SÜRECİ

Bilgelik genel olarak döngüsel olan ve çeşitli düzenlerde meydana gelen bir dizi süreçte kendini gösterir. Bu süreçler problemin varlığını tanımayı, problemin doğasını tanımlamayı, problem hakkındaki bilgiyi temsil etmeyi, problemi çözmek için strateji formüle etmeyi, kaynaklan problem çözmeye ayırmayı, kişinin problemin çözümünü izlemesini ve sonuçla ilgili geri beslemeyi değerlendirmeyi içeren, düşüncenin değişmiş bileşeni (Stemberg 1985) ile ilişkilidir. Örneğin eşi bırakıp bırakmamaya karar verirken kişi kalmayı ve terk etmeyi geçerli seçenekler (problemi tanıma) olarak görmeli, sonra kalmanın ve terk etmenin kendisi için tam olarak ne anlam ifade ettiğini bulmalı (problemi tanımlama), sonra kalmasının veya terk etmesinin kendisine ve başkalarına olan bedeli ve yararını göz önüne almalı (problem hakkındaki bilgiyi temsil etme) ve vs.

Ahmaklıkta problem çözme süreci kusurludur. Çoğunlukla inandığım kişinin karşı karşıya kaldığı problemi yanlış tanımlamasıdır. Clinton belki de Lewinsky ile olan ilişkisini zararsız bir flört olarak tanımlamıştı. Nixon belki de örtbas etmeyi kimsenin işi olmayan bilgiyi saklamak olarak tanımladı. Nixon'un bu durumu tanımlamasını benzer durumları başarıyla müzakere eden başkalarınınkiyle karşılaştırmak ilginçtir. Johnson & Johnson ekstra etkili Tylenolun zehirleme etkisiyle karşı karşıya kaldığında üst yöneticiler hızla bütün ürünü geçici olarak satıştan çekmeye karar verdiler. Facia hızla geçti. A.H. Robbins'in yöneticileri ise

doğum kontrol ilacı Dalkon Shield'in neden olduğu zararı saklamaya çalıştılar, ama şirketin iflas etmesine neden oldular.

Sözsüz bilgi içinde bulunulan şarta veya şartlar kümesi uyarınca kazanıldığından, denge teorisi bilgeliğin en azından alan spesifik olduğunu öne sürer. Bilgi tipik olarak kişinin şartları öğrenme amacıyla ilgili yeni bilgiyi seçici olarak kodlamayla, yeni bilginin eskisine ne kadar uyduğunu görmek için yeni bilgiyi eskisiyle seçici karşılaştırılmasıyla ve düzenli bir bütün olması için bilgi parçalarını seçici olarak birleştirmeyle kazanılır (Stemberg, Wagner & Okagaki 1993).

Ahmaklık çoğunlukla bilgi edinme sürecinin yanlış gitmesi veya kötü kullanılmasından kaynaklanır. Hitler gibi kötü niyetli diktatörlerin tarihi, onların durdurulana dek nadiren durduklarım gösterir. Cengiz Han ekmeğin yarısı olarak algıladığı hiçbir şeyle tatmin olmuyordu. Genellikle bilgi olması gereken yerdedir. İnsan hazır halde bulunan bilgiyi aramaktan veya tam olarak işlemekten çekinir

Ancak yukarıda görüldüğü gibi, araştırmamız alanlar arası sözsüz bilgi puanları arasında önemli korelasyonlar buldu. Örneğin hem akademik psikoloji ile yönetim (Wagner & Stemberg 1986) hem de yönetim ve askeri liderlik (Stemberg et al. 2000) sözsüz bilgi testlerinde elde edilen puanlar birbiriyle önemli miktarda korelasyon gösterdi Bireyin bilgelik gelişimi bir miktar alana özgü olsa da bir alanda öğrenilen sözsüz bilgi potansiyel olarak diğer alanlarda da geçerli olabilir. Aynı zamanda bilge kişi kendi sözsüz bilgi sınırlarını bilmek durumundadır. Bu tür korelasyonlar henüz deneysel olarak gösterilmemiş olsa da, bilgelik farklı alanlar arasında korelasyon gösterebilir.

Gerçekleşen ahmaklığın potansiyel ahmaklık üzerinde, bir miktar da olsa alan etkisi bulunduğundan şüpheleniyorum. Bir alanda ahmak olan kişinin, diğer alanlarda da ahmak olma potansiyeli vardır. Mesele bu bireylerin ahmaklık yapmak için güdü bulup bulamamalarıyla ilgilidir. Ahmaklık insanların her şeyi bilme, her şeye gücü yetme ve zarar görmezlik duygularına güvenerek sakınma duygusunu bırakma eğilimlerinin sonucudur. Bir alanda belirli nedenler altında zarar görebileceğini düşünen biri, bu hissini diğer alanlara da taşıyabilir.

Ama ne yazık ki, ahmaklık için tek bir alan da yeterli olabilir. Rusyada Yeltsin yönetiminin fınansal hilesi, Zaire'deki Mobutu yönetimi veya Nijerya'daki Abacha yönetimi, bu ülkeleri borç çukuruna ve uçurumun kenarına itmeye yetti. Büyük bir zarara yol açması için kaç tane ahmaklık alanı olması gerekir? Bu durumların her birinde liderlerin ahmaklıkları birçok alanda ortaya çıkmış, ama bir alan ülkelerine büyük zarar vermek için yeterli olmuştu.

Ahmaklığın bedeli çok ağır olabilir. Bundan kaçınmak için ilk önce onu iyi anlamalıyız. Bu tür bir anlayış ahmaklığa her şeyi bilme, her şeye gücü yetme ve zarar görmezlik duygularından kaynaklanan dengesizlik olarak bakmakla başarılır.

Sh:312-324

Kaynak: Akıllı İnsanlar Neden Bu Kadar Aptal Olabilirler, Editör: Robert J. Stemberg, Orijinal Adı: Why Smart People Can Be So Stupid , trc: Metin Hüner Güncel Yayıncılık Eylül 2006 İstanbul

SPİRİTÜALİZME İNANANLAR APTAL MIDIR?

ALFRED RUS SEL WALLACE VE S.J. DAVEY- R ay Hyman

S.J. Davey 1880'lerde gerçekleştirdiği bir dizi deneyle, görgü şahidi ifadelerine dayanan safsatalarla ilgili ilk sistematik araştırmayı yaptı (Davey 1887; Hodgson 1887; Hodgson 1892). Davey spiritüalizm hakkındaki deneyimleri ve bu deneylerin yapılmasını özellikle teşvik etti. Davey 1883'te kısa süre önce ölen bir arkadaşının görüntüsüyle irkilmiş ve araştırmaya koyulmuştu. **Spiritüalizm literatürünü ve psişik araştırmaları yoğun bir şekilde okudu.** 1884'te İngiliz medyum Eglinton'un yönettiği seanslara gitmeye başladı. Eglinton'un özelliklerinden bir tanesi, taş levhaların üzerinde sözde öteki dünyadaki ruhlara ait olan yazılan görünür kılmasıydı. Davey, Eglinton'un güçleri hakkında çeşitli dergilere parlak yazılar yolladı. Davey kendisinin de doğaüstü güçleri olduğuna inanmaya başladı. "1884 Eylülünde, bir öğleden sonra, iki tane taş levha alıp ruhlarla bağlantı kurmayı denemeye karar verdim. Bunları aralarına kurşunkalem sığacak şekilde arka arkaya tuttum. Kütüphanemdeydim. Taş levhaları kutusundan kendim çıkarmıştım. Onlara iyice baktım ve biraz önce anlattığım şekilde tutmaya devam ettim. Birkaç dakika sonra taş levhaları kaldırdım ve üstte duranın alt tarafında büyük harflerle 'DİKKATLİ OL' yazdığını gördüm (Davey 1887, sayfa 406). Bu tür deneyler Davey'i doğaüstü güçlere sahip olduğuna inandırdı. Bir süre sonra esrarengiz gözüken deneylerin aslında arkadaşları tarafından kendisine oynanan oyunlar olduğunu anladı.

Davey, seanslara bir arkadaşının Eglinton'u hile yaparken gördüğünü söylediği 1885 yılına kadar devam etti. Davey, bu olaydan Eglinton ve benzeri medyumların hileye dayalı işlerini defalarca tekrarlayabilecekleri sonucunu çıkardı. Kendisi de spiritüalist hileler sergilemeye başladı ve izleyicilerin verdiği tepki onu şaşırttı.

> Birçok kişinin, onlara gösterdiğim yazılarla ve bu yazıların ortaya çıkma koşullarıyla ilgili açıklamalarda bulunduğunu ve bu açıklamaların benim Eglinton hakkında yazdığım raporlarda anlattıklarım kadar etkili olduklarını fark ettim. Üstelik bu açıklamaların büyük bölümü tamamıyla yanlıştı. Hatta bazen bunları hokkabazlıkla yaptığımı itiraf etsem de çoğunlukla duyduğum yanıt şu biçimdeydi: 'Evet, hokkabazlık olduğunu söylüyorsunuz, ama şöyle yaptığımda (farz edilen bir testi anlatarak) yazılar bu şekilde ortaya çıkamazdı. Ama gene de hep aynı yazıları gördük.' (Davey 1887, sayfa 408)

Davey bu tür tepkileri sistematik olarak incelemek için sabit aktivasyonlu bir seans geliştirdi. Daha sonra aralarında akademisyenlerin, spiritüalistlerin, şüphecilerin ve diğer kişilerin bulunduğu küçük gruplar için bu seansları yönetti. Her seansı kendi hazırladığı metne göre yürüttü. Her seanstan sonra katılımcılardan olabildiği ölçüde deneyimlerini yazmalarını istedi. Bu raporların çoğunun tamamı yayımlanmıştır ve hâlâ sahtekârlığa ait görgü tanığı ifadelerinin geniş çaplı analizi olarak kabul edilirler (Davey 1887; Hodgson 1887; Hodgson 1892).

Bu raporlarda, psikolojik araştırmalarda ortaya çıkarılan bellek ve ifade çarpıklıklarına ilişkin tüm verileri bulmak mümkündür. Davey'in deneylerinden önce şüpheciler ve inananlar da dahil olmak üzere herkes sıradan insanların anlattıklarını genellikle güvenilir bulmuştu.

Yazısında Davey'in çalışmasına yer veren Richard Hodgson 1877'deki durumu şöyle anlatıyordu:

> Bay A. R. Wallace spiritüalizmin fiziksel olgularıyla ilgili olarak şunları söylemiştir: "Hepsi veya neredeyse hepsi 20 yıldır dünyanın gözü önündeydi; teoriler, gözlemciler ve eleştirmenlerin teorilerinde ve açıklamalarında onlara dokunulmamıştır; bunlar her düzeyden şüpheci kimseler, her türden sahtekârlığı veya illüzyonu bulabilecek yetkinlikteki kişiler tarafından –eğitimli fizikçiler, hekimler, avukatlar ve işadamları sınanmış ve incelenmiştir, ama her seferinde araştırmacılar şaşırıp bocalamış veya bunlara inanır hale gelmiştir."... Belki de spiritüalistlerin çoğunluğu bu fiziksel olgularla ilgili tanıklıkların bunların gerçekliğini göstermeye yeterli olduğunu, hatta namuslu her araştırmacının kişisel deneyimlerine dayanarak bunların gerçekliğini saptayabileceğini düşünmüştür. Yaklaşık on yıl önce ilk seansa katıldığımda ben de bu görüşe büyük ölçüde katıldım; ama bugüne kadarki kişisel deneyimlerim –çok geniş olmamakla birlikte–Bayan Sidgwick'in deneyimleriyle aynı tabiattadır.
>
> Tanık olduğum fiziksel olguların hileli oldukları arkadaşlarım ve benim tarafımdan açıkça saptanmış veya belli bir sonuca ulaşmayan ve hile kuşkusunu kuvvetle destekleyen koşullar altında gerçekleştirilen olaylar saptanmıştır..." (Hodgson 1887, sayfa 381)

Hodgson'un giriş bölümünde alıntı yaptığı Alfred Russel Wallace akıllıydı ve tüm zamanların en büyük bilim insanlarından biriydi. Doğal ayıklanma evrim teorisinin eş kurucusu olan Wallace, kariyeri boyunca antropoloji ve biyolojiye üstün katkılarda bulunmuştur (Kottler 1974; Williams-Ellis 1966). Ayrıca tartışmalı politik, sosyal ve bilimsel görüşleri destekleyen bir muhaliftir (Kottler 1974; Wallace 1875; Williams-Ellis 1966). Aşının ateşli bir karşıtı ve frenolojinin * kuvvetli bir taraftarıydı. Wallace, uzun süre Doğu Hindistan'da yaşadıktan sonra İngiltere'ye dönerek spiritüal seanslara katılmaya başlamış, edindiği deneyimler sonucu meslektaşlarını hayrete düşürecek düzeyde ateşli bir spiritüalizm taraftarı olmuştu. Hile yaparken yakalanan medyumları bile savunuyordu.

> * Frenoloji:Kafatasının şekline göre bir kişinin zekâsı veya yetenekleri hakkında hüküm verme

Bir doğa bilimci olarak Wallace, sözde psişik olgular hakkında yalnızca kendi gözlemlerine değil, tanıklarınkine de güveniyordu. Seanslar sırasında ölmüş akrabalarını gördüklerini söyleyen katılımcıların ifadelerini, doğruluklarını bile sorgulamadan kabul ediyordu. Bir medyumun 180 cm boyundaki bir ayçiçeğini seans sırasında görünür kıldığına tanık olduğunda ısrarla bunun hile ile yapılmasının mümkün olmadığını savunmuştu (Wallace 1875, 1898). Journal for the Society for Psychical Research dergisinde yayımlanan Davey'in deneylerine gösterdiği tepki ilginçtir. Davey, basit hileler yapan bir hokkabazın, sözde gerçek medyumlar tarafından yönetilen seanslardaki psişik ifadeleri aydınlığa kavuşturabileceğini iddia ediyordu. Davey deney sonuçlarına ilişkin ilk yazılarında seanslarını nasıl gerçekleştirdiğiyle ilgili sırları açıklamadı. Deneylerine devam etmek istediği için yöntemlerini kendisine saklıyordu. Wallace Journal for the Society for Psychical Research dergisi editörüne bu bağlamda bir mektup yazmıştır:

> Sayın Bay, –Derginizin ocak sayısında Bay S. J. Davey'nin ölüm haberi Proceedings'in 4. cildinde yayımlanmış olan "deneylerine" atıf yapılarak verilmiştir. Ben ve diğer bazı

> spiritüalistler bu deneylerin Bay Davey'in iddiaları haricinde başka kimsenin değerlendirmesi göz önüne alınmadan "hileli" olarak nitelendirilmesini bilim dışı ve adaletsiz bir muamele olduğunu düşünüyoruz, çünkü spiritüalistlerin görüşlerine en ufak değer verilmeksizin sadece kendi kişisel ifadesi kanıt olarak kabul edilmiştir.
>
> Artık daha fazla ketum olmaya gerek yoktur. Bay Davey'in haberleştiği Bayan Sidgvvick, Bay Hodgson ve diğerleri, Bay Davey'in "hileli" olduğu izlenimini verdiğini düşündüğümüz gerçek olgulara ait "metotlarının ayrıntıları" açıkladığı takdirde, iddialarının vakaların gerçek unsurlarıyla ne kadar desteklendiğini göreceğimize olan inancım tamdır.
>
> Eğer 11. ve 12. oturumlarda kaydedilenlere benzer deneylerin sözde medyumların başvurduğu mekanik el çabukluğu hileleri olduğu açık ve net biçimde ortaya konmuşsa, bu spiritüel olguların kanıtlarını bugüne kadar öne sürülen karşıt görüşlerden çok daha fazla zayıflatacaktır. Bir tanığın söylediği gibi: "Metotlarının tam olarak açıklanması, uygar toplumların hemen hepsinde zihinleri karıştıran, iyi insanları sıklıkla çıldırtan ve spiritüalizm olarak adlandırılan olgulara karşı tüm dünyada duyulacak bir 'silahı ateşleyecektir'. Ama böylesi bir etkiye bazı olguları hile yoluyla açıklayıp daha gizemli olanı çözümsüz bırakarak ulaşılamaz. Olguların hepsinin hile olduğu iddia edilmiştir ve hepsi böyle açıklanmadıkça çoğumuzun düşüncesi Bay Davey'in hem gerçek bir medyum, hem de hokkabaz olduğu yönünde doğrulanır, bu durumda yaptıklarının hepsini "hile" üzerine inşa etmesi toplumu aldatmaktır (Wallace 1891, sayfa 43).

Hodgson (1892) Davey'in kullandığı metotları ayrıntılarıyla betimlemiştir. Aynı yazıda Wallace'ın mektubuna da yanıt vermiştir. Hodgson şunları belirtir: "Spiritüalizme inananlar arasında Wallace'dan daha ünlüsü yoktur. Wallace'ın yanıtı, Bay Davey'in gösterileriyle sıradan 'medyumsa!' olgular arasındaki farkı ayırt edemediğini gösterir; tuhaf biçimde Bay Wallace'ın vardığı sonuç, Bay Davey'in gösterilerinin hile yapan 'medyum' raporlarına benzemekten ziyade 'medyumsal' olduğu yönündedir... Bizden Bay Davey'in medyum olmadığını kanıtlamamız istenir!" (sayfa 254-255)

Daha sonra Hodgson, Davey'in spiritüalist olguları başarıyla simule ettiği metotları tam olarak açıklamış olsa da, Wallace medyumsal olguları canı gönülden savunma konusunda tereddüt etmemiş; spiritüal ve psişik olguların gerçekliği hakkmdaki her şüpheli yaklaşımı kanıtlarla çürütme konusunda yorulmak bilmedi. Şüpheyle yaklaşanlarla girdiği tartışmaları bugün tekrar okuduğumda, rakiplerinin zayıf noktalarını bulmada gösterdiği hüner ve zekâ karşısında etkilenmemek mümkün değil. Başka inananları utandıracak ölçüdeki görüntüler ve itiraflar, sözde medyumların, benzeri diğer eylemlerini mantıklı gösterecek yollan her zaman bulmuştur.

İtibar edilmeyen inançlara bu denli bağlı olmasının nedenlerini kişisel etkenlere, daha önce ortaya attığı orijinal iddialarının haksızca eleştirilmesine, Viktorya toplumundan uzun süre yalıtılmış olmasına, eğitimsizliğine, vs bağlamak kolaydır. Merhamet prensibi açısından bile itibarsız medyumları desteklemesini ve Davey'in karşı yöndeki açıklamalarına rağmen onun gerçek bir medyum olduğu konusundaki ısrarını mazur görmekte zorlanıyorum. Wallace'ın spiritüalist arkadaşları ve paranormal olaylara inananlar bile, Wallace'ın en itibarsız medyumlara desteğini yanlış bulmuşlardır.

Peki, Wallace'ın belli bir alanda aptalca davranan akıllı bir kişi olduğunu söyleyebilir miyiz? Örneğimizde alanına son derece bağlı bir uzman mı söz konusu? Wallace, biyoloji ve botanik alanındaki yeni türleri tespit etmede önemli bir bilgi ve bilgelik kazanmıştı. Ancak psişik araştırmalar konusunda Stemberg'e göre ahmak, günlük kullanıma göre muhtemelen aptaldır.

Özellikle Wallace'la ortaya çıkan durum, akıllı insanların akıllı olmaları dolayısıyla da aptal olabilecekleridir. Eğer Walace daha az akıllı ve becerikli olsaydı spiritüalizm ve frenolojiye duyduğu güçlü inancına karşı sunulan kuvvetli argüman ve kanıtları savuşturamazdı diye düşünüyorum. Zekâsı inançlarına yöneltilen saldırıları püskürtecek akıllı yöntemler bulmasına olanak sağlamıştır.

Sh:28–34

ARTHUR CONAN DOYLE VE PERİLER

Arthur Conan Doyle tüm zamanların en önemli dedektif kahramanı olan Sherlock Holmes'un yaratıcısıdır. Holmes dikkatli bir gözlem ve tümdengelim ustasıydı. Sözde paranormal olan olaylarla karşılaştığında Holmes bunları kanıtlarla çürütüp, mükemmel dünyevi açıklamalar getirmiştir. Yaratıcısı, Holmes'un birçok niteliğini paylaşsa da bazı önemli noktalar da ondan ayrılıyordu (Stashovver 1999). Doyle hayatının son dönemini spiritüalizmi ve ilgili psişik konuları yaymaya ayırdı. İki ciltlik History of Spiritualism (Spiritüalizmin Tarihi [1975]) kitabı her spiritüalist iddiayı en üst düzeyde destekleyen tezleriyle Wallace'ınkiyle yarışır. Tıpkı Wallace gibi Doyle da bariz şekilde hile yaparken yakalanan medyumların dahi sahiciliğini savundu. Ve yine Wallace gibi, karşı argümanları zekâsının kıvraklığını kullanarak savuşturdu.

Bilindiği gibi Doyle roman kahramanı dedektifini sevmiyordu (Stashower 1999). Sherlock Holmes'un popülaritesinin, onun ciddi bir tarihi roman yazarı olma isteğini baltaladığını düşünüyordu. Doyle iki kez Holmes'u romanlarında öldürerek ondan kurtulmayı denedi. Ama okurların tepkisi o kadar güçlü oldu ki, Doyle her seferinde kahramanını tekrar diriltmek zorunda kaldı. Bazı yorumcular Doyle'un Holmes'u öldürmeye kalkışmasının aslında, kişiliğinin psişik ve diğer olası olmayan olaylara tamamen inanmasına engel olan şüpheci yanını bastırma çabası olduğuna inanırlar.

Doyle'un sağduyudan uzaklaşmasına dair en çarpıcı örnek, perilerin gerçek olduğunu savunmasıydı. Kitabı The Corning of the Fairies (Perilerin Gelişi [1972]) iki genç kızın ormanda yalnız başlamayken perilerin fotoğraflarını çekmeleri üzerine kurgulanmış bir öyküydü. Doyle kitaba bu fotoğrafları koyup Sherlock Holmes tarzıyla perilerin gerçek olduğunu ispat etmeye soyundu.

Kendi adına gerekenden belki de daha "akıllı" olduğuna dair başka bir örnek Doyle'un, The Edge of the Unknown (Bilinmeyenin Kenarında) kitabında yer alan Houdini'nin 1928'de ölümünden kısa bir süre sonra yazmış olduğu "The Riddle of Houdini" (Houdini Muamması [1970]) adlı büyüleyici bölümdür. Doyle bu bölümde spiritüalizmi çürüten ve ünlü bir sihirbaz olan Houdini'nin iyi ve kötü huyları olarak düşündüğü özelliklerini ele alır. Doyle efsanevi dedektifin kullanacağı türden argümanlarla adım adım Houdini'nin ünlü kaçışlarını ve medyumlara yönelik acımasız saldırılarını anlatır. Doyle'a göre, Houdini haksız saldırılarda bulunarak, gerçek medyumlarla sahtelerini aynı kefeye koymuştur. Doyle yavaş yavaş ve

Holmesvari bir kusursuzlukla Houdini'nin gücünün el çabukluğunun ötesinde olduğunu, onun ünlü kaçışlarını ruh haline geldikten sonra tekrar vücut bularak gerçekleştiren gerçek bir psişik medyum olduğunu kanıtlamaya çalıştı. Eğer Houdini'nin böyle psişik güçleri vardıysa neden hayatını bu tür güçlerin varlığını reddetmeye adadı? Doyle'un (Holmes'un) yaratıcılığı yardıma yetişir. Derhal Doyle'un ifadelerine bakılırsa, Houdini, gerçek psişik güçlerin varlığını ve kendisinin de güçlere sahip olduğunu insanların bilmelerini istemedi. Eğer insanlar Houdini'nin psişik güçlere sahip olduğunu anlasalardı, ona becerikli bir sihirbaz olarak saygı göstermeyeceklerdi. Doyle'a göre Houdini öylesine gururlu biriydi ki, becerikli bir sihirbaz olarak görülmeyi tercih ediyordu. Kendisinde veya başkalarında paranormal güçlerin var olduğunu tam da bu yüzden reddetmişti. Doyle akıllı olma özelliğini kendi aklını çiğneyip spiritüalizm ve perilere olan sevgili inancını korumada kullandı.

Sonuçlar

Akıllı insanların neden aptal olduğu (veya böyle göründükleri) sorusu birçok tartışmaya beraberinde getirir. Yazarlar bazı konular hakkında görüş ayrılığına düşseler de, açık ya da üstü örtülü bir fikir birliğine varılabildiğini ve bazı konuların dile getirilebildiğini düşünüyorum. Bu ortak fikirlerin bazıları şöyle:

1. Aptallık hem bilişsel hem de ahlaksal anlam içerir.

2. Gerekçelenebilir hata veya gaflar "aptalca" olarak tanımlanmamalıdır. Zekâ ve mantıklılık, problemi ortaya koyanın aklındaki temsili üretme yeteneğini içerebilir.

3. Aptallığın veya görünürdeki aptallığın birçok eylemi düşüncesizlikten kaynaklanır. Az sayıda gerçekleşen düşünceli hareket etme kapasitemizi önemli olaylara saklamak için dünyevi süreçleri olabildiğince otomatikleştirmekten başka seçeneğimiz yoktur.

4. Birçok bariz aptallığın nedeni sınırlı veya yetersiz bilgi ve kaynaklardır. En kapsamlı psikolojik araştırmalarda dahi sözde psişiklerin söylediklerinde tutarlı herhangi bir geçerlilik bulunmadığı halde, onlar bu korelasyonların gerçek olduklarına inanırlar. Bu insanların büyük bir kısmı algıladıkları korelasyonların hayali olduğunu gösterecek bilgilere kayıtsız kalmaktadır.

5. Budala insanlar aptalca şeyler yapmaz.

6. Akıllı insanlar akıllı oldukları için aptal olabilirler. Bu noktaya değinmek için Alfred Wallace ve Arthur Conan Doyle örnekleri gibi.

Açıkça görülüyor ki, akıllı olma, bilgelik, aptallık ve ahmaklık hakkında söylenecek daha çok şey var.

Sh:34-39

Kaynak: Akıllı İnsanlar Neden Bu Kadar Aptal Olabilirler, Editör: Robert J. Stemberg, Orijinal Adı: Why Smart People Can Be So Stupid , trc: Metin Hüner Güncel Yayıncılık Eylül 2006 İstanbul

NİKOLAY VASİLYEVİÇ GOGOL'ÜN HAYATI VE ESERLERİ

"Hepimiz Gogol'ün "Palto" sundan çıktık." F. Dostoyevski

"Müfettişi, kötü ve adaletsiz olan her şeyi yansıtmak ve bir anda hepsinin üstüne gülmek için yazdım..." N. Gogol

Nikolay Vasilyeviç Gogol, 1809'da dünyaya geldi. Yoksul, ama soylu bir ailedendi. Doğduğu yer Ukrayna'nın göbeği olan Poltava eyaletinin Soroçinstı köyüydü. Gogol'ün bütün çocukluğu Ukrayna'nın küçük çiftlik sahipleri arasında geçti. İlk öğrenimini evde yaptı. Hocası bir medrese öğrencisiydi. Sonra Niyejin lisesine girdi. Orayı 1828'de bitirdi.

Gogol, öğrenimi pek de ciddiye almamıştır. Lisede temelli bir öğrenim görmüş sayılamaz. Ama edebiyata hevesi, merakı çoktu. **O yıllar içinde Rusya'da çıkan hemen her kitabı okuyor, okul gazetelerine, öyküler, şiirler yazıyordu.** O sıralarda Gogol'ün yeteneği aktörlükte belli oluyordu. Okul gösterilerindeki komik rollerde özellikle başarı kazanıyordu.

1828'in sonunda okulu bitirdikten sonra yanına birtakım tavsiye mektupları alarak Petersburg'a gitti. Parlak umutları vardı. Fakat bu büyük şehrin tatsız gerçeğiyle karşılaşınca bütün düşlerinin yıkıldığını anladı. Tavsiye mektupları bir işe yaramamıştı. İş bulamıyordu. **O zaman Gogol başka bir yolu denemek istedi. Okulda yazmış olduğu uzun bir şiiri bastırdı. Ama eleştirmenlerin sert yermeleriyle karşılaşınca, kitabının ' bütün sayılarını toplayıp yok etti.** Aktörlüğü de denedi. Ama tiyatro oyunlarını yalın ve doğal oynamak düşüncesinde olduğu için, abartmalı bir sahne dili ve tavrı arayan tiyatro müdürleri tarafından beğenilmedi. Sonunda, 1830 yılının ilkyazında bir bakanlıkta küçük bir memurluk bulabildi. O sıralarda annesine yazdığı bir mektupta şöyle diyor: **"Şube müdürlerinin budalaca yazılarını temize çekmekle uğraşıyorum. Oysa bu saçma işten oldumolası nefret etmişimdir. "** Gogol'e çok güç gelen bu memuriyet bir yıl sürdü. 1831'de bir soylular okulunda tarih öğretmeni oldu.

Bütün bu talihsizlikler, çırpınmalar arasında Gogol, edebiyat merakından hiç vazgeçmiyordu. Doğduğu memlekette olup bitenlerle de sıkı sıkı ilgileniyor, annesine yazdığı mektuplarda hep Ukrayna'daki olayları, çiftçilerin durumunu soruyordu. Sevgili Ukrayna'sı hiç aklından çıkmıyordu, işte bu sıralarda, Ukrayna'yı canlandıran Dikanka Akşamları adındaki eseri ortaya çıkaracak öykülerini yazmaya başladı. Bu öyküler iki cilt halinde 1831-1832 yıllarında yayımlandı ve görülmemiş bir başarı kazandı. Hele onların doğallığı, neşesi herkesi sarıyordu. Puşkin, bir mektubunda bu hikâyeler üstüne şöyle yazıyor:

"Şimdi Dikanka Akşamları'nı bitirdim. Bu öyküler beni şaşırttı. İşte gerçek, içten bir neşe. Kimi yerleri de ne kadar şiirli, duygulu. Bu çeşit yapıtlar bizim edebiyatımızda o kadar yeni ki, üzerimde bıraktığı şaşkınlık etkisi hâlâ geçmedi. **Söylediklerine göre, dizgiciler, kitabı dizerken gülmekten katılıyorlarmış.** Moliere de, Fielding de böyle bir şeyden hoşlanırlardı herhalde."

Fakat Puşkin de, okurlarla eleştirmenler de, o öyküleri kaplayan neşenin gizlediği hüznü fark edemediler, örneğin, kitabın belki de en neşeli öyküsü olan "Soroçinsk Panayırı" şöyle biter: "Şu mahzun insan kalbi! Onu hiçbir şey iyi edemez."

Gogol, bu ilk öykülerinde, o zaman bütün Avrupa'yı sarmış olan romantizm modasından kurtulamamış, aklın almayacağı olaylarla, doğaüstü güçlere fazla yer vermiştir. Ama bunu, o zamanki Ukrayna insanlarının dünya görüşüne bağlayarak ve birtakım halk masallarıyla karıştırarak yapmıştır. Bu bakımdan bu ilk hikâyelerin romantizmi yanında güçlü bir gerçekçi görüş de vardır.

Sonuna kadar Gogol'ün yapıtlarının belli başlı bir özelliği sayılacak olan, hüzünle neşenin kaynaşmış bir halde oluşu bu ilk öykülerde de görülmektedir.

1833 1835 arasında Gogol, sonradan Mirgorod Öyküleri adı altında toplayacağı öykülerini yazıyor. Bu öykülerde yazarın gerçekçi yanı daha ağır basmaya başlıyor. Gogol, Ukrayna'nın küçük çiftlik sahiplerini "Eski Zaman Beyleri" ve küçük şehir hayatını "İvan îvanoviç ile Ivan Nikiforoviç'in Nasil Kavga Ettiklerinin Hikayesidir " öykülerine konu olarak seçmektedir. "Eski Zaman Beyleri"nde geçmiş yılların rahat, sakin, tembel yaşamını canlandırıyor. "Ivan îvanoviç Ue İvan Nikiforoviç'in Nasıl Kavga Ettiklerinin Hikâyesidir" adlı öyküde ise küçük bir şehirde yaşamın nasıl boşu boşuna geçtiğini anlatıyor. Buna karşı, gene o ciltte bulunan "Taras Bulba"da eski Ukrayna'nın parlak günleri yaşatılmıştır. Gogol'ün burada, bütün romantikler gibi, yaşadığı günlerin kasveti, sevimsizliği, bayağılığı içinde, geçmiş günlerin özlemini duyduğu görülüyor. Bunlar, Gogol'ü sonradan, toplumsal düşünce alanında gericiliğe kadar götürecek olan bir geçmiş zaman sevgisinin ilk belirtileridir.

1834-1835 yıllarında tarihle de uğraşmaya başlayan Gogol, Petersburg Üniversitesine tarih profesörü oluyor. Büyük bir Ukrayna tarihi yazmayı tasarlıyor. Ortaçağ üzerine bir dizi makale hazırlıyor. Fakat bu iş için bilim temeli zayıftır. 1835'de üniversiteyi bırakıp kendisini bütün bütüne edebiyata veriyor. Artık ne memuriyette, ne de profesörlüğü sırasında gerçekleştiremediği toplumsal bir ödev görmek isteğini yalnız edebiyatta gerçekleştirmeyi düşünmektedir. İlk yapıtlarında kimi neşeli, kimi hüzünlü bir mizah görüldüğü halde, sonraki yapıtlarında taşlama yanı güçleniyor. Toplumsal, ahlaki derslerini artık bu yolla, yani taşlama yoluyla vermeyi kararlaştırmıştır. Eserlerinden romantizm hâlâ tamamen çekilmiş değildir. Doğaüstü güçlere, olmayacak olaylara yazılarında yine yer vermektedir. Ama bunlar daha çok öykülerinin düzenlenmesine yarayacak birer araçtır. En küçük ayrıntıya değin inen bir gerçekçilik, yapıtlarının temeli olmuştur. Artık Gogol'ün eseri, yaşamın aynasıdır. Yalnız Ukrayna yaşamının değil, Petersburg'un da. Gogol'ün öykülerinde, komedyalarında şimdi artık yalnız çiftlik beylerini değil, şehirli tüccarları, sanatkârları, memurları da görüyoruz. İşte Gogol, en büyük eserini bu yolda verecek, gerçekçiliğinin en kusursuz, en olgun ürünlerini bu yolda yaratacaktır.

Petersburg'da yakından görüp anladığı, para, mevki hırsı, toplumsal eşitsizlik gibi sorunlar Petersburg Öyküleri'nde kendini gösterir. Bu kitabın ilk öyküsü, "Nevski Bulvarı"1834'de yazılmıştı. Bu eserin en güzel öyküsü olan "Kaput" 1839-1840'da yazılmıştır. Bu öyküyle Gogol, Rus edebiyatında yeni bir çığır açıyor. Toplumun alt katlarında yaşayan insanlara karşı derin bir sevgi bu çığırın bellibaşlı bir özelliğidir. Dostoyevski, XIX. yüzyıl Rus romancılarından söz ederken: "Hepimiz 'Kaput'dan çıktık," der.

Gogol, yine o yıllarda tiyatro çalışmalarıyla uğraşıyor. Sonradan 1842'de basılacak olan Bir Evlenme adlı oyununa 1833'de başlıyor. 1834'de de Müfettiş'i yazmaya koyuluyor. Müfettiş, 1836'da oynanmıştır.

Müfettiş'in uyandırdığı tepkiler, bu oyun üstüne yazılan sert eleştiriler ve Müfettiş'ı Gogol gibi anlamayıp da onu kendi davaları için kullanmaya kalkışanların övmeleri, Gogol'ün zaten zayıf olan sinirlerini bozdu. Bunun üzerine yazar Rusya'yı bırakıp İtalya'ya gitti.

Bundan birkaç ay önce Puşkin ona, Gogol'ün en büyük eseri ve dünyanın en ünlü romanlarından olan Ölü Canlar'ın konusunu vermişti. Ölü Canlar'ın kahramanı Çiçikov Rusya'nın birçok kentini dolaşır ve hileli bazı yollardan zengin olmaya uğraşır. Gogol, bu konu üstüne şunları yazıyor: **"Puşkin, Ölü Canlar konusunun bana çok uygun düştüğünü, çünkü bana Çiçikov ile birlikte bütün Rusya'yı dolaşmak ve çeşit çeşit insanları canlandırmak fırsatını vereceğini söylemişti."**

İşte Gogol, Müfettiş'i yazdıktan sonra kendisini bu yapıta veriyor, önce, daha çok, gülünç tipler canlandıracağını tasarladığı halde, yazmaya başladıktan sonra, konusunu ve kahramanlarını derinleştirmeye başlıyor ve bu romanını, yaşamı ve toplumu bayağılaştıran kötülüklerle bir kavga aracı haline getiriyor.

Ölü Canlar'ın birinci cildi 1842'de yayımlandı ve çok büyük bir başarı kazandı. Fakat Gogol, eserinden memnun değildi. Ona göre bu birinci cilt Rusya'nın bir yanını, kötü yanını gösteriyordu. İkinci ve üçüncü ciltler ise Rus toplumunun olumlu yanlarını ortaya koyacak ve bu toplumun daha iyi bir duruma geçebilmesi için tutulacak yolları gösterecekti. Bunun içindir ki Gogol, eserine roman değil, destan adını vermiştir. Ona göre, Odysseia nasıl eski Yunan toplumunun yaşamını her yönden gösteriyorsa, Ölü Canlar da tıpkı böyle, Rusya'nın içini dışını ortaya koyacaktı. Fakat Gogol, Ölü Canlar'ın ikinci cildinden bir türlü memnun olamıyordu. Bu yüzden, 1845'de bu cildin elyazmalarını ateşe attı, ikinci kez yazdığı bu cildi 1850'de gene yok etti. Bugün elimizde bulunan ikinci cilt, o zaman Gogol'ün evinde ele geçirilen bazı notlardan ve parçalardan ibarettir.

Müfettiş'den ve özellikle Ölü Canlar'ın ikinci cildinin ateşe atılmasından sonra Gogol'ün geçirdiği psikolojik bunalımın şu nedenden ileri geldiği söylenebilir: Her iki yapıt da, kendisinin savunmak istediğini söylediği, o zamanki devlet düzenine karşı, yenilik yanlılarınca bir silah olarak kullanılmıştır.

Bu durum karşısında Gogol, yolunu değiştirmeye karar veriyor. Dünyadaki bütün kötülüklerin insanlardaki kötü niyetlerden ileri geldiğini ve bu kötü niyetlerin temizlenmesi işinin, Müfettiş ve Ölü Canlar'da yaptığı gibi kötü insanları yererek değil, iyi insanları göz önüne alarak başarılabileceği düşüncesine varıyor. Oysa kalem, gene bellediği yolda yürümektedir. İşte Ölü Canların ikinci cildinden bir türlü memnun olamayışının ve sonunda bu cildi ateşe atışının nedenleri buradadır... Çünkü Gogol, gerçekçi bir yazar olduğu için dünyadaki kötülükleri görmeye alışmıştı. Ne kadar istese de iyi insanlar ve iyi gidişler uyduramazdı. Bir çıkmaz içindeydi. Bu düşüncelerle yapıtlarını yeni bir biçimde tanıtmaya kalkıştı. Onları yeni bir biçimde yorumlamaya çalışıyordu... Müfettiş'e ekler yazdı. Kitabımızın içinde bulacağınız bu eklerde Gogol, oyuncularının ağzından Müfettiş'i inceliyor, eserinin devlet düzenini yıkmak amacıyla değil, insan ruhunun temizlenmesi niyetiyle yazılmış olduğunun anlaşılmasına çalışıyor. O, nerdeyse yaptığı işten korkmuş gibidir. Eserini yadsımaya kadar varamadığı için iki karşıt kutup arasında bir uzlaşma arıyor. İşte Tiyatro'dan Çıkış bu amacı sağlamak niyetiyle yazılmıştır. Toplumda kökten bir değişme olsun istemiyor. Gösterdiği kötülüklerin, giderilmesi kolay kötülükler olduğuna herkesi inandırmaya kalkıyor. Yalnız 'ruh' üzerinde duruyor. Dikkati dışardan içeriye çevirmek isteğindedir. Avrupa'dan gelen yeni

düşüncelere karşı artık açıkça cephe alıyor. O kadar ki Dostlara Yazılan Mektuplardan Seçme Parçalar adlı eserinde o, artık bir gericidir. 1861'de yıkılacak olan kölelik düzenini savunuyor. Fakat bu noktada onu, körü körüne geri bir kafa taşımakla suçlamak haksızlık olur. Gogol, kölelik düzeninde düzeltmeler istiyordu. Köle sahipleriyle köleler arasında bir baba oğul ilişkisi kurmak gerektiğini söylüyordu. Bir çeşit ortaçağ düzeni yanlısıdır.

İşte Gogol'ün bu son durumu onu sevenlerde hoşnutsuzluk, sinirlenme uyandırdı. Herkes onun aleyhine döndü. Hatta, Gogol'ü en çok sevenlerden ve onun büyüklüğünü ortaya koyanlardan biri olan Rusya'nın en ünlü eleştirmeni Belinski bile ona şiddetle saldırdı. (Belinski'nin bu saldırısı, sonradan Rusya'da herkesçe ezberlenen bir mektubundadır. Bu mektup Tercüme Dergisi'nin 27nci sayısında yayımlanmıştır. Dostoyevski, bu mektubu bir arkadaş toplantısında okuduğu için Sibirya'ya sürgün edilmişti.) Bu durum Gogol'e büsbütün dokundu. Hastalığı arttı, son yıllarını dinsel kaygılar içinde geçirdi. 1852 Martının dördüncü günü sinir bunalımları içinde öldü.

Gogol'ün tragedya denemeleri. — Gogol'ün en verimli on yılının (1832-1842) ürünü olan oyunları, bütün yapıtları arasında önemli bir yer tutar. Ama bu on yıl içinde onun ünlü öykülerini, romanlarını da buluyoruz.

Mirgorod Hikâyeleri ile Ölü Canlar'ı bu dönemde yazmıştır. Gogol'ün, oyunlarında büyük bir başarıyla ortaya koyduğu "gülünç" oluşlar, öykülerinde, romanlarında da göze çarpar. Müfettiş' deki, Bir Evlenme'deki özellikler araştırıldığı zaman, bunların az çok öykülerinde de bulunduğu görülebilir.

Puşkin'e, Gogol'e gelinceye değin Rusya'da dram yoktu. Daha çok tarihsel tragedyalarla seyircilerde sırf dehşet, korku, hüzün yaratan birtakım melodramlar yazılmaktaydı. Bunlarda da gerçekçiliğe doğru bir gidiş bulmak güçtü.

Gogol, her türde, yani hem tarihsel tragedyada, hem melodramda yeteneğini denedi, ama bir başarı elde edemedi. O dönem kişilerini ele alarak yazdığı bir melodramın bugün ancak iki sahnesi kalmıştır. Bir de konusu IX. yüzyıl İngiliz tarihinde alınmış Alfred adında bir tragedyası vardır ki, bunun da birinci perdesiyle, ikinci perdesinin başlangıcı bugün elde bulunmaktadır. Alfred, 1835'de yazıldı. Anlaşıldığına göre Gogol, bunda halkı ezen, bilgisiz, zalim kişizadelerle, devlet düzenini kurmaya uğraşan Kral Aflred arasındaki çekişmelerden savaşımlardan söz eder. Bu, bir tek kahraman çevresinde dönen bir tragedya değil, belki de bir halk tragedyası denemesiydi. O zaman Puşkin de yeniden bu doğrultuda çalışmaya başlamıştı. Boris Godunov'u daha önce, 1831'de yazmıştı. Bu eserin, Gogol üzerindeki etkisi büyük olmuştur.

IX. yüzyıl İngiliz tarihinden alınmış bir konuyu canlandıran Aflred ile Müfettiş arasında, ilk bakışta hiçbir yakınlık bulunamayacağı sanılırsa da aslında bu iki yapıt birbirine benzemektedir. Çünkü her ikisinde de hasta,, zayıf bir devletin kurtarılmasına yarayacak yollar ve çareler belirtiliyor. Nitekim Gogol, bu tragedyayı bırakıp o yıl Müfettiş'i yazmaya koyuluyor.

1839-1841 yılları arasında tragedya yazmak isteğini bir kez daha denemeye kalkışıyor. Konuyu Ukrayna tarihinden alıyor. Epey de yazıyor. Ama bir gün çağdaşı ozan, çevirmen Jukosvki'ye yazdıklarını okurken onun uyuduğunu görünce, bu işi başaramadığını anlayıp

yazdıklarını yok ediveriyor. Bu dram üstüne bundan başka bir şey bilmiyoruz. Yalnız sanıldığına göre, bu oyun yazılsaydı, belki de bir Ukrayna halk tragedyası olacaktı.

Gogol'ün komedya yazarlığı. — Gogol çocukluğundan beri komedyaya karşı büyük bir ilgi duymuştur. Bunda babasının da etkisi olmuştu. Çünkü o da birtakım halk komedyaları yazardı. Gogol'un okul gösterilerindeki başarıları da söylenir. Onun yazı alanına ilk adımını attığı Dikanka Akşamlan öykülerinde komedya öğesi besbellidir. Nitekim "Noel'den Bir Gece önce" adlı öyküsünün sahneye konulmuş olması, bunların dramatik bir özellik taşıdıklarını anlatmaya yarar sanırız.

Demek ki Gogol'ün öykülerindeki "gülünç" özelliğe birde onların tiyatro bakımından taşıdıkları özelliği eklemek gerekiyor. Dikanka Akşamları yayımlandıktan bir yıl sonra, 1833'de Gogol'ün komedya ile ilgilenmeye başladığını görüyoruz.

> Bir arkadaşı anlatıyor:
>
> "Bir gün Gogol ile konuşuyorduk. Ben dedim ki:
>
> — Bizde bir tiyatro eserine konu olabilecek olaylar yok. Çevremiz anlamsızlıkla; tekdüzelikle dolu. Bunların arasında güldürücü bir şey bulmak çok güç.
>
> Ben bunu söyler söylemez Gogol karşı çıktı:
>
> — **Yanılıyorsunuz, dedi. Gülünçlük her yerde vardır.**
>
> **Aramızda durup duruyor ama göremiyoruz. Onu ancak bir sanatçı bulup çıkarabilir. O zaman da, şimdiye kadar biz nasıl olmuş da bunu görememişiz diye şaşıp kalırız."**

Bu konuşmadan altı ay sonra Gogol'ün arkadaşı Pletnev, Jukovski'ye, Gogol'ün kafasında bir komedya kurduğunu yazıyor. Birkaç ay sonra da, 1833 yılının başında Gogol, bu tasarının başarısızlıkla sona erdiğini arkadaşı Pogodin'e bildiriyor:

> **"(...) Aklım fikrim bir komedya yazmakta. Moskova'da, yolda, burada, her yerde bu iş kafamdan çıkmıyor. Konu hazır; adını da buldum. Hem de ne alaylı, ne güldürücü, bilemezsin. Ama kalemim bir türlü yürümüyor. Çünkü farkında olmayarak öyle şeyler yazmaya başlıyorum ki, bunları sansür, kabil değil bırakmaz. Oyun da oynanmazsa neye yarar? Tiyatro eseri ancak sahnede yaşar. Şimdi artık suya sabuna dokunmayan bir konu bulmaktan başka çarem yok. Bu öyle bir konu olmalı ki, mahalle polisini bile kuşkulandırmasın. Fakat gerçeği ortaya koyamayan, içinde iğneli alaylar bulunmayan bir komedya neye yarar ki."**

Bu oyunun adı Vladimir Nişanı idi. Gogol'ün bu oyunu yazamayışının bazı nedenlerini yukarıda kendi kaleminden öğrendik. Ama başka nedenler de gösterilebilir ki, bunları yazmadan önce, şimdiye değin anlattıklarımızdan belirmeye başlayan, Gogol'ün tiyatro anlayışını özetlendirelim:

A) Gogol'e göre komedya, her şeyden önce insanı neşelendiren, güldüren bir sanattır. Oysa, o çağda gülme kaba, bilgisiz halkın, eğlenmesine yarayan bayağı bir şey sayılıyor, hele ince düşüncelerle, nüktelerle dolu olması istenen komedyanın bir koşulu gibi görülmüyordu.

B) Gülünçlük her yerde vardır. Aramızda, çevremizdedir. Ama onu göremiyoruz. Bu gizli gülüncün ortaya çıkarılması, gülüncün bulunduğu karakterlerin belli edilmesiyle olur.

C) Ama karakterlerin belli edilmesi yetmez. Bir de toplumsal gerçeği ortaya koymak gerekir. Bu da yerme kullanarak yapılabilir.

D) Komedya her şeyden önce bir sahne eseridir.

İşte bütün bu koşullar; yermeyle varılan toplumsal bir amaç, gülüncü karakterlerde aramak, güldürmek amacmm gözden uzak tutulmaması, en sonra bütün bunların sahne gereklerine göre canlandırılması... Gogol'ün dramatik yapıtlarının temel öğeleri olarak görünürler.

Gogol, bu kuralları iyice bilmesine, kendine mal etmesine karşın Vladimir Nişanı oyununu bir türlü yazamıyor. Çünkü bunların hepsini bir arada uygulamak istiyor. Oyununda en aşağıdan, en yukarıya değin, bütün memurlar, Petrograd sosyetesi, hizmetçiler, taşradan gelenler görünsün istiyor.

Vladimir Nişanı'nda üçlü bir çatışma var. **Nişan almak için çırpınma, bir miras sorunu, bir de kadın-erkek ilişkisi.** Demek; mevki, para ve evlenme, ilk ikisinin içinde memurların kaygıları, müdür olmak için çırpınmaları gibi bürokratik olaylar bulunuyor. Üçüncü olarak sayılan nokta, çıkar için girişilen bir evlenmedir. Burada aşk "birinci planda görünmüyor. Çünkü Gogol, komedyayı aşk üzerine değil, toplumsal sorun üzerine kurmak gereğine inanır. Aşka, tıpkı insanlar arasında olup geçtiği gibi, öteki sorunlar ve konularla bir arada yer verir. Gogol, tek başına aşk üzerine kurulacak bir oyunda bu konuyu sonuna değin incelemek gerektiğini, böyle olunca da o eserin artık kimseyi güldüremeyeceğini söyler.

> **"Ben, aşk bir oyuna konu olamaz demedim. Yalnız aşk değil, ondan daha yüksek olan duygular da pekâlâ bu işi görebilir. Ama bir koşulla; onlar ancak bütün derinlikleriyle anlatılabildikleri zaman bir anlam kazanırlar, insanın, onları ele alınca, oyunun bütün öteki yanlarını gözden çıkarması gerekir. O zaman da komedyanın temeli olan her şey yok olur gider. Komedya bir toplum sanatı olarak büsbütün ortadan kalkar."**

Gogol, arkadaşı Pogodin'e gönderdiği mektupta, tasarladığı oyunu yazamayacağını söylediği zaman polisi korkutmayacak bir konu bulmak istiyor. Anlaşılıyor ki, yeniden niyetlendiği bu komedya Bir Evlenme'dir. Ama o vakit adı Kısmetler'di.

Gogol, 1834'de bu komedyasının bittiğine karar veriyor. Sahneye koymaya hazırlanıyor. Ama 1835'de Puşkin'den Müfettiş'in konusunu alınca artık her şeyi unutup yalnız bunu düşünmeye başlıyor. Müfettiş yazılıp bittikten sonra Kısmetler'i yeniden gözden geçiriyor. Epeyce de değiştiriyor. .. Adını da Bir Evlenme yapıyor. Kısmetler ile Bir Evlenme arasındaki değişikliği gözden geçirmek yararlı olacak.

Gogol, bu değişiklikleri, eserine daha çok toplumsal bir çeşni vermek doğrultusunda yapıyor, örneğin, Bir Evlenme' de görülen adayların kimi tüccar, kimi de memurdur. Evlendirilecek kız, bir tüccar kızı olmasına karşın, bir soyluyla evlenmek niyetindedir. Buna karşı halası tüccarları seçmesini ister. Tüccarların hiç de soylulardan aşağı olmadığını, tüccar kumaş vermezse soylunun çıplak kalacağını söyler. Bu sahnedeki tartışmalar o vakit ki Rusya'da gelişmeye başlayan tüccar, serbest meslek erbabı sınıfıyla, yavaş yavaş zayıflamaya yüz tutan, yoksullaşan soylular arasındaki çekişmeyi göstermesi bakımından yapıta toplumsal bir görünüş vermektedir. İşte o kişileri, olayları bu ışık altında incelemek gerektir.

Müfettiş. — Gogol, Müfettiş'in konusunu Puşkin'den almıştır. Puşkin, ona yaşadıkları çevreden alınmış bir konu veriyor. O zaman Rusya'da kendisine müfettiş süsü veren birçok kişiye rastlanıyordu. Hatta bir gün Nijni Novgorod'da Puşkin'i de müfettiş sanmışlardı. Çünkü hükümet ıslahata girişmiş olduğu için, devlet dairelerini sık sık teftiş ettiriyordu. Bu müfettişlerin çoğu da kendilerini tanıtmadan geziyorlardı. Gogol'den önce bu türlü konularda daha başka komedyalar da yazılmıştı. Ama biraz aşağıda göreceğimiz gibi hiçbiri Gogol'ünki kadar gerçekçi bir komedya olamamıştır.

Gogol, bu konuyu 1835 yılının Ekim ayında ele aldı, Aralıkta bitirdi. Ama oyun ancak 1836'nm Nisanında oynandı. O vakte değin üç kez yeniden yazıldı. İlk oynanışından sonra iki kez daha değişti.

Gogol 'ün Müfettiş üstüne yazıp söyledikleri bu eserine ne kadar önem verdiğini gösterir.. İtiraflar adlı kitabında: **"Müfettiş, benim yaşamımda bir dönüm noktası oldu. Rusya'daki rezaletleri bir araya toplamak ve halkı onlara bir kerede güldürmek istedim,"** diyor.

Gogol, bu eseriyle, devlet makinesini alaya almadığını birçok kez söylemiştir. Ama doğrusu, hiçbir yerde devleti savunmadı da. Müfettiş'e yazdığı bir sonda bu eserindeki kasabayı 'ruhumuzun karanlık kenti' diye betimliyor. Onun çirkinliklerini, bayağılıklarını ortaya dökmek gereğine inanıyor. Bunun da gerçek bir müfettişle, yani kendi kendimizi yererek, iğneleyerek, bu karanlık kente inmekle kabil olacağını söylüyor. Ama bu karanlık kentte hiçbir aydınlık, ruha sükûn, inanç verecek hiçbir ahlak ışığı göstermemiştir.

Müfettiş'de Gogol kötü kişiler yaratmıyor. Oysa o zamanda toplumu yermek niyetiyle yazılan sahte müfettiş konulu yapıtlardaki kişiler, kötülüklerinde hiçbir tereddüde yer bırakmayan haydutlar, hırsızlardı, Gogol'ün aldığı tipler ise kötü insanlar değil, öyleyse onun yergisi doğrudan, insanları bu duruma sokan kurulu düzene çevrilmiştir. Nitekim Belinski, Müfettiş'deki kaymakamdan söz ederken, **"Şuna dikkat ediniz ki, kaymakam ahlaksız bir adam sayılamaz. Bütün bunlar onun ahlak gelişiminin, ödevlerini kavrayış tarzının doğal sonucudur,"** diyor. Kaymakam da kendisini bu doğrultuda savunuyor: **"Ben böyle davrananların ne birincisi, ne de sonuncusuyum; herkes böyle yapıyor."**

İşte bu noktada Müfettiş, sahte müfettiş çevresindeki olayları konu olarak seçen o dönemin birçok eserinden ayrılıyor. Onlarda canlandırılan sahte müfettiş ve memurlar gerçekte birer haydut, birer hırsızdır. Sonunda hepsinin gerçek yüzü ortaya çıkar. Hepsi yakalanır. Böylece toplumun bir yerinde görülen bir fenalık ezilmiş, adalet yerini bulmuş olur. Oysa Müfettiş'de böyle bir son yoktur. Gerçek müfettişin geldiğini haber veren jandarma, olsa olsa, bir umut; doğruluğun, vicdanın ortaya çıkışıdır. Ama Gogol, bu düzenbazlar alayının cezalandırıldığını göstermiyor. Onlar belki bu tehlikenin de hakkından geleceklerdir. Zaten Gogol, eserine böyle bir son vermeyip de memurları cezalandırsaydı bu, belli bir kötülüğün temizlenmesi demek olurdu. Oysa Müfettiş oyunu bize toplumun belli bir köşesini değil, tümünü anlatıyor. Demek bu olayın geçtiği yer belli bir yer olmakla birlikte, ortaya konulan kötülükler bütün topluma ilişkin kötülüklerdir.

İşte Müfettiş'in gerçekçi, insansal ve her yer için geçerli olan yanı— bir sözcükle klasikliği — burada belli oluyor. Belki o ildeki kötülükler, o vakit ki Rusya'nın bütün ilçelerini kaplamıyordu. Belki de bugünkü dünyada bu gibi memurlarla dolu bir kent yoktur. Ama bu oyunda gösterilen yönetim ve ahlak kusurlarına, az ya da çok, her dönemde ve her kentte rastlanabilir. Zaten Müfettiş'in yüz yıldan fazladır dünyanın sanat çevrelerinde, tiyatrolarında,

halkça ve aydınlarca anlaşılarak, beğenilerek karşılanması, bu yapıta karşı duyulan ilginin eskimemesi, eksilmemesi bunu belli eder.

Gogol ve Moliere. — Gogol'ün yarattığı karakterler klasik komedyanın tiplerinden şu bakıjndan ayrılır: Gogol, bir karakter sergisi yapmak istemiyor. Yapıtlarındaki kişilerin doğalarını, ahlaklarını oyunun genel gidişi içinde ortaya koyuyor. Onları ön bir görüşle tanıtmıyor, örneğin Müfettiş 'de bütün karakterler müfettişin gelmesi sorununa karşı aldıkları durumla anlaşılıyor.

Oysa örneğin XVII. yüzyıl Fransız komedya yazarı Moliere'in yapıtlarında durum böyle değildir. O, sahneye eserinin konusundan ayrı diyebileceğimiz karakterler çıkarıyor, örneğin Cimri'de Harpogon'un sahneye çıktığı zaman bir cimri olduğu bellidir. Oyunun ilerleyişiyle bu karakter ancak doğrulanıyor. Oysa Müfettiş'de biz konuya girmeden önce kaymakam üstüne tam bir kanı edinemeyiz. Hem o, hem öteki kişiler ancak müfettişin gelişi haberi karşısındaki durumlarıyla belli oluyorlar. Bu yapıttaki karakterlerden hiçbiri belli bir tipe bağlanamıyor. Onlar ancak toplum içinde bir anlam kazanıyorlar.

Bundan Gogol'ün toplumu yansıttığı, Moliere'in ise soyut tipler yarattığı sonucu çıkarılmamalıdır. Her iki sanatçının da zamanlarını eleştirerek insanın gerçek bir görünüşünü ortaya koydukları kuşku götürmez. Ama bu amaca yürürken tuttukları yollar başka. Denilebilir ki; Moliere'in önceden kararlaştırılmış, bilinen tipleri toplumla karşılaştırmasına karşılık, Gogol, toplum içindeki olaylar karşısında karakterlerin nasıl belirdiğini gösteriyor.

Bu ayrımın nedenini, her iki yazarın zamanları arasındaki ayrımda aramak yerinde olur. XVII. yüzyılda yaşayan Moliere'in, içinde bulunduğu toplumu düşünelim. Başta bütün güçleri elinde tutan, dediği dedik bir kral. Onun çevresinde, rahatlarını, geçimlerini bu düzene bağlamış insanlar. Daha toplum içinde kaynaşmalar, başkaldırmalar başlamamıştır. Fransa'nın sakin bir zamanı. Bu koşullar altında, yazarlar insan psikolojisini incelemeye doğru gidiyorlar. Toplumun daha iyiye varmasını insan ruhunun iyileşmesinde arıyorlar.

Gogol'ün zamanı, içinde yaşadığı toplum ise bambaşka. Kaynaşmalar, rahatsızlıklar, yakınmalar var. Toplumda bir değişme isteği görülmektedir. Artık gözler dışarıya doğru çevrilmiştir. Tiyatrodan Çıkış adlı yapıtta, kişilerden biri, **"Bizde de hiçbir piyes hükümeti araya karıştırmadan bitmiyor,"** diyor. Buna karşı, Gogol'ün düşüncesini söylediği anlaşılan başka biri de: "İyi ya... bu bizim komedyamızın bir özelliği oluyor," diye karşılık veriyor.

Bundan başka o zamanki Rusya'nın, edebiyatın gidişi üzerine başka bir etkisi olduğu da söylenebilir. XIX. yüzyıl Rusya'sında bütün iyilikler, bütün değişiklik önerileri edebiyattan bekleniyordu. Çünkü o dönemde toplumsal ve siyasal etkinlikler için tek elverişli alan edebiyattı. Nitekim Gogol da edebiyat dışında, kendisine istediği gibi bir yol seçmek olanağını elde edemediği için bütün istekleri, bütün düşünceleriyle bu yola atılmıştı.

Bu ayrımlar bir yana, Gogol ile Moliere arasındaki benzerlikler de, üzerinde durulacak bir değerdedir, önce her ikisi de komedyanın neşe vermesini, güldürmesini istiyorlar. Bu amaca varmak için de halkın beğenisini temel almaktan çekinmiyorlar. Bu durumu şimdi olağan görüyoruz. Ama gerek XVII. yüzyıl Fransa'sında, gerekse XIX. yüzyıl Rusya'sında halk beğenisinin, halk anlayışının nasıl küçük görüldüğü, bunlara dayanarak birtakım gülünçlükler yaratmanın nasıl kabalık sayıldığı göz önüne alınacak olursa bu yazarların cesareti anlaşılır. Örneğin Moliere'i zamanın büyük tragedya yazarı Racine bile anlamamış, onu halkın bayağı

bir eğlencesi gibi görmeye değin varmıştır. Tiyatrodan Çıkış'da da kibar, soylu seyircilerin Gogol'ü bu çeşit bir bayağılıkla suçladıklarını görüyoruz. Demek bu yazarların komedyaları, incelikten uzaklaşmış, sanat değerleri olmayan birtakım yapıtlar gibi, nerdeyse birer vodvil gibi alınıyor. Bu görüşün yanlışlığı bugün ortadadır.

Bu yanlış anlayışla çarpışmak için Moliere'in ve Gogol'ün neler yaptıklarına bir göz gezdirecek olursak bu noktada da bazı benzerlikler bulacağız. Örneğin, Kadınlar Mektebinin Tenkidi ile Versay Tuluatı'nı Tiyatrodan Çıkış'la kıyaslayabiliriz. Bu eserlerda yazarlar, sanatlarına yapılan saldırıları ortaya koyup kendilerini savunuyorlar..

"Müfettiş" nasıl karşılandı. — Bunun yanıtını Gogol'ün mektuplarında, o dönemde yaşamış olan Rus yazarların yazılarında bulabiliriz. Gogol, 1836'da yazdığı bir mektupta şöyle diyor.

"Seyirciler genellikle oyundan memnun kaldılar... Yarısı çok iyi karşıladı. Yarısı da bastı küfürü. Ama bu küfürün nedeni sanatla ilgili değildir."

Seyircilerin bu ikinci bölümünü düşünerek, Gogol, oyuncu Sçepkin'e şöyle yazıyor:

"Oyunun etkisi büyük ve gürültülü oldu. Herkes bana karşı. Yaşlı ve saygın memurlar, memuriyet yaşamından bu biçim söz eden bir adamın içinde kutsallık adına hiçbir şey bulunamayacağını söylüyorlar. Polisler aleyhimde, tüccarlar aleyhimde, edebiyatla uğraşanlar aleyhimde. Küfrediyorlar, ama yine de oyunu görmeye gidiyorlar. Dördüncü temsil için şimdiden yer kalmadı... Komedya yazarlığının ne demek olduğunu şimdi anlıyorum. Yaptığın işte gerçeğin izi göründü mü, bütün insanlar teker teker değil, topluca aleyhine kalkıyorlar.

Bizim yurdumuzda bir yazarın içinde bulunduğu kötü durumu düşününce insana bir üzüntüdür çöküyor. Herkes onun aleyhinde... O, ihtilalcidir, kundakçıdır. Ben, sahnede birtakım namussuz tipler canlandırdım. Tuhafı şu ki, namuslarından kuşkulanmadığım birçok kişi buna kızıyor. İnatçı bir bilgisizliğin belirtisi olan bu alınganlık bana çok dokunuyor... Altı taşra memurunun kötü davranışları anlatıldığı için, hükümet merkezi kendisini hakarete uğramış sayıyor. Ya maazallah, onun halinden hafifçe söz edilmeye kalkışılsa ne olacak..."

Kaymakam rolünü oynayan Sçepkin, oyuna karşı yapılan bu saldırıları şöyle açıklıyor:

"Bu oyunu seyretmeye gelenlerin yarısı rüşvet vermeye, yarısı da rüşvet almaya alışmıştır. Eh, onlardan daha iyi bir karşılık beklemek de anlamsız olur."

Fakat bu iki kümeye girmeyen birtakım insanlar, Müfettiş'i coşkun bir alkışla karşıladılar. Onu, Çarlık zorbalığına karşı silah olarak kullanmaya başladılar.

Belinski, 1836'da şöyle yazıyordu:

"En sonunda Moskova'ya Müfettiş'den 25 nüsha gelebildi. Bu 25 nüsha kapışıldı. Elden ele geçti. Yüzlerce kez okundu, ezberlendi, atasözü haline geldi. Ve hakareti hak edenlere karşı kullanılmaya başlandı. Bütün bunlar çok çabuk oldu. Hatta temsilden önce. Bu komedyanın sadece güldürücü bir yapıt olduğunu söyleyenler yanılıyor. Evet, ilk bakışta öyledir. Fakat içi acı, çok acı."

Kaynak: NİKOLAY VASİLYEVİÇ GOGOL BÜTÜN OYUNLARI Çevirenler: Melih Cevdet Anday Erol Güney, Adam Yayınları İkinci Basım: Mayıs 1991İstanbul

UNUTULMUŞ BİR CEMAAT-MANİSA YAHUDİLERİ

Hzl: Feridun Mustafa Emecen

ÖNSÖZ

"Bir gün bir yeniçeri yolda rastladığı bir Yahudi'yi çevirip ona,;
Siz İsa peygamberi çarmıha germişsiniz öyle mi ? diye sorarak kılıcını
çeker; biçare Yahudi korku içerisinde,
Aman ağam bu bin beş yüz yıl önceydi, benim ne suçum var,
Bunun üzerine yeniçeri,
Olsun ben yeni öğrendim " der.

Sonunda Yahudi canını kurtarabilmiş inidir bilinmez; ancak her üç semavi dini de ilgilendiren ve içerisinde derin anlamlar gizli olan bu ironik fıkra, hem tarihte çeşitli idarelerin altında yaşayan Yahudilerin durumunu, hem de burada bu satırların yazarının ele aldığı konunun mahiyetini bir ölçüde yansıtmaktadır. Zira Osmanlı toplumu içinde, sosyal bakımdan kapalılık arzeden kendi içindeki münasebetlerin mahiyetine nüfuz edebilme zorluğu bulunan bir küçük Yahudi topluluğunun tarihini incelemenin, söz konusu dine mensup olmayan ve bu dünya ile hiç bir irtibatı bulunmayan bir araştırıcı için önemli meselelere ve zorluklara yol açacağı şüphesizdir. Bununla birlikte, onların kendi dışlarındaki muhtelif kesimlerle olan münasebetlerinin ve Osmanlı cemiyet yapısı içindeki yerlerinin, iktisadi kapasitelerinin, demografik yapılarının, sosyal hareketliliklerinin ortaya konması, böyle bir mensubiyetin gerekliliğini ilzam etmez. Aksine farklı bir bakış açısı ile yapılan değerlendirmelerin önemli olacağı, daha sıhhatli bilgilere ulaşılabileceği düşünülebilir.

Bir-iki çalışma hâriç Türk tarihçilerinin ilgisi dışında kalan yahud ciddi, birinci elden kaynaklara dayalı çalışma yapılmayan Osmanlı Yahudileri tarihi ile alakalı incelemeler, çoğunlukla Musevî asıllı tarihçilerin tekelinde kalmış ve onların da tesiriyle biteviye tekrarlanan genel bilgilerle meşbu bir literatür oluşmuştur. Bunların yönlendirici olup olmadıkları bir yana, söz konusu çalışmalar, cemaatin içyapılarını ve manevi bünyelerini sağlam olarak yansıtmak açısından ayrıca dikkat çekici görülmektedir.

Son zamanlarda Osmanlı ve Türk Yahudi tarihi ile ilgili neşriyat değerlendirilirken, Avram Galanti'den bu yana Yahudi asıllı tarihçilerin hemen hemen aynı ana fikir çerçevesinden yola çıktıkları, özellikle 1492'deki büyük göç hadisesinin olumlu hisleriyle, ilmi olmaktan çok popüler mahiyette, Musevilerin sadık millet olduklarım göstermek amacıyla hareket ettikleri üzerinde durulmaktadır. Ayrıca bu konuda şu sıralarda pek moda olan sıra dışı (resmi tarihçilik söylemi dışında?) cesur incelemelere ihtiyaç duyulduğu yolunda fikirler ileri sürülmektedir. Ancak bunun esas itibarıyla bir yönlendirmeden bir başka yönlendirmeye sebeb olacağını düşünmek gerekir. Bu tür çalışmalarda, alternatif arayışlar yerine, belgelerin geniş ölçüde yorumuna dayalı, mensubiyet hislerinden mümkün olduğunca sıyrılmış bir anlayışla, böyle bir incelemenin karşında kalması muhtemel uslub kuruluğu ve eksikliklere rağmen, hareket etmenin daha sağlıklı bir yaklaşım tarzı olacağı ifade edilebilir.

Yine de küçük bir bölgedeki Yahudi cemaatinin durumunu anlamaya yönelik bu çalışmada, bu satırların yazarının mensup olduğu dünyanın ve fikri alt yapının etkisinden bütünüyle kurtulduğu söylenemez; zirâ farkına varılamayacak olan bilgi birikiminin etkisi daima göz

önüne alınmalıdır. Söz konusu alt yapının tesirinden mümkün olduğunca sıyrılarak ve hiç bir yönlendirmeye, müsbet veya menfi amaca tevessül etmemeye çalışılarak ele alınan konu, esas itibarıyla belgelerin doğrudan yol gösterici etkisi altında bulunmaktadır. Bunun ise tek yönlü bir malumat yığınına yol açma tehlikesi daima ortada durmaktadır. Fakat mevzuun orta büyüklükte bir **Batı Anadolu şehrinde 500 yıl kadar ikamet eden küçük bir cemaatin** sosyal ve ekonomik yapısı olduğu, iç yapıları, inanışları, tesanüdleri ile ilgili bilgilerin bugüne sağlıklı bir şekilde kendilerine has kaynaklardan ulaşmadığı dikkate alınırsa, bu ilk girişimin düşülmesi muhtemel hatalarının, eksiklerinin anlayışla karşılanacağı ümid edilebilir. Öte yandan son zamanlarda pek moda bir tabirle, "öteki" veya "azınlık" olarak mütalaa edilmek istenmeyen **Manisa Yahudi cemaati**, genel olarak İslâm toplumu içinde hukuki bir yere sahip olmak (zimmi statüsü) dolayısıyla, söz konusu kavramlardan çok bariz bir farklılık arzetmektedir. Yani bu çalışma ne bir "öteki" nin ne de "azınlığın" tarihidir; Osmanlı cemiyetini oluşturan bir parçayı anlamaya yönelik, geniş ölçüde bugüne kadar ele alınmamış yeni belgelere dayalı, dar ve derinlemesine tahlillerle süslü mütevazı bir incelemedir ve ulaşılan sonuçları da daima tartışmaya açık bulunmaktadır. Bunun yanı sıra bu çalışmada Osmanlı belgelerinin incelenmesi sırasında rastlanan Yahudi adlarının okunmasında önemli zorluklarla karşılaşılmıştır. Bunların mümkün olduğunca tesbitine çalışılmışsa da Osmanlı kâtiblerinin tercihleri ve yazış şekilleri, adların asıllarıyla bazen çok farklılık arzetmektedir ve şüphesiz doğru okumayı zorlaştırmaktadır. Burada geçen adlarda bu bakımdan herhangi bir iddianın bulunmadığı peşin olarak belirtilmelidir.

Nihayet yazar, bu çalışması sırasında, bazı kitabeleri temin eden sayın Aydoğan Demir'e ve bunların kullanılmasına izin veren sayın Haşan Malay'a; Fransızca tercümeleriyle çalışmayı destekleyen kıymetli meslekdaşı Tanju Cantay'a; listelerin yapılmasını gerçekleştiren talebesi Zekai Mete'ye, kitabın basıma hazır hale getirilmesini sabırla bekleyip en iyi şekilde basılmasını temin eden sayın Muhittin Salih Eren'e teşekkür borçludur.

Feridun Mustafa Emecen
Bakırköy – Ocak 1997

GİRİŞ

"Yeryüzünde ne kadar Yahudi kovulmuşsa
hepsi doğru Türkiye'ye koşuyordu".
H. Demschwam, 1553-1555. *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü.*

Bu mütevazi araştırma XV. yüzyılın sonlarından itibaren şehzadeler şehri olarak bilinen Manisa'da yerleşip XX. yüzyılın başlarına kadar burada sürekli ikamet halinde bulunan bir gayri müslim cemaatin sosyal ve ekonomik yapısını Osmanlı arşiv kaynakları ve şer'iyye sicilleri esas alınmak suretiyle incelemeyi hedeflemektedir. Konunun ilgi çekici yönlerini bu cemaatin yerleşme özelliği, XVI. yüzyılda şehirdeki sosyal yapılaşma içinde tek gayri müslim gurubu oluşturmaları, genel İçtimaî bünyelerinin tabiatı gereği meşguliyet sahalarının niteliği, bunlar için şehrin câzibe merkezi haline geliş sebepleri teşkil etmektedir. Çeşitli dalgalanmalara ve bilahare şehre gelip yerleştikten sonra giderek güç kazanan Rum ve Ermeniler'e rağmen cemaatin şehirde ikametini uzun süre sürdürmesinin sırları, bu çalışmanın çerçevesinin teşkiline zemin hazırlayan bir başka önemli sebebi oluşturmaktadır.

Genel olarak Osmanlı Yahudilerinin tarihi hakkında daha XIX. yüzyıldan itibaren kaleme alınmış pek çok makale ve kitab bulunmaktadır[1]. Bütün bu irili ufaklı çalışmaların çoğu da Musevi asıllı ilim adamları tarafından kendi kaynakları da nazarı itibara alınarak gerçekleştirilmiştir. Bazılarında Osmanlı arşiv ve kitabî kaynaklarına da inilmiştir. Ancak özellikle Osmanlı arşiv kayıtları, yani resmî belgeleri, hâlâ orijinal bilgilere ulaşmayı sağlayacak bâkir malzeme yığını olarak durmaktadır. Son zamanlarda Yahudi göçünün 500. yıldönümü münasebetiyle hazırlanmış kitaplar ağırlıklı şekilde genel tasvirlerle mücehhez, popüler yanı ağır basan bir özellik göstermekte, bunun yanında bu konuda yapılan inceleme ve araştırmaların bibliyografik künyelerine kolayca ulaşma imkanı vermektedir. En son S. Shaw' ve A. Levy'nin[2] kitabları hem bu yönleri, hem de Osmanlı Yahudilerinin siyasî, sosyal ve İktisadî yapıları, cemaat içi teşkilatlarını geniş bir zaman dilimi içerisinde veren genel tasvirleriyle dikkati çekmektedir. Ancak orta büyüklükte bir Anadolu şehrindeki küçük bir gayri müslim topluluğun tarihi hakkında derinlemesine hiç bir çalışmanın mevcut bulunmadığı dikkate alınırsa, genellikle devletin resmî bakış açısının ürünü olan fakat bize resmî olmayan bilgi kırıntılarını da sağlayan bu belgelerin önemi daha iyi anlaşılacaktır. Yani bu kabil bir inceleme için söz konusu topluluğun tarihini aydınlatmaya imkân veren ve kendi iç kaynakları dışında kalan seyahatnamelerdeki, çoğu defa doğruluğu tartışmalı olan malumatla birlikte tek ve farklı kaynak serisini oluşturmakta olmaları calibi dikkattir. Dolayısıyla Manisa Yahudileri tarihini incelemeyi hedefleyen bu çalışmada temel olarak bu kaynak serileri esas alınmıştır.

Yukarıda da belirtildiği gibi Osmanlı şehirleri temelinde Yahudi cemaatlerinin özelliklerine dair müstakil çalışmalar, İstanbul, Bursa, Selanik, İzmir gibi bazı büyük şehirler hariç hemen

---

[1] Yahudi tarihini konu alan genel eserler (mesela bk. H. Graetz, *History of the Jews,* Philadelphia 1895, I-V) yanında doğrudan Osmanlı imparatorluğu topraklarında yaşayan yahudiler hakkında klasikleşmiş eser niteliği taşıyan M. Franco (*Essai sur l'histoire des Israelites de l'Empire Ottoman,* Paris 1897) ve Rozanes'in kitabları zikredilmelidir. Özellikle İbranice kaleme alınmış ve basılmış olan bu ikinci eser, 6 cilt olup pek çok araştırıcı tarafından kullanılmıştır. Orijinal adı *Divrey Yemey Yisrael be-Togarmah* olan bu eserin ciltleri muhtelif tarihlerde basılmıştır (I-V Sofia 1930-1938; VI, Jarusalem 1945. Bu eserde Manisa ile ilgili bilgiler I, 172-173 ile V. 57-58'de yer almaktadır. Bu yazarlar için bk. Giacomo Saban, "Osmanlı Yahudilerinin İlk Tarihçileri", *Tarih ve Toplum,* V/29, 1986, s. 57-60). Geniş ölçüde ondan istifade eden ve Osmanlı Yahudileri hakkında muhtelif eserler kaleme alan A. Galanti'nin kitapları konu ile ilgilenen araştırıcıların başvuru kaynağı olmuştur (Galanti'nin bütün eserleri Isis yayınevi tarafından yeniden neşredilmiştir: *Histoire des Juifs de Turquie,* I-IX, İstanbul 1985). Onun *Histoire des Juifs d'Anatolie* (I-II, İstanbul 1937-1939. Manisa ile ilgili kısım II, 70-100 arasındadır) ve türkçe olarak kaleme aldığı *Türkler ve Yahudileri* (İstanbul 1947) konumuz açısından önemlidir (Galanti için bk. A. Kalderon, *Abraham Galante: -4 Biography,* New York 1983). Ayrıca türkçe olarak kaleme alınmış başka bir eser Kudüs'te daktilo nüsha halinde basılmıştır: Moshe Sevilla-Sharon, *Türkiye Yahudileri, Tarihsel Bakış,* Jarusalem 1982. (Bu kitap bilahıre yeniden yayımlandı: *Türkiye Yahudileri,* İletişim Yayınlan Cep Üniversitesi, İstanbul 1992 ve 1993).

[2] *The Sephardim in the Ottoman Empire,* **Princeton 1992. Kezfı 500. yıl münasebetiyle hazırlanmış başka kitaplar da vardır: Aron Rodrigue (ed.),** *Ottoman and Turkislı Jewry,* **Indiana 1992; Walter Weiker,** *Ottomans, Turks and .1 e w İslı Polity,* **Maryland 1992; Bu münasebetle türkçe kaleme alınmış bir başka kitap: N. Güleryüz,** *Türk Yahudileri Tarihi I (20. Yüzyılın başına kadar),* **İstanbul 1993. Türk tarihçilerinin bakış açılarıyla ilgili 500. yıl münasebetiyle kaleme alınmış bir örnek için bk. H. İnalcık, "Sephardic Jews in the Ottoman Empire",** *From Empire to Republic,* **İstanbul 1995, s. 106-114.**

hiç yapılmamıştır[3]. Daha kozmopolit bir yapıya sahip büyük şehir merkezlerinde, hâkim unsurdan farklı bir inanış içindeki çeşitli toplulukların yaşayış şartları daha rahat olmalıdır. Zirâ bunların şehrin kalabalıklığı içinde dikkatlerden ve gözlerden uzak olma imkânları bulunmaktadır. Ama küçük şehirlerdeki hayat tarzları büyük şehirlerden daha değişiktir; ilgi ve dikkatlerin bu gibi farklı inanışları bulunanlar üzerinde toplanma ihtimali çok daha fazladır. Dolayısıyla kanaatimize göre bu gibi küçük şehirlerdeki cemaatlerin yaşayış şekillerinin, statülerinin, toplum içindeki yerlerinin tayini, daha fazla ilgiye mazhar olan büyük şehirler kadar, hatta onlardan da daha önemlidir. Osmanlı imparatorluğunun sosyal ve İktisadî yapısında müslüman olmayan toplulukların fonksiyonlarının ve imparatorluk mozayiğinin farklı tonlar taşıyan renklerinin ortaya çıkarılmasında bu kabil detay çalışmaların gerekliliği açıktır. Bundan yola çıkılarak İslâmî karekteri ağır basan bir Batı Anadolu şehrinin küçük gayri müslim topluluğunun tarihi, genel bilgileri destekleme ve yeni ufuklara açılmaya imkan verme yönlerinden incelenmeye sezâ özellikte görülmüştür. Bu tür ayrıntılı monografilerin çoğalması hiç şüphesiz genel tasvirleri daha doğru, farklı ve sağlam bir zemine oturtacaktır.

Konunun kaynaklarının temellerini arşiv malzemeleri oluşturmaktadır. Ancak özellikle doğrudan Yahudi kaynaklarına dayalı olarak **Manisa Yahudi cemaatinin tarihi, sosyal ve ekonomik durumları hakkında A. Galanti'nin nisbeten geniş ama dağınık bilgiler verdiğini de belirtmeliyiz.** Onun toplamış olduğu malumat arşiv malzemeleri ile birlikte cemaatin tarihinin boşluklarını doldurmada kolaylık sağlamaktadır. Dış kaynaklar arasında ise resmi belgeler önemli bir yer işgal ederler. Şehirdeki Yahudilerin nüfus durumları hakkında bilgilere ulaşmayı sağlayan Saruhan sancağı tahrir defterleri', avarız defterleri[4], nüfus cerideleri[5] ve temettüat defterleri[6], cemaatin şehir bünyesindeki yerleri ve sosyal yapılaşmadaki vaziyetleri konularında Manisa şer'iyye sicilleri ve mühimme defterleri aslî kaynaklan teşkil eder. Vaktiyle tarafımdan yapılan ve XVI. yüzyıl Manisa'sının sosyal ve İktisadî yapısını aydınlatmaya yönelik çalışmalar[7] sırasında bu konuya incelenen mevzuun niteliğinin farklılığı sebebiyle kısmî olarak yer verilmişti. Daha sonra ulaşılan yeni malzeme ve kaynaklar buradaki bilgilere pek çok yeni katkılar yapma imkânı sağladı. Bu bilgilerin ilk sonuçları Ankara'da tertip edilen X. CIEPO sempozyumuna (31 Ağustos-5 Eylül 1992) sunulmuştu. Ayrıca Selanik'ten Manisa'ya vâki göç hadisesini de ana temalarıyla aydınlatan sebeblerini araştıran bir tebliğ de Resmo'da yapılan «The Via Egnatia under Ottoman Rule 1380-1699

---

3 **Bu şehirlerle ilgili çalışmalar için bk. Shaw.** *Aynı Eser*, **bibliyografya kısmı. Ayrıca, Kudüs'ün pek çok araştırmaya konu olduğu belirtilmelidir (Özellikle sicillerin esas alındığı bir çalışma için bk. Amnon Cohen,** *Jewish Life under İslam: Jarusalem in the 16th Century,* **Cambridge-Harvard 1984). Kezâ Balkanlar için bk. V. Boskov-M. Epstein- St. Andreev,** *Ottoman Documents on Balkan Jews XVIth-XVIIth ceıturies*, **Sofia 1990.**

4 Avarız defterleri içinde özellikle mufassal tarzda olanlar, eski tahrir geleneğinin devamı şeklinde önem kazanmaktadır. Bu tür defterler hakkında bk. F. M. Emecen, "Aynı makale", s. 147, not 7.

5 XIX. yüzyılda önem kazanan nüfus sayımları için bk. M. Aydın, "Sultan II. Mahmud Döneminde Yapılan Nüfus tahrirleri", *Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri, Bildiriler,* İstanbul 1990, s. 81-106.

6 M. Kütükoğlu, "Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri", *Belleten,* LIX/225 (1995), 395-412.

7 F. M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara 1989.

(9-11 January 1994)» konulu sempozyuma sunulmuştu[8]. Bütün bu çalışmalar, XX. yüzyıla kadar Manisa Yahudileri tarihini ortaya koymaya yönelik bu mütevazı araştırmanın çerçevesini oluşturmuştur.

Sh: 9-16

SONUÇ

Orta büyüklükte bir Osmanlı şehrinde uzun yıllar boyunca yaşayan gayrı müslim bir topluluğun, Osmanlı resmî belgelerinin ışığında derinlemesine tahliline dayanan bu araştırma ile söz konusu cemaatin sosyal ve İktisadî yapısı üzerinde bir takım tesbitlerde bulunulmaya çalışılmıştır. Genel olarak Osmanlı tebaası farklı gurupların tarihine küçük bir katkı niteliği de taşıdığına inanmak istediğimiz bu çalışma ile ortaya konan tesbitler, hiç şüphesiz tam değildir. Ancak yine de burada ulaşılabilen resmî kaynaklar çerçevesinde yapılan izahlar, Osmanlı Yahudileri üzerine son zamanlarda oldukça artan genel tasvirlere dayalı çalışmaların muhtaç olduğu yeni malzemeler hakkında fikir verecek hususiyette görülmek istenmektedir.

XVI. yüzyılda Batı Anadolu'nun önemli bir siyasî ve İktisadî merkezi olma özelliğine sahip olan Manisa'nın sosyal hayatına yeni ve farklı bir boyut kazandıran Yahudiler, yüzyıl boyunca şehrin tek gayrı müslim topluluğunu oluşturmuşlardır, ilk iskândan 1970'lere kadar uzanan yaklaşık 470 yıl çeşitli dalgalanmalara rağmen şehirde kesintisiz olarak ikametlerini sürdüren bu küçük topluluk, türlü sosyal ve İktisadî problemlerle karşı karşıya kalmasına rağmen ayakta kalma başarısını gösterebilmiştir. Bunda cemaatlerinin iç yapısında zaman zaman yaşanan ciddi iç çekişmelere rağmen yine de dış dünyaya karşı temin edilebilen tesanüdü kadar, Manisa'nın yerli müslüman sakinlerinin, devlet görevlilerinin ve hükümet merkezinin olumlu yaklaşımları önemli rol oynamıştır. Aslında bu, Osmanlı ülkesinin bütününde görülen genel tavrın küçük bir yansımasıdır. Manisa halkından ziyade, ilk iskanlar sırasında kendi aralarındaki anlaşmazlıklar ile dalgalanmalar gösteren topluluk, kısa sürede burayı merkezî ve sabitleşmiş bir mevki, yerleşim yeri ittihaz etmiştir. Bu sabitleşme, XVI. yüzyıl sonları ve XVII. yüzyıl başlarında şehre müteveccih göçleri yönlendirecek kadar önemli olmuştur. **XVII. yüzyılda zelzele, veba gibi tabiî âfetler bir yana giderek ağırlaşan İktisadî sıkıntılar yeni Hristiyan guruplarının iskanı ve ticarî alandaki faaliyetlerini daraltmaları dahi onları çok derinden sarsmış görünmemektedir.** Bütün bunlara rağmen cemaatin varlığını inatla sürdürmesinin sırları, hiç şüphesiz XVI. asırda kazanılan sağlam yapı ve Şehirdeki mevkilerinin kuvvetli olmasında aranmalıdır.

Şehrin sosyal tabakalaşmasında kendilerine yer bulan ve hatta faaliyetleri ile kendilerini kabul ettiren bu küçük topluluk, müslüman halktan ziyade, XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, şehirde meskûn Ermeni ve Rumlar'ın İktisadî baskıları ile karşı karşıya kalmış, bunda değişen dünya sistemleri çerçevesinde batılı devletlerin Osmanlı pazarlarını tek taraflı hale getirme çabalan da etkili olmuştur. Bu cümleden olarak ana ziraat merkezi niteliğini haiz bulunup sahildeki limanlan kendisine bağlı çıkış kapıları olarak kullanan Manisa, zamanla Levant ticaretinde önemli bir merkez olarak ortaya çıkan bu limanlardan İzmir'in hinterlandı durumuna düşmüş ve bu durum cemaat açısından dikkat çekici bir iç hareketliliğe yol açmış; bütün dikkatler bu liman şehirlere yönelmiştir. Dolayısıyla Manisa cemaati gerek sermayesi

---

F.M.Emecen, "From Selanik to Manisa. Some Information about the Immigration of the Jewish Weavers", *The Via Egnatia under Ottoman Rule 1380-1699*, ed. E. Zachariadou, Rethymnon 1996, s. 97-111.

ve gerek kemiyeti ile İzmir'in parlak geleceğinden müstefid olmak üzere, buradaki Yahudi varlığını desteklemiştir. Bir başka deyişle İzmir'deki Yahudi cemaatinin oluşmasında Manisa'daki cemaat önemli rol oynamıştır. Zirâ XVI. asırda İzmir kıyıdaki diğer bazı limanlar gibi, içeride büyük bir merkez olan Manisa'nın iskelesi durumundaydı ve buraların mukataaları genellikle Manisalı Yahudi mültezimlerin ellerinde bulunuyordu.

Cemaat hakkında XVII. yüzyılın sonları ve XVIII. yüzyıla ait bilgilerin zayıflığına karşılık, XIX. yüzyılda bunların yeni bir kalkınma hamlesi içinde bulundukları sanılmaktadır. Fakat Manisa'da cemaatin XVI. yüzyıldaki refah seviyesine hiç bir zaman ulaşmadığını söylemek yanlış olmasa gerektir. Gerek XVIII. ve gerek XIX. yüzyılda genel olarak orta halli ve daha alt seviyede bir ekonomik vasata sahip topluluğun bu durumu meşguliyet sahalarında da kendisini göstermiş; aralarında daha basit işler, insan gücüne dayalı meslekler yaygınlaşmaya başlamıştır.

XIX. yüzyılda genel olarak nüfusu gittikçe kalabalıklaşan şehirde, iyice sabitleşmiş nüfus yapısıyla küçük bir gurup halinde kalan ve etkileri silinmeye yüz tutan Yahudiler, İzmir'le olan yoğun irtibat dolayısıyla ayakta kalıp yeniden toparlanmışlar ve kültürel açıdan yeni bir kalkınma hamlesi yaşamışlardı. Fakat XX. yüzyılın ilk çeyreğinde meydana gelen hadiseler ve yaşanan işgal dönemi, müslüman topluluklar kadar bu küçük cemaati de derinden etkilemiş; bundan sonra dağılma süreci başlamış ve bu da cemaat için sonun başlangıcını teşkil etmiştir.

Sh: 101-102

Kaynak: Unutulmuş Bir Cemaat-Manisa Yahudileri Feridun Mustafa Emecen, Eren Yayıncılık, 1997-İstanbul

ÇÜNKÜ ZORDUR SEVGİ-ÖZDEYİŞLER, DÜŞÜNCELER, GÖZLEMLER-Rainer Maria RILKE

Hzl: Kâmuran Şipal

KRONOLOJİ

1838–Rilke'nin babası Josef Rilke, Schwabitz'de (Bohemya) doğdu.

1851–Rilke'nin annesi Sophie Entz, Prag'da doğdu.

1873–Rilke'nin anne ve babası evlendi.

1875–4 Aralık: Rene Karl Wilhelm Johann Josef Maria Rilke, Prag'da dünyaya geldi.

1878–21 Kasım: Clara Westhoff, Bremen'de hayata gözlerini açtı.

1882–1886–Rilke, Prag'da piaristlerin yönettiği ilkokula başladı. Anne ve babasının 1884'de boşanmalarından sonra, annesiyle kaldı.

1886–1Eylül'de St. Pölten'deki askeri ortaokula girdi.

1890–Ortaokulun alt kısmını bitirdikten sonra Mährisch–Weisskirchen'de askeri ortaokulun üst kısmını okumaya başladı.

1891–Hastalık nedeniyle askeri ortaokulun üst kısmından ayrıldı. Linz'deki ticaret akademisinin üç yıllık kurslarına katıldı, ancak ertesi yılın ortasında buradaki eğitimine son verdi.

1892–Sonbahardan başlayarak özel çalışmalarla lise olgunluk sınavına hazırlandı.

1893–Rilke'yle Valerie von David–Rhonfeld arasında bir dostluğun kuruluşu.

1894–Rilke'nin ilk bağımsız şiir kitabı Leben und Lieder (Yaşam ve Şarkılar) çıktı.

1895–Prag'da olgunluk sınavını verdi; Prag'da üniversitede kış yarıyılından başlayarak sanat tarihi, edebiyat tarihi, felsefe okudu. Bu yılda şiir kitabı Larenopfer yayınlandı, ayrıca Wagwarten'in (Hindibalar) ilk fasikülü çıktı.

1896–Yaz yarıyılından başlayarak Hukuk ve Siyasi Bilimler Fakültesi'ne devam etti. Münih Üniversitesi'nde iki yarıyıl sanat tarihi, estetik okudu, Darwin Kuramı'yla ilgilendi.

Jetzt und in der Stıınde ıınseres Absterbens (Şimdi ve Öldüğümüz Saatte) isimli oyunu Ağustosta Prag'da sahnelendi.

1897–Lou Andreas–Salome ile dört yıl sürecek ilişkinin başlangıç tarihi. Tarumgekrönti isimli şiir kitabı yayınlandı; Im Friihfrost (Sabahın Dondurucu Soğuğunda) oyunu Prag'da sahnelendi.

1898–Nisan–Mayıs: Arco, Florenz, Viareggio'ya gezi. Das Florenzer Tagebuch'u (Floransa Günlüğü) kaleme aldı, Das Schmargendorfer Tagebuch'u (Schmargendorf Günlüğü) yazmaya başladı. Advent şiir kitabı, öykü ve taslaklardan oluşan Am Leben hin öykü kitabı ve Ohne Gegenwart isimli oyunu yayınlandı.

1899-Nisan-Haziran: Rusya'ya ilk gezi. Stundenbuch'un (Dualar Kitabı) ilk bölümü yazıldı, Schmargendorf GiinliiğiVnün yazımı sürdürüldü. Sonbaharda Cornet'in ilk versiyonu kaleme alındı, ayrıca Zwei Prager Geschihten (İki Prag Öyküsü), Mir zur Feier( ) şiir kitabıyla Die weisse Fiirstin yayınlandı.

1900-Mayıs-Ağustos: Rusya'ya ikinci gezi.

Ağustos-Ekim: Worpswede. Worpswede Tagebuch'un (Worpswede Günlüğü) başlangıcıyla Geschichten von lieben Gotti) yayınlandı.

1901- 28 Nisan: Clara Westhoff'la Bremen'de evlendi; 12 Aralık'ta kızı Ruth dünyaya geldi. Eylülde Dualar Kitabı'nın ikinci bölümü yazıldı, Die Letzten (Sonuncular) öykü kitabı yayınlandı, Das Tagliche Leben (Günlük Yaşam) oyunu sahnelendi.

1902-Günlük Yaşam oyunu ve Das Buch der Bilder (İmgeler Kitabı) yayınlandı.

1903-Viareggio'da Dualar Kitabı'nın (Stunden-Buch) üçüncü bölümünü yazdı. Worpswede ve Auguste Rndin( ) yapıtları yayınlandı.

1904-Die Aufzeichmungen des Malte Laurids Brigge (Malte Laurids Brigge'nin Notları) üzerine çalışmaya başladı. İsveç'te yeniden geçirilen ve 1906 baharında ikinci kez gözden geçirildikten sonra kesin biçimine kavuşacak ve Die Weise von Liebe und Tod des Cornets Christoph Rilke( ) ismiyle yayınlanacak olan Cornet (Sancaktar), Die Weise von Liebe und Tod des Cornets Otto Rilke ismiyle çıktı.

Eylül-Ekim: Meudon'da Rodin'in yanında. Arada konuşmalar yapmak üzere gezilere çıktı, Dresden ve Prag'a gitti, 1906 Mayısına kadar Rodin'in yanında kaldı. Dualar Kitabı (Stunden-Buch) yayınlandı.

1906-14 Mart: Babası öldü. İmgeler Kitabı ilk baskıdakinin hayli üstünde bir baskı adediyle ikinci baskısını yaptı. Cornet (Sancaktar) ilk kez kitap olarak yayınlandı.

1907-Aralıkta Nene Gedichte (Yeni Şiirler) yayınlandı.

1908-Kasımda her iki requiem yazıldı. Der Newen Gedichte anderer Teil (Yeni Şiirlerin Öbür Bölümü) yayınlandı.

1909-Mayıs: Provance.

Eylül-Ekim: Avignon. Ekimden başlayarak: Paris.

1910-Aralık-Mart 1911: Kuzey Afrika gezisi. Rilke'nin tek romanı Malte Laurids Brigge'nin Notları yayınlandı.

1911-Ekim-Mayıs 1912: Duino

1912-Duino şatosunda ilk Ağıtlar ve Marien-Leben (Meryem'in Yaşamı) yazıldı.

Kasım-Şubat 1913: İspanya gezisi.

1913-Marien-Leben yayınlandı.

1914-Savaşın başlamasını izleyen günlerde Fiinf Gescinge (Beş Şarkı) yazıldı.

1915-Kasımda die vierte Duineser Elegie (Dördüncü Duino Ağıtı) kaleme alındı. Beş Şarkı 1914 Ağustosunda yayınlandı.

1916-Hazirana kadar: Viyana'da askerlik hizmeti, Ocak ayından başlayarak Savaş Arşivi'nde çalıştı.

1917-Ağustos-Eylül: Herta Koenig'in konuğu olarak Gut Böckel'de.

1918-Ohlstadt, Amsbach, Münih.

1919-Ekim-Kasım: Konferans gezileri (Zürih, St. Gailen, Luzern, Basel, Bern, VVinterthur).

Ocak-Şubat 1920: Locarno.

1920-Haziran Temmuz: Venedik.

Ağustos-Eylül: İsviçre'ye geziler.

Kasım-yıl sonu: Albay Jean Ziegler ve karısı Bayan Lily'nin daveti üzerine kışı Irchel dolayında dağ üzerindeki bir şatoda geçirdi(1921 Mayısına kadar).

1921-Temmuzdan ölümüne kadar Châtaeu de Muzot'da kaldı.

1922-Duino Ağıtları'nı (Duineser Elegien) tamamladı, Sonette an Orpheîtf'un (Orpheus'a Soneler) her iki bölümünü yazıp bitirdi. Aynı zamanda Genç İşçinin Mektubu'nu (Der Brief des jungen Arbeiters) kaleme aldı. Valery'den çeviriler yaptı. Kızı Ruth Rilke, Cari Sieber'le evlendi.

Haziran-Temmuz: İsviçre'de geziler.

Ağustos-Eylül: Beckenried dolayındaki Schoneck Sanatoryumu'nda. Aralık-Ocak 1924: Val-mont sur Territet Sanatoryumu'nda. Orpheııs'a Soneler ve Dıiino Ağıtları yayınlandı.

1924-Haziran: İsviçre'nin Fransızca konuşan bölümünde arabayla gezi. Kasım: Val-mont Sanatoryumu'nda. Aralarında Vergers, Les Qııatrains Vcılcıisans ve Les Roses'm de bulunduğu Fransızca pek çok şiir yazdı.

Mayısta Erika Mitterer'den şiir olarak yazılmış ilk mektubu aldı. Bu da Rilke ile Viyanalı genç bayan arasında bir mektuplaşmanın doğmasını sağladı.

1925-Şubat-Ağustos: Son kez Paris'te kaldı.

1926:-Mayıstan Aralık'a kadar: Val-mont Sanatoryumu. Fransızca şiirler yazdı, Valery'den çeviriler yaptı. Vergers suivi des Quatrians Valaisans yayınlandı.

29 Aralık: Vaimont'da öldü.

1927-2 Ocak: Raron'daki (Wallis) gömütlükte toprağa verildi.

1931- Annesi Sophie Rilke öldü.

1954-Clara Rilke-Westhoff öldü.

HAKKINDA

Rilke için bir düşün adamı nitelemesini yapmak da mümkündür. En az kurgusal yapıtları denli önem taşıyan mektup ve yazışmalarında, kendine özgü bir felsefe de geliştirdiğini iddia etmek abartılı olmayacaktır. Kısa ve biraz isteksiz de olsa, aldığı felsefe ve sanat tarihi eğitimi onun dünyaya bakışını etkilemiş olsa gerektir.

Burada, kronolojilere pek girmeyen bir parantezi açmakta yarar var. Bürokrasi basamaklarını tırmanmakta başarısız bir babanın oğluydu Rilke, annesi kendisinden alt sınıflarda takılıp kalan bu küçük memurdan pek çabuk sıkılmış ve boşanmaya karar vermişti. Annesiyle birlikte yaşamını sürdüren Rilke, babasının olamadığı ne varsa onu olmakla görevlendirilmiş bir çocuk olarak büyütüldü. Ne var ki, Rilke'nin de annesinin arzuladığı anlamda başarılı olduğu söylenemez Hatta, kendisine önerilen başarı modelini ömrü boyunca küçümsediği, yaşam felsefesini bu modelin tam karşıtı olarak geliştirdiği söylenebilir.

Rilke üzerine, elinizdeki kitaba benzer bir seçme hazırlayan Volker Michels, onun felsefesi üzerine şöyle yazmış: "Rilke'nin çocukluk ve gençlik, yalnızlık ve toplum arasındaki gerilimli ilişki, yaşam ve ölüm ya da sevgide cinsiyetler arasında kutuplaşma, ayrıca sanat ve sanatçılar, dinler ve kiliseler, teknolojik başarılar ve karşılığında ödenen bedel konusunda söyledikleri, zamanımızın ve geleceğin sorunlarının insan onuruna yakışır bir şekilde üstesinden gelmek istiyorsak, bize vazgeçilmez görünen bilgiler sunmakta, belli sorunlar üzerinde bizleri düşünmeye çağırmaktadır. İçe bakışın insanı nasıl dünyada olup bitenlerle ilgilenmeye, öznel yaşantının nesnel bilgiye, topluma karışmayıp tek başına yaşamanın insanlarla yardıma hazır bir paylaşıma yöneltebileceğini göstermesi, Rilke yaşamının... alabildiğine büyüleyici başarılarından biridir. "

Rilke'nin zengin iç dünyasını anlamak ve günümüz için sunduğu olanakları değerlendirebilmek için, metinlerinden damıtılmış seçkiler oluşturmak, sık başvurulan bir yöntem. Çünkü onun yaşamını, sanat anlayışı ve felsefesini tüm boyutlarıyla vermek için, örneğin Manfred Engel'in editörlüğünde hazırlanan Rilke-Handbuch (Rilke-El Kitabı) benzeri bir çalışma yapmak gerek; ne var ki, bu el kitabı sıkışık dizgiyle hazırlanmış beş yüzden fazla sayfayı içeriyor! Bu nedenle, elinizdeki hacme sahip derlemeler daha tercih edilir olagelmiş.

Volker Michels, onun mirasında, mektuplar ve yazışmaların neden büyük önem taşıdığına dair şunları söylemiş:

> "Başka yazarların tersine, nihayet düpedüz daha özensiz ve teklifsiz bir üsluba izin verecek olan mektuplar ve günlükler gibi ikinci sıradaki ve özel notlarını bile yayınladığı bütün yapıtlarındaki aynı titizlikle kaleme alması Rilke'de dikkat çeken bir noktadır. Sözde önemliyle önemsiz, sözde yararlıyla yararsız arasında bir ayrım görmediğinden, her şey onun için aynı derecede ilginç ve aynı dikkat, özen ve özveriyle ele alınmaya değer nitelik taşımaktaydı. Bu da Rilke'de çağdaş edebiyatta hiç de pek alışılmamış bir çalışma tekniğinin oluşmasını sağlamıştı. Yapay önceliklerden kaçındığı ve bir şeyin bile isteye zorlanmasından hoşlanmadığı için, Rilke'nin, örneğin yazı çalışmalarını belli zamanda belli bir işi yapıp çıkarma disipliniyle davranan başka yazarlar gibi bir plan uyarınca saptanmış zaman süreleri içinde sona erdirmesi olanaksızdı. Hiçbir yapıtında zorlamaya ödün vermemek için, gereken esinler ve bir şeyi dile getirmede uygun yöntem zorunlu olarak, adeta kendiliğinden çıkıp gelene kadar bekliyor, ancak ondan sonradır ki, yazma işini sürdürüyordu. Dolayısıyla, sürekli bir alıcı durumunda kalacak gibi ayarlamıştı yaşamını Rilke ve bu almaya yatkın duyarlılığını güçlendirmek amacıyla yayın akışında çokluk acılı aralara başvuruyor, bu aralarda ikincil önem taşıyan, örneğin gelen postada görüp okuduğu günün sorunlarına, başka yazarların ancak asıl yapıtlarını kaleme alırken ortaya koyacağı bir özveriyle adıyordu kendisini. "

Beri yandan, şu da sorulabilir: Neden bu ilgi? Evet, büyük bir sanatçıdan söz ediyoruz ama bugün için bir anlam verebilir mi Rilke?

Evet, verebilir. Çünkü, Rilke maddi uygarlıkla ilgili kuşkuları dile getiren ve Batı uygarlığının sürüklendiği düşünsel çıkmazları ilk işaret edenlerden biriydi. Modernleşme tasarısının en önemli eleştirmenlerinden biri olarak belirmesi, onun bugün bile önemsenmesini sağlıyor. **Gençlik aşkı ve düşünsel açıdan yol göstericisi Lou Andreas-Salome'nin Nietzsche'nin de sevgilisi olması rastlantı mı, yoksa tarihin tatlı şakalarından biri mi?** Modernleşme tasarısının bu iki büyük eleştirmenini birbirine bağlayan bir ortak payda, sadece bu da değil, Rilke'nin tıpkı Nietzsche gibi günümüze dek süren haklı ününün bir diğer kanıtı.

Ne yazık ki, günümüzde pek çok sanatçının başına gelen Rilke'nin de kaderi olmuş durumda: Adının ve el yazısının işlendiği çay fincanlarından gömleklere dek tüketim çılgınlığına sunulmuş bir imge Rilke. Oysa kendisi, şiirin temel kaynaklarından birinin **"eşyaya dikkatle bakmak"** olduğunu savlamıştı. Ama böyle tüketim nesnesi olan eşyaya değil elbette, yaşamın simgesi olan eşyaya. Bir ufak parantez daha: Ahmet Hamdi Tanpınar, Abdülhak Şinasi Hisar'ın sanatını değerlendirirken Rilke'nin sözü edilen savlarına başvuruyor ve **"eşyaya dikkatle bakmayı"** nasıl önemsediğini gösteriyor.

ERKEK VE KADIN, SEVGİ VE EVLİLİK ÜSTÜNE

Sevmek iyidir, çünkü zordur sevgi. İnsan olarak bir başkasını sevmemiz, belki de yükümlü kılındığımız en çetin, en ağır bir görev, en büyük sınanma ve sınav, bütün ötekilerin yalnızca hazırlık oluşturduğu bir çalışmadır. Bunun içindir ki gençler, her bakımdan bu toy kişiler sevginin altından kalkacak durumda değildir, henüz öğrenmeleri gerekir sevgiyi, bütün varlıkları, bütün güçleriyle her çarpmada kabaran yalnız ve ürkek kalpleri üzerine odaklanıp sevgiyi ilkin öğrenmeleri gerekir. Ama öğrenim dönemi kendi içinde kapalı, uzun bir zamanı kapsar. Dolayısıyla, sevmek uzun bir zaman parçasını kucaklayan, yaşam süresinin hayli ilerisine kadar uzanan bir yalnızlıktır insan için, tek başınalıktır yoğun ve derin. Sevgi bir kez bir başkasında çözünüp erimek, kendini bir başkasına adamak, bir ikinci kişiyle birleşmek değildir; çünkü henüz durulmamış, gelişim sürecini tamamlamamış, düzenden yoksun birinin bir başkasıyla birleşmesi ne anlam taşır? Sevgi yüce bir nedendir tek kişinin olgunlaşıp kendi içinde bir varlık sahibi olmasını, dünya olmasını, bir başkası uğrunda dünya olmasını sağlayan. Sevgi, alçakgönüllülük tanımayan istektir bir kişiye yöneltilmiş, onu başkaları arasından seçip büyük bir misyonu gerçekleştirmeye buyur eden çağrıdır. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim1. Cilt)

*

İnsan ne kadar birikimliyse, tüm yaşantıları o kadar zengin nitelik taşır. Derinlikli bir sevgiye ulaşmak isteyenin tutumlu davranması gerekir; böyle biri toplayıp devşirecek, sağdan soldan bulup buluşturduklarıyla bal üretecektir. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim1. Cilt)

*

Kalpleriyle sürekli ilgilenmek dışında bir hünerleri yoktur kadınların, bütün sanatları budur. Genelde başka uğraşlar peşinde koşan erkeklerin, sevgi işini yüzlerine gözlerine bulaştıran

bu amatörlerin, daha kötüsü bu duygu sömürücülerinin bazen güçlendirip sonra yine bozguna uğratarak kadınların bu ilgisini zaman zaman paylaştığı görülür. Performans peşinde koşmakla yükümlüdür erkekler, bir kadında yaşadıkları mutluluk belki onları daha bir şevkle, daha bir ivedilikle kendilerini çalışmaya vermeleri, sevgide kazanılmış yoğunluğu çalışmalarına yansıtmaları gerektiği inancına yöneltir. Bunun sonucunda da kadından uzaklaşırlar, bütün dikkatleri işleri güçleri üzerinde odaklanır, çalışırken öğrenir, işlerine bağlanır, işlerine saplanıp kalırlar. Arada bir yarı dalgın, yarı açgözlü dönüp kadınlarına kur yaptıkları anlar dışında, kusursuz ve hatalı davranışları birbirinden pek ayırt edemezler. Oysa hep bekleyen, ikide bir yüzüstü bırakılan, ikide bir bozguna uğratılan sevgi bahçesi, kendilerinden bakım istemektedir. Erkeklerde böyledir durum. Kadınlara gelince, söz konusu bahçeden başka bir şey yoktur ellerinde, bu bahçenin kendisidir kadınlar, bu bahçenin gökyüzüdürler, onun rüzgârı, onun esintisiz sessizliğidirler aynı zamanda, kendileri dışında bir devinimi, bir kıpırdanışı gerçekleştiremezler; bekleyişlerin, doyumların ve ayrılıkların ritmik düzeni içinde yaşamı ve mevsimleri sabırla sineye çekerler. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Kur yapan biri olarak erkek, bir hayret duygusunun eşliğinde kendini giderek keşfetmeye çalışan bir kızdaki doğa güçlerini gözünde büyütür. Ama kızın gönlünü ele geçirdikten sonra onu yadsıyan, insanın güçsüzlüğünden ve daha demin kendisine düpedüz üstün saydığı yaratığın çaresizliğinden yakınan ilk kişi yine kendisidir. Bir bayram gecesini yaşadıktan ve gecenin paha biçilmez armağanını kucakladıktan sonra soluksuz kalan sevgisindeki o koyu miskinlik burada açığa vurur kendini... Kadınla kıyaslandığında sevdiğine haksızlık eden biri gözüyle bakılacak erkek, sevgisi sevgi alfabesinin dışına çıkmayan,daha önce kadının gerekli metaforları ve gereken ritmi hazırladığı o şiiri ilk sevgi dersleriyle yaratabileceğini sanan o aşk palavracısı, sevginin önünden yürüyüp geçen, sevgi önünden geçirilen bu kör kişi, dünyayı dolaşmayı kafasına koymuş, ama bir kalbin çevresini bile dolaşmaya gücü yetmeyen bu âşık içler acısı bir durumda değil midir? (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim 2. Cilt)

*

Benim için kızları ve kadınları anlamaya çalışmak kadar doğal bir şey yok; çünkü sanatla uğraşan kişinin en derin yaşantısı dişil nitelik taşır, bir gebeliği, ardından bir doğumu kendisinde barındıran bir yaşantıdır bu. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim1. Cilt)

*

Seven birinin sevgiliye teslimiyetiyle lirik bir şairin şiire teslimiyeti arasında ancak bir adımlık uzaklık vardır. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 11. Cilt)

*

Bana sorarsanız, kadın için çocuk, olgunluğa kavuşmak, tüm yabancılık ve güvensizliklerden kurtulmak demektir; ruhsal bakımdan da bir olgunlaşmanın dışavurumudur. (Erken dönem, 1899-1902 yıllarından mektup ve günlükler (Leipzig 1931)

*

Yaşamı dolaysız olarak, daha bir üretkenlik, daha bir güvenle içlerinde barındıran kadınlara, doğrusu istenirse karınlarındaki bir meyvenin ağırlığıyla yaşam yüzeyinden onun derinliklerine çekilip alınmayan, seviyorum sandığı şeyi burnu havada küçümseyen, bir ağırlıktan yoksun erkeklere göre daha olgun, insan adına daha layık kişiler aşamasına ulaşmış gözüyle bakılması gerekir. Kadının her türlü acıya ve aşağılanmaya göğüs gererek içinde taşıyıp olgunlaştırdığı bu insanlık, dış konumunda gerçekleşecek değişimler sonucu o geleneksel salt-dişilik kisvesini üzerinden sıyırıp atsın yeter ki, gün ışığına çıkacak, henüz yarınlarda böyle bir şeyle karşılaşacaklarını sezemeyen erkekleri gafil avlayacak ve yenilgiye uğratacaktır. Bir gün gelip (daha şimdiden kuzey ülkelerinde bunun güvenilir belirtileri görülmekte, ışıltıları seçilmektedir), bir gün gelip bir kız, bir kadın tipiyle karşılaşılacak, ismi bundan böyle eril karşıtı anlam taşımayan, erkekle arasında herhangi bir sınırı içermeyen ve erkeğin kendisini bütünlediği düşüncesini değil, salt yaşamı ve var oluşu akla getiren başlı başına yeni bir yaratık, yani dişil-insan hayata gözlerini açacaktır. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim1. Cilt)

*

Bir bakirenin güzelliği, sezgilerde duyumsayıp hazırlandığı, kendisine korkular, özlemler yaşatan annelikten kaynaklanır. Bir annenin güzelliği ise, kendi çocuğunun hizmetine adanmaktır. Yaşlı kadında ise zengin bir anıdır bu güzellik. Bana öyle geliyor ki, erkekte de vardır annelik, bedensel ve ruhsal bir annelik; erkeğin kadını döllemesi de bir çeşit doğurma eylemidir. Ve yine bir doğurma eylemidir bir yapıtı yaratıp ortaya koyması sanatçının, alabildiğine bir iç zenginliğinden. Belki karşıt cinsler sanıldığından daha yakındır birbirine ve belki dünyanın büyük ölçüde yenilenmesi erkekle kadının, yoldan sapan tüm duygu ve isteksizliklerden kurtulmuş, karşıt cinsler değil de kardeş ve komşular olarak birbirine yaklaşmasından, omuzlarına yüklenen o ağır cinsiyet yükünü el ele verip bir doğallık, ağırbaşlılık ve sabırla taşımalarından oluşacaktır. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim1. Cilt)

*

Sevilmek, yana yana tükenmektir. Sevmek, kandilin yağı bitmeksizin yanmaktır ışıl ışıl. Sevilmek geçiciliktir, sevmek kalıcılık. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 11. Cilt)

*

Sevmek seveni o kadar ileri bir aşamaya çekip götürebilir ki, sevilenin yetersizlikleri duygulandırıcı, hatta hayranlık uyandıran bir niteliğe bürünerek seveni daha da çok sevmeye yöneltebilir. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 11. Cilt)

*

Sevilenlerin hayatı perişandır ve tehlikede. Ah, onlar kendilerini aşsalardı da sevenler olsalardı. Tam güvenlik, onların çevresindedir.

(Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 11. Cilt)(Behçet Necatigil'in çevirdiği Maile Laurids Brigge'nin Notları'ndan alınmıştır. Maile Laurids Brigge'nin Notları, Can Yayınevi, s. 155. (Ç. N.))

*

*Derinliğine sevginin özelliğidir, gözlerini açar insanın, onu adaletle davranan biri yapar. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Seven birini incitmek korkusundan daha kötü bir cezaevi yoktur. (Vasiyet. Baskıya hazırlayan: Ernst Zinn. Frankfurt am Main 1975.)

*

Ancak ölümden yola çıkarak (yeter ki yok olup gitmek değil, bizi düpedüz aşan bir yoğunluk olarak bakılsın ölüme), ancak ölümden yola çıkarak sevgiye haksızlık etmekten kaçınabiliriz. Ama işte bu konuda büyüklerin o alışılmış görüşleri yanıltır bizi, yolumuza durur. Bu konudaki geleneklerimiz bize yol gösterecek niteliklerini yitirmiş, köklerinden aldığı güçle artık beslenemeyen kuru dallara dönüşmüştür. Ayrıca, erkeğin dalgınlığını, dikkatinin çelinmesini ve sabırsızlığını buna ekler, öte yandan erkekle ancak seyrek yaşanan mutlu ilişkiler sırasında kadının büyük çapta veren biri olduğunu, çocuğun birbirinden kopmuş ve yıkılmış erkekle kadını her zaman geride bırakıp ileri geçtiğini, yine de onlar gibi bir çaresizlik içinde bulunduğunu düşündük mü, başımızı önümüze eğip şunu itiraf etmemiz gerekiyor: Durumumuz hiç de iç açıcı değildir. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim 2. Cilt)

*

Ancak sığlıktan uzak, engin ve kendine özgü iki ayrı dünyayı içlerinde barındırması insanları birbirine bağlayabilir. Gençler açıkça ortada bu henüz böyle ikili bir dünyayı kendilerinde taşıyabilmekten uzaktır; ama yeter ki yaşamlarını doğru dürüst kavrayabilsinler, zamanla gelişip büyüyecek ve gereken hazırlığı geride bırakarak böyle bir mutluluğa kavuşabileceklerdir. Sevenler olarak akıldan çıkarmamaları gereken bir şey varsa, sevmede işin acemisidirler, doğru dürüst yaşamasını bilmez, sevgide çıraklık dönemini geçirirler henüz sevmeyi öğrenmek ve her öğrenim işinde olduğu gibi sakin ve sabırlı davranmak durumundadırlar. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim1. Cilt)

*

Sevgi kapılarını çalmaya görsün, sabretmeyi henüz öğrenememiş gençlerin kendilerini birbirlerine kaldırıp atmaları, bütün dağınıklıkları, düzensizlikleri ve karmaşalarıyla kendilerini oldukları gibi saçıp savurmaları, pek sık içine düştükleri çok ağır bir yanılgıdır... Peki, bunun sonunda olan nedir? Gençlerin birliktelik dedikleri, ellerinden gelse seve seve mutlulukları diyecekleri, gelecekleri gözüyle baktıkları o kırık dökük parçalar yığını karşısında yaşamın yapacağı ne vardır? Sonunda gençlerden her biri böyle bir sevgide sevdiği uğruna kendini yitirdiği gibi, sevdiğini de çıkarır elden, hatta belki sonradan seveceği pek çoklarını da. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim1. Cilt)

*

Platon'u, onun "Şölen" isimli yapıtını okuyunuz: "Eros güzel değildir, güzel ve iyilikçi olaydı, kendisine yöneltilecek bir suçlamadan söz edilemezdi. Ne var ki, hoyrattır sevgi, züğürttür, bir başkası uğruna çekilen çiledir, bir başkasına yöneltilmiş beklentidir, bütün damarlarında hiç vakit geçirmeden Tanrı aşamasına çıkabilmek, Tanrının gerisinde kalmamak amacıyla

güzel, güçlü ve yüceltici olması için bir başkasına duyulan işte öylesine mutlu, öylesine ateşli istektir!..” (1902-1906 yıllarından mektuplar (Leipzig 1930)

*

İnsanlar birbirinden öylesine korkunç derecede uzak yaşıyor ki! Sevgililerse çokluk herkesten uzak birbirine. Nesi var nesi yok kaldırıp atıyor biri ötekine, ama atılanı ne bu ne o yakalayabiliyor, dolayısıyla aralarında bir yerde birikip kalıyor hepsi, bir kule oluşturuyor, üstelik sonunda onların birbirlerini görmesini, birbirlerine yaklaşmasını da önlüyor. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 8. Cilt)

*

Var oluşumuzun bayramını kutlayacak yer olarak seçmek varken, ne diye cinselliğimizin vatanını çekip aldık elinden?.. Ancak suçlular ve hırsızlar gibi ses etmeden, gizlice çevresinde bir süre dolandıktan sonra kendimizi içinde bulmamız niye? Neden suç ve günah vücudumuzun bir başka yerine yerleştirilmedi? Üreme istemini, Tanrının lütuf ve keremi içine çekip almanın bir anlamı var mı? **Benim cinselliğim benden sonraki kuşaklara yönelik değildir, kendi yaşamımın gizidir o ve öyle görülüyor ki yaşamın ortasında yer almasına izin verilmediğinden pek çok kişi cinselliği yaşamlarının kıyısına itip sürmüş, bu da onların dengelerini yitirmesine yol açmıştır.** (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 11. Cilt)

*

Özellikle üzerinde anlaştığımız bir nokta varsa, tüm birlikteliğin ancak komşu iki yalnızlığın güçlenmesiyle söz konusu olabileceği, ama özveri denen şeyin özü gereği bu birlikteliğe zararı dokunacağıdır; çünkü kendinden el çeken biri bir varlık sahibi olmaktan çıkar. Birbirine kavuşmak için iki insanın ikisi de kendini feda etmişse, bundan böyle ayakları altındaki zemin kayıp gitmiş ve biraradalıkları sürekli bir düşüş sürecine dönüşmüştür. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim1. Cilt)

Bana göre bir evlilikte önemli olan, aradaki tüm sınırları kaldırarak tez elden bir birlikteliği sağlamak değildir. İyi bir evlilik eşlerden her birinin ötekini yalnızlığının bekçisi yaptığı, ona duyabileceği en büyük güveni duyduğu evliliktir. İki insanın birlikteliği olanak dışıdır ve böyle bir birlikteliğin gerçekleşmiş göründüğü evlilikte eşlerden birini ya da her ikisini tam bir özgürlük içinde yaşamaktan ve gelişmekten yoksun bırakan bir sınırlama, karşılıklı bir anlaşma söz konusudur. Ne var ki, birbirine alabildiğine yakın insanlar arasında da uçsuz bucaksız uzaklıkların söz konusu olabileceğini varsayarsak, yeter ki birbirini kocaman bir gökyüzü altında her zaman oldukları gibi görmelerini sağlayacak o uzaklığı sevmenin üstesinden gelsinler, bu kendileri-ne olağanüstü güzel bir birlik ve beraberlik içinde yaşamanın yolunu açacaktır. (Erken dönem, 1899-1902 yıllarından mektup ve günlükler (Leipzig 1931)

*

Kanımca “evlilik kurumu”, geçirdiği geleneksel gelişim sonucu elde ettiği ağırlığı pek hak etmemekte. Evli olmayan birinden “mutlu” olmasını beklemek kimsenin aklından geçmiyor. Ama biri kalkıp evlendi de mutlu olamadı mı hayretle bakılıyor buna. Oysa ister bekâr, ister evli, bir kişinin mutlu olması gerçekte hiç de önemli değildir. Evlilik, kimi bakımdan yaşam koşullarında kolaylık sağlar. Evlilik, doğal olarak iki genç insanın güç ve iradelerinin birbirine

eklenmesi, dolayısıyla onların yan yana gelecekten içeri eskisinden daha çok yol alabilmeleridir. Ancak, bunlar insanı yaşatmaya elvermeyecek duygusallıklardır. Her şeyden önce evlilik üstlenilmesi gereken yeni bir yükümlülüktür, yaşam sürecine ağırbaşlı bir tutumla yeni bir yaklaşımı gerektirir, evlenenlerin her birinin güç ve iyi niyetinden yeni bir beklentidir evlilik, her birine yöneltilmiş bir soru, her ikisi için de söz konusu büyük bir tehlikedir. (1902-1906 yıllarından mektuplar (Leipzig 1930)

*

Evlenmemiş kadın ve erkeklerin birbirleriyle nasıl düşüp kalkacakları konusunda belirlenmiş kurallar yoktur. Ama böyle oluşu hiçbir kuralın belirlenmediği, tüm geleneklerin düpedüz dışında bir davranış biçiminin oluşturulmasına olanak verir... (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 8. Cilt)

*

Ortada bir suç varsa, sevgideki özgürlüğün çoğaltılmasına çalışmamaktır. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 2. Cilt)

*

Sevenlerin yapacağı tek şey vardır: Birbirinin özgürlüğüne dokunmamak. Oysa birbirini tutup bırakmamak kolay gelir sevenlere, önceden öğrenilmesi de gerekmez. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 1. Cilt)

*

Asla tutmaya çalışmamakla sımsıkı tutuyorum seni. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 3. Cilt)

*

Bir kez ölü bir nesnenin sımsıkı tutulup olduğu gibi kalması sağlanamaz. Böyle bir şeye kalkışıldı mı söz konusu nesne dağılıp dökülür elde, değişir, yitirir önceki niteliğini. Böyle olunca canlı bir şeye nasıl son şeklini almış, artık değişmez gözüyle bakabiliriz. Zaten yaşamın kendisi değişim demektir. Yaşamın özü sayılan insanlar arası ilişkilere gelince, her şeyden çok değişkenlik taşır, dakikadan dakikaya çıkıp iner. Karşılıklı ilişki ve yaklaşımlarında ise hiçbir an yoktur ki, sevenler bir öncekine benzesin... (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim1. Cilt)

*

Sevgi zor, başka her şeyden zordur; yaşanacak diğer güç durumlarda doğanın kendisi insanı derleyip toparlamaya, vargücüyle işe sarılmaya yöneltirken, sevginin güçlenmesi seveni kendisinden tümüyle el çekmeye isteklendirir. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim1. Cilt)

*

Sevgi bizim kadın, erkek ayrımını umursamaz, bocalayıp duran bizleri bütün'ün o sonsuz bilincinden çekip götürür içeri. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim1. Cilt)

*

İnsanlar pek çok şeyi olduğu gibi sevginin yaşamdaki yerini de yanlış anlamış, sevgiyi bir oyun ve eğlence aracı yaparak, oyun ve eğlencenin insanı çalışmaktan daha mutlu kıldığını sanmışlardır; oysa çalışmak kadar insana mutluluk veren bir başka şey yoktur. En büyük mutluluğu kendisinde barındıran sevgiye ise, çalışmaktan başka bir şey gözüyle bakılamaz. Yani seven biri çetin bir iş kendisini bekliyormuş gibi davranmak zorundadır. Böyle biri pek çok yalnız kalacak, iç dünyasında gezip dolaşacak, toparlanıp kendini sımsıkı elinde tutacak, harcadığı çabayla kendini olgunlaştırmaya bakacaktır. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim1. Cilt)

*

Her ne kadar seziyorsak da, sevginin özünün birliktelikte değil, sevenlerden her birinin karşısındakini bir şey olmaya, sınırsız ölçüde çok şey olmaya, gücünün yetebileceği son şey olmaya zorlamakta yattığını şimdiye kadar belki hiçbir zaman bize açık seçik gösteren olmadı. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 11. Cilt)

*

Sevmek zor bir iştir. Biri sevmeni istedi mi, seni zor bir işi üstlenmeye çağırıyor demektir. Ama altından kalkılamayacak bir iş de değildir bu. Çünkü senden bir insanı sevmen istenmemektedir, çünkü acemilere göre değildir bir insanı sevmek; senden bir Tanrı'yı sevmen de beklenmemektedir, çünkü olgunlaşmanın en üst aşamasına erişenler bunun üstesinden gelebilir ancak. Senden söz konusu istekte bulunan, dikkatini senin için zor olan'a çekmektedir, bu da doğrusu senin gereksindiğin, aynı zamanda sana hepsinden çok hayrı dokunacak şeydir. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

İnanç denilen şey, sevginin o göze görünmeyen varlığa bakan yüzünde hafif bir renk değiştirmesidir. Aslında Tanrı'yı sevmekten bizi alıkoymaya çalışan ve doğru yoldan saptıran şeyin ne olduğunu anlamakta giderek daha çok zorlanıyorum. Eskiden bir süre, bunun Tanrı'nın görünmezliğinden kaynaklandığı düşünülmüştü, ama o zamandan bu yana tüm yaşantılarımız sevilen nesnenin görünürlüğünün başlangıçta sevgi için yararlı olduğunu, ama sevgi güçlendikçe ona yarar değil zarar verdiğini, onun başına dert açtığım kanıtlamıyor mu? Ve bize dünden aktarılan şekliyle sevenlerin yazgıları da doğrulamıyor mu bunu? (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 11. Cilt)

*

*Gerçek, köklü, tümüyle katıksız bir sevginin nasıl karşılıksız kalabileceğine bir türlü akıl erdirememişimdir; çünkü böyle bir sevgi güzel olması, zengin, büyük, içtenlikli, unutulmaz olması için bir başkasına yöneltilen güçlü ve hayırlı bir istekten, kendini aşması için bir sel gibi akıp gelerek onu bulan yükümlülükten başka şey değildir.Ve... kendisine yöneltilen, milyonlar arasından onu seçen, belki bir yazgıda gizlenmiş yaşayan, ya da şan ve şöhretin doruğunda yanma kolay varılamayanı gelip bulan böyle bir isteği kim geri çevirebilir? Kim çıkabilir de böyle bir sevgiyi yakalayıp bırakmayacak, kendi içinde tutup koyvermeyecek gücü gösterebilir; böyle bir sevgi sevilenin onu başkalarına aktarması için vardır düpedüz; sevilen kişiyi gereksiniyorsa, bunun tek nedeni, yıldızlar arasındaki dolaşımda onu kendisine en hızlı tempoyu kazandırmakla yükümlü kılmaktır. Ama söz konusu yükümlülüğü, salt bir kişiye

özgü kılmakla yetinmeyen bu alabildiğine ağır isteği, o büyük sevenlerin sevdiklerinden belki hiçbiri karşılayamamıştır şimdiye kadar. (Sidonie Nadhorny von Borutin'e yazılan mektuplar. Baskıya hazırlayan: Bernhard Blume. Frankfurt am Main 1973.)

*

Küçümsemenin, iştah ve merakın o katlanılmaz iç içeliğiyle bedensel sevginin "şehevî" diye nitelendirilmesinde, Hıristiyanlığın dünyevi olan'a karşı açığa vurduğu aşağılamanın alabildiğine korkunç etkilerini aramak gerekiyor. Hıristiyanlığın söz konusu davranışı tümüyle çarpıtmasından ve baskılamasından başka bir şey değil. Oysa hepimiz bu şehevî sevgiden doğup çıkmıyor, bizler de ileride aynı eylemi zevkle kendinden geçişlerimizin orta yerine götürüp yerleştirmiyor muyuz? Şunu söylemeliyim ki, bütün yaratıkların kendilerine verilmiş bir hakkı kullanarak alabildiğine bir esrimeyle keyfini çıkardığı eylemi gerçekleştirme hakkından bizi yoksun bırakan bir öğretinin nasıl olup böylesine süreklilik ve değişmezlikle, hiçbir yerde yüzünün akıyla denemese bile hayli geniş çevrede tutunabilmesi her geçen an bana daha da akıl almaz görünüyor. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 11. Cilt)

*

Bedensel şehvet saf bir bakış ya da nefis bir meyvenin dilde bıraktığı o saf lezzet gibi duyusal bir yaşantıdır; bize sunulmuş büyük ve sonsuz bir yaşantı, tüm bilmelerin zenginlik ve parıltısıdır. Onu alıp kabullenmemiz kötü değildir asla; kötü olan, hemen herkesin bu yaşantıyı kötüye kullanması, çarçur etmesi, onu götürüp yaşamlarının yorgun köşelerine uyarıcı güç olarak yerleştirmesidir; kendilerini doruklara taşıyacak bir derlenip toparlanma diye görmek varken, ona bir zevk aracı gözüyle bakmalarıdır. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim1. Cilt)

SANAT VE SANATÇI ÜSTÜNE

Sanatın başı derin saygıdır, kendine saygı, her yaşantıya, her nesneye, büyük örneklerden her birine ve henüz sınanmayı bekleyen kişisel özgücüne saygı. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

İç dünyanın sonsuz derinliklerinde gerçekleşen olgunluğun bir itiraf gibi dışavurumu her sanatın başta gelen amacıdır ve sanat yapıtı bunu dile getirmek için başvurulan bir bahanedir yalnızca. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 9. Cilt)

*

Sanat sadece bir yoldur, amaç değil. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Benim gördüğüm kadarıyla sanat, dar ve karanlık yollardan geçerek en büyükleri gibi en küçükleri de içinde olmak üzere tüm nesnelerle bir anlaşma zemini sağlamaya, onlarla sürekli söyleşilere başvurarak yaşamın kaynaklandığı en son ve sessiz pınarlara ulaşmaya çalışır. Nesnelerin gizleri, sanatçının iç dünyasının dipsiz derinliklerindeki duygularla

kaynaşıp onun kendi özlemleriymiş gibi duyurur sesini. Bu mahrem dışavurumların zengin dili de güzelliği oluşturur.

Diyeceğim, görüyorsunuz işte, sanatçı yaşamdan dışlanmış biri olmadığı gibi, sanat daha devingen, daha iddialı bir yaşam biçimi olarak açığa vurur kendini; çünkü sanatçı alabildiğine suskun nesnelere bile yalvarıp yakaran sorularla yaklaşım sağlamak ister ve alacağı hiçbir yanıttan memnun kalmayarak durmadan daha ilerilere yol almaya bakar. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Sanat çocukluktur; sanat ortada bir dünyanın çoktan var olduğunu bilmemek, yeni bir dünya yaratmaktır. Kendinden önce var olanı yıkmak değil, yalnızca onu gereken yetkinliğe erişmemiş görmektir. Pek çok olanaktır sanat. Pek çok istektir. Ve ansızın mutlu bir gerçekleşmedir, ansızın yazın gelmesi, güneşin yüz göstermesidir daha önce sözü edilmeksizin, farkına varılmadan. Yapılan bir işi asla sona erdirememektir. Yedinci günü yaşayamamaktır asla, her şeye iyi gözüyle bakmaktır. Gençlik denilen şey yetinmezliktir. Dünyayı yarattığında fazlasıyla yaşlanmış olmalıydı Tanrı, yoksa altıncı günün bitiminde işi tatil etmezdi, bininci günün bitiminde bile yapmazdı böyle bir şeyi. Hatta bugün bile yapmazdı. Ona karşı çıkmamın asıl nedeni de budur, bir sanatçı olmayışıdır onun. Doğrusu üzücü bir şeydir Tanrı'nın sanatçı olmayışı.(?) (Burada Hz. İsa'yı konu alıyor) (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 7. Cilt)

*

Her sanatçının yaşamında bir dönem vardır, bana hepsinden gerçek ve önemli görünür: çocukluk. Benim kendisinden pek çok şey öğrenmek istediğim bir sanatçıya ilk yönelteceğim sorular bu çocukluğa ilişkindir. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 12. Cilt)

*

Sanatın, ruhunu oluşturan "nesnelerin özünü" bütün dönüşümlerden, karmaşalardan ve değişimlerden kurtarması gerekir; nesnelerden her birini rastlantıların oluşturduğu bir aradalığından soyutlayıp daha geniş bir ilişkiler ağı içine yerleştirmesi, sanatın bir yükümlülüğüdür; asıl olaylar da bu ilişkiler ağı içinde gerçekleşir. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)*

Yeni insan için bu tip insana en çok sanatçı bir gelişim süreci sonunda yaklaşabilir güzellik bir yücelme değil, varlığının normal bir devinimi ve istemdışı duyumsayacağı bir dışavurumu olmalıdır. Ama bu noktaya varmak için alınacak daha pek çok yol duruyor. Ve bir yanda, geçiş dönemi insanının özgürlüğüne kavuştuğunda kendini dizginlemeyeceğine ilişkin korkusu, öbür yanda içinde büyüyen gücün geleneksel zincirlerle canına okuyabileceğinden kaynaklanan isteksizlik, biçim konusundaki düşünüp taşınmaları doğuruyor. Bu arada herkesin unuttuğu bir şey var; yeni biçim bulunur yalnızca, ama aranamaz. Yeni yaşamın organizmayla ilişkisi, karbonun elmasla ilişkisine benzer. Kuşkusuz elmastan karbon çekilip alınabilir, ama karbon asla yoğunlaştırılıp yeniden elmasa dönüştürülemez. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Sanatçı olmak, hesap kitaptan anlamak ve sayı saymasını bilmek değildir; özsuyunu dallarına yollamakta acele etmeyen, ardından yaz gelmeyecek diye kuşkuya kapılmaksızın bahar mevsiminin fırtınalarına gönül rahatlığıyla göğüs gerebilen bir ağaç gibi olgunlaşmaktır. Nasıl olsa çıkıp gelecektir yaz, ama önlerinde sonsuz bir zaman varmış gibi hiç tasa etmeksizin bir sessizlik ve iç genişliğiyle bekleyenler için gelecektir. Her geçen gün yeniden öğreniyorum bunu, acıların eşliğinde öğreniyorum, kendilerine şükran borçlu olduğum acıların eşliğinde sabrın her şey demek olduğunu.(MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim1. Cilt)

*

Hangimiz, her şey bir yana, yaratıcı gücüne güven duymak, böylece dış yargılara karşı her seferinde uygun karşılıkları iç bilincinde oluşturmak zorunda değildir. (1921-1926 yıllarından mektuplar (Leipzig 1935)

*

Nihayet herkes ancak tek bir çatışma yaşar hayatında ve çatışma her zaman değişik kılıkta ve değişik yerde açığa vurur kendini. Benimkisi, yaşamı çalışmayla alabildiğine saf ve katıksız biçimde uzlaştırmak istememdir. Sanatçının ölçüye gelmeyen, dur durak bilmeyen çalışması söz konusu olduğunda bunların her ikisi karşı karşıya gelir. Pek çok kişi gereksindikleri şeyleri gizlice yaşamdan koparıp alarak ya da yaşamın değerlerini kendileri için esrikliklere dönüştürerek onu küçümsemeye bakmış, söz konusu esrikliklere duydukları o bulanık hayranlıkla kendilerini acele kaldırıp sanatsal etkinliklerin içine atmıştır. Daha başkaları da yaşama sırt çevirmekte bulmuştur çıkış yolunu, bu da sanat adına yaşama karşı işlenen o büyük çaptaki ihanetten çok daha saflık ve gerçeklik içerir. Ne var ki, benim için böyle bir şey söz konusu olamaz. Çünkü benim üretkenliğim ne de olsa yaşama duyduğum alabildiğine dolaysız hayranlıktan, her gün onun karşısında kapıldığım bitip tükenmez şaşkınlıktan kaynaklanıyor. Böyle olmasa nasıl ele geçirebilirdim bu üretkenliği? Yaşamın bana yönelik akımından şu ya da bu zamanda yüz çevirecek olsam, buna bir yalan gözüyle bakardım. (1907-1914 yıllarından mektuplar (Leipzig 1933)

*

Sanat, yaşamın kendine özgü büyük ve zorlu bir dışavurumudur ve sanattan canlı bir varlıktan söz eder gibi söz etmek gerekir. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Zorunluktan doğmuşsa iyidir bir sanat yapıtı. Zorunluktan doğması onun değerini belirler, elde başka ölçüt yoktur bu konuda. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim1. Cilt)

*

Sanat, tüm nesneler içinde yaşayan karanlık, kapalı istektir. Ürkek, çekingen sözcükler şiirde dile gelmeye özlem duyar; yoksul yerler şiirin mecaz dilinde zenginlik ve olgunluğa kavuşur, hasta insanlar güzelleşir sanatta. Yani sanatçı, yapıtında yer vereceği nesneleri o pek çok rastlamsal ve geleneksel ilişkilerinden çekip alır, yalnızlaştırır onları ve bu yalnız nesneleri birbiriyle saf ve yalın ilişkiler dokusu içine yerleştirir

...Sanatçının kendisinin göremeyeceği derin ilişkiler sımsıkı kenetler nesneleri birbirine. Böylece onlar arasında bir benzerlik doğar. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 12. Cilt)

*

Belki de sanatsal yaratıcılık, derinliğine bir anımsamadan başka bir şey değildir. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Sanatta korkunç olan, bu alanda ne kadar yol alınırsa, sanatçıyı en uç, adeta varılması olanaksız noktaya varmaya o kadar yükümlü kılmasıdır. (Lou Andreas-Salome ile mektuplaşma. Genişletilmiş baskı. Baskıya hazırlayan: Ernst Pfeifer. Frankfurt am Main 1975/79..)

*

Büyük sanat bir gelecek parçasıdır; günümüzde büyük sanatçı olup yapıtlar ortaya koyan biri için henüz yaşam diye bir şey söz konusu değildir. Vatansız, kendi zamanı içinde yabancı biridir, o. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Sanat yapıtlarının müzelerde ve kişisel koleksiyonlarda etkilemek için yaratıldıkları yaşam sirkülasyonundan hepsinden çok uzak tutulduklarını ben de sık sık gözlemlemişimdir. Ayrıca, söz konusu yapıtların dönüp sanatçı üzerinde, onları yaratan ve seven kişi üzerinde gösterecekleri etkinin, sanatçıya (belki) yardımı dokunacak toplum onayının vaktinden önce görülmez oluşundan hele hiç söz etmemek gerekiyor. İnsan düşünüyor da yıllarca bu onay kendisinden esirgenmemiş olsa ve sonunda yersiz bir davranışla başı ağrıtılıp rahatsız edilmese, acaba Rodin'in yaşamı nasıl değişik bir akış izlerdi diyor kendi kendine. Bu durumu değiştirmek güç. Daha da güç olan, bütün bunları görüp bir "kurtarıcı" gibi davranacak kişinin önce kendi kurtuluşunun sağlanmasıdır. Böyle bir kişi daha çok bir kazazede gibi sularda oradan oraya sürüklenerek yok olup giderken, söz konusu yapıtları sahilden yana fırlatıp atmayacak mıdır? (1921-1926 yıllarından mektuplar (Leipzig 1935)

*

Deha, zamanı için sürekli bir baş belasıdır. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 9. Cilt)

*

Sanat yapıtları, tehlike içinde bulunmanın, bir yaşantıda sonuna kadar, kimsenin gidemeyeceği yere kadar gitmenin ürünleridir her zaman. Bir yaşantıda ne kadar ileri gidilirse, yaşantı o kadar kendine özgü, kişisel ve biricik nitelik kazanır. Sanat yapıtı da işte bu biricikliğin zorunlu, baskılanamayan ve alabildiğine kesin dile getirilişidir... Sanat yapıtının sanatçıya yaşamında sağlayacağı alabildiğine yardım, sanatçının yaşamının bir özeti olmasında yatar: Sanat yapıtı, yaşamının adeta bir dua mırıldanırken sanatçının elindeki tespihte yer alan düğümdür, sanatçının birlik ve bütünlüğüyle gerçekliğinin sürekli sesini duyuran kanıtıdır, ama yü-zü sanatçının kendisine dönüktür bu kanıtın, dışa karşı anonim

nitelik taşır, gerekliliktir yalnızca, gerçekliktir, var oluştur. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Örneğin, bir resimdeki çirkinlik resmi seyredenler tarafından çirkinlik değil, yalnızca biçimdeki bir kararsızlık, henüz yaşamadığımız bir güzelliğe zorunlu geçişi anlatmak için çaba harcayarak güzellikten koparılıp alınmış yeni bir dışavurum gibi algılanabilir. Çirkin bir adamın portresinde sanki tamamlanmadan kalmış yüz hatları, yüzdeki karmaşa içinden sezebildiğimiz yeni bir birlik ve bütünlüğe doğru yola koyulmuş gibi bir izlenim edinmeliyiz. Ve bu yüzdeki ayrıntılar içine dalan sanatçı, yüzdeki çirkinlikten nasıl haberi olmamışsa, söz konusu ayrıntılar arasındaki yasal iliş-kiler bütününü öylesine bir yücelikle donatmalı ki, resmi seyreden çirkinliğe hiç takılmaksızın bu bütünü, bu yüceliği gönül hoşluğuyla algılayabilsin. (Erken dönem, 1899-1902 yıllarından mektup ve günlükler (Leipzig 1931)

*

Güzellik her zaman sanat yapıtına sonradan gelip eklenir ve bizler bilmeyiz bunun nasıl bir şey olduğunu. Güzelliğin üretilemeyeceğini yinelemeyi hâlâ gerekli görüyorum. Şimdiye kadar güzelliği üreten biri çıkmamıştır. Yapılabilecek tek şey, bazen yanı başımızda eğleştiğini duyumsadığımız güzelliği ele geçirebilmemizi sağlayacak uygun koşulları yaratmaktır. Bundan ötesi elimizde değildir. Ve bir üstadın ortaya koymaktan alıkonamadığı yapıtın kendisi, Sokrates'in Eros'una benzer. Tanrı ile insan arasında bir yaratıktır Eros, kendisi güzel değilse de baştan aşağı sevgidir güzel'e, baştan aşağı özlemdir güzel'e duyulan.

Bunu bilen ve bu bilgi doğrultusunda davranan sanatçı, yaratı sürecinde güzelliği aklına getirmez; güzelliği neyin oluşturduğu konusunda o da başkaları gibi fazla bilgi sahibi değildir. Kendisini aşan yararları gerçekleştirme dürtüsüyle yola koyulan sanatçı yalnızca şunu bilir ki, bazı koşullar vardır, bunların gereğinin yerine getirilmesi durumunda güzellik yarattığı yapıta lütfen gelip eklenecektir. Sanatçıya düşen, söz konusu koşulların ne olduğunu öğrenmek ve bunları yaratma becerisini kazanmaktır. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 9. Cilt)

*

Sanatçı olmak, kendi kendine şöyle söyleyebilmektir: Dil denilen şey tek kişiden kaynaklansa, tek kişide oluşup buradan yavaş yavaş başkalarının kulak ve uslarını zorlayarak ele geçirse, o kadar güç sayılmazdı bu. Ancak, böyle bir şey söz konusu değildir. Dil, herkesin ortak malıdır, kimse tek başına dili oluşturmamıştır; herkes dilin oluşum sürecine aralıksız katkı yapar. Uğuldayıp duran, sürekli titreşen bir büyük gelenektir dil ve herkes konuşarak yüreğindekileri bu gelenek içine boşaltır. Ve derken biri çıkar, içindeki dünya yanında yöresindekilerinden farklıdır, yüreğindekileri ortak dilde açığa vurmaya kalktı mı, denize düşen yağmur taneleri gibi suda yitip gider bunlar. Demek oluyor ki, bütün kendine özgülükler susmayıp sesini duyurmak istedi mi, kendilerine özgü bir dili gereksinir... Bir şeyi onun aynı bir başka şeyle açığa vurmak ilerleme sayılmaz. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 9. Cilt)

*

Yalnızca iki türlü sanat yapıtı vardır; birincisi insanı tutsak edip önüne katarak götüren, İkincisi övgü dolu eleştirilere karşın hiçbir ses getirmeyen. İlk türdekiler sanat yapıtı adına layık olanlardır; ikinci türdekilere gelince, ancak sözde bu adı taşırlar. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Öyle yıldızlar vardır ki, sessiz sakin parıldar, ışıldayıp dururlar ve giderek artar parıltıları. Bizlere düşen, durup dinlenmeksizin uzak ve yabancı dünyalara el uzatacakken, söz konusu yıldızlarla ilgilenmektir. Bunlar kuşkusuz asla keşfedilmemiş değildir. Ve böyle oluşu da iyidir; çünkü, bildiğim kadarıyla, yeni keşfedilen gök cisimleri her zaman keşfedenlerin adını taşımak zorunda bırakılır. Oysa ötekiler, akademik bir hava içermeyen o çok eski, şiirsel isimle-rini tanrısal bir gururla taşıyıp durur. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Sanatın ne çok bir vicdan işi olduğu sık sık dikkatimi çekmiştir. Sanatsal çalışmalardaki kadar vicdana gereksinim duyan bir başka şey bilmiyorum. Vicdan tek ölçüttür bu konuda. Eleştiri böyle bir ölçüt oluşturmaktan uzaktır; eleştiri dışında sanat yapıtına kucak açmalar ya da onu yadsımalar da ancak pek seyrek olarak, başkalarıyla karşılaştırılamayacak özel koşullarda ölçüt rolü oynayabilir. Dolayısıyla, o erken yıllarda vicdanı kötüye kullanmamalı, onun bulunduğu yer hoyrat davranışlara kurban edilmemelidir. Her zaman bir hafifliği içermelidir vicdan; istem gücümüzün denetimi dışında kalan bir organ gibi varlığının pek bi-lincine varılmamalı, ondan kaynaklanacak en ufak zorlama da dikkate alınmalıdır; yoksa yazılacak her şiir sözcüğünün sonradan tartıya vurulup testten geçirileceği bir terazi alabildiğine duyarlılığını yitirecektir. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Sanat yapıtları sonsuz bir yalnızlık içindedir ve onlara ulaşmakta bize eleştiri kadar az yardımı dokunacak bir başka şey yoktur. Ancak sevgidir ki, kavrayabilir onları, onlara hakkaniyetle davranabilir. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim1. Cilt)

*

Bazıları üzerlerinde bir yargı vermek için yaklaşır sanat yapıtlarına, bu aptalca bir davranıştır. Nedenine gelince, böyleleri bir yapıtın içlerinde uyandırdığı duygularla ilgili olarak hiç vakit geçirmeden kendilerine hesap vermeye kalkmakla, kendilerini sarıp kuşatmaya hazır büyüden uzak düşerler; dolayısıyla, verecekleri yargılar da bir sıcaklığı içermez. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Bir sanat yapıtına en az yaklaşım sağlayan bir şey varsa, eleştirel sözlerdir; bunlar kimi az, kimi çok başarısız yanlış anlamalara yol açar. Bütün sanat yapıtları bizi inandırmak istedikleri kadar kavranıp dile getirilebilmekten uzaktır; olayların pek çoğu dile getirilemez, şimdiye kadar hiçbir sözcüğün ayak atmadığı bir mekânda gerçekleşir. Hepsinden çok dile getirilemez olanı da sanat yapıtları, dünyadan göçüp gitmelerinden sonra da yaşamlarını

sürdüren bu gizemsel yaratıklardır. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim1. Cilt)

*

Gazeteler, sanat yapıtlarını değerlendirmede zamanı ölçüt durumuna getirmiştir; oysa bu çetin görevi başarmaya onlar kadar elverişsiz bir şey yoktur. Pek çok sanat yapıtı zamana karşıdır, bir an için zamanın yanında yer alıp ona ayak uydurmaya kalkacak oldu mu, zaman, zaman dışı nitelik kazanır; içine serpilmiş büyüklük damarlarıyla, ayrıcasız bütün sanat yapıtlarında gözlemlenen sonsuzluğa uzaktan akraba olur. Kendi içinden yükselip çıkan insanları her defasında yanlış değerlendirme konusu yapan zaman, acele verilecek günlük yargılarla sanat yapıtlarına nasıl haklı bir yaklaşım sağlayabilir? Şu ya da bu şekilde zamanın üstüne çıkacak her şey, onun kavrayış ve anlayışından kurtarır kendini, bugün şurada burada yalnızlık içinde soluksuz büyüyen kentlerin boğucu dağdağasına gömülmüş önemli insanlar, bir bilinmezlik içinde sürdürür yaşamlarını. Bunlar yarının insanlarıdır, zamanlan gelecektir henüz, çevrelerinde yargıları, övgüleri ya da alaylarıyla bir geçmişin kaynaştığı bugün, onları hiç ilgilendirmez. Çağdışı insanlardan daha kalıcı sanat yapıtları ise, zamana karşı daha da ilgisiz, adeta derin bir uykuya dalmış, durur ortada. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Sanat üstüne kaleme alınılagelen eleştirilerin, sergilerde ve galerilerde seyirci karşısına çıkarılan pek çok yapıta ilişkin yargıların, sanat yapıtlarının değerlendirilmesinde hanidir sürüp giden o büyük karmaşadaki katkısı azımsanacak gibi değil. Dilimiz, sanatın o binler ve binlerce ayrıntısını içerecek zenginlikten uzaktır; zaten bu zenginliği hangi dil var ki kendisinde barındırıyor olsun. Öte yandan, yazarlarımız bu az sayıdaki sözcükler arasından her vakit başarılı bir seçim yapacak yeterli olgunluk ve titizlikten yoksundur. Özellikle gazeteler yoluyla bir sanat eleştiri üslubu oluşmuş durumda; bu üslup ileride daha da gelişeceğe benziyorsa, nedeni doğuştan bir acelecilikle uygun gördüğü sloganları... kendisine mal etmesidir. Bir kez de mülkiyetine geçirdiği sloganlar asıl anlamlarından uzaklaşıp baş döndürücü bir çabuklukla kullanılmaları sonucu özelliklerini yitirmekte, giderek daha çok kuşkuyla karşılanacak bağlamlarda boy göstermekte, sonunda eski sanat tarihlerindeki beylik deyimlerden daha değerli sayılmayacak niteliğe bürünmektedir, yavan, lütufkâr, her çıraklık dönemindekilerin “emrine hazır”. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Sanatı kendine iş edinen kitapların en iyileri, okuyuculardaki daha büyük sanat kitaplarına gereksinim duygusunu kamçılayanlardır. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Maskesinin düşürülüp aptalca bir lüksten başka şey ol-madığının ortaya çıktığı dönemlerden sonra sanat, yaşamla yakın ve zorunlu bir ilişki içinde bulunduğunu farkında olmadığı bir çabuklukla kanıtlamaya çalışır; günün göze çarpan en son olaylarına telaş içinde el atar, bir savaşı, bir kralı göklere çıkarır, bu kadarla kalmaz, partilerin siyasal ve sosyal küçük çıkarlarının hizmetine sunar kendini; tek yanlı niteliğe bürünür. İzlediği bu yolda ona haklı,

daha açık bir deyişle yararlı bir uğraş gözüyle bakılmak istenmesin, işte o zaman hepsinden az sanat olup çıkar. Çünkü kızgınlığa kapılıp ya da alkış tutarak günün geçici, önemsiz olaylarına eşlik eden sanat, istediği kadar vatanseverlikle dolup taşsın, eğitici ve kültürel değeri kuşkusuz küçümsenmemesi gereken resimlerle süslenmiş kafiyeli yazıların yer aldığı gazeteciliktir, ama sanat olduğu söylenemez. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Bildiğimiz her şey yüzey değil midir? Bir nesnenin içini o nesne yüzeye dönüşmeden nasıl algılayabiliriz? Bir meyvenin, bir hayvanın, bir yerin gönlümüzü şenlendirmesi belli bir yüzeyin yorumundan, açımlanmasından ve benimsenmesinden kaynaklanmıyor mu? Ve bizim us, ruh ve sevgi diye nitelendirdiklerimizin tümü, yakın bir simanın küçük yüzeyindeki hafif bir değişimden oluşmuyor mu? Ve bunları bize sunmak isteyen sanatçı da somut'a, elle yoklayıp duyumsayacağı biçime dayanmak zorunda değil midir? Ayrıca, bütün biçimleri görüp bize sunabilen sanatçı, adeta kendisi bilincine varmaksızın tüm ruhsal'ı da bize sunmuş sayılmaz mı?(Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 9. Cilt)

*

Hangi koşullardan gelirse gelsin, insan, kendisi yadsısa bile her zaman söz konusu koşulların bir ürünüdür. Sanatçıyı bu koşullardan yola koyularak anlamaya çalışmak yanlıştır. Yanlışlık bir kez şuradadır: Sanatçıya genel olarak hiçbir şeyden yola çıkarak yaklaşım sağlanamaz. Mucizevi bir yaratıktır o ve öyle de kalacaktır; ruhsal'ın diliyle bakire bir gebeliğin ürünüdür; herkesin, ama belki de en çok onun kendi kendisinin önünde hayranlıkla dikildiği bir yaratıktır. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 9. Cilt)

*

İçinde yaşadığımız çağda daha çok önemli olan, sanat yapıtının yaratıcısıyla ilişkisini araştırmayı bırakıp yapıtın alıcıları karşısındaki konumunu güvence altına almaktır. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim 2. Cilt)

*

Bilinmeyen sanatçıların ayakta kalmayı başarmış çarpıcı yapıtları, bizim onlar ve onları yaratanların yazgı ve yaşantıları arasında bir ilişki kuramayışımızla etki ve varlıklarından hiçbir şey yitirmez. Ne var ki, üreticisi belli olan, en azından varlığı kanıtlanabilen bir sanat yapıtıyla yüz yüze gelenlere, yapıtın yaratıcısına ilişkin açıklayıcı bilgiler sunmak fazlasıyla ucuz bir lütufta bulunmaktan başka şey değildir. Zamanımızın yazarını saklandığı duvar gerisinde ele geçirip değerlendirmek için, mahremiyet diye bir şey tanımayan açıklık düşkünlüğünün türlü araç ve gereç var elinde. Sanatçılara gelince, bu alabildiğine açıklık tutkunluğunu desteklemiş, hatta bu yoldaki çalışmalara öncülük etmiştir. Öyle sanıyorum ki, sanatçı üzerindeki örtüyü sürekli aralamaya çalışmanın ileride sanatçı olacaklar için doğuracağı tehlike pek kavranamamakta ya da belki hoşa gitmeyecek bir söyleşiyle sanat gibi gereksiz sayılan bir uğraşın işini bitirmek için özellikle arzu edilmektedir. Sanatçı üzerindeki örtüyü kaldırma girişimlerinin sonucunda sanat yapıtının konumu giderek daha çok sorunsal nitelik kazanmıştır. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim 2. Cilt)

*

Ün, yeni bir isim çevresinde oluşmuş tüm yanlış anlamalar topluluğundan başka bir şey değildir. Pek üstün bir aşamaya ulaşmış kişinin arzuladığı şey, o isimsiz, genel büyüklüğün sinesinde yüzünü gizlemektir. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 9. Cilt)

*

Bir gün gelecek, sözcüğe aşırı değer vermekten el çekme gereği duyulacak, sözcüğün ruh adacığımızı toplu yaşamanın o büyük kıtasına bağlayan pek çok köprüden yalnızca biri olduğu ister istemez anlaşılacaktır. Köprülerin en genişidir belki sözcük, ama en zarifi değil. Şurası bir gün hissedilecektir ki, sözcüklerde hiçbir zaman tümüyle içtenlikli davranamayız; sözcükler fazlasıyla kaba kıskaçlara benzer, dokunmalarıyla o görkemli yapıttaki alabildiğine narin çarkları kırıp dökmeleri bir olur. Dolayısıyla, sözcüklerden ruh üstüne açıklamalar beklemekten vazgeçmeliyiz, çünkü kendisi yardım gereksinen kişiden yardım ummak hoş bir şey değildir. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 9. Cilt)

*

Bir sanat yapıtından alıcısına özlem dışında başka şey ulaşmamalıdır; bizler yapıtın komşuları değiliz. Sanat yapıtları bir kuyudaki görüntüler gibidir bizler için, onlara ancak belli bir uzaklığa kadar yaklaşabiliriz, yoksa görmek istediğimiz şeyin üzerini kendimizle örter, kapatırız. (Erken dönem, 1899-1902 yıllarından mektup ve günlükler (Leipzig 1931)

*

Aklı başında bir toplum, önemli bir tablonun izleyici üzerindeki etkisini onun yanı başına daha az değerli on ya da yirmi tablo yerleştirerek kısıtlamanın yanlışlığını zamanla anlayacaktır. O vakit sanat, herkesin kullanımına açık ısınma evlerine benzetilebilecek kamusal sığınma yurtlarından gerçek vatanı olarak duyumsayabileceği dar mekânlara taşınacaktır. Sanatın da söz konusu mahrem yuvaları özlediğinin bir kanıtı, tek kişilere, onların anlayış ve sevgisine yaklaşabilmek için yüzlerce değişik yol izlemesidir. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Üslup denen şeyi daha yakından tanımlamak istedik mi, günlük yaşamın gereksinimleri göz önünde tutularak zamanın güzellik kavramının bilinçli ya da bilinçsiz değerlendirilmesidir diyebiliriz. Buna göre, üslubun ancak güzellik kavramının pek çok kişinin yaşayan mülküne dönüştüğü yerde gelişebileceğini, dolayısıyla birkaç seçilmiş kişinin benimsediği bir dogma olmadığını, duyguda etkin inanç kimliğiyle büyücek kitleleri egemenliği altında bulundurduğunu anlarız. Ama bu da bireylerin sanatsal eğitimden geçirildiği değil, bütün olanaklarıyla sanatın kendisinin bireyi eğitsel açıdan etkilediği, dolayısıyla baştan beri yaşamdan değişik ve ona yabancı bir şey değil, yaşamın doğal bir yücelişi ve değerlendirilişi olarak duyumsandığı bir zamanda gerçekleşebilir. Bunun için de sanat yapıtlarının öylesine belli bir amaçla yerleştirilip izleyici üzerinde kaba bir etki yaptığı sergi ve vitrinlerden bizim alışılmış yakın çevremize aktarılması, yalnızca korkunç ve mistik değil, aynı zamanda yumuşak ve iyilikçi yönde insanı etkilemesi isteniyorsa, büyük ve yüksek kiliselerden alınıp oturduğumuz aşina konutlara taşınması gerekir. Sanat yapıtları bizim küçük yaşantılarımıza ve isteklerimize katılabilmeli, bizim şenlik ve bayramlarımızdan uzak durmamalıdır. Ama

bütün bunların olabilmesi için söz konusu yapıtlara iyice aşinalık kazanmamız, dolayısıyla evlerimizde konuk gözüyle bakmayıp onlara büyük bir içtenlik ve açıklıkla davranmamız gerekir. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Sanatçı için Tanrı erişilmek istenen en son, en yüce amaçtır. Dindar kişiler "O var," mahzun kişiler "O vardı," derken sanatçı gülümser, "O olacak!" der. Ve sanatçının inancı inançtan daha fazla bir şeydir, çünkü Tanrı'yı kendisi yaratmaya çalışır, her görüşü, her bilişiyle, sesi fazla çıkmayan her sevinciyle Tanrı'nın gücüne yeni bir güç, ismine yeni bir isim katar. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Şiirlerinizin iyi olup olmadığını soruyorsunuz. Bana yöneltiyorsunuz bu soruyu. Daha önce de başkalarına yönelttiniz. Dergilere yolluyorsunuz şiirlerinizi. Onları başka şiirlerle karşılaştırıyorsunuz ve kimi dergilerin yazı işleri kurullarının şiirlerinizi geri çevirmeleri sizi tedirgin ediyor. Mademki bir öğüt için başvurdunuz bana, size bu tür girişimlerden tümüyle el çekmenizi salık vereceğim. Gözlerinizi dışarı çevirmişsiniz; ama işte en başta vazgeçmeniz gereken şey. Kimse akıl veremez, yardım elin uzatamaz size, hiç kimse. Tek çıkar yol, gözlerinizi kendi üzerinize çevirmenizdir. Size yazmanızı buyuran nedeni araştırıp ele geçirmeye bakınız. Yüreğinizin ta en dip köşesinde kök salıp salmadığını araştırınız bu nedenin. Yazmanız diyelim yasaklandı, ölür müydünüz o zaman ya da yaşar mıydınız eskisi gibi, bunu açıklayın kendi kendinize. Özellikle şunu yapın: Gecelerinizin en kuytu saatinde kendinize şu soruyu yöneltin: İlle de yazmam gerekiyor mu? Deşin içinizi, diplere inin, derinlerden bir yanıt ele geçirmeye çalışın. Ve bu yanıt onaylayıcı nitelik taşıyorsa, sorduğunuz sorunun karşısına, "Evet, yazmam gerekiyor" gibi güçlü ve yalın bir yanıtla çıkabiliyorsanız, o zaman bu zorunluluğa göre kurun yaşamınızı; en sudan, en değersiz saatine varıncaya dek yaşamınızı bu içsel dürtünün simgesi ve kanıtı yapın. O zaman yeryüzündeki ilk insan sizmişsiniz gibi, gördüğünüz ve yaşadığınız, sevdiğiniz ve yitirdiğiniz ne varsa dile getirmeye çalışın. Aşk şiirleri yazmaya özenmeyin, herkesin pek aşinası olduğu, pek alışılmış biçimlerden kaçın, hepsinden zordur bunlar çünkü, geçmişten eli yüzü düzgün, hatta kimisi nefis denecek yığınla şiirin elde bulunduğu bir alanda özgün eserler yaratabilmek büyük bir gücü, olgun bir beceriyi gerektirir. Dolayısıyla, genel temalardan kurtulup kendi günlük yaşamınızın temalarına sığınınız; hüzünlerinizi, isteklerinizi, geçici düşüncelerinizi, herhangi bir güzelliğe karşı duyduğunuz inancı anlatın; içten, çığırtkanlıktan uzak, alçakgönüllü bir yüreklilikle anlatın bütün bunları; ruhunuzdakileri dışa vurabilmek için çevrenizdeki nesnelerden, düşlerinizdeki imgelerden, anımsamalarınızdaki görüntülerden yararlanın. Günlük yaşamınız size yoksul görünüyorsa suçlamayın onu; kendi kendinizi suçlama konusu yapın, günlük yaşamın zenginliklerini sahneye davet edebilecek kadar şair sayıkmayacağınızı söyleyin kendinize; çünkü yaratıcı kişiler için sefalet diye bir şeyin, sefil ve üzerinde durulmaya değmez diye bir şeyin sözü edilemez. Diyelim bir tutukevindesiniz de duvarlar dış dünyanın seslerinden hiçbirini içeri koyvermiyor, duygularınız tarafından algılanmasını önlüyor bunun. Böyle bir durumda bile çocukluğunuz, bu olağanüstü, bu krallara yaraşır zenginlik, bu anımsamaların hâzinesi hâlâ sizin içinizde değil midir? Dikkatinizi bu hâzineye yöneltin. Geçmişin derinliklerine gömülmüş uzak duyumsamaları içinizden çekip çıkarın gün ışığına; böylelikle kişiliğiniz sağlamlaşacak, yalnızlığınız açılıp

yayılarak loş bir eve dönüşecek ve başkalarının şamatası bu evin uzağından geçip gidecektir. (Genç Bir Şaire Mektuplar (Briefe en einen jungen Dichter). Çeviren: Kâmuran Şipal.)

*

Bir sanat yapıtı, zorunluktan doğmuşsa iyidir ancak. Üzerinde bir yargıya varılırken hangi yoldan doğup çıktığına bakılır sanat yapıtının; bunun dışında bir yargılama biçimi yoktur. (Genç Bir Şaire Mektuplar (Briefe en einen jungen Dichter). Çeviren: Kâmuran Şipal.)

*

Bu noktada sözlerim anlatım gücünü kaybederek sizi daha önce hazırladığım o anlayışa dönüyor, bütün dünyayı bu sanata buyur eden bir yüzey anlayışına. Dünya bu anlayışa buyur ediliyor, ama verilmiyor henüz. Buyur edilen şeyi alabilmek sonu gelmeyen bir çalışmayı gerektirmekteydi (hâlâ da gerektiriyor).

Hiçbir nesne bir başkasına benzemediği için, tüm yüzeyleri ele geçirmek isteyen sanatçının ne çok çalışması gerektiğini düşününüz bir! Genel olarak insan vücudunu değil, yalnızca bir yüzü, bir eli değil (böyle bir şey düşünülemez), bütün yüzleri, bütün elleri tanımayı amaç edinmiş bir sanatçının ne çok çalışacağını. Böyle birini bekleyen iş ne kadar da büyüktür! Ve ne kadar sade ve ciddi, çekici olmaktan, bir sözveriyi içermekten ne kadar uzak ve ne kadar iddiasız.

Bir çalışma bekliyor sanatçıyı, ama daha çok ölümsüz bir kişinin üstesinden gelebileceği bir çalışma, öylesine geniş kapsamlı; hâlâ öğrenilmesi gereken şeylerin başı sonu görülecek gibi değil. Peki, böyle bir insan işin içinden çıkmasını sağlayacak sabrı nereden almaktadır?

Durup dinlenmeden çalışan sanatçının sevgisinde yatıyor bu sabır, bu sevgiden sürekli yeniliyor kendini. (Auguste Rodin. Çeviren: Kâmuran Şipal.)

*

... Yaşam görüşlerinden her birini gelecek düzleminde bir çizgiyle belirtirsek, sanatınkinin yaşam içinde en uzun çizgiyi oluşturacağı kuşkusuzdur. Belki çizgi de değildir bu, bir çemberin kenarından bir parçadır da, çemberin yarıçapının sonsuz uzunluğu dolayısıyla düz bir çizgi izlenimini uyandırmaktadır.

Tutalım ki dünya bir gün ayakları altında kırılıp döküldü, parçalanıp dağıldı, yaratıcı güç olarak sanat böyle bir yıkılıştan bağımsız, varlığını sürdürecektir; yenidünyaların ve yeni çağların düşünsel olanaklılığıdır sanat. (Sanat Üstüne. Sanat üstüne çeşitli yazılar. Çeviren: Kâmuran Şipal..)

*

Sanat yapıtının ... bağımsızlığı güzelliktir. Her sanat yapıtıyla yeni bir şey gelip katılır dünyamıza, onu biraz daha zenginleştirir.

Böyle bir tanımlama, Jehan de Beauce'in gotik katedrallerinden genç van der Velde'nin bir mobilyasına kadar tüm sanat yapıtları için geçerlidir. (Sanat Üstüne. Sanat üstüne çeşitli yazılar. Çeviren: Kâmuran Şipal..)

*

Kaç kulaç olduğu kestirilemeyen kuyulara benzetilebilir sanatçılar. Öyle kuyular ki, başlarında çağlar dikilir, yargı ve bilgilerini taş parçalan gibi bilinmedik derinliklerinden içeri bırakır ve çıkacak sese kulak kabartırlar. Ama atılan taşların düşmesi binyıllar boyu hâlâ sona ermemiştir. Geçmiş çağların hiçbiri, kuyuların dibine vuran bir taşın sesini işitebilmiş değildir şimdiye kadar. (Sanat Üstüne. Sanat üstüne çeşitli yazılar. Çeviren: Kâmuran Şipal..)

*

*(Sanatçı) Topluma yabancı gelenekleri taşıyıp getirir yanında ve alçakgönüllülükten uzak davranışlar içinde kendisine yer açılmasını ister. Varoluşuyla bir zorbalık hayata açar gözlerini ve bir istem taşlar üzerinden yürüyüp gider gibi korkuların ve saygıların üzerinden yürüyüp gider. Gelecek, hatır gönül tanımaksızın dile gelir ağzından ve yaşadığı çağ kendisini nasıl değerlendireceğini bilemez, bu bocalama dolayısıyla da ona sahip çıkamaz, çağının bu kararsız tutumuna da toslayıp yıkılır sanatçı. Çevresindekiler tarafından tek başına bırakılmış bir kumandan gibi hayata yumar gözlerini ya da tezcanlılığına uyuşuk toprağın akıl erdiremediği vakitsiz çıkagelmiş bir bahar günü gibi ölüp gider. Ne var ki, yüzyıllar sonra, heykellerinin çelenklerle bezendiği, rasgele bir yerdeki mezarının üzerini yeşil otlar bürüdüğü zaman gözlerini yeniden hayata açar, uzaklardan yakına gelir, torunlarının ruh dünyasında yaşamaya koyulur. (Sanat Üstüne. Sanat üstüne çeşitli yazılar. Çeviren: Kâmuran Şipal..)

*

Sanatın da yaptığı aynı şeydir. Ne de olsa kapsamı daha geniş, daha az alçakgönüllü bir sevgidir sanat. Tanrı'nın sevgisidir. Tek kişiye bağlanıp kalamaz; tek kişi yaşamın kapısıdır sadece ve sevgi bu kapıdan geçmek zorundadır. Yorulmak yasaktır kendisine. Misyonunu yerine getirebilmek için, herkesin tek kişiye dönüştüğü yerde etkinliğini açığa vurması gerekir. Bu tek kişiyi ödüllendirmeye görsün, uçsuz bucaksız bir zenginliğe boğulur herkes. (Sanat Üstüne. Sanat üstüne çeşitli yazılar. Çeviren: Kâmuran Şipal..)

*

Ve sanat, çokluk içinde yaşadığımız karmaşayı gözlerimizin önüne sermekten başka şey yapmamıştır. Yatıştırıp sakinleştirecekken korkutmuştur bizleri. İçimizden her birinin bir başka adada yaşadığını kanıtlamıştır; ne var ki, adalar birbirinden yeterince uzak değildir; dolayısıyla, her türlü tasa ve endişenin uzağında yalnız başına bir yaşam olanaksızdır. Bir adadaki öbür adadakine rahatlık vermeyebilir ya da elde mızrak onun peşine düşebilir ama hiç kimse ötekine yardım elini uzatamaz. (Sanat Üstüne. Sanat üstüne çeşitli yazılar. Çeviren: Kâmuran Şipal..)

*

Mademki söz konusu yapıtların yanı başında yaşıyoruz; onlarla yüz yüze geliyor, yıldızlar altındaki uzamı onlarla paylaşıyoruz, kendileriyle aramızda bir ilişki kurmak zorundayız; gözlerimizi yumup yanı başlarından geçip gitmek istemiyorsak, arada bir alışverişi oluşturmamız gerekiyor. Bunu içgüdüsel yoldan yapan insanlar vardır; verdikleri yargılarla sanat ürünlerinin yanma sokulabileceklerine inanan, oysa söz konusu yapıtların daha çok uzağına düşenlerden daha hak gözetir bir davranışı sergiler onların önünde. Zamanın malı olmayan sanat ürünleri, ağaçlara, dağlara, koca koca nehirlere ve geniş ovalara, zamanın kendilerine ne iyilik ne de kötülükte bulunmaksızın sarıp sarmaladığı, onaylayıcı ya da

yadsıyıcı, iyi ya da kötü değerlendirmesiyle yanlarına yaklaşmaya çalışmanın budalaca olduğu kadar yararsız nitelik taşıyacağı bütün bu nesnelere daha yakındır. Sanat yapıtlarıyla gerçek bağlantıyı sağlayabilen biricik doğru ilişki, her türlü eleştiriden uzak, içtenlikli bir temaşadır; ilerilere çevrilmiş bir gözün serinkanlı bakışı, temaşa sırasında dinlenen, temaşa süreci içinde olgunlaşan bir gözün bakışıdır. Sanat yapıtlarının da böyle bir gözle temaşası, yüksek gök kubbeleri altında bir yalnızlığı yaşayarak uzanıp giden kırların, karanlıklar içinde boy verip dikilen ulu ağaçların, akşamın koynunda serilmiş yatan denizlerin, ovalara serpiştirilmiş uzak ve ıssız evlerin, uyuyan güzel çocukların, meme emen yavru hayvanların, yaşanılan günün dikkate almadığı, yaşanılan saatin işten göz açamayarak önünden geçip gittiği o başı sonu olmayan zamansız yaşamın binbir nesnesi gibi temaşası gerekiyor. (Sanat Üstüne. Sanat üstüne çeşitli yazılar. Çeviren: Kâmuran Şipal..)

*

“... Örneğin bir heykeltıraş heykelini kendisi için yaratır, yalnızca kendisi için; ama (bu da çalışmasına sonradan gelip katılır ayrıca) dünyadaki başka nesnelerin yanında heykeli için bir yer de yaratır; ancak heykeli bir mekân içinde yeniden yaratabilen kişidir ki, ona gerçekten sahip olur...”

“Diyeceğim bu nesneler, bu ezgiler, şiirler ve resimler diğer nesnelerden değişiktir. Anlayınız lütfen! Belli bir varlık sahibi değildir bunlar, her seferinde yeniden var olurlar. Onun için de şenlendirirler içimizi, sonsuz sevinçleri bizlere sunarlar. Onlardaki bu güç, bitip tükenmez hâzineleri kendilerinde barındırıyor olmanın bilinci; başka hiçbir yerden kaynaklanmayan bu bilinç. Bu yüzden de yücelere taşırlar bizi. Evet, yaparlar bunu. Bizi tutup yücelere Tanrı’ya kadar taşıyıp götürürler.” (Beyaz Mutluluk. Öyküler. Çeviren: Kâmuran Şipal..)

*BİREY VE TOPLUM ÜSTÜNE

Yalnız olmak iyidir, yalnızlık zordur çünkü, bir şeyin zorluğu da onu yapmamız için artı bir neden oluşturur.(Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Hayatta yapılacak en iyi şey, herkesin her şeyi, yazgısını, geleceğini, bütün ufkunu ve dünyasını kendi içinde taşımasıdır. Ancak, kendi dünyasında varlığını sürdürmeye, kendi beni içinde yaşamaya elbet kolay katlanılamayacak anlar vardır; bazen insanın kendisine daha bir sıkı, nerdeyse daha bir inatla tutunması gerekir. Özellikle böyle anlarda dışarıdaki bir güce başvurulur, bazı önemli olaylar karşısında yaşamın orta noktası içten alınıp dıştaki yabancı bir nesneye, örneğin bir başka kişinin içine aktarılır. Bu, denge denilen şeyin temelinde yatan alabildiğine açık yasalara aykırı bir davranıştır, böyle bir davranış da ister istemez ciddi sonuçlar doğurur. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim1. Cilt)

*

İnsanın bir hayvanı kendine alıştırmasına, onu adeta kendisiyle düşüp kalkmaya, kendisiyle dostluk kurmaya zorlamasına her zaman söz konusu hayvana karşı haksız bir davranış gözüyle bakmışımdır. Böyle bir davranış hayvanın içinde bize karşı yavaş yavaş bir güvenin oluşmasına yol açar, oysa biz onun ufak bir rahatsızlığında çaresiz kalır, bize duyduğu güvenin gereğini yerine getirenleyiz, çünkü rahatsızlığının ya da bizden beklediği şeyin ne

olduğunu kavrayabilecek durumda değilizdir. **Verebileceğimiz ne vardır kendisine?** Onu bize yaklaştırabilir, kendi alışkanlıklarımızla onu şımartabilir, yani onunla oyunlar oynayabiliriz. Bu suçu işleriz habire, yerine getirilememiş bir yığın sözün, sürekli fiyaskoların suçunu yüklenir dururuz. İşte söz konusu dostlukta bizim payımıza düşen. (Erken dönem, 1899-1902 yıllarından mektup ve günlükler (Leipzig 1931)

*

İçteki tüm düzensizlikleri tek başına düzene sokmak, bu konuda kimden olursa olsun yardım beklemekten sonsuz ölçüde daha olumlu bir davranıştır. Bunu ben henüz çocukken, kendimi içine itilmiş gördüğüm o tuhaf durumlarda yaşadım ister istemez. Ve görüşümün yerindeliği sonradan sık sık doğrulandı. İnsanların (oğulların babalarıyla örneğin ya da eşlerin birbiriyle) içinden çıkılmayacak gibi kavgalı olduklarını, birbirlerine diş bilediklerini, giderek birinin öbürüne daha hoyratça davrandığını, daha bir küçümsemeyle ve gerçeği daha çok çarpıtarak baktığını gördüm ve şunu anladım ki, yalnızlık içinde yaşayacak kişide başgösterecek aynı yoğunlukta bir kavga, o kişide ister istemez bir ilerlemeyi beraberinde getirecektir. (Kontes Sizzo'ya yazılan mektuplar. Baskıya hazırlayan: Ingeborg Schnack. Frankfurt am Main 1977.)

*

İnsana yakın olan yalnızca kendi iç dünyasıdır; başka her şey uzağındadır onun. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 2. Cilt)

*

Kendilerini bir armağan olarak sunmadıkça, büyük yapıtlar ne zorla ne de çabayla ele geçirilebilir. Ama kendilerini buyur edip sundukları da ağırbaşlı ve yalnız kişilerdir ancak; ağaçlıklı gezi yollarını değil, kendi kendilerine giden çetin yolu sessiz sedasız adımlayanlardır. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Oyun bitiminde tiyatrodan seyircileri apar topar dışarı atmaya iten neden, sahnede kendilerine sunulmuş pek çok şeyden sonra perdenin inmesine katlanamayışları değil midir? (Maria Zwetayewa ve Boris Pasternak ile mektuplaşma. Almancaya çeviren: Heddy Pross-Weerth. Frankfurt am Main 1983..)

*

Kimselerin pek uğramadığı ıssız bir köşeden bir başkasına söz etmek, söz konusu yerin ıssızlığından büyük bir bölümünü yitirmesine yol açmaz mı? (1907-1914 yıllarından mektuplar (Leipzig 1933)

*

Kalabalıklar, yalnızların varlığını hoş karşılamaz. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Yalnızlardan söz açmak, insanların bu konuda fazlasıyla çok şey bildiğini düşünmektir. Sanılır ki, yalnız denince ne anlamak gerektiğini bilir herkes. Ama hayır, bildikleri yoktur, bir yalnız'ı asla görmüş değillerdir çünkü kendisini tanımadan ondan nefret etmiş, ona kin beslemişlerdir. Ona komşu olmuş, onu canından bezdirmişlerdir. Bitişikteki odalarından

gelen sesleri onu yolundan saptırmaya çalışmıştır. Gürültüleriyle sesini bastırması için eşyayı ona karşı kışkırtmışlardır. Ve çok eskiye dayanan bu içgüdüsel davranışlarında da haksız sayılmazlar, çünkü yalnızlar gerçekten düşmanlarıydı onların.

Ama yalnız'ın başını kaldırıp bakmadığını görünce düşünüp taşınmış, bütün yaptıklarının yalnız'ın öpüp başına koyacağı şeyler olduğunu, yalnızlığında onu daha da güçlendirdiklerini ve yalnız'ın kendilerinden sürekli uzaklaşmasına yardım ettiklerini sezmişlerdir. Bunun üzerine bir başka yol izlemiş, en son, en etkili bir çareye başvurmuş, yalnız'ın karşısına değişik bir silahla, şan ve şöhretle çıkmışlardır. Bu konuda koparılan gürültüye başını kaldırıp bakmayan ve yolundan şaşmayan bir yalnız da hemen hiç görülmemiştir. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 11. Cilt)

*

Dost denilen kişiler dans ve müzik gibi olmalı, asla bilinçli değil, istemdışı bir gereksinime uyarak onlara doğru yola koyulmalıdır. Dostluk, bunun sonucunda doğup çıkmalıdır ortaya. Birbirlerine doğru yürüdüler mi, biri ötekine ayakbağı olur. (Erken dönem, 1899-1902 yıllarından mektup ve günlükler (Leipzig 1931)

*

Sözde pek değer taşımayıp horlanan nesnelerin bir yalnız'ın o geniş ve sevecen ellerine düşünce, nasıl toparlandıklarını hiç fark etmedin mi? Minik kuşlara benzer bu nesneler, yitirdikleri sıcaklığa yalnız'ın ellerinde yeniden kavuşur, canlanıp kıpırdanmaya başlar, uykularından uyanır, içlerinde bir yürek çarpmaya başlar, güçlü bir denizin alabildiğine iri dalgaları gibi, yalnız'ın kulak kabartmış dinleyen ellerinde kabarıp alçalır. (Erken dönem, 1899-1902 yıllarından mektup ve günlükler (Leipzig 1931)

*

Hayvan ve bitkilerdeki tüm güzelliğe, sevgi ve özlemin sessiz ve sürekli bir biçimi olarak bakılacağını aklına getirebilir böyle bir Yalnız, bitkiyi gördüğü zaman hayvanı görebilir, bedensel haz, bedensel acı nedeniyle değil, haz ve elemden daha büyük, istem ve karşı koymadan daha güçlü zorunluluklara boyun eğerek sabırla ve uysallıkla çiftleştiklerini, çoğalıp büyüdüklerini izleyebilir onların. Ah ne olurdu insan, en küçük nesnelere varıncaya dek yeryüzünü dolduran bu gizi alçakgönüllülükle benimsese ve ağırbaşlılıkla taşısa içinde, ona katlansa ve onun hafife alınamayacak kadar korkunç ağırlıkta bir nesne olduğunu hissetse! Ne olurdu, kendi doğurganlığına karşı enikonu saygılı davransa! Öyle bir doğurganlık ki, ister düşünsel, ister bedensel alanda açığa vursun kendini, hepsi tek ve aynı doğurganlıktır, çünkü düşünsel yaratının bedendir kaynağı, bedensel yaratıyla tek bir varlık oluşturur ve bedensel hazzın daha bir sessiz, daha bir esrik ve kalıcı yinelenişidir. **"Yaratıcı olmak, doğurmak, biçimlendirmek düşüncesi",** dünyada sürekli ve geniş kapsamlı onaylanıp gerçekleşmedikçe hiçten başka bir şey değildir, nesne ve hayvanlardan binlerce kez "evet, öyledir" sözü işitilmedikçe hiçbir değer taşımaz. Ve tarifsiz güzellik ve zenginlikte bir tat içeriyorsa bu düşünce, milyonlarca canlının dölleme ve döllenmeye, doğurtma ve doğurmaya ilişkin geçmişten miras kalmış anılarla dolup taşmasındandır. Bir yaratıcı düşüncede binlerce unutulmuş sevi gecesi saklı yatar, onu ululuk ve yücelikle donatır. Ve geceleri bir araya gelip hazların beşiğinde sarmaş dolaş olanlar küçümsenmeyecek bir iş görür, gelecekteki bir

ozanın şarkısı için gereken balı, derinliği ve gücü devşirirler. (Genç Bir Şaire Mektuplar (Briefe en einen jungen Dichter). Çeviren: Kâmuran Şipal.)

*

Belki günün birinde herkesin üstesinden gelebileceği ne varsa, yalnız kişi, şimdiden onları elde etme hazırlıklarına girişebilir, başkalarınınkine göre daha az yanılan elleriyle kurup çatabilir hepsini. Dolayısıyla, Sevgili Kappus, yalnızlığınızı sevin ve önünüze çıkardığı acıları yakışık alır sızlanışlarla göğüslemeye çalışın. Çünkü diyorsunuz ki, bana yakın olanlar benden uzaktır, bu da işte çevrenizin açılıp genişlemeye başladığını gösteriyor. Hani yakınınız uzak olursa, çevrenizdeki genişlik ta yıldızlara kadar gidip dayanabilir demektir, pek büyüktür yani. Kimseyi kendinizle birlikte çekip içine alamayacağınız bu büyümenizden ötürü sevinin ve geride kalanlara insaflı davranın! Onların karşısında güven ve serinkanlılığı elden bırakmayın! Kuşkularınızla eziyette bulunmayın onlara, akıl erdiremeyecekleri güven duygunuz ve kıvancınızla yüreklerine ürküntü salmayın! Aranızda sadelik ve vefa duygusuna dayalı bir ortaklık kurun; öyle bir ortaklık ki, siz zamanla sürekli değişseniz de, onun ille değişmesi gerekmesin. Size yabancı bir biçimde yaşamalarını sevin insanların, giderek yaşlanıp yalnızlıktan korkan, sizin gibi yalnızlığa güven beslemeyen insanları sevin. (Genç Bir Şaire Mektuplar (Briefe en einen jungen Dichter). Çeviren: Kâmuran Şipal.)

*

Noel yaklaşıyor, bir selam yollamadan edemedim size. Yalnızlığınıza her zamankinden daha güç katlanacağınız bayram günlerinde sizinle olacak selamım. Ama yalnızlığınızın büyüklüğünü de duyumsarsanız buna sevinin; çünkü diye sorun kendinize, büyüklüğü içermeyen bir yalnızlık neye yarar? Topu topu tek bir yalnızlık vardır, o da büyüktür, kolay katlanılacak gibi değildir. Dolayısıyla, herkesin yaşamında öyle saatler vardır ki, insan yalnızlığı verip ne denli yavan ve ucuz olursa olsun bir beraberliği almak ister karşılığında; iyi kötü ilk rastlayacağı kişiyle, en sıradan bir kişiyle sözde birazcık bir anlaşma uğruna yalnızlığı elden çıkarmak ister... Ama belki de yalnızlığın büyüdüğü saatlerdir bunlar; çünkü onun büyüyüşü de tıpkı oğlanların büyümesi gibi birtakım acı ve sancılarla gerçekleşir ve baharın ilk günleri gibi hüzünle dolup taşar. Ancak, şaşırtmasın bu sizi. Bizlere gereken yalnızlıktır, büyük, içsel bir yalnızlık. Kendi içine yürümek ve saatler boyu kimselere rastlamamak... İşte ulaşılması gereken şey bizler için. Erişkinler büyük ve önemli buldukları nesnelerle sarmaş dolaş sağa sola koşuşurken, yalnızlık içinde yaşayan bir çocuk gibi tıpkı, erişkinlerin hamaratlıklarına bir anlam veremeyen ve yaptıkları işlerden bir şey anlamayan bir çocuk gibi. (Genç Bir Şaire Mektuplar (Briefe en einen jungen Dichter). Çeviren: Kâmuran Şipal.)

*

Yine yalnızlık konusuna dönersek, gerçekte ortada bizim seçmemiz ya da seçmememize bağlı bir şeyin bulunmadığı giderek daha açıklık kazanmaktadır. Yalnızız bir kez. Hani aldanabilir, durum hiç de böyle değilmiş gibi davranabiliriz. Hepsi o kadar. Oysa yalnız olduğumuzu görmek, hele böyle bir görüşten yola koyulmak ne kadar yerinde bir davranıştır. Doğru, başımızın döneceği kuşkusuzdur; çünkü gözlerimizin üzerinde dinlenegeldiği tüm nesneler çekilip alınacak elimizden, artık yakın diye bir şey kalmayacak ve tüm uzaklar sonsuz uzak'a dönüşecektir. Kim odasından alınır da önceden hemen hiç hazırlıksız, bir geçiş dönemi yaşamadan götürülüp ulu bir dağın doruğuna bırakılırsa, aynı baş dönmesini

duyacaktır ister istemez; eşine rastlanmadık bir güvensizlik, o isimsiz'in ocağına düşmüşlük duygusu canına okuyacak, bir yerlerden aşağılara düştüğünü, boşluğa fırlatılıp atıldığını ya da binbir parça edildiğini sanacaktır: Artık beyni ne kuyruklu bir yalan uydurmalı ki, duyularının yardımına koşup onları bir açıklığa kavuşturabilsin. Örneğin, yalnız kişi için tüm uzaklıklar değişir, değişir tüm ölçüler ve dağın doruğundaki o insan gibi alışılmadık birtakım duygular içte doğar. Öylesine duygular ki, gelişip büyüyerek tüm katlanılabilirliğin sınırlarım aşar gibidir. Ama işte bunu da yaşamamız gereklidir bizim. (Genç Bir Şaire Mektuplar (Briefe en einen jungen Dichter). Çeviren: Kâmuran Şipal.)

*

Sabah erkenden güz mevsimine ilişkin yazdıklarını okudum; mektubunun içine yerleştirdiğin tüm renkler geriye doğru bir dönüşüm geçirip bilincimi güç ve parıltıyla doldurdu tıka basa. Ben dün, dağılmış bulutlarıyla buradaki ışıl ışıl sonbaharı hayranlıkla yaşarken, sen, bizim buradakinin adeta ipek üzerine nakşedildiği gibi, yurdumuzun kırmızı ağaçlara nakşedilmiş sonbaharı içinde gezip dolaşıyordun. Biri ötekisi gibi duygulandırıyor bizi; tüm değişimlere işte öylesine bağımlı kılınmışız, alabildiğine değişken yaratıklarız; içimizdeki her şeyi kavramaya yönelik eğilimle sağda solda dolanıyor, kavrayamadığımız o sınırsız büyüklüğü kendi yüreklerimizin eylemine dönüştürerek bizi yıkıma sürüklemesini önlemeye çalışıyoruz. (Cezanne Üzerine Mektuplar (Briefe über Cezanne). Çeviren: Kâmuran Şipal.)

ÖLÜM ÜSTÜNE

Birinin ölmesi ölüm değildir tek başına, birinin yaşayıp da yaşadığını bilmemesidir ölüm, birinin ölmek isteyip ölememesidir. Pek çok şeydir ölüm; onu yaşamımızdan çıkarıp atmanın yolu yoktur. Ölüm de doğum da içimizdedir her gün ve bizler kimsenin gözünün yaşma bakmayız doğa gibi. Doğa, ölümün de doğumun da üstünde sürdürür yaşamını yas tutmadan, paylaşmışız Acı ve sevinç yalnızca birbirinden değişik renklerdir o yabancı için bize bakan. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 1. Cilt)

*

Sanırım gençlik yıllarımdan beri ölüme yaşamın düpedüz karşıtı ve yadsınışı gözüyle baktım hep; aslında ölümün sinesinde güven içinde olacakmışız, ölümle alabildiğine koyu ve derin bir teklifsizlik içinde yaşayacakmışız gibi onu hayatın orta yerine yerleştirmeye karşı içimde bir eğilimin varlığını hissettim hep ve bu eğilim sonradan giderek güçlendi... Öte yandan, ölümle iç içe yaşamayı şu ya da bu şekilde kafamda tasarlamaktan sürekli kaçtım, "öbür dünya"ya ilişkin anlatılara hiçbir zaman en ufak bir ilgi duymadım. Bu dünyada yerine getireceğimiz yükümlülükler öyle çok ki, binlerce yıldır insanlık bunların altından kalkmak şöyle dursun, henüz bu yolda ilk adımlardan ileri gidememiş görünüyor. Böyle bir durumda kısa yaşam süresinde bizden yerine getirmemiz beklenen yükümlülüklerin bütün kararlılığımızla üstesinden gelmeye bakmak varken, gelecekte şu ya da bu durumun nasıl olacağını öğrenmek hakkını nasıl kendimizde görebiliriz? Bununla bizi sarıp kuşatan gizlere gözümüzü kapatalım demek istemiyorum. Ama bu gizlerle şu andaki durumumuz arasında ilişki kurmayı, şimdilik bize bağışlanmış büyük üstünlükleri kendisinde toplayan görüşümüzden el çekmemeyi görevimiz biliyorum. Bulunduğumuz yerden ne kadar ileriye gidebileceğimizi bildiğimiz yok; ama kendimizi bu dünyaya ne çok bağımlı kılarsak, içimizdeki gerilim o kadar büyümektedir. Dolayısıyla, söz konusu bağımlılığa katkı yapan

etkenleri her kişinin kendisi için saptayıp buna göre davranması gerekiyor. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Her şeyden güçlü duyumsadığımız ölüm, asla yaşamasına engel olsun diye bir canlının sırtına yüklenmiş değildir, çünkü özü bakımından yaşama karşıt nitelik taşımaz ölüm; bazen sezildiği gibi, yaşamın ne olduğunu en dirimsel anlarımızda bile bizden iyi bilir. Ben her zaman şöyle düşünmüşümdür: Üzerimizdeki akıl almadık baskısıyla ölüm gibi böyle bir ağırlığın işlevi, bizi yaşamın daha derin, daha iç katmanına daldırmak, belli bir gelişimin sonunda eskisinden büyük bir üretkenlikle buradan boy verip çıkmamızı sağlamaktır; koşullar bunu çok erkenden iyice öğretti bana ve yaşadığım her acıyla yeniden doğrulandı bu. Bir kez yeryüzünde yaşamakla yükümlü kılınmışız, başımıza gelen her kötülüğü ölümle yeni bir mahremiyet ve dostluğa dönüştürmek zorundayız; çünkü onu kavrayıp onunla başa çıkacak kusursuz şekilde tasarlanmış duygularımız var, bu duygularla söz konusu yükümlülüğün gereğini yerine getirmeyip de ne yapacağız? Hem Tanrı'nın bize bağışladığı bir şeye hayranlık duyma yükümlülüğünden nasıl kaçabiliriz? Bir hayranlık ki, gelecekteki o sonsuz hayranlık için gereken tüm hazırlığı içinde barındıracaktır. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim 2. Cilt)

*

Yeter ki yaşam deyince salt şimdiki zamana ve bu dünyaya ilişkin olayları kastettiğimizi, bunların yaşadığımız dünyaya ve kendilerini algılayan duyularımıza çok büyük ölçüde bağlılığını kabullenelim, ölümden sonra yaşam sorunu önemini yitirecektir. O zaman buradakinden "değişik" bir yaşam için başka bir isim bulmak gerekecek, "ölüm" de düpedüz böyle bir ismi oluşturacaktır. Dünyevi varlığımızın dışında kalan ne varsa, sırnaşıklık ve meraka kaçmadan hepsine ölüm kapsamı içinde yer verebiliriz sanırım. Ölüm denilen şeyin bir son, bütün canlıların dağılıp döküldüğü, tümüyle yıkıma uğradığı bir son durum anlamına geldiğini gösteren kanıtların varlığını ileri sürenler çıkmıştır zaman zaman. Öte yandan, düpedüz karşıt görüşün sahibi ve savunucusu kimseler de hiç eksik olmamıştır. Hatta bu konuda öylesine ileri gidilmiştir ki, ölüme yaşamın daha üst bir aşaması gözüyle bakılmış, devinimsizliği daha güçlü bir devinim yoğunluğunun kanıtı sayılmış, ölümün biz canlılardan daha büyük bir dirimsellikle söz konusu yoğunluk içinde varlığım sürdürdüğü açıklanmıştır. Gözlerimizle görüp tanık olduğumuz kimi olaylar da bunu destekler niteliktedir. Böyle olmasa, örneğin bir ekspres trenin devinimini bütün vücudumuzda duyumsarken, yer küresinin akıl almayacak kadar daha büyük hızını bir durağanlık olarak algılamamamız gerekirdi. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim 2. Cilt)

*

Nereye gidileceği bilinmedi mi, veda etmek içinden pek gelmez insanın. Ölmek üzere olanların veda etmekte o kadar zorlanmalarının nedeni de budur. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim1. Cilt)

*

Peşin yargılarla davrandığımız süre ölümü çarpıtmalardan sıyırıp almanın üstesinden gelmemiz düşünülemez... İnanınız ki bir dosttur ölüm, bize alabildiğine yakın, davranışlarımız ve bocalamalarımızla asla yolundan şaşmayan biricik dostumuzdur... Ve

kuşkusuz yaşama veda edişin, yaşam karşıtlığının o duygusal-romantik anlamında bir dost değil, bizlerin bu dünyada olmaya, burada etkinlik göstermeye, doğaya, sevgiye... öylesine tutkulu, öylesine yürekten kucak açtığımız zamanlar sesini duyuran bir dost. Evet der yaşam, aynı zamanda hayır der. O, ölümse... hep evet diyendir, yalnızca evet çıkar ağzından. Sonsuzluk önünde evet. (Kontes Sizzo'ya yazılan mektuplar. Baskıya hazırlayan: Ingeborg Schnack. Frankfurt am Main 1977.)

*

Ölüm yaşamın sırtı bize dönük, tarafımızdan aydınlatılmamış yüzüdür. Bize düşen, bir sınırla birbirinden ayrılamamış her iki tarafı da kendi evi bilen, her iki taraftan da beslenip doyurulan varlığımızın tastamam bilincine varmaktır. Gerçek anlamda yaşanan bir yaşam iki taraf içinden de uzanıp gider, büyük dolaşım sistemindeki kanın iki taraf içinden de akıp gitmesini sağlar. Ne bu dünya ne öbür dünya diye bir şey söz konusudur; var olan, o büyük birliktir yalnızca ve burasını bizden üstün varlıklar sayılan "melekler" kendilerine yurt tutmuştur. (1921-1926 yıllarından mektuplar (Leipzig 1935)

*

Bir yerde bir ağaç varsa çiçeklenen, yaşam gibi ölüm de rahatlıkla ağacın içinde çiçekleniyor demektir. Ölümle doludur bir tarla ve ölüm onun yere yatık yüzünden yaşam zenginliğinin fışkırmasını sağlar. Hayvanlar yaşamdan ölüme yürüyüp gider sabırla ve çevremizde nereye göz gezdirsek, ölümün orada eğleştiğini görürüz, nesnelerin aralıklarından bakıp durur bize. Bir yerde tahtadan başını çıkarmış paslı bir çivi varsa, gece gündüz yaptığı tek şey sevinmektir ölümün var olduğuna. (1907-1914 yıllarından mektuplar (Leipzig 1933)

*

Ölümün hayatta en yoğun yaşantı olduğunu, onu gücümüz elverdiğince kendi yaşantımıza dönüştürdük de hayattan uzaklaşmayıp kendimizi onun daha çok içinde bulacağımızı iyice düşündük mü, acımasız ölümün hayatın karşıtı, hayata yabancı bir şey sayılamayacağı anlaşılacak, bizim olmasına karşın kimliğini ele vermeyen sonsuz bir olguya dönüşecektir ölüm. Bizim gerçek ilişkilerimiz, aralıksız çürüyüp giden tüm yaşantılarımız, bir bütün oluşturan yaşam ve ölüm içinden uzanıp gider. Bizlere düşen, gerek yaşam, gerek ölüm, her ikisinde de kendimizi kendi evimizdeymişiz gibi hissetmektir. İnsanlar biliyorum, bunlardan birine olduğu gibi ötekisine de aynı sevgiyle yaklaşır, her ikisiyle de içtenlik ve güven dolu bir ilişkiyi sürdürür. Sanki yaşam ölüme göre bilmecelerden daha çok mu arınmış, bize daha mı aşinadır? Her ikisi de anlatılamaz ölçüde bizim dışımızda, her ikisi de bizden erişilemeyecek uzaklıkta değil midir? Bizi pisliklerden arınmış gerçek bir kimliğe kavuşturabilecek olan, bütün'e ulaşmaya duyacağımız istekliliktir ancak. (Sidonie Nadhorny von Borutin'e yazılan mektuplar. Baskıya hazırlayan: Bernhard Blume. Frankfurt am Main 1973.)

*

İster alabildiğine korkunç nitelik taşısın, ister alabildiğine yakınımızda eğleşsin bir ölüm yaşantısına katlanmaya gücümüzün elvermeyeceğinden korkmamalıyız; bizim gücümüzün üstünde güç sahibi değildir ölüm, bardağın kenarındaki ölçüm çizgisidir yalnızca. Bu çizgiye ulaştık mı, dolmuşuz demektir. Dolmak ise bizler için ağırlığımızın artmasıdır, o kadar. Ölümü sevmeliyiz demek istemiyorum, ama yaşamı öylesine cömert bir sevgiyle, işin içine hesap kitap karıştırmadan, bir ayrıma başvurmaksızın olduğu gibi sevmeliyiz ki, farkına

varmadan ölüme, yaşamın bu öbür yüzüne de yer verelim bu sevgide, yaşamı severken onu da sevmekten geri kalmayalım. (Kontes Sizzo'ya yazılan mektuplar. Baskıya hazırlayan: Ingeborg Schnack. Frankfurt am Main 1977.)

*

Özenle hazırlanmış bir ölümün yüzüne kim bakar bugün? Hiç kimse. Ölümü tüm ayrıntılarıyla yaşayabilecek zenginler bile bu konuda savsaklık ve umursamazlıkla davranmaya başladı artık; kendine özgü bir ölümle ölmek isteyenler giderek azalıyor. Çok geçmeden kendine özgü yaşam gibi kendine özgü ölüme de seyrek rastlanır olacak. Meyvenin çekirdeği içinde taşıması gibi ölümü kendi içinde taşıdığını eskiden insan bilir, sezerdi, bu da onu ayrı bir görkem ve sessiz bir gururla donatırdı. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 11. Cilt)

MUTLULUK, ACI, SABIR VE DEĞİŞİM ÜSTÜNE

Elinden geliyor mu, yeni bir iş gününde yataktan güle oynaya kalk sabahleyin. Elinden gelmiyorsa, seni bundan alıkoyan nedir? Bir zorluk var da yoluna mı duruyor? Zorluklardan ne diye kaçıyorsun? Seni canından edebileceklerini düşünüyorsun belki de. Yani bunlar çok güçlüdür diyorsun kendi kendine. Peki, kolay konusunda ne biliyorsun? Hiçbir şey. Kolaya ilişkin anılara belleğimizde yer yoktur asla. Diyeceğim, ikisinden birini seç deseler, aslında zoru seçmen gerekmez mi? Zor sana ne kadar yakındır, hissetmiyor musun?.. Hem zoru seçtin mi, doğayla uyum içinde olmayacak mısın? Sanıyor musun, toprak altında kalmak tohum için toprağın üstüne çıkmaktan daha kolay değildir. Kolay ve zor diye bir şey yoktur. Zor olan yaşamın kendisidir. Sen de yaşamak istiyorsun, öyle değil mi? Dolayısıyla, zor olanı üstlenmeye bir yükümlülük diye bakıyorsan yanılıyorsun. Seni buna yönelten, ayakta kalma içgüdüsüdür. Peki, yükümlülük nedir o zaman? Yükümlülük zor'u sevmektir... Baktın ki zor sana gereksinim duyuyor, buradayım diyebilmektir. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

İnsanlararası ilişkilerin böyle dile gelmeyecek gibi tekdüzelikle olaydan olaya yenilenmeksizin tekrarlanmasına yol açan yalnızca tembellik değil, insanın kendini üstesinden gelecek güçte hissetmediği, başı sonu görülmeyen yeni bir durum karşısında duyduğu ürkekliktir. Ne var ki, kendini her şeye hazırlıklı hisseden, hiçbir şeyi, bilmece gibi görünen şeyleri bile dışlamayan kişi, bir başkasıyla ilişkisini canlı bir nesne gibi yaşayacak ve bunu yaparken varlığının tüm olanaklarından yararlanacaktır. Çünkü tek kişinin varlığını küçük ya da büyük bir yer olarak kafamızda canlandırırsak, pek çok insanın bu yerin ancak bir köşesini tanıdığını görürüz. Belki bir pencere önüdür bu köşe, belki bir aşağı bir yukarı gidilip gelinen bir yoldur. Bu da onlara belli bir güven duygusu verir.(MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim1. Cilt)

*

Bir neden baş gösterip de bir köpek yavrusunu kaldırıp suya atar gibi gerçeğin içine yuvarlanmadığı süre en kusursuz niyet bile işe yaramaz. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 12. Cilt)

*

Özlem en iyi ders kitabıdır. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 12. Cilt)

*

Kendi kalbi önünde hiç kimse sınavı başaramaz. (Nanny Wunderly-Volkart'a yazılan mektuplar. Baskıya hazırlayan: Ratus Luck. Frankfurt am Main 1977..)

*

Yaşamın korkunçluğunu bir ara kesin bir kararlılıkla onaylamayan, hatta sevincinden bayram ederek onu karşılamayan biri, var oluşumuzun dile gelmez yetkilerini asla ele geçiremez. Böyle biri yaşamın kıyısında kenarında yürüyüp durur, yargı günü çıkıp geldiğinde ne canlı, ne de ölüdür. Korkunçluk ve mutluluğun, aynı Tanrısal başta yer alan bu iki yüzün özdeşliğini kanıtlamak, hatta onu algıladığımız andaki ruh durumumuzdan uzaklığına göre şöyle ya da böyle bir görünüm taşıyacak olan bu iki yüzün tek yüz olduğunu ortaya koymak... İşte yapıtlarımın anlam ve kavramı. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim 2. Cilt)

*

Biri bir şey mi kaybetti, bir insanı, bir sevinci ya da mutluluğu örneğin, asla umutsuzluğa kapılmamalıdır; çünkü her şey ileride daha görkemli bir şekilde kendisine dönüp gelecektir. İlle de elden çıkıp gidecek olan çıkıp gider elden, bizim olan bizde kalır, çünkü her şey kavrayış gücümüzü aşan ve bizim görünürde çelişki içinde bulunduğumuz yasalar uyarınca gerçekleşir. Bizlere düşen, kendi içimizde yaşamaya bakmak, tümüyle yaşamı, onun kendisinde barındırdığı milyonlarca olanağı, yaşamın boyutlarını ve yarınları düşünmektir; bütün bunlar da dururken, ne geçmişe karışmış, ne yitirilmiş bir şeyin sözü olabilir. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim1. Cilt)

*

Yok olmaya layık pek çok nesnenin ortadan silinip gitmesi isteniyorsa, bunun en iyi yolu, onları kendi haline bırakmaktır; çünkü zaten söz konusu nesneler her an son nefeslerini vermek üzeredir. (Kontes Sizzo'ya yazılan mektuplar. Baskıya hazırlayan: Ingeborg Schnack. Frankfurt am Main 1977.)

*

Bilgimizin ulaştığı yerden daha ilerisini görebilseydik, belki o zaman acılarımıza sevinçlerimizden daha büyük bir güvenle katlanabilirdik. Çünkü dışarıdan yeni bir şeyin, bilinmedik bir şeyin gelip içimize girdiği anlardır onlar; duygularımız ürkek, çekingen susar, içimizdeki her şey kendini çekip alır geriye, bir sessizlik başgösterir ve kimsenin tanımadığı Yeni, bu sessizlik ortasına gelip kurulur ve çıkarmaz sesini.

İçerisine bir konuğun ayak attığı ev nasıl değişirse, bizler de öyle değiştik. Eve gelen konuğun kim olduğunu söyleyemeyiz, belki hiçbir zaman da öğrenemeyeceğiz bunu, ama geleceğin gerçeklik kazanmadan çok önce bir değişim geçirmek üzere dışarıdan içimize böyle girdiğini gösteren pek çok işaret var. Bu yüzden, insanın üzgün ve yalnız olması ve gözlerini açık tutması çok önemlidir, çünkü geleceğimizin dışarıdan gelip içimize girdiği, görünürde hiçbir şeyin olup bitmediği o durgun an, geleceğimizin kazara dışarıdan içimize girdiği o çığırtkan andan yaşama çok daha yakındır. Üzgün kişiler olarak ne kadar sessiz,

sabırlı ve önkoşulsuz davranırsak, Yeni o kadar yolundan sapmaksızın, o kadar derinliklerine gelip girer içimizin, o kadar sıkıca onu ele geçiririz, o kadar çok bizim kendi yazgımız olup çıkar. İlerideki günlerin birinde içimizden çıkıp başkalarına yöneldiğinde, varlığımızın alabildiğine derinliklerinde onu akraba ve yakın hissederiz kendimize. Ve bu da gereklidir. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim1. Cilt)

*

Mutluluk bilgeliğin sonucudur ve bilgelik gibi dışarıdan kazara gelen bir şey değildir, tersine zorunlu olarak içimizde gerçekleşir. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Neşe, mutluluktan dile gelmeyecek ölçüde daha çok bir şeydir; mutluluk dışarıdan gelip konar insanın başına, mutluluk yazgıdır. Neşe kalplerde yaşanan güzel bir mevsimdir tümüyle; insanın elindeki en büyük güçtür. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim 2. Cilt)

*

Sevinç dünyada anlatılamaz bir gerçeklik taşır. Ancak sevinçledir ki dünya sürdürür gelişimini... sevinç var olanın olağanüstü bir çoğaltımıdır, hiçten kaynaklanan katıksız bir büyümedir. Oysa mutluluğun aslında bizi ne kadar az ilgi-lendirmesi gerekir, çünkü kalıcılığı konusunda düşünmek, dolayısıyla tasalanmak için hemen zaman bırakır bize. Sevinç bir an sürer, bir yükümlülüğü içermez, daha baştan zamandışı nitelik taşır, tutulup alıkonamaz, öyleyken öyle çabucak elden çıkıp gitmesi de söz konusu değildir, çünkü içimizde yol açtığı çalkantıyla varlığımız mutlulukta görülmedik biçimde kimyasal bir değişime uğrar, yeni bir karışım içinde kendi kendinin tadını duyumsar, keyfini yaşar. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim1. Cilt)

*

Mutlulukta nankör olur insan. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Her sevince açık tut kendini, ama seçmek gerekirse acıyı seç! (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 12. Cilt)

*

Sabır, sabır, sabır... Zavallı, öyleyken yine de bizim her zaman en çok güvenebileceğimiz bir sözcük.-

Insana öyle acı vermesi doğanın bir azizliği, öte yandan denge sağlamaya yönelik iyiniyetinin dışavurumudur; dengeye giden yol da doğa için söz konusu acılardan geçer. Doğa, kendi düzenini korumaya çalışırken bize acılı anlar yaşattığını bilmez hiç. Bizim bilincimizi hesaba katmaz; dolayısıyla, bize düşen, doğanın verdiği acıyı bilincimizde çözüp eritmektir, çünkü bir yorumu kaldırmaz acı. Ussal ya da diğer yaşamdaki herhangi bir nesneyi titrek alevlerinin ışığında izlemeye kalkmaksızın onu adeta hemen yakıp yok etmek gerekir. Acı yalnızca doğaya dönük yüzüyle anlamlı, öbür yüzüyle saçmadır; yontulmamış bir ham malzeme

oluşturur yalnızca bir biçimden, bir yüzeyden yoksun, ele avuca gelmez. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Zaferler istediği kadar büyük olsun, istediği kadar başarıyla gerçekleştirilsin, bir adım ileriye götürmez kişiyi, vereceği bir kararla insanı iç dünyasında bir değişim geçirmeye asla zorlamaz, her şey aldatıcı bir hayal ve oyun olmaktan öteye geçmez. Eski ve o uğursuz şey her zaman ve her konumda iş başında olmayı sürdürür, yeni güçler, böyle güçler varsa eğer, sabırsız ve acılı, hiçbir yerde uygulama olanağı bulamaz. (1907-1914 yıllarından mektuplar (Leipzig 1933)

*

Katlanmak ve sabretmek, o pek büyük, adeta olağanüstü yardımdan başka bir yardım beklememek, çocukluğumdan beri beni ileriye götürmüştür hep. Ve bu kez de durumumdaki kötüleşme her zamankinden biraz daha uzun zaman sürmüş olsa da yine öyle davranmak, dışarıdan itip kakmalarla değil, doğamın tek başına o zorlu atılımı yapmasını isteyen en son birkaç kişiden biriyim. Ancak o zaman bilirim ki, dışarıdan ödünç alınmış bir güç, hatta ilkin kabarıp sonra inerek bulanık çökeltiler oluşturan yabancı bir ferment değil, benim gerçek gücümdür bunu başaran. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

<u>Hekimlerle ilişkim anlatılmaz ölçüde aklımı karıştırmış, kendimi sanki bir rahibin aracılığından yararlanarak ruhumla görüşüyormuşum gibi bir konumda hissetmişimdir hep. Nedenine gelince, vücudumla düşüp kalkmam yirmi beş yıldır öylesine dolaysız ve öylesine sıkı bir uzlaşma içinde olup bitmiştir ki, hekim denen bu tercüman bir kama gibi bu uzlaşma içine girmiştir.</u> Öte yandan, hiç de yıpranmış sayılmayacak ussal üstünlüğümle giderek kötüleşen vücudumu çiğneyip geçmek, benim için doğrusu yeni ve üzücü bir şey olurdu. Ama bu bakımdan çelişkili bir durum asla oluşmuş değil şimdiye kadar. Tersine, doğamdaki tüm öğelerin katıksız bir uzlaşma içinde el ele verip işlevlerini yerine getirdiği, böyle bir çalışmanın doruk noktalarında da ortak (fiziksel ve ruhsal) gücün zenginliğinden kaynaklanan başarının çıkıp gelmekte gecikmediği kanısındaydım. Ayrıca, her konuda sırdaşım olan vücudum her zaman beni temsil yetkisine sahipti. Kendisi gibi diğer bazı sorumlularla birlikte "firma" hesabına imza atmaya yetkili kılınmıştı. Böyle bir çalışma düzeninin bozulması benim için bir felaket sayılırdı, çünkü ne kadar büyük, hatta ne kadar akıl almaz aykırı örnekler karşıma çıkarılırsa çıkarılsın ve bu örnekler ne kadar vücudun yenilmesinden, onun yadsınmasından, hatta içine düştüğü kötü durumlardan sınırsız başarılara ulaşılabileceğini gösterirse göstersin, benim izleyeceğim yol olmazdı. Şu halimle ben kendim böyle bir durumda kaldım mı, çalışıp nasıl bir çözüm üretirdim bilmiyorum. (1921-1926 yıllarından mektuplar (Leipzig 1935)

*

Bir nekahet dönemi ne kadar ağır bir seyir izlese de, yaşamla öylesine çok ve önceden kestirilemeyecek ilişkilerin kapısını aralar ki, beraberinde getirdiği tüm kısıtlamalara karşın, yine de şahane ve ilerisi için çok şey vaat eden bir yaşam parçasına dönüşebilir. (Yayıncısı

Anton Kippenberg'e yazılan mektuplar. Baskıya hazırlayan Ruth Sieber-Rilke ve Carl Sieber. Wiesbaden 1949)

*

Nesnelere kendilerinin sahip çıktığından daha çok önem vermemeli, acıya dışarıdan bakmamalı, ona bir değer biçip örneğin "büyük acı" diye bir niteleme yakıştırılmamalıdır. Bu acının kalbinizde bir büyüme, bir gelişme sağlayıp sağlamadığını bilemezsiniz çünkü. Sabretmek, sabır göstermek, acıda yargıya gitmemek, acı bir kimse üzerinde kaldığı süre asla bir yargıya başvurmamak. Bunun için bir ölçü yoktur elde, kıyaslamalar yapılabilir, bu arada abartıya kaçılır, o kadar. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim1. Cilt)

*

Ne diye bir tedirginliği, bir acıyı, bir hüznü yaşamımızdan dışlamak istiyorsunuz; bunların üzerinizde nasıl bir çalışmada bulunacağını bilemezsiniz çünkü. Ne diye nereden çıkıp geldikleri, amaçlarının ne olduğu sorusunu kendi elinizle peşinize takıp sizi kovalamasına izin veriyorsunuz? Bir geçiş süreci yaşadığınızı, değişmek kadar hiçbir şeye o kadar can atmadığınızı bilmiyor değilsiniz çünkü. (1921-1926 yıllarından mektuplar (Leipzig 1935)

*

Sanki arkandan geliyorlarmış gibi tüm vedalaşmaların önünden yürü! (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 2. Cilt)

*

Bizden yapmamız istenen, zor olan'ı sevmek, zor olan'la düşüp kalkmayı öğrenmektir. Zor olan bize dost güçler içerir, üzerimizde olumlu bir çalışmayı gerçekleştirecek elleri barındırır kendisinde. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim1. Cilt)

*

Değiştiğimi ne diye bir başkasına söyleyeyim? Değişiyorsam, daha önceki kişi olmaktan çıkıyor, şimdiye kadarkinden değişik biri oluyorum demektir; o zaman bilip tanıdığım bir kimsenin kalmayacağı da açıktır. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 11. Cilt)

*

Harcadığımız bütün çaba, daha bir olgunlaşmış ve değişmiş olarak dönüp gelir bize. (1902-1906 yıllarından mektuplar (Leipzig 1930)

*

Her şey vatandır bize, sıkıntı da öyle. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 3. Cilt)

*

Yol varılmak istenen hedeften daha fazla bir şeydir.(Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

İçimizdeki karmaşalar öteden beri zenginliklerimizin bir bölümünü oluşturmuştur. Bu çalkantıların kaba gücünden dehşete kapıldık mı, kendi gücümüzün sezilmedik olanaklarından ve dinamizminden korkmuş oluruz yalnızca; kendilerinden biraz uzaklaşalım yeter ki, söz konusu karmaşalar hemen içimizde yeni düzenlerin kurulmakta olduğu sezgisini uyandıracaktır. Yeter ki bu sezgiyi birazcık benimsemeyi göze alabilelim, gelecekteki önceden kestirilemeyen düzeni kurup çatmaya yönelik bir ilgi ve heves içi-mizde uyanmakta gecikmeyecektir. (1921-1926 yıllarından mektuplar (Leipzig 1935)

*

Vakitsiz ekilen tohumlar yeşermez. Oysa sabır ve çaba gerçektir, her an ekmeğe dönüşebilir. (Lou Andreas-Salome ile mektuplaşma. Genişletilmiş baskı. Baskıya hazırlayan: Ernst Pfeifer. Frankfurt am Main 1975/79..)

*

Beklenen her şey çıkıp gelir sonunda, hiçbir şey gelmezlik etmez; yeter ki acele edip gelmekte olan şeyi karşılamaya çıkılmak istenmesin, o zaman kaçırılır elden; çünkü beklenen şeyin gelişini yöneten bir yasa vardır; onu karşılamaya çıktık mı, yasayı bir yana itip beklenen şeyi kazara ele geçirmeye çalışırız. (Marbach-Rilke sergisi 1975.)

*

İçinizde bir şeyin bulunup yalnızlığınızdan kendini dışarı atmak istemesi, yalnızlığınız konusunda sizi yanılgıya düşürmesin. Sakin ve serinkanlı davranıp onu bir araç gibi kullanın yeter ki, özellikle böyle bir istek yalnızlığınızı geniş bir alana açıp yaymanızı sağlayacaktır. İnsanlar, geçmişten aktarılagelmiş geleneksel davranış biçimlerinin yardımıyla her şeyi kolayından, kolayın da en kolayını göz önünde tutarak çözümlemeye çalışmışlardır. Ama bizim zordan yana olmamızın gereği açık; dünyada canlı adına ne varsa hepsi zordan yanadır, doğada her şey kendine özgü biçimde büyür, savunur kendini, kendi kendisinden kaynaklanan kendine özgü bir nesnedir, her ne pahasına olursa olsun ve tüm karşıt güçlere kafa tutarak korur kendine özgülüğünü. (Genç Bir Şaire Mektuplar (Briefe en einen jungen Dichter). Çeviren: Kâmuran Şipal.)

*DOĞA, YAŞAM VE BİLME ÜSTÜNE

Sınırlarım elden geldiğince geniş tutarak yaşamımıza sahip çıkmalıyız. Her şey, işitilmedik şeyler bile yer alabilmeli bu yaşamın içinde. Aslında bizden beklenen tek yürekli davranış varsa, o da şudur: Karşımıza çıkabilecek alabildiğine seyrek, son derece şaşırtıcı, en açıklanamaz şeyler karşısında cesaretimizi yitirmemektir. İnsanların bu bakımdan sergilediği ödlekliğin yaşamın kendisine sonsuz zararı dokunmuştur; “hayalet” diye nitelenen varlıklar, yani “cinler, periler dünyası”, ayrıca ölüm, bize hayli yakın bütün bunlar, her gün onlara karşı kendimizi savunmakla yaşamdan öylesine dışlanmıştır ki, onları kavramamızı sağlayacak duyu organlarımız körelmiştir. Hele Tanrıyla ilişki konusunda haydi haydi böyle bir durum söz konusudur. Ne var ki, “açıklanamaz” karşısında duyulan korku bireylerin yaşamını yoksullaştırdığı gibi, insanlar arası ilişkileri de sınırlamış, adeta sonsuz olanaklar ırmağını yatağından kaldırıp alarak kıyıdaki hiçbir şeyin yetişmediği çorak bir toprağa götürüp bırakmıştır. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim1. Cilt)

*

Yaşamımızı yöneten, dile gelmez yasalardır hep. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 9. Cilt)

*

Ne kadar iyidir yaşam! Ne kadar adil, rüşvete ne kadar kapalı, istem gücüyle, hatta cesur davranışlarla olsun aldatılmaya gelmez! Nasıl da her şey olduğu gibi kalır öylece ve insanın önünde her zaman bir tek seçenek varlığını sürdürür:

Kendini gerçekleştirmek ya da kendini aşmak... (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim1. Cilt)

*

Bize hepsinden uygun bir ortam olarak yaşam içine getirilip konmuşuz. Ayrıca, binyıllar boyu gerçekleşip duran uyum süreci sonunda bu yaşama öylesine benzer duruma gelmişiz ki, yolumuzdan sapmaksızın ilerlemeye görelim, başarılı bir mimetizm (Taklitçilik, öykünme (Ç. N.).sonucu çevremizi kuşatan nesnelerin hiçbirinden pek ayırt edilir yanımız kalmayacak. İçinde yaşadığımız dünyaya güvensizlik duymamız için bir neden yok, çünkü bize karşı değil bu dünya. İçerdiği birtakım korkular varsa, bunlar yalnızca bizim kendi korkularımızdır; barındırdığı bazı uçurumlar varsa, bizim kendi içimizdeki uçurumlardır bunlar. Kimi tehlikeleri içeriyorsa, bizlere düşen, onları sevmeye çalışmaktır. Her zaman kolaydan kaçmamızı isteyen o ilkeye göre yaşamımızı bir kez düzenledik mi, şimdi alabildiğine yadırgadığımız şey, bize hepsinden aşina ve sadık nitelik kazanacaktır. Tüm ulusların var oluş dönemlerinin başındaki o eski mitleri, son anda prenseslere dönüşen o canavar masallarını nasıl unutabiliriz; yaşamımızda karşılaştığımız bütün canavarlar belki prensestirler de bizi güzellik ve cesaret sahibi görecekleri anı gözlemektedirler. Belki bizim korkunç gözüyle baktığımız ne varsa, aslında bizden yardım bekleyen çaresiz varlıklardır. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim1. Cilt)

*

Yaşamdaki zenginlik ve olanakları ne kadar bitip tükenmez düşünsek yine de azdır. Karşılaşılan hiçbir olumsuzluk, hiçbir geri çevriliş, çekilen hiçbir sıkıntı yoktur ki, umut kapısını yüzümüze düpedüz kapatsın. En olmayacak çalılığın bile yapraklarla donanıp çiçeklerle bezendiği, meyveye durduğu görülür bir yerde. Ve bakarsınız "takdiri ilahi"de bir böceğin varlığı öngörülmüştür, bu çalılığın çiçeklerinden zenginlikler taşıyıp taşıyıp götürür; bir açlık öngörülmüştür ya da, bu çalılığın meyvelerini öpüp başına koyar. Diyelim ki acıdır meyve, en azından onu hayranlıkla seyredecek, ondan keyif alacak, çalılığın biçim ve renkleriyle daha başka özelliklerini merakla inceleyecek bir göz bir yerde bulunacaktır. Meyve yere mi düştü dalından, bolluk ve bereketin içine düşmüş olacak, vakti saati geldiğinde dağılıp parçalanarak çalılığın eskisinden daha zenginleşip renklenmesine, eskisinden daha çabuk ve daha gür büyümesine katkı yapacaktır. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim 2. Cilt)

*

Duyularını dünyayla en katıksız, en içten bir paylaşım doğrultusunda eğiten kişi, her şeye sonunda kavuşmasın, olacak şey midir? (1921-1926 yıllarından mektuplar (Leipzig 1935)

*

Bir ağacın kökünün dallarında taşıdığı meyvelerden haberi olmasa da, gerekli besiyi yine yollar, besleyip doyurur onları. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Yaşadıkça, yaşamın dikte ettirdiklerine katlanıp sonuna kadar kayda geçirmeyi daha da gerekli görüyorum; bakarsın ancak son cümle, binbir çabayla öğrenilmeye çalışılıp kavranamamış ne çok şey varsa tümünü eşsiz bir anlamla donatacak o küçük, o sıradan sözcüğü içerecektir. Hem öbür dünya koşullarında, bizim için bu dünyada hazırlanmış sona kadar yürüyüp yürümediğimize bakılmayacağını kim bilebilir? Sonra aşırı yorgunluktan kaçıp soluğu öbür tarafta aldık mı, yeni işlerin bizi orada beklemediğinin ve çağrılmadan apar topar öbür tarafa ayak atan bir ruhun asıl o zaman başını mahcup önüne eğmeyeceğinin güvencesi yoktur. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim1. Cilt)

*

Nesneler üzerinde giderek genişleyen halkalar halinde yaşıyorum yaşamımı en son halkaya ulaşamayacağım belki yine de deneyeceğim. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 1. Cilt)

*

Ne olur insan doğadaki acımasızlığını bahane ederek kendi acımasızlığını bağışlatmaya çalışmaktan vazgeçebilse! Doğadaki en korkunç olayın bile bir masumiyet içinde gerçekleştiği unutulur hep. Doğanın gözü, gerçekleştirdiği korkunç eyleme bakmaz. Olup bitenle ayrı gayrı değildir doğa, en dehşet verici eyleminde bile korur birlik ve bütünlüğünü; verimliliği, yüce kalpliliği söz konusu eylemin içindedir. Korkunç eylem, deyim yerindeyse, bolluk ve bereketinin bir dışavurumudur. Doğanın bilinci bütünselliğinde yatar. Her şeyi kapsayan bu bütünsellik, acımasızlığı da içerir. Ama her şeyi kendisinde barındıramayan insan korkunç bir eyleme, diyelim cinayete kalkıştı mı, bu eylemin karşıtını da içermiş olacağından asla emin değildir. Dolayısıyla, kalkışacağı eylem hemen yıkılıp gitmesine yol açacak, çünkü onu bütünle bağını koparmış, tek başına, tek yönlü bir varlık durumuna sokacaktır. İyi insan, kesinlikle kararlı, güçlü insan kötü'yü, belayı, felaketi, acıyı, ölümü karşıtlarından ayıramaz. Ama bunlardan biri başına geldi mi ya da kendisi buna yol açtı mı, doğada felakete uğrayan ya da istemeden buna yol açan birinden farklı olmayacaktır durumu; yükseklerden dökülüp içine karışmasını önleyemeyeceği erimiş kar suyuyla şişip kabaran çayın felakete yol açması gibi tıpkı. (1907-1914 yıllarından mektuplar (Leipzig 1933)

*

Bir an önce yapılması gereken tek şey, doğa'nın, gücün, ilerleme çabasının, aydınlığın safında koşulsuz bir gönüllülükle yer almak ve kötü bir niyet beslemeksizin en önemsiz, en gündelik işlerde bile ileriye yönelik etkinlik göstermektir. Kıvançla gerçekleştireceğimiz her atılım, gözlerimizi henüz ufukta görünmemiş yarınlara her çevirişimiz sonucunda şimdiki ve bir sonraki an'ı değiştirmekle kalmaz, içimizdeki geçmişi de yeniden yaratıp değiştirir, onu yeniden varlığımızın dokusuna katar, acı denen o yabancı nesneyi içimizde çözüp eritiriz. Acının nelerden oluştuğunu, bir kez içimizde çözünüp eridi mi, belki kanımıza ne çok yaşam

dürtüsü ileteceğini bilemeyiz çünkü. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim 2. Cilt)

*

Bütün ödevlerin ödevi, küçük şeyleri büyük şeylere dönüştürmek, görünmeyeni görünür kılmak, bir toz zerresini o türlü göstermektir ki, bütün'ün bir parçası olduğu, aynı zamanda yıldızları ve kendisinin de içinde sımsıkı yer aldığı göklerin derin ilişkiler ağını görmeden farkına varılamayacağı anlaşılabilsin. (Sidonie Nadhorny von Borutin'e yazılan mektuplar. Baskıya hazırlayan: Bernhard Blume. Frankfurt am Main 1973.)

*

Bir şeyin dirimsellik kazanıp kazanamayacağı büyük büyük düşüncelere değil, bunlardan pratikte günlük bir uğraş, insanda sonuna kadar sürüp gidecek bir etkinlik yaratılıp yaratılamayacağına bağlıdır. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 9. Cilt)

Yaşantıyı aramaya çıkanlar ne kötü durumdadır; böyleleri en baştaki bir yaşantıyla, daha sonra bir üçüncüsü, bir dördüncüsüyle başa çıkamamış, onları içlerinde çözüp eriterek kendilerine mal edememiştir. Bu yüzden, boylarından büyük yaşantı peşinde koşup dururlar hep. Avlanmaya çıkmış avcılar olarak kalmaları, avlayacakları avı bir türlü ele geçiremeyişleri Tanrının kendilerine bir lütfudur. (Nanny Wunderly-Volkart'a yazılan mektuplar. Baskıya hazırlayan: Ratus Luck. Frankfurt am Main 1977..)

rı doğayı tüm istem güçleriyle yeniden ele geçirmeye uğraşırlar. Bu sonuncuların sanatçı oldukları anlaşılmayacak gibi değildir, yazar ya da ressam, besteci ya da mimardır bunlar, aslında yalnız kişilerdir, doğaya yönelmekle kalıcı olanı geçici olana, temelde yasal olanı geçici bir yasallığa dayanana üstün tutarlar; kendileriyle paylaşıma razı edemedikleri doğayı anlayarak onu büyük ilişkiler ağının bir yerine yerleştirmeyi kendilerine iş bilirler. Bu tek tük yalnızların çabasıyladır ki, bütün insanlık doğaya yaklaşır. Sanatın en son, belki de kendine en özgü işlevi insan ve doğanın, kişi ve dünyanın yüz yüze geldiği, birbiriyle buluştuğu ortamı yaratmaktır. Gerçekte yan yana, ama birbirinden pek habersiz, yaşamlarını sürdürür ikisi de ve resimde, mimaride, senfonide, tek kelimeyle sanatta adeta tanrısal, yüce bir doğru'da bir araya gelir, birbirinin varlık nedenini oluşturur, bütünler birbirini, sanat yapıtının özü sayılan o kusursuz birlikteliğin doğmasını sağlar.

Bu açıdan bakıldığında, sanki bütün sanatların konu ve amacının bireyle evren arasında sağlanacak dengede yattığı görülür. Adeta bir yücelişin gerçekleştiği bu an, bu sanatsal-önemli an terazinin her iki kefesinin denge durumunda bulunduğu andır. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 9. Cilt)

*

Büyük sanat yapıtlarının kotarıldığı alabildiğine derinliklerdeki o ulaşılmaz köşe, her insan doğasında vardır; ancak gizlidir bu köşe. Sanat yapıtlarıysa, kilisede nefeslerin tutulduğu bir sessizlikte kutsanmış ekmeğin cemaate gösterildiği altın ve gümüş kakmalı kap gibi tutup havaya kaldırır onu. Yine bu köşe dağınıklık içindedir ve neredeyse yitiktir. Sanat yapıtları dağınıklıktan kurtarıp toparlar onu, bir daha kaybolmayacak gibi saklayıp korur ve büyük olanı, ruhsal açıdan gerekli ve sonsuz olanı, gözle algılanamayacak yerde bile tanımak, ancak külkedisi gibi çalışarak ele geçirilebilecek yerde bile onu ele geçirmek, gelişimimizin

izleyeceği ve bunun için önüne çıkacak binlerce engeli aşmak zorunda kalacağı çetin ve çileli yoldur. Yaşam, kimsenin gözünün yaşına bakmaz, masaldaki o kötü kalpli kraliçe gibi bir üvey anne davranışıyla karşısına dikilir insanın. Ne var ki, sabır gösterip doğru yoldan sapmaksızın çaba harcayana gereğinden ağır gelecek bu işi onun için yapıp çıkaracak hamarat güçleri de kendisinde barındırır. (Sidonie Nadhorny von Borutin'e yazılan mektuplar. Baskıya hazırlayan: Bernhard Blume. Frankfurt am Main 1973.)

*

Huzur içinde etkinlik gösteren, bir şeyler yaratıp ortaya koyan insanla kutsal ve köklü bir uğraş peşinde koşan doğa arasında dile pek getirilemeyen bir ilişki vardır kesinlikle.

İnsan pek çok şeyi yıkıp yok eder, bir şeyi onarıp sağaltma gücü bağışlanmamıştır kendisine. Oysa doğa kusursuz bir sağaltım gücüyle donatılmıştır. Yeter ki gizleri ele geçirilmeye çalışılmasın ya da etkinliğine ket vurulmak istenmesin. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Çokluk bir dış müdahaledeki hoyratlığın, incelikten yoksunluğun, dışarıdan açıkça rahatı kaçıracak bir olumsuzluğun içimizde yeni bir düzenin kurulmasını sağlaması, bana hâlâ yaşamın alabildiğine şaşılacak bir mucizesi gibi görünüyor. Kötü'yü iyi'ye yorması, daha doğrusu dönüştürmesi yaşam gücünün eşsiz bir başarısıdır; böyle bir sihirbazlığı içermese hepimiz kötü kişiler olup çıkardık; çünkü kötü herkesin yanma sokulabilir, bir yol bulup girebilir herkesin içine. Her insanın kötü olduğu bir anını yakalayabiliriz. Önemli olan, bulunulduğu yerde durmamaktır, yaşamanın budur gizi. Kötü kadar kalıcılıktan yoksun bir başka şey gösterilemez. Bu yüzden, bir kimsenin kötü olduğunu aklından geçirmesi gereksizdir, yerinden şöyle biraz kı-pırdamaya görsün, kötü'nün elinden yakasını kurtaracaktır. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Şunu kesinlikle biliyorum ki, en kötü şey bile, çaresizlik bile bolluktan, yaşantılardaki birikimin zorlamasından başka şey değildir. Kalbin tek bir kararı onu tersine dönüştürmeye yeter. Belli bir durum ağır ve katlanılmaz nitelik kazandı mı, bir değişimin arifesinde bulunuyoruz demektir.

(Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 11. Cilt)

*

Yaşam değişimdir, iyi de, kötü de içindedir bu değişimin, dolayısıyla aradan bir süre geçip yaşanan bir olayın yerini, atmosferini ve kendine özgü dünyasını ister unutmuş, ister unutmamış olsun, her olup biten şeye bir daha dönüp gelmeyecek gözüyle bakan kişinin bu davranışı yerinde bir davranıştır. Yeter ki iyi de, kötü de yaşamının orta yerinde olup bitsin, o zaman endişelenmesine yol açacak bir şey kalmayacak, çünkü her an yaşanacak yeni bir şey bulacaktır önünde, her defasında da önemli bir şey olacaktır bu: Olup bitenleri önemli kılmada paylaşımımız işte öylesine büyük rol oynar, bu tutumumuzu duyumsamaya görsün, nesneler derlenip toparlanır, bizim yaklaşımımıza ayak uydurmaktan geri kalmaz, ellerinden geleni yapıp varlıklarının en yüce aşamasına çıkmaya çalışır; ve o zaman her yeni'de eski tümüyle sürdürür yaşamını, ancak öncekinden bir başka türlü ve pek çok bakımdan

zenginleşmiş. (Sidonie Nadhorny von Borutin'e yazılan mektuplar. Baskıya hazırlayan: Bernhard Blume. Frankfurt am Main 1973.)

*

Dünya görüşü olayları devingenlikten alıkoyar, yaşam duygusu ise onları devingen durumda tutar; olup bitenlerle derinliğine ve özlem yüklü bir paylaşım içinde bulunur, en güzel değişimlere kadar eşlik eder onlara. Dünya görüşü bir sondur, huzur arayan yaşlı, küskün insanlara göredir, saptamalar, düzenlemeler ve belirlemeler peşinde koşan son istektir. Oysa yaşam duygusu bir ilk arzuya ve ilk sevdaya benzer. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Kimsenin sultası altına almaya gücü yetmediğinden, yaşam kirlenmeden kalır. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 2. Cilt)

*

Yasalarına aykırı davrandığımız yaşam, sonradan bir tehdit olarak dönüp gelir bize. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 3. Cilt)

*

Doğaya, doğadaki ilkel'e, gözle pek algılanamayacak kadar küçük bir şeye güvenle sarılın yeter ki, onun bir anda büyüyüp ölçüye sığmayacak boyutlara ulaştığını göreceksiniz. Fazla bir değer taşımayan'a sevgiyle yaklaşmaya, hizmetine soyunmuş biri davranışıyla güvenini kazanmaya çalışın yeter ki, her şey sizin için kolaylaşacak, daha tutarlı ve bir şekilde daha uzlaşmacı nitelik kazanacaktır. Şaşkınlık içinde geride kalıp değişim sürecine ayak uyduramayan usunuzda değil belki, ama içinizin alabildiğine derinliklerinde yatan bilincinizde gerçekleşecektir bu. Uyanık-olmak ve bilmek. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim1. Cilt)

*

Doğayla titiz ve köklü biçimde ilgilenmek, insana daha olumlu, daha adil biri gözüyle bakmayı öğretti. İnsan küçüldü, dünyanın merkezi olmaktan çıktı; bir yandan da eskisinden daha çok büyüdü, doğaya bakar gibi insana bakmaya başlandı çünkü, insan artık bir ağaçtan değerli değildi; bir yandan da çok daha değerliydi, ağacın değeri çok büyüktü çünkü. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 9. Cilt)

*

Tüm nesneler üzerinde belli yasaların varlığını, bunların gerektiğinde seslerini duyurmayı asla unutmayacaklarını, elimizden bir taş, bir kalem yere düşmeye görsün, hemen etkin duruma geçip varlıklarını açığa vuracaklarım sık sık anımsamak her zaman olumlu bir davranıştır. Dolayısıyla, tüm yanılgılarımız, her durumda bizi egemenliği altında bulunduran yasallığı tanımaya yanaşmayışımızdan kaynaklanıyor. Çözüm, dikkati elden bırakmamak, kendimizi toparlamaktır; bu, bizi sessiz sedasız olaylar zinciri içinde belli bir yere konuşlandıracak ve irademize o tahterevalli gibi inip kalkan dengesini yeniden kazandıracaktır. (Erken dönem, 1899-1902 yıllarından mektup ve günlükler (Leipzig 1931)

*

Şimdiye kadar devinim konusundaki pek çok kavrama ilişkin düşüncemizi değiştirmek zorunda kaldık. Bunun gibi, yazgı dediğimiz şeyin dışarıdan gelip içimize girmediğini, tersine içimizden çıktığını da giderek öğrenmemiz gerekiyor. İçlerinde yaşarken yazgılarını özümseyip onu değiştirme eylemini gerçekleştiremediklerinden pek çok kişi içlerinden dışarı çıkan şeyin ne olduğunu bir türlü kavrayamamıştır. Bunu kendilerine öylesine yabancı bilmişlerdir ki, o karanlık korkularını yaşarken yazgılarının dışarıdan gelip içlerine girdiğini sanmışlar, daha önce içlerinde benzer bir şeyle karşılaşmadıklarını ısrarla açığa vurmuşlardır. Nasıl ki güneşin devinimi konusunda hayli zaman yanlış bir görüş savunulagelmişse, yazgı denen şeyin devinimi konusunda da hâlâ bir yanılgı sürdürüyor varlığını. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim1. Cilt)

DÜŞ, GÖRÜNTÜ VE GERÇEK ÜSTÜNE

Düş yaşamın bir parçasıdır. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 3. Cilt)

*

Uykunun koruması altında düşte çokluk öyle şeyler gerçekleşir ki, doğal olarak değişik duygu alanlarında karşılaşılacak şeylerdir, aslında tümü de ayrı ayrı sahnelerde yer alabilir ancak. Ne var ki, düşte hepsi için bir tek sahne söz konusudur, bir duygu düşte açılıp genişler, gökyüzüne dönüşür adeta ve düş atmosferinde istedikleri kadar yadırgatıcı, istedikleri kadar yitik görünsünler, düşteki bütün o değişik olaylar üstüne bazen açık bir kubbe gibi kapanır. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Düşte olup biten ne varsa, daha önce içimizde olup bitmiştir. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 3. Cilt)

*

Gerçek her zaman bizim kafamıza tasarladığımızdan daha fazla bir şeydir, hatta onu ne kadar küçültmek zorunluğunu hissetsek de yine bir şey değişmez, her zaman dünyadır gerçek ve her zaman bizden daha ileridedir. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Hayır, hayır, dünyadaki hiçbir şeyi tasarlayanlayız kafamızda, en küçük şeyi bile. Her şey öylesine çok ayrıntıdan oluşmuştur ki, başını sonunu göremeyiz. Tasarım sırasında söz konusu ayrıntılar üzerinden atlayıp geçer, eksikliklerinin bilincine varmayız. Oysa gerçek acele nedir bilmez ve anlatılamayacak kadar çok ayrıntıyı içerir. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Pek çok insan, ondan da çok surat vardır, her birinin birden çok suratı vardır çünkü. Bazıları bir suratı yıllar yılı taşır. Elbet zamanla yıpranır surat, kirlenir; katlar, kırışıklar oluşur üzerinde, gezilerde ellere geçirilen eldivenler gibi bollaşır. Tutumlu, sıradan kişilerdir sahipleri, eskiyen suratlarını yenileriyle değiştirmeyi düşünmez, temizlemeye bile vermezler. Nesi varmış bunun derler hep, kim onlara bunun tersini kanıtlayabilir. Madem her birinin

birden çok suratı vardır, ötekileri ne yaparlar peki diye sorulabilir. Onları bir kenara kaldırır, ileride çocukları kullansın isterler. Ama köpeklerinin de bu suratla dolaştıkları görülür.

Daha başka kimseler de vardır, akıl almaz bir çabuklukla suratlarının birini çıkarıp birini takar, surat eskitip dururlar. İlkin suratları ölünceye kadar kendilerine yetecek sanırlar, ama henüz kırkına vardıklarında bakarlar ki son suratlarıdır ellerindeki. Kuşkusuz bu, hiç istenen bir şey değildir. Böyleleri suratlarını kollayıp gözetmeye alamamışlardır. Ellerindeki son surat da bir hafta içinde eskir, delikler oluşur üzerinde, kağıt gibi incelir, giderek altındaki astar, yüzlükten çıkmış yüz gözükür ve bununla dolaşıp dururlar ortalıkta. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 11. Cilt)

*

Yeter ki gereken ciddilikle ve köklü bir şekilde yapılsın, küçük bir alana ilişkin hemen bütün gözlemlere, pek büyük olan'ı gösteren simgeler, küçük küçük binlercesi bir araya gelmiş kapsamlı olay ve ilişkilerin anlatımında yararlanılan metaforlar gözüyle bakılabilir. (Erken dönem, 1899-1902 yıllarından mektup ve günlükler (Leipzig 1931)

*

Pek çok kişi... içinde sonu gelmeyen bir protesto, ortalıkta dolaşıp durur; bu yüzden acayiplikleri ciddiye alınmayan küskün, bildiğini okuyan kişilerden daha çok değer taşımazlar. Önemli olan, böyle bir protestonun gerçeklik taşıyıp toplumda kabul görmüş öbür gerçek karşısında tutunup tutunamadığı, onu dengeleyecek gücü içerip içermediği, hatta doruk noktalarında ondan daha inandırıcı nitelik taşıyıp taşımadığıdır. Dünya tarihi böyle protestolarla dolup taşar, tek kişilerin başkaldırılarına sanla sanla çıkar yukarı. Öte yandan (Franziscus'un dediği gibi) keşiş yaşamı da böyle bir protestodur, başkalarınca benimsenmiş gerçeğe dokunmadan ikinci bir gerçeği kurma amacı güder. Yani karşımızda bir yaşam vardır, duvarlarla çevrilmiş ve bu duvarlar dışına taşmaktan el çekmiştir. İçe dönük bir yaşam sürdürülür duvarlar gerisinde. Böyle bir yaşamın temelinde can ve gönülden sürdürülen masum bir çalışma yer alır ve iyi olan, büyük olan her şey bu yaşamdan çıkıp gelir kendiliğinden: Çaba, neşe, teslimiyet ve son olarak kimsenin bilinçli istemediği bir sanat. Bir sanat ki, diğer şeylerden ayırt edilemez; çünkü çiçeklenmeye görsün, bu yaşamın kendisinden başka bir şey olmadığı anlaşılır. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 9. Cilt)

*

Bir kez var olmaya görsün, iyi olan hiçbir şey baskılanıp yok edilemez; kendiliğinden gerçek dünyada yerini alır, bir ağaç gibi tıpkı: İyi vardır bir kez ve çiçek açar ve meyveye durur. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Yavaş olan şey, çok vakit en hızlı olandır, yani kendisini yavaş diye nitelememiz ölçüye gelmeyişindedir. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 11. Cilt)

*

Bizlerden daha yavaş yok olup giden, yani aslında bi-zimkinden daha farklı bir zaman ölçümleri olan nesnelerin her vakit bize bakmayan yüzleriyle bir başka yere, daha önce

yaşadıkları geçmişe ya da ileride yaşayacakları geleceğe dönük oldukları giderek anlaşılacaktır. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Büyük nasıl büyükse, küçük de öyle küçüktür. Yeryüzünde dünya durdukça duracak bir güzellikle karşılaşmayacağımız yer yoktur ve bu güzellik küçük ya da büyük tüm nesnelere eşit ölçüde dağıtılmıştır, çünkü dünya yüzünde adaletsizlik diye bir şey söz konusu değildir. (Nanny Wunderly-Volkart'a yazılan mektuplar. Baskıya hazırlayan: Ratus Luck. Frankfurt am Main 1977..)

*

Güzel ve korkunç arasında gizli ilişkiler vardır, gülen yaşam ve her gün karşılaşılabilecek yakın ölüm gibi belli bir noktada bütünlerler birbirlerini. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 8. Cilt)

*

Güzel, bizim katlanabileceğimiz sınırı aşmayan korkunç'un başlangıcıdır yalnızca; güzel'e böyle hayranlıkla kucak açmamız, yüce gönüllü bir davranışla bizi yok etmeye tenezzül etmeyişindendir. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 2. Cilt)

BAŞLAMANIN MUTLULUĞU, ÇOCUKLUK, GENÇLİK, YAŞLILIK

Başlamak kadar güzel bir şey var mıdır?

O ilk "Ol" buyruğu gibi her "Ol" sözcüğü kutsaldır. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 6. Cilt)

*

Çocuklar ilerlemenin kendisidir çocuğa güveniniz. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Özgür çocuklar yetiştirmek, yüzyılımıza düşen en soylu görevdir. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Günümüz koşullarında şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, gerek iyi, gerek kötü anne-babalar, gerek iyi, gerek kötü okullar çocuklara haksızlık eder hep. Çocuğu hiç tanımaz, çocuk karşısında erişkinlerde rastlanan yanlış bir varsayımdan yola koyulur, belli anlarda kendilerini onlarla eşit ve aynı düzeyde görmek en yüce insan çabasını oluşturacakken, çocuklardan üstün oldukları varsayımıyla onlara davranıp dururlar. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Her çocuğun dünyaya gelirken kendisine çekirdek halinde bağışlanan bir kişiliği de beraberinde getirdiğini gören ve bu kişiliği saygıyla karşılayan anne-babalar bile, çocuklarını ileride bir baltaya sap olacak gibi yetiştirmeye çaba harcar, bu davranışlarıyla çocukların belli

bir yöne yöneltilmeyi değil, beslenip doyurulmayı gereksinen yaşamlarına karşı suç işlemiş olurlar. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Yeniden başlamalar giderek zorlaşıyor. Ancak, yeni başlayan biri olmanın bence alabildiğine büyük mutluluğu yanında başlamanın korkusu küçük kalır. (1902-1906 yıllarından mektuplar (Leipzig 1930)

*

Anne-babalarla çocuklar arasında hiç eksik olmayan ça-tışmalara, anlaşmazlıklara, onları büyütecek yeni malzemeyle yaklaşmaktan kaçınınız! Çocukların pek çok gücünün boşa gitmesine neden olur bu anlaşmazlıklar, çocuklarını anlamasalar bile anne-babaların onları sarıp sarmalayan sevgisini yer bitirir. Anne-babalardan çocuklarına verecekleri yerinde bir öğüt, çocuklarına gösterecekleri bir anlayış beklemeyin, ama onların bir miras gibi içlerinde taşıdıkları sevgiye, bu sevgideki güce ve onun içerdiği mutluluğa güvenin! (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim1. Cilt)

*

Her şeyden bağımsız tek ülkedir çocukluk, içinde kralları barındıran biricik ülkedir. Bu ülkeye sırt çevirip de bir sürgün hayatı yaşamak niye? Ne diye bu ülkede yaşlanıp olgun bir insan düzeyine erişilmek istenmez? Başkalarının inandıklarına inanmak niye? O ilk çocukluk günlerinin güvenli ortamında yaşarken inanılan şeylerden daha mı çok "doğru" saklıdır başkalarının inandıklarında. Hâlâ anımsarım... Her nesne özel bir anlam taşırdı çocukluğumda ve çevremdeki nesneler sayılamayacak kadar çoktu. Hiçbiri de ötekilerden değerli değildi. Tüm nesneler üzerinde adalet egemendi. Sanki bu konuda büyüklerden çok daha fazla şey bilirdi çocuklar. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 7. Cilt)

*

Yaşam henüz bir büyüselliği içeriyor. Yüzlerce yerde yaradılışın ilk günleri yaşanmakta. Hayranlıkla önünde diz çökmeyen hiç kimsenin elini dokunduramayacağı katıksız saf güçlerin bir oyunu. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 2. Cilt)

*

Bir kesinlik vardır doğada, rastlantılara yer yoktur. Düşen her yaprak düşüşüyle dünyanın en zorlu yasalarından birini yerine getirir. Bu yasallık dur durak bilmez, sessiz sedasız gerçekleşir her an, genç insanlar için dünyayı işte öylesine ilginç kılar. Gençlerin aradığı da bundan başka bir şey değildir. Çaresiz kalıp yardım gereksindiklerinde başvuracakları bilge, gelişim süreçlerine burnunu sokmadan edemeyen, onları tartaklayarak ruhlarının billurlaşmasını sekteye uğratan biri olmaz asla; aradıkları yalnızca bir örnektir. Bir yaşam görmek isterler yanı başlarında, üstlerinde, çevrelerinde, kendileriyle ilgilenmeksizin sürüp giden bir yaşam... Derken doğaya yönelirler; doğayı arayarak, kendilerini arayıp bulmaya çalışırlar. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Bana öyle geliyor ki, sanki biz erişkinler özgürlüğün söz konusu olmadığı bir dünyada yaşıyoruz. Özgürlük giderek güçlenen, insan ruhuyla birlik bütünlük içinde değişen, zamanla gelişip büyüyen bir yasadır. Yasalarımız artık bizim olmaktan çıkmış durumda. Onları alıkoyduk yolundan, oysa yaşam akışını sürdürdü. Kendimizi tutup ilerlemekten alıkoyduk, cimrilikten, açgözlülükten, kişisel çıkarımızı düşündüğümüzden, en çok da korkudan... Şimdi de elimizde taştan yasalar var, sıkıntımız da işte buradan kaynaklanıyor.

Güçlü olan haklıdır mantığıyla bizim kendimiz için geçerli çözümleri önlerine çıkarmasak, hazırda bir çözüm bulamayıp gereken çözümleri kendileri üretmek zorunda kalsalar, çocuklarımız bunu başaracak güçte değiller midir? Ödev ve neşe (okul ve yaşam), yasa ve özgürlük arasındaki o eski çatlağı ruhlarına yerleştirip daha da büyütmekten sakınsak, çocuklarımız bu dünyada sağlıklı büyüyüp yetişmeyecekler midir? (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Çocukluğuma yeniden kavuşabilmek için dualar ettim, o da yeniden çıkıp geldi. İçimde öyle bir his var ki, çocukluğum bir zamanki çetinliğini yine barındırıyor kendisinde, yaşlanmış olmam bu konuda işe yaramadı. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 11. Cilt)

*

Ben yaşlılığa inanıyorum, sevgili dostum. Çalışmak ve yaşlanmak, işte yaşamın bizlerden beklediği. Günün bitiminde ihtiyarlamak, ama her şeyi anlamaktan hâlâ çok uzak bulunmak, öyleyken yeniden işe koyulmak, öyleyken sevmek, öyleyken sezgilere açık olmak ve yıldızlara varıncaya kadar uzakta yer alan ve dile gelmeyen ne varsa, tümüyle ilişki içinde yaşamak. (1902-1906 yıllarından mektuplar (Leipzig 1930)

*

Çocuklarında yalnızlığa karşı en küçük bir eğilim sezin-lemesinler, bir korkudur alıyor anne-babaları. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

ÖĞRENMEK, ÖĞRETMEK, BÜYÜMEK VE OLGUNLAŞMAK ÜSTÜNE

Kendi yaşamımız gibi çocuklarınkine de haklı olarak sürdürdükleri bağımsız bir yaşam gözüyle bakmalı ve onu saygıyla karşılamalıyız. Bu yapıldı mı, başka şeye gerek kal-maksızın bir başka türlü okul, sınav ve yarışmaların yer almadığı, hayatı gözden kaçırmayan ve sürekli ona doğru ilerleyen değişik bir okul kendiliğinden doğup çıkacaktır. Ve böyle bir okul akla gelebilen biricik, çocuklara köstek değil destek olan, çocukların kişiliklerini daha tohum aşamasındayken boğup atmayan, her birine varlığının en içsel isteklerini gerçekleştirme yolunu açan tek ve biricik okul olacaktır. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Öğretmene düşen, kendisine emanet edilmiş çocuk topluluğundan birbirinden farklı pek çok çocuk yetiştirmektir. Alışılmış ve yaygın yolu izleyip tüm öğrencilerini tek tip insan olarak eğitmekle karşılaştırıldığında, içlerinde ikilik yaratıp onları birbiriyle boğuşan iki insana dönüştürmek yanlışına düşmesi daha bağışlanabilir bir davranıştır. (Erken dönem, 1899-1902 yıllarından mektup ve günlükler (Leipzig 1931)

*

Çağın her zaman hayli özlemini çektiği bir şey varsa, başkalarına benzemeyen büyük kişiliklerin varlığıdır; çünkü gelecek, bu kişiliklerden yana olmuştur hep. Ne var ki çocukta kişilik sesini duyurmasın, hor görülmüş, küçümsemeyle karşılanmış ya da -ki çocuğu hepsinden çok üzen de bu olmuştur gülünüp geçilmiştir. Çocuklara kendilerine özgü bir şeye sahip olamazlarmış gibi davranılmış, onları yaşatan zenginlikler değersiz nesnelermiş gibi çekilip alınarak karşılığında ellerine beylik nesneler tutuşturulmuştur. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Günümüzdeki durumuyla bütün eğitim sistemi, çocuklarla ardı arkası kesilmeyen bir savaştan oluşuyor; bu savaşta iki taraf da hiç akla gelmeyecek araçlara başvurmakta. Okulun, anne-babaların başlattığı bir eğitimi ileriye götürmekten, kişilik denen şeye karşı sistemli bir savaşı gerçekleştirmekten başka şey yaptığı yok. Bireye, bireyin istek ve özlemlerine yukarıdan bakmakta, onu kitle düzeyine indirgemeyi görev bilmektedir. Büyük kişilerin yaşamöykülerini okuyunuz, ne olmuşlarsa hep okula karşın olduklarını göreceksiniz. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Büyük düşünceler okullarda tüm dirimselliğini yitirip soyut ve sıkıcı nesnelere dönüşmüş, çünkü eğitmek gibi bir amaç söz konusu düşünceler içine yerleştirilmeye çalışılmıştır. "Genel eğitim" denen şey, baştan sona orantısız ölçüde büyüyüp kişisellik dışı nitelik kazanan bilgi birikiminden başka şey değildir; bir konuşma-el kitabı gibi cansız, onun gibi iç tutarlılıktan yoksundur. Okulda çocuğa gereksindiği şey değil, onun hiç ilgi duymayacağı hazır sonuçlardan belli bir porsiyon sunulmaktadır, o kadar. (Vasiyet. Baskıya hazırlayan: Ernst Zinn. Frankfurt am Main 1975.)

*

İlkin bir kaşık yapayım da derseniz, lapayı soğutursunuz; hayır, lapayı pişirmeden kaşığın nasıl yapıldığını öğrenmeniz gerekir. (1902-1906 yıllarından mektuplar (Leipzig 1930)

*

Okulun öğrenciye sunacağı tüm bilgi içtenlik ve cömertlikle, herhangi sınırlama ve çekinceden uzak, belli bir amaç güdülmeksizin verilmelidir. Ve böyle bir şeyi gerçekleştirecekler de, bu işe gönül vermiş kişiler olmalıdır. Bütün derslerde yaşam konusu işlenmeli, yaşam bütün derslerde ortak bir konu gibi ele alınmalıdır. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Günümüz koşullarında kulağa ne kadar tuhaf gelirse gelsin, yaşamın okulda değişmesine çalışılmalıdır. Yaşam bir yerde daha ileri bir düzeye erişecek, daha çok enginlik ve derinlik kazanacak, daha insancıl niteliğe bürünecekse, bunun yerinin okul olması gerekir. Sonraya kaldı mı değişik meslek ve yaşantılar içinde katılaşır, başkalaşacak zaman bulamaz olur. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

ŞİİR ÜSTÜNE

Şiir bir seçim işidir. Önemli tüm öğeler hazırlanıp bir araya getirildi mi, kitlesel manyetik gücüyle öğelerden biri öbürünü çeker; derken kendiliğinden, yani kendine özgü yasalar uyarınca hiçbir boşluğu içermeyen bütünsel yeni bir yapı doğup çıkar ortaya. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 9. Cilt)

*

Şairin gerçek, yüce sanatıdır, ele aldığı temaları okuyucunun gözleri önüne öylesine canlı bir şekilde çıkarır ki, okuyucu içinde yaşadığı zamanı ve tüm çevresini unutur adeta, yalnızca bir sanat yapıtını duyumsamakla kalmaz, onun berrak doğallığı karşısında sanat çıkar aklından, şiirde ele alınan temayı kendisi de yaşamaya başlar. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Şairlerin, diyeceğim gerçek şairlerin ayırıcı özelliği, yorgun düşmüş zavallı sözcüklerin ellerinde yenilenip o vakte kadar asla kullanılmamış nitelik kazanmaları, el sürülmemişlikleri içinde bir zenginliğe kavuşmalarıdır. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Gerçeği aramak. Bu, herkesten önce filozoflara düşen bir iş gibi görünmüyor mu? Platon'dan Spinoza'ya, Kant'a ve Nietzsche'ye kadar bütün bilge kişiler her gün, hiç şaşmaksızın bu yolda çaba harcamadılar mı? Filozoflarınkine karşılık şairin etkinliğini, kısaca söylersek, daha çok güzellik arayışı diye tanımlamak gerekmez mi? Öyle bir arayış ki, dünyayı dolaşıp durur, tek kişileri seçer hep, büyük bir yakınmada ya da bir sevincin ritminde onları kullanır.

Nerdeyse durum böyle görünüyor şu sıra. Ama biraz daha dikkatle bakıp felsefeyle, plastik ve sözel sanat olmak üzere her iki alandaki gelişmeleri göz önüne aldık mı, Eski Yunan dünyasındakine benzer bir güzellik kavramıyla ahlak kavramının çakıştığı, günümüzde güzel ile gerçek arasında önceki dönemlerde görülmeyen birtakım yakınlaşmaların söz konusu olduğu gibi tuhaf bir sonuçla karşılaşıyoruz. Bu açıdan bakıldığında sanatta gerçekçilik, gerçeği yüceltip güzelliğe dönüştürmeyi, bir başka deyişle ona sanatsal kimlik kazandırmayı amaçlayan geçici bir denemeye benziyor. Deneme büyük ölçüde başarısızlıkla sonuçlanmıştır; çünkü sanat tüm nesnelerin ardında, büyük ve ortak bir anne gibi oturan yaşamımızın gerçeği yerine gündelik hayatın küçük ve önemsiz gerçeklerine yönelmiştir... Gerçeğin şairi belki daha epey bir zaman bilinmez'in şairi olarak kalacaktır. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Şair dünyaları içinde taşır; açlıktan ölüp gitse bile yine zengindir, o. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Lirik şiir, alabildiğine kişisel nitelikte sanatsal bir dışavurumdur ve ne kadar kişisel nitelik taşırsa, sesini o kadar çok duyurabilir bize. Çünkü insan iç dünyasının en mahrem

derinliklerinde yeniden genel-insansal'a yaklaşır. Les extremes se touchent (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Bireyin geçici olaylar seli altında kendini tanıma'ya yönelik ilk denemelerinden, .günün gürültü patırtısı içinde öz varlığının alabildiğine derinliklerine kulak vermeye yönelik ilk çabalarından bu yana modern lirik şiirin varlığına tanık olmaktayız. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Vakitsiz kaleme alınacak şiirler pek bir değer taşımaz. Şiir yazmak için beklemek gerekir. Beklemek, bütün bir yaşam, olabildiğince uzun bir yaşam boyu anlam ve değişik tatlar derlemek gerekir. Ancak o zaman eli yüzü düzgün belki on dize yazılabilir. Çünkü şiir herkesin sandığı gibi salt duygulardan oluşmaz (erken yaşta yeterince duygu bulunur herkeste); şiiri oluşturan yaşantılardır. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 11. Cilt)

*

Doğrusu bu şiirlerin ne anlam taşıdığını söyleyebilmek için, önce şiirlerin ne olduğunu bilmek gerekiyor. Bu konuda da ilkin şunlar geliyor akla: Şiirleri oluşturan düşünceler değil, şükran duygularının açığa vurulmasıdır. Duyulardan değil, özlemlerden yola koyulur şiirler. Bir kır manzarası neden olmaz doğuşlarına, dağların ve ağaçların, evlerin ve ocakların betimlemelerinde gerçekleşme olanağı bulamazlar.

Asla gülünememiş bir gülüştür şiirler ya da fazla açıkgözlerle asla ağlanamamış bir ağıttır. Ya da bir tehlikedir anlamı kavranamamış, bir meyve olgunlaşmadan kalmış. Ya da bir vadiyi anımsamadır ya da anımsamadır bir zaman görülmüş bir düşü, bir kuleyi ya da, çocukken bir yerde karşılaşılmış. Ya da bir sevgidir şiirler bir kimse bulunup armağan edilemeyen ya da yitirilmiş bir sevgidir, karanlık bir kalbin içine düşürülmüş elden. Ya da bir inançtır içinde kuşkuların yeşermeye başladığı ya da bir kuşkudur biraz fazla güçlenen ya da bir güç erginliğini kazanmış, öyleyken ne yaşamda ne ölümde huzura kavuşamayan.

Ve daha pek çok ya da...

Buraya kadar söylenenlerden sonra açıkça görülen bir şey varsa, kendilerinde hayata gözlerini açacağı insanlar, başkalarıyla düşüp kalkarken sergiledikleri alışılagelmiş davranışların yanında ve arkasında ifşa edilmemiş bir duygu hâzinesini ellerinde bulunduran ve alabildiğine yalnızlık içinden bu duyguların mutlu bir avarelikle, görkemli ve yabancı, yürüyüp gittiği kişilerdir ancak. Şiirler kimsenin kendilerinden rahmet dilenmediği Tanrılara benzer, kaygı ve tasalardan uzak, bahtiyar. Ama işte sabırsızlık, onları gün ışığına çıkarmaya çağırır derken, bütün güzellikleriyle parıl-dayıp duran cennetlerinden çıkıp gelerek rastgele kasvetli bir yalnızlıktan içeri ayak atmaları için yalvarıp yakarır sabırsızlık... ve şiirler eşikte çıplaklıklarından utanıp sıkılır, bir kır manzarasıyla örtünmek isterler ya da bir yaşantıyı bir mask gibi mimikleri önünde tutmak isterler bu gizli prensler. Böylece olaylar ve imgeler arkasında gizlenerek Tanrıdan korkan inançlı kişilerce ele geçirilmelerine izin verirler, derinliklerden uzak kişilere yabancı, yaşam içindeki yerlerini alırlar. (Rainer Maria Rilke, Von Kunst und Leben (Sanat ve Yaşam Üstüne), Insel Verlag, 2001.)

*

Gerçekten: Çocukluk bir aynadır sanatı yansıtan. Gün gelip yeryüzünde var olacağı düşlenen güzellikten bir parıltıdır. Bir sözveridir ileriye yönelik, kalbimizin bir kutsanışıdır. O ilk adımlarımızı atarken Tanrı her şeyi isimleriyle bize tanıtır, bir uyanıklığı içeren sözleri isimlerden daha değerlidir. Gülümser bize Tanrı ve bizler nesnelere bakar, özlemini çektikleri ruhları görürüz, susar Tanrı, ve bizler gümüşsü sessizliğin dokusundaki ipliklerden her birini hisseder, duyarız. Tanrı konuştu mu, o zaman da sesi binlerce değişik tonda tüm çatlak ve yarıklardan çıkar gelir kulaklarımıza. Hiçbir soru, Noel ağacı başındaki bir öksüz çocuk gibi bir kenarda dikilip durmaz tek başına. Her nesneden sezgilerle yüklü bir yanıt kaldırır uzaktan kollarını, küçük korkularımıza öpücükler kondurur serin, tatlı ve bir beşik gibi kollarında sallayarak onları harikulade bir uykuya daldırır.

Ve şaire yardım elini uzatacak iki şeye dönersek, nesnelere bakmak, nesnelerin gözlerinin içine bakmaktır bunlardan biri. Ve her birinin çocukluğumuzda bizler için taşıdığı anlam üzerinde düşünüp taşınmaktır. Çocukluk günlerinde yaşanmış rastgele, işitilmedik güçte bir korkuyla kıyaslayarak şimdi yaşadığımız bir korkunun büyüklüğünü ölçüp belirlemek ve bir zaman yaşanmış mutlu bir duygudan toparlanıp kendine gelmesi için sevince zaman tanımaktır, kökleri çevreleyen o sıcak karanlık dışında bir başka karanlığı sevmemek. Şimdi yaşanacak bir sevgiyi, zavallı nesnelere karşı gönlümüzde bir zaman yaşattığımız o ilk duyarlıkla karşılaştırmak. Duyacağımız her eğilimi çocuklukta bir bebeğe ya da bir el topuna gösterilmiş olduğunu anımsayarak horlamak ve her özlemi çocuklukta tümüyle Tanrıya gösterildiği duygusuyla yüceltmek... (Rainer Maria Rilke, Von Kunst und Leben (Sanat ve Yaşam Üstüne), Insel Verlag, 2001.)

*ZAMAN VE SONSUZLUK ÜSTÜNE

Her yeni gün yaşama bir başlangıçtır. Ve her yaşam sonsuzluğa başlangıç. (Erken dönem, 1899-1902 yıllarından mektup ve günlükler (Leipzig 1931)

*

Zaman kadar değerden yoksun bir şey yoktur. (Sidonie Nadhorny von Borutin'e yazılan mektuplar. Baskıya hazırlayan: Bernhard Blume. Frankfurt am Main 1973.)

*Her geçen günün bir anlamı olmalı ve bu anlamı rast-lantılardan değil, benim kendimden almalıdır. (Erken dönem, 1899-1902 yıllarından mektup ve günlükler (Leipzig 1931)

*

Zamanın safında dağılıp gider her şey. Ancak zamana karşı çıkarak bundan kurtulur. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 12. Cilt)

*

Geçmişten bize kalan, sevgiyle kucak açtığımız şeylerdir ancak. Oysa biz, tüm yaşantılarımız bizde kalsın isteriz. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 11. Cilt)

*

Geçmiş diye bir şeyden söz eden yalan söyler. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 11. Cilt)

*

Başkaları bizi gelenekten ne kadar uzak tutmaya, onunla aramıza ne kadar bir sınır çekmeye çalışırsa, bizim için insanlığın alabildiğine uzak bir geçmişteki geleneklerine açık olmak ve bu konuda yol gösterici rolünü oynayabilmek o kadar kesin önem taşır. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim 2. Cilt)

*

Gelecek asla bize uzak değil, elimizden kayıp giden geçmiş asla bizden tümüyle koparılıp alınmış değildir. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 3. Cilt)

*

Zamanımızın bir ötekinden daha kusursuz ya da daha değersiz olduğu söylenemez, niyetim onda kusur bulmak değil, yalnızca onu nitelemektir; çünkü kanımca zamanımız ona buyur edilen güçlerden yararlanmasını beceremiyor... İçinde yaşanan bütün dönemler gibi o da geleceği kıskanmakta; nerede geleceğe ilişkin bir şey boy gösterse, onun kendisine zarar vermemesi için sırasıyla iki çareye başvurmakta, ilkin karşı koymakta yeni'ye, baktı ki bu yoldan bir başarı elde edemedi ve yeni varlığını sürdürüyor, birden reşit olmayan bir çocuk gibi evlat edinmekte onu. Böylece yeni'yi önce karşı çıkarak, sonra da (ikiyüzlü) bir taraftarlıkla adeta etkisiz kılmakta. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 11. Cilt)

*

Tanrım, yılları sayar, yer yer bölümlere ayırırız onları; yaptığımız işe bir süre son verir, derken yeniden işe sarılır ve her iki durum arasında bocalar dururuz. Ama karşılaştığımız şeyler nasıl da tek parçadan yapılmıştır ve biriyle öteki arasında nasıl da bir akrabalık bulunmaktadır; öte yandan her biri kendi kendisini doğurur, gelişip büyür zamanla, bir eğitim sürecinden geçerek kendi kendisi olur. Bizlere düşen var olmaktır, ama gösterişe kaçmadan, mevsimlerden onayımızı eksik etmeyerek, var olmakta ayak direyen yer küresi gibi, aydınlıkta, karanlıkta ve bir mekân içinde, yıldızların kendilerini güvende hissettiği etki ve güçlerden örülmüş ağdan daha başkası içinde dinlenmek istemeksizin. (Cezanne Üzerine Mektuplar (Briefe über Cezanne). Çeviren: Kâmuran Şipal.)

DUYGULAR, EYLEMLER VE İNSANLAR ARASI İLİŞKİLER ÜSTÜNE

Duygularımız bana eylemlerimizin önüne gerilmiş perdeler gibi görünüyor. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 8. Cilt)

*

Çalışmak bir dışavurumdur, bir elin yaşamıdır. Sevdiğim bir eli devinim durumunda görmekten zevk duyarım; konuşan eller, konuşan insanlardan daha sevimli gelir bana. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 8. Cilt)

*

Savaşları, serüvenleri, gelişimleri, yıkımlarıyla ve bazen bu, bazen şu yöndeki özlemleriyle tarihe kuşbakışı bakıldı mı, yanan ateşlerin titrek ve tedirgin alevlerinden başka bir şey görülmeyecek, kitleleri bazen oraya bazen şuraya çekip götüren ortak bir düşünceye pek rastlanmayacaktır. Olsa olsa zamana bağlı, gerçekleşmesiyle yine yitip gitmesi bir olan

amaçlarla karşılaşılacak, bu amaçlar zinciri de birbirine öylesine sarılıp dolanmış durumda, uzanmış gidecek ki, bir amacın varlığına işaret eden belli bir yönün saptanması söz konusu olamayacaktır... İnsanlık gibi öylesine karmaşık bir toplu varlıkta ortak amacın hemen ele geçirilmesi düşünülemez. Bizim böyle bir amaçtan haberimiz yok, belki de hiçbir zaman olmayacak. Herkes üzerine düşen rolü bilip onu yerine getirsin yeter! Herkes ruhlarda ve devinimlerde belli bir birlikteliği sağlamak için, söz konusu amaca kendi yaradılışına uygun olarak yüksek ve yüce gözüyle bakıp onu benimsesin ve gerçekleştirdiğimiz hiçbir eylemin kaybolup gitmeyeceği umudunu içimizde canlı tutsun yeter! (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Kim bir fırtına patlak versin de ne kadar engel, çürümeye yüz tutmuş ne çok şey varsa hepsini önüne katıp götürsün, yaratıcı, alabildiğine diri, alabildiğine kararlı güçlere yeniden yol açsın diye gönlünden geçirmemiştir. Kuşkusuz böylesine temiz, böylesine güçlü pek çok dürtü devrimin oluşumunda rol oynamıştır; çünkü değişmeye hazır yeni bir düşünce tarzının sarsılan ve yanlış yollara sürüklenen dünyanın birden çok yerinde tutunması, o korkunç savaşı dengelemede akla gelebilecek tek güçtür. (1907-1914 yıllarından mektuplar (Leipzig 1933)

*

Eğilip bükülen şey zamanla eğip büken konumuna gelir ve daha önce yenilgiye uğramış olmasının öcünü alır. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 3. Cilt)

*

Ussal insanın başından beri devrimlere karşıt, devrimleri yadsıyan biri olması gerekir; çünkü herkesten çok o bilir ki, kalıcı tüm değişimler pek ağır bir tempoyla gerçekleşir, kendilerini fazla öne çıkarmaz ve gelişimindeki yavaşlık dolayısıyla adeta gözden kaçırılır ve doğa, ussal doğa o yapıcı etkinliğini sürdürürken hiçbir yerde kaba gücün sesini duyurmasına izin vermez. Öte yandan, olup bitenlerin içyüzünü görüp kavrayan aynı ussal kişidir ki, insanların nasıl yanılıp içine sürüklendikleri çıkmazda yaşamaktan hoşlandığını ve kendilerini nasıl sürekli oyalayıp durduğunu görünce sabırsızlanmadan yapamaz. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 3. Cilt)

*

Altından girilip üstünden çıkılmış bir eski'nin tek başına yeni bir şey oluşturacağına inanmıyorum. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 8. Cilt)

*

Aslında, özellikle alabildiğine derinlikli ve önemli şeyler söz konusu oldu mu, dile gelmeyecek bir yalnızlık içindeyiz. Bir kimsenin bir başkasına belli bir konuda salık verebilmesi, hele yardım elini uzatabilmesi pek çok şeyin gerçekleşmesini gerektiriyor, pek çok şeyin üstesinden gelinmesine, pek çok durumun bir araya gelip belli bir konum oluşturmasına bakıyor. Ancak o zaman başarıya ulaşabilir söz konusu girişim. Sık sık sorduğum oldu kendime: Acaba özelikle aylak aylak geçirmek zorunda kaldığımız günler, alabildiğine yoğun bir etkinlik içinde bulunduğumuz günler değil midir? Acaba aylaklık

sonrasını izleyen çalışmalarımız, eli boş oturduğumuz günlerde içimizde gerçekleşen o büyük devinimin en son yankılanışı değil midir? Kesin olan bir şey varsa, bir güven duygusuyla sürdürülecek, kendimizi teslimiyetle, hatta sevinçle eline bırakacağımız bir aylaklığın önemi hayli büyüktür. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Her zaman her şeye bir düşmanlık duygusuyla el atmamak, bir defasında da her şeyi oluruna bırakmak ve gerçekleşecek şeyin iyi oh cağına güvenmek!.. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 5. Cilt)

*

*Yazgının kendilerini sınırsız armağanlara boğacağı günlerde bile pek çok insanın armağanlar almakta düştükleri bir yanılgı vardır, ya sunulan armağanı doğru dürüst almayı beceremez, dolayısıyla kayba uğrarlar ya da gizli bir niyetle yaparlar bunu ya da sanki uğradıkları bir haksızlık böylece giderilmeye çalışılıyormuş gibi bir tavırla alırlar buyur edilen armağanları. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim 2. Cilt)

*

Ben, tek bir özlem düşünebiliyorum, mucizeler yaratarak dünyayı bir uçtan bir uca dolaşan. Tüm nesneler, bizim çokluk yolunu şaşırmış düşünce ve isteklerimizi kısa bir süre için ağırlamaya işte öylesine hazır. Gündüz ortaya koyduğum etkinlikle nesneler içinden yürüyüp gitmişsem, her nesnenin koynunda bir gece dinlenmek isterim. her nesnenin yanı başında uyumak bir kez, her nesnenin sıcaklığıyla yorgun düşmek, düşlere onun nefes alıp verişleriyle inip çıkmak, onun tatlı, gerilimlerden uzak ve çıplak yakınlığını organlarımda duyumsamak ve uykusunun burcu burcu kokusuyla güçlenmek, sabah olunca da o daha uyanmadan, veda etmeksizin yoluma koyulmak, yoluma koyulmak iste rim. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 6. Cilt)

*

Aslında iyi alışkankv5İar diye bir şey söz konusu değil dir; iyi olan her davranış istediği kadar sık, istemdışı, bilinçsiz tekrarlansın, her seferinde yenidir, her serer'ode V' kendiliğindenliği içerir. (1921-1926 yıllarından mektuplar (Leipzig 1935)

TANRI ÜSTÜNE

Şefaatçinin (Hz. İsa anlatılmakta (Ç.N.).) içte sallantılı o güçlü köprüsü ancak Tanrı ile aramızda bir uçurumun varlığının kabulü durumunda bir anlam taşır ama işte bu uçurum Tanrının karanlığıyla doludur ve böyle bir uçurumla karşılaşan birine düşen, onun içine inmek ve gözyaşı akıtmaktır (uçurumun üstünden atlayıp geçmekten daha gereklidir bu). Ancak uçurumu mesken edinmiş kişiye, daha önce bu dünyadan uzaklaştırılmış cennet dönüp gelecektir, kilisenin alıp öbür dünyaya aktardığı bu dünya bütün derinliği ve içtenliğiyle dönüp gelecek, ne çok melek varsa yine “medhü senalarla” yeryüzüne inecektir. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim 2. Cilt)

*

Ne olursa olsun, iyiden iyiye kötüleşmiş günlerimde bir lokma sabır hiç eksik olmamıştır yaşamımda. Kendime karşı değil hani (bunu harcayıp tüketeli çok zaman geçti aradan), deyim yerindeyse Tanrının elindeki ölçü karşısında duyulan sessiz, kararlı sabır, bir neşe hali. (Yayıncısı Anton Kippenberg'e yazılan mektuplar. Baskıya hazırlayan Ruth Sieber-Rilke ve Carl Sieber. Wiesbaden 1949)

*

Genel kilise, dindarlığın işlevlerini genelleştirdi. Ne var ki, içleri dinsel bir gereksinimle dolu olanlar Tanrıyla nasıl ilişki kuracakları konusunda çoktan kendilerine bir yol buldu. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim1. Cilt)

*

Düşününüz ki, kendi kafasından bir şey bulup çıkarmayan, söyleneni yineleyen, var olanın içine umut ve teslimiyetle yerleşmiş bir dindarlık benim aklımın almadığı, üzerinde durulmaya değmeyen bir şeydir. Gördüğüm kadarıyla, Tanrıyla kurulacak bir ilişkinin koşulu üretkenliktir; evet, şöyle ya da böyle, en azından kişisel, başkaları üzerinde inandırıcılıktan yoksun bir icat yeteneğidir. Bu yetenek kanımca o denli ileriye götürülebilir ki, ansızın insan Tanrı adıyla ne anlatıldığını kavramaktan çıkar, Tanrı adını dönüp dolaşıp tekrarlatır, söyletir kendine anlamadan pek çok kez ve bunu yalnızca çıkıp geldiği kaynağın bir yerinde onu düpedüz yeniden ele geçirmek için yapar. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim1. Cilt)

*

İnsanlar gözlerini Tanrıdan sürekli başka tarafa çeviriyor, Tanrıyı giderek soğuyan ve keskinleşen ışıkta, yukarılarda arıyor. Oysa Tanrı bir başka yerde bekliyor onları, her şeyin düpedüz temelinde, derinlerde, köklerin bulunduğu sıcak ve karanlık yerde bekliyor. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 8. Cilt)

*

Acaba arkasından Tanrıya yaklaşmaya çalışmıyor muyuz, Tanrının yüce, ışıl ışıl parıldayan yüzünden bizi ayıran yalnızca Tanrının kendisi değil midir, görmeyi özlediğimiz yüzünün çok yakınında, ne var ki, Tanrının arkasında bulunmuyor muyuz diye hep sorarım kendime. Ama bu durum bizim yüzümüzle Tanrının yüzünün aynı yöne bakıyor olmasından, yüzlerimizin bir birlik oluşturmasından başka ne anlama gelebilir; böyle olunca ön tarafındaki uzamdan Tanrıya nasıl yaklaşacağız? (1907-1914 yıllarından mektuplar (Leipzig 1933)

*

Tanrının güven içinde olacağı bir yer varsa, o da kalplerimizdir. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 11. Cilt)

*

Genç insanlar için fazlasıyla yakınlarındaki İsa büyük risk oluşturuyor, Tanrı önünde durup perdeliyor onu.

Gençler insana özgü ölçülerle Tanrıyı aramayı alışkanlık ediniyor. İnsanla düşüp kalkmak şımartıyor kendilerini, sonra da sonsuzluğun yücelerindeki o sert havada soğuktan donuyorlar. İsa, Meryemler ve ermişler arasında yollarım şaşırmış dolanıyor, değişik kişi ve

sesler arasında kayboluyorlar. Kendilerini hayrete sürüklemeyen, içlerine korku salmayan ve günlük yaşamdan onları çekip almayan yakın akraba bir varlık karşısında düş kırıklığına uğruyorlar. Tanrıya ulaşmak için yetinmezlik duygusuyla davranmaları gerekirken, olanla yetinmeye bakıyorlar. (Erken dönem, 1899-1902 yıllarından mektup ve günlükler (Leipzig 1931)

*

Dinlerin yanlışı: Tanrının büyüklüğünü dünyanın ve yaşamın küçüklüğüyle kanıtlamaya çalışmak. Bu da, görece büyük bir Tanrı kavramının oluşumuna yol açmış ve böyle bir kavrama alışkanlık da insanları Tanrının inkârına götürmüştür. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 12. Cilt)

*

Pek çok düşünüp taşınmalardan sonra her şeyin Tanrı olduğunu bilen biri, sonunda binlerce değişik devinimi kendisinde barındıran tek bir yüzey var diyen biri gibi kurtulmuş, selamete kavuşmuş sayılır. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 9. Cilt)

*

Din tek kişilerin işidir. Tarikatların doğuşu, herkesi içine alan taşlaşmış bir inancın yükünü parçalara ayırıp tek kişilere dağıtmak, böylece inanca kişisel nitelik kazandırma çabasından başka bir şey değildir. (Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955 10. Cilt)

*

Kimi zaman cennet ve ölümün nasıl oluştuğu üzerinde kafa yorar, daha önce yapacağımız pek çok şeyi olduğu ve iş güçle uğraşırken yanımızda güven içinde bulunamayacağını düşündüğümüz için hepsinden daha değerli bir şeyimizi bizden uzaklaştırmamızın sonucu olduğunu düşünürüm. (MEKTUPLAR, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim 2. Cilt)

*

Çocukluğunuzu düşünmeniz, çocukluğunuzdaki sadeliği ve sessizliği düşünmeniz sizi ürkütüp rahatsız ediyorsa, çocukluğun dört bir yanından size göz kırpan Tanrıya artık inanmıyorsanız, o zaman Tanrıyı gerçekten kaybedip kaybetmediğinizi sorun kendinize, sevgili Kappus! Sanki Tanrıya sahip olduğunuz bir zamanı yaşadınız mı hiç? Daha çok böyle değil mi durum? Ne zaman böyle bir şey gerçekleşebilir ki? Çünkü erkeklerin kendisini güç bela taşıyabildiği, çok yaşlıların ise ağırlığı altında ezildiği Tanrıyı bir çocuğun yüklenebileceğine inanabiliyor musunuz? Kendisine gerçekten sahip olanın ilerde onu küçük bir taş parçası gibi kaybedebileceğini düşünebiliyor musunuz? Yoksa siz de, bir kez ona sahip olanın, bundan böyle ancak onun tarafından kaybedebileceği görüşünde değil misiniz benim gibi? (Genç Bir Şaire Mektuplar (Briefe en einen jungen Dichter). Çeviren: Kâmuran Şipal.)

*

Neden onun ilerde gelecek biri olduğunu, öteden beri hep gelmesinin beklendiğini, gelecek biri, yapraklarını bizim oluşturduğumuz bir ağacın gelecekteki meyvesi sayılacağını

düşünmüyoruz? Onun doğumunu ilerdeki zamanlara erteleten ve yaşamınızı büyük bir gebelik süreci içinde acılı ve güzelim bir gün gibi yaşamaktan sizi alıkoyan nedir? Olup biten her şeyin sürekli yeni başlangıçlara yol açtığını ve bunların onun başlangıcı olamayacağını, çünkü başlamanın salt kendisinde her vakit alabildiğine bir güzelliğin saklı yattığım görmüyor musunuz? O, varlıkların en mükemmeliyse, kendisinden önce ondan değersiz bir şeyin bulunmaması gerekir ki, bolluk ve zenginlikler içinde istediklerini seçip alabilsin? Her şeyi kapsayabilmek için en sonuncu varlık olması gerekmez mi onun? Kendisine kavuşmayı istediğimiz geçmişte yaşamışsa, bizim ne anlamımız kalır?

Arıların tıpkı bal toplayıp petek yapması gibi, biz de her şeyin en tatlı özünü alıp O'nu yapmaya çalışmaktayız. Hatta değersiz şeyle, gösterişsiz şeyle, yeter ki sevgiden kaynaklansın, başlıyoruz işe; çalışmayla, dinlenmeyle, susuşla ya da küçük ve tek başına bir kıvançla, karışıp görüşenimiz olmaksızın yaptığımız her şeyle O'na başlıyoruz. (Genç Bir Şaire Mektuplar (Briefe en einen jungen Dichter). Çeviren: Kâmuran Şipal.)

*

Çektiği bütün sıkıntı ve eziyetlerden sonra bari biraz neşelenip keyfine bakmak için ellerine buyurup kotarılan insanı hayatın içine salmadan kendisine göstermelerini istedi. Saklambaç oynayan çocuklar gibi dönüp dolaşıp soruyordu: "Bitti mi?" Ama sorusuna yanıt olarak her seferinde balçığı yoğuran ellerinin sesini işitiyor ve bekliyordu. İnsanın tamamlanması çok, ama fazlasıyla çok zaman almış gibi bir duygu vardı içinde. Sonunda bir şeyin boşlukta aşağılara düştüğünü gördü, karanlık bir şeydi ve izlediği doğrultuya bakılırsa hemen yanı başından çıkıp gitmişe benzi-yordu. İçini fena bir önsezi kapladı, ellerini çağırdı yanma. Elleri de koşup gelerek önünde dikildi, baştan aşağı balçığa bulanmışlardı, çalışmaktan sıcacıktılar henüz ve korkudan titriyorlardı. Tanrı Baba, "Hani insan?" diye gürleyerek tersledi ellerini. Bunun üzerine, sağ el sol elin üzerine atıldı, "Sen onu koyverdin!" dedi. Sol el de, "Ben mi?" diye yanıtladı sinirlenmiş. "Bütün işi tek başına yapıp çıkarmak istedin, bana hiç söz hakkı tanımadın ki!" "Onu tutacak, salıvermeyecektin!" dedi sağ el. Ve havaya kalktı, tam sol ele vuracakken fikrini değiştirdi. Derken iki el birbirleriyle yarışırcasına, "İnsan da o kadar sabırsızdı ki!" dediler. **"Bir an önce hayata atılmak isteyip duruyordu. İkimiz de bir şey yapamadık doğrusu, ikimiz de suçsuzuz."**

Ne var ki, Tanrı Baba'nın kafası fena halde kızmıştı, iki elini de yanında kovup uzaklaştırdı, çünkü yeryüzüne bakmasını engelliyorlardı. "Sizi ellikten çıkarıyorum. Bundan böyle ne haliniz varsa görün!" dedi. Tanrı Baba'nın elleri de o günden sonra öyle yaptılar. Ama neye el atsalar, bir başlangıçtan öteye gitmiyor, işin sonunu getiremiyorlardı. Tanrı'sız hiçbir şey dört başı mamur değildir kuşkusuz. Ve sonunda eller yorulup bezgin düştü. Şimdilerde bütün gün diz çöküp tövbe ve istiğfar ediyorlar, en azından böyle söyleniyor. Bize kalırsa, Tanrı Baba ellerine kızdığından işi bırakıp istirahata çekildi. Dolayısıyla, yedinci gün hâlâ sürmekte. (Tanrı 'dan Öyküler (Geschichten von lieben Gott). Çeviren: Kâmuran Şipal)

*

Ama Tanrı'nın gözü tek bir şeyden başkasını görmüyordu. Michelangelo'nun gücü, üzüm bağlarının burcu burcu kokusu gibi kendisine doğru yükselip geliyordu. Tanrı, Michelangelo'nun kafasında bu güçten başka bir şeyin yer almayışını hoşgörüyle karşıladı. Derken daha çok eğilip baktı aşağıya, bu yaratıcı adamı gördü, bakışlarını adamın omuzları üzerinden kaydırıp önündeki taşın sesine kulak kabartmış dinleyen ellerine dikti ve irkildi

birden: Taşlar içlerinde ruhları da mı barındırıyordu acaba? Neden bu adam kulak kabartmış taşların sesini dinlemekteydi? Ve adamın elleri birden uyandı uykusundan, önündeki taşta, can çekişen bir sesin titreştiği bir mezar gibi eşinmeye başladı. "Michelangelo!" diye seslendi Tanrı korkuyla. "Kim var o taşın içinde?" Michelangelo kulak kabarttı, elleri titriyordu. Ardından boğuk bir sesle cevap verdi: "Sen Rabbim, başka kim olacak! Ama sana ulaşamıyorum bir türlü." Bunun üzerine Tanrı kendisinin aynı zamanda taşın içinde olduğunu hissetti, bir tedirginlik, bir bungunluk çöktü üzerine. Gökyüzü baştan aşağı bir taştı da, kendisi bu taş içine kapatılmıştı ve Michelangelo'nun ellerinin onu özgürlüğüne kavuşturacağım umuyor, bu ellerin kendisine doğru yaklaştığım işitiyordu. Ama henüz uzaktaydılar, Michelangelo Usta yaratmakta olduğu eserin üzerine eğildi yeniden. Kafasından boyuna şu düşünceyi geçiriyordu: "Sen küçük bir mermer parçasısın; bir başkası senin bir insanı içinde barındırdığını göremezdi. Ama ben işte burada bir omzun varlı-ğını hissediyorum. Arimathâa'lı Joseph'in omzu bu, şurada da Meryem'in eğilen vücudu; az önce çarmıhta can veren Rabbimiz İsa'yı tutan ellerinin titrediğini görüyorum..." (Tanrı 'dan Öyküler (Geschichten von lieben Gott). Çeviren: Kâmuran Şipal)

*

Michelangelo derin derin düşündü: "Seni kırıp parçalamak mümkün değil, çünkü sen tek bir şey'sin." Ardından sesini yükselterek şöyle dedi: "Seni tamamlamadan bırakmayacağım. Sen benim eserimsin." Sonra Floransa'ya döndü. Bir yıldız gördü ve katedralin kulesini gördü ayrıca. Ayaklarının çevresine akşam inmişti.

Porta Romana'ya geldiğinde duraksadı birden. Sağda ve solda sıralanmış evler kollarını kendisine uzatıyordu, sonunda onu yakalayıp kentin içine çektiler. Ve sokaklar daraldıkça daraldı, yavaş yavaş büyük bir loşluktan içeri gömüldü. Michelangelo evinden içeri girer girmez karanlık ellerin ortasında hissetti kendini, bu ellerden yakasını kurtaramayacağını anladı. Kaçıp salona, oradan da alttaki yazı yazarken kullandığı, uzunluğu iki adımı geçmeyen odaya sığındı. Odanın duvarlarının iki taraftan üzerine yürüdüğünü hissetti; onun aşırı büyüklüğüyle savaşıyor, kendisini zorla eski, dar boyutlar içine tıkmaya çalışıyorlarmış gibi geldi Michelangelo'ya. Sesini çıkarmadı. Yere diz çöktü, duvarlar tarafından şekillendirilmeye bıraktı kendini. İçinde o zamana kadar asla bilmediği bir alçakgönüllülük hissediyor, kendisi de küçülmeyi arzuluyordu. Derken bir ses yankılandı: "Michelangelo, kim var içinde?" Ve daracık odadaki adam, alnını bütün ağırlığıyla avuçlarına dayayarak usulcacık yanıtladı: "Sen Rabbim, başka kim olabilir?" (Tanrı 'dan Öyküler (Geschichten von lieben Gott). Çeviren: Kâmuran Şipal)

*

Ve genel olarak "sezinlemeye" gelince: Nesneler arkasında Tanrı'yı sezinleyen dünya zavallı ve öksüz bir dünya değil miydi? Sezinlemelere başvurularak yanına yaklaşılmasıyla yetinecek Tanrı, eli böğründe aylak aylak oturan bir Tanrı değil miydi? Tanrı'ya sahip olmak için onu aramak, onu tanımak, onu kendi varlığının derinliklerinde yaratmak, adeta bir atölye çalışmasının orta yerinde aniden karşısına çıkmak gerekmez mi? (Sanat Üstüne. Sanat üstüne çeşitli yazılar. Çeviren: Kâmuran Şipal..)

KAYNAKÇA

Kaynakçadaki Rilke yapıtlarının tümü Insel Yayınevi'nde çıkmıştır.

MEKTUPLAR

(Ruth Sieber-Rilke ve Carl Sieber tarafından baskıya hazırlanmıştır)

(1) Erken dönem, 1899-1902 yıllarından mektup ve günlükler (Leipzig 1931)

(2) 1902-1906 yıllarından mektuplar (Leipzig 1930)

(3) 1907-1914 yıllarından mektuplar (Leipzig 1933)

(4) 1914-1921 yıllarından mektuplar (Leipzig 1937)

(5) 1921-1926 yıllarından mektuplar (Leipzig 1935)

MEKTUPLAR

(İki cilt, Wiesbaden 1950.Baskıya hazırlayan: Karl Altheim)

(6) Birinci cilt

(7) İkinci cilt

TEK KİŞİLERE YAZILAN MEKTUPLAR

(8) Yayıncısı Anton Kippenberg'e yazılan mektuplar. Baskıya hazırlayan Ruth Sieber-Rilke ve Carl Sieber. Wiesbaden 1949.

(9) Sidonie Nadhorny von Borutin'e yazılan mektuplar. Baskıya hazırlayan: Bernhard Blume. Frankfurt am Main 1973.

(10) Kontes Sizzo'ya yazılan mektuplar. Baskıya hazırlayan: Ingeborg Schnack. Frankfurt am Main 1977.

(11) Nanny Wunderly-Volkart'a yazılan mektuplar. Baskıya hazırlayan: Ratus Luck. Frankfurt am Main 1977.

MEKTUPLAŞMALAR

(12) Lou Andreas-Salome ile mektuplaşma. Genişletilmiş baskı. Baskıya hazırlayan: Ernst Pfeifer. Frankfurt am Main 1975/79.

(13) Katharina Kippenberg ile maktuplaşma. Baskıya hazırlayan: Bettina von Bornhard. Wiesbaden 1954.

(14) Maria Zwetayewa ve Boris Pasternak ile mektuplaşma. Almancaya çeviren: Heddy Pross-Weerth. Frankfurt am Main 1983.

(15) Bir yol arkadaşına mektuplar. Viyana 1974.

RİLKE'NİN 12 CİLTLİK BÜTÜN YAPITLARI (Baskıya hazırlayan Ruth Sieber-Rilke ile birlikte Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955)

(16) Cilt 1

(17) Cilt 2

(18) Cilt 3

(19) Cilt 5

(20) Cilt 6

(21) Cilt 7

(22) Cilt 8

(23) Cilt 9

(24) Cilt 10

(25) Cilt 11

(26) Cilt 12

(27) Vasiyet. Baskıya hazırlayan: Ernst Zinn. Frankfurt am Main 1975.

(28) Marbach-Rilke sergisi 1975.

(29) Von Kunst und Leben Schriften. İnsel Yayınevi 2001.

(30) Briefe an eine junge Frau. Insel Yayınevi. Wiesbaden 1949.

CEM YAYINEVİ'NDEN ÇIKAN RİLKE ÇEVİRİLERİ

(31) Genç Bir Şaire Mektuplar (Briefe en einen jungen Dichter). Çeviren: Kâmuran Şipal.

(32) Tanrı 'dan Öyküler (Geschichten von lieben Gott). Çeviren: Kâmuran Şipal.

(33) Auguste Rodin. Çeviren: Kâmuran Şipal.

(34) Cezanne Üzerine Mektuplar (Briefe über Cezanne). Çeviren: Kâmuran Şipal.

(35) Beyaz Mutluluk. Öyküler. Çeviren: Kâmuran Şipal.

(36) Sanat Üstüne. Sanat üstüne çeşitli yazılar. Çeviren: Kâmuran Şipal.

(37) Rainer Maria Rilke, Von Kunst und Leben (Sanat ve Yaşam Üstüne), Insel Verlag, 2001.

Kaynak: **Raıner Marıa RILKE**, Çünkü Zordur Sevgi Özdeyişler, Düşünceler, Gözlemler Almancadan Çeviren: **Kâmuran Şipal,** Cem Yayınevi ,1. Basım: Ekim 2007,İstanbul

GENÇ BİR ŞAİRE MEKTUPLAR- Rainer Maria RİLKE

Çeviren: Melâhat ÖZGÜ

ÖNSÖZ

Şiir ve şair: bu iki kavram biribirinden ayrılmadığı halde, şiir üzerine çok, fakat şair üzerine hiç, yahut da pek az şey söylenmiştir. Bunun da sebebi ortadadır: «Şair» kavramı içinde bir değer hükmü vardır. Bu hükmün ayarı, ifade tarzlarına ve muhtelif zamanlarda, muhtelif üslûplara göre değişir. Bunun için de şairi estetik (ve zaman zaman etik) ölçülere göre değerlendiren tenkitler, bütün zahmetlere rağmen objektif bir hükme varamamışlardır: Şair, yaşadığı devrin kültüründen müteessirdir ve zamana bağlıdır. Ayni şair üzerinde muhtelif devirlerde, muhtelif hükümler verildiği çoktur. Bunun sebebi de, mânevi ilimler alanının her gelişim merhalesinde, ideal bir şair tipi ortaya konmak istenmesi, fakat zamana bağlı olmayan bir şair ana tipi, ana vasfı bulmanın çok güç olmasıdır: Bir kere, şairi yaratıcı, şekil verici yapan ölçülmez kudret, kavram kalıbına sığmamakta, daha çok hayatın kendisine bırakılmaktadır. Ancak estetik bir duyuşla şairin mahiyeti üzerinde bir fikir edinilebilir. Bu sebepten şairin mahiyeti hiç bir zaman tam anlamda tarif edilemez, ona ancak işaret edilebilir: **işte tercümesini faydalı bulduğumuz «Genç bir şaire mektuplar», her şeyden önce şairin öz varlığına işaret etmekte, onun iç hayatını belirtmektedir.** Bir şair tarafından yazıldığı için de bu hayatın gerçek varlığı eserde samimî bir hava içinde aydınlatılmıştır, işte bütün incelikleriyle şair ruhunu aydınlatan bu şair Rainer Maria Rilke'dir. Müşahedelerinin derinliği ve ifadesinin eriştiği güzellik ile değerini asla kaybetmeyecek olan bu mektupları vermeden önce müellifin hayatı ve eserleri üzerinde durmayı faydalı bulduk.

Almanca'dan İnsel-Verlag'da çıkan metin üzerinden dilimize çevrilmiştir. «Briefe an einen Jungen Dichter» İm İnsel-Verlag zu Leipzig (İnsel-Bücherei Nr. 406).

Rainer Maria RİLKE -Hayatı ve Eserleri

Rainer Maria Rilke 1875 yılında Prag'da doğdu; çok asil bir aileye mensuptu. Anası ve babası çocuklarını asker yetiştirmek istediler, bunun için de onu St. Pölten'deki asker mektebine verdiler; fakat buravı. küçük Rilke'ye cehennem oldu. Bu çetin hayata uzun zaman dayanamadı, o kadar ki, ailesi onu oradan alıp Linz'deki Ticaret Mektebine vermek zorunda kaldı; buradan da Üniversiteye geçti, Münih ve Berlin'de okudu. Babası onu hiç olmazsa bir avukat olarak görmek istediği halde, o, kendisini tamamıyla sanata verdi. Rusya'yı, İskandinavya'yı, İtalya'yı ve Fransa'yı dolaştı. Bilhassa Rusya'nın enginliği onun hassasiyetini çok arttırdı. Her şeyi duyuyor, her şeyden bir ses işitiyordu. Bu sesler onun mistisizmini besledi. Bremen'e yakın Worpsweder'de ressamlarla temasa geldi. Rilke manzaraların ruhu olduğuna inanıyordu ve bu inancını sanatçılar da kuvvetlendirdi. Etüdler ona sanat yolunda ilhamlar verdi ve müşahede kudretini arttırdı. Paris'de Rodin ile arkadaşlık etti. Bir müddet, hattâ onun hususî kâtipliğinde bulundu ve Rodin'in bir talebesi olan heykeltraşçı Clara Westhoff ile evlendi.

Adriatik sahilinde, Tour ve Taxis Prensesinin daveti üzerine Duino sarayında oturdu, Valais Alplerinde Dr. Werner Reinhart'ın kendisi için satın aldığı köşkünde yaşadı ve burada, 29 Birincikânun (Aralık)1926 tarihinde öldü.

★

Rainer Maria Rilke, tam mânasiyle bir şairdir; fakat sessiz, mütevazi bir şair. O, şairliğe korka korka başladı. Bütün isteği, insanlığa iç zenginliğini vermek, herkesi mesut etmekti; o, «halk» ı, hediye ettiği şiirleriyle mesut etmek istiyordu, (Lieder dem Volke geschenkt). «Halk» kavramı altmda da kendi gibi fakirleri kastediyordu. **«Halk» onun için İçtimaî bir kavram değil, her şeyden önce ruhî bir kavramdı.** «İlk Şiirler» ine (Erste Gedichte, 1896) yurdu olan Prag, Bohemya hâkim oldu. Buraların halk nağmeleri şiirlerine karıştı. «Halk Şarkısı» (Volksweise) Alaca karanlıkları ve «Akşam» ları (Abend) terennüm etti. Meselâ, bir yolcuyu hayran durdurmak için bahar içinde ufak bir köy ve bir kızcağız yetiyordu. Fakat sonra büyükler de araya karıştı. Rilke her şeyden önce kendilerini müdafaa edemeyenlerin kurtarıcısı olmak istedi. Bunun için de hep genç kızların şiirini söyledi, hep onları takibetti, onlar gibi bağ yollarında yürüdü. Fakat bir türlü hedefe varamıyordu. Çocuklar gibi güneşe tapıyor, hayretle gözlerini açarak yıldızlara bakıyordu. En çok kullandığı kelime özleyiş'ti. Öyle bir özleyiş ki, idealini zaman ve mekân dışında arıyordu. İnsanları özlüyor, onların bilhassa içlerini özlüyor, tabiatı özlüyor, en uzaktakinin olduğu gibi, en yakınındakinin de hasretini çekiyor, dünyanın mucizelerini ve nihayet bütün sırların sırrını: Tanrı'yı özlüyordu.

Rilke, bu özleyişlerine bilhassa «**Hayallerin Kitabı»** (Buch der Biider, 1902) adlı şiir külliyatında kavuşmuştur. Bunda şair, dünya önünde değil, dünyama içindedir. Yakınlık ve uzaklık onun için artık birleşmiştir. Tanrı bile yanındadır. Her şey bir görünüş, her şey bir tablo olmuştur. Bunlar, onun sevgi ile yakaladığı, şair ruhiyle baktığı dünyanın mucizelerini, muammalarını gösterir. Her birinde büyük bir şairin derin duyan, ince sezen, temiz seven ve keskin gören bir ruh belirmektedir. Rilke için görmek, halletmek, kurtarmaktır; dinlemek de uzakları yakınlaştırmak, ırak olanı sevmektir. **İnsanların karşılaştıkları şeyler hep küçük şeylerdir; ancak insanlarla karşılaşan şeyler büyüktür. Bunun için insan yenmeli, ancak büyük olana yenilmelidir.** Dindar olmak gerektir, bunu da kâinattan öğrenmeli, büyük olanı aksettiren, birçok mânaya gelen şeylerden öğrenmeli. İnsanlar ne biliyorlar?

Bir dağın ne kadar «harikulâde» olduğunu seziyorlar mı?

Ellerinde birçok şeyler dönüyor, fakat hepsi susuyorlar. Ancak şairler ve şair gibi duyanlar, çocuklar ve genç kızlar içlerinde çınlayan sesleri işitirler, ancak bunlar için, iç ile dış arasında bir sınır yoktur. Bunun için şair kendisini eşyaya daha yakın hisseder. Onun ruhu, kendisine en yakın bulunanda olduğu gibi, en uzak olanda da, yine kendi ruhunu, Tanrı ruhunu keşfeder: muammalar sevgi ile çözülür. İnsanlar, kâinat önünde yüksektirler, onların buutlarını büyülten çevre ve eşyadır ve bunlar arkadaştır» dosttur; sanatçı muammayı sever, muammalara sevgi ile yanaşır, çevresini sarar, onları süsler ve aşkla doldurur; nihayet onlardan bir eser yaratır. Eşyaya bağlanmakla da sanatçının malzeme çevresi genişlemiş olur. Sevilen eski konular ele alınır, ıssız akşamlar, alacakaranlıklar, mahzun kızlar, sakin şairler, garip rüyalar terennüm edilir. Kendisini her şeye yakın bulan şair, yalnız boş olanı değil, vahşi, korkunç fırtına gecelerinin ruhunu, bir dilencinin, bir körün, bir sarhoşun, bir katilin, bir dulun, bir delinin, bir yetimin, bir cücenin ve bir cüzzamlının «Sesler» ini de (Die Stimmen) verir. Rilke «Rus Çarları» (Die Zaren, 1899-1906) için birçok şiirler yazmıştır.

Bir başkasında da «Ukranya'da atla dolaşan İsveç Kıralı Onikinci Charle»ı (Karl der zwölfte von Schweden reitet in der Ukraine), terennüm etmiştir. «Üç aziz Kral) (Die Heiligen drei Könige) efsanesini işleyen bir şiiri «Her yerdeki yıldız»dan bahseder. Rilke'nin şiirlerinde arasıra George'yi, Hoffmannsthal'i, Dehmel'i, Mombert'i, hattâ Maeterlinck'i andıran sesler akseder; fakat sanat yolunda onun daha çok kime borçlu olduğu kesin olarak söylenemiyor. Hükümler daha çok Hoffmannsthal üzerinde durmaktadır; fakat Rilke, tesir altında kalmış olmaktan ziyade, onun bunlarla arasında bir ruh, bir duyuş birliği olduğu çok daha kuvvetlidir; çünkü «Hayallerin Kitabı» kimseye bağlanmadan başlı başına yaratılmış bir eserdir; hepsinde şahsî bir iç hayat kendini gösterir.

* *

«Hayallerin Kitabı» nı «Saatlerin Kitabı» (Das Stundenbuch, 1905) takip etti: Hepsi üç kitaptır ve yavaş yavaş ortaya çıkmıştır. 1899 da «Rahip Hayatının Kitabı» (Das Buch von Mönchischem Leben); 1901 de «Hacıların Kitabı» (Des Buch von der Pilgerschaft); 1903 «Yoksulluk ve Ölümün Kitabı» (DasBuch von der Armut und von Tode) tamalanmıştır. Eserin kahramanı olan bir Rus rahibi, dualar, kasideler, itiraflar ve âyinlerle adı olmayanı, yani Tanrı'yı kavramaya çalışmaktadır. Rilke'nin böyle bir eser yazmak Rusya'da hatırına gelmişti. O, Rusya'dan bahsederken şöyle diyordu: **«Rusya benim için gerçekleşti, ayni zamanda da beni gerçeğin uzakta bir şey olduğuna ve ancak sabırlı olanlara yavaş yavaş yaklaştığına inandırdı. — Rusya, insanların, yalnızlık içinde yaşayan insanların diyarıdır. Her birinin içinde dağlar kadar karanlıklar var; her biri tevazu ile içlerinin derinliklerine gömülmüşlerdir; korkmadan eğilirler, bunun için dindardırlar.»** Rilke bu insanların sözlerinde bir vüzuh göremiyordu. Burada insanlar susuyorlardı. Rilke Tanrı'yı, «iyi ve yakınlık» duyduğu şeylerde buluyor. Tanrı, içinden çıktığı karanlıktır. İçinde bir başka zaman olmayan, geniş bir hayat için katiyet veren karanlıktır. Tanrı, yalnızlığının dostudur, içinde bir çocuk gibi yaratabileceği bir beşiktir. Tanrı, Rilke'nin çok sevdiği sessizliktir. Tanrı, onun binbir şekilde, birdenbire hararetle keşfettiği muamma, durmadan değişendir. «Saatlerin Kitabı» modern bir şekilde Tanrı'yı arayan bir kitap, bir ibadet kitabıdır; Tanrı'nın bir irade değil, ebedî bir sükûnet olduğu, bakışın, görüşün bir dua olduğu, sevgilinin Tanrı'nın en sevgili çocuğu olduğu bir dua kitabıdır. O, Tanrı'ya o kadar bağlanmıştır ki, Tanrı'sız olamıyacağı gibi, Tanrı da onsuz olamaz: «Ben ölürsem ey Tanrı, sen ne yaparsın?» mısraı, tamamiyle bu fikri ifade eder. **Rilke, Tanrı'yı insanlar ve eşya içinde gördüğü gibi, eşyanın ve insanların oluşunu da Tanrı içinde görüyordu.**

* *

«Saatlerin Kitabı» ndaki rahip Tanrı'sıyla dünyadan uzak bir yalnızlık içinde konuşuyordu. O, turada hakiki gerçeği, Tanrı'yı bilmeden büyük şehirleri küçümsemekte idi. Fakat «Yeni Şiirler» (Neue Gedichte,1907) ve «Yeni Şiirlerin İkinci Bölümü» (Der neuen Gedichte anderer Teil, 1908), insanı doğrudan doğruya bu büyük dünyanın içine götürürler. Onlardan kültür havası eser, arka plânda pek çok defa da Paris görünür. «Hayallerin Kitabı» nda parke döşenmiş ağaçlıklı yolları ve çeşmeleri, ipekli kumaşları, kıymetli taşları tercih etmiş olduğu zevki, burada daha kuvvetle belirtmektedir: «Piyano'da Egzersis» (Übung am Klavier), «Aynanın önünde Kadın» (Dame vor dem Spiegel), «Balkon» (Der Balkon) ve «Muvasalat» (Die Anfahrt) gibi bazı şiirler, yalnız empressionist teknik bakımından, değerli bir usta elinden çıkmış tabloları andırır. Fakat çoğu daha fazla şeyler verir: tesir etmeğe değil, içten görmeğe çalışmıştır. Bir insanın yahut bir şeyin içine ruhuna bir bakıştır. Her şey, şekil ve fikir ruhtan

doğar ve gerçekleşir. En açık olarak nebatat bahçesindeki (İm Jardin des Plantes) tablolarında, Pars (Der Panther) gibi yırtıcı bir hayvan, bir kahraman mukadderatının timsali olur; Flamingo'lar (Die Flamingos: leylek nevinden kuşlar) «hayallerde» uçarlar. «Atlı Karıncalar» (Die Karussel) insanın nerede ise nefesini durduracak, nihayet papağan uçucu hayvanların komedisi, meseleleri gülünç bir şekilde çözer. Burada konu çevresi genişlemiştir. Rilke'nin karşısına çıkan, duyularını, aklını meşgul eden, her şey bir şiir olmuş, mahir bir teknik en yabancı olanı dahi sanat şekline bürümüştür. Seçim hususunda aslâ müşkülpesent değildi. Hâtıralar, büyük hâdiseler, tarih, efsane, dünya ve kilise kahramanları bir kaç defa işlenmiş olsa bile, yine ele alıyor ve çok daha fazla sone şeklini tercih ediyordu. Rilke'nin bu mistisizme olan bağlılığı tabiî idi; fakat diğer taraftan korkunç, kanlı hastalıklı ve iğrenç olandan da kaçınmıyordu. «Yeni Şiirler» de dil sanatı, mısra ve kafiye tekniği çok incedir. Sözlerdeki müzik, vokallerdeki âhenk sanki sırf kendi gayesi içindir.

* *

Rilke'nin dram ve hikâyeleri de ayni şiir havasını teneffüs eder: «Şimdi ve Ölüm anımızda» (Jetzt und in der Stunde unseres Absterbens. Szene, 1896); «ilk Kırağlardaki Üç Hâdise» (İm Frühfrost, Drei Vorgânge, 1897); «Bugünsüz» (Ohne Gegenwart, 1898); «Günlük Hayat» (Das tâgliche Leben, 1902). Asıl hikâyeleri: İki Prag Hikâyesi» (Zwei Prager Geschichten, 1899); ve sonra yazdığı «Hayata Dayanış» Am Leben hin, 1899); «Malte Laurids Brigge'nin Notları» (Die Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge, 1910). Bütün bu eserlerinde Rilke'nin sanat dünyası, Jens Peter Jacobsen'in şekillendirdiği dünyadır: Rilke yanından, İncil ile beraber, bu Danimarka'lı şairin eserlerini hiç eksik etmezdi. Auguste Rodin'den sonra yaratıcılığın sırrı, derinliği ve ölmezliği üzerinde elde ettiklerini de hep bu büyük şaire medyundu. Şiirleri gibi hikâyeleri de daima hâtıralarla doludur. Bunlarda gene anayurdu olan Prag yaşamaktadır. Aile hâtıralarını ise «Süvari alayı sancakçısı Christoph Rilke'nin aşk ve ölüm şarkısı) (Die Weise von Liebe und Tod des Cornets Christoph Rilke, 1907) adlı nuveli (Nouvelle: uzun hikâye.) işler: Bir gecede yirmi dört yaşında biri tarafından öldürülmüş. — Malte Laurids Brigge de hâtıralarla yaşamaktadır, fakat yalnız ve sessizdir. Bir hışırtı, bir fısıltı bütün benliğini sarar. «Sonuncular» (Die Letzten, 1901) adlı nuvel külliyatında da yine ayni hava vardır; her şey alacakaranlıktır. «İlk Kırağılar» daki üç hâdisenin ikinci başlıkları da esasen bu adı taşımaktadır. İnsanlar «Bugünsüz»: Hepsinde şairin yeni bir hayreti görülmektedir. O, her şeyde yeni bir şey bulur, her şeyi de yeniden keşfeder. «Günlük Hayat» dramı ise Maeterlinck fikirlerinin başka bir şeklini verir. Onun için gerçek, günün gerçeği bir mucizedir. Büyük gerçek daima dışarıda aranır, halbuki o insanın çevresindedir, yalnız farkedilmez. Bu eserlerin çoğunu bir masal havası kaplamaktadır. Kendi seslerimiz hep masal olmuştur.

*

«Sevgili Tanrı'dan Hikâyeler» (Geschichten von Lieben Gott, 1904), «Saatlerin Kitabı» nın havasını vermektedir. Burada gaye: büyük dünya mimarı olan Tanrı'dan, Tanrı'nın adını anmadan bahsetmektir, çünkü hikâye Tanrı'sız anlatılamaz; Tanrı'nın bir hikâyedeki varlığı, ancak o hikâye sonuna kadar okunduktan sonra anlaşılır; sonundan iki kelime eksik, hattâ son sözün arkasında bir durak işareti bile konmamış olsa, onun geleceği beklenebilir. Tanrı hakkında birçok şeyler söylenmiştir: ona, her şeye iştirâk eden, her şeyi anlayan, her şeyi dinleyen, akıllı ve aydın bir varlık, denmiştir. Fakat aklın hâkimiyetinden sonra bu sözler ciddîye alınmayarak bir kenara bırakılmıştır. Arka plâna şairin asıl anlamak istediği çocuklar geçmiştir. Şair, kendisini dinlettirecek insan bulamayınca, hikâyesini akşamın «Karanlığına»

(Eine Geschichte, dem Dunkel erzâhlt) anlatır. Sonunda, bazen de çok hisli, fakat sade bir tekerleme yapar; bu da şairin sanatındaki hususiyeti gösterir. O, kötürüm olan arkadaşı Ewald'e «Taşları dinleyen birinden» (Von einem, der die Steine belauscht), Michelangelo'dan anlatır: Michel Angelo'ya bir ses: «Michel Angelo, içinde kim var?» diye sorar. O da: **«Senden başka kim olabilir, ey Tanrım!»** der. Sonra şair ve arkadaşı, akşamın bulutlarına bakarlar. Arkadaşı «Tanrı orada mıdır?» diye sorar. Şair susar, fakat sonra ona doğru eğilir ve yavaşçacık: **«Ewald, biz burada mıyız ki?»** der.

* *

Böylece Rilke'yi heyecana getiren başlıca kuvvet Tanrı'dır. «Sevgili Tanrı'nın Hikâyeleri» nde insanla Tanrı arasına, manzaralar, kavramlar ve teşbihlerle örülmüş olan duvarlar yıkılmıştır. Tanrı ferdindir. Fakat Rilke, yavaş yavaş Tanrı'nın artık bir «sevgi konusu» olmadığını, bir melek değil, şeylerin şeyi» değil, ancak «sevginin bir yönü» olduğunu esefle idrâk eder. Ona erişmek çok güçtür. Bunu Malte Laurids Brigge'nin acıklı hayatı da gösterir. Eser tamamıyla Jens Peter Jacobsen'in dünyasını vermektedir. Paris'te fakir ve herkesten uzak yaşayan son derece içli bir insan gördüklerinin ve işittiklerinin tesiri altında iç hayatı, tıpkı müellifininki gibi ikiye bölünmüştür: Bir taraftan şair olarak kendini dış âleme verir ve bu âlemi en korkunç şekliyle de olsa kendi içine çekmek için zorlar; öbür taraftan da kendini iç âleme, görünmiyene, özlü ve asıl olana: Tanrı'ya bağlar. Fakat birçok yanılmalardan sonra, korku ve felâketler atlatarak, yoksulluk ve aşk üzerinden şifa yolunda ölümü bulur. Hâtıralarla yaşayan âdil bir insan, korkunç bir kalp sektesi sahnesinden sonra, babasının tabutu önünde «Bugün Brigge, ve sonra artık hiç» yaşayan bir ruh, bir Tanrı olur.

* *

Rilke, has ve öz olanı bulmak için yıllarca aramaya koyulmuştu; bunun için de yıllarca sesi işitilmedi. Bir başkası olsaydı, Avrupa'da kazanmış olduğu şöhretini kaybetmekten korkardı. Fakat Rilke için şöhret, istemediği bir tehlike idi: Gelişmekte olan bir insanın alanına, kitlenin hücumu ve bu gelişmeyi durdurmasıydı. Rilke, on yıldan fazla, gittikçe artan bir sabırsızlık ve şaşkınlıkla, görünenler arasında görünmeyenler için bir mîyar aradı. Bu esnada da, Duino sarayının hemen hemen prehistorik sessizliğinde «Meryem'in Hayata» ndan (Marienleben, 1912) onbeş şiir meydana geldi. Fakat ayni zamanda da birçok tercümeler ortaya çıktı: Portekizceden Elisabth Barett Browning'in «Sone» si (1908); Maurice de Guerin'in «İnsan başlı beygir esatiri» (Der Kentauer, 1911); «Magdalena'nın Aşkı» (Die Liebe der Magdelena, 1912); Marianna Alcoforado'nun «Mektuplar» ı (Portugiesische Briefe, 1913); Andre Gide'in «Kaybolan oğulun dönüşü» (Die Rückkehr des verlorenen Sohnes, 1914); Louise Labe'nin «Yirmi dört Sonet» i (Die vierundzwanzig Sonette der louize Labe, Lyoneserin 1555, 1918); Michelangelo'dan ve Paul Valery'den tercümeler. — Bunların hemen hepsi, Rilke'nin ruh diyarından haber vermektedir.

* *

Harp, Rilke'nin bu araştırmalarını daha fazla uzattı ve sonunda yurtsuz olanı yuvasız bıraktı. Paris'deki evi bütün varı yoğu ile yağma edilerek yıkıldı (1915). Eğer Rilke, harpten hemen sonra ölmüş olsaydı, eserlerinin zirvesi eksik kalmış olacaktı. Şimdi ise hepsini onbeş «Duino Mersiyeleri» (Duineser Elegien, 1925) taçlandırmaktadır. Serbest vezinle yazılmış olan bu mısralar, ince, tatlı, ciddî, duygulu ve duyuların üstünde kalpten gelen bir dille yazılmıştır. Etrafı dört bir taraftan esen rüzgârlarla çevrili yalnızlık içinde yaşayan bir insan kendini

anlatır, hiç kimse de onu anlamaz. İlk mersiyesi «bağırırsam beni melekler diyarından kim anlar ki?» diye başlar. Bunlar sanki bir ömür boyunca beraber yaşadığı melekler için yazılmış. Hayranlık içinde «Siz Kimsiniz?» diye sönmez mucizelerine sorar (5. Mersiye). Rilke burada tamamıyla ruh diyarına yükselerek meleklerden olduğu gibi, bir kere daha yere inerek, ıstırap içinde kıvranan dünyasından da haber verir: Bir transformation olan ölüm üzerindeki fikirlerinden, zamanlar ve insanlar için çekilen acılardan, temiz ve bütün olanlardan, çocuklardan, genç kızlardan, erken solanlardan, azizlerden ve kahramanlardan, bütün nebat ve hayvanlardan, Tanrı'ya yakın olan mahlûklardan, sevgili sessiz şeylerden haber verir. Hepsi ayrı ayrı her mersiyede akseder: Her birine birer başlık aranacak olsa, birine erken ölenlerden, yahut kahramanlardan, sevgililerden, yahut acı çekenlerden, denecek olsa, hiç biri, muhtevayı tamamıyla ifade etmez. Rilke'nin çektiği acılar, bu acılar üzerinde yürüttüğü bilgeli sözler, görünmeyen ipliklerle, yaşayanlarla ölenler, yakındakilerle uzaktakiler, yeryüzündekilerle kâinattakiler arasında mekik dokumaktadır. Örülen nesiç son âhengi verir. Bu âhenk Rilke'yi kendi dünyası ile yabancı dünyayı karıştırır. Bilhassa son mersiye bu hususda çok karakteristiktir. Bütün saadet güneşlerine bir giriş teşkil eder.

* *

«Duino Mersiyeleri» ile hemen hemen ayni zamanda «Orpheus'a Sone» i (Sonett an Orpheus, 1923) meydana gelmiştir. Günlük hayatın yorgunluğundan sonraki akşam neşesini andıran bu şiirlerin çoğu methiyelerdir: Şiir kudreti üzerine methiye, biricik olan üzerine methiye, şarkı üzerine methiye. Rilke'nin Fikir yollarım aydınlatmak isteyen bu şiirlerdeki karanlık, kapalı manzaralar yanında, açık ve parlak olanları da vardır. Bunlar «Duino Mersiyeleri» nin sone haline girmiş şeklinden başka bir şey değillerdir. Gene «Transformasyonu isteyen» (Wolle die Wandlung), yeryüzü ile barışı özleyen sesler; serbest mesut çocuklar, sevgili mahlûklar, ağaçlar, bahçeler, çiçekler ve yemişler, sular ve fiskiyeler; hepsinden sesler yükselir, hepsi üzerinde ışıklar parıldar.

* *

Rilke'nin eseri daha henüz bütünüyle tamamlanmış değildir. Her biri birer şaheser olan mektuplar eksiktir. Bilinenler arasında dilimize çevirdiğimiz bu mektupları, yirmi sekiz yaşında iken **Franz Xaver Kappus** (D. 17 May 1883 , Timisoara – Ö. 9 October 1966 , Berlin) **adında genç bir şaire yazmıştır.** Her biri de başlı başına birer denemedir. Yazdıkları arasında da en çok yaşayacak olan eserin bu mektuplar olduğu muhakkaktır; çünkü bunlar yalnız müellifinin iç hayatını eğil, gerçek sanatçı ruhların, sanatçı ruhlar gibi duyanların iç dünyasını da vermektedir: «Hayatımız değişerek gelip geçmede, dış hayatımız azalarak akıp gitmede ve buna karşılık içimizde bir dünya vücuda gelmektedir.»

Rilke'nin şairler hakkındaki düşüncelerini bildiren iki ayrı yazıyı da, bu «Mektuplar» m ruhuna uygun bulduğumuz için, eserin sonuna ilâve ediyoruz.

Melâhat Özgü

GİRİŞ

1920 yılının sonbaharı, sonbaharının da son günleriydi Viyana'da Yenişehirdeki Harp Akademisinin bahçesinde, asır-dîde kestane ağaçlarını altında oturmuş, bir kitap

okuyordum. Kitaba o kadar dalmıştım ki, Horacek'in yanıma geldiğini duymadım. Horacek, Profesörlerimiz arasında asker olmayan tek âlim ve iyi kalpli rahipti. Rahip kitabı elimden aldı, kabına baktı ve başını salladı; **«Rainer Maria Rilke'nin şiirleri mi?»** diye düşünceye dalarak sordu. Sonra bir kaç yaprağını çevirdi, bir kaç mısraına göz gezdirdi ve dalgın dalgın uzaklara baktı; nihayet evet der gibi başını salladı; **«demek ki, küçük Rene Rilke bir şair oldu»** dedi.

İşte bu zayıf, soluk benizli çocuğun hal tercümesini ben bu rahipten öğrendim. Onbeş yıl ve belki de daha fazla bir zaman önce, annesi babası onu asker yapmak için Sank-Pölten'de askerî ilkokula (Militär-Unterrealschule) vermişlerdi. O zamanlar Horacek, müessesenin rahibi olarak orada çalışıyormuş. Rahip o devrin talebesini hâlâ çok iyi hatırlıyordu. Onu sakin, ciddî, yüksek kabiliyetli bir genç olarak tasvir etti. Seve seve bir kenara çekilir, leylî hayatın zorluklarına sabırla dayanırmış. Dördüncü yıldan sonra da arkadaşlarıyla birlikte Mährisch-Weisskirchen'de bulunan askerî mektebe (Militär Oberrealschule) geçmiş. Burada artık bünyesinin yeter derecede mukavemet gösteremiyeceği anlaşılmış. Bunun üzerine de annesi babası onu okuldan almışlar ve tahsiline hususî olarak evlerinde devam ettirmişler. Bundan sonrasını, artık dış hayatının nasıl bir şekil aldığını Horacek bilmiyordu.

Bütün bunları dinledikten sonra, şiirlerini Rainer Maria Rilke'ye göndermeğe ve bunlar hakkındaki fikirlerini sormaya derhal karar verdim. Henüz daha yirmi yaşına girmemiştim; isteklerime tamimiyle karşı gelen bir memuriyetin basamağına da çıkmak üzere bulunuyordum. Bu esnada eğer birisinden medet ummam gerekiyorsa, şüphesiz ki ancak «Benim Şerefime» (Mir zu Feier) adlı kitabın şairinden bunu umabilirdim; derhal mısralarıma yoldaşlık etmek üzere bir de mektup yazdım. Bu mektupta ise bundan önce ve bundan sonra da aslâ bir başkasına yazmadığım gibi fikirlerimi açıkça ifade etmiştim.

Cevap gelinceye kadar üzerinden birçok haftalar geçti. Nihayet mavi mühürlü bir mektup Paris postasının damgasıyla geldi. Ele ağırlık veriyor, zarfın üzeri de içindeki metnin ilk satırından son satırına kadar olan açık, güzel ve emin hatlara işaret ediyordu; bundan sonra da artık Rainer Maria Rilke ile muntazam bir şekilde mektuplaşmaya başladım. Bu 1908 yılına kadar devam etti ve yavaş yavaş kesildi; çünkü hayat beni, şairin sıcak, ince ve duygulu kaygusunun korumak istediği alana sürüklemişti.

Fakat bu mühim değil. Mühim olan asıl, burada arka arkaya dizilen on mektuptur ve bilhassa Rainer Maria Rilke'nin yaşadığı ve içinde yarattığı dünya için mühimdir; bugünün ve yarının büyümekte ve olgunlaşmakta olan insanları için mühimdir. Büyük ve eşsiz biri konuşmaya başladığı zaman küçüklere susmak düşer.

Berlin, Haziran 1929.
Franz Xaver Kappus

Paris, 17 Şubat 1903

Çok Saygıdeğer Herr Kappus,

Mektubunuzu bir kaç gün önce aldım. Gösterdiğiniz büyük ve samimî itimattan dolayı teşekkür ederim. **Ne yapayım, elimde değil; mısralarınız üzerinde durmayacağım, çünkü her türlü tenkit benden uzaktır. Sanat eserleri aslâ tenkide tahammül edemezler.** Buna kalkışılırsa ortaya bir sürü anlaşamamazlıklar çıkar. Bu gibi şeyler zannedildiği gibi, gözle görülüp el ile tutulur ve sözle ifade edilir şeyler değildir. İç olayların çoğu dile getirilemez. Onlar öyle bir mekânda meydana gelirler ki, oraya aslâ nüfuz edilemez. Hele sırlı varlıklarıyla ölümle hayatımızın yanında ebedîlik kazanmış olan eserler üzerinde hiç bir şey söylenemez.

Bunları önceden kaydettikten sonra, size sadece, mısralarınızın kendine has bir tarzı olmadığını, fakat şahsiyet kazanma yolunda sessiz ve gizli alâmetler taşıdığını söyleyebilirim. Bunu en belli bir şekilde «Ruhum» adını verdiğiniz son şiirinizde seziyorum. Burada dile gelmek istiyen kendine has bir tarz göze çarpıyor ve «Leopardi'ye» adlı güzel şiirinizde, belki bu büyük münzevî ile bir yakınlığınız vardır. Buna rağmen şiirlerinizde kendisine has, belli başlı bir şey yok. Ruhum adını verdiğimiz şiirinizde de, Leopardi'ye ait olanda da yok. Şiirlerinizle birlikte gönderdiğiniz nazik mektup, mısralarınızı okurken duyduğum, fakat bir ad veremediğim bazı eksik tarafları aydınlatıyor.

Mısralarınızın iyi olup olmadığını soruyorsunuz. Bunu bana soruyorsunuz. Bundan önce de başkalarına sordunuz, onları dergilere gönderiyorsunuz, başka şiirlerle kıyaslıyorsunuz ve bazı tahrir heyetleri denemelerinizi reddedince huzurunuz kaçıyor. **Peki (mademki tavsiyede bulunmama müsaade ediyorsunuz) size rica ederim bunlardan vazgeçin. Siz dışa bakıyorsunuz ve işte asıl bunu yapmamalısınız. Bu hususta size hiç kimse bir tavsiyede bulunamaz, hiç kimse de yardım edemez. Yalnız tek bir çare vardır: içinize dönünüz. Sizi yazmaya sevkeden sebebi araştırınız.** Bu sebebin köklerinin kalbinizin ne derece derinliklerine kadar uzanıp uzanmadığını yoklayınız. Yazmanız menedildiği takdirde artık yaşayıp yaşamayacağınızı aklınızdan geçiriniz. Bilhassa gecenizin en sessiz anında, yazmaktan vazgeçmeli miyim? diye kendi kendinize sorunuz. İçinizden derin bir cevap çıkarmaya çalışınız. Eğer bu cevap müsbet ise, kuvvetle, sadece «mecburum» diyebilirseniz, o zaman hayatınızı bu ihtiyaca göre kurunuz. Hayatınız, en kayıtsız ve en mânâsız anında bile bu içgüdünüzün bir işareti, bir delili olmalıdır. İşte o zaman siz tabiata yaklaşırsınız. O zaman ancak sâf bir tabiat insanı gibi, gördüğünüzü, yaşadığınızı, sevdiğinizi ve kaybettiğinizi söylemeği denersiniz. **Aşk şiirleri yazmayınız.** Her şeyden önce pek bilinen bayağı şekillerden kaçınınız; Bunlar güçtür, çünkü yığın halinde oldukça iyi, kısmen de parlak olanların bulunduğu yerde öz verim için büyük, olgun bir kudrete ihtiyaç vardır. Bunun için umumî motiflerden kaçınınız ve kendi günlük hayatınızın verdiği motiflere sığınınız. Kendi acılarınızı, isteklerinizi aklınızdan geçenleri ve herhangi bir güzelliğe inancınızı tasvir ediniz bütün bunları samimî, sakin ve mütevazi bir dürüstlükle tasvir ediniz; ifade etmek için de etrafınızdaki şeyleri, rüyalarınızın tablolarını ve hâtıralarınızın konularını kullanınız. Günlük hayatınız size fakir görünürse, ondan şikâyet etmeyiniz. Onun zenginliklerini belirtecek kadar yeter derecede şair olmadığınız için, kendinizden şikâyet ediniz; çünkü yaratan için yoksulluk bahis mevzuu olmadığı gibi, fakir ve hoş bir yer de yoktur. Hattâ duvarları

dünyanın hiç bir gürültüsünü duyularınıza aksettirmeyen bir hapishanede bile olsanız çocukluğunuz bu değerli hâtıralarınızın hâzinesi, bu muhteşem zenginlik sizin değil mi?

Dikkatinizi oraya çeviriniz. Bu engin geçmişin uyumuş hülyalarım canlandırmayı deneyiniz. O zaman kuvvetlenirsiniz, inzivanız genişler, alacakaranlık size bir sığınak olur; başkalarının gürültüleri de uzaktan gelip geçer. Bu içe dönüşten, bu kendi dünyanıza dalmaktan mısralar doğarsa, o zaman siz, bunların iyi mısralar olup olmadığını sormayı aklınızdan bile geçirmezsiniz; dergileri de bu çalışmalar için ilgilendirmeyi düşünmezsiniz: çünkü siz onlarda, kendi sevgili, tabiî sığınağınızı, hayatınızdan bir parçayı görecek ve hayatınızdan bir ses duyacaksınız. **Sanat eseri ancak ihtiyaçtan doğduğu takdirde güzeldir.** Ona verilecek hüküm, bu nevî kanaattadır: bunun bir başkası yoktur. Bu sebepten çok saygıdeğer Herr Kappus, size bundan başka verilecek bir tavsiyem yok: **kendi içinize dönünüz, hayatınızın fışkırdığı derin köşelerinizi yoklayınız.** Yaratmanız lâzım mıdır? Değil midir? Sorusuna onun kaynağında cevap bulacaksınız. İçinizde olanı olduğu gibi alınız. **Belki sanatçı olarak doğmuşsunuzdur. O zaman alınyazınıza boyun eğiniz.** Onun yükünü ve büyüklüğünü dıştan gelebilecek mükâfatı sormadan taşıyınız; çünkü yaratan, başlı başına bir dünya olmalı, her şeyi içinde, bağlandığı tabiatta bulmalı. Fakat belki de bu araştırma, bu inzivaya çekilişten sonra bir şair olmaktan vazgeçmek zorunda kalırsınız. (Dediğim gibi, yazmamak için, insanın; yazmadan da yaşayabileceğini duyması kâfidir.). Fakat o zaman dahi, size rica ettiğim şekilde içinize dönmeniz beyhude değildir. Hayatınız muhakkak surette o andan itibaren, kendine göre yollar bulacaktır ve bunların iyi, zengin ve geniş olmalarını, size söyleyebileceğimden çok daha fazla dilerim.

Size daha ne diyeyim? Bana her şeyi, değeri nisbetinde belirttim gibi geliyor. Nihayet, sadece sükûnetle, ciddiyetle gelişmenizi tavsiye edebilirim. Eğer dışa bakarsanız ve duygularınızın ancak en sessiz anlarda cevap verebileceği sorulara siz dıştan cevap beklemeğe kalkarsanız, bu gelişmenize kuvvetle engel olmaktan başka bir şey yapmış olmazsınız.

Yazınızda, Profesör Horacek adına tesadüf ettiğime çok sevindim. Bu mütevazi bilgine karşı olan büyük saygımı ve yıllar boyunca devam etmekte olan şükranımı muhafaza ediyorum. Rica ederim, siz kendisine benim bu duygularımı söyleyiniz. Hâlâ beni düşünmesi büyük bir lûtuftur ve ben bu lûtfun değerini takdir ediyorum.

Samimî bir itimatla göndermiş olduğunuz mısraları size iade ediyorum ve bir kere daha, bu büyük ve samimî itimadınıza teşekkür ederim. Bununla bu açık ve en emin olduğum bilgilerime dayanarak verdiğim cevapla, belki kendimi, aslında olduğumdan çok daha üstün göstermeğe çalışmış olabilirim.

Çok selâm ve saygılarla:

Rainer Maria Rilke

MEKTUBUN ORJİNALİ

Pisa yakınında Viareggio (İtalya)
5. Nisan 1903

24 Şubat tarihli mektubunuzu minnetle ancak bugün hatırladığımdan dolayı beni affedin sevgili ve sayın Herr Kappus: Son zamanlarda hep iztirap içinde idim; gerçi hasta değildim, fakat kudretimi elimden alan sirayet halinde bir yorgunluğun tesiri altında idim. Bu yorgunluk bir türlü geçmek bilmeyince, nihayet şimdi bulunduğum cenup denizine geldim; burası bana bir kere daha iyi gelmişti. Fakat henüz iyileşemedim, çok güç yazıyorum, bunun için de şu bir kaç satırımı az görmeyin.

Beni daima her mektubunuzla sevindireceğinizi şüphesiz bilmelisiniz; fakat yalnız cevap hususunda müsamaha göstermelisiniz; çünkü pek çok defa elleriniz boş kalacaktır. Aslında, bilhassa en derin ve en mühim şeylerde biz çok yalnızızdır; sonra da birinin ötekine bir tavsiyede bulunabilmesi, hattâ ona yardım edebilmesi için çok şeye malik olması gerekir. Bir kere muvaffak olabilmek için çok şeye erişmeli, birçok şeylere sahip olmalı.

Birincisi: Sizinle bugün ancak iki şey üzerinde konuşmak istiyorum:

İstihza: (Alay etmek, birisi ile eğlenmek. * Birisini gülünç duruma düşürmek, maskara etmek)

Bunun, bilhassa yaratamadığınız zamanlarda size hükmetmesine razı olmayınız. Yarattığınız anlarda ve onu hayatı kavramak için bir vasıta daha, diye kullanmaya bakınız. Temiz kullanırsanız, o temizdir ve ondan utanmak gerekmez. Yalnız kendinizi ona fazla yakın bulursanız, aranızda artacak olan samimiyetten korkarsanız, büyük ve ciddî konulara başvurunuz; o, bunların önünde küçük kalır ve şaşırır. Siz eşyanın derinliklerini arayınız: Oraya istihza aslâ inmez ve onu böylece büyüğün yanma götürürseniz derhal bu kavrayış tarzının, varlığınızın bir ihtiyacından mı doğduğunu deneyiniz; çünkü ciddî şeylerin tesiri altında istihza ya sizi bırakır (eğer tesadüfe bağlı bir şey ise) yahut da ciddî bir âlet olarak kuvvetlenir eğer doğuştan size has bir şey ise) ve sanatınızı şekillendiren vasıtalar arasına girer.

Size söylemek istediğim ikinci şey de şudur:

Kitaplarımdan bir kaçını hiç yanımdan ayırmam, hattâ iki tanesini, nerede olursam olayım, daima eşyalarımın arasında bulundururum. **Onlar şimdi de yanımda: İncil ve büyük Danimarka'h şair Jens Peter Jacobsen'in eserleri.** Düşünüyorum, acaba onun eserlerini tanıyor musunuz? Onları kolaylıkla tedarik edebilirsiniz, çünkü bir kısmı Reclam Universal-Bibliothek tarafından çok güzel bir tercüme olarak yayınlanmıştır. Bu küçük cildi, J. P. Jacobsen'in «Altı Nuvel» ini ve «Niels Lyhne» admdaki romanım tedarik ediniz ve ilk küçük cilddeki «Mogen» başlığını taşıyan ilk Nuvel'i ile okumaya başlayınız. O zaman önünüze bir dünya, saadet ve zenginliklerle dolu, akla sığmaz büyüklükte bir dünya çıkacak. Bir müddet bu kitapların içinde yaşayınız, içinden size öğrenmeğe değer görünen şeyleri öğreniniz, fakat her şeyden önce onları seviniz. Bu sevgi size binlerce, yüzbinlerce defa karşılığını verecektir. Hayatınız ne şekil alırsa alsın buna çok eminim, bu sevgi, oluşunuzun dokunuşunda, tecrübelerinizin, inkisarlarınızın ve sevinçlerinizin bağları arasında en mühimlerinden birini teşkil edecektir.

Eğer yaratmanın mahiyeti, derinliği ve bitip tükenmezliği hakkında kimden bir şey öğrendiğimi söylemem gerekiyorsa, o zaman adlarını verebileceğim ancak iki isim vardır: Biri

büyük, çok büyük bir şair olan Jacobsen'in, biri de bugünün sanatçıları arasında eşi olmayan heykeltraş Auguste Rodin'in adıdır.

Yolunuzda başarılar dilerim!.

Dostunuz:
Rainer Maria Rilke

MEKTUBUN ORJİNALİ

Pisa'da Viareggio (İtalya), 23 Nisan 1903

Sevgili ve saygıdeğer Herr Kappus, Paskalya'da göndermiş olduğunuz mektubunuzla beni çok sevindirdiniz; çünkü mektup, bana, hakkınızda çok iyi şeyler öğretti; sonra Jacobsen'in büyük ve sevimli sanatı üzerinde konuşma tarzınız, hayatınızı ve onun birçok meselelerini Jacobsen'in zengin hayatına benzetmekle hatâ etmediğimi gösterdi.

Şimdi de, güzelliklerin ve derinliklerin kitabı olan «Niels Lyhne» nin âlemine dalacaksınız; bu kitap ne kadar çok okunursa: hayatın en hafif kokusundan, olgun meyvalarının en kuvvetli lezzetine kadar her şeyi de o kadar çok içine aldığı görünür. Bu eserde anlaşılmamış, kavranmamış, duyulmamış ve hâtıralarda titrek akisleri sezilmemiş bir şey yoktur. Her şey tam anlamıyla yaşanmıştır. En küçük bir vak'a, bir hayat gibi önünüzde açılır. Hayatın kendisi ise, son derece geniş bir halı olarak önümüzde serilir. İpliklerini ince bir el dokumuştur; her birini ayrı ayrı bir diğerinin yanına koymuştur. Sonra yüzlerce başka eller bunu tutmuş, taşımıştır. Siz bu kitabı ilk okuyuşunuzda bir saadet duyacaksınız, onun sayısız heyecanlarını, yeni bir hülyada geçirir gibi geçireceksiniz. Fakat size şunu da söyliyeyim ki, sonraları siz bu kitabı tekrar ele aldığınız zamanlar, her defasında gene ayni heyecanı duyacaksınız. Okuyucularım ilk defasında büyüleyen şeyler, aslâ o harikulâde kuvvetlerinden, o masal kudretlerinden kaybetmezler.

İnsan bu harikulâdeliklerden her zaman zevk alır. Onlara daima müteşekkir kalır. Her birine bakarak herhangi bir şekilde iyileşir, sadeleşir, hayata daha kuvvetli bir inançla sarılır, yaşadığı müddetçe de mesut ve büyük olur.

Siz, daha sonra da eşsiz bir kitap olan ve hayat ile özleyişi anlatan «Marie Grubbe» yi okumalısınız. Jacofcsen'in mektuplarını ve hâtıralarını, yarım kalmış yazılarını ve mısralarını okumalısınız (pek iyi çevrilmiş olmasına rağmen) onlardaki sonsuz akisleri) yaşamalısınız. (Buna ilâve olarak size, fırsat düşerse her şeyi ihtiva eden Jacobsen'in eserlerinin güzel külliyatını satın almanızı tavsiye ederim. Hepsi üç cilt içinde toplanmış, iyi çevrilmiş, ve Leipzig'de Eugen Diedrich'de çıkmıştır; zannedersem de cildi sadece 5 yahut 6 Mark'tır.).

Kıyas kabul etmeyecek kadar ince ve şekilli olan «Burada güller durmalıydı...» adındaki eser hakkında edindiğiniz kanaata göre, ona önsözü yazmış olanla ayni fikirde olmamakta çok haklısınız. Yalnız burada bir ricada bulunmak istiyorum. Siz estetik tenkitleri mümkün olduğu kadar az okuyunuz; çünkü bunlar ya bir tarafı tutan görüşlerdir; canlılıklarını kaybederek, katılaşarak taş haline gelmiş, mânasızlaşmış şeylerdir; yahut da bugün bu görüşü, yarın da tamamiyle aksi bir görüşü ileriye süren hünerli kelime oyunlarıdır. **Sanat eserleri sonu gelmiyen bir yalnızlık içindedirler. Onlara tenkitle yaklaşmanın imkânı yoktur. Onları ancak sevgi kavrayabilir, sevgi yaşatabilir ve her birinin hakkını gene ancak sevgi verebilir..** Siz her münakaşada, her tahlilde, her izahta kendinize ve kendi duygunuza güveniniz. Eğer buna rağmen yanılırsanız, iç hayatınızın tabiî gelişimi sizi yavaş yavaş, zamanla başka kaanatlara götürecektir. Bırakın hükümleriniz sakin, rahatsız edilmeden gelişsinler. Bunlar da, her ilerleme gibi, iç derinliklerinden gelmeli ve hiç bir şey onları zorlamamalı, onlara acele ettirmemeli. Her şeyi içte taşıdıktan sonra doğurmalı. Bir duygunun her tesirini her tohumunu tamamıyla içinde, karanlıkta, söylenemeyende, şuur altında, akla erişilmez olanda olgunlaştırmaya bırakmalı, sonra da büyük bir alçak gönüllülük

ve sabırla yeni bir aydınlığın yere ineceği anı beklemeli: işte ancak buna bir sanatçı gibi yaşamak denir. Anlamakta olduğu gibi yaratmakta da bu böyledir.

Burada zamanı ölçmek yoktur. Burada yıl yoktur. On yıl hiç bir şeydir. Sanatçı olmak demek; hesap etmek ve saymak demek değildir. Sanatçı olmak, baharın fırtınası içinde göğüs gererek, ya arkadan bir yaz gelmezse diye düşünmeden, özünü zorlamadan bir ağaç gibi durarak olgunlaşmaktır. Yaz buna rağmen gelir. Fakat yalnız sabırlı olanlara gelir. Ölmezlik, önlerine serilmiş gibi tasasız, sakin ve geniş olanlara gelir. Ben bunu günden güne daha iyi anlıyorum. Onu, minnettar olduğum acılar içinde kavrıyorum: Sabır her şeydir!

Richard Dehmel: Onun kitaplarını okuduğum zaman, (söz aramızda, pek az tanıdığım şahsı da dahil): Güzel bir tarafını bulur bulmaz, şimdi her şeyi parçalayacak ve sevimli olanı şerefsiz olana değiştirecek diye korkuyorum. Siz «ateşli yaşamak ve şiir yazmak» sözünüzle onu çok iyi karakterize etmiş oldunuz. Gerçekten de onun sanat yaşayışı o kadar inanılmaz bir şekilde cinsî, acı ve zevkli olana bağlı ki, bu iki görünüşler aslında bir ve ayni özleyişin, bir ve ayni saadetin sadece iki değişik şeklidir. Eğer insan ateş yerine cins diyebilseydi, büyük, geniş, temiz anlamda cins, kilisenin hiç bir yanıltması ile şüpheli anlam taşımayan cins, o zaman onun sanatı çok büyük ve son derecede mühim olurdu Onun şairlik kudreti büyüktür, bir ana içtepi gibi de kuvvetlidir, içinde kendine has kayıtsız şartsız çağlayan bir ritmi vardır, ve bu ritim bir lâv gibi içinden fışkırır.

Fakat bu kuvvet her zaman dürüst ve sâf değildir. (Gerçi dürstlük ve sâflık yaratıcıda en güç yoklanılabilen bir şeydir: Eğer yaratıcı en iyi meziyetlerinin serbest ve sâf halini kaybetmek istemezse, onun bunları şuur ışığına çıkarmaması, onları sezmemesi lâzımdır.) Sonra da onun varlığını sarsan bu kuvvet cinsiyet duygusuna dayanınca, burada kendisine gerektiği kadar temiz bir varlık bulamaz. Burada tamamıyla olgun ve temiz bir cinsî dünya yoktur. Burada yeter derecede İnsanî değil, ancak erkekçe ihtiraslı, sarhoş, huzursuz ve erkeğin, aşkın şeklini değiştirdiği peşin hükümlerle ve ona yüklediği kur tarzlarıyla dolu bir cinsî hayat vardır; çünkü o, burada insan olarak değil, ancak erkek olarak sever. Bunun için onun cins duygusunda sanatım küçülten ve iki anlamlı, şüpheli yapan biraz dar, görünüşte vahşi, çirkin, zamana uygun, geçici bir şey vardır. Bu sanat lekesiz değildir, bunu zaman ve ihtiras yaratmıştır. Bundan çok az şey kalacak, çok az şey yaşayacaktır. (Sanatın çoğu da böyledir!) Fakat buna rağmen ondaki büyük olana sevinilir; yalnız insan büyükte kendisini kaybetmemeli ve bu korkunç, ihanetler, karışıklıklarla dolu, zamanın bulanıklığından tok acı çektiren, fakat büyüklüğe yaklaştıran ölmezlik için kuvvet veren alınyazılarından uzak olan Dehmel dünyasına bağlanmamak.

Kendi kitaplarıma gelince, sizi sevindirecek olanların hepsini göndermek isterdim. Fakat çok fakir olduğum için kitaplarımı, bir kere yayınlandılar mı, artık benim değillerdir. Onları kendim de satın alamıyorum. Çok defa da, onları anlayacak olanlara da çok istediğim halde veremiyorum.

Bunun için size bir kâğıdın üzerine son günlerde yayınlanan kitaplarımın (en yenileri, 12 ilâ 13 tür) başlıklarım (ve basıldıkları yerleri) yazayım; siz artık kendiniz, sevgili Herr Kappus, herhangi bir fırsatla bunları tedarik edersiniz. Kitaplarımın sizde bulunduğunu bilirsem çok memnun olacağım.Hoşça kalın.

Dostunuz;Rainer Maria Rilke

MEKTUBUN ORJİNALİ

Bremen yakınında Worpswede,

16 Haziran 1903

On gün kadar oluyor, acı ve yorgunluk içinde Paris'den ayrılarak şimalde bulunan büyük bir ovaya geldim; buranın genişliği, sessizliği ve havası beni iyileştirebilirdi. Fakat günlerden beri süren rüzgâr ve yağmur ancak bugün biraz dindi. İşte bu fırsattan istifade ederek sizi selâmlıyorum, sevgili Herr Kappus.

Çok sevgili Herr Kappus: Sizin bir mektubunuzu ben uzun zamandır cevapsız bıraktım; unuttuğumdan değil. Çünkü sizin mektubunuz tekrar tekrar okunabilecek bir mektuptur, onun sayesinde sizi çok yakından tanıdım. Bu mektup, iki Mayıs tarihli mektubunuzu; siz de muhakkak hatırlıyorsunuzdur. Onu ben bu uzak ve sessiz ülkede tekrar okuyunca, hayat hakkındaki endişeleriniz, her şeyin başka türlü aksettiği ve her şeyin son derece büyük gürültü ile akıp gittiği Paris'te yaptığı tesirden çok daha derin bir tesir yaptı. Derinliklerinde kendine hâs bir canlılığı olan sorularınıza ve duygularınıza, denizlerden gelen devamlı rüzgârların dövdüğü bu muazzam ülkede oturan benden başka kimsenin cevap veremeyeceğini anlıyorum; çünkü en iyiler bile gözlerinde en yavaşı ve hemen hemen söylenemeyecek olanı ifade etmek istedikleri zaman, yanılırlar. Fakat buna rağmen, eğer siz, benim, §u anda gözlerimi dinlendirenlere benzer şeylere bağlanırsınız, endişelerinizin giderilebileceğini sanıyorum. Eğer tabiata bağlanırsanız, ondaki sadeliği, hemen hiç kimsenin görmediği küçük şeye, hiç fark edilmeden büyük ve ölçülmez olabilene; eğer sizde bu en küçük olana karşı sevgi varsa, ve sadece hizmet eden biri gibi, zavallı olanın itimadını kazanmaya çalışırsanız; o zaman size her şey, daha kolay, daha mütecanis ve herhangi bir şekilde daha yumuşak gelir; yalnız bu bağlanışı, belki hayretinden geride kalan akıl değil, ancak iç şuurunuz, uyanıklığınız ve bilginiz temin edebilir. Siz o kadar gençsiniz ki, sonra da her şeyin başlangıcında, ben size elimden geldiği kadar sevgili Herr Kappus, halledilmemiş her şeye karşı içten sabretmenizi ve soruların kendisini, kapalı odalar ve yabancı bir dilde yazılmış kitaplar gibi sevmenizi rica edeceğim. Henüz daha yaşamadığınız için size verilemeyecek olan cevapları şimdi araştırmayınız. **Her şey yaşanmak ister. Siz şimdi sorularınızı yaşayınız, belki o zaman yavaş yavaş, hiç farkında olmadan, bir gün, bu cevapları bulursunuz.** Belki içinizde yaratmak ve şekil vermek imkânını hayatınızın kendine hâs, mukaddes ve temiz bir tarzı olarak taşıyorsunuzdur. Siz bunun için kendinizi yetiştiriniz; ve geleni, büyük bir itimatla alınız, bu isterse sadece iradenizden gelsin, veyahut içinizin herhangi bir ihtiyacından doğsun, onu alınız ve hiç bir şeyden nefret etmeyiniz. Cinsî dâvalar güçtür, her şeyde ciddîdir. Eğer siz kendiliğinizden, kendi tecrübenize, çocukluğunuza ve kuvvetinize dayanarak cinsiyete sâf bir münasebet (gelenek ve âdetlerin tesiri altında kalmamaksızın) temin edebilirseniz, o zaman kendinizi, asaletinizi ve şerefinizi kaybetmekten korkmazsınız.

Beden zevki, duyguların bir yaşayışıdır; güzel bir yemişe bakıldığı ve imrenildiği zaman ağzın sulanmasından başka bir şey değildir. Bu da bize verilen büyük, sonsuz tecrübedir; dünya hakkında bir bilgi, bütün bilgilerin parlaklığı ve zenginliğidir. Bizim bu tecrübeyi elde etmemiz fena değil, fena olan şey asıl, herkesin bunu yolsuz kullanması ve israf etmesidir: onu çekici bir şey diyerek hayatlarının en yorgun anlarında elde etmek istemeleri ve düşündürücü bir şey değil de eğlendirici bir şey diye alarak hayatlarının en gergin anlarında ona sahip olmak istemeleridir. İnsanlar, yemek ihtiyacının şeklini de değiştirmişlerdir: Bir taraftan ihtiyaç, öbür taraftan israf, bu ihtiyacın duruluğunu gidermekte, içinde hayatın

yeniden canlandığı bütün derin ve sade ihtiyaçlar da buna benzer bir şekilde bulanmaktadır. Fakat insan bunu kendi hesabına berraklaştırıp temiz yaşayabilir (çok bağlı olduğu için fert olarak değilse bile, yalnızlık içinde yaşayan biri olarak): Hayvan ve nebatlardaki bütün güzelliklerin, sevginin ve özleyişin sakin ve devamlı bir şekli olduğunu hatırlayabiliriz; nebatlar gibi hayvanların da maddî zevk ve ihtiyaçtan çok daha büyük, irade ve karşı koyuştan çok daha kuvvetli ihtiyaçlarla eğilerek sabır ve istekle birbirleriyle birleştiklerini, çoğaldıklarım ve büyüdüklerini görebiliriz. Ah, en ufak şeylerine kadar yeryüzünü dolduran bu sırları insan tevazu ile karşılasa, ciddiyetle taşısa, katlansa ve hafiften alacak yerde, ne kadar ağır olduğunu duysa; ister maddî, ister manevî şekilde görünsün, ancak bir tane doğurabilenin verimliliğine karşı saygı gösterse; çünkü manevî doğurmak da sonunda maddeden, bedenden çıkar, onunla ayni mahiyettedir; yalnız beden zevkinin daha sessiz, daha hayran olmuş ve daha ölmez bir tekrarıdır. «Yaratıcı olmak, yaratmak ve şekil vermek fikri» yeryüzünde devamlı bir şekilde gösterilmedikçe, gerçekleşdirilemedikçe, eşya ve hayvanlarla binlerce defa tasdik edilmedikçe hiç bir şey ifade etmez. Zevki de, bilhassa milyonlarca yaratma ve doğurmalarla, cetlerinden miras kalmış hatıralarla dolu olduğu için bu kadar güzel ve zengindir. Yaratıcı bir fikirde unutulmuş binlerce aşk geceleri canlanır ve onları büyüklükle doldurur, birbirini yüceltir. Geceleri birleşenler, zevkle birbirlerine bağlananlar, ciddî bir iş yaparlar; tarif edilmeyen sevinçleri ifade etmek için, ileride doğacak olan bir şairin şarkısına tatlılık, derinlik ve küvet toplarlar. Geleceği çağırırlar, yanılsalar ve birbirlerine körü körüne sarılsalar da gelecek yine gelir; yeni bir insan kalkar ve burada olmuş gibi görünen tesadüfe dayanarak bir kanun yükselir; bununla, mukavemetli, kuvvetli bir tohum, açık olarak karşısına çıkan yumurtalığa girmeğe çalışır. Sizi satıhlar şaşırtmasın, derinde her şey kanun olur. Sırları, yanlış ve fena yaşayanlar (bunlar da pek çoktur) ancak kendileri için kaybederler ve yine kapalı bir mektup gibi, içinde ne olduğunu bilmeden başkalarına verirler. Andların çokluğu ve hallerin karışıklığı da sizi şaşırtmasın. Belki hepsinin üzerinde müşterek, bir özleyiş olarak büyük bir gebelik vardır. Genç bir kadının (sizin çok güzel söylediğiniz gibi) «henüz daha hiç bir şey başarmamış olan bir mahlûkun» güzelliği, kendisini sezdirten, hazırlatan, korkutan ve özleten gebeliktir; bir annenin güzelliği de yararlı olan gebeliktir; ihtiyar bir kadının güzelliği ise büyük bir hatırlayıştır. **Bana erkeğin de bir gebelik hali var gibi geliyor; beden ve ruh gebeliği.** Onun yaratması da bir nevi doğurmaktır, için bütün zenginliğinden yaratması bir doğurmaktır. Belki değişik cinsler, birbirine, sanıldığından çok daha yalandır; dünyanın büyük çapta yenilenmesi de, belki erkek ve kadının yanıltıcı bütün müsbet veya menfi duygulardan kurtulmuş bir halde birbirlerini tezat olarak değil de, kardeş ve komşu olarak aradıkları ve sadece, üzerlerine yüklenmiş olan ağır cinsiyeti beraberce, ciddiyet ve sabırla taşımak için birleştikleri zaman olacaktır.

Fakat günün birinde, bir çoklarına mümkün olacak bütün bu şeyleri, yalnızlık içinde yaşayan, şimdiden hazırlayabilir, onun çok daha az yanılan elleri bunları şimdiden kurabilir. Bunun için sevgili Herr Kappus, yalnızlığınızı seviniz ve buna sebep olan acınızı güzel akseden şikâyetlerle taşıyınız. Yakınlarınızın uzakta olduklarını söylüyorsunuz, bu da etrafınızın genişlemeğe başladığım gösteriyor. Size yakın olan uzak olunca, size uzak olanın da yıldızların altında olması gerekir, bu da çok büyüktür; içine kimseyi alamadığınız bu büyük çevreye sevininiz, geride kalanlara karşı da iyi davranınız, onlardan emin olunuz ve heyecanlanmayınız, onları kendi şüphelerinizle üzmeyiniz, kavrayamadığınız inançlarınız yahut sevinçlerinizle de onları ürkütmeyiniz. Eğer kendiniz, mütemadiyen değişiyorsanız, onlarla sizinle beraber muhakkak surette değiştirmesi gerekmeyen sade ve samimî bir

beraberlik arayınız; onlarda hayatı yabancı bir şekilde seviniz ve sizin itimat ettiğiniz yalnızlıktan korkan ihtiyarlamakta olan insanlara karşı müsamahalı olunuz. Anne, baba ve çocuklar arasında daima gergin bulunan havayı daha gerginleştirmeyiniz; bu çocukların kuvvetini harcar, büyüklerin de, farkında olmasalar bile, kuvvetli ve sıcak sevgilerini tüketir. Siz onlardan bir tavsiye istemeyiniz; fakat sizin için bir miras gibi saklanan sevgiye namınız ve bu sevgide bir kuvvet olduğunu, uzaklara gitmek için, içinden çıkmak zorunda bulunmadığınız bir kuvvet ve bir bereket olduğuna inanınız!

Her şeyden önce, sizi serbest kılan ve her mânada tamamiyle kendi kendinize bırakan bir mesleğe girmiş olmanız iyidir. Sabrederek, iç hayatınızın, kendisini bu mesleğin şekliyle dar hissedip etmediğini bekleyiniz. Ben onu, büyük geleneklerle yüklü ve vazifelerine şahsî bir görüş için yer bırakmadığından çok güç ve isteklerle dolu buluyorum. Fakat yalnızlığınız da size, yabancı münasebetler içinde tutunacak bir yer, bir yurt olacaktır; yollarınızı hep buradan bulacaksınız. Benim bütün dileklerim size yoldaşlık etmek üzere hazırdır, itimadım da sizinle beraberdir.

Dostunuz:
Rainer Maria Rilke

MEKTUBUN ORJİNALİ

Roma, 29 Birinciteşrin (Ekim) 1903.

Sevgili ve Sayın Herr Kappus,

29 Ağustos tarihli mektubunuzu Floransa'da aldım ve size şimdi ancak iki ay sonra bundan bahsediyorum. ihmalciliğimi affedin, fakat yolculukta aslâ mektup yazmasını sevmem, çünkü mektup yazmak için en lüzumlu eşyadan çok daha fazla şeye ihtiyacım vardır: biraz sükûnet, yalnızlık ve pek yabancı olmayan dakikalar.

Roma'ya takriben altı hafta önce geldik, hem öyle bir zamanda ki, halâ boş ve sıcak olduğu, onun ateşler içinde yandığı bir zamanda; bu hale, etrafımızdaki gürültünün bir türlü dinmek bilmemesine, üstelik yabancılığın, yurtsuzluğun yükü de üzerimize çökmesine yerleşmek için gereken bazı pratik işler de ilâve olundu. Roma (eğer henüz tanınmıyorsa) insan üzerine ilk günlerde, sıkıcı, üzücü bir tesir yapıyor: teneffüs ettiği ruhsuz ve donuk müzelerin havası, meydana çıkarttığı ve güçlükle yaşattığı zengin geçmişleri, (bugün bunların ancak bir parçası ile besleniyor) sayısız bilginler ve filologlar tarafından korunan, itiyad halini almış Italya seyahatleriyle taklit edilen bütün bu şeklini değiştirmiş, bozulmuş, aslında bizim olmayan ve bizim olmaması gereken, başka bir zamandan ve başka bir hayattan bir tesadüf eseri olarak kalmış olan parçaların her birine, olduğundan fazla değer verilmektedir. Nihayet her gün karşı durarak, haftalardan sonra, bir parça daha şaşkın olmakla beraber, insan kendisine gelir ve kendi kendine şöyle der: hayır burada herhangi bir yerden daha fazla güzellik yok; nesillerin hayran kaldığı ve hayranlıkları devam ettiği her biri üzerinde de ellerin uzun boylu tâmir ettiği ve tamamladığı bütün bu şeyler bir şey ifade etmiyorlar. Onların kalpleri yok, değerleri yok; fakat burada çok güzellik var, çünkü her yerde çok güzellik var. Sonsuz hayatla dolu sular, eski bendlerin üzerinden büyük şehre akıyor; bir çok yerlerde, taştan yapılmış beyaz havuzların üzerinden atlıyor ve geniş büyük göller halinde yayılıyordu; gündüz hışırdıyorlar, hışırtıları da burada, büyük ve yıldızlı rüzgârlarla yumuşamış olan gecede artıyor. Sonra burada bahçeler var, unutulmaz ağaçlık yollar ve merdivenler var; **Michel Angelo**'nun tasarladığı merdivenler, aşağıya doğru kayar gibi akıp giden sulara eş olan merdivenler, geniş düşüşleri dalgadan dalgalar doğurduğu gibi, basamaklardan basamaklar yaratılmış. Bu türlü tesirlerle insan kendim topluyor, konuşan ve gevezelik eden (ne kadar da hoş gevezelik edilir) binlerce şeyden kendine geliyor ve yavaş yavaş, içinde sevilebilecek ölmez olan sessiz sedasız iştirak edilebilecek yalnız bulunan bu çok az şeyi öğreniyor.

Henüz daha şehirde Capitol'de oturuyorum; Romalılar zamanından kalma o güzel atlı heykelden, Marc Aurel'in heykelinden uzak değil. Fakat bir kaç hafta içinde sakin ve mütevazı bir yere, büyük bir parkın içinde kaybolmuş, şehrin gürültüsünden ve tesadüflerinden uzak bulunan eski bir binanın tavan arasına geçeceğim. Orada bütün kış oturacağım ve hediye olarak iyi ve çalıştırıcı anlar beklediğim büyük sessizlikten sevinç duyacağım..

Oradan, daha çok evde olacağım yerden, size, içinde yazının üzerine de konuşacağım daha uzun bir mektup yazacağım. Bugün sadece şunu söyleyeyim ki (belki de daha önce söylemediğim için kusur ettim), mektubunuzda bildirdiğiniz (içinde çalışmalarınızın semeresi bulunduğunu söylediğiniz) kitabı almadım. Size geri geldi mi? Belki Worpswede'den geri gönderilmiştir! (Bence, yabancı memleketlere paket gönderilmemeli.). En iyisi budur. İnşallah kaybolmamıştır.

İtalyan postasında istisna teşkil edecek değildi ya esefle söylüyorum.

Ben bu kitabı da (sizden haber getiren her şey gibi) seve seve karşılardım; bundan sonra yaratacağınız şiirleri de (eğer bana itimat ederseniz) okuyacağım, hem tekrar tekrar okuyacağım ve yaşayacağım, yaşayabildiğim kadar içten yaşayacağım. Dilekler ve selâmlarla.

Dostunuz:

Rainer Maria Rilke

MEKTUBUN ORJİNALİ

Roma, 23 Aralık 1903

Benim Sevgili Herr Kappus'um,

Noel gelince, onu kutlarken her zamankinden daha çok duyacağınız yalnızlığınız içinde benden habersiz kalmayınız. Sonra da yalnızlığınızın büyük olduğunu farkederseniz sevininiz, çünkü (kendi kendinize böyle sorun) büyüklüğü olmayan yalnızlık, yalnızlık mıdır? Ancak bir yalnızlık vardır, bu da büyüktür ve ona katlanmak güçtür; çok defa, öyle anlar vardır ki, bunlarda hemen hemen herkes yalnızlıklarını, kolayca elde edilen alelade bir beraberlik ile değiştirmek, hiç uyuşmadıkları halde uyuşur gibi görünüp yanındakilerden herhangi biriyle, en şerefsiziyle bile beraber olmak isterler... Fakat yalnızlığın büyüdüğü anlar, belki de bu türlü beraberlik anlarıdır; onların büyümesi, erkek çocukların büyümesi gibi acıklı, ilkbaharın başlangıcı gibi de hazindir. Fakat bu sizi şaşırtmamalıdır. İnsana gereken yalnız: Yalnızlıktır, büyük iç yalnızlığıdır. İçine dönmek ve saatlerce kimseye rastlamamak, insan buna erişmeli. Çocukluğunda olduğu gibi, büyükler etrafta dolaşırken yalnız; büyükler çok meşgul göründüklerinden, hareketlerinden de bir şey anlaşılmadığından, kendilerine mühim ve büyük gelen şeyler karşısında şaşkın.

Günün birinde de insan, meşguliyetlerinin bir hiç olduğunu, mesleklerinin kuruduğunu, hayatla da artık bir bağlılıklarının kalmadığını görünce, neden bunlara bir çocuk gibi, yabancı bir şeye bakar gibi kendi dünyasının derinliklerinden, kendi yanlızlığının içinden bakmasın? Bu da bir iş, bu da bir sınıf ve bir meslek değil midir? Çocuğun sâf anlamaması yalnızlık olduktan sonra, neden bunu, karşı koymak ve küçümsemekle değiştirmeli? Hem karşı koymak ve küçümsemek, kendimizi bu vasıtalarla uzaklaştırmak istediğimiz şeylere iştirâk demektir.

Sevgili Herr Kappus, bir kere içinizdeki dünyayı düşününüz ve bu düşündüğünüze ne derseniz deyiniz; ister çocukluk hâtıralarınız, ister istikbalinizin özleyişleri olsun, sadece içinizde harekete gelene dikkat ediniz ve onu etrafınızda gördüklerinizin üstüne çıkarınız. Onun üzerinde her ne suretle olursa olsun işleyiniz ve durumunuzu insanoğullarına anlatmak için fazla zaman, fazla cesaret kaybetmeyiniz. Fakat size zamanınız ve cesaretiniz var, diyen kim? Biliyorum, mesleğiniz çetin, mizacınızla da taban tabana zıddır; esasen şikâyetlerinizi önceden sezmiştim, günün birinde de geleceğini biliyordum. Mademki şimdi gelmiştir, sizi teselli edemem, ancak bütün mesleklerin de böyle müşküllerle, fertlere karşı düşmanlıkla, ayni zamanda hiç ses çıkarmadan güçlükle tatsız vazifelerine alışmış çakıların nefret duygularıyla dolu olup olmadığım bir düşünmenizi tavsiye edebilirim. Şimdi içinde yaşadığınız durumu, gelenekleri, peşin hükümleri ve yanılmalarıyla öbür durumların hiç birinden daha yüklü değildir; içlerinde hürriyeti daha fazla olanı var gibi görünüyorsa da, içi geniş, rahat ve gerçek hayatın dayandığı büyük şeylerle münasebeti olanı asla yoktur. Ancak yalnız olan fert, bir madde gibi derin kanunlara tâbidir; ve eğer biri, sabah olurken dışarıya çıkar, yahut da hâdiselerle dolu akşamın içine bakar ve burada olup bitenleri görürse, o zaman her durum kendisi yaşadığı halde ölmüş gibi üzerinden sıyrılır. Siz, sevgili Herr Kappus, askerlik mesleğinde duyduklarınızı herhangi bir meslekte de duyabilirdiniz; evet; evet hattâ her memuriyetin dışında cemiyetle serbest bir temas aramış olsaydınız yine içinizde bir sıkıntı olurdu. Bu her yerde böyledir; fakat korkmak veya üzülmek için de bir sebep teşkil etmez. Eğer insanlarla aranızda müşterek bir bağ yoksa, o zaman bırakamayacağınız şeylere yaklaşmaya bakın; geceler, ve ağaçların arasından, bir çok ülkelerin üzerinden esen rüzgârlar daha buradadır; eşyalar ve hayvanların arası daha

paylaşabileceğimiz olaylarla doludur; çocuklar da daha çocukluğunuzda olduğu gibidirler, o kadar kederli ve o kadar neşeli, hele çocukluğunuzu düşünürseniz, yalnızlık içinde yaşayan çocukların arasında yine çocuk olursunuz, o zaman büyükler size hiç bir şey gibi gelir, rütbelerinin de değeri kalmaz.

Her yerde varolan Tanrı'ya artık inanmadığınız için çocukluğunuzu ve çocukluğunuza bağlı olan sade ve huzur verici olanı düşünmek size korku veriyor ve içinizi sızlatıyorsa, o zaman Herr Kappus, kendi kendinize, Tanrı'yı gerçekten mi kaybettim? diye sorun. Ona daha çok, hiç malik olmadınız, öyle değil mi? Çünkü ne zaman malik olmuş olasınız? Erkeklerin güçlükle taşıdığı ve ağırlığı ihtiyarları ezdiği Tanrı'yı bir çocuk taşıyabilir mi sanıyorsunuz? Onu gerçekten elde eden, küçük bir taş gibi kaybedebilir mi sanıyorsunuz? Yoksa siz de, ancak onu elde edeni o kaybedebilir mi sanıyorsunuz? Yoksa siz de, ancak onu elde edeni o kaybeder, diye düşünüyor musunuz? Fakat siz Tanrı'nın çocukluğunuzda olmadığını, çocukluğunuzdan önce de bulunmadığını itiraf ederseniz, eğer İsa özlediği şeyden aldatıldığını, **Muhammed**'in de gururu kırıldığını sezerseniz eğer ürpererek onun şimdi de, şu anda kendinden konuşurken de burada olmadığını duyarsanız o zaman, aslâ varolmamış olanı, size gelip geçmiş biri gibi onun yokluğunu duyuran, kaybolmuş biri gibi de onu aratan sebep nedir?

Neden Tanrı'yı ölmezlikten gelecek biri gibi düşünmüyorsunuz? Gelecek biri gibi, yaprakları bizler olan ağacın son meyvesi gibi?

Doğumunu olmakta olan zamanların içine atmaktan ve hayatınızı, büyük gebeliğin tarihinde sancılı, fakat güzel bir gün gibi yaşamaktan sizi kim alıkoyuyor?

Olan şeylerin daima bir başlangıç olduğunu görmüyor musunuz?

Başlamak, aslında hep güzel olduğundan, Tanrı'nın bir başlangıcı olamaz mı?

Eğer o, en mükemmeli ise, ondan önce kendisini bolluk ve bereket içinden seçebilmek için daha noksan bir şeyin varlığı gerekmez mi?

Tanrı'nın, her şeyi içine alabilmesi için sonuncu olması gerekmez mi?

Eğer varlığını istediğimiz Tanrı, önceden varolmuş olsaydı, o zaman bizim ne mânamız kalırdı?

Arıların bal topladıkları gibi, biz de her şeyden en tatlı olanı toplayalım ve Tanrı'yı bunlarla kuralım, hattâ en küçüğü en görünmeyeni ile (yeter ki sevgi ile olsun) başlayalım; çalışmakla, sonra da dinlenmekle, sessiz sedasız, yahut küçük, yalnızlık içinde duyulan bir sevinç ile, yalnızlık içinde hiç kimsenin iştirak etmediği, hiç kimsenin tarafgirlik gözetmediği şeylerle cedleriniz bizim varlığımızı göremedikleri gibi, biz de varlığını görmeyeceğimiz Tanrı'ya başlayalım. Fakat buna rağmen çoktan geçmiş olan bu insanlar, içimizde bu kabiliyet, alınyazımız üzerinde bir ağırlık, çağlayan kanlar, ve zamanın derinliklerinden yükselen hareketler gibidir.

Tanrı'nın içinde, en uzakta ve dışta olanla bir olmak için ümidimizi kıracak bir şey var mı?

Sevgili Herr Kappus, Noel'i bu din duygusu içinde kutlayınız! Tanrı, belki başlamak için sizden bilhassa bu hayat korkusunu istemektedir; belki, bilhassa bu günler onun sizden geçeceği zamandır; mademki içinizde her şey, bir zamanlar, çocukluğunuzda çalıştığı gibi

onun için çalışıyor. İsteksiz değil, sabırlı olunuz! Yapacağınız bir şey varsa o da, oluşu ona güçleştirmeyiniz! Baharın gelişini toprağın güçleştirdiğinden daha fazla güçleştirmeyiniz!

Müsterih olunuz ve teselli bulunuz!

Dostunuz:

Rainer Maria Rilke

MEKTUBUN ORJİNALİ

Roma, 14 Mayıs 1904

Benim Sevgili Herr Kappus'um,

Son mektubunuzu elime aldığımdan beri çok zaman geçti. Bunun için bana gücenmeyiniz. Size sakin ve iyi günlerimden gelecek olan cevaba (ben böyle istiyorum) iş, rahatsızlık ve hastalık engel oldu. Şimdi kendimi bir parça daha iyi hissediyorum. (İlkbaharın başlangıcı, fena ve durmadan değişen havasıyla burada da bütün şiddetiyle duyuldu) ve sizi, sevgili Herr Kappus, selâmlamaya ve mektubunuza bildiğim kadar bazı şeyler söylemeğe (bunu da çok candan yapıyorum) ancak koyulabildim.

Görüyorsunuz: Sone'nizi kopya ettim, çünkü onu güzel, sade ve sakin bir edası olan şekliyle doğmuş buldum. Bunlar, okuduğum mısralarınız arasında en iyileridir. Bu kopyayı şimdi size gönderiyorum, çünkü biliyorum, kendi yazınızı yabancı bir dilde görmek mühimdir, sonra da insana yeni tecrübeler veriyor.

Mısralarmızı sanki bir yabancınınmış gibi okuyunuz, o zaman içinizde, ne kadar sizin olduğunuzu duyarsınız.

Sone'niz ile mektubunuzu bir kaç kere okudum ve çok zevk duydum. Her ikisi için de size teşekkürler ederim.

Yalnızlığınız esnasında, içinizde, dışarıya çıkmak isteyen bir şey olduğu için şaşırmamalısınız; bilhassa bu istek size, eğer onu sakin ve düşünce ile bir âlet gibi kullanırsanız, yalnızlığınızı uzaklara yaymaya yardım eder. İnsanlar (geleneklerin yardımıyla) her şeyi kolayma alırlar, kolayın da en kolay tarafına göre hallederler. Fakat bizim asıl güç olana tutunmamız gerekiyor. Canlı varlıklar güç olana tutunurlar; tabiatta her şey büyür, kendi tarzına göre kendini müdafaa eder, kendi içinden kendine hâs bir şeydir, her şeyin pahasına, her mukavemete karşı da böyle olmaya çalışır. Biz az şey biliriz, fakat güç olana tutunmamızın gerektiğini de hiç bırakmamamız lâzım gelen bir gerçektir. Yalnız olmak iyidir, çünkü yalnızlık güçtür. Bir şeyin güç olması, onu yapmamız için bir sebep daha teşkil etmelidir.

Sevmek de iyidir: Çünkü sevgi de güçtür. İnsanın insanı sevmesi: Bu belki, bize verilmiş olan vazifelerin hepsinden daha güçtür, belki de en sonuncusudur; son tecrübe ve son imtihandır; bunun yanında bütün diğer işler, onun için sadece bir hazırlık oluyor. Bu sebepten her şeyin başlangıcında olan gençler, henüz sevgi nedir, aşk nedir bilemezler: Onların bunu önce öğrenmeleri lâzımdır. Onlar bunu bütün varlıklarıyla, bütün kuvvetleriyle, yalnızlık duyan, korkan, yüceyi arayan kalpleriyle öğreneceklerdir. Fakat öğrenme zamanı daima uzun ve kendi içinde kapalı bir zamandır; bunun için aşk da uzun bir zaman içindir, bir ömür boyunca sürer: Yalnızlık, seven biri için, arttırılmış ve derinleştirilmiş bir yalnız oluştur. Her şeyden önce açılmak, kendini vermek ve başkasıyla birleşmek demek olan aşk, hiç bir şeydir (çünkü aydınlanmamış, olgunlaşmamış, kendinden aşağı birisiyle birleşmekten ne çıkar?); her insan için olmak, kendi içinde bir şey olmak, bir dünya olmak yüksek bir fırsattır; içinde, kendisini herhangi bir şey için seçtiren ve uzaklara çağırtan istek küçük değil, büyüktür. Yalnız bu anlamda, işin kendisi için («dinlemek ve gece gündüz örselemek») gençler, kendilerine gösterilen sevgileri kullanmalıdırlar. Açılmanın, kendini vermenin ve beraberliğin her nevi, onlar (daha uzun zaman biriktirmek, toplamak zorunda olanlar) için değildir; bu sonuncusudur, bunun için de şimdilik bir insan ömrü yetişmemektedir.

Fakat işte, gençler asıl bunda bu kadar çok ve bu kadar kuvvetle yanılıyorlar: Bunlar (içlerinde aslâ sabır yoktur), aşka tutulur tutulmaz kendilerini birbirlerine verirler, oldukları gibi, bütün perişanlıkları, düzensizlikleri ve şaşkınlıklarıyla kendilerini apaçık birbirlerinin önüne seriverirler... Fakat sonra ne olsun? Birleşme dedikleri ve seve seve saadet adını vermek istedikleri bu yarı parçalanmış yığınlar önünde hayat, ne yapsın?

Hele gelecekleri?

Burada herkes kendini bir başkası için kaybeder, başkasını ve gelmek isteyen daha birçok başkalarını da kaybeder. Uzaklıklar, imkânları kaybeder, sezilen şeylerin yakınlaşmasını ve uzaklaşmasını, verimsiz bir çaresizlikle değiştirir; bundan da artık hiç bir şey çıkamaz olur: ancak bir parça tiksinti, inkisar ve yoksulluk; sonunda da kendisini bu tehlikeli yolda, birer koruyucu kulübe olmak üzere dizilmiş birçok geleneklerden birine kurtarır. İnsanın hayatında hiç bir alan, aşk alanı gibi geleneklerle donanmış değildir. Muhtelif icatların cankurtaran kemerleri, kayıklar ve yüzme balonlar ortadadır. Cemiyet, kendi görüşüne göre her neviden sığmaklar yapmasını bilmiştir; o, aşk hayatım bir eğlence olarak almak istediğinden, onu da kolaylıkla umumî eğlenceler gibi ucuz, tehlikesiz ve emin olarak geliştirmek zorunda kalmıştır.

Gerçi bir çok gençler, yalandan, yani içten değil de sadece kendini vererek sevenler (ortalaması daima böyle kalacaktır) hatalarının ezici tesirini duyarlar ve içine düştükleri durumu da, kendi tarzlarına göre canlandırmak ve verimli kılmak isterler çünkü tabiatları onlara aşk davalarının, mühim olan şeylerin hepsinden daha az olarak, umumî ve muayyen hükümlere göre halledilmeyeceğini, her şeye rağmen yeni, kendine has sadece öz bir cevap istediğini ve ancak insanın insana sorabileceğini söyler: Fakat, bir kere kendilerini vermiş olanlar, sınırları silinerek birbirlerinden ayrılmayanlar, yani kendilerine has bir şeyleri kalmamış olanlar, nasıl olur da kendilerinden, bir tarafa attıkları yalnızlıktan çıkacak bir yol bulabilirler?

Onlar ne yapacaklarını bilemezler ve nihayet iyi niyetlerle dikkatlerini çeken gelenekten (meselâ evlenmekten) kaçınmak istedikleri zaman, daha sessiz, fakat ayni derecede öldürücü geleneğe dayanan bir hal çaresinin tuzağına düşerler; burada da çok daha geniş olarak etraflarını çeviren şeyler gelenektir; erkenden birleşilen, bulanık bir beraberlik olan yerde, her hareket geleneğe dayanır: böyle bir yanılmaya götüren her münasebetin, istediği kadar kullanışsız olsun, bir geleneği vardır (umumî anlamda ahlâka aykırı demektir); evet hattâ ayrılma bile burada geleneğe dayanan bir hareket, kuvvetsiz ve korkusuz, şahsî olmayan, tesadüfen verilen bir karardır.

Buna ciddiyetle bakacak 'olan herkes, güç olan ölüm için olduğu gibi, güç olan aşk için de henüz daha bir aydınlatma, bir hal çaresi olmadığını, bir işaret bir yol bulunmadığını görecektir. Kapalı taşıdığımız ve açmadan başkalarına verdiğimiz bu iki vazife için aslâ müşterek, birleştirici bir kural bulunamayacaktır. Fakat hayatı fert olarak denemeye başladığımız nisbette, bu büyük şeyler, biz fertlere çok daha yakından görünecektir. Aşkın gelişmemizden beklediği şeyler, bir ömrün yetmeyeceği kadar büyük şeylerdir; hem bizim gücümüz, henüz taşlayanlardan olduğumuz için ona yetmez. Fakat katlanıp da, insanların en büyük ciddiyetle varlıklarını gizlemiş oldukları kolay ve hafif oyunlar arkasında kendimizi kaybedecek yerde, aşkı üzerimize bir yük ve öğrenme müddeti diye alacak olursak, o zaman

belki bir parçacık ilerleme sezilir ve bizden çok sonra gelecekler için bir kolaylık duyulur; şüphesiz bu da bir şeydir.

Biz işte ancak şimdi fert olarak, bir insanın bir başka insana olan münasebetini, peşin hükümlerin tesirinde kalmadan nesneye bağlı bir şekilde müşahede edebileceğiz; fakat bu türlü münasebetleri yaşamak için yaptığımız teşebbüslerde önümüzde örnek bulmamıza rağmen, akmakta olan zamanın içinde, başlangıcımız için yardım edebilecek şeyler vardır.

Kızlar ve kadınlar, yeni, kendilerine hâs gelişmelerinde, ancak geçici olarak erkeklerin iyi ve fena hareketlerini taklit ederler, onların mesleklerini tekrarlarlar. Böyle emin olmayan geçitleri atlattıktan sonra, kadınların sayısız, türlü türlü (çok defa da gülünç) kıyafetlere girerek bu yollardan ancak kendilerini başka cinslerin değiştirici tesirinden temizlemek için geçtikleri görülür. İçlerinde yerleşmiş, sâf, verimli ve samimî bir hayat bulunan kadınlar, hafifmeşrep, beden gebeliğinin yükünü taşımadıklarından, hayatın sathîliklerine sürüklenen bedbin, aceleci ve seviyorum sandığı şeyleri mübalâğalaştıran erkeklerden çok daha fazla olgunlaşmaları, çok daha insanileşmeleri lâzımdır. Kadının acılar içinde, tevazu ile taşıdığı bu insanlık sonra, o, kadınlık geleneğini dış durumuna geçirdiği zaman meydana çıkacak ve bugün henüz daha bunu görmeyen erkekler, şaşıracak ve vurulacaklardır. **Günün birinde (şimdi, bilhassa şimal ülkelerde, daha fazla itimat edilen işaretlerin konuştuğu ve aydınlandığı yerde) kızlar ve kadınların adları artık sadece erkeğe zıt bir anlam taşımayacak, başlı başına öyle bir şey ifade edecek ki, bunda artık tamamlanacak ve sınırlanacak bir şey değil, sadece hayat ve varlık düşünülecektir: Dişi insan.**

Bu ilerleme, şimdi yanılmalarla dolu olan aşk yaşayışını (bir kere yelkenleri çevrilmiş olan erkeklerin iradelerine karşı olarak) değiştirecek ve artık erkekten kadına değil, insandan insana kastedilen bir münasebete sokacaktır. Bu daha İnsanî aşk da (son derece sayarak, yavaş yavaş iyi ve açık olarak bağlar ve çözülmelerle tamamlanacak olan bu aşk) bizim mücadele ile güçlükle hazırladığımız, içinde iki yalnızın birbirlerini koruyan, birbirlerini sınırlandıran ve birbirleriyle selâmlaşan aşka benzeyecektir.

Bir şey daha: Size vaktiyle, çocukken verilmiş olan o büyük aşkın kaybolduğunu sanmayınız. O zamanlar içinizde büyük ve iyi isteklerin bugün hâlâ onlarla yaşadığınız kuralların olgunlaşmadığım söyleyebilir misiniz? Bu aşkın hâtıralarınızda çok kuvvetli izler bıraktığını biliyorum, çünkü bu ilk derin yalnızlığınızdı ve hayatınızda yaptığınız içten ilk çalışmanızda Size hep iyi dilekler, Herr Kappus!

Dostunuz: Rainer Maria Rilke

MEKTUBUN ORJİNALİ

Sone

Bir simsiyah karanlık acı geçmede benden,

Ömrümün tâ içinden sessiz, şikâyetsizce

Sanki ak çiçekleri beyaz rüyalarımın

Adaktır sükûtlara bürünen günlerimden.

Bir büyük soru geçer yolumun üzerinden

Aşarım engin ve sonsuz dalgalarım onun

Ölçmeğe cesaretim yetişmiyor içinden.

Sonra bir keder kaplar tâ derinden içimi

Yaz geceleri gibi bulanık, ırak, donuk,

Arasıra yıldızlar pırıldaşır gönlümde:

Aranırım o zaman ellerimle sevgiyi,

Çünkü bir söz bulmayan dudaklarım, ne yazık

Bu dua gibi ona tapmak ister içimde...

(Franz Kappus)

Borgeby gard, Fiadie, İsveç,
12 Ağustos 1904

Size yardım edebilecek, bir faydası dokunabilecek bir şey söyleyemeyeceğim halde, sizinle gene bir parçacık olsun konuşmak istiyorum sevgili Herr Kappus. Başınızdan çok ve büyük kederler geçmiş. Bunların size ağır geldiğini ve sizi üzdüğünü söylüyorsunuz. Fakat rica ederim, bu büyük kederlerin içinizden geçip geçmediğini, bir kere düşününüz. İçinizde bir çok şeylerin değişip değişmediğini, herhangi bir yerinizde, keder esnasında, varlığınızda herhangi bir yerin bir başka şekle girip girmediğini araştırınız. Ancak tesir altında bırakmak için insanların içlerine sokulan kederler fena ve tehlikelidir. Onlar, sathî ve fena tedavi edilen hastalıklar gibi bir müddet geriye çekilirler, fakat sonra, daha kuvvetli olarak ortaya çıkarlar ve insanın içinde toplanırlar, hayat olurlar, fakat yaşanmamış, küçülmüş, kaybolmuş bir hayat; öyle ki, insan bu hayat içinde ölebilir de. Eğer bilgimizin eriştiğinden daha uzağı görmek mümkün olsaydı, bir parça da, atalarımızın hazırladıkları eserlerin dışına bakabilseydik, belki o zaman kederlerimize sevinçlerimizden daha büyük bir itimatla katlanırdık; çünkü bunlar, içimize yeni bir şeyin, tanınmayan bir şeyin girdiği anlardır; bu esnada duygularımız ürkerek tutulur, içimizde olan her şey geriye çekilir, bir sessizlik olur, hiç kimsenin tanımadığı yeni bir şey onun tam ortasında görünür, fakat hiç ses çıkarmaz.

Öyle sanıyorum ki, kederlerinizin hemen hepsi heyecan anlarıdır. Biz bu anları uyuşukluk olarak duyarız; çünkü yabancılaşmış duygularımızın artık yaşadığını hissetmeyiz; çünkü içimize giren yabancı ile yalnız kalırız; çünkü bize yakın gelen alıştığımız şeyler bir an için bizden uzaklaşıyorlar; çünkü biz, üzerinde kalamayacağımız bir geçidin tam ortasında dururuz. Bunun için de işte kederlerimiz geçer: içimize giren yeni şey, ilâve olunan şey, kalbimize sokulmuştur, onun en iç hücresine kadar gitmiştir ve işte artık orada da değildir, –kandadır, ve biz onun ne olduğunu bilemeyiz. Bizi kolaylıkla, hiç bir şey olmamıştır, diye kandırabilirler, fakat buna rağmen içine misafir girmiş bir evin değiştiği gibi değişmiş oluruz. Kimin geldiğini söyleyemeyiz, belki de bunu hiç bir zaman söyleyemeyeceğiz. Fakat geleceğin daha gelmeden bizi değiştirmek üzere içimize gireceğini bir çok deliller gösterir; ve işte bunun için insan kederlenirken kendisini yalnız duyması ve dikkatli olması mühimdir: çünkü gelecek içimize girerken, hâdisesiz ve donuk gibi görünen bir an, hâdiselerin dışta akan öteki gürültülü ve tesadüfi anlardan çok daha fazla hayattır. Kederli insan olarak ne kadar sakin, ne kadar sabırlı ve ne kadar açık isek, yeni olanı da o kadar iyi içimize alırız ve o, o kadar fazla bizim alınyazımız olur; fakat sonraları o, yine «akarsa» (yani; bizden çıkarak başkalarına giderse) o zaman biz ona, yani o kimseye içten bir yakınlık duyarız. Bu da ihtiyaçtır. İhtiyaçtır –gelişmemiz de yavaş yavaş oraya doğru gider–, başımızdan aslâ yabancı bir şey değil, ancak çoktandır bizim olan geçer. İnsan hareket kavramlarını o kadar çok değiştirmek zorunda kalmıştır ki, artık yavaş yavaş alınyazısı dediğimiz şeyin de dıştan insanın içine değil, insanın içinden dışarıya çıktığını idrâk etmesini öğrenecektir. Yalnız, birçokları içlerinde yaşadıkları müddetçe, alınyazılarını içlerine almadıklarından ve değişmediklerinden, içlerinden ne çıktığının farkında değildiler; bu onlara o kadar yabancı idi ki korku ve şaşkınlıklarının tesiri altında bu anda içlerine girdiğini sanıyorlardı; çünkü daha önce, aslâ içlerinde buna benzer bir şey bulunmadığına yemin ediyorlardı. İnsan nasıl uzun zaman güneşin hareketi üzerinde yanıldıysa, hâlâ gelecek olanın hareketi üzerinde de öylece yanılmaktadır. Gelecek olan sabittir, yerinde durur, sevgili Herr Kappus, sonsuz mekânın içinde hareket eden tiziz.

Halimiz nasıl güç olmasın?

Yine yalnızlık üzerinde konuşacak olursak, bunun aslında seçilebilecek veya bırakılabilecek bir şey olmadığı daha fazla aydınlanacaktır. Biz yalnızız. İnsan bunda aldanabilir ve yalnız değilmiş gibi yapabilir. Fakat hepsi bundan ibarettir. Yalnızlığınızı idrâk etmek ve doğrudan doğruya buradan hareket etmek çok daha iyidir. O zaman şüphesiz başımız dönecek, çünkü gözlerimizin dinlenmek istediği noktalar bizden alınacak, yakın olan hiç bir şey kalmayacak, uzak olan da sonsuz uzaklıklarda olacak. Birdenbire odasından çıkarılıp hiç hazırlık yaptırılmadan, bir yerden geçirilmeden yüksek bir dağın zirvesine oturtulan bir insan da ayni şeyi duymak: Görülmemiş bir emniyetsizlik, adı olmayana kendini veriş onu mahveder. O, ya düşeceğini, ya dışarıya boşluğun içine atıldığını yahut da binlerce parçaya bölündüğünü sanır: Duyularının durumunu anlatmak ve aydınlatmak için, zihni kim bilir ne kadar müthiş yalanlar bulmaya çalışır. İşte yalnız olanlar için bütün uzaklıklar, bütün ölçüler bu şekilde değişir. Bu değişmelerin birçoğu birdenbire olur ve dağın tepesindeki o adam gibi, büyüyerek katlanılabilecek şeyleri aşıyor gibi görünen tabiî olmayan tasavvurlar ve garip duygular doğar. Fakat bizim bunu da yaşamamız lâzımdır. Biz, varlığımızı, mümkün olduğu kadar geniş bir şekilde almalıyız; her şey, işitilmemiş olan da bunun içinde mümkün olmalıdır. Aslında bizden istenilen biricik cesaret işte budur: Karşılaşabileceğimiz en garip, en gülünç ve en aydınlatılmayacak olana karşı cesaretli olmak. İnsanların bu anlamda korkak olmaları hayatı son derece sekteye uğratmıştır; «görünüş» denilen yaşayışlar, «ruhların» dünyası, ölüm, bize bu kadar yakın gelen bütün bu şeyler, her gün reddedilmekle, hayattan o kadar uzaklaştırılmıştır. Hele Tanrı'dan hiç konuşmaya gelmez. Fakat aydınlatılamayan şeyler önümüzdeki korku, sadece fertlerin hayatını fakirleştirmemiş, insandan insana olan münasebetler de onlarla sınırlaştırılmış, sonsuz imkânların aktığı nehir yatağından, başlarına hiç bir şey gelemeyecek olan sığ bir sahile çıkarılmıştır; çünkü insan münasebetlerini tarif edilmeyecek derecede yeknesak kılan ve zaman zaman tekrar ettiren şey, sadece tembellik değil, peşin görülemeyen yeni bir yaşayış önünde, başa çıkamayacağını sandığı korkudur. Fakat ancak, hazır olarak her şeyi bekleyen, hiç bir şeyi, en muammalı olanı bile ayırmayan, bir başkasına olan münasebeti, canlı bir şey olarak yaşar ve kendine has varlığını bile tüketir; çünkü biz, ferdin bu varlığını daha büyük, yahut da daha küçük bir mekân olarak düşündüğümüz zaman, çoğu, mekânlarının ancak bir köşesini, bir pencere önünü, üzerinde aşağı yukarı dolaştıkları bir yolu bildikleri anlaşılır. Böylece onlar bir dereceye kadar emin olurlar. Fakat buna rağmen, Poe'nun hikâyelerindeki esirleri, korkunç zindanlarının şekillerini duyurtmak ve bulundukları yerlerinin tarif edilmez korkunçluğuna yabancı bırakmamak için zorlayan bu tehlikeli, emniyetsizlik o kadar beşerîdir. Amma bizler esir değiliz. Etrafımızda kapanlar, pusular kurulmuş değildir; bizi korkutacak yahut üzecek de bir şey yoktur. Biz hayata, en fazla uygun bulunduğumuz unsurun içine konur gibi bırakılmışızdır; bundan başka da yüzyıllar boyunca uyarak, bu hayata o kadar benzemişizdir ki, sessiz durduğumuz zamanlar, etrafımızı çeviren bütün bu şeylerden bizi ayıramazlar. Dünyamıza karşı itimatsızlık göstermeğe hakkımız yoktur, çünkü o bizim aleyhimize değildir. Eğer onun korkuları varsa, bunlar bizim korkularımızdır; eğer onun uçurumları varsa, bunlar bizim uçurumlarımızdır; eğer onun tehlikeleri varsa, bunları sevmeğe çalışmalıyız. Sonra da hayatımızı, daima güç olana tutunmamız lâzımdır, diyen kurala göre düzenlersek, o zaman hâlâ yabancı bir şey gibi görünmekte olan şeyler, en itimat ettiğimiz, en sadık bulduğumuz şeyler olur. Biz, kavimlerin başında gelen o eski mitolojileri nasıl unuturuz? Son dakikada bir Prenses olan ejder mitolojilerini nasıl bırakırız? Belki hayatımızın bütün ejderleri, bizi bir

kerecik olsun güzel ve cesur görmek için bekleyen Prenseslerdir. Belki bütün fena şeyler, sonunda, bizden yardım isteyen çaresizliklerdir.

Bunun için, sevgili Herr Kappus, eğer önünüze henüz hiç görmediğiniz büyüklükte bir keder çıkarsa, eğer ellerinizin ve hareketlerinizin üzerinden ışık ve bulut gölgeleri gibi bir huzursuzluk geçerse korkmamalısınız; aksine, içinizde bir şeyler olduğunu, hayatın sizi unutmadığını, sizi elinde tuttuğunu düşünmelisiniz; o sizi düşürmeyecektir. Neden hayatınızdan herhangi bir acıyı, herhangi bir kederi sıyırmak istiyorsunuz? Mademki bu hallerin sizi nasıl işlediğini biliyorsunuz, neden bunların nereden geldiğini ve nereye gittiğini sormakla meşgul oluyorsunuz? Mademki, geçitler üzerinde bulunulduğunu ve değişmekten başka bir şey istemediğinizi biliyorsunuz. Eğer başınıza gelenlerden bir parçası hastalıklı ise, o zaman, uzviyetin kendisini yabancı şeylerden kurtaran çarenin hastalık olduğunu düşününüz; burada ona sadece, hasta olması, hastalığı tamamıyla alması, sonra da hepsinden birden kurtulması için yardım edilmelidir; çünkü onun ilerlemesi budur. Sizde, sevgili Herr Kappus, şimdi o kadar çok şeyler oluyor ki, siz bir hasta gibi sabırlı ve nekahet devrinde bulunan biri gibi de güvenli olmalısınız; belki her iki hal sizde vardır; belki daha fazlası da vardır: Siz ayni zamanda, kendisine de bakması gereken doktorsunuz. Fakat burada da, her hastalıkta olduğu gibi, doktorun beklemekten başka bir şey yapamadığı günler vardır. Siz de kendi kendinizin doktoru olduğunuza göre, yapacağınız iş, beklemektir.

Kendi kendinizi fazla tetkik etmeyiniz. Olanlardan çabucak neticeler çıkarmaya çalışmayınız; bırakınız, onlar istedikleri gibi olsunlar. Yoksa kolaylıkla, size şimdi olanlarda bir hissesi bulunan geçmişinize sitemlerle (yani ahlâk bakımından) bakmaya koyulursunuz. Fakat çocukluk zamanınızın yanılmalarından, isteklerinden ve özleyişlerinden, içinizde harekete gelen şeyler, hatırladığınız ve mahkûm ettiğiniz şeyler değildir

Yalnızlık duyan biçare çocukluğunuzun tabiî olmayan münasebetleri, o kadar ağır, o kadar karışık, o kadar çok tesirlere mâruz bırakılmış, gerçek hayatın bağlarından o kadar fazla çözülmüştür ki, içine bir keder girdiği zaman, buna bir keder denilemez. Esasen ad vermekte çok titiz davranmalı; verdiğimiz ad çok defa hayatın çok muayyen bir ihtiyacı olan ve kendinin zahmetsizce alabileceği büyük ve şahsî bir hareketin adı değil, hayatı parçalayan bir katilin adıdır. Sarf ettiğimiz kuvvet de size sırf zafere fazla değer verdiğinizden büyük görünür; duygularınız haklı olduğu halde, başardım sandığınız «büyük» o değildir. Büyük olan şey, yalanın yerine koyabildiğiniz hakikî bir şeyin, gerçek bir şeyin varlığıdır. Bunsuz zaferiniz de, fazla bir şey ifade etmeden ahlâk bakımından sadece bir aksi tesir olurdu; fakat bununla zafer, hayatınızın bir faslı oluyor. Çok iyi dileklerle düşündüğüm hayatınızın bir faslı, sevgili Herr Kappus. Bu hayatın, çocukluğunuzda «büyük» olanları nasıl özlediğini hatırlıyor musunuz? Ben şimdi büyüğü de aşarak daha büyüğünü nasıl özlediğini görüyorum. Bunun ivin de büyümesi hiç bitmeyecektir.

Eğer size bir şey daha söylemem gerekiyorsa, o da şudur: Sizi teselli etmeğe çalışanın zahmetsizce, size ara sıra iyi gelen, sade ve sakin sözler içinde yaşadığına inanmayınız. Onun hayatında da çok zahmetler ve kederler var, sizinkinin de çok arkasında kalır. Fakat başka türlü olsaydı, hiç o bu kelimeleri bulabilir miydi?

Dostunuz:
Rainer Maria Rilke

MEKTUBUN ORJİNALİ

Furuborg, Jonsered, İsveç 4 İkinciteşrin (Kasım) 1904

Benim Sevgili Herr Kappus'um,

Bu mektupsuz geçen zamanda, kısmen yolda idim, kısmen de o kadar meşguldüm ki hiç yazamadım; hattâ bugün bile yazmak bana güç geliyor, çünkü o kadar çok mektup yazmak zorunda idim ki, ellerim yoruldu. Dikte edebilseydim o zaman size birçok şeyler söyleyecektim, fakat bunu yapamadığım için uzun mektubunuza karşılık olarak şu bir kaç satırı gönderiyorum.

Sizi, sevgili Herr Kappus, çok defa, hem de öyle birikmiş dileklerle düşünüyorum ki, bunların herhangi bir şekilde de olsa, size muhakkak surette yardım etmesi gerekir. Mektuplarımın gerçekten bir yardım olup olmayacağında çok kere şüphe ediyorum. Evet, oluyorlar, demeyiniz ve onları sessiz sedasız hiç fazla teşekkür etmeden alınız; gelmek isteyeni de bırakın serbestçe bekleyelim.

Belki sözlerinize ayrı ayrı girişmem faydalı olmayacaktır; çünkü sizi tereddüde düşüren eğilimleriniz, yahut iç ve dış hayatınız arasına bir âhenk yaratmak kudretsizliğiniz, yahut da sizi üzen başka şeyler üzerinde söyleyebileceğim şeyler: Daima söylediğim şeyler olacaktır: daima içinizde, katlanabilmek için yeter derecede sabır bulmanız, inanabilmek için de yeter derecede sâf olmanız için dilekler: güç olana ve başkalarının arasındaki yalnızlığınıza daima daha fazla itimat kazanmanızı isterim. Sonra da bırakın hayatınızda olanlar olsun. Bana inanınız: hayatın her hal üzerinde bir hakkı vardır.

Duygulara gelince: bir araya getirdiğiniz ve sakladığınız duyguların hepsi temizdir; ancak varlığınızın sadece bir tarafını yakalayıp sizi bozan duygular kirlidir. Çocukluğunuz önünde düşünebildiğiniz 'her şey iyidir. Sizi, en iyi anlarınızda olduğunuzdan daha fazla bir şey yapan her şey doğrudur. Her arttırma, bütün kanınızda olursa, sarhoşluk değil, bulanıklık değil de, dibine kadar sevinç ise iyidir. Ne demek istediğimi anlıyor musunuz?

Tereddüdünüz, eğer onu terbiye edebilirseniz, iyi bir vasıf olabilir. O, bilgi edinmelidir, tenkit olmalıdır. Ona, herhangi bir şeyinizi bozmak istediği zamanlar, bir şeyin neden çirkin olduğunu sorunuz, ondan deliller isteyiniz, onu yoklayınız. O zaman o, belki bir şey söyleyemez, belki şaşırır, belki de itiraz eder. Yalnız gevşek davranmayınız, belgeler isteyiniz, her defasında çok dikkatli ve esaslı hareket ediniz; o zaman bir yıkıcıdan en iyi bir işçiniz olduğu gün gelecek, belki de hayatınızı kuracak olanların en akıllısı olacaktır.

İşte bunlar, size bugün söyleyebildiklerimin hepsidir, sevgili Herr Kappus. Fakat size ayni zamanda, şimdi Prag'da «Alman İşi» gazetesinde yayınlanan küçük bir şiirin ayrı basımını gönderiyorum. Bunda, sizinle hayat ve ölüm üzerinde, her ikisinin de büyük ve mükemmel olduğu hakkında konuşmakta devam ediyorum.

Dostunuz:
Rainer Maria Rilke

MEKTUBUN ORJİNALİ

Paris, Noel'in ikinci günü, 1908

Sizden bu güzel mektubu aldığım zaman içim ne kadar rahatladı bilseniz? Sevgili Herr Kappus. Vermiş olduğunuz havadisler, gene gerçek ve söylenebilecek şekilde olduklarından bana iyi göründüler; üzerinde düşündüğüm nispette de onları gerçekten iyi buldum. Bunu ben size aslında Noel gecesi yazmak istiyordum, fakat çok çeşitli ve hiç ara vermeden çalışarak geçirdiğim bu kış içinde eski Noel o kadar çabuk geldi ki, nerede ise en lüzumlu işleri yapmak için bile, zaman bulamıyordum; hele yazmaya hiç koyulamadım.

Fakat bu Noel günlerinde sizi pek çok düşündüm ve otomobilinizde, yalnız cenup rüzgârlarının büyük parçalar halinde sanki yutmak istiyormuş gibi üzerine hücum ettikleri boş dağların arasında, ne kadar ıssızlık içinde olmanız gerektiğim tasavvur ettim.

Bu türlü gürültülere ve hareketlere yer veren ıssızlık çok büyük olmalı; bütün bunlara çok uzaklarda bulunan denizin varlığı ilâve olunduğu, belki de bu prehistorik âhengin sesi olarak beraber aksettiği düşünülecek olursa, o zaman, size ancak, itimat ve sabırla artık hayatınızdan silinemeyecek olan bu büyük yalnızlığı çalıştırmanız temenni olunur. Bu yalnızlık, daha yaşamak ve başarmak için önünüzde olan her şeyde kendini belli etmeyen bir kuvvet olarak devam edecek ve sessizce hüküm vererek müessir olacaktır; tıpkı içimizde, atalarımızdan gelen kanın hiç durmadan hareket ettiği ve kendi kanımızla birleşerek, bir daha tekrarlamayanı meydana getirdiği gibi, hayatımızda her değişen noktayı duyarız.

Evet: sizin bu sağlam, dile gelen varlığınıza seviniyorum. Bu ünvan, bu üniforma, bu vazife, bütün bu el ile tutulan sınırlı şeyler, öyle çevrelerde seçkin bir kaç kişi ile ciddiyet alır ve ihtiyaç olur; sonra da oynayan ve vakit geçiren değil, uyanık tatbik edilen birilerle dolu olan gazetelerin yüksek sesle ilân edildikleri yerde, birdenbire, kim bilir, bütün gayretler, bütün çalışmalar, bütün kuvvetler, henüz erginleşmemiş bir iç hayattan, bir zalimin çıkmasıyla ezilebilir. Bunu da, bir erkek çocuğun soğuk elinden, ürperen bakışlarından, hiç bir şeye iştirak etmemesinden, kardeşleriyle konuşmamasından, onu fazlasıyla ailesinin hükümleri karşısında bulundurduğu için, yemeklerden mümkün olduğu kadar erken kalkmasından daha iyi ne anlatabilir? Öyle ki, o artık annesine ait olduğunu bile nerede ise bilemeyecektir. Derin kalbine bu unsurlar girdiğinden beri duyguları ölçüsünü bu derece kaybeder.

Ey şairlerin anneleri, tanrıların en sevgili mahlûkları, duyulmamış şeyler, herhalde, kucaklarınızda kararlaştırılmış olacak. Sizler, gebeliğinizin ilk anlarında sesler mi işittiniz? Yoksa tanrılar sizlerle sadece işaretlerle mi konuştu?

Yeryüzünde daima artmakta olan belli maddî harikaların henüz daha ardına bile bakılmamışken, dünyanın saf harikaları nasıl inkâr edilir, bilmem? Doğrudur, tanrılar bizimle alay etmek için hiç bir fırsat kaçırmamışlardır: Onlar bize, Mısır'ın büyük krallarını mezarlarından çıkarttılar; biz de onların tabiî şekilde nasıl çürüdüklerini tedkik ettik; onları, hiçbir şeyin korumadığını gördük. Mimarinin ve resmin bütün bu büyük başarıları, hiç bir şeye eriştirmiş değildir. Şifa verici merhemlerin kaynadığı ocakların dumanı üzerinde gökler ağırmamıştır. Balçıktan somunları ve bunların gizlediği lezzetler, belki yeraltı ülkesinden hiç kimse tatmamıştır. Bu anlaşılmaz varlık, en temiz ve en kuvvetli tasavvurlarla düşünüldüğü halde, burada (daima) yine onun bu tasavvurlar tarafından red ve inkâr edildiğini kim tahmin edebilir? O, bizim daha büyük istikbalimiz için nasıl titremesin? Fakat o da düşünmeli ki, onun bulunmadığı yerde, dışarıda dünyanın herhangi bir yerinde sıhhat olsaydı, kat'î sıhhat, o zaman insanın kalbi ne olurdu? Bir anda, yüzyıllar boyunca içinde büyüyen heyecanını

kaybederdi; gerçi şerefli bir tarafı daha kalırdı, fakat ancak gizli gizli, bir zamanlar bir şey olduğu anlatılan tarafı; çünkü gerçekten, tanrıların büyüklüğü de onunla kaimdir: Öyle ki, onlara ne kadar bina tahsis edilse, yine kalplerimizden daha emin bir yerde olamazlar. Buraya, çok defa, uykudan uyanarak, henüz daha kat'ileşmemiş planlarıyla akın ederler. Burada ciddiyetle toplanırlar ve birbirlerine danışırlar, burada kararlar durdurulamaz.

Burada, yanımda, karamsarlığa düşmüş bir gençte, tanrı birdenbire şuurlaşınca, artık bütün bu inkisarların, tatmin edilemeyen heveslerin, uzaktaki tapınakların mânası kalır mı?

Annesi ve babası, bu çocuk için henüz daha bir istikbal göremezler; hocaları maymun iştahlılığına verirler; ruhu, dünyayı kendine zindan eder, ölüm ise onu en iyi bir şekilde neresinden yakalayabilirim, diye bakar: fakat göğümsel olanın tasasızlığı, sularını bu bırakamadığı kaba akıtacak kadar büyüktür. Annesinin bir bakışı, daha bir an önce bu varlığı kavrayabiliyordu; şimdi ise, ölüler dirilip, melekler gökten yere inip ona yardımda bulunsalar bile, ele avuca sığmıyor.

FAKAT, henüz ellerini tanımayacak kadar kendini bilmeyen, tecrübesiz, ruhunun en tabiî hareketlerine yabancı olan bir insan, hiç duyulmamış bir varlık önünde kendini nasıl düzenliyebilir? Alınyazısı, herhalde sonrası için ona en belli bir tabiatı çizdiği halde, bu son mertebeye erişebilmek için, birçok tehditler ve teşvikler arasında henüz ham olan kuvvetlerini nasıl işletebilir? Hele içinden büyüklüğün fışkırması, sadece duygularının yüce manzarasını geçilmez bir halde getirmiyor, tabiatının hakim olduğu ölçüde, gözlerini kaldırarak, şimdiye kadar itimad ettiği ve sevdiği yüzlerde, şüpheli sorular, acı istekler ve tecessüsler seziyor. Buna rağmen, böyle bir durumda olan bir erkek çocuk, gidip bir çoban olabiliyor. Karışık iç konularını uzun sessiz gün ve geceler içinde, hayretle sezdiği mekânı zenginleştirebiliyor. O, ruhundaki sıkışık manzaraları, geniş mekânda yayılmış yıldızlarla müsavî tutabiliyor. Ah, ona kimse telkin yapmasa, kimse de itiraz etmese; siz bunu, bu çok meşgul olanı, zamanından önce, sonsuz bir varlıktan vazife almış olanı, gerçekten meşgul etmek istiyor musunuz?

Onun varlığı, aydınlatılabilir mi? Birdenbire içine düşen kudret, henüz daha kalbinin her köşesine temas eder ve kendisini ona yakın bulur. O zaman ancak, dıştan aslâ erişilmeyen durumun, içten ne müthiş münasebetlere yol açtığı görülür. Gencin şuuruna sığmayan bu nisbetsiz dehânın, orada sevinç ve dehşetlerle dolu, gelişmiş bir şuuraltı âleminde dolaşır. Fakat, öte taraftan da kendisini sürükleyen temiz duyguların tesiri altında mevcut dünya ile temasa geçmek için can atmaktadır. O, böylece içte saklı ve en kudretli olana bağlı olduğu gibi, dışta da, onu küçük şeyler çabuk ve esaslı bir şekilde teşvik eder. Mâkul olanda, mânalı olanı, görünmez değil de, başka türlü göstermeğe çalışmak, sessiz tabiata aykırı olurdu.

Kleist'in gençlik mektuplarını okuyan, fırtınalar içinde gelişen şahsiyetini kavradığı nisbette, Würzburg'daki kapının kubbesinden bahseden yeri, ehemmiyetsiz bulmayacaktır: Burada esasen gergin bir halde bulunan dehâ, aldığı tesirle, bu tesir hafif de olsa, zamanında olduğundan, kendini açığa vurmuştur. Stifter'in de herhangi, üzerinde düşünen bir okuyucusu (bir misal daha vermek için) aslında bir şair olan hikâyecinin iç mesleği, unutulmaz bir günde, bir manzaranın son derece uzakta bulunan bir noktasını dürbün ile yakınlaştırmaya çalıştığı, ve şaşırtıcı hayaller içinde, mekânların, bulutların ve eşyaların kaçıştığını gördüğü, ve böyle bir kargaşalıktan korktuğu anda, artık onu bırakmaz olduğunu,

bu anda, onun açık, hayran kalan ruhu, dünyayı tıpkı Danae'nin dökme Zeus'u gibi içine aldığını zannedebilir.

Sonunda şiir yazmak için her karar, o kadar ehemmiyetsiz, o kadar hiç beklenmedik sebeplerle olmuştur ki, hem ilk defa olarak değil, sanat yolunda gelişen tabiatının hemen her dönümünde, mizacına hâkim olduğu için.

Sizlere, hayranlığın suç ortakları, diye kim söylüyor? Siz ki, gürültüden sesleri boğulan çanlardan, ihmal edilen koruluktaki garip kuş seslerinden, açılan bir pencerenin ağarmakta olan bir sabahın içine attığı parıltıdan, kayalardan aşağı düşen sellerden yahut havadan, bakışlardan, geçenlerin tesadüfi bakışlarından, pencere önlerinde dikiş diken kadınların gözlerini kaldırışlarından, oturarak etrafını gözetlemeye çalışan çok dikkatli, ifadesi nerede ise mektep çocuklarının ifadesini andıracak olan köpeklerden başka bir şey değilsiniz. Büyüklük göstermek için, günlük halatın en küçük hâdiseleri üzerinde ne gibi kararlar veriliyor? Bu hâdiseler o kadar gelişi güzeldir ki, en geniş alınyazılarını bile on binde bir defa dahi değiştirmiyor. Bak! İşte işaret veriliyor ve tanrımsı mısralar, hepsinin üzerinden ölmezliğe doğru yol alıyorlar.

Hiç şüphe yok ki, şair, görüşleri arttığı nisbette, en büyük vazifesini, en büyük olanda görür. O, bu en büyüğü bulduğu yerde, mizacına göre, ya hayranlık duyacak, yahut da onu aşağıya çekecektir. Fakat hareket için kalbinde, çabucak bir haberci işaret vermiştir. Şair şimdi ne yaptığını bilemez. Bu sebepten böyle baştan büyük olana doğru hazırlanamaz; çünkü onun ayni zamanda günlük hayatındaki gayesine de, kendine hâs, tarif edilemeyen yollarda erişmesi lâzımdır. Sonra büyük olan, nasıl malûm olsun ki, o, kendisine, etrafını çeviren âlemde, tıpkı aralıkta, merdiven altında oturan aziz gibi, başka kılıf içinde, şekil değiştirmiş bir halde, küçümseyerek bakıyordu. Fakat bir kere de, önünde açık, emin olarak, hiç bizleri dikkate olmadan, güzellik içinde göründü mü, o zaman Petrarca gibi, çıkmış olduğu dağın üzerinden gördüğü sayısız manzaralar karşısında ruhunun uçurumlarım araştırması bile, kendisini orada, güçlükle yaşadığı yabancı yerlerden çok daha yakın gelen ruhunun sığınaklarına kaçmayacak mıydı?

İçten, Tanrı'nın uzaktan gök gürültüsünü andıran sesinden ürkerek dıştan da, durdurulmayacak kadar çok hayallerin hücumu ile şaşırarak, üzerinde ısrarla işlenilen bu varlığın, ancak, her iki dünya arasındaki şerit üzerinde durabilecek kadar bir yeri vardır; fakat birdenbire, hiç ilgisi olmayan küçük bir hâdise, onun bu müthiş durumunu hiç suçu olmadan sarsar. İşte bu an, terazinin bir kefesinde, sonsuz mesuliyetlerle yüklü olan kalbi dururken, öbür kefesine yüce sükûna erdirecek olan mukabil vezni, büyük şiirini koyduğu andır.

Büyük Şiir, bunu şimdi söyler söylemez, onun son zamana kadar neden oluş halinde bulunan bir şey diyecek hükümden kaçırarak doğrudan doğruya bir varlık olarak almam, aydınlanıyor. Eğer, arkasında, bunu yaratanın kendisi dahi görünmüş olsaydı, ortalığı birdenbire sessizliğe bürümüş olan kudreti, ben yine tasavvur edemezdim. Katedralleri kuran mimarlar, tohumlar gibi nasıl birdenbire intaş (toprakta çimlenme) ediyorlar, büyüyorlar, çiçekleniyorlar ve artık kendileriyle aydınlatılamayan eserleri andırarak sanki eskiden beri varmış gibi görünüyorlarsa, geçmişin ve bugünün büyük şairleri de, benim için öylece anlaşılmaz olmuşlardır. Her biri, kalbindeki kulesi ve caniyle yerlerini almışlardır. Ancak, son ve derhal yukarıya bakarak ilerlemek isteyen bir gençlik, oluşunu, şiirlerinin oluşunda ehemmiyetle belirttiğinden beridir, başarıları yanında, bu başarıları meydana getiren ruhun durumunu da

anlamak istedim. Fakat şimdi de, şiirlerin yavaş yavaş şekillendiklerini tasdik etmekle beraber, onlara bir buluş diye asla bakamıyorum. Bana daha çok, şiir heyecanını duyan bir ruhtan aramızda (keşfedilmemiş yalnız manzaraları gibi) gergin bir halde bulunan bir kudretin dışarıya çıkması gibi geliyor.

Güzel bir şekilde gerçekleştirme yönünden, son günlerde, otuzuna basmış olanlardan bir kaçı için bile şimdiden neler başarılabilecekleri tedkik edilecek olursa, o zaman, çok az bir zamanda, son otuz yıl içinde hayranlığımızı arttıran şeylerin, çalışmalarını tamamlayacak olanların, ancak hazırlık olduğu ümit edilebilir. Açıktır: Muhtelif durumlar, müsait şekilde bir birleriyle uzlaşmalı ki, böyle tam bir muvaffakiyet mümkün olsun. Bu durumlar tedkik edilecek olursa, dışa ait olanları o kadar çoktur ki, insan içe ait olanlara kadar nüfuz etmekten vazgeçer. Tahrik edilen merak, ve serbest zamanı durmadan işgâl eden yüzlerce buluşlar, ruhun bütün gizli yerlerine girer ve dalgalarının üzerinde kolaylıkla, kimlere takılırsa erkenden, yavaş yavaş ve güçlükle, günün ışığına çıkaran şekiller meydana getirir. Vakit geçirmek için fazla mümareseli (Çalışarak meharet kazanmak, üstadlık etmek. Bir işe devam ederek ihtisas sahibi olmak.) olan bu zaman, kendisini birdenbire sınırlarda, belki henüz tanrımsı bir vesile olmadan ortaya çıkmamış olan bir yerde apaçık olarak buluyor. Her yere girerek, atölyeleri, seyir yerleri yapar, ve yemeklerini kilerde yemenin aleyhinde değildir. Bunda belki haklıdır, çünkü kendisi gelecekten gelmektedir. O, bizi uzun zamandan beri, hiç bir misafirin meşgul etmediği gibi meşgul eder: O, çeker, iter ve toplayıp kaldırır. Hepimiz ona çok minnettarız. Fakat buna rağmen, acaba ona bir an olsun, itimatsızlıkla bakmamış olan biri var mıdır? Acaba o, hiç kendi kendine, gayesinin gerçekten verimli olmak mı, yoksa sadece ruhun mihaniki bakımdan daha iyi, daha tükendirici şekilde boşaltmak mı olduğunu sormuş mudur? O, bizi daima, yeni gösterilerle şaşırtmaktadır; fakat önümüze, içimizde karşılık olarak hiç bir şeyi ileri götürmediği halde, ne kadar da çok şeyler koymuştur. Gerçi ben, onun, ayni zamanda karar vermiş elan gençliğe, en temiz iç gerçeklerini yavaş yavaş görünür ve tam mukabil değerlerde şekillendirmesi için en beklenilmeyen vasıtaları vereceğini kabul etmek istiyorum; evet, onun bu vasıtalara en yüksek derecede malik olduğuna inanmak istiyorum. Fakat ona, zamana, sanat bakımından bazı yeni kazançlar atfetmek istediğim anda bile, yine akıl almaz şiirlere hayran oluyorum.

Genç şairler arasında, bugünlere cesaret edileni ve son hadde vardırılanı kendi gördüğü için faydalandırmayı bilen bir kişi bile olmasa, yine de şairi ve onun iç tabiatını güç bir şey diye aldığım için korkmayacaktım. Bütün kolaylaştırmalar, ne kadar nüfuz ederse etsin, güç olanın, güç olduğundan memnun olduğu yere kadar giremez. Başkalarının, kendilerinden uzaklaştırıldıkları ve içlerinde yatıştırıldıkları en olmayacak şeylerin, nihayet kalbinde erkenden ayaklanması alınyazısı olmuş olan birinin durumunu ne değiştirebilir? Hele içini, Tanrı doldurunca o zaman kim bilir, ne türlü bir sükûn bulur?

ŞAİR ÜZERİNE

Şairin durumunu ve gerçek anlamını ben tam mânasiyle bir kere idrâk ettim. Bu da Philâ adasından geniş bentlere doğru giderken büyük bir yelkenlide oldu. Önce cereyana karşı gidiyorduk; kürekçiler zahmet çekiyorlardı. Hepsi de karşıma geçmişlerdi. Doğru hatırlıyorsam, on altı kişi idiler; her bir tarafa dörder kişi ayrılmıştı; ikişer ikişer, sağ ve sol küreklere sarılmışlardı. Arasıra, birinin, yahut ötekinin gözleri gözümüze ilişiyor, fakat çoğununki hiç bir şey görmüyordu; bunlar ya havaya açılmış gözler, yahut da sadece

vücutlarını çeviren mâden parçalarının arasında sıcak ruhlarının serbest aktığı yerlerdi. Fakat buna rağmen, insan, onlara bakınca, zaman zaman bu gözleri düşünceli, birinin üzerine saplanmış bir halde yakalıyordu; sanki bu kürek mahkûmu, bu yabancı, kıyafetini değiştirmiş adamın, kendisinin kim olduğunu ortaya çıkaracak haller tasavvur ediyordu. Yakalandığı zaman, derhal ağır bir surette derinleşen ifadesini kaybediyor, bir an, bütün duyguları sarsılıyor, fakat yine derhal uyanık bekleyen bir hayvanın bakışım alıyor, yüzünün asil ciddiyeti, alıştığı bahşiş isteyen abdal bir surata dönüyor ve sanki teşekkür etmek için tavrım değiştiriyor, aşağılık duygusunu ifade için de budalaca bir hareket için hazırlanıyordu. Fakat çoğun olarak, kürekte olanların uzun müddet içlerinde taşıdıkları bu aşağılık duygusu ile ondan ayrılmayan intikam duygusu da beraber doğuyor ve hiç durmadan yabancıya, öbür dünyada bulmuş olması gereken bir inançla nefret duyarak bakıyordu. Ben yelkenin arka tarafına oturan bu ihtiyarı birçok defa tedkik etmiştim. Elleri ve ayakları en samimî bir şekilde yan yana gelmiş, aralarında da sanki bu kol ve bacaklarda bir yakınlığı varmış gibi, dümenin demiri, kullanıldığına ve durdurulduğuna göre sağa sola hareket ediyordu. Yırtık, kirli elbisesi içindeki vücudu bahsetmeğe değmez; yüzü, eski sarığının altında, tıpkı bir dürbünün parçaları gibi içiçe geçmiş, o kadar alnına yapışmıştı ki, altından gözleri sanki süzülüyordu. İçinden neler geçtiğini Tanrı bilir; o, sanki insanı iğrenç bir şeye sokabilecekmiş gibi geliyordu. Onun gözüne dikkatle bakmak isterdim, fakat ona döndüğüm zaman, o kadar kulağımın dibinde idi ki, onu bu kadar yakından tedkik etmek çok göze çarpacaktı. Hem üzerimize doğru akan geniş nehrin manzarası, içine girmekte olduğumuz güzel, daima gelmekte olan mekân, kesilmeyen dikkate o kadar değiyor, o kadar iyileştirici bir tesir yapıyordu ki, ihtiyarı bırakarak yerine, gitgide büyüyen bir sevinçle, bütün şiddet ve zorbalıklarına rağmen düzenlerini kaybetmeyen gençlerin hareketlerini tedkike koyuldum. Kürekleri o kadar kuvvetle çekiyorlardı ki, uçlarına asılarak, ağızları her suya daldırışlarında, tamamıyla yerlerinden kalkıyor, bir ayaklarını önlerindeki sıraya dayıyor ve sekiz küreğin ağzı aşağıda, suların içinde cereyanı yenerken vücutlarını kuvvetle arkaya atıyorlardı. Bu esnada da ritmi muhafaza için bir nevi sayı sayıyorlardı; fakat işleri, onları o kadar meşgul ediyordu ki, geriye, çıkaracak hiç sesleri kalmıyordu. Çok defa, teneffüs bile yapılamıyor, fakat buna mukabil arada, hepimizin farkında olduğu ve garip bulduğu bir ses yardıma koşuyordu; ve ritim için değil, ayni zamanda, bu da çok belli idi, içlerindeki kuvveti harekete getiriyordu; öyle ki, hafifleyerek henüz sarf olunmamış küvetlerini kullanmaya başlıyorlar: Aç bir çocuğun elma yemesi ve tuttuğu tarafın kabuk kısmına kadar henüz yenmediğini görünce, sevinçle yeniden yemeye koyulması gibi.

Artık daha fazla önde, sandalımızın sağ kenarında oturan adamın kim olduğunu gizleyemeyeceğim. Onun şarkı söylemek istediği anı ben sanki duyar gibi oluyordum; yanılmış olabilirdim. O, şarkısına birdenbire başlıyordu; çok gayri muntazam fasılalar vererek, her zaman da yorulduğu anlarda değil, aksine, herkes şarkısını, hem bir defaya mahsus olmak üzere de değil, çok canlı, evet hattâ küstah buluyordu; fakat buna rağmen yerinde idi ve hareketlerine uyuyordu. Tayfalarımızın ruh halleri, ona ne dereceye kadar iştirâk ettiklerini bilmiyorum, hepsi onun arkasında idiler; o da sırf ruhunda enginlikle birleşen hareketti; o, kendisini yarı kesinlikle, yarı hüzünle bu harekete vermişti. Onun için de yelkenlimizin ilerlemesi ile bize karşı koyan kuvvetin arasındaki müvazene daima ifadesini buluyordu, ara sıra yalnız, taşıyor: o zaman da şarkıya başlıyordu. Böylece yelkenimiz mukavemeti yeniyor; fakat o, büyücü, bu yenilmeyecek olanı, bir sürü, uzun dalgalanan ve hiç bir yere ait olmayan seslere çeviriyor, bu sesleri de sonra herkes kendine alıyordu.

Etrafındakiler, el ile tutulabilecek en yakın şeylerle meşgul ve onları yenmeğe çalışırken, onun sesi, uzaklara olan münasebeti ilgilendiriyor ve bizi çekinceye kadar ona bağlıyor.

Nasıl oldu bilmiyorum, fakat bu şahısta birdenbire şairin durumunu kavradım, onun yerini tayin ettim ve zamanın içindeki tesirini anladım. Hiç çekinmeden ona bundan başka her yer esirgenebilir, yalnız burada ona katlanmalı.

Kaynak: Rainer Maria Rilke, Genç Bir Şaire Mektuplar, Çeviren: Melâhat ÖZGÜ, Remzi Kitabevi ,1944

DUİNO AĞITLARI, Rainer Maria RİLKE

Çeviren A. Turan Oflazoğlu

ÖNSÖZ

I

Rilke, Ağıtlara 1912 yılında, Trieste'ye yakın Duino Şatosu'nda başladı. Şatonun sahibi Thurn ve Taxis Hohenlohe Prensesi Marie, yakın arkadaşı olduğundan, aylarca kendi evindeymiş gibi, yalnız kalabilmişti burada. Bir gün, hemen karşılık isteyen bir iş mektubu aldı. Ne yazacağını şaşırmıştı; karmakarış olan düşüncelerini yatıştırmak, düzene sokabilmek için dışarı çıktı. Zorlu bir fırtına esiyordu; şatonun tam bitiminde başlayan uçurumun dibinde deniz, uğul uğuldu. Dalgın gezinirken, birdenbire fırtınanın içinden ona biri seslendi sanki:

Kim duyar, ses etsem, beni melekler katından?

O akşam Birinci Ağıt tamamdı. Çok geçmeden İkinciyi yazdı. Ama ötekiler için hayli beklemesi gerekti. Altıncı Ağıt'ın büyük bir kısmıyla Dokuzuncunun birkaç mısraı 1913'te, İspanya'da yazıldı. Duino'da başladığı Üçüncü Ağıt'ı, yine 1913 yılında, Paris'te bitirebildi. Dördüncü Ağıt'ı 1915'te, Munich'de yazdı.

Birinci Dünya Savaşından sonra yorgun düşmüştü; 1919'da, dinlenmek üzere İsviçre'ye gitti; kesintiye uğramayan, sürekli bir yalnızlık kurmak istiyordu kendine. 1912'de Duino'da başlayan işi bitirmesi gerekti. Bir dostunun yardımıyla, 1921'de Muzot Şatosuna yerleşti. 1922'de beklediği olmuş, dili çözülmüştü yine. Bir arkadaşına çektiği telgrafta "Yedi ağıt tamam" diyordu. Postaneden eve döndüğünde, daha önce yazdığı parçalardan, Sekizinci ile Dokuzuncu tamamlandı. Birkaç gün sonra, Duino Şatosunun sahibi Prenses Marie'ye Onuncu Ağıt'ın da bittiğini taşkın bir sevinçle bildiriyor, diyor ki:

"Birkaç gündür, (hani o Duino'dakine benzer) adsız bir fırtına, bir kasırga vardı içimde, varlığımın bütün örgüsü lif lif olmuş, çözülmüştü,yemeyi içmeyi düşündüğüm yoktu, Tanrı bilir kim besledi beni.

Ama artık var o . VAR.

Âmin.

Demek ayakta durabildim buraya dek, baştan sona. Baştan sona. Ve buydu gereken, yalnız bu.

Kassner'e adadım birini. Bütünü sîzindir, Prenses, nasıl sizin olmasın ki! Adı, Duino Ağıtları olacak.

Kitapta (tâ baştan beri sizin olanı size veremeyeceğimden) ayrıca adanma olmayacak, yalnız '...nin mülkünden' olacak".

Rilke, kasırgaya benzettiği bu yaratma döneminde yalnız Ağıtları tamamlamakla kalmamış, on sekiz günde, elli dört şiirlik Orfeus'a Soneler'i de yazmış, kendisini Muzot'da ziyarete gelen Kippenberg'e eserinin tamamlandığını, artık toplu baskı için hazırlıklara başlayabileceğini söylemiştir.

2

Duino Ağıtları'nın ana simgesi "melek"tir. Buradaki melek, Rilke'nin daha önceki şiirlerinde, örneğin, Görüntüler Kitabı'nda rastladığımız, çocuğu kara düşlerinden kurtaran, yüreğin karanlığından çıkarıp "bütün kuleler üstüne kızıl bayraklar gibi yerleştiren" o yardımcı melek değildir; ana sevgisi gibi hazır ve nâzır bekleyen, belirsiz ve korkulu durumlarda gecenin görüntülerini bildik, zararsız nesnelere çeviren melek değildir. Rilke, Duino Ağıtları'nın meleği geleneğin melek anlayışıyla karıştırılmasın diye, sık sık açıklamalarda bulunmuştur. **Ağıtları Lehçeye çevirene yazdığı bir mektupta şöyle der:**

"Ağıtlardaki meleğin, Hıristiyanlığın meleğiyle hiçbir ilgisi yoktur; o daha çok, İslam'ın meleklerine yakındır...

Bizim yapmakta olduğumuz, görünürü görünmeyene çevirme işi, Ağıtların meleğinde tamamlanmış gibidir artık... Ağıtların meleği, görünmeyende daha yüksek bir gerçeklik derecesinin tanınmasına tanıklık eden varlıktır. Bu yüzden 'ürkünç' gelir bize, çünkü biz, onu sevenler ve değiştirenler, görünüre sarılmaktayız daha".

Rilke, Ağıtların meleği İslam'ın meleklerine daha yakındır derken, Cebrail'in Muhammed'e ilk kez görünmesini düşünüyordu herhalde: Bir gün peygamber, Hıra Dağında yapayalnız otururken, Cebrail ansızın belirince önünde, korkudan dili tutulur, zangır zangır titrer, ve Melek der: OKU! ***(Rilke' nin daha önce yazdığı şiirler arasında,*** **MUHAMMED'İN YAKARMASI** ***adlı bir sone vardır.)***

Rilke'nin bu 'ürkünç' meleğine daha başka kaynaklar aramak gerekirse, El Greco'nun o nerden gelir bilinmez ışıklar içre devinen, gökle inercesine heybetli meleklerini ve **Nietzsche'nin "her şeyin üstünde göğü gibi duran"** Üstinsan'ını düşünebiliriz. Sonra, on altıncı yüzyılın ünlü simyacılarından Paracelsus'un melekleri anlatışı var:

"Meleklerin gücü neye mi yeter? Her şeye. Çünkü onlardadır Tanrı'nın bütün bilgeliği, bütün sanatı. Melekler dupduru ve tertemizdirler, uyumazlar, sonrasız bir uyanıklık durumundadırlar. Kişinin gövdesi uykuya kapatılmıştır; bunun içindir ki, meleklerin bilgeliğine, yani Tanrı'nın bilgeliğine ve sanatına erişmek istiyorsa, uyandırılması gerekir".

Ağıtların meleğinde de tam bir uyanıklık, tam bir bilinçlilik vardır; kişinin uyanmaya çalıştığı bütün uykulardan uyanmıştır o; kişinin aşmaya çalıştığı bütün sınırları aşmıştır, bütün zıtlıkları kendinde eritmiştir o; düşünce ve eylem, iç ve dış, görünen ve görünmeyen, gerçek ve ülkü, onda birdir. Bu yüzden, kişi ona baktıkça, kendi yetersizliğini bütün kesinliğiyle duyar da umutsuzluğa kapılır; ama bu ürkünç varlığın altında ezilirken, birden çakar içinde: **"Benim yarıda bırakmak zorunda kaldığım her şeyi tamamlamış, benim bütün özlemlerimi gerçekleştirmiş biri var işte, ben de ona benzemeye çalışmalıyım."** Böylece melek, bir yandan yılgı salarken, bir yandan da devinme kaynağı olur kişinin.

Ağıtların, melekten başka bellibaşlı simgeleri, kahramanlar, sevgilerine karşılık görmemiş (hepsi de kadın) büyük sevenler, analar, genç yaşta ölenler, oyuncak bebekler, hayvanlardır; bir de Onuncu Ağıt'ın Yasları var. Rilke'ye göre, ozanın ödevi bunları ve bütün nesneleri, ağaçları, testileri, araçları, yıldızları, çiçekleri, evleri, vb. ayrı gayrı gözetmeden dile getirmek, övmektir. Dışarda kendi başlarına duran şeyleri görünmeyenle değiştirerek, yürek nesneleri yapmaktır, Melekle yarışmaktır.

3

Rilke, Duino Ağıtları'nı, yaratıcı gücünün en büyük başarısı sayar, daha önce yazdığı şiirlerin hepsini bunlara hazırlık olarak görür. Ozan bu şiirlerde, kolay kavranmayan, yer yer soyut deyimlerle yüklü bir dil kullanır. Bu dilin güçlüğünden Almanlar bile yakınırlar.

Kitabın sonuna bazı açıklamalar koymayı gerekli buldum. Özel yorumlarla okurun önüne durmak istemediğimden, nesnel bilgiler sunmakla yetindim.

A. Turan OFLAZOĞLU

THURN VE TAXIS-HOHENLOHE PRENSESİ MARIE'NİN MÜLKÜNDEN

BİRİNCİ AĞIT

Kim duyar, ses etsem, beni melekler katından?

Onlardan biri beni ansızın bassa bile bağrına,

yiterim onun daha güçlü varlığında ben. Güzellik

güç dayandığımız Ürkü'nün başlangıcından özge nedir ki;

ona bizim böylesine tapınmamız, sessizce hor görüp bizi

yok etmediğinden. Her melek ürkünçtür.

Kendimi tutar bu yüzden, yutkunurum

baştan çıkaran çağrısını karanlık hıçkırığın. Ah, kim var ki

kullanalım? Ne melekler, ne insanlar;

kurnaz hayvanlar bile farkındadır ki

pek rahat değiliz bu yorumlanan dünyada biz. Olsa olsa

yamaçtaki bir ağaç kalıyor bize

her gün görülecek; dünün sokağı kalıyor bize

ve sarsılmaz bağlılığı bir alışkanlığın

bizi seven ve kalan ve gitmek istemeyen.

Ah, bir de gece var, gece, gökle dopdolu yel

yüzümüzle beslenirken; kime kalmaz ki o, özlenen,

tatlı tatlı büyü bozan, yalnız yüreğin karşısında

yorgun argın durup. Sevenlere karşı daha mı yumuşaktır o?

Ah, onlar yazgılarını gizlerler ancak kendi aralarında.

Bunu bilmiyor musun daha? At boşluğu kollarından

solunduğumuz uzaylara; belki kuşlar böylece

duyar genişleyen havayı, daha tutkulu uçuşlarında.

*

Evet, sen baharlara gerektin. Nice yıldız
bekler dururdu sen göresin diye. Nice dalga
yükselirdi geçmişte sana doğru, ya da
bir açık pencerenin önünden geçerken
verirdi bir keman kendini. Bütün bunlar görevdi.
Ama sen yeterli miydin ki? Beklemek yüzünden
dalgın değil miydin hep, bir sevgilinin gelmesini
bildirmiş gibi her şey? (Onu barındırmak
sanki elinden gelirmiş gibi; o büyük, garip düşünceler
girip çıkarken sana, sık sık gece yatısına kalırken.)
Özlersen ama, türküle sevenleri; onlar neler duyarlar,
ünü daha yeterince ölümsüz kılınmadı.
Onlar, nerdeyse imrenirdin, o bırakılmış olanlar, gördün ki
daha çok severler o dindirilmiş olanlardan. Başla
hep yeniden, onların erişilmez övgüsüne;
düşün: ilerler Kahraman, onun batması bile
bir araçtır ancak üst varlığa: son doğumuna.
Ama sevenleri yorgun doğa kendine alır
iki kez yaratılmazmış gibi böylesi güç. Gaspara Stampa'yı
düşündün mü ki yeterince; sevgilisi çekip giden kız,
bu seven kadının üstün örneğine bakarak
duyabilsin: onun gibi olsam ben de? Bu en eski acıların
daha verimli olması gerekmez mi sonunda bizim için?
Vakti gelmedi mi, sevgide kendimizi
sevgiliden kurtarmanın ve titreyerek katlanmanın:
nasıl katlanırsa ok yaya, gerilen fırlayışta
kendinden arta bir şey olmak için. Kalmak nerede var ki..
*
Sesler, sesler. Dinle gönlüm, eskiden ancak
ermişlerin dinlediğince: onları dev çağrı
kaldırırdı yerden; ama bu olmaz kişiler
diz çökerlerdi hep, hiç mi hiç aldırmadan:
böyle dinlerdi onlar. Sen Tanrı'nın sesine

dayanamazsın, nerde! Ama dinle soluğu,

sessizlikten üreyen kesintisiz bildiriyi.

Hışırdar işte sana doğru genç ölenlerden.

Ne zaman bir kiliseye girsen Roma'da, Napoli'de,

onların yazgısı sessizce sana seslenmedi mi?

Ya da bir yazıt yücelikle kabul ettirdi sana kendini,

Santa Maria Formosa'daki levha gibi, daha geçenlerde.

Benden ne isterler? Ruhlarının dupduru devinmesini

zaman zaman bir parça engelleyen

o haksızlık belirtisini gidermeliyim usulca.

*

Artık yeryüzünde barınmamak yadırganır elbette,

güç kazanılmış alışkanlıkları artık kullanmamak,

güllere ve neler vadeden öbür nesnelere

bir insanca geleceğe göre anlam vermemek;

eskiden her neysen sonsuzca kaygılı ellerde,

artık hiçbiri olmamak; kendi adını

bırakıvermek bir yana, kırık bir oyuncak gibi.

Yadırganır, istememek artık isteklerini. Yadırganır

eskiden bağlantı olan ne varsa, şimdi gevşek, uçuşur

görmek boşlukta. Ölü olmak da güçtür,

gecikmeyle yüklü olmak, kişi daha rastlamadan

sonrasızlık izine.Bir var ki canlılar

aynı yanlışı yaparlar hep: pek kesin sınırlar çizerler.

Melekler bilmezmiş, ölüler arasında mı gezerler

diriler arasında mı. Sonsuz akıntı

kürer bütün çağları hiç durmadan,

her iki ülkeden geçip ikisinin de seslerini bastırarak gürleyişiyle.

*

Sonunda bizi gereksinmezler artık, erken göçenler,

kişi artık yeryüzü şeylerinden kesilir, nasıl kesilirse

ana memesinden usul usul. Peki biz, böyle yaman sırları

gereksinenler, biz, kutlu ilerlemesi sık sık

acıdan doğanlar: var olabilirmiyiz onlarsız?

o öykü boşuna mı, Linos'un yasını tutarken hani

atılgan ilk ezgi işleyince uyuşukluğa,

ürkmüş uzayda sanki tanrımsı bir genç ansızın

ayrılınca büsbütün, duymaya başlamıştı boşluk

o titreşi mi, –şimdi bizi büyüleyen, avutan, yardım eden?

değiştiği dile gelmez yer,

döner bu boş pek çoğa.

O çok büyük sayıların

sıfır ettiği yer.

*

Alanlar, ey Paris'teki alan, sonsuz panayır,

kadın şapkacısı Madame Lamort'un

sarıp bağladığı yer tedirgin yollarını yeryüzünün,

o sonsuz şeritleri; bunlardan hep yeni fiyongalar,

süsler, çiçekler, düğmeler, meyveler yaptığı, hepsi

yalancıktan renkli, yazgının

kelepir kış şapkalarını süslemek için.

…………………………………………..

Melek: bir yer olsa, bizim bilmediğimiz, orda,

dile gelmez bir kilim üstünde, gösterse sevgililer

burda bir türlü ortaya koyamadıkları

gönül uçuşlarının yüce, korkusuz örneklerini,

haz kulelerini, nicedir

duracak yer olmadığından titreyerek

birbirine dayanan merdivenlerini, bunu becerseler

önünde halka olmuş seyircilerin, sayısız, sessiz ölülerin

onlar atmaz mı o son, hep saklanan,

hep gizlenen bizim bilmediğimiz, sonrasızca

geçerli mutluluk sikkelerini

dinmiş kilimin üstünde en sonu

gerçekten gülümseyen bu çiftin

önüne ?

ALTINCI AĞIT

İncir ağacı, öteden beri anlam yüklüdür gözümde
senin çiçek açmaya nerdeyse hiç yer vermemen
ve tam vaktinde kesin kararlı meyveye,
övgüsüz, iletivermen en katkısız sırrını.
Eğik dalın, çeşme borusu gibi, sürer özsuyu hep
aşağı doğru ve yukarı: uyanmış uyanmamışken,
sıçrar uykusundan en tatlı başarının mutluluğuna.
Bak: kuğudaki tanrı gibi.
.. .Bizse geç kalırız,
âh, çiçeklenmeyle övünürüz; çoktan açığa çıkmış,
gireriz ertelenmiş özüne son meyvemizin.
Eylemin basıncı pek az kimsede öyle güçlü yükselir ki,
gece havasınca baştan çıkaran çiçeklenme ayartısı
ağızlarının gençliğine dokununca, göz kapaklarına dokununca,
parıl parıl yanan yürekleriyle hep dururlar sımsıkı:
belki ancak kahramanlarda ve erken ayrılmaya seçilenlerde
bunların, bahçıvan Ölüm başka türlü bükmüş damarlarını.
Fırlar ileri bunlar: önünde giderler fatih gülümseyişlerinin,
usul biçimli Karnak kabartmalarındaki o
üstün gelmiş hakanın atları gibi tıpkı.
*
Şaşılası bir yakınlık görülür erken ölenlerle kahraman arasında.
Süre ilgilendirmez onu. Kahramanın yükselişi varlıktır. Hiç
durmadan ilerleyerek, girer değişmiş takım yıldızına
sürekli tehlikesinin. Onu pek az kimse bulur orada. Oysa yazgı,
bizi karanlık karanlık gizleyen, kendinden geçip ansızın
türküler onu taşkın dünyasının fırtınası içine.
Kimse yok onun gibi duyduğum. Birdenbire,
akan havayla gelen karanlık yankısı yarar geçer beni.
*

Derken nasıl gizlenesim gelir bu özleyişten: keşke âh,
keşke bir küçük oğlan olsaydım, ona yaklaşsaydım,
otursaydım dayanıp gelecekteki kollara, Samson'u okusaydım: anası
önce nasıl hiçbir şey doğurmamış ve sonra doğurmuş her şeyi.
*
O daha senin karnındayken, ey ana, kahraman değil miydi,
senin karnında başlamadı mı hakanca seçmesine?
Binlercesi kaynardı dölyatağında, O olmayı arzulardı,
oysa bak: kavrayıp atardı, seçerdi, elinden gelirdi bu.
Sütunları devirdiyse, senin gövdenin dünyasından
daha dar dünyaya fırlarken oldu bu: orda
seçer dururdu hep, eylerdi. Ey kahraman anaları,
ey azgın ırmakların kaynakları! Siz, yüreğin tâ
kenarından, ağlayarak, genç kızların çoktan
atıldığı vadiler: oğula sungu olmaya.
Kahraman hışımla geçerken sevgi duraklarından,
uğrunda çarpan her yürek ancak yukarı kaldırırdı onu:
öteye döner dönmez, gülümseyişlerin bittiği yerde dururdu,
bir başkası.
*

YEDİNCİ AĞIT

Gönül okşamak değil artık, gönül okşamak değil, bundan çıkan ses
olacak çığlığının örneği; kuş gibi dupduru seslensen de-
kabaran mevsim onu kaldırırken hani, kuş nerdeyse unutur ya
tedirgin bir şey olduğunu, baharın gönlü açık göğe
fırlattığı bir yürek olmadığını sadece. Onun gibi,
sen de, ondan geri kalmadın, ardına düşmek istersin
daha görülmemiş, seni sessizce farkedecek bir eşin:
onda bir karşılık uyanır usulca ve dinleyerek ısıtır kendini,-
senin yoğun duyguna parıl parıl yanan bir eş duygu olmak için.
Âh, anlardı bahar, hiçbir kuytu, bildirinin sesini
yankılamaktan geri durmazdı. Dupduru, evetleyen bir sabah

o soran, küçücük kavalı önce bir yankılayarak
büyülten sessizliğe bürür ortalığı.
Sonra merdivenden yukarı, çağrı merdiveninden, geleceğin
düşlenen tapınağına; sonra titreyen ses, o çeşme:
fışkıran suyunu, daha yükselirken, Düşmenin kavradığı
umut veren bir oyunda.. .Ve bundan önce, yaz.
Yaz sabahları değil yalnız, bu sabahların
güne dönmesi ve Başlangıçla akması değil yalnız.
O günler değil yalnız, çiçeklerin çevresinde incecik ve yukarda,
çevresinde biçimli ağaçların, o güçlü ve yaman.
Bu açılmamış güçlerin kaynaması değil yalnız,
yollar değil yalnız, akşam çimenleri değil yalnız,
geçmiş gökgürültüsünden sonraki canlı duruluk değil yalnız,
gelen uyku ve bir önsezi değil yalnız, akşamları...
geceler de! O pek yüce, o yaz geceleri,

AÇIKLAMALAR

BİRİNCİ AĞIT

44. mısra Gaspara Stampa

1523'te Padua'da doğdu. Yirmi altı yaşında, Venedik'te Collalto Kontu'na gönül verdi. Kont, Fransa'ya gidince, Gaspara'yı unuttu; döndüğünde, başka biriyle evlendi. Kadın, yeni sevgililerle, dinle avuttu kendini. 1554'te, otuz bir yaşında öldü. Collalto Kontu'na duyduğu sevgiyi dile getiren iki yüz kadar sonesi vardır.

64. m. Santa Maria Formosa

Venedik'te bir kilise. Rilke'nin bu kilisede gördüğü levhada şunlar yazılıdır:

"Hayat sürdükçe, başkaları için yaşadım; şimdi, ölümden sonra, yok olmadım, soğuk mermer içre kendim için yaşamaktaydım. Ben Hermann Wilhelm idim. Flandır yasımı tutar, Adria bana ağlar, yoksulluk beni çağırır.

16 Eylül 1593'te öldü."

83-84-85. m. Sonsuz akıntı

Kürer bütün çağları hiç durmadan, her iki ülkeden geçip ikisinin de seslerini bastırarak gürleyişiyle.

Rilke, Ağıtları Lehçe'ye çevirene yazdığı bir mektupta diyor ki: "Ağıtlarda, hayatın evetlenmesi ve ölümün evetlenmesi, tek şey olarak açığa vurur kendini. Burda yaşandığı ve kutlandığı gibi, birine hak tanıyıp ötekine tanımamak, sonunda bütün sonsuzluğu dışarda bırakan bir sınırlama olur. Ölüm, hayatın bizden öteye dönmüş, bizce aydınlatılmamış yüzüdür: Bu sınırlanmamış ülkelerin ikisinde de barınan, ikisinden de bitmez tükenmez besinler alan varlığımızın en büyük, mümkün olan en

büyük bilincini gerçekleştirmeye çalışmalıyız.. .Gerçek yaşama yolu her iki ülkeden geçer, en güçlü dolaşımın kanı akar her ikisinde: Ne bura var ne öte, ancak büyük birlik var, 'Meleklerin', o bizi aşan varlıkların barındığı birlik."

91. m. Linos'un yasını tutarken hani

Linos, Eski Yunanın doğa tanrılarından, Linos türküsü de, geçmekte olan yaza ağıt. Bazen türkünün ve genel olarak müziğin kaynağıyla bu türkü arasında bağlar kurulur, Linos'un ölümünden duydukları korku ve ürküyle uyuşanların, Orfeus'un türküsüyle canlandırıldıkları söylenirdi.

İKİNCİ AĞIT

3. m. Tobias'ın günleri nerde

İsrailoğullarından Tobit, tutsak gittiği Ninova'da ölümünün yaklaştığını anlayınca, oğlu Tobias'a, Media'da birine para bıraktığını, bu parayı gidip almasını söyler. Tobias, kendisine kılavuzluk edecek birini aramaya çıktığında, meleklerden Rafael'i bulur. Ama onun melek olduğunu bilmez; ve ona der: "Benimle Rages'e gelir misin? Ve sen oraları iyi bilir misin?" Melek, oraları iyi bildiğini, kendisiyle geleceğini söyler.

BEŞİNCİ AĞIT

Rilke bu şiiri yazarken, Picasso'nun Les Saltimbanques adlı tablosundan geniş çapta esinlenmiştir. Resmi, Munich'te bir arkadaşının evinde görüyor; bir süre resimle birlikte kalmak istiyor. Daha sonra Beşinci Ağıt'ı, resmin sahibi Frau Hertha Koenig'e adamıştır.

1415. m. Dura'nın büyük ilk harfi...

Picasso'nun resmindeki figürler D biçiminde dizilmişlerdir. D ile başlayan "Dastehen"i (Ordadurma Ordalık), Türkçe' de de D ile başlayan bir sözle karşılamak gerekir: Dura.

17. m. Zorlu Augüst

Saksonya kralı. Çok güçlü bir adamdı. Üç yüz çocuğu olduğu söylenir.

61. m. 'Subrisio Saltat.'

Saltat, Saltatoris'in kısaltılmışıdır. Subrisio Saltatoris, Latince 'Cambaz Gülümsemesi' demektir.

SEKİZİNCİ AĞIT

60. m. O Etrüsk Ruhlarından biri gibi tıpkı

Etrüskler lâhitlerin konduğu odaların duvarlarına ruhu, kuş olarak resmederler, lahdin üstüne de ölünün heykelini yerleştirirlerdi.

ONUNCU AĞIT

82. m. ürkütür bir baykuşu çifte tacın gerisinden Aşağı Mısır'la Yukarı Mısır'ın çifte tacı.

ONUNCU AĞIT

Bir gün bu korkunç görüşten çıkıp en sonu,

ağdırsam sevinçli bir övgü doğrulayan meleklere ben.

Yüreğin duru sesli çekiçlerinden hiçbiri

gevşek, kararsız, ya da kırılan teller üzre
düşüp de susmasın, Akan yüzüm daha da
parlatsın seni: gösterişsiz ağlayış
çiçeğe dursun. Ne severim o zaman sizi, ey
ağrı geceleri. Neden, ey avunmak bilmez bacılar,
daha çok diz çökerek karşılamadım sizi, daha çözük bırakmadım
kendimi çözük saçlarınıza? Bizler, acıları har vurup harman sasavuranlar.
Nasıl onlardan öte, üzgün süreye bakar dururuz
sonralarını görmek için çırpınıp. Oysa bizim ancak
kış yapraklarımızdır onlar, loş her-dem-yeşilimiz,
iç yılımızın mevsimlerinden biri, mevsim değil yalnız,
yer, konut, karargâh, toprak, barınak.
*
Gerçek, âh, ne gariptir Acı Kenti'nin sokakları:
bastırılan gürültünün düzme sessizliğinde,
bir boşluk kalıbının dökümü, azgın,
yaygaraya boğar ortalığı, apansız anıtı.
Onu melek nasıl tepeler âh, iz bırakmadan, onların avuntu pazarını
hazır alınmış kiliseyle birlikte, kenardaki: pazarları temiz
ve kapalı ve büyüden kurtulmuş postane gibi tıpkı.
Oysa dışarda hep, yıllık panayırın kenarları dalgalanır durur.
Özgürlük salıncakları! Çaba dalgıçları, hokkabazları!
Süslü püslü mutluluğun resimli atış salonu:
usta nişancı vurunca, teneke hedeflerin sıçrayıp
düşüverdikleri. Adam sevinçten raslantıya doğru sendeler;
çünkü barakalar bütün meraklıları
davullarla, çığırtkanlarla çekmektedirler. Özellikle
görülmeye değer, yalnız büyükler için: Paranın üreyişi! Anatomiktir,
eğlence değil sadece! Paranın uzuvları, hepsi,
tekmili birden gösterilmekte, öğreticidir,
verimli kılar sizi...

...Ah, hemen dışarda,

üstünde "Ölümsüz" yaftaları asılı son tahta perdenin arkasında,

içenlere, taze eğlenceliklerle çiğnedikçe,

pek tatlı gelen şu acı bira...,

tam gerisinde tahta perdenin, tam arkasında, gerçek.

Çocuklar oynar, sevgililer kucaklaşırlar, –bir yanda,

üzgün otlar içinde, ağır başlı, uyar doğaya köpekler.

Çekilir ileri doğru genç; belki eldeğmemiş bir Yas'a

gönül verdiğinden .. .İzler onu çimenliğe dek. O der ki:

uzak. Tâ orda oturuyoruz...

Nerde? Ve genç

izler. Halleri dokunmuştur kendisine. Omuzlar, boyun–,

ünlü bir soydan olmasın? Ondan ayrılır ama, geri döner,

bakınır, başını sallar.. .Neye yarar? O bir Yas'tır ancak.

*

Yalnız genç ölenler, süresiz durgunluğun

ilk döneminde, dünyadan kesilirken

seve seve izlerler onu. Bekler kızları,

onlara yardım eder. Usulca gösterir onlara

neler var üzerinde. Acı incileri, ince

Sabır Örtüleri. Yürür gençlerle

sessizce.

*

Oysa orda, barındıkları yerde, vadide, geçkin Yaslardan biri

dinler genci soru sorarken: –Biz eskiden,

der, büyük bir aileydik, biz Yaslar. Atalarımız

şu dağlardaki madenleri işletirlerdi; insanlar arasında

o parlak, ilk acıdan bir külçe görürsün bazen,

ya da, eski bir yanardağın taş kesilmiş öfkesinden.

Evet, ordan çıkardı. Eskiden zengindik.–

*

Ve gezdirir onu geniş Yaslar görünümünde,

tapınak sütunlarını gösterir, kale yıkıntılarını: buradan

Yas Hakanları bilgece yönetirmiş ülkeyi

çok eskiden. Uzun

gözyaşı ağaçlarını gösterir, çiçeklenen üzüntü tarlalarını,
(yaşayanlarca yalnız yumuşak yapraklar diye bilinen);
otlayan Yas Hayvanlarını gösterir, –ve bazen
ürken bir kuş, görüş alanlarının tam ortasından geçerek,
çizer ıssız çığlığının kargacık burgacık görüntüsünü.
Akşamleyin götürür Yas Soyundan en uzun yaşamışların
mezarlarına, falcı kadınların, uyaranların.
Gece yaklaşırken ama, daha bir yavaş yürürler ve çok geçmeden
yükselir ayca, her şeyi gözetleyen
mezar taşı. İkiz kardeşi Nil'dekinin,
yüce Sfenks'in: gizli bölmenin bakışı.
Ve şaşarlar önünde hakan başının,
o hep susan, kişinin yüzünü
yıldızların terazisiyle tartan.
*
Gencin görüşü, erken ölümden başı döner de hâlâ,
kavrayamaz bunu. Yasın bakışıysa
ürkütür bir baykuşu çifte tacın gerisinden. Ve kuş
usulca sürtünerek, yanak boyunca,
en olgun değirmesi boyunca, belli belirsiz
çizer ölümde doğan işitme üzre, sanki açık bir kitabın
çift sayfasına, anlatılmaz taslağı.
*
Ve yukarlarda, yıldızlar. Yeniler. Acı Ülkesinin yıldızları.
Ağır ağır sayar adlarını Yas: "İşte,
bak: Atlı, Gönder, şu kalabalık takımyıldıza da
Meyve Çelengi denir. Sonra, ilerde, Kutba doğru:
Beşik, Yol, Yanan Kitap, Kukla, Pencere.
Oysa güney göğünde, sanki bir kutsanmış elin
ayasında tertemiz duran, dupduru görkemle parlak A,
Anaların simgesidir..."
*
İlerlemesi gerek ölünün daha; geçkin Yas

vadiye götürür onu, burda pırıl pırıl

durmaktadır ay ışığında:

Sevincin kaynağı. Yas

saygıyla söyler adını, der: “Kişiler dünyasında

alıp götüren ırmaktır bu.”

*

Dağın eteğinde dururlar.

Ve burda Yas kucaklar onu, ağlayarak.

*

Yalnız, yükselir İlk Acı dağlarına doğru genç.

Ve sessiz yazgıdan bir kez olsun yankılanmaz adımları.

*

Oysa bu sonsuzca ölenler içimizde bir simge uyandırsalardı,

bak, gösterirlerdi belki sarkan çiçekleri yapraksız

fındık ağaçlarından, yağmuru belki de,

ilkbaharda kara toprağa düşen.–

*

Biz de, yükselen mutluluğu

düşünenler, bir mutlu düştüğünde

bizi nerdeyse şaşırtan

duyguyu yaşardık.

Kaynak: Duino Ağıtları, Rainer Maria Rilke, Çeviren A. Turan Oflazoğlu, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1979, Ankara

SANCAKTAR CHRISTOPH RILKE'NİN SEVGİSİNE VE ÖLÜMÜNE DAİR-Rainer Maria RİLKE

Oruç ARUOBA

HAKKINDA

Die Weise von Liebe und Tod des Cornets Christoph Rilke, 1899 yılının güzünde, (Rilke'nin hemen bütün şiirleri gibi) bir solukta yazılmıştır. Şair, nice sonra, 1924'de, Pongs'a yazdığı bir mektupta bunu şöyle anlatır: «...tek bir gecenin beklenmedik armağanıydı, bir güz gecesi, gece rüzgârında alevleri titreyen iki mum ışığında yazıldı; ona, bulutların ayın önünden geçip gidişleri neden oldu, içeriğine gelince, bir-iki hafta önce miras yoluyla elime geçen bazı aile evrakıyla ilk karşılaşmama borçluyum bunu.»

Yoğun bir geçiş dönemi yaşamaktadır Rilke, bu yüzyıl dönümünde: İki yıl önce, Mayıs 1897'de tanıştığı Lou Andreas-Salome, bütün ağırlığıyla yaşamındadır. Onun 'esinlendirdiği' *Floransa Günlüğü,* bir yıl içinde tamamlanmıştır. Haziran 1898'de, Rilke İtalya'dan ayrılarak, Lou ile kocasının Berlin'deki evlerinin yakınma taşınır. 1899' un baharında da iki dost-sevgili ilk Rusya gezisine çıkarlar, Haziran'da dönerler.

İtalya ile Rusya, Güney ile Kuzey arasında bu yolculuk, şairin yaşamı boyunca bir kaç kez katedeceği 'aşma/ öteye geçme/yeniden başlama' yolunun ilk durağıdır. (Bu arada, *adını* bile değiştirmiştir **Rilke: Vaftizinde, biraz da 'soyluluk' merakıyla olsa gerek, *Rene Karl Wilhelm Johann Josef Maria* adı verilmiş şair, o döneme dek kullandığı Fransızca 'kokan' *Rene'yi* bırakıp *Rainer'de* karar kılar.)**

Bu dönemde, sanki 'bünyesinden dışarı atmakta olduğu bazı 'yerel' ve 'ulusal' «değerler», son bir patlama içinde yerli-yerine konup geride bırakılır. Annesinden gelen 'aristokrasi' merakının karışmasıyla, gençlik gelişmesinde önemli bir yer Tutmuş Çek-Bohemya 'ulusallığı', bu patlama içinde *dostluk/sevgi/ölüm* çerçevesine, *kişi ilişkisi* ağırlıklı bir düzeye oturtulur. 'Büyük ata'; o «Sancaktar» olmuş «şehit» soylu genç, Christoph Rilke, bir kişidir artık: dostluk kuran, seven ve ölen.

Şairin yerleşik değerlerle belki de ilk hesaplaşışıdır bu-. Çevresinde büyük bir hızla çeşitli faşizm biçimlerine yönelmiş 'ulusallık'lann karşısına koymak için Avrupa' nın dört-bir yanından, «Fransa'dan, Burgonya'dan, Felemenk'ten, Kaernten vadilerinden, Bohemya kalelerinden» getirdiği «Baylar»la; yerel halktan ırzına geçilmiş ve öldürülmüş insanların yanından geçen ve bu «yabancı ülkede», bir Fransız ile dostluk kurdurduğu, adını bile sormayan Macar Kontes ile bir aşk gecesi yaşattığı ve sonunda da 'şanlı bir biçimde ölüme gönderdiği «Langenau'lu»yla, gelmekte olan yüzyılı kasıp kavuracak acılara, ulağın «ağlarken göreceği» ananın gözyaşları kadar keskin bir soru işareti getirir Rilke: Önemli olan dostluk, sevgi ve ölüm değil midir —söz konusu olan bir «sefer» ve bir «sancak» bile olsa?...

Ama biz, çevirmenlik haddimizi daha fazla aşmadan 'yorum'u kesip, çevirisini sunduğumuz şiirle ilgili «somut» bazı noktalan belirtmekle yetinelim:

Şiirin ilk biçimi, yayıncı bulamaz: Rilke'nin kendi yayımcısı Axel Juncker de geri çevirir metni. Ancak Ekim 1904'de, Prag'da yayımlanan bir dergide, yayımlanır Christoph Rilke'nin

'gözden geçirilmiş' biçimi; 1906'da da yayıncı Juncker kitaplaştırır metni. Ve yalnızca elli kişi satın alır bu basımı.

Sancaktar Rilke'nin 'şans'ı, 1912'de, (bugün ünlü) Insel Yaymevi'nin 1 numaralı kitabı olarak basılmasıyla açılır —Avrupa'nın kırk yıl-kırk gece yaşayacağı savaş «düğün»leri boyunca okurlarını bulur şiir.- 1958'de milyonuncu nüsha sınırına dayanmıştır...

Buradaki çeviride Insel baskısı esas alınmıştır. Şiirin parçaları herhangi bir başlık ya da numara taşımazlar; yalnızca herbiri ayrı sayfalarda yer almakla biribirlerinden ayrılmışlardır.

ORUÇ ARUOBA

SANCAKTAR

Aile hâtıralarını ise «Süvari alayı sancakçısı Christoph Rilke'nin aşk ve ölüm şarkısı) (Die Weise von Liebe und Tod des Cornets Christoph Rilke, 1907) adlı nuveli (Nouvelle: uzun hikâye.)

«...24 Kasım 1663'de Otto von Rilke'ye / Langenau, Graenitz ve Ziegra / Lindada, Macaristan da şehit düşen kardeşi Christoph'un Linda malikanesindeki payları teslim edildiyse de, kendisinden bir alındı talep edildi / ki teslimat geçersiz ve yürür süz kılına / eğer ki (getirilen ölüm ilâmına göre Avusturya İmparatorluk Ordusu, Pirovano Kontluk Alayı,

Heyster Süvari Bölüğünde... Sancaktar olarak ölen) kardeşi Christoph geri döne...»

**

Sür, sür, sür, gün boyu, gece boyu, gün boyu.

Sür, sür, sür.

Ve öylesine yorgundur yürek, özlem de öylesine büyük.

Hiçbir dağ yoktur artık, neredeyse hiçbir ağaç.

Hiçbir şey yüreklenip çıkmaz ortaya.

Yabancı kulübeler çömelmiştir susuz susuz güdük çeşmelere.

Hiçbir yerde yoktur bir kule.

Ve hep aynı manzara.

Fazla iki gözü de kişinin.

Ancak gecenin içinde bazen yolu tanıdığını sanır kişi.

Belki geceleyin gerisin geriye kat ederiz hep, yabancı güneş altında zorlukla elde ettiğimiz yol parçasını? Olabilir.

Güneş ağır; bizde, yaz ortasındaki gibi.

Oysa yazdı ayrıldığımızda.

Yeşilliğin içinde uzun uzun pınldamıştı kadınların giysileri.

Şimdiyse sürüp gidiyoruz boyuna.

Güz olmalı öyleyse.

En azından orada, hüzünlü kadınların bizi bildiği yerde.

Langenau'lu eğerde kaykılır, der: «Bay Marki...» Yanındaki ufak narin Fransız, ancak üç gün konuşup gülmüştür.

Şimdiyse, bilmiyordur artık hiçbirşey.

Uyumak isteyen bir çocuk gibidir.

İnce beyaz sivri yakalığı toz tutmuştur; ama farketmez bunu.

Yavaş yavaş büzülüp kuruyordur kadife eğerinin üstünde.

Ama Langenau'lu güler, der: «Ne ilginç gözleriniz var, Bay Marki.

Belli ki annenize çekmişsiniz...»

Bunun üzerine canlanıp dikilir ufaklık, yakalığını silkeler, yenilenmiş gibidir. Birisi annesinden söz ediyor.

Bir Alman besbelli.

Yüksek sesle, yavaş yavaş diziyor sözlerini.

Çiçek demetleyen bir kız gibi, düşünceli düşünceli çiçekleri yan yana koyup deneyen, daha bilmeden sonunda bütün demetin nasıl olacağını — öyle koyup diziyor sözlerini.

Alaylı mı? Acılı mı? Herkes kulak kabartıyor.

Tükürmeler bile duruyor.

Çünkü bilenlerdir bu baylar, hepsi, yakışık alanı.

Almanca bilmeyenler bile anlıyorlar hemen, hissediyorlar sözlerin yükünü: «Akşamleyin» ...«küçülmüştü...»

Çünkü yakındır hepsi biri birine, bu baylar,

Fransa'dan gelen, Burgonya'dan, Felemenk'ten, Kaernten vadilerinden, Bohemya kalelerinden gelen, İmparator Leopolddan.

Çünkü birinin anlattığını yaşamıştır ötekiler, tam da o biçimiyle.

Yalnızca tek bir ana varmış gibi...

Böyle sürüp gidilir, akşamın içine, herhangi bir akşamın.

Yine susulur, ama yitmemiştir hafif sözler.

Derken çıkarır Marki miğferini.

Saçları, koyu saçları, yumuşaktır; eğince başını öne, yayılıverir kadınsı bir edayla omuzlarına.

Şimdi görür Langenau'lu da: Uzaklarda yükselmiştir bir şey bu pırıltıda, ince birşey, koyu.

Bir yalnız sütun, yarı yarıya yıkık.

Ve uzun bir süre geçtikten sonra birden anlar, bunun bir Madonna olduğunu.

Gece ateşi.

Oturulur çevresinde, beklenir.

Beklenir biri şarkı söyleyene dek.

Ama öylesine yorgundur ki kişi.

Ağırdır kızıl ışık.

Gelir durur tozlu çizmelerin üstünde.

Tırmanır dizlere dek, kavuşmuş ellerin içine bakar.

Yoktur ki kanatlan.

Koyu koyu durur yüzler.

Gene de, bir an pırıldar küçük Fransız'ın gözleri, kendi ışığıyla.

Bir küçük gülü öpmüştür, çıkarıp; şimdi göğsünde solmasını sürdürebilir, o gül.

Görmüştür bunu Langenau'lu, uyku tutmamıştır onu çünkü.

Şöyle düşünmüştür sonra: Benim gülüm yok, biç yok.

Sonra odur başlayan şarkı söylemeğe.

Eski, içli bir havadır bu, sılada tarlaya çıkan kızların söylediği; sonbaharda, hasat sona ererken.

Küçük Marki der: «Epey gençsiniz, Bayım?».

Langenau'lu da, yan hüzünlü yarı avunçlu: «Onsekiz», der.

Sonra susarlar.

Epey sonra sorar Fransız: «Sizin de var mı bir yavuklunuz sılada, Bay Junker?»

«Sizin?» diye geri sorar Langenau'lu.

«Sarışındır, sizin gibi.»

Ve susarlar yeniden, Alman haykırana dek: «Peki,

Tanrı aşkına, niye böyle eğer üstünde sürüp gidiyorsunuz bu zehirli ülkede kâfir köpeklerin üstüne?» Marki gülümser.

«Geri dönebilmek için.»

Ve hüzünlenir Langenau'lu.

Bir sarışın kız anımsar, birlikte oyun oynadığı.

Kinci oyunlar.

Ve sılada olmak ister, bir an için, yalnızca şunu söyleyebilecek bir süre için: «Magdalena — b a ğ ı ş l a hep öyle olduğumu.»

O l d u ğ u m u — mu? diye düşünür genç bay.

— Öylesine uzakdırlar ki.

Birden, sabahleyin, bir süvari belirir, sonra bir ikinci, dördüncü, onuncu.

Baştan aşağı zırhlı, kocaman.

Sonra peşlerinden binlercesi: Ordu.

Ayrılma zamanıdır.

«Mutlu dönün sılaya, Bay Marki — »

«Meryem sizi korusun, Bay Junker.»

Ve ayrılamazlar bir türlü.

Dostturlar birden, kardeştirler.

Daha verecekleri çok sır vardır biri birlerine: çünkü öylesine çok şey vardır ki şimdiden, birinin öteki üzerine bildiği.

Duraksarlar.

Etraflarında itiş-kakış ve nal sesleri.

Derken Marki kocaman sağ eldivenini çeker.

Küçük gülü çıkarır dışarı, bir yaprağını koparır.

Kutsal emaneti kırar gibi.

«Bu sizi korur.

Hoşçakalın.»

Langenau'lu kalakalır.

Uzun süre bakar Fransızın ardından.

Sonra zırhının altına sokar yabancı yaprağı.

Ve yüreğinin dalgalanmalarıyla bir yukarı bir aşağı oynayıp durur yaprak.

Boru çalınır.

Orduya doğru sürer, Junker.

Hüzünle gülümser: bir yabancı kadındır şimdi onu koruyan.

Gün boyu kalabalığın içinde.

Küfürler, renkler, gülüşler — : bunlarla dolu, kamaşır toprak.

Rengârenk çocuklar gelir koşarak.

Paçavralar ve bağırışlar.

Kızlar gelir, akan saçlarında mor şapkalar.

Göz kırpışları Oğlanlar gelir, gezgin geceler gibi kara demir renkli.

Yakalarlar kızları ateşli, giysileri yırtılasıya.

Davul kenarlarına bastırırlar.

Ve çırpınan ellerin korunma çabalarıyla uyanır davullar, düşteymiş gibi tımbırdarlar, tımbırdarlar.

Ve akşamleyin lambalar tutulur yüzüne, garip lambalar: Şarap, demir miğferlerin içinde

parıldar.

Şarap mı? Yoksa kan mı? — Kim ayırdedebilir ki?

Sonunda Spork'un karşısında.

Kıratının yanında dimdik yükselir Kont.

Uzun saçında demir pırıltısı.

Langenau'lu sormamıştır.

Generali tanımış, atından yere atlamış, bir toz bulutu içinde diz çöküp baş eğmiştir.

Yanında bir yazı vardır onu Konta tanıtacak.

Kont buyurur: «Oku bakalım neymiş.» Ve dudakları oynamamıştır.

Bu iş için gereksemez dudaklarını; ancak küfretmeğe yarar onlar.

Ötesi için de sağ eli konuşur.

Hemen.

Bellidir bu.

Genç bay çoktan bitirmiştir okumasını.

Artık bilmiyordur nerede durduğunu.

Spork Her şeyin önündedir.

Gökyüzü bile çekip gitmiş.

Derken Spork, koca komutan konuşur: «Sancaktar.»

Ne çok şey bu!

Bölük Raab'ın karşı kıyısındadır.

Langenau'lu sürer oraya, yalnız.

Düzlük.

Akşam.

Eğerinin önündeki kılıf pırıldar tozun içinde.

Derken ay çıkar.

Ellerinde görür onu.

Düş kurar.

Ama birden bir çığlık.

Çığlık, çığlık, yırtar düşünü.

Baykuş değildir bu.

Acıyın bana:

Orada duran tek ağaçtır, çığlık atan:

Yardım edin!

Ve bakar: ağaç biçimlenir.

Biçimlenir bir gövde ağaç boyu, bir genç kadın, kanlı ve çıplak, belirir: Kurtarın beni!

Ve atlar iner kara yeşilliğe ve keser sıcak sicimleri: ve bakışlarının pırıltısını görür ve dişlerinin ısırışını.

Gülüyor mudur?

İçi bulanır.

Ve birden atının üstündedir

ve koşturur gecenin içine.

Kanlı kırnaplar sımsıkı avucunda.

Langenau'lu mektup yazar, düşünceye daluış.

Yavaş yavaş çizer büyük, özenli, dik harfleri:

«Benim iyi anam, onurlan: Sancağı taşıyorum, kaygılanma: Sancağı taşıyorum, beni sev: Sancağı taşıyorum—»

Sonra saklar mektubu içine, zırhının altındaki en mahrem yere, gül yaprağının yanma.

Ve düşünür: Yakında kokusu siner ona.

Ve düşünür: Belki biri bulur birgün onu-..

Ve düşünür: ...; çünkü düşman yakındır.

Vurulup düşmüş bir köylünün üstünden geçerler.

Gözleri açıktır, birşeyler yansır içlerinde; gök değildir bu.

Sonra köpekler ulur.

Bir köy demek ki, sonunda.

Ve kulübelerin üstünde bir kale yükselir taşlı Köprü açıktır onlara, geniş.

Kapı büyür.

Yukarıda bir boru buyur eder.

Dinle: Patırtılar, takırtılar, köpek havlamaları.

Avluda kişnemeler, nal sesleri, bağırışlar.

Konaklama! Konuk olmak arada bir.

Boyuna kendi doyurmamak kendi isteklerini, yoksul erzakla.

Boyuna düşmanca olmadan Her şeye; bir kez bırakmak, sunulsun Her şey ve bilmek: iyidir olup-biten.

Cesaret de arada bir uzanabilmeli ve ipek döşeklerin kıyısında kıvrılabilmeli.

Boyuna asker olmamak.

Arada bir serbest bırakmak bukleleri, yakayı açmak ardına dek, ipek yastıklara yaslanmak, tırnak uçlarına dek, öylesine: hamam sonrasında olmak.

Ve yeniden öğrenmek, kadın nedir.

Beyazlar ne yapar ve maviler nasıldır; elleri ne gibidir, gülüşleri nasıl şakır, sarışın oğlanlar güzel tepsileri getirince, tatlı meyvelerle yüklü.

Yemek olarak başlar.

Ve bir şölen olur, kimse bilmeden, nasıl.

Yüksek alevler dalgalanır, sesler yankılanır, biribirine giren şarkılar çınlar camlarda, pırıltılarda ve sonunda olgunlaşan vuruşlardan: fırlayıp çıkar dans.

Ve çeker çıkarır herkesi ortaya.

Bir dalgalanmadır bu topuklarda, bir buluşma ve bir seçme, bir ayrılma ve bir kavuşma, pırıltıları içme ve ışıklarda körleşme, bir salınma yaz rüzgarlarında, sıcak kadınların giysilerinden esen.

Koyu şaraptan ve binlerce gülden dökülerek akar saat kendinden geçerek gecenin düşüne.

Ve biri durmuş şaşıyordur bu görkeme.

Ve öyledir ki, bekler uyanır mı diye.

Çünkü kişi ancak düşte seyreder böylesi ululuğu ve böyle şölenlerini böylesi kadınların: en küçük devinimleri bir büklümdür, mücevherlerle dökülen.

Kurarlar saatleri gümüş söyleşilerle ve bazen öyle oynatırlar ki ellerini, şöyle —sanırsın, ulaşamadığın biryerlerde, kokulu güller dererler, göremediğin.

Ve o zaman düş kurarsın: Süslenmek onlarla ve başka türlü bir mutlu olmak ve bir taç edinmek, boş duran alnına.

Beyaz ipek giymiş biri, anlar, uyanamayacağım; çünkü uyanıktır ve aklı karışmıştır gerçeklikten.

O zaman kaçar düşün içine, durur bahçede, kara bahçede yalnız.

Ve şölen uzaktadır.

Ve yalancıdır ışık.

Yakındır gece çevresinde, serin.

Ve sorar, yakınlaşan bir kadına:

«Sen gece misin?»

Güler kadın.

Utanır o zaman o da beyaz giysisinden.

Ve uzakta ve yalnız ve zırh içinde olmak ister.

Baştan aşağı zırh içinde.

«Unuttun mu, kulum olacaktın bu günlük? Bırakacak mısın beni? Nereye gidiyorsun? Beyaz giysin hakkım benim—»

«Kaba urbanı mı özlüyorsun?»

«Üşüyor musun? — Sıla özlemi mi çekiyorsun?» Kontes güler.

Hayır.

Ama şundan ki, çocukluk düşmüştür omuzlarından, o yumuşak koyu giysi.

Kim çekip almıştır onu? «Sen mi?» diye sorar, daha önce işitmediği bir sesle.

«Sen!»

Ve şimdi hiçbirşey yoktur üzerinde.

Çıplaktır, bir aziz gibi.

Aydınlık ve ince.

Yavaş yavaş söner ışıkları kalenin.

Herkes ağırdır: yorgun ya da sevdalı ya da sarhoş.

Onca boş, uzun sefer gecelerinden sonra: Yataklar.

Geniş meşe yataklar.

Başka türlü yatılır onlarda, duayla, seferdeki yamru-yumru siperlerden başka, içinde uyumağa çalışınca mezar olup çıkan.

«Tanrım, sen bilirsin!»

Daha kısadır yatakta dualar.

Ama daha içten.

Kuledeki oda karanlıktır.

Ama aydınlatırlar yüzlerini gülüşleriyle.

Körler gibi elleriyle yordarlar önlerini ve bulurlar ötekini, bir kapı gibi.

Sanki çocuklar gibi, geceden ürken, yaklaşırlar, içlerine girerler biribirlerinin.

Ama korkmazlar hiç.

Hiçbirşey yoktur, onlara karşı olabilecek: ne dün, ne yarın; çünkü yıkılıp gitmiştir zaman.

Ve çiçeklenip açarlar onlar da, onun yıkıntılarında.

Beriki sormaz «Kocan?» diye.

Öteki sormaz «Adın?» diye.

Bulmuşlardır ya biribirlerini, biribirlerine yeni bir cins olmak için.

Biribirlerine yüzlerce yeni ad vereceklerdir ve yeniden alacaklardır biribirlerinden, yavaşça, bir küpe çıkarır gibi.

Taşlıkta bir koltuğun üstünde asılıdır zırhı, kemeri ve pelerini, Langenau'lunun.

Eldivenleri yerde, yatar.

Sancağı da dik, durur, pervaza dayalı.

Kara ve ince.

Dışarıda koşturup durur bir fırtına gökten öteye parça parça eder geceyi, ak ve kara.

Uzun bir bakış gibi gelip geçer ayışığı ve huzursuzdur gölgeleri sancağın.

Düş görür.

Bir pencere mi açık? Fırtına mı içeri girmiş. Kim vuruyor kapıları? Salonlarda gezen kim? — Bırak.

Kim olursa olsun.

Kuledeki odaya giremez ki.

Yüz kapı ardında gibidir o büyük uyku, iki insanın ortaklaşa uyuduğu; b i r ana ya da b i r ölüm gibi ortak.

Sabah mı bu? Hangi güneş doğuyor? Bu kadar büyük mü güneş?

Bunlar kuşlar mı? Sesleri heryerde.

Her şey aydınlık, ama gün değil bu.

Her şey ses içinde, ama kuş sesleri değil bunlar.

Bunlar payandalar, parıldayan.

Bunlar pencereler, haykıran.

Ve haykıran, kızıl kızıl, düşmana değin, dışarıda balkıyan toprakta düşmana değin, haykıran: Yangın.

Ve yüzlerinde yırtılmış uykuları koşuşurlar hepsi, yarı demir, yarı çıplak, odadan odaya, sofadan sofaya ve ararlar merdivenleri.

Ve çarpılmış soluklarla kekeler borular avluda: Toplanın, toplanın!

Ve çırpınan davullar.

Ama sancak yoktur.

Çağın: Sancaktar!

Çılgın atlar, dualar, çığlıklar, küfürler: Sancaktar!

Demir demire, buyruk ve komut; sessizlik: Sancaktar!

Ve bir kez daha: Sancaktar!

Ve fırlar dışarı bütün kaynayan atlar.

Ama sancak yoktur.

Yarışır yanan sofalarla, kapıların içinden, alevlerle sarılı, merdivenlerden, derisini dağlayan, fırlar çıkar harlı binadan.

Kollarındadır sancak, benzi atmış baygın bir kadın gibi.

Ve bir at bulur, şimdi, bir çığlık gibidir: Her şeyin üstünden öteye, herkesin önüne, kendininkilerin de.

Ve sancak da kendine gelir o zaman, ve hiçbir zaman olmadığınca görkemlidir şimdi; şimdi görür hepsi onu, uzakta, ileride, tanırlar aydınlık, gömleksiz adamı ve tanırlar sancağı...

Ama birden pırıldamağa başlar, yayılır dörtbir yana ve kocaman oluverir, kıpkızıl...

Orada yanmaktadır sancakları düşmanın ortasında, koşarlar onlar da peşinden.

Langenau'lu düşmanın içindedir, ama yalnız.

Korku değirmi bir uzam kurmuştur çevresinde, o da içindedir onun, yavaş yavaş yanıp tükenen sancağıyla.

Yavaş yavaş, sanki düşünceli düşünceli çevresine bakar.

Birçok yabancı, rengârenk şey vardır önünde.

Bahçe —diye düşünür ve gülümser.

Ama hisseder birden üzerindeki gözleri ve görür adamları ve anlar, kâfir köpeklerdir bunlar—: sürer atını üzerlerine.

Ama, arkasında şimdi kapanırken saflar, gerçekten de bahçedir yeniden orası ve ona doğru fırlayan onaltı yuvarlak mızrak, ışın ışın, bir şölendir.

Şıkırdayan bir fıskiye.

Zırh kalede yanmıştır, mektup da, o yabancı kadının gül yaprağı da.

—

Ertesi ilkbahar (hüzünlü ve soğuktur gelişi), Kont Pirovano'nun ulağı atını sürer yavaş yavaş Langenau'ya.

Orada yaşlı bir kadının ağlayışını görecektir.

Kaynak: Sancaktar Chrıstoph Rilke'nin Sevgisine Ve Ölümüne Dair- Rainer Maria RİLKE Şiir. Ada Yayınları hzl: Oruç ARUOBA Kent Basımevi, Ekim, 1984- İstanbul

MALTE LAURIDS BRIGGENİN NOTLARI

Alman, şairi Rainer Maria Rilke (1875—1926) den, tektük şiirleri ve bazı parçaları bir yana bırakırsak, bugüne kadar Türkçeye çevrilmiş biricik müstakil kitap, «Genç Bir Şaire Mektuplar» olmuştur. Tercümesine, şairin hayat ve eserlerine dair oldukça etraflı bir önsözle, Rilke üzerine yazılan eserlerin bibliyografyasını da eklemiş bulunan mütercimin bu ilâveleri, Rilke hakkında kısa ve derli toplu bir bilgi edinmek istiyenler için istifadeli bir kaynak teşkil eder. Şu var ki Rilkeye karşı daha derin bir alâka uyanır da — böyle bir alâkanın uyanmasında, küçümsenmeyecek gayretlere mal olmuş ve birçok dil zorluklariyle karşılaşılarak meydana konmuş olan bu önümüzdeki tercüme, kendine şüphesiz büyük bir hisse ayırmalıdır— Rilke, daha geniş çevrelerde yankılar yaratırsa, bu takdirde Rilke'nin hayatını etüt eden eserlerden birini tam olarak tercüme etmek, yahut Avrupanın ileri gelen fikir adamlarının Rilke hakkındaki düşüncelerini, bir nevi antoloi halinde toplayıp Türkçeye çevirmek, yerinde olacaktır. Fakat henüz Rilke'nin eserlerimin tanıtılması ve umuma açılmasının ilk safhasında bulunduğumuz için bu konuda Türk basınında görülecek her hareketi memnunlukla karşılar ve Celâleddin Ezinenin tetkiki ile, Rilke'yi XIX. yüzyıl empresyonizmi içinde kavramaya çalışan Dr. Christel Kristinusun etüdü gibi, bu saha için yol açıcı mahiyetteki araştırmaları dostça selâmlarız. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Romanoloi, İngiliz ve Alman Filoloisi bölümleri tarafından yeni kurulmuş olan «Dergi» de, pek yakında aynı fakültenin Alman filoloisi asistanı Safinaz Duruman ın da bir etüdü çıkacaktır. Bu etüdde müellif, fakültemizin modem diller branşlarında umumiyetle kullanılan «immaanente Stilkritik» metoduna dayanarak, Rilke'nin zaman itibariyle birbirinden oldukça uzak iki şiirini (yani 904—910 yılları arasında meydana gelmiş Malte Laurids Briggedeki Abelonenin Şarkisi ide «Eros» 924) karşılaştırır ve bu yoldan Rilke nin hususi, hiç değişmeyen aşk anlayışıyla sanatının sabit unsurlarını belirtir. Duruman, ayrıca XX. yüzyıl Alman edebiyatında ölüm fikri hakkında bir doktora tezi hazırlamaktadır ki, bu fikrin Rilke'nin eserlerinde oynadığı büyük rol, bu eserlerin tezde ön plânda bahis mevzuu edilmesine yol açacaktır.

Dünyanın her yerinde olduğu gibi bu memlekette de, Rilke ile meşgul olanların her biri, bu işe şahsi bir ilca ile her hususta çok ve büyük, nice nice zorluk ve garabetlerden yılmamaya candan karar yetmiş bir halde başlayacaktır. Çünkü Rilke ile meşgul olan bir kimse; daha yeni ve ancak sıcak hislerle kavranılmış, mânevi, estetik ve felsefi idrâkleri muhakemeli bir şekilde kendisi ve başkaları için muhafaza etmekle: yani, bir an kendisine ölçülmez kıymette görüneni; her zaman için cânı gönülden müdafaa yüksek mânada mesuliyet» e kalkışabileceği şeyi ve «bir dereceye kadar kalben bağlı olduğu» nu, kendini daima vazifeli hissettiğini ve kendisi için kutsallık kazanmış olanı muhafaza etmek ödeviyle karşı karşıyadır. Nittekim Malte Laurids Briggeyi ilk defa tercümeye çalışan Behçet Necatigil de — Rilke nin «Mektuplar» lyla değil de «Malte» siyle seslendiği başka bir «Genç Şair» —, bu kitabı bir dostunun evinde, bir masanın üstünde tesadüfen görüp şöylece karıştırınca birdenbire ruhunu, derinden sarsılmış ve kendini, benliğinin en gizli taraflarının agrandismanıyla sanki karşı karşıya gelmiş hissettiğini ve o andan itibaren bu kitabı tercüme etmenin kendisi için artık elzem ve mukadder olmuş olduğunu yine kendisi söyledi. Tesadüf mü? Bizzat kitap onu seçmiş ve ona emretmiştir: — Beni al ve oku! O, ruhu verimli huzursuzluklarla yüklü Malte gibi bir şair, kendi ruh şartları itibariyle yine yakın haletiruhiyeler içinde çalkanan bir genç şairden daha münasip bir mütercim, daha uygun bir nakil bulabilir miydi? Bu kitaba olan

hayranlığını uzun zaman kıymetli bir yadigâr gibi şahsına saklayan ve onu tamamen tercümeyi, kül halinde Rilke'nin bütün inceliklerine nüfuzdan sonraya bırakmayı daha dürüst bir hareket ve şairine karşı lüzumlu bir saygı kabul eden Necatigilin bu tereddüt ve intizarını, kitaba aynı hislerle bağlı ve aynı ruh durumunda Dr. Andreas Tietze yendi ve tam bir uygunluk içinde birbirini tamamlayan bu iki ehil kişinin müşterek kaleminden bu önümüzdeki tercüme vücuda geldi.

Bu kitaba bir el atan, ona karşı kayıtsız kalamayacaktır; kim olursa olsun bu kitabı tutan, tutuşur; çünkü şairin kanıyla yazılmış, çünkü ateş çemberinden geçmiştir. Almanca orijinaline nüfuz edemeyen her Türk okuyucuya Rilke'nin bütün eserleri içinde bilhassa bu kitabı tavsiye etmek, onu bir masa üstüne bırakıp ehemmiyetle ve sözün bütün ağırlığını kullanarak seslenmek istiyoruz: Oku! Ve sesimizi işiten kimsede onun sihrinden, geçici bir huşudan başka bir tesir, daha derin bir tesir; insanı işleyici, ruhta devam edici bir tesir kalsın istiyoruz. İçinde dolaman her yolcuya dönemeçler yaptırmasına rağmen bu kitabın, yüksek mânada halis mânevi bir değer ve tamamen müspet bir mahiyet taşıdığından eminiz.

Kahramanımız Maltenin, insanın Tanrıya yaklaşabilmesi hakkında, evliyadan bahsederken söylediği sözler, herhangi bir yüksek mânevi bilginin elde edilmesi için de varit değil midir: **«Her ne pahasına olursa olsun derhal Tanrıya başlanamaz. Biz buna şimdi cesaret edemiyoruz. Tanrının bizim için çok zor olduğunu, bizi ondan ayıran uzun çalışmayı yavaş yavaş bitirmek üzere, Tanrıyı sonralara bırakmamız gerektiğini sezinliyoruz.»** Rilke'yi anlamak bir hamlede mümkün olamaz. Onun hemen her sahifesi bize «zahmet» vâdeder: Meselâ on şiirden mürekkep «Duino Elejileri», Rilke'nin daha önceki eserlerini tetkikten doğan bir hazırlık olmadığı takdirde, pervasızca yaklaşılamayan bir irşat kitabıdır. Onun anlaşılması, biz Almanlar için de zordur; hattâ aramızda, birkaç sahifesini karıştırdıktan sonra, bunca müşküle, karanlığa ve kendi kanaatlerince klâsik sarahat ve güzellik yoksulluğuna kızarak onu, bir çırpıda reddedip itinalı bir tasniften geçmiş kütüpanelerinin mariz intizamperverliğine hapsedenler de bulunur. Yıllanmış koltuklarından kalkmak istemeyen haberleşmişlerin kütüpanelerinde o tutuşmuş, yanmakta olan Yalnız; gurbette gibidir ve bekler! Derken bir hayran gelir ve o hor hakir görülmüş kitapların birini, zengin raflardaki nâçarlıktan kurtararak kalbinin hürriyetine ve fakir odasının enginliğine götürür ve kendi malıymış hissiyle kati ve amansız, o kitabın üzerine kendi ismini: yazarla, Tanrı şahidimi olsun, bu suç bağışlanacak cinstendir. Genç dediklerimiz,— ama çok defa «tecrübeli çağ» da bulunanlara nazaran sezişlerinde daha yaşlı ve görgülerinde daha olgun olabilirler — gençler, elde edecekleri kazanç eğer halis bir kıymetse, zahmete daha kolayca katlanırlar. Gençlikte her şeyden önce, heyecan ateşi! henüz sönmemiştir. Gençlik tehlikeden yılmaz, tehlikeye atılır ve saikindeki halisiyetle kurtulur ve erişir. Türkiye daha genç değil mi? Bu da onun; yorgun düşmüş, maddi kaygılar ve mânevi sıkıntılarla tamamen çökertilmiş Avrupaya karşı bu üstünlüğü değil midir? Her nevi tetkiklerle daha serbestçe meşgul olabilen Türkiye; kendisine bu güçlükleri bir hediye gibi tevdi eden, aynı zamanda bir vazife gibi yükleyen Avrupadakinden iki misli büyük zahmetlere katlanamayacak mıdır? Bazı dil aykırılıklarından, ifade güçlüklerinden, düşünce giriftliklerinden, bazı karanlıklardan yılmamak lâzım. Bunlar, bu eserin bünyesine dahildir, aslında da görülür, mutlaka tercümenin kifayetsizliğinden doğan neticeler sanılmamalıdır. Bu teşebbüsün cesareti, hedefin yüksekliğinden alındı. Bariz bir şekilde Avrupalı ve modern bir eser karakteri gösteren ve devrimizin en derin speculation'larını ihtiva eden, aynı zamanda edebiyatın çeşitli üslûp şekillerini ve iç

intonationlarını birbiriyle bağdaştırarak kullanan, yine de samimî ve yekpare bir ruhu olan böyle bir kitabın Türkçe tercümesi; pek tabii olarak okuycudan bazı gayretler bekler, onun müsamahasına güvenmekte haklı olduğu gibi alelâde bir edebî eserde aranılan «haz» lardan yer yer mahrum bulunması da ihtimal dahilindedir; bilhassa kendisiyle okuyucu arasında, bir roman için sarf edilenden pek daha enerik, pek daha cesur, pek daha azimli br iç iştiraki gerektirir. Çünkü Malte Laurids Brigge, bir roman değildir; Rilke bu eserde bütün kuvvetlerindi bir defalık muazzam ölçüde kullanarak, tabiatının her zerresiyle sarsılıp o âna kadar düşünülmüş şeylerden ayrı düşmüş bir halde, ilkönce yalnız ve hakir yeni bir dünya görüşü elde etmek için savaşır; bu yeni görüşü kabataslak şöyle bir kavrar kavramaz derhal buna bağlı birçok neticeleri gösterir; onu, kendi iç dünyasının erişebildiği sahalardan aldığı, halde ve hâtırada yaşadığı motiflerden; tarih, estetik (edebiyat ve sanat tarihi) gibi fikrî görüşünde mevcut enteresan objelerden çıkardığı ve çok defa basit olmayan misallerle canlandırır, onu daima daha kompleks alâka ve münasebetlere bağlar ve yorulmadan yeni yeni ifadelerle şekillendirilir. Bu işi yaparken Rilke, sahneleri; net bir şekilde birbirinden ayrı, birbrine bağlı takibettirip de olayları, baştan sona düz bir çizgi üzerinde geliştirmez; aksine, görünüşte birbirinden müstakil, fakat esrarlı bir tarzda birbirini cezbeden, zahiren beklenmedik değilse bile, çağrışımlarla harekete gelerek birbirini takibeder görünen ayrı ayrı halkaları bileşik merkezli daireler gibi içten dışa sıralar. Bu sahnelerin yegâne vahdeti, netice itibaiyel izah mahvetini taşır: onların mekân ve zamanı, yeni bir şekilde yaşanmış realitenin derunî, irrationel buutlarıdır; her yerde mevcut ve hudutsuz olan bu realite, ancak «hazine» sinden alınmış parçalarla erilşilebilen sonsuz bir varlıktır. Nefsini kayıtsız şartsız ona vakfeden ve muvaffakıyetsizlikte bile kahramanca dayanan fert için bu realite; ferdin kuvvetlerine sahip çıkan ve «mazi) si, «hal» i ve «istikbal» i yalnız ferdin şuurunda tefrik edilen bitip tükenmez bir vazifedir. Benlikte; şuur haricinde «mevcut değilmiş gibi» görünen dünyanın dirilişi, şuuruyla kabil ve harekete getirilip azaplı bir sevinçle gelişmesi, varlıkla mümkün benlikte; bu toplu varlığın realitesine karşı tekmil zaman kavramı, tamamiyle ortadan silinir İnsanın değerini ve insani oluşunun temelini dünyadan kaçış değil, fert şuurunun dünya realitesiyle mümkün olduğu kadar zenginleşmesi teşkil eder. İdrâkten, «görme» den veya yeni elde edilen realitelerin ifadesinden (Rilke, bu ifadeden doğmuş eserine, alçakgönüllü davranıp deneme diyor; bizce zirvedir.) ve umumiyetle bunların icrasından — çünkü içimizde action haline getirilmezlerse vücut bulamazlar — bütün bunlardan keza yeni, katî ve yerine getirilmesi zor, fakat tarifleri sarih, umumi ethique vecibeler doğar, bu vecibelerin çok defa pratik neticeleri olabilir, bunlar bize geleneklerle öğretilen iyi ile kötünün ötesinde bulunabilirler, en yakın zamanlarda bunlara ihtiyaç hissedilmiştir ve . P. Sartre'in günümüzde pek aktüel olan existentialiste eserlerinden de aynı neticeler çıkarılabilir.

Belki bu tercümeden sonra Rilke dediğimiz kesif ve sıyalı damarlı o kaya kütlesinden birkaç maden parçası koparıp hakikatin, güzelliğin ve iyiliğin som cevherleri halinde Türk şuur hâzinesine tevdii etmek mümkün olacak ve bu suretle Rilke'nin, ölümünden sonra tahakkukunu o kadar arzuladığı «yüksek mânada mesuliyet» in bir kısmı; yalnız aydınlar arasında mahdut bir zümre ile, Rilke'nin büyüsüne tesadüfen tutulmuş üç dört kişi tarafından değil; tetkikler, tercümeler ve şairin eserlerini birkaç arkadaş bir arada okumak neticesi veya başka bir yoldan; mümkün olduğu kadar çok bir okuyucu çevresince de benimsenecektir. O zaman; Rilke'yi sadece hararetli nazari tetkiklere konu yapmakla kalmayıp mustariplerin yardımcısı, teselli edicisi ve gönüllerindeki kahırların müterennimi olarak, tesirlere açık genç

kalblerde âdeta kutsallaştıran Almanya'nın yanısıra, zinde Fransanın çoktan beri ve İngilterenin son zamanda yürüdüğü ve hemen hemen bütün Avrupa'nın iştirak ettiği yola Türkiye de sükûnetle çıkacak, bu asil çalışmaya o dia katılacak; bu suretle 1926 da vefat etmiş olan, fakat ölümünden sonra da yıldan yıla artarı milletüstü konturlariyle muazzam ve zamandan münezzeh olduğunu ispat etmiş bulunan, şahsı o kadar sempatik ve mütevazi bu şairin «yüz defa başladığına ölümünden sonra devam etmek» ve bu hazırlığıyla kati bir hamle yaparak bulunduğu ölçüyü bir miktar daha aşmak işine Türkiye de girişecektir. Zahmetin gayeyi bulması, şaire içten bir bağlılığı şart koyar.

Traugott Fuchs

Kaynak: Malte Laurids Briggenin Notları = Die aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge / Rainer Maria Rilke; çev. Tietze, Behçet Necatigil, MEB. 1948

TARİHİN ACIKLI SAHİFELERİNDEN: KERBELÂ FACİASI

Yazan: Ömer Rıza DOĞRUL

Hazreti Hüseyin aleyhisselâmın oğlunun şehadeti:

O gün, Hz. Ebu Talib Hanedanından ilk katl olunan zat, Hazreti Hüseyin aleyhisselâmın oğlu Ali El'Ekber idi. El'Ekberin validesi Leylâ bint ebi Mürre bin Urve bin Mes'ud Essekafîdir. Ali, hasımlarına bir kaç kere hamle etmiş, Mürre bin Münkiz El'Abdî ona mukabelede bulunarak, onu yaralamış ve yere sermişti. Hazreti Hüseyin aleyhisselâm yanında bulunan adamlarına Aliyi kaldırmalarını emretmiş, onlar da Aliyi önünde döğüştükleri otağa getirmişlerdi.

Mukatelenin şiddetlenmesi:

Bu sırada Müslim bin Akîl'in oğlu Abdullah'a isabet eden ve Amr bin Sabih tarafından atılan iki ok, onun ölümüne sebebiyet vermiş, Hazreti Hüseyin aleyhisselâmın geride kalan arkadaşları, her taraftan hücuma maruz kalmışlardı.

Abdullah bin Kutye, Hazreti Hüseyin tarafındaki Avn bin Abdullah bin Cafer'e hamle ederek onu öldürmüş, daha sonra Abdurrahman bin Akil bin Ebi Talib, Cafer bin Akıl, arka arkaya maktül düşmüşlar, Hazreti Hasanın oğlu Kasım, Amr bin Sa'd tarafından yaralanmış, Kasım amcası Hazreti Hüseyin aleyhisselâmdan istimdad ettiği için, Hazreti Hüseyin ona doğru koşmuş, onu öldürmek isteyen Amr bin Sa'da bir darbe indirerek bileğini uçurmuş, Kûfeliler Amr bin Sa'dı kurtarmağa çalışmışlar, Hazreti Hüseyin de Kasımı taşıyarak, geriye götürmüştü.

Ara yerde Hazreti Hüseyin'e yaklaşanlar bulunuyorduysa de, bunlar onu vurmağa cesaret edemiyorlardı. Fakat Kinde kabilesinden Malik bin El-Nuseyr namında biri, Hazreti Hüseyin'in başına bir kılıç darbesi indirmiş, bu darbe onun serpuşunu keserek başını kanatmış, başlığını kanla kaplamıştı. Hazreti Hüseyin başlığını atarak takkesini giymiş, sonra küçük oğlu Abdullah'ı çağırarak onu kucağına almış, Müzhiç kabilesine mensup bir adam ona bir ok atarak isabet ettirmiş, ve çocuğu öldürmüştü. Abdullah bin Ukbe, Hazreti Hüseyin'in oğlu Ebu Bekir'e bir ok atmış, bu ok da ona isabet etmiş, ve ölümüne sebebiyet vermişti. Daha sonra Hazreti Ali kerremallâhü vechenin oğlu Abbas, anasından kardeşleri olan Abdullah, Cafer ve Osman'a ilerlemelerini söylemiş, bunlar da birer birer maktul düşmüşlerdi. Hazreti Alinin oğlu Abdullah, Hanı bin Sübeyt tarafından öldürülmüş aynı adam, daha sonra Caferi öldürmüş, Hazreti Alinin diğer oğlu Osman, Havli bin Yezid tarafından katlolunmuş, Eban oğullarından biri Hazreti Alinin diğer oğlu Muhammed'e bir ok atarak öldürmüştü.

* * *

Hazreti Hüseyin aleyhisselâmın susuzluğu ve ağzından kanlar akması:

Bu sırada Hazreti Hüseyin'in susuzluğu son derece şiddet kesbettiğinden kendisi Fırata doğru eğilmiş, ve su içmek istemiş, fakat Haşin bin Temir'in attığı bir ok onun ağzına isabet etmiş, ağzından kan akmıştı.

Bu sırada Şemmer bin Zilcevşen, on kadar adamla gelerek Hazreti Hüseyin'in bulunduğu yere varmış, onunla çadırı arasında vaziyet almıştı. Hazreti Hüseyin bunlara dönerek:

«Yazık size! Dininiz yoksa ve kıyamet gününden korkmuyorsanız, bari haseb ve neseb sahibi hür adamlar gibi hareket ederek ayalimi ve malımı bagî ve cahil adamlarınızdan siyanet (Koruma veya korunma. Himaye veya muhafaza) **ediniz.»**

Demiş. Şemmer, ona cevaben:

«Pekâlâ! Bunu sana temin ediyoruz! Ey Fatimenin oğlu!.» .demişti.

* * *

Hazreti Hüseyin aleyhisselâmın son dakikaları:

Bunun üzerine Şemmer yanındaki adamları, Hazreti Hüseyin'in üzerine hücuma teşvik etmiş, Hazreti Hüseyin, bunlara mukabele ederek onları dağıtmış, ondan sonra kendisinin dört kişi ile kaldığını görerek, âkibetinin yaklaştığını anlamıştı.

Bu sırada Hazreti Hüseyin'in hemşiresi Zeyneb görünerek, Anır bin Sa'da:

«Ya Amr!, Hüseyin senin gözlerinin önünde katlolunacak mı?»

Demiş. Amr'ın gözleri yaşarmış, gözyaşları yanaklarından sakalına düşmüştü. Yüzünü de başka bir tarafa çevirmişti.

Hazreti Hüseyin, hasımları ile döğüşürken **«Siz beni öldürmek için mi toplandınız? Bundan sonra felâh bulmazsınız. Allahın gazabına uğrarsınız.»** diyordu.

* * *

Hazreti Hüseyin aleyhisselâmın şehadeti:

<u>Hazreti Hüseyini öldürmek, bu kadar büyük bir cemaat için kolay bir iş olduğu halde, hiç kimse bu cinayetin vebalini üzerine almak istemiyordu.</u> Herkes bu işi başkasına bırakmak istiyor, bu suretle iş uzuyor ve netice gecikiyordu.

Nihayet Şemmer, adamlarına bağırdı:

«Ne bekliyorsunuz?.. Öldürünüz şu adamı!.»

Bunun üzerine Hazreti Hüseyine her taraftan hücum başlamış, Zür'a bin Şüreyk, Hazreti Hüseyinin sol eline, bir diğeri omuzuna kılıçla vurdu..

Hazreti Hüseyin, bunların hücumları önünde düşüp kalkarken Sinan bin Enes, Hazreti Hüseyine bir mızrak atarak, onu yere düşürdü. Ve Havli bin Yezide:

«Başını kes!»

Dedi. Havli bunu yapmak istemiş, fakat eli titreyerek çekinmiş, Sinan atından inerek Hazreti Hüseyinin başını kesmiş ve onu Havliye vermişti.

* * *

Katillerin yağmagirlikleri:

Sinan, Bahr bin Kâab, Kays bin El-Eş'as, Esved Evdî, Hazreti Hüseyin'in elbisesini ve silâhlarını paylaştılar. Diğerleri çadırlardaki döşemeleri, elbiseleri, develeri vesair eşyayı ele geçirdiler. Hattâ kadınların üzerindeki her şeyi aldılar. Kadınlar sırtlarındaki elbiseleri çıkarıyor ve bunlara veriyorlardı.

Hazreti Hüseyinin cesedinde ok yaralarından başka otuz üç mızrak darbesi, otuz dört kılıç yarası vardı.

*   *   *

Hazreti Hüseyin aleyhisselâmın şehadetini işiten yaralı bir arslan:

Hazreti Hüseyin'in arkadaşlarından Suveyd bin El-Matâ, ağır bir surette yaralanarak maktuller arasında kalmış, «Hüseyin öldürüldü!» sözlerini duyduğu zaman, yerinden sıçrayarak, bıçağını çekmiş ve bir müddet savaştıktan sonra maktul düşmüştü. Hazreti Hüseyin'in arkadaşlarından maktul düşenlerin sonuncusu Suveyd idi.

*   *   *

Sağ kalanlar:

Hazreti Hüseyin'in oğullarından ***Ali Ekber ile Ali Asgar***, muharebe esnasında ölmüşlerdi. Bunlardan ***Ali Evsat*** hayattaydı. Şemmer, Zeynelâbidin unvanile meşhur olan bu Alinin de katlini istemiş, onun arkadaşlarından Humeyd bin Müslim, Şemmere: «Çocukları da mı öldüreceksin?.»

Demişti. Zeynelâbidin muharebe hengâmında hasta olduğu için muharebeye iştirâk etmemişti. Humeyd bin Müslim, onun katline mâni olduktan sonra Amr bin Sa'd gelmiş, ve şu emirleri vermişti:

— Hiç bir kimse, kadınların çadırlarına girmesin ve bu hasta çocuğa dokunmasın. Onların metalarından bir şey alan derhal iade etsin!.

Demiş. Fakat alınan şeylerden biri de iade olunmamıştı. Amr bin Sa'dın bu emri neticesinde kadınlar ve çocuklar taarruzdan masun kalmışlar, Hazreti Hüseyinin Hasan ve Amr-u namındaki iki küçük oğlu da kurtulmuşlardı.

Azgın katilin alçakça sözleri:

Hazreti Hüseyin'in kellesini kesen Sinan bin Enes'e arkadaşları şöyle diyorlardı:

"Sen, Alinin, Resuli Ekremin kerimesi Fatimenin oğlu Hüseyini, Arapların en büyük en şanlı adamını öldürdün. Onun maksadı bunların saltanatını izale idi. Ümeraya müracaat et de mükâfat iste. Onlar sana bütün beytülmallarının muhteviyatını verseler, yine azdır."

Demişler. Sinan, Amr bin Sa'dın otağına giderek en yüksek sesiyle:

«Bana, gümüş ve altından çok ağır bir üzengi yaptır. Çünkü ben gayet ulu bir kişiyi, ana baba itibarile insanların en hayırlısını, insanların haseb ve nesebce en ilerisini katlettim...»

Demiş. Amr bin Sa'd: «Şu deliyi içeri getiriniz!» demiş. Sonra Sinan'a:

«Mecnun herif! Niçin böyle sözler söylüyorsun?. İbni Ziyad, senin bu sözlerini duysaydı, muhakkak seni öldürürdü!» demişti,

Hazreti Hüseyin'in bütün cemaatinden hayatta kalanlar, Hazreti Hüseyin'in zevcesi Rubab'ın kölesi Ukbe bin Sem'an ile Merka' bin Sümame idi. Hazreti Hüseyin'in diğer yetmiş iki arkadaşı Kerbelâda şehit olmuşlardı.

(Bütün bu tafsilât, İbnülesir'in dördüncü cilt 30–35 inci sahifelerinden aynen alınmıştır.)

Kaynak: Ömer Rıza Doğrul, Sebilürreşad c.1-s.14, sh: 214

PATATESLE DÜNYAYI AYDINLATMAK

TURQUİE DIPLOMATIQUE, Yıl: 6, Sayı: 70, 12 Kasım 2014

Patatesinizi nasıl seversiniz?
Haşlanmış, kızarmış, ezme... Bazıları ise patatesin ışık saçanını tercih ediyor.

JONATHAN KALAN

Kudüs İbrani Üniversitesi'nde araştırmacı Haim Rabinowitch ve arkadaşları birkaç yıldır patatesten elektrik üretme projesi üzerinde Çalışıyor. Patatese basit bir metal düzenek ve ampul takarak elektrikten yoksun köyleri bu yolla aydınlatmayı hedefliyorlar. **Rabinowitch, bir tek patatesin bir odayı 40 gün aydınlatacak kadar elektrik üretebileceğini söylüyor.** Bu düşünce bazılarına saçma gelse de, aslında bilimsel temellere dayanıyor. Fakat Rabinowitch ve ekibinin de keşfettiği gibi bu düşünceyi hayata geçirmek göründüğünden daha zor.

Organik bir maddeden pil yapmak için iki metal parçası gerekiyor. Çinko gibi bir metal negatif yüklü elektrot, yani anot, bakır gibi bir metal de pozitif elektrot, yani katot olarak kullanılabilir. Patatesin içindeki asit, çinko ve bakır ile kimyasal tepkimeye neden oluyor ve elektronlar bir metalden diğerine doğru akarken enerji meydana geliyor.

Süper Patatesler

Okullarda elektrik akımıyla ilgili fizik derslerinde genellikle patates kullanılır. Fakat bugüne kadar kimse patatesi enerji kaynağı olarak incelememiş. 2010'da Rabinowitch, California Üniversitesi'nden başka bir ekiple birlikte bu fikri denemeye karar vermiş. Yine daha fazla enerji için patatesi dört-beş dilime ayırıp aralarına bakır ve çinko metal tabakaları koyarak bir devre oluşturmuşlar.

Önce patatesi sekiz dakika kaynatarak içindeki organik maddenin parçalanmasını, böylece direncin azalmasıyla elektronların daha serbest hareket etmesini ve daha çok enerji üretilmesini sağlamışlar. Rabinowitch bundan düşük voltajlı enerji üretildiğini, **"fakat elektrik olmayan bölgelerde aydınlatma ve cep telefonu ya da başka bir elektrikli cihazı şarj etmede kullanılabileceğini"** belirtiyor.

Bu elektriğin maliyeti kilovat saat başına 9 dolar civarında; yani normal bir pilden 50 kat daha ucuz. Geri kalmış bölgelerde aydınlatma amacıyla kullanılan gazyağından ise altı kat ucuz olduğu söyleniyor. **Peki neden patates hâlâ bu amaçla kullanılmıyor?**

Patates besin kaynağı olarak büyük önem taşıyor. 2010 yılında 324 milyon tondan fazla patates üretildi. 130 ülkede tahıl dışındaki gıdalar içinde en çok tüketilen ürün ve milyarlarca insan açısından başlıca karbonhidrat kaynağı. Ucuz ve çabuk bozulmayan bir ürün. Dünyada 1,2 milyar insan elektriksiz yaşıyor.

Araştırmacılar patatesin çözüm olabileceğini ve politikacıların ve kuruluşların ilgi göstereceğini sandı. Fakat deneylerin üzerinden üç yıl geçmesine rağmen patates enerjisi neden beklenen ilgiyi görmedi? Rabinowitch bunun nedenini "haberleri yok" şeklinde açıklasa da, asıl neden biraz daha karmaşık görünüyor.

Birincisi, enerji amacıyla bir gıda ürününün kullanılıyor olması. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nden Olivier Dubois, bu amaçlı kullanımda gıda stokunun azalması ya da çiftçilerle rekabet durumunun oluşmaması gerektiğini belirtiyor. **"Önce şu soruyu sormalıyız: Yeteri kadar yiyecek patates var mı? Sonra, patates satışından geçimini sağlayan çiftçilerle rekabet durumuna düşüyor muyuz? Bu iki konuda sorun yoksa ve elde hala patates varsa o zaman bu iş olabilir."**

Bazı uzmanlar, satılamayıp elde kalan pateteslerin enerji amacıyla kullanılabileceğini belirtiyor. Örneğin Kenya'da üretilen 10 milyon ton patatesin yüzde 10-20'si pazara ulaşamıyor ya da kötü depolama koşulları nedeniyle heba oluyor.

Patates pilin zayıflıkları... Fakat bazı ülkelerde yerel üretilen patateslerin pahalı ve az olması bazı bilim insanlarını başka ürünlerden enerji elde etmeye yöneltti. Sri Lanka'da KD Jayasuriya adlı fizikçi, elektrik enerjisi üretiminde bir tür muz kökü kullanıyor. Kökü kaynattıktan sonra doğrayarak enerji üreten ekip, bir ampulü 500 saat boyunca aydınlatacak elektrik üretmeyi başardığını söylüyor. Patatesten enerji üretme fikrine yeterince sıcak bakılmıyor. Massachusetts Üniversitesi'nden Derek Lovley bu projeye ilgisizliğin nedenini şuna bağlıyor: "Bu enerji aslında çinkonun aşınması yoluyla elde ediliyor. Yani zaman içinde patates ya da muzu da yenilediğiniz gibi çinkoyu da yenilemek gerekiyor,."

Aslında çinko gelişmekte olan ülkelerde ucuz bir maden. Sri Lankalı bilim adamı çinkonun yine de gaz yağından daha az maliyetli olacağını söylüyor. Ayrıca magnezyum ve demir gibi madenler de aynı amaçla kullanılabilir. Tabii bir de güneş enerjisi gibi modern tekniklerin kullanıldığı bir çağda patatesten enerji üretme fikri tüketiciye pek de cazip gelmiyor.

Fakat patatesi pil olarak kullanmanın mümkün olduğu ve ucuz bir enerji kaynağı olabileceği görüldü. Bu fikrin takipçileri bu işten kolay ki lay vazgeçmeyecek görünüyor. **(İngiliz bbc radyosu - 28 Ekim 20 i 4)**

BİZİ AYIRAN DUVAR

Berlin Duvarı'nın yıkılışından sonra diğer duvarların da yıkılacağına dair ümitler büyüktü. Ama bunun yerine yenileri geldi ve insanları kimliklerine, hayat standartlarına ya da dinlerine göre ayırdı. Berlin Duvarı'nın 9 Kasım 1989'daki yıkılışının dünya tarihinde önemli bir yeri var. Olay Soğuk Savaş'ın ve Avrupa'nın bölünmüşlüğünün sona erişini simgeliyor. Ama "Antifaşist koruma duvarı"nın çöküşünden sonra hâlâ yıkamayanları var. Duvarlar bugüne kadar insanları vatandaşlık bağlarına, hayat standartlarına ve dinine göre ayırdı. Onların fotoğrafları Berlin Duvarı'nın kalıntılarını süslüyor. Bağdat boyunca uzanan bir duvar Sünnilerle Şiileri ayırıyor. Yüksekliği üç metreden fazla olan duvar, Irak'ın başkentindeki tek duvar da değil, bir başkası da idari bölgeyi koruyor. Güvenlik için dikilen duvarlar, Iraklıların çoğu tarafından reddediliyor. Onlara göre duvar her gün Irak toplumunun bölünmüşlüğünü ispatlıyor.

'Sistemleri ve aileleri ayıran duvar

Panmunjom'daki duvar sadece birkaç santimetre yüksekliğinde, ama buna rağmen geçilebilir değil. Çünkü bu sınır, birbirine düşman iki Kore devletini ayırıyor. Komünist Kuzey Kore, dünyadaki en yoksul ülkelerden biri. Demokratik Güney Kore ise gelişmiş bir sanayi ülkesi. 250 kilometrelik sınır bölgesi sadece iki sistemi değil, birçok aileyi de ayırıyor.

İsrail on yıldan beri Batı Şeria'da 700 kilometre uzunluğunda ve 8 metre yüksekliğinde bir duvar inşa ediyor. İsraillilere göre saldırılardan korunmak için yapılan duvar, Filistinliler için hayatı zorlaştırıyor. Uluslararası toplum İsrail'i Ortadoğu'daki barış yoluna engel koyduğu için eleştiriyor.

6 metre yüksekliğindeki bir tel duvar, Avrupa Birliği'nin Afrika kıtasındaki sınırlarını belirtiyor, İspanya'nın Kuzey Afrika'daki toprakları Ceuta ve Melilla, Fas'tan bu tel örgüyle ayrılırken, sınır insanların farklı hayat standartlarını da gözler önüne seriyor. Ancak bu tel örgüler, Avrupa düşü için hayatını riske etmeye hazır mültecilere engel olmuyor. Sınırda bu yüzden ölümler yaşanabiliyor. Kuzey İrlanda ihtilafının başlangıcından beri 7 metrelik bir güvenlik duvarı, Belfast'ın içinden geçiyor. Kimlik ve iktidar mücadelesi 1998 yılında siyaseten son ermiş olsa da, Katolik ve Protestanlar arasındaki gerginlik sürüyor. Turistler için duvar, şehrin ilgi çekici noktalarından biri.

'Tortilla duvarı' her yıl 500 can alıyor

ABD kendini dünyanın en özgür ülkesi olarak görse de ülkenin güneyine gidildikçe sınırların yükseldiği görülüyor. İronik bir şekilde "Tortilla Duvarı" olarak adlandırılan duvar, Meksika'dan yasadışı yollarla gelen göçmenleri durdurma ve uyuşturucu kaçakçılığını engelleme amacı taşıyor. Her yıl duvarı aşmak isteyen 500 kişi hayatını kaybediyor ama duvar yüz binleri planlarından caydıramıyor. (dwelle, 8.1 1.2014)

EURO... HEBA EDİLEN 10 YIL

Avrupa'ya büyük bir sarsıntı yaşatan Euro krizi tamamen sona ermemiş olsa da, eski gücünü kaybetmiş görünüyor. Birçok uzmana göre siyasetçilerin, bu sorunu kökünden çözmek için gerekli kararlan almaya cesaretleri yok. Geçen pazartesi günü (10 Kasım) Almanya'nın Frankfurt kentinde I4'üncüsü gerçekleştirilen Mali Piyasalar Yuvarlak Masa Toplantısı'na çok sayıda maliye ve ekonomi uzmanı katıldı. Bunlardan biri de organizasyona ev sahipliği yapan DekaBank'ın Baş ekonomisti Ulrich Kater idi. Kater, Deutsche Welle'ye yaptığı açıklamada, Euro bölgesinin 2008 - 2014 yılları arasında yılda sadece ortalama yüzde 0,1 oranında bir ekonomik büyüme kaydettiğini ve bu bölgede koca bir on yılın heba edildiğini dile getirdi. Kater ayrıca, aşırı borçlanma gibi Euro krizine sebep olan nedenlerin hala çözülemediğine dikkat çekti. Alman Ekonomi Enstitüsü'nden Jürgen Matthes ise, Yunanistan, İrlanda, ispanya ve Portekiz'in uyguladıkları reformlarla yeniden rekabet güçlerini arttırdıklarını fakat bu reformların ancak dışarıdan gelecek kredileri alabilmek için yürürlüğe sokulduğunu vurguladı.

Euro Bölgesi'nde büyük endişeler yaratan ekonomik olumsuzlukların yeni adresleri ise İtalya ve Fransa. İtalya'da çok düşük seviyede de olsa belli bir istikrar sağlanabilmiş görünüyor. Fransa'nın verdiği görüntü ise hiç iç açıcı değil. Avrupa'nın Almanya'dan sonra en büyük ikinci ekonomik gücü olan Fransa'da yaşanan sıkıntılar da örneğin bir Yunanistan'ın yarattığı etkiden çok daha vahim sonuçlar doğurabilir. Alman Ekonomi Enstitüsü Müdürü Michael Hüther, Deutsche Welle'ye verdiği mülakatta Fransa'nın, son 10-15 yıllık dönemde herhangi bir şey yapmadığı ve küreselleşmenin verdiği mesajları alamadığı için şu anda Avrupa'nın en dertli çocuğu olduğunu savundu.

'Fransa'da orta sınıf kalmadı'

Hüther'e göre söz dinlemeyen ve zayıf bir Fransa bütün Avrupa'nın sırtına ağır bir yük olur. Peki bir zamanların kudretli ekonomik gücü Fransa neden bu duruma düştü? Şu anda ülkede eksik olan ne? Hüther'e göre Fransa'da bir orta sınıf mevcut değil. Sanayi'nin ekonomiye katkısı sadece yüzde 11 civarında yani Almanya'da olanın yarısı kadar. Ayrıca Fransa'nın kayda değer bir ihracat gücü de bulunmuyor. Gerek Fransa gerek ise İtalya içinde bulundukları ekonomik darboğazı atlatmak için kendileri çabalamak yerine Avrupa Merkez Bankası'ndan gelecek olası bir desteği bekliyorlar. AMB Başkanı Mario Draghi de onları hayal kırıklığına uğratmayacak gibi görünüyor. Avrupa Merkez Bankası'nın son konsey toplantısında, Fransız ve İtalyan devlet tahvilleri karşılığında bu iki ülkeye destek olunması kararına varıldı. Ancak Michael Hüther'e göre bu da problemli bir durum. Söz konusu tahviller gerçekten değerli ise, bunların serbest piyasada da alıcı bulacağını vurgulayan Hüther, eğer durum böyle değilse ve Avrupa Merkez Bankası değersiz kağıtlar alıyorsa, bu durumun bu bankayı sıkıntıya sokacağını ve böyle bir işlemin Avrupa Merkez Bankası'nın görevi olmadığını ifade ediyor.

ALMANLAR ZENGİN DEĞİL

Geçen yıllarda Yunanistan, ispanya ve Fransa gibi AB ülkelerinin ekonomileri sallanırken Alman ekonomisinin performansı şaşırttı. Bu yılın başına kadar istikrarlı bir büyüme eğilimi yakalayan ülkede işsiz sayısı da sürekli düştü. Nitekim daha bir kaç yıl önce 5 milyona dayanan işsiz sayısı 1997'den bu yana kaydedilen en düşük düzey olan 2,7 milyona inmiş durumda. Ancak ekonomik büyümeye rağmen son on yıldır Almanya'da ödenen ücretler yerinde sayıyor, bazı gelir gruplarında ise hissedilir oranda geriliyor. Buna paralel Doğu Avrupa'daki AB üyesi ülkelerden gelen göçmenlerin taşeron işçi çalıştıran firmalarda çok az paraya çalışmaları iş piyasasında rekabetin kızışmasına ve düşük gelirlilerin ücretlerinin azalmasına neden oluyor.

Ekonomistler, Almanya'yı ABD'de önceden beri bilinen 'Working poor' şeklinde 'çalışan yoksullar' ülkesi olarak tanımlamaya başladı. Son verilere göre ülkede 13 milyon insan, başka bir deyişle nüfusun %16,l'i fakirlik sınırında. Almanya'da 2010 yılında, kira ücreti çıkarıldıktan sonra kendisine yaşantısı için yılda I I bin 749 Euro'dan daha az para kalan bir kişi, yoksul olarak tanımlanıyor. Bu rakam yalnız yaşayanlar için ayda 979 Euro'ya, 2 çocuklu bir ailede aylık 2.056 Euro'ya tekabül ediyor.

Avrupa Birliği'ne bağlı 28 ülkede yoksulluk oranı % 16,7. Dünyanın en refah ülkelerinden biri olan Almanya'daki bu şaşırtıcı durumdan en çok etkilenenler çocuklarını tek başlarına yetiştiren anneler, yalnız yaşayanlar ve kalifikasyonu olmayan göçmenler. Uzmanlar Almanya'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenler arasında fakirlik oranının %34,2 olduğunu, Türk vatandaşı 1 milyon 950 bin kişinin üçte birinin fakirlik sınırının altında yaşam sürdürdüğünün altını çiziyor.Türk göçmenler arasında kira, sosyal ve çocuk yardımı denilen devlet destekleriyle geçinenlerin oranının her geçen gün artığı biliniyor. Federal hükümetin aldığı çeşitli önlemlere rağmen göçmenlerin iş pazarında ve meslek eğitim yeri aramada dışlanmaları devam eden bir sorun.

Kaynak: TURQUİE DIPLOMATIQUE, Yıl: 6, Sayı: 70, 12 Kasım 2014, İstanbul

Doğu Batı Araştırmaları Enstitüsü

GOEBBELS'İN HATIRALARI -Goebbels Diaries 1942-1943

VAHDET GÜLTEKİN

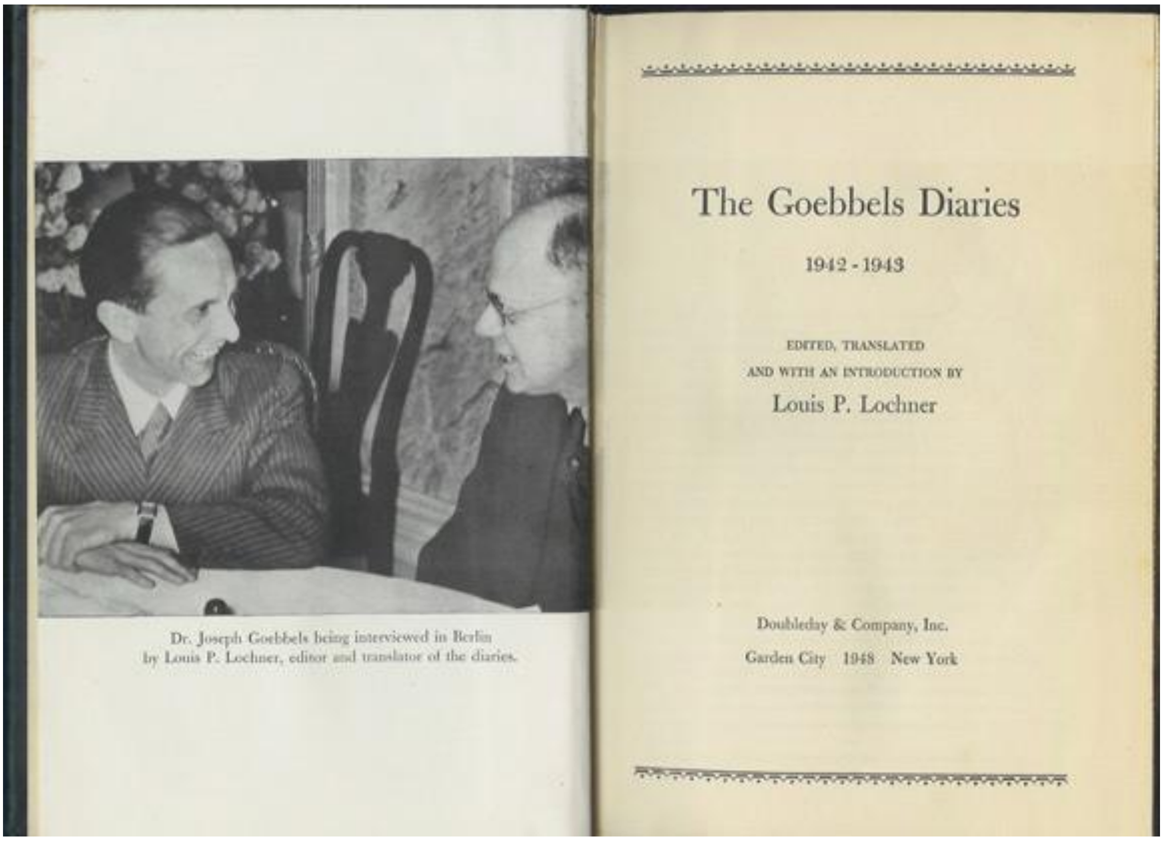
Nazı Almayasının Hitler ve Göring'le beraber, en başta gelen liderlerinden biri olan Goebbels, günü gününe hatıra tutmakla meşhurdu. Almanya'nın mağlûbiyeti üzerine, hayatına kendi eliyle son verdiği zaman, arkasında, harbin bilinmedik taraflarını aydınlatacak mahiyette bir hatıra defteri bıraktığı tahmin ediliyordu. Yapılan araştırmalarda bu hatıraların bir kısmı bulunmuş ve bir araya toplanmıştır. Arada eksik olanlardan bazılarının daha evvel kesilip yakıldığı anlaşılmaktadır; çünkü diğer sahifelerde de yanık izlerine, is kokusuna rastlanmıştır.

Eldeki hatıralar, şu devreleri ihtiva etmektedir: 21 ocak 23 mayıs 1942 (yalnız 22- 25 mart ve 10 nisan günleri eksik): 7-20 aralık 1942; 2-20 mart 1943; 9 nisan 28 mayıs 1943 (26 mayıs arası eksik); 8-30 eylül 1943; 130 kasım 1943 (5 -23 kasım aram eksik); 4-9 aralık 1943.

Goebbels'in, bir gün sonra olmak üzere, günü gününe kaydettiği bu hatıralar sadece bir hükümet adamının resmî notları değildir; bunlarda o tarihlerdeki hâdiselerin devrin siyasî hayatında büyük rolü olan bir şahıs tarafından mütalaasını ve onun üzerinde hasıl ettiği akisleri de bulmak kabildir. Bundan başka, tarih için kıymetli malzeme teşkil den bu hatıralar, harp senelerindeki bir çok hadislerin gizli taraflarını da açığa vurmaktadır.

Dr. Paul Joseph Goebbels, 29 ekim 1897 de Rhein havzasında Rheydt'ta doğmuştur. Gimnasyum tahsilinden sonra sırasıyla Bonn, Freiburg, Würzburg, München, Heidlberg, Köhln, Frankfurt ve Berlin' Üniversitelerinde tarih, sanat ve edebiyat tarihilisaniyat okumuş ve felsefe şubesinden doktor ünvanını almıştır.

9 kasım, 1926 da Nasyonal Sosyalist Partisinin Berlin' Başkanı olan Goebbels, ertesi sene "Angriff" isimli parti organını çıkarmış, 1929 da Nazi Partisinin propaganda şefi olmuştur. Naziler iktidara geçtikten sonra kabinede Millî Eğitim ve Propaganda Bakanlığına getirilmiştir. Goebbels'in, Nazi Partisi siyasetine dair birçok eserleri vardır.

ESER HAKKINDA BAZI MÜTALÂALAR

Goebbels'in hatıraları bütün dünyada gerek halk arasında, gerek basın, siyaset ve tarih Âleminde büyük bir alâka ile karşılanmıştır. Bu arada yabancı basında çıkan tenkit ve mütalâalardan birkaçını aşağıya alıyoruz:

«Şimdiye kadar neşredilen tarihî vesikaların en mühimmi ve en fazla sır fâşedeni bu hatıralar olmuştur. Bunların hakikaten Goebbels'in kaleminden çıktığına zerre kadar şüphe yoktur.»

Harold Nicolson (Daily Telegraph)

«Fevkalâde bir eser... Bunu okurken karşımızda bir kitap değil, Goebbels'in dünyada tek itimat ettiği insan, yani bizzat kendisi bulunuyor.» — S. Crossman (Nevi Statesman)

«Hiç bir vesika Alman harp makinesinin iç yüzünü bu kadar açık bir şekilde meydana koymamıştır. Hatıraların hakikî olduğu şüphe götürmez.» — A. J. Cummings (News Chronicle)

«Bu harbin tarihini yazacaklar için zengin bir malzeme kaynağı olan bu eser ayni zamanda edebiyat ve ruhiyat bakımından da merakla okunacak bir kitaptır. — (Observer)

«Her tarih talebesinin okuması lâzımgelen bu hatıralar, ayni zamanda, insanı derhal saran ve peşinden sürükleyen meraklı bir kitaptır.» — Peter Qııennell (Daily Mail)

Bu hatıralar nasıl ele geçti ?

«Goebbels'in hatıraları» 1947 senesi başından bugüne kadar bütün dünyada neşredilen bu neviden 74 adet hatırat arasında en mühimmi, en enteresanıdır. New York'taki Doubleday and Doran neşriyat evi, tam sekiz ay evvel, Amerika'n efkârı umumiyesini hazırlamak maksadıyla bu hatıraları kitab şeklinde kendisinin basacağını ilân ettiği zaman bir hafta içinde 11.000 sipariş almıştır. Kitabın intişarından 8 ay önce 11.000 sipariş almak bir rekor teşkil etmektedir.

1947 yılı İkinci Dünya Harbinin birçok mühim simalarına ait hatıraların neşrile dolu olarak geçmiş bir yıldır. Roosevelt'in hizmetçisinden, General Stihvell'in hatıralarına kadar neşredilen bir yığın hatıratı toplu olarak inceliyen münekkidler, Goebbels'in hatıralarını 1948 in en mühim ifşaat eseri olmağa namzet bulduklarını ilân etmişlerdir.

Bugün tercümesini takdim ettiğimiz bu hatırat. Berlin' harabeleri arasından okuyucunun eline gelinciye kadar büyük maceralar geçirmiştir. Temmuz 1947 denberi Doubleday and Doran neşriyat evinin «Publishers Weekly», «New York Times Book Review» ve «Saturday Review of Literatüre» de verdiği ilânlarda ve kitab hakkında yazılan yazılarda bu safhalar parça parça açıklanmıştır.

Bu safhalar, 1897 de Rhineland'ın Rheydt kasabasında doğup, 23 yaşında Heidelberg'de felsefe doktorası vermiş ve 1922 de Nazi Partisine iltihak edip, 1927 ' de «Der Angriff» i kurmuş olan ve 1930 ' da Reichstag'a girip 1933 ' te Nazi Partisinin işbaşına gelmesi üzerine yeni tesis edilen Propaganda Nezaretinin başına getirilen Joseph Goebbels'in. 1945 yılında Berliııde intihan ile başlamaktadır.

1945 yazında Sovyet kuvvetleri Berlin' mücadelesinde son Alman mukavemet kuvvetlerini de yok edip Berlin'i işgal ettikleri esnada ajanslar bütün dünyaya 12 sene yeryüzünde en fazla münakaşa mevzuu olan simalardan Joseph Goebbels'in, karısı ve çocuklarıyla beraber intihar etmiş olduğunu bildiriyorlardı.

Berlin' tam bir harabe haline gelmişti. Şehri işgal eden öncü Sovyet kıtaları arasında, Berlin'e ilk girecek olan kuvvetlere ait haberleri bildirmek vazifesile mükellef iki "Associated Press" harp muhabiri de bulunmakta idi. İki muhabir, Ruslarla beraber Berlin'e girdikleri zaman şehrin muhtelif yerlerini dolaşırken Joseph Goebbels'in evini de geziyorlar. Fakat bu evi gezme müsaadesini alıncıya kadar, analarından emdikleri süt burunlarından geliyor.

Sovyetler bu evi henüz araştırmamış bulunuyorlar. Goebbels, karısı ve çocuklarıyla beraber, başka bir yerde intihar etmiştir. Ev yıkılmış, yakılmış, yarı harabe haline gelmiştir.

İki muhabir, evin içinde araştırmalar yaparken, alt katta bir yığın not ve hatıralara rastlıyorlar. Biraz karıştırınca içlerinde birçok harita ve içtima zabıtları bulunan bu yanmış dağılmış notları Hitler'in boyu küçük, fakat işi büyük adamı Dr. Goebbels'in şahsî hatıraları olduğunu büyük bir heyecanla farkediyorlar. Derhal araştırmalara girişip her yeri gözden geçiriyorlar ve buldukları bütün yazılı kâğıt ve dosyaları topluyorlar.

Topladıkları notlar yedi bin sahifeyi geçmektedir. Onları Sovyet makamlarının gözlerinden kaçırmak ve hiç şüpheyi celbetmeksizin Amerika'n işgal bölgesine geçirmek icab ediyor. İki muhabir bir Jeep arabasıyla hatıratı bin bir güçlükle kaçırıyor ve bütün kontrolleri geçerek Amerika'n bölgesine geliyorlar. Fakat en mühim safha burada başlıyor. Buldukları notlar, haritalar ve dosyalar yedi bin sahifeden fazladır. İşin en mühim safhası lüzumluları lüzumsuzlarından ayırıp, nihayet bunlar içinden Goebbels'in şahsî hatıralarını ayıklamaktır.

Bu safhadan önce iki muhabir telsizle New York'ın Doubleday and Doran neşriyat evine Goebbels'in hatırasını bulmuş olduklarını, fakat tasnifte çok büyük güçlükle karşılaştıklarını bildiriyorlar. Doubleday telsizle derhal hatıratı basmağa karat verdiğini ve tasnif işinde vardım etmek üzere bir adamın yola çıkarıldığını bildiriyor. Bu adam, Berlin'e geliyor ve üç kişi tasnife başlıyorlar. İlk iş umumî tasniftir. Bu arada iki harp muhabirinden biri yerini Doubleday mümessiline bırakıyor. İki kişi tasnif işine girişiyorlar.

Bu faaliyet tam iki seneye yakın bir zaman sürüyor. 1947 yılının haziranına kadar. Bu esnada diğer bir güçlük ortaya çıkıyor: Gerek Berlin'de hatırat üzerinde çalışanlar, gerek Doubleday kumpanyası, bu hatıratın telif hakkını iddia edebilecek olan vârisleri arıyorlar. Alman harp suçlularının harıl harıl muhakeme edildikleri günlerde Goebbels'in vârisi olduğunu iddia edecek babayiğit Almanya'da bulunmuyor. Gazetelerde Goebbels'in vârisinin arandığı uzun zaman ilân ediliyor, fakat hiç ses çıkmıyor. Nihayet Amerika'da iki Alman ortaya çıkıyorlar. Bunlar Goebbels'in yakın arkadaşıdırlar, fakat vârisi olabilecek vaziyette midirler? Doubleday, bunun üzerine vârisleri aramak işinden vazgeçiyor. Hatırata muayyen bir telif hakkı ayırıyor ve bir kenara koyuyor.

Hatırat nihayet umumî bir şekilde tasnif edilmiş olarak New York'a geliyor. Şimdi işin en son safhası kalmıştır. Hatıratın alacağı nihaî şekil.

Bunu tesbit için de Doubleday Neşriyat Müdürü ile Büyük Elçi Hugh Gibson işe başlıyorlar. Bu sırada Doubleday, temmuz içinde kitaba dair ilk geniş malûmatı «Editör and Publisher» de ilân ediyor ve yılbaşında kitabin çıkacağım bildiriyor. Doubleday Neşriyat Müdürü ile Büyük Elçi Hugh Gibson, kitabın «Nazi şeflerinin karakter ve hayatlarına ve Alınan devlet mekanizmasına ait en mühim ifşaatı ihtiva eden vesikalar» olduğunu ilân ediyorlar.

Nihayet hatırat son ve mükemmel şeklini alıyor. 12 Ekim 1947 de New York Times Book Review kitabın tamamlandığını ve basılmakta olduğunu bildiriyor.

Fakat hatırata dair efkârı umumiyede uyanan büyük alâka üzerine Doubleday, kitabın neşrini martın ortalarına bırakıyor. Bundan istifade ile 20,000 dolarlık ilân kampanyasına girişiyor. Gösterilen büyük alâka üzerine kitabın ilk baskısını 60.000 olarak yapmağa karar veriyor.

Bu esnada, Cordell Hull, John Steinbeck. Churchill ve James Byrnes'ün hatıraları gibi yılın en mühim hatıralarını uzun mücadelelerle birbirlerinin ellerinden kapmış olan iki büyük gazete. New York Times ve New York Herald Tribüne faaliyete geçiyorlar.

Amerika'da, İngiltere'de ve dünyanın her tarafında son yıllarda hatırat tefrikaları çok büyük rağbet görmektedir. Bunu çok iyi bilen büyük Amerika'n ve İngiliz gazeteleri mühim hatıraları kitap halinde neşredilmezden evvel neşretme hakkın, satın almaktadırlar.

İşte Goebbels'in hatıratının tefrikası içinde en mühim mücadele yukarıda isimleri yazılı iki gazete arasında kopuyor. Nihayet New York Times, büyük fedakârlıklarla bu işte galip çıkıyor ve hatıratı elde ediyor.

New York Times'le beraber İngiltere'de Daily Express de bu hakkı satın alıyor ve bu meyanda hatırat «Cumhuriyet» e de satılıyor. İşte New York, Londra ve İstanbul'da 8 mart pazartesi günü ayni günde neşre başlanılmış olan Goebhels in hatıralarının meraklı macerası! — S. Y.

Dr. GOEBBELS'İN HATIRATI

21 OCAK 1942 — Mançurya hududundaki Bolşevik kıtalarının maneviyatının son derece bozuk olduğuna dair bazı haberler alıyoruz. Fakat, Alman milletinin lüzumundan fazla ümide kapılmam ışı için bu haberleri neşrettirmiyorum. Millet, harbin acı hakikatlerine göğüs germeli ve boş ümidler beslememelidir.

Berimdeki bozguncülara karşı şiddetle mücadele etmeleri, hattâ lâzım gelirse etrafa bozguncu rivayetler yayan bir kaç kişinin kulağını patlatarak diğerlerine ders vermeleri için adamlarıma emir verdim. Son derece nazik bir devirde yaşıyoruz; onun için, fevkalâde sıkı tedbirler almamız lâzımdır.

22 OCAK 1942 — İngiltere'de hâlâ, harp sahalarından hiç olmazsa birinde zafer kazanılması icab ettiği hakkında münakaşalar devam ediyor. Bu zafer sahası olarak da Libya intihal) edilmiştir. Churchill artık bir çöl koleksiyoncusu oldu. Halbuki İngiltere, daha bir kaç sene evvel. Mussolini'yi bu vaziyete sokmağa çalışıyordu.

Alman milletinin, Doğu Cephesi hakkındaki endişeleri gittikçe artıyor. Bu endişeyi arttıran âmillerden biri de soğuktan donup ölenlerdir. Doğu cephesinden gelenlerin, soğuktan ölenlerin miktarı hakkında verdikleri malûmat orada, burada büyük hoşnutsuzluk uyandırıyor. Maamafih, bu hoşnutsuzluk tehlike teşkil edecek mahiyette değil.

Asker mektublarının da çok fena tesiri oluyor. Askerlerimizin cepheden memleketlerine neler yazdıklarını kelimelerle tarife imkân yoktur. Bunun sebeplerinden biri de, her birinin kendini mühim bir şahsiyet gibi göstermek arzusudur. Gösteriş yapmak isteğinin bunda büyük bir rolü var. Vaziyetinin kötülüğünü mübalâğalı bir şekilde anlatan asker bununla, evdekilere büyük bir üzüntü verdiğinin pekâlâ farkındadır. Fakat, ne çare ki, halinden fazlasıyla şikâyet etmek, önüne geçilmez bir beşeri zaaftır.

ROMMEL İÇİN

23 OCAK 1942 — Rommel'in Şimalî Afrika'da büyük bir cesaretle giriştiği hücum son derece iyi gidiyor. İngilizler gene mağlûbiyetlerini, hava şartlarının kötülüğü ile mazur göstermeğe çalışıyorlar. Fakat, bir hayli gerilediklerini herhalde kendileri de müdriktirler.

İngiliz gazeteleri, Rommel'i bir hayli övmektedir. Onun, en sevilen generallerimizden biri olduğu muhakkak. Bundan istifade etmesini bilmeliyiz.

24 OCAK 1942 — Rommel'in son zaferi harikulade. İngiliz basını onu şapkasından gene tavşan çıkaran bir hokkabaza benzetiyor. İngilizler Rommel hakkında yaptıkları propagandanın kendileri aleyhinde olduğunu göremiyorlar. Onu. dünyanın en büyük generallerinden biri haline getiriyorlar. Bu bizim hesabımıza gayet iyi bir şey. Rommel de hakikaten böyle bir şöhrete lâyıktır. Bu suretle, ilk defa olarak haklı bir propaganda yapılmış oluyor.

Amerikalılar o kadar zavallı bir vaziyetteler ki mütemadiyen silâh imalatlarıyla övünüp duruyorlar. Ağızlarından hergün binlerce tayyare ve tank çıkıyor. Fakat, Doğu Asya'yla bunlara ihtiyaç baş gösterince ortada tayyare ve tank olmadığı görülüyor.

O zaman mağlûbiyet üzerine mağlûbiyet kaydediyorlar.

Londra'da da işler pek o kadar iyi gitmiyor. Buna rağmen ben şahsen İngiliz kabinesinde buhran olduğuna dair dolaşan söylentileri fazla mübalâğalı buluyorum. Churchill'in, memleketteki huzursuzluğu gidermek için çok güçlük çekeceği muhakkak; fakat yerini gene muhafaza edeceğine eminim, çünkü İngiltere'de hakikaten onun yerine konulacak adam yok.

ALMANYA'DA MANEVİYAT BOZUKLUĞU

Yunan Silezyadan aldığım haberlerden, yaralı askerlerin hâlâ, soğuk yük vagonlarıyla nakledildiğini, donmuş bacaklarıyla bu vagonlarda 70-80 saat, üzerlerinde bir örtü olmaksızın yattıklarını öğrendim.

Halk arasındaki maneviyat da şöyle, böyle. Brauchitch'in azledildiğine dair hâlâ söylentiler devam ediyor (Mareşal Braudhitsoh harp başladığı zaman Alman orduları Başkomutanı idi.). Mareşalin, kendi arzusuyla mı çekildiğini, yoksa azil mi edildiğini halk bir türlü kestiremiyor.

Alman halkının, yabancı radyoları gittikçe daha (azla dinlediklerini zannediyorum.

PATATES FİYATLARI ARTARSA

İaşe Bakanlığı patates fiyatlarının arttırılması için ısrar ediyor. Ben buna muarızını.

Çiftçileri daha geniş arazide ziraat yapmaya teşvik için inallarına yüksek fiyat vermek lazım; bunu kabul ediyorum. Fakat patates fiyatlarının arttırılması doğrudan doğruya halka tesir edecek. Çünkü fakir halkın yiyeceği arasında patates zenginlere nazaran daha büyük bir yer teşkil ediyor.

Onun için patates fiyatlarının arttırılmayıp çiftçiye prim verilmesine taraftarını.

GAMLI BİR CENAZE MERASİMİ

Bugün öğle üzeri Mareşal Yon Reichenau'ın cenaze merasimi yapıldı. Merasim inanılamayacak derecede kötü oldu. Çok gamlı bir hava vardı, mızıka da son derece zayıftı. Bunun üzerine teşebbüste bulundum: Bundan sonra, ordu mensuplarının cenaze merasimini bizim Bakanlık tanzim edecek. Çünkü, bu cenaze merasimlerini devlete lâyık bir şekilde ancak biz tertip edebiliriz (Mareşal Walter von Reichenau'ın, Rusya'ya karşı yapılan bir taarruzda vurulup, yarasının iltihab yapması üzerine öldüğü bildirilmişti. Fakat, o zamanlar, birdenbire öldüğü hakkında da bazı rivayetler çıkmıştı).

25 OCAK 1942 — Alman denizaltılarının Amerika'n Atlas Okyanusu sahilleri açıklarında ceman 125 bin tonluk düşman gemisi batırdığına dair hususî bir tebliğ çıkardık.

Hele şükür! Nihayet hususî bir tebliğ çıktı! Muhakkak ki buna çok ihtiyacımız vardı ve kurak bir toprağa düşen yağmur tesirleri yaptı. Herkes bu garip tebliği şu harp kışkırtıcısı Roosevelt'e karşı gayet müessir bir cevap olarak karşıladı. Alman milleti Roosevelt'e küfretmektedir. Birçok kimseler acaba Churchill'den mi yoksa asıl Roosevelt'ten mi nefret etmek lâzım geldiğini kendi kendilerine soruyorlar.

AVUSTRALYA İNGİLTERE'YE KIZGIN

Londra'da umumiyetle Rommel'den korkuyorlar. Daha şimdiden efsanevî bir şahsiyet oldu. İngiliz kuvvetlerinden bir kısmını çevirmeğe muvaffak oluşu âdeta bir mucize sayılıyor.

Hakikî bir askerin, en gayri-müsait şerait altında bile, cesaret ve zekâsı sayesinde neler yapabileceğini bu bize çok iyi bir şekilde gösteriyor.

Avustralyalılar, İngiliz yardımının halen ellerine varmış olmaması yüzünden İngiltere'ye son derece kızgın bulunuyorlar. Avustralya hükümeti Churchill'i bırakıp doğrudan doğruya İngiliz milletine hitap ederek yardım istedi. Bu mesele İngiltere için pek tehlikeli bir şekil alabilir. Bu yaranın deşilmesi ve üzerine tuz ekilmesi için propaganda teşkilâtımıza emir verdim.

Canterbury Başpiskoposunun yerine kimin geçeceğine dair gizli malûmat edindim. Bütün ihtimaller piskopos Temple üzerinde toplanıyor. Temple, bugünkü Başpiskopostan çok daha tehlikelidir. Çünkü İş Partisine daha yakındır. Vaktiyle Almanya'nın orta derecede dostu olan bu adanı, şimdi Almanya'ya düşman kesilmiştir.

Churchill'i yüzde yüz destekleyeceği muhakkak. Yani, İngiliz rahipler sınıfı tarafından şiddetli hücumlara uğramaya hazırlanmamız lâzım geliyor, demektir. Fakat şimdiki halde bir tehlike görmüyorum.

ŞU İKİYÜZLÜ KRAL BORİS

Gelen birçok haberlere güre Bulgar hükümet mahfilinde Alman aleyhtarlığı biraz artmaktadır. Bilhassa Kral Boris'in oldukça ikiyüzlü bir rol oynadığı bildiriliyor. Bu sinsi ve kurnaz adamın Doğu cephesindeki müdafaanın kuvvetini gördükçe, icabında kaçabileceği bir arka kapı aramakta olduğu anlaşılıyor.

HİTLER İN ARKADAŞLARINA SADAKATİ

Führer bana haber yollamış: "Stürmer"nin (Yahudiler aleyhinde neşriyat yapan mizahî gazete.) daha az basılmasına veya faaliyetini tatil etmesine taraftar olmadığım bildiriyor. Bu habere çok sevindim. Demek ki, Hitler, eski parti ve mücadele arkadaşlarının safından ayrılmıyor; ara sıra çıkan ihtilâflar ve anlaşamamazlıklar yüzünden bu arkadaşlığın bozulmasına meydan vermiyor. Mademki Führer bu kadar sadık hareket ediyor, arkadaşları da ona ayni derecede sadık kalacaklardır. Ben de şahsan, Yahudi meselesinde propagandamızın yavaşlatılmasına taraftar değilim.

Bu meselede daha ne kadar çok yapacağımız şey olduğunu şu misal gayet açık bir şekilde göstermektedir: Berlin'in ileri gelen Yahudilerinden birini şehirden tahliye ederken evrakı ve eşyası gözden geçiriliyor. O zaman, bu adamın daha 1941 in ortalarına kadar Alman

Veliahdıyla mektuplaştığı görülüyor. Veliaht bu Yahudi'ye gayet samimî mektuplar yazmış ve pek dostane ithaflar taşıyan fotoğraflar göndermiştir.

Hohenzollern hanedanının bugünkü efradı beş para etmez insanlar.

YABANCI İŞÇİLERİN ÇIKARDIĞI BİR MESELE

Almanya'daki yabancı işçilerin cinsî münasebetleri müşkül bir mesele oldu. Hattâ bazan çok fena bir şekil aldığı oluyor. Bence bu meselenin en kat'î çaresi, umumhane açmaktan ibarettir. Fakat, bu öyle nazik bir meseledir ki çok ihtiyatlı bir şekilde hareket etmek lâzımdır.

RADYO DİNLEME MÜSAADESİ

Bence, yabancı radyoları dinlemek için Führer'den müsaade almış bulunan kimseler, Seeharis Servisinden (Yabancı radyoların verdikleri haberleri toplayıp yayan bir neşriyat.) de istifade etmelidir. Radyo dinleme müsaadesi almış olanların sayısı pek az. Onun için ben bir tehlike görmüyorum.

Propaganda Bakanlığı memurların, bilhassa yabancı dillerle neşriyat yapan spikerlerin bir çoğunun bu servisten haberdar olmaları bilâkis fayda verir.

Roosevelt, zafer olarak ilân edecek bir şey bulamıyor. Halbuki, harpten evvel söylediği o iddialı nutuklar henüz herkesin kulağında çınlıyor. O zaman söyledikleriyle şimdi olanlar arasındaki tezat o kadar aşikâr ki bu tehlikeli vaziyetten kurtulabilmek için o şimdi sadece yalanlara ve rivayetlere başvuruyor.

Diğer taraftan, Churchill de gene eskisi gibi parlak yalanlarına devam ediyor. Buna mecbur; zira, kendisine ve bilhassa arkadaşlarına karşı muhalefet gittikçe artıyor. Bence Ingiltere nin mezarını asıl Churchill kazacaktır.

27 OCAK 1942 — Amerika bizi, bilhassa Japonya hususunda, bir ırk münakaşasına sürüklemek için, boşuna gayret sarf ediyor Amerikalılar, bu propagandalara kapılıp münakaşaya gireceğimizi sinyorlar. Aldandıkları nokta da burası.

Şu muhakkak ki, Japonya karşısındaki ve Doğu Avrupa' meselelerindeki vaziyetimiz naziktir. Bu tehlikeyi göze almamak için en kestirme yol, sükûttur. Bu işte hiç bir kazancımız olamayacağına göre, emir verdim: Alman haber kaynakları bu meselenin havadisini bile neşretmeyecekler.

30 OCAK 1942 — Churchill'in hücumları gene başladı. Avam Kamarasında kendisine karşı muhalefetin arttığı görülüyor. Fakat kimsenin güvensizlik oyu teklifine cesareti olmadığı belli. Son haftalar zarfında gazetelerde hükümet aleyhine çok şiddetli yazılar çıktığı halde Avam Kamarasında, epey hararetli tenkidler olmakla beraber, hücum pek beklenildiği kadar olmadı.

Amerika'n gazeteleri, «Büyük Okyanus filosu ne oldu?» diye endişe ile soruyor. Endişe etmekte hakları var, zira hu filonun büyük bir kısmı Okyanusun dibinde yatıyor (Goebbels, başlangıçta. Japonların verdiği bu haberlere hakikaten inanmıştı. Fakat, hatıra defterinin daha sonraki kısımlarında bu hususta şüphe ettiği görülüyor).

İngilizler de, Şimalî Afrika'da mağlûbiyete uğradıkça, Avrupa'daki harekât sahası daha mühim diyorlar. Avrupa'daki muharebelerde kayıp verdikleri zaman da, Doğu Asya'nın daha

mühim olduğunu ileri sürüyorlar. Fakat, Doğu Asya' çarpışmalarında işler iyi gitmeyince bu sefer de Şimalî Afrika' mühim oluyor.

***EMİRLER..*.**

Lammers (Hitler 'in Başbakanlık daire müdürü.) in haber verdiğine göre, Essen'deki «Nazional Zeitung» da resmî daireleri şiddetle tenkid eden bir yazı çıkmış. Bundan sonra bu gibi yazıların çıkmaması için emir verdim. Almanya'da bilhassa iki meslek sahibi vardır ki bunların halk huzurunda tenkid edilmemesi lâzımdır: Biri memurlar, diğeri de muallimler. Gazeteler nasıl, partinin ileri gelenlerini veya yüksek mevkili bir askeri tenkid edemiyorlarsa memurlarla muallimleri de aynı şekilde tenkid etmemeleri lâzım.

Viktor Lutze (Hâki Gömlekliler teşkilâtının şefi idi; sonradan bir otomobil kazasında ölmüştür.) ile uzun uzun konuştum. Bundan sonra sözlerine dikkat etmesi, harbin askerî veya siyasî idaresi hakkında tenkidlerde bulunup şüphe uyandırmaması lâzım geldiğini söyledim. «Hitler bu gibi hareketlere müsaade edemez.» dedim. Anladı galiba.

RADYO DİNLEMEK KABAHATİ

Batı Almanya'dan haber aldım: İngiliz radyolarını dinlemekten suçlu 11 papazın muhakemesine yakında başlanacak. Bu muhakemenin son derece mühim bir mahiyeti olacağı için, Hitler'i haberdar ettim. Eğer istediğim gibi hareket edebilirsem, bu adamlara en ağır cezalan verdireceğim; hattâ, Almanya'ya bu derece zarar verdikleri için idam ettireceğim.

Tabiî, böyle bir meselenin, olduğu gibi ele alınması doğru değildir; hâdise daha şümullü bir şekilde gözden geçirilmelidir. Onun için, bu hususta ancak Führer karar verebilir ve bu zamanda böyle bir muhakemenin doğru olup olmayacağını da ancak o tayin edebilir.

Radyo programlan bozuldu. Eğlenceye tahsis edilmiş olan saatlerde senfonik musikiden başka bir şey verilmiyor. Eğlence programının başına genel direktör olarak bir musiki şefi getirilirse böyle olur. Bu gibi insanlar, umumiyetle, fildişi kulede oturur gibidirler, halkın ne istediğini, neye ihtiyacı olduğunu bilmezler.

FRANCO HAKKINDA

1 ŞUBAT 1942 — Franco bir söylev verdi: «İspanyollar Allahın sevgili kullarıdır; onun için, Katolik Kilisesine sadık kalacaklardır dedi. İspanya Mihvere sadık kalsa daha iyi eder; çünkü zaferden İspanyanın payını herhalde Kilise verecek değil.

Zaten eskidenberi biliriz: Franco mutaassıb bir dindardır. Bugün de İspanyanın idaresini, aşağı yukarı, karısıyla papazının eline teslim etmiş vaziyette. Doğrusu, tahta ne güzel bir inkılâbcı çıkarmışız! Fakat, ne de olsa, orada bir Bolşevik yerine onun bulunması gene lehimizedir.

4 ŞUBAT 1942 — Quisling, siyaseti hakkında uzun bir demeç vermiş. Bu arada biraz aşırı bir iddiada bulunuyor: Eskiden krala, parlamentoya ve başbakana verilmiş olan bütün hakları kendisinde topladığını söylüyor. Fazla ileri gitmiş. Çünkü, ne de olsa, yanı başında bir de Alman komiseri bulunduğunu unutuyor!

Bununla beraber, demeci aynen neşrettik. Çünkü, yeni Norveç hükümetini mümkün olduğu kadar büyük ve müstakil göstermek bizim lehimizedir.

Sepp Dietrich çok değerli bir adam; insana Napoleon'un generallerini hatırlatıyor. Bunun gibi 20 adamımız daha olsa. Doğu cephesinden hiç endişemiz kalmaz. İşgal edilen yerlerdeki Ruslara dair bana anlattıkları tüyler ürpertici şeyler. Anlaşılıyor ki **Ruslar bir millet değil; sadece bir hayvan sürüsü. Doğuda bizi tehdit eden en büyük tehlike de bu kütlenin körü körüne çarpışma kudretidir.** Muhasara edildikleri zaman Rus askerleri. Batı Avrupa'lılar gibi teslim olmazlar, birer birer ölünceye kadar çarpışmağa devam ederler. Rus ırkının bu hususiyetini Bolşeviklik ancak arttırmağa yaramıştır. Yani karşımızda öyle bir düşman var ki, ona karşı harekette çok dikkatli davranmamız lâzım. Bu düşman batı Avrupa'ya akın ederse ne olur; bunu insanın muhayyilesi bile almıyor.

SOĞUKTAN DONANLAR

5 ŞUBAT 1942 — Soğuktan ölenlerin sayısını nihayet öğrenebildik. Bunların arasında ağır surette zarar görenler 4000 kişi. Bunun da 1856 sı büyük ameliyata lüzum gösterecek derecede vahim. Hafif ve orta derecede zarar görenlerin sayısı 46 bini buluyor.

6 ŞUBAT 1942 — Doğudaki bir ordudan gelen bir haberde, benzin yokluğundan emirlerin infaz edilemediği bildiriliyor.

Moskova, İngiltere'nin başka cephe açmamasından son derece şikâyetçi. Bolşevikler, İngiliz İmparatorlu ile ortak olmakla ayaklarına ne ağır bir zincir ve gülle bağladıklarını yavaş yavaş anlamağa başlıyorlar.

Ruslar, kıtalarımızın büyük bir mukavemet gösterdiklerini kabul ediyorlar ve bize karşı giriştikleri harekâtta hedefe varmanın güç olduğunu söylüyorlar. Umumiyet itibariyle Doğu cephesi artık eski çetinliğini kaybetmiştir, denilebilir.

İTALYANLARA TARİZ

Bu akşam İtalyanların çevirdikleri «Aşk Faciası» isimli filme bir göz attım. Filmin sanat kıymeti o kadar düşük ki yasak edilmesi iyi olurdu sanıyordum. İtalyanlar sade harp gayretine yardım etmemekle kalmıyorlar; sanat sahasında da değerli bir şey ortaya çıkaramıyorlar. Faşizm İtalyan milletinin yaratıcı hayatını dumura uğrattı, denilebilir.

7 ŞUBAT 1942 — İngiliz Dış İşleri Bakanlığının, elçiliklerine gönderdiği gizli bir talimat elimize geçti: Doğudaki vaziyete dair bir ihtar mahiyetinde olan bu talimatta. Alman ordusunun hiç de mağlûp olmuş sayılamayacağı, mukavemetin henüz kırılmadığı, havalar düzelince yeni taarruzların beklenebileceği bildiriliyor.

8 ŞUBAT 1942 — Anglo Sakson basınını en fazla İngiliz Amerika'n işbirliği meselesi meşgul ediyor. Bu işbirliğinin pek zor olacağı anlaşılıyor. Bu da, bu kadar methi yapılan demokraasilerde kimin emir vereceğini, kimin itaat edeceğini kimsenin bilmemesinden ileri gelmektedir.

Şu da muhakkak ki, Churchill'le Roosevelt arasındaki şahsî kendini beğenmişlik ve çekememezlik de bu işte mühim bir rol oynamaktadır. Bereket versin ki bizim memlekette karşımızda muhalif bir cephe yok.

TODT NASIL ÖLDÜ ?

9 ŞUBAT 1942 — Bugün çok fena bir haber aldım. Dr. Todt, genel karargâhı ziyaretten döndüğü sırada, hava meydanından hareket ederken vuku bulan tayyare kazasında ölmüş.

Tayyare dört yüz metreden düşmüş ve yerde infilâk etmiş. Yolcular o derece yanmışlar ki cesetleri toplamak bile pek zor olmuş.

Bu bizim için büyük bir kayıp. Todt hakikaten nasyonal sosyalizmin en büyük simalarından biriydi. Onunla neler kaybettiğimizi gelecek aylar gösterecektir.

10 ŞUBAT 1942 — Tabiî, İngiltere'den gelen bazı sesler, Todt'un ölümüne sebeb olduğu bildirilen hâdiseye inanmadıklarını. bunda başka bir sebeb aramak lâzım geldiğini söylüyorlar.

SALON BOLŞEVİĞİ

11 ŞUBAT 1942 — Muhafazakâr İngiliz mehafiliıde Cripps'e karşı muhalefet gittikçe artıyor. Cripps'in millete yaptığı ihtar, biraz endişe verecek mahiyette. Onun için, muhafazakârlar, kendisini diplomatik bir vazife ile uzak bir yere göndermek istiyorlar. Fakat Cripps'in böyle bir vazifeyi kabule niyeti almadığı görülüyor.

Cripps tam manasıyla bir salon Bolşeviği. Şimdi artık kendisi için faaliyet zamanı geldiğine kani. Muhakkak ki Bolşeviklik İngilizler arasında gittikçe ilerliyor. Führer'in kehanetinin yakında hakikat olması pek mümkündür. Führer, bolşevizmin Avrupa'yı değil, daha ziyade İngiltere ile Amerika'yı mahvedeceğini söylemişti.

İngiliz basım henüz kararını vermiş değil; gazeteler, Cripps'i mi, yoksa Churchill'i mi tutmak lâzım geldiğini daha kestiremiyorlar. Bazı gazeteler Cripps'i göklere çıkarıyor, bazıları ise onun aleyhinde şiddetli yazılar yazmakta.

BOLŞEVİKLİĞİN MERKEZİ : BERLİN

Bütün bu hâdiselerin bizim için manası çok mühimdir ve Alman matbuatında yorumlanmak için fevkalâde müsaiddir. Hele, Cripps'in Berlin'i Bolşevikliğin müstakbel merkezi olarak ilân etmesi bizim ekmeğimize yağ sürüyor. Alman milleti bu gibi şeyleri okumasını sever. Öbür tarafta bu gibi insanlar mevcud oldukça elimize arasıra böyle hazır lokmalar düşer. Bizim yapacağımız tek şey elimizi açmak ve bu propaganda lokmasını yakalamaktır.

Ukrayna'da halkın maneviyatı pek iyi değil. Köylülere toprak vadedersek çok iyi olacak ama, şimdiki halde buna imkân yok. Münevver zümre tamamıyla bizden tarafa. Ukrayna münevverleri, Bolşevikler tekrar gelecek olurlarsa onlara ne yapacaklarını pekâlâ biliyorlar ve onun için nasyonal sosyalizmi ve Alman işgal kuvvetlerini ehvenişer olarak karşılıyorlar.

GİZLİCE MANŞTAN GEÇEN ZIRHLILAR

Führer, emin bir liman bulmak üzere Brest'ten hareket eden üç harp gemimiz (Gneisenau, Scharnhorst ve Prinz Eugen) hakkında endişe duyuyor. Bu gemilere bir şey olursa diye hepimizin yüreği oynuyor. Bunlardan biri de Bismarck zırhlısının akıbetine uğrarsa çok feci olur.

Şimdiye kadar İngilizlerin hiç bir şeyden haberi yok ama. casusları vasıtasıyla muhakkak haber alacaklar ve gemilere karşı harekete geçmeğe teşebbüs edecekler.

Gemilerimizin Manştan geçmeleri çok güç olacak. Fakat bu tehlikeyi de göze almak lâzımdı.

Battıkları defalarca haber verilmiş olan bu gemileri görünce yabancı memleketler halkı herhalde pek şaşıracaklar.

CRİPPS HAKKINDA BİR EMİR

13 ŞUBAT 1942 — Cripps Bolşevikler lehine tahrikât yapmakta devam ediyor. Bizim için o, para versek bulamayacağımız derecede mühim bir propaganda yapmış oluyor. Onun için, batına emir verdim, Cripps'i resmî mevkii mühim olmayan bir adam gibi göstermeyecekler. Bilâkis, onu Churchill'in sözcüsü olarak göstermemiz lâzım. Tabiî, hakikatte böyle değil ama, böylesi bizim işimize daha fazla gelir.

Bir iddiaya göre, Hore-Belisha (Hore-Belisha ondan bir müddet evvel İngiliz Millî Müdafaa Bakanlığında bulunmuştu.) ile Cripps, Churchill'e karşı bir parti kurmak niyetindeymişler. Buna muvaffak olacaklar mı, olamayacaklar mı, ileride göreceğiz. Tabiî Churchill düşer de yerine Hore Belisha geçerse çok iyi olur. Bugün bir Yahudinin başbakan olmasını sevinçle karşılarız.

Gemilerimizin Manştan geçmeğe muvaffak olduklarını haber alınca. Führer, tabiî, çok sevindi. Bizim nüfuz ve itibarımızın arttığı, İngilizlerin ise azaldığı kanaatinde. Gene onun kanaatine göre, Churchill çok fena bir duruma girmiştir ve düşmesi beklenebilir.

Führer'in bana anlattığına göre, Quisling kendisıyla görüşürken pek çocukça fikirler ileri sürmüş. Kendisinin yeni bir Norveç ordusu kuracağını, Norveç sahillerini koruyacağını, nihayet tamamıyla hür bir Norveç vücude getireceğini söylemiş. Bu, tabu, pek çocukça bir şey. Führer bunlara kaçamak cevaplar vermiş. Bence Quisling'in tek meziyeti «quisling» olmasından ibaret. Kendisine karşı hiç bir yakınlık veya sevgi duymuyorum.

HESS'TEN GELEN MEKTUB

Hess karısına mektub yazmış. İnsanı acındıracak kadar bön bir ifade taşıyan bu mektubunda, hâlâ harp gayretine büyük bir yardımı dokunduğunu ileri sürüyor ve buna kendisi hakikaten kani gibi görünüyor. Söylediğine göre, Prof. Haushofer'in rüyası bir gün olup doğru çıkacakmış ve kendisi, elinde sulh ile memlekete gelecekmiş.

Bundan sonra, bilhassa sıhhatinden bahsediyor. Vaziyetinin bizim zannettiğimiz gibi olmadığı anlaşılıyor.

14 ŞUBAT 1942 — Üç harp gemimizin Manştan geçmeğe muvaffak oluşu bugün Londrayı telâşa vermiş bulunuyor. Ahali hayretinden donup kalmış gibi görünüyor. Londradaki bir şayiaya göre büyük bir deniz muharebesi olmuş ve Alman gemileri ağır zayiata uğratılmış. Hakikatte ise bu, baştanbaşa uydurma.

BOLŞEVİKLİK : ALLAHIN BELÂSI BİR ŞEY

Rus halkının, ayrıldığımız yerlerden bizimle beraber gelmeleri çok manalı. Anlaşılıyor ki Bolşeviklik hakikaten Allah'ın belâsı bir şey. Bunun acısını bir kere tatmış olan bir daha yüzünü bile görmek istemiyor. Rusların Bolşeviklik idaresinden çektiklerini tarif etmek kabil değildir.

İKİ YÜZLÜ OYUNLAR

Führer'in Japonlara karşı hayranlığı devam ediyor. Hakikaten, Japonlar her şeyi gayet gizli hazırlamışlar. Şimdi öğrendiğimize göre Krusu ile Nomure Washington'da Amerikalılarla müzakeredeyken, Japon harp liderlerinin hazırlamakta olduktan plânlardan zerre kadar haberleri yokmuş.

Güzel bir şey. İnsan, milletinin istikbali üzerine kumar oynarken hile ve harp usullerinin hepsini kullanmalıdır. Biz de birçok defalar bu usulleri kullanmışızdır. Meselâ, Moskova Büyük Elçimiz Kont von der Schulenburg da bizim taarruza hazırlandığımızı bilmiyordu. Başlıca emelimiz, Stalin'i dostumuz ve müttefikimiz olarak görmektir, diye ısrarda devam etti. Rusya'nın Almanya'ya karşı büyük hazırlıklar yaptığına da inanmamakta ayak diredi.

Muhakkak ki, siyaset perdesinin arkasında olup bitenlerden diplomatları haberdar etmemek iyi bir şey. Çünkü bazan kabiliyetlerinin üstünde roller oynamak mecburiyetindedirler. Hattâ, bu kabiliyette olsalar bile, hakikaten inandıkları rolü daha iyi oynayacakları pek tabiîdir.

Bazı şeylerde diplomatların ne kadar aptalca hareket ettiğini gösteren en güzel misallerden birini Führer anlatıyor:

Batıya taarruz başlamadan evvel Lâhey elçiliğimizde, Von Prittwitz adında bir ataşe vardı ki, İngiliz gizli teşkilâtına hizmet ettiğini muhakkak surette biliyorduk. Elçinin nazarı dikkatini çektik. Bunun üzerine elçi, sözde gayet kurnaz hareket ediyor: Bütün memurlarını topluyor, onlara meseleyi açıyor. Bize hıyanet eden ataşe de bunların arasındadır. Bu suretle, onun, yakalanacağını anlayarak, derhal İngiltere'ye kaçmasına meydan vermiş oluyor.

Şimdi gelin de bu gibi diplomatlarla iş görün! Onun için, en iyisi, diplomatları meselenin hakikî mahiyetinden uzak tutmaktır.

GENE BİR IRK MESELESİ

Halen Almanya'da çalıştırılmakta olan yüz binlerce yabancı işçi de başımıza ayrıca bir derd oldu. Bunlarla Alman kadınlarının teması, ırkımızın bozulması bakımından, bizim için bir tehlike teşkil ediyor. Her çareye başvurarak, bu tehlikeyi önlemek lâzım. Fakat bu meseleyi açıkça münakaşa etmek imkânsız; çünkü bahis mevzuu olan milletlerin ve ferdlerin derhal ağırına gider. Meselâ İtalyanlar, ırk itibariyle bizden aşağı, hattâ bizimle beraber oldukları hakkındaki kanaati silebilmek için bütün gayretlerde uğraşıyorlar.

16 ŞUBAT 1942 — Bugün öğleden sonra Singapor nihayet teslim oldu. İngilizler bu harpte ilk defa olarak beyaz bayrak çektiler. Bu, muhakkak ki, İngiliz nüfuz ve itibarına karşı mühim bir darbedir. Bütün İngiliz İmparatorluğunu bir hicab kaplamış gibi. İngiltere'yi bu hale getiren Churchill'dir. Acaba bunun için de kendisine teşekkür edecekler mi?

İngiltere ile Amerika arasındaki fikir ayrılığı gittikçe kendiliğinden o derece artıyor ki artık bizim yorumlarımızla bunları şiddetlendirmeğe çalışmamıza hacet kalmıyor. Bu öyle verimli bir nebat ki Allah'ın seması altında tabiî yağmur ve tabiî güneşle kendi kendine büyüyebilir.

Bu fikir ayrılığından ben şahsen çok şeyler bekliyorum. Fakat bu ihtilâfı sun'î vasıtalarla büyütmenin zamanı henüz gelmedi.

«KAN, TER VE GÖZYAŞI»

Franco Bolşevikler aleyhine çok mütecaviz bir nutuk verdi. Bolşeviklere karşı harp ilân etseydi daha iyi ederdi. Fakat, böyle bir generalden başka ne beklenir ki!

Bu gece geç vakit Churchill de konuştu. Gene eski nakarat r Sözlerinden ümidini kaybetmiş olduğunu anlamak kabil. Fakat, «kan, ter ve gözyaşı» diye ele aldığı düstur ona öyle bir mevki sağladı ki her türlü hücuma karşı masun bir hale getirdi.

Churchill, hastasının öleceğini söyleyen bir doktora benziyor. Öyle bir doktor ki, hastanın vaziyeti vahimleştikçe, «ben demedim miydi!» diye kendine pay çıkarıyor.

17 ŞUBAT 1942 — Bizim için Churchill'den daha iyi bir Başbakan olamaz. Onun şahsına ve siyasetine alıştığımız gibi,, bundan başka, harbi idaresi de öyle kısa görüşlü ki, imparatorluğu altüst edeceği muhakkak. Onun için, dünya imparatorluğunun başında o bulunduğu için ne kadar sevinsek azdır. Mademki imparatorluk nasıl olsa batacak, başında ne kadar tecrübeli bir mezar kazıcı bulunursa o kadar iyidir.

«GAZETELERLE BAŞIM BELÂDA»

Gazetelerle başım belâda. Benim verdiğim talimatı istediğim kadar dinlemiyorlar. Kendisine bu derece güzel malzemeler verdiğim için basının sevinmesi lâzım. Halbuki, bilhassa burjuva gazeteleri bu malzemeden bıkmış gibi görünüyorlar. Bu da beni öfkemden deli ediyor. Onun için, karar verdim: Onları yola getirmeyi kendime vazife yapacağını. Halka malûmat vermek mevkiinde olan kimseleri mütemadiyen dürtmek lâzım; aksi takdirde yavaşlıyorlar ve gevşiyorlar.

YANLIŞ BİR TAHMİN

İstatistikler intiharların gittikçe azaldığını gösteriyor. Galiba kimse bu dünyadan kendi isteğile gitmek niyetinde değil, herkes harbin sonunu görmek arzusunda. Haklan da var, çünkü harbin neticesi muhakkak ki bütün millet için büyük bir bayram olacak...

18 ŞUBAT 1942 — Harbe Japonların da iştirak etmesi bizim için hakikaten büyük bir kazanç oldu. Kaderimizi tayin edecek olan bu kış aylarında bu suretle vaziyeti kökünden değiştirdiler. Bilhassa onların sayesinde en büyük buhranı atlatmaya muvaffak olduk.

HİTLER'E SUİKASD TEKLİFİ

Mühim bir siyasî vesika neşrettik. Fransanın eski Lâhey elçisi tarafından Daladier'ye gönderilmiş olan bu rapora göre, eski Holanda Dış İşleri Bakanı Kleffens, 1939 sonlarında Hitler'le Ribbetrop'a karşı bir suikast hazırlamayı teklif etmiştir.

Ben şahsan, bu gibi şeyleri sonraya saklamağa taraftarım.

Harp zamanında, müsbet veya menfi, hiçbir suikasttan bahsetmemek lâzımdır. Bazı kelimeler vardır ki, şeytan görmüş gibi kaçmamız icab eder. . «Kundakçılık», «suikast» kelimeleri de bunlardandır.

İKİ YASAK HAKKINDA

Führer'in bir kararnamesiyle, Lehistandaki askerlerimizin Leh kızlarıyla temasları katiyetle yasak edildi. Fakat bu kararnamenin tamamıyla tatbikına imkân olduğundan şüphe ediyorum. Diğer tecrübeler aksini göstermiştir. İşgal altındaki yerlerde Almanların yabancı kadınlarla teması meselesi son derece güç ve nazik bir bahistir. Oralara ordu ile beraber Alman kadınları da göndermedikçe ne kadar gayret sarfetsek, gene muvaffak olamayız; çünkü tabiat, şu veya bu şekilde, en sonunda emrini muhakkak dinletecektir.

Bütün Bakanların Führer'e gelip, yabancı radyolarını dinlemek için izin istemeleri hakikaten tuhaf şey! Führer bu gibi talebleri derhal reddediyor.

Gece aldığımız bir habere göre, Churchill nihayet kabinesinde değişiklik yapmağa mecbur obnuş. En mühim değişiklik şu; Cripps kabineye girdi. Doğrusu, sevinmemiz lâzım. Bundan daha fazla lehimizde bir şey bekleyemezdik.

Cripps Stalin'in Londradaki adamıdır.

21 ŞUBAT 1942 — Halk arasında bilhassa askerlerin fazla boşboğazlık ettikleri hakkında şikâyetler alıyorum. Bizim askerler hakikaten fazla övünüyorlar. Bu suretle başıbozuklar, bilhassa kadınlar üzerinde tesir elde etmek istiyorlar ama, neticede huzursuzluk ve güvensizlik yaratmış oluyorlar.

Fakat bence buna karşı yapılacak bir şey yok gibidir. İnsanlar, bilhassa Almanlar konuşmayı pek severler. Değiştirmek kabil değildir.

22 ŞUBAT 1942 — Doğu cephesinde vaziyet biraz daha vahimleşti. Orada, burada görülen bazı haller hiç de sevinilecek şeyler değil. Mütemadi ve çetin çarpışmalar kıtalarımızı hakikaten bitap düşürdü. Sonra, bir çok noktalarda iaxe ve cephane nakliyatı iyi işlemiyor.

Askerler bir yerden diğer yere nakledilmesini pek sevmiyorlar.

Yeniden yüz bin ton Amerika'n gemisi hatırmış olmamız halkın maneviyatını yükseltti.

İNGİLTERE VE BOLŞEVİKLİK

Cripps'in siyasetine âmil olan sebebler hakkında gizli bir rapor aldım. Bundan anlaşıldığına göre, Cripps'in gayesi İngiliz sanayiini Sovyetleştirmek ve İngiliz istihsal maddelerini daha fazla harp emrine vermek. Onun, İngiltere'yi Bolşevikleştirmek istemediği muhakkak. Fakat biz Cripps'i İngiltere'deki Bolşeviklere bir örnek olarak ele alabiliriz. Hakikaten Bolşevikliği istiyor mu, istemiyor mu, onu bir tarafa bırakalım. Bu, neticeye bağlı bir şey.

Bormann yeni bir kararname çıkarttı: İleri gelen kimselerin gösterişsiz yaşamalarını ve mükellef ziyafetlerden vaz geçmelerini tavsiye ediyor. Çok yerinde bir karar.

23 ŞUBAT 1942 — Conterbury Başpiskoposluğuna Temple tayin edilecekmiş. O da, sosyalist ve Bolşevik fikirlere taraftar olarak tanınmıştır.

İngiltedeki bu temayülden istifade ederek, (İngiltere'nin) muhafazakâr mehafiline hitaben geniş bir propagandaya geçebiliriz. Bunun bitaraflar üzerinde de tesiri olur. İngiliz milletinin bize bu kadar iyi bir propaganda vasıtası teşkil edebileceği şimdiye kadar hiç aklıma gelmezdi.

Stalin, Bolşeviklere ve dünyaya hitaben bir nutuk verdi. Yanlış tefsir ve asılsız zafer haberleriyle dolu olan bu nutukta mühim bir taraf varsa o da realist oluşu.

Plutokrasiler Staline tebrik telgrafları yollamışlar. Çünkü kapitalizmin son ümidi şimdi Moskovada. İngiltere ile Amerika Rusya'ya tebrik telgrafı gönderiyorlar ama, silâh yollamıyorlar. Halbuki silâh yollasalardı Stalin'in işine tebrikten daha çok yarardı.

SIKI TEDBİRLER

24 ŞUBAT 1942 — Çok sıkı tedbirler almak zorunda kalacağız galiba. Bu arada, bütün Almanya'da yeniden inşaat için müsaade vermeyeceğiz. Reinhardt (Maliye Bakanlığı müsteşarı verdi.) malî durum hakkında rapor

Şimdisi için de, harpten sonrası için de enflâsyon yapmaya imkân olmadığını söylüyor.

Führer bir kararname neşretti. S. S. mensupları arasında 157 nci maddeye (Bu madde homoseksüelliği meneder.) aykırı hareket edenler bundan sonra idama mahkûm edilecek. Bu, mühim bir karar. Partinin yüksek tabakasını bu kansere karşı korumak mümkün olacak.

VON PAPEN'E SUİKASD

25 ŞUBAT 1942 — Ankarada büyük elçi Von Papen'e karşı bir suikast teşebbüsü yapıldı. Bombayı atan adamın, infilâk esnasında parçalandığı haber veriliyor. Papen ile karısına hiç bir şey olmamıştır.

Bu suikast teşebbüsünün menşei gayet aşikâr. Bunu İngiliz gizli teşkilâtının hazırladığı muhakkak.

Haberi neşrettiriyoruz ama, üzerinde fazla durmamaya çalışıyoruz; çünkü böyle bir teşebbüse ehemmiyet vermek, onu yapanları bilâkis cesaretlendirir. Diğer taraftan, Führer'e karşı hazırlanan suikasta dair verilen haberler halkı evvelâ şarşırttı. sonra sinirlendirdi. Halk bu gibi haberleri sevmiyor. Bazı şeyler vardır ki herkesin önünde münakaşa etmemek lâzımdır. Führer in hayatı ve ölümü de bunlar arasındadır.

28 ŞUBAT 1942 — Fransız şehirlerinde müthiş bir cinayet salgını hüküm sürüyor. Bizim oradaki ordu komutanları bu salgını önliyecek iktidarı gösteremiyorlar. General StülpnageL Paris komutanlığından azledildi.

1 MART 1942 — İngiliz paraşütçülerinin (Bu akın Havre üzerine yapılmıştır.) akını, tabiî, askerî bakımdan ikinci derecede ehemmiyeti haiz, bir hâdise. Yalnız bizim «Würzburg aleti» nin (Goebbels bu aletin ne olduğu hakkında malûmat vermiyor.) hasara uğraması biraz zararımıza olmuştur.

Fransız sahillerindeki müdafaa tertibatının iyi işlemediği anlaşılıyor. Adamlarımız uyuyorlar. Führer'in bu işle alakâdar olacağını zannediyorum. Her ne ise, bundan sonrası için bu bize bir ihtar olsun. İngilizler ileride de bu şekilde akınlar yapacak olurlarsa artık nasıl tedbir alacağımızı biliyoruz.

«HELE ŞÜKÜR!»

İtalya'da düşman ve bitaraf memleketlerin radyolarını dinlemek yasak edildi. Hele şükür! Düşman radyo istasyonlarının İtalya'ya hayli zararı dokundu.

2 MART 1942 — Amerikalılar artık gemi azıya aldılar. İngilizlerin ikinci bir cephe açıp taarruza geçmeleri için şiddetle ısrar ediyorlar.

Fakat İngilizlerin nereden taarruza geçeceklerini kimse bilmiyor. Kimisi batı sahillerinden taarruza taraftar; kimisi de İtalya'ya çıkarma yapılmasını istiyor. Bu iki ihtimali de, tabiî, bizim ordu şefleri nazarı dikkate alıyorlar. Onun için nereye çıkarlarsa çıksınlar, kendilerini iyi karşılayacağımıza emin olabilirler.

3 MART 1942 — Londra'daki vaziyet hakkında gizli bir rapor aldım. Bu rapordan anlaşıldığına göre, muhafazakârlardan büyük bir kısmının Almanya ile ayrı sulh yapmak istedikleri muhakkak. Fakat, bunu nasıl yapacaklarını kimse bilmiyor.

Tabiî, Churchill bizimle müzakerelere girişmeyi hatırından bile geçirmez. Muhafazakârlar arasındaki bu isyankâr zümreye karşı, parlamentoyu dağıtarak mücadele edebilir. Bu, onun elinde tehlikeli bir silâhtır.

Şüphesiz ki yeni seçimlerde Churchill gene başta gelir; çünkü. memleket dâvası bakımından, ona karşı şiddetli bir mücadeleye girişilmeyeceği muhakkaktır. Fakat vaziyetin de bugünden yarma değişmeyeceği iddia edilemez. Şimdi İngiltere öyle bir durumda ki istikbale dair hiç bir tahminde bulunmak kabil değil

Sözde, Mölders tarafından Stettin başrahibine hitaben yazılmış sahte mektublar bütün katolik ve protestanlar arasında elden ele dolaşıyor. Bu mektublan dolaştıran rahiblerdeu birini mahkemeye verdireceğim, başrahibe de Mölders'ten böyle bir mektup almadığına dair yemin ettireceğim (Werner Mölder. Alman hava kuvvetlerinin en başta gelen kahramanı sayılıyordu. Fakat hararetli bir katolik olduğu için, 1941 de nazi partisi Münster'e anî bir baskın yapıp, kızkardeşinin rahibe olarak bulunduğu manastır işgal edilince, Mölders, hükümetin bu hareketini şiddetle protesto etmiştir. Gene o sıralarda, bir kulübün defterine hatıra yazarken «meslek» hanesine «gece korsanı» diye yazmıştı. Bunun sebebi sorulduğu zaman Mölders şöyle cevab vermiştir: «Alman resmî tebliğlerinde İngiliz tayarecilerinin adı «gece korsan!» diye geçiyor. O halde, İngiltere üzerinde uçtuğum zaman benim de «gece korsanı» sayılmam lâzım.» Burada bahsi geçen mektublarda da hükümeti şiddetle tenkid etmiştir. Mölders, 22 kasım 1941 de Breslav üzerinde bir tayyare kazasında ölmüştür.).

EMİL JANNİNGS E İHTAR

4 MART 1942 — Pariste gene cinayet işlendi, bir Alman nöbetçisi öldürüldü. Bunun üzerine, yeni askerî komutan derhal 20 komünisti kurşuna dizdirdi. Suçlu bulunmazsa isimleri ilân edilen 20 komünist ve Yahudinin de idam edileceğini bildirdi.

Bu usulü ben tavsiye ettim. İyi tatbik edilirse elle tutulur neticeler alınabilir.

Jannings (Film artisti Emil Jannings.) siyasî iftiracılığa başladı. Stüdyosunda nazi aleyhtarı bir nümayiş olduğunu iddia ediyor. Bu meseleyi tahkik ettirdiğim zaman anladım ki Jannings, sırf daha iyi bir artisti çekemediği için bu iddiada bulunmuş. Kendisine ciddî bir ihtar yolladım ve film artistlerinin böyle etrafa delice ve saçma söylentiler yaymalarına müsaade edemeyeceğimi bildirdim. Herr Jannings'in de umumî ahlâk kaidelerine tâbi olması lâzım; aksi takdirde cezasını kendisi çeker.

PETAİN SİYASETTEN ANLAMIYOR

5 MART 1942 — Paris üzerine yapılan akın (Bu akın ingilizler tarafından Renault fabrikalarına yapılmıştı.) günün en heyecanlı hâdisesini teşkil ediyor. Bombardımanın ilk zannedildiğinden daha geniş bir sahada tahribat yaptığını öğrendik. Ölenlerin sayısını muhtelif kaynaklar muhtelif şekilde veriyorlar; fakat en aşağı 600 kişinin öldüğü muhakkak. Hattâ 1000 kişinin öldüğü, binlerce kişinin yaralandığı hakkında da bazı haberler var. Fransa'daki propagandalarımızda bu hâdiseden azami derecede istifadeye çalışıyoruz.

Petain ağlayıp sızlar gibi pek içli bir iki tebliğ neşretti.

Bu tebliğler onun artık tamamıyla bitmiş bir ihtiyar olduğunu siyasetten zerre kadar anlamadığını gösteriyor.

Pariste heyecanın hâd dereceye geldiğini bildirdiler. Oradaki propaganda teşkilâtımıza bu hâdise karşısında nasıl hareket edeceklerine dair talimat verdim. Pariste on beş gün için propaganda şefliği etmeği ne kadar isterdim! İnsanın elinde böyle bir malzeme oldu mu, az bir gayretle, bütün Paris halkını deliye döndürmek kabildir.

AKLA GELMİYEN ZORLUKLAR

Harbin bu üçüncü senesinde ilk yılda aklımıza gelemeyecek kadar zorluklarla karşılaştığımız muhakkak. Halkın alım kabiliyeti gittikçe azalıyor ve eldeki servet hiç bir faydalı iş görmeden harcanıp gidiyor. Bu vaziyet hakikaten endişe verici bir şeydir.

6 MART 1942 — 22 Haziran 1941 den 20 şubat 1942 ye kadar Doğu cephesinde verdiğimiz zayiat: (7879 u subay olmak üzere) 199,448 kişi ölü; (701 i subay olmak üzere) 44,342 kayıb; yekûn: (29572 subay olmak üzere) 952,141.

20 şubata kadar soğuktan donup felce uğrayanların 112,627 kişi olduğu bildirilmiştir ki bunun 62 bini orta. 14,357 si hafif zarar görmüştür.

Bu rakamlardan anlaşıldığına göre Doğu seferinde aşağı yukarı bir milyona yakın kayıb vermişiz. Oldukça yüksek bir rakam. Soğuktan zarar görenlerin de sayısı bizim ilkönce tahmin ettiğimizden çok fazla.

Böyle olduğu halde bile, halk arasındaki söylentilerde, bu rakamlar son derece mübalâğalandırılmaktadır. Fakat şimdiki halde hakikî rakamları ilân etmeyi doğru bulmuyorum.

RUSYA' YERE VURULMALIDIR

Sovyetler Birliği ile ayrı bir sulh yapmamız ihtimaline dair memleketlerde bir şayia çıktı. Londradakiler daha şimdi telâşlandılar. Halbuki endişeye hiç sebeb yok. Rusya'nın, en sonunda muhakkak yere vurulması lâzımdır ve vurulacaktır.

Londra şimdi Almanya üzerine yeni hava hücumları yapılacağı hakkındaki haberlerle meşgul. Bunların Alman basınında çıkmasına müsaade etmiyeceğim. Zira, aramızda öyle bön insanlar var ki, bu gibi tehdidlere hemen inanıverirler.

İngilizlerin Parise yaptıkları akınlar halk üzerinde fena tesir bıraktığı için, şimdi Londranın kendini müdafaaya çalıştığı anlaşılıyor.

En yeni rakamlara göre son bombardımanda Pariste ölenler 800 ile 1000 arasındadır. Kat'î rakamları henüz öğrenemedik.

EMİR ÜZERİNE CENAZE MERASİMİ

Fransızlar İngilizleri hiç sevmiyorlar. İngilizlerin de bunun farkında oldukları şuradan belli ki, Londra radyosu bu bombardımanlar hakkında her saat başka bir sebeb ileri sürüyor. Hattâ İngiliz hükümeti Fransız milletinden özür dilemek lüzumunu bile duydu. Bu özür dileyiş o kadar Churchill'vâri ki bunda onun parmağı bulunduğunu anlamak derhal kabil oluyor.

Paristen gelen haberlere göre, Fransa'da hiçbir zaman bu derece İngiliz aleyhtarlığı görülmemiştir. Bu hissiyatı alevlemek için, bombardımanda ölenlere muazzam bir cenaze merasimi yapılmasını emrettim ve en ufak teferruata kadar kendim talimat verdim. Merasim

o derecede gösterişli olacak ve o şekilde tertib edilecek ki kalbi olan her Fransız bunun karşısında teessür duyacak.

BAHAR GELSE...

Rusya'nın işgalimiz altındaki yerlerinde vaziyet zannedildiği kadar istikrar bulmuş değil. Çetelerin teşkil ettiği tehlike haftadan haftaya artıyor. Büyük bir sahaya çeteler hâkim ve bulundukları yerlere dehşet salıyorlar.

Halkın mukavemet hareketi de başlangıçta tahmin edildiğinden çok fazla. Her tarafta Yahudiler tahrikat yapmakla ve kargaşalık çıkarmakla meşgul. İçlerinden bazıları bunun cezasını hayatlarıyla öderlerse çok iyi olacak.

İşgal altındaki doğu bölgelerinde yiyecek durumu son derece fena. Binlerce, on binlerce kişi açlıktan ölüyor, diğerleri de buna ancak seyirci kalabiliyorlar.

Bence, bizim nesil hiçbir sene baharı bu derece büyük bir sabırsızlıkla beklememiştir.

Biz Almanlarla dünyanın geri kalan kısmındaki milyonlarca insanlar kat'î neticenin önümüzdeki bahar ve yaz aylarında alınmasını bekliyoruz. Bu ümidi yerine getirmek için elimizden geleni yapacağız.

Muvaffak olup olamayacağımıza dair kehanette bulunamam. Akla gelmeyecek o kadar çok şey var ki gerek siyasî, gerek askerî hiçbir sahada kat'î bir tahmin yapmaya imkân yok.

VİCHY KÖPRÜSÜ YIKILDI...

7 MART 1942 — Amerika harbe girmeden önce şöyle bir ümidimiz vardı: Vichy'den başlamak üzere Avrupa'da bir sulh köprüsü kurulabilir, diyorduk. Şimdi bu ümid de kalmadı.

Vichy Fransızları, bazı şartlar dahilinde, yalnız bi-taraflıklarını bırakmaya değil, şayanı kabul bir sulh teklif ettiğimiz takdirde harbe fiilî bir şekilde iştirake bile hazır. Fakat, Führer bunu istemiyor. Henüz Fransanın askerî yardımına muhtaç olacak dereceye gelmedik. Kozlarımızı vaktinden evvel elden çıkarmamalıyız. Fransa biraz nefes almak imkânını bulursa derhal karşımıza gene düşman olarak dikilir. Onun için, Fransanın askerî ve siyasî kudretini tamamıyla imha etmemiz lâzım.

«YAHUDİLERİ SÜRMEK LÂZIM»

Yahudi meselesinin kat'î bir şekilde halli hakkında mufassal bir rapor okudum. Bu rapora göre, henüz Avrupa'da 11 milyon Yahudi var. Her şeyden evvel, bunları doğuya sürmek lâzımdır. Harpten sonra da meselâ Madagaskar gibi bir adaya sevkedilmeleri düşünülebilir. Avrupa'da, bir tane kalmayıncaya kadar, bütün Yahudiler temizlenmedikçe bu kıta için rahat, huzur yoktur.

Fakat, bu da, tabiî, ortaya bir alay mesele çıkmasına sebeb oluyor; Yan Yahudiler ne olacak? Yahudilerle akrabalığı olanlara, Yahudilerle evli bulunanlara ne muamele yapılacak?

Görülüyor ki bu sahada, henüz, yapacağımız çok iş var. Meseleyi kökünden halledinceye kadar da, tabu, birçok şahsî facialar olacak. Fakat ne yapalım; çaresiz. Bugün üzerimize aldığımız bu işin faydasını çocuklarımız görecek.

BÖYLE ADALET NEYE YARAR

Adalet Bakanlığı, sözde Mölders'in yazdığı iddia edilen mektubları okuyanlara karşı bir şey yapılamayacağını bildirdi. Bu hususta tatbik edilebilecek bir kanun yokmuş. Yani demek oluyor ki, halk tarafından sevilen bir adamın dindar olduğunu ve devlet düşmanlığı ettiğini ileri sürmek suç değil. Böyle adalet neye yarar!

Bunun üzerine ben şimdi, kürsülerinden Mölders'in mektublarını okumuş olan ve bir tecrid kampından kendilerine misâl gösterildiği halde yalanlamaya razı olmayan bir kaç papaz bulacağım. Sonra bu hususta bir tebliğ neşredeceğim.

8 MART 1942 — Yalnız şubat ayı içinde 18 bin beygir kaybettik. Bunların 795 i donarak ölmüştür.

Vichy'dekiler, İngiliz tayyarelerinin bombardımanında ölenleri mümkün olduğu kadar çabuk gömmeğe bakıyorlar. Sabahleyin muhtelif mezarlıklara kaldırılıyormuş. Cesetlerin nereye ve ne zaman gömüleceği evvelden haber verilmediği için gelenler az oluyormuş.

AVUSTURALTADA ŞİKÂYET

10 MART 1942 — Avusturalyadan şikâyetler yükseliyor. Japonya île ayn bir sulh yapma tasavvurları gizliden gizliye düşünülmekte. Japonlar Avustralyanın o kadar yakınına geldiler ki şimdi orası karşılarında hazır duruyor.

Bizim (Pariste) Concorde meydanında tertib ettiğimiz merasim son derece heyecanlı oldu. Pazar günü yüz binlerce kişi sandukaların önünden geçti. Fakat, bunu Alman gazetelerinde fazla aksettirmek istemiyoruz, çünkü Ruhr üzerine de bir çok şiddetli akınlar olmuştur ki meskût geçilmiştir. Kendi ölülerimizden hemen hemen hiç bahsetmezken Pariste ölenler için gözyaşı döktüğümüzü görünce Alman milleti hakikaten şaşar.

DANSÖZLER ŞİŞMANLARSA

Bir gün zarfında insanın karşısına öyle çok mesleler çıkıyor ki! Bar kızları Kadın İş Teşkilâtına alınmalı mı, alınmamalı mı? Alınmazlarsa lâzım geldiği şekilde nazi terbiyesi göremiyecekler; alınırlarsa şişmanlarlar, dansözlük edemezler.

Şimdiki halde, bu kızları hususî kurslara tâbi tutuyoruz ve, muntazam bir teşkilât haline getirilinceye kadar, mesleklerine zararı dokunmayacak işlerde çalıştırıyoruz.

12 MART 1942 — Eden Avam Kamarasında bir nutuk verdi, Japonların Hong Kong'da İngiliz harp esirlerine korkunç zülumlar yaptıklarından şikâyet etti.

Bu sözlerin mânasını biz biliriz. Bu, İngilizlerin çok fena bir halde bulunduklarına gayet iyi bir delildir. Çünkü İngilizler ne zaman mağlûbiyete uğrasalar derd yanarlar ve sahte gözyaşları dökerler.

Avam Kamarası gene Arablar aleyhinde, Yahudiler lehinde bir karara vardı. İngilizler arasında, bilhassa yüksek tabakada, Yahudi nüfuzu ne kadar kuvvetli! Şaşmamak kabil değil. Bu yüksek tabaka artık, karakter bakımından, İngiliz olmaktan çıkmış gibidir. Bunun da sebebi şu: Bu tabaka, Yahudilerle evlene evlene Yahudi mikrobuyla o derece aşılanmış ki artık pek İngilizvâri düşünemiyorlar.

SON ARZU

13 MART 1942 — Kendi emeğimle kazanılmış, kendime aid emlâkim olmasını çok isterdim. Tabiî, şimdi arazi almak pek güç; çünkü kimse satmak istemiyor.

Fakat bu gayemi tahakkuk ettirmek için çalışacağım. İnsanın, duran, kıymeti değişmeyen ve babadan evlâda geçecek bir malı olması çok iyi bir şey.

14 MART 1942 — Öğleden sonra Viyana'ya vardık. Avusturya'nın Almanya'ya ilhakının yıldönümü merasimi yüz bin kişinin iştirakiyle yapıldı.

Bir iki güzel cümleyle, bugünkü vaziyeti anlattım, sürekli alkışlarla karşıladılar. Viyana artık hakikaten bir Alman şehri olmuş.

15 MART 1942 — Başlıca hedef Köhln olmak üzere, Almanya üzerine büyük bir akın yapıldı. 5 büyük, 20 orta, 35 küçük yangın çıktı. Civardaki kırlara fosforlu bombalar düştü. Bir çok hatlarda tren seferleri muvakkat bir zaman için durdu. Şimdiki halde 5 kişinin öldüğü, 29 kişinin yaralandığı tesbit edilmiş bulunuyor.

GENE MAHUD MEKTUB

Führer sahte Mölders mektublarını yazanı bulana 100 bin mark vadetti. Bu mektubların Viyanada Alman ordu mensubları tarafından çok geniş bir sahada tevzi edilmiş olduğunu öğrendim, hattâ General Streccius bile, bu mektubların dağılmasına, sahte olduğunu bilmeden, şahsan yardım etmiş. Mektubun kendisine Mareşal von Mackensen tarafından verildiğini itiraf zorunda kaldı. Şu ihtiyar Mareşal hakikaten siyasetten hiç anlamıyor. Yazık ki ona pek bir şey yapamayız, çünkü mühim bir şahsiyet.

Paristen aldığım bir haberden anlaşıldığına göre, Parislilerin İngilizlere karşı duydukları nefret hiç de bizim tahmin ettiğimiz kadar değil. Parisliler çok tuhaf insanlar. Evvelâ, İngilizler bu bombardımanla Almanlara zarar verdikleri için sevinmişler, sonra da Almanlardan bir tek kişinin bile ölmediğini, ölenlerin hepsinin Fransız olduğunu öğrenince, Paris uçaksavar toplarla kâfi derecede korunmadığı ve tehlike düdüğü çalmmadığı için şikâyete başlamışlar.

Fransızlarla iş yapmanın imkânı yok. Çok garib bir millet. Sonunda muhakkak mahva mahkûm olacaklar.

16 MART 1942 — Mölders'in mektubu şimdi de yabancı memleketleri dolaşmağa başladı. B. B. C. de bunlardan birini eline geçirmiş. Başlarında Von Mackensen olmak üzere, Alman generallerinin, bilmeden de olsa, memleket hesabına ne bozguncu bir harekette bulundukları görülüyor.

YILDIZLARDAN MEDED UMANLAR

Düşman yeni bir usule başvuruyor: Tayyareler şehirlerin üzerine bir takım kâğıdlar atıyorlar. Bu kâğıdlarda, yıldızların vaziyetinden neticeler çıkarılmakta ve ileride olacaklara dair malûmat verilmektedir. Bunlara göre Almanya'nın karşısında feci bir istikbal vardır. Ben de şimdi bunlara mukabil, gelecekteki hâdiselerin iyi olacağını bildirir mahiyette, başka listeler tanzim ettirerek bilhassa işgal altındaki arazide dağıttıracağım.

17 MART 1942 — Führer Berlin'de bir nutuk verdi, Sovyetlerin bu yaz muhakkak mahvedileceğine dair olan kanaatini bildirdi.

Japonlar biraz fazla küstah ve kendilerine çok güvenir olmağa başladılar. Sovyetler Birliğindeki yeni Japon elçisi Mihver devletlerine mensup deniz kıtalarının Londrada veya New York sokaklarında geçit resmi yapmalarının rüya veya hayal değil, ileride bir hakikat olacağını söylüyor.

18 MART 1942 — Lord Halifax Batı taarruzu başladıktan sonra Führer'in sulh adına uzattığı eli reddetmiş olan bu sofu gezginci vâiz şimdi ilerinin karanlık ve müşkül günlerle dolu olduğunu haber vermekten başka söyleyecek bir şey bulamıyor. Karşısın:) bugün öyle bir fırsat çıksa bu sefer muhakkak ki daha iyi düşünür.

Paristeki bombardıman tahribatı göründüğü kadar büyük değilmiş. Halk daha şimdiden unuttu gitti. Şu Fransızlar hakikaten pek küstahlaştılar. Fakat, sırası gelince biz onlara iyi bir ders vereceğiz.

Bolşevikleri mağlûb etmeğe bu bahar aylarında, yahud yazın muvaffak olup olamayacağımızı kimse kestiremez. Bu biraz da talihimize ve yapacağımız çarpışmalara bağlı. Harpte bu gibi vaziyetler sık sık olur. Kimin cesareti çok, sinirleri sağlamsa sonunda o kazanır. Tabiî, bizde bunların ikisi de var.

HİTLER TECRİD KAMPINDA

20 MART 1942 — Kar ve buz içinde genel karargâha vardık. Burada maneviyat fevkalâde iyi.

Benim çalışmalarımı herkes methediyor.

Führer, maşallah, gayet sıhhatli görünüyor. Kendisine hakikaten acımak lâzım. Harbin bütün yükünü omuzlarına almaya mecbur. Vereceği kararlar o kadar mühim ki bunların mesuliyetini ondan başka kimse üzerine alamaz.

Schaub (Hitler'in yaveri) ile görüştüğüm zaman bunu daha iyi anladım. Onun söylediğine göre, Führer son zamanlarda biraz rahatsızlık geçirmiş. Hastalanması gayet tabiî. Bu derece muazzam bir yükü hiç bir insan bu kadar uzun müddet çekemez. Üstelik, Führer hemen hemen tecrid kampında imiş gibi bir hayat sürüyor. Bir an olsun istirahat etmesine imkân yok. Sabahları uyanır uyanmaz, iş ve mesuliyetle karşılaşıyor. Bütün vazifelerini tek başına yapmak mecburiyetinde kalışı onun üzerinde ergeç derin bir tesir gösterecektir.

Generallerin çoğu ona fazla bir yardım edemiyorlar. Genelkurmay subayları gergin vaziyetlere, manevî buhranlara karşı koyamıyorlar, Alışmamışlar çünkü...

Bundan başka, harbin başında muvaffakiyet kazanmaları onlara işlerin sonuna kadar hep böyle gideceği kanaatini verdi.

Bu kış cepheyi Führer kurtardı. Cephenin sarsılmamasının hakikî sebebi, onun hiç bir şekilde zaaf eseri göstermemiş olmasıdır.

Bu vaziyeti bildiğim için, Führer'i, harp gailesinden başka haber, rapor ve malûmatla biraz oyalamayı kendime vazife sayıyorum. Fakat bunun gayet ustalıklı yapılması lâzım; çünkü anlarsa kızar. Son haftalar zarfında kendisine sanat ve kültür hayatına dair bazı haberler gönderebildiğim için memnunum. Sanat ve kültür meseleleri normal zamanda Führer'in başlıca meşgaleleri arasında gelirdi. Şimdi ise bu hayattan tamamıyla alâkası kesilmiş bir halde bulunuyor.

Führer’le biri öğleden evvel, biri öğleden sonra iki defa bir kaç saat görüştüm. Son derece mütehassis kaldım.

Karşılaşmamız gayet samimî oldu. Führer’in, eski iş arkadaşlarını ne kadar hararetle karşıladığı ve başkalarına söyleyemediği bazı meseleleri onlarla konuşmaktan ne kadar zevk aldığı derhal belli oluyor.

«ALLAH, KIŞIN BELÂSINI VERSİN!»

Führer’in sıhhatli görünüşü, insanı aldatıyor. İlk bakışta gayet iyi görünüyor ama, hakikatte hiç de öyle değil. Son zamanlarda pek iyi olmadığım bana kendisi de söyledi. Arasıra başı dönüyor, gözleri kararıyormuş. Bu uzun kış ayları onun ruhî vaziyeti üzerinde hissedilir derecede bir tesir bırakmış. Zaten Führer eskidenberi kışı hiç sevmezdi. Baharda bazı kimselerin, kayak kaymak için karlı tepeler aramalarına bir türlü akıl erdiremezdi.

Şimdi, kışı sevmemekte ne kadar haklı olduğunu pek acı bir şekilde görüyoruz. Bu uzun, çetin ve zalim kışın Allah belâsını versin! Karşımıza hiç ihtimal vermediğimiz bir alay mesele çıkardı; yalnız Alman ordusunu değil, onun başkomutanını da çok büyük sıkıntılara soktu.

Kışı çıkarabilmiş olmamız adeta bir mucize. Bu son aylar zarfında Führer’in neler çekmiş olduğunu henüz lâyıkile anlayamayız. Zaten kendisi de sonradan bunları uzun uzun anlatmaya ve hattâ belki de yazmaya fırsat bulacağım söylüyor.

Harp en şiddetli devresini kasım sonunda bulmuş. O zamanlar Führer’in artık mağlûb düştüğümüze kanaat getirdiği bile olmuş. Buna rağmen, düşmana karşı son bir ümidle gene hücumlara devam etmiş ve her seferinde muvaffak olmuş. Bereket versin ki Alman milleti bunların ancak pek azından haberdar oldu. Bu da gösteriyor ki halkı harbin yüklerinden, bilhassa manevî ağırlığından mümkün olduğu kadar uzak tutmak lâzım.

HİTLER UKRAYNADAN YİYECEK BEKLİYOR

Führer’i en fazla endişelendiren ve üzen şey, her tarafın hâlâ karla kaplı oluşudur. Kendisi bundan pek bahsetmiyor ama, kışın bu kadar uzun sürmesinden ne derece müteessir olduğu hissediliyor. Bu sene kış hiç beklenmedik bir sırada birdenbire geldi, bir türlü de gitmek bilmiyor.

Ona Viyana’dan, Prag’dan, Linz'den bahsettim. Kendisi için büyük bir hatıra kıymeti taşıyan bu şehirleri tekrar görmeği ne kadar istediğini saklamadı.

Führer, memleketteki hissiyat hakkında endişe etmiyor. Alman milletinin, iyi sevk ve idare edildiği takdirde, bu harbin en şiddetli buhranlarına bile galebe çalacağını pek iyi biliyor.

Yakında vesikaya tâbi yiyecekleri biraz daha kısacağız. Bunu halka anlatmanın çok zor olacağını ve kararın tatbikinde ne kadar müşkülât çekeceğimizi kendisine söyledim.

Führer kısa bir zamanda Ukraynadan alacağımız yiyecek maddeleriyle vaziyetimizin düzeleceği hususunda pek ümidvar ama, ben bu fikirde değilim. Çünkü bu iş için lâzım gelen adam, teşkilat ve bilhassa nakil vasıtalarından mahrum bulunuyoruz.

DAHA SIKI BİR İDARE

Führer bundan sonra daha sıkı bir idare usulü kullanmaya karar verdi. Adaletin yerini bulmadığı bazı ferdî hâdiselerden bahsettim, kendi müşahedelerinin de aynı merkezde olduğunu söyledi. Artık en şiddetli tedbirlere başvurulmasına taraftar.

Nasyonal sosyalizmin malûm kaidelerine aykırı hareket edeceklerin hapis cezasına, hattâ çok mühim vaziyetlerde idama mahkûm edilmesi için bir kanun hazırlanmasını teklif ettim. Çünkü ben ne zaman bir şey istesem, Adalet Bakanlığı müsteşarı Schlegelberger daima, bu hususta elimizde kanun yok, diye reddetmiştir. İşte, şimdi kanun olacak.

Führer yakında Reichstag'ı toplantıya çağırıp, kundakçılara ve bilhassa vazifelerini ihmal eden hükümet memurlarına karşı hareket için kendisine hususî salâhiyet verilmesini istemek niyetinde.

Bütün gayretlerin harp emrine verilmesi için ileri sürdüğüm teklifleri Führer derhal ve aynen kabul etti.

Mölders'in yazdığı söylenen sahte mektup dolayısıyla Streccius'tan Führer'e de bahsettim. Müthiş öfkelendi. Hakkında resmen rapor göndermemi söyledi. O zaman Streccius'u, evvelden haber bile vermeden, derhal azledecek. Fakat, maalesef, Mackensen'e bir şey yapamayacağız.

Führer'in, birçok komutanlar hakkında fikri değişti. Onlara artık eskisi kadar kıymet vermiyor.

Maalesef Dr. Ley'i şikâyet etmek zorunda kaldım. İstihsalâtın arttırılması için yaptığı neşriyatın sırası iyi intihab edilmemiş bulunuyor. Bilhassa, yiyeceklerin kısıldığı bir zamanda bunu yapmak doğru değil. Führer benim Ley'le konuşmamı ve kendisine hatasını şahsan bildirmemi tavsiye etti.

Ondan sonra bir çok siyasî meseleler üzerinde konuştuk.

MUSSOLİNİ ÇEKİLMEDİKÇE

Mussolini başta kaldıkça İtalyan milletini ve faşizmin eteğimizi bırakmıyacağı anlaşılıyor. Fakat Führer Mussolini hakkında gayet hürmetkârane konuştu. İtalyan milletiyle ne yapmak kabilse onu yapmış olduğunu söyledi.

Sonra kendisinden bahsetti.

Führer'in saçlarının baştanbaşa ağarmış olduğunu farkettim. Bu kış çektiğimiz sıkıntıların hikâyesi bile onu yıllarca ihtiyarlattı denilebilir.

Son aylarda, vaktiyle Napoleon'un uğradığı kış felâketine çok yakın bir duruma düştüğümüzü anlattı. Söylediğine göre, yalnız bir gün zaaf hissetmiş ve cephe yanldığı takdirde halimizin Napoleon'un vaziyetinden çok daha kötü olacağını düşünmüş.

PLÂNLARI BRAUCHİTSCH BOZMUŞ

Bu meselede Brauchitsch'in mesûliyeti çok büyük. Führer kendisinden pek kızgın bir halde bahsetti, vaziyeti idare etmek değil, takdir etmekten bile âciz korkak bir adam olduğunu söyledi. Kendiliğinden müdahalelerde bulunarak, emirlere karşı itaatsizlik ederek, doğu cephesi plânını tamamıyla altüst etmiş. Halbuki Führer'in kurduğu plân derhal zaferle nihayet

bulacak mahiyette imiş. Eğer Brauchitsch yalnız kendisinden istenilenleri yapmakla kalsaydı doğu cephesinde bugünkü durumumuz bambaşka olacakmış.

HITLER, MOSKOVAYI ALMAK İSTEMİYORDU

Führer, kendi hazırladığı plâna göre, Moskova'ya gitmek niyetinde değildi. Onun istediği, evvelâ Kafkas hududunu kesmek ve bu suretle Rusya'yı en zayıf noktasından vurmaktı. Fakat Brauchitsch'in kurmay heyeti, akıllarınca, daha iyi hareket ettiler, mütemadiyen Moskovaya doğru gitmekte ısrar ettiler.

Brauchitsch batı harekâtına da müdahale etmek istemişti ama, Führer zamanında haber alıp mâni olmuştu.

Führer'in şimdi önümüzdeki bahar bir plânı var. Harbi daha fazla uzatmamak niyetinde. Bu plâna göre, evvelâ Kafkasya' ve Leningrada. sonra Moskova'ya doğru ilerlemek istiyor. Führer, bu hedeflere varsak bile, harekâtı ekim ayında tatil etmek ve kışlık karargâhlara erkenden çekilmek daha doğru olur, diyor. Muazzam bir müdafaa hattı kuracak ve harekâta bir müddet içİn son verecek. Geçen seneki gibi şiddetli bir kışla karşılaşsak bile artık gafil avlanmayacağız. Bu suretle doğu cephesinde bir yüz sene harbini bile göze almak lâzım.

HİTLER, RUS KOMUTANLARINI BEĞENİYOR

Taarruza mayıs sonunda, yahud haziran başında geçeceğimiz anlaşılıyor. Führer, bütün cephe boyunca taarruz etmek niyetinde değil; evvele bir noktadan harekâta geçecek; sonra, vaziyet imkân verirse oradan ilerleyecek.

Bolşeviklere karşı kıştan beri ilk harekete bir iki güne kadar Kırımda geçiyoruz. Führer burasını düşmandan tamamıyla temizlemek istiyor.

Führer, Sovyet harp idarecilerini oldukça takdir ediyor ve Rus cephesini Stalin'in sert bir el hareketile kurtardığını söylüyor.

HİTLER DİNAMOYA BENZİYOR...

Vaziyeti böyle yakından öğrendikçe bu kış doğu cephesini hakikaten yalnız Führer'in kurtarmış olduğunu daha iyi anlıyorum. Her şey onun azim ve sebatı sayesinde düzeldi. Eğer bugün Führer hasta ise, herhalde boş yere hasta olmadı. Bahar gelince Führer inşallah gene tam manasıyla eski sıhhatini bulur. Şimdiki halde havaya ve güneşe ihtiyacı var. Bir insan, diğerlerinden üstün bir yaradılışta bile olsa, kar ve buzla çevrili bir hayata bundan daha fazla dayanamaz.

Bu bakımdan Führer hakkında hakikaten endişe ediyorum. Onun bugünkü kadar ciddî bir tavırla konuştuğunu hiç hatırlamıyorum. Başbaşa ve gayet açık bir şekilde konuştuk. Benim çalışmalarımdan gayet memnun. Bunu öğrenince ben de çok sevindim.

Führer'le şahsî meseleler üzerinde uzun uzun konuşmak benim son derece hoşuma gidiyor. Onda, insanın üzerinde dinamo tesiri bırakan bir kudret var. İnsan bir gün öğleden akşama kadar onunla konuştuktan sonra kendisini, yeniden dolmuş bir akümülâtör gibi hissediyor.

Bir aralık İngiltere'den lâf açıldı. Führer, İngiltere'nin geçirmekte olduğu buhranı benim zannettiğimden daha derin buluyor. Ona göre, ya sağa, ya sola doğru muhakkak bir kayma

olacak; ya Cripps İngiltere'yi Bolşevikleştirecek, yahud da muhafazakârlar tekrar hâkimiyeti ellerine alacaklar.

Führer, daha fazla bu son ihtimali varid görüyor; çünkü muhafazakârların, daha fazla seyirci kalamayacakları bir vaziyetle karşılaşacaklarını tahmin ediyor. Şimdiki halde, her şeyi kendi havasına bırakmışlar; fakat buhran hâd devreye geldiği zaman işe girişecekleri muhakkak.

Führer'in kanaatine göre Amerika', bir gün olacak, Bolşeviklik için uygun bir hâle gelecek; fakat bunun ne zaman olacağını bugünden kimse kestiremez.

Führer'in aldığı haberlere göre, Japonya'nın emelleri aşağı yukarı şu şekilde hülâsa edilebilir: Bütün Avustralyayı istilâya çalışmamakla beraber evvelâ orada bazı yerleri işgal etmek ve buraya bir kere ayak bastıktan sonra Hindistan üzerine yürümek.

Bu harekâtın ilk neticesi olarak Seylan alınacak ve o zaman da Hindistan etrafındaki bütün gemi seferleri felce uğrayarak, İngiltere'nin bütün damarları tıkanacak. İngiliz İmparatorluğu böyle bir darbeye tahammül edemez. Bizim için de onu mağlûb etmenin en kat'î yolu bu. Fakat uzun zamana bağlı bir iş. Ne kadar zaman istediğini de ele metreyi alıp ölçmenin imkânı yoktur.

Vakıâ, İngiltere'lim birdenbire yıkılması da mümkündür ama, buna, pek güvenmemek ve bütün ümidi buna bağlamamak lâzım.

SULHUN TATLI HAYALİ

Tekrar sulh günlerine kavuşacağımızı düşünmenin insana tatlı hisler verdiğini Führer'e söyledim. O da ayni hisleri duyuyormuş.

Führer, eşi dostu sordu; evdekilerin ne yaptıklarını sordu. Herkesi birer birer hatırlıyor. Fakat bu gibi şeylerle fazla alâkadar olmadığı için de üzülüyor. Karar verdim: Gerek benim, gerek bütün ev halkının harpten sonra onunla daha yakından alâkadar olmamız lâzım.

Nihayet Yahudi meselesinden bahsettik. Bu meselede Führer, gene eskisi kadar azim gösteriyor: Yahudilerin Avrupa'dan muhakkak uzaklaştırılmaları lâzım; bunun için, icap ederse, en şiddetli usullere müracaat edilmeli.

Bu sırada küçük bir köpek, odanın içinde oynayıp duruyordu. Führer, şimdi bütün sevgisini bu köpeğe vermiş.

Ben ayrılmadan evvel beraber yemek yiyebilmemiz için

Führer, yemeği her zamanki vaktinden evvel hazırlattı. Japonların elde ettikleri muazzam muvaffakiyetlerden bahsettik. Führer, Japon ordusunu çok takdir ediyor. Fakat, bu nokta istisna edilirse, doğu Asya'ya Japonların hâkim olmalarını hiç de iyi karşılamıyor; beyaz ırkın mağlûbiyeti onu biraz müteessir ediyor. Fakat, bu çaresiz bir şey.

Avustralyayı fethetmek zor olmayacak ama, sonradan idare etmek güç iş. İngilizler buna muvaffak olamadılar ve onun için kaybedecekler.

Ben ayrılırken Führer çok heyecanlandı. Ben de kendisinden ayrılmağa mecbur olduğum için pek müteessirdim.

ATOM BOMBASINA DOĞRU...

21 MART 1942 — Alman âlimlerinin son çalışmalarına dair bir rapor aldım:

Atom kuvvetiyle tahrip sahasındaki araştırmalar artık öyle bir noktaya gelmiş bulunuyor ki, alınacak neticelerin tatbikatına bu harpte başlamak belki de mümkün olacak. Alimlerin söyle-diklerine göre, gayet cüz'î bir kuvvet sarfiyle o kadar büyük bir tahribat yapmak kabil olacak ki, harbin biraz daha uzaması veya ikinci bir harbin olması ihtimali insanı korkutmaya kâfi. İlmin son terakkileri insanın eline inanılmayacak derecede müthiş tahrip âletleri verdi.

Alman ilmi, bu sahada en yüksek mertebesini buldu. Esasen bu işte herkesten ileri olmamız lâzım; çünkü bu harpte, inkilâp yapacak yeni bir silâhı evvelâ kim kullanırsa zaferi de o kaza-nacak.

Hilgenfedt (Nazi İçtimaî Yardım Şefi) bana şikâyette bulundu, ordu mensupları ile başının belâda olduğunu söyledi: Anlattığına göre, doğu cephesindeki çarpışmalarda yaralananların hastanelere şevki esnasında ordu makamları lâzım gelen dikkat ve ihtimamı göstermiyorlarmış.

Hakikaten, ordunun komuta teşkilâtı ve idare mekanizması umumiyet itibariyle çok bozuldu. Bilhassa bu kış cereyan eden muharebeler esnasında bir çok hususlarda muvaffakiyetsizlik gösterdiler.

Bunun için şimdiye kadar orduya verilmiş olan salâhiyetlerden ve mesuliyetlerden bazılarını geri almak, işin daha ehli olan makamlara vermek lâzım. Bilhassa, şahsî teşebbüs ve anî karar isteyen işlerin ordudan alınması lüzumu artık kendini her zamankinden fazla hissettiriyor.

Öğleden sonra Göring'le görüştüm. Konuşmamız gayet derin bir dostluk ve samimiyet havası içinde, üç saatten fazla sürdü. Böyle açıkça konuşabildiğimiz için ben çok memnundum. Umumî vaziyeti gözden geçirdik ve mühim meselelerin hepsinde ikimizin de ayni görüşte olmamıza çok sevindim. Birbirimizle müşavere etmediğimiz halde vaziyet hakkında edindiğimiz intiba tamamıyla ayni..

Göring, sıhhat bakımından son derece iyi bir durumda. Çok çalışıyor, muazzam muvaffakiyetler kazanıyor ve işlerini, fazla nazariyeye kaçmadan, makul bir şekilde hallediyor. Onun işinde partiye bağlı olmamak gibi, nadir bulunur bir talihi var; bundan dolayı, daha şahsî bir hareket hattı tutabiliyor. Bir çok bakımlardan kendisine gıpta etmek kabil.

Daha Mölders meselesinden bahsetmeye başlar başlamaz, Göring, bu mektupların bilhassa Mackensen tarafından dağıtıldığından haberi olduğunu söyledi. Führer, ona mareşali çağırıp biraz nasihatta bulunmasını tavsiye etmiş. Göring her halde onun kulağını iyice büker, korkak generalleri hiç sevmez. Söylediğine göre general Keitel de pek iyi bir komutan değilmiş. Doğu seferinin istediğimiz kadar muvaffak olamamasından ihtimal ki o mesul. Führer'in emirlerini pek gevşek tatbik etmiş.

Anlaşıldığına göre, kabahat yalnız Brauchitsch'te değil. Brauchitsch'in üzerinde büyük bir mesuliyet olmakla beraber, Keitel ona, Führer'in emirlerine harfiyen riayet edilmesi lâzım geldiğini, aksi takdirde kendisi için fena olacağını söylememiş.

İlkbahar ve yaz taarruzunda Rusları mağlûp etmeye muvaffak olacak mıyız, olamıyacak mıyız, bu hususta Göring'in fazla bir fikri yok. Muvaffak olamazsak bütün memleket çok zor bir duruma girecek.

Cenubî İtalya'da Alman havacılariyle İtalyan kadınları arasında bir alay can sıkıcı hâdise cereyan etmiş. Maamafih, Göring, son deıa Duçe ile görüştüğü zaman bu meseleyi halletmeğe muvaffak olmuş.

HESS'İN VERDİĞİ ENDİŞE

Hess'c dair de uzun uzun görüştük. Göring, ona sadece kızıyor. Şu muhakkak ki Hess, geçen yaz bu hareketi ile bizi az kalsın mahva sürükleyecekti. Eğer Churchill, müttefiklerimize karşı sadakatsizlik ettiğimize inandırmak hususundaki gayretlerinde muvaffak olsaydı, muhakkak ki harp bambaşka bir şekil alırdı. O zamanlar, hepimiz gayet haklı olarak, endişe duymuş ve istikbalden korkmuştuk. Fakat kaderin eli bizi korudu.

Göring, Frick'tcn de «aptal bir adam» diye bahsetti ki, hakkı da var. Darre (İaşe Bakanı.) nin de mektup yazmaktan, hatıra defteri tutmaktan başka bir şey yapmadığını söyledi.

Askeri harekât hakkında Göring gayet ihtiyatlı bir şekilde konuşuyor. Ona göre, gayemize düşündüğümüzden çabuk varmak kabil olduğu gibi, bunun daha pek uzun sürmesi de mümkündür.

Bundan sonra sık sık buluşup her şey hakkında açıkça konuşmaya karar verdik. Führer'in etrafındakiler bu gibi zamanlarda arılarında ihtilâf çıkmamasına dikkat etmelidir.

BREZİLYA MESELESİ

26 MART 1942 — Brezilyadaki vaziyet hakkında Dış İşleri Bakanlığından bir rapor aldım. Bundan anlaşıldığına göre Cumhur Başkanı Vargas ile Dış İşleri Bakanı Aranha arasında şiddetli bir mücadele başlamış bulunuyor. Vargas bizden tarafa; Aranha ise her halde Roosevelt'ten talimat almış olacak: Almanya ve diğer Mihver devletleriyle ihtilâf çıkarmak için çalışıyor.

Maalesef, aynen mukabele etmemiz imkânsız. Bizim elimizde 600 kadar Brezilyalı var; halbuki yalnız Brezilyada 150 bin Alman bulunuyor. İktisadi bakımdan da mukabele etmenin imkânı yok: Brezilyadaki Alman sermayesinin onda biri kadar bile bizde Brezilya sermayesi mevcut değil. Onun için, ihtiyatlı davranmamız icap ediyor.

Katoliklerin her sahada yıkıcı gayretler sarfetmeye çalıştıklarını görmek insanı tiksindiriyor. Şimdi de, hava akınları tehdidi altındaki yerlerden tahliye edilen protestan çocukları arasında propagandaya başladılar. Almanya'da hâlâ barındırdığımız muzır unsurlar arasında Yahudilerden sonra bu politikacı papazlar geliyor. Harpten sonra bu meseleyi halletmeye sıra gelecek. Kilisenin siyasî emellerine nasyonal sosyalizmin kat'î şekilde son vermesi lâzımdır.

ÇÖL YOLCULARI

Şehir tiyatrosu idarecileri her gece bir, iki saatimi onlara tahsis edebildiğim için çok müteşekkirler. Fakat bu benim işim için pek faydalı bir şey sayılamaz. Oyalanıyorum ve sulh günlerine dair içimde büyük bir iştiyak duyuyorum. Harp zamanında böyle bir şey iyi değildir. Çöl yolcularının nasıl her zaman su düşünmeleri doğru olmasa harbin idaresine yardım eden bir insanın da sulhu düşünmemesi lâzımdır.

27 MART 1942 — Amerika'n ve İngiliz gazeteleri, Müttefiklerin Avustralya'dan bir taarruza geçtiklerinden bahsediyorlar ve bunun hakkında büyük bir gürültü koparıyorlar. Çünkü artık eskisi kadar büyük iddialarda bulunamadıkları için, Avustralya'ya meşhur bir generalin (General Mc. Arthur.) sadece gitmesini bile askerî taarruz sayıyorlar.

Cripps in Hindistan meselesinde bir karara varılması için çalıştığı görülüyor. Anlaşılan, İngiltere, Hintlilere harpten sonra dominyon nizamı tanıyacağını vadedecek. Fakat, harbi kazandıkları takdirde, İngilizlerin bu vâdi tutmayacakları da muhakkak.

Churchill'in Avam Kamarasındaki nutku müphem cümlelerle doluydu. Bu adam öyle küstah bir yalancı ki kendisiyle münakaşa etmenin imkânı yok.

Komadan bana Mussolini'nin bir nutkunu yolladılar. Duçe, hu nutku bilhassa harp gayretini tenkit eden bozguncu burjuva mehafiline karşı hazırlamış. Hakikaten, Mussolini, şimdi idare ettiği milletten daha üstün millete lâyık bir adam.

CHAMBERLAİN'İN DÜSTURU

Ben düşman tarafından olsaydım, daha, harbin ilk gününden itibaren, «Alman milletine karşı» değil de, «naziliğe karşı» mücadele ettiğimizi bir düstur olarak ele alırdım. Chamberlain, harbin başında öyle ilân etmişti ama, bereket versin ki İngiliz milleti bu yolu terketti.

BARBARCA BİR HAREKET

Yahudilerin Lublin'den başlamak üzere, doğuya doğru tahliyesine başlandı. Bu hareket, bir hayli barbarca; onun için, burada daha uzun boylu tasvir edilmesine lüzum yok.

Yahudilerin çoğu kalmayacak. Yüzde 60 kadarı tasfiye olunacak. Yalnız yüzde 40 kadarı da mecburî işte çalıştırılacak kabiliyette.

Bu işi idare edecek olan eski Viyana Gauleiter'i son derece büyük bir ihtiyatla hareket ediyor. Bu suretle, hâdise nazarı dikkati fazla celbetmiyor.

Yahudilere tatbik edilen bu muamele hakikaten barbarca ama, onlar da bunu tamamıyla haketmiş bulunuyorlar. Führer vaktiyle, Yahudilerin yeni bir dünya harbine sebep olacaklarını söylemişti. Onun bu kehaneti gayet feci bir şekilde tahakkuk etmektedir.

Bu gibi meselelerde yufka yürekli olmamak lâzım. Yahudilere karşı mücadele açmasaydık onlar bizi mahvedeceklerdi. Bu, Ari ırkla Yahudi basili arasında bir ölüm kalım mücadelesidir. Bu derdi dünyaya şamil bir şekilde başka hiç bir hükümet, hiç bir idare halledebilecek kuvvette değildir. Burada da Führer'in, bu meseleyi kökten halletmekte herkesten üstün bir iktidar gösterdiğini görüyoruz.

Bereket versin ki sulh zamanında bulamayacağımız bir çok fırsatları harp devrinin şartları içinde elde etmek kabil oluyor. Bu fırsatlardan istifade etmemiz lâzım.

Leh şehirlerinde boşaltılacak olan Yahudi mahallelerine Almanya'dan sürülen Yahudiler yerleştirilecek ve bu iş, zaman zaman tekrar edilecek.

İngiltere ve Amerika'da Yahudiliği temsil edenlerin bugün Almanya'ya karşı harp açmış olmalarının ve bu harbi idare etmelerinin cezasını onların Avrupa'daki (mümessillerine çektirmek lâzım. Bu, gayet haklı bir hareket olur.

DENİZALTILARIN YAĞMALARI

Binbaşı Hartenstein bana, Karip sularında denizaltı ile yaptığı seyahati bildirdi. Onun verdiği malûmattan anlaşıldığına göre. denizaltı gemilerimiz oralardaki yağmalarında bir hayli mal ele geçiriyorlar. Denizaltılar, iki ay denizde kalıyorlar. Son torpidolarına kadar kullanıyorlar. Sonra dönüyorlar. Dönerken de, kabil olursa, top ateşiyle nakliye gemilerine zarar vermeğe çalışıyorlar.

Gene Hartenstein'in bildirdiğine göre, denizaltıcılar arasında maneviyat fevkalâde. Şayanı hayret bir şey: Harp, delikanlıları derhal birer kahraman haline getiriyor.

28 MART 1942 — Avustralya'dan gene gürültülü sesler geliyor. Fakat bunun arkasında hiç bir askerî kuvvet yok. Mac Arthur muhakkak ki Avustralya meselesinde epey zorluk çekecek Çünkü bugün Avustralya'da hükümet başında bulunanlar vaktiyle Ingiltereden oraya cezalı olarak gönderilmiş kimselerin torunları. Bunlar, lâfla kandırılır insanlar değil.

Fakat, bugünlerde Japonların Avustralya topraklarında üs kurduklarını görecek olurlarsa her halde pek şaşıracaklar.

İngilizler, çifte yaz saati tatbikına başlıyorlar. Bu suretle, yeniden, radyodaki eğlence ve musiki programlarını arada bir kesip İngilizce haberler vermeye mecbur olacağız demektir. (Yaz saati kış saatinin arka yüzünü görebiliyormusunuz.)

Sauckel (Sonradan harp suçlusu olarak Nürnberg mahkemesi tarafından ölüme mahkûm edilmiş ve idam olunmuştur.) seferberlik genel direktörü tayin edildi. İyi bir nasyonal sosyalist olan bu adamın harikalar yaratacağına şüphe yok. Bu sayede, en aşağı bir milyon işçinin silâh altına alınması kabil olacak.

Halka verilen sual varakalarının pek can sıktığını ilgili makamlara bildirdim.

Hakikaten, bu işte artık pek ileri gittiler. İnsan portakal bile alacak olsa uzun bir sual listesi doldurmak zorunda kalıyor. Buna bir son verilmesi zamanı geldi.

KRAL BORİS'E METHİYE

Kral Boris benimle boş zamanımda şöyle bir konuşmak istediğini bildirmiş. Geldi, konuştuk. Yirmi dakika kadar süreceğini tahmin ettiğim bu görüşme iki saatten fazla devam etti.

Kral son derece sevimli bir adam (Goebbels bundan evvel Kral Boris'i «çok kurnaz bir adam» olarak tavsif etmişti.). Führer'in yanından geliyordu. Onunla olan görüşmesinden yeni fikirlerle ve kararlarla ayrılmış olduğu görülüyordu. Boris. Führer'in dehasına hayran: onu hakikaten Allah tarafından gönderilmiş bir varlık olarak tanıyor.

Benim yaptıklarımı da gayet iyi anlıyor. Bu husustaki bilgi sine hakikaten şaştım. Meselâ, makalelerimde ileri sürdüğüm fikirleri benimseyip, siyasi müzakerelerinde kullandığını söyledi

Tam manasiyle halkçı bir kral olduğu da muhakkak. Halkın hislerini öğrenmek için, tebdili kıyafet ederek Bulgar köylerini gezermiş. Führer ondan. Balkanlarda bir muvazene âmili olmasından başka bir şey istemediği için çok memnun.

Boris'in Führer'i ne büyük bir sevgi ve sadakatle desteklediğini görmek insanı hakikaten şaşırtıyor. Eğer Avrupa'daki bütün devlet başkanları onun kadar açık görüşlü olsalar, yeni

nizamı onun kadar büyük bir arzu ile destekleseler müstakbel Avrupa'nın önünde bemen hemen hiç bir engel kalmazdı.

29 MART 1942 — Donanma gazetelerimiz başmakalelerimi biraz daha erken göndermemi istiyorlar. Denizciler bunları son derece büyük bir alâka ile okuyorlarmış. tok memnunum.

MAC ARTHUR HAKKINDA PROPAGANDA

30 MART 1942 — Mac Arthur'u Amerika'da. filmlerdeki bir general gibi, gittikçe daha fazla göklere çıkarıyorlar. Bizim propaganda servislerimize bıı idamı biraz hırpalamalarını söyliyeceğim. Çünkü Amerikalılar onu bu harbin en büyük generali yapmaya çalışıyorlar. Halbuki onun kahramanlıkları, yararlıkları olarak gösterilebilecek tek şey. Komodorda biraz mukavemet etmiş olmaktan ibaret. Amerikalıların bu Kriterleri bir Rommelleri olsaydı artık kimbilir ne yaparlardı! Bu da bizim propagandalarımızda ne kadar mütevazı olduğumuzu gösteriyor.

HİNDİSTAN OYUNU

Cripps Hindistan işinde on beş güne kadar muvaffakiyet kazanacağını umuyor. Çok kurnazca hareket ediyor; Hindistan, tekrar İngiltere'nin eteğine bağlamağa muvaffak olacağından korkulabilir.

Onun için. propagandamızda biraz değişiklik yapacağız ve Alman milletini Hindistan işinde hayal sukutuna uğramayacak şekilde hazırlayacağız.

İngiliz hava kuvvetlerinin Lübeck üzerine istisnai derecede ağır bir bombardıman akım yapmaları pazarımızı zehir etti. Kaufmann bana telefon ederek hâdiseyi haber verdi. Onun söylediğine göre, şimdiye kadar hiçbir Alman şehri bu derece şiddetle bombardıman edilmemiştir. Şehir hercümerç içinde imiş.

Führer bana derhal genel karargâhtan telefon etti. Bombardımandan zarar gören yerlerle meşgul olma işini İç İşleri Bakanlığından alıp bana verdi.

Gece yarısına kadar mümkün olan her şeyi yaptırdım.

31 MART 1942 — Cripps. Hindistan'ın yatıştırılması için İngiltere'nin tatbik edeceği plânı resmen ilân etti. gene eski oyun. «İngiltere geçen dünya harbinde de ayni usulu tatbik etmişti. Harpten sonra Hindistana dominyon sekli verilecek, fakat prenslikler. Bu yeni idareye geçip geçmemek hususunda kendileri karar vermekte serbest olacaklar.

Bu suretle İngiltere'nin vadini tutmaması mümkün olacak demektir. Yahut da. Hint hükümetlerini birbirine düşürerek bütün plânı akamete uğratması da kabildir.

Bu işte Churchill'in parmağı olduğu gayet aşikâr olarak görülüyor.

Lubeck teki vazivet hiç de hoş değil. Şehrin eski kısmının yüzde sekseni tamamiyle yok olmuş sayılıyor. İngilizlerin bu tahrip çılgınlıklarına bir çok sanat eserleri de kurban gitmiş.

1 NİSAN 1942 — Churchill'in St. Nazairedeki harekâtta büyük bir muvaffakiyet kazandığını zannetmiyorum. İngiliz milleti, ne olursa olsun, bir faaliyet bekliyordu. Churchill de insanca büyük fedakârlıkları göze alarak, böyle bir harekette bulunmaya mecbur oldu. Şimdi de onun propagandasını yapıyor.

Fakat İngilizler başlarından kanlar aka aka memleketlerine dönecek olurlarsa (o da eğer memleketlerine kadar gidebilirlerse) o zaman Churchill'in bir daha bu gibi hareketlere girişmeden evvel uzun uzun düşüneceği muhakkaktır.

RUSLAR ALMANYA'DA ÇALIŞTIRILACAK

İşgal ettiğimiz Rus topraklarındaki ahali, büyük ölçüde, Almanya'ya getirilerek çalıştırılacak. Fakat bunların diğer Rus esirlerinden daha iyi şartlar altında muhafaza edilmeleri de icap edecek. Çünkü aksi takdirde pek verimli çalışmazlar.

2 NİSAN 1942 — Lübeck bombardımanının, sanat eserlerine başlangıçta zannettiğimiz kadar zarar vermediği anlaşılıyor. Yalnız Sankt Maria Kilisesi baştan başa harap olmuş. Onunla beraber büyük org, kürsüler, meşhur «Ölüm dansı» tablosu da gitmiş. Sade, küçük kürsü ile Overbeck'in iki tablosu kurtulmuş. Fakat Sankt Peter Kilisesinden hiç bir şey kurtarmak kabil olmamış. Kilise tamamiyle harap olmuş. Sankt Jacob, Sankt Katerina kiliseleriyle Sankt Anna Müzesine hiç bir şey olmamış. Tarihî evrak da kurtarılmış.

GİZLİ BİR RAPOR

Amerika'dan aldığım gizli bir rapor Sovyetler Birliğinde son derece vahim bir vaziyet hüküm sürdüğünü bildiriyor. Stalin, yiyecek durumunu idare edemiyormuş, halkın maneviyatı sıfıra düşmüş. Raporun, vaziyeti pek mübalâğa ettiğini sanmıyorum. Her halde doğrudur.

Fransa'daki hâdiselere pek fazla ümit bağlamamamız lâzım. Fransızlar çürümüş ve içlerinden bozulmuş bir millet. Onları zorla yola getirmek lâzım. Kendilerini biraz methettiniz mi siz* yanlış anlıyorlar. Akıllarını başlarına getirmek için onları daima dürtüklemek lâzım.

3 NİSAN 1942 — Amerika'daki müşahitlerin kanaatine göre Amerikalıların hiç de harbe girmeye hevesleri yok. Bunun üzerine. Roosevelt askerî geçit resimleri tertip ederek halkı heyecana getirmeye çalışıyor. Neredeyse sokaklarda fillere geçit resmi yaptıracak.

4 NİSAN 1942 — İngilizler Lübeck üzerine beş yüz kiloluk bombalar attıklarını iddia ediyorlar. Hasar hakikaten çok fazla, Filmini gördüm, feci bir manzara.

Bereket versin ki bu felâkete uğrayanlar şimal Almanları. Onlar cenup ve cenup doğu Almanlarından daha soğukkanlı insanlardır.

Fakat şurasını unutmayalım ki İngiliz hava akınlarının gerek vüsati, gerek şiddeti artmış bulunuyor. Bir kaç hafta daha bu şekilde devam edecek olursa halkın maneviyatı üzerine tesir edeceği muhakkak.

NORVEÇ GEMİLERİNİN TORPİLLENMESİ

5 NİSAN 1942 — İsveç'ten İngiltere'ye gitmekte olan Norveç gemilerini torpillediğimiz hakkındaki haberlerin neşredilmesine Dış İşleri Bakanlığı hâlâ itiraz ediyor. Gene onların iddiasına göre, İsveç'in siyasetini şu veya bu şekilde sertleştirecek mahiyette müzakereler cereyan etmektedir. İngiltere'nin taarruzuna uğrattıkları takdirde, İsveçliler şiddetle mukavemet etmek niyetindeler. Fakat icap etiği zaman bu mukavemeti gösterecekler mi, orasını katiyetle bilemeyiz. Şimdiki halde bu intibaı veriyorlar veya daha doğrusu vermek istiyorlar. Onun için, kontrolları alandaki Norveç gemilerini İngiltere'ye teslim etmek istediklerini ileri sürmek son derece müşkül bir şey.

Malta üzerine gece, gündüz hava akınları yapmamızın neden ettiği hakkında Alman milletine izahat vermem lâzım geliyor. Maltayı almak niyetinde olmadığımızı, maksadımızın şimalî Afrika'ya giden nakliye yollarını kesmek olduğunu bildirmeliyiz.

Dovothy Thompson (Meşhur Amerika'n kadın muharriri.) Führer aleyhinde tamamiyle saçma bir nutuk verdi. Kafalarının içi saman dolu böyle aptal dişi mahlûkların. tarihî şahsiyetler aleyhinde söz söylemeye kalktıklarını görmek insanı hem utandırıyor, hem kızdırıyor.

Alman askerlerinin Papa'yı ziyaret etmelerine müsaade verilmemesini Führer'e teklif ettim. Hakikaten, son günlerde bu ziyaretler umumî bir tehlike halini aldı. Papa kurnaz adam: Bundan. propaganda vasıtası olarak açıkça istifade ediyor. Onun için, bu işe muhakkak bir son vermek lâzım.

GİZLİ BİR VAZİFE

fi NİSAN 1942 — Bundan sonra yapacağımız taarruzu önceden gizlemek için tedbirler düşünülmesini istedim. Çünkü, bütün yabancı müşahitlerin gözleri bizim doğu cephesinin cenup kesimine dikilmiş duruyor. Yani, ilk taarruzumuzun başlayacağı nokta. herkesin gözü önünde bulunuyor.

Onun için, Alman propagandasının gayesi, dikkati cephenin şimal veya merkezine çekmek olmalıdır. Bu maksatla, meşhur Alman gazetecisi Dr. Kriegk'i doğu cephesinin merkez kesimine yollayacağım. Bir hafta kaldıktan sonra da, kendisine bazı talimat vererek, Portekize göndereceğim. Orada etrafa söylentiler yayarak, dikkati başka noktalara çekmeye çalışacak. Muvaffak olup olmayacağını bilmiyorum ama Kriegk, konuşkan bir adamdır, bu gibi vazifeyi çok iyi başarır.

7 NİSAN 1942 — Lizbondan gelen haberlere göre, Sovyetler Birliğindeki durum son derece vahimmiş; açlık tasavvur edilemiyecek bir hali bulmuş. Stalin, büyük ölçüde bir askerî muvaffakiyet kazanamayacak olursa Sovyet idaresi iflâsa mahkûm görülüyor. Bu hükümde bir hakikat bulunduğu muhakkak.

İngilizlerin St. Nazaire üzerine yaptıkları taarruz hakkında pek az malûmat almış olmamızdan şikâyet ettim. Denil harekâtında olup bitenleri yalnız Raeder biliyor. Bunlardan Führer'in pek az malûmatı oluyor; ötekilerin de hemen hemen hiç Bu böyle olmaz.

Lord Halifax, eski Hindistan Umumî Valisi sıfatıyla, New York'daki bir ziyafette Hindistan meselesinden bahsetti.

Yunanistan'daki vaziyet son derece fena. Yiyecek durumları manasiyle fecaat halini aldı. İtalyanlar memleketi tamamıyla hâkimiyetleri altında bulunduruyorlar. Almanya'nın müdahalesi. bir arabaya beşinci tekerlek takmak gibi bir şey olacak. Cenuptaki bu müttefikimizle, Mihverin menfaati için, dostluğu muhafaza hususunda muhakkak ki epey fedakârlık yapıyoruz.

"KIRMIZI FENER" MAHALLESİ

Berlin'de fuhuş endişe verici bir hal aldı. Son günlerdeki baskınlarda yakalanan kadınların yüzde 15 inin hastalıklı olduğunu gördük. Bunların çoğu frengili. Bu vaziyete karşı derhal bir şey yapmamız lâzım. Belki de en sonunda, Hamburg, Nümbeg ve diğer büyük şehirlerde olduğu gibi Berlin'de de bir «Kırmızı Fener Mahallesi» ihdas etmek zorunda kalacağız.

Dört milyonluk, bir şehir burjuva ahlâkının anlayışına göre tanzim edilemez tabiî.

9 NİSAN 1942 — Halk arasında nezaketin muhafazası için yeni bir mücadeleye girişmek lâzım geldiği kanaatindeyim. Zira, sokaklarda, otobüslerde, lokantalarda, tiyatrolarda öyle fena lâkırdılar, küfürler sarf ediliyor ki insanın sinirleri bozuluyor. Daha fazla tahammül etmeye imkân yok.

KARA BİR GÜN

11 NİSAN 1942 — Düşman için kara bir gün: Amerikalılar Bataan'ı boşalttıklarını itiraf etmek zorunda kaldılar. Şimdi Filipinlerde Korregidor'dan başka müdafaa edecekleri bir yer kal nıadı demektir.

Bütün Amerika hercümerç içinde. Mac Arthur'a verdikleri taç yavaş yavaş parlaklığını kaybediyor.

Tabiî, bu hadiseden istifade etmeğe bakacağız. Amerika'nın en büyük dehası olarak ilân ettiği zatın maskesi şimdi bizim propagandamızla tamamiyle düşecek.

PAPA NIN BİR TAVSİYESİ

Gizli bir şekilde öğrendiğime göre, Papa İspanyol piskoposlarına haber göndermiş, İspanyanın harbe karışmaması için faaliyet göstermelerini istemiş. Sadece dinî ve manevî kıymeti olan bir kimsenin siyasî ve askerî meselelere bu derece karışması doğrusu çok saçma bir şey.

13 NİSAN 1942 — Führer, doğum yıldönümü için hazırladığım nutku, bir tek değişiklik yapmadan, aynen tasvip etti ve çok memnun oldu.

14 NİSAN 1942 — Yakında Doğu cephesine külliyetli miktarda cibinlik göndermek niyetindeyiz. Zira, sivrisinekler geçen sene askerlerimize hiç rahat vermemişti. Bu sene, böyle bir şeyin tekerrürüne müsaade etmememiz ve lâzım gelen tedbirleri zamanında almamız icap ediyor.

MANEVİYATI BOZAN BOLLUK

Almanya'daki yabancı elçiliklerin ziyafetlerinde görülen bolluk, maneviyatı bozacak mahiyette. Meselâ geçenlerde Hırvat sefaretinde bir kabul resmi tertip etmişlerdi. Devlet ve ordu teşkilâtımıza mensup kimselerden bin kişi karınlarını tıka basa doyurdular. Bu çok kötü ve ayıp bir şey. Çaresine bakmak lâzım.

Diğer taraftan, Dış İşleri Bakanlığına söyledim: Diplomatlara verilen benzin tayınını da kesecekler. Çünkü, son zamanlarda, bir çok yabancı memleket mümessillerinin, benzin sayesinde elde ettikleri kızlarla, cumertesi, pazar günleri kırlara gittikleri görülüyor. Bu da, tabiî, halk arasında şiddetli tenkitlere sebep oluyor. Diplomatların da memleketin umumî gidişine uymaları gerek. Bizim paramızla lord gibi yaşamağa hakları yok; hele bununla ayni safta harp eden memleketleri temsil ediyorlarsa buna hiç müsaade edilemez.

Bitaraf memleketlerin gazetelerinde Amerikalıların yeni bir gemi inşa programı yaptıklarını okuyoruz. Rakamlar son derece muazzam. Fakat Amerikalıların ileri sürdükleri rakamın nasıl karşılamak lâzım geldiğini biz çok iyi biliriz.

CHURCHİLL'İN NUTKU

Churchill bugün öğleden sonra Avam Kamarasında nutuk söyledi ve bu sefer son derece mütevazı konuştu.

Maamafih, İngiliz milletinin maneviyatının kökünden sarsılmış olabileceğini hiç zannetmiyorum. İngilizler bir hayli zorluklara göğüs gererler; ancak ondan sonra isyan ederler ve hakikati öğrenirler. Churchill'in hiç olmazsa cesur bir şekilde konuşmak, övünmek, hattâ pek bön bir şekilde yalan atmak bakımlarından İngiliz milletini temsil ettiği muhakkak. İngilizler yalanı bir siyaset silâhı olarak kabul ederler ve eğer işlerine yarayacaksa çekinmeden kullanırlar .

15 NİSAN 1942 — Japonya'nın Moskova büyük elçisi Tatekava Tokvoda verdiği bir demeçte, Sovyetler Birliğindeki hayat hakkında fazla yüksek perdeden konuştu. Buna bizim Tokyo büyük elçisi itiraz etti, bunun üzerine Japon Dış İşleri Bakanlığı da Tatekava'yı tekdir etti, aklını başına almasını söyledi.

PROPAGANDADA ESASLI DEĞİŞİKLİK

St. Nazaire'deki İngiliz harp esirlerinin söylediklerine göre, propagandalarımızın İngiltere üzerindeki tesiri tasavvur ettiğimizden daha fazla imiş. Bununla beraber, İngilizler münakaşa mevzularından ziyade haberlere ehemmiyet veriyorlarmış.

Onun için karar verdim: Yabancı memleketlere, bilhassa Ingiltereye hitaben yaptığımız radyo yayınlarının programı esaslı surette değiştirilecek. Uzun münakaşaların sırası değil. Bundan sonra, yabancı memleketlere mahsus yayımlarda, daha çok haber verilecek ve bu haberlerin bilhassa mübalâğalı olmalarına dikkat edilecek.

«İSVEÇİ DE ALSAYDIK...»

İsveç'in dahilî vaziyetine dair bizim hesabımıza fena haberler aldım. Bu haberlerden anlaşıldığına göre, İsveçlilerin bizim hakkımızdaki hisleri gittikçe menfi bir şekil almaktadır. Bu da, tabiî, oradaki diplomatlarımızın iyi çalışmadıklarım gösteriyor. Maamafih, bunda Norveçteki hâdiselerin de tesiri olduğu muhakkak.

Terboven'le Quisling'in başladıkları kilise mücadelesi bence son derece manasız ve lüzumsuz. Bana kalırsa, şimal harekâtında İsveç'i de alsaydık daha iyi olurdu. Bu memleketin millî bir varlığa lâyık olmadığı görülüyor.

Vichy'deki vaziyet gittikçe vüzuh peyda ediyor ve Laval'in Başbakan olacağı anlaşılıyor. Bunun bizim için son derece büyük yardımı olacak.

16 NİSAN 1942 — Roosevelt bir nutuk verdi, harbin iki, hatta üç sene uzaması ihtimalinden bahsetti. Bununla beraber, zaferi kendilerinin kazanacaklarına hâlâ emin. Fakat, bu iddiayı desteklemek üzere ileri sürdüğü deliller gayet zayıf ve esassız şeyler.

SİLÂH VAZİYETİ KÖTÜ

17 NİSAN 1942 — Silâh ve cephane durumumuz son derece sıkıntılı .Bunun dışında vaziyette pek fazla değişiklik yok. Fakat silâh vaziyeti endişe verecek mahiyette. Bu meseleyi pek ciddiye almadık, şimdi bunun cezasını çekeceğiz.

Dr. Ley'le uzun uzun konuştum. Halk arasındaki hissiyata .dair intibaını anlattı ve bir hayli hayallere kapılmış olduğunu isbat etti. Kendisini bu rüyadan bir güzelce ayılttım. Dr. Ley, sık sık fabrikaları gezdiği halde, halk arasında olup bitenlerden zerre kadar haberdar değil. Onun için, gözlerini açmayı vazife bildim ve bunda muvaffak da oldum.

LAVAL: ESRARENGİZ ADAM

18 NİSAN 1942 — Laval bugünkü dünya siyasetinin en heyecan verici ve esrarengiz çehresi olmağa başladı. Düşmanlarımız ondan gittikçe daha fazla endişe ediyorlar, daha şimdiden Fransız donanmasının, İtalyan ve Alman donanmasıyla beraber Akdenizde harekâta iştirak ettiğini ve Malta nın, İskenderiyelim elden gittiğini görür gibi oluyorlar.

İHBARLI TAARRUZ

19 NİSAN 1942 — Doğu cephesinin merkez kesiminin şimal nihayetinde Bolşevikler hoparlörlerle propagandaya başladılar Dört güne kadar taarruza geçeceklerini haber veriyorlar. Düşman bir kere daha böyle ilân etmiş ve hakikaten, dediği gün taarruza geçmişti.

Fakat, düşmanın, bu garip propaganda vasıtasının zararlarını hesaba katmadığı anlaşılıyor. Çünkü, geçen seferki taarruzda verdiği telefat son derece büyük olmuştu.

«Reich» ta çıkan makalelerim doğu cephesinde günün en hararetle münakaşa edilen mevzularını teşkil ediyor. Bu, hakikaten çok sevindirici ve cesaret verici bir şey.

Memleketin içerilerinden de ayni şekilde haberler aldım. İnsan bunu duyunca öyle büyük bir sevinç hissediyor ki!

MAC ARTHUR MÜNAKAŞASI

Avustralya'da Mac Arthur'ün salâhiyeti hakkında eğlenceli bir münakaşadır başladı. Amerikalılar ona, hiç bir kayıt vc şarta bağlı olmayan tam bir salâhiyetle başkomutanlığı vermek istiyorlar. Fakat, görünüşe bakılırsa, Avustralyalıların bunu pek kabul etmeğe niyetleri yok. Bu Amerika'n sinema generalinin hakikî hüviyetini keşfettikleri ve pek askerî olmayan propaganda usullerini beğenmedikleri anlaşılıyor.

Hülâsa. Amerika'nın, askerî ve siyasî itibarını bir hayli kaybettiği muhakkak.

20 NİSAN 1942 — Amerikalılar milyonlarca askeri, bütün harp sahalarında harekâta iştirak edebilecek şekilde yetiştirmekle övünüyorlar. Fakat, bunların birkaç bini halen cereyan etmekte olan muharebelere iştirak etmiş bulunsaydı herhalde daha iyi olurdu.

FRANSADA BALTALAMA HAREKETLERİ

Fransada bir Alman askerî trenine karşı yapılan sön baltalama hareketi bir çok kişinin ölümüne sebep oldu. Bunun öcünü almak için şiddetli mukabelebilmisiller yapılacak.

Bu arada, kurşuna dizileceklerin sayısı iki misline çıkarılacak. binden fazla komünist ve Yahudi trenlere konulup, doğuya sürülecek. Almanya'nın, Avrupa'da yeniden nizam ve asayişi kurmak için takip ettiği siyaseti baltalamak nasıl olurmuş, arada görsünler.

GANDİ'NİN SİYASETİ

Gandi yeni bir demecinde gene mukavemet göstermemek siyasetini müdafaa ediyor ve herkese ayni tavsiyede bulunuyor Bu adanı aptalın biri ve onun siyaseti yüzünden Hindistan gittikçe daha büyük felâketlere doğru sürükleniyor.

Führer'in doğum günü bugün öğleden sonra Berlin' Filarmoni Salonunda heyecanlı bir törenle kutlandı. Devlet, parti ve ordu teşkilâtında büyük mevkii olan herkes orada toplanmıştı Benim nutkumu herkes çok beğendi.

Akşama Göring, Alman milletine bir doğum günü hitabesi neşretti. Bunda Führer hakkında gayet sitayişkâr cümleler kullandığı görülüyordu.

KURŞUNA DİZİLENLER VE SÜRÜLENLER

21 NİSAN 1942 — Fransadaki askerî komutanlar, demiryollarına yapılan baltalama hareketlerine karşı daha sıkı tedbirler almağa karar verdiler. Bu arada, elde rehine olarak bulundurulanlardan otuz kişi kurşuna dizilecek. Bunlar, Yahudilerden ve baltalama hareketleriyle alâkalı kimselerin yakın arkadaşlarından mürekkptir. Evvelce yirmi kişinin kurşuna dizileceği ilân edilmişti; fakat, daha şiddetli bir tedbir olmak üzere şimdi bu miktar arttırıldı.

Suçlular üç güne kadar meydana çıkarılmazsa ayrıca 80 kişi daha kurşuna dizilecek. 1000 Yahudi ve komünist doğuya sürülecek. Halbuki daha evvel 500 kişinin sürülmesi kararlaştırılmıştı.

RUSLARA KARŞI GÖSTERİŞ

İngilizler şimdi son derece müşkül bir askerî durumda bulunuyorlar. Bolşevikler onlardan kendi vereceklerinden, hattâ verebileceklerinden çok daha falzasını istiyorlar. Onun için şimdi İngilizlerin onlara karşı yüksek perdeden atıp övünmeleri lâzım geliyor.

Bu, bizi de biraz zor bir duruma sokmuş oluyor. Meselâ, İngiliz tayyarelerinin Almanya üzerine akınları hakkında çok mübalâğalı haberler verdikleri halde, biz bunları yalanlamamamı daya uygun buluyoruz.

Alman milleti, sasen, bu bombardımanların ne derece zararı dokunduğunu kendi gözleriyle görüyor. İngilizler, hemen hemen bütün Ruhr bölgesini tahrip ettiklerini istedikleri kadar ilân ededursunlar; bunun tamamıyla yalan olduğunu ve sırf Bolşeviklere karşı övünmek için uydurulduğunu herkes pekâlâ biliyor.

İngiliz basını, Malta üzerine yaptığımız son derece ağır bombardıman akınlarını halkın eğlence olarak karşıladığını yazıyorlar. Bu da bize, Londralı plutokratların bu harbi nasıl idare ettiklerini gösteriyor.

«İNSAN ETİ PELTESİ»

Leningrad'dan kaçan bir askerden rapor aldık. Bu rapora göre, Rusya'daki vaziyet son derece fecimiş. Şimdiye kadar açlıktan ölenlerin sayısı 1 milyonu bulmuş.

Gene bu askerin anlattığına göre, ahalinin yiyeceğini en ziyade «insan eti peltesi» teşkil ediyormuş. Bu pelteyi şehirde veya cephede ölenlerin etinden yapıyorlarmış.

Askerin verdiği bu raporu okurken insanın midesi bulanıyor.

22 NİSAN 1942 — De Gaulle'cüler bir taraftan, komünistler öbür taraitaıı, müşterek bir iddia ileri sürüyorlar: Laval'in, eskiden Fransa'da meydana çıkan rezaletlerde rolü olduğunu, onun için Yeni Avrupa'da Fransayı temsile lâyık olmadığını söylüyorlar. Hakları da yok değil.

Fakat, bu bizi alâkadar etmez. Siyasetimizi yürütebilmek için Laval'den daha münasip bir adam bulamayız. Kendisinden beklediklerimizi tamamıyla yerine getirecek olursa belki ona bir mükâfat veririz ama, evvelâ onun, neler yapabileceğini göstermesi lâzım.

İNGİLİZ — AMERİKAN TEHDİTLERİ

Marshall'la Hopkins, Amerika'ya döndükten sonra, övünmekte birbirleriyle yarış ediyorlar. Amerika'nın istihsalâtı hakkında havsalanın almayacağı rakamlar ileri sürüyorlar, üç aya kadar Avrupa'da askerî harekâta başlanacağını söylüyorlar.

Bu İngiliz Amerika'n tehditlerinde bizi korkutmak teşebbüsünden başka bir şey göremiyorum.

23 NİSAN 1942 — Bitaraf kaynaklardan gelen haberlere göre, Londrada, Almanya'ya iki istikametten yapılacak istilâya dair bir takını söylentiler devanı etmektedir. Anlaşılan, Churchill, İngiliz milletinin kuvve-i maneviyesini yükseltmek için neye başvuracağını şaşırmış.

Amerika'dan gelen bütün haberler ise, orada kimsenin harp hususunda zerre kadar heves göstermediğini anlatıyor.

Kuybişev e dair, insanı hayrette bırakan haberler alıyoruz. Gerek bu şehirde, gerek Rusya'da bir cehennem hayatı hüküm sürmektedir. Stalin'in, yiyecek durumunda büyük müşkülâtla karşılaştığı anlaşılıyor.

Amerika'dan bildirildiğine göre, Amerikalılar bizim âlimlerin icatlarını kıymetsiz sayıyorlar. Onlardan da ancak böyle bir hareket beklenebilirdi. Bana öyle geliyor ki, Amerikalıların her çeyrek asırda bir Avrupa' harbine iştirak etmelerinden maksat. Avrupa'daki ilim ve kültür eserlerini kolayca elde etmektir.

•«RUHUN KARIN GURULDAMASI»

Makalelerimin çok iyi tesir bıraktığını söylüyorlar. «Kâğıt harbi» hakkındaki yazım tam manasıyla bir harika sayılıyormuş. Halk arasındaki söylenmeler hakkında kullandığım «ruhun karın guruldaması» tabiri daha şimdiden bütün memlekette ağızdan ağıza dolaşıyormuş.

24 NİSAN 1942 — Bolşevikler esir kamplarımızda birçok kişileri kurşuna dizdiğimizi, binlerce kişinin soğuktan öldüğünü, fena muamelelerle karşılaştıklarını etrafa yaymalarına rağmen. Rus askerleri arasında ordularından bize kaçanların sayısı gittikçe artıyor.

Bolşevikler, bu gibi haberlerden mümkün olduğu kadar istifade etmeğe çalışıyorlar. Meselâ. Alman esir kamplarından dönen askerleri bir araya topluyorlar, kendilerine bazı dersler verip muhtelif kıtalara dağıtıyorlar ve Almanya'da esirlerin çok zalim muamelelere tâbi tutulduklarına dair konferanslar verdirtiyorlar.

Bunun üzerine, Sovyet esirlerine daha iyi muamele edilmesi ve asker kaçaklarıyla harp esirlerinin ayrı ayrı muamelelere tâbi tutulmaları hususunda hassaten talimat verdik.

İNGİLİZ HAVA AKINLARI

25 NİSAN 1942 — Kiel üzerine yapılan ve bir çok harp gemileriyle «Monte Salmiento» nun ağır surette yaralanmasına sebep olan son İngiliz hava akınlarına karşı hava müdafaa teşkilâtımızın iyi bir faaliyet gösteremediği ileri sürülmüştü. Amirallik Dairesi bu hususta neşrettiği bir tebliğde bunun doğru olmadığım, uçaksavar kuvvetlerimizin, vazifelerini yaptıklarını bildirdi. Fakat tebliğ pek vazıh değil. Bence, donanmamızın komuta teşkilâtı da pek iyi bir şekilde işlemiyor. Fazla lâkırdı ediyorlar, fakat iş çıkarmıyorlar.

Ukraynalılar başlangıçta Führer'i Avrupa'nın kurtarıcısı saymağa. Alman ordusunu hararetle karşılamağa hazırdılar. Fakat sonradan bu vaziyetleri değişti. Sebebi şu: Rusların, bilhassa Ukraynalıların başına fazla şiddetle vurduk. Zaten bizim âdetimiz öyledir. Fakat unutmamalı ki. haşin hareket her zaman ikna edici bir vasıta değildir.

MUSSOLİNİ NİN KIZI

Dün gece bizim evde toplantı vardı. Duçe'nin kızı Kontes Ciano ile uzun uzun görüşmek fırsatım buldum.

Bu sefer benim üzerimde son derece ciddî ve heyecanlı bir kadın tesiri bıraktı. Son derece zeki. İnsan uzun müddet görüşünce onun, tam mânasıyla babasının kızı olduğunu anlıyor.

Kanaatimce, İtalyanlar bütün ümitlerini bizim yaz taarruzumuza bağlamış bulunuyorlar. Uzun bir harbe devam edemeyecekleri anlaşılıyor.

26 NİSAN 1942 — İngilizler Rostock üzerine yaptıkları akını iyi bir propaganda vasıtası olarak kullanıyorlar. Bu son akın hakikaten hayli zarara sebep oldu. Bunu kabul etmek gerek.

Uçaksavarlar iyi çalışmadı. Onun için, Lübeck'ten sonra İngilizlerin hiç bir akını şehir binalarına bu derece zarar vermemiştir.

Fransanın. Alman işgali altındaki şehirlerine, sağlam karakterli bazı gazetecileri gönderdim ve kendilerine, basını yeni bir istikamette harekete sevketmek vazifesini verdim. Çünkü, şimdiye kadar işgal altındaki yerlerde ve oralara dair Almanya'da pek iyi bir neşriyat faaliyeti göstermiş değiliz. Oralardan gelen haberler pek kuru.

Halbuki. İngilizlerin üzerinde, tesir icra edebilmek için çok hareketli yazılar yazmak ve âdeta bir spor hâdisesini anlatır gibi heyecanlı lisan kullanmak lâzımdır. Sadece hâdiseleri olduğu gibi anlatmakla iş bitmez.

İngilizlerin Almanya üzerine yaptıkları bombardımanlar Bolşevikleri hiç de onların istedikleri kadar heyecanlandırmışa benzemiyor.

İngiltere üzerine yaptığımız hava hücumlarında «hedef Corent Garden» (Londrada İngiliz sarayının bulunduğu bölge.) tâbirini kullanmıştık. İngilizler de şimdi Almanya üzerine yaptıkları akınlarda «hedef Lübeck» düsturunu ele almış bulunuyorlar. Fakat, bunun milletlerarası bir tabir şeklini almaması için elimizden geleni yapacağız.

Almanya'da, hava akınlarından zarar gören bütün şehirlerin idare makamları, doğu memleketlerinden işçi getirilmesine taraftar bulunuyorlar. Fakat, doğudan getirdiğimiz insanlara Almanya'da hayvan muamelesi yapacak olursak, bir gün gelir, çalışacak adam bulamayız. Bunlara, yapacakları işe göre yiyecek ve giyecek verilmesi lâzımdır.

GİRAUD'NUN KAÇMASI

Öğleyin Führer Berlıııe geldi. Kendisile görüştüm. Son derece sıhhatli görünüyor. Gerek ruhan, gerek bedenen çok iyi. Fakat, Rostock'un iyi müdafaa edilmemesine çok canı sıkılmış.

General Giraud'nun kaçmasına da son derece kızmış bulunuyor. Giraud'nuıı aranması için gazetelerde şiddetli neşriyat yapılmasını ve oıuıı bulunmasını temin edecek kimseye 100 bin mark verilmesini söyledi. Kendisine yardımda bulunacaklar ise idam cezasına çarptırılacak.

Giraud, hakikaten, çok tehlikeli bir adam. İngiltere'ye geçmeye muvaffak olursa muhakkak ki, General De Gaulle'ün yerini alır. Bu ise bizim aleyhimizedir. Çünkü General De Gaulle ondan çok daha zayıf bir adamdır.

General Giraud geçen Dünya Harbinde de Almanya'da esirken kaçmağa muvaffak olmuştu. Bunu göz önünde bulundurarak, muhafızların daha dikkatli davranmaları lâzımdı. Halbuki öyle yapmadıkları anlaşılıyor. Führer'i de kızdıran bu. Hakkı var.

İCATLAR SATIN ALINIYOR

Donanmanın inşa faaliyeti Führer i memnun eder mahiyette değil. Hakikaten, donanmamız her şeyden daha geri. Ortaya çıkan fırsatlardan istifade etmesini bilmiyorlar. Yeni icatları lâyikile tetkik ve tatbik etmiyorlar.

Onun için, Führer karar verdi: Bundan sonraki bütün icatların beratını devlet satın alacak; tatbikına şimdiki halde imkân olmayan icatlar bekletilecek, diğerlerinin derhal tatbikine geçilecek. Hiç bir icadın yabancı memleketlere satılmasına müsaade edilmeyecek.

Geçen harpten ders almamız ve Alman icat kabiliyetine karşı iyi muamele etmemiz lâzımdı. Geçen harpte de öyle olmuştu: Tankı Almanlarla Avusturyalılar icat etmiş, Alman hükümeti bununla alâkadar olmayınca İngiltere'ye satılmıştı. Bu sefer hükümet daha dikkatli hareket etmeli.

Fakat, kırtasî zihniyetle hareket eden bir memura devletin menfaatini idrâk ettirmek deveye hendek atlatmaktan güçtür.

İNSAN ETİ YİYENLER

Doğu cephesinde yapacağımız yeni büyük taarruz hususunda Führer çok ümitvar. Zira, Sovyetler Birliğinin iç durumuna dair çok fena raporlar almış. Bunlardan anlaşıldığına göre, Rusların yiyecekleri kalmamış; günü gününe geçmiyorlar ve halk, ekmekten başka bir şey bulamıyor.

Rus askerlerinin teçhizatı da aklın alamayacağı kadar zayıf, Yalnız Bolşevik ordusunda değil, halk arasında da insan eti yenildiği hakkındaki söylentileri teyit eder bir alay misal ve vesika var.

Führer, konuşmamızın büyük kısmını sebze yemek bahsine hasretti. Etin insan için zararlı olduğuna eskisinden daha kuvvetli bir şekilde inanmış bulunuyor. Tabiî, harp zamanında, yiyecek usulümüzü tamamıyla değiştirmenin imkânı olmadığını da biliyor. Fakat, harpten sonra bu meseleyi ciddî bir şekilde ele almak niyetinde.

İleri sürdüğü mütalâaalar gayet kuvvetli. Meselâ, otla geçinen hayvanların, diğerlerinden daha sağlam oldukları görülüyor. Sonra, esasen insanların çoğu da nebatî gıdalarla besleniyorlar.

Şu da dikkate değer bir nokta: İnsanların yediği etler umumiyetle, ot yiyen hayvanların etidir. Et yiyen hayvanların etini niçin yemediğimiz, hakikaten, üzerinde düşünülecek bit noktadır.

Führer'i şimdi en fazla meşgul eden düşünce şu: Bahar geliyor. Führer bunu düşündükçe öyle seviniyor ki! Bana, şimdiye kadar baharı hiç bir zaman bu derece sabırsızlıkla beklemediğini söyledi. Bundan sonra senelerce kar görmemeyi temenni ediyor. Bu sene kıştan pek nefret etmiş.

FRANSA CEZASINI ÇEKECEK

Fransa bahsinde Führer gene eski fikrinde: Onlarla dost olmanın imkânı yok. İşbirliği ancak şimdiki halde düşünülen bir şey. Führer, söz değil, işe ehemmiyet verilmesine taraftar. Esasen, harp ne şekilde biterse bitsin, Fransa cezasını çekecek.

Çünkü harbe o sebep oldu.

Fransa şimdi tâ 1500 senelerindeki hudutlarına kadar geri sürülmüş bulunuyor. Bu suretle Burgonya artık Almanya'nın bir parçası olacak demektir. Yani, şimdiye kadar hemen hemen hiç bir Alman arazisinde görülmemiş derecede zengin bir mıntakaya sahip olacağız.

27 NİSAN 1942 — Dün gece Rostock üzerine, şimdiye kadarkilerin en şiddetlisi olan yeni bir bombardıman akını yapıldı. Şehrin merkezindeki evlerin yüzde yetmişinin harap olduğu haber veriliyor.

Ayni şekilde şiddetli akınlarla mukabeleye devam etmemiz lâzım geldiği kanaatindeyim. Sade askerî hedefleri bombardıman etmenin de kâfi olamayacağını sanıyorum. İngilizler gibi biz de kültür merkezlerini ve bilhassa, uçaksavar tesisatı zayıf olan yerleri bombardıman etmeliyiz. Bu gibi yerler arka arkaya iki üç kere bombalanmak ve hâk ile yeksan edilmelidir. Ondan sonra belki İngilizler bizi bu korkunç taarruzlarıyla tehdit etmekten vazgeçerler.

Londra hâlâ istilâ teranesine devam ediyor ama, pek geçen haftaki kadar hararetle ve heyecanla değil. Gösterdiğimiz aksülamel faydalı oldu.

İngilizlerin daha şimdiden Kafkaslara tahrip müfrezeleri yerleştirdikleri haber veriliyor. Tam onlardan beklenecek bit şey! Esasen İngilizler bütün dünyada, başkalarının malını tahrip etmekle şöhret kazanmışlardır.

Führer'le bombardımanlar hakkında konuştum. O da benim kalabalık şehirlerin, kültür merkezlerinin bombardıman edilmesi hakkındaki fikrime taraftar. Artık vazifemiz, İngilizlerin tethişine tethişle mukabele etmek olacak. Bombardımanlara başladığımız zaman İngilizler şaşıracaklar. Takat onlar, öyle bir ırktandırlar ki, onlarla ancak, ağızlarındaki dişleri söktükten sonra konuşmak kabildir.

Führer'le, Yahudi meselesi hakkında tekrar görüştüm. Bu husustaki fikirleri gene ayni; Yahudilerin Avrupa'dan tamamıyla sürülmelerini istiyor. Yahudiler Avrupa'yı öyle büyük sefalete sürüklediler ki, haklarında düşünülecek en şiddetli ceza bile, suçlarına ıısbetle hafif kalır.

HİTLER İÇİNİ DÖKÜYOR

Reıschtag öğleden sonra saat üçte toplandı. Göring'in kısa bir açış söylevinden sonra Führer konuştu. Başlangıçta biraz tutuk olmakla beraber umumiyetle iyi idi. Sonradan bana

anlattığına Söre, bazen ne söyleyeceğini şaşırdığı bile olmuş. Görülüyor ki, kış aylarında çektiği maddî ve manevî zorluk, onun üzerinde ne de olsa tesir bırakmış.

Fakat, bu tutukluğu çok sürmedi. Biraz sonra açıldı ve gayet yüksek ve zeki bir tarzda tenkit etti. Bizim generalleri de ePeyi hırpaladı. Zor zamanlarda muvaffak olamayan, soğukkanlılıklarını kaybeden bazı kimselerden bahsetti. Bu bakımdan, kendisine daha geniş salâhiyetler verilmesini istedi, hattâ isim zikrederek, bazı kimselerin vazifelerini de bu arada kendi üzerine almak arzusunda olduğunu söyledi.

Fuhrer'in bu istekleri hararetli alkışlar arasında kabul edildi. Bunun üzerine Göring tasarıyı hazırladı. Bununla Führer'e, memur, hâkimleri istediği zaman değiştirmek salâhiyeti veriliyordu. Tasarı sürekli alkışlar arasında kabul olundu.

HİTLER İN HÜLYALARI

Nutuktan sonra Führer'le tekrar görüştüm. İçini döktüğü için çok memnundu. Fakat, sıhhatinin bozuk olduğunu ve bir aralık üç ay istirahat etmek istediğini söyledi. Fakat ne zaman, nasıl ve nereye gidip dinlenebilir ki? Bunun kabil olmadığını kendisi de biliyor. Maamafih, çok yorgun olduğu da muhakkak.

Bereket versin, Duçe ile görüşmek üzere, bir kaç gün için Obersalzberg'e gitmeye karar verdi. Orada hiç olmazsa biraz dinlenmek fırsatını bulacak. Obersalzberg zaten ona daima yaramıştır. Führer'in bilhassa şimdi sıhhatine çok dikkat etmesi lâzım. Onun için, biz de Reischstag'a projektör koydurtmadık. Üzerine şiddetli bir sinir buhranı gelip bayılması ihtimali her zaman için var.

Führer'in: «İnşallah sağ kalırım da sulhu görmek nasip olur» diye konuştuğunu duymak insanın içine dokunuyor. Onun, önümüzdeki günler için kurduğu hülyalar hakikaten insanı mestedecek kadar güzel.

28 NİSAN 1942 — İngilizlerin dün gece Rostock üzerine yaptıkları akın, bundan evvelkilerden de şiddetli oldu. Şehirde hayat hemen hemen tamamıyla durdu. Bazı yerlerdeki hal çok feci. Emir verdim: Üzerinde Rostock ve Lübeck'teki tahribatı gösteren resimlerin bulunacağı kâğıtlara Führer'in bu bombardımanlara mukabele edileceği hakkındaki sözleri yazılacak, İngiliz şehirlerine atılacak. Sonra o şehirlere akınlar yapılacak Bunun, İngilizler üzerinde büyük tesiri olacağını sanıyorum.

Führer'in nutku bütün dünyada bir takım yorumlara yol açtı; her tarafta onun lâfı oluyor. Fakat, Führer'in, bu nutku söylerken sinirli olduğu hakkındaki iddialar baştanbaşa uydurma. Fakat maalesef, Göring açış ve kapayış nutuklarında o kadar tutuk konuştu ki, ortaya bir güvensizlik havası yaydı.

Amerika'da müneccimler işbaşında: Führer'in yakında sonu geleceğini söylüyorlar. Bu oyunu biz çok iyi biliriz. Çünkü bir de kaç kere yaptık!

ŞİFRELER ÇÖZÜLDÜ

Düşmanın şifrelerinden birçoğunu çözmeye muvaffak olduk Bu sayede artık, Ankara ile Londra veya Moskova ile Londra arasındaki telgraf muhaberelerinin büyük bir kısmını öğrenebiliriz. '

Tabiî, bu işin gayet gizli tutulması lâzım; aksi takdirde kıymeti kalmaz. Halbuki İngilizler bu hususta son derece dikkatsiz davranıyorlar. İnşallah bizim gizli istihbarat teşkilâtımız aynı hatayı işlemez. Zira, onların sırlarına dair birim bildiğimiz kadarını onlar da bizim sırlarımız hakkında öğrenirlerse netler vahimolur

29 NİSAN 1942 — İngiliz kaynaklarının verdiği malumata göre Köhln üzerine otuz tane ağır infilâk bombası, bin tanede yangın bombası atılmış. Şehirde çıkan yangınların derhal genişlemesine rüzgâr sebep oldu. Bir çok mahalleler baştan başa yandı. Yirmisi büyük olmak üzere yüz kadar yangın çıktı

Molotov dünya devletlerine hitab gene bir nota neşretti, yapılan '"fecaaileri" protesto ediyor. Aleyhimizde ne kadar yalan uvdurmak kabilse hepsi bu notada toplanmış bulunuyor Bunların, bilhassa, işgalimiz altındaki memleketlerin ahalisi irin hazırlanmış olduğu görülüyor.

Finlandiyadaki duruma dair bir rapor aldım. Rapordan vaziyetin bizim için son derece elverişli olduğu anlatılıyor: Finlerin insan kayıpları son derere ağır, bir Fin alayının mağlûp olduğunu haber alınca, hepsinin öldüğünü Ve birçok köylerin hattâ şehirlerin erkek nüfusunun tamamile mahvolduğunu anlamalıyız.

Finler çok cesur ve kahraman bir millet.

Doğuda işgal elliğimiz yerlerdeki çeteler kışın bize çok zorluk vermişlerdi. Fakat baharın gelmesiyle çete faaliyeti hiç de azalmış değildir

Askeri vaziyet hakkında da herkesin umumiyetle bir ka¬ramsarlık görülüyor Führer ikinci bir kış seferinden bahsettiğine göre onun da Sovvetler Birliğinin işini bu yaz bitireceğini ipek sanmadıgı ileri sürülüyor.

Hakikaten, Fübrer'in nutku ortaya bir emniyetsizlik havası verdi Halk şimdi Fuhrer'In. beğenmediği vaziyeti düzeltmek için ne yapacağını merak edivor

Sağlık Bakanlığından gelen bir raporda, bugünkü yiyecek tayının normal saftık seviyesini muhafazaya kâfi gelmeyeceği bildiriliyor Bunu kendi şahsımda tecrübesini gördüm. Fakat çare yok.

KADINLAR TIRNAKLARINI UZATMALI MI'?

Kabine toplantısında benim bakanlığıma ait işlerde alınan tahdidata şiddetle itiraz ettim. Kat'î zaruret olmadıkça, normal medenî hayatın icaplarından ayrılmaya taraftar değilim. Geçenlerde Kara Gömlekliler, berberler aleyhine bir makale yazdılar. Fakat bence hata ediyorlar. Papazlar gibi saç uzatacak değiliz ya! Manikür işlerinde çalışacak insan bulundukça kadınların da tırnaklarını uzatmaları bence bir suç değildir.

RUSLAR ALEYHİNDE BİR SERGİ

Waechter, Berlin, Lustgarten'de açılacak olan Sovyet aleyhtarı serginin plânlarını gösterdi. Bu büyük sergide, Bolşevizm propagandası mahiyetinde hiç bir şeyin bulunmamasına bizzat dikkat edeceğim.

Vichy'den bildirildiğine göre, General Giraud, Fransaya gelmiş. Bu ihtiyar tilki elimizden kaçtı ama, hiç olmazsa, General de Gaulle'ün yerini alamayacağına eminiz. Verdiği demeçte Petain'e sadık kalacağını bildiriyormuş.

30 NİSAN 1942 — Almanya üzerine gelen 35 tayyareden 20 si Kiel'i bombardıman etti ve 50 infilâk, 2000 yangın bombası attı. En son haberlere göre 7 kişi ölmüş, 21 kişi ağır, 9 kişi hafif yaralanmıştır.

Yangınların büyümesine gene rüzgâr sebep olmuş, 30 caddede birden evler ateş almıştır.

Bir Amerika'n subayı, İngilizlerin ellerindeki teçhizatın noksan ve eksik olduğunu, harbi kazanmak için Amerika'n silâhına güvendiklerini bildirdi.

Son hava akınlarında İngilizlerin son derece tehlikeli fosfor bombaları attıkları görülüyor. Kırlık yerlere atılan bu bombalar bir çok sığırların yanarak ölmelerine sebep oluyor. Bu harp usulü insana hayli endişe verici bir şey.

«KURT MASALI»

Roosevelt gene bir kurt masalı anlattı. Nutuk baştanbaşa riyakâr cümlelerle dolu.

Rostock'taki vaziyet hakkında tafsilâtlı bir rapor aldım. Şehrin onda yedisi silinip süpürülmüş. Yüz binden fazla insanın başka yere nakli lâzım geliyormuş.

İngilizlerin, hava akınlarında muvaffakiyet kazanmalarında yabancı işçilerin payı olduğu artık açıkça anlaşıldı. Polis tarafından bu hususta etraflı bir tahkikata girişildi. Bu kadar çok yabancı işçi çalıştırmak elbette tehlikelidir.

Rostock'ta büyük bir panik koptuğu anlaşılıyor. Bunda her halde Lenli işçiler âmil olmuşlardır.

Führer, Obersalzberg'teki tatilini kısa kesmek niyetinde. Oraları baştanbaşa kar altındaymış. Berlin'e son gelişinde söylemişti: İki sene müddetle karın manzarasına bile tahammül edemeyecekmiş. Fakat şimdi gene karla karşılaşmaya mecbur oldu.

BİR ANLAŞMA TEKLİFİ

1 MAYIS 1942 — İngiliz parlâmento âzasından birçoğu, kültür merkezlerinin bombardıman edilmemesi hakkında Almanya ile İngiltere arasında bir anlaşma yapılması teklifinde bulunmuşlar. Fakat, Başbakan muavini Attlee bu teklifi reddetmiş. İngilizlerin bu meseleye, bundan bir hafta evvelinden daha fazla ehemmiyet verdikleri görülüyor. Artık, müdafaa vasıtasından mahrum bir memlekete hücum etmediklerini her halde anlamağa başladılar. İngilizlerin yaptıklarına aynen mukabele edebilecek bir vaziyette olduğumuzu kendilerine öğretmiş bulunuyoruz.

İngiltere'den aldığım bir çok gizli raporlar, Amerikalıların istatistik deliliklerine İngilizlerin artık ehemmiyet vermediklerini bildiriyor. İngilizler Amerikalıların, mütemadiyen lâkırdı ettikleri halde pek az iş çıkaran kimseler olduklarına artık tamamıyla kanaat getirdiler.

LAVAL'E VERİLEN BİR EMİR

Fransadaki Büyük Elçimiz Abetz'e emir verdik: Giraud'nun, kendi arzusuyla tekrar Almanya'ya dönmesi için Laval kendisini tazyik edecek. Fakat bundan bir netice çıkacağını ben hiç zannetmiyorum.

Könisgtein kalesi komutanı kurşuna dizilmeyi hak etti. Onun ihmali yüzünden Alman devleti o derece büyük zarar gördü ki, kendisinin bunu hayatile ödemesi lâzımdır. Dua etsin ki, ben onun âkıbetini tayin edecek mevkide değilim.

TATLI BİR MUSİKİ

2 MAYIS 1942 — Yabancı muhabirlerin hava bombardımanları hakkındaki haberlerinin sansüre tâbi tutulmasını emrettim. İngilizlerin bombardıman neticelerini öğrenmek için büyük gayret sarfettikleri muhakkak.

Buna mukabil, Alman hava hücumlarında Bath, Norwich ve diğer İngiliz şehirlerinin büyük zarar gördüğünü Londra artık kabul ediyor. Coventry'deki kadar şiddetli tahribat olduğundan bahsediliyor. İşte bizim dinlemek istediğimiz musiki budur!

KÖTÜ HABERLER

Ukraynadaki durum hakkında aldığım bir rapora göre, yiyecek bakımından oradan pek fazla bir şey beklemememiz lâzım geliyor. Alman kıtaları geçtikleri yerde her şeyi tahrip etmişler. Sığır kalmamış. At vesaire gibi taşıt hayvanları da pek azalmış. Onun için, tarlaları insanlar sürüyormuş.

Almanya'daki ziraat durumu hakkında da bir rapor aldım. Bu da insana hiç cesaret verici değil. Tohumluk, işçi, benzin, beygir, sığır, hattâ güzel hava bakımından büyük bir sıkıntı içindeyiz. Hasılı, kâfi derecede yiyecek maddesi temini için lâzım olan başlıca unsurların hepsi eksik. Önümüzdeki sonbahara kemerleri biraz daha sıkmak lâzım gelecek.

Doğu cephesinde fazla miktarda doktor öldüğü için büyük bir teessür ve endişe duyuyoruz.

Ley'in 1 mayıs münasebetiyle söyleyeceği nutku Führer hiç beğenmemiş. Bilhassa üslûbu çok canını sıkmış. «Mektep çocuğu gibi yazmış» diyor. Bana haber yolladı: «Artık mektep hocalığı mı edeceğiz!» diye şikâyette bulunuyor. Bundan sonra bu gibi işlerle ben alâkadar olacağım; nutukların hiç olmazsa en basit gramer kaidelerine uygun bir şekilde düzeltilmesine dikkat edeceğim.

HİTLER MUSSOLİNİ MÜLAKATI

Führer'in Duçe ile yaptığı konuşmaya dair etraflı malûmat aldım. Führer bu görüşmeden son derece memnun. Konuşma büyük bir âhenk içinde geçmiş.

3 MAYIS 1942 — İngilizler Norwichin büyük tahribata uğradığını kabul ediyorlar. Böyle vahim hallerde bile dillerini tutmuyorlar.

Arjantin'de, memleketin bitaraf kalması için, büyük nümayişler yapıldı. Yorumlarımızda Arjantine karşı çok, çok dikkatli davranmamız lâzım. **Cenubî Amerika'daki müstakbel hâdiseler bakımından Arjantinin ehemmiyeti büyüktür.**

Fransa'da Alman askerlerini öldürmek için iki teşebbüs daha yapıldı. Askerî bir trene yapılan suikast neticesinde 20 kişi öldü.

Çok şiddetli mukabelelerde bulunmağa karar verdik. Fakat bizim askerî komutanlar, kurşuna dizilecek komünistlerin, Yahudilerin ve De Gaulle'cülerin isimlerini gene ilân etmediler. Bu hususta Führer'e başvuracağım ve fikirinde ısrar edeceğim.

1 mayıs yerine resmî tatil günü olarak 2 mayıs kabul edildi. Ley bu münasebetle çok kötü bir nutuk verdi. Zaten ne zaman ağzını açsa, muhakkak bir pot kırar.

ÇILGIN BİR HAREKET

4 MAYIS 1942 — Rostock feci bir harabe halinde. Dış İşleri Bakanlığı, Kontes Ciano'ya başka yerleri bırakıp da Lübeck'le Rostock'u göstermekle büyük bir hata etti. Bundan daha çılgınca bir hareket tasavvur olunamaz. Neticesi de tahmin edildiği gibi oldu:
Kontes Ciano cumartesi günü öğleden sonra geldi. Gördüğü manzara karşısında çok fena olduğu açıkça anlaşılıyordu.

Kontesin, harabeleri görmek hususundaki arzusu ustalıklı bir şekilde atlatılır, seyahat programı tahdit edilirdi. Ona yalnız Bremen'le Hamburg'u gösterebilirdik.

Dış işleri Bakanlığındaki efendiler propaganda yapmasını pek seviyorlar ama, bir hareketin ruh üzerindeki tesirlerini evvelden hesap etmesini bilmiyorlar. İşin kötüsü, İtalyan elçisinin karısıyla İtalyan sarayından bir alay nedime de Kontes Ciano ile beraber geziyordu. Memleketlerine döndükleri zaman, gördüklerini Romanın aristokrat ve kralıcı muhitinde türlü şekilde anlatacaklardır. Ondan sonra da, çok geçmez, bunlar İngilizlerin de kulağına gider.

Bu hususta ciddî bir takibata girişilmesini emredeceğim ve Führer'e de protestoda bulunacağım.

Tabiî, bombardımanların neticesi, ferdî zaviyeden çok vahim telâkki edilebilir. Fakat vaziyeti mümkün olduğu kadar iyi göstermek lâzım.

Esasen politikacılığa özenen bu dişi mahlûklar madalyanın arka tarafını tasvir edecek zekâdan mahrumdurlar. Sonra, bizim İngiltere'de yaptığımız tahribatı da görmediler ki.

Havalar ekinlere müsait olmamakta devam ediyor. Hâlâ ne yağmur yağıyor, ne de güneş var. Vaziyet böyle gidecek olursa mahsul bu sene son derece kötü olacak.

5 MAYIS 1942 — Cripps, Hindistan seyahati hakkında demeçte bulundu. Son derece manasız ve bön sözler sarfetti. Bence bu adama lüzumundan fazla kıymet vermekle delilik ediyorlar. Koyunun bulunmadığı yerde keçiye Abdurrahman Çelebi derler.

ROMMEL TEHLİKEDE

İngilizlerin iddiasına göre, Rommel'i az kalsın esir ediyorlarmış. Hakikat de maalesef bu merkezde. Rommel kendi hayatı ve emniyeti hususunda çok dikkatsiz davranıyor. İngilizlerin eline düşecek olursa bütün Alman milleti için büyük bir felâket olur. Daha ihtiyatlı davranması için kendisine ihtarda bulunmamız lâzım. Diğer taraftan, böyle bir ihtimal bulunduğunu < Alman milletinin haber almaması için her tedbiri alacağım.

Norveçte, İngiltere ile münasebette bulunan 18 casus kurşuna dizildi. Fakat bu kurşuna dizilme hâdisesi Norveçliler üzerinde ayıltıcı bir tesir yaptı. Mademki bizi sevmesini öğrenmek niyetinde değiller; o halde hiç olmazsa bizden korksunlar.

RUSLAR MEDENİ OLSAYDI...

6 MAYIS 1942 — Karşımızda medenî bir millet olsaydı doğu seferimizde şimdiye kadar çoktan muvaffak olurduk. Fakat Ruslar hakkında evvelden hesap ve tahmin yapmanın imkânı yok.

Ruslar, ıstıraba başka hiç bir milletin gösteremeyeceği kadar tahammül gösterebiliyorlar. Onları idare edenler de bunun farkındalar. Yaz için de buna göre plân hazırlıyorlar.

Felemenkte 79 kişi idam edildi. Bunlar, İngiltere ile muhaberede bulunan casuslardır ve bu kötü hareketlerinin cezasız kalacağını zannetmişlerdir.

Sızan bazı haberlere göre, General Giraud, elinde alelade bir tren biletile, İsviçre hududuna kadar gitmeğe muvaffak olmuş, hattâ yolda bir Alman subayı ile Şimalî Afrika'daki harekât hakkında uzun uzadıya konuşmuş.

Yiyecek vaziyeti gittikçe vahimleşiyor. Hele yakında yağ bakımından büyük bir sıkıntıya uğrayacağımız anlaşılıyor. Çayır yokluğundan külliyetli miktarda sığır kestiğimiz için şimdiki halde et ihtiyatımız var.

KORREGİDOR DÜŞTÜ

7 MAYIS 1942 — Korregidor teslim oldu. General Mac Arthur de, Avustralyadan söylediği bir nutukta bunun sebebini izaha çalıştı. Halbuki sükûtu muhafaza etse daha iyi olurdu. Söylediğine göre, kendi idaresi sayesinde Korregidor geri alınacakmış. Fakat, bunu nasıl yapabileceği tabiî söylemiyor.

Fransada gene bir alay cinayetler oldu. Askerî komutanlara tavsiye ettim: Alman askerlerine karşı suikast yapılan şehirlerde ne kadar bisiklet varsa hepsini müsadere edecekler. Zira, askerleri öldürenler ekseriya bisikletle hücum ediyorlarmış. Bisiklet Fransada o kadar lüzumlu bir nakil vasıtası halinde ki, bunların müsadere edilmesi Fransızlar için büyük bir ceza olacak.

Fakat, teklifim o kadar yerinde ki, askerî komutanların bunu takdir edemeyecekleri mıihakkak.

Führer, diplomatlara verilen yiyecek miktarının azaltılması hakkındaki teklifimi kabul etmedi. Diplomatların, Almanya lehinde rapor vermelerinde yiyecek istihkaklarının fazla oluşunun payı vardır, diyor. Ben buna pek inanamıyorum.

Hastalığımla biraz alâkadar olmam lâzım. Son günlerde fazla rahatsızlık vermeğe başladı. Adetâ tahammül edilmez bir hal aldı. Tedavisi de çok can sıkıyor. Hemen hemen hiç uyuyamıyorum. Sıhhatim çok bozuldu.

Maamafih, doktorlar, bu devreyi geçirdikten sonra, vaziyetimin düzeleceğini söylüyorlar, inşallah.

CHURCHILL: DEV ADAM

8 MAYIS 1942 — Churchill Avam Kamarasındaki nutkunda, şanlı bir mareşal gibi, harbe dair mübalâğalı haberler veriyor.

Bu adam hakikaten bir dev. Yalan ve iddiada birinci. İngiliz imparatorluğu onun yüzünden batacak.

Vichy, Madagaskar'daki Fransız kuvvetlerinin hezimetini kabul ediyor. Fransız imparatorluğu da yıkılmak üzere. Demokrasiler artık büyük imparatorlukları muhafaza edebilecek kabiliyette değiller. İmparatorluklar sıkı, azimli ve kat'î bir idare ister.

Dış İşleri Bakanlığı, Belçikalı çocukların İsviçre'ye gönderilmelerine müsaade etmek niyetindeydi. Ben mâni oldum. İsviçreliler bu çocukları memleketlerine kabule kendileri için reklâm olsun diye karar verdiler. Ayni zamanda onları kendi saflarına kazanmak istiyorlar. Mademki İsviçreliler Belçikalılara yardım etmek istiyorlar, yiyecek göndersinler.

GİRAUD'YU KAÇIRMAK TEŞEBBÜSÜ

Giraud bir Alman hapishanesinden gayrikanunî bir şekilde kaçtığına göre, gene ayni şekilde yakalanıp geri getirilmesi doğru olur. Bunu yapmak da pek kolaydır: Fransaıın işgal edilmemiş taraflarına birkaç adam göndeririz. Birkaç gün Giraud'yu gözden geçirirler. Sonra bir gün yakalayıp otomobile atarlar, işgal bölgesine kaçırırlar.

BİRE KARŞI ON BİN

Fransada Alman askerlerine karşı yapılan her suikast teşebbüsüne mukabil 10 bin bisikletin müsadere edilmesi hakkındaki teklifim çok iyi karşılandı. Ayrıca, bisikletlerden bizim orduda da istifade edebiliriz. Bu usulün yakında tatbik edileceğini sanıyorum.

Kiliseler ortaya müşkülât çıkarmakta devam ediyor. Bu gibi şeylere karşı en iyi mücadele çaresi, bilmemezlikten gelmektir.

9 MAYIS 1942 — Berlin'deki inzıbatsızlıktan çok şikâyetçiyim. Ben şehirde bulunmadıkça daima böyle oluyor. Fakat beni muazzap eden şu hastalıktan kurtulmak için tedaviye ehemmiyet vermek mecburiyetindeyim. Çok şükür, tedavi iyi netice veriyor.

«SULH YAPMAK İSTİYEN KİM?»

10 MAYIS 1942 — Eden, küstah bir demeç verdi: İleride Avrupa'ya önderlik etmenin İngiltere'ye düşen bir vazife olduğunu ve İngiltere'nin bu vazifeyi yerine getirmek niyetinde bulunduğunu söyledi. Bu suretle, nasyonal sosyalizme ve Führer'e karşı büyük tahkirde bulunmuş oluyor. Fakat Eden, boş kafalı adamın biridir; ciddiye almamak lâzım. Meselâ: **«Hitler'le sulh yapmak bahis mevzuu bile olamaz.»** diyor. Halbuki asıl mesele şu: Acaba Hitler onunla sulh yapmak arzusunda mı?

11 MAYIS 1942 — Yahudi meselesini tekrar ele almak lâzım. Berlin'de hâlâ 40 bin Yahudi var; ve indirdiğimiz ağır darbelere rağmen gene de küstahça ve mütecavizane hareketlere devam ediyorlar. Hepsini doğuya yollamak kolay bir iş değil; zira çoğu silâh fabrikalarında çalışıyorlar. Sonra, hepsini aileleriyle beraber yollamak lâzım.

«RADYOLARI TOPLAYALIM MI?»

12 MAYIS 1942 — Pariste «Alois» isimli kısa dalga radyo istasyonumuza taarruz edildi ve maalesef bu taarruz muvaffak oldu. İki yayım tesisatı tahrip edildi. Bu tecavüze mukabele olmak üzere şiddetli cezalar vermek gerek. Askerî komutan: «işgal bölgesindeki bütün radyoları müsadere etsek mi?» diye bana sordu. Ben bunu pek faydalı bulmadım. Halkın elindeki radyoları toplarsak kendi propaganda imkânlarımızı da feda etmiş oluruz. Buna mukabil, kendisine verdiğim cevapta, İngiltere ile ve siyasetimize düşman olan kimselerle münasebette bulunan-ların bir listesini hazırlamasını söyledim. Bu suretle elimizde, icabında tevkif edeceğimiz rehinelerin isimleri bulunacak.

Hava hâlâ görülmemiş derecede güzel gidiyor. Büyük değişiklik olmazsa bu sene iyi mahsul alamayacağımız muhakkak.

FİLM REKABETİ

13 MAYIS 1942 — Bir Fransız filmi daha gözden geçirdim: «Annette et la Dame Blonde» adındaki bu film de Darieux'nün "Caprices" isimli filmi gibi ince ve hoş bir şey. Fransızların,

sanat kıymeti olan güzel filmler ortaya çıkarmalarına mâni olmalıyız. Aksi takdirde iyi film yapmakla şöhret kazanırlar, sonra Avrupa' film piyasasında bize kuvvetli bir rakip olurlar. Onun için, en istidatlı ve kuvvetli Fransız artistlerine Alman filmlerinde rol verilmesine çalışacağım.

15 MAYIS 1942 — Führer emir verdi: General Giraud'nun kaçmasına mukabele olmak üzere, Fransız harp esirlerine çok şiddetli muamele edilecek. Sıkı muhafaza altında bulundurulacaklar, generaller de tek başına hücrelere kapatılacaklar.

Askerî vaziyetimizin verdiği ümidi, yiyecek durumunun doğurduğu endişeler mahvediyor. Bir çok kişi karnını doyuramayacak vaziyette bulunuyor. İnsanın karın aç olunca mücadele kuvveti de azalır.

16 MAYIS 1942 — İngilizler, hava akınında 1000 kayıp verdiklerini bildiriyorlar. Halbuki onların hava bombardımanlarında biz bunun yarısı kadar bile zayiat vermedik. Bu da İngilizlerin her şeyde ne kadar mübalâğa ettiklerini gösteriyor.

17 MAYIS 1942 — Öğleyin Magda (Geobbels'in karısı) ile çocuklar geldiler. Her zamanki gibi gene memnun oldum, neşem yerine geldi. Magda, Anneler Günü münasebetile bin kadar kadının önünde söylev verecek. Bunu düşündükçe heyecanlar geçiriyor. Kendisine pek itimadı yok.

YENİ BALONLAR

19 MAYIS — Berndt (Genç bir gazeteci.) propagandalarımızda gizli ilimlerden nasıl istifade edebileceğimize dair bir plân hazırlamış. Hakikaten, İngilizlerle Amerikalılar böyle şeylere pek inanırlar.

Onun için, istikbal hakkında kehanette bulunanları toplayıp propaganda servislerimizde kullanmalıyız. Nostradamus'un adını gene sık sık tekrar etmek lâzım gelecek.

20 MAYIS 1942 — Dr. Kriegk adındaki gazeteciyi artık Lizbona yollamak zamanı geldi. Doğu cephesini gezip dönen bu gazeteciye, Lizbonda etrafa neler yayacağına dair talimat vereceğim. Bu arada, meselâ Alman kıtalarının cephenin cenubuna değil, merkezine doğru bir taarruza hazırlandıklarını söyleyecek. Bu suretle, dünya basınına güzel bir balon uçurmuş olacağız.

YAĞMUR DUASI

21 MAYIS 1942 — Yiyecek vaziyeti bize büyük bir endişe veriyor. Bilhassa tohum meselesi çok mühim. Gelecek sonbaharda feci bir hububat sıkıntısı çekeceğimiz ve ekmek tayınını çok fazla kısmağa mecbur olacağımız anlaşılıyor. Ekmeğe bugünkünden daha fazla arpa karıştıramayız, çünkü o zaman ekmeğin hem şekli bozulur, hem de besleyici hassası azalır.

Hulâsa, insan zekâ ve teşkilâtile halledilemeyecek bir mesele karşısında bulunuyoruz. Her gün gökyüzüne korka korka bakıyoruz ve: «Şu beklediğimiz yağmur ve güneşi ne zaman bir arada göreceğiz!» diyoruz.

Führer nihayet Darre'yi (İaşe bakanı.) defetmeğe karar verdi. Yerine Backe geçecek. Bu haberin gazetelerin ilk sahifelerinde bildirilmemesi için Führer'e rica ettim. Zira, o zaman halk, yiyecek durumundaki bütün aksaklıklardan Darre'nin mesul olduğunu zanneder ve kabahati Nasyonal Sosyalist Partisine bulur. Çünkü Darre, ne de olsa, Nasyonal Sosyalist partisine mensup bir bakan. Führer teklifimi kabul etti.

Darre'ye benim şahsen hiç bir kıymet verdiğim yok. Nazariyeleri baştan aşağı uydurma. Hele «kan ve toprak» diye tutturduğu düstur, gerek onun, gerek avenesinin dilinde o kadar sık kullanıldı ki artık bütün kıymetini kaybetti. Şimdi bu lâfa kimsenin kulak astığı bile yok.

GOEBBELS'E GÖRE ANKARANIN KANAATİ

22 MAYIS 1942 — **İkinci bir cephe açılacağına Ankara'da kimse inanmıyor. İngiltere'nin sadece, Mihver devletlerine karşı blöf yaptığı ileri sürülüyor.**

Ben, İngilizlerin ikinci cephe açmaya mı, yoksa Almanya üzerine hava akınlarım arttırmaya mı hazırlandıklarını pek kat'î olarak tayin edemiyorum. Yalnız, İngilizlerin cephe boyunca hava bombardımanlarını kesmiş olmaları meraka değer bir şey olsa gerek.

SİYASETİ DEĞİŞTİRMEK LÂZIM

Doğudaki halka karşı siyasetimizi değiştirmek lâzım geldiği kanaatindeyim. İtimatlarını kazanacak olursak çete tehlikesini bir hayli önlemiş oluruz. O zaman bir çok yerlerde yalancı hükümetler kurmak ta kabildir. Halk hoşuna gitmeyen kararlardan dolayı ondan sonra, doğrudan doğruya bizi değil, bu hükümetleri mes'ul tutmaya başlar.

Yine patates buhranı başladı. İhtiyat olarak sakladıklarımızı şimdi tohumluk patates olarak kullanmak zorunda bulunuyoruz.

Memleketin muhtelif yerlerinden gelen haberler halkın, yiyecek durumundan dolayı gittikçe daha fazla şikâyet etmeye başladığını gösteriyor.

GENE BİZE ATFEDİLEN BİR KANAAT

23 MAYIS 1942 — Ankara'daki kanaate göre Kafkasya ile Moskova'yı alacak olursak Rusların teslim olmaları ihtimali vardır. Ben bunu mümkün görüyorum ama, pek fazla ihtimal vermiyorum. Bugün Rusya'yı idare eden adamlar, hata işlemekte kanıksamış kimselerdir.

RADYODAKİ SAÇMALIKLAR

İnanılır bir kaynaktan öğrendiğime göre, radyodaki İngilizce yayımlarımızın çok tesiri oluyor. Bununla beraber, fazla mütecaviz, tahrikâmiz bir şekilde konuşursak veya çok yüksekten atarsak elbette ki, bir şey elde edemeyiz. Bunu adamlarımıza defalarca söyledim ve bu saçmalığa bir son verilmesi için ısrar edeceğim. Bugün İngilizlerle ancak dostane ve mütevazi bir şekilde konuşursak bir neticeye varabiliriz.

İngiliz spikeri Lord Hav-Hav bilhassa ısırıcı tenkitlerde mükemmel; fakat bence böyle iğneli lisan kullanmak zamanı artık geçti. Harbin ilk senesinde halk, ince bir zekâ eseri gösterilen nutukları az çok dinlerdi. Fakat şimdi ahali lâf değil, iş istiyor.

Dusseldorf Gauleiter'i Flarian beni görmeğe geldi. Benim doğduğum şehirdeki Rheydt şatosunun resimlerini gösterdi. Şatoyu tamir edip yeniden oturulabilir hale koyuyorlarmış. Yeni şekli gayet güzel. Bittikten sonra ikametgâh olarak benim emrime verilecek.

Führer Berlin'e geldi. Doğudaki vaziyet hakkında kanaati çok iyi. Harkov civarındaki muharebenin zaferle biteceğini ve bunun daha mühim neticeleri olacağını umuyor.

Führer, ticaret gemilerine karşı yapılan muharebeden de çok ümıdvar. Önümüzdeki ay içinde denizlerde şimdikinin bir buçuk misli denizaltımız faaliyete geçecek. Bu suretle, batırdığımız gemilerin sayısı birdenbire yükselecek. Führer'e göre, bu, düşmanın sinirleri üzerinde büyük bir darbe teşkil edecek.

Bundan birkaç ay evvel Churchill'le Roosevelt, Alman denizaltı tehlikesinin geçtiğini zannetmişlerdi. Yeni hücumlarımızı görünce yanıldıklarını anlıyacaklar.

HARP FELSEFESİ

Führer, harp esnasında adalet idaresinin değiştirilmesi hususundaki fikrini tekrar anlattı. Ona göre, bir millet daima üç kısımdan ibarettir:

1) Suçlu unsurlardan mürekkep küçük bir menfi zümre;

2) İdealistlerden mürekkep gene küçük bir müsbet zümre;

3) Hangi tarafa gideceğini bilmeyen geniş zümre. Harp zamanlarında idealistlerin sayısı son derece azalır; fakat suçlu unsurlar aynile kalır.

Onun için, adaletin gayet sıkı kullanılması ve muvazene tesisine çalışılması lâzımdır. Milletin en mümtaz evlâtları cephelerde kırılırken suçluların, âdeta adaletin himayesine sığınarak kurtulmaları doğru değildir. Bir suç işleyip iki, üç sene hapse giriyorlar, rahat rahat

oturuyorlar. Ondan sonra, harp bitince de serbest bırakılıyorlar. İdealistler ise, eskisine nazaran azaldıkları için, bir cemiyet içinde artık onlara karşı bir muvazene unsuru teşkil edemez oluyorlar.

Onun için, harp zamanında suçluların çok ağır cezalara çarptırılması lâzım. Mademki askerler, idealistlik uğrunda hayatlarını tehlikeye koyuyorlar, ötekilerin de, işleyecekleri suçlara mukabil ölümü göze almaları gerek.

Fakat, bizim Adalet Bakanlığı, bıı kadar mantıki bir muhakemeyi bir türlü anlayamıyor. Onun için, adalet mekanizmasını daimî bir nezaret altında bulundurmamız icap ediyor.

Fransada, askerlerimize karşı yapılan suikastlere mukabil bisikletlerin müsadere edilmesi hakkındaki teklifimi Führer harikulâde buldu.

ZARAH LEANDER'İN BİR FİLMİ

Leander'in yeni filmi hakkında Göring'le konuştum. Filmde bir hava teğmeninin, bir şantözle beraber bir geceyi nasıl geçirdiği anlatılıyor. Başkomutanlık bunu manevî bakımdan tahrikâmiz (Kışkırtıcı. Tahrik edici) buldu. Göring ise, aksi iddiada: Bir hava teğmeni böyle bir fırsatı kaçırmaz, kaçırırsa hava teğmeni değildir, diyor. Başkomutanlığın lüzumundan fazla hassas davrandığını söylüyor.

Ben, buna kendi hesabıma sevindim. Çünkü Başkomutanlık film işlerinde bana da hayli zorluk çıkarıyor.

★

> (Goebbels'in hatıra defterinde 1942 Haziranından aralık ayına kadar olan kısım eksiktir. Bu müddet zarfında birçok mühim hâdiseler olmuştur: Churchill Moskova'ya gitmiş, Alman ordusu Stalingrad önünde bozguna uğramış, Brezilya harbe girmiştir. İngiliz uçakları günün her saatinde Almanya'yı bombardımana başlamış, Şimalî Afrika'da Sekizinci Ordu taarruza geçmiş ve Fransız filosu Toulon limanında kendi kendini batırmıştır.)

GOEBBELS'İN HATIRALARI -Goebbels Diaries 1942-1943

VAHDET GÜLTEKİN

2. BÖLÜM

AMERİKALILARA KARŞI

8 ARALIK 1942 — Amerikalıların karşısına tecrübeli Alman kıt'alarının çıkmasını ne kadar isterdim! Tunus'ta Amerika'n paraşütçülerini kaçmaya mecbur eden kuvvetlerimiz pek o kadar seçme olmadığı halde, gene büyük bir muvaffakiyet kazandık sayılır. Çok büyük lâkırdı eden şu Amerikalıların karşısına meselâ Leibstanderte kıtaları çıksaydı bizim için kim bilir ne büyük bir zafer olurdu!

Japonlar, deniz muharebelerine dair bir senelik bilânço neşrettiler. Rakamlar hayli kabarık. Belki de biraz mübalâğa var. Fakat, harbin tamamıyla Japonların lehine gittiği muhakkak.

BİR CASUSLUK DAVASI

Buenos Aires'te Alman casusları aleyhinde büyük bir dava başladı. Para ile tutulmuş bazı adamlar, casusluk işinde rolleri olduğunu itiraf etmişler. Diğer alâkalıların isimlerini vermeleri bekleniyor.

Bu dâvanın, Roosevelt'in emri üzerine açıldığı muhakkak.

Sports Palatz'da söylediğim nutkun nasıl olup da beş saat sonra B.B.C. tarafından verildiğini öğrendiğim zaman aklımı kaçıracak gibi oldum. Nutku Londraya casuslar değil, bizim Okyanus-Aşırı İstihbarat Büro'muz göndermiş! Böyle bir şeyi nasıl yaptılar, havsalam almıyor. Fakat, maalesef, hakikat bu. Bunları gördükçe insan ne yapacağını şaşırıyor.

KADINLARIN AHLÂKİ VAZİYETİ

Kadınların ahlâk bakımından çok bozuldukları hakkında Führer de benimle beraber. Harbin dördüncü yılındayız' artık ahlâk meselesiyle ne kadar sıkı bir şekilde meşgul olsak gene azdır. Bu vaziyete sebep olan âmilleri daima gözönünde bulundurmalıyız.

Fakat Führer, Alman kadınlarının harp esirleriyle münasebette bulunmamaları hakkında yeni kanunî hükümler ihdas edilmesine henüz müsaade etmiyor.

ÖLÜDEN FAZLA KAYIP!

11 ARALIK 1942 — İtalyanın zayiat listesi hiç de iftihar edilecek mahiyette değil. Kasım ayı zarfında Afrika'da 300 İtalyan ölmüş. Fakat 23 bin kişi de kayıp olarak gösteriliyor. Emir verdim: Alman basınında bundan hiç bahsedilmiyecek.

İsveçliler bize kaışı son zamanlarda pek soğuk, hattâ küstah hareket etmeğe başladılar. Biz doğu cephesinde ne kadar yerimizde sayarsak İsveç basınında da küstahlık o nisbette artıyor, bizden korkmağa lüzum olmadığı kanaati yerleşiyor.

12 ARALIK 1942 — Sabahleyin 11 i geçe Dresden'e vardık. Frau Raubal (Hitler'in üvey kızkardeşidir. Hitler, eskiden onun evinde otururdu. Fakat sonradan aralarında geçimsizlik çıkmış ve Hitler onun düğününe bile gitmemiştir.) gelip beni otelde gördü. Ailesine dair bir çok haberler verdi: Kocası, 65 yaşında olduğu halde, bir seneden fazla bir zamandır doğu cephesinde imiş.

Faru Raubal çok iyileşmiş ve hoş bir kadın olmuş. Kendisile uzun uzun konuştuk ve eski günleri yâdettik.

ESİRLERİN ZİNCİRLERİ ÇÖZÜLDÜ

İngilizler, Kanadadaki Alman esirlerinin zincirlerini çözdüler. İngiliz gazeteleri «bir daha yapmayacağız» demekte müttefikler. 15 Aralığa kadar biz de İngiliz esirlerinin zincirlerini çözeriz, zannediyorum. O zaman bu çirkin şeyden biz de kurtulmuş olacağız.

YAHUDİLERİ HİMAYE EDENLER

13 ARALIK 1942 — Yahudi güruhunu imha ettiğimiz için bence İngilizlerle Amerikalılar da memnun. Fakat bunu, tabiî, açıkça kabul etmiyorlar. Çünkü; İngiliz ve Amerika'n basınını Yahudiler idare ediyorlar ve edecekler. Bu meseleyi biz bile açıkça ortaya atamayız.

İtalyanlar Yahudi meselesinde pek gevşek davranıyorlar. Tunustaki ve Fransadan işgal ettikleri yerlerdeki Yahudileri himaye ediyorlar. Zorla çalıştırmağa göndermiyorlar, üzerlerinde Yahudi yıldızı bulundurmağa mecbur etmiyorlar.

Her yerde, hattâ bizim müttefikler arasında bile, Yahudilerin dostları ve hâmileri var.

Mihver ortaklarımızdan yana bizi şikâyete sevkeden diğer bir şey de, yabancı işçilere karşı yaptıkları muamele. Aşağı Silezyada, idari makamlar tarafından neşredilen bir broşürde İtalyanların pek gevşek insanlar oldukları, bilhassa yabancı işçilerin Alman kadınlarıyla olan münasebeti meselesini pek ciddiye almadıkları bildiriliyor.

Fakat Avrupa' karşımıza öyle meseleler çıkardı ki, bunların hal çaresini bulamıyoruz.

14 ARALIK 1942 — Hanover hemen hemen eski sulh günlerindeki halini almış. Mazinin izleri âdeta tamamıyla silinmiş gibi... 5 bin kişilik bir kalabalık önünde nutuk verdim. Hâleti ruhiyem çok iyi idi. Bu bölgede halkın kuvve-i maneviyesinin bozuk olduğunu kimse iddia edemez.

İNGİLTERE UYAN!.»

Londradaki hahamlar toplanmışlar, şiddetli bir protesto neşretmişler. Başlıca lâkırdıları şu: »İngiltere, uyan!» Ne tuhaf! Bizim onbeş sene evvelki sözlerimizi şimdi Yahudiler kullanıyorlar.

İnsanlığın başına gelen felâketin başlıca manevî âmili Yahudilerdir. Bunun cezasını çekmeleri ve, Führer'imizin dediği gibi, Yahudi ırkının Avrupa'dan, hattâ bütün dünyadan yok edilmesi lâzımdır.

15 ARALIK 1942 — Montgomery Amerika'n ve İngiliz gazetecilerini geceleyin yataklarından dışarı uğrattı. Verdiği haber de şu: Rommel'i, tam yakalayacağı sırada, elinden kaçırmış. Bu haber dünyayı telâşa vermeğe değer mi!

İşlerim o kadar çok ki, geceyarısından sonraya kadar çalışmak zorunda kalıyorum. Şimdi de Noel günleri geliyor; ayrıca, bir takım merasimler başlıyacak. Şu Noel gürültüsü bir sona erse öyle memnun olacağım ki!

ROMMEL'E MEDHİYE

16 ARALIK 1942 — İngilizler Rommel e müthiş kızıyorlar. Onlarla muharebeye tutuşmaması ağırlarına gidiyor. Şimdi Kahire'den bin kilometreden fazla uzaklıkta bulunduklarını, nakliyatın yarısını denizden yapmağa mecbur olduklarını ileri sürerek hallerinden şikâyet ediyorlar.

Montgomery artık bir zekâ muharebesine giriştiklerini söylüyor. Manasız bir şey. Fakat belki de, Rommel'i neden mağlûp edemediğini bu suretle izah etmiş oluyor...

Rommel dedim de aklıma geldi: Bugün, bir havadis filminde Rommel'i gördüm. Tam üç çeyrek saat, muvaffakiyetlerinden bahsetti. Elleriyle işaretler yapmadan, klasik şekilde

konuştu. Cümleleri de o kadar muntazamdı ki, hemen hemen hiç bir sözünü tashih etmek zorunda kalmadı. Büyük bir şahsiyet olduğu sözlerinden, konuşma tarzından, yüzünün hatlarından ve duruşundan belliydi.

İngilizlerin ondan korkmaları ve onun karşısında gayet ihtiyatlı davranmak lüzumunu duymaları pek tabiî. Şimdiye kadarki hâdiselerde bile Rommel onların başına öyle belâlar sardı ki, İngilizler artık adımlarını hesaplı atmak istiyorlar.

AMERİKALILAR HARPTE ACEMİ

Giensinth Oberursel kampındaki esirleri sorguya çekmiş; aldığı cevaplar üzerine bana bir rapor yollamış.

Bu rapordan anlaşıldığına göre, Amerikalılar muharebelerde son derece fena hareket ediyorlar, acemiliklerini açıkça gösteriyorlar. Tayyareciler, hâlâ şahit oldukları kazaların tesiri altındalar. Sonra, memleketlerine hasret çekiyorlar. Vatanları aleyhinde herhangi bir harekette bulunmağa hazırdırlar.

Bütün bunlar, Amerika'nın hakikî bir millet mefhumuna sahip olmadığını gösteriyor.

Tabiî, İngilizler öyle değiller. Ekserisi, hayli macera geçirmiş, tecrübeli askerler. Fakat, korkuyorlar: Hâdiselerin ileride alacağı şekilden, harbin neticesinden ve bilhassa Alman askerlerinden korkuyorlar.

AngloSaksuılarla Sovyetler Birliğinin kat'î zafer kazanacaklarını kimse zannetmiyor. Diğer taraftan, Almanya'nın da kat'î bir zafer kazanabileceğini zanneden de yok. Umumiyetle, harbin karşılıklı müzakere yolu ile sona ereceği kanaati hâkim.

Gerek İngiliz, gerek Amerika'n harp esirlerinde göze çarpan en mühim nokta şu: Siyasî anlayışları sıfır. Bu harbin en iptidaî âmillerinden bile haberleri yok. Hemen hemen hepsi Yahudilerin aleyhinde. Fakat bu, meseleyi şuurlu bir şekilde anlamaktan ziyade, hissî bir aksülâmelden ileri geliyor.

Churchill İngiliz tanklarının kötü olduğuna dair yapılan ithamlar karşısında kendini müdafaa zorunda kaldı. Bunun için de tâ Dunkerkten sonraki hâdiselere kadar anlattı. Verdiği rakamlara bakılınca, o günlerde İngiltere'nin ne tehlikeli anlar geçirmiş olduğu anlaşılıyor.

Bunun üzerine insanın aklına gayriihtiyarî şu sual geliyor:

Acaba 1940 sonbaharında ayni hızla harekette devam etseydik kat'î zaferi elde edemez miydik?

UKRAYNALILARA GIPTA

Berlin' Kreisleiter'i Kehrein, askerî propaganda için Ukraynaya gönderilmişti. Dönüp gelmiş. Oradaki vaziyet hakkında bana rapor verdi. Ukraynalılar çok candan insanlarmış. Ayni zamanda, gayet çalışkanmışlar. Kadınları çok derli toplu ve temizmişler. Bütün işlerin idaresini erkekler ellerine almışlar. Halbuki biz Almanlar, büyük bir halk kütlesini, yahut geniş bir memleketi bir iki yüksek makamla idare etmesini bilmiyoruz. Her şeyi kontrol edecek bir mekanizma kuracak yerde, daima kırtasiyeciliğe düşmek tehlikesinde bulunuyoruz.

RUSYA'DAN GELEN KARTLAR

17 ARALIK 1942 — Rusya'daki Alman harp esirlerinden ilk defa olarak haber aldık. Esir kamplarından Almanya'ya beş, altı yüz posta kartı geldi.

Bunların hiç birinde propaganda sayılabilecek bir şey yok.

Fakat Bolşeviklerin propaganda yapmayı düşündükleri muhakkak. Maksatları her halde şu olacak: Evvelâ esirlerle memleketlerindekiler arasında zararsız kartlarla münasebet tesir etmek, sonradan propagandaya başlamak. Onun için, bu meseleyi ciddiyetle ele aldık.

Bundan sonra, esirlerin kartlarda bildirdikleri istekleri hükümet tarafından yerine getirilecek; fakat kartlar, üzerindeki adrese gönderilmiyecek. Bu hususta çok ihtiyatlı davranmak lâzım.

18 ARALIK 1942 — Doğu cephesindeki hâdiseler beklediğimiz neticeyi vermedi... Anlaşılıyor ki, Stalingrad etrafındaki müdafaa halkasını kırmak bazılarımızın zannettiği kadar kolay olmayacak.

Tunusta vaziyet bundan birkaç hafta evvel çok vahimdi. Maamafih, artık talihimiz düzeldi. Karşımızda General Anderson gibi, gayet hesaplı ve ihtiyatlı hareket eden bir komutan var. Onun yerinde meselâ Rommel gibi bir general bulunsaydı muhakkak ki, bizim için çok fena olurdu.

DOĞRU SÖYLEYENİ.

General Nehring geri çağırıldı (General Walter Nehring Afrika'da Mareşal Rommel'in idaresi altında bazı kıt'alara komutanlık ediyordu.). Son derece kara görüşlü bir adam. Harbi kazanabileceğimize inanmıyor. Onun yerine General von Arnim tayin edilecek. Şu muhakkak ki, nazik durumlarda sade askerlik bakımından değerli olmak kâfi değildir; karakterin de büyük bir ehemmiyeti vardır.

ROOSEVELT İNATÇIDIR..

Haber aldığımıza göre, Chuıchill, Noele doğru Washington'a gidecekmiş. Anlaşılan, Roosevelt, Churchill'in düşüncesizlik ederek imzaladığı taahhütlerin yerine getirilmesinde ısrar ediyor. Roosevelt pek hatır, gönül dinlemiyen bir adamdır. Gayet hodgâmdır, inatçıdır; ne olursa olsun muhakkak hedefine varmak ister.

Stalingrad daki vaziyet biraz endişe verici mahiyette. Führer genel karargâhtan ayrılamıyor. Yazık: Führer bu kış da, kısa bir müddet için bile olsun, dinlenemeyecek.

YAHUDİLERİN BEDDUASI

Kudüs Yahudileri bizim aleyhimizde gürültülü nümayişler yaptılar. Ağlama Duvarı önünde Tevrat okuyarak Führer'e, Göring'e, Himmler'e ve bana beddua ettiler. Fakat, şimdiye kadar ben kendi hesabıma bunun tesirini görmedim.

Subay namzetlerine Führer'in yerine Göring hitabede bulundu. Albay Martin nutku pek beğenmemiş. Göring iyi konuşamamış, hele harp sahasında ölenlere dair söylediği sözler pek hoş kaçmamış.

19 ARALIK 1942 — Düşman basını bizim doğudaki vaziyetimizi âdeta ümitsiz olarak gösteriyor. Stalingrad'ı almak için yapılan mukabil Alman taarruzlarının tamamıyla akim

kaldığı ileri sürülüyor. Gene bu iddialara göre Don bölgesi Alman ordusunun mezarı olacakmış.

Churchill Noeli geçirmek üzere Washington'a giderken gazetelerin ona güzel bir zafer teranesi uydurmak istedikleri açıkça anlaşılıyor. Her halde Churchill, Roosevelt'in karşısına boş ellerle çıkmak istemiyordu.

ROMMEL BENZİNSİZ KALDI

Rommel'in pek iyi bir vaziyette bulunmadığı muhakkak. Elden bir mektup aldım: Tafsilât, çok endişe verici bir mahiyette. Bilhassa tank ordumuzun durumu pek feci. Asıl mesele Rommel'in benzinsiz kalması. Şimdiye kadar İngilizlerin kıskaçlarını yarmağa muvaffak oldu. Benzin olup da tanklar ilerliyebilseydi düşman üzerinde muhakkak ki, kahir bir zafer kazanırdı. Fakat maalesef talihi yokmuş. Bu talihsizlik onu da, etrafındakileri de büyük bir yese düşürdü.

Peki, bu takdirde şimalî Afrika'daki vaziyetimiz ne olacak? Buna kestirme bir cevap verilemez. Çünkü akla gelmedik bir Çok şeyler vaziyeti pekâlâ değiştirebilir. Kehanette bulunmağa cesaret edemiyorum.

Eden Avam Kamarasında Yahudi meselesi hakkında demeçte bulundu ve sorulan suallere cevap verdi.

Arîler arasında Yahudi varsa o da muhakkak ki, İngilizlerdir. İngiltere'nin lavanta kokulu Dış İşleri Bakanı Eden, bütün o, havradan gelme insanların arasında derhal göze çarpıyor. Zaten aldığı terbiye, gördüğü tahsil hep Yahudi tahsil ve terbiyesi.

GOEBBELS'E SUİKAST

Hayatıma suikast hazırlayan bir hain idam mahkûm edildi. Bizim eve giden köprünün altına mayın koymuş ve uzaktan patlatılmak üzere tertibat almış. Bereket versin ki, iş oraya varmadan keşfedildi. Allaha şükür.

20 AHALİ K 1942 — Stalingrad işinde zorlukla karşılaştık. Hava nakliyatı lâzımgeldiği şekilde işlemiyor, çünkü havalar kötü gidiyor. Kıtalarımıza kâfi derecede yiyecek yetiştiremiyoruz.

Rommel gene İngiliz kıskaçları arasından kurtulmağa muvaffak oldu. Fakat vaziyetinin, çaresiz değilse bile, son derece vahim olduğunu da kabul etmemiz lâzım.

İngiliz'ler ondan hâlâ şaşırtıcı hareketler bekliyorlar ve oynayacak yeni bir oyunu olduğuna kani bulunuyorlar. Fakat işin içinde olanların gayet iyi bildikleri bir hakikat var ki. o da şu: Rommel benzinsiz hiç bir şey yapamaz.

Yeni bir mektup daha aldım: Rommel in etrafındakiler o hale gelmişler ki, kendilerini artık ölmüş saymağa başlamışlar.

Biz elimizden geleni yaptık. Fakat hâdiseler maalesef bizden daha kuvvetli çıktı. Deniz yolu ile gönderdiğimiz malzemenin çoğu zayi oldu. İngilizlerin o civarda tahminen on beş denizaltı gemisi mütemadiyen dolaşmakta.

Fransız Afrika'sındaki vaziyet de pek iyi değil. Görünüşe göre Amerikalılar Fası İspanyollardan almağa azmetmiş bulunuyorlar. Belki de Franco bu kadar gevşek davranmış

olmasının cezasını nihayet çekecek. Bizim dediğimiz zaman Cebelitarık'ı ele geçirmeğe teşebbüs etseydi, şüphesiz, şimdi gayet emin bir vaziyette bulunurdu.

İTALYANLARA TATLI BİR HAP

Ciano, Führer'iıı genel karargâhına geldi. Müzakereleri bizzat Führer idare ediyor. Bu suretle, artık lâf ebeliğinden kurtulduk demektir.

Bu müzakerelerde İtalyanları şimalî Afi ikaya malzeme şevki için daha fazla gemi tahsisi hususunda iknaa çalışacağız. Çünkü her şey buna bağlı.

Eğer İtalyanlar donanmalarını harbin sonuna kadar hiç bir zayiat vermeksizin ellerinde tutmak niyetindelerse çok tehlikeli ve zararlı bir siyaset takip ediyorlar demektir. Führer belki de İtalyan donanması hakkında bizim de söz söylemeğe hakkımız olduğunu ileri sürecek. İtalyanlara bu acı hapı, Fransa üzerinde daha fazla imtiyaz vererek, tatlılaştırıp yutturmak kabil

Vazifemden dolayı beni tebrik eden bir çok mektuplar alıyorum. Çok kişi makalelerimi göklere çıkarırcasına methediyor.

Akşamları biraz çocuklarla meşgul olacak zaman bulabiliyorum. Onlarla bir arada bulunmak bana büyük bir zevk veriyor. Fakat yazık ki insan, çocuklarını bile sık sık göremiyor... Bir kere harp bitsin, ondan sonra çocukların büyütülmesi ve terbiyesi işile daha fazla meşgul olacağını. Benim için bundan daha zevkli bir şey olmaz.

★

(Goebbels'in hatıra defterlerinde 1943 ocak ve şubat aylarına ait olan kısımlar eksiktir. Bu müddet zarfında General Von Paulus, Stalingradı muhasara elmiş, Churchill'le Roosevelt Casablanca'da buluşmuşlar, Montgomery Trablusgarbı alınıştır. Gene bu iki ay içinde Müttefikler Almanya kayıtsız, şartsız teslim olmadıkça sulh yapılmıyacağını ilân etmişler, Mussolini Cianoyu Diş işleri Bakanlığından azlederek İtalya'nın idaresini tamamıyla kendi eline almıştır.)

MÜHİM GÖRÜŞMELER

1 MART 1943 — Finlandiyadaki vaziyet gittikçe karışıyor. Berlin'deki Fin elçisi Kivimaaki Helsinki'ye çağırıldı.

Öğleden sonra Speer bana Obersalzberg'den telefon etti.

Göring'le iki kere uzun uzun görüşmüş. Göring'in işittiği ve yanlış haber aldığı bazı şeylerden dolayı başlangıçta biraz canı sıkılmış. Italyaya gitmeden evvel benimle konuşmak istiyormuş. Gelecek pazartesiye tayyare ile gidip kendisini göreceğim. Bu konuşmamız neticesinde, inşallah, Führer'in en yakın arkadaşları arasında tam bir işbirliği husule gelir.

2 MART 1943 — Berlin'den Yahudileri artık tamamıyla çıkarmağa başladık. Geçen cumartesi hepsini birdenbire topladık. Derhal doğuya doğru sevkedilecek. Fakat, maalesef, yüksek muhitlerimiz, bilhassa münevver tabaka, Yahudiler hakkındaki siyasetimizi gene anlamadılar, hattâ bazı hallerde onlardan tarafa çıktılar. Bunun neticesi olarak, plânlarımız vaktinden evvel duyuldu ve bir çok Yahudiler elimizden kurtuldu. Fakat, nasıl olsa, sonradan yakalarız.

GÖRİNG'İN SEVİMLİLİĞİ

Öğleden sonra saat dörtte Göring'in evine gittim. Evi, âdeta bir kış melcei gibi, tepelerin üzerinde, gayet yüksekte. Göring beni çok hararetli bir şekilde karşıladı ve son derece samimî olarak konuştu. Üzerinde biraz tuhaf bir elbise vardı; kendisini tanımayan biri olsa, bunu görünce kahkahalarla gülerdi. Fakat, onun âdetidir; ekseriya böyle giyinir ve bu ona bir sevimlilik veriyor.

KORKULU BİR DÜŞÜNCE

Derhal mevzua geçtik. Vaziyet hakkında izahat verdi. Fakat. bu izahat bana biraz sathî göründü. Maamafih, ne de olsa, hâdiseleri hakikî mahiyetile öğrenmiş olduk. Göring doğudaki durumu umumiyetle iyi buluyor. Fakat, bütün gayretimizi doğuya vererek batıyı ihmal ettiğimiz için endişe duyuyor.

Hakikaten, İngilizlerle Amerikalılar birdenbire karaya çıkacak olurlarsa ne yaparız? Bunu düşünmek bile insanı korkutuyor.

Tunus hâdiseleri Göring'in beklediği gibi çıkmamış. Göring Rommel'den pek fazla bir şey ummuyor. «İlerlemede iyidir, fakat vahim vaziyetleri ve kuvvetli taarruzları karşılamaktan, âcizdir » diyor.

Belki de doğru. Rommel şimalî Afrika'da o kadar uzun müddetten beri ve öyle kötü şerait altında çarpıştı ki, bunların, mâneviyatı üzerinde muhakkak ki tesiri olmuştur. Fakat bence Göring hükmünü daha ziyade Kesserling'in tesiri altında veriyor. Çünkü Kesserling eskidenberi Rommel'in aleyhindedir.

Göring, işin sonunda Afrika'yı kaybedeceğimize kani. «Fakat doğuda muvaffak olursak Afrika'yı kaybetmemizin pek o kadar ehemmiyeti yoktur» diyor. Anglo-Saksonların askerî kuvvetleri hakkında beslediği iyi kanaat de hâlâ değişmemiş. Diğer taraftan. İngiliz plütokrasisinin Bolşeviklerle işbirliği kurduğuna inanmıyor.

Göring, bana Sovyet harp kuvvetinin mahiyeti hakkında pek malûmattar değil gibi göründü. «Bolşevikler bütün bu silâhları ve askerleri nereden buluyorlar?» diye tekrar tekrar sordu. Siyasî hâdiselerden uzak kaldığı anlaşılıyor. Onun için, bir takım yanlış fikirlere sahip olmuş.

Fakat bunları düzeltmek kolaydır. Çünkü onun iyi bir tarafı vardır: Şuur ve mantık dairesinde düşünmesini bilir ve bir çok müşkül durumlardan bu sayede kurtulur. Siyasî şeflerimizle artık yakından temasta olmadığı için her halde biraz yorgun ve uyuşuk bir hal almış olacak.

Bu bakımdan, görüşlerini düzeltmek lâzım. Zira, sözü dinlenenlerin ilk safında geliyor. O olmadan, hattâ onun muvafakati olmadan uzun müddet idareye hâkim bulunmanın imkânı yoktur.

Ara sıra işlerimizde ortaya çıkan ihtilâfların lâkırdısını bile etmedik. Göring bunlardan bahsetmek arzusunu hiç göstermedi.

Lammers'ten (Hitler'in siyasî büro şefi.) bütün varlığıyla nefret ediyor. «Führer'in Lammers hakkında gözünü açmak lâzım» diyor.

Bormann'ın hakikî niyetleri hakkında Göring'in pek kat'î bir fikri yok (Bormann o tarihte Hitler'in nazi parti işleri müşaviri idi). Fakat Bormann'ın muhteris gayeleri olduğu bence muhakkak.

HİTLER ALEYHİNDE FIKRALAR

Göring Keitel'e de zerre kadar kıymet vermiyor. Genelkurmay teşkilâtını da şiddetle tenkit etti. Bilhassa, Jodl'u hiç sevmiyor. «Führer'in aleyhinde fıkralar anlatmaya bile başladı» diyor.

Göring, genelkurmayın çalışmasını da beğenmiyor; toplantılar esnasında stenografların bulunmasını ve konuşulanların hepsini kelimesi kelimesine kaydetmelerini doğru bulmuyor. Ona göre, bu, Führer'in aleyhindedir; çünkü Führer fikirlerinde elâstikiyet gösterir; halbuki generaller yazılı şeylere daima kıymet verirler.

Paulus'tan (Stalingrad'da teslim olan general.) uzun uzun bahsettik. Göring onu şiddetle tenkit ediyor. Dediğine göre, Führer de aıtık Paulus'un Sovyetlere teslim olmasını, korkaklık hareketi olarak kabul ediyormuş.

Göring, Führer'in sıhhatinden çok büyük bir endişe duyuyor. Şu üç buçuk yıl içinde on beş yaş ihtiyarladığım söylüyor. Führer'in böyle münzevi ve gayrisıhhî bir hayat yaşaması hakikaten çok feci. Hiç taze hava aldığı veya biraz olsun dinlendiği yok. Hücresine kapanmış, düşünüp duruyor.

Kabil olsa da kendisini alıp biraz başka muhitlere götürebilsek! Fakat kat'î kararını vermiş: Harbi sonuna kadar bizzat idare etmek istiyor. Bence onu bu arzusundan vazgeçirmenin imkânı yok.

Bu harpte biraz zaaf eseri gösterecek olursak, bize neye mal olacağını Göring gayet iyi müdrik.

Bilhassa Yahudi meselesinde, artık geri dönülmesine imkân olmayan bir vaziyete girmiş bulunuyoruz. Böyle olduğu da iyi: Arkadaki köprüleri yakanlar daha iyi çarpışırlar.

BÜTÜN KABAHAT RİBBENTROP'TA!

Göring, Ribbentrop'a da fazla kıymet vermiyor ve bilhassa, İspanyayı bizim tarafa çekemedi, diye kabahat buluyor. Onun da insanları idaresini bilmediğini söylüyor. Göring'e göre bu harp Ribentrop'un yüzünden çıkmıştır. «Kendisinde aşağılık hissi olduğu için, İngiltere ile bir anlaşma yapmak hususunda hiç bir ciddî teşebbüste bulunmadı» diyor.

Oraya kendisinden bir şey almaya değil, bilâkis ona bir şey vermeye geldiğimi söylediğim zaman Göring'in pek hoşuna gitti. Bütün talâkatimi takınarak konuştum ve nihayet kendisini tamamıyla bizim tarafa geçirmeye muvaffak oldum. Bir yandan konuşuyordum, bir yandan da söylediklerimin tesiri altında kaldığını açıkça görüyordum.

BİRBİRLERİNİ KANDIRMAYA ÇALIŞANLAR

Göring, vaziyetinin artık iyice zayıflamış olduğunun tamamıyla farkında. Mevkileri kuvvetli kimselerin safında yer almanın kendisi için faydalı olacağını pekâlâ anlıyor.

Şimdi onun maksadı Himmler'i ikna etmek. Funk ile Ley'i ben çoktan ikna ettim. Speer de artık tamamıyla benden tarafa. Bu suretle, siyasî hayatımızda en fazla nüfuz ve itibar sahibi bulunan kimseleri bir araya toplamış oluyoruz.

Göring, İtalyadan döner dönmez, Berlin'e gelmek ve gene bizimle beraber olmak istiyor. Bugün bizim için millet değil, milleti idare edenler en mühim meseleyi teşkil etmektedir.

KABAHAT GÖRİNG DE Mİ?

3 MART 1943 — Dönüşte öğrendim: Dün gece Berlin' çok şiddetli bir hava bombardımanına uğramış. Birçok yerler harap olmuş. Resmî binalarda, fabrikalarda büyük hasar var. Fakat, halkın maneviyatı gayet iyi. Uçaksavarların müdafaada aksaklık gösterdiği anlaşılıyor.

Şehrin iş merkezinde vaziyet çok fena. Fakat mahalle aralarındaki durum ondan da kötü. Zarar son derece büyük. Şimdiye kadar 200 kişinin öldüğü tesbit edildi.

Berlin'de bir söylenti var: İngilizler bu bombardımanı, mahsus, Alman Hava Bayramı münasebetile yaptılar, deniyor. Bayramı evvelden haber verip üzerinde neşriyat yapmamız, bu bakımdan, fena oldu.

Umumiyetle, Alman hava kuvvetlerinin itibarı düştü. Fakat, kabahati haksız olarak Göring'e buluyorlar. Halbuki bunun asıl sebebi. Göringin Berlin'de veya genel karargâhta değil de Obersalzberg'de bulunmasıdır.

Bombardımana uğrayan bir hastahaneyi gezdim. Ölen hastabakıcılardan biri, bombardıman esnasında nöbetçi bulunuyormuş. insan düşünüyor da âdeta havsalası almıyor: Belki haritada Avrupa'yı göstermekten bile âciz Kanadalı hödüğün biri, ahalisinin istifade etmesini bilmediği tabiî zenginliklerle dolu bir memleketten kalkıyor, nüfusu kalabalık bir memleketi bombardımana geliyor. Maamafih, inşallah onlara hak ettikleri cevabı vermekte gecikmeyeceğiz.

Duçe doğu cephesinden izinli olarak gelen İtalyan kıt'alarına hitaben son derece tumturaklı bir günlük emir neşretti. Tarihî bakımdan bir çok yanlış iddialarla dolu; fakat sesimizi çıkaramayız, çünkü İtalyanlara çok ihtiyacımız var.

BİR BOLŞEVİK FİLMİ

4 MART 1943 — Gece, bir Bolşevik propaganda filmi gördüm: «Sovyetler Birliğinde bir gün» adını taşıyan bu film baştanbaşa tahrik edici mahiyette. Fakat vaziyeti bilen bir kimse yalanların derhal farkına varabilir.

Şüphesiz, bitaraf ve düşman memleketlerde tesiri büyük olacak. Bu filmin İsveçte ve İsveççe yazılarla gösterilmekte olmasını ben pek mânalı buldum. Şu sözde nordik memleketler ne kadar alçalmışlar!

5 MART 1943 — Japonların talihi harbin ilk aylarındaki kadar iyi gitmiyor. Halbuki biz onların bu kış daha fazla muvaffak olacaklarını zannetmiştik.

Gece geç vakit Profesör Fröhlich'e gittim. Ufa film şirketinin bütün ileri gelenleri de orada toplanmışlardı. Bir saat aralarında kaldığım için çok memnun oldular...

İnsanların çoğu, umumiyetle, iyi yaradılışlı ve dost kimseler. Münevver insanlar arasında bile dost insanlar var. Mesele, bu zor devirlerde onları iyi idare etmesini ve desteklemesini bilmekte.

«AKIBETİMİZ İNGİLİZLERİN İNSAFINA KALDI..

6 MART 1943 — Khein havzasından gelen haberlere bakılırsa birçok şehirlerde halkın kuvvei maneviyesini kaybettiği anlaşılıyor. Çünkü ahali, aylardanberi her geceyi sığınakta ge–çiriyor. Ertesi sabah da şehri alevler içinde buluyorlar.

İşin acı tarafı: Biz İngilizlere ayni şekilde mukabele edecek vaziyette değiliz. Doğudaki harp yüzünden, hava üstünlüğümüzü kaybettik ve akıbetimiz tamamıyla İngilizlerin insafına kaldı.

7 MART 1943 — Meslek arkadaşım Dr. Splett bana Tunus'tan yolladığı mektupta **Amerikalıların garip harp usullerinden bahsediyor. Bu da gösteriyor ki, Amerikalılar hâlâ yarı vahşi insanlar.**

Hakikaten, Amerika'n askerlerinin çoğu, niçin harbettiklerini bilmiyorlar. Eğer onlara karşı ayni sayıda ve ayni silâhla çıkmış olsaydık güzel bir ders verirdik.

Dün gece Essen son derece şiddetli bir hava bombardımanına uğradı. Ölülerin sayısı pek fazla. İngilizler akınlarına bu şekilde devam edecek olurlarsa vaziyetimiz güçleşecek.

İşin en tehlikeli tarafı şu: Halk artık çıkar yol kalmadığını düşünebilir.

Uçaksavar toplarımız müdafaaya kâfi değil. Hücum silâhlarımız da olmadığı için, icap ettiği şekilde mukabele edemiyoruz.

8 MART 1943 — Bu pazar, Berlin'de harikulade bir bahar havası vardı. Bütün halk evlerinden dışarıya fırlamış gibi idi. Herkes dolaşmaya çıkıyor, bilhassa o son korkunç alanlarda yanıp yıkılan yerleri geziyordu.

Fakat ben, o yerlerin etrafını kordon altına aldırdım. Harabeleri sergi gibi herkesin ziyaretine açık tutmak mânâsız bir şey.

HİTLER ENDİŞEDE

9 MART 1943 — Öğleden sonra bir buçuğa doğru Führer'in genel karargâhına vardık. Führer, bilhassa hava muharebeleri bakımından, çok endişede. Göring'in aldığı tedbirlerden hiç memnun değil. Ona, başka cihetlerden de kızıyor.

Bunun üzerine, Führer e Göring'den bahsedemedim. Spler'in anlattığına göre Führer bazen Göring'in lâfını bile etmek istemiyormuş.

Saat ikide Führer kurmay toplantısından çıktı. Yorgun görünüyordu ama, üzerinde ayni zamanda büyük bir canlılık vardı. Evvelâ, Berlin' üzerindeki son akınlar hakkında kendisine tafsilât verdim. Büyük bir alâka ve dikkatle dinledi. Göring'in hareketlerinden endişe ettiğini o zaman derhal anladım.

Führer generallerin hareketlerini de beğenmiyor. **«Ne zaman fırsat buldularsa beni aldattılar,»** diyor. Sonra, onların hepsini ehliyetsiz buluyor.

Führer'in anlattığına göre, geçen kış Doğu cephesinde uğradığımız felâkete müttefiklerimizin, üzerlerine düşen vazifeleri yapmamaları sebep olmuş. Şimdi cephe yine düzeltilmiş. Führer artık orada müttefik askerlerini istemiyor.

HİTLER, GÖRİNG E KIZGIN

Sonra Führer beni, sığınağa davet etti. Orada başbaşa tam dört saat konuştuk.

Evvelâ ben, Berlin' bombardımanı hakkındaki raporumu tamamladım ve umumî vaziyet hakkındaki kanaatimi söyledim. Sonra Führer, Göring'i son derece şiddetli bir lisanla tenkit etti. «Generallerinin sözüne uydu, hayallere saplandı,» diyor. «Göring umumiyetle iyimserdir. Bunun, buhranlı zamanlarda faydası vardır. Fakat sonunda hüsnü kuruntusunun kurbanı oldu.»

Führer Fransadaki kuvvetlerimizin komutanı Mareşal Sperrle'yi liyakatsiz buluyor. Bütün diğer hava generalleri gibi o da bir şatoya çekilmiş, münzevî bir hayat yaşamış, İngiltere'ye karşı hava muharebesi onu her halde yemek, içmekten fazla ilgilendirmemiştir.

Führer, Sperrle'nin yerine genç ve ehliyetli bir subay göndermek istiyor.

İTALYANLAR HARBE NİÇİN GİRDİLER?

Hitler, İtalyanlar bir şey yapmıyor, diye onlara da pek kızıyor. Doğu cephesinde onlardan hiç istifade edilmiyormuş. Şimalî Afrika'da da işe yaramadıklarını, denizaltı harbinde faydaları dokunmadığını, hava akınlarına karşı kendilerini bile korumaktan âciz olduklarını söylüyor ve: «Öyleyse niye harbe girdiler!» diye hayret ediyor.

HİTLER MEMNUN DEĞİL

Göring'in etrafındakiler hâdiseleri ona küçümseyerek gösteriyorlar. Bugünkü vaziyetin mesuliyeti de umumiyetle onların üzerinde. Führer, Göring gibi mühim bir şahsiyetin etrafında böyle kimselerin toplanmış olmasına müthiş kızıyor.

Generallerin karakterleri bakımından da Führer pek memnun değil. Hiç birine itimat etmiyor. Hepsinin yalanlar uydurduğunu, bir çoğunun bile inanmayacağı rakamlar gösterdiklerini, bu suretle onun zekâsını tahkir etmiş olduklarını söylüyor.

Göring, hava muharebeleri hakkında vazıh bir fikir edininceye kadar Führer'in ona itimad etmeyeceği anlaşılıyor. Bunun üzerine ben de cesaret edip, Göring'in siyasî şefliği meselesini kendisine açamadım.

Yaşayış tarzları zamana uymayan bazı Reichsleiter ve Gauleiter'leri Führer'e şikâyet ettim. Kendisi de işitmiş. Kışın ava çıkılmasını ve parti adına tertip edilen toplantılarda içki içilmesini yasak edecek.

«HELE ŞU HARP BİR BİTSİN!»

Bolşeviklerin elinde hâlâ ihtiyat kuvvet bulunması Führer'i büyük endişelere düşürüyor. Bununla beraber, Bolşeviklerin ergeç mağlûp olacaklarını da söyledi.

Görüşmemizin sonuna doğru Führer son derece açık ve samimî konuşmaya başladı. Benden hiç bir şey saklamadı. Böyle samimî konuşmalar hakikaten insanın kuvve-i maneviyesini yükseltiyor.

Söylediğine göre, şimdiki halde tek endişesini sıhhî vaziyeti teşkil ediyor. Harp bitene kadar sıhhatini muhafazâ edebileceği hakkında şüphesi var.

«— Hele şu harp bir bitsin!»

Führer bu sözü artık sık sık tekrarlamağa başladı. Harbi bugünkü generallerle idareye mecbur olduğunu acı acı düşünüyor. Fakat hele şu harp bir bitsin, askerî meselelerden

eskisinden fazla elini çekecek ve kendisine daha uygun işlerle meşgul olacak. Onu en fazla generallerin sadakatsizliği müteessir ediyor.

Akşam yemeğini Führer'le ve Speer'le beraber yedim. Führer bize gene harp vaziyetine dair malûmat verdi. SS kıtalarım, cesaret ve meharetlerinden dolayı methetti.

Berlin'de yabancı işçiler tekrar bir isyan çıkaracak olurlarsa Führer kendi muhafız kıt'alarını buraya yollayacak.

PAULUS, DİVANIHABE VERİLECEK

Akşamki konuşmamızda Führer, kızdığı generallerden tekrar bahsetti ve bazı isimler zikretti. Meselâ Keitel'den alayla bahsediyor. Mareşal Paulus'a son derece kızgın. Harbten sonra onu ve emrindeki generalleri divanıharbe verecek.

Bir çok ileri gelen kimselerle karılarının yakışık almaz hareketlerinden de çok şiddetli bir lisanla bahsetti. Bu arada Frau Lutze'nin hareketlerini tenkit etti, Berlin'in uğradığı son hava akınında yaptığı şeylerden dolayı von Ribbentrop'a da kızdığını söyledi.

Yahudi meselesine gelince; Berlin'in Yahudilerden tamamıyla temizlenmesi için bana bilhassa emir verdi. Yahudi kadınlarının yabancı işçilerle münasebette bulunmamalarına da dikkat edeceğim.

GÖRİNG'İN AKIBETİ YAKLAŞIYOR

Gece, Nürnberg'in şiddetli bir hava akınına uğradığını haber aldık. Führer şehrin akıbetini çok merak ediyor. General Bodenschatz'ın, yatağından kaldırılmasını emretti. Kendisinden, hava muharebesi hakkında malûmat almak istiyordu.

Mondenschatz son zamanlarda Göring'le beraber bulunuyordu. Führer Bana:' «Hava muharebelerinin bana endişe verdiğini kendisine söyle» diye emretti.

Göring'in akıbeti yaklaşmakta. Führer'in vaziyetten hiç memnun olmadığı anlaşılıyor.

Bu geceyarısı münakaşası nihayet büyük bir kavga şeklini aldı. Speer'le ben, kavgayı yatıştırmak için çok uğraştık. Göring'le aramızda başlayan yeni dostluk kendini ilk defa olarak burada gösterdi.

«İNSANI ÇILDIRTAN BİR HAL»

10 MART 1943 — Berlin'e gelirken yolda haber aldık: Berlin'de tehlike işareti verilmiş ve bir saat sürmüş. İki Mosquito tayyaresi, müdafaa çemberini yararak şehrin üzerinde uçmağa muvaffak olmuş.

Hava kuvvetleri bakımından İngilizlerden ne kadar zayıf olduğumuza bu hâdise pek güzel bir misal teşkil ediyor. Mütemadiyen ensemizde boza pişiriyorlar. Havacılık bakımından vaktile Avrupa'nın en kuvvetli devleti olan Almanya'nın, hava harbinde henüz acemi sayılabilecek bir memleket tarafından iz'aç edilebilmesi insanı çıldırtıyor.

Tunus meselesine gelince; İngilizler, Rommel'in artık tamamıyla mağlûp olduğunu iddia ediyorlar. Tunus'u elimizde tutmak istiyor muyuz, istemiyor muyuz; buna artık kat î bir karar vermemiz ve ona göre hareket etmemiz lâzım.

Bolşevikler lehindeki nutuklarından dolayı İngiliz plütokrasisin Cripps'in aleyhine döndü. Bugün düşmanlarımız arasında Bolşevik aleyhtarlığı en mühim münakaşa mevzuunu teşkil ediyor.

«BU HAL DAHA NE KADAR SÜRECEK?»

11 MART 1943 — Dün gece Münich üzerine yapılan hava akım son derece şiddetli oldu. Herkes gene ayni suali soruyor: «Bu hal daha ne kadar sürecek?» Eğer İngilizler böyle her gece bir şehri bombardıman edecek olurlarsa üç ay sonra Almanya'nın ne şekil alacağını tahmin etmek gayet kolay. Onun için, mukabil tedbir almamız icap ediyor.

Bombardımanlar esnasında her damda, yangın bekçisi olarak bir kişi bekletmek usulünü bıraktık. Aksi takdirde, ölenlerin sayısı daha fazla artacaktı. Şimdi bunun yerine her zamanki mahalle bekçileri yangınlarla alâkadar olacaklar. Fakat, maalesef bu bekçiler pek işe yaramıyorlar.

Haber aldığıma göre, ordunun ileri gelen bazı simaları Führer'i tenkit ediyorlarmış. Çok alçakça ve ayıp bir şey. Führer nasıl tenkit edilebilir! Bunlar esasen değersiz insanlar.

HARPTE MERHAMET OLMAZ »

Bellinden Yahudilerin sürülmesi bir lakım nahoş hâdiselere sebep oldu. Maalesef, imtiyazlı ailelerin hısım, akrabası olan bazı Yahudiler de tevkil edilmiş. Diğer taraftan, sanayicilerin basiretsizliği yüzünden, dört bin Yahudiyi elimizden kaçırdık. Bunlar şimdi Berlin'de yersiz, yurtsuz, polise kayıtsız olarak dolaşıp duruyorlar ve tabiî umumî asayiş için büyük bir tehlike teşkil ediyorlar. Bu gibilerin mümkün olduğu kadar çabuk yakalanmaları için polise emir verdim.

«İmtiyazlın Yahudilere gelince; bunların tevkif edilmeleri, bilhassa sanat muhitlerinde, büyük dedikodulara yol açtı. Çünkü bu kadın ve erkek Yahudilerin çoğu tiyatro artistlerde evli.

Fakat bence hiç de şikâyete hakları yok. Bir Yahudi kadınını kendisine hâlâ eş olarak kabul edebilecek bir Alman varsa, bu adama kıymet vermemek lâzımdır. Harp sırasında bu kadar merhamet ve hassasiyet doğru değildir.

ROMMEL GENEL KARARGÂHTA

12 MART 1943 — Führer, Göring'e Romadan dönmek emrini verdi, çünkü İngilizlerin Almanya üzerindeki akınları gittikçe şiddetleniyor. İyi bir tesadüf: Führer, Göring'le görüşürken Rommel de genel karargâhta bulunacak.

Rommel Tunus harekâtı hakkında rapor verdi. Führer bu rapordan memnun. Rommel gene dört ayağı üzerine düştü sayılır. Führer'le konuşması çok iyi geçti.

Öğleden sonra Führer'le Göring ve Rommel arasında bir görüşme cereyan etti. Bu görüşmede Tunus'taki vaziyetin takviye edilmesi de konuşuldu ve şimdiki halde, ne olursa olsun Tunusun elden çıkarılmamasına karar verildi.

GÜZELLİK SALONLARI KAPATILMALI MI?

Milletin bütün gücünü harp emrine vermesi meselesi gene umumî münakaşalara mevzu teşkil ediyor. Bu arada, kadınların güzellik salonları aleyhinde bulunanlar var. Fakat bence,

bu salonlar büyük bir şehrin umumî hayatında mühim bir yer teşkil eder. İşi onlara kadar vardırmasak daha iyi ederiz.

BOLŞEVİK SİLİNDİRİ ISTOP ETTİ..

13 MART 1943 — Boşevik silindiri ıstop etti ve Almanlar yeni bir mucize yarattılar, doğudaki tehlikeyi ortadan kaldırdılar.

Diğer taraftan, hava akınlarından biraz daha az bahsedilmesi için emir verdim. Olup bitenler hakkında lüzumundan fazla malûmat veriyoruz ve bu suretle İngilizleri teşvik etmiş oluyoruz.

Halbuki İngilizler, uğradıkları akınlar hakkında pek ketum davranıyorlar. İngiltere üzerindeki bombardımanlarımızın ne netice verdiğini hâlâ yüzde elli nisbetinde bile tahmin edemiyoruz. İngilizler ise, Almanya üzerine yaptıkları akınların hemen hemen bütün neticelerini öğreniyorlar.

TAHKİRE UĞRAYAN KADINLAR

Berimdeki mahallî parti başkanlarına talimat verdim, şehirde kendilerine düşen vazifeleri anlattım. «Topyekûn harp» tâbirinin ne demek olduğunu, şurada burada delilleri görülen proleter zihniyetin bununla olan münasebetini izah ettim.

Meselâ, caddelerde, umumî yerlerde, temiz giyinmiş bazı kadınların, harp ihtiyaçlarına göre giyinmemiş oldukları ileri sürülerek tahkir edildiklerine tesadüf olunuyor. Bu tabiî tamamıyla saçma bir hareket..

Tepyekûn harp demek, iptidailik demek değildir. Kolalı yaka takıyor diye bir adama, topyekûn harp aleyhtarı damgasını vurmak âdetinin doğmasına müsaade etmemek lâzım.

Bazı vilâyetlerde, kadınların saçlarını boyamalarının yasak edilmesi, yüksek tabakadan olan kadınların bu yasağın bulunmadığı şehirlere gidip gelmeleri neticesini verdi, Topyekûn harp, her halde, bu da değildir.

Gece Speer, Funk ve Ley görüşmeye geldiler. Göring’in mevkiin sarsıldığını görmekten dolayı üçü de müteessir.

Bundan başka Funk, yeni vergi kararnamesi üzerine bütün hususî müesseselerin kapanmasından korkuyor ve buna meydan verilmemesini istiyor. Çünkü, ona göre, bir adam, kazancının yüzde 120 sini vergi olarak hükümete verecek olursa, iş; yapmamayı tercih eder.

İçtimaî mevkii yüksek olan ve bir çok çocuk sahibi bulunan ailelerin de bazı vergilerden muaf tutulmalarına karar verdik. Şimdiki halde bundan yalnız fakir aileler istifade ediyorlardı..

GÖRİNG BU İŞİN ÇARESİNE BAKSIN!

Daha sonra bir haber geldi: Essen üzerine gene çok şiddetli bir akın olmuş ve bu sefer Krupp fabrikaları bombardıman edilmiş. Fabrikalarda yirmi beş yangın çıktığı bildiriliyor.

Şimdiki halde bizi en fazla endişeye düşüren şey bu hava akınları. Vaziyet böyle devam edemez. Göring'in artık buna bir çare bulması bekleniyor.

lfi MART 1943 — Gayet dikkate şayan bir şey var: İngilizlerle Amerikalılar nereye gidecek olurlarsa, Yahudilere karşı alınmış olan tedbirleri ve takyidatı derhal kaldırıyorlar. Bu da

gösteriyor ki, gerek Londra'da, gerek Washington'da Yahudiler perde arkasında da olsa, mühim bir rol oynuyorlar.

SAHTE KARNE BOMBARDIMANI

İngilizlerin Alman şehirleri üzerine tayyarelerle sahte yiyecek karneleri atmaları bizi hayli müşkül mevkie sokuyor. Sahte karneleri kullananlar şiddetle cezalandırılacak, hattâ idama bile mahkûm edilecekler.

Dış İşleri Bakanlığı açık ve şuurlu bir idareden mahrum. Ribbentrop, karar vermekten kurtulmak için, arandığı yerde bulunmamak âdetini çıkardı.

17 MART 1943 — "İstilâ" tasavvurlarından yabancı memleketlerde yeniden sık sık bahsedilmeye başlandı. Batıdaki ihtiyat kuvvetlerimiz çok az ve bu bakımdan hakikaten tehlikeli bir durumda bulunuyoruz ama, ne olursa olsun; zaafımızı belli etmemek lâzım. Duisburg'da geçen senenin aralık ayı ortalarında bombardımana uğrayan bazı evlerin ahalisi hâlâ saman üze-rinde uyuyorlar. Bu şerait devam edemez.

İHTİKÂRLA SUÇLU GENERALLER

Führer'in çıkardığı bir kararname, devlet ve parti ileri gelenlerini harbin zaruretlerine göre harekete davet ediyor. Ben, bu kararnamedeki hükümleri kâfi bulmadım ve daha şiddetlilerinin konulmasını istedim.

İhtikâr dâvasına karışmış bir çok devlet ve parti adamları var ki, Dr. Fride, Rust, Barre, hattâ Hierl, Brauchisch ve Raeder de bunlar arasında.

Bu gibi yüksek mevki sahibi kimselerin, harp gücümüzü bu şekilde baltalamaları çok ayıp şey doğrusu. Ne olursa olsun; harp gayretini tehlikeye düşürecek hareketlere müsaade edil-memesine taraftarım.

HAVA AKINLARINA KARŞI

18 MART 1943 — İngilizlerin hava akınlarına karşı bizim en kuvvetli silâhımızı denizaltılarımız teşkil ediyor. Bana kalırsa, İngiliz tayyarelerinin bize verdikleri zarar kadar biz de deıızaltılanmızla onları zarara sokuyoruz.

Keitl tam manasıyla sıfır. Kömürü bittikten sonra son istimini de koyuverip olduğu yerde duran bir lokomotife benziyor.

Göring, Führer'le mümkün olduğu kadar çabuk görüşmek arzusunda. Harple geçen şu üç buçuk sene zarfında çok büyük hatalar işledi. Bunu artık kendisi anlamış bulunuyor.

Göring'le hava muharebeleri hakkında da uzun uzun konuştuk. Bombardımanlarda mal ve can bakımından ne kadar zarar gördüğümüzü hâlâ lâyikile anlıyamıyor. Meselâ, Berlin'de 700 kişi kadar öldüğünü söylediğim zaman şaşırıp kaldı. Berlin'in maddî bakımdan gördüğü zararları da bilmiyordu.

Fakat şimdi İngiliz hava akıtılanımı önüne ancak ve ancak mukabil tedhiş usullerde geçilebileceğini o da kabul ediyor. Bilhassa mahallelere ve zengin muhitlerine bomba atılması lâzım geldiği hususunda ikimiz de mutabıkız.

ASKERLİK İÇİN YARATILMAMIŞ MİLLETLER

20 MART 1943 — **Tunus'taki harekâtta Fransızların iyi asker olmadıkları meydana çıktı.** Muharebeden kaçıyorlar ve Fransa'ya götürüldükleri zaman son derece memnunu oluyorlar.

Amerikalıların da askerlik bakımından pek değersiz olduklarını bizim ordu çok iyi anladı. Onların askerlik için yaratılmamış oldukları derhal belli oluyor.

Gece Führer Berlin'e geldi. Kendisini gayet neşeli ve sıhhatli gördüğüm için çok sevindim.

Bundan sonra İngiltere üzerine yaptığımız hava akınlarında yalnız fakir mahallelerini değil, ayni zamanda zengin semtlerini de bombardıman etmeyi Führer'e teklif ettim. Kabul etti.

Hakikaten, limanları veya sanayi merkezlerini bombardıman etmekten bir şey çıkmıyor. Fakat, bizim hava kuvvetlerine bunu anlatmak kabil değil. Bildiklerinden bir türlü şaşmıyorlar. İstediğimiz şekilde mukabele edebilmemiz için en aşağı beş, altı hafta geçeceği anlaşılıyor.

RUSYA' NASIL ÇÖKECEK?

Sovyetler Birliğinin daha ne kadar dayanabileceği hakkında Führer'in kat'î bir fikri yok. Fakat bu dev bir kere devrildi mi, bunun büyük bir tarihî hâdise olacağını söylüyor. Führer'e göre, bu çöküntü malzeme kıtlığından ziyade insan yokluğu ile başlayacak. Bolşevikler geçen kış o kadar kan kaybetmişler ki, pek uzun müddet ayakta durmalarına imkân kalmamış.

BU HARPTE YAHUDİLER KAYBEDECEK

Berlin'deki Yahudilerin büyük kısmının sürüldüğünü haber verdiğim zaman Führer memnun oldu. Muhakkak olan bir şey var ki, o da şu: Ne olursa olsun bu harpte Yahudiler kaybedecekler.

Führer'in bana sıhhati hakkında verdiği malûmat hiç dc memnun edici mahiyette değil. Midesinden mustaripmiş. Fakat Profesör Norell hiç olmazsa onu ıstıraptan kurtarmağa muvaffak olmuş.

9 NİSAN 1943 — Merkezî Tunusun tamamıyla düşman eline geçtiği haber veriliyor. Şimdiki halde düşmanı düşündüren bir tek mesele var: O da, külliyetli miktardaki esirlerin ne yapılacağı meselesidir. Karşı tarafın, kazandığı zafer üzerinde gürültü koparması çok sinirimize dokunuyor. Fakat maalesef, iddiaları hiç de yalan değil.

AMERİKAN ASKERLERİ HAKKINDA

Amerika'n esirlerinin sorulan suallere verdikleri cevaplar, onların bizim askerlerimizle mukayese kabul etmeyecek derecede sadece birer canlı eşya olduğunu gösteriyor. İnsana, karşısında bir sürü vahşi insan varmış gibi geliyor. Amerikalılar Avrupa'ya kafaları öyle boş bir halde geliyorlar ki. insanın hakikaten havsalası almıyor. Tahsilsiz insanlar; hiç bir şey bilmiyorlar.

İNGİLİZLER MUKABELE EDİNCEYE KADAR..

Mareşal Milch (Alman hava kuvvetlerinde Göring'den sonra gelen komutan.) Göringi şiddetle tenkit ediyor. Hava kuvvetlerimizde fennî araştırmaların ihmal edilmesine sebep olduğunu söylüyor. «Mareşal, 1939 ve 1940 ta kazanılan zaferlerin üzerine uykuya yattı» diyor.

Gene Milch'in söylediğine göre, bu işlere en büyük fenalığı dokunan General Udet'tir. (Bu general 1941 de intihar etmiştir.) İşlediği hatalar tarihe geçecek mahiyettedir.

Milch, İngilizlere karşı kasımdan evvel hiç bir mukabelede bulunamayacağını söylüyor. Onlara tam mânasıyla mukabele etmemiz de ancak bahara kabil olacak. O zamana kadar da İngilizler Almanya'nın büyük bir kısmını harabeye çevirirler.

Milch hava bakımından durumumuzu çok tehlikeli görüyor. Führer'in hava kuvvetlerine pek kızdığı hakkındaki haberleri o da teyid etti. Kendisi de, Göring dahil olmak üzere bir çok hava komutanlarına dair şiddetle ve hiddetle tenkitlerde bulundu.

ALMANYA'DAKİ İNGİLİZ CASUSLARI

10 NİSAN 1943 — İngilizler hava akınlarına dair etraflı tebliğler neşrediyorlar. Zarar ve ziyan hakkında verdikleri malûmat gayet doğru. Anlaşılan, Almanya'daki İngiliz casusluk teşkilâtı çok iyi işliyor.

Sabah saat 7 den evvel Essen e vardık ve otele yürüye yürüye gittik; çünkü şehrin bir çok yerlerinden otomobille geçmek imkânsız. Yapı mütehassıslarmın söylediklerine göre, şehrin eski haline getirilmesi ancak on iki sene zarfında kabil olabilecek. Bana kalırsa, Almanya'da en fazla tahribe uğrayan şehir Essen.

Mümkün olduğu kadar çabuk halledilmesi lâzım gelen bir mesele varsa o da sığınakların inşası. Bazı şehirlerde halk hava hücumlarına karşı her türlü müdafaadan mahrum bulunuyor.

Kiminle görüştükse hepsi hava kuvvetlerini ve Göring'i tenkit etti. Bir aralık, Krupp fabrikalarına gittim. Beni Bohlen'lerin oğlu karşıladı. Babası 72 yaşında bir ihtiyar. Oğlu bana pek faal görünmedi ama, sevimli bir delikanlı.

Krupp fabrikalarının nasıl çalışabileceğine kimsenin aklı ermiyor.

KABAHAT İTALYANLARDA...

11 NİSAN 1943 — Şimalî Afrika' teşebbüsümüz bize bir hayli malzeme ve kana mal oldu. İşin aslı aranacak olursa kabahat İtalyanlarda. Hiç olmazsa denizaşırı topraklarını müdafaaya hazırlanmaları lâzımdır. Muhakkak ki, müttefiklerimiz hiç de ittifak yapılacak memleketler değillermiş!.

Halkın maneviyatı çabuk değişti. Her şeyi tenkit ediyorlar. Harbin nasıl biteceğini kimse tahmin edemiyor, zaferi nasıl kazanabileceğimizi kimse bilmiyor.

TEHLİKELİ BİR BAHİS

Sovyetler Birliğini bu yaz mağlûp etmezsek, üçüncü kışa tahammül edemeyiz, diye halk arasında bir münakaşa cereyan ediyor ki, bu tehlikeli bir şey.

12 NİSAN 943 — Akşamleyin Funkla beraber Berchtesgaden'e gitmek üzere yola çıktık. Orada, Göring'in de iştirakile bir toplantı yapılacak.

Führer'in iyi bir temizlik yapmasının sırası geldi. Funk bana. Göring'in etrafındakiler hakkında öyle hâdiseler anlattı ki, bunları işittikçe insanın tüyleri diken diken oluyor.

Bu hâdiseler devlet bankasıyla alâkalı şeyler. Funk, tabiî, hepsini bütün tafsilâtile biliyor. Führer'e bunları etraflı bir şekilde anlatmak lâzım.

BİR İFTİHAR VESİLESİ

17 NİSAN 1943 — Önümüzde bir alay İngiliz gazete ve mecmuası duruyor. Benim' şahsımı ve çalışmamı takdir ettiklerine delil sayılabilecek yazılar var. Meselâ bana «Nazi çetesinin en tehlikeli azası» diyorlar. Bu sözden ne kadar iftihar duysam yeridir.

18 NİSAN 1943 — İtalyanlar, Şimalî Afrika' muharebeleri hakkında füzulî bir rapor neşrettiler. Pek tafsilâtlı bir şekilde hazırlanmış olan bu raporda üstelik İngilizleri methetmiş oluyorlar. Bir bu eksikti! Bu rapor hakikaten feci bir şey!

BİR TEK YAHUDİ KALMAYINCAYA KADAR

Berlin'de kalan Yahudi varsa aranıp bulunsun diye emir verdim. Şehirde Yahudi yıldızı ile dolaşanlara rastlamak istemiyorum. Berlin' Yahudilerden tamamıyla temizlendiği zaman, hayatımın en büyük siyasî muvaffakiyetlerinden birini kazanmış olacağıma kaniim.

Orada, burada, Bolşevikliğin hiç de nazilerin göstermek istedikleri kadar fena bir şey olmadığını ileri süren Almanlara rastlanıyor. Bunun sebebi şu: Doğudaki harekâtta kaybolanların aileleri üzülmesinler diye, Bolşeviklerin ne büyük cinayetler ve fecaatler işlediğini Almanlara lâyikile anlatmadık.

19 NİSAN 1943 — İngilizlerin can alacak noktalarımıza taarruza geçmelerine imkân yok. Atlas Duvarı resmine baktığım zaman Avrupa'da sahiden çok emin bir kalede yaşadığımızı düşünüyorum.

20 NİSAN 1943 — Dr. Ley beni görmeğe geldi. Göring'in devlet işlerinde faal bir rol alabilecek liyakatte bir adam olduğunu zannetmiyor.

Führer de Göring'den pek memnun değil! Ama, hiç olmazsa, o da benim gibi, devletin idare mekanizmasında Göring'in bir mevkii bulunması lâzım geldiğine kani.

HİTLER. MUSSOLİNİ YE ACIYOR

Mussolini ihtiyar bir adam oldu. Hasta ve bitap bir hali var. Gayet yorgun ve halsiz görünüyor. Führer'in elinden ona acımaktan başka bir şey gelmiyor. Çünkü İtalyan ordusu, Mussolini'yi kalıil olduğu kadar aldatmakta; sonra, güvenebileceği bir tek adamı kalmadı.

SS. Waffen kıtalarının ilk saflarında bulunan ve Harkov'u alan askerlerden bir kısmını misafir ettim. Alman hatlarının ötesindeki vaziyet hakkında bana anlattıkları şeyler hakikaten tarifin fevkinde. Bunlardan anlaşıldığına göre, bizim ordunun mühimmat ve levazım teşkilâtı tam mânasıyla harp suçlusu sayılabilecek hareketlerde bulunuyorlar. Asayişi tekrar kurabilmek için bir çok kimseleri idam etmek lâzım gelecek. Fakat, ne yazık ki, Führer buna müsaade etmez!

KAÇIRILAN RUS KIZLARI

Levazım teşkilâtımız, geride, külliyetli miktarda yiyecek, silâh ve mühimmatı tahrip etmeden bırakmış. Buna mukabil, geri çekilirken hah, masa, tablo gibi eşyayı, hattâ ganimet diye Rus daktilo kızlarını bile kaçırmışlar!

21 NİSAN 1943 — İngilizler Führer'in doğum yıldönümünü bir takım ayıp ve adi tahkirlerle kutluyorlar. Hiç de efendice hareket etmiyorlar.

Gizlice dinlediğimiz bir telefon muhaveresi, Paris büyük elçimiz Abetz'in karısının, bazı Fransız siyaset adamlarına pek açıldığını öğrenmemize yardım etti. Zaten bu kadın Fransızdır. Kendisinden başka ne beklenebilir ki! Diplomatların kendi milletlerinden olmayan kimselerle evlenmelerinin doğru olmadığını bu hâdise de bir kere daha ispat ediyor.

ROOSEVELT'İN NOTASI

23 NİSAN 1943 — Geçen sene Tokyoyu bombardıman eden Amerika'n tayyarecilerinin bir Japon divanıharbi tarafından ölüm cezasına mahkûm edilmelerini ve idam olunmalarını Roosevelt şiddetli bir nota ile protesto etti.

Biz de bu fırsattan istifade ederek, Japonların tarafını tutuyoruz ve Anglo-Sakson devletlerinin hava muharebelerindeki hareket (arzlarını şiddetle tenkit ediyoruz. Bu suretle belki hava muharebeleri başka bir şekil alır. Hakikaten, evleri bombardıman eden tayyarecilerden ele geçenler idam edilecek olursa muhakkak ki, havacılar arasında bombardımana karşı bir soğukluk başgösterecektir.

Bunu Führer'e teklif etmeyi çok istiyorum. Her şeyde1 olduğu gibi, tabiî, bu işin de hem iyi, hem kötü tarafları var. Fakat ben iyi taraflarının daha fazla olduğuna kaniim. Zira, İngilizlerle Amerikalıların bu tehlikeyi göze almayacakları pek muhtemeldir. Halbuki biz alırız.

Hitler emir verdi: Amerika'n tayyarecilerinin kurşuna dizilmelerinden gazeteler uzun uzun bahsedecekler.

SAUCKEL'İN KANATLARINI KESMELİ

24 NİSAN 1943 — Sauckel hezeyanlara başladı. «Führer'in yaş günü Rusya' üzerinde bir tayyarede kaleme alınmıştır» diye raporlar yazıyor ki, bunda eski Weimar üslûbunun kokusu seziliyor. Kanadlarını kesmek zamanı artık geldi de geçiyor bile.

Vansıttart kin ve garezle dolu yeni bir kitap neşretti. Kitapta ileri sürdüğü program bizim propaganda sistemimize pek uygun geliyor. Para versek bu kadar iyi bir propaganda fırsatı bulamazdık.

Harpten sonra bu adam için Almanya'da bir heykel dikmeli ve üzerine de şöyle yazmalı:

«Harp esnasında Alman dâvasına büyük bir hizmette bulunan İngiliz.»

25 NİSAN 1943 — Varşovada pek tuhaf bir vaziyet hâsıl olduğu anlaşılıyor. Yahudiler, yeraltı geçitlerinden kaçmaya çalışıyorlarmış. Bunun üzerine, yeraltı geçitlerini suya boğmuşlar. Yahudi mahallelerini de top ateşine almışlar.

HAVA KUVVETLERİ FECİ BİR HALDE

Messerschmitt tayyare fabrikalarının feci bir durum içine düştüğünü öğrendim. Bir buçuk seneden beri cepheye adamakıllı bir tayyare gönderilmediğini söylüyorlar. Çünkü yeni yapılan modeller üzerinde o kadar çalışıldığı halde, neticede hiç birinde muvaffak olamıyorlar. İstikbal için çok ümit verici bir şey, doğrusu!

Hava kuvvetlerinin, bu yaz doğuda taarruza geçilmesi hususunda Führer'e ısrar etmesinin sebebi şimdi anlaşılıyor.

RUSLARIN KURNAZ BİR HAREKETİ

26 NİSAN 1943 — Sovyctlerin bir dereceye kadar din serbestisini tekrar iade ettikleri haber veriliyor. Çok kurnazca bir hareket. Bu işlerde, biz de biraz daha zemine, zamana göre hareket etmesini bilsek çok iyi olurdu.

27 NİSAN 1943 — Amerika’n gazetelerinde bir proje çıktı: Amerika’n hükümeti, Almanya mağlûp edildikten sonra her vilâyete kendi valilerini yerleştirecekmiş. Her halde daha epey bekliyecekler!

Bolşeviklerin veya Amerika’n gangster polislerinin eline düşerse Avrupa’nın medenî milletlerinin hali ne olur, bunu insanın muhayyilesi almıyor.

GOEBBELS HAKKINDA DEDİKODULAR

30 NİSAN 1943 — Berilindeki Birlik Klübünde benim hakkımda bir takım uydurma söylentiler dolaşıp duruyor. Hepsi baştan başata yalan ve iftiradan ibaret. Gestapo’ya söyledim, takibata girişecekler.

Bu söylentileri çıkaranların hemen hemen hepsi yüksek rütbeli eski subaylar. İlk fırsatta bunlara güzel bir ders vereceğim.

HİTLER, ÜMİDİ KESTİ

7 MAYIS 1943 — Führer Tunustaki vaziyetten artık tarnamile ümidini kesmiş bulunuyor.

Muntazam bir şekilde malzeme şevkine devam edecek olursak, uzun bir müddet daha mukavemet edebiliriz. Fakat İngilizlerin uyanık davranmaları buna imkân vermiyor. Gemilerimizin karşı tarafa' geçmesine mâni oluyorlar.

Rommelin niçin şimalî Afrika’da bulunmadığını halka izah etmek pek güç olacak..

MUSSOLİNİ YOLA GELDİ

Führer, dört gün süren münakaşaları sonunda Duçe'nin eski halini yeniden tamaınile bulduğunu söyledi. Kendisi, bütün o asabi kuvvetini kullanarak, Mussolini’yi nihayet yola getirmiş. Bu dört gün zarfında Duçe biiyük bir değişiklik geçirmiş.'

Führer anlattı: İlk günü Mussoliıiinin trenden inerken gayet bezgin bir halde olduğunu görmüş. Fakat, ayrılırken Mussolini gene eskisi gibi, her şeyi yapmağa hazır, canlı ve hareketli bir adam haline gelmiş. Ya bizimle beraber harbi kazanmak, yahut gene bizimle beraber ölmekten başka çare olmadığını artık kabul ediyormuş.

Führer, hava akınları bahsinde pek kara düşünüyor. Göring gene üstnülüğü elde etmeğe muvaffak olamadı. Arkadaşlarından biri muvaffak olamayınca her işi Führer kendi üzerine almak zorunda kalıyor. Bu suretle, omuzlarındaki yük gittikçe artıyor. Tahammül edemeyecek hale geliyor. Sıhhatinden endişe duymağa başladığını bana kendisi söyledi.

Bugünkü görüşmemizde Führer bana karşı son derece iyi ve nazik davrandı. Keıidisile aramızda böyle samimî bir münasebet bulunması beni çok sevindiriyor.

HİTLER VE STALİN

8 MAYIS 1943 — Şimalî Afrika’da vaziyetin sonu görünmeğe başladı. Mihver Afrika’dan tamamıyla sürülecek. Kurtuluş çaresini pek göremiyorum.

Öğle yemeğinden sonra Führer ReichsleiterTerle Gauleiter' leri toplantıya çağırdı ve onlara, Stalin'in idareyi ele almakla Kızılorduyu mahva sürükliyeceği hakkındaki kanaatimizin yanlış olduğunu anlattı. Bilâkis, Stalin ordudaki muhalefeti ortadan kaldırarak, bozgun havasına son vermiştir. Siyasî komiserliklerin ihdas edilmiş olması da Kızılordunun kuvvetini arttırmıştır.

Doğu milletlerinin canlı malzeme halindeki iptidaî insan sürülerini gözönüne alırsak ve bunlara nizam ve inzibatın ancak sıkı kayıtlarla öğretilebileceğini düşünürsek, Stalin'in siyasî komiserlikler ihdas ederken ne gibi bir maksat takip ettiğini anlarız.

STALİN'İN MUHALEFETTEN KORKUSU YOK

Stalin'in bize nazaran başka bir üstünlüğü de var: Karşısında muarız olarak bir «yüksek sınıf» yok. Yirmi beş senedenberi yaptığı temizlemelerle muhalefeti tamamıyla ortadan kaldırmış bulunuyor.

Bizim «yüksek sınıfın» muhalefeti bir tehlike teşkil etmiyorsa da insanın canını sıkan bazı hâdiselere sebep olabilir. Bu sınıf, vaziyetin hakikî mahiyetinden zerre kadar haberdar almadığı halde, şikâyet ediyor, söyleniyor ve bu suretle bizim idare kuvvetimizi sekteye uğratıyor.

Stalin'in başında bizimki kadar dert yok. Bütün millet bir yol tutmuş, sessiz sessiz gidiyor. Kimisi Bolşevik terbiyesi altında; kimisi de Bolşevik kırbacı altında. Sovyetler Birliğinde Kremlin'deki efendilerin fikirlerinden başka bir fikir hâkim değil.

HİTLER, DERS ALDI

Führer geçen kıştan ders almış: Doğu cephesinde bundan sonra yalnız ve yalnız Alman kıt'alarının çarpışmasına taraftar. Romanyalılar kendilerini gösterdiler. İtalyanları da gördük. Hele Macarlar hepsinden kötü çıktılar.

Führer, eskiden bizim partiye kuvvet veren Yahudi düşmanlığının tekrar, manevî mücadelemizin mihrak noktasını teşkil etmesini istiyor. İngiltere'deki Yahudi aleyhtarı cereyanı ehemmiyetle takip ediyor. Fakat bu cereyanın teşkilâttan mahrum bulunduğunu, onun için de siyasî bir âmil olamayacağını söylüyor.

Führer nihayet şu hükme vardı: Avrupa'da ne kadar küçük devlet varsa hepsinin ortadan kaldırılması lâzımdır. .Mücadelemizin gayesi birleşik bir Avrupa' teşkili olmalıdır. Çünkü Avrupa'yı tam mânasıyla teşkilâtlandırabilecek bir devlet varsa o da Almanya'dır.

Bu münasebetle Führer, Avrupa'da Japon bulunmadığı için ne kadar sevinsek az olduğunu tekrar söyledi. Italyanlar da bugün bizim için hayli dert teşkil ettikleri ve bir alay müşkülâta sebep oldukları halde, Avrupa'nın müstakbel teşkilâtında bize karşı mühim bir rakip sayılamazlar.

Führer'in ekseriya: «Acaba beyaz ırk, Doğunun o bitmez tükenmez insan mevcudu karşısında varlığını muhafaza edebilecek mi?» diye düşündüğü oluyor. Ona göre, Doğu, Avrupa'ya daima cazip bir mücevher gözile bakacak ve ele geçirmek için tekrar teşebbüslerde bulunacaktır.

Onun için, Führer'in Sovyetlerle anlaşmasına imkân yoktur.

Bugünkü konuşmamızda, Almanya'nın bütün Avrupa'ya hâkim olacağı hakkındaki kanaatini açıkça bildirdi. «Bu uğurda daha çok çarpışacağız, fakat sonunda muhakkak büyük zaferlere

erişeceğiz» diyor. Ondan sonra da dünyaya hâkim olmamız hemen hemen muhakkaktır. Çünkü Avrupa'ya hâkim olmak dünyayı ele geçirmiş olmakla birdir.

Gene Führer'e göre bu harbi kaybedersek Alman milletine karşı büyük bir suç işlemiş olacağız; kazanırsak da o nisbette büyük bir şeref elde edeceğiz. Çünkü, bu harbi dünya efkârına, ancak muzaffer olan haklı gösterebilir.

Harp vaziyetine gelince; Führer, her şeyin bilhassa askerî harekâta bağlı olduğu kanaatinde.

Stalingrad muharebesini kaybetmemizin askerî harekâtı idare edememekten ileri geldiğini söylüyor. Şimdi Şimalî Afrika'da düştüğümüz müşkül durum da gene harekâtı idarede gösterdiğimiz aczin bir neticesidir.

Kim harekât meselesini iyi tanzim edebilecek iktidardaysa bu harbi o kazanacaktır. Bu bakımdan düşmanlarımızdan üstün vaziyette bulunuyoruz, çünkü onlar dış cephelere hücum etmek zorundadırlar; halbuki biz iç cephelerde kendimizi müdafaa edebiliriz.

Führer'in kanaatince, denizaltı muharebesi inkişafının son haddine varmış değildir; bilâkis, daha başlangıçtadır. Bu sahada istifade edilecek daha birçok imkânlar vardır.

İSYAN TEHLİKESİ YOK

Halka gelince; Führer, Almanya içinde bir isyan çıkmayacağından gayet emin. «Halk böyle bir şeyi aklına bile getirmez» diyor.

Tunus'taki hâdiseler günün en heyecanlı haberlerini teşkil etti. İngilizlerin çıkardıkları fevkalâde tebliğler hayra alâmet değil.

9 MAYIS 1943 — Tunus ve Bizertenin düşmesini İngilizler, tabiî büyük bir hâdiseymiş gibi mübalâğalı bir şekilde karşıladılar. Bütün Londra zafer sarhoşluğu içinde çalkanıyor.

ŞİMALÎ AFRİKA DESTANI

Şimalî Afrika' muharebelerinin bize neye mal olduğunu Alman milletine yavaş yavaş haber veriyoruz. Diğer taraftan, askerlerimiz orada hakikaten, Alman tarihinde ebediyen kalacak bir kahramanlık destanı yarattılar.

Fakat kayıplarımız da çok büyük; bunu da kabul etmek lâzım. Hakikaten, bu da aşağı yukarı ikinci bir Stalingrad oldu. İngilizlerin, bunu kendi hesaplarına birinci sınıf bir zafer olarak göstermeleri gayet tabiîdir. Fakat, şu da var ki, bizim Afrika'dan sürülmemiz İngilizlerin Avrupa'dan sürülmelerine benzemez. Afrika' bizim hayat sahamız değil; halbuki Avrupa' İngiltere için çok mühimdir. Avrupa'daki kuvvet muvazenesinin İngiliz siyaseti için en esaslı unsur olduğunu kendileri de daima söylemişlerdir.

Onun için, bu hâdiseyi Dünkerk le mukayese edebiliriz ve bu, hiç de yüzümüzün kızarmasını icap ettirmez.

Rommel'in ne olduğunu artık Alman milletine söylemek mecburiyetindeyiz. Fakat, bu, kolay bir iş değil. Rommel şimdi İngilizler veya Amerikalılar Avrupa'nın herhangi bir noktasına asker çıkaracak olurlarsa harekete geçecek olan bir komuta heyeti hazırlamakla meşgul. Böyle bir harekâtı idare için de Rommel muhakkak ki en muvafık komutandır.

Führer’le iki saat süren konuşmamız çok güzel geçti, bana daha fazla itimat verdi. Artık Göring’e güven olmayacagı iyice anlaşılıyor. Onun çok yorgun ve bitkin bir halde bulunduğuna şüphemiz kalmadı.

BİR RESSAMIN GÜNAHI

10 MAYIS 1943 — Ressam Gerhardinger, Münich Sanat Sergisinde eser teşhir etmeyeceğini bildirdi: Sergi bombardıman edilir de tabloları mahvolur diye korkuyormuş.

Bunun üzerine Führer, Gerhardinger'in gayet şiddetle cezalandırılmasını emretti. Millî bir sergiye iştiraki reddetmeğe hiç bir ressamın hakkı yoktur. Böyle bir hakka sahip olduğunu zannetmek kendisini dev aynasında görmek olur. Bahusus ki, Gerhardinger vaktile fakir ve aç bir ressamdı. Nasyonal Sosyalizm sayesinde zengin bir adam oldu. Bu gibi hareketler cezasız bırakılacak ve sanatkârların millî vazifelerinden kaçınmalarına müsaade edilecek olursa vay halimize!

MİTLERLE BAŞBAŞA

Öğleden sonra Führer beni Başbakanlık dairesine çağırdı. Gittim. Bizden başka kimse yoktu. İkinci kattaki odasında basbaşa oturduk, zihnimden geçmekte olan bütün meseleleri açmak için bol bol fırsat buldum.

Basın ve radyoda Yahudiler aleyhindeki propagandayı şiddetlendirmiş olmamız Führer’in çok hoşuna gitmiş.

Japonlar gibi bizim de Alman toprakları üzerine düşürülen düşman tayyarecilerini divanı harbe verip idam etmemize Führer taraftar değil. Çünkü İngilizlerin de aynile mukabele için sık sık fırsat bulabileceklerini söylüyor. Ona göre, böyle bir hareketin sonu nereye varacağını başlangıçtan kestirmenin imkânı yoktur.

KADINLARA DOKUNMAMAK LÂZIM

Bundan sonra, topyekûn harp mevzuuna geçtik. Führer, bu sahada aldığımız tedbirlerden umumiyet itibarile memnun. Fakat bunun kadınlara karsı da harp açılması demek olmadığını söylüyor: Şimdiye kadar hiç bir hükümet böyle bir harbi kazanamamıştır, çünkü kadınlar muazzam bir kuvvet teşkil ederler. **Onların güzellik salonlarına dokundunuz mu hemen size karşı silâha sarılırlar.**

PARA TOPLAMANIN EN İYİ YOLU

Führer, sinema ve tiyatro biletlerine ağır vergiler ilâvesine muarız: Halkın, biraz nefes almak için gidebileceği tek yer ya sinema, yahut tiyatro.

Buna mukabil, Führer, yeni piyangolar tertibini, yahut da mevcutların genişletilmesini daha doğru buluyor: Çünkü, bu suretle, halkı kızdırmadan, izzetinefsine dokunmadan devlet kasasına para toplamak kabildir.

Führer, harp bittikten sonra yaşıyacağımız günlerden pek parlak cümlelerle bahsetti. Arkasındaki asker üniformasını çıkarıp hâki gömleğini giyeceği, tekrar sinemalara, tiyatrolara gideceği günü, beraber Wintergarten'e gezmeğe çıkacağımız akşamlan görmek için büyük bir arzu besliyor. O zaman tekrar insanlar arasında bir insan gibi yaşayabileceğini ve bundan dolayı büyük bir saadet duyacağını söylüyor.

AH! ŞU GENERALLER!

Generallere son derece kızgın. Onlarla uğraşmaktansa bütün alâkayı kesmenin daha iyi olacağına kani bulunuyor. Genel karargâhtaki general sofrasında artık neden yemek yemediğini anlattı. Generalleri görmeğe bile tahammül edemiyormuş.

«— Bütün generaller vefasız,» diyor. «Bütün generaller Nasyonal Sosyalizme muarız. Bütün generaller mürteci.»

Generaller kendisini o kadar büyük sukutu hayallere uğratmışlar ki, onlara artık tahammül edemez hale gelmiş.

Meselâ, General Schmidt'in kardeşi, vatana hiyanet suçu ile mahkemeye verildiği zaman evi arandı ve Generalin ona yazdığı bazı mektuplar ele geçti. Bu mektuplarda Schmidt Führer'den pek münasebetsiz bir lisanla bahsediyor. Halbuki Führer'in bir hassa beğendiği generallerin biri de oydu!

Bunu öğrenince Führer yeni bir sukutu hayale uğradı, generalleri hakikatte ne kadar az tanıdığını bir kere daha anladı.

MUSSOLİNİ PAHALI ÖDEYECEK

Führer Mareşal Rommel'le görüştü. Rommel'in, şimdiki halde, Führer'in en yakın arkadaşları arasında kalacağı ve Führer'in otıu ileride başgösterebilecek müşkül bir durum için sakladığı anlaşılıyor.

Führer'in Rommel'e bu kadar kıymet vermesi beni sevindirdi. Mussolini, Rommel'in azli hakkında mütemadiyen ısrar etmiş, kendi generallerinin daha iyi çalıştıklarını ileri sürmüştü. Mussolinin bu ısrarı her halde kendisine çok pahalıya mal olacak.

Rommel'in şöhretine halel gelmemesi iyi oldu. Bundan sonraki harekât için bunun büyük bir ehemmiyeti var.

Duçe gerek siyasetinde, gerek harp idaresinde artık sarih bir hat takip etmiyor. Kendi şahsiyeti bakımından, muhakkak ki bir dâhi; fakat yanındakiler beş para etmez insanlar.

Mussolini ihtiyar, bitkin bir adam halini almış bulunuyordu. Führer, Obersalzberg'deki görüşmeleri esnasında ona tekrar can verdi. Fakat bakalım ne kadar devam edecek.

İTALYA MAĞLUP OLURSA..

Hakikaten vahim bir vaziyete düşecek olurlarsa İtalyanların dayanabileceğini Führer hiç zannetmiyor. İtalyanın mağlûp olması bizim için pek büyük bir felâket sayılmaz. Fakat son derece müşkül bir vaziyete düşeceğimiz de muhakkak.

Führer, bu harbe nihayet vereceği günü büyük bir iştiyakla bekliyor. Ondan sonra tekrar Parti arkadaşlarının arasına, samimî aile muhitlerine dönmek arzunu besliyor.

O zaman bütün kuvvetimizi bilhassa güzel sanatlara, tiyatro, sinema, edebiyat ve musikiye vermek, tekrar insan olmak istiyoruz.

Führer, harpten sonra tekrar festivaller, eğlentiler tertip etmek, günlerini, sevdiği kimseler arasında geçirmek istiyor.

Bütün bunlardan anlıyorum ki, uzun müddettenberi genel karagâhta kapalı kalmış olmasına rağmen, hiç de insandan kaçınır bir hal almamış.

Führer, tabiî, Tunus'ta uğradığımız felâkete çok müteessir oldu; fakat, sonunda harbi bizim kazanacağımıza dair olan kanaati bir an olsun sarsılmadı.

Kendisile, gayet tatlı bir sohbet havası içinde iki saat geçirdim. Bu müddet zarfında Führer bana bütün kalbini açtı. O zaman, zafere olan inancını bir kere daha öğrenmiş oldum. Biraz yorulmuş ve sarsılmış olmakla beraber, gene eski Führer'. İçinde öyle ateşli bir ruh var ki, bütün endişe ve mes'uliyetleri bizim omuzlarımızdan alıyor.

ROMMEL NE DİYOR?

11 MAYIS 1943 — Rommel bana geldi. Gayet canlı bir hali vardı. Halbuki bu geceyi uykusuz geçirdiğini söylüyordu.

Şimalî Afrika'daki hâdiselere çok müteessir. Duçe'ye fazla bir kıymet vermiyor. Onu, kafasına arasıra siyasî veya askerî bıı ilham gelen, fakat ne siyasî, ne de askerî sahada vazıh bir emir vermekten âciz bulunan ihtiyar ve yorgun bir adam olarak tasvir ediyor.

Geceyarısına kadar oturduk. Benim için çok zevkli ve faydalı bir zaman geçirdik. Eğer bizim bütün mareşallerimiz Rommel gibi olsaydı, askerî komuta heyetimizden hiç endişe etmezdik.

12 MAYIS 1943 — Mihver kıtalarının Tunus'taki mağlûbiyeti hakkında İngilizler çok mübalâğalı haberler neşrediyorlar. Fakat bu haberler o kadar aptalca uydurulmuş şeyler ki. doğru olmadıkları derhal anlaşılıyor.

UMUMİ EFKÂR NE MERKEZDE?

Bir alay mektup alıyorum. Hele son birkaç hafta zarfında

15 binden fazla mektup geldi. Hepsi, umumî efkârın benim görüşlerimle ayni merkezde olduğunu gösteriyor. Halkın bana karsı büyük bir güven beslemesi beni çok sevindirdi.

Himmler de, harbi kazanmak dâvası uğrunda tereddütsüz çarpışan birkaç kişi kaldığını ve benim de bunların arasında bulunduğumu söylüyor. Esas itibarile Göring'e fazla kıymet vermiyor.

BÜYÜK FREDERİKİN MEZARI

Öğleyin, Führer'i görmeğe gittim. Konuşmamız arasında Büyük Frederik'ten bahsetti ve şöyle dedi:

«— Onun. Potsdam'da Askerî Kilisenin kubbesi altına gömülmesi kadar abes bir şey olamaz. Çünkü kendisi Sans Souci parkında köpeklerinin yanıbaşına gömülmesini istemiştir.»

Bereket versin ki, İngiliz hava akınları buna bir son vermemize sebep oldu. Büyük Frederik'in sandukasını bombardıman tehlikesinden uzak bir yere naklettik. Führer, bu mezarın harpten sonra da tekrar kiliseye götürülmesine taraftar değil. Ya parkta Yunan üslûbu muhteşem bir türbe yapılacak, yahut da sanduka inşa edilmesi düşünülen yeni Harbiye Bakanlığa binasının Askerler Salonuna konulacak.

Ben şahsan, büyük hükümdarın asıl arzusunun yerine getirilmesini tercih ederdim. Führer de bu fikre daha fazla mütemayil.

HİTLERİN DERİN BİLGİSİ

Rahiplerin kendini beğenmiş hareketlerini Führer şiddetle tenkit etti. Hakikaten, Hristiyan dininin akideleri zamanımıza hiç uymuyor. Fakat, ne de olsa onlar gene okumuş, tahsil, terbiye görmüş insanlar. Sonra, halk arasında mühim mevkileri var. Halk onlara, çocuk gibi, büyük bir inanışla bağlı bulunuyor.

Führer'in bütün meseleler üzerinde bir çok şeyler okumuş olduğu anlaşılıyor. Zaten onun bilmediği bir vaka, bir nazariye veya bir tarih yok gibi. Hepsini ezberinden anlatabiliyor. Führer'in hemen hemen her sahada büyük bir bilgi sahibi olmasına hayranım.

İŞİN TEK TESELLİSİ

Şimalî Afrika' meselesi bir türlü aklımdan çıkmıyor. Orada ümitsiz bir muharebede çarpışmakta olan askerlerimizi düşünüyorum. Bir tek tesellimiz var ki, o da şu: Hiç olmazsa medenî bir düşmanın eline esir düşecekler. Bu suretle on binlerce askerimize kurtulmuş göz ile bakabiliriz.

13 MAYIS 1913 — Londrada yüz bin esirden bahsediliyor. Bundan sonra Sicilyanın istilâ edileceğini söylüyorlar. Fakat bu gibi söylentiler ve şaşırtmaca hareketlerine bizim ehemmiyet verdiğimiz yok.

Führer'e göre, Yahudi meselesi İngiltere'deki vaziyetin inkişafında kat'i bir rol oynayacak.

«— Bütün dünyadaki Yahudiler birbirinin aynıdır, diyor. İster doğu bölgesindeki Yahudi mahallelerinde otursunlar, ister Wall Street teki konaklarda yaşasınlar, daima ayni gayelerin peşindedirler ve aralarında evvelden anlaşma olmasa bile, ayni usulleri takip ederler.

Siyasete yalanı bir silâh olarak sokanlar Yahudilerdir. Onlardan evvel kimse yalan söylemesini bilmezdi. İnsanların zekâları inkişaf ettikçe içindeki fikirleri saklamasını ve hissetmediği şeyleri ifade etmesini öğrenmişlerdir.

Yahudiler, yaradılıştan zeki bir kavim oldukları için, bu sanatı herkesten evvel öğrenmişlerdir. Bunun için onlara insanlar arasında yalanı yayanlar değil, icat edenler olarak bakmak lâzımdır.

İngilizler de tamamıyla maddî zihniyette insanlar oldukları için, Yahudilere çok benzer bir tarzda hareket ederler. Hakikaten, İngilizler, Yahudi karakterini benimseyen Ari'lerdir.»

14 MAYIS 1943 — Tunusta muharebe sona erdi. İngiliz ve Amerikalıların verdikleri mübalğalı haberleri okumağa tahammül edemiyorum. Bu haberler askerlerimize karşı hakaretlerle dolu. Halbuki Alman kıtaları bu harple, son mermilerine kadar, efsanevî bir kahramanlıkla çarpıştılar.

Düşmanın, hiç olmazsa, karşı tarafı küçültecek şekilde göstermemesi beklenirdi. Çünkü, bu suretle kendi askerlerinin zaferini de küçümsememiş olurdu.

Bu haberleri okudukça her gün sinirleniyor ve hiddetimden kendi kendimi yiyordum. Fakat bu hale daha fazla tahammül edemezdim. Onun için, artık okumuyorum. Bahusus ki, bunlara cevap olarak biz hiç bir şey neşretmiyoruz. Haşin ve inatçı bir vakar içinde, bir kenara çekilmiş duruyoruz. İt ürür, kervan yürür.

DEMİR LEBLEBİLER

Afrika' zaferi dolayısıyla bayram yapan Avam Karamasında Attlee muharebelerin neticesi hakkında izahat verdi. Onun sözleri de zafer teraneleriyle dolu. Bu demir leblebile yenilir yutulur şey değil ama, çaresiz, katlanacağız.

Denizaltılarımızın muvaffak olamayışı bu acı neticeye sebep oldu. İngiliz, Amerika'n gemi kafilelerinin müdafaa teşkilâtı o kadar sağlam ki böyle gidecek olursa denizaltı harbinde yeni bir vaziyet ortaya çıkacak.

Gerek denizaltı, gerek hava muharebeleri bakımından teknik vaziyetimiz İngiliz ve Amerikalılardan çok aşağı bir seviyede bulunuyor. İlim cephesinde iyi bir idare sisteminden mahrum oluşumuzun cezasını çekiyoruz. Alman ilminin başında senelerce sersemin birini tutarsak sonu işte böyle olur.

ENDİŞE BAŞLADI

15 MAYIS 1943 — Gelen mektuplarda şimdi sık sık tenkitlere rastlıyoruz. Halkın maneviyatı, vahim denilebilecek derecede düşük. Hüsnüniyet sahibi kimseler bile artık istikbalden endişe etmeğe başladılar.

Ahali, harp vaziyetinin düzelebilmesi için artık hiç bir imkân göremiyor, baştakileri, hattâ bazan Führer'i bile tenkit ediyor. Alman elektrik şirketi araştırma dairesi müdürü meşhur fizik mütehassısı Prof. Ramsauer, bana Alman ve Anglo-Sakson teknik vaziyetini mukayese eden bir rapor verdi.

Bu rapor bizim için çok acı hakikatleri ihtiva ediyor. Karardan anlaşıldığına göre, Anglo-Sakson tekniği bizi tamamıyla gölgede bırakmış. Bu sahada onlara yetişebilmemiz için Prof. Ramsauer şunları tavsiye ediyor:

Araştırma faaliyetimizi bir noktada teksif etmeli; muhtelif sahalarda araştırmalarla meşgul olan müesseselerimizi birleştirmeli; âlimlerin hayat seviyelerini yükseltmeli; fizik bilginlerinin ve talebesinin sayısını arttırmalı.

Tabiî, bunun için de hayli zaman ister.

16 MAYIS 1943 — Umumî askerî vaziyet bize biraz endişe veriyor. Bilhassa hava muharebeleri günden güne fena bir şekil almakta. Gündüz bombardımanları bile son derece büyük hasarlara sebep oluyor. Meselâ Kiel'deki deniz tesisleri çok mühim tahribata uğradı.

Bu gündüz hava akınlarına karşı müessir bir çare bulamazsak sonunda, tahammül edilemez bir vaziyete duçar olacağız.

Denizaltı harbi de çok fena gidiyor. Bizimkiler bir çok gemi kafileleriyle gene temasa geldiler ama, düşmanın müdafaa tertibatı son derece kuvvetli olduğu için çekilmeğe mecbur oldular. Kayda değecek mahiyette hiç bir gemi batıramadılar.

Bu hal böyle devam edecek olursa, denizaltı harbinin, hiç olmazsa şimdiki halde, lehimizde olmayan bir şekil aldığını nihayet kabule mecbur kalacağız.

ESİRLERİN ZİNCİRLERİ MESELESİ

17 MAYIS 1943 — Gelen haberlere bakılırsa. Tunusta esir düşen askerlerimize nisbeten iyi muamele ediyorlar. Führer, İngiliz esirlerine karşı da iyi hareket edilmesi hususunda bazı

emirler verecek. İngiliz harp esirleri hâlâ zincire vurulmuş vaziyette bulunuyorlar. İngilizlerin, hâmi devlet vasıtasile, bu hususta şikâyette bulunması gayet yakındır. Onun için, Führer, esirlerin zincirlerinin çözülmesini emretti. Fakat bu iş gayet sessiz, sadasız yapılarak, etrafında gürültü koparılmayacak. Öyle ki, İngilizler şikâyet edecek olurlarsa, zincirleri çoktan çözmüş olduğumuzu iddia edebilelim. Bu hususta İngilizlerle zıd gidemeyiz, çünkü onların elindeki Alman esirleri bizim elimizdeki İngiliz esirlerinden çok daha fazla.

18 MAYIS 1943 — İngilizler, şu bendleri üzerine yaptıkları bombardımanlarda çok muvaffak oluyorlar.

Bizim hava kuvvetlerinin hazırlıksız bulunması Führer'i son derece hiddetlendiriyor. Bombardımanların istihsal vaziyetimiz üzerindeki tesiri de normalden fazla.

Tunustan yeni gelen Herr von Gienanth oradaki son çarpışmalara dair malûmat verdi. Alman askerleri Amerikalıların çarpışma kabiliyetlerini çok aşağı ve zayıf buluyorlarmış. Avrupa'da müsavi şartlar altında karşı karşıya geldiğimiz zaman Amerikalıları mağlûp edeceğimize hepsi emin bulunuyormuş.

BOLŞEVİKLERE KARŞI BİR ALAY

İngiliz harp esirlerinden mürekkep bir «Bolşevik aleyhtarı alay» kurulması için Führer emir verdi. Bu alay Sovyetler Birliğine karşı yapılacak harekâta gönüllü olarak iştirâk edecek.

Bütün gün iş ve üzüntü içinde geçti. Endişe verici haberler gelmekte devanı etti.

19 MAYIS 1943 — İngilizlerle Amerikalılar Almanya'daki bendler üzerine yaptıkları hava akınlarından başka hemen hemen hiç bir şeyden bahsetmez oldular. Varsa yoksa bu mesele. Fakat bu sefer muvaffak oldukları şeyin değerini lâyikile takdir ettikleri muhakkak.

Bu hücumda bizimkiler tarafından bir hiyanetin de rolü olduğu kanaatindeyim. Çünkü İngilizler o kadar emin bir şekilde hücum ettiler ve bombardımandan sonra da yaptıkları tahribata dair o kadar doğru malûmat verdiler ki, bunu sadece keşif uçaklarıyla elde ettiklerine inanmak kabil değildir.

Amerika'nın eski Moskova büyük elçisi Davies'in yazdığı kitaptan alınarak Hollyvvood'da oMoskovada siyasî bir vazife» isimli bir film çevrilmiş. Bu film Amerika'da büyük bir heyecan uyandırmış. Amerika'n halkı bile protesto ediyormuş.

CAN BOĞAZDAN GELİR

Et istihkakının 100 gram azaltılmasının çok vahim bir ruhî tesiri oldu. Tenkitlerde bilhassa Göring'in sonbaharda Sportpalatz'ta söylediği nutku hatırlatıyorlar. Göring o nutkunda Bundan sonra herşey düzelecek» demişti.

21 MAYIS 1943 — İngilizler, geceleri Alman milletini yataktan dışarı fırlatmak için ellerinden geleni yapıyorlar. İngiliz tayyarelerinin yaklaştığı haber alınınca tehlike düdükleri çalıyor, ahali uykusundan uyanıyor. Gündüzleri de tehlike düdükleri sık sık tekrar ediliyor.

İngilizler bu akıtılan Mosquito tipi tayyareleriyle yapıyorlardı. Bunlara karşı isabetli ateş etmek pek zor oluyor.

“ALLAHTAN BAŞKA NE İSTERDİK!”

22 MAYIS 1943 — Londra halkı, Alman yıldırım harbi akşama, sabaha gene başlayacak diye korkuyormuş. Böyle bir harbe tekrar başlayabilecek durumda olsaydık Allahtan başka ne isterdik! Anlaşılan, İngiliz milleti bizim hava kuvveti vaziyetimizi olduğundan daha iyi zannediyor.

Alman milletinin maneviyatı hakkında yeni raporlar aldım.

Hiç de memnuniyet verici şekilde değil. Bütün memlekette maneviyatın bozulduğu görülüyor.

Bunda Tunus muharebelerinin, İngiliz hava akınlarının denizaltı savaşındaki gevşekliğin ve et miktarında yapılan azaltmanın ayrı yarı rolü var.

VUR ABALIYA!

Halkın, kabahati birine bulmağa çalışması gayet tabiî. Her zaman olduğu gibi gene basınla radyoya yükleniyorlar. Göring’i de, yiyecek durumunu iyi gösterdi, hava muharebelerini iyi idare edemedi, diye tenkit ediyorlar.

Ben, Göring’e karşı yapılan tenkitleri mübalağalı buluyorum. Fakat, halkın karşısına çıkıp da bir şey söylemesi zamanının geldiğine de kaniim. Ya millete hitaben konuşmalı, yahut da, hiç olmazsa, hava bombardımanı tehlikesi altında bulunan yerlere gidip oradaki halka hitap etmeli. Onun bir köşeye çekilip sesini çıkarmaması, kendisini tenkit edenlerin ekmeğine yağ sürüyor.

Hattâ, en yakın adamları arasında bile homurdanmalar başlamış. Bu haberleri ben biraz mübalağalı buluyorum ama. Göring'in vaziyeti hakkında uyanık bulunmamız icap ediyor. Eski nüfuz ve itibarını tekrar elde etmesine imkân yok; bilâkis bunu büsbütün ve tahmin edildiğinden daha çabuk kaybetmesi ihtimali var.

BİRİ YER BİRİ BAKAR...

Yiyecek durumu kötüleştikçe halk, ileri gelen kimselerin yaşayış şartlarını meraka ve onları dikkatle takibe başlıyor. Fakat, maalesef, yüksek mevkili kimselerin hepsi buna pek ehemmiyet vermiyor. Bazıları, bugünkü vaziyete hiç de uymayacak şekilde yaşamağa devam ediyorlar.

Bana gelen mektuplar da tenkitlerle dolu... Fakat, bu mektuplarda benim işlerim hakkında medih ve sitayişten başka bir şeye rastlanmıyor.

Akşam Speer, Ley ve Funk bana geldiler. Karşımızdaki en mühim meselenin Göring olduğu hususunda üçü de müttefik.

Göring, işleri oluruna bırakıyor, nüfuz ve itibarını kurtarmak için hiç bir harekette bulunmuyor, diyorlar.

Bence, onun yapacağı en iyi şey, halkın karşısına çıkıp vaziyet hakkında izahat vermektir. Fakat Funk: «Göring bunu artık yapamaz» diyor. Ben Funk'un bu fikrini biraz mübalâğalı buluyorum. Konuşmamış esnasında da bir takım bozguncu fikirler ileri sürdü, ben hepsini şiddetle reddettim. Funk iki kutup arasında bocalayıp duruyor.

Hava kuvvetlerimizin muvaffakiyetsizliğinden dolayı Göring'i kabahatli bulurken halk doğru bir seziş kabiliyeti göstermiş oluyor.

Hakikaten, Göring'in kabahati, geçen harpteki arkadaşlarını ön safa sürmüş olmasıdır. Onların bu harpteki ağır vazifelere tahammül edemeyeceklerini düşünemedi.

CEHENNEM HAYATI

25 MAYIS 1948 — İngilizlerin Dortmund üzerine yaptıkları gece akını son derece şiddetli oldu. Belki Alman şehirlerinden hiç biri şimdiye kadar bu derece şiddetli bir bombardımana uğramamıştır. ..

Dortmund’dan gelen haberler korkunç. Bilhassa sanayi müesseseleri, cephane farbikaları ağır hasar gördü. Hava akınları hakkında daima ayni şeyi tekrar edebiliriz. Elimizden hemen hemen birşey gelmeyecek derecede âciz bir vaziyette bulunuyoruz; tahammül etmekten başka çaremiz yok.

Bu acı ve feci vaziyetin bize verdiği bir tek teselli varsa o da şu: Bir hayli İngiliz tayyaresini düşürdük. Eğer bu da olmasaydı, ne yapardık, bilmiyorum.

Batı Almanya’daki halk gittikçe cesaretini kaybediyor; bunu kabul etmemiz lâzım. Böyle bir cehennem hayatına uzun müddet dayanmanın imkânı yok.

MÜHİM BİR VESİKA ELE GEÇTİ

İngiliz genelkurmayı tarafından General Alexander’e yazılan bir mektup Amiral Canaris’in eline geçmiş. Bu mektupta çok mühim malûmat var. İngilizlerin plânlarını hemen hemen en ince teferrüatına kadar anlatıyor.

Bu mektup acaba sahi mi, yoksa bizi şaşırtmak için İngilizler tarafından mı uydurulmuş? Bunu ben kat'iyetle tayin edemiyorum. Fakat Amiral Canaris, bunu bir şaşırtmaca hareketi olmadığına gayet emin.

Mektuba göre, İngilizler önümüzdeki aylarda muhtelif noktalardan hücuma geçecekler: Biri Batıya, biri Sicilyaya, biri de Oniki Adaya karşı yapılacak olan bu hücumların gayesi oradaki kuvvetleri meşgul etmek ve başka yerlere nakline mâni olmaktır. Çünkü İngilizlerin asıl maksatları daha başka ve daha mühim harekâta girişmektir. Bu mühim harekâta Sardunya adasında ve Peloponezyada girişileceği de anlaşılıyor.

Eğer bu mektup doğruysa, demek oluyor ki, önümüzdeki aylarda bir taraftan oyalayıcı hücumlara, bir taraftan da ciddî mahiyette taarruzlara karşı koymamız icap edecek...

İTALYADAKİ VAZİYET

Amiral Canaris Italyadaki vaziyet hakkında da bazı malûmat elde etmiş. Anlattıkları hiç de cesaret verici değil. İtalyan milleti arasında maneviyatın son derece bozuk olduğunu söylüyor.

Ben şu kanaate vardım ki, İtalyanlar, anavatan topraklarını müdafaa ederken Şimalî Afrika’dan, hele Doğu cephesindekinden çok daha şiddetle çarpışacaklardır.

İngilizler Akdenizde o kadar kuvvetli bir istilâ filosu topladılar ki, girişecekleri harekâtı büyük bir dikkatle hazırladıkları anlaşılıyor. Önümüzdeki yaz, sinirlerimizin büyük bir imtihan geçireceği muhakkak.

«BİN TAYYAREMİZ OLSA. »

İngilizler, ilk defa olarak, yeni bombalarımızın tadını tattılar. Bu bombalar İngiliz halkı arasında büyük bir heyecan uyandırdı. Yıldırım harbinin tekrar başlamasından korktukları anlaşılıyor.

Elimizde modern bomba tayyarelerinden bin tane olsa İngiliz hava hücumları bizim için ikinci derece bir mesele haline gelirdi. Tabiî, bunu teinin etmek için, bütün gayretimizle çalışıyoruz; fakat, daha aylarca çalışmamız icap edecek.

RUSLAR OTUZ MİLYON KİŞİ KAYBETMİŞLER

"Daily Express» gazetesinin muhabiri, Moskovadan döndükten sonra yazdığı yazılarda Sovyetler Birliğindeki vaziyet hakkında çok acıklı şeyler anlatıyor. Onun yaptığı hesaplara göre, Sovyetler, ölü, ağır yaralı olarak açlık ve soğuk yüzünden otuz milyon kişi kaybetmişler. Müthiş bir rakam doğrusu. Bana biraz mübalâğalı görünüyor ama işin asıl mühim tarafı, bu meselenin İngiltere açıkça ortaya konulmasıdır.

Muhabirin anlattıklarına göre, Sovyetler Birliğindeki yiyecek ve umumî hayat durumu feci bir dereceyi bulmuş. Başka bir memleket olsa şimdiye kadar çoktan yıkılırdı. Sovyetler Birliğinin hâlâ ayakta olduğunu, hem de sağlam bir şekilde ayakta durduğunu kabul etmemiz lâzım.

ALMANLAR NİÇİN RUS RADYOLARINI DİNLİYOLAR?

Bir çok kimselerin gene yabancı radyolarını dinlemeye başladıklarına dair haber aldım. Bunun sebebi, şüphesiz ki, halka hiçbir şey bildirmemek hususunda güttüğümüz siyaset. Ahali, harbin ne sahada olduğunu öğrenmek istiyor.

Stalingrad hakkında malûmat vermeyişimiz, oradaki askerlerimizin akıbetini bildirmeyişimiz halkı, tabiî, Bolşevik radyolarını dinlemeye sevkediyor. Çünkü, Bolşevikler, ele geçirdikleri Alman esirlerinin, isimlerini radyo ile ilân ediyorlar.

Dotrmund’daki tahribat hakkında bu akşam rapor aldım. Şehir hemen hemen tamamıyla harap olmuş. İçinde oturulabilecek ev bulmak kabil değil gibi bir şey.

STALİNLE BULUŞMAK İÇİN

26 MAYIS 1943 — Churchill, basına bir demeç verdi. Bunda, zerre kadar utanmadan, Stalin’le buluşabilmek için Roosevelt’le beraber dünyanın öbür ucuna gitmeye bile hazır olduğunu söylüyor. İngiltere’de siyaset o seviyeye düşmüş ki! Bolşevikleri göklere çıkarışları insanı tiksindiriyor.

FİLİSTİN HARKINDAKİ KARAR

Casablanca konferansı hakkında mühim bir rapor aldım Bundan öğrendiğime göre, AngloSakson devletleri, harbi kazandıkları takdirde, Filistinde Yahudilere bir vatan temin etmek kararını vermişler. Orada 20 milyon Yahudiyi barındırabilecek bir memleket vücude getirilecekmiş. Yahudiler bilhassa fikir ve idare işleriyle uğraşacaklar, maddî işleri de Orta Avrupa'dan ve bilhassa Almanya'dan getirilecek işçiler göreceklermiş.

Casablanca'tla verilen kararlara göre, Filistin bir Yahudi memleketi haline koymak için Orta Avrupa' milletlerinin yerlerinden, yurdlarından edileceği anlaşılıyor. Yahudilerin idaresi altında iş gören plutokratların maksatlarını pekâlâ biliyoruz. Fakat, Alman milletini böyle bir âkıbete karşı nasıl koruyacağımızı da biliriz.

MEYDANA ÇIKARILAN BİR KOMÜNİST TEŞKİLÂTI

Berlin'de bir komünist teşkilâtı yakalandı. Bunlar bilhassa işçiler arasında propaganda yapıyorlarmış. Başlarında 73 yaşında bir irad sahibi var. Anlaşılan, adamın başka işi yokmuş d« devlete karşı suikast hazırlamaya kalkmış. Boyunu üst tarafından bir karış kısaltalım da anlasın!

CHURCHİLL E CEVAP

27 MAYIS 1943 — Churchill hâlâ Anglo-Saksonlann gayesinin «kayıdsız şartsız teslim» olduğunda ısrar ediyor. O halde bir hayli bekleyecek demektir.

Son derece kaba ve küstah bir lisanla konuşuyor. Bizi nakavut edecek bir yumruk hazırladığını söylüyor. Biz de ona başka bir şey hazırlıyoruz, bunu bilmiş olsun.

İngilizler, hava akutlarında elde ettikleri muvaffakiyetleri pek gürültülü bir şekilde haber veriyorlar. Fakat, maalesef, iddialarının çoğu da doğru. Bugün, bir tek tayyare, 1940 takinden çok daha büyük hasar verebiliyor.

Bununla beraber, ileri gelen İngiliz askerî münekkitleri, istilâ hareketlerinde kıt'alarıı yerini hava kuvvetlerinin hiçbir zaman tutamayacağını söylüyorlar. Hakları var. Bir memleketi ele geçirmek istiyen, onu teslim olmaya ancak istilâ yolile mecbur edebilir. Yahut ta, o memleketin, manevî kuvvetini kaybederek, kendiliğinden teslim olmasını beklemek lâzımdır.

1918 de öyle yapmıştık. Fakat 1943 te bunu tekrar etmeyeceğimiz muhakkak.

Derdin biri bitmeden biri çıkıyor. Ne yapacağımızı şaşırıyoruz. Şimdi hangi şehrin bombardımana uğrayacağını düşündükçe tüylerim ürperiyor.

İNGİLİZLER HAVADA NİÇİN ÜSTÜN?

28 MAYIS 1943 — İngilizler havada üstünlüğü ele almaya yalnız tayyarecilerinin mehareti ve İngiliz hava sanayiinin kuvveti sayesinde muvaffak olmuş değillerdir. Muvaffakiyetlerinin diğer bir sebebi de bizim talihsizliğimiz ve ihmallerimizdir.

«Her şeyden evvel doğudaki muharebeyi kazanmamız lâzım» tezini terkedecek olursak, İngilizlere karşı hava üstünlüğünü tekrar elde etmemiz niçin mümkün olmasın?

Göring 6 Haziranda nutuk söyliyecek. Bence konuşmasa daha iyi olurdu. O zaman bana fırsat düşerdi.

★

(Goebbels'in hatıra defteri arasında 1943 Haziranına ait ola kısımlarla Temmuzun büyük bir kısmı eksiktir. Bu müddet zarfında İngiliz hava akınları daha fazla şiddetlenmiş ve, Temmuz içinde, Sicilya işgal edilerek İtalyaya karşı taarruza geçilmiştir.)

İTALYADA DEĞİŞİKLİK

25 TEMMUZ 1943 — İtalyan siyasetinde bazı değişiklikler olduğuna dair gizli malûmat aldık. Başlarında Farinacci olmak üzere, eski Faşist Muhafızlar, Duçe'den, Büyük Faşist Meclisini toplantıya çağırmasını istemişler. Bu toplantıda Duçe'yi, eskiden olduğu gibi gene siyasî meselelerde ve harbin idaresinde önayak olmak imkânını elde etmek için üzerindeki yüklerden bazılarını atmaya ikna edeceklermiş.

Farinacci yalnız faal ve azimkar bir adam değil, ayni zamanda Almanya'nın dostudur. Kendisine körü körüne itimat edebiliriz.

SİCİLYADA DURUM

Sicilyada şimdiye kadar yalnız Almanlar mukavemet gösterdiler. İtalyanlar ise daima teslim oldular. Sicilya üzerindeki hava muharebelerini de hemen hemen tamamıyla Almanlar yapıyorlar. Yani, İngiltere üzerine bu kış şiddetli hava akınları yapmak için giriştiğimiz hazırlıklara maalesef fasıla vereceğiz demektir.

Ingiliz hava akınları yüzünden dokuma sanayiimiz büyük zararlara uğramış bulunuyor. Halka dağıtılan giyecek kuponlarını karşılayamayacak vaziyetteyiz. Eldeki mevcudu son derece sefil durumda bulunan bölgelere dağıtacağız.

HALK TELÂŞA BAŞLADI

Gelen mektuplar bana endişe veriyor. «Führer, bombardıman edilen yerleri niçin gezmiyor?», «Göring niçin hiç bir yerde görünmüyor?»» Ve bilhassa: «Führer niçin Alman milletine vaziyeti izah etmiyor?» diye soruyorlar.

Halkı bu kadar ihmal etmek olmaz. Ne de olsa harp gücümüzün esası onlara dayanıyor. Halk mukavemet arzusunu ve Alman komutanlarına olan güvenini kaybederse, en büyük buhranla karşılaşmış oluruz.

TOPLAR İTALYAYA GİDİNCE

26 TEMMUZ 1943 — Dün gece Hamburg son derece büyük bir hava akınına uğradı; gerek sivil halk, gerek silâh sanayii ağır zarar gördü. Maalesef gayet az tayyare düşürdük. Topu topu 12 tane.

Daha iki gün evvel, Tuğgeneral Weise, Hamburg'daki uçaksavar toplarını aldı, İtalyaya gönderdi. Zaten vaziyetimiz kötü idi; bir de bu toplar olmayınca Hamburg'un müdafaası büsbütün zorlaştı.

Yeniden 120200 bin kişiye barınacak yer bulmak lâzım. Bu meseleyi nasıl halledeceğiz bilmiyorum.

STALİNİN GÜNLÜK EMRİ

Stalin, Kızılorduya bir günlük emir çıkardı. Alman hava kuvvetlerinin yaz akınlarında muvaffakiyetsizliğe uğradıklarını, bu bombardımanlarda kat'î bir netice alamadıklarını söylüyor, «Sovyetler, Almanların anî baskını esnasında bulundukları mevzileri tekrar elde etmişlerdir ve Almanlar artık Sovyetlerden yeni arazi alabilecek halde değillerdir» diyor.

Maalesef, söylediklerinin çoğu doğru. Bana kalırsa son iki yaz zarfında yaptığımız gibi taarruzlarla vaziyeti değiştirmemize imkân yoktur.

İNANILMIYACAK HABERLER

Eve geldiğim zaman telefon çaldı. Führer, genel karargâhtan telefon ediyordu. Verdiği haberlere inanamıyacağım geldi.

Duçe istifa etmiş. İtalyada idareyi Badoglio ele almış. Vaziyet gayet karışıkmış. Bu haberi radyoda Reuter ajansı vermiş.

Genel karargâhta kimse vaziyeti kat’iyetle tayin edemiyormuş. Führer, beni derhal oraya çağırıyor.

Ben, şahsan, hiç olmazsa şimdiki halde, faşizmin artık sonu geldiğine kaniim.

27 TEMMUZ 1943 — Genel karargâhta, Führer’le konuşmadan evvel Himmler ve Bormann’la görüştüm. Mussolininin kendi isteğile istifa ettiğini pek sanmıyorlar. Onlara göre, her halde Badoglio ile adamları, fırsattan istifade ederek, Mussoliniyi işbaşından uzaklaştırmış olacaklar. Anlaşılan Quirinal sarayına çağırmışlar, orada tevkif etmişler ve istifaya zorlamışlardır.

21 senedir iktidar mevkiinde bulunan inkılâpçı bir hareketin bu şekilde sona erdiğini düşünmek insanın ağrına gidiyor.

Yarım saat sonra Ribbentrop da yanımıza geldi. Zatürrieden yeni kalktığı için son derece zayıf.

Führor de, Duçe’nin kendi isteğile istifa etmediğine kanaat getirdi. Duçe, hâlâ hayatta mı, değil mi, kimse bilmiyor. Faşizm ölüm tehlikesinde demektir.

İtalyadaki bu hareketin asıl gayesi, şüphesiz Almalıyadır. Badoglio'nıın beyannamesinde, «harp devam edecektir» demesi hakikatte hiç bir şey ifade etmez.

ROMAYI İŞGAL PLÂNI

Führer büyük bir darbe indirmek niyetinde: Hâlen cenubî Fransada bulunan paraşüt kıtası Romanın etrafına indirilecek. Bu paraşütçüler Romayı işgal edecekler. Kralla bütün hanedan erkânını ve Badoglio’yu, adamlarını tevkif edecekler, vaziyet tamamıyla bizim idaremiz altına alınacak.

Führer, Duçe'nin öldürülmüş olabileceğini zannediyor ama. ben bu kanaatte değilim. Bana öyle geliyor ki, muarızları onu sadece, sesini duyurmaması için mevkuf tutuyorlardır.

Aldığımız malûmata göre, Farinacci, tevkif edileceğini öğrenince, Alman sefarethanesine gitmiş, pazartesi sabahı da erkenden, bir Alman tayyaresile, Romadan Münich'e gelmiş. Şimdi de karargâha gelmek üzere yolda bulunuyor. Führer, Farinacci'den memleket dışında yeni bir İtalyan hükümeti kurmak için istifade etmek istiyor.

Bize gelen haberlere göre, Vatican hararetli bir siyasî faaliyetin merkezi olmuş. Führer, Romadaki mesul kimseleri tevkife karar verdiği zaman, evvelâ Vaticam da ele geçirmeyi düşünmüştü ama, Ribbentrop'la ben, buna bütün gayretimizle itiraz ettik. Bence, bu hareket, dünya efkârı üzerinde hasıl edeceği tesir bakımından, tamamıyla aleyhimizde olur.

İtalyadaki kuvvetlerimizin idaresini tamamıyla üzerimize aldık. Sayıları çok değil. Fakat iyi takviye edersek, muvaffak olmaları mümkündür.

İki yiiz düşman tayyaresi Hanover üzerinde büyük bir gündüz akını yaptı. Zarar çok fazla. Bunda itfaiyenin Hamburg'a gönderilmiş olmasının da rolü var. Şehirde çıkan büyük yangınlara karşı hiç bir şey yapmak mümkün olamamış.

Alman milletinin endişe ve ıstırap içinde bulunduğu muhakkak. Vaziyeti halka nasıl izah edebiliriz ki; şahsan düşündüklerimizi ne söyliyebiliriz, ne de yazabiliriz.

HİTLERİN TEVKİF EDİLME TEHLİKESİ

Führer, Himmler'e emir verdi: Almanya'da da İtalyadaki hâdisenin tekerrür etmesi ihtimali başgösterirse çok şiddetli tedbirler alınacak.

Fakat bence, Alman milleti İtalyanlara o kadar düşmandır ki, Komadaki hâdiseyi kendisine bir örnek olarak almak istemez.

Führe'in genel karargâhında bizi meşgul eden en mühiıı mesele şu oldu: İtalyanın dönekliğine karşı takip edeceğimiz hareket plânlı ve hesaplı mı olmalıdır, yoksa birdenbire hareket etmek mi lâzımdır? Bunlardan birincisini tercih edecek olursak aradan en aşağı bir hafta geçer.

Führer, tabiî, mümkün olduğu kadar çabuk harekete geçmemize taraftar. Doğrusu da bu. Çünkü İtalya'daki vaziyet henüz sağlaşmadı; onun için, anî bir darbe ile her şeyi gene baştanbaşa değiştirmek kabildir.

Diğer taraftan, Romınel, tecrübeli bir asker sıfatile, ihtimalleri hesaplamakta daha ihtiyatlı davranıyor. Sağlam bir esas üzerine dayanılarak muvaffakiyet ihtimali çok olan bir teşebbüste bulunmamıza taraftar.

ROMMEL'İN YENİ VAZİFESİ

Führer, Rommel'i, İtalyaya karşı girişilecek harekâtın Başkomutanlığına tayin etti. Sicilyadaki kuvvetlerimizin Başkomutanlığını da ona vermek istiyordu ama, Keitel'le Jodl buna şiddetle itiraz ettiler. Kendisini kıskandıkları için ona bu derece fazla iktidar verilmesi hoşlarına gitmiyordu.

Öğle yemeğinde hepimiz Führer'in etrafında toplanmış bulunuyorduk. Benden başka Göring, Ribbentrop, Rommel, Dönitz, Speer, Keitel, Bormanıı ve Almanya'nın ileri gelen askerî ve siyasî erkânı vardı.

Umumiyetle, sofra başındakilerin hepsi durumu, Führer'in tahlil ettiği şekilde görüyordu. Hepimiz, kat'î bir harekete geçilmesi lüzumunda müttefikiz.

İtalyan Krah, Duçe'ye bu kadar şey borçlu olduğu halde ^imdi ona tekme atması akıl alacak şey değil doğrusu!

Memleketin her tarafından, halkın İtalyadaki bu harekete «anının sıkıldığını gösteren haberler alıyoruz. Hattâ bazı yerlerde halk müthiş bir telâşa kapılmış. Ahali, Führer'in konuşmasını istiyor. Fakat Führer, tabiî, şimdiki halde konuşacak vaziyette değil. Halk biraz bekliyecek.

GÖRİNG HAKKINDA ŞAYİALAR

Ahalinin ağzında Göring hakkında bir takım saçmasapan şayialar dolaşıyor: Kimisi kaçmış, diyor; kimisi intihar etmiş, diyor. Daha türlü türlü şeyler. Göring bir münasebetle kendisini ahaliye gösterse iyi eder.

FARİNACCİ GELDİ

Prens Filip von Hess (Nazi partisinin bir bölge başkanı olan Prens Filip aynı zamanda Italyan Kralının damadı idi.) de tesadüfen genel karargâhta bulunuyor. Kendisini mümkün olduğu kadar sahneden uzaklaştırmak lâzım. Onun için, Führer benim Prensle şahsen meşgul olmamı istedi.

Prens Filip, İtalyan cemiyet hayatı hakkında bana çok mahrem şeyler anlattı. Bunlardan edindiğim kanaate göre, İtalyan Aristokrasisi Mussolini'nin tamamıyla aleyhinde. Hâdiseden daha beş gün evvel İtalyan Veliahdi, Prens Filip'e, Mussolininin bir suçlu sayılması lâzım geldiğini söylemiş.

FARİNACCİ'DEN FAYDA YOK

Farinacci evvelâ Ribbentrop, sonra Führer tarafından kabul edildi. Bu görüşmelerde son derece biçimsiz konuştu. Führer onun, İtalyadaki hâdiselerden gayet müteessir olduğunu ve her şeye rağmen Mussolini'ye bağlı bulunduğunu söylemesini bekliyordu. Halbuki o öyle yapmadı. Duçenin şahsını ve hareketlerini tenkit etti.

Farinacci hâlâ, İtalyan Kralının Mussolini'ye karşı dürüst davrandığına ve Duçenin, kendi isteğile istifa ettiğine kani.

Bu adamdan geniş mikyasta istifade etmemize imkân olmadığı görülüyor. Führer, şimdiki halde, Farinacci'yi HimmlerV havale etti.

VAZİYET TEHLİKELİ

Guderian'la uzun uzun konuştum. Harbin aldığı seyirden büyük bir endişe duyduğunu söylüyor. Bütün cephelerde birden faaliyette bulunamıyacağımıza göre, kuvvetlerimizi bir cepheye teksif etmemize taraftar.

Führer, bu akşam son derece meşguldü. Hepimizi sıra ile kabul etti. Onun için, fazla yorulmuştu, yemeğini yalnız yedi.

Gece, Führer'in yanında tekrar toplandık. İtalyaya karşı harekete mümkün olduğu kadar çabuk geçilmesi hakkındaki görüşünü bize tekrar izah etti.

Görüşmemiz, gece yarısından çok sonraya kadar sürdü. Fakat, maalesef hiç bir neticeye varamadık.

Ben, Führer in tarafını tuttum. Ben de şimdi harekete geçersek, iz bir kuvvetle çok iş görebileceğimiz kanaatindeyim. Uzun uzun plânlar hazırlıyacak olursak o zaman büyük bir kuvvete ihtiyacımız olacak.

Yalnız, Führer de dahil olmak üzere şimdi hepimizin ittifak ettiği bir nokta var ki. o da şu; İtalyaya karşı tutacağımız hareket hattına Vatikan dahil edilmiyecek.

Paraşüt kıtalarıyla yapılacak hücumun da ancak bir iki saate kadar yapılması lâzım geldiğine karar verdik.

Yorgunluktan bitap bir halde idim, yatar yatmaz derhal uykuya daldım ve ölü gibi uyudum.

28 TEMMUZ 1943 — Sabahleyin haber aldık. Churchill Avam Kamarasında nutuk verecekmiş.. İhtiyarın gene şahlanacağı muhakkak.

Faşizmin tarihe karışmış olduğuna bir türlü inanmıyorum.

İtalyan gazetelerinin başmakaleleri gayet sert bir eda taşıyor. İtalyanın yirmi senelik bir esaret devresine girdiğini ileri sürüyorlar. Fakat şimdi başmuharrir sandalyelerini işgal eden bu mahlûklar, nihayet kendilerini hür hissettiklerini de derhal ilâve ediyorlar.

FRANCONUN MUSSOLİNİYE OLAN BORCU

Franeo, gazetelerine emir verdi: İtalyadaki hâdiseleri hiçbir yorumda bulunmadan, gayet bitaraf bir şekilde yazacaklar. Halbuki bu şişko tavuskuşu, işgal ettiği tahtı Duçe'ye borçlu.

Basen üzerine yapılan son hava akını Krupp fabrikalarının taınamile durmasına sebep oldu. Speer büyük bir endişe içinde bulunuyor.

Öğleyin Führer'le tekrar uzun uzun görüştüm. Farinacci onu büyük bir sukutu hayale uğratmış. Karşısında Duçenin hararetli bir taraftarını göreceğini zannederken, ağlamaklı bir sesle onu tenkit eden, iradesiz bir adamla karşılaştığını söylüyor.

Führer'in İtalyan Kralı hakkındaki fikirleri çok doğru. Onun çok zayıf iradeli bir adanı olduğunu, kendisini kim desteklerse o tarafa döndüğünü söylüyor.

İtalyan gazeteleri şimdi insanı utandıracak yazılarla dolu. Sırası gelince orada da güzel bir temizlik yapmaya mecbur olacağız.

SÖYLENECEK BİR ŞEY KALMADI

Führer'den, Berlin'e dönmeme müsaade etmesini istedim. Çünkü bu sırada orada sözü geçer bir adamın bulunması lâzım geldiği kanaatindeyim. Kabul etti.

Halk, nüfuz sahibi bir kimsenin ve bilhassa Führer'ıı vaziyeti izah edecek mahiyette bir nutuk vermesini gittikçe daha büyük bir arzu ile bekliyor. Fakat, bugün içinde bulunduğumuz vaziyet hakkında ne söyliyebiliriz ki?

Bir araya toplanıp görüştüğümüz zaman elle tutulur bir neticeye varamayışımıza hayret ediyorum. Askerî sahada çok büyük bir gayret sarfediyoruz, fakat harbin siyaset sahasında hemen hemen hiç bir gayret göstermiyoruz. Bilhassa, askerî harekâtımızın pek durgun gittiği bu sırada hiç olmazsa siyasî mekanizmamızı iyi kullanmamız lâzım. İngilizler,

muvaffakiyetlerinin büyük bir kısmını, siyasî imkânlardan istifade etmekteki nıeharetlerine borçludurlar.

Alman ve İtalyan işçileri yüzünden başımız belâda. Aralarında sık sık yumruk yumruğa geliyorlar.

HAMBURG MAHVOLDU

29 TEMMUZ 1943 — Dün gece Hamburg'un uğradığı hava akını şimdiye kadarkilerin en şiddetlisi oldu. İngilizler şehrin üzerine 8001000 bombardıman tayyaresile geldiler. Bizim uçak-savar toplarımız bunların ancak pek azını düşürmeğe muvaffak oldu.

Bu suretle, bir milyon nüfuslu büyük bir şehir, tarihte görülmemiş şekilde mahvoldu. Şimdi, halli hemen hemen kabil olmayan bir takım meselelerle kararlaşmış bulunuyoruz.

Kaufman, raporunda 800 bin kişinin evsiz, barksız kaldığını. ne yapacaklarım şaşırmış bir halde dolaşıp durduğunu bildiriyor.

Roma dan gelen haberlere göre, İtalyanlar Almanya'daki işçilerini geri çekmeğe çalışıyorlar. Bu işçiler arasında, ilk zamanlar bazı huzursuzluk emareleri görülüyordu ama, sonradan bunları ortadan kaldırmak pek zor olmadı.

JAPONLARIN TAVSİYELERİ

Berlin'deki Japon askerî heyeti, harp vaziyetimiz hakkında bana bir rapor verdi. Sicilyadaki muharebelerden vazgeçmemizi ve harekâta son verip askerlerimizi çekmemizi tavsiye ediyorlar. Bizim, yerimizde kendileri olsaymış, Akdenizdeki İngiliz filosuna intihar torpilleriyle büyük bir darbe indirirlermiş.

Bazı resmî dairelerin tahliyesinde tatbik edilen usuller Berimde halkı bir havli telâşa şevketti. Şimdi halk arasında şöyle bir kanaat var: Bombardımanlar biraz daha şiddetlenirse hükümet başka yere taşınacak, diyorlar. Tabiî, böyle bir şeyi aklımızdan bile geçirmiyoruz. Onun için, bu şayialara karşı propagandalara başladım.

(Goebbels'in hatıra defterinde Ağustos ayı ile Eylûliin ilk günleri eksiktir. Bu müddet zarfında Sicilya Müttefikler tarafından işgal edilmiştir.)

8 EYLÜL 1943 — İstikbaldeki nizamdan ve milletlerarası bir idareden bahsederken Churchill'i ahmak bir adama benzetmemek kabil değil. Fakat harbin idaresi bahis mevzuu olduğu zaman da İngiltere'nin ondan daha iyi bir adam bulamıyacağı muhakkak.

HİTLERİN BİR TAHMİNİ

Führer hâlâ İngilizlerle Amerikalıların İtalyada Calabıia bölgesindeki harekkâtla askerî bir şaşırtmacaya başvurdukları kanaatinde. Ona göre, AngloSaksonlar asıl yakında batıdan bir taarruza hazırlanıyorlar.

Führer, Churchill'in ve Roosevelt'in yapacakları bir taarruz karşısında gafil avlanmak arzusunda olmadığını söylüyor.

İtalyan basım harpten artık hiç bahsetmez oldu. İtalyanların bu derece alçalacaklarını dünyada kimse ummazdı.

Fakat doğu cephesinin bize verdiği endişe yanında bunların hepsi sıfır kalıyor. Sovyetler son zamanlarda muazzam muvaffakiyetler kazandılar.

Gelen haberler henüz pek kat'î değil ama, doğru oldukları da muhakkak. Bu durum karşısında, eskiden kararlaştırdığımızdan daha geniş ölçüde geri çekilmeye mecbur kalacağımız anlaşılıyor. Vaziyet o kadar nazik ki, Führer'in gidip bizzat yerinde meşgul olması lâzım geliyor. Kendisinin vaziyeti kurtaracağına gayet eminim ama, bunun için çok büyük gayret sarfedeceğini de biliyorum.

ALMAN KIZLARINA DAMGA VURULUYOR

Gernant (Propaganda Bakanlığı memurlarından biri.) Danimarkadaki vaziyet hakkında bana bir rapor gönderdi. Orada vahim denilecek bir durum hâsıl olduğu anlaşılıyor. Bilhassa Kopenhag'da çok can sıkıcı hâdiseler cereyan ediyormuş: Alman askerleri hemen hemen caddelerden geçemez olmuşlar. Alman kızlarının vücutlarını Gamalı haç işareti ile damgalıyorlarmış. Tayyare hangarlarına, münakale binalarına karşı baltalama hareketleri de günden güne artıyormuş. Hükümet ise bunlara karşı hiçbir harekette bulunmak istemiyormuş; zaten istese bile elinden birşey gelmiyecek vaziyetteymiş.

Bana kalırsa, işgal altındaki yerler arasında halka en iyi muamele Hollandada yapılıyor. Seysİnquart'ın tatlısert davranmakta pek usta olduğu görülüyor.

İTALYA TESLİM OLDU

9 EYIUL 1943 — İtalyada bugün çok mühim bir hâdise oldu: Badoglio, bize evvelden bir tek kelime bile söylemeden düşman devletlere kayıtsız, şartsız teslim olmayı teklif etti ve onlarla mütareke imzaladı.

Saat yediye doğruydu: Führer telefon edip beni genel karargâha çağırdı. Bu habere pek sinirlenmiş.

Mussolini'nin iş başından uzaklaştırılmasından beri biz zaten böyle olacağını biliyor ve her ân için bekliyorduk. İtalyanlar bizi en müşkül zamanımızda yüzüstü bıraktılar.

Franco da dahil olmak üzere İspanyol milleti bizim galip geleceğimize artık inanmıyor. Onun için, gittikçe daha 'azla Anglo-Saksonlaıa yanaşıyorlar. Artık İspanyada bizim pek fazla nüfuzumuz kalmadı.

MUSSOLİNİ NASIL TEVKİF EDİLDİ?

İsviçreden aldığımız bir raporda Duçe'niıı nasıl düştüğü hakkında tafsilât var. Bu rapordan anlaşıldığına göre, kaynatasını tevkifte elebaşı rolünü Ciano oynamış. Şu Ciano, tarihte misli görülmemiş derecede alçak hainin biri. Kralın ondan aşağı kalır tarafı yok. Fakat, zaten bir kraldan başka ne beklenir ki!

Hamdolsun, bizim için böyle bir tehlike olduğunu gösterir hiç bir alâmet yok.

ALMANYA'DA TEVEKKÜL HAVASI

10 EYLÜL 1943 — Bütün memleketi derin bir bezginlik ve tevekkül havası kapladı... Genel karargâhta hemen hemen hayattan eser yok. Herkes sabahın beşine kadar ayaktaydı. Führer de, dünkü ve geceki yorgunluktan sonra bitap düşmüştü. Sabaha karşı istirahate çekildi.

Führer, İtalyanın ihanetini daha çok evvelden kat'î olarak tahmin ediyormuş ve bu işin böyle olacağından gayet eminmiş. Buna rağmen hâdise tahakkuk edince çok müteessir oldu.

Sabahleyin beni yanına çağırdığı zaman daha yeni kalkmıştı. Tahminin hilâfına olarak, sıhhatçe son derece iyi görünüyordu. Zaten daima öyledir: Buhran zamanlarında Führer bedenen ve ruhan daha kuvvetlenir, hâdiselere hâkim olmak üzere kendinde yeni bir kuvvet bulur. Bu sabah sadece iki saat uyuduğu halde, sanki uzun bir tatilden dönmüş gibi idi.

Führer İtalya hâdisesini alçaklığın eıı büyük örneği sayıyor ve vaziyete hâkim olmamız için büyük bir gayret sarfetmemiz lâzım geldiğine kani bulunuyor. İleride ne olacağını kimsenin bilemeyeceğini, bugün felâket olarak görünen bir şeyin yarın bir nimet sayılabileceğini söylüyor.

PRENS FİLİP TEVKİF EDİLDİ

İtalyanların ihanet ettiklerini biz evvelâ Londra radyosundan öğrendik. Bu da tarihte misli görülmemiş bir hâdisedir diyebiliriz. Tahmin ettiğimiz gibi teslim müzakereleri uzun zamandanberi devam ediyormuş.

Führer, haber alır almaz, o sırada genel karargâhta bulunan Prens Filip von Hesse'yi tevkif ettirmiş. Prens, tevkif edilince son derece şaşırmış. Şimdiki halde Könisberg'de Gestapo karargâhında bulunuyormuş.

Prens Filip'in tevkif edilmesi hakikaten lâzımdı. Çünkü, genel karargâhta bulunduğu sırada bizim birçok devlet sırlarımızı öğrenmişti.

MUSSOLİNİ NEREDE?

Duçe nin nerede ve ne halde olduğuna dair şimdiye kadar hiç bir şey öğrenemedik.

İtalyan filosunun bir kısmı demir alıp denize açılmış. Führer, bu gemilerin İngilizlere teslim olmaya gittiklerini zannediyor. Maalesef bizim denizaltılar Spezia limanına geç vardılar. Halbuki onlara İtalyan filosunun bir kısmını torpillemek emri verilmişti.

Bu vazife şimdi hava kuvvetlerimize verildi. Bir iki geminin batırılacağı muhakkak.

Führer, biraz müşkülâtla karşılaşsa bile, en nihayet vaziyete hâkim olacağına emin bulunuyor. Romanın şimaline çekileceğiz ve Führer'in daima düşündüğü müdafaa hattını, yani Apenin dağlarını tutacağız.

Balkanlar da kaynaşmaya başladı. Bulgaristandaki vaziyet hiç de emin bir çehre arzetmiyor. Führer'in söylediğine göre Kral Boris'e zehirlenmiş nazarile bakabiliriz. Alman doktorları Boris'in yılan zehiri ile öldürüldüğüne kanaat getirmişler ve otopsi yapılmasına lüzum göstermişler. Bulgar hükümeti de bunu kabul etmiş, fakat hanedan ailesi itirazda bulunmuş. Boıis'i zehirlemeyi İtalyanların teklif etmiş olmaları bence hiç de uzak bir ihtimal değil.

HITLER ENDİŞEDE

Führer, İngilizler şimdi batıdan taarruza geçerlerse diye endişe ediyor. Batıda gayet kuvvetli tahkimat hatlarımız var ama, bunların arkasında pek az bir ihtiyat kuvvet bulunuyor.

Onun için, bizim yapacağımız tek şey, İngiliz ve Amerikalıların teşebbüsünü derhal ve bir hamlede geri püskürtmek, karaya ayak basmalarına imkân vermemektedir. Führer buna' muvaffak olacağımıza gayet emin.

Yine Führer'e göre, Anglo-Amerika'n taarruzu Hollanda'dan yapılacak. Çünkü en zayıf noktamız orası. Sonra, böyle bir teşebbüse en fazla yardım etmeye hazır halk da orada. Herkesin bildiği gibi, Hollandalılar bütün batı Avrupa'nın en küstah, en aksi tabiatli insanlarıdır.

İngilizlerin birkaç gündenberi batı bölgesindeki nakliye yollarımızı bombardıman etmeleri de şüphe uyandırıyor. Acaba bu, bir istilâ hareketinin başlangıcı mı? İngiliz donanması da Avrupa'nın batı sahillerine mütemadiyen yaklaşıp uzaklaşıyor.

Bekliyelim bakalım; ne olacak, göreceğiz; fakat, böyle bir teşebbüsü kâfi derecede emniyet ve hazırlıkla karşılayacak durumda olmayınca beklemek insanı asabileştiriyor.

Üstelik, Doğudaki vaziyet de son derece vahim olmakta devam ediyor. Fakat Führer, orada vaziyete hâkim olacağı hakkındaki kanaatini hâlâ muhafaza ediyor. Tabiî, buna ancak çok gerideki bir hatta çekilmekle muvaffak olacağız. Bu geri çekilmenin de gayet büyük bir intizam içinde yapılması şart.

STALİN LE ANLAŞMAK MÜMKÜN MÜ?

Stalinle ileride anlaşmaya yanaşmak acaba mümkün müdür, diye Führer'e sordum. «Şimdiki halde değildir» diye cevap verdi. Esasen o, İngilizlerle anlaşmanın Stalinle anlaşmaktan daha kolay olduğu kanaatinde.

Führer': «Bir gün olacak İngilizlerin akılları başlarına gelecek,» diyor ama, ben şimdiki halde bunu pek mümkün göremiyorum.

Churchill, tabiî, bu harpte İngiltere'nin emperyalist emellerini tahakkuk ettirmeye çalışıyor. Sicilyayı ele geçirmesi kendisine bu hususta iyi imkân da vermiş oluyor. Sicilya İtalyaya bir daha iade edilmiyecektir. Çünkü Sicilyanuı, ihtimal Calabria ile beraber, İngiliz İmparatorluğunun Akdenize hâkim olmasına ve bu hâkimiyeti ilelebed muhafaza etmesine yarıyacak mahiyette bir mevkii vardır.

Şüphesiz, İngilizler Sardunya ile Korsika'ya da el atacaklardır. İngiltere harpten bu ganimetlerle çıkacak olursa bir hayli şey kazanmış sayılabilir.

Führer o zaman İngilizlerle anlaşmanın mümkün olacağı fikrinde. Fakat ben şahsan Stalin'le anlaşmanın daha fazla mümkün olduğu kanaatindeyim. Çünkü Stalin Churchill'den daha pratik bir politikacıdır. Churchill ise, romantik bir maceraperesttir; onunla mantık dairesinde konuşmak kabil değildir.

Führer, hava durumu hakkında ümidvar bulunuyor ve iki, üç aya kadar havalarda tekrar üstünlüğü ele alacağımızı söylüyor. Son haftalar zarfında müdafaa kuvvetimiz son derece artmış bulunuyor. Bombardımanlara mukabele için yaptığımız hazırlıklarda gittikçe ilerliyoruz. Fakat maalesef, İngilizlerin Peenemünde'ye (Peenemünde, Baltık denizi kıyısında, Stattın civarında bir limandır. Almanların en gizli silâh araştırmaları ve uçar bomba tecrübeleri burada yapılıyordu.) yaptıkları akınlar hazırlıklarımızı bir ay, hattâ iki ay geriye attı. Onun için, mukabele hareketlerine ancak ocak ayının sonlarında başlıyabileceğiz.

HİTLERİN SON ÜMİDİ

Führer'in ümidi. en fazla, uçar bombalarda. Bu sayede İngiltere karşısındaki vaziyetimizi kökünden değiştirmek kabil olabilir, diyor.

Yine ona göre, yakında İngiltere'nin sis mevsimi başlayacaktır ki, bu da işimizi bir bakıma kolaylaştıracaktır.

Denizaltı harbinden de Führer çok şeyler bekliyor. İngilizlerin radar âletlerini tesirsiz kılan yeni teçhizat çok iyi netice verdi. Bu icadın tatbikine başladığımız gündenberi artık denizaltı kaybı vermiyoruz.

Şimdiki halde, bu teçhizattan elimizde kâfi derecede yok. Onun için, seferden dönen deıizaltılarındaki âletleri alıp yeni yola çıkacaklara takıyoruz.

Führer, yakında çok daha muvaffak denizaltı harekâtı yapacağımıza emin, Yapabilirsek herhalde çok iyi olur. Führer, umumiyetle, nikbin. Hattâ, bana kalırsa, birçok bakımlardan lüzumundan fazla nikbin.

Bence, nihayet iki düşmandan birine yanaşmak zorunda kalacağız. Almanya şimdiye kadar ki cephede birden harp etmemiştir. Böyle bir harbe uzun müddet mukavemet edebileceğini hiç sanmıyorum.

BOLŞEVİK BİR AVRUPA'

Gene bana kalırsa, İngilizler, ne olursa olsun, Avrupa'nın Bolşevikleşnıesine razı olamazlar. Hattâ, nasyonal sosyalist bir Avrupa' ile Bolşevik bir Avrupa' arasında tercih yapmak zorunda kalacak olurlarsa hiç şüphesiz nosyonal sosyalist Avrupa'yı tercih edeceklerdir.

Fakat şimdiki halde İngilizler nasyonal sosyalist Almanya'nın da, Bolşevik Rusya'nm da bitap düşeceğini ve Avrupa'ya kendilerinin hâkim olacağını umuyorlar. Bir gün gelecek, bunun mümkün olamıyacağını, nasyonal sosyalizme karşı biraz yumuşarlarsa Bolşeviklikle karşılaşmaya mecbur olacaklarını anlıyacaklar. O zaman, tabiî, bizimle anlaşmaya bakacaklar.

Bu takdirde Churchill'in, mevkiini muhafaza edebileceğini hiç sanmıyorum. Yerine Eden'in geçeceği muhakkak. Fakat

Eden'e bolşeviklik, Churchill'den daha fazla bulaşmıştır.

Muhakkak olan bir şey varsa o da şu: İtalyanlar harbi artık tamamıyla kaybetmiş bulunuyorlar. Mussolini tarihe son Romalı olarak geçecek. Onun arkasında kof bir millet varmış. Bunu daha evvel idrâk etmemiz lâzımdı.

NASYONAL SOSYALİZMDE DEĞİŞİKLİK

Nasyonal Sosyalizmde bazı yenilikler yapılması lâzım. Halkla olan münasebetlerimizi daha fazla İçtimaî bağlarla kuvvetlendirmek icap ediyor.

Führer'i millete hitaben bir nutuk vermesi için çok zorladım. Fakat, İtalyadaki vaziyeti henüz vazıh bir şekilde anlatamayacağı için, konuşmaya lüzum görmüyor. Doğru ama, halk ,da daha fazla bekliyemez ki.

Führer içimizden bazılarını akşam yemeğine alıkoydu.

Göring, İtalya'nın yaptığı ihanete müthiş kızıyor. Aramızdakilerin hepsi, bunun böyle olacağını zaten evvelden tahmin ettiğini söylemekte! Fakat, hiç biri vaziyeti kâfi derecede tahmin: edememiş ki, hepsi son derece şaşırıp kaldılar!

Göring, şimdi hava muharebeleri bakımından eskisinden daha ümidvar bulunuyor. Hattâ, bana kalırsa, lüzumundan fazla ümit besliyor.

Sabahın dördüne kadar konuştuk. Führer'în Blondi adında büyük bir köpeği var. Onunla çok iyi eğleniyor. Bu köpek şimdi onun en sadık arkadaşı vaziyetinde. Şaşılacak şey: Bu hayvan, Führer'e o kadar alışmış ki! Bu suretle Führer, yanında her zaman için canlı bir mahlûk bulmuş oluyor.

İNŞALLAH DOĞRUDUR!

11 EYLÜL 1943 — «Economist» te bahse değer bir makale çıktı: Berlin' üzerine yapılan hava akmlannın İngîltereye çok pahalıya mal olduğu ileri sürülüyor. İngilizlerin uğradıkları kayıplar o kadar ağırmış ki, buna uzun müddet dayanmalarına imkân yokmuş. İnşallah doğrudur!

Çar Boris'in zehirlenmesine dair Alman doktorlarının buldukları delilleri Führer Prens Kiril'e bildirmek istiyor. Onun kanatine göre, bu zehirlenme işinde İtalyan Sarayının parmağı bulunuyor. Bu şüpheyi veren bir şey daha var:

Bütün İtalyan kral ailesi arasında en korkunç kadın olarak tanınmış olan Prenses Mafalda, Kral Boris'in ölümünden birkaç hafta evvel Sofyada bulunuyordu. Bu Prenses, Bulgar Kraliçesinin kız kardeşidir (Prenses Mafalda 1945'te bir nazi tecrid kampında ölmüştür.).

İtalyan krallık ailesi dört bir tarafa kaçıştı. Bu arada veliahd da bir adaya gitmiş.

GİZLİ BİR TELEFON KONUŞMASI

Churchill'le Eden arasındaki bir telefon muhaveresini öğrenmeğe muvaffak olduk. Bu konuşma esnasında Eden, İtalyan veliahdının İngilizlere bir takım müşkülât çıkardığından acı acı şikâyet ediyor. Şikâyeti de şu: Veliahd, yaver olarak yanma bir İngiliz subayını almak istemiyormuş.

Biz öğle yemeğinde iken Jodl yeni haberlerle geldi. Romadaki garnizon, en iyi muhafız kıtaları da dahil olmak üzere, Kesserling'e teslim olmuş. Şimdi Alman kıtaları Romaya doğru yürüyorlar. Şimali İtalyadaki şehirlerin çoğu bizim elimizde. Bu suretle, İtalya bahsinde emniyetimiz için en mühim olan meseleler halledilmiş demektir.

MUSSOLİNİ ZEHİRLENDİ Mİ?

Bugünkü konuşmamızda da Führer, Prenses Mafalda'nın İtalyan sarayındaki en hilebaz kadın olduğu hakkındaki kanaatini tekrar ileri sürdü. Onun, eniştesi Boris'i öbür dünyaya gönderebilecek tıynette bir insan olduğunu söylüyor. Hattâ, gene Führer'e göre, İtalyan plütokratları Mussolini'ye de zehir vermiş olabilirler; zira Mussolini'nin hastalığı da esrarengiz bir mahiyet taşıyor.

Bizim de başımıza böyle şeyler gelmesi ihtimaline karşı Führer bazı tedbirler alınmasını tavsiye etti. Bu arada, Alman ordu teşkilâtındaki bütün Alman prenslerinin vazifelerine son verilecek.

Eski hükümdar ailelerine ait bütün binaların da mümkün olduğu kadar süratle müsadere edilmesi teklifinde bulundum. Führer bunu da kabul etti.

Mussolini meselesine gelince; onu kurtaramazsak ben şahsen çok üzülürüm. Fakât bu teessürüm sadece hissî bakımdan. Siyasî bakımdan hiç de bir kayıp sayılamaz.

«İTALYAN KRALI ELİMİZE GEÇSE...»

12 EYLÜL 1943 — Alman vatla İtalyaya karşı tarif edilmez bir nefret var. Kral elimize düşse kurşuna dizdirmemek bizim için âdeta imkânsız olacak, çünkü Alman milleti muhakkak ki, kralın idamını istiyecektir.

İtalyan ihaneti günlerinde resmî dairelerde, hattâ parti teşkilâtında bile, ileri geri söylenenler olmuş. Umumun önünde: «Harbi kaybettik» veya «Hitler mağlûp oldu» gibi lâkırdı edenleri mahkemeye vereceğim, yahut tecrit kampına göndereceğim.

MUSSOLİNİ NASIL KAÇIRILDI?

13 EYLÜL 1943 — Bu akşam iyi bir haber aldık: Duçe'yi kurtarmaya muvaffak olmuşuz. S.D. talebe paraşüt kıtalarile

WaffenS.S. bu suretle büyük bir kahramanlık göstermiş oldu.

Duçe halen Viyana yolunda imiş.

Gece varışına doğru Führer bana telefon etti. Duçe'nin kurtarılmasına çok memnun.

Duçe, Apenin dağlarının en yüksek tepesinde küçük bir dağ otelinde mevkuf bulunduruluyormuş. Kurtarma teşebbüsü plânörlerle yapılmış. Planörlerden biri, otelin 20 metre kadar ilerisine iniyor. Mussolini oteldedir. Kapının önünde İtalyan karabinyerleri nöbet beklemektedir. Fakat bizim askerlerimiz son derece anî bir hareketle, onları bertaraf edip içeri dalıyorlar.

Bir iki dakika sonra Duçe, artık serbestti. Tabiî, son derece memnun ve mütehassis olmuş. Bilhassa Alnıan askerleri tarafından kurtarılmış olması çok hoşuna gitmiş.

Duçe, Apenin dağlarındaki mahpesinden kurtarıldıktan bir iki saat sonra Viyanaya varmış bulunuyordu. Führer bana telefon etmeden az evvel onunla telefonla konuşmuş, Führer'in bana

anlattığına göre Duçe, hâdiselerin aldığı şekil karşısında çok derin bir keder duyuyormuş. Bilhassa son vaziyet sinirlerini sarsmış, Führer'e, çok yorgun ve bitkin bir halde olduğunu, şimdiki halde uzun bir uykudan başka bir şey düşünmediğini söylemiş.

MUSSOLİNİ'NİN NÜFUZU KALDI MI ?

Hâlâ, geniş ölçüde bir siyasî faaliyette bulunabilecek iktidarda mı, değil mi, yakında öğreniriz. Führer bu fikirde.

Duçe'nin kurtarılmasına, İnsanî bakımdan, ben de sevindim. Fakat onun hâlâ siyasî bir nüfuzu olabileceğini hiç zannetmiyorum. Bilâkis, bence, Duçe bir kere ortadan kalktı mı, İtalyada vaziyeti düzeltmek ve bütün hâkimiyeti kendi elimize almak daha kolay mümkün olur.

Halbuki, Duçe gene ortaya çıkınca İtalya millî bir hükümet kurmaya kalkacak, bir çok bakımlardan kendisine karşı bazı taahhütlere girmemiz icap eden bir devlet çıkacak.

Bu, hoş bir şey olmasa gerek!

Fakat, bu sonra düşünülecek bir mesele. Şimdiki halde ben şu kanaatteyim ki, yıldızımız tekrar parladı. Maamafih, bunu açıkça söylemeğe korkuyorum.

HAYRET VE HAYRANLIK

14 EYLÜL 1943 — Duçe'nin, âdeta piyeslerde olduğu gibi bu şekilde kaçırılması düşmanın üzerinde bile büyük bir tesir husule getirmiş. Bir çok yerlerden aldığımız haberler bunu gösteriyor. Bilhassa İngilizler derin bir hayret içinde. Adeta, neye uğradıklarını şaşırmış gibi bulunuyorlar ve habere inanamayacakları geliyor.

Hâdise Japonyada da büyük bir heyecan ve alâka uyandırdı. Japonlar, Almanya'nın gösterdiği bu cesaret ve kahramanlığı derin bir hayranlık içinde takdir ediyorlar, askerlerimizin muvaffakıyetini lâyıkile övüyorlar,

Faşitlere gelince; onların da şimdi bütün ümitleri Duçe'de. Gözlerini ona dikmişler, ne söyliyeceğini, ne emir vereceğini bekliyorlar. Onun kararlaştıracağı plânı tatbik için çalışmaya hazır bulunuyorlar.

Fakat, bu ümitleri tahakkuk edecek mi, bilmiyorum. Hatta, pek sanmıyorum, diyebilirim; çünkü Duçe âdeta hasta bir halde. Son derece bitkin ve bezgin bir vaziyette bulunuyor. Onun derhal harekete geçmesini, yeni bir faaliyete önayak olmasını pek bekliyemeyiz. Buna muktedir olabilmesi bir zaman meselesidir. O zamana kadar da hâdiseler ne şekil alır, bunu tahmin etmek biraz güç.

Berlin' üzerine İngilizler tarafından yeni bir hava akını yapıldı. Bu bombardıman esnasında yıkılan binalar arasında Plötzensce hapishanesi de var. Bina yıkılınca, ölüme mahkûm bulunan mahpuslar kaçmaya muvaffak olmuşlar.

RUSYA'DA RADYO YASAĞI

15 EYLÜL 1943 — Esirlerin anlattıklarına göre, Sovyetler Birliğinde son zamanlarda halkın maneviyatı hayli düzelmiş. Buna da sebep, muhakkak, son iki aydır cereyan eden muharebelerde Kızılordunun oldukça mühim muvaffakiyetler kazanmasıdır.

Yazık ki, Sovyetler Birliği halkına radyo ile hitap etmemize imkân yok. Bu propaganda silâhından mahrum bulunuyoruz. Sovyetlere propagandamızı dinletebilseydik propaganda yolu ile her halde epey şey kazanabilirdik.

Fakat Kremlin kurnaz davrandı: Halkın, yabancı radyolarını dinlemesini yasak etti. Ahali sadece kendi radyolarını dinlemek zorunda bulunuyor. Onun için, sesimizi onlara duyurmanın, propagandamızı kulaklarına kadar vardırmanın imkânı yok.

MUSSOLİNİ GELDİ

Duçe genel karargâha geldi.

Führer, Duçe'ıin oğlu Vittorio ile beraber, kendisini barakasının önünde karşıladı. Kucaklaştılar.

Onların birbirleriyle nasıl kucaklaştıklarını görüp de heyecan duymayacak bir insan tasavvur edemiyorum. Bu, hakikaten, insanın kalbini heyecana boğan bir manzara idi.

Führer'le Duçe, bu hararetli karşılaşma sahnesinden sonra, başbaşa görüşmek üzere içeri çekildiler.

16 EYLÜL 1943 — Tıp talebesinin sayısı diğerlerine nisbetle son derece arttı. Bunun sebeplerinden biri de tıp talebesinin bir müddet için askerlikten muaf tutulmasıdır. Onun için, gençlerin tıbbı tercih etmelerini yalnız bu mesleğe karşı alâka olarak değil, ayni zamanda, cephede çarpışmaya karşı bir alâkasızlık olarak karşılamak lâzım.

Buna mukabil, fen ve tabiat şubelerindeki talebe sayısının azalması insanı telâşa düşürecek mahiyettedir. Tıp talebesine verilen imtiyazın diğer şubelere de teşmili her halde çok iyi olur.

MUSSOLİNİ BEYAZ PERDEDE

18 EYLÜL 1943 — Duçe'nin kurtarılışına dair çok meraklı bir havadis filmi gördüm. Filmde Duçe de oldukça uzun bir müddet perdede görünüyor. Arkasında sivil elbise var. Gayet şaşkın bir vaziyette duruyor. Yüzünde mustarip bir ifade göze çarpıyor.

Bugüne kadar Berlin'den bir milyon kişi tahliye edildi. Teşkilât bakımından bu, muazzam bir muvaffakiyetti!.

ZAYİAT BİL.ÂNÇOSU

20 EYLÜL 1943 — 22 Haziran 1941 den 31 Ağustos 1943 e kadar, Lehistan müstesna olmak üzere, doğu cephesinde verdiğimiz zayiat şu şekilde tesbit edildi:

548,480 ölü (18,512 si subay); 1,998,991 yaralı (51,670 i subay) 354,967 kayıp (11.597 si subay); yekûn 2,902,438 (81,779 u subay).

Tuhafımıza giden bir şey varsa o da şu:

Doğu cephesinden gelen her asker, kendisini Bolşevik askerinden üstün görüyor. Onların iyi çarpışmadıklarını, iyi teçhizli olmadıklarını, askerlik ilminden anlamadıklarını söylüyor. Buna rağmen, biz mütemadiyen geriliyoruz. Bu nasıl oluyor, anlayamıyorum.

«Vadim o kadar yeşildi ki» isimli İngiliz romanını okuyorum. İngilizlerin zihniyetini göstermek bakımından çok mühim bir kitap. Orada, İngiliz milletinin nasıl düşündüğünü, neler hissettiğini görüyoruz. Onun için, İngiltere'nin Bolşevikleşmesi tehlikesini ben şahsen uzak görüyorum. İngiliz zihniyeti, milli an'anelere çok bağlı bulunuyor.

http://tr.wikipedia.org/wiki/Vadim_O_Kadar_Ye%C5%9Fildi_Ki_(roman)

http://tr.wikipedia.org/wiki/Vadim_O_Kadar_Ye%C5%9Fildi_ki_(film)

"KENDİMİZE GÜLDÜRÜYORUZ"

21 EYLÜL 1943 — Japonlar Salamaua'nın tahliyesine muvaffak olduklarını bildiriyorlar. Bu «muvaffakiyetli tahliyeler» Mihver devletlerinin başlıca lâkırdısı oldu. Bu tâbiri artık kullan-masak iyi ederiz. Çünkü her seferinde kendimize güldürüyoruz.

Doğu cephesi haritasına bakınca insanın tüyleri diken diken oluyor: Geçen sene bu vakitler elimizde bulunan toprakla bugün hâkim olduğumuz yerleri mukayese edince ne kadar gerilediğimizi açıkça görüyoruz. Çok geriledik.

22 EYLÜL 1943 — Doğu cephesinde vaziyet çok fena. Geri çekilme hareketlerimiz artık intizamını kaybetti. Asker, gayrı muntazam bir şekilde ve süratle geriliyor. Bu yüzden, tabiî

bir' çok silâh ve malzeme kaybediyoruz. Yeniden çok buhranlı bir devreye girmiş bulunuyoruz.

MUSSOLİNİ İNTİHARA KARAR VERMİŞTİ

Duçe'nin yakınlarından birisi, onun ne şekilde mahpus tutulduğuna dair tafsilât verdi. Bu zatın anlattığına göre, Duçe kendisinin İngilizlere veya Amerikalılara teslim edileceğinden çok korkmuş ve böyle bir tehlike karşısında kalacak olursa intihara karar vermiş.

23 EYLÜL 1943 — Führer'in genel karargâhına geldiğimiz zaman bizi Borinamı karşıladı. Bu arada bana fena bir haber verdi: Minsk bölgesindeki komutanımız Kube ölmüş. Yatağının altına evvelden yerleştirilen saatli bomba geceleyin patlamış ve adamcağız tam manasıyla parça parça olmuş.

Bu da gösteriyor ki, doğuda işgalimiz altında bulunan yerlerde nasyonal sosyalistler hiç de emniyette bulunmuyorlar. Hayatları her an için tehlikededir ve onları her an ölüm beklemektedir.

«BOLŞEVİK CİNAYET DALGASI»

Dün gece işgal altındaki başka yerlerde de muhtelif kimselere karşı suikast teşebbüsleri yapılmış. Fakat bunlar, pek o kadar mühim şahıslar değil. Hülâsa, Bolşeviklerin yeni bir cinayet dalgası hareketine başlamak istedikleri anlaşılıyor..

Führer bu sabah, her zamanki gibi gene gezintiye çıkarken, beni de çağırdı. Beraber bir müddet dolaştık. Son haftalar zarfında topladığı ve biraz daha iyileştiği görülüyor. Hemen hemen tamamıyla kendine geldi ve eski halini buldu, diyebilirim. Hele geçen seneki hali ile mukayese edilecek olursa farkın çok büyük olduğu derhal göze çarpıyor.

Bunda, hayatındaki değişikliğin her halde büyük bir rolü var. Geçen sene odasına kapamış, hiç bir yere çıkmazdı. Şimdi ise, hiç olmazsa biri sabahleyin biri öğleden sonra olmak üzere iki kere açık havada dolaşmaya çıkıyor.

MIKNATISLI TORPİLLER VE BOMBALAR

Bu sabahki gezintimiz çok iyi geçti. Führer bana iyi haberler verdi: Denizaltı harbinde yeni bir safha başlıyor. Yakında geniş ölçüde hücumlara geçeceğiz.

Yeni tip mıknatıslı torpillerimiz çok iyi netice verdi. Son olarak dokuz muhribin batırılması bu torpiller sayesinde mümkün olmuştur. Führer, bu torpillere çok ehemmiyet veriyor ve bu hususta büyük ümitler besliyor.

Hava akınlarına gelince: İngilizlerin bombardımanları eski şiddetini kaybetti. Buna, tabiî, Führer çok memnun. Sebebini daha ziyade hava şartlarında buluyor ama, müdafaa tedbirlerimizin eskisine nazaran takviye edilmiş olduğunu da teslim ediyor.

Führer, mıknatıslı torpiller kadar mıknatıslı bombalara da çok güveniyor ve bunların tatbikına başlandıktan sonra düşmana karşı büyük bir üstünlük elde edeceğimize emin bulunuyor.

Miknastılı bombalar yakında filiyat sahasına konulacak. Führer eskiden olduğu gibi şimdi de, İngilizlere karşı şiddetli mukabil hareketlerde bulunmamıza taraftar. İngilizlerin, yaptıkları akınlarda bizim uğradığımız zarara onların da uğratılmasının ve kendilerine güzel bir ders

verilmesinin lâzım geldiğini söylüyor. Uçar-bombalar bilhassa bu iş için hazırlanıyor. Hakikaten, bunlarla güzel bir öc alacağız.

İNTİKAM SİLÂHLARI

Führer, İngilizlere karşı büyük ölçüde mukabil taarruza gelecek senenin ocak ayı sonlarında, olmazsa şubat başında geçebileceğimizi hesaplıyor.

Uçar-bombalarda elektrik şuaı sisteminden ayrılmamız işleri daha fazla kolaylaştırdı. Bu suretle, bomba havada iken İngilizlerin teknik bir usulle mâni olmaları ihtimali de ortadan kalkmış oldu.

Denizaltı muharebeleri inkişaf eder ve intikam silâhlarımız tatbikat sahasına konulabilirse, İngilizleri harpten yorgun düştükleri bir sırada iki taraftan vurmuş olacağız.

Bu suretle, İngilizlerin harp karşısındaki durumlarını belki de kökünden değiştirmek kabil olur.

Bugün ilk defa olarak Führer'den öğrendim: Büyük uçar-bombalarımız 14 ton ağırlığında imiş. Öldürücü bir silâh olduğu muhakkak. Bunların biri Londra üzerine indiği zaman İngilizler kimbilir ne büyük bir korku ve telâşa kapılacaklar!

İNGİLTERE HENÜZ SARSILMADI

Führer, şimdiki halde müzakere yolU ile hiç bir netice elde edilemeyeceğine kani bulunuyor. Ona göre, İngiltere henüz kâfi derecede sarsılmamıştır, harpten de lâzım geldiği şekilde yorgun düşmemiştir. Onun için, müzakereye yanaşmaz. Böyle bir teklif bilâkis aleyhimize olur, çünkü İngiltere bunu, bizim zayıfladığımıza hamledecektir.

Doğudaki vaziyet de, müzakere talebinde bulunmamız için, tabiî, hiç müsait değil. Hâlen, Stalin ağır basıyor. Vaziyete hâkim olanın müzakere teklifinde bulunması kolaydır. Şartları kabul edilmezse taarruzu şiddetlendirmesinden korkulabilir. Fakat zayıf vaziyette bulunan, mütemadiyen gerilemekte olan bir tarafın, müzakerelere hazır olduğunu bildirmesi kabil değildir. Ne kadar müsait şart ileri sürse karşı tarafı razı edemez. Çünkü diğer taraf, onun daha fazla zayıflamasını, dahi müsait şartlar teklif etmesini bekler.

Onun için, bizim şimdi yapacağımız tek şey şudur: Her neye mal olursa olsun, bütün tehlikeleri göze alıp, bu buhranlı safhaya mukavemete çalışmak.

Führer'in ileri için ümidli olduğunu görmek insanın içine rahatlık veriyor. Harbin başındanberi onu nadiren bu kadar hareketli ve canlı görmüşümdür.

MUSSOLİNİ İKTİDARDAN DÜŞÜNCE

Führer, Duçe'nin ziyareti hakkında bana tafsilât verdi. Duçe'nin Führer üzerinde, son buluşmalarındaki kadar iyi bir tesir bırakmadığı anlaşılıyor. Bunun başlıca sebebi belki de şudur: Duçe bu sefer Führer'in karşısına her türlü kuvvet ve iktidardan mahrum bir insan olarak çıkmış bulunuyor. Onun için, Führer'in onu daha derin bir tetkikten geçirdiği muhakkak. Buna hakkı da var.

Führer, Duçe'nin şimdi, ilk iş olarak, kendisine ihanet edenlerden intikam almayı düşüneceğini bekliyordu. Halbuki Duçenin böyle bir şeyi düşündüğü bile yok. Bu da onun azim ve iradesinin ne kadar mahdut olduğunu göstermeğe kâfi.

CİANO, ZEHİRLİ MANTAR :

Duçe, Führer ve Stalin gibi ihtilâlci bir adam değil. Üzerinde, kızı Edda'nın ve onun yoluyla damadı Ciano'nun çok fena tesirleri olduğu muhakkak. Edda, Duçe'nin Ciano hakkmdaki fikirlerini kökünden değiştirmeğe muvaffak olmuş. Bunun neticesinde Duçe, Ciano ile barışmış. Yani, bu zehirli mantar yeni kurulan Faşist Cumhuriyetçi partinin de ortasına dikilmiş bulunuyor.

Führer'in Duçeden yana bu derece sukutu hayale uğradığını şimdiye kadar hiç görmemiştim. Führer artık iyice kanaat getirmiş: «İtalya, dün de bir devlet değildi, bugün de değildir, yarın bir devlet olamayacaktır» diyor.

Duçe, bütün bu fena tecrübelerden sonra talihini gene kızı Edda'nın eline teslim ederse siyasî bakımdan kendisine yardım etmenin imkânı yoktur. Çünkü Edda âdi ve alçak kadının biridir.

MUSSOLİNİ HASTA DEĞİL

Hakikatte Duçe hiç de zannedildiği kadar hasta değil. Profesör Morell hiç bir mühim veya tehlikeli hastalık bulamamış. Hele frengi olduğu tamamıyla asılsızmış.

Morell, onda sadece bir deveran bozukluğu bulmuş. Böbreklerinde de fazla çalışmaktan ileri gelen bir muvazenesizlik varmış. Yani, hepimizin az çok mustarip olduğumuz ve bilhassa bu-günün siyaset adamlarında görülen bir rahatsızlık.

Genel karagâhta bugün, büyük bir ahenk içinde geçti. Yalnız Führer'in Duçe'ye karşı duyduğu kızgınlık müstesna. Bu hususta tamamıyla sukutu hayale uğradığı muhakkak.

Duçe'nin, aile bakımından tahlihi olmadığını ve bu yüzden çok şey kaybettiğini söyleyebilirim.

Karısı Rachele, Edda'yı hiç sevmiyor. Ona âdeta düşman gibi, nefretle bakıyor. Bunun sebebini anlamak zor değil.

Birkaç gün evvel Edda Führer'le görüşmeğe geldi. Çok fena bir intiba bıraktığı anlaşılıyor. Führer'den bütün istediği şey, İspanya yolile Cenubî Amerika'ya gitmek için müsaadeden ibaret. Bu münasebetle halledilecek bazı meseleleri var.

EDDA NIN BİR TEKLİFİ

Ciano İtalyadan gelirken 6 milyon liret getirmiş. Edda bunları pesetaya tahvil etmek istiyormuş. Aradaki farkı Führer'e vermeğe kalkışmış. Bu nezaketsizlik Führer'i müthiş kızdırdı.

Ciano hatıralarını yazmak niyetinde. Führer, bu gibi hatıraların, bizi küçültecek bir tarzda yazılacağını düşünüyor ki. hakkı da var. Ciano da her halde öyle yapacak; zira, aksi takdirde satacak yer bulamaz.

Onun için, Ciano'yu Almanya'dan dışarı bırakmak hiç de faydalı bir şey olmayacak. Hiç olmazsa şimdiki halde bizim nezaretimiz altında kalmalıdır.

Bütün bunlar Duçe nin etrafını ne alçak insanların sarmış olduğunu gösteriyor. Eğer Duçe bazı ailevî mülâhazalarla hareket etmemiş olsaydı, muhakkak ki, Ciano'yu idam ettirir, kızını da kamçı ile döverdi. Halbuki şimdi bunun tamamıyla aksini yapıyor, ailesi efradı arasında herkesin birbirini sevdiğini iddiaya çalışıyor.

Maalesef, İtalya böyle mühim günler yaşarken Rommel apandisit ameliyatı geçirmek zorunda kaldı. Öyle olmasaydı muhakkak ki. Salemo'da vaziyeti kendi kontorlü altına alırdı.

KARAGÂH PARAŞÜT HÜCUMUNA UĞRARSA...

Paraşütçülerin yapmaları muhtemel bir hücuma karşı genel karargâhta kâfi derecede müdafaa tedbirleri alınıp alınmadığını Führer'e sordum. Çünkü, beklenmedik bir anda yapılacak bir paraşüt hücumunun, ne kadar kolaylıkla muvaffak olduğunu Mussolini'nin kurtarılması çok güzel bir şekilde ispat etmiş oldu.

Führer, genel karargâhtaki emniyet tedbirlerinin eskisine nazaran daha fazla takviye edildiğini bildirdi. Memnun oldum.

İKİ TARAFTAN BİRİLE ANLAŞMAK LÂZIM

Akşam yemeğinde Führer'le beraberdim. Sofra başında kendisiyle muhtelif mevzular üzerinde konuşmak ve birçok bahislere dair fikirlerini öğrenmek fırsatını buldum.

Bu arada sorduğum suallerden biri şudur:

«— Churchill'le müzakerelere girişmek kabil değil midir? yoksa böyle bir şeye yanaşmamayı kat'î bir esas olarak mı kabul ediyorsunuz?»

Führer cevap verdi:

— Churchill. kendi görüşlerine o kadar bağlıdır ve bize karşı duyduğu düşmanca hislere o derece saplanmıştır ki, onunla müzakerelere girişmekten hiç bir fayda çıkmaz. Zira, Churchill'in hareketlerine âmil olan şey, akıl ve mantık değil, nefret ve hissiyattır.

İkisinden birile müzakerelere girişmek zarureti hâsıl olursa Führer, Stalhı'i tercih edeceğini söylüyor. Fakat, bu görüşmelerin de hiç bir neticeye varmıyacağını biliyor, çünkü kendisinin Doğuda istediği şeyleri Stalin'in vermeyeceğine emindir.

Bu görüşmemiz esnasında Führer e, iki taraftan birile muhakkak anlaşmamız lâzım geldiğini söyledim.

İngiltere harbten ne zaman bıkkınlık getirecek veya bitap düşecek de anlaşmaya yanaşacak? Bunu tayin etmek, tabiî, güç bir şey. Fakat en nihayet sulh istiyeceği şüphesiz. Onlar da insan, dört sene harbettikten sonra kimsede harbe karşı heves kalmaz. Biz de sulh için büyük bir iştiyak duyuyoruz.

Führer de bu fikirlerime iştirak ediyor.

Göring'in sanat hakkındaki fikirlerini Führer hiç beğenmiyor. Hele Frau Göring'in tiyatro meseleleri üzerinde bilgiçlik taslaması son derece zıddına gidiyor.

Akşam, Mareşal Keitel'in yaş günü münasebetile çay verildi. Sivil olarak bir ben vardım.

Bu generaller toplantısında Führer gene Rusya' meselesini ortaya attı. Fakat bu mevzu üzerinde benimle konuştuğundan daha kapalı ve ihtiyatlı bir şekilde konuştu.

İNGİLTEREYİ TERCİH ETMELİ

Bu işte benim salâhiyetim olsa, Moskova'dan ziyade Londra ile müzakerelere girişmeyi tercih ederim. Demokrat bir devletle anlaşmak daha kolaydır.

Esasen, İngilizler ruhî bakımdan, harbi seven bir millet değildir. Bundan başka, harpten artık az çok bıkmış vaziyettedirler, hattâ belki bitap bile düşmek üzeredirler.

Halbuki Bolşevikler böyle değil.

EDDA BABASINI TEHDİT EDİYOR

Führer, Edda Mussolini'nin, babasına yazdığı bir mektubu gösterdi. Bu kadar olur! Edda Mussolini, Bavyeradaki köşkünde vahşi bir kediye dönmüş. En ufak şeye kızıyor, kâse, tabak gibi şeyleri kırıyor, eşyayı parçalıyormuş.

Bu sefer, mektubunda babasından, bir keresinde telefonla konuşamadığı için, bir keresinde de istediği otomobili göndermediği için şikâyet ediyor. Babasına karşı manasız tehditlerde bulunuyor. Kendisine derhal yardım etmezse ve İtalya'ya göndermezse, onu elâlem önünde rezil edeceğini söylüyor.

Böyle büyük bir adamın kızının, babasına karşı bu şekilde hareket etmesi, doğrusu, akıl olacak şey değil.

Edda ve bilhassa Ciano, hakikaten Duçe'yi efkârı umumiye önünde müşkül vaziyete sokacak mahiyette bir şey biliyor mu? Ben de, Führer de bunu çok merak ediyoruz. Edda'nın her halde bir bildiği var. Aksi takdirde böyle bir tehdit mektubu yazamazdı.

Eğer hakikaten ortada öyle bir sır varsa, faşizm muammasının halli kabil olacak demektir. Duçe niçin daima Ciano'nun sözünü dinlemiştir? Bunu anlamanın imkânı yok. Sırlar açığa vurulacak olursa her halde bunu anlamak kabil olacak.

Muhakkak olan bir şey varsa o da şu ki, bu mektup yalnız Edda'nın aleyhinde değil, ayni zamanda Duçe'nin de aleyhinde bir vesikadır.

Duçe, kızını nasıl terbiye etmiş ki, böyle bir zamanda babasına bu şekilde bir mektup yazabiliyor!

Ciano'nun İspanyaya kaçmasına müsaade etmemesini Führer'e söyledim ve bu hususta nazarı dikkatini çektim. Çünkü Edda bu hususta müsaade vermesi için Führer'e mütemadiyen ısrar ediyor.

Edda, kendi iddiasına göre, kocasından ayrılmak niyetinde imiş ve onun İspanyaya gitmesini bunun için istiyormuş. Halbuki Ciano'nun niyeti başka: İspanyaya gidecek ve orada hatıralarını yazacak.

Bu hatıraların ne gibi şeyler olacağını tahmin etmek zor değil. Gayet eminim ki, bu pis alçak adam buradan ayrılalı daha bir ay olmadan bizim aleyhimizde yazmağa başlayacaktır.

Ciano faşizm hareketinin şeytanı, İtalyanın baş belâsıdır.

Führer, Duçe'ye, hiç olmazsa kendi ailesinde nizamı temin etmesi için ısrarda bulunuyor.

HİTLER, CİANO'NUN KENDİSİNE TESLİM EDİLMESİNİ STİYOR

Yukarı Bavyerada Ciano'ların komşusu olan Johst (Bir romancı) Führer'e birkaç mektup göndermiş. Onların neler yaptıklarına, nasıl yaşadıklarına dair malûmat veriyor. Umumiyetle onların hayatlarını son derece ayıplıyor. Asıl keşfettiği mühim şey şu: Bunların ikisi de tam mânasıyla değersiz kimseler; başka zaman olsa bunların hapse atılmaları icap ederdi, diyor.

Duçe Cianо'yu kendisine teslim etse, Führer çok memnun olacak. Yapacağı şey gayet basit: Ciano'yu derhal duvara yapıştıracak, karısı Edda'yı da ıslahhaneye gönderecek. Edda orada, her halde, kısa bir zamanda aklını başına toplar.

MAFALDA YAKALANDI

Emniyet teşkilâtımız Prenses Mia ile Prenses Mafalda'yı tevkife muvaffak oldu. İkisi de Savoya'da yakalandılar. Bu hususta verilen malûmata göre, Prenseslerin son derece küstah davrandıkları, etrafındakileri tahkir ettikleri anlaşılıyor. Fakat gönderilecekleri yerde iyi bir ders görecekleri muhakkak.

Generaller, ayrıldıkları zaman vakit, gece yarısını hayli geçmişti. Onlar gittikten sonra Führer, beni yanına çağırdı. Gene başbaşa görüşmek imkânını buldum. Harita odasında dört saat konuştuk. Bir çok meseleleri gözden geçirdik. Bu arada İtalyan meselesini de bizim icin en mühim olan cephelerinden ele aldık. Karşılıklı münakaşa ettik, mütalâalarımızı ileri sürdük.

CİANO'NUN ELİNDEKİ SİLÂH

Führer'e göre, bir vakitler bizi tek başımıza bırakmayı ve aradaki anlaşmayı kale almamayı bizzat Duçe bile aklından geçirmiştir. Bu hususta elinde delil yok ama, kanaati gayet kuvvetli. Cianо ile karısının, Duçe'yi tehdit ederken güvendikleri sırrın bu olabileceğini söylüyor.

Duçe, hakikaten böyle bir şey düşünmüş olabilir. Fakat ben, Ciano ile Edda'nın, onu, ifşa ederiz, diye korkuttukları sırrın bu olduğunu zannetmiyorum. Bence, Edda'nın, babasına yazdığı tehdit mektubunda ima ettiği sır başka bir şey olacak. Benim kanaatime göre bu, ya cinayet gibi mühim bir suçtur, yahut da, ifşa edildiği zaman kendisini İçtimaî ve siyasî bakımdan müşkül vaziyete sokacak bir sırdır. Belki de bir aşk macerası, yahut bir para meselesidir.

Hasılı, bu iş son derece garip bir şey olsa gerek. Onun için, bizim, bu meseleyle ilgili olanların hepsini sıkı bir tarassut altında bulundurmamız ve bir felâkete meydan vermemeğe çalışmamız lâzım.

«MUSSOLİNİ'Yİ HER NE KADAR SEVERSEK DE...»

Bu işe evvelâ Duçe'nin siyasî nüfuzunu yavaş yavaş kırmakla başlamalıyız. Kendisini şahsen çok sevebiliriz; bize yaptığı hizmetleri takdir edebiliriz. Fakat, her şeyin bir haddi vardır. Bilhassa Almanya'nın menfaatleri bahis mevzuu olunca bu sevgi ve takdir ancak bir yere kadar gider dayanır; ondan ötesine gidemez.

Edda Mussolini, babasına yolladığı o tehdit mektubile eğer edebiyat yapmıyorsa ve bu işin hakikaten bir aslı-esası varsa ihtimalki faşizmin sırrı da bu meselede gizlidir. Bana kalırsa, bir gün olacak, nihayet bu meseleyi öğreneceğiz. O zaman, şimdi bizce meçhul olan bir sırrı halletmiş ve bir çok şeyleri hakikî çehreleriyle görmüş olacağız.

İNGİLTERE, UÇAR BOMBANİN SIRRINI ÖĞRENDİ

24 EYLÜL 1943 — Uçar bombalarımız sade İngiltere'de değil, bütün dünyada büyük bir akis uyandırdı. Muhtelif memleketlerden aldığımız haberlerde, bu bombaların hâsıl ettiği tesirin çok büyük olduğunu görüyoruz. Uçar bombalar hakkında halk arasında bir takım rivayetler almış yürümüş.

Ayrıca Churchill'in Avam Kamarasında bu hususta söylediği sözler de, uçar bombalar hakkındaki intibaı kuvvetlendirdi. Onları daha mühim bir silâh haline getirdi. Şimdi bütün dünya bundan bahsediyor.

Diğer taraftan, bazı Londra gazetelerinde, İngilizlerin uçar bombaların mahiyeti hakkında umumiyet itibariyle fikirleri olduğuna dair bir takım yazılar çıktı. Bu hususta esaslı malûmat verilmiyor ama, uçar bombanın İngilizler için bir sır olmaktan çıktığı işaret ediliyor.

MOSKOVA BERLİN GÖRÜŞMELERİ

Berlin'Le Moskova arasında sulh müzakerelerinin başladığına dair ortaya bir takını söylentiler çıktı ve bu rivayetin günden güne bütün dünyaya yayıldığı görülüyor. Tabiî, bu haberler baştanbaşa uydurma; hiç bir aslı esası yok. Fakat, bu da gösteriyor ki, Stalin, giriştiği sinir harbini daha fazla kuvvetlendirmek niyetinde.

Denizaltı harbini canlandırıp tekrar büyük muvaffakiyetler kazanırsak çok iyi olacak. Karada değilse de hiç olmazsa denizde düşmana galip gelsek bari. Bu zaferin sonunda koca bir krallık var.

25 EYLÜL 1943 — İngilizlerle Amerikalılar Napoli'yi ateşe verdiklerini ilân ederek övünüyorlar. Bu harbte kültür ve medeniyete karşı yapılan bu gibi vahşice hareketlerden dolayı insanın sevinç değil, teessür duyması lâzımdır. Hiç şüphe yok ki. gelecek nesiller, Avrupa'yı sürüklediğimiz felâket ve harabiden dolayı bizi lânetle anacaktır.

Esir düşen veya ölen Kızılordu askerlerinin, memleketteki ailelerine, ahbaplarına yazdıkları mektuplardan bazısını gösterdiler. Bu mektuplarda, onların hakikî bir mücadele zihniyetile çarpıştıklarını ispat eder mahiyette noktalara tesadüf ediliyor. Hiç birinde bıkkınlığa delâlet eden bir satır veya ima yoluyla olsun bir işaret bulunmuyor.

Bir kısım katolik ve protestan rahibi idama mahkûm edildi. Bunların suçu, Alman ordusunu ve ordu mensuplarını son derece fena şekilde tahkir etmiş olmaktır.

«Dik Yokuş» isimli kitabımın dizilmesine başlandı. Yalnız bu kitaba, geçen seneki bir çok makale ve nutuklarımı alamadın: çünkü, bunlarda istikbale dair yanlış tahminler yürüttüğüm görülüyor. Bu gibi yazıları bugün çıkacak bir kitaba koymak tabii doğru olmazdı.

İNGİLİZ KABİNESİ DEĞİŞTİ

26 EYLÜL 1943 — Churchill kabinesini yeni baştan kurmağa mecbur oldu. Kabineye aldığı yeni simalar arasında Beaverbrook var. Churchill ona Mührühas Bakanlığını vermiş. Bu (ayinin asıl mânası henüz anlaşılmadı.

Bombardımanlarda evini, eşyasını, hâsılı bütün malını, mülkünü kaybetmiş olanlara birer madalya verilmesini düşünüyorum. İleride, bombardıman felâketzedelerine emlâk ve eşya verilecek olursa, buna kimin hakkı olduğunu tesbit etmek, bu suretle kolaylaşacak.

29 EYLÜL 1943 — Esir düşen Amerika'n hava subaylarına sorulan suallere ve verdikleri cevaplara dair bir rapor aldım. Cevaplar hiç de Amerika'n hava kuvvetlerinin lehinde değil. Ver-dikleri cevaplardan, onların mümkün olduğu kadar çabuk memleketlerine dönmek istedikleri anlaşılıyor.

«İNTİHAR SEYAHATLERİ.»

Gene bu rapordan anlaşıldığına göre Avrupa'daki ihtilaflı meseleler bu Amerikalıları alâkadar etmiyor. Hiç birinin bunlara ehemmiyet verdiği yok. Yani harbe karşı bir heyecan duymuyorlar; mücadele zihniyetinden mahrum kimseler.

Amerika'lı havacılar, Almanya üzerine yapılan akmlarda uğradıkları kayıplardan da şikâyet ediyorlar. Almanya'ya yapılan her uçuşu «intihar seyahati» saydıklarını söylüyorlar.

Churcnill, bana kalırsa. Beaverbrook'u kabinesine hususî bir vazife ile Moskovaya göndermek için aldı.

Hakikaten, Beaverbrook eskidenberi İngiltere ile Sovyetler arasında bir anlaşma yapılmasına taraftardı. Onun için, Beaverbrook'un kabineye alınması Churchill'in, hiç olmazsa şimdiki halde ve ne şerait altında olursa olsun Londra ile Moskova arasında bir anlaşma yapmak arzusunda olduğuna delil sayılabilir.

(1943 senesi Ekim ayına ait hatıralar noksandır.)

RUSYA', AVUSTURYAYA İSTİKLÂL VERİLMESİNİ İSTİYOR!

2 KASIM 1943 — Stalin de Almanya'nın kayıtsız, şartsız teslim olması hakkında Churchillle Roosevelt'in yaptıkları teklifi kabul etti. Şimdi o da, Almanya ile başka türlü sulha yanaşmayacağını söylüyor.

Bundan başka Stalin şunları da istiyor:

Almanya ile İtalya, «harp suçluları» nı onlara teslim edecekler. Avusturyaya tekrar istiklâl verilecek. İtalya'da faşizm tamamıyla imha edilecek.

Müttefiklerin sulh projeleri arasında sulhu korumak için bir teşkilât kurulması da var.

DOĞU SEFERİNİN BİLÂNÇOSU

Doğu cephesindeki zayiatımıza dair yeni malûmat aldık. Buna göre, 11-20 ekim arasındaki on gün içinde 9279 kişi ölmüş, 39,540 kişi yaralanmıştır; 5225 kişi de kayıptır.

Bu rakamlar hakikaten çok fazla. Böyle giderse daha fazla dayanamayız.

Doğu seferi bize ölü. yaralı ve kayıp olmak üzere 3 milyon kişiye mal oldu.

Bunu kimse inkâr edemez. Bir yolunu bulup bu bitmez tükenmez kanlı maceradan kurtulmanın çaresine bakmak lâzım. Yoksa, yavaş yavaş kan kaybederek, nihayet mahvolacağız.

Harp esirlerinin, Amerika'daki maneviyat hakkında sorulan suallere verdikleri cevaplara dair bir rapor aldım. Bu rapordan anlaşıldığına 'göre, Amerika'n halkı harpten İngilizler kadar bıkkınlık getirmiş değiller. Yiyecek bakımından dâ fazla sıkıntı çekmiyorlar. Yalnız, işçi grevleri tehlikeli olabilir.

MANALI HABERLER

İngilizlerle Amerikalılar Berlin'de Hitler idaresini devirmek üzere bir generalin suikast hazırladığına dair ortaya gene bir haber çıkardılar. Bu bende bir şüphe uyandırıyor:

Düşmanın, Almanya'da dahilî bir buhran olduğuna dair ne zaman ortaya bir haber atarsa generallerden bahsetmesi bir tesadüf olmasa gerek. Bıında her halde başka bir sebep olacak.

CİANO TEVKİF EDİLDİ

4 KASIM 1943 — Ciano, Führer'in emri üzerine resmen tevkif edildi ve askerî bir hapishaneye gönderildi. Duçe de kızı Edda'vı bir sanatoryuma yolladı. Yapabileceği en iyi şey de buydu zaten.

Yabancı işçiler yüzünden Alman kanının bozulduğuna dair bir rapor aldım. Yabancı erkek işçilerle Alman kadınları veya yabancı kadın işçilerle Alman erkekleri arasındaki münasebetten meydana gelen gayrimeşru çocuklar rekor kıracak dereceyi buldu. Bununla beraber, rakamlar fazla bir endişe uyandıracak mahiyette değil.

HAVA AKINLARI ŞİDDETLENİYOR

7 KASIM 1943 — Düşman, hava akınlarına daha büyük şiddetle devam edeceğini bildiriyor. Bu tehdit boş olmasa gerek. Bence, düşman, eğer imkân bulursa bunu yapacaktır.

Yalnız dünkü akında 30 avcı tayyaresi kaybettik. Bu, büyük bir kayıptır. Ayni şekilde kayıplara uzun müddet tahammül edemeyiz.

Amerika'n avcı tayyareleri bizimkilerden çok üstün. Hava muharebelerinde düşmandan aşağı kalışımız bizim için hakikaten çok haysiyet kırıcı bir şey. Düşman her ay yeni bir usul tatbika başlıyor. Buna karşı müdafaa ve mukavemet tedbirleri almamız haftalarca, hattâ bazan aylarca sürüyor.

Almanya'nın bu kadar şiddetli bombardımanlara uğraması askerlerin de maneviyatını kırıyor. Fakat, bir yandan da düşmana karşı duydukları nefreti arttırıyorlar.

RUSYA'DAN GELEN MEKTUPLAR

Sovyetler Birliğindeki esirlerimizin gönderdikleri mektuplar bizi hayli zor bir duruma düşürdü. Artık eskisi gibi bir iki s üz tane değil, binlerce, on binlerce mektup geliyor.

Halk üzerinde bıraktıkları tesiri de inkâr etmeğe imkân yok. Mektupları sahiplerine vermezsek olmaz. Fakat, verince de Sovyet propagandasına meydanı boş bırakmış oluyoruz. En iyisi mektupları vermeli, fakat bunlarla güdülen gaye hakkında resmen beyanatta bulunmalı.

GÖRİNG NİHAYET KONUŞTU

9 KASIM 1943 — Bu akşam Göring radyoda iki buçuk saat süren bir nutuk verdi ve hava muharebeleri vaziyetini izah etti. Fakat bu nutkun halk üzerinde kendisinin beklediği kadar bir tesir hâsıl etmediği muhakkak.

Göring nutkunda, İngilizlerin bu hava akınlarına bizim daha önceden mukabele ettiğimizi, 1940 sonbaharında İngiltere üzerine yaptığımız akınlarla bu bombardımanların acısını kat kat çıkardığımızı söyledi.

Bu tabiî, çok boş bir lâkırdı.

Göring bir alay yeni silâhlardan ve yeni tayyare modellerinden de bahsetti. Halbuki bunların ne zaman yapılacağı malûm değil. Hepsi istikbalin karanlıklarına gömülmüş şeyler.

Göring'in nutkunda, söylediklerine kendisinin de inanmadığını gösteren bir eda vardı ve sözleri hiç de halka itimat verecek mahiyette değildi.

Akşam yemeğinde Göring'le uzun uzun görüştüm. Sofrada, etrafındakilerle eski ahbaplıkları tekrar canlandırmağa çalışıyordu. Göring şahsan son derece sevimli bir insandır. Kendisine lâzım gelen iş arkadaşlarını bulamamaktan dolayı ıstırap çektiği açıkça görülüyor.

Gece Führer'le beraber Führer'ban'da (Bu bina Münich'tedir.) toplandık. İtalyanın işgali altındaki kısımlarına dair bu toplantıda çok garip şeyler işittim.

MUSSOLİNİ KUKLA ROLÜNDE

Duçe, baştanbaşa bir gösteriş hayatı yaşıyormuş. Etrafa, hakikat havasına hiç uymıyan bir tavırla dolaşıp duruyormuş.

Şimdi onun düşüncesi şu: İtalyan milletini, tekrar bizimle ayni safta yer alıp dövüşmek için ikna edebileceğini sanıyor.

Fakat, Duçe'nin İtalyadaki nüfuz ve itibarı çok kırıldı. Bilhassa, metresile olan münasebetleri onun aleyhinde bir takım dedikodular çıkmasına sebep oldu. Bu kadını ona Sepp Dietrich bulmuştu.

HİTLER DE KONUŞTU

11 KASIM 1943 — Führer'in Münich'te verdiği nutukta, İngiltere'den intikam alınacağı hakkındaki sözleri, istediğimiz tesiri yaptı. İngiliz milleti şimdi büyük telâş ve huzursuzluk içinde bulunuyor. Bilhassa, bu intikamın nasıl alınacağını bilmedikleri için korkuyorlar ve akıllarına türlü türlü ihtimaller getirerek endişe duyuyorlar.

STALİN İN TEHDİDİ

12 KASIM 1943 — Gayet mahrem bir yerden öğrendim: Moskova konferansında Stalin şimdiye kadar 16 milyon insan kaybettiğini, ikinci bir cephe açılmazsa harbe devam edemeyeceğini, İngiltere ile Amerika yardım etmezlerse Sovyetlerin Almanya ile tek başına sulh yapmaya karar verdiğini bildirmiş.

Bunun karşısında, Eden'le Cordell Hull, tabiî, hemen boyun eğmişler.

Bugün harp halinde olan büyük devletlerin hepsi, evvelce giriştikleri taahhütlerden kurtulup da, saflarını yeniden tayin etmek imkânını bulsalar, yirmi dört saat içinde dünyanın çehresi baştanbaşa değişir.

«EĞER MAĞLUP OLURSAK...»

13 KASIM 1943 — İngiliz gazeteleri Almanya'nın harp tazminatı olarak istenilen şeyler hakkında ilk defa olarak neşriyatta bulunuyorlar. İngilizlerin talepleri o kadar fazla ve aşırı ki, insan gayriihtiyarî: «Biraz daha zayıflayacak olursak kimbilir daha neler istiyecekler!» diye düşünmekten kendini alamıyor.

Mağlûp olduğumuz takdirde bizi ne gibi bir akıbetin beklediğini Alman milletinin idrâk etmesi gerek.

14 KASIM 1943 — Hele şükür! Göring artık halk arasında sık sık görünmeğe başladı. Son zamanlarda üzerine bir uyuşukluk gelmiş, insanlardan kaçar bir hal almıştı. Şimdi bu halden kurtulduğu anlaşılıyor.

15 KASIM 1943 — Düşman basınında, Alman generallerinin sulh yapmak arzusunda olduklarına dair yeniden bir takını haberler çıkmaya başladı. Bu iddialarla beraber gene ayni isimler tekrar ileri sürülüyor.

Bu iş beni bir hayli şüphelendiriyor. Muhakkak ki, düşman gazetelerinde adı geçen kimseler, boşboğazlık etmiş, şu veya bu vesile ile ağızlarından bazı lâkırdılar kaçırmış olacaklar.

STALİN'İN EMRİNDEKİ ALMAN GENERALLERİ

16 MAYIS 1943 — Bir kısım Alman generallerinin, bilhassa aristokrat sınıfından olanların, kendilerini Stalin'in emrine vermeleri çok hazin bir şey. Bunlar, Moskovada kurulan «Serbest Almanya komitesi»nde vazife almışlar.

Bunun bize büyük bir zararı dokunacak. Alman generallerinin siyaset mefhumundan mahrum olduklarını bu hâdise bir kere daha ispat ediyor.

17 KASIM 1943 — Sovyet esirleri arasında mütemadiyen bir şayia dolaşıyor: Almanya ile Sovyetler Birliği anlaşacak ve İngiltere ile Amerika'ya karşı harp edeceklermiş.

Diğer taraftan, İngiliz ve Amerika'n esirleri de başka bir rivayet çıkarmışlar: Onların iddiasına göre de, Almanya ile Anglo-Saksonlar bir olup Sovyetler Birliğini mahvedeceklermiş.

Bütün bunlardan anlaşılan bir tek şey var ki, o da şu: Bugün bize karşı harp edenlerin hepsi evvelâ Almanya'yı mağlûp etmeyi düşünmekle beraber, ondan sonra da birbirlerine karşı harp etmeyi ve bunda bizi kendilerine yardımcı olarak kullanmayı tasarlıyorlar.

ESİRLERE KARŞI HALKIN HAREKETİ

19 KASIM 1943 — Bazı sınıf halkın, İngiliz esirlerine karşı takındıkları tavırdan şikâyet ediliyor. Bu hareketlerin Alman milletinin ağırbaşlılığına yakışmadığı bildiriliyor.

Bu şekilde hareket ederek, milletin şerefini düşüren kimselerin derhal mahkemeye verilip ağır hapis cezalarına çarptırılmaları için emir verdim.

21 KASIM 1943 — Sovyetler, harpten sonra, Almanya'dan 10 milyon işçi istediklerini tekrar bildiriyorlar. Harbin zararlarını kapatmak için beş senelik bir imar plânı tatbik edeceklermiş. On milyon Alman işçisini de bu işlerde kullanacaklarmış.

Harpten sonra da askerlerimizin, evlerine dönemiyeceklerini. kürek mahkûmları gibi Sovyetler Birliğinde çalışmaya mecbur edileceklerini düşündükçe bütün Alman kadınları büyük bir teessür duyuyorlar.

BAŞBAKANLIK BİNASI YANIYOR

24 KASIM 1943 — Bu sabah erkenden, endişelerle dolu bir gün başladı.

Evvelâ. Berlin'deki vaziyet hakkında umumî bir fikir almak için dolaştım. Manzara pek feci. Almaıyanın başşehrine İngilizlerin bir tek akında bu derece zarar verebilmelerini bir türlü anlayamıyorum.

Bilhassa Wilhelmplatz'in manzarası son derece yürekler acısı. Her yer alev alev yanıyor.

Schaub (Hitlerin yaveri.) bana telefon etti, Başbakanlık binasının uğradığı feci hali anlattı. Führer'in dairelerini ateşe karşı muhafaza edebilmek için canla, başla çalışmış, fakat zarar görmesine gene mâni olamamış. Bina dışarıdan, hiç bir zarara uğramamış gibi görünüyorsa bunda muhakkak ki, Sehaub'un müdahalesi âmil olmuştur.

GOEBBELSİN EVİ DE HARAP BİR HALDE

Hermann Göring caddesinde bulunan bizim evde de vaziyet pek feci. Bütün ev su içinde. Oturmanın hemen hemen imkânı yok. Ne ateş yakabiliriyoruz, ne de içecek su bulabiliyoruz. Bütün odalar pis bir duman içinde.

Magda (Goebbels'in karısı), kurtarabileceği kadarını kurtarmak için Berlin'e geldi. Yolculuk intibaları çok feci.

İngilizlerin bu sinir yıpratıcı harp usullerinin kurbanı olan halk hakikaten acınacak bir halde.

BERLİN ÜZERİNE YENİ BİR AKIN

Günde yarım saatten fazla uyuyamıyorum. Vakit bulup da biraz yatabiliyorsam, yarım saat ya geçiyor, ya geçmiyor, iş icabı tekrar uyanmağa mecbur oluyorum.

Haber aldığımıza göre, İngiliz bombardıman filoları, Berlin'e doğru geliyorlar. Bunların külliyetli miktarda oldukları da ayrıca bildiriliyor. İkinci bir darbeye daha uğrayacağımız anlaşılıyor. Buna da mukavemet etmek gerek...

Annemle kaynanam da Moabit'teki evlerini ve eşyalarını tamamıyla kaybetmişler. Bombardımandan yalnız canlarını kurtarmak kabil olmuş. Dört buçuk milyonluk bir şehrin uğradığı bu felâket içinde biz de hu kadar bir kayıp vermişiz, çok mu?

Hücum, tehlike düdükleri öttükten az sonra başladı. Bu seferkinde yangın bombalarından ziyade infilâk bombaları attılar. Potsdamer Platz (Berlin'in en kalabalık meydanı) ta harap olmadık bir şey kalmadı. Sarsıntı o derece kuvvetli îdi ki, bizim bulunduğumuz sığmak bile, yerin altında bir hayli derinlikte olmasına rağmen, sallandı.

TAM BİR CEHENNEM HAYATI

Alman avcı uçakları maalesef 20 dakika geç geldiler. Bu suretle, İngilizler büyük bir üstünlük kazanmağa fırsat bulmuş oldular. Bizimkiler, bir yanlışlık daha yaptılar: Bu yirmi dakika zarfında uçaksavar toplarımız da ateş etmediler. Çünkü bizim avcı tayyarelerinin geldiğini sanıyorlar ve ateş ederlerse onlara gelir diye korkuyorlardı.

Adeta cehennemde yaşıyor gibiyiz: Hükümet mahallesinde mütemadiyen mayınlar, bombalar patlıyor. Mühim binalar birer birer yanmağa başlıyor.

Bunlara karşı tedbir almak için uğraşırken insan aklını kaybedecek gibi oluyor. Üzüntüden ve yorgunluktan başını ağrıyor. Fakat, yapılacak bir şey yok. Ne yapalım; katlanacağız.

«SEYDLİTZ'İN YÜZÜNE TÜKÜRSEM...»

Hayatımın en fena gecelerinden birini geçiriyorum.

General von Seydlitz'in Moskova radyosunda verdiği nutku okudum. Bu asilzade aristokrat, Alman ordusunun en alçak adamıymış. Bir gün karşı karşıya gelsem de yüzüne tükürsem başka bir şey istemem.

Berimde halk İngilizlere karşı büyük bir nefret besliyor. İngiltere’ye karşı esasen eskidenberi duyulan nefret son bombardımanlar üzerine büsbütün artmış bulunuyor.

BERLİN PERİŞAN BİR HALDE

25 KASIM 1943 — Berlin’ üzerine yapılan ikinci büyük bombardıman akını da birincisi kadar şiddetli oldu ve İngilizler bu hücumdan pek ucuz kurtuldular.

Şehrin vaziyeti çok perişan. Elinden iş gelebilecek herkesi yangınları söndürmek için seferber etmekten ve yağmur yağmasını beklemekten başka bir şey yapamıyoruz.

İptidaî bir hayat yaşamayı da yavaş yavaş öğreniyoruz. Göring caddesi gibi bir yerde bile sabahları ııe su bulmanın imkânı var, ne ışık, ne de hararet. Tıraş olmak, yıkanmak kabil değil. Sığmakta şamdanla oturuyoruz.

Sabaha karşı, müthiş bir başağrısıyla uyandım. Bu seferki ağrı bundan evvelkilerden de fecidi. Bütün gün devam etti. Fakat, çaresi yok. Çalışmam lâzım.

İşlerimi de bir türlü istediğim gibi göremiyorum: Bütün telefon hatları kesildi. Dışarısıyla temas ancak elden mektup göndermekle kabil.

SİNİRLERİ TAKVİYE İÇİN BİR ÇARE

Bakanlıkların çoğu bombardımanlardan yandı, yıkıldı. Bakanları, şube müdürlerini bulmak çok zor oluyor.

Şehrin bir çok yerlerinde vaziyet henüz pek karışık. Berlin’de 400 bin kişi yersiz, yurtsuz kaldı.

Berlin’lilere haftada 50 gram fazla et verilmesini emrettim. Ayrıca adam başına on sigara dağıtılacak, şeker, şekerleme gibi şeyler de verilecek. İnsanın karnı doyar da sinirleri dinlenirse bu gibi vaziyetlere biraz daha mukavemet gösterebilir. Bugün, hakikaten, sinirler son haddine kadar gerilmiş bulunuyor.

Tahminlerin aksine olarak, ölenlerin sayısı hamdolsun pek az. İlk bombardımanda 1500, İkincisinde 1200 kişi ölmüş.

Yiyeceksiz kalmış değiliz. Fakat şimdiki halde bunları dağıtmak imkânından mahrum bulunuyoruz.

Düşman basınında hava akınlarına dair çıkan yazılar küstahlık sahasında şaheser sayılacak mahiyette şeyler. Bombardımanlardaki muvaffakiyetleri ileri sürerek övündüklerini gördükçe insan çıldıracak gibi oluyor.

İNGİLİZ KRALININ NUTKU

Düşmanın şimdi bütün ümidi bizim maneviyatımızı kırmada. Bunun için, Berlin’lilere hitabta bulunarak, karşılarındaki tehlikeyi kendilerine haber verdim.

Bütün bu meseseler karşısında, İngiliz Kralının parlâmentoda verdiği nutuk ne kadar zayıf kalıyor! Kralın sözleri son derece manasız ve çocukça cümlelerden ibaret.

Meselâ: «İngiltere zaferi Allah’ın inayetiyle kazandı» diyor. Sonra, çarların katili Stalin'den sitayişkârane bir şekilde bahsediyor. İngiliz silâhlarını göklere çıkarıyor. Fakat bu silâhları İngilizlerin bilhassa şehirlerdeki evleri yakıp yıkmakta kullandıklarım söylemiyor.

İnsan bu riyakârlığı gördükçe kanı beynine sıçrıyor.

26 KASIM 1943 — İngilizler, Almanya üzerine yaptıkları şiddetli hava akınlarının kabahatini bize yüklemeğe çalışıyorlar ama, muvaffak olamıyorlar. Almanya'da herkes, bu işe evvelâ İngilizlerin başlamış olduğunu biliyor. Dökülen kanlardan doğrudan doğruya onlar mes'ul.

Bugün öğleden sonra Başbakanlık binasını gezdim. Bina baştanbaşa son derece feci bir durumda. Vaktiyle o kadar güzel ve bilhassa bizim için o kadar kıymetli olan odalar şimdi ya yanmış, yıkılmış bir halde, yahut da su içinde.

DOĞUDA SON TAARRUZ

27 KASIM 1943 — Doğudaki vaziyete gelince; düşman bu bahiste bizi olduğumuzdan kuvvetli görüyor.

Doğu.la giriştiğimiz son taarruz âdeta çamura saplandı. Hiçbir netice vermeden olduğu yerde kaldı. Halbuki biz bu taarruzdan çok şeyler umuyorduk.

Bu sene talihimiz görülmemiş derecede fena gidiyor.

Yalnız hamdolsun, on günden beri pek fazla zayiat vermiyoruz. Bu müddet zarfında, 180 i subay olmak üzere 6473 kişi öldü. Yaralananlar 26,000, kayıp da 3800 kişi. Tahammül pdilir bir zayiat.

Fakat, hastalık salgınları gittikçe artıyor. Bundan başka., ordunun maneviyatı da, sıhhati gibi yavaş yavaş kaybolmakta. Bilhassa mütemadiyen gerilememiz maneviyatı son derece bozdu.

İNGİLTEREYE MUKABELEYE İMKÂN YOK!

Öğleyin Speer'le uzun uzun görüştüm. Hava muharebelerinde yapmayı düşündüklerimiz hakkında onun pek ümidi yok. Çünkü, İngiltere üzerine mukabil hava hücumlarına ancak martta başlayabileceğiz. Halbuki en geç şubatta başlamayı umuyorduk. Bu tarih gittikçe geriye atılıyor.

Vaziyetin en feci tarafı bence bu. İngilizlere derhal bir darbe indirebilseydik ne iyi olurdu! Fakat, meseleyi hangi tarafından ele alırsak alalını, buna imkân olmadığını görüyoruz.

Schaub bana Führer'in hususî dairelerini gezdirdi. Buraları tamamıyla harap olmuş.

İNGİLİZLERE YANLIŞ KANAAT VERMEK İÇİN

28 KASIM 1943 — İngilizler, Berlin'e verdikleri zararı haddinden fazla büyültüyorlar. Bununla beraber, gazetelerimizde bunlara dair yalanlama neşrini yasak ettim. Çünkü, İngilizler Berlin'in mahvolduğuna ne kadar çabuk kanaat getirirlerse şehre karşı hücumlarından o kadar erken vazgeçerler.

Bu akşam «Calais askerî radyosu» isimli yayın bizi epey endişeye sevkedecek haberler verdi. İngiltere'den geldiği muhakkak kak olan bu haberlerden anlaşılıyor ki, İngilizler Berlin'de nereleri yıktıklarını, nereleri yıkmadıklarını çok iyi biliyorlar.

Londra, Berlin'de bir milyondan fazla insanın öldüğünü bildiriyor. Bu, tabiî, manasız bir iddia. Şimdiye kadar yapılan Uç şiddetli bombardımanda 34 bin kişi öldü. Fakat, bu hususta da İngilizler Berlin'de canlı mahlûk kalmadığını sansınlar; böylesi bizim için daha iyidir.

BORMANN ENDİŞEDE

30 KASIM 1943 — Bormann'la bazı şahsî meseleler üzerinde görüştüm. Harbin gidişinden endişe duyduğunu söylüyor. Fakat Führer'i herhangi bir hususta karar vermeğe sevketmek pek güç. Harbi sade maneviyat kuvvetile kazanmak tabiî, kabil değildir. Silâh ve adanı da lâzım.

Halbuki bizim silâh istihsalâtımız hava akınlarından oldukça büyük zarar görüyor.

5 ARALIK 1943 — İngiltere'deki dahilî vaziyet hakkında Lizbon yoluyla mühim bir rapor aldık.

Bu rapora göre, İngiltere'de ve bilhassa Londra'da, bizim intikam hareketine geçeceğimizden dolayı herkes büyük bir korku hissediyormuş. İngilizlerin vicdan azabı çektikleri anlaşılıyor. Yaptıklarının kendi başlarına gelmesinden korkuyorlar.

ÜÇLER KONFERANSI

İngiliz gazetelerine göre, Üç Büyükler konferansında Almanya'ya karşı son derece mühim askerî plânlar kararlaştırılacakmış. İngilizlerle Amerikalılar Stalin'den Sovyet topraklarında üs istemişler, bu suretle Almanya'yı doğudan da bombardıman edeceklermiş.

Churchill gene doğu Almanya'yı Lehistana bırakmak niyetinde. Çünkü Sovyetler de doğu Lehistanı istiyorlar. Bu suretle, Lehistana tavizat verilmiş olacak.

«STALİN SÖZÜNÜ TUTMIYACAK»

İngiliz siyasetini idare edenlerin, Rusya'nın böyle bir şeye razı olacağını zannedecek kadar aptal ve kısa görüşlü olabileceklerini bir türlü havsalam almıyor. Bence, Stalin, İngiltere ve Amerika'ya verdiği sözleri hiç de tutmak niyetinde değil.

Dün gece Leipzig'e yapılan hava akını son derece şiddetli ve müessir oldu. Şehir, böyle bir hücuma karşı hazırlıklı değildi. Bilhassa itfaiye teşkilâtı çok noksandı.

150-200 bin kişi yersiz, yurtsuz kaldı.

6 ARALIK 1943 — Bir habere göre, İngilizler, önümüzdeki bahara, Alman şehirleri harabe haline getirildikten sonra, Almanya üzerine istilâ hareketine başlayacaklarmış. Bu «istilâ» kelimesinden bahsetmek bile onlara büyük bir heyecan veriyor.

GÖRİNG, İNTİKAM AKINLARI HAZIRLIYOR

7 ARALIK 1943 — Göring, Führer'in emri üzerine batı bölgesine gitti, İngiltere üzerine intikam bombardımanlarını hazırlayacak. İngiltere üzerine büyük akınlar yapabilmemiz için, dört motorlu ağır tayyarelerden 200 tanesine ihtiyacımız var.

Bu tayyareler İngiltere'ye bir gecede iki kere akın yapacaklar ve Londrayı çok şiddetli bir bombardımana tutacaklar. Bu gibi akınları sık sık tekrarlamamak istedik ama, tabiî, bugünkü vaziyette buna imkan yok. Fakat bu da olsa bu bombardımanlar İngilizler! biraz düşündürecek. Bır bakımdan. İngiltere'de mühim bir ruh değişikliği bekliyorum.

«CİANO, MAALESEF İDAM EDİLMEDİ»

Reuter'in verdiği bir habere göre Kont Ciano sözde idam edilmiş. Fakat bu haber maalesef doğru değil.

İngilizler İtalya'daki harbi çok iyi idare ediyorlar. Muharebe ilminden mahrum oldukları hakkında söylenenler doğru değil. Bilâkis, karşılarına çıkan her fırsattan istifade etmesini gayet iyi biliyorlar.

Bilhassa havada üstünlük onlarda bulunduğu için askerî harekâtta da muvaffak oluyorlar. Her gün üzerimize, bu harpte şimdiye kadar görülmemiş derecede bomba yağdırıyorlar.

8 ARALIK 1943 — Öğle üzeri, Halk Tiyatrosunda Alman Demiryolu İşçileri Bayramı münasebetile yapılan toplantıda nutuk verdim. Ben daha sahneye ayak basar basmaz müthiş bir alkış tufanıdır koptu. Konuşurken de hemen hemen her cümlem heyecanlı alkışlarla kesiliyordu.

Hele, düşmanın, Alman milletindeki manevî kuvveti propaganda yolile nasıl tahrip etmeğe çalıştığını söylediğim zaman halk heyecandan deli olacak gibiydi.

GÜZEL BİR RÜYA !

9 ARALIK 1943 — İngiltere'de şiddetli bir nezle salgını başladı. Kral da hastaymış. Şu salgın vahim bir şekil alsa ne iyi olur! Böyle bir vaziyet bizim gayet işimize gelir. Fakat bu kadar güzel rüyanın tahakkuk etmesine imkân yoktur.

Goebbels'in hatıraları burada sona ermektedir. Defterlerin buradan sonraki kısım bulunamamıştır.

Kaynak: Goebbels'in Hatıraları, Vahdet GÜLTEKİN, İstanbul Cumhuriyet Matbaası, 19 4 8, İstanbul

____

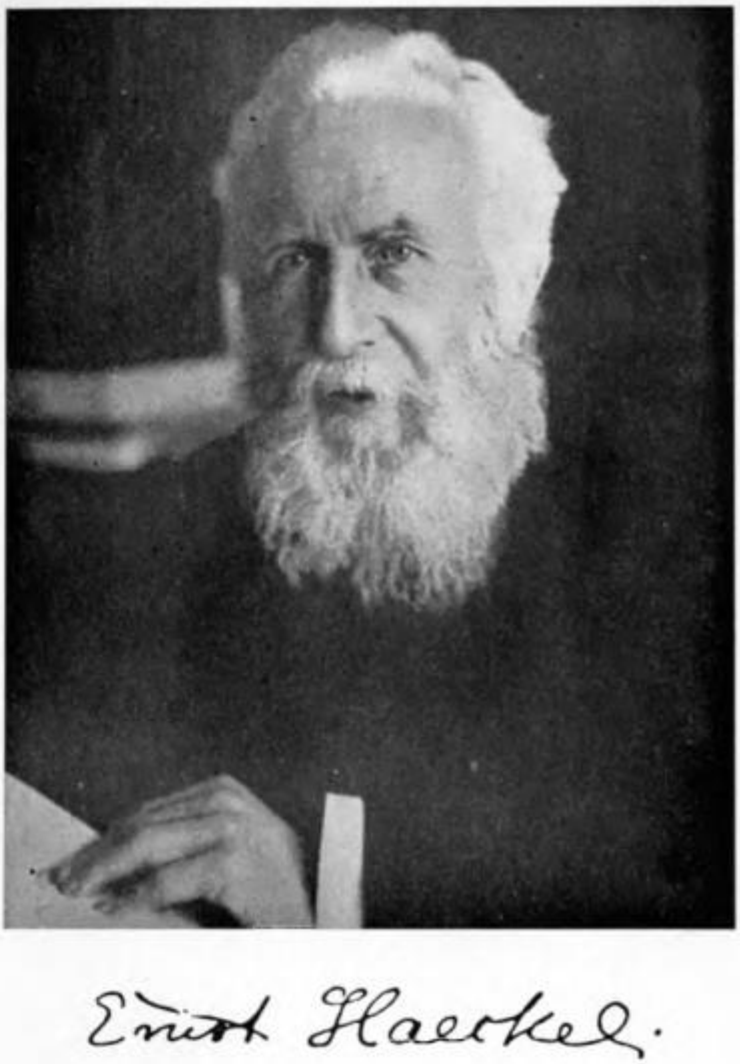
GOEBBELS DİARİES 1942-1943

Amerika Birleşik Devletleri'nde Louis P. Lochner tarafından Giriş ile Birinci Baskısı 1948 Yayınlandı.

Erişim: http://www.rationalrevolution.net/special/library/goebbels_diaries.htm

KÂİNATIN MUAMMALARI

Hzl: ALİ HAYDAR DANER

(1910 yılında çekilmiş bir resimden).

ERNST HAECKEL'İN HAYATI

Ernst Haeckel (Hekel okunur), 16 şubat 1834 tarihinde Almanyanın Potsdam şehrinde doğmuş; gençliğini babasının yüksek bir memuriyetle bulunduğu Merseburg şehrinde geçirmiştir. Bu şehrin gimnazyumunda (spor salonu, lise (Almanya)) tahsilde iken botanike (nebatata) merak sardırmıştı. Mektepte tahsilde iken Haeckel, Merseburg- civarının florasını (nebatlar mecmuasını) talebe arasında en iyi bilen bir mektepli olarak tanınmıştı. Genç talebenin nebatata olan bu meyli, esasen tabiat sevgisine malik olan anası babası ve istidatları iyi sezen öğretmenleri tarafından takdir olundu ve teşvik gördü. Bundan başka Haeckel'in o sıralarda okuduğu kitaplar da, kendisini tabiat tetkiklerine heveslendiriyordu. Bunlar arasında Alexander von Humboldt'un "Tabiat Görüşleri,, (die Ansichten der Natur) ve

Darwvin'in: "Bir Tabiat Tetkikçisinin Seyahati,, (die Reise eines Naturforschers) adlı kitapları, genç mekteplide merak uyandırıyordu. Haeckel, bu kitapları okuduktan sonra kendisinde, ileride nebatat tahsil etmek, üstüva hattına düşen memleketlerde seyahatler yaparak, oralardaki nebatlar âlemini bütün güzelliğile yakından görmek arzusu uyanıyordu.

Ernst'in babası ise, oğlunun ilkönce, onu geçindirecek bir meslek sahibi olmasına kıymet veriyordu. Bunun için, oğlunun en çok meraklı olduğu tabiat bilgileri ile en yakından ikiliği olan tababet tahsil etmesine karar verdi. Ernst, tabiat bilgilerine dayanan tabiplik tahsiline gayretle devam ediyordu. Fakat bu mesleğin tatbikî ve amelî taraflarını sevmiyordu. Würzburg, Berlin ve Viyana Üniversitelerinde 1852 den 1858 e kadar tababet derslerine devam ederek bu tahsilini bitirdi. Würzburg ta iken meşhur Alman doktoru Virchow'un asistanlığını yapmıştı.

Ernst Haeckel, Berlinde bir müddet tahsil ettikten sonra, yaz tatilini geçirmek üzere Helgoland adasına gitmişti. Bu sırada meşhur Alman tabiiyatçısı Johannes Müller, bu tıp talebesinde Zoolojiye (Hayvanlar bilgisine) ve bilhassa iptidaî hayvanların tetkikine karşı bir alâka uyandırdı. Bundan sonra Haeckel, ömrünün sonuna kadar Zooloji tetkiklerine ve tedrisine sadık kaldı. Zaten Haeckel, anadan doğma bir tabiiyatçı ve bir tabiat tapıcısı idi.

Ernst, bir sene kadar, Berlin'de istemeyerek doktorluk yaptı. Tababetin intisap ettiği cerrahlık ve ebelik şubelerinde muvaffakiyet gösteremedi. Bunun üzerine babası, onu uzunca bir müddet oturmak üzere İtalya'ya gönderdi. Haeckel, İtalya seyahati esnasında yaptığı müşahedeleri ve tetkikleri, nişanlısı Anna Sethe'ye yazdığı mektuplarda pek güzel tasvir etmiştir.

Haeckelin genç ruhu, tabiat ve san'atta yeni gördüğü şeylerden büyük bir şevk ve lezzet duydu. 1859/60 yılının kışında, İtalya'da geçirdiği birkaç aylık oturma ve tetkik neticesinde Şuaiye (Radiolarien) hakkında ilk İlmî eserini kaleme aldı. Bu kitap 1862 yılında basıldı ve genç âlime, zamanının tabiyatçileri arasında, birdenbire büyük bir şöhret temin etti.

1861 yılında Haeckel, Privatdozent sıfatile Almanyanın Jena Üniversitesine yerleşmişti. 1862 yılında çıkan ilk kitabından sonra Profesör ekstra-ordinarius oldu; 1865 yılında ayni üniversitenin Zooloji kürsüsüne Profesör Ordinarius tayin edildi. Alman üniversitelerinde böyle hızlı bir terfi ve terakki azdır

Üniversitede ders okutmak suretiyle kendini ilme vermek isteyenler ilk önce Privatdozent olurlar; İlmî iktidarlarını ispat etmeğe başlayınca, münhal bir yer buldukları takdirde, profesör ekstra ordinarius olurlar; İlmî bir şöhret temin ettikten veyahut ehemmiyetli keşifler yaptıktan sonra, en yüksek İlmî paye olan profesör ordinarius rütbesini kazanırlar. Bu da birçok profesörlere, uzun süren bir tedris faaliyetinden sonra nasip olur. Almanya'da müteaddit üniversiteler bulunduğundan, bunlardan herbiri şöhretli profesörleri celbetmek için, ilim âleminde şöhret kazananları kendi üniversitelerine davet ederler. İşte Profesör Ernst Haeckel, ordinarius olduktan sonra, vakit vakit Würzburg, Strassburg, Berlin, Viyana üniversitelerinden davetler aldı. Fakat Profesör, Türingiyanın küçük üniversitesini o kadar çok sevmişti ki, daha büyük üniversiteler tarafından kendisine yapılan bu teklifleri kabul etmedi; kendisinin ders okutma faaliyetinin sonu olan 1909 yılına kadar burada kaldı. Kürsüden çekildikten sonra, ömrünün sonuna kadar da (9 ağustos 1919) burada yaşadı.

Mesleğim tabiatçılık olmamakla beraber, Jena Ünivestesinde pedagoji tahsil ederken arasıra

Haeckelin derslerine de devam ederdim. Artık çok ihtiyarlamış olan âlimin siması halîm, etvarı kibar ve ifadesi cazipti.

İngilizler, Çelencer (Challenger) gemisile Sir Wyville Thomson'un ilmî başkanlığı altında bir "Deniz Tetkik Seyahati,, tertip etmişlerdi. Bu seyahat 1872 yılından 1875 yılına kadar devam etmiş ve buna birçok âlimler iştirak etmişti.

Ernst Haeckel, bu münasebetle "Şuaiye,, lerden "Meduzalar[Deniz anası] ve Süngerler,, hakkında neşrettiği gayet güzel resimli ilmî bir eser, kendisinin şöhretini bir kat daha arttırmıştı. Haeckel bu eserindeki malûmatı, Avrupa denizleri, Atlantik, Kızıldeniz ve Hintdenizi kıyılarında yaptığı seyahatlerde toplamıştı. Bu seyahatler neticesinde Haeckelin, kıymetli seyahat notları ve suluboya ile! yapılmış 1600 kadar resim meydana gelmiştir. Bu resimler, profesörün İlmî iktidarını gösterdiği gibi san'atteki istidadını da göstermektedir. Bu eserler, Haeckelin fevkalâde çalışkanlığını ve eser yaratmak hususundaki velûdiyetini de göstermektedir. Ayni zamanda Ernst Haeckel tabiî mevcutlardan bazı hayvanların, nebatların ve maden billûrlarının şekil güzellikleri üzerine dikkati çeken ilk tabiîyatçıdır. Haeckelin 1899 – 1903 te neşrettiği: "tabiatte san'at şekilleri,, (Die Kunstformen der Natur), ve yine 1917 de çıkardığı "Billûrların ruhları,, (Die Kristallseelen) adlı kitaplar çok güzeldir.

Ernst Haeckel, daha baştan Ingilz âlimi Charls Darwinin "Tekâmül Nazariyesi,, ni kabul etmiş, bunu daha ileri götürmüş ve yaşadığı müddetçe bunu tedris ve müdafaa etmiştir.

Haeckel, tekâmül nazariyesinin başlangıcını, Alman şairi Goethe'nin ve Fransız âlimi Lamarck'm eserlerinde bulmaktadır. Bu fikrini 1882 yılında neş ettiği "Darwin,. Goethe ve Lamarck'ın Tabiat Görüşleri,, (Die Naturan- schauung von Darwin, Goethe und Lamarck) adlı kitabında yazmıştır.

Malûm olduğu üzere Darwin, milyonlarca sene zarfında arzımızda yaşamış olan nebatların ve hayvanların, tekâmül ettiklerini, iptida basit hayat şekillerinden başlayıp gittikçe daha mükemmel ve daha mükemmel şekiller aldıklarını ve en nihayet yeryüzünde insanın meydana geldiğini iddia etmektedir.

Ernst Haeckel ise, bu tekâmül fikrini yalnız arzımızdaki nebatlara ve hayvanlara hasretmekle kalmamış,, bütün cihandaki seyyarelerin, yıldızların ve güneşlerin tekâmülüne kadar teşmil etmiştir. (Die kosmische Entwicklung).

Haeckel, "A n t h r o p o genie„ nazariyesile, tekâmül fikrini insana da teşmil etmiştir. "Phylogenie,, nazariyesile ise, yeryüzünde yaşamış olan ve yaşamakta bulunan bazı nebatların ve hayvanların köklerini, kütüklerini, (Stammesgeschichte) araştırmıştır.

Haeckelin "Tekâmül,, hakkında yazmış olduğu başlıca eserler şunlardır:

"Uzviyatın umumî şekilleri,, (Die Generelle Morphologie der Organismen 1866).

"Tabiî Hilkat (yaratılış) Tarihi,, (Die natürliche Schöpfungsgeschichte). Bu kitap iptida 1868 de ve 12 inci defa olarak ta 1920 de basılmıştır. On beş kadar yabancı dile tercüme edilmiştir.

"İnsanın Tekâmül tarihi,, (Die Anthropogenie oder die Entzvicklungsgeschichte des Menschen). İptida 1874 te basılmış ve 1910 yılında altıncı basılışı çıkmıştır.

"Hayvan ve nebatların menşelerine bakarak bunların tabiî bir tasnifini yapmak üzere ortaya atılmış bir taslak,, (Systematische Phylogenie. Entzvurf eines natürlichen Systems der

Organismen auf Grund ihrer Stammesgeschichte. 1894 – 1896).

Haeckel'in monizm felsefesine gelince:

> Monizm: her şeyin bir tek zorunluluğun, ilkenin, madde veya enerjiden olduğunu iddia eden görüştür.

Dindar ve Hristiyan ana ve babanın oğlu olan ve yine dindar öğretmenler tarafından terbiye edilmiş olan Haeckel, gençliğinde dindar bir talebe idi. Fakat materiyalizm mesleğine taraftar sınıf arkadaşlarıyla görüşmeğe ve tabiî ilimler tahsil etmeğe başladıktan sonra, imanı sarsıldı; Hristiyan dininin öğrettiği itikatlara karşı kendisinde şüpheler uyandı. Nihayet, dogmatik Hristiyan akidelerinin ve bununla birlikte kilisenin ve papazların aleyhine döndü. Fakat Hristiyanlık akidelerini inkâr ettikten sonra, neye inanacağını bilmediğinden, manevî ve ruhî bir ıstırap içinde kaldı. Nihayet tekâmül fikrine yanaşarak, kâinat hakkında buna göre bir telâkki (Weltanschauung) edindi ki, bundan Monizm Felsefesi doğmuştur.

Haeckelin felsefesinin başlıca iki müsbet esası vardır:

Tabiat ve bütün varlıklar birdir. Tabiatteki hâdiseler, birtakım kanunlara ve zarurî sebeplere göre cereyan ederler.

Haeckel felsefesinin menfi tarafları da vardır:

Kâinatta din veya metafizik gözü ile bakılan bir ahiret yoktur. Allah kâinat haricinde bir şahıs değildir. Mucize yoktur. Beden ve maddeden ayrı lâyemut bir ruh mevcut değildir.

Haeckel, ilim ile din arasında bir bağ teşkil etmek istiyor. Biribirine zıt gibi görünen ruh ile bedeni, tabiat ile Allah'ı, realizm (materialism) ile idealizmi birleştirmeğe çalışıyor ve bunların esasen bir vahdet olduğunu söylemek istiyor. Fakat bu felsefe, bu cihan telâkkisi, materyalizmden başka bir şey değildir. Esasen Haeckel, monizmin materializmden ibaret olduğunu inkâr etmiyor ve felsefesini ilân ederken, materialistlere karşı vaki olacak hücumlardan çekinmediğini gösteriyor.

Ernst Haeckel, bütün kâinatta, bazı şekillerin ortadan kalkmasıyla beraber, onların yerine daha mükemmel varlıkların kaim olduğuna inanıyor. Yani kâinatta bulunan cisimlerde hem fânilik (mahvolmak) vardır; hem de yeni yeni şekillerin meydana gelmesiyle bir yaradılış (hilkat) vardır. Fakat bu yaradılış işi, yukarda söylediğimiz veçhile, kâinatın dışında bulunduğu tasavvur olunan Allahlara, meleklere, şeytanlara atfedilemez. Tekâmül kabiliyeti maddenin kendisinde gizlidir. Bu itibarla Haeckelin monizm (Vahdetiye) diye ileri sürdüğü prensip, haddi zatinde bir nevi materializimdir, maddiyeciliktir.

BİRKAÇ SÖZ

Felsefe meselelerile meşgul olan lise talebesine mahsus olmak üzere, Ernst Haeckelin «Kâinatın Muammaları» adlı kitabının yalnız birinci babını tercüme ediyoruz.

Haeckel, bu kitabını yirminci asrın başlangıcında, yani cihan harbinden on beş yıl evvel neşretmişti. Müellif bu kitapla, mütehassıslara ve âlimlere değil, okuryazar geniş halk tabakasına hitap etmek istiyor.

Eser neşredildikten sonra, bunun leh ve aleyhinde birçok dedikodular oldu, gürültüler koptu. Bazıları eseri çok beğendiler. Kitap otuz kadar yabancı dile çevrildi. Eserin müellifine binlerce takdir mektupları geldi.

«Kâinatın Muammaları» kitabını İngilizceye çevirmiş olan Mac Cabe, 1914 yılında şunları yazıyor:

«Ben, Avrupa kıt'asının hücra bir köşesine sığınmış olan Orkney Adaları balıkçılarının elinde «Kâinatın Muammaları» kitabının mevcut olduğunu ve bu kitabin elden ele dolaştırıldığını gördüm.»

«Ben, ayni eseri İskoçyanın ve Galin maden kazıcılarının; Avustralyanın koyun kırkıcılarının ve hattâ Yeni Zelandanın yerli ahalisi olan Maorilerin ellerinde gördüm.»

Ciddî mevzulara dair İngilizce yazılmış hiçbir eser, Haeckelin kitabının bulduğu kadar geniş bir intişar sahası bulmamış, ve hiçbir eser, Londradan San Fransiskoya ve yine Londradan Sidneye kadar olan yerlerde oturan muhtelif halk tabakalarına mensup insanlar tarafından ayni alâka ile kıraat ve takip edilmemiştir.

Neşrinden sonra bu kadar kuvvetli tesirler yapan ve âlim olmayanlara bu kadar fazla müspet bilgiler veren İngilizce yazılmış hiçbir kitap yoktur.»

Görülüyor ki, İngiliz mütercimi kitabı göklere çıkarıyor. Fakat kitabın aleyhinde yapılan tenkitler de çok şiddetli ve acıdır.

Birinci olarak, birtakım âlimler, Haeckele kızdılar. Birtakım meselelerin âlimler arasında görüşülüp halline doğru gidilmeden, bunların avam halk arasına yayılmasını doğru bulmadılar.

İkinci olarak, dini bütün Hristiyanlar, papazlar, bu kitabın Hristiyan dinini ve itikatlarını yıkacağından korktular ve eserin aleyhinde bulundular.

Üçüncü olarak, bazı filozoflar, eseri şiddetle tenkit ettiler ve hattâ müellifini ilmî sahtekârlık yapmış olmakla ittihama kadar vardılar. Bu tenkitlerin en acısını Berlin Üniversitesinin Felsefe ve Pedagoji profesörü Friedrich Paulsen yapmıştı ki, bunun dikkate şayan bazı sözlerini aşağya dercediyorum:

«Ben, bu kitabı yüzümü yakan bir hicapla okudum.» Okurken, halkımızın genel bilgi ve felsefe bilgisi seviyyesinin düşüklüğünden utandım. Kantları, Goetheleri, Schopenhauerleri yetiştirmiş olan bir milletin efradı arasında, böyle bir kitabın yazıldığını, basıldığını, satıldığını, okunduğunu, okunan şeylere inanıldığını ve hayran kalın-dığını görmek, insana çok elem veriyor.

«İch habe mit brennander Scham dieses Buch gelesen, mit Scham über den allgemeinen Stand der allgemeinen Bildung und der philosophisehen Bildung unseres Volkes. Dass ein solehes Buch möğlich war, dass es geschriebtn, gedruckt, gekauft, gelesen, bezuundert, geglaubt zuerden konnte bei einem Volk, das einen Kant, einen Goethe, einen Schopenhauer besitzt, das İst sehmerzlich.»(Preussische Jahrbücher. Juli 1900).

Haeckelin ikinci ve üçüncü derecedeki muarızları, Paulsenin bu sözlerini tekrar ederek, «Kâinatın Muammaları» kitabında ileri sürülen fikirleri çürütmeğe çalıştılar.

*

* *

Ernst Haeckel, eserler ile Almanyada ve bütün dünyada birçok taraftarlar kazandı. Bunlar 1906 yılında Monistenbund adlı bir birlik kurdular, âdeta yeni bir din tesis etmek istediler.

Düşmanları da hücumdan geri durmadılar. Velhasıl Haeckelin sağlığında Monizm Felsefesi çok münakaşalara ve gürültülere sebep oldu.

1919 yılında Haeckel 85 yaşında olduğu halde öldü, eserleri kaldı. Haeckel, 1909 yılında Jenada «Phyletisches Museum» adlı bir müze ve 1912 yılında Haeckel – Archiv für Entzuicklungslehre denilen bir arşiv tesis etti.

Haeckelin Jenadaki Villa Medusa adlı evi, 1920 yılında Ernst Haeckel Müzesi yapıldı.

Ankara, 18 nisan 1936.

Kaynak: Ernst Haeckel Kâinatın Muammaları ,, (Kitabının birinci babının tercümesi ve müellifin biyografisi), Türkçeye çeviren ve yazan :ALİ HAYDAR DANER, İSTANBUL DEVLET BASIMEVİ, 1936

THE PROPHET-
HAKK ERENLER (NEBİ) (ERMİŞ)

Not: 1946 yılında Ömer Rıza Doğrul Beyefendi tarafından "The Prophet"in ilk olarak Türkçeye çevirisi yapılmıştır. Devamında kitabın tercümeleri yapılsa da anlayış/okuyuş cephesinden bir letafeti fazla yok gibidir. Ömer Rıza Doğrul'un tercümesi mefhumî (mana yönü dikkate alınarak) yapılmış olması ile bir sadelik taşımaktadır. Bu nedenle rahat okuyabileceğinizi düşünüyoruz. Unutmadan resimlerin dışına takılıp kalmayın. İhramcızâde

« Hâkk Erenler » le nasıl buluştum ?

Kudüs ile ona bitişik yerler, zaten Nebi ve Veliler diyarıdır. Ben de geçen yılın Kasım ayında Kudüs'de idim. Niyetim Kısas-ı Enbiyayı ve Süleyman Dedenin mevlid menkıbesini yaşamaktı.

Hazret-i Muhammed Mustafa sallallâhü aleyhi ve sellemin «Enbiya ervahına» İmam olduğu yerde onun gibi iki rek'at namaz kılmak istemiştim.

Pes geçüb mihraba ol hayrül-enam
Enbiya ervahına oldu imam
İki rek'at kıldı Aksa da namaz
Öyle emretmiş idi ol bîniyaz

diyen Süleyman Dedenin yarattığı kutlu havayı koklayarak içimi diriltmek emelindeydim.

Fakat benim Kudüs'e vardığım sırada burası büyük siyasî faaliyetlerin sahnesi idi ve ben "Cumhuriyet Gazetesi"sin siyasî muharriri sıfatıyla bu faaliyetlerin peşine takılmak zorundaydım.

Halbuki bu siyasî faaliyetlerin de sonu gelmiyordu. Kudüs'deki altı Arab fırkasının temsilcileri Arab birliği konseyinin bunları birleştirmek için gönderdiği delegelerle gece gündüz düşüp kalkıyor, saatlerce ve saatlerce görüşüyor, bazen görüşmeler gece yarılarına kadar uzayıp gidiyor; fakat neticeye yarılamadığı için ertesi gün yeniden çalışılıyordu.

Gazetecilik merakı ve deruhde olunan vazifenin gerekleri, beni de bu faaliyetlerin peşine takmıştı. Bahusus bütün bu faaliyetlerin sahnesi, benim de ikamet ettiğim Hazret-i Davud misafirhanesi olduğu, Arab âleminin en belli başlı gazetecileri ve bariz şahsiyetleri burada toplandıkları için, otelden çıkamayacak ve nefes alamayacak derecede bu meselelerin takibine koyulmuştum.

Günün birinde, bu sonu gelmeyen çalışmalardan sıkılarak, kendimi bütün hızımla otelin dışına atmış ve Mescid-i Aksâ sahasına kavuşmak için şehrin sokaklarına dalmıştım.

Mescid-i Aksâ'ya varmak için Kudüs çarşısından geçmek lâzım. Burası bizim kapalı-çarşı gibi bir yer. Fakat onun gibi düz olmadıktan başka yolları onun kadar geniş değil. Evvelâ daracık bir dehlizden yokuş aşağı iniyor, iniyor ve iniyorsunuz. Sağınıza, solunuza sapmadan yuvarlanıp duruyorsunuz. Bir hayli yuvarlandıktan sonra Mescid-i Aksâ'nın gönüllere ferahlık veren, karanlıktan aydınlığa kavuşturan kutsal bölgesine varıyorsunuz.

Fakat bu demin geçtiğimiz yer, bir çarşı değil, üstü kapalı bir şehir. Baştanbaşa alış-veriş faaliyeti ile kaynaşan bir âlem. Muhakkak ki bu üstü kapalı şehrin neresinde bir nara kopsa, bütün şehri kaplar, bütün halkını meraklandırır. Ve kimbilir, buralarda ne naralar koptu ve ne müthiş sayhalar çınladı. Herhalde Kısas ı Enbiya'nın ve Kitab-ı Mukaddes'in uzun uzadıya anlattıkları eski Nebiler; buna benzer yerlerde dolaşıyor, şehrin halkına ve tacirlerine Allah'ı hatırlatmak istiyor ve bunları alış-veriş uykusundan tevbe ve nedamet uyanıklığına davet ediyorlardı.

Çarşıyı, tiksindirici bir duman, ürpertici bir gürültü kaplamıştı. Bu dumanlı gürültü en adi bazirgânlık ve pazalıkçılık ruhunu, bütün pisliği ile canlandırıyordu. Fakat Mescid-i Aksâ'nın özlü ve temiz havasına kavuşmak için böyle bir mezbeleden geçmek, hiç de fena değil.

Çünkü çarşının hali, dünyaya düşkünlüğün bütün sefaletini, bütün çirkinliğini, bütün mübalâgasiyle belirtiyordu. Ve buradan geçerek, Mescid-i Aksâ sahasına kavuşmak, bir mi'rac, bir kutsal kurtuluş sayılmağa lâyıktı.

Dışı, Türk çinileriyle süslenen Sahre kubbesinin altına girdiğim zaman, hayretimden donakalmıştım.

Sanki birdenbire şahlanmış gibi zeminden kopan bir iri kaya muhteşem bir şebeke içinde, ve dışı çinili, içi son derece musanna' kubbenin altında idi. Kayanın etrafında dolaştıktan sonra kayanın altındaki boşluğa indim ve burada kayanın etrafına örülen duvarı gördüm. Fakat bu duvarlar bu kayayı destekleyebilir mİ? Bu duvarlar örüldü de sonra bu kaya bunların üzerine mi yerleştirildi ?

Bunların birine de cevap verecek durumda değilim. Bildiğim birşey, bir rivayettir ve bu rivayete göre bu kayanın mi'rac gecesi, Hazret-i Peygamber'in, Burak'a binmesini kolaylaştırmak İçin yerinden kalkmış ve muallâkta kalmış olduğudur. Ve beni her şeyden fazla bu rivayet ilgilendiriyor. Çünkü mi'rac şerefine yükselen bir kaya görüyorum ve bunun verdiği dersi düşünürken içime birşeyler doğduğunu hissediyorum.

Sanki bu taş bana diyordu ki:

«İnsanoğlu Ben mi'racı hissetmiş ve yaşamış bir kayayım. O duygu ile yerimden sıçramış ve gökyüzüne doğru bir adım atmışım Fakat o adımı attıktan sonra bir daha geri dönmemişimdir, bir daha alçalmamışımdır Çünkü gökyüzüne doğru bir adım yükselme zevkini duyan bir taş bile, bir daha geri dönmez ve bir daha alçalmaz!»

Onun için bu taş parçasının bütün gururumu ezdiğini hissediyorum

Ben ki duyar, irade eder, muhakeme eder bir varlığım, bu taşın duyduğu heyecanı duyamıyorum. Ben ki hayvanlıktan insanlık seviyesine sıçramış bir varlığım, bu mi'racın zevkini bu taş kadar hissetmiyor da hâlâ hayvanlığımı yaşatmak için esfellere yuvarlanıyorum.

Neden bu taş kadar mi'racımın zevkini yaşayarak daima iyiye, doğruya; daima güzele ve kutluya doğru yol almıyorum? Neden içimi hayvanlığın yırtıcılığından temizlemeğe savaşmıyorum da yırtıcılığımı tekemmül ettirmek için uğraşıyorum?.

Çünkü insanlığımın mi'racını bu taş kadar hissetmemişimdir. Ve ne yazık ki hissedemiyorum.

Çünkü kalbim bu taştan daha katı, daha hissiz !

Ne yazık ki ben bu kalbi taşıyarak onunla övünüyordum. Fakat bu taşı gördükten sonra bu kalb gözümde küçüldü, küçüldü ve ben onun bir taş parçası değerinde olmadığına inandım. Hattâ bu taş parçası, ondan üstündür. Çünkü kâmil insanın miraç heyecanı karşısında yerinden oynayarak ona binek olmuştur. Senin kalbinse süflî İhtirasların bineğidir ve sen esfellerin esfelinde yaşayan bir varlıksın. Bu taş, â'lâya doğru bir adım atmış ve o aşk ile bir daha yere dönmemiştir.

Bu hal ve bu ders karşısında utan ve taşları utandır. Yüreğini temizle de ulviyet ve kudsiyet şahikalarına yönel. Hiç olmazsa bu taş kadar yüksel; ve bu uğurda attığın her adım, kutlu bir mi'rac olsun !

*

* *

Kayanın altında içimden geçenler bunlardıVe belki bu yüzden kayanın altında ezilmedim. Bilâkis geniş bir serinlik duydum. Onun merdivenlerini tırmanarak kubbe altının loşluğuna kavuşurken Süleyman Dedeyi hatırladım :

Pes geçüb mihraba ol hayrül-enam
Enbiya ervahına oldu imam.

Ben de Aksâ'nın mihrabına geçerek belki Hayrül-enamın durduğu yerde durdum ve derin bir ibadete daldım.

Enbiya ervahiyle hembezm olduğumu içimin ferahlığından hissediyordum. Ve bu ferahlık içinde buradan ayrıldım.

Benim naçiz mi'racım bu kadardı. Ben de bu miracın zevkini tek başıma yaşamak üzere mukaddes sahadan ayrıldım.

Deminki kalabalık ve kapalı şehrin içinden nasıl geçtim ? Pek farkında değilim. İç âlemime o kadar çekilmiştim ki gözüm birşey görmüyordu. Yalnız kapalı şehre veda ettikten ve bir müddet yürüdükten sonra kendimi bir yokuş başında bulmuştum.

Yokuşu tırmanmayı göze alamadığım için sağa sola baktım ve bir kitabevinin vitrini beni kendisine çekti. Çok geçmeden bu kitabevinin içinde idim ve adım adım dolaşa dolaşa bir İngilizce kitap önünde durdum. **Adı : N E B î ! idi.**

Kitabı karıştırmadan önce müellifinin adına baktım. Yakınşarklı idi. Kitabın içine baktım. New York'da basılmıştı. Ve kırk dört kere!

Ben de bugün zaten bir Nebî ile hembezm olabilirdim ve başka bir kimse beni doyuramazdı !...

Mademki mukadderat bu mi'racdan sonra bu Nebî ile görüşmeyi nasip etmişti. Benim gibi bir yolcu için bir hayli ağırca olan bedelini hediye ederek eseri almış ve Hazret-i Davud misafirhanesindeki hücreme çekilmiştim.

Nebî ile karşı karşıya idik. Oturduk ve konuştuk. Bu Nebî, sanki, şahlanmış kaya altında benim düşündüklerime tercüman oluyor, benim ruhumun orada aldığı ilhamları anlatıyordu-

Bu, bir keramet mi idi ? Bilmem.

Fakat bir vâkıa idi.

Nebî'yi baştanbaşa okuyarak dinledim ve sevindim.

Çünkü, içimde kalan herşeyi, dışa vuran ve apaçık söyleyen bir kitap bulmuştum. Ve bu kitabın adı «Nebî» idi!

*

*   *

Fakat bu kitabın kahramanı hakikaten bir Nebi mi idi ? Bana öyle gelmedi.

Çünkü bu, daha doğrusu bir Veli idi, bir Hâkk Erenlerdi. Ve kullandığı dil, tam Erenler dili idi.

Fakat bu dil' ne güzel kullanmıştı. Ve onunla söylemek istediklerini ne güzel söylemişti I

Çölün kumları içinde yüzen yolcunun serin serin estiğini hissettiği birer nefesti bu !

Çölün susuzluğu içinde bağrı yanan kervanın, akar sular gibi çağladığını hissettiği sesti bu !

Dokunduğu her konuda ruhu, bütün saffet ve samimiyeti ile konuşturan, tabiatın dili ile konusunu söyleten bir Erenlerdi bu..

Onun ledün kitabı, tabiattı. Herkesin içinde ve dışında yaşayan, tabiat âlemi.. Olan, biten, olacak bitecek herşeyi ihtiva eden; güzeli, doğruyu, iyiyi, kutluyu, ve herşeyi toplayan,

Gören göze ve duyan kalbe herşeyi söyleyen, her sırrı faş eden,

Gören göze ve duyan kalbe her derdin dermanını öğreten, her güçlüğün anahtarını ve bütün definelerin tılsımını veren tabiat âlemi.

Ledün kitabı odur elbet.

Ve o ledün kitabına âşinâ olmak için, gören bir göz ve duyan bir kalb, fakat tam gören ve tam duyan bir göz ve kalb sahibi olmak gerek.

Hâkk Erenler de böyledir. Tabiat ananın öz evlâdıdır ve onun tam tercümanıdır.

Onun için bu eserde, her örneğini tabiattan almış, her misalini orada bulmuş, ve tabiatın güzelliklerini saya döke ona uymayı, onu örnek edinmeyi telkin etmiş, bütün bu yaptıklarını çok iyi yapmış, bütün sundukları çok güzel sunmuştur.

*

*   *

Tabiat, en iyi örnek olduğuna göre bizi tabiattan ayıran ne?

Aklımız mı ?

Fakat o da tabiatın doğurduğu bir ileri hamle değil mi ?

Elbet ki öyledir. Fakat o, kendine tabiat üstünü bir önem vermeğe özenmekle yanılmış ve sapmıştır. Adem'e secde etmeyen Şeytan işte o

Yoksa kendini tabiatın kanunları dairesinde tekâmül eden bir varlık saymak tevazuunu göstermiş olsaydı hiçbir mi'racından geri dönmez, insanlık payesine eriştikten sonra hayvanlığın gıpta etmeyeceği bir seviyeye düşmezdi!

Tabiatın onu yaratmakla varmış olduğu tekâmülü inkâr edecek derecede şımaran bu akıl, kendini bir ceberut saymakla bataklıktan bataklığa yuvarlanmış ve ileri hamlelerinin hepsini utandıran hatalar içinde yüzmüştür; hâlâ da yüzüyor.

Onu kurtarmak lâzım

Ve bu vazifeyi birçok Erenler gibi bu Erenler de üzerine almıştır.

Onunla hemhal olmak, benim için ayni günde ikinci bir mi'racdı.

*

* *

Bu Erenler kim ?

Bizim gibi bir Şarklı! Fakat yirminci asrın Şarkta doğurup Garba ve Garp dolayısıyla bütün dünyaya sunduğu bir Hâkk Erenler–

Bu Erenler, Mevlâna gibidir, Attâr gibidir, Sa'di gibidir ve bilhassa Mevlâna gibidir–

Mevlâna'nın bağında doğmuş, onun bağından koparılmış bir meyvadır. Onun, Şarktan Garba attığı bir oktur. Ve o ok yerini bulmuş, vazifesini başarmıştır.

Kendisi Lübnan'lıdır ve adı Halil'dir. Fakat Lübnan'a sığamamıştır. Çünkü atılan bir oktu ve atıldığı yeri bulmak gerekti. Onun için soluğu Amerika'da almış, orada bu yeni Mesnevî'yi yazmış, eserinin yirmi dile tercüme edildiğini, Amerika ile Avrupa'da basıldığını görmüştür.

Mevlâna'nın Batı dünyasına attığı ok bu.. Ve bu ok, orada gönüller fethetmiş, deryalar tutmuş ve saltanatlar kurmuş..

O, nasıl bütün Şarkın gönlüne hâkimse, bir tek oku, Batıya hâkim olmağa ve nice nice âlemler zaptetmeğe kâfi gelmiş..

*

* *

Bu eseri, tam o mi'rac gecesi Türkçeye çevirmeğe harar vermiş ve otuz kırk sahifesini bir nefeste tercüme etmiştim.

Çünkü eser, ruhumun öz ifadesi idi. Ve sanki bu eser müellifinin kafası ve kalbi içinde doğduğu gibi bizim kalbimizin ve kafamızın içinde doğmuştu.

Arada o kadar âşinalık vardı ki âdetâ eserin aslına bakmadan tercüme ediyormuş gibi yazı yazıyordum.

Çünkü bu eser Mesnevî'nin bir yeni ifadesiydi. Yahut bugünün Mesnevî'siydi.

O da Mesnevi gibi bizim ruhumuzun bir çağlayanı idi.

*

* *

Mescid–i Aksi'da bir mi'rac yaşamıştım

Hazret–i Davud'un misafirhanesinde geçirdiğim o geceyi bu eser aydınlattı ve bana bir mi'rac daha yaşattı.

Üçüncü bir mi’rac: Şark ruhunun hâlâ şâhikalar yaratması.

Zamanımızda gerçi Şark ruhunun yoksullaştığı iddia ediliyor. Fakat bu yoksulluğun bu muhteşem verimi karşısında duyduğumuz haz, bir mi’rac teşkil etse gerektir.

Lâleli : 2 Şubat 1946
Ömer Rıza Doğrul

Müellif ve Eser hakkında

Eserin müellifi Halil Cibran 1883 de Lübnan’da doğmuş ve Arab edebiyatında yeni çığırlar açan eserleriyle geniş bir şöhret kazanmıştır. Daha sonra Amerika’ya giderek orada yerleşmiş, çok geçmeden Amerika’nın edebiyat âlemine de kendini tanıtmış, birçok eserler yazarak şöhretini bütün Amerika’ya yaydıktan başka o yol ile bütün dünyaya da yaymağa muvaffak olmuştur.

«Nebi» adiyle yazdığı bu eser, Amerika’da ilkönce 1923 de basılmış, daha sonra 1945 yılının Nisanında kırk dördüncü basımı yapılmıştır. Biz de eseri bu kırk dördüncü baskısından Türkçeye çevirmiş bulunuyoruz.

Hâkk Erenler, müellifin şaheseri olarak tanınmış, müellifin hayatında birçok dillere çevrilmiş ve dünyasın en tanınmış fikir adamlarını ilgilendirmiştir.

Eseri Arapçaya tercüme eden **Antonyos Beşir** 1926 da müelliften aldığı mektuptan şu parçayı naklediyor :

«Ruhumun bir parçası olan küçük eserimin gördüğü rağbet hakkında ancak şunu söyleyebilirim: Eserin İngilizcesi, şimdiye kadar on kere basılmıştır ve Avrupa dillerinden onuna çevrilmiş olduktan başka Şark dillerinden Japonca ve Hintçeye de tercüme edilmiştir.

«Esere karşı gösterilen alakaya gelince, Amerika Cumhur Reisi Mister Wilson ile en büyük İngiliz şairi, en tanınmış Fransız muharrirleri ve Hindistan’ın Gandi’sinden başlayarak en mütevazı’ işçiler, zevceler, analar, herkes tarafından, hayalimden bile geçiremediğim bir tarzda alâka ile karşılanmıştır. Bu umumî alâka ve sempati karşısında ara-sıra utanıyorum.» Yukarıda anlattığımız gibi eser daha sonra da basıla basıla 1945 Nisanında kırk dördüncü basımı yapılmıştır.

Müellifin kendisi de bu eserini diğer her eserinden üstün tutuyor ve en çok bu eserinde muvaffak olduğunu söylüyordu.

Müellifin kendisi diyor ki:

«Daha Lübnan’da iken bu eseri yazmayı tasarladıktan sonra, hiçbir dakikamı onsuz geçirmedim. Sanki eser benim bir parçamdı... Eseri yazdıktan sonra müsveddelerini dört yıl yanımda tuttum ve üzerinde çalıştım. Çünkü her kelimesinin, sunabileceğim en iyi kelime olduğundan emin olmak ve tam emin olmak istiyordum.»

Neticede müellif hakikaten muvaffak olmuş ve muvaffakiyetini bütün dünyaya tanıtmıştır.

Sayısız insanlara kendini sevdiren bu eseri, biz de derin bir sevgi ile dilimize çevirmiş ve okurlarımıza sunmuş bulunuyoruz. Eserin muhitimizde de ayni sevgi ile karşılanacağına eminiz.

Eseri süsleyen, daha doğrusu eserin anlattıklarını resim diliyle anlatan resimler de, müellifin eseridir. Çünkü müellif büyük bir ressamdır ve meşhur heykeltıraş Rodin, müellifin Pariste açtığı bir resim sergisini ziyaret ettikten sonra onu yirminci asrın «William Blake» i sayabileceğini söyleyerek kendisini takdir etmiştir.

Resimlerin hepsi tasavvufî manalarla yüklüdür ve onların dış yüzünden iç yüzlerine ermek gerektir.

Müellif ömrünün son yirmi yılını Amerika'da geçirdikten sonra 1931 de 48 yaşında olarak vefat etmiştir.

Ö. R. D.

THE PROPHET- HAKK ERENLER (NEBİ) (ERMİŞ)

BEKLENEN GEMİ GELİYOR

Devrinin bir güneşi olan MUSTAFA, (yani seçilen ve sevilen zat), kendisini doğduğu adaya götürecek gemiyi Orfalis şehrinde, on iki yıl beklemişti.

[Orphalese: dünya halkı, biz yaşayanlar, fanilerdir aslında orphalese halkı. metoforik bir anlatımla bizlere seslenmektedir.]

On ikinci yılın bağbozumu mevsiminde ve Eylülün yedinci gününde, şehir duvarlarının dışındaki tepeye tırmanarak denize doğru bakmış, geminin sisler arasından süzülerek sahile yaklaştığını görmüştü.

O zaman kalbinin bütün kapıları sonuna kadar açılmış ve neşesi denizleri kaplamıştı. Gözlerini yumarak ruhunun sessizlikleri içinde dua etti.

Fakat tepeden indiği sırada yüzünü hüzün kaplamış ve için için düşünmüştü :

“Buradan huzur içinde ayrılmağa, üzülmeden uzaklaşmağa imkân mı var? Hayır, bu şehirden yarasız bir ruh ile ayrılamayacağım.

Onun duvarları arasında geçirdiğim ıstıraplı günler, yalnızlık içinde yaşadığım geceler ne kadar uzundu! Ve kim var ki ıstırabına ve yalnızlığına, acımadan veda edebilsin ?

Ruhumun nice parçalarını bu sokaklara ektim. Özleyişimin nice yavrulan, bu dağlar arasında çırılçıplak dolaşıyor. Ve ben, bir yük yüklenmeden, içim sızlamadan, çekilip gidemiyorum.

Bugün sırtımdan bir gömlek atmıyorum, kendi ellerimle parçaladığım bir tenden soyunuyorum.

Geride bıraktığım şey bir düşünce değil, açlık ve susuzlukla yontulmuş ve güzelleşmiş bir kalptir.

Gecikmeğe de gelmez.

Herşeyi kendine çağıran deniz, beni de çağırıyor, ben de gideceğim.

Gerçi saatler karanlıklar içinde tutuşup yanar; fakat burada kalmak da, donmak, buzlaşmak ve bir kalıp içinde sıkışmaktır.

Keşke burada bırakacağım herşeyi de alıp götürebilsem. Fakat ne mümkün !

Bir ses, kendini kanatlandıran dili ve dudakları taşıyıp götüremez. Yapayalnız uçar, esîr âlemine!

Ve bir kartal, yuvasını taşıyarak uçmaz. Güneşe doğru hamle eder, tek başına !„

“Dağın eteğine vardığı zaman yine denize doğru döndü ve gemisinin limana girdiğini gördü. Güverte üzerindeki tayfalar kendi yurdunun adamlarıydı.

*

Ruhu onlara bağırarak dedi ki :

“Benim yaşlı anamın çocukları, ey akıntıların ve medd-ü cezirlerin binicileri!

Nice nice defalar rüyalarımda yelken açtınızdı. Bugünse, rüyalarımın en derini olan uyanıklığımda geliyorsunuz!

Gitmeğe hazırım, özleyişimin açılan yelkenleri, rüzgârların esmesini bekliyor.

Buranın sâkin havasında bir nefes daha alacağım, geriye doğru, seven gözlerle bir kere daha bakacağım.

Sonra aranızda duracağım ve denizciler arasında bir denizci olacağım !

Ve sen ey geniş deniz, ey uykunun tadını tatmayan ana !

Nehirler ve ırmaklar yalnız sana kavuşarak huzur ve hürriyete ererler.

Bu ırmakcağız da bir kere daha kıvrılacak, bir kere daha bu vadicikte şırıldayacak.

Sonra ben de sana geleceğim. Sonsuz denize sonsuz bir damla gibi katılacağım !„

Yürürken birçok erkek ve kadınların tarlalarını, bağlarını bırakarak şehrin kapısına doğru koştuklarını gördü.

Kendi adını çağıran sesleriyle, gemisinin gelmiş olduğunu birbirlerine anlattıklarını işitiyordu.

Kendi kendine söylendi :

«Ayrılık günü, acaba, toplanma günümü olacak?

Ve akşamım, tanyeri gibi ağardığı mı söylenecek?

Tarlasının ortasında sabanını, bağının içinde üzüm sıkan mengenesini bırakıp gelen kimselere ben ne verebileceğim?

Acaba kalbim, meyvalarla yüklenmiş bir ağaç olacak da ben o meyvaları toplayıp onlara mı vereceğim ?

Arzularım bir pınar gibi fışkıracak da onların kadehlerini mi dolduracağım ?

Ben kudret elinin dokunacağı bir saz, kudret nefesinin üfleyeceği bir ney mi olacağım ?

Sessizlikler arayan bir kimseyim ben. Ve ben sessizlikler içinde hangi defineye el koydum ki emniyetle avuç avuç saçayım?

Bugün benim hasat günümse hangi tarlaya, hangi unutulan mevsimde tohumlar attım ki bugün ürününü toplayayım?

Eğer benim fenerimi kaldıracağım ân buysa, onun içinde yanacak alev, benim alevim olmayacak.

Çünkü benim fenerim boş ve karanlık !

Gecenin bekçisi onu yağla dolduracak ve yakacak !„

Bu sözleri diliyle söylüyordu. Fakat sözlerinin çoğu, söylenmeden içinde kalmıştı. Çünkü en derin sırrını da anlatmaktan âcizdi.

Şehre girdiği zaman herkes onu karşılamağa çıkmıştı ve hepsi, tek sesle ağlaşarak onu çağırıyordu.

Şehrin büyükleri, karşısına dikilerek yalvardılar :

“Sen bizden ayrılma !

Sen bizim aramızda loşluğumuzu gideren bir kuşluk güneşi idin ve gençliğin rüyalarımıza rüyalar katmıştı.

“Sonsuz denize, sonsuz bir damla gibi katılacağım”

Sen, bizim aramızda bir yabancı değilsin! Misafir de sayılmazsın. Oğlumuzsun ve candan sevgilimizsin !

Gözlerimizi hasretinin acılarıyla inletme !„

Mabetlerde hizmet eden erkekler ve kadınlar yalvardılar:

“Denizlerin dalgaları bizi ayırmasın ve aramızda geçirdiğin yıllar bir hâtıra olmasın...

Sen aramızda bir ruh gibi dolaşıyordun ve senin gölgen gözlerimizi aydınlatıyordu.

Seni çok sevdik. Fakat sevgimiz sözsüzdü ve perdelerle örtülmüştü. Şimdi ise sevgimiz, haykırıyor, bütün avaziyle !

Ve karşına çıkıyor, bütün çıplaklığıyla!

Zaten hiçbir sevgi, ayrılıktan önce derinliğinin derecesini anlayamaz.,,

Daha başkaları da gelerek yalvardılar. Fakat o, hiçbir cevap vermedi.

Yalnız başını eğdi.

Ve yakında duranlar, gözlerinden akan yaşların göğsüne damladığını gördüler.

Halk ile birlikte mabedin önündeki büyük meydana gidiyorlardı.

Mabedin içinden adı El-Mitra olan bir kadın çıkmıştı ki o da bir azize idi.

Aziz ona en derin rikkatle baktı. Çünkü bu şehre geldiği zaman, bir gün bile geçmeden, onu ilk arayan ve ona ilk inanan bu kadındı.

Azize onu kutlayarak dedi ki :

“Ey Allah’ın velisi! Yücelerden yüceyi aramak ve gemini bulmak için mesafeleri ölçüp durdun.

Artık gemi geldi ve sen de gitmek istiyorsun.

Hâtıralarının yurduna ve daha yüksek arzularını gerçekleştirecek vatana karşı hasretin çok derin. Sevgimiz ve ihtiyacımız artık seni bize bağlayamıyor.

Ayrılmadan önceki ricamız, bize söz söylemen, bildirmek İstediğin hakikati anlatmandır.

Tâ ki biz de senden öğrendiklerimizi çocuklarımıza, onlarda torunlarımıza öğretsinler ve bu sayede hakikat ortadan kalkmasın.

Sen, yalnızlığında günlerimizi nasıl yaşadığımızı görüyor,

Uyanıklığında uykumuzun kahkahalarını ve iniltilerini dinliyordun.

Onun için artık bizi, bize öğret, doğum ile ölüm arasındaki herşeye dair sana bildirilenleri bize bildir.,,

Cevap verdi:

“Orfalis halkı ! Ben bu anda ruhlarınız içinde ürpermekte olan şeyden başka hangi konudan bahsedebilirim, size ?„

AŞK

El–Mitra, hemen öne atıldı ve :

“Bize Aşktan bahset! dedi.

O da başını kaldırarak halka baktı ve ortalığı derin bir sessizlik kapladı. Yüksek bir sesle anlattı :

“Aşk, size kılavuzluk edince peşinden gidiniz,

Aşkın yolları dik ve sarp olsa da !

Aşkın kanatları sizi kucaklayınca, ona ram olunuz,

Kanatlarının arasına gizlenen kılıç sizi yaralasa da !

Aşk, size söz söyleyince ona inanınız,

Sesi, şimal rüzgârlarının bahçeleri perişan etmesi gibi rüyalarınızı altüst etse de !

Çünkü aşk başınızı tacladığı gibi kellenizi de uçurur.

Aşk, sizi geliştirir, fakat, budaya budaya ıstırap da verir.

Aşk, tepenize kadar yükselir ve güneşin aydınlığında ürperen en ince dallarınızı okşar,

Fakat köklerinize kadar da iner ve onları toprak altında sarsar.

Aşk, buğday başağı gibi sizi kendi içinde toplar.

Fakat buğdayları seçmek ve ayırmak için harmandan geçirir ve sizi çırılçıplak eder.

Kabuklarınızı atmak için kalburdan geçirir ve sizi beyazlaştırmak için değirmende öğütür.

Sizi yumuşatmak için, yoğurur.

Sonra sizi kendi mukaddes ateşine atar ve Tanrının maidesine (sofrasına) yakışan bir “nân-ı aziz” yapar.

Aşk, bütün bunları başarır, tâki kalbinizin sırlarını öğrenesiniz.

Ve bu bilgi sayesinde hayatın kalbinden bir parça olasınız.

Fakat siz, ürkeklik yüzünden yalnız aşkın verdiği huzur ile zevki ararsanız, çıplaklığınızı örtmek ve aşkın değirmeninden uzaklaşmak gerek: Güleceğiniz, fakat ruhunuzla şakıyamayacağınız, ağlayacağınız, fakat gözyaşlarınızın bütün kaynaklarını kullanamayacağınız, mevsim tanımayan bir âleme uzaklaşmak.

Aşk, kendinden başka bir şey vermez ve kendinden başka bir şey almaz.

Aşkın malı, mülkü yoktur. Fakat kimsenin de malı, mülkü olamaz ;

Çünkü aşk, aşk için yeter.

Aşka giriftar olduğunuz zaman **Tanrı kalbimin içindedir demeyin, ben Tanrının kalbi içindeyim,** demek daha yaraşır.

Siz, aşka yol göstereceğinizi sanmayın. Çünkü aşk, sizde değer görürse, her yolu gösterir.

Aşkın, kendini bütünlemekten başka, bir gayesi yoktur. Fakat aşka giriftar olurda birtakım arzular peşinde koşmak isterseniz şunlar olsun o arzular:

Erimek, geceye nağmeler terennüm eden bir ırmak gibi eriyip akmak,

Derin şefkatin ıstırabını duymak, ıstırap derinleştikçe, şefkatin de o nisbette ve daha fazla derinleştiğini hissetmek;

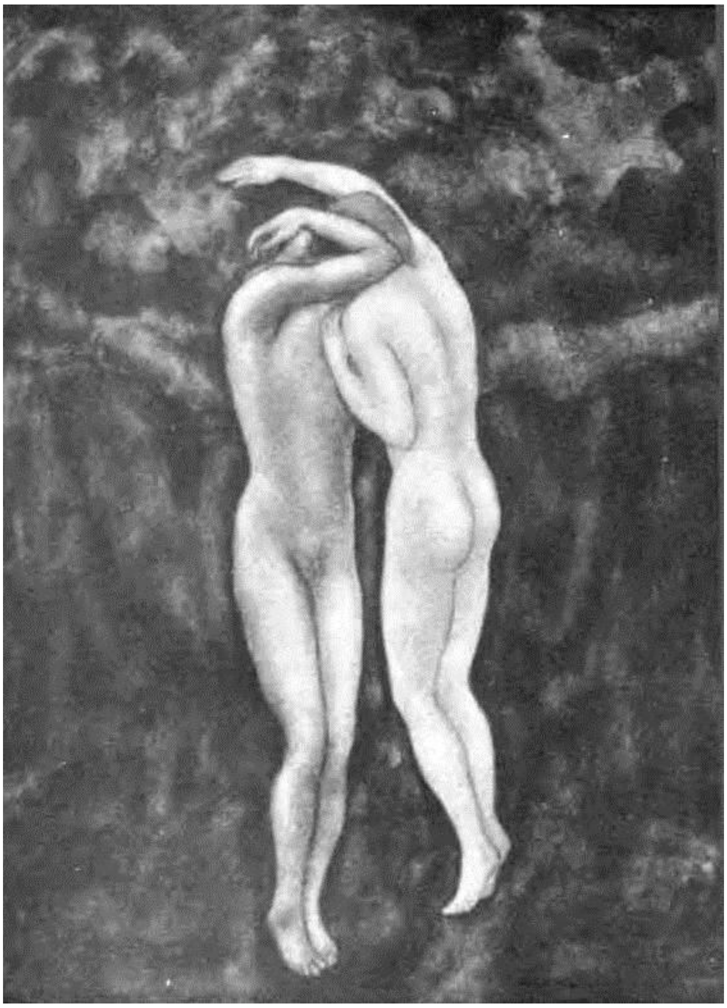
Aşkı anlayışınızla yaralanmak, anlayışınız yükseldikçe, daha geri anlayış ve duyuşun acısını hissetmek;

Ve isteye isteye, seve seve cefa çekmek.

Sabahleyin kanatlanmış bir kalple uyanmak ve yeni bir aşk günü yaşamanın şükranını ödemek;

Öğleyin dinlenmek ve aşkın istiğrakına dalmak;

Akşamleyin evinize hoşnutluk içinde dönmek, sonra sevilene karşı kalbinizle yönelerek dua etmek ve bir şükran neşidesi terennüm ederek uyumak. „

EVLİLİK- BİRLEŞME

Bunun üzerine El-Mitra, tekrar söz söyledi ve :

“Allah'ın velisi! dedi, Evlilik hakkında ne dersin ?„

O da cevap verdi :

“Birlikte doğmuştunuz ve sonuna kadar beraber kalacaksınız !... Ölümün beyaz kanatları günlerinizi ayıracağı âna kadar yanyana yaşayacaksınız.

Tanrının sessiz hatırasında bile yanyana duracaksınız !

Fakat beraberliğinizi, mesafeler ayırmalı!

Ve göklerin rüzgârları, aranızda raksetmeli!

Birbirinizi seviniz, fakat sevginizi zincirlemeyin!

Sevginiz, ruhunuzun kıyılan arasında kımıldayan bir deniz olsun !

Birbirinizin kadehini doldurunuz, fakat tek kadehten içmeyiniz !

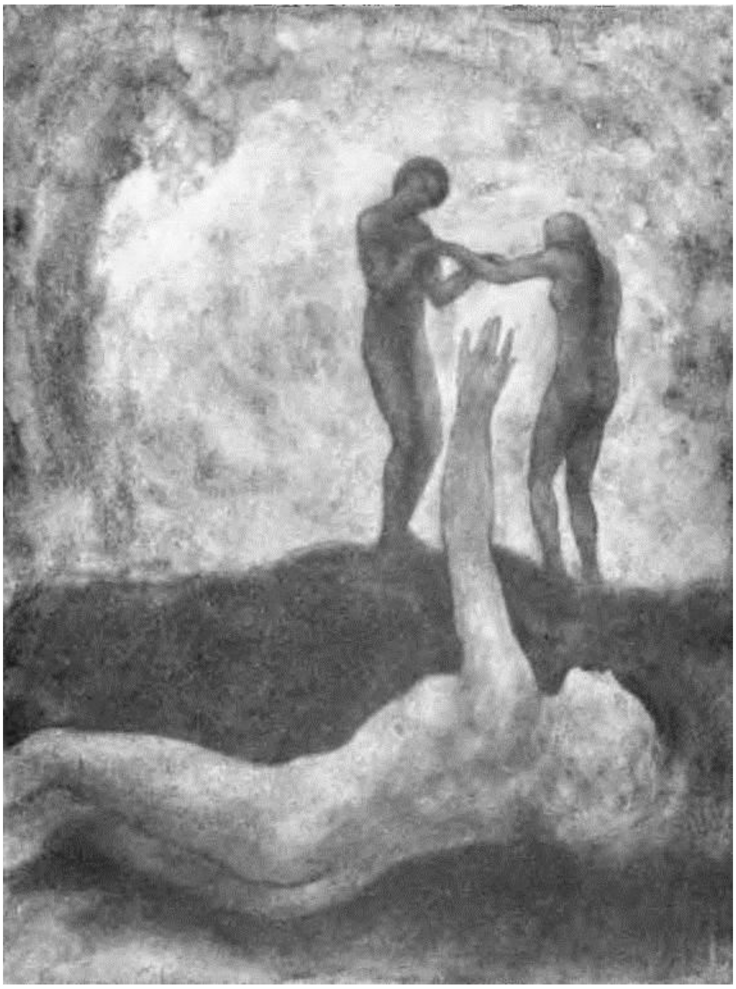
Birbirinize ekmeğinizden sununuz, fakat ayni lokmayı yemeyiniz !

Beraber terennüm ediniz, raksediniz, eğleniniz, neşeleniniz; fakat herbiriniz tekliğini unutmasın !..

Çünkü bir udun telleri, ayni nağmeyle birlikte titrer, fakat herbiri ayrı ayrı !..

Kalplerinizi birbirinize veriniz, fakat her biriniz kendi kalbine sahip olsun, çünkü kalbi, ancak Hayat eli koruyabilir.

Birlikte durunuz, fakat birbirinize fazla yaklaşmayınız. Çünkü mabedin direkleri de, birbirinden uzak durur. Ve meşe ile selvi birbirinin gölgesi altında yetişemez..,

“Beraber raksediniz, eğleniniz, neşeleniniz, fakat birbiriniz tekliğini unutmasın.”

ÇOCUKLAR

Yavrusunu göğsüne dayayan bir kadın ona bakarak :

“Bize, dedi, Çocuklardan bahset !„

O da cevap verdi:

“Çocuklarınız, sizin çocuklarınız değildir.

Bunlar kendini özleyen Hayatın oğulları ve kızlarıdır.

Siz bunların dünyaya gelmelerine vasıta oldunuz, fakat bunlar sizin değildir.

Gerçi onlar sizinle beraberdir, fakat sizin malınız olamazlar.

Onlara sevginizi verebilirsiniz, fakat düşüncelerinizi asla! Çünkü onların kendilerine has düşünceleri vardır.

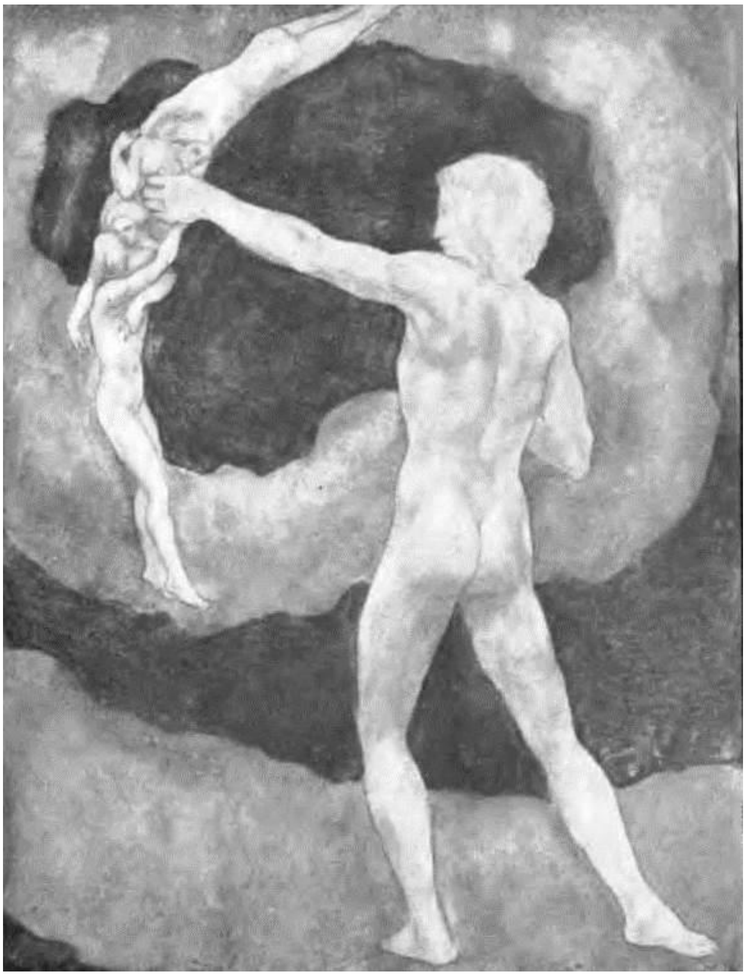
Siz onların gövdelerini barındırabilirsiniz, fakat ruhlarını barındıramazsınız. Çünkü ruhları yarının sarayındadır. Sizse orasını rüyanızda bile göremezsiniz.

Siz onlara benzemek için uğraşabilirsiniz, fakat onları kendinize benzetmek için uğraşmayınız.

Çünkü hayat, geriye adım atmaz ve “dün,, ile ilgilenmez.

Siz o yaylarsınız ki, çocuklarınızı, birer canlı ok gibi fırlatırsınız.

Oku atan kimse, Sonsuzluk içinde aldığı nişan

“Siz o yaylarsınız ki, çocuklarınızı birer canlı ok gibi fırlatırsınız.”

yerini görür ve okunu süratle uzağa vardırmak için yayını ne kadar bükmek mümkünse o kadar büker.

Oku atanın elinde büküldüğünüz zaman, seve seve bükülünüz;

Çünkü oku atan kimse, uçan oku sevdiği gibi sağlam yayı da sever.,,

VERMEK

Daha sonra bir zengin adam : “Bize, dedi, Vermekten bahset !„

O da cevap verdi:

“Siz malınızdan verdiğiniz zaman çok az verirsiniz. Ve ancak canınızdan verdiğiniz zaman gerçekten verirsiniz.

Malınız yarın muhtaç olacağınızı sanarak esirgemek istediğiniz şeylerden başkası mı ?

Mukaddes şehre giden Hacıların peşine düşüp ne olur ne olmaz diye çölün kumları içine bir kemik saklayan tedbirli köpek, yarından ne bekleyebilir ?

İhtiyaçtan korkmak, ihtiyacın tâ kendisi değil mi?

Sarnıcınız su ile dolu olduğu halde susuzluktan korkmak, en tatmin edilmez susuzluk değil mi?

Malları çok ve bol olduğu halde az verenler vardır. Bunu da tanınmak için verirler. Ve onların bu gizli arzuları, verdiklerinin bereketini kaçırır.

Sonra öyleleri var ki ellerindeki azdır, fakat hepsini verirler.

Bunlar hayata, ve hayatın bolluğuna inananlardır ve bunların ambarları asla boş kalmaz.

Bunlar verdikleri zaman severek verirler ve sevgileri ile neşeleri, mükâfatlarıdır.

Başkaları da ıstırap çekerek verirler ve bu ıstırap onların cehennemidir.

Verdikleri zaman ıstırap çekmeyenler, hattâ bu yüzden sevinç de aramayanlar, bu meziyetlerinin anılmasını bile istemeyenler de vardır.

Vadideki güller, kokularım fezaya nasıl yayarlarsa, bunlar da öylece verirler.

Tanrı bu çeşit kimselerin elleriyle konuşur ve onların gözleri içinden bütün dünyaya gülümser !

İstendiği zaman vermek, çok iyidir. Fakat durumu peşinden anlayarak istenmeden vermek daha iyidir.

Eli açık olan kimse için alacak el bulmak, vermekten daha büyük bahtiyarlıktır.

Zaten varın yoğun içinde alıkoyabileceğin bir şey var mı?

Bütün varın, bir gün, baştanbaşa verilmeyecek mi?

Öyleyse şimdi ver, tâ ki vermek mevsimi varislerinin değil, fakat senin olsun !

“Vermek isterim, amma, lâyığına ve müstahakına” der durursunuz.

Bahçenizdeki ağaçlar ve otlaklarınızdaki davarlar böyle söylemiyor.

Onlar yaşamak için veriyorlar, çünkü vermezlerse ölürler.

Herkim ki gece, gündüz yaşamak değerindedir, sizin vereceğiniz herşeye lâyıktır.

Hayat okyanusundan içmeğe hak kazanan kimse, kadehini sizin küçücük ırmağınızdan doldurmağa lâyık görülmek gerektir.

Dünyada hangi çöl, almak cesaret ve itimadının, hayır iyiliğinin içinde yatan çöl büyüklüğündedir?

Ve sen kimsin ki insanlar sana gelsin de göğüslerini açsınlar ve gururlarının perdelerini parçalasınlar da içlerini çırılçıplak göstersinler, utanmadan gururlarını soysunlar ?..

Sen herşeyden önce verici ve vermek vasıtası olmak gerekleştiğini anla.

Çünkü hakikatte hayat, hayatın imdadına yetişir, sense, ey kendini verici sanan kimse, vericiliğin yalnız bir şahidisin.

Ve siz ey alıcılar, ki hepiniz öylesiniz, minnet yükü altında kalmayınız ki hem kendinize, hem vericiye bir boyunduruk geçirmiş olmayasınız.

Vericinin vergisi vereni de, alanı da yükselten kanat olsun. Yoksa borcunuzun yükünü fazla hissetmekle, hür yürekli toprağı ana ve Tanrıyı baba tanıyan vericinin cömertliğinden şüphe etmiş olursunuz.„

YEME VE İÇME

Daha sonra bir han sahibi olan yaşlı bir adam ilerliyerek:"Bize, Yemek ve İçmekten bahset„ dedi.

O da cevap verdi:

"Keşke arzın kokusu ile yaşayabilmiş ve bir hava nebatı gibi yalnız aydınlıkla gıdalanabilmiş olsaydın..

Fakat mademki yemek için öldürmek, susuzluğunu gidermek için henüz doğan yavruyu ana südünden mahrum etmek zorundasın; o halde bu hareketin bir ibadet şeklini alsın.

Sofran bir şükran maidesi olsun ve bu şükran maidesi (sofra), insanın en iyi ve en masum cephelerini belirtmeğe yardım etsin.

Bir hayvanı kestiğin zaman için için ona de ki:

"Seni kesmeyi emreden kuvvet, ben» de öldürecek, ben de senin gibi bir varmış, bir yokmuş olacağım.

Seni, benim elime teslim eden kanun, beni de daha kuvvetli bir ele teslim edecek.

Senin ve benim kanım, ezel ağacını besleyen bir sudan ibarettir.

Bir elmayı ısırdığın zaman kalbinle ona de ki:

"Tohumların gövdemin içinde yaşayacak. İstikbalin tohumları, içimde çiçekler açacak, Kokuların nefesime katılacak,

Ve biz her mevsimde beraber sevineceğiz,,

Sonbaharda, bağlarının üzümlerini toplayıp sularını almak üzere mengeneye attığın zaman onlara için için de ki :

"Ben de sizin gibi bir üzüm çubuğuyum. Benim de mahsulüm derlenecek ve mengeneye atılacak. Ben de yeni şaraplar gibi ezelî şişelere konacağım.,

Kışın üzüm suyunun her kadehini kalbinin bir nağmesini terennüm ederek iç!

Ve bu nağmeleri terennüm ederken sonbahar günlerini, üzüm bağını ve üzüm mengenesini hatırla !„

ÇALIŞMAK

Daha sonra bir çiftçi ilerleyerek: ''Bize Çalışmaktan bahset !„ dedi.

O da cevap verdi :

"Siz toprağa ve toprağın ruhuna, ayak uydurmak için çalışırsınız.

Çünkü tembel olmak; yeryüzünün mevsimlerine karşı yabancı kalmak, muhteşem ve mağrur bir teslimiyet içinde sonsuzluğa doğru ilerleyen hayat kervanının dışına çıkmaktır.

Çalıştığınız zaman, saatların fısıltılarını kalbi içinde nağme ahengine çeviren bir neysiniz.

İçinizde kim var ki, başka herşey, elbirliğiyle terennüm ederken, sessiz ve dilsiz bir kamış parçası gibi kalmak iştesin?

Size nice defalar çalışmanın bir lânet, iş yapmanın bir talihsizlik olduğu söylendi.

Bense size diyorum ki çalıştığınız zaman arzın en uzak rüyasından, doğduğu gün size nasip olan hisseyi gerçekleştirmiş oluyorsunuz.

Ve siz kendinizi işe vermekle, hayata karşı olan sevginizi belirtiyorsunuz.

Hayatı iş yaparak, iş başararak sevmekse, hayatın en gizli sırlarına aşina olmak demektir.

Fakat acı duyduğunuz için, doğurmayı bir felâket, gövdenizi beslemeyi alnınıza yazılmış bir lânet sayarsanız, ben de size derim ki ancak sizin alnınızın teri o yazıyı silebilecektir.

Size hayatın karanlık olduğu da söylenmiştir. Siz de bir takım bezginlikler içinde, bezgin kimselerin söylediklerini tekrarlıyorsunuz.

Ben size diyorum ki: hayat hakikaten karanlıktır; hızdan mahrum olursa !

Ve her hız kördür, bilgi ile aydınlanmazsa!

Ve her bilgi boştur, çalışma ile verimlileşmezse !

Ve her çalışma kısırdır, sevgi ile bereketlenmezse !

Seve seve çalıştığınız zaman kendinizi kendinize, birbirinize ve Tanrınıza bağlamış olursunuz.

Seve seve çalışmak ve iş başarmak ne midir?

Dokuduğunuz kumaş parçasını, sevgiliniz giyecekmiş gibi yüreğinden çektiğiniz ipliklerle dokumak.

Yükselttiğiniz binayı, içinde sevgiliniz oturacakmış gibi ruhunuzun hızıyla yükseltmek !

Tohumları, şefkatle dikmek, ekini sevinerek toplamak.

Bütün bu verimler, sevgilinize sunulacak bir hediye imiş gibi !

Yaptığınız her işi, kendi ruhunuzun nefesiyle yüklemek. Ve çalıştığınız sırada bütün kutlu ölülerin sizi çevreleyerek gözettiklerini hissetmek.

Uykuda sayıklıyormuş gibi şu sözleri söylediğinizi nice nice defalar işittim : “Mermer üzerinde çalışarak ruhunu ifade eden kimse, sabanla toprağı süren kimseden daha şereflidir. Alâim-i semanın (Gök kuşağı) renklerini yakalayarak onlarla bir kumaş parçasının üzerinde bir insan resmi yaratan kimse, ayaklarımıza geçirdiğimiz sandalları yapan kimseden daha üstündür."

Ben de buna karşı, fakat uyku içinde değil, öğle üzerinin uyanık olgunluğu içinde diyorum ki; Rüzgâr, iri çınarlara karşı, çimen yapraklarının en küçüğüne karşı kullandığı diklen daha tatlı bir dil kullanmaz.

Ve büyük, yalnız odur ki; rüzgârın sesini, kendi sevgisiyle daha fazla tatlılaşan bir nağmeye çevirebilendir.

Çalışma, göze görünebilen bir sevgidir.

Seve seve çalışamıyor da üzüle üzüle çalışıyor sanız işinizi bırakıp, mabedin kapısında pineklemek ve seve seve çalışanların sadakasını almak daha doğru olur.

Çünkü ekmeği kayıtsızlık içinde yoğurursanız insanların yalnız yarı açlığını gideren acı bir ekmek yoğurmuş olursunuz.

Üzümlerinizi, istemeye istemeye sıkarsanız, isteksizliğiniz pekmezinize ağu katarsınız.

Melekler gibi terennüm ettiğinizde de sevmiye sevmiye terennüm ederseniz, insanları gece ve gündüzün nağmelerini dinlemekten alıkoymuş olursunuz.

SEVİNÇ VE KEDER

Daha sonra bir kadın ilerleyerek : "Bize, dedi, Sevinçten ve Kederden bahset.,,

O da cevap verdi:

"Sevinciniz, örtüsünü atmış kederinizdir.

İçinden kahkahalar yükselen kaynaktan, nice nice zamanlar, gözyaşlarınız fışkırmıştı.

Başka türlü olamaz ki!

Keder varlığınızın derinliklerine işledikçe içiniz daha fazla sevinçle dolar.

Şarabınızı doldurduğunuz kadeh, çömlekçinin fırınında yanan kadehin kendisi değil mi ?

Ruhunuzu okşayan ud, bıçaklarla yontulan ağaçtan başkası mı ?

Sevindiğiniz zaman kalbinizin derinliğine bakınız, size sevinç veren şey yüzünden göz yaşı döktüğünüzü anlarsınız.

İçinizde; "Sevinç kederden daha büyüktür,, diyenler bulunabileceği gibi "hayır, keder, daha büyüktür,, diyenler de bulunabilir.

Ben de size derim ki: Bunlar ayırt edilemez.

Beraber gelirler ve sofranızın başına geçtiğiniz zaman, yalnız biri yanı başınızda ise, diğerinin yatağınızda uyukladığını unutmayınız.

Sevinçleriniz ile kederleriniz arasında terazinin iki gözü gibi asidisiniz. Yalnız gözler boş kaldığı zaman teraziniz duraklar ve muvazenenizi bulursunuz.

Haznedar, altınlarını ve gümüşlerini tartmak için geldiği zaman sevinciniz veya kederiniz ne yükselir, ne de alçalır.„

EVLER

Daha sonra bir duvarcı ilerledi ve : "Bize Evlerden bahset.,, dedi.

O da cevap verdi:

"Şehrin duvarları içinde bir ev kurmadan önce hayalinizle çöl ortasında bir çadır kurunuz.

Çünkü, akşamlan evlerinize dönmek üzere yol aldığınız zaman içinizdeki o yapyalnız, o hicranzede serseri de yol alır.

Eviniz, sizin büyümüş gövdenizdir.

Eviniz de güneş altında büyür, ve gecenin sessizliğinde uyur, üstelik rüyasız da kalmaz. Sorarım size, evleriniz rüya görmüyor mu ? Ve rüya içinde şehirden çıkarak korulara gitmiyor ve tepelere tırmanmıyor mu ?

Evlerinizi elime geçirsem ve tohum eken bir çiftçi gibi ormanlara ve çayırlara serpsem!

Elimden gelse de vadileri cadde, çimenlikleri sokak yapsam da sizin birbirinizi bağlar içinde arayıp bulmanızı ve elbiseleriniz toprak kokusu taşıyarak geri dönmenizi sağlasam. Fakat henüz vakti değil.

Atalarınız, korkulan yüzünden sizi birbirinize yetiştirmişler ve bu korku bir müddet daha devam edecek. Fakat çok geçmeden şehir duvarlarınız, ocaklarınızı tarlalarınızdan ayıracak !

Şimdi ey Orfalis halkı, bana anlatın!

Evlerinizin içinde neler var?

Ve sizin kapılarınızı kilitleyerek sakladıklarınız nedir ?

insan kudretini ifşa eden huzur mu var ?

Kafanın şahikalarını yaratmak için kemerleri üst üste yükselten hatıralar mı var ?

insan kalbini; tahta ve taştan yontulan şeylerle mukaddes dağlara çeviren güzellikler mi var ?

Anlatın bana, bunlar mı var evlerinizde ?

Yoksa yalnız konfor mu ve konfor ihtirasımı, o bir eve sürüne sürüne girerek misafir gibi oturan, sonra ev sahibi gibi yerleşen, nihayet efendi kesilen hırsız mı var ?

Hattâ o hırsız, daha sonra bir eğitmen kesilir, kanca ve kırbaçla daha büyük arzularınızı kuklalaştıran bir varlık olur, onun elleri gerçi ipekten, fakat kalbi demirdendir.

0, size uyumak için ninniler söyler ki yatağınızın başucunda durarak maddenin gösterişiyle övünsün.

O, sizin sağlam hasselerinizle istihza eder ve onları kırık çanaklar gibi dikenlikler içine atar.

Konfor iştihası, ruhun ihtiraslarını öldürür, sonra sırıta sırıta cenazesinde yürür.

Fakat siz, ey fezanın çocukları, siz ki dinlenmek elinizdeyken dinlenme nedir, bilmezsiniz ! bu pusuya düşmenize, yahut kanca ve kırbaçla terbiye edilmenize imkân yoktur.

Evleriniz varlığınızı demirleyen ve kımıldamasına imkân vermeyen bir çapa değil, varlığınıza çeşit çeşit ufukların havasını yaşatan bir yelkendir.

Bir yarayı örten parlak bir perde değil, fakat gözü koruyan bir göz kapağıdır. Siz, kapılardan geçmek için kanatlarınızı kapamazsınız, tavanlara çarpmasın diye başlarınızı eğmezsiniz, duvarları çatırdamasın ve yıkılmasın diye nefes almaktan korkmazsınız.

Siz, ölülerin canlılar için yaptıkları mezarlarda oturmazsınız.

Gerçi evlerinizin haşmeti var, güzelliği var, fakat bunlar, sizin bir sırrınızı saklamaz ve sizin özleyişlerinizi hapsetmez.

Çünkü içinizdeki sonsuzluk o gök yüzündeki konakta ikamet ediyor ki kapısı sabah sisleridir, pencereleri nağmelerdir ve gecelerin sessizliğidir. „

ELBİSELER

Daha sonra bir dokumacı ilerleyerek: “Bize, dedi, Üst-baştan bahset,,

O da cevap verdi:

“Elbiseleriniz, güzelliğinizin birçoğunu gizliyor. Fakat çirkinliklerinizi gizlemiyor.

Gerçi siz elbise giymekle, mahremiyet hürriyetini kazanmak istiyorsunuz, fakat bu elbiseler de sizi dizginliyor ve bağlıyor.

Güneş ve rüzgârı teninizin daha fazlasıyla ve elbisenizin daha azıyla karşılarsanız ne iyi olur.

Çünkü hayat nefesi, güneş aydınlığındadır ve hayat eli rüzgârlardadır.

İçinizde şöyle diyenler var: “Giydiğimiz elbiseleri şimal rüzgârları dokudu „

Ben de diyorum ki, evet, şimal rüzgârıdır bunu yapan !

Fakat bu elbiseleri dokumak için kullandığı tezgâh, hayasızlıktı ve kullandığı iplik, gevşeklik idi.

Ve şimal rüzgârı bu işi başardıktan sonra ormanlar içinde kahkahalar attı.

Unutmayın ki tevazu’ , kibirlilerin gözünden korunmak için kullanılan bir kalkandır.

Kibirli kimseler ortadan kalkınca tevazu, bir kayıt ve kafayı aldatan bir pas gibi kalır.

Unutmayın ki toprak, çıplak ayaklarınızın temasından haz duyar ve rüzgâr saçlarınızla oynaşmayı özler.,,

ALIŞVERİŞ

Daha sonra bir tacir yaklaştı ve : “Bize Alışverişten bahset,, dedi.

O da cevap verdi :

“Yer yüzü size meyvesini veriyor, siz de avuçlarınızı nasıl dolduracağınızı bilirseniz, ömrünüzde ihtiyaç tadını tatmazsınız.

Arzın hediyelerini mübadele etmekledir ki bolluğa kavuşur ve hoşnut olursunuz.

Fakat bu mübadele (bu değiş dokuş) sevgi duygularıyla ve adalet düşüncesiyle yapılmazsa, bir kısmınızı oburluğa, bir kısmınızı da açlığa sürükler

Siz ey deniz uşakları, tarla ve bağ rençperleri çarşılarda dokumacılarla, çömlekçilerle ve baharat toplayanlarla buluştuğunuz zaman arza hâkim olan ruha el açarak onun aranıza gelmesini, terazilerini bir değeri bir değere karşı tutan hesapları kutlamasını niyaz edin.

Kısır elliler, boş lâf mukabilinde çalışmanızın verimine el koymak isteyenler işinize karışmasın.

Bu çeşit kimselere deyin ki : “Bizimle birlikte tarlalara gelin, yahut kardeşlerimizle birlikte denize çıkın ve ağlarınızı atın! Çünkü kara da, deniz de, bize karşı gösterdiği cömertliği, sizden esirgemiyecektir. „

Rakkaseler size gelecek olurlarsa, onların hediyelerinden de alınız.

Çünkü onlar da meyve veriyorlar ve ıtır topluyorlar. Gerçi onların getirdikleri malların maddesi rüyadır, fakat bu rüyalar, ruhlar için rida ve gıdadır.

Çarşılarınızdan ayrılmadan önce, hiçbir kimsenin elleri boş dönmemesine dikkat edin.

Çünkü arzın hâkim ruhu, en küçüğünüzün ihtiyaçları tatmin edilmedikçe rüzgârlara yaslanarak huzur içinde uyuyamaz „

SUÇ VE CEZA

Sonra, şehrin hâkimlerinden biri ilerleyerek "Bize, dedi, Cürüm ve Cezalardan bahset.,,

O da cevap verdi:

Ruhlarınız, rüzgârlarla beraber estiği zamandır ki sizler yalnız ve bekçisiz kalarak birbirinize ve dolayısıyla kendinize karşı birtakım yanlışlar işlersiniz.

Ve bu yüzden, kutluluğun kapısını çalmak ve bir müddet için kabul olunmadan beklemek zorundasınızdır.

Sizin benlik dediğiniz Tanrı bir Okyanus gibidir ki asla kirlenmemiştir.

O, esir gibi, ancak kanatlı olanları yükseltir.

Sizin benlik Tanrınız, hattâ güneş gibidir.

Gizli yollan bilmez ve yılanların deliklerini aramaz.

Fakat sizin benlik Tanrınız, varlığınızda yalnız değildir.

Çünkü çoğunuz, hâlâ beşerdir ve çoğunuz hâlâ beşer bile değildir, hâlâ sisler içinde uyuyarak yürüyen ve uyanış çaresini arayan bir biçimsiz cücedir.

Bense şimdi içinizdeki beşerden bahsedeceğim.

Çünkü cürüm ve cezayı tanıyan, benlik Tanrınız, yahut sisler içindeki uyuyarak yürüyen cüce benliğiniz değildir, içinizdeki beşerdir.

Ben nice nice defalar sizin bir yanlış yapandan, suç işleyenden, sanki sizden değilmiş de bir yabancı imiş, sizin dünyanıza başka bir dünyadan gelmiş bir varlık gibi bahsettiğinizi işittim.

Ben de size diyorum ki: nasıl ki kutlu ve doğru kimse, herbirinizin içindeki en yüksek şahikadan daha öteye yükselemezse kötüler ve alçaklar da içinizdeki bataklığın en alçağından daha ötesine düşemezler.

Nasıl bir yaprak, ancak bütün ağacın sessiz bilgisi ve isteği olmadan, sararamazsa suç işleyen de topunuzun gizli isteği olmadan o suçu işleyemez.

Hepiniz birlikte bir alay gibi benlik Tanrınıza doğru yürüyorsunuz. Yol da sizsiniz, yolcu da siz!

İçinizden biri düşünce, arkadan gelenleri, kendisini düşüren taştan korunmağa davet eder ve gözlerini açar.

Ayni zamanda, daha önden giden, sağlam ve süratli adımlarla ilerlediği halde o taşı ortadan kaldırmayan kimselere serzeniş eder!

Size ağır gelse de şu sözü söyleyeceğim :

Öldürülen kimse, öldürülmek suçundan hesapsız bırakılmamak gerektir.

Soyulan kimse, soyulmuş olmak yüzünden suçsuz değildir.

Doğru dürüst kimseler, kötülerin hareketleriyle ilişiksiz değildirler.

Elleri tertemiz olan kimseler, suçluların her kirinden âzade değildirler.

Evet, suçlu, ekseriyetle, suçu kime karşı işlediyse onun kurbanıdır.

Ve mahkûm olan kimse, nice defalar, suçsuzların ve günahsızların hammalıdır.

Haklıyı haksızdan ve iyiyi kötüden ayırt edemezsiniz.

Kara ve beyaz iplikler nasıl birlikte dokunursa bunların ikisi de karşınızda öylece yan yana duruyor.

Ve siyah iplik kopunca, dokuyucu bütün kumaşa baktığı gibi tezgâhını da yoklar.

Onun için birisi, sadakatsiz zevceyi, yargılanmak üzere karşınıza getirirse kocasının kalbini de teraziye koyup ölçsün ve kendi ruhunu aynı teraziye koysun.

Suçluyu tokatlamak isteyen kimse, suçun işlenmesine sebep olan kimsenin de yüreğine baksın.

İçinizde herkim hak namına ceza vermek ve baltasını kötü ağaca indirmek isterse evvelâ kökleri yoklasın !

Yoklayınca, hem iylik, hem kötülük, hem verimlilik hem kısırlık görecek ve hepsini arzın sâkin kalbinde birbirine bağlanmış bulacaktır.

Ve siz ey adalet icra etmeleri gerekleşen hâkimler,

Dış görünüşüyle namuslu, fakat ruhiyle hırsız olan bir adamı hangi cezaya çarparsınız ?

Gövdesiyle katil olan, ruhiyle maktul olan bir kimse hakkında ne hüküm verirsiniz?

Hareketleriyle aldatıcı ve zalim olduğu halde ayni derecede aldatılan ve zulme uğrayan kimse hakkında ne dersiniz?

Sonra nedametleri suçlarından daha büyük olanlar hakkındaki hükmünüz ne ?

Nedamet, sizin hizmet ettiğiniz kanunun tatbik etmek istediği adaletin hedefi değil mi ?

Fakat siz masumun içine nedamet aşılayamadığınız gibi onu suçlunun kalbinden de çıkaramazsınız.

O, geceleyin hiç çağrılmadan gelir ki insanlar uyansın da kendilerine baksınlar.

Ve siz ki, adaleti anlamış olmaları gerekleşen insanlarsınız, her vakit işinin bütünüyle görmedikçe buna imkân bulabilir misiniz ?

Ancak işinin bütünüyle bakmak imkânını elde ettiğiniz zaman dimdik duran kimse ile düşen kimsenin ayni olduğunu ve bunun Tanrılık iddia eden benlik ile cücelikten kurtulamayan benlik arasında durduğunu görür; mabetteki köşe taşının, temelindeki taştan daha yüksek olmadığını anlarsınız.,,

KANUN

Daha sonra bir avukat: "Bize Kanunlarımızdan bahset,, dedi.

O da cevap verdi:

"Gerçi siz kanun yapmaktan hoşlanan kimselersiniz, fakat bu kanunların bozulmasından daha fazla hoşlanırsınız.

Deniz kenarında oynayan ve kumdan kuleler yapmak için uğraşan, sonra güle güle yıkan çocuklar gibisiniz.

Fakat siz o kuleleri yaparken deniz sahile daha fazla kum yığıyor ve sizin kulenizi yığdığınız zaman deniz size gülüyor.

Zaten deniz daima masumlara güler.

Fakat o kimselere ki hayat bir deniz ve beşer yapısı kanunlar birer kum kulesi değildir.

Hayat bir kayadır ve kanun, kayayı kendilerine benzetmek için kullandıkları bir kalemdir. Onlara ne diyebilirim ?

Ne diyebilirim o topallara ki rakkaselere haset ederler ?

Ne diyebilirim o öküze ki, boyunduruğunu sever ve ormanın içinde başıboş gezen geyik ve deveyi, sürüden ayrılmış zavallı sayar ?

Ne diyeyim o yaşlı yılana ki gömleğini değiştiremez de başkalarını çıplaklıkla ve utanmazlıkla lekeler?

Ne diyeyim o kimseye ki düğüne herkesten evvel gelir; yer, içer, haddi aşarak yorulunca bütün düğünlerin israf olduğunu ve düğünlere gidenlerin kanunu ayakaltına aldıklarını söyler?

Bunlara diyebileceğim birşey varsa, onların da güneş ışığında durdukları, fakat sırtlarını güneşe verdikleridir.

Bunlar yalnız gölgelerini görürler ve gölgeleri kendi kanunlarıdır ve bunlara göre güneş bir gölge kaynağıdır.

Bunlar kanunu anlamak için eğilirler ve yer yüzüne serilen gölgelerini ölçerler.

Fakat sizler ki güneşe doğru yürürsünüz, yer yüzüne serilen hangi gölge sizi tutabilir ?

Sizler ki rüzgârla beraber seyahat edersiniz, size kim yol gösterecektir ?

Siz boyunduruğunuzu, bir insanın hapis kapısı önünde kırmazsanız beşerin hangi kanunu sizi bağlayabilir ?

Raksederken ayaklarınız, bir insanın demir zincirlerine takılmazsa hangi kanun sizi korkutabilir ?

Elbiselerini yırtar da bir insanın yoluna atmazsanız kim sizi mahkemeye sürükleyebilir?

Orfalis halkı! Davulun sesini boğabilir, udun tellerini gevşetebilirsiniz, fakat kim var ki, tarla kuşunu ötmekten menedebilsin ?„

HÜRRİYET

Daha sonra hatiplerden biri: “Bize, Hürriyetten bahset» dedi.

O da cevap verdi:

“Nice nice defalar, şehrin kapılarında ve ocaklarınızın başında sizi, hürriyetinize tapmak üzere yere kapanmış gördüm.

Ve siz bu halinizle bir ceberut karşısında köleliğini arzeden, kendilerini kesip biçtiği halde onu öven köleler gibi idiniz,

İçinizde en çok hür yaşayanların hürriyetlerini bir boyunduruk ve bir kelepçe gibi tanıdıklarını mabedin korusunda ve kalenin gölgesinde gördüm.

Ve yüreğim kanadı. Siz [ancak o zaman hür olursunuz ki hürriyeti aramak arzusu dahi sizin için bir kayıt sayılır ve siz hürriyetten bir gerçekleşecek hedef diye bahsetmez olursunuz.

Ne zaman günleriniz gailesiz ve geceleriniz ihtiyaçsız ve ıstırapsız geçmeğe başlarsa o zaman hürriyete kavuşmuş olursunuz.

Daha doğrusu gaileler, ihtiyaçlar ve ıstıraplar hayatınızı kuşattığı halde çıplaklık ve bağımsızlık içinde onlara üstün geldiğiniz zaman hür sayılırsınız.

Fakat idrakinizin fecrinde, erişeceğiniz öğle vaktine vurulan zincirleri kırmadıkça gecelere ve gündüzlere üstün gelmenize imkân mı var ?

Doğrusu şudur ki sizin hürriyet dediğiniz şey. Halkaları güneş aydınlığında parlayan ve gözlerinizi kamaştıran zincir halkalarının en kuvvetlisidir.

Sizin hür olmanız için benliğinizden birtakım parçaları atmanız gerektir.

Bu parçalar, adaleti gerçekleştiremeyen bir kanunsa, onu ortadan kaldırmanız icap eder. Çünkü o kanunu sizin alnınıza kendi eliniz yazmıştır.

Fakat, kanun kitaplarını yakmakla, yahut bütün denizin suyu ile yargıçlarınızın alınlarını yıkamakla onları ortadan kaldırmış olmazsınız.

Şayet o parçalar, tahtından atmak istediğiniz bir zâlim ise, onun ilkönce içinizde kurulmuş olan tahtını yıkmağa bakınız.

Çünkü, bir zâlimin hür ve mağrur insanlara hâkim olabilmesi için onların hürriyetinin temelinde bir zulüm ve gururlarının kaynağında bir leke bulunmak icap eder.

Şayet o parçalar, kurtulmak istediğiniz bir derd ise, biliniz ki, o derdi kendi elinizle başınıza sarmışsınızdır ve onu hiçbir kimse size yüklememiştir.

Yahut o parçalar, kovalamak istediğiniz bir korku ise o korkunun yeri, korkulanın eli değil, sizin kalbinizdir.

Şüphe yok ki herşey, varlığınızın içinde yarı yarıya kucaklaşarak hareket ediyor, sevilen ve korkulan, tiksinilen ve kutlanan, istenilen ve kaçınılan herşey !

Bütün bunlar ışıklar ve gölgeler gibi çifter çifter içinizde ötüp dolaşıyor.

Gölgeler soluklaşmağa başlayarak zeval bulunca geride kalan ışıklar başka bir ışığın gölgesi oluyor.

Onun için, hürriyetiniz zincirlerini kaybettiği

zaman, bizzat kendisi daha büyük bir hürriyetin zinciri oluyor.,,

AKIL VE HIRS

Azize, tekrar söz söyleyerek : "Bize Akıl ve Hırstan bahset !„ dedi.

O da cevap verdi:

"Ruhlarınız, nice nice zamanlar bir harp sahnesidir ve burada aklınız ve muhakemeniz hırs ve şehvetinize karşı savaşlara girer.

Elimden gelseydi, ruhunuz içinde barışı sağlamak, unsurlarınız arasındaki ahenksizliği ve rakipliği birliğe ve ahenge çevirmek isterdim.

Fakat ne mümkün ? Çünkü sizin de barışçı olmanız, hattâ unsurlarınızı sevmeniz gerektir.

Aklınız ve hırsınız deryalara düşen ruhunuzun dümeni ve yelkenleridir.

Dümeniniz kırılır veya yelkenleriniz parçalanırsa, ancak çarpınır ve çırpınır, yahut denizin ortasında duraklarsınız.

Çünkü akıl tek başına hüküm sürerse, bağlayıcı kuvvet olur ve hırs, bakımsız kalırsa, kendini mahvedinceye kadar yanan bir aleve benzer.

Onun için ruhunuzu bırakınız, hırsınızın bütün hızıyla aklınızı şahikalara kadar yükseltsin, o da orada terennüm etsin.

Ruhlarınız, hırslarınıza aklınızla yol göstersin ki onlar da hergün öldükten sonra dirilerek yaşasın ve bir anka gibi kendi küllerinin üzerinden kalksın.

Dilerim ki muhakemenizi ve hırsınızı, evinize gelen iki aziz misafir gibi karşılayınız.

Şüphe yok ki bir misafiri, diğerinden üstün tutanlar yalnız ihmal ettikleri misafirin değil, ikisinin de sevgisini ve inanını kaybederler.

Tepeler arasındaki beyaz kavakların serin gölgelerinde oturarak uzaktaki tarlaların ve otlakların huzur ve istiğrakını paylaştığınız zaman, için İçin deyin ki: Tanrı, akıl içinde istirahat eder.

Vaktaki fırtına kopar ve kuvvetli rüzgârlar ormanları sarsar; gök gürültüleri ve şimşek çakmaları, gökyüzünün ihtişamını ilân eder, o zaman kalbiniz, haşyetten ürpererek, "Tanrı, hırs içinde kımıldıyor,, desin.

Tanrının evreninde bir nefes ve ormanında bir yaprak olduğunuz için siz de akıl içinde dinlenir ve hırs içinde hareket edersiniz.,,

ACI

Bir kadın ilerleyerek: "Bize, dedi. Acıdan bahset.,,

O da cevap verdi !

"Istırap, idrakinizi kılıflayan kabuğun kırılmasıdır.

Meyvanın kalbini güneşletmesi için çekirdeğin kırılması icap ettiği gibi sizin de ıstıraba aşina olmanız İcap eder.

Kalbiniz, gündelik hayatınızın harikaları karşısında hayran kalabilseydi ıstıraplarınızı, sevinçleriniz gibi karşılardınız.

Tarlalarınızda geçen mevsimleri tanıyıp kabul ettiğiniz gibi kalbinizin mevsimlerini de tanır ve kabul eder,

Ve kalbinizin ıstırap veren kışlarını sükûnetle karşılardınız.

Istıraplarınızın çoğu kendi eserinizdir.

Ve o içinizdeki hekimin, hasta benliğinizi tedavi için verdiği acı ilâçtır.

Onun için hekime güveniniz ve onun verdiği ilâcı sükûn ve itminan içinde içiniz.

Çünkü onun eli gerçi sert ve ağırdır, fakat görünmeyen varlığın yumuşak eli ona kılavuzluk eder.

Onun sunduğu kadeh, gerçi dudakları yakar, fakat Çömlekçinin kutsal gözyaşlarıyla yumuşatmış olduğu çamurdan yapılmıştır.,,

KENDİNİ BİLME

Adamın biri de : "Bize, Kendini bilmekten bahset.,, dedi.

O da cevap verdi:

Kalpleriniz gecelerin ve gündüzlerin sırrına, sessizlik içinde, aşinadır.

Fakat kulaklarınız, kalbinizin bilgisini seslendirmesini özler.

Çünkü fikir olarak daima bildiğinizi kelimelerle tanımak ve parmaklarınızla rüyalarınızın çıplak gövdesine dokunmak istersiniz.

Ve bunları yapmanız iyidir.

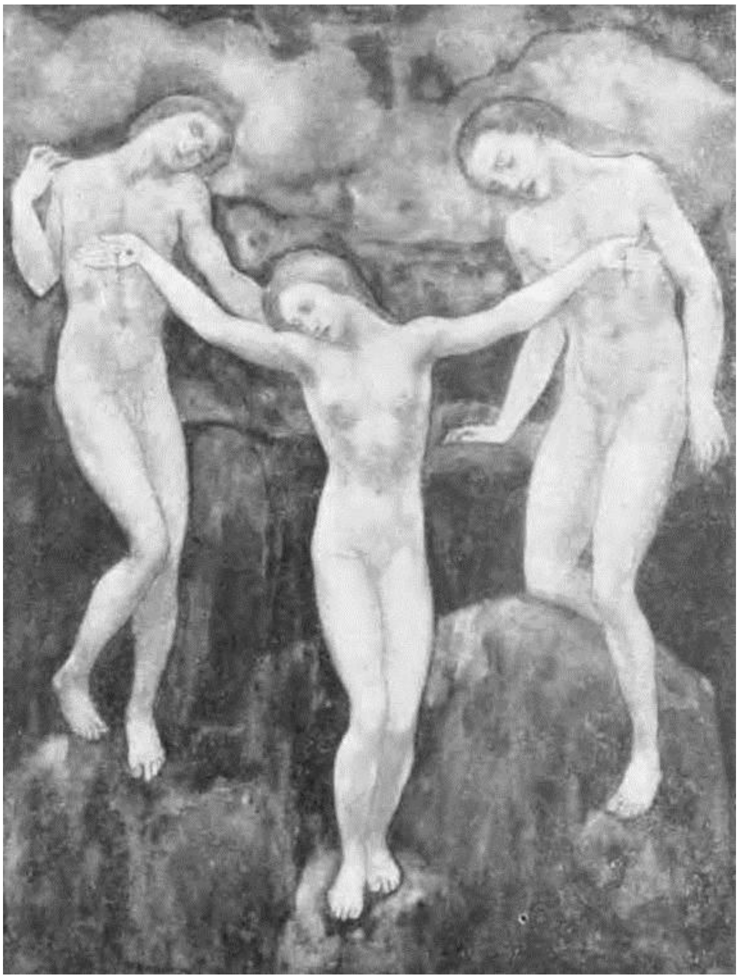
Çünkü ruhunuzun gizli kaynağı fışkırmak ve çağlaya çağlaya denize akmak ister.

Sizin sonsuz derinliklerinizdeki defineler, gözlerinizin önünde açılacaktır.

Fakat bu meçhul defineleri ölçmek için terazi kullanmayın,

Ve bilginizin derinliklerini mahdut ölçülerle ölçmeğe kalkışmayın.

Çünkü benlik, hudutsuz ve ölçüsüz bir denizdir.

"Istırabların çoğu kendi eserinizdir."

Sakın "hakikati buldum,, deme ! Fakat bir tek hakikati buldum diyebilirsin.

Sakın ruhun yolunu buldum, deme! Belki, ruhu kendi yolumda yürürken gördüm !„ diyebilirsiniz.

Çünkü ruh bütün yollarda yürür.

Ruh, bir çizgi üzerinde yürümez ve bir kamış gibi yetişmez.

Ruh, sayısız yapraklı bir zambak gibi kendini yaprak, yaprak açar.,,

ÖĞRETİM

Sonra bir öğretmen: "Bize, dedi, Öğretimden bahset.„

O da cevap verdi:

"Hiçbir kimse size, bilginizin fecrinde yarı uyuklamakta olan şeylerden başka bir şey öğretemez.

Mabedin gölgelerinde, öğrenciler arasında yürüyen öğretmen, size ne verirse aklından değil, fakat inanından ve sevgisinden verir.

Kendisi hakikaten akıllı bir adamsa, sizi kendi akıl evine sokmaz, belki sizi kendi aklınızın eşiğine ulaştırır.

Astronom, size mesafeler hakkındaki bilgisinden bahsedebilir, fakat idrâkini size veremez.

Musikişinas, bütün fezadaki nağmeyi size terennüm edebilir, fakat o nağmeyi yakalayan kulağı ve onu aksettiren sesi veremez.

Rakam (sayı) ilmini bilen adam size ölçülerden, tartılardan bahsedebilir, fakat sizi bunların âlemine kavuşturamaz.

Çünkü bir insanın erdiği ilham, kanatlarını bir başkasına veremez.

Tanrının hafızasında, tek tek yer aldığınız gibi herbirinizin de Allah hakkındaki bilgisi ile dünya hakkındaki telâkkisi diğerinden ayrıdır.,,

DOSTLUK

Daha sonra bir genç ilerledi ve : "Bize, dedi, Dostluktan bahset.„

O da cevap verdi:

"Dost, tatmin edilmiş ihtiyaç demektir.

O, sizin sevgi ektiğiniz, şükran biçtiğiniz tarladır.

O, sizin mâidenizdir [sofra] ve ocak başınızdır.

Çünkü siz ona aç olarak gelir ve huzura kavuşmak için ona baş vurursunuz.

Dost size kendi fikrini anlatınca içinizden gelen "hayır,, veya "evet,, i ondan esirgemeyiniz.

Dost susunca, kalbiniz, onun kalbini dinlemeğe devam etsin.

Çünkü dostluk âleminde bütün düşünceler, arzular, ümitler, sözler doğar, paylaşılır ve bunların sevinci alkışlanmadan yaşanır.

Dostunuzdan ayrılınca, kederlenmeyin !

Çünkü onun en çok sevdiğiniz cepheleri ayrılık İçinde daha iyi görünür, nasıl ki dağa bakan kimse onu tırmanırken değil, fakat ovadan bakarken daha çok iyi görür.

Dostluktan, ruhun derinleşmesinden başka bir şey beklemeyiniz.

Çünkü kendi sırrının açılmasından başka bir şey beklemeyen sevgi, sevgi değildir; ortaya atılan ve yalnız faydasız her şeyi yakalıya n ağdır.

Sende en iyi neyse, dostuna onu ver.

Dostun, hayatındaki yalnız cezri tanıyorsa, ona bir de hayatının meddini tanıt!

Yoksa vakit öldürmek için aranan dost, bir hiçtir.

Dostu, yaşanmağa değer saatler için seç.

Çünkü onun vazifesi, ihtiyacınızı karşılamaktır, boşlukla karşılaşmak değildir.

Dostluğun tatlılığında kahkahalar çınlasın ve bahtiyarlıklar paylaşılsın.

Çünkü kalp, küçük şeyler üzerindeki şebnemlerle sabahını bulur ve taze can kazanır.,,

SÖZ SÖYLEMEK

Daha sonra bilgili bir adam ilerleyerek: "Bize Söz söylemekten bahset,, dedi. O da cevap verdi:

"Konuşmağa başlayınca, düşüncelerinizin huzurunu kaçırmış olursunuz.

Kalbinizin yalnızlığı, içinde ikamet edemediğiniz zaman dudaklarınızda yaşar ve ses sizi oyalar.

Konuşmalarınızın çoğunda, düşünceleriniz, yarı ölüdür.

Çünkü düşünce, fezanın bir kuşudur ki söz kafesinde kanatlarını açar, fakat uçamaz.

İçinizde öyleleri vardır ki, yalnız kalmaktan korktukları için gevezeleri arar.

Yalnızlığın sessizliği gözlerinin önüne benliklerini çırılçıplak çıkardığı için korkarlar ve kaçmak isterler.

Öyleleri de vardır ki konuştukları zaman bilmeden ve farkına varmadan anlamadıkları hakikatleri ifşa ederler.

Öyleleri de vardır ki hakikati içlerinde tanıdıkları halde onu kelimeyle anlatamazlar. Hakikat bunların ruhunda, ahenkli bir sükûn içinde yaşar.

Dostunuza sokakta, yahut çarşıda rastladığınız zaman, içinizdeki ruh, dudaklarınızı kımıldatsın ve dilinize kılavuzluk etsin.

Sesinizin içindeki ses kulağının içindeki kulağa söz söylesin.

Çünkü onun ruhu, kalbinizin gerçekliğini, rengi unutulan, şişesi yok olan bir kevser tadiyle, hatırlayacaktır.,,

ZAMAN

Daha sonra bir astronom ilerledi ve : "Bize, dedi, Zamandan bahset.,,

O da cevap verdi:

“Siz ölçülmez ve ölçülemez olan zamanı ölçmek istersiniz.

Hareket tarzını buna uydurur, hattâ ruhunuzun yolunu saatlara ve mevsimlere göre idare edersiniz.

Zamanı bir ırmak yapar ve siz o ırmağın başına oturarak akışı seyredersiniz.

Fakat içinizdeki zaman kaydını kıran o, hayatın zaman kaydını tanımadığını biliyor ve dünü yarının hatırası, yarını bugünün rüyası tanıyor.

İçinizde terennüm eden ve düşünen o, hâlâ yıldızları fezaya dağıtan ilk ânın hududu içinde ikamet ediyor.

İçinizde kim var ki sevmek kudretinin hudutsuz olduğunu hissetsin ?

Ve yine kim var ki sevgiyi, bütün hudutsuzluğu ile beraber, varlığının merkezi içinde kavrayamamış olsun ve bir sevgi fikrinden diğer sevgi fikrine, bir sevgi eserinden diğer sevgi eserine hareket etmesin?

Zaman da, sevgi gibi, bulunmaz ve erişilmez birşey değil mi ?

Fakat zamanı kafanız işinde mevsimlere ayırmak lâzımsa her mevsimin diğer bütün mevsimleri kavramasına dikkat edin.

Ve bugününüz, geçmişi hâtıralarla ve geleceği özleyişlerle kucaklaşın.,,

İYİ VE KÖTÜ

Sonra şehrin yaşlılarından biri: “Bize, dedi, İyiden ve Kötüden bahset.,,

O da cevap verdi :

“İçinizdeki iyiden bahsedebilirim, fakat kötüden bahsedemem.

Çünkü kötülük, kendi açlığı ve susuzluğu yüzünden işkence çeken iyiden başka nedir ?

Çünkü “iyi,, aç kalınca, karanlık mağaralarda da gıda arar ve susuz kalınca, pis suları da içer!

İçinizle dışınız bir olunca, muhakkaktır ki iyisiniz.

Fakat bu birlik kalkınca, kötü değilsiniz.

Çünkü içinde birlik ve beraberlik bulunmayan ev, harami yatağı değildir. Yalnız düzenini kaybetmiş bir evdir.

" Dümensiz bir gemi, tehlikeli adalar arasında, serseri serseri dolaşabilir, fakat denizin dibine batmayabilir.

Siz, içinizden verdiğiniz zaman, iyisiniz.

Fakat şahsınız namına fayda aradığınız zaman kötü değilsiniz.

Fayda için uğraştığınız zaman toprağa bağlı olan ve onun sinesinde beslenen bir kökten ibaretsiniz.

Muhakkak ki meyve köke bakarak, “Benim gibi olgunlaş, bütünleş ve bütün varlığını ver !„ diyemez.

Çünkü vermek, meyve için bir ihtiyaçtır. Nasıl ki almak da kökün ihtiyacıdır.

Söz söylerken tam uyanık isen iyisin.

Fakat dilin manasız şeyler kekelediği zaman uyuyorsan kötü değilsin!

Bazen bir takım aksak sözler bile kuvvetsiz bir dile kuvvet verir.

Hedefine doğru sağlam ve cesur adımlarla yürüdüğün zaman iyisin, fakat topallaya topallaya yürüdüğün zaman kötü değilsin !

Çünkü topallamak da insanı geri götürmez.

Fakat sağlam adımlı ve süratli olan kimseler, topalların karşısında topallamayı nezaket saymamalı!

Sen nice nice bakımlardan iyisin. Ve iyi olmadığın zaman da kötü değilsin.

Tereddüt içindesin ve tembelsin.

Ne yazık ki, ceylânlar, kaplumbağalara sürat öğretemiyorlar.

İyiliğiniz dev nefsinize olan özleyişinizdedir. Ve bu özleyiş hepinizde vardır.

Fakat bu özleyiş, bazılarınızda, dağ kenarlarının sırlarını ve ormanın nağmelerini taşıyarak bütün kuvvetiyle denize akan bir sel gibidir.

Bazılarınız da, köşelerde ve dönemeçlerde kendini kaybeden ve denize akmadan önce duraklayan bir küçük ırmak gibidir.

Fakat içinizde özleyişi kuvvetli olan, özleyişi zayıf olana, “Sen ne için durgunsun ve neden duraklıyorsun? „ demesin.

Çünkü hakikaten iyi olan kimse çıplağa bakarak, .“Esvapların nerede ?„ yurtsuza bakarak, “Evinize ne oldu ?,, demez.,,

İBADET-DUA

Âzize tekrar rica etti ve ; “Bize İbadetten bahset !” dedi.

O da cevap verdi:

“Siz, felâkete uğradığınız ve darlık, zorluk içinde kaldığınız zaman ibadet edersiniz. Neşeniz bütünleştiği ve bolluk içinde yaşadığınız zaman da ibadet etseniz ne olur ?

Çünkü ibadet, içinizin canlı esîr içinde genişlemesinden başka nedir ?

İçinizdeki karanlıkları fezaya dökmek size teselli veriyorsa kalbinizin fecrini de fezaya serpin.

Ruhunuz sizi ibadete davet ettiği zaman ağlamaktan başka birşey yapamıyorsanız, ruhunuz sizi tekrar ve tekrar mahmuzlayacak, tâ ki ağladıktan sonra gülmeğe başlayasınız.

İbadet ettiğiniz zaman, ayni sırada ibadete kalkmış olanlarla havada kavuşmak üzere ayağa kalkın. Çünkü bunlarla yalnız ibadet sayesinde hemhal olabilir ve bunlara kavuşabilirsiniz.

Onun İçin mabedi ziyaretiniz, istiğrak ile semavî vuslattan başka herşey için, gizli kalsın.

Yoksa mabede, yalnız şunu bunu dilemek için girecek olursanız birşeye erişemezsiniz.

Mabede, tevazuunuzu belirtmek için girerseniz hiçbir el sizi yükseltmez.

Hattâ başkalarının iyiliğine dua için mabede girmiş olsanız bile dualarınız kabul olunmaz.

Mabede görünmeden girmek yetişir !

Kelimelerle nasıl dua edeceğinizi size öğretemem.

Çünkü Tanrı, kelimeleri sizin dudaklarınızla söylediği zaman onları dinler.

Bense size denizlerin, ormanların ve dağların ibadetlerini öğretemem !

Fakat sizler ki dağların, ormanların ve denizlerin yavrularısınız, onların dualarını içinizde duyabilirsiniz.

Gecenin sessizliği içinde bunları dinleyecek olursanız onların sükûnet içinde şunları söylediklerini işitirsiniz:

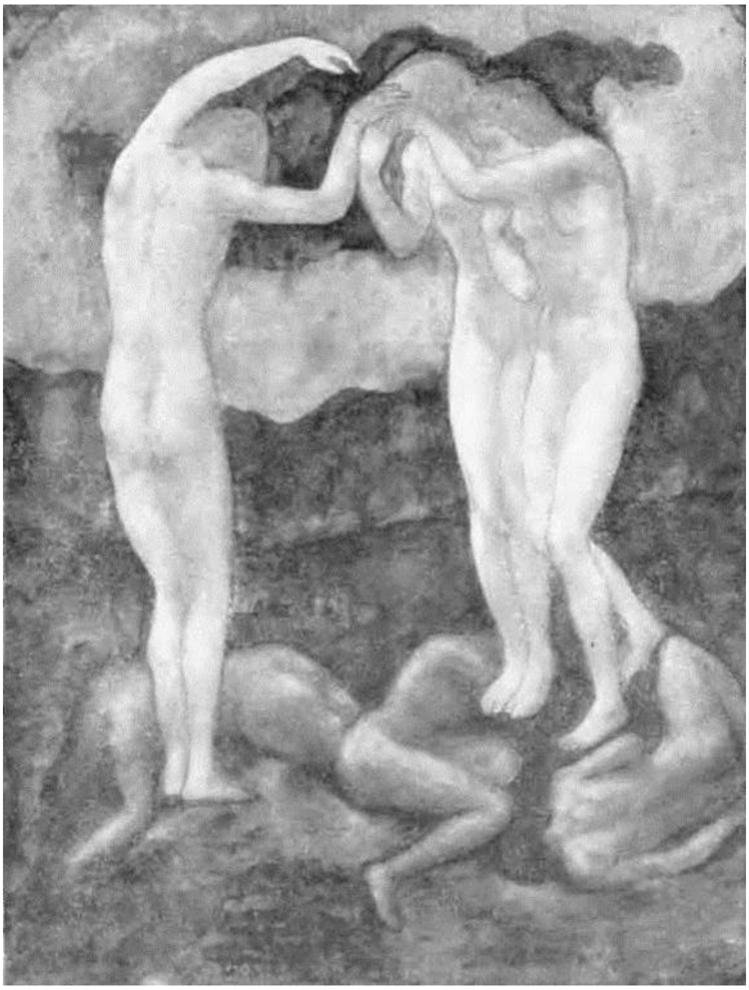
“Ey bizim, kanatlı varlığımız olan Tanrımız! İçimizde idare eden kuvvet, senin iradendir.

İçimizde arzu eden kuvvet, senin arzundur.

İçimizdeki hızın, sana ait olan geceleri, yine sana ait olan gündüzlere çeviriyor.

Senden birşey dilemeyiz. Çünkü dileklerimizi içimizde doğmadan önce bilirsin.

Dileğimiz yalnız sensin ve sen bize kendinden birşey daha vermekle herşeyi vermiş olursun !„

ZEVK-HAZ

Sonra şehri yılda bir kere ziyaret eden bir zahit ilerleyerek: “Bize, dedi, Zevkten bahset.,,

O da cevap verdi :

“Zevk, bir hürriyet neşidesidir.

Fakat hürriyet değildir.

Arzularınızın çiçeklenmesidir.

Fakat meyvaları değildir.

O, yükseklik arayan bir derinliktir.

O, kafeste yaşayanın kanatlanmasıdır.

Fakat çevrelenmiş bir feza değildir.

Doğrusu o, bir hürriyet neşidesidir.

Onu kalbinizin bütünüyle terennüm edin, fakat terennüm ederken kalplerinizi kaybetmeyin !

Gençlerinizin bir kısmı zevki, her şeymiş gibi, karşılıyor, arıyor ve onun için bu hareketleri azarla karşılanıyor.

Bense onları ne itham ederim, ne de azarlarım.

Çünkü onlar aradıkları zevki bulacaklar, fakat yalnız onu değil !

Onun yedi hemşiresi vardır ve bunların ednası zevkten âlâdır.

Birtakım kökleri çıkarmak için yeri kazan adamın bir define bulduğunu işitmediniz mi ?

Büyüklerinizden bir kısmı da, birtakım zevkleri sarhoşluk sırasında yapılmış yanlışlıklar gibi üzülerek hatırlarlar.

Fakat üzüntü, dimağın terbiye olması değil, yalnız bulutlanmasıdır.

Bunlar yaşadıkları zevkleri, bir yaz mevsiminin ekini gibi, şükranla hatırlamalı.

Şayet üzüntü onlara teselli veriyorsa, teselli bulmağa baksınlar.

İçinizde arayacak derecede genç, hatırlayacak derecede ihtiyar olmayanlar da var.

Bunlar aramaktan ve hatırlamaktan korktukları için kendilerini her zevkten mahrum ederler ve böylece ruhlarını ihmal etmemiş ve ona karşı gelmemiş olduklarını sanırlar.

Fakat onların zevki de, bu yüz çevirmeleridir.

Bunlar da birtakım kökleri bulmak için titrek ellerle toprağı kazdıkları takdirde, birer define bulurlar.

Söyleyin bana, kim var ki ruha eza verebilir ?

Bülbül, gecenin sessizliğini mi bozar, yoksa ateş böcekleri yıldızları mı rahatsız eder ?

Ateşinizin alevi veya dumanı rüzgâr için bir yük mü sayılır ?

Siz ruhu, bir taş atmakla huzuru bozulacak bir dere mi sanıyorsunuz ?

Siz nice defalar kendinizi zevklerden mahrum etmekle, arzunuzu varlığınızın bir köşesinde saklanmağa zorlamış olursunuz.

Kim bilir, bugün sizin reddettiğiniz zevk, yarın geri teper mi ?

İnsanın gövdesi bile bütün mirasını ve haklı isteklerini bilir ve hiçbir vakit aldanmaz.

Ruhunuzsa gövdenizin sazıdır ve bu sazın tatlı nağmeler veya karışık sesler vermesi size aittir.

Şimdi de İçin için sor : “Zevklerin iyisini kötüsünden nasıl ayırt edeceğim ?„

Bağlarınıza ve bahçelerinize gidiniz, arı için zevkin çiçekten bal toplamak olduğunu görürsünüz.

Fakat çiçeğin de zevki, arıya bal vermektir.

Arı için çiçek, hayat kaynağıdır.

Çiçek için arı, bir aşk elçisidir.

Ve ikisi için zevk alıp zevk vermek bir ihtiyaç ve bir bahtiyarlıktır.

Orfalis halkı gibi olunuz !„ Zevklerinizde arılarla çiçekler

GÜZELLİK-GÜZEL KADIN

Sonra bir şair ilerledi ve; “Bize, dedi, Güzellikten bahset.,,

O da cevap verdi ;

Güzelliğin kendisi, yolumuz ve kılavuzumuz olmadıkça onu nasıl arar ve nasıl buluruz ?

Sözümüzün dokuyucusu o olmadıkça ondan nasıl bahsederiz ?

Mahzun olan, eziyete uğrayan kimse, “Güzellik, merhamettir ve rikkattir, kendisine şeref veren yavrusunu yap utanarak taşıyan genç bir ana gibi aramızda gezip dolaşıyor,, der.

Hırslı ve hiddetli adam da, “Güzellik kudret ve korku veren şeydir. Ve o altımızdaki arzı ve üstümüzdeki gök yüzünü sarsan bir kasırgadır.,, der.

Yorgun ve bezgin kimse, “Güzellik, öyle bir takım yumuşak fısıltılardır ki içimizde söyleşir.

Gölgeden korkarak titreyen sönük aydınlık gibi sesi, sessizliğimize râmolur.,, der.

Fıkırdak olan adam da, “Biz onun dağlar arasında bağırdığını işittik ve çığlıklarına ayak sesleri, kanat çırpıntıları ve arslan kükremeleri karıştığını duyduk.,, der.

Geceleyin şehrin bekçisi : “Güzellik, tanyerinin ağarmasıyla doğuda görünecek„ der.

Öyle üzeri çalışanlar ve yollara dökülenler, “Güzelliği gördük, gurubun pencerelerinden yer yüzüne doğru bakıyordu.,, derler.

Kışın, kar içinde yaşayanlar: “O, bahar mevsiminde tepeler üzerinde sıçraya sıçraya gelecek,, derler.

Yazın sıcağında ekin biçenler, “Onun, hazan yapraklarıyla oynaştığını ve saçlarında bir tutam kar taşıdığını gördük.,, derler.

Güzellik için bütün bunları söylemiş bulunuyorsunuz, hakikatteyse ondan değil, fakat tatmin edilmemiş bir takım ihtiyaçlardan bahsetmiştiniz.

Güzelse bir ihtiyaç değil, bir istiğraktır.

O, susuz kalan bir dudak, yahut boş kalan bir uzatılmış el değildir.

Tutuşmuş bir kalptir, büyülenmiş bir ruhtur.

O, sizin göreceğiniz bir levha, yahut işiteceğiniz bir nağme değildir,

O, sizin gözlerinizi yumarak göreceğiniz bir surat ve kulaklarınız tıkalı olduğu halde sezeceğiniz bir sestir.

O, ağaçların kabuklarında akan su değildir ve bir pençeye takılmış bir kanat da değil.

O, daima çiçekli olan bir bahçedir ve daima uçuşan bir alay feriştehdir. (melekler)

Orfalis halkı! Hayatın, kutlu yüzünü örten perde atılmakla beliren hayat, asıl güzelliktir.

Fakat hayat da sizsiniz, perde de siz.

Güzellik, bir aynada kendine bakan ezeliyettir.

Fakat ezel de siz, ayna da siz !„

DİN

Sonra yaşlı bir din adamı ilerleyerek : "Bize, dedi, Dinden bahset.,,

O da cevap verdi :

"Fakat ben bugün dinden başka birşeyden bahsettim mi ?

Din, bütün hareketler ve düşünceler değil mi ?

Hareket ve düşünce mevcut değilse, eller, taşları yonttuğu, yahut tezgâhları işlettiği sırada daimî surette ruhtan fışkıran, bir hayret ve heyecan değil midir?

Kim var ki hareketlerini, inanından ve itikadını işinden gücünden ayırabilsin ?

Kim var ki hayatının saatlerini önüne sersin de, "Bu Allah'ındır, bu da benimdir, bu ruhum içindir, bu da gövdem için !„ diyebilsin ?

Bütün saatleriniz, fezada bir benlikten bir benliğe çarpan kanatlardır.

Ahlâkını, elbiselerinin en iyisiymiş gibi sırtına geçiren kimse, çıplak gezerse, daha iyi eder.

Çünkü rüzgâr ile güneş, teninin üzerinde delik deşik açmaz!

Kim ki tavır ve hareketini, ahlâk kaideleriyle tarif ederse öten kuşunu bir kafes içinde hapseder.

En hür nağme, kafes telleri ve çubukları arasından gelmez.

Herkim için ibadet, hem açılan hem kapanan bir pencereyse, pencereleri fecirden fecre kadar açık olan ruhunun yurdunu ziyaret etmemiştir.

Gündelik hayatınız, sizin mabedinizdir ve dininizdir.

Buraya girdikçe bütününüzle giriniz

Sabanınızı, örsünüzü, malanızı ve tamburunuzu beraber alınız.

İhtiyacınızı karşılamak, yahut zevkinizi tatmin etmek için yaptığınız her şey yanınızda bulunsun.

Çünkü düşüncelerinizle, başarılarınızdan üstün gelemezsiniz ve başarısızlığınızdan aşağı düşemezsiniz.

Herkesi de beraber götürün :

Çünkü ibadetinizde onların ümitlerinden daha üstününe yükselemezsiniz ve yeislerinden daha alçaklara inemezsiniz.

Tanrınızı tanımak için, muammaları çözmeğe kalkışmayınız.

Daha fazla etrafınıza bakınız, çünkü o, sizin çocuklarınızla beraber oynuyor.

Fezaya bakınız, onun bulutlar içinde yürüdüğünü, şimşeklerle kollarını size uzattığını ve yağmurlarla size indiğini,

Onun çiçeklerde yüzünüze gülümsediğini, sonra yükselerek ağaçlarda ellerini size salladığını görürsünüz. „

ÖLÜM

Daha sonra El Mitra "Bize, dedi, ölümden bahset.,,

O da cevap verdi: ,

"Siz, ölümün sırrını öğrenmek istiyorsunuz.

Fakat onu hayatın kalbinde aramadıkça bulmağa imkân mı var ?

Gözlerini yalnız karanlıkta açabilen ve gündüzün kör olan baykuş, aydınlığın sırlarını keşfedemez.

Onun için ölüm ruhunun hakikatini kavramak isterseniz kalbinizi, hayat gövdesine açınız.

Çünkü hayat ile ölüm birdir. Nasıl ki nehir ile deniz birdir.

Ümitlerinizin ve arzularınızın derinliğinde, öteye ait her bilgi vardır.

Yere attığınız tohumlar, nasıl karlar altında bahar rüyası görürse kalbiniz de bahar rüyası görür.

Rüyalara inanın. Çünkü ezele giden kapılar, onların içindedir.

Ölümden korkmanız, kendisine iltifat edecek hükümdarın karşısında titreyen çobanın korkusu gibidir.

Çoban titrediği halde, başına konacak devlet kuşunu düşünerek sevinmez mi? Bununla beraber titrediğini ve kalbinin oynadığını hisseder !

Sanki ölmek, rüzgârda çıplak durmak ve güneş içinde erimekten başka nedir ?

Nefesin durması sanki nedir? Nefesi, dinmeyen med ve cezirlerden kurtarmak ve her türlü kaydı kırarak yükselmesine, açılmasına ve Tanrısını bulmasına yardım etmek değil mi ?

Siz ne zaman sessizlik nehrinden su-içerseniz o zaman terennüme başlarsınız.

Dağ tepesine vardıktan sonra inmeğe başlarsınız.

Toprak, sizin gövdenizi geri istediği zamandır ki siz hakikaten raksedersiniz.,,

ELVEDA

Akşam olmuştu.

Azize El–Mitra, "Bugün kutlu bir gün ve bu yer kutlu bir yerdir. Senin konuşan ruhun da kutlu olsun !„ dedi.

O da cevap verdi:

"Konuşan ben mi idim? Yoksa ben de sizin gibi bir dinleyici mi idim ? „

Erenler daha sonra mabedin merdivenlerinden indi ve herkes onun peşinden yürüdü. Erenler gemisine varmış ve güvertesine çıkmıştı.

Sonra halka bakarak sesini yükseltti ve anlattı :

"Orfalis halkı ! Rüzgâr sizden ayrılmamı emrediyor.

Gerçi ben rüzgâr kadar acele etmiyorum, fakat ona itaat zorundayım.

Çünkü biz yolcular, daima en tenha yolu arar ve bir günü bitirdiğimiz yerde diğer bir güne başlamayız. Hiçbir tulu' (doğuş), bizi gurubun (batış) bıraktığı yerde bulamaz.

Yeryüzü uyuklarken de biz seyahat ederiz.

Biz cesur bir nebatın tohumlarıyız. Kalbimizin olgunluğu ve bütünlüğü sırasındadır ki kendimizi rüzgâra verir de savruluruz.

Aranızda geçen günlerim kısa idi ve size söylediğim sözler daha kısadır.

Fakat sesim kulaklarınızda soluklaşır ve sevgim hafızalarınızda silinirse tekrar gelirim,

Ve daha zengin bir kalble, ruha daha fazla râmolan dudaklarla söz söylerim.

Evet, geri döneceğim.

Gerçi ölüm, beni gizleyebilir ve büyük sükût beni kucaklar, fakat ben yine kafalarınıza hitap edeceğim. Ve o gelişim boşa gitmez.

Size söylediklerimin hangisi doğru ise o hakikat kendini daha berrak bir sesle ve sizin düşüncelerinize daha yakın sözlerle kendini bildirecektir.

*

Ey Orfalis halkı, rüzgârlarla beraber gidiyorum. Fakat boşluğun diplerine değil.

Bugün, sizin ihtiyaçlarınızı karşılamadıysa, bugün, sevgimi size vermediyse, başka bir buluşma için sözleşmiş olalım.

İnsanın ihtiyaçları değişir. Fakat sevgisi ve bu sevginin ihtiyacını tatmin için beslediği arzu değişmez.

Onun için biliniz ki, ben büyük sessizlik âleminden geri döneceğim !

Fecrin doğmasıyla, tarlalarda yalnız birkaç şebnem bırakarak sıyrılan sis tekrar toplanıp bir bulut vücuda getirecek ve yağmur gibi yağacaktır.

Ben de o sis gibiyim.

Gecenin sessizliği içinde sokaklarınızda yürüdüm ve ruhum evlerinize girdi.

Kalbiniz, benim kalbimde çarptı. Nefesiniz yüzümü buğulandırdı ve ben hepinizi tanıdım.

Evet, sevinçlerinizi ve ıstıraplarınızı tanıdım ve uykularınızda rüyalarınız benim rüyalarımdı.

içinizde, dağlar ortasındaki bir göl gibi idim.

İçinizdeki şahikaları, dolambaçlıkları, hattâ sürü sürü geçen düşüncelerinizi ve arzularınızı aksettiriyordum.

Çocuklarınızın dalga dalga kahkahaları ve gençlerinizin sağanak sağanak özleyişleri sükûtumu karşılıyordu.

Ve bunlar gölün diplerine vardığı zaman dahi terennüm ediyordu.

Fakat kahkahadan daha tatlı ve özleyişten daha kudretli bir şey vardı:

İçinizdeki sonsuzluk!

O büyük adam ki hepiniz onun hücreleri ve sinirlerisiniz:

O ki, teranesinde bütün nağmeleriniz sessiz bir hıçkırıktır.

Ve siz o büyük adamın içinde büyüksünüz.

Ben de onu gözümün önüne getirerek sizi kavramış ve sevmiştim.

Çünkü, bu geniş sahada sevginin erişemeyeceği bir mesafe yoktur.

Hangi tasavvur, hangi ümit, hangi gaye vardır ki bu uçuş bölgesinden daha yükseğe erişebilsin?

İçinizdeki büyük adam elma çiçekleriyle bezenmiş bir iri meşe gibidir.

Onun kudreti, sizi toprağa bağlıyor, onun ıtri sizi fezalara yükseltiyor, ve onun dayanıklığı size ölmezlik veriyor.

Size denilmişti ki bir zincirseniz, onun en kuvvetsiz halkası kadar zayıfsınız.

Fakat bu yarı hakikattir. Çünkü en kuvvetli halkalarınız kadar kuvvetlisiniz.

Sizi en küçük hareketinizle ölçmek Okyanusun kudretini köpükleriyle ölçmek gibidir.

Sizi başarısızlıklarınızla ölçmek; mevsimleri, vefasızlıkları yüzünden kınamak gibidir.

Evet, siz bir Okyanus gibisiniz.

Koca gemiler, kıyılarınız üzerinde medleri, cezirleri bekliyorlar.

Fakat siz de Okyanus gibi, medlerinizi, cezirlerinizi çabuklaştırmıyorsunuz.

Sonra siz mevsimler gibisiniz.

Siz, kış mevsiminizde baharınızı inkâr ediyorsunuz.

Fakat içinizde uyuklayan bahar, uykusu içinde gülümsüyor ve sözlerinizden üzülmüyor.

Size bu sözleri söylememin sebebi, birbirinize, "Bizi ne iyi methetti, yahut bizim yalnız iyi tarafımızı gördü,, demeniz için değildir.

Bu sözlerimle, sizin düşünerek bildiğinizi söyledim.

Zaten bilgi kelimesi nedir? Sözsüz bilginin gölgesinden başka bir şey mi?

Sizin düşünceleriniz ve benim sözlerim, dünümüzün,

Arzın bizi de, kendisini de tanımadığı eski günlerin,

Arzın karmakarışık bir hayat sürdüğü gecelerin maceralarını saklayan mühürlü bir hatıranın dalgalarıdır.

Nice akıllı adamlar size gelerek size akıllarının verimini sundular. Bense sizin aklınızdan faydalanmak için geldim.

Fakat aklın veriminden daha üstün birşey buldum :

İçinizdeki o ruh alevi ki gittikçe kendini toplamaktadır,

Siz onun yayılmasından gafil kalarak zeval bulan günlerinize ağlıyorsunuz.

Bu, mezardan korkan gövdelerde hayat arayan, hayattır.

Buradaysa mezarlık yok.

Bu dağlar ve ovalar, birer beşik ve birer sıçrama taşıdır.

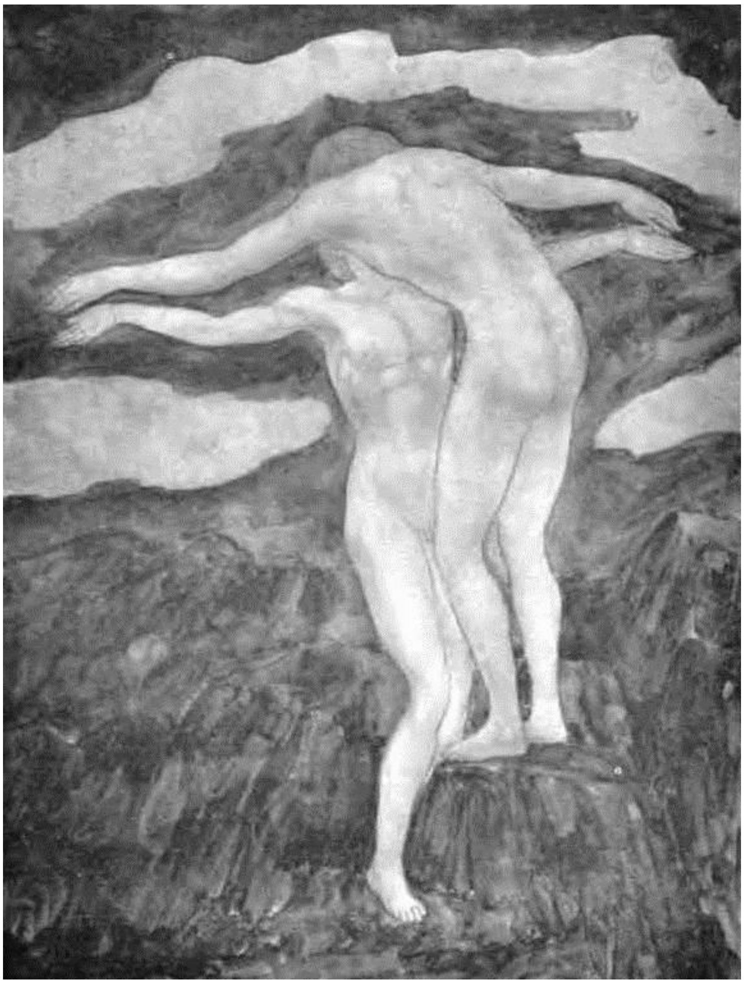
Her ne zaman atalarınızı yatırdığınız tarlalardan geçerseniz onlara iyice bakınız, kendinizi ve çocuklarınızı elele verip rakseder görürsünüz.

Doğrusu şu ki siz nice defalar farkına varmadan eğlencelere iştirak ediyorsunuz.

Daha başkaları size gelerek, inanınızı bağladığınız altın vaitlerde bulundular ve siz onlara servet, nüfuz ve şeref verdiniz.

Bense size bir söz bile vermiyorum; fakat bana karşı daha çok cömert davrandınız .

Hayata karşı duyduğum en derin susuzluğu verdiniz.

Şüphe yok ki bir insana, bütün hedeflerini yanan dudaklara ve bütün hayatını bir kaynağa çeviren hediyeden daha büyük bir hediye verilemez.

Bütün şerefim ve bütün mükâfatım da budur.

Çünkü her ne zaman kaynağa dönerek içmek istedimse, canlı suyun kendisini de susuz buldum.

Onun için ben onu içtiğim gibi o da beni içiyordu.

İçinizde beni hediye kabul etmeyecek derecede mağrur ve sıkılgan sayanlar da vardı.

Ben elbet ki ücret kabul etmeyecek derecede mağrurum. Fakat hediyelere karşı gururum yok.

Ben gerçi sizin sofralarınızda ağırlanacağım sıralarda, dağ başlarında yabani yemişler yiyordum,

Ve beni seve seve barındırabileceğiniz halde mabedin kemeri altında yatıyordum.

Fakat sizin uyanık sevginiz, günlerim ve gecelerim ile alâkanızdır ki yediğimi ağzımda tatlılaştırıyor ve uykumu rüyalarla kemerliyordu.

Bu yüzden hepinizi kutlarım:

Siz, hem çok veriyor, hem de bir şey vermemiş gibi davranıyorsunuz.

Muhakkak ki bir aynada kendine bakan şefkat, taş kesilir.

Ve kendini pek güzel sıfatlarla anan bir iyi hareket, lânet doğurur.

İçinizden bazıları benim münzevi olduğumu ve inzivamın sarhoşluğu içinde yaşadığımı söylediniz.

Benim için : “O ormanın ağaçlarıyla dertleşiyor da insanlara bakmıyor.

Dağ başlarında oturup da şehrimizi yukarıdan süzüyor,, dediniz.

Benim tepeleri tırmanarak uzaklarda dolaştığım doğrudur.

Fakat ben size ancak büyük yüksekliklerden ve uzak mesafelerden bakabilirdim.

Ve ben sizden çok uzak olmadıkça, size pek yakın olabilir miydim ?

İçinizden bazıları da söz söylemeden bana diyordu ki :

“Ey erişilmez yükseklikleri seven yabancı! Sen niçin kartalların yuva kurdukları tepelerde oturuyorsun ?

Niçin erişilmez şeylerin peşinde koşuyorsun ?

Seni hangi kasırgalar ağlarına düşürdü ?

Sen gökyüzünün hangi bahar kuşlarını avlıyorsun ?

Gel de bizim gibi ol.

İn de açlığını bizim ekmeğimizle doyur, susuzluğunu bizim suyumuzla dindir.,,

Bunlar, ruhlarının yalnızlığı içinde bunları söylüyorlardı,

Fakat ruhlarının yalnızlığı daha derin olsaydı, yalnız sevinç ve ıstırabınızın sırlarını aradığımı anlarlardı,

Ve ben yalnız sizin göklerde dolaşan daha büyük benliğinizi avlamağa çalışıyordum.

Fakat avcı aynı zamanda avlanan kimse idi.

Çünkü oklarımdan niceleri, yayımdan fırlayarak kendi göğsüme saplanmıştı.

Uçan kimse yerde sürünen kimse olmuştu.

Çünkü gökyüzünde kanatlarımı gerdiğim zaman, yeryüzündeki gölgeleri bir kaplumbağa olmuştu.

Ve ben inanan kimse olduğum halde şüphe eden kimse olmuştum;

Çünkü nice defalar parmağımı kendi yarama koydum ki size karşı daha büyük inan besleyeyim ve sizin hakkınızda daha fazla bilgi sahibi olayım.

Bu inan ve bu bilgi ile anlıyorum ki'.

Siz gövdelerinizin içinde kapanmış değilsiniz.

Evlerinizle tarlalarınızın içinde mahpus değilsiniz.

Sizin içinizdeki varlık dağların tepesinden üstünlerde bulunuyor ve rüzgârlarla beraber dolaşıyor.

O, sıcaklık almak için güneşe doğru sürünen, emniyet bulmak için karanlık içinde çukurlar kazan bir şey değildir.

Hür bir şeydik. Arzı kucaklayan ve esir içinde hareket eden bir ruhtur.

Şayet bunlar müphem sözlerse, onları açıklamağa kalkışmayın.

Her şeyin başlangıcı müphemdir. Fakat sonu öyle değildir.

Ve ben sizin beni bir başlangıç olarak hatırlamanızı dilerim.

Yaşamak ve yaşayan her şey evvelâ, bir billûr değil, bir sis olarak tasavvur olunur.

Ve kimbilir ki billûr, donmuş bir sis değildir.

Beni andıkça şunu da hatırlamanızı dilerim :

İçinizde size cılız ve bitkin görünen şey, sizin en kuvvetli ve en sağlam cephenizdir.

Kemiklerinizin yapısını kuran ve sağlamlayan şey sizin nefesiniz değil mi?

içinizde hiç kimsenin hatırlamadığı rüya değil midir ki şehrinizi kurmuş ve içindeki her şeyi düzenlemiştir?

Mümkün olsa da o nefesin med ve cezrini görseniz, başka birşey görmek istemezdiniz.

Ve mümkün olsa da rüyanın fısıltılarını dinleyebilseniz, başka hiçbir ses dinlemek istemezdiniz.

Fakat görmüyor ve işitmiyorsunuz ve bu da hakkınızda hayırlıdır.

Gözlerinizi bulutlandıran perdeyi ancak onu dokuyan el kaldırabilir!

Ve kulaklarınızı dolduran çamuru, ancak onu yoğuran parmaklar parçalayacak.

Ve o zaman göreceksiniz,

O zaman işiteceksiniz !

Fakat bir zamanlar kör yaşadığınızdan dolayı kederlenmeyecek, sağır olduğunuzdan dolayı üzülmeyeceksiniz.

Çünkü o gün her şeyin gizli hedeflerini göreceksiniz.

Ve o gün aydınlığı kutladığınız gibi karanlığı da kutlayacaksınız.,,

Erenler bunları da söyledikten sonra etrafına baktı. Kaptanın dümen başına geçerek kâh yelkenlere, kâh uzaklara baktığını gördü.

Ve şu sözleri söyledi :

“Gemimizin kaptanı sabırlıdır ve geniş yüreklidir.

Rüzgâr esiyor ve yelkenler çırpınıyor.

Dümen bile ele avuca girmek istemiyor.

Fakat kaptan, benim susmamı bekliyor.

En büyük denizin korosunu dinleyen bizim denizcilerimiz de beni geniş yürekle dinlediler.

Fakat daha fazla bekleyemeyecekler.

Ben de hazırım !

Irmak, denize kavuştu ve bir kere daha, koca ana yavrusunu bağrına basıyor.

Veda, Orfalis halkı ! Gün, son buldu.

El uzatırız.

Unutmayın ki tekrar geleceğim.

Biraz sonra, sizi özleyişim, başka bir gövde için toprak ve köpük toplayacak.

Biraz sonra, rüzgâr üzerinde bir lâhzacık dinleneceğim, sonra başka bir kadın bana gebe kalacak !

Elveda size ve sizin aranızda geçirdiğim gençliğe !

Daha dündü ki bir rüya içinde buluştuk.

Yalnızlığımda bana nağmeler dinlettiniz ve ben sizin özleyişlerinizden gökyüzünde bir kule kurdum.

Artık uykumuz kaçtı ve rüyamız geçti.

Artık tanyeri ağarmıyor.

Öğle vaktine erişmek üzereyiz. Yarı uyanıklığımız olgun bir gün oldu ve siz bana daha derin bir nağme terennüm edeceksiniz.

Şayet ellerimiz, başka bir rüyada kavuşursa, gökyüzünde bir kule daha kurarız.,,

Erenler bunları söyledikten sonra denizcilere bir işaret verdi. Onlar da hemen demir aldılar, gemiyi bağlayan halatları çözdüler ve doğuya doğru süzüldüler.

Tek bir kalpten kopmuş gibi yükselen bir çığlık, karanlıkları yırtmış ve denizin üzerinde büyük bir davul gümbürtüsü gibi aksetmişti.

Yalnız El-Mitra sakindi ve sisler içinde kayboluncaya kadar geminin ardından bakakalmıştı.

Bütün halk dağıldığı halde tek başına deniz kıyısında duruyor ve onun söylediklerini hatırlıyordu :

“Biraz sonra rüzgâr üzerinde bir lâhzacık dinleneceğim, sonra başka bir kadın, bana gebe kalacak !„

Kaynak: Halil Cibran, The Prophet, Hakk Erenler (Nebi) trc: Ömer Rıza Doğrul , Ahmet Halit Kitabevi, 1946, İstanbul

ERMİŞİN BAHÇESİ - (Nebi'nin Cenneti) The Garden of the Prophet - Halil CİBRAN

HAKKINDA

Şaşıracak bir şey yok, her şey çok açık: Eğer öğünçle içinde dolaştıklarının gerçekte kendi yıkıntıları olduğunu uyarıyorsanız, çekip almaya çalışıyorsanız dilsiz boyunları kütükle kılıç arasından, kahraman sayılanların yüzlerine haykırdığınız zorbalığı elbet hesap soracaktır, elbet meydanlara yığılıp ateşe verilecektir sözleriniz.

Dünya'lı (1883'de Lübnan'da doğup ABD'de öldüyse de Dünya'lı) Halil CİBRAN yakılan kitaplarında hep insanın peşine düşmüştü. "İnsan" deyince: insanın bireysel özünün kendi içinde değil, dışıyla kurduğu nesnel ilişkilerde olduğunu, sevgi, acı, neşe, bütün duygu ve düşüncelerin somut toplumsallığını değerlendirmiştir.

Zincirin, en zayıf halkası kadar zayıf olduğu gibi, aynı zamanda en güçlü halkası kadarda güçlü olduğunu; insanları küçük çabalarının boyutlarına bakarak ölçmenin, okyanusun gücünü dalgalarının köpüklerine bakarak tahmin etmek olacağını söyler. Haksızlığa boyun eğmeyi reddeder; bu doğrultuda en küçük çabayı değerli sayar.

İnsanı okyanusa benzetir; onun bir ve tek ulus ve ulusların kendini ulus sanan bölünmüş parçalar olduğunu görür. Maddeye tapma hastalığına savaş açar.

Kitaplarında hiçbir zaman ucuz Amerikan filmlerindeki mutlak iyi ile mutlak kötünün portreleri çizilmez, ikisi birdir ve birlikte vardırlar. Kategorileri karşıtlarıyla birlikte ele alır.

Bunlar herkesin hoşlanacağı görüşler olmamıştır. Çünkü taş, dalganın düzenini bozar. Şaşacak ne var.

Acılı yaşamından hiç yakınmamıştır. "The Voice of The Master"da 'Ben kimim ve ne için varım?" diye sorarak şunları söylüyor:

"Bunlar ve diğer öğretilerden söz edişim nedeniyledir ki cezaya çarptırılıp, sürgüne gönderildim ve Kilise tarafından afaroz edildim...geçirdiğim yıllarda hiçbir pişmanlığa kapılmış değilim. Gerçek'i arayıp da onu insanlara açıklayan herkes acı çekmeye mahkumdur."

Bu söylediklerinin hepsini yaşadı; ancak ermiş de olsa insanın adam olmak için kırk yıl sırtında tekkeye odun taşıması gerektiğini görüyordu; anlatmayıp ne yapsındı. Bu sentezin ürünü, 48 yaşında yoksulluk içinde yakalanılan ölümden yarınlara taşabilen sözleri oldu.

Keşke bunları çoktan gerilerde bırakmış, keşke başına gelenlere şaşırıyor olabilseydik. Yazık ki bugün de öğreneceklerimiz vardı ondan. "Ermişin Bahçesi" (The Garden of the Prophet) ölümünden sonra basılmıştır ve "Ermiş"in (The Prophet) devamı sayılıyor. Bilge "Ermiş le Orphalese kentinden bindiği gemiden bu kitapta iner.

(**Ek Not:** Her ne kadar (The Prophet) 'in devamı gibi lansedilsede, bu eserin muhtevasında bir sıkıntı var. Yayına hazırlayanlar içeriği ile oynamışlar. Birinci kitaptaki aheng konu düzenindeki mesajlar burada eritilmiş (Eğer bu şekilde değilse olgunlaşmamış bir eser görünümü var). Halil Cibran hakkında uzman olanların bu görüşü dillendirebileceklerini düşünüyorum.

Bir insanın dünyadan göçtükten sonra çıkarılan eserlerinde, hazırlayanların sansürüne uğradığını biliyoruz. Fakat yaralı/kemâli noksan bu eseri de sizlere aktarıp aradaki farkı görmenizi istedim. İhramcızâde)

"Düşünce uzayın bir kuşudur, sözcüklerden yapılmış bir kafese konduğunda belki kanatlarını açabilir, ama uçamaz." Üstelik ötüşünü duvarlar ötesinden dinliyorsanız, bölük-pörçük kalır melodisi kulağınızda. Dil farkının ördüğü duvarlar ardından dinlediğimiz melodiyi, şiirsel lezzetini koruyarak taklit etmeye çalıştık. Ama hele Cibran gibi sözcüklere kendi değişik anlamlarını yükleyen birini aynı lezzette sunmak, olamaz bir uğraş. Bu uğraşta, ülkemizin titiz ve değerli araştırmacılarından Aytunç ALTINDAL'ın önceki iki Cibran çevirisinden yararlandığımızı da belirtmek gerekir.

Sonuçta, o kendi dilinde söyledi, biz kendi dilimizce anladık. Halil CİBRAN'ın söyledikleri günümüz Türkiye'sinde kaç kişinin eline, yüreğine ve aklına ulaşabilecek; neyi, ne kadar değiştirmeye gücü yetecek? "Ermiş"te diyor ki:

"Eğer bunlar belirsiz sözlerse, onları daha açık kılmaya kalkışmayın.
Her şeyin başlangıcı belirsiz ve sislidir...ama sonu öyle değildir.
Sizlerin, beni bir başlangıç olarak anımsayacağınızı umarım."

Başlangıç olsun.

R. Tanju SİRMEN

ERMİŞİN BAHÇESİ - (Nebi'nin Cenneti)
The Garden of the Prophet

El Mustafa, o seçkin ve sevilen, o kendi gününe bir öğle vakti, anma ayı Ticrin'de kendi doğumunun adacığına dönüyordu.

Ve gemisi limana yaklaştığında pruvada ayağa kalktı ve gemicileri çevresindeydiler. Ve kalbinde bir eve dönüş vardı.

Ve konuştu ve deniz onun sesindeydi ve dedi: "Doğduğumuz adacığa bakın. Burada da yeryüzü bize bir şarkı ve bir bilmece sunuyor; gökyüzüne doğru bir şarkı, yeryüzüne doğru bir bilmece; ve yeryüzüyle gökyüzü arasında bizim kendi tutkumuzdan gayri neyimiz vardır ki bu şarkıyı taşıyacak ve bu bilmeceyi çözecek.

"Deniz bu sahillerde bize bir kez daha teslim olmakta, oysa biz onun dalgalarından bir dalgayız. O bizi ileriye, onun konuşmasına ses olmaya gönderdi, fakat bunu nasıl yapacağız kalbimizin simetrisini kayalarda ve kumlarda parçalamadıkça.

"Bu yüzden gemicilerin ve denizin yasası şudur: Özgür olmak istiyorsan, sise dönmeye ihtiyaç duyacaksın. Şekilsizlik daima bir şekil arayışıdır, sayısız nebulaların güneşler ve aylar haline geleceği an ki gibi; ve biz çoktandır aramakta olanlar, dönmekteyiz şimdi bu adacığa, katı kalıplara, buhura dönüşmeli ve bir kez daha başlamayı öğrenmeliyiz. Ve başka ne vardır ki yaşayacak ve doruklara yükselecek, parçalanıp tutku ve özgürlüğe dönüşmek dışında?

"Daima şarkı söyleyebileceğimiz ve bizi duyabilecekleri kıyıların arayışında olacak mıyız. Ancak neyin dalgası duyacak bir kulak olmayan yerde kırılır? O, daha derindeki acılarımızı emziren içimizdeki duyulmamıştır. O, bir duyulmamıştır ki aynı zamanda, ruhumuzu oyup biçim verir ve geleceğimizi şekillendirir."

Sonra gemicilerinden biri öne çıktı ve dedi: "Bilge, bu limana kadar özlemimize kaptanlık ettin ve bak işte geldik. Yine de acıdan ve kırılacak kalplerden söz edersin."

Ve o yanıtladı ve dedi: "özgürlükten söz etmedim mi, ve bizim daha da büyük özgürlüğümüz olan buhardan? Yine de sancılıdır, doğduğum adacığa hac eylerim, katledilmiş birinin hayaletinin onu katledenlerden önce diz üstü çökmesi gibi."

Ve bir başka denizci konuştu, ve dedi: "Mendirek üzerindeki kalabalığa bak. Onlar sessizlikleri içinde senin gelişinin gününü hatta saatini önceden bildiler ve seni beklemek için tarlalarını ve bağlarını bırakıp sevgili yoksullukları içinde bir araya toplandılar

Ve El Mustafa uzaktaki yığınlara baktı ve yüreği onların özlemiyle doluydu ve sessiz kaldı.

Sonra bir haykırış geldi halktan ve bu bir anımsatış ve yakarış feryadıydı.

Ve o gemicilerine bakarak dedi: "Ve ben onlara ne getirdim? Uzak bir diyarda bir avcıydım ben. Bana verdikleri altın okları amacına uygun harcamış olabilirim, fakat hiç bir düzenbazlığı alaşağı edemedim. İzlemedim okları. Umudum odur ki şimdi onlar yeryüzüne inmeyecek yaralı kartalların gagalarıyla güneşe saçılıyorlardı. Ve umuyorum ki ok başları onlara ekmek ve şarap için gereksinenlerin ellerine düşmüştür.

"Uçuşlarını nerede geçirdiler bilemem, ama şunu biliyorum: kavislerini gökyüzünde yaptılar.

"öyle olsa da, aşkın eli hala üzerimdedir benim, ve siz benim gemicilerim, madem ki hala benim görüntümü gezdirirsiniz denizlerde, ve ben dilsiz olmayacağım. Mevsimlerin eli boğazıma sarıldığı zaman haykıracağım ve sözlerimi şakıyacağım dudaklarım alevlerle yandığı zaman."

Ve o bunları söylediği için yüreklerinde sıkıntı duydular. Ve biri dedi: "öğret bize hepsini bilge, mademki damarlarımızda senin kanın akmaktadır ve soluğumuz senin güzel kokundur, anlayacağımızı umuyoruz."

Sonra o yanıtladı onları ve rüzgar onun sesindeydi, ve dedi: "Siz beni doğduğum adacığıma öğretmen olmam için mi getirdiniz? Henüz (bilgelik tarafından esir edilmedim ben. Derinden derine daima seslenen kendimden başka bir şey bilmediğim bilgisinden söz etmek için daha çok genç ve çok tazeyim.

"Bırakın bilgeliğe sahip olacak olan, bir küçük sarı yaban çiçeğinde ya da bir parçacık kırmızı kilde araştırsın onu. Ben hala bir şarkıcıyım. Hala dünyanın şarkısını ve sizin iki uyku arasında dolaşan kaybolmuş düşünüzü şakıyacağım. Ancak gözlerimi denizin üstüne dikeceğim."

Ve şimdi gemi limana girdi ve mendireğe ulaştı, ve o doğumunun adacığına gelmişti ve bir kez daha kendi insanlarının arasında ayaktaydı. Ve içindeki eve dönüş yalnızlığı öylesine sarsıldı ki, yüreğinden büyük bir çığlık yükseldi.

Ve herkes sessizce onun sözlerini bekliyordu, fakat o yanıtlamadı onları, anıların üzüncü açıldı içinde ve yüreğinden şunları geçirdi: "Şarkı söyleyeceğim dedim mi? Ancak dudaklarımı açabilirim, şu yaşamın sesi ileri çıkabilir ve kendini sevinç ve destek için rüzgara bırakabilir."

Sonra Kerime, annesinin bahçesinde onunla oynayan çocuk, konuştu ve dedi: "On iki yıldır yüzünü bizden gizledin, on iki yıldır sesine acıktık ve susadık."

Ve o gitgide çoğalan bir şefkatle ona, ölümün beyaz kanatlarıyla bütünleştiğinde annesinin gözlerini kapatana baktı.

Ve yanıtladı ve dedi: "On iki yıl? On iki yıl mı dedin Kerime? Ben özlemimi o yaldızlı asayla ölçmemiştim, ne de seslenmemiştim onun derinliklerine. Aşk sıla aşkı olduğunda zamanın ölçülerini ve seslenişlerini tüketir.

"Dakikalar vardır, ayrılığın ölçülemeyecek kadar uzun sürelerini tutar. Ayrılmak aklın tüketilmesinden başka bir şey değildir. Belki de biz ayrılmadık."

Ve El Mustafa insanlara baktı, ve genç ve yaşlı, ve yapılı ve sıska, güneşin ve rüzgarın yalamasından al al olanlar ve soluk çehreler, yüzlerinde özlemin ve sorgulamanın ışığı, hepsini gördü.

Ve biri konuştu, ve dedi: "Bilge, yaşam bizim umutlarımıza ve arzularımıza acımasız davrandı. Yüreklerimiz acı çeker ve biz anlamayız. Sana yalvarıyorum, dinle bizi ve bize acılarımızın anlamını aç."

Ve kalbi sevecenlikle kımıldadı ve dedi: "Yaşam yaşayan şeylerin hepsinden daha eskidir; güzelliğin dünyada güzel doğmazdan önce kanatlanmış olduğu gibi ve gerçekliğin gerçek söylenmezden önce de var olduğu gibi.

"Yaşam bizim sessizliğimizde şarkı söyler ve uykularımızda rüyalar görür. Yenik ve düşkün olduğumuzda bile, Yaşam tahtta ve yücelerdedir. Ve ağladığımız zaman, Yaşam gülümser bize günden ve biz zincirlerimizi sürürken bile özgürdür.

"Çoğu zaman Yaşamı acımasız isimlerle çağırırız, oysa yalnız biz kendimiz acımasız ve karanlıkken yaparız bunu. Ve boş ve yararsız sayarız onu, ancak ruhumuz harap yerlerin kaygusuna düştüğü ve yüreğimiz aşırı derecede kendini düşünmekle sarhoş olduğu zaman.

"Yaşam derin ve yüce ve ıraktır; oysa sizin engin görüşünüz yalnızca ayaklarına ulaşabilir onun, yakındaysa da, ve yine de yalnızca sizin soluğunuzun fısıltısı yüreğine ulaşır, gölgenizin karaltısı düşer yüzüne ve en belirsiz ağlayışlarınızın yansısı onun göğsünde bir ilkbahara ve bir güze dönüşür.

"Ve Yaşam örtülü ve gizlenmiştir, daha büyük benliğinizin örtünmesi ve gizlenmesi gibi. Ancak Yaşam konuştuğu zaman, tüm rüzgarlar sözlere dönüşür; ve konuştuğunda yeniden, dudaklarınızda gülümsemeler ve gözlerinizde damlacıklar sözlere dönüşür. Şarkı söylediği zaman, sağırlar duyar ve duyulur ve yürümeye başladığında, görmeyenler görür onu ve hayran olur ve hayret ve şaşkınlık içinde onu izler."

Ve koptu konuşmadan ve halkı engin bir sessizlik kuşattı, bu sessizliğin içinde duyulmayan bir şarkı vardı ve yalnızlıkları ve sızıları yatışmıştı.

Ve onları birdenbire bırakıp Bahçe'sine, anasının ve babasının Bahçe'sine, onların ve onların atalarının uykuya yattığı yere giden patikayı izlemeye başladı.

Ve bunun bir eve dönüş olduğunu ve onun yalnızlığını anlayanlar, halkının bu davranışından sonra, bu hoşgeldin şenliğini çoğaltacak hiç bir hışmı kalmadığı için onu izleyecek olanlar vardı.

Fakat gemisinin kaptanı onlara şunu öğütledi: 'Kendi yoluna gitmesine göz yumun. Ekmeği yalnızlığın ekmeği olduğu ve kadehinde yalnız başına içebileceği anıların şarabı durduğu için."

Ve gemicileri kaptanlarının söylediklerinin doğruluğunu bildiklerinden adımlarını tuttular. Ve mendirekte toplaşanların tümü ayaklarının arzusunu dizginlediler.

Yalnızca Kerime, onun yalnızlığına ve anılarına sevgi duyarak, kısa bir süre ardından gitti. Ve fakat konuşmadı, döndü ve kendi evine doğru yürüdü ve bahçede badem ağacının altında, nedenini bilmeden ağladı.

*

Ve El Mustafa geldi ve anasının ve babasının Bahçe'sini buldu, girdi içeri, peşinden kimsenin gelememesi için girişi kapadı.

Ve o evde ve o Bahçe'de kırk gün kırk gece yalnız kaldı, bütün halk onun yalnız kalacağını bildiğinden ve kapalı olduğundan hiç kimse kapıya bile yaklaşmadı.

Ve kırk gün ve gece sona erdiğinde, onlar gelebilsinler diye El Mustafa kapıyı açtı.

Ve onunla Bahçe'de birlikte olabilmeye dokuz adam geldiler; kendi gemisinden üç gemici; Tapınak'ta çalışanlardan üç kişi; ve çocukluğunda ona oyun arkadaşı olmuşlardan üçü. Ve bunlar onun müridleriydiler.

Ve bir sabah vakti müridleri onun çevresine oturdular, onun gözlerinde uzaklıklar ve anılar vardı. Ve Hafız adlı müridi dedi: "Bilge, bize Orphalese şehrini anlat, şu on iki yılını geçirdiğin yeri."

Ve El Mustafa suskundu, uzak tepelere ve engin gökyüzüne bakıyordu, suskunluğunda bir çarpışma vardı.

Sonra dedi: "Dostlarım ve yol arkadaşlarım, inanışlarla dopdolu ve fakat dini bomboş olan ulusa ne yazık.

"Ne yazık o ulusa ki bir urba giyer kendi dokumaz, bir ekmek yer kendi hasat etmez ve bir şarap içer ki kendi testisinden akmaz.

"Ne yazık o ulusa ki zorbayı kahraman diye alkışlar ve gösterişi fatih cömertliği sayar.

"Bir ulusa ve ne yazık ki rüyasında küçümsediği tutkuya uyanıkken boyun eğer.

"Ne yazık o ulusa ki bir cenaze töreninde yürürken sesini yükseltmez, kendi yıkıntılar; içindeyken bile öğünür ve ensesi kılıçla kütük arasında uzanmışken ayaklanmaktan geri duracaktır.

"Devlet adamı bir tilki, düşünürü bir hokkabaz ve sanatı yamama ve taklit olan o ulusa ne yazıktır.

"Ne yazık o ulusa ki yeni yöneticisini borazanlarla karşılar ve yalnızca bir diğerini yine borazanlarla karşılamak için, yuhalarla uğurlar.

"Ne yazık o ulusa ki bilgeleri yıllardır dilsizdir ve güçlüleri beşiktedir henüz.

"Ne yazık ki o ulusa parçalara bölünmüştür, her parçası kendini bir ulus sanır."

*

Ve biri dedi: "Bize şimdi kalbinden ne geçiyorsa onu anlat." '

Ve bunu söyleyene baktı, sesinde bir yıldızın şarkı söyleyen sesi vardı ve dedi: "Gözü açık rüyanızda, sustuğunuz ve derindeki kendinizi dinlediğiniz zaman, düşünceleriniz, kar tanecikleri gibi, düşer ve telaşla kanat çırpar ve boşluğunuzun bütün seslerini beyaz sessizlikle örter.

"Ve gözü açık rüyalar kalbinizin gökağacında goncalanıp çiçek açan bulutlardan başka nedir? Ve yürek rüzgarlarınızın tepelere ve tarlalara saçtığı taç yapraklardan başka nedir düşünceleriniz?

"Ve sizin içinizdeki biçimsizlik biçim alana kadar barışı beklemeniz gibi, bulut da birleşip Kutsal Parmaklar onun gri arzusuna küçük kristal güneşler ve aylar ve yıldızlar şeklini verene kadar rüzgarla sürüklenecek."

Sonra Sarkis, yarı şüphede, konuştu ve dedi: **"Fakat bahar gelecektir ve rüyalarımızın ve düşüncelerimizin bütün karları eriyecek ve öylece kalacaktır."**

Ve o şunları söyleyerek yanıtladı onu: "Bahar uyuklayan koruluklarin ve bağların arasında O'na inananı aramaya geldiğinde, karlar gerçekten eriyecektir ve nehri bulmak için derecikler halinde koşacaktır vadide, mersin ağaçlarına ve defnelere saki olmaya.

"Yani kalbinizin karları eriyecektir. Baharınız geldiği zaman, böylece vadide derecikler halinde hayatın nehrini araştırmaya koşturacaktır giziniz. Ve nehir gizinizi kucaklayacak ve büyük denize taşıyacaktır.

"Her şey eriyecek ve şarkılara dönüşecektir Bahar geldiği zaman. Yıldızlar, geniş tarlalara düşen o iri kar taneleri bile, şarkı söyleyen derelere dönüşeceklerdir. Ve O'nun yüzünün güneşi geniş ufukta yükseldiğinde, hangi donuk simetri saydam ezgiye dönüşmez? Ve aranızdan kim saki olup mersin ağaçları ve defnelere içki dağıtmaz?

"Fakat daha dün kımıldanan denizle birlikte kımıldanıyordunuz, ve sahilsizdiniz ve bir kendiliğiniz yoktu. Derken rüzgâr, Yaşam'ın soluğu, yüzünde ışıktan bir peçe, dokudu sizi; ve eli birleştirdi ve biçim verdi size 've başınız yukarıda yücelikleri araştırdınız. Fakat deniz düştü ardınıza, şarkısı hâlâ sizinledir. Ve soyunuzu unuttuğunuzu düşünerek, daima analığını gösterecek ve sizi daima kendine çağıracak.

"Dağlar ve çöller arasında dolaşmalarınızda her zaman onun serin kalbinin derinliklerini anımsayacaksınız. Ve çoğu kez neyi özlediğinizi bile bilmeden, onun engin ve düzenli barışının özlemini çekeceksiniz.

"Ve başka nasıl olabilir ki? Koruda ve çardakta, tepede yağmur yapraklar arasında dans ederken, kar yağdığında, bir kutsama ve bir antlaşma; sürülerinizi nehre götürürken vadide; gümüş akıntılar gibi derelerin, yeşil örtüye katıldıkları tarlalarınızda; ilk şebnemlerin cennetleri yansıttığı zaman bahçelerinizde; otlaklarınızda akşamın pusu yolunuzu yarı yarıya örttüğünde; bütün buralarda deniz sizinledir, kalıtınıza bir tanık ve sevginize bir istem.

"O içinizde denize doğru koşan bir kar tanesidir."

Ve Bahçe'de yürüdükleri bir sabah, kapının önünde bir kadın belirdi, bu El Mustafa'nın delikanlılığında kardeşi gibi sevdiği Kerime'ydi. Ve hiç bir şey sormadan ve kapıyı vurmadan, fakat gözlerini özlem ve hüzünle Bahçe'ye dikmiş, öylece duruyordu.

Ve El Mustafa onun göz kapaklarındaki arzuyu gördü ve çevik adımlarla duvara geldi kapıyı açtı ona, ve girdi içeri ve karşılama yapıldı.

Ve konuştu ve dedi: "Sen kendini hepimizden çektin diye biz senin yüzünün ışığında yaşayamaz mıydık? Göresin ki, bu uzun yıllar boyunca bizler seni sevdik ve sağ salim dönüşünü özlemle bekledik. Ve şimdi halk senin için ve seninle konuşmak için ağlaşıyor; ve ben onlar adına, onlara görünmen, bilgeliğinden anlatman ve kalplerin kırıklarını yatıştırman ve aptallığımızı eğitmen için sana yakarmaya gönderilmiş ulağım."

Ve ona bakarak dedi: "Bütün insanlara bilge demedikçe bana da bilge deme. Genç bir meyvayım ben, hâlâ dalına sarılan, ve bir çiçek oluşum daha dündü.

"Ve aranızdan hiç kimseye aptal deme, çünkü gerçekte bizler ne akıllıyız ne de aptal. Bizler yaşam ağacının üzerinde yeşil yapraklarız ve yaşamın kendisi bilgeliğin ve şüphesiz aptallığın ötesindedir.

"Ve ben gerçekten kendimi sizden çektim mi? Bilmiyor musun ki ruhun hayallerde aşamayacağı uzaklık yoktur? Ve kişi ne zaman o uzaklığı aşacak olsa, o ruhun içinde bir ahenk haline gelir.

"Seninle en yakın kimsesiz komşun arasındaki uzaklık gerçekte seninle yedi kıta yedi deniz ötelerde yaşayan sevdiğinle aranızdakinden daha büyüktür.

"Anımsamalarda uzaklıklar yoktur; ve yalnızca unut(ul)mada bir büyük girdap vardır ki ne sesin ne de gözün aşamaz.

"Okyanusların kıyılarıyla en yüksek dağın doruğu arasında bir gizli yol vardır ki toprağın evlatları ile bir olmazdan önce geçmek zorundasındır.

"Ve bilginle anlayışın arasında bir gizli patika vardır ki insanoğlu ile, dolayısıyla kendinle bir olabilmek için keşfetmen gereklidir.

"Veren sağ elin ile alan sol elin arasında bir büyük boşluk vardır. Ancak onların ikisini de hem veren hem de alan olarak görmekle aralarındaki boşluğu yok edebilirsin, çünkü boşluğun üstesinden gelmek ancak ne verecek ne de alacak hiç bir şeyin olmadığını bilmektedir.

"Gerçekte en engin uzaklık uykuda gördüğün düşle uyanıklığın arasında uzanandır; ve bir eylem olanla bir istek olarak kalan arasındakidir.

"Ve Yaşamla bir olmazdan önce geçmen gereken bir başka yol vardır hâlâ. Fakat o yoldan söz etmeyeceğim şimdilik, görüyorum ki yolculuk etmekten daha şimdiden bitkinsin."

Sonra o ve kadın ve dokuz adam, pazar yerine kadar gittiler, o halkıyla, arkadaşları ve komşularıyla konuştu ve kalplerinde ve göz kapaklarında neşe vardı.

Ve dedi: Uykuda büyür ve düşlerinizde yaşarsınız dopdolu hayatınızı. Bütün günleriniz gecenin dinginliğinde edindiklerinize şükranla geçer.

"Çoğu zaman geceyi dinlenmenin mevsimi olarak düşünür ve anarsınız, oysa gerçekte gece aramanın ve bulmanın mevsimidir.

"Gün size bilginin gücünü verir ve parmaklarınıza alma sanatında ustalaşmayı öğretir; fakat sizi Yaşamın hazine dairesine götüren gecedir.

"Güneş büyüyen her şeye ışığa özlemlerini öğretir. Fakat onları yıldızlara ulaştıran gecedir.

"Ormandaki ağaçların ve bahçedeki çiçeklerin üzerine bir duvak dokuyan ve sonra zengin şöleni dağıtıp zifaf odasını hazırlayan bilfiil gecenin dinginliğidir; ve bu kutsal sessizlik içinde yarın, Zamanın rahminde gebe kalır.

"Dolayısıyla o sizinledir ve dolayısıyla, aranırken, yiyecek ve başarıyı bulursunuz. Ve her ne kadar şafakla beraber uyanışınız belleği silerse de, düşler sofrası sonsuzca uzanır ve zifaf odası hep bekler."

Ve bir ara suskun kaldı ve onlar da, onun sözlerini bekleyerek sustular. Sonra yeniden konuştu: "Bedenler içinde dolaşıyor olsanız da sizler birer ruhsunuz; ve, karanlıkta yanan gazyağı gibi, lambanın içinde duruyor olsanız da alevlersiniz.

"Eğer yalnızca kupkuru bedenler olsaydınız, o zaman önünüzde duruşum ve size söylediklerim boşluktan başka bir şey olmazdı, tıpkı bir ölünün bir ölüye seslenişi gibi. Oysa hiç de öyle değil. İçinizdeki olanca ölümsüzlük güne ve geceye salınmıştır ve ne tutulabilir ne de prangaya vurulabilir, çünkü o En Yüce'nin dileği budur. Sizler O'nun soluğusunuz tıpkı ne tutulan ne de kafese konulan rüzgar gibi. Ve ben de O'nun soluğunun soluğuyum."

Ve çabucak ortalarından yürüdü ve yeniden Bahçeye girdi.

Ve Sarkis, yarı şüphede olan, konuştu ve dedi: "Ve ya çirkinlik, Bilge? Hiç çirkinlikten söz etmiyorsun."

Ve El Mustafa yanıtladı onu, sözlerinde bir kamçı vardı ve dedi: "Dostum, evinin önünden geçtiği halde, kapını çalmıyorsa hangi adam senin konuksever olmadığını söyleyebilir?

"Ve sana hiçbir şey anlamadığın garip bir dilden konuşup da kim seni sağır ve akılsız sayabilir?

"Hiçbir zaman girmek istemediğin birinin yüreğine, hiçbir zaman ulaşmaya çabalamayışın değil midir senin çirkinlik dediğin?

"Eğer çirkinlik diye bir şey varsa, o da, gözlerimizdeki önyargılı ölçekler ve kulaklarımızı tıkayan balmumunun ta kendisidir.

"Hiçbir şeye çirkin deme, dostum, kişinin kendi anılarının huzurunda duyduğu korkudan başka."

*

Ve bir gün beyaz kavakların uzun gölgelerinde otururlarken, biri konuştu ve dedi: "Bilge, zamandan korkuyorum, yanımızdan geçip gidiyor ve gençliğimizi soyup alıyor, ne veriyor karşılığında?"

Ve o yanıtladı ve dedi: "Bir avuç toprak al şimdi. İçinde bir tohum, ya da bir solucan bulabildin mi? Eğer elin yeterince verimli ve sabırlı olabilseydi, tohum bir ormana ve solucan bir melek sürüsüne dönüşebilirdi. Ve unutma ki tohumları ormanlara ve solucanları meleklere dönüştüren o yıllar, Bu An'a aittir, bütün yıllar, Bu An'da içkindir.

"Ve yılların mevsimleri senin değişen düşüncelerinden başka nedir? Bahar bir uyanıştır göğsünde, fakat yaz bir farkına varıştır kendi bereketliliğinin. Varlığında o hâlâ çocuk kalana söylediğin ninnideki eski zamanlardan kalmalık değil midir güz? Ve sorarım, nedir kış, bütün diğer mevsimlerin düşleriyle yatılan bir büyük uykudan başka."

Ve sonra Mannus, merakla, ona doğru baktı ve incir ağacının üzerinden fışkırmış çiçekli bitkileri gördü. Ve dedi: "Asalaklara bak, Bilge. Onlar için ne diyorsun? Güneşin sebatkâr çocuğundan ışığı çalan yorgun gözlü hırsızlar onlar, dallarına ve yapraklarına seğirten özsuyun keyfini çıkarıyorlar."

Ve onu şunları söyleyerek yanıtladı: Dostum, biz hepimiz asalağız. Biz bir parça yeşilliği nabzı atan hayata dönüştürmeye çabalayanlar, hayatı yeşilliği bile bilmeden dosdoğru yeşillikten alan onlardan daha üstün değiliz.

"Bir ana çocuğuna: 'Beni, kalbimi ve ellerimi yıprattığın için seni, asıl anan olan ormana geri veriyorum' der mi?

"Ya da bir şarkıcı kendi şarkısını: ‘Hemen geldiğin yankılar mağarasına geri dön, çünkü seslerin soluğumu harcıyor’ diyerek azarlar mı?

"Ve bir çoban: ‘Sizi götürüp yayabileceğim hiçbir otlağım yok; bu yüzden kesilip ölün ve bu nedene kurban olun’ der mi hiç bir yaşındaki hayvanlarına?

"Hayır, dostum, bütün bunlar daha sorulmadan yanıtlanmıştır, ve düşleriniz gibi, daha siz uyumadan görülmüştür.

"Birbirimizle birlikte yaşarız yasaya göre, eskiden beri ve sonsuza dek. Bari öyleyse sevgi ve şefkat içinde yaşayalım. Yalnızlığımızda bir diğerimizi ararız ve yanına oturacağımız bir ocakbaşımız olmadığında yollara düşeriz.

"Dostlarım ve kardeşlerim, o yoldan daha geniş olanı yoldaşınızdır.

Ağacın üzerinde yaşayan bu bitkiler gecenin tatlı dinginliğinde dünyanın sütünü içerler ve dünya asude düşünde güneşin memesini emer.

"Ve güneş de, siz ve ben ve var olan her şey gibi kapısı her zaman açık ve sofrası her zaman serili Prensin davet sofrasında eşit onurla oturur.

"Mannus, dostum, var olan her şey bütün diğer var olanlarla birlikte yaşar; ve bütün var olanlar, o En Yüce’nin cömertliğinde, güven içinde, sonsuzca yaşarlar."

*

Ve bir sabah şafakta gökyüzü henüz solgunken, Bahçede hep birlikte yürüdüler ve yükselen güneşin huzurunda sessizce Doğuya baktılar.

Ve bir süre sonra El Mustafa eliyle işaret etti ve dedi: "Sabah güneşinin bir çiğ damlasındaki görüntüsü, güneşin kendisinden daha az değildir. Yaşamın sizin ruhlarınızdaki yansısı yaşamın kendisinden daha az değildir.

' Çiğdem ışığı yansıtır çünkü ışıkla birdir ve siz yaşamı yansıtırsınız çünkü siz ve yaşam birsiniz.

'Karanlık içindeyken, deyin ki: ‘Bu karanlık henüz doğmamış şafaktır; ve her ne kadar karanlığın doğum sancısı içime dolarsa da, şafak tepelere doğduğu gibi nasılsa bana da doğacaktır.'

"Bir zambağın alacakaranlığında yuvarlaklığının çerçevesini biçimleyen çiğdem Tanrı’nın yüreğinde ruhunu bütünleyen sizlerden farklı değildir.

"Bir çiğdem konuşsa ve dese: ‘Bin yılda ancak bir çiğdem olurum’, onu şöyle yanıtlayın: ‘Bilmez misin ki bütün o yılların ışığı senin çemberinde parlıyor?’"

*

Ve bir akşam bir büyük fırtına ziyaret etti oraları, El Mustafa ve dokuz müridi, gidip ateşin çevresine oturdular, dingin ve sessizdiler.

Derken müridlerden biri dedi: "Yalnızım, Bilge, saatlerin nalları bütün ağırlığıyla göğsümü dövüyor."

Ve El Mustafa ayağa kalktı ve ortalarında durdu, büyük bir rüzgârın sesine benzer bir sesle dedi: "Yalnız! Ne var bunda? Yalnız geldin ve yalnız döneceksin sise.

"öyleyse içkini yalnız ve sessizlik içinde iç. Sonbahar günleri başka dudaklara başka kadehler verdi ve acı ve tatlı şarapla doldurdu, tıpkı senin kadehini doldurduğu gibi.

"Tadı kendi kanın ve terin gibi olsa da kadehini yalnız başına iç ve yaşamı susuzluğu armağan ettiği için takdir et. Çünkü susuzluk olmasa yüreğin ancak kurumuş bir denizin kıyısıdır, şırıltısız ve gelgitsiz.

"Kadehini yalnız iç, umut ve neşe ile iç.

"Başından yukarılara kaldır ve sonuna kadar yalnız içenlere iç.

"Bir keresinde insanların eşliğini aramış ve sofralarında onlarla oturup sonuna kadar birlikte içmiştim; fakat onların şarabı bana kalkmadı, ne de bağrıma akmadı. Yalnızca ayaklarıma döküldü. Kuru kaldı fikrim, kalbim kilitlendi ve mühürlendi. Yalnızca ayaklarım onların bulanıklığında onlarlaydı.

"Ve ne insanların eşliğini aramadım bir daha, ne de sofralarında onlarla şarap içtim.

"Dolayısıyla derim ki sana, saatlerin nalları bütün ağırlığıyla göğsünü dövse ne çıkar? Acı kadehini yalnız içmen senin için iyidir, neşe kadehini de yalnız içeceksin."

*

Ve bir gün, Yunanlı Phardrous, Bahçeye girdiğinde, ayağını bir taşa çarptı ve kızdı. Dönüp taşı aldı, alçak bir sesle: "Hay yoluma çıkan cansız şey!" diyerek fırlatıp attı.

Ve El Mustafa, o seçkin ve sevilen, dedi: "Neden ‘Hay ölü şey' diyorsun? Bu kadar uzun zamandır bu Bahçedesin ve burada hiç bir şeyin cansız olmadığını bilmiyor musun? Her şey günün ve saygıdeğer gecenin bilincinde yaşar ve parlar. Sen ve taş birsiniz. Yalnızca kalp atışlarında bir fark var. Senin kalbin birazcık daha hızlı çarpar, değil mi, dostum? Fakat, o da o kadar durgun değildir.

"Onun ritmi başka bir ritim olabilir, fakat derim ki sana eğer ruhunun derinliklerini dinler ve boşluğun yüksekliklerini ölçersen, yalnızca bir tek melodi duyacaksın, bu melodide taş ve yıldız şarkı söyler, mükemmel bir uyum içinde, yekdiğeri ile beraber.

"Sözlerim eğer senin anlayışına ulaşamıyorsa, bırak bir başka şafak daha söksün. Eğer kendi görmezliğin içinde takıldığın için bu taşa lanet okuduysan, gökyüzünde başının üzerine rastlayan bir yıldıza da lanet etmelisin. Fakat taşları ve yıldızları bir çocuğun vadideki rengarenk çiçekleri toplayışı gibi toplayacağın gün gelecektir, o zaman bütün bu şeylerin canlı ve mis kokulu olduğunu öğreneceksin."

*

Ve tapınak çanlarının onların kulaklarını aradığı haftanın ilk gününde, biri konuştu ve dedi: "Bilge, buralarda Tanrı'dan çok söz edildiğini duyuyoruz. Tanrı için ne diyorsun, kimdir O gerçekte?"

Ve o karşılarında, ne rüzgardan ne fırtınadan korkmayan genç bir ağaç gibi durdu ve şöyle yanıtladı: "Düşünün şimdi, yoldaşlarım ve sevgililerim, hepinizin kalplerini içeren bir kalp, hepinizin sevgilerini kapsayan bir sevgi, hepinizin ruhlarını sarmalayan bir ruh, hepinizin sesini taşıyan bir ses ve hepinizin sessizliğinden daha derin ve sonsuz bir sessizlik.

"Bireyselliğinizin içinde kavramaya çalışın şimdi, bütün güzel şeylerden daha çekici bir güzellik, denizin ve ormanın şarkılarından daha engin bir şarkı, bir majeste ki bir tahta oturmuş Orion ayak uzatılan bir puftur yanında, bir asa tutmakta ki Süreyya bir hiç çiğdemlerin pırıltısından başka.

"Daima yiyecek ve barınak, bir urba ve bir dayanak aradınız yalnızca; şimdi de öyle Birisini arayın ki ne oklarınızı doğrultacağınız bir hedef ne de sizi parçacıklardan koruyacak bir taş kovuktur.

"Ve eğer sözlerim havanda su dövmekse, yine arayın, ancak biliyorum ki; kalpleriniz kırılabilir ve sorularınız sizi, insanların Tanrı dediği o En Yücenin sevgisine ve hikmetine götürebilir."

Ve her biri sessizdi, ve yürekleri karmakarışık olmuştu; ve El Mustafa bir merhamet duygusuyla kıpırdandı, sevecenlikle onlara baktı ve dedi: "Haydi şimdilik daha fazla Tanrı Baba'dan söz etmeyelim. Bunun yerine o hayranlık uyandıran yüce insanlardan, komşularınız ve kardeşlerinizden, evleriniz ve tarlalarınız civarında dolanan o parçacıklardan konuşalım.

İmgenizde bulutların üstüne yükselir, onu yükseklik sayarsınız; ve engin denizi aşar bunun uzaklık olduğunu ileri sürersiniz. Oysa size derim ki yeryüzünde bir tohum gördüğünüzde, daha büyük bir yüksekliğe erişirsiniz; ve komşunuzu sabahın güzelliğiyle selamladığınızda, daha büyük bir denizi geçersiniz.

'Tanrıyı, o Sonsuzu, çok fazla şakıyorsunuz, oysa gerçekte şarkıyı duyduğunuz yok. Şarkıcı bülbülleri ve rüzgar estiğinde dalı terkeden yaprakları dinleyiniz ve unutmayınız ki, dostlarım, bunlar yalnızca daldan ayrıldıklarında şakırlar!

"Yine önerim odur ki öyle özgürce söz etmeyin Hepiniz olan Tanrı'dan, bunun yerine birbirinizden konuşun ve anlayın, komşu komşudan, o hayran olunası O hayran olunasıdan.

"Ana kuş gökyüzüne doğru uçup gidince yuvadaki yavru kuşu kim besleyecek? Ve bir arı döllemezse başka bir çiçekten tarladaki yıldız başlı küçük çiçeği kim bütünleyecek?

"Senin Tanrı dediğin sadece kendi küçük benliğinde kaybolduğunda aradığın gökyüzüdür. Kendi engin benliğine çıkış yolları bulabilirdin; daha az avarelik edip yollarda sürtmeseydin!

"Gemicilerim ve arkadaşlarım, daha akıllıcası, anlayamadığımız Tanrı'dan daha az ve birbirimizden, anlayabilecek olduklarımızdan daha çok söz etmek olurdu. Ancak yine de bilesiniz ki bizler Tanrı'nın soluğu ve hoş kokuşuyuz. Biz Tanrıyız, yaprakta, çiçekte ve çoğu zaman meyvede."

Ve bir sabah güneş yükselmişken, müridlerden biri, çocukluğunda onunla oynamış olan üç kişiden biri, yanına gelerek dedi: "Bilge, urbam eskidi ve başka yok. İzin ver pazara gideyim, belki yeni bir giysi yapabileceğim bir şeyler alırım."

Ve El Mustafa genç adama baktı ve dedi: "Urbanı ver bana." Ve o söyleneni yaptı ve öğle vakti ayakta çırılçıplak kaldı.

Ve El Mustafa yolda koşan geç bir tay gibi bir sesle konuştu: "Yalnızca çıplak yaşar güneşte. Yalnızca masum rüzgarın sırtına biner. Ve bin kez yolunu yitirmiş yalnız adam bir eve dönüş tadacaktır.

"Melekler kurnazlardan usanmıştır. Ve daha dün bir melek dedi ki bana: 'Biz cehennemi parıldayıp gösteriş yapanlar için yarattık. Ateşten başka parlayan yüzeyi silebilecek ve bir şeyi özüne kadar eritebilecek ne vardır?'

"Ve ben dedim ki: 'Fakat cehennemi yaratırken cehennemi yönetecek şeytanları da yarattınız.' Ancak melek yanıtladı: 'Hayır, cehennem ateşe boyun eğmeyenler tarafından yönetilir.'

"Akıllı melek! İnsanların ve yarı-insanların numaralarını biliyor. O kurnazlar tarafından kandırıldıklarında peygamberleri denetlemeye gelen en üst meleklerden biriydi. Ve hiç şüphesiz peygamberler gülümsediğinde gülümser, ağladıklarında ağlardı.

"Arkadaşlarım ve denizcilerim, yalnız çıplak yaşar güneşte. Yalnızca dümeni olmayan daha büyük denizde dolaşır. Yalnızca geceyle beraber karanlıkta kalan şafakla beraber uyanacaktır ve yalnızca karlar altında köklerle birlikte uykuya dalan ulaşacaktır bahara.

"Sizler kökler gibi ve kökler kadar basitsiniz, ancak dünyanın hikmeti sizdedir. Ve sessizsiniz, ancak henüz doğmamış dallarınızın arasında dört rüzgârın korosu var.

"Zayıf ve biçimsizsiniz, ancak sizler başlangıcısınız dev meşelerin ve gökyüzüne vuran karakalem şekli söğütlerin.

"Bir kez daha söylüyorum, sizler kara çimlerle kımıldanan göklerin arasında köklersiniz. Ve çok kereler sizi ışıkla birlikte dansa kalkarken gördüm, fakat yine sizi utanırken de gördüm. Bütün kökler utangaçtır. Yüreklerini öyle uzun süre saklamışlardır ki artık yürekleriyle ne yapacaklarını bilmezler.

"Fakat Mayıs gelecektir ve Mayıs yorulmak bilmez bir bakiredir, tepeleri ve ovaları doğuracaktır."

*

Ve Tapınakta çalışmışlardan biri yakardı: "Eğit bizi, Bilge, ki sözlerimiz senin sözlerin gibi, halka bir ilahi ve bir tütsü olsun."

Ve El Mustafa şöyle yanıtladı: "Sözlerinizin ötesine yükseleceksiniz, ama yolunuz, bir ahenk ve bir güzel koku olarak kalacak; sevenler ve bütün sevilenler için bir ahenk, hayatı bir bahçede yaşayacaklar için hoş bir koku.

"Ama siz sözlerinizin ötesine samanyolunun döküldüğü bir zirveye yükseleceksiniz ve ellerinizi dolana kadar açacaksınız; sonra uzanacak ve beyaz bir yuvada beyaz bir yavru kuş gibi uyuyacaksınız ve beyaz bir menekşenin baharı düşlemesi gibi yarınınızı düşleyeceksiniz.

"Evet, sözlerinizden daha derinlere ineceksiniz. Kayıp kaynak başlarını arayacaksınız derelerin ve derinliklerin şimdi duyamadığınız bellibelirsiz seslerini yankılayan gizli bir mağara olacaksınız.

"Sözlerinizden daha derinlere gideceksiniz, evet, bütün seslerden daha derinlere, yeryüzünün ta kalbine ve orada Samanyolu'nda da dolaşan O'nunla başbaşa kalacaksınız."

Ve bir aradan sonra müridlerden biri sordu: "Bilge, bize oluş'tan sözet. Nedir var olmak?"

Ve El Mustafa uzun uzun baktı ve sevgi duydu ona. Ve ayağa kalktı ve onlardan biraz uzaklaştı; sonra geri dönerek, dedi: "Bu Bahçede babam ve anam yatar, yaşamanın elleriyle gömülmüş; ve bu Bahçede dünün tohumları gömülmüş yatar, rüzgarın kanatları üzerinde buralara taşınmış. Annem ve babam bin defa gömüleceklerdir buraya ve bin defa rüzgar tohumu gömecektir; ve öyleyse bin yıl siz ve ben ve bu çiçekler bu Bahçede şimdiki gibi bir araya geleceğiz ve var olacağız, seven yaşamı ve biz olacağız, düşleyen uzayı ve biz olacağız, yükselen güneşe doğru.

"Fakat şimdi bugün olmak akıllı olmaktır, ancak aptala yabancı değil; güçlü olmaktır, fakat zayıfın yıkım nedeni değil; küçük çocuklarla oyun oynamaktır, babaları gibi değil, fakat oyun arkadaşları gibi oyunlarını öğrenen;

"Yaşlı erkekler ve kadınlara sade ve dürüst olmaktır, ve yaşlı meşe ağaçlarının gölgesinde onlarla oturmaktır, henüz Baharla birlikte yürüyor olan olsan da;

"Yedi nehir ötede yaşıyor da olsa bir ozanı aramaktır ve huzurunda barış içinde, sakin olmaktır, hiçbir şey istemeden hiçbir şeyden kuşkulanmadan ve dudaklarında hiçbir soru olmadan;

"Aziz ile günahkarın ikiz kardeşler olduğunu bilmektir, babaları bizim Bağışlayıcı Kralımız olan ve birini diğerinden yalnızca bir dakika önce doğdu diye, Taçlı Prens saydığımız;

"Güzelliğin sizi bir uçurum kenarına götürdüğünde bile peşinden gitmektir; ve o kanatlı siz kanatsız olsanız da, uçurumu geçecek de olsa, izleyin onu, çünkü Güzelliğin olmadığı yerde hiçbir şey yoktur;

"Duvarları olmayan bir bahçe, bağ-bancısı olmayan bir bağ, gelip geçenlere her zaman açık bir hazine dairesi olmaktır;

*

"Soyulmuş, dolandırılmış, kandırılmış, evet, yanlış yola yöneltilmiş ve tuzağa düşürülmüş ve sonra alay konusu edilmiş olmak, bütün bunlarla birlikte yine de daha geniş benliğinizin yüceliklerinden aşağılara bakmak ve gülümsemektir, sizin bahçenize yapraklarınız arasında

dans etmeye gelecek bir dere, ve üzümlerinizi olgunlaştırmaya gelecek bir sonbahar olduğunu bilerek; pencerelerinizden biri bile Doğuya açıksa, asla boş kalmayacağınızı bilerek; bütün o suçlu ve soyguncu sayılanların, dolandırıcı ve yalancıların muhtaç kardeşleriniz olduğunu, ve bütün bu başınıza gelenlerin, bu şehrin üzerindeki o Görünmez Şehrin kutsal sakinlerinin gözlerince tesadüfen görülebileceğini bilerek.

"Ve şimdi de, sizlere elleri günlerimizin ve gecelerimizin rahatlığı için gereken her şeyi yapan ve bulanlar—

"Olmak, gören parmaklarıyla bir dokumacı, ışık ve alan düşüncesiyle dopdolu bir yapıcı olmaktır; bir çiftçi olmak ve ektiğin her tohumla bir define sakladığını hissetmektir; balığa ve hayvana merhametli bir balıkçı ve bir avcı olup, yine de açlığa ve insanın ihtiyacına daha büyük merhamet duymaktır.

"Ve hepsinden öte derim ki: Tek tek her birinizin her insanın amacına ortak olmanızı isterim, ancak yalnızca kendi iyi amacınıza ulaşmayı umduğunuzda.

"Yoldaşlarım ve sevgililerim, kendinizden emin olun alçak gönüllü değil; ferah olun sınırlandırılmış değil; ve benim ve kendinizin son saatinize kadar imdi içre benliğiniz olun."

Ve konuşmayı kesti ve derin bir hüzün çöktü dokuz kişinin üzerine, ve sözlerini anlamadıkları için, yürekleri ondan uzaklaşmıştı.

Ve gel gör ki, gemici olan üç adam denizin özlemini duydular; ve Tapınakta çalışanlar o kutsal yerde teselli bulmanın hasretini çektiler; ve onun oyun arkadaşı olanlar pazaryerini arzuladılar. Hepsi de Onun sözlerine öylesine sağır olmuşlardı ki, sesleri ona sığınacak yer arayan yorgun ve yuvasız kuşlar gibi geldi.

Ve El Mustafa onlardan, hiçbir şey söylemeden, ne de arkasına bakmadan yürüyerek uzaklaştı Bahçede.

Ve kendi aralarında özlemlerinin geçmesi için neden aramaya ve özür araştırmaya başladılar.

Ve görün ki, döndüler ve her adam kendi yoluna gitti, böylece El Mustafa, o seçilmiş ve sevilen, yalnız kaldı.

Ve gece tamamen çöktüğünde, annesinin mezarının olduğu tarafa doğru yürüdü ve mezarın üzerinde uzanan sedir ağacının altına oturdu. Ve gökyüzünden görkemli bir ışığın gölgesi geldi ve Bahçe dünyanın göğsünde lekesiz bir mücevher gibi parladı.

Ve El Mustafa ruhunun yalnızlığında haykırdı ve dedi:

"Yüklü canım kendi olgun meyvasıyla. Gelip alacak ve doyacak kim var? Acıkmış ve yürekten sevecen ve cömert kimse yok mu, gelecek ve güneşe sunulmuş ilk ürünüm ile orucunu bozacak, böylece beni de kendi bereketimin altında ezilmekten kurtaracak?

"Canım çağların şarabını taşıyor. Susamış hiç kimse yok mu gelip içecek?

"Şu işe bak ki, kavşakta ellerini öne gelip geçenlere uzatmış duran bir adam vardı ve elleri mücevherlerle doluydu. Ve gelen geçene sesleniyordu: 'Acıyın bana, alın benden. Tanrı adına, alın ellerimdekilerden ve teselli edin beni.'

"Fakat gelip geçenler sadece baktı ona ve hiçbiri elindekilerden almadı.

"Yoksa elini almak için uzatan-evet, titreyen elini, ve göğsüne öylece bomboş geri çeken—bir dilenci olaydı zengin armağanlarla dolu uzatıp alacak kimseyi bulamamaktan daha mı iyiydi.

"Ve hale bak ki, bir de lütufkar bir prens vardı ipekten çadırlarını dağ ile çöl arasına kurmuş ve hizmetkarlarına, yabancılara ve başıboş gezginlere bir işaret olsun diye ateş yakmalarını buyurmuştu; ve bir konuk bulup getirsinler diye kölelerini yolları gözlemeye göndermişti. Fakat çölün yolları ve patikaları inatçıydı, kimseleri bulamadılar.

“Yoksa o prens ne zaman ve nerede olduğu belli olmayan, yiyecek ve barınak peşinde biri mi olaydı. Elinde sopası ve toprak çanağından başka bir şeyi olmayan başıboş bir gezgin mi olaydı. Çünkü böylelikle gece çöktüğünde kendi gibi biriyle karşılaşır, ve zamanı ve yeri belirsizliğin ozanlarıyla beraber, düşkünlüklerini ve anılarını ve hülyalarını bölüşürlerdi.

"Ve şuraya bak ki, yüce kralın kızı uykudan kalkmıştı ve ipek giysilerine bürünmüş, incilerini ve yakutlarını takıştırmış, saçlarına mis kokular sürünmüş ve parmaklarını amberlerde yıkamıştı. Sonra da kulesinden, gecenin çiğinin ayağındaki sandallara değdiği bahçesine inmişti.

"Gecenin dinginliğinde büyük kralın kızı bahçede sevgiyi arıyordu, fakat babasının bütün o uçsuz bucaksız krallığında onun sevgilisi olacak kimseler yoktu.

"Acaba bir çiftçinin kızı mı olmalıydı, bir tarlada babasının koyunlarını güden ve akşam vakti baba evine ayaklarında dönemeçli yolların tozu ve urbasının kıvrımlarında üzüm bağlarının kokusuyla dönen. Ve gece olduğunda, gecenin meieği dünyanın üzerindeyken, hırsız adımlarla sevgilisinin beklediği nehir yatağına inen.

"Bir manastırda yüreği tütsüden yanmış bir rahibe olsaydı, yüreği rüzgara yükselebilir ve yüce ışığa doğru bir ışık ulaştırsın diye, bir mum gibi ruhunu, bütün ibadet edenler ve seven ve sevilenlerle birlikte tüketebilirdi.

"Yoksa yıllardan artakalan bir kadın mı olaydı, güneşin altında oturan ve gençliğini paylaşanları anımsayan."

Ve gece gitgide derinleşerek büyüdü, El Mustafa geceyle birlikte karanlıktı ve ruhu yağmamış bir bulut gibiydi. Ve yeniden haykırdı:

"Yüklü canım kendi olgun meyvesiyle;

Yüklü canım meyvesiyle.

Kim şimdi gelecek ve yiyecek ve doyacak?

Canım kendi şarabıyla taşıyor.

Kim şimdi döküp içecek ve çöl ateşini serinletecek?

"Bir ağaç olaydım çiçeksiz ve meyvasız,

Çünkü bereketin ağrısı daha keskin çoraklıktan,

Ve hiç kimsenin almayacağı zenginin acısı

Büyük kimsenin vermediği dilencinin kederinden.

"Bir kuyu olaydım, kuru ve kavruk insanların içini taşladığı

Çünkü böylesine dayanmak daha iyi ve kolay

yaşayan bir su kaynağı olmaktan

Gelip geçecek ve içmeyecekse insanlar.

"Ayaklar altında çiğnenmiş bir saz olaydım keşke,

Çünkü bu daha iyidir gümüş telli bir lir olmaktan

Ev sahibi parmaksız Ve çocukları sağır bir evde."

Şimdi, yedi gün ve yedi gece hiç kimse uğramadı Bahçe'den yana, ve anıları ve acısıyla yalnız kaldı o; sözlerini aşk ve sabırla dinleyenler bile başka günlerin peşine düşüp uzaklaştılar.

Yalnızca Kerime geldi, yüzünde bir peçe gibi sessizliğiyle ve elinde bir bardak ve bir tabak, yalnızlığı ve açlığı için içecek ve yiyecekle. Ve bunları onun önüne koyup, kendi yoluna yürüdü gitti.

Ve El Mustafa gelip girişin ağzındaki beyaz kavakların dostluğuna sığındı ve gözleri yolda oturdu. Ve bir süre sonra yol üzerinde bir toz bulutunun yükseldiğini ve kendine doğru geldiğini gördü. Ve bulutun içinden o dokuzu, ve önlerinde rehberlik eden Kerime çıktı.

Ve El Mustafa ilerledi yol üzerinde karşıladı onları, giriş kapısından geçtiler ve hepsi iyi görünüyorlardı, daha bir saat önce kendi yollarına gitmiş gibiydiler.

İçeri girdiler ve Kerime'nin koyduğu ekmek ve balık ve bardaklarına doldurduğu şarabın sonuyla, sade sofrasında onunla yemek yediler. Ve bardakları doldururken Kerime Bilge'den rica etti: "İzin ver kente gidip bardaklarınızı yeniden doldurmak için şarap getireyim, bu bitti."

Ve baktı, gözlerinde bir yolculuk ve uzak bir ülke vardı ve dedi: "Hayır, çünkü bu saat İçin bu kadar yeter."

Ve yediler ve içtiler ve doydular. Ve bitirdikleri zaman, El Mustafa engin bir sesle, deniz kadar derin ve dolunay altındaki gelgitler kadar dolu bir sesle konuştu, ve dedi: "Yoldaşlarım ve yol arkadaşlarım, bugün ayrılmamız gerekiyor. Zorlu denizlerde seyrettik, en sarp dağlara tırmanıp fırtınalarla güreştik. Açlığı biliriz, ama düğün şölenlerinde de bulunduk. Çırılçıplak kaldık çoğu kez, ama kral giysilerine büründüğümüz de oldu. Çok uzak yolculuklar yaptık açıkçası birlikte, fakat şimdi ayrılıyoruz. Siz hep beraber kendi yolunuza gideceksiniz, ve ben tek başıma kendiminkine.

"Ve denizler ve büyük kıtalar ayırsa da bizi, Kutsal Dağa seyahatimizde ahbaplık edeceğiz yine de.

"Ancak ayrılmış yollarımıza düşmeden önce, size yüreğimin hasadını ve biçilmiş başaklarını vermek isterim:

'Yolunuzda şarkılar söyleyerek ilerleyin, fakat söylediğiniz her şarkı kısa ve öz olsun, çünkü yalnızca dudaklarınızda gencecik ölen şarkılar yaşayacaktır insanların kalplerinde.

"Hoş bir gerçeği küçük sözlerle dile getirin, fakat çirkin bir gerçeği asla hiçbir sözle anlatmayın. Saçları güneşte parlayan bakirenin sabahın kızı olduğunu anlatın. Fakat görmeyeni gördüğünüzde, ona geceden farksız olduğunu söylemeyin.

"Nisanı dinliyor gibi dinleyin Flüt çalanı, fakat eleştiren ve hata-bulucu bir konuşma duyduğunuzda, kendi kemikleriniz kadar sağır ve hayaliniz kadar uzak olun.

"Yoldaşlarım ve sevgililerim, yolunuzun üstünde toynaklı adamlara rastlayacaksınız; onlara kanatlarınızı verin. Ve boynuzlu adamlara; onlara defneden çelenkler sunun. Ve pençeleri olan adamlara; parmak olsun diye taçyaprakları verin onlara. Ve çatal dilli adamlara; onlara da bal, söz olsun diye.

"Evet bütün bunlara rastlayacaksınız ve hatta fazlasına; koltuk değneği satan topallarla karşılaşacaksınız; ve körlerle, ayna satan. Ve Tapınağın kapısında dilenen zenginleri göreceksiniz.

"Çevikliğinizden verin topala, köre görüşünüzden; ve zengin dilencilere kendinizden verin; ki büyük serveti de olsa, aralarında en düşkünleri onlardır, çünkü gerçekten yoksul olmadıkça sadaka için el açmaz şüphesiz hiç kimse.

"Yoldaşlarım ve arkadaşlarım, sizi aşkımız adına yükümlü tutuyorum ki çölde birbiriyle kesişen sayısız yollar olacaksınız, üzerinde aslanların ve tavşanların, ve de kurtların ve kuzuların yürüdüğü.

"Ve benden şunu hatırlayın: Ben size vermeyi değil, almayı öğrettim; reddetmeyi değil, yerine getirmeyi ve uysal boyun eymeyi değil, fakat dudaklarınızda gülümsemeyle, anlayışı.

"Ben size sessizliği değil, fakat aşırı gürültülü olmayan bir şarkıyı öğrettim.

"O bütün insanları içine alan, içre kendinizi öğrettim size."

Ve sofradan kalktı ve Bahçeden dosdoğru dışarı çıktı ve selvi ağaçlarının gölgesi altında gün batımı gibi yürüdü. Ve az bir mesafeyle, peşinden gittiler, çünkü yürekleri ağır, ve dilleri damaklarına yapışmıştı.

Yalnızca Kerime, parçaları bir araya koyup, geldi ve dedi: "Bilge, yolculuğun ve yarın için yiyecek hazırlamama katlanabilir misin?"

Ve o bizimkinden başka dünyaları görmüş gözlerle baktı, ve dedi: "Kardeşim ve sevgilim, tamamdır o, ta zamanın başlangıcından beri. Yiyecek ve içecek hazırdır yarın için, tıpkı dünümüzde ve bugünümüzde olduğu gibi.

"Gidiyorum, fakat eğer henüz söylenmemiş bir gerçekle gidiyorsam, o gerçek beni yine arayıp bulacak ve birleştirecektir, parçalarım sonsuzluğun sessizliklerine saçılmış olsa bile, ve yine karşınıza gelip o sınırsız sessizliğin yüreğinden yeniden doğmuş bir sesle konuşacağım.

"Ve eğer size açıklamadığım herhangi bir güzellik varsa, bir kez daha yeniden çağrılacağım, evet, hatta kendi adımla, El Mustafa, ve bütün eksik kalanlardan söz etmeye geri geldiğimi anlayacağınız bir işaret vereceğim, çünkü Tanrı kendisinin insanlardan gizli kalmasına, ne de Sözlerinin insanın yüreğindeki cehennemde üstü örtülü yatmasına dayanamaz.

"Ölümden sonra da yaşayacağım,

ve kulaklarınızda şarkı söyleyeceğim

Koca dalgalar beni geri çektikten sonra bile

Denizin engin derinliklerine.

Sofranızda oturacağım bir beden taşımasam da,

Ve tarlaya gideceğim sizinle,

görünmez bir ruh olarak.

Ocak başınıza geleceğim,

göze gizli bir konuk olarak.

Ölüm yüzümüzü örten maskelerden başka

hiçbir şeyi değiştirmez.

Ormancı hâlâ bir ormancıdır,

Çiftçi, hâlâ bir çiftçi,

Ve şarkısını rüzgara söylemiş biri

dolaşan kutsal ruhlara da söyleyecektir."

Ve müridleri taşlar kadar suskundular ve "Gidiyorum" dediği için kederliydi yürekleri. Fakat hiçbiri ne Bilge'y* durdurmak için elini uzattı, ne de izledi adımlarını.

Ve E! Mustafa anasının Bahçesinden çıktı, ve ayakları çabuk ve sessizdi; bir dakika içinde, sert bir rüzgarın savurduğu bir yaprak gibi, uzaklaştı onlardan, ve solgun bir ışığın yukarılara doğru yükseldiğini gördüler.

Ve dokuzu aşağıya kendi yollarına yürüdüler. Fakat yalnızca kadın bütünleyen gecede kalakaldı, ve ışıkla alacakaranlığın nasıl bir olduğunu gördü; ve ıssızlığını ve yalnızlığını onun sözleriyle yatıştırdı: "Gidiyorum, fakat eğer henüz söylenmemiş bir gerçekle gidiyorsam, o gerçek beni yine arayıp bulacak ve birleştirecektir, ve yine geleceğim."

*

Ve şimdi günbatımıydı.

Ve tepelere ulaşmıştı. Adımları onu sise götürdü, bütün şeylerden gizlenmiş beyaz selvi ağaçları ve kayalar arasında durdu ve dedi:

"Oh Sis, kızkardeşim,

kalıba dökülmemiş beyaz nefes,

Sana dönüyorum, beyaz ve sessiz bir nefes,

Henüz ağza alınmamış bir söz.

"Oh Sis, benim kanatlı kardeşim, birlikteyiz şimdi,

Ve ikinci yaşama kadar birlikte kalacağız,

Ki onun şafağı, bir bahçeye çiğdemler halinde bırakacaktır seni,

Ve beni bir kadının göğsüne bir bebek,

Ve anımsayacağız.

"Oh Sis, kızkardeşim, geri dönüyorum,

derinliklerini dinleyen bir yürek

Tıpkı senin yüreğin,

Zonklayan ve amaçsız bir arzu, tıpkı senin arzun,

Bütünleşmemiş bir düşünce, tıpkı senin düşüncen.

"Oh Sis, kardeşim, anamın ilk çocuğu,

Serpmemi buyurduğun yeşil tohumlar daha avcumda duruyor,

Ve dudaklarım mühürlü söylememi buyurduğun şarkıya;

Ve sana ne bir meyva getirdim, ne de yankılar,

Çünkü kördü ellerim, ve boyun eğmedi dudaklar.

"Oh Sis, kardeşim, çok sevdim dünyayı, ve dünya sevdi beni,

Onun dudaklarındaydı çünkü bütün gülümsemelerim, ve onun yaşları benim gözlerimdeydi,
Yine de aramızda bir sessizlik uçurumu vardı onun aşmadığı

Ve benim geçemediğim.

"Oh Sis, kardeşim, benim ölümsüz kardeşim Sis,

Küçük çocuklarıma kadim şarkılar söyledim,

Ve dinlediler, ve merak vardı yüzlerinde;

Fakat yarın olur ya unuturlar şarkıyı,

Ve rüzgar şarkıyı kime taşır bilmiyorum.

Ve benim olmasa da, yüreğime düşmüştü

Ve yerleşmişti bir dakika için dudaklanmda.

"Oh Sis, kızkardeşim, bütün bu olanlara karşın,

Huzur içindeyim.

Yeterdi zaten doğmuşlara şarkı söylemek.

Ve şarkı söylemek değilse de besbelli benim işim,

Yüreğimin en derin arzusudur yine de.

"Oh Sis, benim kardeşim, kızkardeşim Sis,

Seninle birim şimdi.

Artık bir kişi değilim.

Duvarlar yıkıldı,

Ve kırıldı zincirler;

Yükseliyorum sana, bir sis,

Ve ikinci yaşama kadar denizde birlikte yüzeceğiz,

Şafağın seni, bir bahçeye çiğdemler,

Ve beni bir kadının göğsüne

bir bebek halinde bırakmasına kadar."

Kaynak: The Garden of the Prophet ERMİŞİN BAHÇESİ- Halil CİBRAN, Çeviren: R. Tanju Sirmen, E Yayınları A. Ş. Mayıs 1989

Halil CİBRAN'IN ESERLERİNDEN SEÇMELER

(KUM VE KÖPÜK-Aforizmalar)-Halil CİBRAN

Deli de senin benim gibi bir bestekâr. Ancak çaldığı saz doğru nağmeler çıkarmıyor.

.

Anne kalbinin suskunluğunda saklı olan şarkı çocuğunun dudaklarından dökülür.

.

Kâinatta gerçekleşmeyecek arzu yoktur.

.

Hiç bir zaman ikinci yarımla bütünüyle uyumlu olmadım.

Bana öyle geliyor ki bu meselenin sırrı onunla benim aramda.

.

İkinci kişiliğin senden dolayı daima mahzun.

Onun yaşayıp gelişmesi hüzne dayanır.

Bu yüzden bu hüznü sevinç olarak yorumlanır.

.

Ruh ile beden arasında savaş yoktur; ruhları hımbıl, bedenleri teslimiyetçi olanların düşünceleri hariç.

.

Hayatın kalbine ulaştığında her şeyde bir güzellik bulursun. Güzelliğe kör olan gözlerde bile.

.

Güzellik bütün bir hayatımız boyu aradığımız yitiğimizdir. Bunun dışındaki herşey bir bekleyiş.

.

Bir tohum ek toprak sana çiçek versin. Düşlerini semaya anlat sana sevdiğini bahşetsin.

.

Şeytan doğduğun gün öldü.

Öyleyse bir melek bulmak amacıyla cehennemi katetmek zorunda değilsin.

.

Erkeğin kalbini ödünç alan kadınlar ne kadar çok! Oysa onu koruyabilenler ne kadar az!

.

Bir şeyi elde etmek istiyorsan onu kendin için isteme!

.

Bana

'Beni anlamıyorsun' demen benim haketmediğim bir övgü, senin de müstehak olmadığın bir hakarettir.

.

Hayat bana altın verip ben sana gümüş verdiğimde kendimi cömert saymam benim için ne alçaltıcı!

.

Nefsimi müdafaa çoğu zaman beni öfkeye sevkeder. Ancak daha fazla güçlü olsaydım böyle bir yola başvurmazdım.

.

Hayatın kalbine vardığında günahkarlardan daha yüce, peygamberlerden daha aşağı olmadığını göreceksin.

.

Ne tuhaf!

Aklı hantal olanı bırakıp ayağı hantal olana, kalbi körolana değil de gözü kör olana acıyorsun

.

Topalın, bastonunu düşmanının kafasında kırmaması bilgelik gereğidir.

.

Senin kalbinden almak için kendi cebinden sana veren ne de kör!

.

Hayat muazzam bir şölen alayı. Adımları yavaş olan ona bakıp gerçekten onun hızlı olduğunu sanır ve ondan kaçar.

Hızlı olan ise onu yavaş sanır ve ondan kaçar.

.

Günah diye bir şey varsa eğer bir kısmımız onu, atalarımızın adımlarını takip ederken geriye doğru bakarak işler; bir kısmımız da çocuklarımız üzerinde baskıcı bir hakimiyet kurarken ileriye göz dikerek.

AVARE-Meseller-Halil CİBRAN

Avare

'Onunla kavşakta karşılaştım. Mahrum bir adamdı: Hiç bir şeyi yoktu esvabından ve asasından gayrı. Çehresini derin bir elem havası bürümüştü. Birbirimizi selamladık. Ve ona dedim: 'Gel evime ve misafirim ol.'

Ve daveti kabul etti.

Çocuklarımla karım bizi eşikte karşıladı. Onlara gülümsedi ve onlar da gelişine sevinmişlerdi.

Sonra hep birlikte sofraya oturduk. Ve bizler, gizemin sarmalayıp kuşattığı, kendi bağrında sessizliğin koruduğu bu adamla karşılaşmaktan dolayı müthiş mutluyduk.

Akşam yemeğinden sonra ateşin etrafında toplandık. Ve ben seyahatlerini sormaya koyuldum.

Ve o gece ve onu takip eden gece bize bir çok hikâye anlattı. Ancak şu var ki şimdi anlatacaklarım yaşadığı günlerde katlandığı acının sadece köpüğüdür. Her ne kadar kendisi bunları anlatırken cana yakın ve sevecen olsa da... Bu hikâyeler, yolunun tozunun emaresi ve tahammül ettiği meşakkatin semeresidirler.

Ve üç gün sonra bizi terk ettiğinde bir misafirin bizden ayrılıp yola koyulduğu gibi bir hisse kapılmadık. Sadece içimizden biri hala evin dışında, bahçede durmaktaydı; henüz içeri girmemişti

İki melike

Şevakis şehrinde bir şehzade yaşardı. Kadın-erkek, çoluk-çocuk, herkes onu severdi, tarla hayvanları bile ondan hoşnuttu. Onu selamlarlar ve gelişinden memnuniyet duyarlardı.

Ancak bütün insanlar, karısı melikenin onu sevmediğini söylemekteydiler. Bazıları aşırıya kaçıp ondan nefret ettiğini bile sanıyordu.

Bir gün, civar şehirlerden birinin melikesi Şevakis melikesini ziyarete geldi. Oturup konuştular; laf gelip kocalardan bahsetmeye dayandı.

Şevakis melikesi arzu ve tutkuyla dedi: **'Evliliğiniz üzerinden bunca yıl gelip geçmiş olduğu halde şehzade kocanızla olan mutluğunuza gıpta ediyorum. Bense kocamdan nefret ediyorum. O yalnızca bana ait değil. Ben gerçekten çok mutsuz bir kadınım.'**

Konuk melike ona uzun uzun baktı ve dedi: 'Gerçek şu ki dostum, sen kocanı seviyorsun. Evet! Ona karşı içinde henüz azad eylemediğin yılmaz bir tutku var. Bu, bahçedeki pınar gibi, bir kadında hayat demektir. Ancak vah bana ve kocama ki biz herhangi bir tutku üzerinde birbirimizi sarmalayamıyoruz. Yalnızca sessiz bir sabırla birbirimize tahammül ediyoruz. Sen ve diğer insanlar da bunu mutluluk sanıyorsunuz.'

Peygamber ve çocuk

Bir gün peygamber Şariya bir bahçede bir çocuğa rastladı. Çocuk onu görür görmez koştu ve dedi: 'Hayırlı sabahlar, efendim.' Ve peygamber onun selamına karşılık verdi: 'Hayırlı sabahlar efendim.' Biraz aradan sonra konuşmayı sürdürdü: 'Görüyorum ki yalnızsın.' Çocuk neşeyle gülerek cevapladı: 'Uzun süre geçti. Dadımın gözünden kayboldum. O beni şu çalıların arkasında sanıyor. Ancak görüyorsun ki buradayım.' Sonra peygamberin yüzüne bakıp dedi: 'Sen de yalnızsın. Dadına sen ne yaptın? "

Peygamber ona cevap verdi ve dedi: 'İşte bu hususta birbirimizden farklıyız. Karşı konulamaz hakikat şu ki ben onu çoğu zaman yitiremem. Ancak bu bahçeye girdiğim şu anda çalıların ardında o beni arıyor.'

Çocuk ellerini çırpıp haykırdı: 'O zaman sen de benim gibi kayboldun. İnsanın kaybolmuş olması güzel, değil mi?' Sonra sordu: 'Sen kimsin?'

Adam ona cevap verdi: 'Beni peygamber Şariya diye çağırırlar. Ya sen? Söyle bana sen kimsin?'

Çoçuk dedi: 'Ben yalnızca kendimim. Ve dadım beni arıyor. Benim nerede olduğumu bilmiyor.'

Peygamber gözlerini semaya çevirdi: 'Ben de bir süreliğine dadımdan kaçtım. Ama benim dışarda olduğumu farkedecek.'

Ve çocuk dedi: 'Ben de dadımın beni dışarıda bulacağını biliyorum.'

O esnada çocuğu ismiyle çağıran bir kadın sesi duyuldu. Çocuk dedi: 'Bak ! Sana beni bulacağını söylemiştim.'

Aynı esnada başka bir ses duyuldu: 'Neredesin ey Şariya?' Peygamber dedi: 'Bak evladım ! Beni de buldular."

Ve Şariya yüzünü yukarı çevirip cevapladı: 'Buradayım.'

İnci

Bir istiridye komşu istiridyeye dedi: 'İçimde cidden büyük bir sancı var. Ağır ve yuvarlak. Ondan dolayı eza ve cefa içindeyim.

Diğer istiridye böbürlenmeyle karışık bir hoşnutlukla cevap verdi: 'Göklere ve denizlere hamd olsun ki içimde bir sancı hissetmiyorum. İçerde de dışarda da sıhhat ve afiyetteyim.'

O sırada bir yengeç oradan geçiyordu. Her iki istiridyeyi de konuşurlarken duymuştu. İçerde ve dışarda sıhhat ve afiyette olan istiridyeye dedi: 'Tamam! Sen sıhhat ve afiyettesin. Ancak komşunun, içinde hissettiği sancı, gerçekte sınırsız bir güzelliği sahip bir inci. '

Beden ve ruh

Bir erkek ile bir kadın bahara açılan bir pencerenin önünde birbirlerinine oldukça yakın oturuyorlardı. Kadın dedi: 'Seni seviyorum, sen yakışıklısın, zenginsin ve her zaman büyük bir cazibeye sahipsin. '

Adam dedi: 'Ben de seni seviyorum. Sen güzel bir düşüncesin. Hatta herhangi bir elin ulaşamayacağı kadar yüce bir şeysin. Sen düşüncedeki bir şarkısın.'

Ancak kadın yüzünü ondan çevirdi ve öfkeyle uzaklaşarak dedi: 'Senden rica ederim efendim, şu andan itibaren benden ayrı dur. Ben ne bir düşünceyim, ne de senin düşlerinde dolaşan bir şeyim. Ben bir kadınım ve beni arzulamanı, hatta tutku beslemeni isterim. Ben bir eş ve henüz doğmamış çocukların annesiyim.'

Ve ayrıldılar.

Ve adam içinden dedi: 'İşte bir düş şu andan itibaren dağıldı. Ve sise dönüştü.'

Ve kadın bir başına derin derin düşünerek dedi: 'Beni bir sis ve düşe dönüştüren bir adamla benim ne işim olabilir?'

Rakkase

Bir keresinde Birkaşa şehzadesinin sarayına sazendeleriyle birlikte bir rakkase geldi. Muhafız onu çok güzel karşıladı. Şehzadenin huzurunda ud, kaval ve kanun eşliğinde raksetti.

Ateş dansını oynadı, kılıçlar ve mızraklar dansını, yıldızlar ve feza dansını, en son olarak da rüzgardaki çiçeklerin dansını oynadı.

Daha sonra tahtın önünde durdu. Eğilerek şehzadeyi vücuduyla selamladı. Şehzade ona yaklaşmasını emretti. Ve ona dedi: 'Ey güzel kadın, ey neşe ve mutluluğun kızı! Sanatını nereden getirdin? Ve tabiatın unsurlarını yönetme ve onları senin ritim ve kafiyelerinle yönlendirme kabiliyeti sana nasıl bahşedildi?

Rakkase, şehzadenin huzurunda ikinci kez eğildi ve cevap verdi: **'Ey yücelik ve lütuf sahibi! Sorularınızın cevabını ben bilmiyorum. Bütün bildiğim şudur ki filozofun ruhu kafasında, şairin ruhu kalbinde, şarkıcının ruhu ise hançeresinde yaşar. Ama rakkaseninki bütün bir bedeninde gizlidir.'**

Koruyucu melek

Bir akşamüstü şehrin kapısında iki melek karşılaştı ve birbirlerini selamlayıp konuşmaya koyuldular.

Birisi dedi: 'Bu günlerde ne yapıyorsun? Sana ne görev verildi?'

Diğeri cevapladı: 'Vadide yaşayan bayağı bir adamı koruma görevi verildi bana. Büyük bir günahkar. Son derece aşağılık. Seni temin etmem için bana izin ver ki bu gerçekten zorlu bir görev. Tehlikeli. Bundan dolayı çok sıkıntı çekiyorum.'

Birinci melek dedi: 'Bu kolay bir görev. Ben pek çok günahkar tanıdım ve bir çok kez onların koruyuculuğunu yaptım. Oysa en son olarak bana temiz kalpli kutlu bir kişinin koruyuculuğu görevi verildi. Ağaç dallarından bir çadırda yaşıyan, insanlardan uzakta, münzevi. Ve ben de seni temin ederim ki bu son derece zor ve hassas bir görev.'

ikinci melek dedi: 'Bu bir iddiadan başka bir şey değil. Kutlu bir kişiyi korumak günahkar birini korumaktan nasıl daha zor olabilir?'

Deli

Bu, tımarhanenin bahçesinde oldu: Solgun benizli, harika görünümlü, hayranlık uyandıran bir delikanlıya rastladım.

Ve oturduğu sıraya, yanma oturdum ve dedim: 'Niçin buradasın?'

Bana şaşkınlıkla baktı ve dedi: **'Bu yakışıksız bir soru. Ve fakat buna rağmen cevap vereceğim. Babam, kendisinin bir kopyası olmamı istedi. Amcam da öyle. Annem ise ünlü babasının bir sureti olmamı istedi. Ve kızkardeşim de denizci kocasından izlemem gereken en mükemmel model çıkarmak istiyordu benim için. Erkek kardeşim de kendisi gibi dikkate değer kahraman bir sporcu olmam gerektiğini düşündü.**

Ve hocalarımın durumu da aynı: Felsefe doktorundan, mûsiki üstadına ve mantıkçıya kadar. Hepsi kararlıydılar. Her biri kendisinin aynadaki yansıması olmamı istedi.

Ve bu yüzden bu yere geldim. Ve burayı daha huzurlu ve sıhhatli buluyorum. En azından başkası değil kendim olabiliyorum burada.

Sonra birden bana döndü ve dedi: 'Fakat söyle bana; seni de buraya başkalarının nasihatlari ve seni eğitme istekleri mi sürükledi?'

Ona cevap verdim: 'Hayır ben ziyaretçiyim.'

Dedi: 'Öyleyse sen de duvarın öte tarafında bulunan tımarhanede yaşayanlardan birisin.'

Filozof ve kunduracı

Bir zamanlar bir kunduracı dükkanına yırtık ayakkabıyla bir filozof geldi ve ona dedi: 'Ayakkabımı onarır mısın?'

Kunduracı dedi: 'Şu anda başka birinin ayakkabısını onarıyorum. Sıra senin ayakkabına gelinceye kadar yamanması gereken başka ayakkabılar daha var. Ayakkabını burada bırakabilir ve şimdilik şu ayakkabıyı giyebilirsin. Yarın da gelip onardıktan sonra kendi ayakkabını alırsın.'

Filozof dedi: 'Ben benim olmayan ayakkabıyı giymem.'

Kunduracı dedi: **'Peki öyleyse! Ayaklarını başka birinin ayakkabısına koyamadığın sen gerçekten bir filozof musun? Aynı caddenin başında başka bir kunduracı daha var. Filozofları benden daha iyi anlar. Onarım için sen ona git."**

Köprü işçileri

Asi ırmağının denize döküldüğü Antakya'da şehrin bir yakasını diğerine kavuşturan bir köprü inşa edildi. Köprü Antakya katırlarının sırtında tepelerden taşman kocaman taşlarla bina edilmişti.

Köprü tamamlandığında sütunlarından birinin üzerine Grekçe ve Aramice şu yazıldı: 'Bu köprüyü II. Antiochus inşa etmiştir.'

İnsanlar öbek öbek şehrin iki yakasını birleştiren köprünün üzerinden geçip gidiyorlardı.

Ve bir akşamüstü kimilerinin yarı divane kabul ettiği bir genç aşağıya indi. Bu sözcüklerin nakşedildiği sütuna ulaşıncaya kadar inmeyi sürdürdü. Onları kömürle kapattı. Ve üzerine şunu yazdı: 'Bu köprünün taşları tepelerden katırların sırtında getirilmiştir. Sizler de onun üzerinden gelip geçerken bu köprünün yapıcısı olan Antakya katırlarının sırtında taşınmaktasınız.'

İnsanlar gencin yazdıklarını okuduklarında kimi güldü, kimi şaşırdı, kimileri dedi: 'Ha! Evet! Bunu yapanı tanıyoruz. O şu küçük divane!"

Ama bir katır gülerek bir başka katıra dedi: 'Bu taşları bizim taşıdığımızı hatırlamıyor musun? Halbuki şimdiye dek bu köprüyü inşa eden Kral Antiochus'tur denilmekteydi.'

Münzevi peygamber

Bir zamanlar kendini çileye ve inzivaya vermiş bir peygamber vardı. Bir ay içinde üç gün dışında inzivahanesini hiç terketmezdi. Bu süre içinde şehre gider, pazarlarda insanlara vaaz eder, onları yardımlaşmaya ve paylaşmaya çağırırdı. Oldukça akıcı ve etkili bir konuşması vardı. İkna gücü yüksekti. Öyle ki şöhreti ülkenin dört bir yanına yayılmıştı.

Bir gün inzivahanesine üç adam geldi. Onları selamladı ve hüsnü kabulle karşıladı. Sonra ona dediler: 'İnsanlara, bağış ve paylaşmayı öğütlüyorsun. Çoğa sahip olanların, aza sahip olanlara vermelerini öğretmeyi arzuluyorsun. Senin sahip olduğun şöhretin sana bolca servet getirdiğine hiç şüphe duymuyoruz. Şimdi gel de bize servetinden biraz ver. Zira biz ihtiyaç ve yoksunluk halindeyiz'

Münzevi cevap verdi ve dedi: 'Ey dostlarım, yanımda şu yatak ve şu örtü ve şu ibrikten başka bir şey yok. Eğer istiyorsanız onları alın. Benim ne altınım var ne de gümüşüm."

O zaman ona küçümseyerek baktılar. Ve ondan yüz çe-virdiler. En sonuncuları kapıda bir an durdu ve dedi: 'Yuh! Seni hilekar! Seni sahtekar! Kendinde uygulamadığın şeyleri öğretiyor ve öğütlüyorsun, sen.'

Yıllanmış şarap

Bir zamanlar mahzeniyle ve içindeki eski şaraplarla çokça övünen bir zengin vardı. Ve orada kendisinden başka kimsenin bilmediği bir sebepten ötürü sakladığı bir testi vardı.

Ve onu ülkenin yöneticisi ziyarete geldi. Ve kendi kendine dedi: 'Bu testi sırf ziyarette bulundu diye bir hükümdar için açılmayacak.'

Ve onu başpiskopos ziyaret etti. Kendi kendine dedi: 'Hayır! Bu testiyi açmayacağım. Çünkü o ne bunun kıymetini bilebilir ne de onun kokusu onun burnuna ulaşabilir.'

Ve ülkenin şehzadesi gelip onunla birlikte akşam yemeği yedi. Zengin adam kendi kendine dedi: 'Bu, hükümdarlara layık bir şarap! Bir şehzade uğruna dökülmesi yakışık almaz.'

Kendi yeğeninin düğününde bile kendi kendine dedi: 'Hayır! Böylesi misafirler için böylesi bir testi açılmamalı! "

Seneler seneleri izledi ve adam yaşlı ve çökmüş biri olarak öldü. Ve herhangi bir tohum veya çekirdek gibi gömüldü.

Narlar

Bir zamanlar bahçesinde pek çok nar ağacı bulunan bir adam vardı. Güzün büyük bir kısmında narları evinin önüne gümüş siniler içine koyar ve sinilerin üzerine kendi eliyle yazdığı levhalar koyardı: **'Bir tane al; karşılıksızdır. Afiyet olsun."**

Ancak insanlar sinilerin yanından geçip gider; hiç kimse narlardan almazdı.

O zaman adam kendi kendine uzun uzun düşündü. Sonunda ertesi güz narları evinin önüne gümüş siniler içinde koymadı. Fakat büyük harflerle yazdığı şu levhayı kapısına astı: 'Bu ülkenin ürettiği en iyi narlar burada. Fakat onları diğer narlardan daha fazla bir ücret karşılığında satıyoruz.'

Ondan sonra mahallenin bütün erkek ve kadınları satın almak için akın akın gelmeye başladılar.

Allah ve pek çok tanrı

Kilafis şehrinde bir sofist tapınağın merdivenlerine oturdu ve insanları çok tanrılara çağırıyordu, insanlar da kalplerinden diyorlardı: 'Bütün bunları biliyoruz. Bu tanrıların bizimle birlikte yaşamaları ve nereye gidersek bizi izlemeleri gerekmez mi?'

Uzun bir zaman geçmemişti ki başka bir adam şehrin meydanında insanlara hitab etmek üzere durdu ve onlara dedi: 'Tanrı yoktur.' Onu duyanların birçoğu verdiği müjdeden dolayı sevindi. Zira tanrılardan korkuyorlardı.

Bir gün, güzel ve akıcı konuşan bir adam geldi ve dedi: 'Tek bir tanrıdan başka bir şey yok.' İnsanlar yüreklerinde müthiş bir endişe duydular ve çok tanrının yargısından daha fazla tek bir tanrının yargısından korktular.

Aynı mevsimde başka bir adam geldi ve dedi: 'Üç tanrı var; tek bir tanrıymışçasına rüzgarın üstünde otururlar. Onların, gönlü geniş şefkatli bir anneleri vardır. Onlar için hem eş hem de kardeş hükmündedir.

Asa

Hükümdar karısına dedi: 'Hanımefendi! Siz gerçekten bir melike değilsiniz. Hayat yoldaşım olamayacak kadar bayağı, müptezel ve yakışıksızsınız. "

Karısı dedi: 'Sen kendini hünkar sanıyorsun. Oysa gerçekte senden öncekilerin zavallı bir yankısısın!'

Bu ifadeler hükümdarı kızdırdı. Hemen asasını eline aldı ve altın kabzasını karısının alnına vurdu.

O anda içeri başmabeyinci girdi ve haykırdı: 'Olamaz! Olamaz haşmetmaap! Bu asayı ülkenin en büyük sanatkarı yaptı. Yazık! Bir gün gelecek siz de hanımefendi de unutulacaksınız. Bu asa ise kuşaktan kuşağa bir sanat şaheseri olarak korunacaktır. Şimdi ise hanım sultanın başını onunla kanattınız. Böylece bu asa daha çok itibar kazanacak ve daha çok yadedilecek.'

Yetmiş

Genç şair, melikeye dedi: 'Seni seviyorum.'

Melike cevap verdi: 'Ben de seni seviyorum, yavrum.'

Genç tekrarladı: 'Fakat ben senin çocuğun değilim. Ben bir erkeğim ve seni seviyorum.'

Ve o dedi: 'Ben kendilerinin de kızları ve erkek çocukları olan kız ve erkek çocukların anasıyım. Çocuklarımın çocuklarından biri yaşça senden daha büyük.'

Genç şair dedi: 'Fakat ben seni seviyorum.'

Bu konuşmanın üzerinden uzun bir zaman geçmemişti ki melike öldü. Fakat son nefesinde toprakla karşılaşacağı an kendi kendine dedi: 'Ey sevgilim! Ey sevimli oğlum! Ey genç şairim! Umarım birgün tekrar karşılaşırız. Ve ben yetmişimde olmam.'

Allah'ı bulmak

Bir zamanlar iki adam vadide yürüyorlardı. Birisi parmağıyla dağın yamacını gösterdi ve dedi: 'Şu manastırı görüyor musun? Orada üzün zaman önce dünyayı boşlamış bir adam var. Şu yeryüzünde Allah'tan başka ne bir şey arıyor ne de istiyor.'

Diğer adam dedi: 'Manastırını, inzivasını, çilesini bırakıp dünyaya dönmedikçe, sevinçlerimizi ve çoşkularımızı paylaşmadıkça, düğün şölenlerinde raksedenlerle birlikte raksetmedikçe, ölülerimizin başında ağlayanlarla birlikte ağlamadıkça Allah'ı bulamayacaktır o.'

Ve adam bu sözün doğruluğuna gönülden ikna olmuştu. Fakat buna rağmen cevap verdi: 'Söylediklerinin hepsine katılıyorum. Fakat şu var ki münzevinin iyi bir insan olduğuna inanıyorum. Bir insanın, inzivaya çekilmesi ve bu inzivası sebebiyle görünürdeki iyiliklerle pek çok insanın yaptığından daha fazla hizmette bulunması daha üstün olamaz mı?'

Kaynak: (KUM VE KÖPÜK-Aforizmalar) (AVARE-Meseller) CİBRAN Halil CİBRAN, Çevirmen: İlyas ASLAN, 1. Basım Kasım, 2000 İstanbul

GEZGİN'DEN

Münzevi Ve Hayvanlar

Bir zamanlar, yeşil tepelerin üzerinde bir münzevi yaşardı. Ruhu temiz, yüreği apaktı. Ve karadaki tüm hayvanlar ve havadaki tüm kuşlar çifter çifter ona gelirler, o da onlarla konuşurdu. Onu zevkle dinlerler, yanına sokulurlar ve oradan ayrılmazlardı, ta ki gece olup da o onları Kutsayarak rüzgâr ve ormanlara emanet edinceye dek.

Bir akşam, sevgiden söz ederken, bir leopar başını kaldırdı ve münzeviye dedi, "Bize sevgiden söz ediyorsunuz. Söyleyin Efendim, sizin eşiniz nerede?"

Ve münzevi dedi, "Benim eşim yok."

Ve hayvanlar ve kuşlar arasında bir şaşkınlık vaveylasıdır ki koptu ve aralarında konuşmaya başladılar, "Kendisi bu konuda bir şey bilmezken bize nasıl sevgiden ve anlaşmadan söz edebilir ki?" Ve sessizce ve küçümsemeyle yanından ayrılıp gittiler.

O gece münzevi döşeğine yüzükoyun uzandı ve göğsünü yumruklayarak acı acı ağladı.

Düşler

Bir adam bir düş gördü ve uyandığında yorumcuya giderek düşünü kendisi için yorumlamasını istedi.

Ve yorumcu adama dedi, **"Bana uyanıklığında gördüğün düşlerle gel ki anlamlarını sana söyleyebileyim. Ama uykunun düşleri ne benim bilgeliğime aittir ne de senin imgelemine."**

Dolunay

Dolunay görkemle kentin üzerinde yükselirken kentin köpekleri ona doğru ulumaya koyuldular.

Yalnızca bir köpek ulumadı ve öbürlerine ciddi bir sesle dedi, "Ulumanızla dinginliği uykusundan uyandırmayın ve ayı dünyaya getirmeyin."

O zaman bütün köpekler ulumayı kesti ve dehşetli bir sessizlik kapladı ortalığı. Ama onlarla konuşan köpek, gece boyunca, sessizlik içinde ulumayı sürdürdü.

Irmak

Coşkun bir ırmağın aktığı Kadishe vadisinde iki küçük dere karşılaştılar ve konuşmaya koyuldular.

Derelerden biri dedi, "Nereden geliyorsun dostum; ve yolun nasıldı?

Ve öbür dere yanıtladı, "Yolum güçlüklerle doluydu. Değirmenin çarkı kırılmıştı ve beni suyolumdan ekinine veren çiftçibaşı ölmüştü. Bütün gün oturup tembelliklerini güneşte pişirmekten başka bir iş yapmayanların pisliğine belenmiş, debelendim durdum. Ama senin yolun nasıldı, kardeşim?"

Ve öbür dere yanıtladı ve dedi, "Benim yolum bir hayli farklıydı. Hoş kokulu çiçekler ve utangaç söğütler arasından geçerek tepelerden aşağı süzüldüm; kadınlar ve erkekler gümüş kupalarla suyumdan içiyor, küçük çocuklar pembe ayacıklarıyla kıyılarımda dolaşıyorlardı. Yolum neşe ve tatlı şarkılar içinde geçti. Senin yolunun böylesine mutlu olmaması ne yazık."

O an ırmak yüksek sesle seslendi ve dedi, "Gelin, gelin, denize gidiyoruz. Gelin, gelin; daha fazla oyalanmayın. Benimle olun. Denize gidiyoruz. Gelin, gelin; bana kavuşunca gezintilerinizi unutacaksınız, mutlu ya da hüzünlü. Gelin, gelin. Ve siz de ben de anamız denizin yüreğine kavuştuğumuzda geçtiğimiz yollan unutacağız."

Kaynak: HALİL CIBRAN, GEZGİN-The Wanderer His Parables and His Sayings, İkinci Baskı: Anahtar Kitaplar 1995,İstanbul

GÖZLERİN FISILTISI

Kavga

kalbime bir şeytan girdi

ve bir melek gördü orada

göz açıp kapayıncaya dek

bir kavga başladı aralarında

her ikisi de

burası benim evim diyor

ben olanlara tanıklık ediyorum

ve kımıldanıyorum yerimden

sorarak Tanrı'ma

kainatta başka Tanrı var mı

onun eli mi yarattı kalbimi

yoksa senin elin mi?

*

bugüne dek kendimi

şüphe ve şaşkınlık içinde gördüm

kalbimdeki melun mu

yoksa bir melek mi

bilmiyorum

1923

Ey Akıl

vazgeç beni yönetmekten!

kulağım dediğini anlamıyor bugün

ve kadehe kadehime uyuyorum,

asırlardır aradığım taze şaraba sığınıyorum;

artık mühürleyemeyeceksin mührünle

susuz dudaklarımı,

kelepçeleyemeyeceksin aç ellerimi,

bugünden sonra ben de,

açlığın çiğsiz sisinle yaktığı

bir kalbi kandıramayacağım!

bu kadehi kadehim diye adlandırmak günah mı acaba?

o zaman bırak da günahkâr olarak öleyim

çünkü ben ona dokunur dokunmaz

sadece sonsuzluklara

engin dünyalara

uçtum;

kokusunu alır almaz,

güzelliğinin içinde aleviyle yanıp tutuştum

onun şarabıyla ancak yokluğa karıştıktan

bütünün içine girdikten sonra

sarhoş oldum

I929

Yalnızlığım

ey yalnızlığım benim,

nasıl oluyor da

güneşleri ayları olmayan

gökyüzünü dolaşabiliyorsun?

yolları olmayan çöllerini nasıl adımlayabiliyorsun?

kıyıları olmayan denizlerine nasıl açılabiliyorsun?

kararsız olan derinliklerine nasıl dalabiliyorsun?

korkunç kupkuru tepelerine nasıl tırmanabiliyorsun?
kaygan yosununun üzerinde
kanatlı ayaklarınla nasıl dans edebiliyorsun?
onun ballı dudakları güç bulamıyor
kadehini tatmaya bile;
taze gam dolu kadehini
onun taze kalbi bile duyamaz senin
karmakarışık düşlerinin feryatlarını
ey yalnızlığım! ben ve sen yalnızdık
ve de yalnız kalacağız sonsuza değin
aman Tanrım! ne kadar da mutluyuz!
ey yalnızlığım!
ne kadar da zenginiz!
biz onunlayız ondayız ve onun yanındayız
ezelle tokalaşıyoruz sağımızla
sonsuzlukla tokalaşıyoruz solumuzla

1930

Dönen Kabirler

gel haydi gel!
selam verelim şu kabirlere,
oradan yudumlayalım şarabını zamanın,
olur da gözümüze çarparsa,
kemiklerden çiçekler fışkırttığını baharın
işte o zaman, anlarız:
yokluk denilen, ebediyettir;
hayatsa, dönen kabirler
gel haydi gel!
ama, umutlanma sakın!
bakışını yukarılara dik!
olur da gözüne çarparsa,
güneşin doğup battığını emriyle kaderin
işte o zaman, anlarsın:

kalıcı olan izlemektir;

umutsa, ebediyet sıkıntısı

*

yaklaş haydi yaklaş!

bırak kavgayı bırak,

iyinin uğruna kötüye karşı

söyle, akşamın kulağına

bir selam fısıldadığında

cevabı şu oldu sabahın:

sabah akşamın kardeşi değil mi

ve değil mi kötülük iyiliğin ikizi?

*

unut çocukluğu ve gençliği

sür bulut ordusunu rüzgârla

sor var mı o bulutta taze bir damla

ihtiyarlayıp da gençleşen bir damla?

değil mi ki gençlik,

değil mi ki ihtiyarlık,

birer buluttur

ve bizler de bulutun göz yaşları

*

yalancılar için vazgeç doğruluktan,

aşıklar için aşkın iffetinden;

bırak övünmeyi zenginlere,

bilgiyle gururlanmayı cahillere;

yüceleri ve gecelerin tazeliğini

ve üstünlük sevgisini kötürümlere

*

gözünde gözlere yansıyan bir ışık,

ölüm güler o gözlere,

çünkü bütün ölümler

sana dikmiştir zaman gözünü;

o ki asla ihanet etmez,

gözbebeğinde toprak,

göz kapakların ardında kurtçuk görür

*

boş ver güzelliği, sen onu gurura bırak!

dünyanın gözlerinden uzakta kalsın,

mücadeleyi boş ver ihtirası da bırak,

sarayları boş ver selam ver kabirlere

asırlarca dünyayı dolaş

dönen kabirleriyiz ya biz bu dünyanın!

İnsanları Gördüğümde

insanları gördüğümde,

bir ateş tutuşturmuşlar,

yakmak için cehaleti;

bir taht ve heykel dikmişler,

tapmak için bilgiye;

inancımı koydum avucuma,

ve dedim: işte benim bilgim

yüceltsenize ya onu!

*

aptal aklımı ateşe sürdüm

ve dedim: işte benim cehaletim

yok etsenize ya onu!

*

aklımı tahtlarına oturttular

inancımı yaktılar, hiç acımadılar

insanları gördüğümde,

bir çarmıh dikmişler,

germek için yalanı

taçlandırmışlar alnını

hükümdar kılmak için doğruluğu

*

içimde ne varsa koydum ortaya

ve dedim: işte benim yalanım,

çivilesenize ya onu!

*

neşeyle sürdüm kalbimi onlara

ve dedim: işte benim doğrum,

taçlandırsanıza onu!

*

kalbimi çivilediler heyhat!

benliğimi ise Tanrılaştırdılar!

1922

Sessizlik

evimin tavanı demir, direği taştan;

esin ey rüzgârlar, feryat edin ağaçlar,

süzülün ey bulutlar, yağmur indirin;

çakın ey şimşekler, korkuyor dilim sizden

tavanı demir evimin, direği ise taştan

*

yardım dilendi gözüm cılız lâmbadan;

gece uzadıkça, karanlık yayıldıkça

ve şafak öldüğünde gün intihar ettiğinde

gizlenin ey yıldızlar, sön ey hilal!

yardım dilendi gözüm cılız lâmbadan

*

muhkemdir kalbimin kapısı kederlere karşı

saldırın ey gamlar, sabah akşam istediğiniz an!

gelin üstüme ey belalar, sıkıntıyla musibetle!

inin ey insanlık trajedileri, binlerce kez!

muhkemdir kalbimin kapısı kederlere karşı

*

arkadaşım kaderdir, yoldaşım takdir;

kıvılcımlar saçın ey kötülükler, kalbime

evimin etrafına hendek kazın ey eceller,

korkum yok, ne azaptan, ne de ziyandan

arkadaşım kaderdir, yoldaşım takdir

Ey Yoldaşım

ey yoldaşım, bedenimin ve ruhumun yoldaşı,

mutluluk ve bahtsızlık ortağım benim,

ey dostum bilgimin ve cehaletimin dostu,

rahatlık ve sıkıntı ortağım benim

*

eğer bir gün göklerin hükümranı,

çağırırsa bizi kendine hesap için,

riyakârlıktan sakın!

ey dostum, göklerin hükümranı huzurunda

*

hiçbir şeyde haramı bilemez olduk

ve her gün değişik bir yola girdik

istediği her şeyi verdik nefse,

yanık gönlün susuzluğunu giderdik

Kimsin Sen Ey Benliğim

dalgaları köpürmüş ve azgın görürsen denizi

işitirsen kayaların ayakları dibinde ağladığını

dur denizi seyret dalgalar dininceye değin bekle

seslen denize seslen ki duyabilsin seni

ve de senden gelen iniltiyi

yoksa sen dalgalardan mı geldin?

*

bulut kıvrımlarında yankılandığını işitirsen gök gürlemesinin

görürsen karanlık ordusuna kılıcını çektiğini şimşeğin

parıltısı sönünceye dek şimşeği izle

gürleme son bulacak ancak sedasını bırakacak sende

sen şimşekten mi koptun

yoksa gürlemeyle mi indin?

*

dağların doruklarından karları tozuttuğunu görürsen rüzgârın

işitirsen tepeler arasında karanlığa uğuldadığını

rüzgâr diner ve baş başa kalır kendi özleminde

ve ben sana seslenirim

ama sen benden uzaksın

meçhul bir yerde

yoksa rüzgardan mı doğdun sen?

*

yıldızlar arasında gizlice yürüdüğünü görürsen tanyerini

ve gitmekte olan gecenin elbisesini resimlerle süslediğini

tanyeri senden ona yükselen yakarışları duyar

ve yere kapaklanışım

kendisine vahiy gelen bir peygamber gibi

yoksa sen Tanrı'dan mı fışkırdın?

*

coşkun suların kucağında görürsen güneşi

yeryüzünü büyülü bir gözle süzdüğünü

güneş yatışır ve kalbim arzular senin de yatışmanı

toprak uyur ancak sen uyanık izlersin

güneşin uzak yatağını

yoksa sen güneşten mi düştün?

*

yaseminler arasında şakıdığını işitirsen bülbülün

aşıkların kalplerine şarkıları bir kor olarak döktüğünü

hüzün ve şevkle parıldadığını ve arzu senden ırak

söyle bana bülbülün gece şakıması

senin geçmişini sana hatırlatması mıdır

yoksa sen şarkılardan mı geldin?

*

ey benliğim!

sen içimde sedası yankılanan bir şarkı

görmediğim gizli bir sanatkârı elinin çaldığı

sen rüzgâr, sen meltem, sen dalga, sen deniz,

sen şimşek, sen gökgürültüsü, sen gece, sen şafak

sen Tanrı'dan bir tecelli!

1917

Kaynak: Gözlerin Fısıltısı & kafileler orjinal adı: hemsü'l-cüfûn & el-mevâkib yazarı: mihail nuayme & cibran halil cibran Çeviren: Hüseyin YAZICI, 1. basım Kasım, 2000 İstanbul

"DELİ"DEN

NASIL DELİ OLDUM

I

Nasıl delirdiğimi, nasıl tozuttuğumu

sorup duruyorsunuz bana.

Peki dinleyin şimdi;

bunu siz istediniz:

*

Bir sabah, Tanrılardan çoğunun

daha afyonu patlamadan,

uykudan sıçrayarak uyandım,

ve bakındım hayatıma,

aynanın raflarına,

bir de ne göreyim, çalınmamış mı

tamamı masklarımın!

*

– Deliliğin ilmine yeni başlayanlara

bir açıklama yapayım, dilerseniz burada;

belki inanmakta zorluk çekeceksiniz, ama

birbirinden habersiz yedi mask peydahladı

bu koğuş arkadaşınız, yedi ayrı hayatta

ve kadidi çıkıncaya kadar da

eskitti yüzünde bunların her birini –

*

Şimdi dönelim hikâyeye.

İçimdeki aynanın raflarında
bulamayınca maskların hiçbirini
sokağa fırladım hemen,
mask falan yok yüzümde,
çıplak yüzümle öyle,
ilk defa, kimsem yani
tam işte o halimle,
*
ve bağırmaya başladım sokaklarda,
çarşıda, pazarda, meydanlarda
aval aval bakan akıllılara,
“Hırsızlar, hırsızlar,” dedim,
“aşağılık fareler,
tavan fareleri,
sandık fareleri sizi!”
*
Bu baylardan, bayanlardan kimi
masklarını yüzlerinde tutmaya
çalışarak güldüler, güldüler bana;
kimi de evlerine
ya da tapınağa koştular,
korkarak, deliliğin hiç yoktan
ve hazırlıksız
bulaşmasından falan
günahsız ruhlarına.
*
Bir sokaktan geçerken,
bir evin damında dikilen biri,
“Bir deli, bu, bir deli!”
diye bağırdı deli deli.
*
Görmek için bu sesin sahibini
Kaldırdım başımı yukarıya

ve güneş ilk defa
öpmüş oldu o zaman
peçesiz, maskesiz suratımı;
ilk kez okşadı gün ışığı
çıplak derisini, yüzümün
ve tutuşturdu, o saat
hakikatin aşkıyla
bunca yıl bir kıvılcım,
bir tutam köz,
arayan yüreğimi.
*
İşte o günden sonra,
işte o halden sonra
mask olsun istemedim artık
yüzümde ve şarkımda.
*
Ve o gün o aşkla, o cezbeyle
bağırdım, nara attım orada:
*
“Ne kutlu insanlarmışsınız meğer,
ne kutlu insanlarmışsınız
Habil, Kabil, kardeşlerim hepiniz,
koğuş arkadaşlarım, benim,
siz masklarımı çalanlar,
siz kardeş yüzler,
hısım ve akraba maskeler;
siz erdemli hırsızlar
ve kafasız, yeteneksiz mağdurlar!”
*
İşte böyle deli oldum ben
ve kafesin kapısını açıp
uçurdum kuşlarımı.
*

Ya siz, peki ya siz?

II

Ben işte böyle buldum özgürlüğümü,

hem özgürlüğümü buldum,

hem de güvenliğimi,

deliliğimde;

*

yalnız olma özgürlüğümü,

biricik olma özgürlüğümü

ve tanımlanıp, çözümlenip,

anlaşılır olmaya karşı da güvenliğimi...

*

Çünkü, bakın, bizi çözümleyenler,

bizi tanımlayanlar,

bizi anlaşılır kılanlar

ve buna bizi de inandıranlar

tutsak almış olurlar

bir yanımızla bizi.

*

Bu güvenlik konusunda yine de

gurur yapmak istemem.

Çünkü bir hırsız bile

güvenilir biridir hapishanede,

dışarıdaki hırsıza göre;

*

ve bir deli, bir başka deli için

daha güvenlidir akıllılardan,

küçük tımarhanede de,

büyük tımarhanede de.

TANRI

Çok, çok eski günlerimde,

ilk konuşma hevesi

ve esin titreşimi
taştığında yüreğimden dilime,
kutsal dağa tırmandım
ve seslendim Tanrı'ya:
*
"Senin sadık kulunum ben,
Senin sadık kulun, Yarabbi,"
diye dil döktüm ona.
"Senin gizli iraden bundan böyle
yasam olacak benim
ve ben ebediyen
itaat edeceğim sana."
*
Fakat Tanrı hiç cevap vermedi bana,
Sadece güçlü bir bora gibi uğuldadı,
uğuldadı ve gömüldü sessizliğe.
*
Bin yıl sonra yine tırmandım
kutsal dağa
ve yine seslendim O'na:
*
"Ey Yüce Yaratıcı," dedim,
"sen tasarladın beni, tamam,
itirazım yok buna,
sonra balçıkla bir biçim,
soluğunla da hayat verdin bana.
*
bunlar için, borçluyum, biliyorum,
kendimi, cismimi, gölgemi sana
ve borcuma da sadığım;
bir gün mutlaka ödeyeceğim,
ödeyeceğim, ama
uzatmanı niyaz ediyorum senden

bu borcun vadesini,
şöyle bin yılcık kadar daha.”
*
O gün, Tanrı yine açık bir cevap
vermedi bana.
Fakat bin kanadın hışırtısıyla
bir kuş sürüsü gibi
üstümden geçip gitti.
*
Ve bin yıl sonra yine
tırmanıp kutsal dağa
seslendim, seslendim O’na:
“Baba, baba, baba,” dedim,
*
“Bak, senin oğlunum ben.
Merhamet ve sevgiyle
hayat verdindi bana;
biliyorum bunu, elbette biliyorum
ve bildiğim için de -bari
ben de sevgi ve kullukla
götüreyim işi,
diyorum kendi kendime.
*
ve yerin tüm sevgisiyle
yönelmek için de sana,
senin yer krallığını üstlensem,
diyorum, iznin olursa eğer?”
*
Tanrı yine açık bir cevap
vermedi o gün bana,
yüksek tepeleri örten sessiz,
yalnız bir bulut gibi
kalkıp gitti üstümden,

bir başka sonsuzluğa.

*

Bin yıl sonra yine tırmandım

kutsal dağa

ve seslendim Tanrı'ya:

*

"Tanrım, sen hem amacımsın, benim,

hem ona varmak için

teptiğim yolsun," dedim,

*

"Ben senin dününüm,

sen benim yarımınsın.

Ben toprağın içindeki

kökünüm, kökün, senin;

sen de benim göğe doğru açan

çiçeğimsin, çiçeğim;

*

Ve güneşin altında birlikte büyüyor,

birlikte boy atıyoruz

göğe yukarı."

*

İşte o zaman Tanrı bana doğru eğildi

ve tatlı sözler fısıldadı kulağıma.

Ve kendisine koşan bir dereciği

nasıl bağrına basarsa, deniz,

O da işte öyle bağrına bastı beni.

*****

O günden sonra,

indiğim vadilerde de

gezdiğim ovalarda da

artık hep yakınında oldu, Tanrı.

İKİ KEŞİŞ

Issız bir dağda, Tanrı’ya kulluk eden
ve birbirini pek seven
iki münzevi yaşıyordu.
Bir tek toprak kapları vardı
ve sahip oldukları tek eşya
buydu, bu iki münzevinin.
*
Bir gün ayartıcı bir ruhun,
keşişlerden yaşça büyüğüne
güçlü bir dürtüyle
musallat olacağı tuttu.
*
Ve yaşlı keşiş, genç olana,
“Uzun zaman oluyor ki,” dedi,
“seninle beraber yaşıyoruz.
Artık ayrılma zamanı geldi.
Ama, ayrılmadan önce
paylaşmamız gerekecek, tabii,
Tanrı ne verdiyse,
ortak olduğumuz şeyleri.”
*
Öteki keşiş hem şaşırdı,
hem üzüldü buna
ve “Çok üzdü beni,” dedi,
“böyle durup dururken,
bırakacağını söylemen
bu yoksul çömezini, üstat.
Fakat ne gelir elden,
gitmek zorundaysan,
ne diyebilirim, kader.”
*
Bunları söyledikten sonra da

toprak kabı getirdi
ve uzatırken onu yaşlı keşişe,
“Bunu bölemeyiz, kardeşim,” dedi,
“al, senin olsun.”
*
Bunun üzerine, öteki,
daha önce onda hiç görülmeyen
soğuk, uzak
şaşırtıcı bir tonla,
“Bağış kabul edemem,” dedi,
“kendi payımdan başka
Hiçbir şeyde yok gözüm.
Kabı bölmemiz gerekiyor.”
*
Genç keşiş, “Ama kabı kırarsak,
bu ortada, besbelli,” dedi,
“ne senin, ne benim işine yarar.
En iyisi ve uygun görürsen, tabii,
kura çekelim aramızda,
kabı o alıversin,
artık kime çıkarsa.”
*
Fakat yaşlı keşiş direndi,
“Adil bölüşmeden
ve benim kendi payıma
düşen parçadan başka
bir şeye razı olamam,”
diyerek itiraz etti buna,
“Kabı ikiye bölmeliyiz,
başka çözüm istemem.”
*
İş buraya varınca,
başka söz bulamadı, genç keşiş,

"Gerçekten istediğin buysa," dedi,

"ve işine yarayacaksa eğer,

pekâlâ, öyle olsun,

getir kıralım kabı,

yeter ki, kırılan, kalp olmasın."

*

Fakat o an, genç münzevi açıkça

böyle erdem ve bilgelik makamında

inciler döktürdükçe

yaşlı keşişin yüzü

bir öfke bulutuyla

karardıkça karardı

ve ayartıcı bir dürtü

onun sesini kullanarak

ve onun dudaklarıyla

genç keşişe, "Seni melun,

seni ermiş bozuntusu seni,

kavga istemiyorsun ha,

öyle mi, öyle mi?" diyerek

üzerine yürüdü, ötekinin.

*

Ama bu saldırı hamlesi

toprak kabın, genç keşişin eliyle,

kaşarlanmış azgının

tepesi kazınmış kafasında

parçalanmasını önleyemedi

ve yüzünün, gözünün

kan revan içinde kalmasını...

'VERMEK' VE 'ALMAK' ÜZERİNE

İsa'nın yaşadığı günlerde

yastıklar dolusu iğneleri olan

hasis bir adam vardı.

İsa’nın annesi bir gün bu adama gitti ve

“Komşu,” dedi, “oğlumun giysisi yırtık;

tapınağa gitmeden önce

oğlumun giysisini onarmam gerekiyor.

Bana bir günlüğüne

bir iğne veremez misin ödünç?”

*

Adam İsa’nın annesine

bir tek iğne bile

vermesine vermedi, fakat

tapınağa gitmeden önce

aktarması için oğluna,

"Vermek" ve ‘Almak’ üzerine

ilmihal bilgileriyle soslu,

yağlı mı yağlı

ve geri ödemesiz

bir dolu vaaz verdi.

ADALET

Bir gece şenlik vardı sarayda,

bir adam geldi ve prensin önünde

yüzüstü kapandı yere.

Gözlerini bu yabancıya çevirdi

davetlilerin hepsi.

Adamın bir gözü çıkmıştı

ve kan sızıyordu o gözün oyuğundan.

*

Prens, “Başına ne geldi böyle?”

diye sordu adama.

Yabancı, “Prens hazretleri,”

diye başladı anlatmaya,

“meslekten bir hırsızım bendeniz,

gökte ay olmadığı için

dün gece, sarrafın dükkânını

soymaya karar verdim.

Fakat zifiri karanlıkta

bir yanlışlık yapmışım,

sarrafın dükkânını atlamış

dokumacı dükkânına girmişim.

*

İşte orada da, yol üzerine konan

dokuma tezgâhına çarptım

ve sivri bir şey çıkardı o an

bu gözümü yerinden.

*

Şimdi, ey haksever prensim,

ben bu dokumacıya karşı,

kısasa kısas, adalet istiyorum sizden."

*

Bunun üzerine, prens hazretleri

adam gönderiverip

dokumacıyı huzuruna getirtti

ve yargılama sonunda

bir gözünün çıkarılmasına

hükmedildi onun da.

*

"Ey prens hazretleri," dedi dokumacı,

"hüküm bence de doğru.

Benim de bir gözümün çıkarılması

adil olmasına adil olabilir de, fakat

ne yazık ki, dokuma sırasında

dokuduğum kumaşın

iki yüzünü de görebilmem için

iki göz gerekiyordu bana.

*

Oysa, bir komşum var, mesela,

kendisi ayakkabı tamircisi;

ve onun da iki gözü var;

ama iki göz gerekmiyor

işinde bu komşuma.”

*

Prens, bu sefer de adamlarını salıp

ayakkabı tamircisini getirtti huzuruna.

Ve hemen orada, o anda

gördüğü dünyayla, yaptığı işi

adalet terazisiyle tartıp,

gözeterek komşuyla denkliğini,

bu zavallı adamın da

çıkardılar gözlerinden birini.

*

Sonra, ayakkabıcı

nasıl emsal olduysa demirciye,

demirci yorgancıya,

yorgancı marangoza,

marangoz duvarcıya

emsal ola ola, sonunda,

hırsızlardan, aylaklardan

iki gözü de açık

kimse kalmadı o şehirde

*

ve adalet yerini bulmuş oldu,

herkes için, böylece,

adalet tahta oturdu,

ve zulüm müsavi oldu

yoksullarla mağdurların üzerinde.

TİLKİ

Bir tilki, gün doğarken

kendi gölgesine baktı

ve "Bugün öğlen yemeğine

bir deve indirebilirim gövdeme,"

dedi kendi kendine.

*

Ve öğlene kadar bütün bir sabahı

her yerde deve arayarak geçirdi.

Fakat öğlen vakti bir ara gözü

yine kendi gölgesine ilişti

o zaman da kendi kendine,

"Ah, bulabilsem," dedi,

"bir fare de aynı işi görür,

küçük bir fare bile."

AKILLI, HİKMETLİ KRAL

Bir zamanlar Wirani şehrinde

hem güçlü ve dirayetli,

hem de akıllı, hikmetli

bir kral hüküm sürerdi.

Ve bu kral kendi gücünden korkar,

ama kendi aklını sever

ve ona güvenirdi.

*

Bu şehrin ortasında,

suları serin mi serin,

içimi güzel bir kuyu vardı;

şehrin halkı da,

kralın kendisi ve saray çevresi de

bu kuyunun suyunu içerlerdi;

başka bir kuyu, bir dere,

bir su kaynağı yoktu çünkü.

*

Bir gece, herkes derin bir uykudayken,

bir sihirbaz gizlice girdi şehre
ve koynundan çıkardığı şişeden
birkaç damla bilinmeyen bir sıvı
damlattı bu kuyuya.
*
Sonra kendi kendine
ve olup biteni izleyen cinlerine,
“Şu andan itibaren,
bu sudan içen kişi aklını kaçıracak,” dedi.
*
Ertesi gün, Kral ve Kral Naib’i hariç,
şehirde yaşayan herkes,
hatta olacakları bilen
sihirbazın kendisi
içtiler bu kuyunun suyundan
ve içen delirdi, içen delirdi, içen...
*
Gün boyu sokaklarda,
çarşıda, tapınakta
kulaktan kulağına
dolaşan söz şu oldu:
“Kral delirmiş, Kral
ve onun Naib’i, üşütmüşler kafayı.
Artık yönetemezler bizi bu ikisi.
Tutmayalım onları başımızda.
Alaşağı edelim,
Bu tozutmuş Kral’ı
Naib’iyle beraber.”
*
O akşam, Kral Hazretleri,
altın bir kâseyi
bu kuyudan doldurulup
getirilmelerini buyurdu uşaklara.

*

Ve getirdiklerinde kâseyi

yarısını kendisi içti, suyun,

kalan yarısını da

Naib'ine uzattı, içmesi için.

*

Ve o akşam bu uzak Wirani şehrinde

büyük bir kutlama yapıldı

Kral da, Naib'i de, şükür,

akıllandılar diye.

İHTİRAS

Üç adam bir araya geldiler

bir masanın etrafında, bir meyhanede.

Adamlardan biri dokumacı,

biri marangoz, biri de mezar kazıcı.

Dokumacı, "Çok nadide ketenden

kefenlik kumaş sattım bugün

üç kırmızı altına.

Bu gece şaraplar benden," dedi.

Marangoz, "Ben yaptığım en iyi

tabutu sattım bugün," dedi,

"Şarabın yanında kuzu çevirmesi de

bu gece benden, dostlar."

"Bugün ben sadece bir mezar kazabildim,

ama cenaze sahipleri

iki kat ücret ödediler bana.

İzin verin, şarabın ve kuzunun yanında

ballı börek de benden olsun bu gece."

Ve bu üç ahbap, yarışırcasına birbiriyle

sofrayı donattılar da donattılar;

bütün gece yediler, içtiler, eğlendiler.

Müşteriler bu gece
saçıp savuruyorlar,
bonkörlükte yarışıyorlar diye
meyhaneci, sevinçten havalarda uçuyor,
karısına, iki lafın arası
göz kaş edip, gülücük yolluyordu .
Uç arkadaş, ay doruğa varınca
çıktılar meyhaneden
ve yolda şarkılar söyleyerek,
naralar ataraktan evlerine gittiler.
Meyhaneci ve yanında karısı,
meyhanenin kapısında dikilmiş
bakarlarken onların arkasından,
“Ah bu beyefendiler!” dedi eşine, meyhaneci,
“Ne kadar eli açık ve soylulardı!
Ne olur, her gece gelseler de ihya etseler bizi!
O zaman oğlumuz büyüyünce
bir meyhaneci olmaz,
sabahtan akşama kadar
çalışmak zorunda kalmazdı bizim gibi.
Okuturduk onu,
O da işini sıkı tutar, papaz olurdu belki.”

YENİ ZEVK

Yeni bir zevk keşfettim dün gece.
Tam bu zevki deniyordum ki ben,
bir melek ve bir şeytan
evin eşiğinde
nasılsa birbiriyle
burun buruna geldi
ve hemen yaka paça
kavgaya tutuştular.
Benim keşfettiğim

şu yeni zevkten başkası
değildi bu kavganın konusu.
Biri, “bu günahtır, bir günah,
bir günah ki, simsiyah!”
diye bağırırken,
öteki, “Hayır, affetmişsin sen,
bence sevaptır, sevap!”
diye itiraz etti hemen
ve ekledi ardından,
“bir günah olsa bile,
bu bembeyaz bir günah!”

MEZAR KAZICI

Bir keresinde, defnederken
ölü benliklerimden birini,
mezar kazıcı yanıma geldi ve bana,
“Defin için buraya gelenler içinde
bir tek senden hoşlanıyorum,” dedi.

*

“Bu pek mutlu etti beni,” dedim,
“fakat öğrenemezsem eğer,
bu hoşnutluğunu, senin
nasıl hak ettiğimi
meraktan hemen şimdi
öleceğim bir kere daha?”

*

“Senden hoşlanıyorum, çünkü,” dedi,
“Defin için buraya gelen ötekiler
ağlayarak geliyor,
ağlayarak terk ediyor burayı;
bir tek sen gülerek geldin
ve gülerek ayrılıyorsun burdan.”

TAPINAĞIN BASAMAKLARINDA

Dün akşam, tapınağın
mermer basamaklarında,
iki adam arasında oturan
bir kadın gördüm.
Kadının bir yanağı solgundu
tapınağın taşları gibi
solgun ve soğuk;
öteki yanağıysa
nar gibi kızarmıştı,
birazdan o yanakta
alev alev yanan
bir gül açacaktı sanki.

KUTSANMIŞ ŞEHİR

Gençlik günlerimde bana,
surlarının içindeki herkesin
Kutsal Kitaba göre yaşadığı
bir 'Tanrı Şehri'nden söz etmişlerdi.
Ben de, daha o günlerde,
"Bu şehri arayıp bulacağım,
bu şehri ve o kutsanmışlığı..."
demiştim kendime.
Fakat dediklerine göre,
çok uzaktı bu şehir.
Bunu hesap ederek
uzun bir yolculuk için
hazırladım kendimi.
ve Tanrı'nın ışıklı günlerden birinde,
Tanrı'nın şehri için, yaya,
koyuluverdim yola.
Kırk gün yol teptikten sonra
şehri uzaktan gördüm

ve kırk birinci gün
kapısından içeri girdim, şehrin.
Bir de ne göreyim,
şehirdeki herkesin,
ama herkesin bir tek gözü
ve bir tek kolu var yalnız.
Şaşırıp kaldım buna
ve sordum kendi kendime,
“Böylesine kutsanmış,
korunmuş bir şehirde
yaşayan insanların
duvarların, aynaların ardını
gösterecek gözleri
ve geçmişte, gelecekte onları
uçuran kanatları değil de
tek gözleri, tek kolları mı olmalıydı,
Allah’ım?”
Ben bunları içimden geçirerek
çevreme bakınırken,
fark ediverdim ki birden
şehrin sakinleri de
bana şaşırmışlardı,
iki sağlam gözüm
ve iki sağlam elimle
ben onlarda daha çok
hayret uyandırmıştım.
Hemen yaklaşarak onlara,
anlamaya çalıştım burda olup biteni.
“Yanlış şehre mi geldim,” dedim,
“Herkesin Tanrı’nın Kitabına'
uyarak yaşadığı
Tanrı’nın Şehri değil mi burası yoksa?”
onlar da, “Evet, doğru,

burası o kutlu şehir,”
diye cevap verdiler bana.
“Peki,” dedim,
“başınıza ne geldi,
Nerde sağ gözleriniz
ve sağ elleriniz sizin?”
Bu sorum üzerine çevrede
bir hareketlenme oldu
ve içlerinden biri
“Gel bizimle ve gör,”
dedi, hepsinin adına.
Şehrin ortasındaki
mabede götürdüler beni.
Ve orada bir mahzende
bir kesik eller yığını,
bir başka mahzende de
fıçılar, fıçılar dolusu
çıkma gözleri gösterdiler.
Ağzım açıkta kaldı o an;
“Hangi zalim,” diye haykırdım,
“hangi cellat reva gördü sizlere
bu görülmemiş kötülüğü?”
Bir uğultu yükselti içlerinden.
Sonra yaşlıca biri
yanıma yaklaştı
ve şunları söyledi bana:
“Bunu biz kendimiz yaptık,
ey meraklı yabancı, dedi
biz kendimiz kıydık, evet,
kendi ellerimize,
kendi gözlerimize.
Bunu yaptık ki, Yüce Tanrı,
içimizdeki kötülüğe karşı

üstün çıkarsın bizi."

Ve yüksek bir sunağa alıp götürdü beni.

Kalabalık da peşimizden geldi.

Yaşlı adam orada,

sunağın üstündeki taşa hakkedilmiş

kitabeyi gösterdi.

Şunları okudum orda:

"Sağ gözünüz bir suç işletirse size,

çıkarıp atın onu;

gözlerinizden birini

kaybetmeniz daha iyidir çünkü,

bütün bedeninizin ateşte yanmasından.

Ve sağ eliniz size suç işletirse,

kesip atın ve kurtuluverin ondan;

ellerinizden birini

kaybetmeniz daha iyidir çünkü

bütün bedeninizin ateşte yanmasından."

Bunları okuyunca

Anladım başlarına geleni.

Ve dönüp kalabalığa,

"Aranızda hâlâ iki gözü,

iki eli de olan

bir tek Allah'ın kulu

yok mu, Allah aşkına?"

diye sormadan edemedim.

"Yok," dediler, "yok, olamaz da,

henüz okumayı bilmeyen,

çok genç olanların dışında,

bu kutsal kitabeyi okuyan

ve iki gözü de, iki eli de

hâlâ yerinde duran

kimse yok aramızda."

Kalabalıkla beraber

çıkar çıkmaz o meşum tapınaktan,

korkular içinde,

arkama bakmadan

adeta kaçarak uzaklaştım

o lanetli şehirden

çünkü pek genç değildim

ve pekâlâ okuyabiliyordum

o kanlı kitabeyi.

İYİ TANRI, KÖTÜ TANRI

İyilik Tanrısı'yla Kötülük Tanrısı

bir dağın doruğunda karşılaşmışlar.

İyilik Tanrısı,

"İyi günler, birader,"

demiş biraderine.

Kötülük Tanrısı da,

"Sana da, sana da," diyerek, başını çevirmeden karşılık vermiş ona.

İyilik Tanrısı,

"Kötü günündesin galiba?" demiş,

öyle muhabbet olsun diye;

Kötülük Tanrısı,

"Evet, öyleyim, çünkü," demiş,

"bu son zamanlarda sık sık

beni seninle karıştırıyorlar;

senin isminle çağırıyorlar beni

bu, beyinsiz insanlar.

Bu da, doğrusu,

biraz rahatsız ediyor beni."

İyilik Tanrısı, "Aa, evet, evet

beni de karıştırıyorlar

sık sık seninle," demiş,

"çağıran çok oluyor

beni de isminle, senin."

Kötülük Tanrısı, bunun üzerine,
insanların aptallığına
lanet okuya okuya
yürüyüp gitmiş oradan.

"KUSURSUZ DÜNYA"

sen ey yitik ruhların Tanrısı,
sen ey, Tanrılar arasında yitirilmiş olan;
işit sesimi:
sen ey, benim gibi kaçık,
serseri ruhları gözeten
merhametli kader,
işit sesimi:
kusursuz bir türün içinde,
kusursuz varlıkların arasında
ben en kusurlu olanım,
en yetersiz olan...
bir insan kaosuyum ben,
bir insan nebulası,
bir düşünce, bir rüya ve hayal,
bir tutku, bir özlem
ve hezeyan karmaşası...
tamamlanmış dünyalarda geziniyorum,
sıvası, badanası yapılmış,
gedikleri kapatılmış
kelepir öğretiler arasında;
sağlam, sarsılmaz,zırhlı, miğferli
yasa insanları arasında,
saat gibi işleyen
düzen insanları arasında,
düşünceleri, düşünce biçimleri
güzelcene sınıflara ayrılmış
güzelcene raflara, reyonlara dizilmiş,

rüyaları bir düzene konulmuş,
görümleri, sezgileri kodlanmış,
cennetlikler arasında dolaşıyorum.
öyle insanlar ki bunlar,
Allah'ım, erdemleri de ölçülü tartılı,
günahları da ölçülü tartılı;
karanlığın dibinde işlenen
en küçükleri bile, günahların
ve en gizlileri erdemlerin,
tanımlanmış, kodlanmış
ve geçilmiş kodekslere, kataloglara.
yapılıp edilecek işlere göre
dilimlere bölünmüş günler, geceler
ve şaşmaz bir doğrulukla işleyen
kurallarla yönetiliyorlar.
yemek, içmek, uyumak
ve ölümü denemek,
sonra, vakti gelince
yorgun düşmek,
uzanıvermek kanepeye...
çalışmak, oynamak,
şarkı söylemek, dans etmek
ve sonra...
sonra saatler vurunca hurra, yataklara!
yine bunun gibi, düşünmek,
yine bunun gibi hissetmek
ve sonra, yine bunun gibi,
ufkun orada
görünce o parlak yıldız
son vermek bir kere daha
düşünmeye ve hissetmeye.
yüzüne gülümseyerek çalmak,
fikrini, zamanını

ya da rolünü
bir komşunun.
cömert, iyiliksever havalarla
hediyeler dağıtmak,
onur yüceltici övgülerde bulunmak,
temkinlice suçlamak,
bir gönlü tek sözcükle
viraneye çevirmek,
bir tek nefesle bir bedeni
yakıp yıkmak, kül etmek
ve sonra...
sonra, dolunca
gündelik çalışma süresi
yıkayıp arındırmak elleri.
kurulu bir düzenle uyum içinde
sevmek, âşık olmak;
önceden kavranılmış bir tarzda
sahnelemek
kendi benliğini en iyi, en ileri;
ilmihale uyarak tapınmak Tanrılara,
sanatlıca şaşırtmak
ya da savuşturmak
başından şeytanları
ve sonra, unutmak bütün bunları,
unutmak bütün bunları,
unutmak bütün bunları,
belleği kökten silip sıfırlamak
bir tuşu tıklayarak.
hayal edilecekse,
güçlü bir güdüyle hayal etmek,
düşünülecekse,
derinlemesine düşünmek;
ve ölüm yokmuş gibi

hissetmeyi başarmak
mutlu olunacaksa.
Hamlet gibi soylu olmayı bilmek,
acı çekilecekse,
ve sonra...
sonra, kadehi boşaltmak,
yarın, ağzına kadar
doldurmak için yine.
bütün bunlar, ey Tanrım,
önceden tasarlanmış olarak
gündelik hayatın rahmine düşer,
önceden karar verilerek,
hesaplanarak getirilir dünyaya,
kılı kırk yararak beslenir büyütülür,
sıkı disiplinle yetiştirilir,
akılla yönetilir,
yöntemle, yavaş yavaş
öldürülür ve gömülür.
ve bütün bunların
insan ruhundaki
sessiz mezarları bile
işaretli ve numaralıdır.
kusursuz bir dünya bu;
hatasız, eksiksiz,
tamamlanmış bir dünya,
aşkın, harikalar dünyası,
Tanrı'nın cennetindeki
en olgun meyve,
insanlığın düşünce
ve tasarım harikası.
fakat ben niye buradayım, Tanrım,
doyurulmamış tutkunun
yeşil tohumu olan, ben kaçık?

ne doğuda ne batıda gidecek yeri olan

deli mi deli bir fırtına,

yanıp giden bir kuyruklu yıldızın

yitik parçası –ya da

arka yüzü, sarhoş bir gezegenin.

ben niye buradayım, niye burada?

ve sen neredesin,

sen ey yitik ruhların Tanrısı,

sen ey, Tanrılar arasında

yalnız ve yitik olan?

Kaynak: Kaçık-The Madman Halil Cibran Türkçesi: Cahit Koytak, Kapı Yayınları 1. Basım: Nisan 2012,İstanbul

VADİNİN PERİLERİ

ÇAĞLARIN TOZU VE SONSUZ ATEŞ

[Güz, M. S. 116]

Gece sessizdi ve uykudaydı yaşam Güneş'in kentinde.(Baalbek, Baal'ın (güneş tanrısı) kenti. Eski çağlarda Heliopolis olarak bilinirdi; Suriye'nin en sevimli kentlerinden biriydi, harabeleri hâlâ mevcuttur (yazarın notu).) Zeytin ve defne ağaçlan arasındaki büyük tapınakların çevresinde yer alan evlerin lambaları çoktan sönmüştü. Yükselen ay, ışınlarını, tanrıların türbelerini bekleyen iri yarı nöbetçiler gibi dikili uzun mermer kolonların beyazlığı üstüne döküyordu sakin gecede. Kolonlar, uzak tepeler üstüne inşa edilmiş Lübnan kulelerine merak ve korkuyla bakıyorlardı.

Sonsuzluğun düşleriyle uykunun ruhlarının dengede olduğu o gizemli saatte Nathan, Rahip'in oğlu, Astarte (Eski çağlarda, Fenikeliler'in aşk ve güzellik tanrıçasıydı. Tyre, Sidon, Babil ve Baalbek kentlerinde bilinen bir tanrıçaydı. Yunanlılar "Afrodit", Romalılar "Venüs" derlerdi, (yazarın notu) Tapınağı'na girdi.

Titreyen elindeki meşaleyle lambaları ve buhurdanlıkları yaktı. Tütsü ve mürün tatlı kokusu havayı kapladı, ve Tanrıça'nın imgesi, insan yüreğini kutsayan bir arzu ve özlem peçesi gibi narin bir örtünün altında kaldı sanki. Adam, fildişi ve altınla kaplı bir sunağın önünde secde edip ellerini yukarı doğru yalvarırcasına açtı, yaşlı gözlerini gökyüzüne çevirdi. Acı hıçkırıklarla kesilen kederli bir sesle yakardı:

"Merhamet, ey büyük Astarte. Merhamet, ey aşkın ve güzelliğin tanrıçası. Bana acı ve senin onayınla seçtiğim sevgilimin çevresinde dolanan ölümün nefesini uzaklaştır. Sağınların ilaçlan ve tozları, rahiplerin ve bilgelerin büyülü sözleri hiçbir işe yaramadı. Kutsal adından başka bana yardım edecek, imdadıma yetişecek kimse kalmadı. Yanıt ver o zaman duama; pişman kalbimi ve ruhumun acısını gör ve ruhumun bir parçası olan kadının

yaşamasını sağla ki aşkının sırlarına varalım ve görkemini gösteren gençliğin güzelliğini yaşayalım... İçten sesleniyorum sana, kutsal Astarte. Gecenin bu karanlığında merhametinin koruyuculuğunu arıyorum... Duy çığlığımı! Ben, senin hizmetçin, Rahip Hiram'ın oğlu Nathan, yaşamımı sunağına hizmet etmeye adadım. Bir genç kız sevdim ve onu kendime eş olarak aldım, fakat Cinler Sultanı'nın melekleri güzel vücuduna garip bir sayrılığın nefesini üfleyip ölümün habercisini onu kendi mağaralarına getirmekle görevlendirdiler. Şimdi o haberci, sevdiğimin divanında aç bir yaratık gibi uluyarak yatıyor, kanatlarını onun üzerine açıp onu benden ayırmayı kurarak ellerini sevgilime doğru uzatıyor. Bu yüzden geldim sana. Acı bana ve onun yaşamasına izin ver. Yaşamının ilkbaharında bir çiçek o; şafağı karşılamak üzere söylediği neşeli şarkısı kesildi kesilecek bir kuş... Onu ölümün pençelerinden kurtar ki adının şanına yaraşır ezgiler düzüp adaklar yakalım. Sunağına kurbanlar getirelim ve kaplarını şarapla ve güzel kokan yağlarla dolduralım. Kutsal yerini gül ve yaseminlerle bezeyelim. Önünde tütsüler ve hoş kokulu sarısabır dalları yakalım... Kurtar onu, ey mucizeler tanrıçası ve aşkın ölümü yenmesine izin ver; çünkü sen aşkın da ölümün de efendisisin." Bir süre sessiz kaldı. Sonra devam etti: "Ne yazık ki, kutsal Astarte, düşlerim paramparça ve yaşama sevincim gitgide azalıyor; yüreğim isteksizce çarpıyor ve yaşlar gözlerimi yakıyor. Merhametini göster ve sevdiğimin yanımda kalmasına izin ver."

O anda adamın kölelerinden biri içeri girdi, ona doğru yavaşça yaklaştı ve kulağına eğilip fısıltıyla, "Gözlerini açtı efendim etrafına bakıyor fakat bizi görmüyor. Sizi çağırmaya geldim, çünkü sürekli adınızı yineliyor."

Nathan ayağa kalktı ve ardından gelen köleyle hızla dışarı çıktı. Saraya ulaşır ulaşmaz hasta kızın odasına girip yatağın yanında durdu. Kızın ince elini eline aldı. Bir deri bir kemik kalmış vücuduna yeni bir yaşam veriyormuşçasına dudaklarını tekrar tekrar öptü. Kız ipek yastıklara gömülü yüzünü adamdan yana döndü ve gözlerini hafifçe açtı. Dudaklarında bir gülümsemenin gölgesi göründü. Güzel vücudunda yaşam adına kalan tek şeydi bu sanki; ayrılan bir ruhtan gelen son ışık parçası; bitişe doğru hızla yaklaşan bir kalbin çığlığının yankısı. Konuştu; nefesi soluk soluğaydı tıpkı açlıktan ölmek üzere olan bir çocuk gibi.

"Tanrılar beni çağırıyor, ruhumun nişanlısı. Ölüm bizi ayırmaya geldi... Kederlenme, çünkü tanrıların dileği kutsal, ölümün istemleri adildir... Şimdi gidiyorum, ancak aşkın ve gençliğin ikiz kadehleri hâlâ dolu ellerimizde. Tatlı yaşamın yolları önümüzde uzanıyor... Gidiyorum sevgilim ruhların çayırlıklarına, ama bu dünyaya yeniden döneceğim. Astarte aşkın hazlarını ve gençliğin zevklerini tatmadan sonsuza giden âşıkların ruhlarını bu yaşama geri döndürür... Tekrar karşılaşacağız Nathan ve birlikte nergislerin kadehlerinden sabah çiği içeceğiz ve çayırlıkların kuşlarıyla güneşe katılacağız... Elveda sevgilim."

Sesi giderek azaldı ve dudakları şafak melteminden önceki bir çiçeğin taç yaprakları gibi titremeye başladı.

Sevgilisi, boynunu gözyaşlarıyla ıslatarak onu göğsüne doğru çekip bastırdı. Dudakları kadının ağzına değince buz gibi bir soğuklukla karşılaştı. Ruhu acıyla, yaşamın derin denizi ve ölümün uçsuz derinliği arasında gidip gelirken korkunç bir çığlık attı, üstünü başım yırtıp parçaladı ve kendini kadının ölü vücudu üstüne bıraktı.

Gecenin sessizliğinde uyuyanların göz kapakları titredi, merhametli kadınlar ağladı ve çocukların ruhları korktu; çünkü Astarte rahibinin sarayından yükselen yaslı ve acılı çığlıklar, karanlığı yırtıyordu. Sabah olunca insanlar teselli etmek ve acısını paylaşmak için Nathan'ı

aradılar; ama yoktu o.

Günler sonra, doğudan gelen kervan kente girdiğinde, kervanbaşı, Nathan'ı uzaklarda çöl ceylanlarıyla, yaralı bir ruh gibi dolaşırken gördüğünden söz etti.

Yüzyıllar geçti ve çağların izleri geçen zamanın ayakları altında kala kala silikleşerek görünmezleşti. Toprağı terk eden tanrıların yerine yıkım ve enkaza dair tanrılar geldi. Güneş Kent'in görkemli tapınağını yıkıp güzel saraylarını yerle bir ettiler. Yeşil bahçeler kurudu ve kuraklık verimli çayırları kapladı. Belleklerde dünün hayaletleri ve debdebeli bir geçmiş adına söylenen ilahilerin zayıf yankısını anımsatmak için öylece durmaktayken bir yandan da çürümekte olan yıkıntılardan başka bir şey kalmamıştı vadide. Ne var ki insanın yaptıklarını ortadan kaldıran çağlar, onun düşlerini yıkamazlar, ne de ta içindeki duyguları ve heyecanları ortadan kaldırabilirler; çünkü bunlar ölümsüz ruh yaşadığı sürece yaşarlar. Belki burada gizleniyorlardı; ya da saklanan akşam güneşi veya yaklaşan sabahtaki ay gibi başka bir yere gidebilirler.

II

[Bahar, M.S. 1890]

Gün bitiyor ve güneş giysilerini Baalbek'in kırlarından topladıkça aydınlık sönükleşiyordu, Ali El-Hüseyini sürüsünü tapınağın kalıntılarına doğru sürdü ve yıkılmış sütunların yanma oturdu. Sütunlar uzun zamandır unutulmuş bir askerin savaşta kırılmış ve zamanla çıplaklaşmış kaburga kemikleri gibiydiler. Koyunlar zıplayarak adamın etrafında toplandılar, kavalının ezgileriyle güvence içinde dinlendiler.

Geceyarısı geldi ve gökler ertesi günün tohumlarını gecenin derinliklerine saçtılar. Ali' nin gözkapakları uyanıklığın hayaletleriyle haşır neşir olmaktan yorgun düştü. Yıkık duvarlar arasındaki heybetli sessizliğin içinden hayal ettiklerinin geçişi aklını yordu. Uyku Ali'nin gözlerini -ince bir sis tabakasının serin bir gölün yüzüne değişi gibi- yavaş yavaş kaparken, genç çoban kollarını yastık yaparak yere uzandı.

Tinsel benliği ile karşılaşınca unuttuğu dünyasal benliği oldu; o yasaların ve öğretilerin ötesinde saklanan tinsel benlik. Gözlerinin önünde bir görüntü oluştu ve gizler kendilerini ona bilinir kıldılar. Ruhu hiçliğe doğru ivecenlikle koşan zamandan, karmaşık düşüncelerden ve çekişen duygulardan ayrıldı. Ömründe ilk kez, o güne değin çekedurduğu ruhsal açlığın nedenlerinin ayrımına varır gibiydi. Yaşamdaki tüm acılıklarla tatlılıkları birleştiren bir açlık, doyurulamayan arzular ve yetinişinin dinginliğini bir araya getiren bir susuzluktu bu; ne dünyasallığın tüm albenisi tarafından silinebilecek ne de yaşam tarafından gizlenebilecek bir özlem...

Tapınak kalıntılarının uyandırdığı garip bir his duydu içinde. Buhurdanlıklardan gelen tütsünün anıştırmadığı bir histi bu. Bir müzisyenin parmaklarıyla lavtasının tellerini tıngırdatıp durması gibi duyularında tıngırdayıp duran bir his... Kaynağım belki hiçlikten belki başka bir şeyden alan bu yeni duygu Ali'nin tüm ruhsal varlığını kaplayana değin büyüdü ve gelişti. İçini ölüm gibi dingin bir coşkunluk, acısı tatlı sertliği hoş gelen bir ağrıyla doldurdu. Birkaç saniyelik uykunun uçsuz boşluklarında doğmuş bir his... Tüm milletlerin kökeninin aynı soydan gelişi gibi çağların kökeni olan birkaç saniye...

Ali yıkık tapınağa baktı ve yorgunluğu ruhunun uyanmasına olanak verdi. Sunağın harap kalıntılarını gördü. Yıkık sütunlar ve ufalanmış duvarların temelleri belirginleşti. Gözleri

bulandı ve yüreği hızlı hızlı çarpmaya başladı. Sonra, birdenbire, o ana değin kör kalmış birinin ışığın varlığını duyumsamaya ve görmeye başlayışı gibi gözlerinde bir ışığın varlığını hissetti ve o ışığın görünür kıldıklarını görmeye, düşünmeye, düşüncelerine belleğin hayalleri doğmaya başladı ve Ali anımsadı. O sütunların büyüklük ve görkemle dikiliyor oluşunu anımsadı. Bir tanrıçanın huşu telkin eden görüntüsünü çevrelemiş buhurdanları ve gümüş lambaları anımsadı. Fildişi ve altınla bezenmiş bir sunağın önünde dua eden saygıdeğer rahipleri anımsadı. Tamburinlerini çalan genç kızları, aşkın ve güzelliğin tanrıçasına övgüler ezgileyen oğlanları anımsadı. Anımsadı ve bu görüntülerin bakışı önünde belirginleştiğini gördü. Derinliklerinin sessizliklerinde uyuyan şeylerin devinmeye başlayışının izlerini duyumsadı. Fakat anımsamak ne yaşamlarımızın geçmişinden gördüğümüz gölgeli biçimler dışında bir şeyi ne de kulaklarımıza daha önce duydukları seslerden başka bir sesi geri getirir. O zaman çadırlar arasında büyümüş, yaşamının baharım çayırlarda koyunlarını otlatarak geçirmiş bir gencin akıldan çıkmayan anılarıyla geçmiş yaşamını ilişkilendiren bağ neydi?

Ali ayağa kalktı ve yıkıntılar ile parçalanmış kayalıklar arasında yürüdü. O uzak anımsayışlar bir kadının aynasının camından örümcek ağını silmesi gibi, aklının gözlerinden unutkanlığın örtüsünü kaldırdı. Bu durum, tapınağın yüreğine ulaşana ve ayaklan sanki toprakta manyetik bir çekim varmışçasına durana değin sürdü. Sonra birdenbire önünde, yerde yatmakta olan kırılmış bir heykel gördü. İstem dışı bir biçimde önünde yere kapandı.

Duyguları, kanın bir yaradan akıp fışkırması gibi içinden akıp geçti; yürek atışları, denizin dalgalarının çoğalışı gibi hızlandı ve yavaşladı. Heykelin konumu karşısında boynunu eğdi ve acı içinde iç çekip ağlamaya başladı, çünkü duyumsadığı, ruhunu bu yaşama başlamadan önce yanında olan güzel bir ruhtan ayıran yaralayıcı bir yalnızlık ve yok edici bir uzaklıktı. **Hiçbir şey var olmamışken Tanrı'nın kendinden ayırdığı bir alev parçası gibi yanıp duran özünü hissetti.** Yanan kemiklerinde sanki hafif hafif çırpman bir çift kanatın varlığını duyumsadı. Beyninin gevşeyen hücreleri çevresinde, güçlü ve etkin bir aşkın yüreğini ve ruhunu sarmaladığını duyumsadı. Ruhsal gizlerini bir başka ruha fısıldayan ve kişiyi tüm dünyasal değerlerden uzaklaştıran bir aşk... Ağızlardaki diller susunca konuşuşunu duyduğumuz bir aşk; karanlık her şeyi sakladığında bir alev sütunu gibi göğe yükselen bir aşk... İşte bu saatte o aşk, o tanrı düşmüştü Ali El-Hüseyini'nin ruhuna, acı ve tatlı, aynı güneş altında dikenler ve çiçeklerin bir arada oluşunu çağrıştırmaktaydı.

Bu aşk neylesi bir şeydir?

Ne zaman filizlenir?

Sürüsüyle yıkıntıların arasında dinlenen bir delikanlıdan ne ister?

Genç kızların bakışlarından bile etkilenmeyen birinin damarlarına şu an dolan şarap nedir?

Henüz kadınların tatlı şarkılarını duymamış bir bedevinin kulaklarında çınlayan bu tanrısal ezgi neyin nesidir?

Nasıl bir şeydir bu aşk ve ne zaman filizlenir?

İnsanlardan uzakta, salt koyunları ve kavalıyla oyalanan şu Ali'den ne ister?

Onun sezincine bile fırsat tanımadan, insan işi güzelliklerce yüreğine serpiştirilen bir tohum mudur? Ya da şu anda ruhunun boşluğunu aydınlatmak için açığa çıkan sisin örttüğü bir ışık

mıdır?

Gecenin dinginliğinde sanki onunla dalga geçmek üzere gelen bir rastlantı, bir düş mü, yoksa zaman kavramını alt etmiş ve alt edecek olan bir gerçek mi?

Ali yaşlarla dolu gözlerini kapattı ve merhamet arayan bir dilenci gibi ellerini açtı. Ruhunu içinde tümüyle hissedip titredi. Bu titreyiş hem sızlanmalara hem de özlem ateşlerine gebe hıçkırıklara neden oldu. Bir iç çekişten biraz daha güçlü bir sesle şöyle dedi: "Kalbimin çok yakınında olan, gözlerimin henüz görmediği, beni benden ayıran bugünümü ötelere ve unutulmuş yıllara bağlayan sen kimsin? Bir peri misin, cin misin, ölümsüzlerin dünyasından yaşamın anlamsızlığını ve bedenin ölümlülüğünü anlatmaya mı geldin bana?

Duygularımı esir etmek ve kabilemin genç adamları arasında beni alay konusuna dönüştürmek için yeryüzünün derinliklerinden gelen Cinler Sultanı'nın ruhu musun?

Kimsin ve yüreğimi hoplatan bu çekicilik, bu canlılık, bu yıkıcılık ne?

Beni ateş ve ışıkla dolduran bu duygular nedir?

Ben kimim ve ben olarak adlandırdığım ama hâlâ yabancım olan bu yeni benlik neyin nesi?

Yaşam kaynağımın suyunu kurutabilir ve ben tüm gizleri görebilen ve duyabilene dönüşebilir miyim?

Yoksa şeytanın içkisiyle sarhoş olup gerçekleri göremez mi oldum?"

Bir süre sessiz kaldı. Coşkusu ve ruhsal gücü arttı. Yeniden konuştu:

"Ey ruhun açığa kavuşturup yakınlaştırdığı, ey gecenin sakladığı ve uzaklaştırdığı; ey düşlerimin arasındaki boşluklarda dolaşıp duran güzel ruh! Sen benliğimde kar altında gizli çiçek tohumlan gibi uyumakta olan duyguları uyandırdın ve tarlaların soluğunu taşıyan bir meltemcesine estin. Duygularıma dokunup onların bir ağacın yaprakları gibi salınmasına ortam hazırladın. Seni beden ve madde imişsin gibi görmeme izin ver. Eğer dünyasal değilsen gözkapaklarıma kapanmalarını ve uyumalarını buyur ki seni düşümde görebileyim. Sana dokunmama, senin sesini duymama izin ver. Tüm benliğimi kaplayan örtüyü yırt, tanrısallığımı baskı altında tutan dokuyu parçala. Bana kanatlar bağışla ki yüce meclisin kurulduğu katlara erişebileyim. Göz kapaklarıma sihrinle dokun ki seni Cinler Sultanı'nın gizli bahçelerine değin izleyebileyim, eğer onun perilerinden biriysen. Görünmeyen ellerini yüreğimin üstüne koy ve bana sahip çık, dilediğinin seni izlemesine karar vermekte özgürsen."

Böylece Ali kalbinin derinliklerindeki bir ezginin yankılarında oluşan tümceleri karanlığın kulaklarına fısıldadı. Gecenin hayaletleri gözünün görebildiği tüm çevrede sanki sıcak gözyaşlarında yükselen tütsü dumanları gibi uçuşup durdular.

Ve saatler geçti... Ali, gözyaşlarından ötürü sevinç, kederinden ötürü de mutluluk duydu. Çarpan yüreğini dinledi. Sanki görsel dünyaya özgü biçimlerin yavaş yavaş solmakta olduğunu ve onların yerini sonsuz güzellikte bir düşün ve olağanüstü düşünsel görüntülerin aldığını kavrayabilecek derecede çevresini aşmaya odaklandı. Tanrısal esinler arayarak göklerdeki yıldızların yardımını dileyen bir yalvaç gibi zamanın gelişini beklemeye başladı. Düzenli soluklanışı, ardı ardına gelen iç çekişlerle bozuldu ve ruhu ilkin sanki şöyle bir dolaşmaya çıkmış gibi oradan ayrıldı ve kaybolan bir sevgiliyi bulmak istercesine geri döndü.

Tan ağarmaktayken geçip gitmekte olan meltemin hışırtısı sessizliği bozdu. Uçsuz bucaksız ve boş alanlar, düşünde sevgilisini gören birinin gülümseyişince gülümsedi. Kuşlar yıkık duvarlardaki oyuklardan çıkıp sütunların arasında şakıyarak, birbirlerine seslenip sabahı müjdeleyerek dolaşmaya başladılar. Ali ayağa kalktı ve elini sıcak alnına koydu. Bomboş bakışlarla durumunu gözden geçirmeye çabaladı. Sonra Adem Peygamber'de olduğu gibi Tanrı'nın soluğuyla gözleri görür kılınınca çevresindeki her şeyi merakla kolaçan etti. Yanlarına yaklaşıp çağırdığı koyunlar önce yerlerinden kalkarak silkindiler sonra da Ali'nin ardı sıra yeşil çayırlara doğru sessizce yol aldılar.

Sürüsünün önü sıra yürümekte olan Ali' nin gözleri dingin gökyüzüne doğru bakıyordu. Gizil duyguları, bilinmezlikleri bilinir kılmak ve oluşları örten perdeyi kaldırmak, ona yüzyıllardır geçip gitmiş ve geride kalmış olanları göstermek üzere -sanki tüm bunlar aynı ten içindeymiş gibi ve sanki aynı ten içinde oluşları onun her şeyi unutması, özlemlerinin ve istençlerinin gerisingeri dönmesi içinmiş gibi- gerçeklik olgusundan yola çıkarak kanatlanıp havalandı. Kendisi ile ruhsal boyutu arasında ışık ve gözü birbirinden ayıran peçe benzeri bir örtünün varlığını sezinledi. İç çekişinde, yanan yüreğinden fışkıran alevler vardı.

Köpüklerinde çayırların sırlarının açık edildiği bir dere kıyısına vardı. Sanki suyun tatlılığını emme özlemiyle dalları aşağılara sarkmış olan bir söğüt ağacının altına bırakıverdi kendini. Başlan eğik bir biçimde çimenlerin tepelerini koparan koyunların ak yünleri üstünde sabah çiği ışıldıyordu.

Ali, birkaç dakika geçince yüreğinin hızla atışını ve ruhunun yeniden devinişini duyumsamaya başladı. Uyanıklığa neden olacak güneş ışınlarından ürküp duran uykucu biri gibi doğruldu ve çevresine bakındı. Kendine doğru omuzunda bir çömlekle ağaçların arasından gelmekte olan bir kız gördü. Kız yavaşça suya doğru yürüdü; çıplak ayaklan çiğle ıslanmıştı. Derenin kıyısına gelip de çömleği doldurmak için suya eğilince karşı yana baktı ve gözleri Ali'ninkilerle karşılaştı. Bir çığlık çıktı ağzından ve çömleği yere attı, biraz geri gitti. Yitirdiği bir tanışıyla nice sonra karşılaşıveren birinin davranışlarıydı bunlar.

Bir dakika daha geçti, iki yürek arasındaki yolu aydınlatan; belirsiz anıların yankılarını geri getirmek üzere sessizlikten ezgiler yaratan ve her birine bir diğerini olduğundan farklı, gölgeler ve şeylerle çevrili gibi, o nehirden ve ağaçlardan çok uzakta bir yerlerdeymişçesine gösteren saniyeler. İkisi de birbirlerine yalvaran gözlerle baktılar ve biri diğerinin gözünde iyilik ve benimseyiş belirtileri yakaladı; her ikisi de birbirinin iç çekişini aşkın kulaklarıyla dinledi.

Birbirleriyle her türden ruhsal dilde birleştiler. Gerçek algılayış ve bilinç ruhlarım kapladığı zaman Ali, görülmez bir güç tarafından çağrılmaktaymış gibi karşı kıyıya geçti. Kıza yaklaştı, ona sarıldı ve dudaklarını ve boynunu ve gözlerini öptü. Kız, oğlanın kolları arasında hiç hareket etmedi; sarılmanın tatlılığı onu böyle bir şey istemekten alıkoymuş ve dokunuşun hafifliğinden ötürü olanca gücünü yitirmiş gibi. Kız güzel kokusunu havadaki devinimlere sunan bir yasemin gibi, delikanlıya teslim oldu. Çok yorgun düşüp dinlenme fırsatı bulmuşçasına başını oğlanın göğsüne yaslayıp derin derin iç çekti. Nicedir daralmış bir yürekteki mutluluğun doğuşunu anlatan ve o yürekte uyumakta olan bir yaşamın devinmeye başlayışım dışa vuran bir iç çekişti bu. İnsanlar arasındaki konuşmayı sıradan sayan, sessizliği -o ruhsal dili- yeğleyen, aşkın sözler dünyasının ruhu olmayı üstlenmesini hoş karşılamayan birinin bakışlarıyla oğlanın gözlerini aradı.

Söğüt ağaçlarının arasında yürüyen iki sevgiliden her birinin ulaştığı birlik, her ikisinin de birliğini anlatmakta olan bir dil, esinleri sessizce dinleyen bir kulak, mutluluğun ışıltılarını gören bir gözdü. Koyunlar, çiçeklerin başlarını ve otları yiyerek onları izlerken, kuşlar büyülü ezgilerle dört bir yanlarını sardı onların.

Güneşin yükselip tepelere altından bir manto giydirdiği bir anda vadinin sonuna geldiklerinde menekşeleri gölgesiyle koruyan bir kayanın dibine çöküverdiler. Meltem kızın saçlarıyla sanki onu öpüverecek olan bir çift görünmez dudakmışçasına oynarken kız da kapkara gözlerine bakıyordu Ali'nin. Oğlanın büyülü parmak uçlarının dilini ve dudaklarını okşayışını duyumsadı ve olanca denetimini yitirdi. Kalbe işleyen bir tatlılıkla şöyle dedi kız:

"Astarte ruhlarımızı bu yaşama geri getirdi, böylece aşkın hazzı ve gençliğin parıltısı bizden esirgenmemiş oldu sevgilim."

Ali gözlerini kapattı. Sözcüklerin ezgisi uyurken sık sık gördüğü bir düşün betilerini ona bilinir kılmıştı çünkü. Görünmeyen kanatların onu oradan alıp garip biçimli bir odaya taşıdığını duyumsadı. Güzelliğini ölümün sıcak dudaklarının soluğunun soldurduğu kadının bedeninin yatmakta olduğu bir sedirin yanında duruyordu. Bu korkunç görüntünün oluşturduğu acıyla bir çığlık attı. Sonra gözlerini açıp yanında oturmakta olan genç kızı gördü, kızın dudaklarında aşkın gülümseyişi, bakışında yaşamın pırıltıları vardı. Oğlanın yüzü aydınlandı ve ruhu ferahladı, görüntüler dağıldı ve Ali, hem geçmişi hem de geleceği unuttu...

Sevgililer sarıldılar birbirlerine ve doyana değin öpüşmenin esrikliğini yaşadılar. Güneşin ışınları kayanın gölgesini oradan uzaklaştırıp onları uyandırana değin birbirlerinin kolları arasında uyuyakaldılar.

Kaynak: Halil Cibran, Vadinin Perileri ,Kitabın Özgün Adı: Arâ'is al-Murûj, Trc: Barkın Karslı, Anahtar Kitaplar / 1998, İstanbul

“BURHAN UYGUR” Gerçeği

İlk kez Burhan Uygur'un resimleriyle karşılaşan bir seyirci, ressamın kaynaklarını nerede aramalı acaba?

Bu soru, iki sayfa içinde kesinlikli biçimde, yanıtlanamaz elbet. Yine de, bir ilk yaklaşım denebilir: Uygur'un gerçeküstücülerle, özellikle Chagall'la içsel ve dilsel bir yakınlığı olduğu kesin gibi. Ama soyut resmin uzamın değerlendirilmesine ilişkin olanaklarından yararlanmayı seçtiği de belli. Bu gerçeküstücü ilgi vurgulanırken bir noktanın hemen belirtilmesi gerekiyor: Metafizik kaygılarla yola çıkmıyor Uygur. Sorunu dünyasal onun. Bu yüzden de Dali gibi, başka bir bilinçlilik içinden algılanmış nesnelerin oluşturduğu reddedici bir uzam öngörmüyor. Bu yüzden de seyirciyi bir kaygı durumuyla da karşı karşıya getirmiyor. Uygur, daha çok Chagall gibi çocuksu bir serbest çağrışımı benimsemiş görünüyor. Paletinin koyu renklerden oluşmasına rağmen (beyazı yine kullanıyor ama egemen olan öge bu) bir saflık, bir sevinç var Uygur'un resimlerinde. Resimsel uzamla nerdeyse konturları eriyerek bütünleşen o uzamın içinde eriyen figürlerin bozuluşu ya da tündükten, tamamlanmışlıktan yoksun oluşu, dış dünyanın, toplumsal/bireysel yaşamın karabasansı bir algılanmasını yansıtmıyor. Tam tersine: "Hüzün dolu bir bekleyişin anısı"na yönelirken Burhan Uygur, bu bekleyişin bir anlamı, bir değeri olduğunu vurgulamaktadır. Seyirciye vadetmekted'ır ressam: Beklenen gelecektir, acı bitecektir, yaşam ölümü saracaktır. Uygur, reel-uzamdan kaçar, insanlarını bir boşlukta "yüzdürmeyi" ya da "eritmeyi" seçerken, bir birliği dile getirmektedir. Düşlere çekilmesinin nedeni budur zaten: Düşte olanaklıdır lıer şey, dahası, bu düş saf bir çocuğun düşüyse. Çünkü, çocuğun dünyası bir oyun dünyasıdır, yani mutluluk dünyası. Orada cadılar ve ölüm bile oyunun içinden algılanır ve kendi gerçeklikleri içindeki bir uzama eklemlendikleri için mutluluğu engellemezler; engelleyemezler. Nitekim, Uygur'un büyük

boyutlu sayılabilecek resimlerinden birinde, o beyaz tuvalde, ölümün beyazlığı nerdeyse saflığın, erdenliğin beyazına dönüşmüştür. Resmin üst sağ köşesine yerleştirilmiş ölünün yüzü de işte bu yüzden nerdeyse bir aylayla aydınlanmış gibidir. O yüz, düşleminde, imgeleminde ressamın, o en ilk haliyle kalmıştır hep.

Uygur'un yaşamın katlanılmaz yanını güzelleştirmeye çalıştığı, böylece seyirciyi edilgin/eştirdiği söylenemez elbet. Çünkü, bu resimler, içerdikleri yaşama sevinciyle ilk bakışta seyirciye doyum sağlıyormuş gibi görünmelerine rağmen, alt katmanda yaşamımızın kırık dökük yanlarına göndermekte, engellenmiş olanı imlemektedirler. Öne sürdüğü asıl değer güzellik değil güzelleştirilebilir bir yaşamdır. Kuşkusuz, yazınsal bir ileti değildir resmin iletisi. Bu yüzden seyirci, Burhan Uygur'un resimlerine yakından ve dikkatli bakmak zorundadır. Ancak bu sayede gündelik olana ilişkin öğeleri ayırdedebilir. Resmin şurasına burasına dağılmış bu nesnelerin yaşamla bağıntılı iniler olduğunu kavrayabilir. Kimi resimlerine alt yazılar eklemesi boşuna değildir elbet. O yazılar ressamın geldiği ve gittiği yönü belirtir her şeyden önce. Çünkü yaşamı sevmek her şeye katlanmak demek değildir. Burhan Uygur, bu katlanılmaz dünyanın yaşanabilir bir dünya olabileceğini anımsatır seyirciye.

Şurası kesin: Burhan Uygur, şoke etmeyi öngören, her sergisinde değişmeyi isteyen bir ressam değil. Bu yüzden, biçeminin kalıplaştığı yolunda izlenim uyandırmıyor da değil. Ne var ki, değişmenin asıl içerikte oluşması gerektiği gözönünde bulundurulursa, Uygur'un aynı resmi üretmediği görülür. Dikkatli bir göz, değişmemiş gibi görünenin değişmiş olduğunu hemen ayırıyor çünkü. Şu da bir başka gerçek: Ressam, kendi gerçeğini resmediyor aslında. Uygur'un resmettiği bir kurmacalık (fiction) değil, daha çok bir duy arlık'tır.

AHMET OKTAY

Burhan Uygur (1940 -1992)

Tirebolu 'da doğdu.

Orta ve lise öğrenimini Trabzon 'da tamamladı.

1961 'de Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Resim Bölümü'ne girdi. Nurullah Berk Atölyesi'ni müteakip, 1969 Şubat döneminde Bedri Rahmi Eyüboğlu Atölyesi'nden mezun oldu.

1968'de İstanbul Beyoğlu Şehir Galerisi'nde ilk kişisel sergisini açtı. 1970'de Avusturya hükümetinin bursuyla Salzburg Yaz Akademisi'nde ressam Corneille ile çalıştı.

1981 'de Stuttgart'ta açtığı kişisel sergisinin yanında yurtiçinde, Ankara, İstanbul ve İzmir'de 20'ye yakın kişisel sergi düzenledi.

Aldığı ödüller;

1968 Çağdaş Ressamlar Cemiyeti'nin yılın genç sanatçısı özel jüri ödülü.

1976 Uluslararası İstanbul Festivali kapsamında İstanbul Arkeoloji. Müzeleri'nin düzenlediği yarışmada ödül, İstanbul Resim Heykel Müzesi ve Derneği açık hava sergilerinde ödül ve mansiyon. 1983 Abdi İpekçi Barış ve Dostluk gösterilerinde mansiyon.

1978 Hürriyet Gazetesi Sedat Simav 'ı Vakfı, Görsel Sanatlar Birincilik Ödülü.

1985 İzmir Ticaret Odası 100. Yıl Resim Yarışması Birincilik Ödülü

1988 II. Asya - Avrupa Sanat Bienali Dostluk ve Barış Ödülü (Gümüş Madalya)

Ayrıca, Can Yücel'in "Rengâhenk", Ahmet Oktay'ın "Sürgün",

Gülseli İnal'ın "Sulara Gömülü Çağrı " isimli şiir kitaplarını özgün üslubuyla resimledi.

Burhan Uygur ve Kapı

O'ndan

"Geçenlerde bir gece silahlar patladı gözlerimin önünde. Artık geceleri sokağa çıkmak istemiyorum. Ya ölürsem diye düşünüyorum. Ölürsem, İstanbul'un sokaklarını, bahar ağaçlarının çiçeklerini göreme m bir daha. Ölürsem kırmızı ile yeşili birbirine katamam sonra."

**

"Sanatçı para istemez. Sanatçı hava ister, nefes alacak, su ister içecek, göz ister görecek. Ve tümünden de öte alkış ister. Toplumun onu görmesini ister. Sanatçı eseri para ettiği zaman sevinir. Ama cebine para gireceği için değil, eserinin kıymeti takdir edildiği için sevinir."

**

"İnsanın kafasının içindekileri çizmeye çabalıyorum. İnsanın içinden çıkamadığı sorunların resmini çiziyorum, insanın bilinçaltındaki dertlerine fırça atıyorum, ideolojiyi çizmiyorum. Ama benim resimlerime bakanlar, isterlerse insanların sorunlarını görebilirler."

**

"Klee'yi, Lautrec'i, Van Gogh'u severim. Ancak seviyorum diye, onlar gibi resim yaparsam, ben, ben olmam ki. Empresyonistleri ve expresyonistleri beğenirim. Ama beğeniyorum diye onların izlerini taşırsam, ben ben olamam ki. Sanatçı eğitiminin ve görgüsünün verdiği izleri taşır. Ancak fırçası benliğini bulduktan sonra bu izlerin görünenlerini silmek zorundadır. Bazen bir tuvalde ufak bir mavi, başka bir tabloda sıyalı bir gölge, eskilerden kalmıştır. Sanatçı bu mavilerin gölgelerin üstüne kendi özünden gelenleri eklemelidir."

**

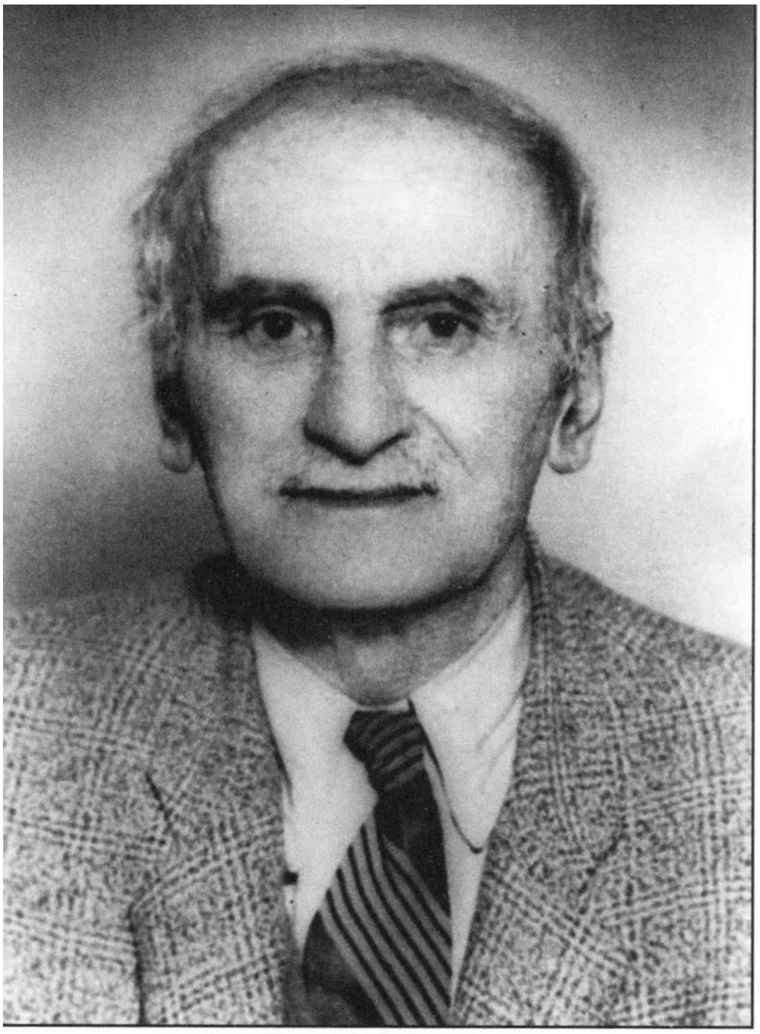
"Bir tablomdan elime yedi bin lira kadar para geçmişti.

Eminönü'nden motor tuttum. Önce Haliç'in ortasından gittik Eyüp'e kadar. Sonra mavnaların arasında dolaştık saatlerce Karaköy'e dönerken, güneşlerin en kırmızısı Yeni Cami'nin minareleri arasından batıyordu, işte ben buna yaşamak derim. Sanatçı görmezse, duymazsa, işitmezse nasıl çizer, nasıl boyar?"

**

"Güzel Sanatlar Akademisini 7,5 yılda güç belâ bitirdim. Burs kazanmak için Devlet sınavına girdim. Resim barajından tam not aldım, ancak yazılı soruları cevaplayamadım. Avusturya hükümeti bana burs verdi. Daha sonra Amsterdam 'da açık hava sergilerimi açtım."

Kaynak: 14 Ekim - 12 Kasım 1993-YAPI KREDİ KÜLTÜR MERKEZİ

70'li yaşlarda

CANSIZ HOCA

Hzl. Mehmet GÜNAYDIN

1. Yetiştiği Sosyal ve Kültürel Çevre

Mustafa Cansız, 1311/1895 yılında Trabzon'un Dernekpazarı ilçesinin Kondu Mahallesi'nde dünyaya geldi. Dernekpazarı, 1925 yılında Kondu adıyla Of ilçesine bağlı bir bucak idi. 1948 yılında Çaykara'nın Of'tan ayrılarak ilçe olmasıyla birlikte buraya bağlanarak köy statüsüne dönüştürüldü.[9] Ancak duyulan ihtiyaç üzerine 1956 yılında yeniden teşkilatlı nahiye haline getirilmiştir. Daha sonraki yıllarda bağlı olduğu ilçeye yakınlığı gerekçe gösterilerek adlî teşkilat ve hizmet birimleri kaldırılıp teşkilatlı bucak durumuna son verilmiştir. Dernekpazarı, 10 Mayıs 1990 tarihinde müstakil ilçe oldu. Bugünkü

[9] Çaykara'nın ilçe olmasında Mustafa Cansız'ın rolü olduğunu belirtmek isteriz. Bu konuda ileride bilgi vereceğiz.

Dernekpazarına *"Kondu Altı"* denilirdi. Çünkü Kondu, merkezden dört kilometre yukarıda olan köyün adıdır. Nitekim şu anda Kondu, ilçenin bir mahallesi durumundadır. Kondu'nun Dernekpazarı adını almasının sebebi, her Cumartesi günü burada kurulan pazardan dolayıdır. Bu gün ilçe Merkez (Dere), Kondu, Güney, ve Yenicami adlı dört mahalleden oluşmakta olup, ilçeye bağlı on köy bulunmaktadır.[10] Şu hususu önemle ifade etmemiz gerekir ki, Çaykara ve Dernekpazarı ilçeleri daha önce Of ilçesine bağlı idiler. Bu itibarla yörenin tarihi dokusundan bahsederken Of, Çaykara ve Dernekpazarı ilçelerinin birlikte değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Şakir Şevket, *"Trabzon Tarihi"*[11] adlı eserinde *"Of Kazası"* başlığı altında yörenin tarihi hakkında bilgiler vermektedir. Hayatını araştırdığımız Mustafa Cansız da *"Of Kazasının Umumî Tarihçesi"* adlı makalesinde yöre ile ilgili önemli bilgiler vermenin yanında Şakir Şevket'in verdiği bilgilere de dikkate değer eleştiriler getirmektedir.

Şakir Şevket, "Of' adının, yılan anlamına gelen Yunanca ofis kelimesinden geldiğini, çünkü Of'un yollarının kıvrım kıvrım olduğunu belirttikten sonra Of'ta çıkan bir isyandan dolayı Trabzon valisinin isyanı bastırmak için on bin kişilik bir kuvvetle yöreye gittiğini ancak yollarının sarp olması nedeniyle bir netice alamadan döndüğü ifadesine yer vermektedir.[12]

Cansız, Şakir Şevket'in verdiği bu bilginin tenkite değmeyecek kadar zayıf olduğunu belirterek şu görüşlere yer vermiştir: *"Of kelimesinin de Trabzon tarihinin Yunanca yılan demek olan (Ofis) den çıkarması, buna sebepte Of yollarının yılanvari olmasını göstermek, tenkide değmeyecek kadar zayıftır. Böyle olsa Karadeniz 'in batı sahili, birkaç yer istisna edilirse hepsinin adı Of olmak icap eder. Çünkü hepsi Of gibi yamaçtır; hepsi Of gibi arızalıdır. Esasen bugün için iştikak usul ile tarih yapmak ilmi olmaktan uzak kalmıştır. Kalmasa da bu iştikak Türkçe'de de olabilir. Nasıl ki Amasya müverrihi Hüsamettin (Ofa), (Hopa) yı Opodan çıkarmışsa."*[13] Cansız'ın bu tenkidine biz de katılıyoruz. Zira doğu Karadeniz sahili coğrafi konumu bakımından büyük çoğunluğunun dik ve yamaç olduğu bi-linen bir husustur.

Şakir Şevket, Of halkının hicri dokuz yüz altmış tarihine kadar tamamının Rum milletinden olduğu ve ahalisinin hala Rum dilini konuştuğunu aktarmaktadır. Bölge (Of, Dernekpazar ve Çaykara) Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon'u fethinden iki yüz sene(!) sonra yani hicri 960 (M.1553) yıllarında İslâm'la şereflendi. Maraş ulemasından Osman Efendi namında bir zat Bayburt yoluyla her nasılsa yöreye düşerek kendisine biraz baskı olunmuş ise de doğru yolu göstererek en saygın papazlarını hidayete erdirme başarısını göstermiş ve böylece yöre halkının ve papazların çoğunluğu İslâm dinine girmiştir.[14] Bu konuda Cansız şu ifadelere yer

---

[10] Düzenli, "*Yeni ilçe: Dernekpazarı"*, 13.; *En Son Bilgilerle Şirin ilçemizi Tanıyalım,* 35.

[11] Şakir Şevket'in *Trabzon Tarihi* adlı eseri tamamıyla ilmi olmaktan uzak ise de tarihi bir vesika sayılacak kadar değer taşıdığı belirtilmektedir. Osmanlı Müellifleri'nin yazarı Tahir Bey de Şakir Şevket'in tarihleri ve kendilerini Osmanlı Müelliflerin'e konulmayan isimler arasında anmıştır. Bkz. Akbulut, *Trabzon Şairleri,* 59.

[12] Trabzonlu Şakir Şevket, a.g.e., 96, 97.

[13] Cansız, *"Of Kazasının Umumî Tarihçesi",* 11-14. Of adının nereden geldiği konusunda bilgi içn bkz. Karagöz, *Trabzon Yer Adları,* 165.

[14] Trabzonlu Şakir Şevket, a.g.e., 99.

vermektedir:

''Trabzon tarihinde Şakir Şevket'in (400 sene mukaddem Müslüman olan Oflular Rum milletinden idi.) sözünden çıkarmak yanlıştır. Çünkü Osmanlı alimleri gibi müverrihleri de (Millet) kelimesini din yerinde istimal ederlerdi. Bu sözüyle Şakir Şevket Oflular Hristiyandı demek istemiştir. Bu gün Of'un birkaç köyünde konuşulan Rumcadan ötürü bu köylerin Rum olduğu hükmünü çıkarmak, birincisinden daha az hatalı değildir. Of ta konuşulan Rumca'da Türk dili unsurları Rumca'dan çoktur. Bu köylerde konuşulan bu dilin milli bir dil olmadığı muhakkaktır. Yunan tarihinin bu yoldaki iddialarını kendi arkadaşları bozmaktadır. (Militios) şehrinden ayrılan birkaç muhacirin Karadeniz sahillerini doldurması aklın alacağı bir şey olamaz. Milâdî 500 yıl önce, on binlerin ric'atını tasvir eden (Anapasis) adlı kitabında (Eksenofon) Trabzon'da dillerini anlamadığı yerlilerle karşılaştığını söylüyor. Bu filozofun bize verdiği bu hakikat, Yunan efsane tarihinin en kesin cevabıdır. Yine bunu teyit edecek milattan sonra (Savayuvadis) in Pontus tarihindeki: Rumlar Sürmene'nin sahilinde, Türklerde dâhilinde bulunuyorlardı sözüdür. Bu eserde takriben miiâdî 13'üncü asırda yazılmıştır. Of un Rumca konuşan köylerinin çoğu ise sahilden 30 kilometre dâhile yanaştıktan sonra görülmeğe başlar. Demek isteriz ki bu köylerde Rumca'nın konuşulması Hristiyanlığın gelmesi ile başlamıştır. Nasıl ki Oflular Müslüman olduktan sonra bir biri ile kadınlar da dahil olmak üzere Arapça konuşacak kadar bu din dilini öğrenmişlerdi, medreselerin de çoğu bu köylerde bulunmuş olduğu gibi Of hocalarının da yüzde 95'i bu köylerden yetişirdi. Bu köyler halkının esasen Türk olduklarını ispat edecek Türk adetleri öteden beri Of'ta Türkçe söyleyen köylerden daha çoktur. Bu köylerin hele kadınlarında yabancılara ocaktan ateş vermemek âdeti kadınların Türk Şamanîliğinin ateşe karşı gösterdiği saygının bir tezahürü sayılabilir. Bunların sevgili babasından, sevimli çocuğundan öldükten sonra çok tiksinmeleri yine Türk Şamalığından kalan bir izdir. Yine gelin, güveyin ilk gece odalarına yemek için ekmek, tuz, son zamanlarda bal koymak bu köylerde Türklüğü yaşatan Şamanîlik tezahürüdür. Yine bu köylerdeki kadınların ilkbaharda parlak bir güneş altında tepeler üzerinde toplanıp eğlenmeleri, doğurma ilâhesi (Ayzit)e Şamanlar/n yaptığı ayindir ki bugün gayesi unutulmuş fakat kendisi yaşıyor. Bu kadar istihaleye uğrayan birkaç Türk'ün de Türklüğünü yaşatıyor.

Bu nokta üzerinde hayreti çeken bir olay da insanların ölmeye, öldürmeye sürükleyen bir mesele din değiştirmesi olduğu halde Oflular hiçbir tazyik görmeden Maraşlı bir Türk âlimi olan Osman Efendinin kimsesiz, yardımcısız Of'un en mutaassıp papazlarla dolu olan bir yerinde ansızın kendini gösterip günlerce samimi bir hava içinde, dinî münakaşalardan sonra Maraşlı din âliminin teklifini Ofluların candan kabul etmeleri bunların da cemi yürekli bir Türk olmalarından başka neye verilebilir? işte tarihte tazyiksiz Müslümanlığı kabul eden Selçuk Türklerini görebiliyoruz. Yine bunlar da Türklere ait masallar Türkçe söyleyen köylerden daha çok göze çarpar. Hepsinden biri bu köylerin herhangi bir semtinde bulunan bir mağara, bir taş oyuğu Dede Korkut masalında okuduğumuz (Tepegöze) mezar olarak gösterilir.

*Şu ön sözlere etnoğrafik ve etnolojik tetkikler ilave edilirse bunlardan çıkarılacak sonuç Of halkının Türk olmasıdır.*89

Bunların Trabzon'un fethinden sonra Of'a yerleşenleri Çepni, ondan önce yerleşmişlerin de Kaşkârlı Mahmut'un büyük eserinden anlaşılacağına göre (Peçenek) olmasıdır,[15]

---

[15] Cansız, a.g.m., 11,12.

Cansız'ın aktardığı bu bilgiler elbette tenkide açıktır. Ancak İlmî kriterleri gözeterek yaptığı değerlendirmeleri önemsediğimizi belirtmek isteriz. Yaptığı bazı tespitler günümüz araştırmacıları tarafından da dile getirilmektedir. Ancak, Cansız'ın bu makalesini kaynak olarak göstermedikleri dikkate alınırsa bu çalışmadan habersiz oldukları söylenebilir.[16]

Trabzonlu Şakir Şevket'in Of'un Müslümanlaşması ile ilgili verdiği tarihlerde çelişki olduğu görülmektedir. Fetihten iki yüz sene sonra ifadesi doğru ise, Of'un Müslümanlaşması 1650'lı yıllara tekabül etmesi gerekir. Eğer Hicri 960 tarihi doğru ise, bu da 1553 yılına rastlar ki, kanaatimizce doğru olan da budur. Şu halde Trabzon'un fethinden iki yüz sene sonra değil, yüz sene sonra denmesi gerekirdi ki hicri 960 tarihi bunu açıkça ortaya koymaktadır.

Yörenin Türkleşme ve İslâmlaşması 16.yüzyılın ikinci yarısından itibaren gerçekleşmiştir. Bunun gerçekleşmesine en önemli katkıyı sağlayan kişinin Maraşlı Osman Efendi olduğunu söylememiz mümkündür. Osman Efendi Maraş'taki Saçaklı ailesindendir. Maraş'ta yetişip ilim tahsil etmiş, zamanın müderris ve ilim adamlarından eğitim almıştır. Haşim Albayrak'ın "Of Çaykara" adlı eserinde Osman Efendi'nin Kahramanmaraş'ta evliyaullahtan sayılan merhum Saçaklızade Mehmet Efendi'nin kardeşi olduğu söylenmektedir.[17] Ancak bu bilginin doğru olmadığını belirtmek isteriz. Çünkü Kahramanmaraş'ta Saçaklızade Mehmet Efendi diye bilinen meşhur kişinin vefat tarihi 1145/1732 olması, bu âlimin Osman Efendi'den yaklaşık iki asır sonra yaşadığını göstermektedir. Dolayısıyla bu bilgi inandırıcı olmaktan uzaktır." Albayrak, aynı hatayı *"Of'a İslâmiyeti Yayan Maraşlılar"*93 adlı makalesinde de tekrarlamıştır. Bununla birlikte iki âlimin de Saçaklızadeler soyundan olduğu söylenebilir.

Yörenin tarihi ile ilgili dikkate değer çalışmaları bulunan M. Hanefi Bostan, arşiv kayıtlarında Maraşlı Şeyh Osman Efendi ile ilgili bilgilere rastlanmadığını, bununla birlikte O'nun Çaykara bölgesine gelmediğinin söylenemeyeceğini ifade ettikten sonra, yörede yaşa-yan halk arasında nesilden nesile aktarılan Osman Efendi ve kardeşleri ile ilgili kuvvetli rivayeti inkar etmenin veya görmezlikten gelmenin mümkün olmadığını vurgulamaktadır. Bununla birlikte Osman Efendi ve kardeşlerinin yöreye İslâmiyet'i yaydıkları rivayetine ihtiyatla yaklaşmaktadır. Zira bölgede Müslümanların artışının Osmanll Devleti'nin değişik sancaklarından gelen Müslüman Türklerden kaynaklandığını ortaya koyduğunu belirtmektedir.[18] Aynı yazar daha sonraki bir çalışmasında verdiğibilgiler şöyledir: *"Bayburt'un Türklerin eline geçmesinden, özellikle 1243 Kösedağ Savaşından sonra Müslüman Türklerin bölgeye gelmeye başladıkları anlaşılmaktadır. İlk İskan olunan halkın askeri görevlilerden oluştuğu, bugün yeri bilinmeyen Of kalesi muhafızlarının bunlardan olması lazım geldiği, hatta Solaklı ve Baltacı dere adlarının bu sebeple isimleştiği öne sürülmektedir. Bölgenin İslâmla tanışması hakkındaki rivayetler birkaç kitabî kaynakta yer*

---

[16] Henüz yeni yayınlanan Geçmişten Geleceğe Çaykara Dernekpazarı isimli eserde M. Hanefi Bostan'ın oldukça hacimli diyebileceğimiz "Çaykara ve Dernekpazarı Tarihi" 17-94 adlı makalesi yayımlanmıştır. Adı geçen makale, yazarın daha önce yöresel dergilerde yayınlanan makalelerinin genişletilmiş şekli olduğunu belirtmek isteriz. Bu çalışmada Cansız'ın kaynak gösterildiğine rastlayamadık. Ansiklopedi tarzında ve büyük uğraş verilerek hazırlanan Geçmişten Geleceğe Çaykara Dernekpazarı adlı eserde emeği geçenlere teşekkürü borç bilirim, ileriki çalışmalarında Cansız Hoca'ya da yer verilmesini ümit ediyorum. Zira yöremizin ünlüleri arasında Cansız'ın ilk sıralarda yer alması gerektiğine inanıyoruz.

[17] Albayrak, a.g.e., 161

[18] Bostan *"XV-XVI. Asırlarda Çaykara'da İslâmiyet ve Maraşlı Şeyh Osman Efendi"*, 21.

*almışsa da arşiv malzemesine aksetmiştir.*95 *Bunlardan en meşhuru ve en çok bilineni Maraşlı Selçukîzade Osman Efendi ve torunlarının Of'ta İslâmî yaydıkları ve bunu ihtida etmiş papazlar aracılığıyla gerçekleştirdikleridir. Bu İslâmlaşmanın tarihi XVI. asrın ortalarından itibarendir. XVII. yüzyıl sonlarından itibaren bölgede bu yöndeki gelişmeler son şeklini almıştır. Of ve civarı daha az göç almış görünmektedir. Bölgenin coğrafyasıyla bu doğrudan ilgilidir." Bostan, Saçaklızade Osman Efendi ile ilgili kuvvetli rivayetin olmasını belirtmesine rağmen Geçmişten Geleceğe Çaykara Dernekpazarı adlı eser için yazdığı "Çaykara ve Dernekpazarı Tarihi" adlı makalesinde bu kuvvetli rivayete yer vermemesinin izahı mümkün gözükmemektedir.*

Of ilçesi ve özellikle Çaykara'nın Paçan (Maraşlı) Köyü ve çevresinde derin izler bırakan Osman Efendi Hicri 960, milâdî 1552-1553'lü yıllarda vefat etmiş ve köy camii önünde türbesi yapılmıştır. Paçan Köyü bu yüzden Maraşlı adını almıştır. Yakın zamanda cami ve çevresi ile birlikte Osman Efendi'nin kabri de yeniden düzenlenmiştir. Maraşlı Osman Efendi ile ilgili değişik rivayetler söz konusudur. Bu rivayetler içerisinde kabul gören husus, yörenin Maraş'tan gelen üç kardeş ve özellikle Maraşlı Köyü'nde metfun bulunan Osman Efendi tarafından Müslümanlaştırıldığıdır. "Osman Efendi'nin din âlimi olmasının yanında "feyz-i batini ashabından" yani tarikat şeyhi olduğu, bu nedenle "Şeyh Osman Baba" olarak da anıldığı bilinmektedir." [19] Buradan hareketle şu hususu belirtmek isteriz: Bilindiği üzere Müslüman Türkler, bir beldeyi fethettikleri zaman oranın halkına din değiştirme konusunda bir baskı yapmamışlardır. Çünkü "dinde zorlama yoktur" anlayışı İslâm dininin en önemli prensiplerinden biridir. 'Nitekim Of kazası civarında İslâm dininin yayılması için zorlama ve şiddet hareketleri olmamıştır. Hristiyanlar Solaklı ve Baltacı derelerinde dinlerini, dillerini, adetlerini ve kiliselerini korumuşlardır.' " Ancak yöre halkına İslâm dinini tebliğ etmek için dini iyi bilen derviş ruhlu insanların gönderildiği de bir vakıadır. Bu âlim ve derviş ruhlu insanların gerek yaşantı ve gerekse İlmî kişiliğiyle halka örnek oldukları bir gerçektir. Biz, Maraşlı Saçaklızade Şeyh Osman Efendi'yi böyle bir görevi yüklenen kişi olarak görüyoruz.

Şakir Şevket'in verdiği bilgilerden, Maraşlı Şeyh Osman Efendi'nin yörenin Müslümanlaştırılması için büyük gayret sarf ettiği ve bundan dolayı çeşitli sıkıntılara maruz kaldığı anlaşılmaktadır. Allah'ın kendilerine yardım ettiği doğrudur. Ancak bunun yanında Osman Efendi'nin güçlü bir din âlimi olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim yörenin en saygın papazlarıyla dinî konularda münazaralar yapmış ve onları ikna ederek Müslüman olmalarını sağlamıştır. Bu öyle kolay başarılabilecek bir iş değil, güç ve sabır isteyen bir durumdur. Saçaklızade Osman Efendi ehlisünnet çizgisinde olup, bu bölgeye Sünnî İslâmlığı yaymıştır. Bu itibarla yerleştirdiği Sünnî İslâm çizgisi tarihi süreç içerisinde muhafaza edilmiş ve yakın tarihe kadar bölgede yetişen din âlimlerinin ülkemiz genelinde bir ağırlığının olduğunu belirtmek isteriz.[20]

Çaykara ilçesinin eski adıyla Paçan, yeni ismiyle Maraşlı Köyü'nde metfun bulunan Osman Efendi'nin mezar taşına hayatını araştırdığımız Mustafa Cansız'ın yazdığı mısralar şöyledir:

"Of'a imanı, İslâm'ı getirdi

Kemalin membaı Maraşlı Osman

---

[19] Bostan, a.g.m., 18-21.

[20] Günaydın, *"Saçaklızade Şeyh Osman Efendi"*, 62,63.

Ne kudsî kudrete malikti hayret!

Boyun eğmişti bir görmede ruhban

Dokuz yüz altmış idi hicri yıllar

O'nu rahmetlere gark etti Rahman."

Geçmiş yüzyıllarda Of-Dernekpazarı ve Çaykara'nın ilim seviyesi o günün şartlarına ve memleketin diğer bölgelerine göre çok yüksekti. Bu bölge ülke çapında meşhurdur. Nitekim 1869 Trabzon vilayet Salnamesine göre, bütün vilayette bulunan 397 medresenin 350'si yalnız Of'ta, 11 'i Trabzon merkez ilçede, 11 'i Vakfıkebir'de, 1 'i Akçaabat'ta, 8'i Sürmene'de idi. Geri kalanlar diğer kazalardadır. Bu medreseler yüksek tahsil kurumlan olduğu için öğrenim için başka bölgelerden bu kurumlara gelinirdi. Bu sayıma göre vilayetteki medreselerin %90'ı Of'ta bulunmaktaydı. Aynı şekilde seksen iki müderrisle vilayetteki müderrislerin % 80'ine, 2364 öğrenci ile tüm öğrencilerin %70'ine sahipti.[21]

Aynı salnameye göre, Trabzon merkez sancağında toplam 615 okulun olduğu ve bunların 191 'inin, yaklaşık dörtte birinin, dönem sancağının en kalabalık yeri olan Of'ta bulunmakta idi. 1914 yılına ait İstanbul Şeyhülislâmlık arşivlerinde Of'ta 69 medrese, 69 müderris ve 1490 öğrenci olduğu belirtilmektedir. O tarihlerde Çaykara, Kadohor adı ile Of'un bir bucağı olduğundan oradaki medrese ve müderris sayısı da Of'a dâhildir. Hâlbuki Trabzon dâhil olmak üzere tüm kazalarında 8 medrese vardı. Bu rakamlar açıkça göstermektedir ki, Of kazası Osmanlıların sayılı ilim merkezlerinden biri idi.[22] Haşim Albayrak'ın salname ve Şeyhülislamlık arşivlerine dayanarak verdiği bilgilerde izah edilmesi gereken noktalar olduğu görülmektedir. 1869 tarihinden 1914 yılına kadar geçen 45 yıllık zaman içerisinde medreselerin sayısının 350 den 69'a nasıl düştüğünün aydınlatılması gereken bir husus olduğunu belirtmek isteriz. Ancak bütün bu veriler, bölgenin bir ilim merkezi olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

"Çaykara'nın Maraşlı Köyü'nden, Beşir oğlu İbrahim isimli bir ilim erbabı, Koldere Mahallesi'nde 1695'te 75 kuruşa bir arazi ve 40 kuruşa bir arsa satın alır. Fakat daha sonra kendisinin ilim tahsili için İstanbul'a gitmesi üzerine, eski mal sahibi, iki yalancı şahit göstererek sattığı mülkleri mahkeme kanalı ile geri almıştır. Ancak ulemadan İbrahim'in müracaatı üzerine, mahkeme 1699 yılında aldığı kararla bu yanlışı düzeltir. Bu resmi belge, bundan 300 yıl önce Çaykara'dan ilim tahsili için zamanın başkenti olan İstanbul'a gidildiğini göstermektedir. Yine aynı köyden bir âlimin kazaskerlik makamına yükseldiği bilinmektedir ki, Şeyhülislâmlığın iki ana kolu olan Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği o devrin en yüksek makamlarından biridir."[23]

Yörenin Cumhuriyetten önceki din âlimi yetiştirme özelliği Cumhuriyet kurulduktan sonra da devam etmiştir. Özellikle 1930 -1950 yılları arasında din eğitimi ve öğretimine getirilen kısıtlamalar, yörenin coğrafi konumu ve din bilginlerinin çokluğu nedeniyle din öğretiminin sürdürüldüğünü görüyoruz. Hayatını kitaplaştırdığımız Kıraat âlimi merhum Mehmet Rüştü

---

[21] Albayrak, a.g.e., I, 66-67.

[22] Albayrak, a.g.e., I, 66-67.

[23] Ağıralioğlu, *"Çaykara ve Eğitiminden Kesitler",* 19.

Aşıkkutlu'nun 1936 yılında, bizzat Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu Mustafa Kemal ATATÜRK'ün önerisiyle Diyanet İşleri Başkanlığınca kendilerine Kur'an Kursu açma izni verilmiştir. Aşıkkutlu'nun özellikle 1950'li yıllardan sonra din görevlisi ihtiyacını karşılayan elemanları yetiştirmesi takdire şayandır. Ayrıca merhum Haşan Rami Yavuz'un da din görevlisi yetiştirme konusundaki gayretleri zikretmeye değerdir.

"Of-Dernekpazarı ve Çaykara bölgesi, bir diğer ifadeyle Solaklı vadisindeki insanların eskiden beri öğrenmeyi seven ve ilme meraklı oldukları bilinen bir husustur. İlim ve irfan sahibi bu insanların başka bazı meziyetleri daha vardır. Genellikle çalışkan, dürüst, güzel ahlaklı, dindar ve zekidirler. Bu meziyetlerin bölge insanında toplanma sebepleri içinde kalıtım, aile, sosyal çevre, bölgedeki insan faaliyetleri, nüfus hareketleri, topografya ve iklimin yanında eğitim kurumlan da sayılabilir. Bütün bu sebeplerin tarihi gelişimi ve sosyal yapısı, konunun uzmanlarınca incelenmesi faydalı sonuçlar ortaya çıkarabilir"[24] düşüncesine katılıyoruz.[25]

Mustafa Cansız'ın doğduğu Kondu Köyü bir ilim merkezi olup, önemli diyebileceğimiz bir medreseye sahipti. Bu medresenin on bir odası vardı. Mustafa Cansız, hocası *"Gargar"*lâkaplı Muhammed Müslim Efendi'den[26] burada okumaya başladı.[27] Ayrıca Ahmed Ziyaeddin Gümüşhanevi'nin[28] meşhur haleflerinden Yusuf Şevki Efendi de bu köylü olup yörede önemli bir ağırlığı vardı. Nitekim bu medresede görev yapan Efendioğlu[29] Müderris Ali Şakir Efendi ile aralarında her ne münakaşa geçmiş ise O'nun bu medresedeki görevine son vermiştir. Ali Şakir Efendi daha sonra Gürpınar (Mapsino) medresesine müderris olmuş, ancak Yusuf Şevki

---

[24] Ağıralioğlu, a.g.m., 19.

[25] Bu konuda A. Türker'in *"Yöremizde Dinî Eğitiminin Tarihi ve Arka Planı"adlı makalesi dikkat çekicidir.*

[26] Gargar Muhammed Müslim Efendi, Çaykara'nın Merkez Kadohor mahallesinde 1851 yılında dünyaya geldi. Çaykara'nın en meşhur din âlimlerindendir. Farsça ve Kelam ilminde ihtisas sahibi idi. Çaykara Camii'nde imamlık, evinde de müderrislik yapmıştır. 1940 yılında vefat eden Müslim Efendi'nin kabri Çaykara merkez Camii altındadır. Bkz. Kaban, *Haşan Rami Efendi ve Çaykara Sosyo-Kültürel Hayatına Etkileri,* 27; Haşim Albayrak, a.g.e., I, 75. Gargar Müslim Efendi ile ilgili olarak Ahmet Cemal Uygun bize şu bilgileri aktardı: Gargar Müslim Efendi'yi çok iyi tanıdığım gibi babamın da ahbabı idi ve bize de çok gelirdi. Mustafa Cansız'dan hocası ile ilgili şunları dinledim: "Gargar Müslim Efendi'oten çok seneler okudum. Onu için tekin biri değil derler ama ben onda bir şey görmedim. Hatta çok defalar hocayı akşam yatırır, ondan sonra talebe arkadaşlarla seyirlere giderdik. Sabahleyin gelirdik. Hoca'nın bir şeyden haberi yok. Bana hitaben "Cansız şu dersi ver" derdi. Hâlbuki ders filan çalışmış değiliz." Cansız Hoca'nın oğlu Nihat'tan dinledim. "Cansız, hocasına çok hürmet ederdi. Hocası da O'nun evine gelirdi. Bir gün baktılar ki Müslim Efendi geliyor. Beyaz binişi vardı onunla gezerdi. Cansız'ın eşi Hatice Hanım oğluna, "Nihat, baksana hoca geliyor. Baban da yok ne yapacağız." "Ne olacak ağırlarız." Ağırladılar. Elbisesini değiştirdiler, yedirdiler. Kayınvalidem, "Cansız da yok" dedi Müslim Efendi'ye. Müslim Efendi: "Biraz sonra gelir" dedi. Gerçekten de akşamleyin Cansız geldi. O günkü şartlarda Cansız'ın Trabzon'dan geleceği haberini alması mümkün değildi. Sabaha kadar hocasıyla sohbet ettiler. Yani keramet sahibi olduğunu söylemiş."

[27] Cafer Cansız

[28] Gündüz, *"Ahmet Ziyauddin Gümüşhanevi", DİA,* 14, 276.

[29] Bilgi için bkz. Yıldırım, *"Kondulu Yusuf Şevki Efendi",* 572-576.

Efendi O'nu oradan da çıkartmıştır. Ali Şakir Efendi buradan çıktıktan sonra Sürmene'nin Asu beldesine gitmiş ve müderrisliğini orada sürdürmüştür.[30] Bu iki âlim arasında geçen meselenin gerçekte ne olduğunu bilemiyoruz. Yalnız Yusuf Şevki Efendi'nin yöredeki etkinliği düşünüldüğünde Ali Şakir Efendi'nin tarikatlara karşı bir tutum içerisine girdiğini akla getirmektedir.

Şu halde yörede medrese geleneğinin yanında tasavvufî yönü öne çıkan âlimlerin ağırlığının olduğu görülmektedir. Nitekim Yusuf

Şevki Efendi'nin vefatından sonra, damadı Ferşat Efendi'nin[31] tasavvuf ağırlıklı diyebileceğimiz bir din eğitimi faaliyetini yürütmüş ve çok önemli bir üne sahip olmuştur. II. Abdülhamid döneminde tarikat önderlerinin önemli bir güce sahip oldukları bilinen bir husustur. Yusuf Şevki Efendi ve daha sonraki dönemlerde özellikle Of-Çaykara-Dernekpazarı yörelerinde yayılmaya başlayan Nakşibendîlik tarikatına karşı bir kısım âlimler tarafından kuşku duyularak eleştirilerde bulunulduğu anlaşılmaktadır. Bu eleştirilerin ortadan kaldırılabilmesi için Yusuf Şevki Efendi bir risale kaleme almıştır. Bu oluşumlara sıcak bakmayan Cansız'ın yöredeki tarikatlarla ilgili değerlendirmesi şöyledir: *"Oflular vaktiyle medresenin hâkimiyeti altında akide itibariyle ehlisünnet kalmışlar, Of'a Şiilik, tekke girmemiştir. Of'ta 70 medrese mevcut iken Of'ta bir tekke yapılmamıştır. Oflular dindar olmakla hiç de mutaassıp* [32] *değildirler. Burada tarikatlardan ilk defa Nakşibendîlik Erzurum'dan, sonra da Abdülhamit devrinde İstanbul'dan getirilmiştir. Bu tarikatın da burada tutunabilmesi medrese ile bağdaşabilmesindendi. Nakşîlikten başka tarihte burada hiçbir tarikata yer verilmediği gibi bu tarikatın son mümessilleri de sona ermiştir. Bu gün bu tarikata bağlılığın kalmadığı söylenebilir.*"[33]

Ancak yörede Nakşibendîliğin Hâlidî kolunun bir anlamda günümüze kadar geldiğini söylememiz mümkündür. Nitekim yukarıda adı geçen Yusuf Şevki Efendi'nin oğlu Ali Galip Yücel, vefatına kadar bu geleneği sürdürmüştür. Bununla birlikte bölgenin yoğun göç vermesi nedeniyle bilinen tarikat yapılanmalarının etkisini kaybettiğini söyleyebiliriz.

Genel anlamda müderris ve mutasavvıfların din ile devleti karşı karşıya getirmemek için azami dikkat gösterdikleri gibi meşru zeminde kalarak İslâm'a hizmet etme görevini sürdürmüşlerdir.[34] Mustafa Cansız'ın hocası Müslim Efendi de tarikat yapılanmasına karşı çıkan önemli bir şahsiyettir. Ferşat Efendi'nin Çaykara'nın Yeşilalan (Holayısa) Köyü'nde açtığı tekkede, özellikle kadınlara yönelik yürüttüğü eğitim faaliyetlerinden dolayı Gargar Müslim Efendi, "Ferşat, Yeşilalan'da kerhane[35] açtı"[36] ifadesiyle çok ağır diyebileceğimiz eleştiride

---

[30] Günaydın, *"Kondu'lu Ali Şakir Efendi",* 476.

[31] Bilgi için bkz. Baltacıoğlu, *"Hacı Ferşat Efendi",* 42; Yavuz, *"Ferşat", DİA,* ^ 413,414.

[32] Taassup, "bir kimsenin kendi inancından ve kendince hakikat kabul ettiği görüş ve kanaatten başka olan inanç, görüş ve kanaatlere ve bunları taşıyanlara karşı düşmanlık beslemesi ve onları boğup susturmağa kalkışmasıdır." Bkz. Başgil, *Din ve Lâiklik,* 153. Cansız, mutaassıp kelimesini bu anlamda kullanmıştır.

[33] Cansız, Mustafa, a.g.m., 13.

[34] Yıldırım, a.g.m., 575.

[35] Genelev

bulunmuştur. Bu konuda ileride ayrıntılı bilgi vereceğiz.

Mustafa Cansız, 1921 yılından itibaren bir anlamda köyden çıkmış, Trabzon'da yaşamıştır. Trabzon, kültür açısından önemli bir şehirdir. Özellikle Trabzon Lisesi'nin felsefe ve edebiyat hocaları o gün için çok ileri seviyede olan insanlardı. Cansız, vefat yılı olan 1975 yılına kadar bu çevrelerde kalmış ve uzun yıllar il daimi encümen üyeliği yapmıştır. Ayrıca en yakın çevresi vali, hâkim, savcı, bir diğer ifade ile devletin bürokrat kesimi olmuştur. Öğretmen camiası ile sıkı diyaloğu vardı. Cansız'ın felsefi derinliği mükemmeldi. Yöremizdeki hocaların olaylara felsefi derinlikle bakmaları mümkün değildi. Hocalar genelde köyünde yaşıyordu. Köyde felsefi derinlik olması pek düşünülemez. Cansız Hoca aynı zamanda merakı olan, araştırıp öğrenmek ve bilmek isteyen bir yapıya sahipti. Yani alanını genişletmek istiyordu. Köy insanından farklıydı. Maddeye değer veren bir insan değildi. Ancak maddi seviyesi köylüden daha iyi idi. Bayburt'ta arazileri vardı. Oradan gelen gelirle idare edip hayatını sürdürüyordu. Eğer maddi sıkıntısı olsaydı, "Cansız Hoca" olamazdı. Çünkü geçinmek için çalışmak zorunda olan insanın ilme ve felsefi düşüncelere ağırlık vermesi zordur. Gerçekten de Cansız Hoca'nın boş zamanı çok olmuştur. Bu itibarla sürekli okumuş, düşünmüş ve oluşan fikirlerini etrafına aktarmıştır. Hayatının yetmiş yılı hareketli geçmiştir. Gençlik yılları savaş yıllarına rastlar. Bu yıllar onun için öğretici olmuştur diyebiliriz. Hayat bir biri üzerine gelişiyor, değişiyor ve insanı geliştiriyor, derinleştiriyor ve olgunlaştırıyor. Ortam da elverişli ise ve aynı zamanda alma kapasitesi de varsa, yani doğuştan yetileri varsa o gelişir ve serpilir. Cansız, bu fırsatarı yakalamış ve iyi değerlendirmiştir[116] dememiz mümkündür.

Talebeliğinde zeki ve çalışkanlılığı ile bilinirdi. Yaya olarak yaklaşık on iki saat süren yayla yolculuklarında bile okuyacağı kitapları yanından eksik etmez, insanlar dinlenmek veya horon oynamak için konakladıklarında o bir kenara çekilir ve ders çalışırdı.[37] Yaz mevsiminde Müslim Efendi Limonsuyu civarında bulunan Mahtala yaylasına giderdi. Mustafa Cansız da kendi yaylasına çıkardı. Dersini vermek için hocasının yaylasına giderken yol boyu başını kitaptan kaldırmaz ve bu şekilde dersini yapardı.[38]

Yaramazlıkları nedeniyle Hocası Müslim Efendi O'nu dövmek isterdi. Ancak aldığı dersleri muntazam bir şekilde verdiği için bir türlü dövme imkânı bulamazdı. Mustafa'ya diğer talebelere vermediği zor dersleri verir ve medresenin bir odasına gönderirdi. Arada sırada kapının anahtar deliğinden kontrol edermiş. Bakar ki Mustafa uyumuş. Bunun üzerine, "uyu bakalım, yarın ne olacağını sana sorarım" diye söylenirmiş. Mustafa sabahleyin gelir. Hiçbir talebenin veremediği o dersi açar okur, hocası hayran kalırdı.[39]

Öğrencilik yıllarında derslerde konularla ilgili hocasıyla sıkça tartışırdı. Bundan dolayı, hocası zaman zaman O'nu dersten dışarı çıkarırdı. Ancak meselenin içinden çıkılamayınca tekrar çağırıp görüşlerine başvurmak zorunda kaldığı[40] ifade edilmektedir.

---

36 Ahmet Cemal Uygun, Reşat Baltacıoğlu.

37 Niyazi Güveli, İstanbul, Mülâkat, 15.02.2003.

38 M. Cemal Cansız, Limonsuyu, Mülâkat, 02.07.2003.

39 Cafer Cansız

40 Müslim Efendi, "atın bu gavuru dışarı, çağırın o gavuru gelsin" ifadelerine yer verirdi.

Tahsil hayatını Kondu, Fındıkoba (Mavran) ve Maraşlı (Paçan) medreselerinde tamamlayarak Müslim Efendi'den R.1330, H. 1332, M. 1916 tarihinde icazetname almıştır. **(Belge: 4)** İcazetnamede şu ifadelere yer verilmektedir: *"Allah'u Teala bilgili, şerefli, doğru, değerli Mustafa Sıtkı bin Ahmet Cansız zade lakaplı kardeşime ilmi bilgi ve ilmi davranışlar nasip etmiştir. Bu şahıs alet ilimlerini, şer'i ilimleri ve fıkhı tahsil etmek için bir müddet bu fakirin sohbetine devam etmiştir. Allah önemseyene ve ilmi isteyene verir ve ilmi üstün tutanın sonunu hayır kılar. O benden icazet istedi ve ben defona aktarmakta olduğum şer'i ilimlerden tefsir, hadis ve bu iki ilmi ilgilendiren hususlarda alet ilimlerini ve felsefede hocam (bahr'ul-ulum) zahir ve batın ilimlerin denizi, çeşitli sanat dallarına sahip zamanın kutbu, etrafındakilere yardımcı olan ve Numan Zade olarak bilinen Numan Efendi bin Muhammed el-Kadohorî'*[41] *nin bana icazet verdiği gibi ben de O'na icazet verdim..."*(Belge: 1)

Mustafa Cansız'ın icazetname silsilesi: Muhammed Müslim elOfî, Numan Efendi bin Muhammed el-Kadohorî, Ahmed Efendi bin İbrahim Efendi el-Ofî, İsmail bin Ahmed el-Ofî el-Bacanî, Kasım bin Mahmud el-Kayseri, Osman bin Mustafa el-Akşehir, Seyyid Ömer Harputî, ...an Abdillah es-Serahsî, ... el-İmam Fahreddin er-Razi...el-İmam Muhammed bin Haşan eş-Şeybani... diye devam etmektedir.

Cansız, din bilimleri ile ilgili olarak Müslim Efendi'nin haricinde başka bir hocadan ders almamıştır. Tahsil hayatı boyunca Arapça gramer ilimlerinin yanında fıkıh, tefsir, hadis ve felsefe okumuştur. Farsça öğrenimini kısmen Müslim Efendi, kısmen de Musullulu Abdülgani Efendi'den yapmıştır. Başarısının arkasındaki en önemli unsurun, adeta bitmek tükenmek bilmeyen araştırma ve öğrenme merakının olduğunu belirtmek isteriz.

Kendi gayretiyle kendilerini yetiştirmiştir. Bir anlamda kitaplarla uğraşmaktan başka bir işi yoktu. Evde kitapları açar, devamlı okur ve notlar alırdı. Ara verdiği zaman evdekilere, "niçin bir şey söylemiyorsunuz?" diye sorardı. Bazen evde komşulardan yaşlı kadınlar olurdu. "Ne diyeceğiz? Senin, dinin, imanın, her şeyin kitapların. Evde çoluk çocuğun var mı, onun bile farkında değilsin" diye sitem ederlerdi. O da gülerdi. Eşi Hatice Hanım, zaman zaman şu sözü söylerdi: "Eğer ben ölürsem Hoca ile kimse evlenmesin. Ben evlendim ama O'nun hanımı kitapları." Okumayı seven ve çok okuyan bir insandı.[42] Bir kitabı okumaya başlayacağı zaman "Allah'ım, bu kitabı okumadan canımı alma" diye dua ederdi.[43]

Trabzon İl Özel İdaresi'ndeki 1946 Genel Meclisi üyeleri sicil defterinde Cansız'ın tahsil derecesi "Dersiâm"[44] olarak geçmektedir. Daha önce aktardığımız gibi Cansız, klasik medrese usûlü ile din ilimlerindeki tahsilini tamamlamış ve icazet almıştı. Aldığı bu icazetnamenin usulüne uygun olup olmadığı Diyanet İşleri Başkanlığı Müşavere Kurulu'nca incelenmiş ve

---

41 Kadohor, Çaykara ilçesinin eski adıdır.

42 Remzi Yavuz, bu hatırayı annesinden dinlemiştir.

43 Hüseyin Yüce, Dernenekpazarı, Mülâkat, 23.08.2005

44 Dersiâm olabilmek için medreseden mezun olup icâzet aldıktan sonra bir imtihana daha girmek gerekiyordu. Bu şekilde halka açık ders verme yetkisi olan müderrisler halk arasında oldukça etkili oluyorlardı; hatta onların bu nüfuzlarından zaman zaman devlet de faydalanıyordu. Nitekim II. Mahmud, yaptığı ıslahatları geniş ölçüde dersiamlar vasıtasıyla halka duyurmuştur. Bkz. İpşirli, *"Drsiâm",* DİA, 9, 185.

diplomanın geçerli olduğuna karar verilmiştir. (Belge: 5) Bunun üzerine Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Dairesi, *"Öğrenim derecesinin tespiti istenilen Trabzon Gezici Vaizi Mustafa Cansız'ın Rumî 1330, Arabî, Cemaziyelevvel 1332 yılında Müderris Muhammet Müslim'den aldığı icazetnemeye göre eski ilmiye mesleğine hazırlayıcı mertebelerden geçerek bu yolda yüksek öğrenim görmüş sayıldığını"*onaylamıştır.[45]

Medreseden aldığı diplomaya denklik verilmesine çok sevinmişti. Bildiğimiz kadarıyla Karadeniz sahilinde yetişmiş O'nun gibi bir din âlimi yoktu. Okul görmediğine göre kendi kendini yetiştirmişti. Bu da elbette üstün zekâyı gerektirir.[46] Cansız çok güçlü bir hafızaya sahipti. Ayaklı kütüphane olarak bilinirdi. Yöresinde Arapça ve Farsçayı en iyi bilen kişi olmanın yanında hazır cevaplığı ve zekâsı ile hocaların hocalarıydı.[47]

Gargar Müslim Efendi, talebesi Cansız için "ilmi beni okutur" söylemesine rağmen, zaman zaman O'nu *"Komünist Mustafa"*diye nitelendirirdi.[48] Müslim Efendi *"Kasım Kıroğlu*[49] *ile Mustafa Cansız'ı Müslüman yapamadım"* diyerek öğrencilerinden şikâyetini dile getirirdi. Bununla ilgili bir hatıra şöyledir:

Müslim Efendi bir gün beyaz binişini giymiş, binişinin arkasını toplamış belinin üzerine koymuş ve elleri arkaya bağlı olarak geliyormuş. Birisi ona:

—Efendi bir derdin mi var. Ne düşünüyorsun?

—Var.

—Nedir?

-Allah bana diyecek ki Ya Müslim, sen Cansız Mustafa ile Kıroğlu Kasım'ı niçin Müslüman yapamadın. Ben ne cevap vereceğim?

Öğrencisi Kasım arkasından geliyormuş. Müslim Efendi Kasım'ın geldiğini görmemiş. Bu sitemi duyan Kasım Kıroğlu hocasına şunları söylemiş:

-Efendi, ne biliyorsun Allah sana Müslim diyecek. Yâ gayri Müslim! derse" sen ne diyeceksin?

-Doğru dersin be.[50]

---

45 Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesinin 25 Haziran 1964 Tarih ve 353-1592 sayılı yazısı.

46 Sait Aydemir.

47 Akbulut, a.g.e., 66.

48 Nadire Cansız

49 1306 yılında Çaykara'nın yukarı Kumlu köyünde dünyaya geldi. Çocuk denecek yaşta annesinden sarf ve nahiv dersleri aldı. Bir süre de babası Mustafa Efendi'den okudu. Düzenli medrese eğitimi görerek Of Müftüsü Bakkaloğlu Hüseyin Efendi'den icazet aldı. Öğretmenlik sınavına girip başarıyla imtihanı kazandı. Cumhuriyetin millî eğitim ilkelerini çok iyi özümsedi ve görevini büyük başarı ile yurdun çeşitli yörelerinde sürdürdü. Daha geniş bilgi için bkz. Efendioğlu, *"Öğretmenler Öğretmeni Kasım Öğretmen"*, Sayı: 3.

50 Ahmet Cemal Uygun

Cafer Cansız'ın, Gargar Müslim Efendi ile ilgili bir anısı şöyledir: İstiklâl Mahkemeleri'nin kurulduğu zamandı. Rize'de infazlar yapılıyordu. Camiye geldim. Amcam Cansız Mustafa Efendi de oradaydı. Baktım ki, endişeli ve titriyordu. Sebebi ise, hocası Gargar Müslim Efendi'yi Çaykara'da hapse koymuşlar. Müslim Efendi çok titiz bir insandı. Bazı şahıslar kestikleri hayvanların etlerini Çaykara Camii'nin duvarına asmışlar. Müslim Efendi bu durumu görünce, "hangi gâvur etleri buraya astı. Burası cami mi yoksa kasap dükkânı mı?" Müslim Efendi olumsuzluklarda gâvur tabirini çok kullanırdı.

Bundan dolayı Müslim Efendi'yi şikâyet etmişler ve hapse attırmışlar. Amcam da korkuyor. Haber almak için Çaykara'ya gittim. O sırada baktım ki bir çavuş, Müslim Efendi'nin tahkikatını yapmak için Of'tan geldi. Kosgor Mahmut Efendi'nin evinde kaldım. Sabahleyin döndüm. Dernekpazarı'nın haftasıydı. Dükkânı açacaktım. Amcam Mustafa Efendi birkaç kişi ile birlikte pazarda dolaşıyorlardı. Gördüklerimi O'na aktardım. Daha sonra Of'a gitti. Orada gerekli görüşmeleri yaptıktan sonra mahkemeye çıkartmadan hocası Müslim Efendi'yi beraat ettirtip serbest bıraktırdı. Bundan dolayı Müslim Efendi O'na çok dua ederdi.

1.3. Evliliği

Gençlik yıllarında köyünden bir kızı sevmişti. Ancak o kızı, bir başka şahıs zorla kaçırmıştı. Buna çok üzülmüştü. Daha sonra yine köylerinden Ekşioğulları sülalesinden İsmail Ekşi'nin kızı Hatice Hanım'la evlendi. Ekşioğulları ile Cansızların arası iyi değilmiş. Bundan dolayı kızı düğün yaparak almak isteseydi belki vermezler diye kendileri anlaşıp[51] kaçarak evlenmişler. Normalde Ekşioğulları Cansızlara kız vermezdi. Kendileri anlaşıp kaçtıkları için Ekşi ailesi de bir itirazda bulunmamıştır. Eğer zorla almış olsaydı elbette tatsızlıklar olacaktı.[52] Mustafa Cansız'ın eşinden üç kız, bir erkek olmak üzere dört çocuğu dünyaya geldi.[53] Hatice Hanım çarşaf giymez, manto giyerdi. Hanımı çarşaf giymiyor diye de bazıları Cansız'ın aleyhinde konuşurdu.[54]

Eşi ve çocukları köyde, kendileri ise Trabzon'da ikamet ediyordu. Ancak zaman zaman köye gelirdi. Hatice Hanımın bilinen bir hastalığı yoktu. Vefatından bir hafta önce Trabzon'a gitmişti. Bu esnada tifo hastalığına yakalanmış. Hastaneye kaldırılmış, ancak bu hastalıktan kurtulamayıp genç diyebileceğimiz bir yaşata, 1944 yılında vefat etmiştir. Cansız Hoca, eşinin cenazesini köye getirtmedi. Hiç kimseye haber vermeden Trabzon'da defnetti. Bundan dolayı çocuklarının kendilerine kırgınlığı vardı.[55]

Ansızın eşini kaybetmesi kolay bir hadise değildi. Artık kendileri yalnız kalmıştı. Ancak hayat devam ediyordu. Bu nedenle yeni bir hayat arkadaşı aramaya başladı. Nitekim aşağıdaki mektupta görüleceği üzere başarısız bir girişimin kendilerinde yarattığı ıstırabın sitem cümleleri edebi niteliktedir:

---

[51] Bu anlaşma yörede "uyma" tabiri ile ifade edilir.

[52] Nadire Cansız, ihsan Ekşi

[53] Halide, Nadire, Latife ve Nihat Cansız. Nadire ve Latife hayatta olup diğerleri vefat etmişlerdir.

[54] ihsan Ekşi, Dernekpazarı, Mülâkat, 14.08.2005

[55] Kızı Nadire Cansız

19.10.945 Canan!

Cansız'ın ağarmış saçları taşıyan başına kara duyguların yer almasını yersiz bulmadınız mı? Öğretmen Cemil Bey vasıtasıyla size teklif edilen hayat arkadaşlığının bir takım arkadaşlar tarafından 'lantazi'[56] *tasvir edilmesi, nedense sizin de biraz tatsız bulduğunuz bu konsere pek soğuk bir nida katmaz mı?*

Üç gün önce Almanca öğretmeni Hulusi Bey'den "sizinle aramızda tesis edecek münasebetin" fantazi olacağını duyuşum yok mu? Dimağımı uyuşturdu, havsalamı tutuşturdu. Bu küçük varlığımda buz diyarıyla sahrayı kebiri birleştirdi dersem mübalağaya sapmış sayı lamam. Sizin ince ruhunuz buna tahammül edebiliyor mu? Bu sözlerle alakanızın derecesini kestiremem fakat sizden de şikâyet ediyorum, susamam.

Canan! Temiz, duru isteğim tarafınızdan reddedilebiliyor. Yalnız hissimin kalitesi değiştirilemezdi.

İsteğim müspet cevap verdiniz de biz menfi mi yürüdük, üç aydır adet, hayır diyerek tereddüdün, vesvesenin benzersiz örneğini vermediniz mi? Ben bu orijinal tereddütlerin asıl bir karara bağlanabileceğini beklemekten başka ne yaptım?

Günlerdir bu istifhamların akrep kuyrukları kalbime saplanıyor, biriken şu istifham yekûnları yanlış mı saplanıyor, lütfen anlatır mısiniz? Saygılar...M. Cansız (İmza)[57]

Mektubun içeriğinden anladığımız kadarıyla Cansız, kendilerine hayat arkadaşı olarak seçtiği kişiye dileğinin iletmesi, bir kısım arkadaşları tarafından olması mümkün olmayacak bir hayal olarak nitelendirilmesi ve bu konuda sevgilinin de bazı olumsuz sözlerinin olmasından dolayı büyük bir ıstırap duyduğu anlaşılmaktadır. Bu isteğe sevgilinin bilinen tarzda evet veya hayır demeyip, bu ikisi arasındaki kararsız sözlerin kendilerinde yarattığı huzursuzluğu dile getirmektedir. Kendileri açısından bunun bir hayal olmayıp gerçekleştirilmesi için kararlı olduğunu ifade ederken, ince ruhlu sevgilinin buna nasıl tahammül edebildiğini soruyor.

İlk eşinin vefatından üç yıl sonra ikinci evliliğini gerçekleştirdi. İkinci evliliği şu şekilde olmuştur: Mustafa Cansız'ın öğretmen bir arkadaşı vardı. Arkadaşının vefat etmesi nedeniyle eşi dul kalmıştı. Trabzon Valisi Salim Özdemir Günday'ın arabuluculuğuyla dul kalan Hatice Neriman Hanım ile evlendi. Cansız Hoca, 1947 yılında evlendiği ikinci eşiyle vefatı ettiği 1975 yılına kadar birlikte hayatlarını sürdürdüler. İkinci eşiyle mizaçları bir birine pek uygun değildi. Aynı zamanda eşinin modern bir giyimi vardı. Cansız Hoca bu durumunu pek tasvip etmiyordu. Ancak umumiyetle iyi geçindiler. Hatice Neriman Hanım idare kadınıydı. Cansız, maaşından kendisine bıraktığı harçlıktan geriye kalanını hanımına verirdi. Evin ihtiyaçlarına hiç karışmazdı. Erkeklik tarafı olduğu gibi kendisinin ağa sülalesinden olmasının da bunda etkisi vardı.[58]

---

[56] "Fantezi", hayal gücünün serbest işlemesiyle ortaya çıkan şaşırtıcı fikir, eser, geçici, garip zevk anlamlarına gelir. Bkz. Özön, Türkçe Yabancı Terimler Sözlüğü, 66

[57] Bu mektubu bizimle paylaşan Prof.Dr. Yunus Vehbi Yavuz'a teşekkürü bir borç bilirim. Mektupta adı geçen şahısları araştırma imkânı bulamadık.

[58] Ahmet Cemal Uygun, İhsan Ekşi.

Başkasına yük olmayı istemezdi. Hayatının sonlarına doğru hanımı İstanbul'a gitmişti. Bu esnada damadı Ahmet Cemal Uygun'un yanında kalıyor ve kızı hizmetini yapıyordu. Ancak hanımı İstanbul'dan döndüğü gün valizini toplayarak evine gitti. Kalması için ısrar etmelerine rağmen kabul etmedi. Zira eşinden ayrı olduğunda aralarının açık olduğu gibi dedikoduların yayılmasını istemiyordu.[59]

Kültür açısından Cansız ile hanımı arasında büyük fark vardı. Üvey oğlu Doktor Gündoğdu Sanımer[60]de bunu söylerdi: "Cansız, çok farklı bir dünyanın insanıydı. Annemin O'nu anlaması mümkün değildi."[61]

Giyim kuşamına çok titizdi. Temiz ve ütülü elbise giyinirdi. 1.90 boyunda ve yakışıklıydı. Vücudu ince ancak çok çevikti. Hareketleri çok süratli idi. Trabzon'dan geldiği zaman köy kadınları gizlice bakarlar ve "Mustafa Efendi geçiyor" derlerdi. O da bu denilenleri duyardı. "Yahu bu kadınlar kapılara dikiliyorlar, başka uzun boylu adam görmediler mi?" derdi.[62]

Yemeği az yerdi. Yemekten her zaman aç kalkılmasını tavsiye ederdi ve kendileri de öyle yapardı. Mısır ekmeği ve lahana yemeğini çok severdi. En çok sevdiği yemekten tabağına ölçüsünün dışında iki kaşık dahi koysanız onu asla yemez, bırakırdı. Nimettir, dökülür diye bir endişesi yoktu. Çünkü en büyük nimetin sağlık olduğunu ifade ederdi.[63]

En büyük tutkularından biri tavla oynamaktı. Bunun haricinde başka bir oyun oynamazdı. Tavla oynaması nedeniyle zaman zaman kendilerini şikâyet edenler olurdu. Bir din görevlisinin bunu yapması, dine zarar veriyor algılaması nedeniyle 1965 yılında dönemin Başbakanı Süleyman Demirel'e şikâyet edilmiş, ancak yapılan soruşturmada dilekçeyi yazan kişinin verdiği adreste bulunamaması nedeniyle soruşturmanın kapatıldığı anlaşılmaktadır. Şu halde şikâyet eden kişi kendi adını yazmamış, açıktan şikâyet etme cesaretini gösterememiştir. Çünkü Cansız Hoca'nın alacağı tavırdan çekinmiştir.[64] Tavla oynamanın dinen mahsuru olup olmaması ayrı bir konudur. Ancak halkın meselelere bakışı çok farklı olduğu için bir din âliminin tavla oynamasını kendilerine yakıştıramamışlardır. Cansız Hoca'nın bu tür tutumları nedeniyle şahsına (Cansız-dinsiz) olumsuz bakılmasına sebep

---

59 Ahmet Cemal Uygun.

60 Üvey oğlu Kadın Doğum Uzmanı Gündoğdu Sanımer, mesleğinin haricinde kültüre değer veren bir kişiydi. Aynı zamanda şairdi. Cansız'ın, üvey oğlu üzerinde de büyük etkisi olmuştur. Cansız Hoca ile ilgili olarak Sanımer'le mülâkat yapabil" mek için telefonla görüştüm. "İzmir'de tatilde olduğunu, kendilerine ulaşamayacağımı, ancak İstanbul'a döndüğünde yardımcı olabileceğini" söylediler. Bu telefon görüşmemizden bir ay sonra vefat ettiğini öğrendim. Kendilerini tanımıyordum. Vefatından üzüntü duydum. Çünkü Cansız Hoca ile ilgili en kapsamlı bilgileri kendilerinden alabileceğimi görüştüğüm diğer kişiler ifade etmişlerdi. Telefonda, "Cansız Hoca'nın büyük bir din bilgini olduğunu fakat yöresinde bu anlamda yeterince anlaşılamadığını, hatta olumsuz propagandasının yapıldığını" belirttiler.

61 Sait Aydemir, Ömer Lütfü Odabaşı.

62 Ayşe Cansız, Yusuf Ziya Cansız.

63 Yusuf Ziya Cansız

64 Bu şikâyet mektubunu Cansız Hoca'nın Diyanet işleri Başkanlığındaki şahsi dosyasında gördüm.

olmuştur.

Trabzon'un meydan parkında bulunan manolya ağacının altındaki sohbetleri çok meşhurdur. Sohbetlerine genelde öğretmen camiası iştirak ederdi. Trabzon'da dönemin önde gelen öğretmenlerinden olan felsefeci Topal Fahri lakaplı Fahri Bey(!), Ford Osman lakaplı fizikçi Osman Aydemir, matematikçi Osman Çebi,[65] pedagoji öğretmeni Ahmet Gürsoy ve fizikçi Sait Aydemir Cansız'ın hayranlarından olup uzun yıllar beraberlikleri olmuştur, felsefe öğretmeni Fahri Bey'le felsefî münakaşalara girerlerdi. Her ne kadar Cansız Hoca'nın bazı görüşlerine iştirak etmese de O'nu hayranlıkla dinlerdi.[66]

1.4. Üniversiteye Alınması İçin Yapılan Girişimler

Bu konuyla ilgili Ahmet Cemal Uygun'un hatırsını aşağıya aktarıyoruz.

Cansız Hoca'nın enteresan bir kişiliği vardı. En önemli meziyeti, hiç kimseye boyun eğmeyen, bildiklerini serbestçe müdafaa eden bir yapıdaydı. Sanırım 1940'lı yıllardı. İlkokuldan arkadaşım olan Osman Turan,[67] Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesinde hoca idi. Bende Ankara emniyetinde çalışıyordum. Devamlı görüşür ve konuşurduk. Osman Turan, ısrarla Cansız Hoca'ya, "gel seni fakülteye alalım" derdi. O zaman doçentti. Osman Turan, Cansız'ı, hocası Fuat Köprülü'ye anlatmıştı. Nasıl anlattı bilemiyorum ama bu anlatım üzerine Köprülü, "senin anlattığın çok mühim bir kişi. Buraya gelsin bir görüşelim" demiş. Ben de kendilerine " fakülteye git. Aynı zamanda devamlı bir iştir" diye söyledim. İstemedi. Niçin diye sorunca şunları söyledi: **"Osman Turan zeki bir kişi değildir. Çok çalışkan bir kişi olduğu için başarılı olmuştur. Kendisi zeki olmadığına göre O'nun tavsiye ettiği hoca da nasıl olur? Onun gibi."**

Bir gün Osman Turan bana telefon ederek "Cansız Ankara'ya gelirse onu fakülteye getir de görüşelim" demişti. Şu anda buradadır, kendisiyle bir konuşayım dedim. Konuştum, "gidelim" dedi. Beraber fakülteye gittik. Baktık ki Osman Turan'ın odası hocalarla dolu. Meğerse Cansız'ı imtihan edeceklerdi. Girdik, selam, aleyküm selam. Hemen sual sormaya başladılar. O da cevap vermeye başladı. Doçentlerden bir tanesi tatmin olmamış olacak ki, kalkıp kütüphaneden kitap aramaya başlamış. Bunun üzerine Cansız "anladım, o konuyu falan kitapta bakarsan daha iyi tatmin olursun" dedi. O şahıs, "estağfurullah Hocam, böyle bir şey hatırımdan geçmedi." Fakültede iki-üç saat kaldık. Sonuç itibari ile orada görev almayı kabul etmedi. Bir yere bağımlı olmayı istememesinin yanında beğenmeme, üstten bakma gibi özelliklerinin olduğunu belirtmek isterim."

Ahmet Gürsoy'un Cansız Hoca'dan bu konuda dinlediği ifadeleri şöyledir:

1940'lı yıllarda Cansız Hoca Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesine Arapça metinler şarihi olarak çağrılmıştı. Bir gün, o zaman Doçent olan Osman Turan'ın odasında diğer hocalarla birlikte İslâm medeniyeti tarihinde önemli şahsiyetlerden biri olan el-Cahız üzerinde sohbet

---

[65] Osman Çebi, Araklı ilçesinden olup, Cansız Hoca'nın amcakızının oğluydu.

[66] Ahmet Gürsoy

[67] Osman Turan, Fuat Köprülü'nün doktora verdiği ilk öğrencisidir. Selçuklu Tarihi üzerindeki araştırmalarıyla ünlüdür. Hayatı ve eserleri konusunda geniş bilgi için bkz. Demirci, Prof.Dr. Osman Turan'ın Hayatı ve Eserleri, Ayrıca bkz. Bozkurt, "Bir Alimin Ölümü... Prof.Dr. Osman Turan", 28.

ederlerken hocanın biriyle tartışmaya başlamışlar. Cansız, Osman Turan'a hitaben, "falan kitap senin kütüphanende var, getir bakalım" der. Kitabı getirir ve ilgili bahsi okumaya başlar. Oradakiler meselenin Cansız'ın anlattığı şekilde olduğunu görürler. Şayet onların görüşlerine karşı çıkmayıp sussaydı ve sizin dediğiniz doğrudur demiş olsaydı yüksek maaşla orada çalışma imkânı elde edecekti. Hâlbuki Cansız Hoca'nın İlmî konularda hiç şakası yoktu.[68]

Her insanın hayat çizgisini belirleme hakkı vardır. Ancak Cansız'ın bu fırsatı değerlendirmemesi kanaatimizce doğru olmamıştır. İlmî kişiliği, ilim merkezlerince görülüyor ve kendilerinin değerlendirilmesinin yararlı olacağı kanaatine varılıyor. Ancak O, bu tekliflere hiç aldırış etmemiştir. Hâlbuki böyle bir kurumda görev almış olsaydı belki düşünce ve fikirlerini yazma zorunluluğu hasıl olabilecekti. Ayrıca İlmî derinliği olan Cansız Hoca'nın kanaatimizce intisap edebileceği en uygun yer böyle bir ilim müessesesi idi. Maalesef yöresinde kalarak hayatını geçirmiştir.

1.5. Vaizliğe Atanması

Cansız Hoca, Diyanet işleri Başkanlığı bünyesinde görev almayı düşünmemişti. Memur hayatını, daha doğrusu bir yere bağımlı olmayı hiç istemiyordu. Çünkü bağımlı olmanın, bir bakıma savunduğu düşüncelerinden ödün vereceği anlamına geleceğine inanıyordu. Kendisi yalnız başına Trabzon'da kalıyordu. Eşi ve çocukları köyde çalışıp geçiniyorlardı. Yani ona maddi yönden pek ihtiyaçları yoktu. O da hayatını sürdürüp gidiyordu. Maddi olarak da servet yapayım, mal-mülk biriktireyim diye hiçbir düşüncesi yoktu. İlk eşinin 1944 yılında vefat etmesi nedeniyle 1947 yılında ikinci evliliğini yaptı. Bundan dolayı Trabzon'da bir düzen kurma zorunluluğu ortaya çıktı. Yani hayat artık eskisi gibi olamazdı. Evin ihtiyaçlarının karşılanması için maddiyata ihtiyaç vardı. Bu nedenle Diyanette görev almayı kabul etmek zorunda kaldı.[69]

Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilatında vaiz olarak göreve başlaması şu şekilde olmuştur: Dönemin Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki, 1949 yılında Trabzon'a geldiğinde resmi bir görev verebileceği üst düzeyde hoca aramış. Cansız Hoca Trabzon ve civarında bulabildiği iki hocadan biri olmuştur. Diğeri de vaktiyle Of'ta kadılık yapan Pulcu Hoca lakaplı Salih Sabri Akdeniz idi. Cansız Hoca o yıllarda Of ilçesini temsilen İl Genel Meclisi üyeliği görevini yürütüyordu. Şu halde elli beş yaşlarına kadar resmi olarak din hizmetlerinde bir görev üstlenmemişti. Ancak din ilimlerinden hiç ayrılmamış, gayri resmi de olsa talebe okutmuş ve dönemin hocalarıyla birlikteliğini sürdürmüştür. Daha doğrusu sürekli öğreten bir konumu vardı.

Salih Sabri Akdeniz hocanın icazetnamesi Osmanlı döneminden ve resmi olduğu için Ahmet Hamdi Akseki O'nu hemen vaizliğe atadı. Cansız Hoca'nın elindeki icazetname devletin resmi bir belgesi olarak kabul edilmediği için Ahmet Hamdi Akseki, "Şeyh Bedreddin'in *"Vâridat"*adlı eserini tercüme edersen seni de yüksek seviyeli maaşla tayin

---

68 Ahmet Gürsoy

69 Yusuf Ziya Cansız, bu ifadeleri bizzat dedesinden dinlediğini belirtmişlerdir. Kendilerine Diyanet İşleri Başkanlığı teklif edildiği ancak "hür iradesiyle görev yapabileceğine inanmadığı" için bu görevi kabul etmediğini Dernekpazarı Belediye Başkanı İbrahim Yüce'den dinledim. 19.07.2006

ederim" demişti.1^

Vaizliğe atanabilmesi için Trabzon Müftülüğü'nce Diyanet İşleri Başkanlığı'na gönderilen yazının ekinde icazetnamesi, Varidat adlı eserin aslı ve tercümesi, Usûl'ül-Hikem fi Nizam'il-Alem adlı eserin aslı ve tercümesi ve ayrıca Ahmet Hamdi Akseki'ye armağan edilmek üzere Mevlânâ'dan Rubailerin aslı ve tercümesi ekli olarak gönderilmiştir. İstenen belgelerin gönderilmesi üzerine Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki tarafından 35 lira maaşla Trabzon Bölgesi gezici vaizliğine atanır ve 23 Haziran 1949 tarihinde görevine başlar.

Mustafa Cansız, 6 Eylül 1950 tarihinde hazırladığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı'na gönderdiği raporda şu ifadelere yer vermektedir: *23 Haziran 1949'da işe başladım. Ödevlerimi Diyanet işleri Başkanlığı'nın 945 tarih ve 583 sayılı (Müftü ve Vaizlerin ödevleri hakkında gerekli açıklama) sına göre ayarlamak tabii idi.*

Ramazan'ı Şerife tesadüf eden Haziran ve Temmuz aylarında haftada dört gün, Cum'a günlerinde öğleden evvel, Salı, Perşembe ve Pazar günlerinde de ikindi namazından sonra derslerimi Diyanet İşlerinin adı geçen açıklamasına uygun düşürmeğe çalışarak şehrin Ortahisar ve İskender Paşa Camileri'nde veriyorum.

*Her haftanın boş kalan üç gününü de şehrin muhtelif camilerin*de vaiz arkadaşlarımın öğütlerini tetkik ile dolduruyorum.

Ağustos, Eylül aylarında mevsim icabı cemaatin dağılmasıyla[70] derslerimi haftada ikiye indirmiştim ve bölgemiz merkezindeki hatip, imam ve vaiz arkadaşlarımla müftülük binasında adı geçen açıklamanın 41, 42 inci maddelerinden faydalanmak suretiyle toplanarak günün münasip bir zamanında bilhassa itikat ve ibadet meseleleri üzerinde ehemmiyetle durmak üzere bu meseleleri anlamaya ve anlatmaya çalıştık.

Görüldüğü üzere Mustafa Cansız, göreve başladıktan sonra öğütlerine devam etmenin yanında diğer vaiz arkadaşlarını kontrol etme görevini üstlendiği gibi günün belli saatlerinde din görevlilerine itikat ve ibadet konularında bilgi verdiği anlaşılmaktadır.

1950 yılında çıkarılan 5634 sayılı kanunla Diyanet İşleri Başkanlığı yeniden düzenlendi. 29 Nisan 1950 tarihinde yürürlüğe giren bu kanunla merkez teşkilatında bazı yeni birimler kurulmuş ve bazı birimlerin adları değiştirilmiştir. İlk defa gezici vaizler ihdas edilmiş ve bütün vaizler maaşlı kadroya geçirilmiştir.[71] Bu kanuna istinaden aynı tarihli Başkanlık oluruyla Mustafa Cansız, tekrar Trabzon gezici vaizliğine atanır.

Trabzon Bölgesi gezici vaizlik görevini sürdürürken Diyanet İşleri Başkanlığı'nca 1951 yılında yapılan bir düzenlemeye göre Türkiye geneli 21 bölgeye ayrılır. Mustafa Cansız, Trabzon merkez olmak üzere Gümüşhane ve Rize illeri bölge gezici vaizlik görevine atanır ve 1965 yılına kadar bu görevini sürdürür ,

Daha önce ifade ettiğimiz gibi Mustafa Cansız, klasik medrese usulü ile din ilimlerindeki tahsilini tamamlamış ve icazet almıştı. Bu icazetnamesine Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Dairesi İlâhiyat

---

70 Bu mevsimde yörede fındıkların toplandığı, tütün, mısır gibi ürünlerin kaldırılması için il merkezinde oturanların köylerine gittiğini, bundan dolayı cemaatin azaldığını ifade etmek istemiştir.

71 Yücel, irfan, *"Diyanet işleri Başkanlığı"*, DİA, 9, 455-460.

Fakültesi mezunu denkliği vermiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı kuruluş ve görevleri hakkındaki 633 sayılı Kanun'un[72] yürürlüğe girmesiyle birlikte bu kanunun geçici 1. inci maddesinin (b) bendi gereğince Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte Trabzon vilayetine tahsis edilen 950 lira kadro aylıklı (ihtisas) vaizliğine atanır.[73] Mustafa Cansız, Diyanet işleri Başkanlığı'nca zaman zaman bazı hususları konuşmak ve görüşlerini almak üzere Ankara'ya çağırılmıştır.[74] Ayrıca teftiş maksadıyla görevlendirildiği gibi bazı yörelerin din yapısını incelemek ve bu konularda Başkanlığa rapor vermek için de görevlendirilmiştir.[75]

1960 ihtilalinden sonra Diyanette bir komisyon kurulmuş ve başkanlığına Cansız'ı getirmişler. Komisyon çalışmaya başlamadan önce bir üye ayağa kalkarak, "efendim ben Kahire el-Ezher mezunuyum. Şunları şunları yaptım... Kendini uzun uzun tanıtıyor. Cansız kendisine müdahale ederek, "bu yaptıklarını bir dilekçeye yaz ve Başkanlığ'a ver de maaşına zam yapsınlar, mevzuya geç" diyerek adamın kendisini bu şekilde tanıtmasına müsaade etmemiştir.[76] Remzi Yavuz'un anısı dikkate değerdir:

Cansız Hoca yıllarca gezici vaizlik yapmış. Ayrıca devlet ona başka görevler de verdi. Kendilerinden dinledim. İmroz ve Bozcaada'ya incelemeye gitti. Rumların ibadet yerlerini gezdi. Keşişlerin kaldığı yerleri baktı. Kaldıkları yerlere pencere yerine mazgal delikleri yaptırmışlardı. Herhangi bir karışıklıkta orayı bir savunma merkezi olarak kullanmak için öyle yapmışlardı. Karşı tarafa ateş etmek için kullanacaklardı. Bunları Diyanet'e rapor etmiş. Şunu demek istiyorum ki, ayrıntıları görebilen bir yapıdaydı.

Bu konuda Yusuf Ziya Cansız şu bilgileri aktardı:

1960'li yıllarda devletin yetkili birimlerince araştırma yapmak için

İmroz ve Bozcaada'ya gönderilmiştir. Oralarda bazı olaylar olmuştu. Bu yöreler Hristiyan cemaatin bir merkezi gibiydi. Oranın yapısıyla ilgili -nüfus dağılımı-bir rapor hazırlamış. Daha sonra Çaykara'dan oraya göç aktarması yapmışlar. Cansız, İmroz ve Bozcaada'ya görevli gittiğinde Rumlarla rahatlıkla anlaştığını bana söyledi. Hâlbuki oranın Rumcası ile bizim yörede konuşulan Rumca bir birini tutmazdı. Demek ki o dili iyi biliyordu.

Bir ayrıntıyı anlatmadan geçmenin doğru olmayacağına inanıyoruz:

İmroz ve Bozcaada'da ki bizim din hocalarıyla orada olan papazlar arasında dinî münazaralar olurmuş ve bizim hocalar cevap veremez durumdaymış. Devlet Cansız Hoca'yı, olayı soruşturmak için göndermiş. İncelemesini yapmış ve bir rapor düzenleyerek dönemin Diyanet işlerinden sorumlu Devlet Bakanı'na vermiş. Daha sonra bakan, biraz da resmiyet dışı konuşalım demiş. Bunun üzerine Cansız: *"Böyle güzel adada içki âlemi ve güzel Rum kızları varken bizim Müslümanların Hristiyan olmamaları zor"* diyerek gülüşmüşler. Latifeyi

---

[72] Bu kanun 1965 yılında yürürlüğe girdi. Bkz. DİA, 9, 456.

[73] Diyanet işleri Başkanlığı Personel Dairesi Başkanlığı'nın 30 Eylül 1965 tarih 601 sayılı yazısı.

[74] Diyanet işleri Başkanlığı'nın 17 Nisan 1964 tarih ve 9850 numaralı tel emri.

[75] Ahmet Gürsoy.

[76] Ahmet Cemal Uygun

sever ve konuşmalarında latifeye yer verirdi.[77]

Meslek olarak vaizliği sevdiği pek söylenemez. Kürsüye çıkarken biniş giymediği gibi başına sarık koymazdı. Başı açık ve kravatlı olarak kürsüye çıkar ve vaaz ederdi. Çok fazla konuşmazdı. Erken iner ve cami görevlilerine "bir aşr okuyun" diyerek zamanı doldururdu. Çünkü kendisinin halkın seviyesine inip bir şeyler anlatması kendilerini tatmin etmiyordu. Yüksek seviyeden konuşsa halkın anlaması mümkün değildi. Ama yinede kürsüye çıkar bir şeyler söylerdi.[78]

Cansız Hoca, vaizliğe başlamadan önce namaz kılmak için camiye pek gitmezmiş. Samsun'da ikamet eden ve medreseden arkadaşı, Cansız'ın camiye namaz kılmaya gitmediğini duymuş. Trabzon'a geldiğinde bunu kendisine sormuş:

-Duydum ki camiye namaz kılmaya gitmiyorsun. Doğru mu?

-Evet doğrudur. Cami ahır gibi kokuyor. Onun için gitmiyorum.

Arkadaşı bu sözünden çok alınmıştı. Cansız vaizliğe başladığı sıralarda tekrar Trabzon'a gelmiş. Namaz kılmak için İskender Paşa Camiî'ne gitmiş. Kürsüde biri vazediyor. Yaklaşmış, bakmış ki Cansız Hoca. Hoca'nın daha önce söylediği sözü hatırlar ve şöyle der:

-Seni ahırına bağlayan Allah'u Teala'ya hamdü senalar olsun.™

Sarık, cübbe giymezdi. Bundan dolayı elbette tenkit edilirdi. Ancak yüzüne karşı tenkit etmeye korkarlardı. Yaptığı işin dine aykırı olmadığını bildiği için bu tür tenkitlere karşı ana avrat küfrederdi. Çünkü tenkit edenlerin şekilci bir anlayışa sahip olduklarını biliyordu. Günümüzde bu anlayışın nispeten aşıldığını söyleyebiliriz.[79]

Görev yaptığı esnada sürekli uzlaşmadan yana tavır takınırdı. Bulunduğu sınav komisyonlarında torpile asla müsaade etmezdi. Görevli olduğu dönemde özellikle Süleymancı cemaatinden bilinen ve sınavlara giren hocalar için, "bunlar iki kelime öğrenmekle dini bildiklerini sanıyorlar. Hâlbuki bu bildikleri ile dinimize faydadan ziyade zarar getirirler. Ben onlar falan cemaattendir diye asla farklı muamele yapmıyorum. Bilen görev alsın diyorum" derdi.[80]

Konu ile ilgili Ali Şenocak'ın hatırası dikkat çekicidir:

Cansız Hoca ile aynı köylüyüz. 1955 yılında Trabzon'da Müftülük imtihanlarına girdim. İmtihanda komisyon üyesiydi. Sorulan hadis sorusunu pek anlayamadım. Daha doğrusu metni çözemedim. Kendisine işaretle bir bakmasını istedim. Baktı ve bildiğin gibi yap dedi. Oldu veya olmadı diye bir şey söylemedi. Biz de anladığımız kadarıyla cevaplandırmaya çalıştım. Zaten yapacak başka bir şey de yoktu. Şunu demek istiyorum: Ben köylüsü olmama

---

[77] Sait Aydemir. Bu konuda Çanakkale Müftülüğü'nün yazısını şahsi dosyasında gördüm. Yazının içeriğinde 'Cansız'ın teftişini tamamlayarak ayrıldığı' belirtiliyordu. Ancak yetkililer bu yazıyı bize vermediler. Nasıl bir sakıncasının olduğuna bir anlam verebilmiş değilim.

[78] Yakup Gürsoy

[79] Remzi Yavuz

[80] Ömer Lütfü Odabaşı

rağmen bana bir yardım yapmadı. Yani kimseye iltiması söz konusu değildi.

Hoca'nın bir diğer önemli özelliği, inanmadığı şeylere hemen itiraz eder ve aksini savunurdu. Sadece kendi doğrusunun kabul edilmesi hususunda çok ısrarcıydı. Ancak daha sonra yanlış olduğunu anlayınca düzeltir ve sen haklısın demesini de bilirdi.[81]

Mustafa Cansız, 1970 yılında vaizlik görevinden emekliye ayrıldı.

1.6. Müftü ve Vaizler Kursu Müdürlüğü

Kursa katılan emekli Müftü Mehmet Aydınlı'nın verdiği bilgileri aktarıyoruz:

Diyanet işleri Başkanlığı'nın 1961 yılında Erzurum'da açtığı iki aylık hizmet içi eğitim seminerine doğu illerinin (20 il ve ilçeleri) müftü ve vaizleri katılmıştı. Kurs müdürlüğüne Mustafa Cansız getirilmişti. Aynı zamanda hocamızdı. Usul'ü Fıkıh ve ifta derslerimize girdi. Çok geniş bir ilme, ansiklopedik bir bilgiye sahipti. Ayaklı bir kütüphane idi. Onun ismi Türkiye Cumhuriyeti'ne yeterdi. Cansız Hoca'ya karşı olumsuz bakan müftü ve vaizler Hoca'ya sataşmak istediler. Özellikle doğulu Şafiî müftü ve vaizler daha çok sataştı. Ancak onun geniş ve açıklayıcı cevapları hepsini susturdu. Adeta pes etmek zorunda kaldılar. Ben Tercan Müftüsü'ydüm. Kendisine saygıda kusur etmedim ve o da bizi severdi. Kursun sonlarına doğru dönemin İstanbul Valisi Prof.Dr. Fahrettin Kerim Gökay bizi ziyarete geldi. Cansız Hoca onu, O, Cansız Hocayı takdim etti ve Gökay Hoca, Cansız'ın elini öptü.

Bir gün Gürcü kapıda lokantada yemek yiyordum. İçeri girdiler. Biz de ayağa kalkarak buyur ettik. O zamanda bir tas içerisinde, bir okka kaymaklı koyun yoğurdu olurdu. Biz ondan yiyorduk. "Bu nedir"? diye sordu. Biz de anlattık. Bunu üzerine "bu yoğurdu hep siz mi yersiniz" diye espri yaptı. Hocam emriniz olur dedim. Ben de yörede tanınmış idim. Erzurum Radyosunda Kur'an okuyordum. Garsonlara söyledim Hoca'ya her gün yoğurt vereceksiniz. Cansız Hoca "ancak 250 gram yiyebilirim" dedi. Ben de "hocam siz alın, yiyemediğinizi başkasına verirsiniz" dedim. Böyle bir hatıramız olmuştur kendileriyle. Allah rahmet eylesin.[181]

Mahmut İslâmoğlu'nun kursla ilgili Cansız Hoca'dan dinledikleri dikkat çekicidir:

Erzurum hizmetiçi kurs müdürlüğü ve hatıratlarını bana anlatmıştı. Cansız'ın konu ile ilgili ifadeleri şöyledir: "«atılanlar içerisinde iyi hocalar vardı. Fakat bizim yörenin insanları benimle ilgili olarak onlara bir fesatlık yaptı. Orada bana ilim adamıyım diye bakmadılar. Ders başlayınca İmamı Azam böyle dedi, falan kitapta yazar. İmamı Şafiî hazretleri de böyle dedi. O da falan kitapta yazar. Benim İmamı Şafi'ye hazret kelimesini eklemekle bana bir sevgi, iltifat etmeye başladılar. Bir gün içlerinden biri usul kurallarıyla ilgili bir şey sordu. Ben de "Usulü fıkıhta Molla Hüsrev' in görüşü şöyledir. Şafiî hazretlerine mensup falan âlimin görüşünde böyle der. Bu görüş daha uygundur. Bu sözlerimden dolayı bana iltifat etmeye başladılar.

İçlerinden Halep'te okumuş Gaziantepli bir vaiz yanıma geldi. 'Biz sekiz vaiziz. Sizi yemeğe davet ediyoruz. Ben de reddetmedim. Gittik ve yemek esnasında sohbet ettik. Davet eden kişi bana şöyle dedi: "Hocam, ben Türkiye'deki büyük hocaları tanıyorum. Mürailik olsun diye söylemiyorum. Sizin gibi bir hoca bu zamana kadar görmedim. Hakkınızı helal

---

81 Yakup Gürsoy

edin. Biz ilk görüşte, Halk Partili olduğunuz için size iltifat etmedik. Özür dileriz.' Cansız: "Ooo benim için neler demişlerdir. Onlara hiç itibar etmem. Ne derse desinler." Sonunda Hoca'nın hakkını teslim ettiler. Erzurum'da otelde kalacaktı. Fakat Çaykaralı bir tüccar vardı. Evin bir odasını O'na tahsis etti ve orada kaldı. Nazım Okur'da Cansız'ı davet etti ama gitmedi. Dedim ki, "O Demokrat Partili siz Halk Partili onun için mi gitmediniz?" "Yok canım. Onun babası öğretmen ve dostum idi. Partinin ne önemi var." Yani oraları aşmış bir kişiydi. Taassup sahibi değildi.

Cumhuriyet Halk Partisi fikriyatına mensup bir kişi olmasından dolayı hocaların kendilerine olumsuz baktıkları anlaşılmaktadır. Bu anlayışın doğru bir yaklaşım olmadığını belirtmekte yarar görüyoruz. Ancak ilmi siyaseti sayesinde olumsuzlukları nasıl bertaraf ettiği de dikkati çekmektedir.

1.7. Vefatı

Mustafa Cansız, prostat kanserine yakalanmış ve bu hastalıkla on yedi yıl mücadele etmişti. Hastalıktan dolayı üç kez ameliyat oldu. Ameliyatların hiç birinde doktorların kendisini bayıltmasına müsaade etmeyip, sınırlı uyuşturma yaptırtarak ameliyat olmuştur. Zira bayıltıldığında hafızasının kaybolmasından endişe ediyordu. "Canımı al, aklımı alma" diye Allah'a dua ederdi.[82]

Ölümüne yakın bir zamanda ziyaretine gidenlere şunları söylemişti: "Yahya Kemal Beyatlı'yı ziyarete gitmiştim. Hasta yatıyordu. Bize şunu söyledi: *"Güneşin gurûbunu seyretmek, insanın gurûbunu seyretmekten daha güzeldir".* Sürekli olarak insanın ölüm halini seyretmenin kişiye mutluluk vermeyeceğini ima ederdi.[83]

Dinî noktadaki hassasiyetini ifade eden ve ölümüne yakın zamanlarda söylediği şu sözü de anlamlı buluyoruz: Hastalığında ölüm anı yaklaştığında kızı Nadire Hanım arkasında duruyordu. "Beni kaldır" dedi. Doğruldu. ***"Yarabbi! Sana şirk koşmadım. Kusurlarım çoktur. İlmimi de elimden geldiği kadar yaydım. Dininden asla taviz vermedim. Senin huzuruna geliyorum. Beni affeyle. Eşhedü..."***diyerek ruhunu teslim etti.[84]

Dursun Behzatoğlu'nun söyledikleri de dikkate değerdir:

Hastalığı sırasında tedavi için Numune hastanesinde yatıyordu. Gençliğinde Cansızla zaman zaman birlikte içki içen arkadaşı Necmeddin ile birlikte ziyaretine gittik. Hanımı da yanında idi. İçeri girdik ve ben elini öptüm. Konuşurken arkadaşı olan Necmeddin, eli ile işaret ederek "içelim" dedi. Bunun üzerine Cansız Hoca: *"Ulan Behzatoğlu, bu şeytanı nereden taktın peşine, son nefeste imanımı alacak. Euzu billahi mineşşeytanirrecim..."* Bu söz üzerine gülüştük. Şu halde ölüm anında bile espri yapmayı ihmal etmemiştir. Bir gün sonra gittim, ölmüştü. Orada olan bakıcıya sordum. Bizim hoca burada öldü. Nasıl öldü? Son sözleri şu oldu: *'Ya Rabbi Mustafa sana karşı bilerek veya bilmeyerek günah işledi. Fakat Rabbim ben sana asla şirk koşmadım. Sen buyuruyorsun ki, bana şirk koşmayanı cennetime koyacağım.*

---

82 Ahmet Gürsoy.

83 Ahmet Çıkrık, Dernekpazarı, Mülâkat, 15.08.2002.

84 İhsan Ekşi, Ahmet Gürsoy.

Mustafa kapına geliyor, eşhedü enla ilahe illallah' diyerek ruhunu teslim etti.[85] Ölüm anında söylediği bu sözleri değişik kişilerden dinledik ve farklı kişilerin söylediklerinin örtüştüğünü gördük.

Hastalığında ziyaretine giden Şakir Çıkrık'a şunları söylemiş: "Oruç noksanlarımı tamamladım. Namazlardan eksiklerim var. Allah ömür verirse onları da tamamlayacağım."[86]

Ahmet Cemal Uygun'un Cansız'ın hastalığı ve vefat ile ilgili bilgileri şöyledir:

Ölümüne yakın zamanda bir miktar parası vardı. Bu parayı bankaya koymasını söyledim. Kabul etmedi. "Ölürsem varislerin alması zor olur" dedi. Kitabın arasına koydu ve bana, "paranın ktabın arasında olduğunu, öldüğümde buradan alın ve cenaze masraflarımı karşılayın" dedi. Çarşı Camii imamı Hüseyin Sarıca ve vaiz Ahmet Arslantürk'ün cenazesini yıkamasını vasiyet etti. Mevlidin kesinlikle okutulmamasını istedi. "Hocaları, hafızları toplayın Kur'an okutun" dedi. Bu vasiyetlerini yerine getirdik.

Nerede gömüleceği, mezar taşı için bir şey yazıp yazma dığını sordum. "Kabrin türbe yapılmasının dinen uygun olmadığını, mezar taşı için de bir yazı yazmadığım" ifade etti. 04.11.1975 yılında ahirete göç etti. Cenazesini Trabzon'dan alarak Dernekpazarı ilçesinin Kondu Mahallesi'ne çıkarken çarşıya yakın ve yol üzerinde ağabeysinin yanına defnettik. Ahmet Gürsoy o zaman şunu söyledi: "Getirdik bir deryayı köye gömdük".

Cansız Hoca vefat ettiğinde on beş yaşında idim. Kendilerini tanıma şansım olmadı. Cenazesini Trabzon'dan getirdiklerinde inşaat halindeki Dernekpazarı Camii'nin önüne koydular. Bakmak isteyenler için yüzünü açmışlardı. Ben o halini hatırlıyorum. Daha sonra cenazesi çarşıya yakın bir yerde olan aile mezarlığına götürüldü. Cenaze namazı, yanılmıyorsam yörenin din âlimi Haşan Rami Yavuz tarafından kıldırıldı. Trabzon Müftüsü Fazlı Çan'ın, Yasin suresinin bir bölümünü okurken bir kaç defa şaşırdığını ve kendilerine hatırlatma konusunda Aşıkkutlu Hoca'nın yardımcı olduğunu hatırlıyorum.[87]

Burada bir vefasızlığı üzülerek dile getirmek istiyorum: Mustafa Cansız, yirmi yıl Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilatında vaiz ve müfettiş olarak görev yapmıştır. Diyanet Gazetesinin 1968-1990 yılları arasında çıkan sayılarının yüklendiği CD de yaptığımız araştırmada, vefat eden din görevlilerinin haber konusu yapıldığını gördük. Ancak Cansız Hoca'nın vefatının haber konusu yapıldığına rastlayamadık. Bunun yanı sıra Türkiye Diyanet Vakfı'nın çıkardığı İslâm Ansiklopedisi'nde madde olarak yer verilmediğini de belirtmek isterim. Bu konuda bir art niyetin olduğunu düşünmemekle birlikte, vefatının dahi haber konusu yapılmadığını görmek üzüntü vericidir. Cansız Hoca'nın ölümü ile ilgili Yaşar Nuri Öztürk'ün söylediği sözleri anlamlı buluyoruz:

"...Yani, ben Cansız Hoca'yı düşünüyorum da, bazen toprağa gıpta ediyorum. Eğer bunlar toprağın bağrına gitmiş ise dünyanın üstü hiç bir işe yaramaz. Nasıl toprak bu insanları yiyor diye bazen kızıyorum toprağa, bazen de imreniyorum... O ölümüne yakın: 'Ey, artık misafir

---

[85] Dursun Behzatoğlu, Sultan Murat Yaylası, Mülâkat, 27.08.2003

[86] Samsun emekli vaizlerinden Ali Düzenli, bu anıyı Şakir Çıkrık'tan dinlemiş. Mülakat, Yurt Yaylası, 20.08.2004.

[87] Müellif

bu eski evi beğenmiyor; yerine dönmek istiyor" diyordu. [88]

Mezar taşında 1930'lu yıllarda kaleme aldığı şiirinin şu mısraları yazılıdır:

Uzak geçme fâni sessizce dinle,

Hasbi hal eylesin taşım seninle

Halimden ibret al içinden inle.

3. İlmî Kişiliği

Cansız Hoca'ya hitaben yazılan bir mektubu aktarmak suretiyle İlmî kişiliği konusunda bir kanaate varmak isabetli olur diye düşünüyoruz:

Kars'tan 17.6.1338 Cansız!....

Nerelerde? Acaba yerde mi yoksa semavatta mı?....

Bana pek mukârin, ruhen pek müşabih olduğu takarrür eden bir şahsiyet hakkındaki mütalamın pürüzsüz ve doğruluğuna iman edebildim. ..

Evet!.... Cansız; Maddiyeti itibariyle mahkum, esir-i zemindir; fakat; mahiyet-i ruhiye ve maneviyesi itibariyle kainatı meşhudenin maverayı mesturesinde ulumu nazariyat ve feraziyatı felsefenin çalkalandığı saha-i mütelaşiyenin daha gerilerinde maksudini; mevcut ve mestur ve mevzah gayey-i muhteriğ-i ezeliyi bulup yakalamak istiyor çabalıyor, didiniyor, yoruluyor. Bu kimseyi âzurde etmeyen sukuti ve dahili kıyametlerle derunî püskürmelerin zaruriyat-ı münkeşifesine humna alud bir inkıyat gösteriyor. Heyhat...

Gene subhaninin takrir ve tecellisi imkansızlığını edayi mu'ciz beyanı Kuran'iyenin fesahat ve belağatı bînazirinden tatmin ve teskin etmeye daha alışkın, daha ziyade m üste'id, ve meyyal olan şahsiyeti İlmiyeleri bu vadide arzuyi kafisini bulamayan her bîçare gibi Hazreti Şeyh Sa'idiyden imtisalen dimağın hali malumuna kanaatle fikrin arzuyi itilasına zayıf fakat tatlı bir perde-i teselli kavuşturuyor....

Ey berter-i ez-heyal kıyası kuman ve vehm

Ve zehrçe küftene sinidim ve havendeyim

Meclis temam keset ve bîaher resid-i ömr

Mahemçinani der evvel vasf-ı tumandayım

İşte bu feryad deryai hakikatin müntehayı maksuduna erişmek isteyen ve bu yolda senelerce çırpınan bir âiim-i muazzamanın nakaratı me'yuse-i ahiresidir. Siz ruhen bu şeddi metini parçalamak için tecavüzkâr mahiyetli mütehallik kimselere benzersiniz.... Fakat....

Fakat;., bu imkansızlıktan mütevellitye'si asabiyetlerinizi avalim-süfliyeye dönerek; gaye-i şümulü sizce de keşfedilemeyen barid ve ateşîn hitabeleriniz ve derin iniltili, üzücü sanihatınızın edayı maluliyle tabiatı adiyenin kızgın bulutlarına, yırtıcı gecelerine, ısırgan güzelliklerine, aldatıcı mülatefelerine, kahır ve sitemine, vefasız mevaidine ilan-ı müşateme eder durursunuz.....................................

Kars 'tan 17 Haziran 338

---

[88] Kitap Dergisi, *"Yaşar Nuri Öztürk Özel Sayısı"*, 11.

Ey Salih-i mecrayı hakikat; nedir ol kin?..

Bîşevk ve âzam; her görünen neşeye gamkin

Yüz bin senelik derdini feryadını hâmil

Bir hilkat-ı buhran ve elem kerdesi günün

Dehrin ezeli hem ebedi rah-ı azizi

Mahkum eder her bar... evladı fatini

Bin, bin kere müsbet mücerreb kim râh

Yine iğfal ediyor müntesibini

Ya Rab bu ne hikmet ki verdin akıl ve feraset

Emrin dahi esrarı ilah iyeye te'min-i basiret

Herkeste tecessüs yine bahşasın hilkat

İnsan ne için günahında pamali hakaret

Aciz kalıyor akıl-1 beşer hem im'an

Her yer çöküyor sanki feza bir zindan

Fikrin oluyor saha-i lem'anesi viran

Çok görme bu feryadını vaveylini kalbin?

Hâlât ve sevaikini m'utı sensin

Sensin bize imkan-ı takarrub verdin

Yine sensin ki bu imkanları takyid ettin

Yandı nice bin kafile şundan yandı...

Anlat ki bu peymaneye Cansız.... Dendi..

Bir ateş-i fevvare-i tâban yolda;

Bir heykel-i zulmet ile mahsue kaldı.

Ey savt-ı samut ne ise bu ne kenz-i layemüt

İnsan çalışır hem çalışır bir gayret

Hala çekemez künhünüzün elifini himmet

Ey kenz-i layemüt bu ne savt-ı samut

İşte Cansız... buralarda sersemsin

Bu geniş sahada zindan bendsin

Tutkunusun ezelden bu belaya çıkamazsın

Her zaman ağlayacak, ağlayacak, ağlayacaksın.

Kars Mevkii Müstahkemi Mevlüt Hakî

Şahsiyeti fazılalar hakkında icale-i hama etmekliğim gerçi bir cüret-i müstemile ise de

..................................etmeye af gözüyle bakınız bir parça pervasızca taalluku bildiğim itibarla hususiyet-i ahvalimi bildirmek isterim. Çünkü hayat sirkini anlarıdır. Sarıkamış'tan bir buçuk mah mukaddem infisali ile Kars mevkii müstahkemi inşaatı istihkamiye komisyon azalığına tayin edildim. Komisyonuna ibraz-ı mevcudiyet edince inşaat istihkamiye taburu üçüncü bölük kumandanlığına tayin edildiğim gibi diğer taraftan mevki-i müstahkem müdüriyetini dahi uhdeme tefviz buyurdular. Şimdi oldukça kalabalık işler arasında bulunuyorum. Sizin sıhhat ve afiyetinizi mübeşşir lutufnameler çok zamandır.....

Baki taşkın hürmet ve samimiyetlerimle sizleri selamlarım sevgi ve muhterem kardeşim.

Kars Mevkii Müstahkemi İnşaat-ı istihkamiye Komisyonu Azasından ...

İbrahim Ağaya, Haşan Ağaya, Kaymakam Efendiye arz-ı huluskari eyler, diğer komşulara dahi selamımı tebliğ buyurunuz efendim.

Adresim, Kars Mevkii Müstahkemi İnşaat İstihkamiye Komisyonu Azasından

Bu mektup, 1922 yılında yazılmış olup, o zaman Cansız Hoca henüz yirmi yedi yaşlarındadır. Gençlik yılları diyebileceğimiz yaşlarda arkadaşının O'na olan iltifatları kendilerinin nasıl bir düşünce dünyası ve ne tür fikir çileleri içerisinde olduğunu açıkça dile getirmektedir. Mektubu aşağıda sadeleştirmeye çalıştık:

Kars'tan

Cansız!...

Bana pek yakın, ruhen çok benzediği belli olan bir şahsiyet hakkındaki düşüncelerimin doğruluğuna inanıyorum.

Evet!... Cansız; bedeni olarak mahkûm ve yeryüzünün esiridir. Fakat ruhi ve manevi yönü itibariyle görünen kâinatın perdesinin arkasında tabiat ilimleri ve felsefi düşüncelerin çalkalandığı telaşlı sahanın daha gerilerinde maksadın varolup ve gizli olan açık gayesini ve ezeli yaratıcıyı bulup yakalamak istiyor, buna çabalıyor, didiniyor, yoruluyor.

Bu kimseyi incitmeyen sessiz iç buhranlarla (sıkıntılar) içten püskürmelerin keşfedilmesi gerekenlere yakalanmış, ateşe tutulmuş boyun eğiyor.... Ne uzak

Yine Allah'ın yerini belli etmesi ve görünmesi imkânsızlığını Kuran'ın benzersiz lisanı açık ve meramını düzgün anlatan tatmin ve teskin olmaya daha alışkın, buna daha çok hazır ve daha çok yakın olan ilmi şahsiyetleri bu sahada kesin hissettiklerini bulamayan her çaresiz gibi Şeyh Sadi'den bağlı kalarak

Sen hayalimdeki ve aklımdaki en güzel şeysin

Her ne kadar söylediklerimi duymamış ve okumamışsan da

Meclisin sonunda anlaşılacak fakat ömür bitecektir.

Biz başta nasıl yaratılmışsak yine öyleyiz ve hep öyle kalacağız. İşte bu feryat, hakikat denizinin sonsuz maksadına erişmek isteyen ve bu yolda senelerce çırpınan büyük bir âlimin üzüntüsünün tekrarlarının sonudur. Siz ruhen bu sağlam şeddi parçala mak için aşırı derecede ileri giden yaratıcı kimselere benziyorsunuz.

Fakat bu imkânsızlıktan dolayı üzüntü veren asabiyetlerinizi aşağı âlemlere dönerek genel gayesi sizce de keşfedilemeyen soğuk ve ateş gibi kızgın konuşmalarınız ve derin iniltili,

üzücü fikirlerinizin (tam yerini bulmayan) normal tabiatın kızgın bulutlarına, yırtıcı gece-lerine, ısırgan güzelliklerine, aldatıcı iltifatlarına, baskı ve sitemine, vefasız yerine getirilmeyen vaatlerine sövüp duruyorsunuz.

Ahmet Cemal Uygun'un Cansız'ın ilmi kişiliğiyle ilgili düşünceleri şöyledir:

Cansız, çok okuyan bir kişiydi. Kendileri ile hısım olmadan yani kızıyla evlenmeden önce de babamın arkadaşı olduğu için bize gelirdi. Babamla çok konuşur ve sohbet ederlerdi. Daha doğrusu fikirleri uyuşurdu. Büyük kütüphanemiz vardı. Yataklarını serdikten sonra gidip yatardım. Orada sabaha kadar okur ve konuşurlardı. Gittikten sonra babam, "Çok zeki bir insan, hafızası çok kuvvetli ve bunu da istediği istikamette çok iyi kullanıyor" ifadelerine yer verdi. Din bilgisi ve felsefi külürüne herkes hayranlık duyardı. Görüşlerini beğenmeyenler bile bu özelliğini kabul eder, altından kalkamadıkları meseleleri istemeyerek de olsa O'na sormak zorunda kalırlardı. İsmail Ekşi'nin Cansız Hoca ile ilgili düşünceleri şöyledir:

Cansız Hoca halam ile evli idi. O kadar kitap okurdu ki bazen kitapla uyur kalır, sabahleyin halam yani hanımı uyandırırdı. Sigara içtiği için bazen kitabı bile yanardı. Çok kuvvetli bir hafızaya sahipti. Bununla ilgili bir anımı anlatmak isterim: Halamın kocası olması nedeniyle bizimle hısımdı. Bir güz mevsimi idi. Yanılmıyorsam yıl 1939. Biz yaylada idik. Limon suyunda babamın dükkânı vardı. O zaman çocuktum. Cansız Mustafa Efendi atla birlikte Bayburt'tan geliyordu. Bize uğradı. Çocuk yaşta olduğum için yaya zor giderim diye babam beni ona verip gönderdi. Birlikte konuşa konuşa Ataköy'e geldik. Herkes etrafını sardı. Çünkü onu tanımayan olmadığı gibi itibarı da çok yüksekti. Beni de at vurdu. Sandalyeye yan oturuyorum. Bana bakıp "doğru otur" dedi. Bakmadığı zaman tekrar yan oturuyorum, görüyor "doğru otur". Anladı beni at vurdu, bana espri yapmaya çalışıyordu. Aradan otuz yıldan fazla zaman geçmişti. Trabzon Nümune Hastanesinde ambulans şoförü idim. Bir gün Cansız Mustafa Efendi'nin kadın doğum uzmanı olan üvey oğlu Gündoğdu Sanımer'i evine bıraktım. Cansız ona, "kiminle geldiğini" sordu. "Ekşioğlu ile geldim" dedi. "Haber verin ona beni beklesin" dedi. Ben de kendilerini bekledim. Yaşlı ve hasta olduğu zamanlardı. Gelince bana, "Ekşioğlu şimdi taşıma sırası şendedir." Çok yaşlı olması ve aradan çok uzun yıllar geçmesine rağmen birlikte yaptığımız yolculuğu hatırlamasına hayret etmiştim. Demek ki güçlü hafızası vardı.[89]

Mahmut İslâmoğlu Cansız'ın ilmi kişiliği ile ilgili şu ifadelere yer vermiştir:

Bir Ramazan ayında Rize'de geçici görevliydim. Rize Müftüsü Yusuf Karalı[90] Efendi'ye sordum: "Karadeniz'de âlim olarak kimi tanıdın?" "Cansız Mustafa Efendi'yi" diye cevap verdi. Aynı soruyu Cansız'a da sordum. Yusuf Efendi için "çok zeki bir insan. Her şeyi ezber okur" diye cevap verdi. Bunlar iltifat olsun diye söylenmiş sözler değildir. Cansız çok zeki ve ilme değer veren bir kişiliğe sahipti.[91] "Gerçek din adamlarına çok saygısı vardı. Karali Hoca'yı çok beğenir ve takdir ederdi."[92]

---

89 İsmail Ekşi, Dernekpazarı, Mülâkat, 29.08.2003.

90 Yusuf Karali hakkında Bkz. Kara, *Kutuz Hocanın Hatıraları,* 64 vd.

91 Mahmut islâmoğlu

92 Ahmet Gürsoy

Müfettiş Ahmet Çıkrık'ın hatırası dikkate değerdir:

1960 yılıydı. Öğretmen okulunda okuyordum. Hocamız bize Sosyoloji ile ilgili yaz tatilinde araştırıp yapmamız gereken bir ödev vermişti. Kaynak olarak adlarını verdiği kitaplar içerisinde "Rûh'ul –Akvam" da vardı. Ancak bu eseri bulmamızın zor olduğunu söyledi. Köye geldiğimde Cansız Hoca'nın torunu Yusuf Ziya Cansız'a, "dedesinin kütüphanesinde böyle bir kitabın olup olmadığını sordum." Kitabı bana getirdiğinde hayret etmiştim. Sonuna adını yazarak 1930 tarihini atmıştı.[93] 1930 yılında "Ruhu'l Akvam" adlı kitabı okuduğu sonuna düştüğü nottan anlaşılan Cansız Hoca'nın o yıllarda ne tür eserlerle meşgul olduğunu ve kendisinin ne kadar araştırmaya ve okumaya meraklı bir din bilgini olduğunu anlatmak için yeterli olduğunu düşünüyoruz. Zira o günün yöresel din adamlarının böyle kitapları okuduğunu söylemek bir yana ilgi duyduklarını bile düşünmemiz oldukça zordur.

İmamı Gazali'ye atfedilen "Faysalut'tefriketi Beyne'l İslâmi ve Zindikati" adlı Kelâm kitabının üzerine Arapça şu notu düşmüştür: *"Tacettirı Sebki'den nakledildiğine göre "Faslut' tefrikati Beyne'l İslâmi ve Zindikati" adlı kitap Şafiîlerin kaynağı olan Gazali ve Sebki'ye aittir. Müteehhir imamlardan ve sofilerden olan İbni Mısrî bu kitabı mutezilenin telif atından saymıştır. Ben de bu kitabı en güzel telifattan sayıyorum. Allah gizliyi açığa çıkarsın. 1960, Cansızoğlu.* "[94]

Birinci Dünya Savaşından sonra Sadıkzadeler'in[95] vapur işletmelerinin İstanbul'daki şubesinde bir müddet kâtiplik yapmıştır. Bu esnada batı kültürüyle yakın teması olmuş ve batılı ünlü bilim adamlarının eserlerini okumuştur. Eski Yunan ve Romalı felsefecilerin eserleri de buna dâhildir. Aynı zamanda filozofların görüşlerine eleştiriler getirmeyi de ihmal etmezdi. Yani okuduklarını kabul eden bir yapıya sahip değildi. En önemli özelliklerinden biri çok okumasıydı. Yanından asla kitap eksik olmazdı. Hafızasının güçlü olması nedeniyle okuduğunu da unutmazdı. Birlikte olduğu öğretmenler onun yanında acziyetlerini ifade ederlerdi.[96]

Ali Şakir Günaydın'ın hatırası da dikkate değerdir:

İhtiyarlık dönemi idi. Teftiş için Karadeniz Ereğli'ye gelmişti. Ben de kendilerini misafir ettim. Sohbet ettik. Hocam neler yapıyorsunuz diye kendilerine sorunca şunları anlattı: "Cevaplandırılmak üzere çok yerlerden, hatta yurt dışından bile sorular gelir. Bundan dolayı her gün yaklaşık sekiz saat kitap okurum. Bu sorulara cevap verebilmek için bir kitabı alırsınız, oradan bir başka kitaba derken kitapların sayısı on, on beşi bulur. Sererim kitapları ve araştırırım. Bazen öyle olur ki, kitapların üzerine uyur kalırım." O yaşlı halinde hala daha bu kadar okuyup araştırma yapmasına ben hayret etmiştim.

Torunu Yusuf Ziya Cansız'ın konu ile ilgili ifadelerini anılmaya değer buluyoruz:

---

93 Wundt, Wİlhelm, 1900, *Elemerıts ol Folk Psychology,* Kavimler Ruhiyatı (Milletler Psikolojisi), Milletler Ruhiyatı Esasları: iptidai İnsan, Çev. Ziya Talat, Remzi, Burhanettin Mat. İstanbul 1934.

94 Bu belgeyi Yakup Gürsoy'dan temin ettik.

95 Sadıkzadeler Rizel'i olup, Osmanlı döneminde deniz ticareti filosu işletiyorlardı. (Ahmet Gürsoy)

96 Ahmet Gürsoy

Dedem, ayaklı kütüphane olarak nitelendirilirdi. Gerçekten de öyle idi. Bence gereksiz. İsteyen gitsin kütüphaneden öğrensin. Bir sahada derinleşseydi daha iyi olurdu diye düşünüyorum. Hiç unutmuyorum 1960'lı yıllardı. CHP'nin Trabzon il kongresine Konya milletvekili İsmet Kabadayı gelmişti. Askerden ayrılma ve kültürlü biriydi. Kongreden sonra Ural Palas Oteli'ne gidildi. Kendisi Mevlevi olduğu için Mevlevilikten bahsetmeye başladı. Konuşulanları dinleyen Cansız Hoca, sonunda Mevlevilik sizin dediğiniz gibi değil ve başlamış anlatmaya. Adeta bir konferans vermiş. Anlattıklarına İsmet Kabadayı hayran kalmış. Sonunda "*Hocam bu işi siz bizden daha iyi biliyorsunuz. Gerçekten bu konuda bizden kabadayı çıktınız"* diyerek iltifatta bulundu.

Sanırım 78 yaşlarında idi. Trabzon'a gittiğimde ziyaretine gittim. Masasının üzerinde Bernard Russell'ın Felsefe Meseleleri adlı kitabı duruyor. Onu okuyor ve kenarlarına not düşüyordu. Seksenine merdiven dayamış bir insanın bu kitapla ne işi olabilir? Hani kitap yazsa diyeceğim bir şey yok. Ama sadece öğretmenler lokaline gittiğinde mesele açılırsa konuşacak ve bu bilgileri karşı tarafı ezmek için kullanacaktı. Bence bu kadarına gerek yoktu. Bir kere ayaklı kütüphane diye adı çıkmıştı. Bu sözün devamı için didinip duruyordu. Böyle bir insandı. Keşke yazıp da yorumlar getirseydi günümüzde bunlardan istifade edilirdi. Ama malesef bunu yapmadı. Bu yönünü eleştiriyorum.

Bir toplulukta konu açıldığında bu eleştirimi dile getirmiştim. Bir arkadaşımız bana katılmayarak şunları söyledi: "Olay sizin dediğiniz gibi değildir. O'nun gördüğü hizmet farklı bir hizmet anlayışıydı. Toplumsal gelişmede böyle insanların önemli katkıları olur. Gelecek kuşaklarca isimleri bilinmeyebilir ama fikirleri yayılır. Ayrıca o tür kişiler, suyun yükselmesine yavaş yavaş katkıda bulunur ve toplumun değişim ve dönüşümüne önemli hizmetlerde bulunur."

En önemli özelliklerinden biri de, herhangi bir konuda geniş, teferruatlı bir araştırması yoksa konu hakkında fikir beyan etmezdi. O, bir konuda bir şey söylüyorsa karşı taraftan geleceği de hesap ederdi. Aynı zamanda çok güçlü bir hafızaya sahipti. Meseleleri açıklarken kaynakların sayfa numaralarını vererek ortaya koymak herkesin yapabileceği bir iş değildir. O bunu yapıyordu.

Ali Düzenli'nin hatırasını da anılmaya değer buluyoruz:

1950'li yıllardan sonra Of-Çaykara ilçelerinden Malatya ve çevresine hocalık yapmaya gidenler olurmuş. Hüseyin Kılıç[1]" Malatya'da vaiz olarak görev yapıyordu. Bir gün müftü İsmail Hakkı Erzen ile görüşmek için yanına gitmiş. Müftü Erzen, Oflu hocaları sevmezmiş. Kendisine niçin geldiğini sormuş. "Hocam, sizden ders okumak için geldim" demiş. Bu esnada Hüseyin Kılıç'a "Of'tan âlim çıkmaz, Cansız Hoca müstesna" diyerek Cansız'ı övmüş.

Cansız Hoca'nın döneminde Trabzon genelinde en meşhur hocalar, Oflu Dursun Efendi[97], Mehmet Rüştü Aşıkkutlu Efendi, Çaykaralı idris Efendi, Dursun Efendi ve Haşan Rami Efendi idiler. Ancak Cansız Hoca dinî ilimlere vakıf olma konusunda bu hocaların hepsinden üstündü.[98] Nitekim kendisi ile teşriki mesaide bulunan Mustafa Genel, Cansız'ı Reîs'ul-Ulema

---

97 Cumhuriyet devri müderris ve Nakşi şeyhlerinden *"Dursun Nuri Feyzi Güven'in"* hayatı hakkında bilgi için bkz. Yavuz, DİA; 14, 328,329.

98 Yakup Gürsoy, Ahmet Gürsoy, Ömer Lütfü Odabaşı.

olarak nitelendirmektedir.[99]

Gerek kıyafeti ve gerekse fikirleriyle diğer din görevlilerinden farklı bir yapıya sahip olduğu için kendisini öğretmen camiasına daha yakın gördüğünü söylememiz mümkündür. Bu itibarla mesaisinin önemli bir kısmını onlarla birlikte geçirirdi. Felsefeci (Topal) Fahri Bey(!), Ahmet Gürsoy, Ömer Çebi, (Fort) Osman Aydemir ve Sait Aydemir bu grubun önemli şahsiyetleridir. Öğretmenler, düşünce ve fikirlerine önem verdiği gibi kendileri de onlara yakınlık gösterirdi. Meydan parkındaki sohbetleri meşhurdur. Cansız Hoca onlardan çok yaşlı idi. Zaman zaman, *"emsallerimin hepsi vefat ettiği için çocukların arasında kaldım"* diye latife ederdi. Bu açıdan öğretmenler, arkadaşlıktan öte onunla dost idiler. Ömer Çebi ile yakınlığı vardı. Fort Osman'la tavla oynardı. Osman Bey, Cansız Hoca'yı konuşturmak için oyun içerisinde zaman zaman bilerek hile yapardı. Hoca farkına vardığında "b.k yema Osman" diye küfür basar, etrafındakiler gülerdi.

İyi yetişmiş, yetenekli ve müstesna bir insandı. Gençliğinde içki kullandığını söylerdi. Ama sonraları bunu bırakmıştı. Hayat adamı, hoş sohbet, akılcı, yeri geldiğinde sözünü esirgemeyen bir yapıdaydı. Küfürü de söylemeyi ihmal etmezdi. Çok renkli bir hayat geçirdiğini söylememiz mümkündür. Yobazlığa ve akıl dışı şeylere çok kızardı. ***"Dinin elbette bir inanç boyutu vardır. Bunları tartışmaya gerek yoktur. İnandık Müslümanız"*** ifadesini kullanırdı. Ancak batıl inançlara yer vermezdi. Dine giren hurafelerin çoğunun İslâm dininin yayılmasından sonra farklı kültürlerden geldiğini, dolayısıyla bunların dinle bir alakasının olmadığını söylerdi. O kadar kültürlü bir şahsiyetti ki öğretmenler onun yakın çevresinde bulunmaktan onur duyar ve bununla övünürlerdi. Bildiğimiz kadar, Karadeniz sahilinde yetişmiş O'nun gibi bir din âlimi yoktu. Okul görmediğine göre kendi kendini yetiştirmişti. Bu da elbette üstün zekâyı gerektirir.

Genelde Hoca'yı dinsiz diye itham ederlerdi. Bunun bir sebebi şudur: Molla tipli insanlar gelip hocaya sorular soruyordu. Sordukları sorularda saçmalıklar olursa kızıyor ve sözünü de esirgemiyordu. Aynı zamanda ağa sülalesinden olduğunu da hissettirmekten çekinmiyordu. Hocaların çoğu kendinden korkar, yanına bile yaklaşamazlardı. Yanlış gördüğü zaman en yakını bile olsa bağışlamazdı. Yaşar Nuri Öztürk'ü dinlediğiniz zaman Cansız Hocayı hatırlamamak mümkün değildir. Kıyafeti de ona benziyor.[100]

Köylüsü Mehmet Saygılı bize şu hatırasını aktardı:

12 veya 13 yaşlarında idim. Mustafa Cansız'ın hocası Gargar Müslim Efendi Dernekpazarı kasabasına gelmiş ve Molla Kibâr adlı şahsın dükkânında oturuyordu. Ben de dükkânda idim. Mustafa Cansız, hocasının kasabalarına geldiğini duyunca O'nunla görüşmek için oturduğu dükkâna gelmiş. Hocası, Cansız'ı görünce kalkıp ona doğru yürüdü ve kucaklaştılar. Daha sonra Cansız Hoca oradan ayrılmış. Dükkân sahibi Molla Kibar, Gargar Müslim Efendi'ye:

-Hocam siz bu Cansız Hoca'ya niçin bu kadar değer veriyorsunuz? Çünkü bu ilmi ile amil olan bir kişi değildir. Dinin vecibelerini yerine getirmiyor.

Müslim Efendi şu cevabı verdi:

-Merak etmeyin ondaki bu ilim zamanla onu evirir, çevirir yola getirir, düzelir ve mutlaka

---

99 Şatıroğlu, *İçimizden Biri, Büyüğümüz Mustafa Genel,* 21.

100 Sait Aydemir, Ahmet Gürsoy

istikametini bulur.

Nitekim uzun yıllar sonra Diyanette gezici vaiz olarak görev aldığı zaman hocasının söylemiş olduğu sözü hatırladım ve böyle bir görevi üstlenmesinden çok memnun kaldım.[101]

Otoriter bir kişiliği vardı. Halk Partisini tuttuğu, sakalı olmadığı, kravat taktığı, sigara ve nargile içtiği için herkes aleyhinde konuşur ve kendisine kızardı. Hocalardan bazıları kendisine soru sorardı. Sorulan soruya cevap verdiğinde adam tatmin olmayıp hocam, öyle diyorsun ama böyle de olmaz mı dediğinde; "Mademki bana inanmayacaktın ne b.k yemeğe sordun, bildiğin gibi yapsaydın."

Her dönemde olduğu gibi az sayıda da olsa da Cumhuriyete ve onu kuranlara karşı hiç de hoş olmayan sözler sarf eden ve kendilerini hoca diye tanıtan kişilere rastlamak mümkündür. Adam hoca ve diyor ki, *"keşke onlar bu memleketten olmasaydı da o camiler kilise olsaydı.*"Cansız bu sözü duyduğunda "oy senin sakalına İşte bu tip hocalar Cansız'ın aleyhinde konuşur ve O'nu dinsizlikle itham ederlerdi.[102]

Rıza Selim Başoğlu'nun konu ile ilgili sözleri anılmaya değerdir:

Cansız Hoca, Cemalettin Afgani, Musa Carullah, Reşit Rıza, Mehmet Akif, Fazlurrahman, gibi düşünürleri tanıyan ve okuyan biriydi. Batı felsefesini çok iyi bildiği gibi Hindistan'daki düşünürleri de iyi tanıyordu. Bunu nereden anlıyorum. Bu düşünürlerin eserleri ile tanıştıkça Hoca'nın o kitapları okuduğunu anladım. O dönem, hoca olarak geçinen kişilerin bahsettiğimiz düşünürlerden hiç haberleri yoktu. Zaten o imkânları da yoktu. Mesela Hacı Haşan Rami Yavuz, Fazlurrahman'ın hangi kitaplarını nereden temin edecekti? İşte hoca bunların farkındaydı. Hoca batı felsefesini iyi bildiği için, bir şeyi izah ederken çok farklı açıklamalar getirebiliyordu. Farklı izahı duyan bir kimse de hemen onu imanı ile irtibatlandırıyordu. Ama bunu Hoca'nın yüzüne söylemeleri mümkün değildi. Hiç birinin bu cesareti yoktu. Hoca'nın yanında hepsi sus pus olur, ancak gittikten sonra konuşmaya başlarlardı.

Hoca'nın cemaatin cebinde gözü yoktu. Onun için inandığını rahatlıkla konuşurdu. O'nun fikirleri bu gün tartışılıyor. Bu gün tartışanların da imanı tartışılıyor. Hoca, o dönemde bunları tartışıyordu. Çok takdir ediyorum. Cumhuriyetle birlikte yapılan inkılâpların manasını biliyordu. İnkılâpları yapan kişilere tan edenlere çok kızardı. "Yahu bu inkılâpları padişahlar yaptı. Bu uğurda kelle verdiler. Bunun için Yeniçeri ocağında binlerce insanın kanına girildi. Şimdi niye böyle tan ediyorsunuz. Osmanlıdaki yenileşme hareketlerini çok iyi okuyan ve bilen bir kişiydi. Dolayısıyla Cumhuriyetle birlikte çıkarılan kanunların ve yapılan yeniliklerinin 1800'li yıllara kadar gittiğini, çekilen çilelerin, yapılan gayretlerin bir sonucu olduğunu ifade ederdi.

Cansız Hoca'nın dinî bilgisi ve genel kültürü konusunda Prof. Dr. Yaşar Nuri Öztürk'ün verdiği bilgiler gerçekten dikkat çekicidir:

Trabzon'da kısmen devam ederek, kısmen de dışardan, orta-lise eğitimimi tamamlarken,

---

[101] Hocası Gargar Müslim Efendi'nin buna benzer sözler söylediğini emekli vaiz Ali Düzenli'den de dinledik.

[102] ihsan Ekşi

bir yandan da Cansız Hoca diye ünlü büyük bilgin Mustafa Cansızdan din ilimlerinin temel kaynaklarını okudum. İslâm ilimlerindeki nasibimin en büyük dayanağı olan bu rahmetli üstadımdan, okuduğum ana kaynaklar arasında, en önemlilerini şöyle sıralayabilirim: Tefsirlerden: Kadı Beyzâvi ve Keşşaf; hadisten: Buhari ve Dârimî; fıkıhtan: Usül-i Pezdevi, Multeka, Kudüri; akaidden: Nesefi ve Emalî; Arap edebiyatından: İbn Fârız Yaiyyesi; Fars edebiyatından; Hafız Divanı, Ömer Hayyam Rubaiyâtı, Sadi'nin Bostan ve Gülistan'ı Türk edebiyatından: Fuzulî, Tevfik Fikret ve Akif...

Yaşar Nuri Öztürk, kendisiyle Haziran 1998 tarihinde *"Kitap Dergisi"* için yapılan mülakatta Cansız Hoca'nın kaynağı neydi? diye sorulan bir soruya şu cevabı verdi:

"Efendim eski medrese... Of'ta okumuş, Of'taki en ünlü ilim adamlarından biri olan, Gargar Müslim Efendiden okumuş Diyanet Müfettişiydi; Karadeniz bölgesini teftiş ediyordu...Felsefeyi çok iyi bilen, batıyı bilen adam, fevkalade Rumca biliyor... Muhteşem bir hafıza, muhteşem bir sentez kudreti, bir mütefekkir... ***Yani, yazmamış; eğer yazsaydı Türkiye'de ihtilal olurdu, fikir ihtilali.*** *Çok kalender bir adam. Ama biraz hemen küsen bir tarafı var. Takdir edilmeyen değerleri gündeme getirmekte asla ısrarlı değil; bence hatası o. Biraz ısrarlı olsa, takdir edileceğini görecekti. Hiç ısrarlı olmamıştır. Kendi köşesinde...*

Ve on yıla yakın ben ondan feyz aldım. Akâid-i Nesefî'den Ömer Hayyam'a, Hafız Divanı'ndan Pezdevi'nin Usul'üne, Serahsi'ye kadar bütün bu temel kaynakları bana okuttu. Bir umman... Bir meseleyi alır; Usul-i fıkıh okuyorsunuz, oradan alır, O'nun İslâm ilimlerindeki bütün bağlantılarına girer, edebiyatta ilişkileri varsa oraya girer, felsefe ile münasebetlerine girer; mest olursunuz, kendinizi kaybedersiniz, yerde misiniz, gökte misiniz, kendinizi kaybedersiz ve kalkıp gitmek istemezsiniz. Yani orada on gün geçse hiçbir şeyin farkında değilsinizdir. Resmen transa girersiniz. Böyle muhteşem bir insandı.[103]

Cansız Hoca'yı keşfetmek benim hayatımın en bereketli dönüm noktasıdır. Çünkü Cansız Hoca bu gün ki Türkiye'de meselâ eşi belki de zor bulunacak bir ilim adamıydı. Türkçe, Arapça, Farsça, Çağatayca, Rumca gibi dört beş dili, edebiyatlarıyla, bütün literatürüyle ezbere bilirdi. Hangi kitabı okutmuşsa bana, ezberden okutmuştur. Bazı kitapları elime vermezdi, yazdırırdı ki, ben de ezberleyeyim, okutayım. Bu Ömer Hayyam rubaiyatı için geçerli, İbn-i Fariz'in Yaiyyesi için geçerli, Şanfera'nın şiiri için geçerli... Cansız Hoca böyle bir zattı. Ben böyle bir insan bir daha görmedim. Çok büyük emeği var bende. Muhteşem bir hafıza, muhteşem bir sentez kudreti, bir mütefekkir.. ,[104]

Bana okuttuğu temel kaynakların çoğunun adını bile o günün hocaları bilmiyordu. Bir meseleyi ele aldığı zaman onun doğu-batı Arap, Fars, Türk Dünyasıyla bütün bağlantılarını önünüze koyar ve siz hayran kalırsınız. Aynı zamanda çok gerçekçi ve hiçbir taassubu olmayan bir insan idi. Her şeyi tartışan bir mütefekkir idi. Arap ve Fars edebiyatını çok iyi bilirdi. İran'ın Trabzon Konsolosu, çoğu zamanlar Fars şiiri ile ilgili çözemediği müşkülleri gelir hocanın önüne diz çöker ve ondan öğrenirdi. Buna senelerce şahit oldum.[105]

Bu anlatılanlardan Mustafa Cansız'ın, gerçekten ilme değer veren ve ilmin peşinde koşmayı ibadet aşkıyla yerine getiren bir kişi olduğu görülmektedir.

---

103 Kitap Dergisi, *"Yaşar Nuri Öztürk Özel Sayısı"*, 11.

104 Kitap Dergisi, *"Yaşar Nuri Öztürk Özel Sayısı"*, 11-13

105 Yaşar Nuri Öztürk.

3.1. **Öğrencileri İle İlişkileri**

Cansız Hoca'dan okuyan öğrenci sayısı çok sınırlıdır. Araştırdığımız kadarıyla icazet verdiği bir öğrencisi maalesef yoktur. Medrese geleneğini sürdürecek bir arayış içerisinde de olmamıştır. Kendilerinden okuyacak öğrencilerin daha önce alet ilimleri denen Arapça sarf ve nahiv kitaplarını okumuş olmaları gerekirdi. "Ben, kâle-kîle ile uğraşamam" derdi. Usul kitapları okuturdu. Bu günkü anlamıyla yüksek lisans ve doktora seviyesinde dersler verirdi. Meseleleri detaylı açıklar ve geniş malumat verirdi. Vereceği derslere saatlerce çalışırdı. Yani işi çok ciddi tutardı.[106]

Remzi Yavuz'un, Cansız Hoca ile ilgili düşüncelerini aktarılmaya değer buluyoruz:

1950-52 yıllarında Cansız Hocadan Trabzon'da okudum. Hoca, babamın köyden arkadaşı idi. Beni okutması için babam kendilerine ricada bulunmuştu. Daha önce köyümüzdeki Çıkrık Süleyman Efendi ve Şenocak Yusuf Efendi'den alet ilimlerini bitirmiştim. Trabzon'da Samsun Otelinde kalırdım. Derslerimizi bazen Hoca'nın kendi evi, bazen de Zeytinli Camii'nin dershanesinde yapıyorduk. Zeytinli Camii'nde fahri müezzin-imamlık yapan merhum İsmet Selim[107], İskender Paşa Camii İmamı Yakup Gürsoy, Merkez Vaizi Adnan Sağlam ve ben olmak üzere dört kişi Hoca'dan ders okuyorduk. İlk defa İsmet Selim ile başladık. Cansız Zeytinli Camii'ne gelir, bizi okutur ve çıkardı. O zamanlar bere meşhurdu. Benim başımda da bere vardı. Dersten sonra meydana doğru giderken ben de yanında yürümek isterdim. Başımda bere olduğu için "sen yanımda yürüme" derdi. Hoca sigara içerdi. Dershanedeki sigarayı, Hoca içsin diye İsmet Selim alırdı. Bazen dalgınlıkla sigarayı cebine koyar giderdi. Ertesi gün o paketten hiç içmemiş, getirir yerine koyar ve şu espriyi yapardı. *"Çocuklar, tiryakiler hiç farkına varmadan çok kibar hırsızlık yaparlar."* Bazen İstanbul Oteli'nin lobisinde gider bulur ve sormak istediklerimi sorardım.[108]

Kendilerinde öyle bir zekâ vardı ki hayran kalmamak mümkün değil. Molla Cami ve Kadı Beyzavi tefsirini okuyordum. İki kişi aynı dersi diğer iki kişi ise ayrı ders okuyordu. Yani aynı anda üç farklı dersi okutuyordu. Bir ara özetleme yapardı. Bize şunu söyledi: *"Tarihte adını bilmediğim bir hoca üç dört talebesine dersleri ayrı ayrı özetler ve hiç hata yapmazmış. Ben de bunu deneyeyim dedim. "* Hiçbir hata olmadan üç ayrı dersi özetliyordu. Hocamız böyle bir zekâya sahipti.

Hoca ile her şeyi çok rahat bir şekilde tartışırdık. Dersi okuyup geçmezdi. Tahakkümü yoktu. Müsamahalı, hoşgörülü idi. Böyle insanlar bilgisinden emin olan kimselerdir. Cahil, vereceği cevabı olmayınca meseleyi kapatır. Ama hocamız o kadar geniş bir alana sahipti ki, bir yoldan sizi götüremediği zaman alır öbür taraftan götürür. Buradan da yol gider. Oradan götüremedi, alır başka yoldan götürür. Oradan da yol gider. Ondaki müsamaha bilgiden kaynaklanan müsamaha idi. Baktı ki yobazlaştınız, o zaman kulağınızı çekerdi.

---

106 Yakup Gürsoy, Remzi Yavuz...

107 ismet Selim, Adana Müftüsü iken Marmara depreminde Sakarya'da hayatını kaybetti.

108 Remzi Yavuz'un şu ifadeleri de dikkat çekicidir: 24 saatte 125 kuruş istihkakım vardı. 115 kuruşa bir yağlı, 15 kuruşa da büyük bir çay. Saat 10'da yer ve ders okumaya giderdim. Ertesi güne kadar onunla idare ederdim. 24 saatte bir öğün yemek. O şartlar içerisinde okudum. Hocamızın imkânları da müsait değildi. Bize nasıl yardım etsin.

Demokrasilerde çare tükenmediği gibi dinde de, ilimde de çare tükenmez. İlimde tükenme yoktur, ilim gümrüğe de tabi değildir. Düşünce devam ettiği sürece bilgide yenilenecek. Önceleri çarık bile yoktu. Daha sonra lastik, şimdi ise çeşit çeşit ayakkabılar. Ayağınızdaki yenileniyor da ilim niçin yenilenmesin? Takke, sarık, cübbeyi hiç dikkate almazdı. Hoca, kafanın dışına değil, içindekine önem verirdi. Daha doğrusu bilgiye değer veren bir insandı. Onun için öğretmenlerle diyalogu çok iyi idi. Aynı zamanda oturup kalktığı çevre elit insanlardı.

Yakup Gürsoy'un Cansız Hoca ile ilgili düşünceleri dikkat çekicidir:

Hoca'nın bir bakıma kendisine sahip çıkmadığını söyleyebilirim. Çevresindekilere pek bir şey verdiğini söyleyemem. Ben de kendilerinden gıdım gıdım bir şeyler almaya çalıştım. Teşbihte hata olmazsa bu hususta şu misali verebilirim: Bol süt veren inekler vardır. Bunların bazıları aksi olur. Sütünü sağar kaba doldurursunuz. Ama son anda bir tekme ile bütün sütü döker ve kaybeder. Hocamızın huyu da böyleydi. Kızdığı zaman bağırır, çağırır ve her şeyi bitirirdi. Kendilerini kızdırmadığınız zaman da çok iyi idi. Sohbetleri sırasında o konuşacak, siz dinleyeceksiniz. Aslında bilgisini tam olarak aktarabileceği bir meclis bulamayıp deşarj olamadığı için asabi idi. Ayrıca Hocanın öğrenci okutup yetiştirme diye bir derdi yoktu.

Pişman olduğu durum söz konusu olursa öğrencisi bile olsa özür dileyerek gönlünü almaya çalışmak için çok gayret gösterirdi. Bu konuda talebesi Ömer Lütfü Odabaş'ın anısı şöyledir: Derslerimizi İskender Paşa Camii görevlilerinin caminin dışında bulunan odasında yapıyorduk. Hocamız mutlaka bizden önce gelirdi. Bir gün üç arkadaş hocamızla birlikte ders işliyoruz. Bir konu hakkında malumat verdikten sonra Ali adlı arkadaşımız konuyu anlamadı. Bu nedenle dersi birkaç kez daha tekrar etti. Yine anlamayınca sinirlenen hoca çok gür bir sesle bağırarak bazı sözler sarf etti. Beklemediğimiz bir çıkış olduğu için arkadaşımız korktu. Daha sonra hocamız onun boynuna sarılarak gönlünü almaya çalıştı. Bir ay müddetle her gün ona "Yavrum Ali seni üzdüm, beni bağışla" derdi. Bağırıp çağırmasına rağmen duygu dolu bir yapısı vardı.

Öğrencilerine, **"Arkamdan konuşulanları bana gelip söylemeyin. Dedikleri gibi olmadığımı anlatırsanız bir şey demem. Bana söylerseniz o olumsuzluğu gidermem için konuşan şahısları bulup, onlara düşündükleri gibi olmadığımı anlatmak zorundayım"** derdi.

Hacca gidilmeye müsaade edildiği ilk yıllarda yörenin meşhur hocalarından Of'lu Dursun Efendi ile Çaykaralı İdris Efendi hacca giderken Ankara'da Diyanet işleri Reisi Ahmet Hamdi Akseki'yi ziyaret ederler. Sohbet esnasında Akseki, *''Allah'a şükür, Cansız Hoca'yı da saflarımıza kattık"* deyince Dursun Hoca, *"Evet saflarımıza kattınız ama dini kurdun eline verdiniz"* diye bir söz sarf eder. Akseki bu sözden alınır. İdris Hoca devreye girerek "Efendim, Cansız Hoca kurt gibi adamdır demek istedi" derse de Akseki bu sözü olumsuzluğa yorar. Cansız Hoca hacdan dönüşlerinde onlardan Arabistan'ın durumu ve hac hakkında bilgi almak için kendilerini ziyaret etmek ister. Of'un haftası olan Perşembe günü vaazını yapar. Ancak çıkışta Dursun Hoca'yı aramasına rağmen bulamaz. Söylemiş olduğu sözü duymuş olacağını sanarak Dursun Hoca ortalıktan kaybolur. Salı günü Çaykara'nın haftasıdır. Oraya çıkar. İdris Hoca ile görüşür. İdris Hoca, bu meseleyi Cansız Hoca'ya aktarır. Bu sözden müteessir olan Cansız Hoca, "Keşke sen de O'nun gibi söylesen de bunu bana söylemeseydin. Zira ben ona düşündüğü gibi olmadığımı anlatmak zorundayım. Yine bir Perşembe günü Of'a gider. Bir at kiralar ve Dursun Hoca'nın köyüne çıkar. Gece sabaha kadar sohbet ederler. Namazlarını kılıp

yatacakları sırada Dursun Hoca meseleyi kendine söyler. Ancak amacının dediği şekilde olmadığını anlatmaya çalışır. Bunun üzerine Cansız, "Yok sen doğru söyledin. Eğer öyle söylemeseydin ben buraya kadar gelmezdim. Ancak ben sizin düşündüğünüz gibi olmadığımı size anlatabilmem için buraya kadar gelmek zorunda kaldım" der.[109]

Trabzon vaizlerinden Kemal Parlak da Cansız'dan çok ders okumuştur. Derslerini İskender Paşa Camii'nin odasında yaparlardı ve Cansız Hoca'ya karşı çok saygılıydı.[110]

Yaşar Nuri Öztürk'ün Cansız Hoca ile ilgili ifadeleri de anılmaya değerdir:

Daha önce ifade ettiğim gibi Cansız Hoca, bu güne kadar tanıdığım en büyük din âlimidir diyebilirim. Meseleleri çok iyi kavramış bir din âlimi olmasının yanında filozof kafalı ve aynı zamanda çok güçlü bir şairdi. Kendileriyle tanışmam 1961 yılında henüz çocuk diyebileceğim yaşata başlamıştır. Babam beni ona teslim etti. Bana **"kursi"** derdi. Bu tabir, tespihin püskülü için kullanılırdı. Peşinden hiç ayrılmadığım için bana bu adı vermişti. Gece yataktan dahi beni kaldırıp istediğini sorabilirsin diye izin verdiği tek kişiydim. Evine herkes giremezdi. Bana demişti ki, *''gönlüm isterdi ki keşke ben* ***seni otuz sene evvel tanımış olsaydım. Biraz geç kaldık ama gene epey şeyler yapacağız.*** 1961 yılından 69 yılına kadar yanından hiç ayrılmadım. Derslerimizi evinde, İskender Paşa Camii'nin oturma odasında, Sulu Han'da nargile içerken, bir de hocamın çok sevdiği Mustafa Baltacıoğlu'nun2i6 oğulları Kemal ve Reşat Baltacıoğlu'nun terzi dükkânının bir odasında yapardık. Mustafa Baltacıoğlu'da derslerimizin çoğuna iştirak ederdi.

"Cansız Hoca bana açık çek vermişti. Yani günün herhangi bir saatinde yatakta olsam dahi beni kaldırıp istediğin bir şeyi bana sorabilirsin. Tabi senelerce bu büyük insandan, bir canlı kütüphane, bir hafıza harikası adam; adamın dört dili edebiyatıyla birlikte, ana kaynaklarıyla ki bunların bazılarını ezbere okurdu, bilen bir allame bir adam... Okyanus gibi... O muhteşem dersler, sohbetler verirdi ki yani ifade edilemez tabi... Öyle bir güzellik bir daha yaşamadım..."2"7

Benden çok ümitli idi ve aynı zamanda benden çok şeyler bekliyordu. ***"Gözüm arkada kalarak gitmeyeceğim"*** diyordu. ***"Bütün ömrüm boşa gitti"*** diye vahlanıyordu ve bunu ağlayarak defalarca söylemişti. ***"Olan kursi, sonunda benim seksen yıllık ömrümü manalandırdın. Artık bir işe yaradığımı bilerek öleceğim."*** Bunları ağlayarak söylüyordu. Bunlar benim hayatımın müthiş tablolarıdır ve bunları yaşadım.

Beni gözü gibi korurdu. Tembelliğe kaçmama asla müsaade etmezdi. Bununla ilgili bir hatıramı aktarmak isterim: Trabzon'da Şavrole Ahmet lakaplı meşhur bir kişi vardı. Hem servetiyle hem de yumruğuyla meşhur. Adeta mafya babası... Fakat hocaya çok saygısı vardı. O sıralarda da Zeytinli Camii'nde Küçük Hoca lakabıyla vaaz ediyorum. En büyük cemaat benim. Cansız Hoca keyiften adeta uçuyor. Trabzon Müftüsü bile iflas etti.

Bir gün hocamızdan ders okuyoruz. Şavrole Ahmet beni överek şunları söyledi:

-Hocam, bu yaştaki çocuğun bu kadar bilgisi var. Bu kitapla, öğrenmekle olmaz. Buna yukarıdan Allah veriyor.

---

[109] Ömer Lütfü Odabaşı.

[110] Mahmut islâmoğlu.

Sen mi bunu söylersin. Hoca bir kükredi ki,

-Ahmet Bey! Ahmet Bey! Ben adamın ağzınası... Yetmiş senedir beklediğim bir cevher bulmuşum. O'na bilgilerimi aktarıyorum. Sen onu tembelliğe, uyuşukluğa ve ben ne oldum kurgusuna teslim edeceksin. Sen nasıl böyle laflar söylersin.

Şavrole Ahmet'e bunu diyen bir insan, kurşunu alnından yemeye hazır demekti. Ahmet Bey'in ona nasıl bir hürmeti vardı ki,

-Hocam, böyle bir şeyi dünyada bana yalnız siz yaparsınız. Ama size öyle bir hürmetim var ki herhalde ben bir hata ettim. Sizden özür diliyorum.

İşte Cansız Hoca benim üzerime o kadar titrerdi. Saatlerce okutur. Üç, beş, sekiz saat, ne varsa vermek için adeta paralan irdi. Dokuz yıl boyunca yanından hiç ayrılmadım. Beş üniversite bitirsem O'nun bana verdiklerine denk olamaz. O'na alışan kişi bir daha bırakması mümkün değildi. Gece rüyalarıma girerdi. Sabah olsa da yanına gitsem diye düşünürdüm.[111]

Mahmut İslâmoğlu'nun Yaşar Nuri Öztürk'ün öğrenciliği ile ilgili ifadeleri şöyledir:

Cansız Hoca gibi ben de Halk Partili idim. Sürmene'den Elazığ'a sürgün gittim. İzinli geldiğimde mutlaka yanına uğrardım. Yanılmıyorsam 1969 yılıydı. Kapısını çaldım ve beklemeden içeri girdim. Baktım ki, Cansız Hoca divanın üzerinde ve kitap elinde, yerde de bir delikanlı ders okuyorlar. Bana işaret etti. Koltuğa oturdum. Dersi bitirdiler. Hoca ile görüştüm. Okuyan kişiye şöyle dedi:

-Oğlum yengene söyle, iki kahve yapsın ve bize getir de öyle gidersin.

Kahveleri yaptırmaya gitti. Ben de Hoca'ya ne okuduklarını sordum. "Makamat-ı Harîrî"[112] diye cevap verdi. Arap Edebiyatı. Cansız, edebiyata çok merakı olan bir kişiydi.

-Hocam okuttuğunuz kişi kimdir?

-Sürmene'nin Gorgor köy ündendir.

-Kimlerdendir?

-Niyazi oğullarındandır. Bu çocuk İmam-Hatipte okuyor. Okuduğumuz beyitleri bir gün sonra hep ezber okur. Çok zekidir.

Yaşar Nuri Öztürk meşhur olduğu yıllarda Trabzon'a konferansa geldi. Onu çağıranlar arasında üniversitede hoca olan oğlum da vardı. Bana telefon etti. Yaşar Bey gelecek istersen sen de gel. Ben de gittim. Konferans boyunca sürekli bakışı benim üzerimde idi. Konferansın bitiminde hemen yanıma geldi ve "ben sizi bir yerden tanıyorum ama nereden. Seninle nereden tanışıyoruz. O da beni ben de onu bir kez dediğim zamanda görmüştük. Bunu kendisine anlattım.

---

[111] Yaşar Nuri Öztürk.

[112] Harîrî'nin (ö. 516/1122) Arap edebiyatında makâme türünde yazdığı eseri. Eserde, toplumdaki çelişkiyi ve çarpıklıklara dikkat çekmek maksadıyla hayali kahraman Zeyd es-Serûcî'nin maceraları Haris b. Hemmâm'ın dilinden akıcı bir üslupla anlatılmıştır. Elli kısa hikâyeden oluşan el-Makâmat'ta Arap dilinin bütün incelikleri, anlatım gücü, edebî sanatlar ve kelime oyunları secili bir üslupla ortaya konmuştur. Hikmet, iyilik, doğruluk, cömertlik, alçak gönüllülük, yardım severlilik, yiğitlik, beceriklilik gibi değerler eserde geniş yer tutar. Bkz. Kılıç, *"el-Makâmât"*. DİA. 27.414.

Milli Eğitim Bakanlığı Müfettişlerinden Mahmut Özdil'in Cansız Hoca ile ilgili anıları şöyledir:

"1964-1965 öğretim yılında stajyer öğretmen olarak Trabzon İmam-Hatip Lisesi'nde göreve başladım. Müdürümüz Ahmet Yazıcı, yeni göreve başlayan meslek dersleri öğretmenlerine mevcut dersleri dağıtıyordu. Ben Farsça derslerini de istedim. Arkadaşlarımızdan biri dedi ki "zaten Mahmut Bey'den başka bu dersi okutacak kimse de yok". Müdürümüz bunun üzerine "Cansız Hoca var" dedi. Biz de "bu Cansız Hoca kim" diye sorduk. Ahmet Yazıcı "çok geniş ansiklopedik bilgisi var. İsteyene ders veriyor" dedi. Daha sonra hoca ile ilgili birçok söz işitir olduk. Bunları özetlersek; Trabzon da dinî bilgileri en iyi bilen hocanın O olduğu, kim olursa olsun isteyene istediği yerde, istediği saatte ve istediği kadar ders verdiği, çok nüktedan olduğu, CHP'yi tuttuğu, Üniversite ve Eğitim Enstitüsü öğretmenleriyle tavla oynadığı, aşırı derecede küfürbaz olduğu vb.

Yaşar Nuri Öztürk öğren cimdi. O'nun Cansız Hoca'dan ders aldığını işitiyordum. Ona sordum. "Kendisinden şu anda Hafız'ın Divanını okuyorum. Yakında da Usul-u Fıkh'a başlayacağız" dedi. 1966-1967 öğretim yılı başı idi. Hocaya haber gönderdim "beni de kabul eder mi?" diye, "gelsin" demiş. Üç gün derslerine gittim. Benden başka 3-4 öğrencisi daha vardı. Sonra beni müdür muavini yaptılar. Müdür Yardımcısı olunca "vaktim olmaz" diye gitmedim. Daha doğrusu bir şey oldum sandım. Tabii daha sonra da çok pişman oldum.

Hoca, ilk derse girerken "Fatih Eğitim Enstitüsü'nden bir hocayı devirip geliyorum" dedi. Tavla oynayıp rakibini yendiğini daha sonra öğrendim. Ebu Hanife'nin: "Kur'an'ın manası Kur'andır. Farsça tercümesi ile de namaz kılınabilir" görüşü üzerinde duruldu. Bu görüşe karşı olanların bunun Ebu Hanife'nin görüşü olduğunu bilmediğini, ama yine de hep konuştuklarından yakındı. Kendisinin ahkâmı me'hazlardan istihraç edecek seviyede olduğu halde böyle gelişi güzel fetvalar vermediğini ifade etti.

Para karşılığı Kur'an okutulmasını istismar olarak görüyordu. O sıralar Trabzon'da konuyla ilgili bir de fıkra anlatılırdı. Tonyalı bir mümin geçmişlerin ruhuna hatim indirmesi için bir hafıza para vermişmiş, mümin parayı alan hafızın Kur'an hatim etmediğini öğrenmiş, buna çok üzülmüş ve Cansız Hocaya şikayet etmiş. "Hoca Efendi falanca hafız Kur'an hatim ederim diye benden para aldı sonra da okumadı ne yapayım?" Hoca "ver oni mahkemeye s...ler anasuni" demiş, işte ben oni yapamam Hocam demiş Tonyalı. Hoca da peki demiş "öyleyse o senun anani s...."

Cansız Hoca'nm sahip olduğu CHP fikriyatı, oyun oynaması, küfürbaz oluşu geleneksel din adamı çizgisinden O'nu ayırıyordu. Bu nedenle seveni kadar sevmeyeni de olmalıydı. Kendisine karşı olanları küçümsediğini ve onlara küfürler ettiğini duyardık. Bir ders sırasında da küfürler etmeye başladı. Hem de küfürlerin en ağırlarını sıraladı. "Bunlar İnönü'yü sevmezler, bunlar İnönü düşmanı" diye sözlerini bitirdi.

Her konuya derin bir vukufiyeti vardı. Konuları çok güzel açıklardı. İlim öğrenmek isteyenlere her türlü yardımı esirgemezdi. Hiçbir çıkar gözetmeden, isteyene istediği yerde, istediği saatte ve istediği kadar ders verirdi. Herhangi bir çıkar olmazsa adımın bile atılmadığı bir çağda O harika bir örnekti. Allah emeklerini zayi etmesin.[113]

---

113 Mahmut Özdil, Mektup, İstanbul, 05.04.2003. Kendilerine teşekkürü borç bilirim

Mahmut Özdil'in ifadeleri bir anlamda Hoca'yı özetler mahiyettedir. O'nun değişik özelliklerini özlü bir şekilde ortaya koymuştur. Belirtilen konuları yeri geldikçe tartışmaya çalışacağız. Ancak bir hususu burada belirtmeden geçemeyeceğim. Günümüzde sıkça gündeme gelen ve tartışılan konuları o dönemde öğrencileriyle rahatlıkla tartıştığını görüyoruz. **Türkçe ibadet konusu günümüzde de en fazla tartışılan dinî konular arasında yer almaktadır. O zamanlar bu konuları gündeme getirmesi kaynaklara ne kadar hâkim olduğunun bir göstergesidir. Türkçe ibadetin mümkün olmadığını söyleyenlerin aslında bu konuda Ebu Hanife'nin fetvası olduğunu bilmediklerinden yakınmaktadır. Bununla birlikte kendilerinin de Ebu Hanife'nin verdiği fetvaya katılmadığını belirtmektedir.**

Sizlerden din hocası yapma yolunda gayreti oldu mu? diye soru yönelttiğimiz torunu emekli öğretmen Yusuf Ziya Cansız şu ifadelere yer verdi:

İlkokulu bitirdiğim zaman köyümüzde (Kondu) Bekir Topaloğlu'nun[114] dedesi hoca idi. O'ndan hafızlık yapmaya başladım. Dedem, hafızlık yapmama şiddetle karşı çıktı. Hafızlık yapmanın gerekli olmadığına inanıyordu. Ben de bıraktım. Daha sonra Arapça öğrenmek istedim. Bunu da istemedi. Dini bir kazanç kapısı olarak görmeye karşı çıktı. Gerçi kendisi sonunda diyanete girdi ama hocalığı bir meslek olarak yapılmasını istemiyordu. Sen bir başka meslek sahibi ol. Daha sonra din ilimleri ile uğraşacaksan yine uğraşabilirsin. Ama meslek olarak din adamı olmamı istemedi. Ancak din bilimleri ile uğraşacak olanın elbette uzman olması gerekir. Özellikle hafızlığa kesinlikle karşıydı.

Kendilerine bir eleştiri yapacaksam şunu söyleyebilirim. 1961 yılında Trabzon'a gittim. Yatılı sınavına girecektik. Evraklarımız eksik diye bizi imtihana almadılar. Hatta yatılı pansiyona girmemi bile istememiştir. Gerçi o dönemler onun yaşlılık dönemi idi. Ama yinede Trabzon Lisesi müdürüne deseydi ki, bana 3-4 yatılı kontenjanı ayıracaksın. Köyümüzden çocuklar gelip okuyacak, inanıyorum ki hiç tereddütsüz kabul ederlerdi. Ama onun hiçbir zaman dünyalık bir derdi olmamıştır. Hâlbuki azar azar köyümüzün çocukları gidip okusaydı toplum bunu görecek ve herkes okumak için yarış yapacaktı. Maalesef bu konuda hiçbir katkısı olmamıştır.

3.2. Niçin Eser Yazmadı?

Cansız Hoca'nın hayatını araştırırken merak ettiğim konulardan birisi de şudur: Hayatını bir anlamda ilme vermiş, aynı zamanda çok okuyan ve araştıran bir kişinin özellikle dinî konulardaki düşünce ve fikirlerini gelecek nesillere bırakarak bir ufuk açmasını niçin dikkate almamıştır? Edindiğimiz izlenimler çerçevesinde Cansız Hoca'nın dönemi itibariyle meslektaşlarına ilmi açıdan üstünlüğü vardı. Yaşar Nuri Öztürk'ün ifadesiyle "yazmadı, eğer yazsaydı Türkiye'de fikir ihtilali olurdu" sözünü abartılı bulmuyoruz. Niçin yazmadığını yaptığımız mülâkatlarda soru olarak yönelttiğimiz kişilerin bu konudaki düşünceleri şöyledir:

Yaşar Nuri Öztürk, "Hoca'nın topluma çok kırgın olduğunu" belirttikten sonra şu ifadelere yer vermiştir:

---

114 Prof.Dr. Bekir Topaloğlu'na telefonla ulaştım ve Cansız Hoca ile ilgili bilgilerinin olup olmadığını sordum. Şunları söyledi: 'Dedem Cansız Hoca'nın köyünde hocalık yapıyordu. Ben de dedemin yanında kalıyordum. Cansız Trabzon'da kalırdı. Zaman zaman köyüne gelirdi. Dedem kendilerine saygı gösterirdi. O zamanlar yaşım küçük olduğu için başka bir şey hatırlamıyorum.'

O'na düşman olanlar bile eline ayağına kapanırdı. Hoca'nın hürmet görmediğini söylemem mümkün değildir. Ben onun o alımlı boyuyla caddede gezerken, karşılıklı dükkânlardan insanlar çıkar, iki tarafa dizilir, ceketlerini ilikler ve hocayı selamlardı. Sanki bir devlet başkanı gibi. Ama arkasından da söverlerdi. Evet, yobazın tavrı budur. Yobaz ikiyüzlü olduğu için arkasından söver, gördüğünde de ellerini bağlar hürmet gösterirdi. Hocam elini ayağını öpeyim der, arkasından da tavla oynuyor zındık derlerdi. O bunun farkında idi. Toplumun ilme değer vermediği inancında idi. Bunun da bir kültür meselesi olduğunu ifade ederdi. Bu durumda yazdıklarının okunmayacağı kanaatini taşıyordu. Bundan dolayı yazmadı. Bana şunları söyledi: ***"Benim yazdığımı kim okuyup anlayacak? Kursi, sen benim yerime yazacaksın. İleride bu cemiyet okumayı öğrenecek, ilme saygıyı öğrenecek ve sen de o zaman yazacaksın. Sen olduktan sonra da benim yazmama gerek yok. "*** Babamın büyüklüğünü de burada anlıyorum. Babam beni getirip ona teslim etti. Ben Arapça, Farsça'yı babamdan öğrendim. Ancak bana, "Beni aşan şeyler var. Sen Cansız Hoca'dan okuyacaksın." Benim ilmi mirasımın arkasında babamla Cansız Hoca vardır. Ondan sonrası sadece etikettir.[115]

Bir diğer sebep ise çok seçici bir özelliğinin olması idi. Nitekim bir talebesinin aktardığına göre, "Okuduğum hiçbir kitabı beğenmedim ki, ben de bir kitap yazayım" ifadesini kullanırdı.[116] Rıza Selim Başoğlu'nun görüşleri şöyledir: Aslında Cansız Hoca oturup yazacak bir yapıda değildi. Çok okuyup çok konuşan bir kişiliği vardı. Yazmak için sabırlı olmak ve çok uğraş vermek gerekir. Hoca, daha ziyade sohbet ehli idi. Çok zeki ve yakaladığı açıkları acımasız tenkit eden bir yapıya sahip olduğu için kendileri yazmaya cesaret edememiştir. Yani kendileri tenkit edilmekten korkmuştur.

Bir ramazan günü müftülükte oturuyordum. Hoca yanıma geldi. Sohbet ediyoruz. Öğle tatili. Selam konusundaki görüşlerini dinliyorum. O'nu dinlerken içeriye hocanın biri girdi. Selam vererek oturdu. Hoca bana bir şeyler söylüyordu. Cümlesini keserek, 'yahu Rıza Bey, bazı insanlar var okumasını öğrenmeden kitap yazmaya kalkıyorlar. Ulan anasını avradını ... adamı, önce okumasını bir öğren. Kitap yazmak kim sen kim.' Ben şaşırdım. Konumuzla hiç ilgisi olmayan cümleler. O içeri giren hoca rahatsız oldu. Bana müsaade diyerek kalkıp gitti. Gidince "nasıl sinekledim gördün mü?" Meğer ona küfretmiş. O mu? de dim. "Evet o" dedi. O hoca bir risale yazmış ve satıyor. Cansız almış okumuş ve hiç beğenmemiş.[117]

Hocaların ekserisi O'nu dinsizlikle itham ederlerdi. Bu açıdan kitap yazıp da ardından dinsizlikle anılmasını istemediği gibi, çocuklarına dinsizlikle itham edilme mirasını bırakmak istemiyordu.[118] Dönemin dini yayınları konusunda şunları söylemiştir: "Piyasaya çıkan kitaplar, meselenin aslını değil, halkın istediği şekilde yazdıkları için sürüm yapıyorlar. Benim böyle bir kitap yazmam mümkün değildir. Aksini yazsanız zaten kimse okumaz."[119]

Bu konuda Yusuf Ziya Cansız'ın hatırası şöyledir:

---

115 Y.Nuri Öztürk.

116 Remzi Yavuz.

117 Rıza Selim Başoğlu.

118 Ahmet Cemal Uygun.

119 Ahmet Gürsoy.

Bir kere Cansız Hoca'nın adı vardı. Bir başkası yazar ama o kitap okunmaz. Bu o kadar önemli değildir. O'nun yazacağı kitap öyle olamaz. Çünkü yazdığı kitap hayatında ve ölümünden sonra başkaları tarafından okunacak ve tenkit edilecek. Bu öyle kolay başarılacak bir iş değildir. İstanbul'da bir olayına şahit oldum. Sanırım 1967 yılıydı. Bir şahıs Cansız'a, "milli piyangodan çıkan para haram mıdır? diye bir soru sordu. Esprili bir şekilde, "çıkarsa al da ye" diye cevap verdi. Konu açıldı ve faize geldi. Bu konuda şu ifadeyi kullandı: "Bu günkü faiz, Kuran'da ki faiz değildir. Ben bu fetvayı veririm ama gelecek saldırılara göğüs germek zorundasınız." O sıralar yetmiş beş yaşlarında idi ve prostat rahatsızlığı nedeniyle de sağlığı yerinde değildi. "Onunla uğraşacak gücü kendimde göremiyorum. Çünkü çalışma bir manada ekip işidir. Çetin meseleler tek başına zor halledilir. Kaynak lazım ve emek sarf etmek gerekir. Gelecekte yetişen âlimler bu mesele ile uğraşsınlar." diye cevap verdi. İşte düşüncelerini yazmamasının nedenlerinden biri gelecek saldırılardan çekinmesiydi. Kendisi çok öfkeli bir adamdı. Cevap vermesi gerekiyordu. Ayrıca maddi konularda olduğu gibi diğer konularda da bir eserim olsun, geleceğe bir şeyler bırakayım endişesi içerisinde olmamıştır. Dikili bir ağacım olsun dememiştir. _

Trabzon'un Of ilçesi din âlimleriyle bilinir. Âlimlerin hayat hikâyelerinden bahsedilirken "büyük âlim idi" gibi sözleri duyarız. Yazdığı bir eser var mı diye sorduğunuzda maalesef "hayır" cevabı ile karşılaşırsınız. Hayatları müddetince yaptıkları dinî öğütler ağızdan ağza aktarılarak gelir. Bunlar da yazıya geçirilmediği için zaman içerisinde kaybolup gittiler. Cansız Hoca da bunlardan biridir. Bu konuda maalesef selefleri gibi geleneği bozmamıştır. Dini konulardaki düşünce ve fikirlerini kaleme almamasının pek çok nedenleri olduğu görülmektedir. Yaşadığı dönem itibari ile din bilimleri sahasında müçtehit derecesinde bilgi birikimine sahip olmasına rağmen önüne çıkan fırsatları değerlendirmemesini üzüntüyle karşıladığımız gibi hangi sebeple olursa olsun, düşünce ve fikirlerini yazmamasının bir hata olduğunu ifade etmek isteriz. Ayrıca, Öztürk Hoca'nın ifadelerinden anladığımız kadarıyla Cansız Hoca, geleneksel din anlayışının dışında çok farklı fikirlerinin olduğu anlaşılıyor. Hoca bu fikirlerinde çok fazla ısrarcı olmamıştır. Zira çok basit şeylerde bile dinsizlikle itham edildiğine göre ısrarcı olmamasını normal karşılamak gerekir. Bu eksikliği öğrencisi Yaşar Nuri Öztürk'ün giderdiğini söyleyebiliriz. Bu bilgilerden sonra aşağıda "eserleri" adlı başlık şaşırtıcı gelebilir.

3. 3. Eserleri

Cansız Hoca, dinî konularda kendi görüş ve düşüncelerini kaleme aldığı bir eser bırakmamıştır. Ancak vaizliğe atanması sıra sında Diyanet İşleri Başkanlığı'na gönderdiği belgeden edindiğimiz bilgiye göre bazı eserleri tercüme etmiştir. Bu eserlerin basıldığına dair bir bilgiye de rastlamadık. Çevirilerini yaptığı eserler şunlardır:

1. Şeyh Bedrettin'in Varidat adlı eserin tercümesi,
2. Usûl'ül-Hikem fi Nizam'il-Alem adlı eserin tercümesi
3. Mevlana'dan Rubailer Asıl ve Tercüme.[120]

Vaizlik görevini sürdürdüğü esnada da Diyanet İşleri Başkanlığımın görevlendirmesi üzerine Arapça'dan çeviriler yapmıştır. Bu çeviriler arasında;

---

[120] Trabzon Müftülüğünün 19 Şubat 1949 Tarih ve 16 sayılı Yazısı.

4. Zâhid Kevseri'nin *imam Ebû Yusuf Tercüme-i Hâli*

5. Hüseyin Kâşifî'nin *Osmanlı Devletinde Çöküş Devri*[121]

4. Fikirleri-Uygulamaları

Cansız Hoca'yı hem bir din âlimi, hem esprili bir hayat adamı olarak biraz daha anlatır mısınız? sorusu üzerine Yaşar Nuri Öztürk şu bilgileri veriyor:

"Efendim, Cansız Hoca bir anlamda da espri demek. Muhteşem esprileri var, hep böyle ibret verir. Bir defa Türkiye'yi karış karış bilir. Doğudan batıya, kuzeyden güneye her yerin mahalli şivesini bilir. O şivelerle espriler yapar. Yani sohbetine gelen insanların memleketlerini, doğup büyüdükleri yerleri öğrendi mi, anlayın orayla ilgili belki de hiç duymadığınız, yeni bir fıkra, yeni bir espri duyacaksınız muhakkak. Çoğu zaman da bunlar müstehcene kadar varırdı. Muhteşem esprileri vardı. Hiç unutmuyorum, Amerikalılar aya gittiler; ben o sırada Trabzon'dan ayrılmıştım da tekrar gitmiştim, Hocamı da ziyaret ettim. Şimdi böyle kıyıda köşede hocalar bağırıp duruyorlar. "Ay nurdur; aya gidilemez, Amerikalılar yalan söylüyorlar. " Hocaya da gelip diyorlar ki; "hocalar böyle diyor, siz ne dersiniz?". "Böyle şey olur mu, siz onları dinlemeyin, diyor, onlar cahildirler, bilmezler, namazlarını kıldırsın, otursunlar yerlerine, onlar anlamazlar."

Gittiler... Adam gene ısrar ediyor, öbürü geliyor aynı şeyi söylüyor, öteki geliyor benzeri bir şeyi söylüyor, Hoca bıktı. Dedi ki: "Yahu ben size diyorum gittiler aya. Gittiler, hem de orada tuvaletlerini bile yaptılar. Şimdi bunu kabul edin artık, diyor, gitmediler, yok nurdur, bilmem nedir. Nur mur değildir diyor, ışığını güneşten alıyor" O anlatıyor insanlara, onlar hala nurdur falan deyince, böyle taşı gediğine koyuyor. Ondan sonra dinleyenler, estağfirullah, estağfirullah şartlanmış, hala, nurdur tabiri var ya; tabi gittiler ve tuvaletlerini de orada yaptılar diyor, gittiler ne demek!.. Çok acımasız bir biçimde hakikati ifade etmede tabirler kullanırdı. Hele karşısındaki insanlar bir istismar içine girmişler ise, Hoca da bunu fark etti mi, onun elinden sizi ancak Allah kurtarır, başkası mümkün değil. Çok meşhurdur, o bütün Karadeniz bölgesine, esprileri, hikmetleri, çıkışları yerleşmiştir. Bakın size yine muhteşem bir şey anlatayım. O sıralarda, o sıralar dediğim 1960'lı yıllar... Trabzon genelevinde bir kadın, meşhur olmuş bir kadın, öldü. Cenazesini getirdiler, cenazeyi imamlar kılmıyor. Cemaat dağıldı; kimi kılmak istiyor, kimi kılmak istemiyor. Hoca da orada. Fırlıyor, diyor ki; "Nereye gidiyorsunuz, nereye gidiyorsunuz? Bunun cenazesini kılmak istemeyenlerin birçoğundan, bunun Allah katındaki durumu daha iyidir" diyor. Sonra, "Siz diyor, birçoğunuz birkaç gün önce orda kuyruğa giriyordunuz!" çünkü çok ünlü bir kadın, kalp sektesinden gitmiş; anlatılır dururlardı sokaklarda, ***Gülizar diye meşhur,*** *"kaç gün önce kuyruğa giriyordunuz, sizi kabul etsin diye; şimdi nasıl oldu da cenazesini kılmıyorsunuz? Peki siz ölünce sizin cenazeniz ne olacak? Sizin adınız çıkmamış diye sizin cenazeniz nasıl kılınacak? .. Ve etki ediyor tabi, Hoca muazzam karizması olan, ismi olan, itibarı olan, oranın kutbu kabul edilen bir adam; derhal toplanıyorlar; imam da gitmiyor, cemaatte geri dönüyor, gidenler gitmiş tabi. Ve kılıyorlar cenaze namazını. Şimdi böyle tarafları var... Yahut, gidiyor camiye, işte hoca orada konuşuyor; bunlar Nasreddin Hoca fıkrası gibi anlatılır bize, öyle değil; bunları biz yaşadık. Hoca gayet esprili ama, o cami âdâbına yakışır bir biçimde, dışarıdaki sertliği ile değil, esprili*

---

121 Yüksel, *Geçmişten Günümüze Trabzon Şairleri*, I, 479. Bildiğimiz kadarıyla eserlerin hiç biri basılmış değildir.

ve tebessümlü, orada adamın devirdiği çamları hemen kurtarır ve adamı ikaz eder, hatta kaç tanesine, "Biraz okuyarak buraya gelseydin

böyle yapmazdın. O dediğin öyle değil, filan yerde, git onu oku yahut gel bana, ben sana onu okutayım, biraz zahmet çek de bu durumlara düşme" filan diye... Ve söylediği adamlarda bunu onur sayardı. Hiç kimse bundan alınmazdı. Cansız Hoca'nın bunu bir adama demesi, onun için bir şeydir. [122]

Hocayı tanıdığım kadarıyla ondan ehli-sünnet itikadına ters düşecek en küçük bir şey duymuş değilim. Genelevi patroniçesinin cenaze namazını kılmayanlara ilmi bir izah yapmaya kalksa onları ikna etmeleri mümkün değildi. "Siz gidersiniz sizin namazınız kılınır. Size hizmet eder. Onunki kılınmaz. Geçin kılın bakayım." Bu ilmin mantıkla izahından başka bir şey değildir. Kimse de itiraz edemezdi. Hoca'nın talihsizliği, o günkü cemaatin hazır olmaması, daha doğrusu halkın kültür seviyesinin onun dediklerini anlayacak seviyede olmamasından kaynaklanmaktaydı. Şimdi bile hazmedilemiyor. Bir kilo keçiboynuzu yiyeceğine bir gram bal ye daha iyi değil mi? Hoca Efendinin fazlası yoktu.[123]

Cansız Hoca'nın mizahi yönü konusunda ileride bilgi vereceğiz. Bazı durumlarda olaylara müdahale etmesi veya sorulan sorulara verdiği cevaplar çok yerinde olmasına rağmen üslubu çok ağırdır. Bu tutumunda bilgi yönünün güçlü olmasının yanında ağa sülalesinden gelmesinin de önemli etkisi olduğunu ifade etmemiz gerekir. Ağaya karşı gelmek mümkün mü? Daha doğrusu korkusuz ve pervasızdı.

Önemli özelliklerinden biri de yanlış gördüğü bir şeye sonucu ne olursa olsun mutlaka müdahale etmesiydi. Trabzon İskender Paşa Camii'nin meşhur İmamı Cafer Hoca, caminin mütevelli heyetinin başkanıyla ters düşmesi nedeniyle aralarında olan bu tartışmayı cami minberine taşıyarak cemaate anlatmaya kalkmış. Camide bulunan Cansız Hoca ayağa kalkarak, *''Hafız, orası şahsi meselelerin konuşulacağı yer değildir, in oradan aşağı"* diyerek çıkışmış ve hocayı mimberden indirmiştir.2[3]ı

4.1. Hadislerle İlgili Görüşleri

Hadisin kelime anlamı, haber vermek demektir. Sonradan Hz. Peygambere nispet edilen her türlü söz, fiil, takrir ve hallerin her birine isim olmuştur. Sünnet ise belirli bir yol demektir. Terim olarak sünnet, Hz. Peygamberden nakledilen söz, fiil, yaşayış tarzı, takrir veya Hz. Peygamberin hayatlarında takip etmeyi alışkanlık haline getirdiği yol, hareket tarzları ve yaşayış şekillerini içerir. Görüldüğü üzere sünnet de hadis anlamındadır. Ancak, O'nun söylediklerinden bahsedilirken "bir hadislerinde" şöyle buyurdu ifadesiyle dile getirildiği gibi, Peygamberin sözlerini toplayan eserlere de hadis külliyatı denmektedir.[124]

Cansız Hoca'nın hadislerle ilgili düşünceleri konusunda sorulan bir soruya yazdığı cevabı aktarmak yerinde olacaktır. Şöyle ki: Mehmet Rüştü Günaydın Hoca, *"Dürre'tün-Nasihin"* adlı kitapta geçen bir hadis konusunda görüşlerini öğrenmek ister. Hadisin "bir teravih namazı kılan kimsenin bütün günahlarının bağışlanacağı" konusunu içerdiği anlaşılmaktadır.

---

122 Kitap Dergisi, "Yaşar Nuri Öztürk Özel Sayısı", 8-16.

123 Remzi Yavuz

124 Aydınlı, Hadis Istılahları Sözlüğü, "Hadis maddesi"; Ayrıca Bkz. Muhyiddîn-i Nevevi, Riyazü's-Salihîn ve Tercemesi, I, I-V.

"25 Ocak 1965

Sevimli Hocaml

Biraz rahatsızım. Mesanede iltihap oldu. Doktor ilgi gösterdi, ilaç verdi. Vazife verilir diye yirmi günlük bir rapor verdi. Kanama geçti, ızdırabım azaldı. Tanrı size afiyet versin.

Yazdığınızı aldım. Kitapçıya uğradım. Çünkü ben kitaphaneme Dürre'tün-Nasihîn'i sokmadım ki..,[125] *Kitapçıda bir nüsha buldum. Fakat sorulan meseleyi verdiğiniz sahife numarasında bulamadım. Demek nüsha farkı vardı. Teravih hadisini 31 inci sahifede buldum.*

Erkek, kadın sünnet olan teravihin cemaatle kılınmasının sünnet-i kifaye olduğu mezhebimizin beyanı cümlesindendir. Bu ibadetin sağlayacağı sevap da şer'i mahiyetinin mahsulü olacağını şüphesiz buluruz.

Mecalisterı menkul teravih hadisinin dikkatinizi çekmesi çok yerindedir. Çünkü bir gecenin teravih namazı bizi anadan doğma günahsız bir bebek yaptıktan sonra artık dinimizin farzlarını yapmaya (haşa) lüzum kalmayacak bir durumla karşı karşıya kalırız. O gördüğün Mecalis, "Nüzhe'tül-Mecalis" dir. Uydurma hadislere ambar olan kitapların 16 incisi "Dürre'tün-Nasihin" de 28 numarayı almıştır. Hadis Usulü ilmi uydurma hadislere on al met vermiştir. Bu hadiste ben 10 uncu nişanı buldum. Göstereyim: "Rekâket", küçük bir iş için şedid bir va'id, bir emri yesire, azim bir va'*d demektir. Teravih namazı farzlar, müekked sünnetler karşısında bir emri yesir değil mi? Bunun ifasına o gördüğün hadisin va'd ettiği mükâfata ne denir? Şüphe yok ki va'di azim diyeceğiz.* ***İşte sahihlerde kendilerine yer verilmeyen uydurma hadislerin bağdaş kurduğu kitapların bu hususta şöhret yapanları Siyer-i Celile-i Nebevide 52 rakamını bulmakta ise de doğrusu İslâm dünyasında bu kötü yolda yürüyen müelliflerin yazdığı kitapların sayısını verebilmek için 50 rakamına iki sıfır sağdan ilavesi de az gelir sanırım.*** *Elinizdeki Dürre'tün-Nasihin belki Tenbih'ül Ğafilin işte hep o ellinin içindedir. Selamlar.*234 (Belge: 15/ a-b)

Dürre'tün-Nasihin kitabını kütüphaneme sokmadım ki, diyerek üç nokta koyması, o tür kitapları kaynak kitap olarak kabul etmemesinden kaynaklanmaktadır. Zira bu çeşit kitapların içindeki bilgilere güvenmemekte ve bunları okuyup insanlara anlatanların toplumu yanlış yöne sevk ettikleri kanaatindedir. İslâm dünyasının bir manada bu tür bilgilerden beslendiğini açıkça dile getirmekte ve bundan şikâyetçi olmaktadır. Bu çeşit kitapların sayısı her ne kadar elli iki olarak gösteriliyorsa da kendilerinin bu kanaatte olmadığı, esasen bunların sayısının binlerle ifade edilebileceğinin altını çizmektedir. Genelde din görevlilerinin ellerinden düşürmeyip insanlara aktardıkları bilgilerin kaynağını bu tür kitaplar oluşturduğuna göre toplumumuzun nasıl bir dinî anlayışa sahip olduğunu anlamakta sanırım zorluk çekmeyiz. İşte Cansız Hoca, bu kaynaklardan beslenen bir dinî yapılanmayı sağlıklı görmemektedir.

Özellikle Emeviler döneminde çok hadislerin uydurulduğunu, bu durumun da İslâm dinini yozlaştırdığına kani idi. Hatta Sahih-i Buhari için, altı yüz bin hadisin içinden seçildiğini ve altı bin küsur hadisten oluştuğunu beyan ettikten sonra, altı yüz doksan dört bininin nasıl hadisler olduğunun sorulması gerektiğini ve ihtilafların bu hadislerden kaynaklandığını belirtirdi. İmam-ı Azam'ı çok beğenirdi. Zira onun hadislerden ziyade aklı kullanmasını takdir

---

[125] Üç nokta Cansız Hoca'ya aittir.

ederdi. Buhari bile Şafiî olduğu için kitabında imam-ı Azam'ın ismini zikretmez, "Bağdat'takiler şöyle dedi" der ifadesini kullanırdı. Çünkü onlar hadis ekolünü temsil ediyorlardı.[126] Burada Cansız'ın hadislere cephe alma gibi bir özelliğinin olmadığını, ancak hadisleri, "Hadis Usûlü İlmi" içerisinde değerlendirdiğini görüyoruz.

Hadisler konusunda Yaşar Nuri Öztürk'ün Cansız Hoca'nın düşüncelerini değerlendirmesi şöyledir:

Bu işi biliyordu. Bana onları çok açmazdı. Altından kalkamam ve yanlış yaparım diye o meselelerin detayına girmezdi. Tabi ki doğru olanları vardır. Ama uydurma hadislerin dini mahvettiğini bana söylüyordu. Sonradan bizim araştırmalarımızla meselelere vakıf olduk. O, Ku'ran merkezli bir din arıyordu. Eğer olmazsa "onun tabelası İslâm olur, içi İslâm olmaz" diyordu.

Bu konuda Remzi Yavuz'dan şunları dinledik:

Yaşar Nuri Öztürk'ün günümüzde söylediklerinin bir bölümünü Cansız Hoca'nın özel sohbetlerinde dinledim. Hadisler geriye doğru gittikçe... Düşünebiliyor musunuz, yüz sene sonra bu günün tarihi nasıl yazacak... Hoca bize şu ölçüyü vermişti. "Çocuklar, itikadı konular hariç, ibadetlerde küçük bir işe büyük sevap veriliyorsa o geçersizdir. Ufak bir hataya da çok büyük ceza veriliyorsa oda doğru değildir. Bunlar şeyhlerin müritlerine verdikleri talimatlardan kaynaklanmaktadır. Bu ifadelerle uzaktan kumandalı beyinler ortaya çıkar. O bunları çok önceden kavramıştı. Bunları maalesef başka hocalardan duymamıştık.

Hadis ve sünnet, Hz. Peygamber'in anlamlı sözleri ve uygulamaları olmak sıfatıyla her zaman ve her dönemde Müslümanların ilgi ve alakalarına mazhar olmuştur. Bununla birlikte Müslümanlar, asırlar içerisinde saadet asrına damgasını vuran ilke ve prensipleri kendi çağlarına taşıyabildiklerini söyleyebilmek pek mümkün gözükmemektedir. Bunun önemli bir sebebi, döndükleri özün gerek tespiti ve uygulamalarında, gerekse anlaşılmasında ve yorumlanmasında yapılan yanlışlıklardan kaynaklandığını söylememiz mümkündür. Ortaya çıkan problemleri görmezlikten gelmek ve kendi içinde başlayan eleştirileri bastırarak tüm yaratıcı entelektüel faaliyetlerden kaçınmak bu yanlışlığın başlıca sebepleridir. Bir fikir ve düşünce, ilmi bir disiplin kendi eleştiri ve alternatiflerini kendisi üstlenmez ve bünyesine sızan gerçek olmayan unsurları görmezlikten gelirse, kendisine tepkisel harekette bulunacak muhalifler üretmeye ve bu muhaliflerden gelecek en küçük eleştirilerle sarsılmaya mahkûm olur.[127]

Hz. Peygamberin vefatından günümüze 14 asır gibi çok uzun bir zamanın geçmesine rağmen, O'nu doğru tanıma ve anlayabilmek hâlâ önemli bir problem olarak gözükmektedir. Çünkü Hz. Muhammed ve O'nun sünnetiyle ilgili muazzam bir literatürün hiç olmazsa zihinlerde tereddüt uyandıran bazı yönleriyle tahlil ve tenkide tabi tutulmaması Hz. Peygamberi ve sünnetini tanınmaz hale getiren bir duruma sebebiyet vermektedir. Halka hizmet ettiği inancıyla yazılan bazı fıkıh ve hadis kitaplarında Hz. Peygamberi zedeleyen pek

---

[126] Ahmet Gürsoy

[127] Görmez, *"Sayı Editöründen",* islâmi Araştırmalar.

çok ifadelere rastlanabilmektedir.[128]

Döneminin hocaları kürsülerden halka bu tür hadislerin toplandığı kitaplardaki bilgileri aktarıyorlardı. Cansız Hoca, hadis usulü ilmine vakıf olmayanların hadisleri konuşmalarına kaynak yapmamalarını öğütlerdi. Çünkü uydurma hadislerin çok olduğunu, bunları hadis diye aktarmanın dine ve peygambere kötülük yapmış olacaklarını belirtirdi. Hocalara öğütlerinde Kur'an ayetlerini esas almalarını tavsiye ederdi.[129]

Bu bağlamda İhsan Ekşi'nin bir hatırasını aktarmak yerinde olacaktır:

Değirmendere Camii'nde hocanın biri vaaz vermiş. Gelişi güzel konuşmuş olacak ki Cansız'ın kulağına gitmiş ve adama kendisini görmesi için haber göndermiş. Benim dükkânımı tarif etmişler. Sarıklı, sakallı biri dükkâna geldi. O esnada cansız Hoca dükkânda oturuyordu. Bana dedi ki, "Mustafa Efendi buraya gelir dediler. Kendisini gördün mü?" Ben cevap vermeden Cansız Hoca, "Niçin arıyorsun Mustafa Efendi'yi?" "Aradım" diye cevap vermiş. "Anladığıma göre Cansız'ı tanımıyorsun. Sarıklı, sakallı, cübbeli birini mi arıyorsun?" (Tabi Cansız'ın sakalı yok. Takım elbise ve kravatlı) Mustafa Efendi benim" deyince hoca hemen ellerini bağladı. "Bak! sen kürsüde gelişi güzel konuşuyorsun. Öyle gelişi güzel konuşmalar yapmayın Kuran'dan ayetler okuyarak konuşun." diyerek kendisini uyardı.

Ahmet Gürsoy'un anıları dikkat çekicidir:

Bir mesele konuşulduğu zaman o konuda ilk kaynaklara inilerek araştırılmasını tavsiye ederdi. Ayrıca bir kitabı okuyup oradaki görüşlere yapışmayacaksınız. Oradaki görüşlerin zıddını da okuyacaksınız. Buradan senteze gitmeye çalışacaksınız. Eğer bir kitabı okuyup ona yapışırsanız o kitabın hamalı olursunuz" diyerek günümüzdeki bilim anlayışını yansıtması dikkat çekicidir. Etrafına metotlu şüpheyi öğretmeye çalışırdı. Taklît etmemeyi tavsiye ederdi. Taklîtçi olan kimseden hayır gelmesi mümkün değildir. Hz. Peygamberin örnekliği önemlidir. Yani bir işi yaparken amacı ne idi? Ona yönelik çalışma yapıp değer ortaya konulması gerektiğini vurgulardı. Ahmet Gürsoy sözlerine devamla şunları söyledi:

Bir gün Trabzon Cumhuriyet otelinde Haşan Atalay[130] ile birlikte tavla oynuyorlardı. Hocanın biri yanlarına gelip Hoca'ya şu soruyu yöneltir: "Dine inanmayan bir insanı nasıl ikna edebiliriz?" Cansız Hoca şu cevabı vermiş: "İnanmayan bir şahsı ikna edebilmek kolay değildir. Ancak bir an için seviyesine inip onun gibi düşünerek ikna etmeye çalışırsınız." Adam "ben onun seviyesine hiç iner miyim?" diyerek karşılık verince Hoca, "siz değil misiniz bu dini perişan edenler" diyerek küfürü basar ve adamı yanından kovar.

4.2. Mezheplere Bakışı

Mezhep, kelime anlamı itibariyle gidilen yol, tarz, tavır, yorum, tutum anlamlarına gelir. Terim anlamıyla mezhep, "din konusunda oluşmuş yorum ekolü" demektir. Şu halde mezhep, beşeri bir kurum olup, kişinin dini konularda ortaya koyduğu düşünceler bütününü ifade

---

128 Ünal, "Seçmeci ve Eleştirel Yaklaşım Veya Hz. Peygamber'i(a.v) Anlamak", 42-58.

129 Mehmet Saygılı, ihsan Ekşi, Ahmet Gürsoy.

130 Kızılay Başkanlığı yapmış.

eder.[131]

Cansız Hoca, İslâm'da içtihadın her zaman açık olduğunu ve gelecekte İlâhiyat Fakültelerinden çok şeyler beklediğini söylerdi. Mezheplerin fıkıh ekolleri olduğunu, bunların din haline getirilmemesi gerektiğini ve bunları benimsememenin insanı dinden çıkarmayacağını açıkça dile getirirdi.

Şunu ifade etmemiz gerekir ki, mezhep veya mezhepler din değildir. Din bilimleriyle uğraşan bilim adamlarının kişisel yorumlarıdır. Bu yorumları yanılmaz kabul edip dinleştirmek dine yapılabilecek en büyük kötülüktür. Din bilimleriyle uğraşıp bir mezhep ortaya koyan kişiler, yaşadıkları dönemlerinde ortaya koydukları yorumlardan yeri geldikçe yanıldıkları ve başka yorumlar getirdikleri bilinen bir husustur. Bu işin doğasıdır. Nitekim İslâm medeniyetinin teşekkül ettiği ilk üç asırda yüzlerce mezhep ortaya çıkmıştır. Bu, düşünce ve fikir özgürlüğünün en önemli bir göstergesidir. Ancak zaman içerisinde mezheplerinin sayısının sınırlandırılması düşünceye ket vurulmasından başka bir şey değildir. Bu yaratıcı düşüncesinin önünün kesilmesi İslâm dünyasının geriye doğru dönüşünün bir ifadesidir.

Mezheplerin din haline getirilmesine çok karşı idi. Zira mezhepler din haline getirildi mi peşinden örtülü şirk gelir. Mezhebi din yaptınız mı mezhebin kitabı Kur'an'ın yerini, imamı da peygamberin yerini alır. Halk bunu böyle anlar. İslâm dünyası Arap cahiliye devrindeki kabileciliği mezhepler halinde adını değiştirerek İslâm dünyasına soktu. Cansız Hoca bunları o zaman bize söylüyordu.[132]

Mezheplerle ilgili Carullah gibi düşünen biriydi. Hocalarla olan ihtilafı da buradan kaynaklanıyordu. Pekâlâ, Hanefî olan bir kişiye Malikî mezhebinden bir yol gösteriyordu. Hanefî mezhebinin dışındakileri din kabul etmeyen hocalar vardı. Son derce sığ, dünya görüşleri olmayan insanlar, Cansız bunu nasıl der? Yahu mecbur muyum ona uymaya? Bu yönden itikadının bozuk olduğunu söylerlerdi. Esasen onun itikadını hayal bile etmeleri mümkün değildi. Çünkü konuları çok iyi bilen bir insandı. Ben onun şahsiyetine ve dik duruşuna hayranım.[133]

Cafer Cansız'ın hatıraları dikkat çekicidir:

Amcam Mustafa Efendi, Göktaş Ahmet Efendi'yi çok severdi. Göktaş Ahmet Efendi Dernekpazarı Camii'nde sabah namazlarında uzun süre koşuyordu. Çıktıklarında Amcam ona şunları söyledi: "Ahmet Efendi, burası yol üzeridir. Yolcu olur, hasta olur, arabayı kaçırır ama cemaatle kılmak istiyor, vb. Onun için kısa sûre koşarak namazı kıldır." Ahmet Efendi ise sabah namazında uzun sure okuyarak namazı kıldırıyordu. Hz. Peygamberin 40 ayet okuduğunu, usulünün böyle olduğunu söyledi. Beraber Şenocak Yusuf Efendiye gittik. Amcam ondan bir kitap istedi. Onu açıp oradan durumu Ahmet Efendi'ye okudu. Hatta sabah namazında Felek ve Nas surelerini okuyarak namazı kıldırmasını Peygamberimiz ifade

---

131 Bkz. Öztürk, *İslâm Nasıl Yozlaştırıldı,* 446-452, Ayrıca Mezheplerin ortaya çıkış sebepleri ile ilgili olarak bkz. Muhammed Ebu Zehra, *İslâm'da Siyasi, itikadi ve Fıkhı Mezhepler Tarihi,* 9-23.

132 Yaşar Nuri Öztürk

133 Rıza Selim Başoğlu

ediyordu. Ben de orada idim ve bu olaya şahit oldum. Ahmet Efendi "ben bunu hiç görmemiştim." Amcam, "insanların işi olabileceğini, yola gideceğini onun için kısa okuyarak bitirmesi gerektiğini" tekrar ifade etti.

Bir gün köyümüzün camisinde Yusuf Şenocak Efendi'nin vaazını dinledim. Eve gelmekte geciktim. Geldiğimde amcam Mustafa Efendi nerede kaldığımı sordu. Ben de camide Yusuf Efendi'nin çok güzel vaaz verdiğini, onu dinlediğimi söyledim. Bunun üzerine amcam " onun söylediklerinin yüzde otuzunun yanlış olduğunu" söyledi. Ben de hocanın dediklerinin nasıl yanlış olduklarına hayret ettim. Demek ki o işi biliyordu. Biz cahil olduğumuz için bir şey anlamıyor, denilenlerin doğru olduğunu kabul ediyorduk.

Aya ilk çıkılacağı sıralarda Çaykara yöresinin hocalarından biri, "ayın Allah'ın nuru olduğunu, oraya çıkılamayacağı" konusundaki konuşmalarını duyunca ona bir mektup yazar ve şunları söyler: "Bilginizin olmadığı konularda böyle kesin ifadeler söylemeyin. Kuran'da aksi olmadıkça mümkündür, olabilir deyin. Eğer böyle kesin ifadelerle konuşur ve bu gerçekleşirse o zaman din zarar görür. Çünkü halk sizlerin dediğine itibar ediyor. Sizin söylediklerinize karşılık dini anlamaya çalışıyor. Aksini görünce kabahatin sizde değil dinde olduğunu söylemeye başlar ve Kuran'ın geçersiz olduğuna inanır. Bundan dolayı vebal altında kalırsınız. O açıdan sahanız olmayan konularda konuşmayın" şeklindeki ifadeleriyle uyarır.[134]

Devletin köy camilerine kadrolu imam tayin edilmesini tasvip etmiyordu. 1960 ihtilalinden sonra Diyanet İşleri Başkanlığı'nda kurulan komisyonda bu görüşünü dile getirdi. Köydeki imam devletin memuru olursa gereği gibi görev yapmayacağı kanaatini taşıyordu. Ancak köylünün istediği imamı tutmasına taraftar değildi. Diyanetin düzenleyeceği sınavlarda başarılı olup sertifika alanların imam olabileceklerini benimsiyordu.[135]

Talebesi Yakup Gürsoy'un hatıralarını anılmaya değer buluyoruz:

Trabzon'da hocaları kendi etrafına çeken, aynı zamanda Nakşi Şeyhi ve kitapçı dükkânı olan Abdurrahman Beşikçi vardı. Kendileri de Cansız Hoca'dan okumuştur. Cansız Hoca onun dükkânına çok gelirdi. Abdurrahman Hoca koltuğundan kalkıp hocaya yer verir ve kahvesini ısmarlardı. Dükkânda sigara içmek yasak olmasına rağmen Cansız Hoca'nın kahvesinin yanında sigara içmesine asla ses çıkarmazdı. Bir gün ben de o dükkânda bulunuyordum. Abdurrahman Hoca ve yanında üç hoca ile birlikte oturuyorduk. Abdurrahman Hoca da dahil olmak üzere hepsi Cansız Hoca'nın aleyhine konuşmaya başladılar. Hoca'yı fikirlerinden dolayı eleştirmeyi o kadar ileriye götürmüşler ki sonunda onun dinsiz olduğuna karar vermişler. Dükkân ahşap olduğu gibi kapısı da çok alçaktı. Cansız Hoca uzun boyluydu. Konuşmalar esnasında Hoca adeta rükû eder gibi kapıyı açarak içeriye girdi. Aleyhinde konuşanların hepsi ayağa kalkarak, hocam hoş geldiniz. Bir iltifat ki sormayın. O zaman içimden şöyle düşündüm: Cansız Hoca bu hocalardan daha Müslüman'dır. Bu kadar ağır bir şekilde tenkit ettikleri kişiye karşı gösterdikleri iltifat onların samimi olmadıklarının bir göstergesiydi. Bunlar onun aleyhinde konuşurlarken Allah onu oraya gönderdi.

Yakup Gürsoy sözlerine devamla şunları ifade etti:

---

134 Ahmet Gürsoy.

135 Ömer Lütfü Odabaşı.

Cansız Hoca'nın çok uğradığı esnaflardan biri de Müslim Selçuk'tu. İstanbul Üniversitesi'nden bir araştırmacı Hoca ile görüşmek için Trabzon'a gelmiş. Hoca'yı Müslim Selçuk'un dükkânında bulabileceği kendisine söylenmiş. Adam dükkâna uğramış ve Cansız Hoca'yı nerede bulabileceğini sormuştu. Müslim Selçuk, Hoca'nın evini tarif etmiş, ancak adama, "Ne yapacaksın Cansız'ı? O dinsizin biridir" diye bir söz söylemeyi de ihmal etmemişti. Araştırmacı, Hocayı bulup görüşmüş ve kendisi için söylenen bu sözü de O'na aktarmış. Ben de Müslim Selçuk'un dükkânında bulunduğum bir sırada Hoca bir hışımla içeri girdi. Adeta fırtına gibi. Müslim Selçuk'a "benim dinsiz olduğumu sana kim söyledi" diye ağır hakaretler etmeye başladı. Araya girmek zorunda kaldım. Aslında Hoca'yı sevmeseler de onun ilmine ve kişiliğine saygı gösterirler ve ikramda da kusur etmezler fakat arkasından da bu şekilde konuşurlardı.

Yine bir gün Pulcu Hoca lakaplı Salih Sabri Akdeniz'in[136] dükkânında oturuyordum. O sırada Cansız Hoca geldi, ikisi de sigara içerdi. Kahveleriyle birlikte sigaralarını içtikten sonra Cansız dükkândan ayrıldı. Pulcu Hoca bana şunları söyledi: *"Cansız Hoca için dinsizdir derler. Sakın inanma. Ben dinimi ondan öğrendim".* Bu söz, hoca hakkındaki aleyhte propagandalara verilecek cevap açısından son derece değerlidir.

Rıza Selim Başoğlu'nun, Hoca'nın dinî meselelere bakışı konusundaki hatırası anılmaya değerdir:

Trabzon Müftü muavini olduğum dönemde stajyerliğimin kaldırılabilmesi için bir risale hazırlamamız gerektiği söylenmişti. Ben de hangi konuyu işleyeyim diye düşünüyordum. Sonunda "selam" konusunu çalışmaya karar verdim. Kur'an'daki Tahiyye ayetini[137] aldım ve selamın sosyal ve dini yönlerini inceleyen bir risale yazmaya başladım. Cansız Hoca müftülüğe gelir ve sohbet ederdik. Genellikle ben dinleyici olurdum. Bu tutumumdan hoşlanır ve iyi bir dinleyici olduğumu söylerdi. Gerçekten çok geniş bir kültürü vardı. Bu ayeti kendilerine sordum. Bana şunları söyledi: 'Bu konuda senin bakacağın tefsirler o ayetin anlamını anlamış değillerdir.' Çok aykırı bir izah tarzı. Nasıl? diye sordum. 'Ayetteki tahiyye, ayn çatlatarak söyledikleri "esselamu aleyküm" demek değildir. Ayetteki anlamı, gönül almadır. Pekala günaydın, iyi günler demek onun yerini tutabileceği gibi, eliyle selamlama bile onun yerini tutar. İlla da ifade edilen şekilde selam verilecek diye bir şart yoktur.' Böyle bir izah tarzı karşısında şaşırdım. Diğer hocalara sordum: 'O'nun zaten imanı yok' dediler. Cansız Hoca'nın sözlerine yakın bazı şeyler söyledim ancak bu izah tarzını risaleye yazacak cesareti kendimde bulamadım. Hoca bu konularda çok cesur ve kendine güvenen bir kişiliğe sahipti. Yani dinin şekilden değil, özden ibaret olduğunu her haliyle vurgulayan ve yaşayan bir tavır içerisindeydi. Aksi düşüncelerden de hiç endişe duymayan bir kişiliği vardı.

Cansız, alışılan bir hoca tipi olmadığı için farklı değerlendiriliyordu. Bir gün Yavuzların dükkânının önünde oturuyordu. Sanırım Haziran ayıydı. Dinin, ibadetlerin dışında insana

---

136 Pulcu Hoca Lakaplı Salih Sabri Akdeniz, dükkânında pul, bilet satar ve mühür kazırdı. O'ndan da okumak istedim. O da Arapça okutmazdı. Yani belli seviyeye gelmiş kişileri okuturdu. Fakat dükkânda meşgul olduğu için okuma süremiz pek verimli olmadı. Pulcu Hoca da çok iyi bir âlimdi. Ancak Trabzonlular O'nun kıymetini bilemedi. (Yakup Gürsoy)

137 K; 4/ 86, "Bir selam ile selamlandığınız zaman siz de ondan daha güzeliyle selam verin yahut verilen selamı aynen iade edin.

vermesi gerektiği formasyondan bahsediyordu. Bu esnada karşıdan bir adam geliyordu. Çoban. Paltosu sırtında Belli ki dağdan geliyordu. Konuştuğu şahıslara, "bakın şuradan gelen adam belki de cennetliktir. Bu adam dünyadan ne anladı ki cennette ne yapacak? Tabir aynen bu şekildedir. Bir hocanın bunu söylemesi çok aykırı görülüyordu.

Biz ilahiyat sahasında emekleme safhasındayız. Bunu da normal karşılıyorum. Zira Cumhuriyetin kurulmasında Dar'ül-Fünun'a bağlı İlahiyat Fakültesi'nin kapatılması ve bu sahada 1949 yılına kadar akademik manada dinî tefekkürü doğuracak bir çalışma yapılmaması çok büyük bir eksiklik olmuştur. Bunu yapanları yargılamıyorum. Belki haklıydılar. Çünkü dinî anlayış bir anlamda tefessüh etmişti. Ama bu fetret yaşanmamalıydı. Bu dönemde kırsal kesimlerde yapılan dinî tedrisatı gerçek manada dinî tedrisattan kabul etmemiz mümkün değildir. Çünkü öyle bir hoca olmadığı gibi talebede yoktu diyebilirim. 1949 da İsmet Paşa'nın baskısıyla İlahiyat Fakültesi'ni açtılar. Kapatan da açan da aynı zihniyettir. İsmet Paşa "inkılâpların üzerinden yirmi beş sene geçtiğini ve korkmaya gerek olmadığım" açıkladı. Günümüzde Diyanet'in personelini İmam-Hatip ve İlâhiyat Fakülteleri gönderiyor. Ama iddia ediyorum. 1960'dan sonra din adamı yetişmedi. Neden? Çünkü ideoloji devri başladı. İdeoloji devreye girdi mi her şey alt-üst olur. Dini daha liberal ortamda topluma anlatmak zorundayız. Bizim buna katkımız olması lazım.

Hoca çok enteresan biriydi. Öncelikle istismara çok karşı idi. Mesela bir kişi inkılâpçılığı savunmaya kalksa o onun muhalifi olur ve karşısına geçerdi. Şekilden ibaret olan inkılâp anlayışının yanlış olduğunu hem söverek hem döverek karşısındakilere anlatırdı. Ama bir mutaassıbın karşısında da kendi imanından şüphe edecek şekilde cephe alırdı.

Dini grupların hepsine karşı idi. Ama onun yanında gruplardan birinin aleyhine konuşan ve dine lakayt davranan kimseye karşı da adeta aslan kesilirdi. O'nun böyle bir özelliği vardı. Tenkit eden kişinin tavrını ve niyetinin bozuk olduğunu anlayınca hemen onun karşısına geçer, diğer tarafı savunurdu. Dine kliklerin ve cemaatlerin bakışından bakılmasına tamamen karşı idi. Dinin esas kaynağından öğrenilmesinin gerektiğini, dini menfaatlerine kullananlara çok karşı idi. Dini politik, şöhret veya servet amaçlı kullananların da karşısında idi.

Müftüler ona saygılı davranırlardı. Onunla kimse ters düşmek istemezdi. Çünkü pervasızdı. Hoca öyle realist bir anlayışa sahip ki, onun din anlayışı Türkiye'ye ve İslâm ülkelerine hâkim olsun, İslâm dünyası silkinir. Trabzon'da genelevi Patroniçesi Gülizar ölmüş. İskender Paşa Camii'ne getirmişler. Benim kayın pederim de o camide müezzin idi. Hemen bir dedikodu yayılmış. Bu kadının cenazesi kılınmaz. Oflu bir müezzin de vardı. O, cenazenin kılınmasını arzu ediyor. Çünkü çok zengin. İşin içinde de para da var. Cemaatten de çekiniyor. O gün Cansız Camiden en son çıkmış. Cami cemaati genelde civar esnafı idi. Bir gürültü duymuş. Ne oldu? diye sormuş. Demişler.... Cenazesini kılmıyorlar.

—Durun bir dakika! Ben ömrümde bu karıya hiç gitmedim. Siz bu kadına gittiniz. Sizin ki kılınıyor da bunun ki niçin kılınmıyor?

Burada bir anlayış meselesi var. Erkek her türlü melaneti işler, onun cenazesi kılınır. Mevlitler okunur, yemekler yedirilir ama o kadının cenazesi kılınmaz. Ama sen gidiyorsun bu kadına. Diğer hocalar bunu söyleyemez. Çünkü cemaatten korkarlardı. Hocanın öyle bir derdi yoktu.

1940-50'li yıllarda pozitivist bir anlayış hâkim. Aydınlar genelde böyle. Öğretmen olan

böyle bir kişi gelişi güzel olarak Ebu Hureyre'nin çokça hadis rivayet etmesini doğru bulmadığını ve uydurma olduğunu dile getirir. Bir kişi bu kadar hadis rivayet edemez. Tahmin ediyorum bir yerlerden bir şey okumuş. İzah etmeye çalışanların sözlerinden ikna olmamış. Cansız Hoca'yı kabul eder misin? Ederim. Cansız Hoca Meydan Parkı'nda bir ağacın altında sohbet ediyor. Gelmişler. Hafız Murat var, Muharrem Aslantürk var. Hocam böyle diyen bir adam var. Anlattık ama tam izah edemedik. Siz ne dersiniz? Kalem kâğıdınız var mı? Var. Yazın. Bir: Ebu Hureyre'ye yalancı deyenin anasını avradını... Adam duraklamış. Bu kalayı safhası demiş. Daha sonra Usul-i Hadisten anlatmaya başlamış. Toplanması, rivayeti... İlmi bir izah. Kalkmış gitmiş. Öğretmene sormuşlar nasıl buldun? Çok iyi anlatmış ama çok kaba bir insan. Adamın yüzüne küfretmiş. Çok acımasız tenkit eder. Ama o adamın niyetini biliyor. Pozitif bir anlayışa sahip olduğu için ona sözünü söylemekten çekinmiyor.

Cansız Hoca'nın dini meselelere bakışıyla ilgili bir fikir vermesi açısından "zekâtın hayır işlerinde harcanıp harcanamayacağı" konusunu içeren bir soruya yazdığı cevabi mektubu aktarmayı gerekli görüyoruz:

"27.6.964 *Bay Rüştü!*

Takvayı ihmal edip fetvaya değer verenler için gerek Behçet, gerek Ali Efendi'nin yazdığı fetvalar doğru olabilir. Fakat Tevbe suresinin "innemessadakât.. .el-ayet [138] *" nazmı celilin sarih ifadesine dikkat edecek takva sahiplerinin bu fetva ile amil olamayacakları şüphesizdir. Bu fetva ile avam amil olabilir vesselam...*

Hamiş [139]: *Rüştü Efendi! Bu mesele üzerinde neden durduğunuzu anlamadım. Malî ibadetlerde esas yardımdır. Yardım mefhumu ne suretle tekemmül ederse fetva da ona göre yazılır. Hatta Şafi-Usulcülerinden 'Kaffâl' zekat gibi sadakaların her umür-i hayriyeye sarf edilemeyeceğini söylemektedir. Yol, köprü, mescit, cami inşası da bu cümleden olabiliyor. Kazı Haşiyesi Şeyh Zade ayetin tefsirinde bu ciheti söyler.*[140]"

Cansız Hoca'nın, kendilerine sorulan soruya kaynaklara inerek verdiği ilmi cevap dikkat çekicidir. Anladığımız kadarıyla soru, zekâtın hayır kurumlarına verilip verilemeyeceği konusunu içermektedir. Bu konuda bir kısım fetva kitaplarında zekâtı yol, cami vb. hayır işlerine verileceği hatırlatılmaktadır. Ancak kendileri, o tür fetvalar olsa bile, konuyla ilgili ayetin açık anlamı olduğunu, dolayısıyla ona uymanın gerekli olduğunu ifade ettikten sonra muteber kaynakların konuya bakış açılarını aktarıp kendi görüşünü ortaya koyması ilmi metodun gereğidir. Sanırım dönemi içerisinde bölgesinde kendilerini değerli kılan da bu husus olsa gerektir.

Cansız Hoca'nın"hürmet-i müsahere " konusunu içeren soruya yazdığı cevabi mektubu aşağıya alıyoruz:

---

[138] Kur'an; 9/60. "Sadakalar (zekatlar) Allah tarafından bir farz olarak, yoksullara, düşkünlere, onların toplanmasında çalışanlara, gönülleri İslâm'a ısındırılacak olanlara, kölelere, borçlulara, Allah yolunda olanlara ve yolda kalanlaradır.

[139] Hamiş: Mektubun yanına katılan ek.

[140] Mehmet Rüştü Günaydın'a yazdığı mektup. Yazılarında dikkatimizi çeken "ve" bağlacını kullanmaması. Bu hususu Ahmet Gürsoy bize ifade etmişti.

"27 Eylül 1966 *Muhterem Hocam:*

Sorunuza verdiğim karşılık "Mültekâ" ile şerhindendir. Evlenmede göz önünde tutulan bu durumun adı müsahereti hürmetiyedir. Bu yasaklık şöyle olur: Zina edenler: Kadın, erkek: Zina işlediğinin ne usûlî ne de furûği ile evlenemez demek: Zina yapan 'Zeyd" zina yaptığı Hind'in ne anası, ne de çocuklarıyla evlenemez. Kadın da böyledir. Şehvetle tutmak, tenasül yerlerine şehvetle bakmak da kadın erkek, kimden vaki olursa o da müsahereti hürmet sağlar. Tutmak.... Öpmeyi, kucaklamayı, boynuna sarılmayı hatta bunlar arasına tenasül aletini sürtmeyi de ifade eder. Çimdiklemek de bunlar arasında yer alır. Yalnız tutulan, bakılan, öpülen, benzerleri icra edilenin müştehât olması şarttır. Demek dokuz yaşından eksik olmaması gerektir. Şehvetin duyulması yukarıdaki hadiseleri yapacak olanlarla ilgilidir. Merhum Damad' ın yazdığı bir mesele ile yazıya son veriyorum. Eşiyle cinsi münasebet yapmak üzere yatağına giren erkek ise kızını, kadın ise oğlunu şehvetle tutsa yahut çimdiklese erkekse kadından, kadınsa kocasından boşanmış olur. Yukarıda yazılan "cinsi münasebet" söz ve bir izahtır. Yoksa lazım olan şehvetle dik.... Selamlar

Not: Tenasül yerlerine bakarak boşanmak da müsahereti hürmet sakıt olur. [141]

Burada "hürmeti müsahare" konusunu kaynak göstererek izah etmeye çalışmıştır. Konu ile ilgili fıkıh kitaplarında geçen bilgileri aktardıktan sonra anladığımız kadarı ile anlatılanların söz ve bir izahtan ibaret olduğunu, "hürmeti müsaharenin" meydana gelebilmesi için cinsi münasebetin vuku bulması gerektiği kanaatinde olduğunu belirtmektedir.

Ahmet Cemal Uygun'un hatıraları dikkat çekicidir:

Hastalığında yanındaydım, hizmetini yapıyordum. Kapı çalındı baktım bir adam, "Hoca ile görüşeceğim" dedi. Buyur ettik içeri aldık. Hocanın yanına vardı, "Hocam bir şey sormak istiyorum" dedi. O da "buyur" dedi. Benim babam vefat etti. Hocalar diyorlar ki babanın ıskatını yapacaksın. Benim de sadece bir ineğim var ne yapayım? Hangi hoca söyledi? Falan hoca söyledi. Ko… o hocanın ... Adam bu sözü söyleyemeyeceğini söyledi.

-Yahu hem bana gelip soruyorsun hem de inanmıyorsun. Madem inanmayacaksın niye gelip soruyorsun? Sakın ineğini satıp da çoluk çocuğunun hakkını başkalarına yedirme. Sütünü sağ çocuklarına içir. [142]

Bir gün kadın biri geldi. Kocasıyla arası iyi değilmiş. Aralarının düzelmesi için Hoca'dan muska yazmasını istedi. Ona şöyle dedi:

-Ben muska yapan hocalardan değilim. Git kocanla anlaş ve güzel geçin.

Bazen kendisine sorular sorardım. Bana "siz onları anlayacak seviyede değilsiniz onun için fazla derinlere gitmeyin" derdi.

Uzun bir süre İl Genel Meclisi üyeliği yaptı. Vali ve müdürlerle diyalogları çok iyi idi. Dairelerin birine yeni bir müdür gelmişti. İslâmiyet'le hiç alakası olmayan bir kişiydi. Hristiyanlığın üstünlüğüne inanıyor, hatta bu dine girmeyi düşünüyordu. Arkadaşları onu Cansızla tanıştırmak istiyordu. Bir toplantıda konu açılmış ve müdür bu görüşlerini tekrar

---

141 27 Eylül 1966 tarihli Mehmet Rüştü Günaydın'a yazdığı mekturp.

142 Bu konuda benzer cevaplan pek çok kişiden dinledik ve bu fetvalar halk arasında bile anlatılır.

etmiş. Bunun üzerine Cansız ona, "Kur'an'ı inceleyip de içinde beğenmediğin neler buldun?" diye sormuş. Müdür, "Kur'an'ı hiç okumadım" diye cevap vermiş. Bunun üzerine Cansız, "Peki, Hristiyanlığın kutsal kitabı olan incil'i okuyup neleri beğendin?" diye sordu. Müdür, "İncil'i de hiç okumadığını" söylemiş. Bu cevap üzerine Cansız Hoca valiye dönerek, "Sayın valim, bu adamdan ne Müslüman ne de Hristiyan olur."[143]

Sait Aydemir'in bir hatırası anılmaya değerdir:

Hoca'dan ders okuyan Tonyalı Ahmet Hoca'dan dinledim: Amerikalı astronotların aya çıktıkları sırada bir grup hoca Cansız'a gelip bu konuyu sormuşlar. Hocam, Amerikalılar aya çıkmış doğru mudur? Hoca, tabi doğrudur, aya çıkmışlar. Gruptan bazıları tövbe, tövbe demeye başlamış. Bunun üzerine Cansız kızmış ve şöyle demiş; Sadece çıkmış değiller, aya sı.mak bile sı.mışlar. Ahmet hoca bu cevabı duymuş ve Cansız Hoca böyle bir cevap vermez diye düşünmüş. Hoca'nın yanına gider ve bu konuyu sorar: Hocam, Amerikalıların aya çıkmasıyla ilgili bazı sözler söylediğinizi duydum doğrumu? "Ola Ahmet, bu dünyayı görüyorsun, her türlü nimet ve güzellik var. Bizler de bu nimetlerden yiyoruz, içiyoruz. Ve sonunda dünyanın içine sı..yoruz. Bu günah olmuyor da krater ve küllerden oluşan aya sı.mak niçin günah olsun" diye cevap verir.

İhsan Ekşi'nin şahit olduğu bir hadise dikkat çekicidir:

Köyde (Kondu) bir Cuma namazı kıldık. İki rekât farz kıldıktan sonra Cansız Hoca dışarı çıktı. O zamanlarda iki rekât kılındı mı genelde çoğunluk çıkardı. Dışarı çıkanlar caminin dışında oturuyordu. Namazı kıldıran Şeyh Ali Galip Yücel, Cansız Hoca'ya "sünnetleri kılmadan niçin dışarı çıktın? Bir hoca camiden çıkarsa cemaatte onu görüp dışarı çıkar" deyince Cansız, *"b.kyema, farz üstüne farz olmaz"* diye cevap verdi. Bu sözden çok üzülen Ali Efendi yolda giderken ağlamış. "Bu küfürlü sözü söylemesine ben sebep oldum. Keşke bir şey söylemeseydim" demiş.

Ali Şenocak'ın Cansız Hoca'nın verdiği bir fetva ile ilgili hatırası aktarılmaya değerdir:

Çaykara'nın bir köyünden adamın birisi şart yaparak hanımını boşamış. Daha sonra yaptığı işten pişman olan adam, eşini tekrar geri alabilmek için hocalara soruyor. Buna bir çare bulun. Hocalar da senin hanımın zevc-i aher yani hülle olacak diye cevap vermişler. Günün birinde Cansız Hoca Of'ta bir kahvede nargile içiyordu. Adamla birlikte yanına gittik. Hoca'yı adama gösterdim ve kendisine "size probleminiz konusunda bu hocayı tavsiye ettiler" dedim. Cansız Hoca adamı tanımıyor. Gittik, selam verdi.

-Buyur, elerdin nedir?

-Hocam, hanımı boşadım. Hangi hocaya gittimse hülle yapmaktan başka bir tavsiye yapmadılar. Bu fetva bana çok ağır geldi ve ben böyle bir şeyi kabul edemem ve yaptırmam. Bir de bu konuyu size danışmamı söylediler.

-Peki sen hanımını boşarken o nerede idi?

-Hanımım ormanda odun kesiyordu.

-Hülle olacağını kim söyledi?

---

[143] Bu anıyı emekli müftü Ömer Kama'dan da dinledim. Mülâkat, Limonsuyu, 21.08.2006.

-Hocalar söyledi.

-Evet, hocalar doğru söyledi. Hülle vardır ama bu durumda hanımın değil, sen hülle olacaksın. Çünkü kadının burada bir suçu yoktur.

Bu fetvaya ben şahit oldum.

Sait Aydemir'in bir hatırası ise şöyledir:

Bir gün birlikte yolda giderken, adamın biri yanımıza geldi ve Cansız'a;

-Hocam, bir Müslüman erkek Hristiyan bir kadınla evlenirse günah olur mu?

-Olmaz.

-Ne olur?

-Kusurlu bir Müslüman olur.

Müslüman bir erkeğin kitap ehli bir bayanla evlenmesinde Cansız Hoca'nın ifade ettiği gibi bir sakınca söz konusu değildir. Nitekim Maide suresinin 5. ayetinde "...ehl-i kitaptan olup iffetli-hür bayanlarla evlenmeniz... size helal kılındı" hükmü yer almaktadır. Kusurlu bir Müslüman olur ifadelerinden sanırım, kitap ehli bir bayanla evlenmenin ileride ortaya çıkabilecek olumsuzlukları dikkate alarak söylenmiş olması veya Müslüman bir bayanla evlenme söz konusu ise diğer tercihin ikinci planda kalacağını düşünmesinden kaynaklanabilir.[144]

Kızı Nadire Cansız'ın, Hoca ile ilgili sözlerini anılmaya değer buluyoruz:

Hocalar genelde bize vaaz ettiklerinde hep koca hakkından bahsederlerdi. Kadının cennete girmesi erkeğinin ayağının altındadır derlerdi. Bu konuyu babama sordum. Şu cevabı verdi:

-O şehir kadınları için geçerlidir. Sizin kocalarınız sizden hiçbir şey alamaz. Bu şartlarda siz onlardan hak alacaksınız. Sırtınızdan yük eksik değil. Vay olsun onların haline, asıl onlardan hak siz alacaksınız.

Bayram gününde çalışmanın günah olduğunu söylüyorlar doğru mu?

-Kızım bayramda çalışmanın günahı yoktur. Bizim memleketimizde insanlar sürekli çalışıyorlar. Bir gün çalışmadan bizim geçinmemiz mümkün değildir. Kadınların hiç istirahatı yoktur. Bir bayram gününde istirahat ediyorlar. Bu söz bunun için söylenmiş. Bayramda gençler yaşlıları ziyaret etsin diye. Eğer görüştüğünüz kimselerle dedikodu yapacaksanız hiç konuşmayın. Gidin tarlada çalışın. Bayramda çalışılmaz diye bir şey yoktur.

Son zamanlarında kadınlar ziyaretine gelirdi. Falan hoca böyle dedi. Onlara çok kızardı. Onları ben okuttum. O e.ekleri dinlersiniz, benim dediğimi dinlemezsiniz. Çok sinirli bir yapısı vardı. Bundan dolayı pek talebe yetiştirmedi.

Köyümüzden Hüseyin Ekşi hafızlık yapıyordu. Bir ara ruh hali bozuldu. Babası, babamın yanına gelerek durumu anlattı. Babam da ona, "hafızlık yapmayı bıraktır. Çünkü her bünye onu kaldıramaz. Gitsin serbest dolaşsın. Horonlara, öteye beriye gezsin. Bırak kendi haline. Yoksa oğlunu tamamen kaybedersin. Daha sonra Hüseyin Ekşi düzelmiş ama kumar, horon

---

[144] Bilgi için bkz. Dalgın, İslâm Hukukuna Göre Müslüman Gayri Müslim Evliliği, 58-94.

gibi işleri yapmaya başlayınca gâvur hafız lakabıyla anılmaya başlandı. Öldü gitti ama hala gâvur hafız diye anılır. Böyle anılmasına babam sebep olmuş oldu. Ama öyle yapmasaydı yani hafızlığı bırakmış olmasaydı hepten delirmemesi içten bile değildi. O'nun durumunu antayarak hafızlığı bırakması yönünde tavsiyede bulundu ve düzelmiş oldu.

Babam gençliğinde horonlara çok giderdi. Aynı zamanda horonlarda türkü de söylerdi. Talebeliğinde Paçan'da (Maraşlı Köyü) okuduğu için o köylüler genelde Rumca konuşurdu. Rumcayı çok iyi öğrendi. Annesinden bile daha iyi Rumca konuşurdu. Çok güzel sesi vardı. Evde şarkı ve türkü söylerdi. Eve girdiğimizi duysa hemen sesini keserdi. Babam için namaz kılmazdı derler. Asla. Evde olduğu zaman namazını kılar, hatta bizim kıldığımız namazları beğenmezdi.

Hafızlıkla ilgili bir hususa işaret etmekte yarar görüyorum. Özellikle yöremizde hafızlığa büyük değer verildiğini biliyoruz. Bazı aileler bir iki hatta daha fazla çocuğunu Kur'an kurslarına göndererek hafız olmalarını sağlamaya çalışıyor. Şüphesiz bu aileler, dine olan samimi bağlılıklarından ve hafızlığa yüklenen anlam nedeni ile çocuklarını Kur'an kurslarına gönderiyorlar. Ancak hafız olanların büyük çoğunluğu din görevlisi olmadığı için zaman içerisinde hafızlığını kaybediyorlar. Şu halde iki yıldan fazla bir zaman verilen büyük emeğin bir anlamda yok olduğuna şahit oluyoruz. Bu maddi ve manevi açıdan büyük bir kayıptır. Eğer yönlendirme ile çocuk din görevlisi olacaksa ve kabiliyeti varsa hafız olmasında fayda vardır. Bunun haricinde çocuğum illa hafız olsun demenin anlamlı olduğuna kani değilim. Ancak, hafızlık geleneğinin bu ölçüler içerisinde yaşatılmasının gerekliliğine inanıyoruz.

Mehmet Saygılı'nın Hoca ile ilgili hatıralarını anlamlı buluyoruz:

Babam ile çocukluk arkadaşı idiler. İkisi de 1895 doğumlu idi. Babam ikinci kez hacca gideceği zaman Cansız Hoca'nın ziyaretine gitti. Hacca gideceğini söyleyince Cansız,

-Bir kez gittikten sonra ikinci kez gitmenin ne anlamı var? -Hocam, ben sizi seviyorum ve ziyaretinize geliyorum. Orayı da sevdiğim için ikinci kez gidiyorum. Bunun üzerine Cansız Hoca sesini çıkarmadı. [145]

Bir Ramazan ayında köyden pazara inerken mevsim kış olduğu için ayağı kaymış, düşmüş ve eli yaralanmış. Canı sıkılmış olacak ki sigarayı yakıp pazara inmiş. Ağabeyi İbrahim Ağa, kardeşinin sigara içtiğini görünce:

-Mustafa, Allah'tan korkmuyor sun, kuldan da mı utanmıyor sun?

Aslında ağabeysine karşı çok saygılı olan Cansız Hoca o vakit herhalde morali bozulmuş olacak ki şu karşılığı verdi:

-Namaz kılmak, oruç tutmakla cennete gideceğinizi mi zannediyorsunuz?

Oğlu Nihat'ın oruç tutmadığını duymuş. Bunu duyunca eve gelmiş. Odaya kapatmış. Herhalde sigara da içiyordu. Oğlunu iyice haşlamış.

Sait Aydemir'in bir anısı şöyledir:

Bir Ramazan ayında Meydan Parkın'da öğretmenlerle oturuyordu. Kendisinin prostat rahatsızlığı vardı. Hoca'nın oruçlu olup olmadığını bilmiyorlardı. Orta yaşlı bir garson geldi.

---

[145] Cansız Hoca bize göre doğru bir tespitte bulunmuştur

Çay olmadığı için para karşılığı şeker veriyordu. Hoca, garsona:

-Bana bir kahve yap.

Garson beden diliyle, “bu yaşta oruç tutmuyorsun” tavrıyla Hoca’ya baktı. Hoca bunu anlar.

-Ben senin yaşından fazla oruç tutmuşum. Git kahveyi yap getir.

Kahve gelir ve onu içer. Hoca yaşlı olmasının yanında hasta idi. Bundan dolayı ruhsatları kullanmaktan çekinmezdi.

Remzi Yavuz’un ifadeleri oldukça dikkat çekicidir:

Hocayı çok tenkit edenler olurdu. Namaz kılmaz, oruç tutmaz... Bir defa Hoca ruhsatı iyi kullanırdı. Diyelim Ramazanda Erzurum’a gitti. Seferidir. Orada oruç tutmaz, yemeğini yerdi. Otelde yemek yediğini görmüşler. Ama seferi. Namaz da herkesin peşinde kılmazdı. Ama onun haricinde kılar mıydı kılmaz mıydı? O Allah’la kendisi arasında kalmış bir şeydir. Biz kılmıyor deme hakkına sahip değiliz. Biz onun için beynamaz diyemeyiz. Ondan çok rivayetler var da benim bizzat yaşadığım şeyler vardır. Bir gün köyde camide abdest alıyordu. Naylon çoraplar üzerine mesh yaptı. Gözümün önünde. Hocalar görmesin dedi. Neden? İslâm’ı olduğu gibi yaşıyordu. Sünnetleri kılmazdı. Sadece farzları kılardı. Çok temiz giyinirdi. Minnetsizdi. Hiç kimseye eyvallahı yoktu. O’nu tenkit etmeye korkarlardı. Ana avrat küfr ederdi. Yaptığı iş dine aykırı değildi ki. Aklı ermeyenler tarafından şekilci bir anlayışla tenkit ederlerdi.

Yusuf Ziya Cansız’ın anısı da dikkat çekicidir:

İdris Güney’den dinledim. Cansız Hoca ile çocukluk arkadaşı idiler. Yaylaya (o zaman yaya 50 km.) gidiyorlardı. Namaz kılacaklar. Cansız’ın pantolonu ütülü. Namaz kılmamış. Daha sonra kendisine sormuş. Cansız, “bu namaz kılmamanın bir yolu varsa bize de söyle, biz de kılmayalım?” Şu cevabı verdi: “Siz bildiğiniz gibi abdestinizi alın ve namazınızı kılın. Gerisini araştırmayın. Yani benim anlatabileceklerimi anlayabilecek seviyede değilsiniz. Onun için bildiğiniz gibi yapmaya devam edin.” Aslında sorulan meselelerin cevabını karşı tarafın seviyesi kaldıramayacaksa geçiştirmeye çalışırdı. Ama çoğu zaman da kırardı.

İhsan Ekşi’nin Cansız Hoca ile ilgili anısı şöyledir:

Bir Cuma günü İskender Paşa Camii’nde vaazını yaptı ve iki rekât farzı kıldıktan sonra camiden çıktı. Suluhan’ da nargile içerdi. Oraya gideceğini tahmin ettim. Dolaylı yollardan peşinden gittim. Beni görmesi mümkün değildi. Kahveye girdim. Orada bekliyorum. Kapıyı açtı. Bana, “dükkâna git ben de geliyorum” dedi. Benim dükkânım vardı. Dükkâna gittim. Kendileri de geldiler. Kahvesini ısmarladım. “Ulan peşimden geldin ve bakacaktın Mustafa Efendi diğer namazları kılacak mı yoksa kılmayacak mı? Evet, farzın haricindekileri kılmadım. Bunu Allah biliyor sen de bil. Ancak şunu da bil ki, benim abdestim tutmuyor. -Prostat rahatsızlığı vardı. Bu şekilde kıldığım namazı beğenmiyorum. İçime sinmiyor. İnsan namaz kılar ve kendisi bunu beğenmezse Allah bunu kabul etmez. Ama bazısı o kadar yapabiliyor. Allah onu kabul eder. Ben şimdi yeniden abdest aldım. Benim temizliğim olmuyor” dedi.

Rıza Selim Başoğlu’nun Hoca hakkındaki hatıra, düşünce ve kanaatlerini anılmaya değer buluyoruz:

Cansız Hoca kendi dönemindeki hocaları adam yerine koymuyordu ki. Gezici vaiz olduğu dönemlerde otobüsle Samsun'a gidiyordu. Saçlar uzun. Başında fötr şapka. Yanında veya arka koltukta birisi Arapça bir metin açmış onu okuyor. O, Cansız'ı tanımıyor. Cansız sormuş: Elindeki kitap nedir? Ne okuyorsun? Adam bakmış ki uzun saçlı, fötr şapkalı bir adam, "sen anlamazsın demiş." "Anladım ama sen anlat bana ne var orada?" Kıyafetine bakmış ya her halde gâvur zannetmiş. Çünkü şekilcilik var ya. "Merak ettim biraz oku bana." Adam okumaya başlamış ama bir cümlede kırk tane irap hatası yapmış. Hoca, ver şu kitabı demiş ve başlamış okumaya. Bak kitap böyle okunur. Senin ağzına, sakalına, ... Hoca, hoca geçinen insanlara hakaret ediyordu. Daha sonra görev icabı karşılaştığım tablolardan dolayı anladım ki Cansız Hoca haklıymış. Çünkü bu tür insanların sosyal hayatlarına din hiç girmemiş. Dini sadece namaz ve oruçtan ibaret sayıyorlar. Cansız bu tür hocalara asabileşiyordu. Onlara olan düşmanlığından değil. Belki maksadı aşan ifadeler kullanıyor ama hiçbir zaman niyeti kötü değil ve hiçbir zaman zannedildiği gibi dine saygısız ve kayıtsız bir insan değildi. Bana göre tahkiki olarak Allah'ı bulan bir insandı. Ben onu böyle tanıyorum.

Biz Cansız Hoca'yı İmam-Hatipte olduğumuz yıllarda dinliyorduk. Ama o yaşlarda onu anlayabilecek seviyede değildik. O dönemlerde biraz ibare okumuş ve vaiz olarak camilerde kürsüye çıkan hocaların Hoca ile ilgili olarak "itikadının çok zayıf olduğu, dininin zayıf olduğu ve adeta inançsız biri olduğu" propagandasını yapıyorlardı. Bizler, O'nunla ilgili olarak hep bu sözleri duyarak yetiştik. Bunun takdirini yapabilecek durumda da değildik. Acaba Hoca için niçin böyle söylüyorlar? Bunu söylemelerinin tabi çok sebepleri var. Bir kere şunu söylemek lazım ki Hoca çok liberal bir kişiydi. Kıyafetiyle, hareket tarzıyla hocalardan çok farklıydı. Geleneğin çok dışında yaşayan bir kişiydi. Mesela oturur tavla oynar. Tavla oynuyor ya, zındık oldu. O tavla, hocalara göre O'nun küfrünü gerektirecek bir durum olarak görülmektedir. Çünkü o dönemlerde hocalar, tavlanın zarına bile tutmanın insanın hınzır kanına bulaşacağı konusunda hadisler söylerlerdi. Yani tavla oynamak dinsizlikti. Hoca olarak o bu tür hadislerin tahlilini yapacak bilgiye sahipti. Ancak hoca diye geçinen o devrin insanları bu hadisleri yorumlayabilecek bilgiden bile yoksundular. Onun için hocaya böyle olumsuz bakarlardı.

Tabi Cansız'ın bir özelliği şu: Hoca, milletin cebinde gözü olmayan bir adam. Bilahare ben bunu takdir etmeye başladım. 1969 yılında Trabzon İl Müftülüğü'nde müftü muavini olarak görev yapmaya başladım. O zaman Hoca bizim görevlimizdi. Hoca ile orada irtibatlarım oldu. Ben o irtibatlarımda Cânsız'ı tanımaya başladım ve onun hakkında niçin olumsuz propaganda yapıldığını anlamaya çalıştım. Bir kere hocanın dünya menfaati ile ilgili cemaati ile hiçbir ilişkisi yoktu. Cemaatten bir yemek yemek, çay içmek veya diğer hocalar gibi cenazelerde para almak, hatim indirmek mevlit okumak ve benzeri hiçbir ilişkisi söz konusu değildi. Ayrıca son derece hür düşünceli biriydi, inandığını cemaate çok rahatlıkla söyleyen bir kişiliği vardı. Çünkü söylediklerinden dolayı cemaatin kendi hakkında vereceği hükümle dünyevi bir menfaatinin azalacağından hiç endişesi yoktu. Hoca ömrü boyunca böyle yaşadı. Bana göre bu özelliği onu çok farklı kılıyordu. Hocalar genel olarak cemaatin yemeğine, çayına, en azından cemaatin kendilerine değer vermelerine çok önem verirlerdi. O'nun böyle şeylere ihtiyacı olmadığı gibi hoca kendini biliyor ve kendine güvenen bir adamdı. Kendisine saygı duyulup duyulmaması önemli değildi. Esas sorumluluğun ne olduğu ve kime ait olduğunu biliyordu. Sorumluluğun Allah'a karşı olduğunu ve ona bağlanmış biri olduğunu çok rahatlıkla söyleyebilirim. Ölümüne yakın zamanlarda kendilerini ziyarete gelen bazı arkadaş

guruplarına, Allah'a yakarışı sırasında, *"Yarabbi, ben ömrüm boyunca çok günahkâr bir insanım. Ama en çok günahı işlediğim anda bile senin varlığından bir an bile şüpheye düşmedim. Sana hep inandım. Senin birliğini her zaman tasdik ettim. Bana merhametinle muamele et, merhametinle yargıla"*diye Allah'a yalvarırdı. Bunu çok arkadaşlardan dinledim.

Hoca için olumsuz manada söylenen şeyleri o dönemin hocalarının bir kısmının gizli yerlerde yaptıklarını ancak insanlar içerisinde itibarları veya maddi kayıplarını düşünerek açıktan yapmıyorlardı. Hocanın böyle bir endişesi yoktu. Kendilerini böyle bir ihtiyaç içerisinde hissetmiyordu. Zaten kendileri gençlik ve il daimi encümeni olduğu dönemlerde çok günahlar işlediğini söylüyordu. Yalnız imanının tahkiki iman sahibi olduğuna şahitlik ederim. Bırakın o dönemin hocalarını, günümüzdekilerin bile yüzde doksanının onu imanını anlayabilmeden yoksun olduğu kanaatindeyim. Gerek Kuran'ı ve gerekse Hz. Peygamberi ve sünnetini son derece derinden anlayan bir kişiydi. Sakalla, sarıkla hiç uğraşmazdı. Onun İslâm dinini idrak etme ve anlama noktasında Türkiye henüz o noktaya gelmiş değildir. O'nun idrakinde olanların ülkemizde ortaya koymaya çalıştıkları düşüncelerden dolayı da zaten onlara da gâvur diyorlar. O noktada ben Cansız Hoca'yı çok ileride görüyorum. Hoca hakkındaki benim kanaatim budur.

İbadet noktasında eksiklikleri olabilir. Onu bilemiyorum. O Allah ile kendi arasında olan bir hadisedir. Bu konuda gerek Çaykara ve gerekse Trabzon'da O'nun hakkında hüküm verenlerin büyük çoğunluğu cahildir. Hiç birisinin şuurla ve bilgi ile bir şey yaptıkları kanaatinde değilim. Çünkü kendi pagan kültürlerinden getirdikleri hurafeleri din kabul ediyorlar. Hâlbuki Hoca bunlara aykırı hareket ediyordu. Hoca bunları biliyor ve onlara değer vermiyordu. Bu yüzden de Cansız Hoca'yı imanı zayıf, dinsiz gibi tabirlerle yaftalıyorlardı.

Bizim dönemimizde O'nun hakkında yapılan bu menfi propagandadan dolayı kendilerinden fazla istifade edemedik. Çünkü bu menfi propagandayı yapanlar bizim hocalarımız ve aynı zamanda herkesin hürmet ettiği hocalardı ve ben o zamanlar Cansız'a kızardım. Yahu niye söver bu adamlara. Ama şimdi anlıyorum ki Cansız çok haklıymış. Çünkü onların tebliğ ettiği İslâm, İslâm değildi. Törenin hâkim olduğu bir din anlayışı vardı ve halka da bunu anlatıyorlardı. Keşke Cansız bu dönemde yaşasaydı. Türkiye'de ilahiyat fakültelerinde bilimsel manada araştırma yapma yetmişli yıllarda başladı ve fikir mahsulü, özgün fikirler yeni yeni ortaya konulmaya başlandı. Bu manada geleceğimizin çok daha aydınlık ve parlak olacağını düşünüyorum. Yeni yetişen bilim adamlarından çok ümitliyim. Cansız Hoca'nın ruhu şad olsun. Ama o bu günü ve yapılan çalışmaları görmeliydi.

Bizim okuduğumuz dönemde Musa Carullah kâfirin biriydi. Niçin? Çünkü Mustafa Sabri Efendi O'nun için şöyle dedi denildiğinde olay bitiyordu. Yoksa onun kitaplarını okuyarak bu kanaate varmış değil. Sabri Efendi'nin reddiyelerini okuyarak bu kanaate varılır ve onu öyle bilirlerdi. Cansız, Diyanet camiasına büyük oranda böyle bakardı. Elbette saygı duyduğu insanlar vardı ama bunlar sayılı kişilerdi. Yani çok azdı.[146]

Örflerin din yapılmasına karşı çıkardı. Arapların giydiği fistanlar, başlarına sardıkları şeyler onların örfüdür. Oranın iklimine göre seçilmiş kıyafetlerdir. Arabistan bölgesi için geçerli olan bu kıyafetler başka bölgelerde giyilmesi mümkün olmayabilir. Kutuplarda Arabın giydiği entariyi giyersen yaşaman mümkün değildir. Onun için Arabın örfünü din gibi gösterip

---

146 Rıza selim Başoğlu.

kutsallaştırmanın hiç bir anlamı yoktur.

Sakal bırakılmasına kızardı. Şöyle sakalı, böyle sakalı var dendiğinde "iyi süpürge olur" derdi. Peygamberin işaretidir ama şart değildir. Dini kisve diye bir şey yoktur. Giyim ve kuşam da örfidir. Arabın örfünü din yapmayın. Kutsal kıyafet yoktur, her toplumun yaşadığı coğrafi konum ve örfüne göre bir kıyafet gelişmiştir. Bunun dinle bir alakası yoktur derdi.[266]

Ahmet Gürsoy'un hatıralarını aktarmak istiyoruz:

Cansız Hoca, Cumhuriyeti kuranları savunurdu. Zira Mustafa Kemal Atatürk'ü diğerlerinden ayıran en önemli özelliğinin ülkeyi tam bağımsızlığa kavuşturması olduğunu ifade eder ve yaptığı inkılâpları desteklerdi. Ancak beğenmediği konuları eleştirmekten de geri kalmazdı. Osmanlı İmparatorluğu'nun 18. ve 19. yüzyıllardaki içinde bulunduğu duruma çok üzülür ve Tanzimatçıları taklitçilikle itham ederdi. Şuursuz batılılaşmaya kesinlikle karşı idi. Dilde sadeleşmeyi savunur ancak Türk Milleti'nin tasavvuf, divan ve halk edebiyatından kopmasının mümkün olmadığını, zira milletin köklerinin ve felsefesinin oralarda olduğunu ve onların anlaşılıp yorumlanmadan geleceğin sağlıklı bir şekilde inşa edilemeyeceğini söylerdi. Ahmet Gürsoy sözlerine devamla şunları söyledi:

Cansız Hoca, eski Başbakanlardan Haşan Saka[257] ile arkadaştı. Hatta Cansız'ın hocası Gargar Müslim Efendi bir ara Akçaabat'ta O'nun köyünde hocalık yapmış ve Haşan Saka O'ndan okumuş. İkisinin aynı hocadan okuması bir tesadüftü. Haşan Saka, milletvekilliği süresi bittikten sonra(1954) tütün işlerini takip etmek için Trabzon'a gelirdi. Bir gelişleri Ramazan ayına tesadüf etti. Birlikte otelin oturma salonunda sahura kadar sohbet ederlerdi. Ben de yararındaydım. Bir gece Haşan Saka, "bu gece teravih namazını Tabakhane Camii'nde kılacağız. Zira oranın imamı hem hatimle kıldırıyor, hem de sesi güzeldir. Okuyuşunu takip edeceğim". Birlikte camiye gittik. Hoca İsra suresinden okumuştu. Otele döndüklerinde Necm suresiyle bağlantılı olarak İsra ve Miraç olayını tartışlar. Sonuçta Hz. Peygamberin Mekke'den Kudüs'e götürülmesine inanmanın farz olduğu, buradan ötesine ise inanmanın muhayyer olduğunu ve inanmayanların dinden çıkmayacakları kanaatine vardılar.

Bilindiği üzere Hz. Peygamber'in miraç yolculuğu ile ilgili pek çok hadisler vardır. Toplumumuzdaki yaygın kanaate göre Hz. Peygamberin miraca çıktığı kesindir. Zira din görevlileri bunu topluma o şekilde aktarmışlardır. Cansız Hoca'nın meseleyi bu şekilde aktarması bilinene aykırı olduğu için tepki alması kaçınılmazdı.

Cansız Hoca'nın yakın çevresinin öğretmenler olduğunu ifade etmiştik. Sohbetlerinde öğretmenlere şu tavsiyede bulunurdu:

Davranışlarını beğenmediğiniz bir talebenin bu sebepten dolayı notunu kırarsanız Allah katında sorumlusunuz. Bilgi ile not termometre ile sıcaklık gibidir. Termometre sıcaklık ile yükseldiği gibi bilgi artınca not da yükselir. Nota davranışı katmamak gerekir. Eğer ka-tarsanız talebeye en büyük kötülüğü yapmış olursunuz. Bilgi ve davranış ayrı şeylerdir. Ancak davranışı ayrı bir şekilde değerlendirebilirsiniz^

Haşan Türk'ten dikkate değer bir hatırasını dinledik:

Öğretmenliğimin ilk yıllarında Trabzon'un Meydan Parkında arkadaşım Nazım Kumaş ile birlikte oturuyorduk. Baktım ki uzun boylu ve biraz da öne doğru eğik yürüyen bir kişi bize doğru geliyor. Cansız Hoca'yı tanımıyordum. Ancak Cansızlarla aynı köylü olduğumuz için onlara benzeterek arkadaşıma bu kişinin Cansız Mustafa Efendi olup olmadığını sordum.

Evet, Cansız Hoca'dır dedi. Bize yaklaşınca ayağa kalkıp elini sıktık ve buyur ettik. Oturdular. Kendimizi tanıttık. Zaten dedemin arkadaşıydı. Öğretmen olduğumuzu söyleyince bize şunları söyledi: *"Evvelce öğretmenler çok araştırır, okur ve sorarlardı. Bu durum bu gün çok azaldı. Önceleri öğretmen evine gider, onlarla sohbet eder ve tartışırdık. Çok soru sorarlardı. Şimdi gittiğimde bakıyorum da hep oyun ile meşgul oluyorlar. Siz onlar gibi olmayın. Çok okuyup araştırın. Zira sadece okuttuğunuz çocuklar değil, ileride kendi çocuklarınız olacak. Onları çok iyi yetiştirmek zorundasınız*[147]

Cansız Hoca'nın bu sözlerinin günümüzde de geçerliliğini koruduğunu üzülerek belirtmek zorundayız. Öğretmenlerin eğlenme hakkının olmadığını söylemek istemiyoruz. Ancak bu günkü durumun öğretmenler adına iç açıcı olmadığı bir gerçektir

Hoca için çok küfür söylerdi derler. Bu doğru değildir. İnsan durup dururken küfür söyler mi? Bu elbette mümkün değil. Elit çevrede bir şeyi anlatırsa niye küfür söylesin. Ancak halk arasında bir şeyi anlatırken eğer mesele anlaşılmazsa küfürlü anlatırsan anlaşılır. Yoksa Cansız durup dururken küfür söylerdi diye bir şey söz konusu değildir. Ayrıca kör inat edilirse o zaman küfürlü konuşurdu.[148] Burada İbrahim Güveli'nin bir hatırasını aktarmak istiyoruz:

1972 yılında Of Orman Bölge Şefliği görevini yürütüyordum. Bir meseleden dolayı **Çalekli Dursun Feyzi Güven (Dursun Efendi)** benimle tanışmak istemiş. Köyüne varıp kendileriyle görüştüm. Akraba adlarımız aynı olduğu için nereli olduğumu sordu. Ben de Dernekpazarı'nın Kondu Köyü'nden olduğumu söyleyince Cansız Hoca'yı tanıyıp tanımadığımı sordu. Ben de "Cansız Hoca ile aynı köylü olduğumuzu, öğrencilik yıllarımda Trabzon'da sohbetlerini dinlediğimi ve kültürlü bir insan olduğunu ifade ettim. Bunun üzerine Dursun Efendi, "küfürbazlığı olmasa ben de kendisini seveceğim" demiş.[149]

Cansız Hoca düşünce ve fikirleri ile yaşadığı dönemde bir ekol olduğunu söylememiz mümkündür. Günümüzde bu çizgiyi öğrencisi Yaşar Nuri Öztürk'ün sürdürdüğünü ve meyvelerini verdiğini görmek sevindiricidir.

Sadık Albayrak'ın anısı dikkat çekicidir:

Sanırım doksanlı yıllarda idi. Yaşar Nuri Öztürk'ün fikirlerini Milli Gazete'deki köşemde eleştiriyordum. Bir yazımda Öztürk'ün ortaya koyduğu görüşlerin gayet doğal karşılanması gerektiğini, çünkü *"Cansız Mustafa"* ekolünden olduğunu yazmıştım. Bir gün savcılıktan bir çağrı aldım. Niçin çağrıldığımı bilmiyordum. Savcı ile görüşmemizde kullandığım bu ifadeyi sordu. Meğer "Cansız Mustafa" ifadesini Atatürk için kullandığımı zannetmiş ve bundan dolayı hakkımda dava açılacağını belirtti. Atatürk'e nasıl Cansız Mustafa dersin? Savcıya, 'Cansız Mustafa'nın Yaşar Nuri Öztürk'ün hocası olan Mustafa Cansız olduğunu anlattım. Konuyu açıklığa kavuşturduktan sonra hakkımızda açılması düşünülen dava böylece açılmadan kapanmış oldu.[150]

---

[147] Haşan Türk, Dernekpazarı, Mülâkat, 12.08.2002.

[148] Yusuf Ziya Cansız

[149] İbrahim Güveli, Dernekpazarı, Mülâkat, 12.08.2006

[150] Sadık Albayrak, Dernekpazarı, Mülâkat, 18.08.2004.

4.3. Tasavvuf ve Tarikatlara Bakışı

Tasavvuf, Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak ve ebedi mutluluğa ulaşmak için nefisleri temizleme, ahlakı olgunlaştırma, iç ve dışı süsleme, fiil ve hareketleri güzelleştirme hallerinden bahseden bir ilimdir.[151] Tasavvufu, felsefi bir sistem haline koyan büyük mutasavvıf Muhyiddin Arabî O'nu; "Allah'ın ahlâkı ile ahlaklanmaktır" şeklinde tarif ederek tasavvuf hakkında yapılan bütün tanımları en özlü bir şekilde özetlemiştir[152] dememiz mümkündür.

Tasavvuf, Batı yazarları tarafından "İslâm mistisizmi" olarak isimlendirilmekle birlikte tasavvufun bütün varlığıyla bir "mistisizm" olarak adlandırılamaz. Tasavvuf; aklın ürünü olan felsefenin mistik görünümü değil, vahyi esas alan İslâm dininin; insan ruhundaki mistik eğilim ve ihtiyaçlara cevap veren değerlerin kurumsallaşmış bir toplamıdır. İnsan ruhu; başlangıçtan beri, varlığın özüyle temasa derin bir hasret duymuş ve bunu imkân dahiline sokmak için didinmiştir. Mistik üşünce insana bu hasretini dindirmede yardımcı olan ve varlığın özüyle teması imkân dâhiline sokmayı başaracağını söyleyen bir yaklaşım ve tarzdır. O halde ilk günden beri, mistik düşünce ve arayış hep var olmuş ve insan yaşamaya devam ettikçe de var olacaktır.[2]65

Bir tasavvuf terimi olarak tarikat ise, Allah rızasına uygun yol takip edenlere mahsus hareket ve yöntem anlamında kullanılmaktadır. 266 Tasavvuf ve tarikatlar, İslâm dünyasının asli renklerinden biridir. Kelamî ve fıkhı tartışmaların sonucunda nasıl ki itikadi ve İslâm mezhepleri oluşmuşsa, tasavvufî düşüncenin olgunlaşmasından sonra da tarikatlar ortaya çıkmıştır. Ancak tarikatların çok sonraları ortaya çıkması, tasavvufun tarikatlarla aynı şey olmadığını akla getirmektedir.

Tarikata mensup şeyh, derviş veya dervişlerin yaşadığı, gelip geçen yolcuların konaklayıp misafir edildiği tarikat yapıları olan tekke ve zaviyeler büyük bir ihtimalle 11. yüzyıldan itibaren İslâm dünyasında görülmeye başladı. O zamana kadar mevcut olmayan bu kurumlarla beraber tasavvuf tarihi yepyeni bir aşamaya girdi. Tasavvufî hayatın topluca ve organize bir biçimde yaşandığı bu kurumlar, bir yandan tasavvuf ağırlıklı yepyeni bir İslâm kültürünün üretim merkezleri olurken, diğer yandan da bulundukları İslâm ülkelerinde, şeyhler ve dervişlerden oluşan yeni bir toplumsal bir sınıfı ortaya çıkardı. Bu sınıflar kendi çevrelerinde gerek toplum, gerekse siyasi otorite üzerinde etkili olmaya başladılar.[153]

Tarikatları, kültür, felsefe ve sanat kulüpleri olarak nitelendirmek mümkündür. Özellikle edebiyat, sanat, felsefe, spor, müzik alanlarında pek çok değer üretmenin yanında ahlâk, fedakârlık, sevgi gibi temel insanlık değerlerinin seçkin örneklerini veren büyük ruhlu insanlar yetiştirmişlerdir.269

Bununla birlikte tarikatların ortaya çıkışı, sûfiliği bir kitle hareketi haline getirmesi nedeniyle bir kalite düşüşüne sebep oldu. Sûfiliğin değer verdiği ilim ve iç aydınlık, tarikatlar devrinde giderek yerlerini tarikat birliğini temsil eden şekil ve merasime bıraktı. Büyük kitleler, insanı yücelten en önemli değer olan ilim yerine, idrakleri kamaştıran harikalara, acayipliklere değer verdiklerinden, bir kitleye açılış olayı olan tarikatlarda zamanla ilmi

---

[151] iz, *Tasavvuf,* 33; Tarifler için bkz. Ateş, *İslâm Tasavvufu,* 8,9; Altıntaş, *Tasavvuf Tarihi,* 1 vd.

[152] Sunar, Ana Hatlarıyla İslâm Tasavvufu Tarihi, 7.

153 Ocak, "Tasavvuf, Sufîler, Tarikatlar, Tekkeler", Osmanlı Uygarlığı, 1, 286.

üstünlük yerini keramet üstünlüğüne bıraktı. Bu durum tasavvufta yozlaşma ve yıpranmanın önemli bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bir diğer ifadeyle tarikatların yayılması yatay anlamada büyümeyi gerçekleştirmiş olmasına rağmen, bununla birlikte dikey anlamda bir yozlaşma, çürüme ve düşüşü de beraberinde getirmiştir. Çünkü kitlelere yayılma, kitlelerin taşıdıkları eski örf ve adetlerin bünyeyi sarmasına neden olmuştur.

Bir diğer ifadeyle tarikatlar, tasavvufun değişik kültürlerin pagan kalıntılarıyla birleşerek Kur'an dışı bir kurum olmaya doğru gitme sürecini açmıştır. Kendilerini dinin temsilcileri saymak, çıkar hesapları uğruna siyaset ve saltanatın güdümüne girmek, bunun yanında dikkate değer bir hususta İslâm'da yaratıcı bilim ve düşünce devrinin duruşuyla tarikatların sahneye çıkış tarihi örtüşmektedir. Bu itibarla tarikatlar ve tarikatçılık miras yeme devrinin temel kurumlan olarak nitelendirilebilir.[154]

Tasavvufun İslâm kültürüne yaptığı en büyük olumsuzluklardan biri de, en kaliteli zihin ve parlak zekâları kültür hayatının dışına çekmesi ve onları kısırlığa mahkûm etmesi olmuştur. Mutasavvıflar doktrinlerinin gereği olarak toplumu daima geri plana atmışlar, hatta yok saymışlardır diyebiliriz. Bunun en üzücü örneği İslâm dünyasının yetiştirdiği en büyük zihin diye gösterebileceğimiz Gazali'dir. Böyle bir müstesna kişinin sorumluluklarını bırakarak yalnızlığa çekilmesi kabul edilebilir değildir. Kendisinden ilim almak isteyen öğrencilerini terk ederek ömrünün geri kalan kısmını doğduğu şehirdeki tekkede geçirmiştir.[155]

Aslında İslâmî toplumdan sıyrılabilmenin yolu, alternatif bir İslâm toplumu kurulmasından geçer. İşte sûfilik bunun yollarından biri olmuştur. İslâm'ın bir toplum yapısı olarak özelliklerini beğenmeyenlerin bir alternatif olarak sufiliği kullanmaları ilk defa bir duygu meselesi dolayısıyla ortaya çıkmıştır. İslâm'ı Arapçılığın üstünlüğü olarak kabul eden sonradan İslâm'a geçme milletler, İslâmiyet'in bu gediğini bir protesto olarak kullanmışlardır. Örneğin, İslâm İran'a geldiği zaman idareciler bir dereceye kadar İslâm dininin Arapların üstünlüğünü sağlayan bir yapı olarak kabul etmişler fakat alt tabakalar bu anlayışa tepki göstermişlerdir. İşte İslamiyet yayıldıkça onun muhtelif şekillerine uymayanlar bu uyumsuzluklarını sufilikte ve onun kurumlaşmış şekli olan tarikatlarda bulmuşlardır. Tarikatlar bir eğitim merkezi olarak resmi ulemanın verdikleri dünya görüşünden farklı bir görüşün sağlanmasını mümkün kılmışlardır. Ulemanın kuru, doğru yoldan ayrılmayan kılı kırk yararak sonuçlara varan öğretilerinden ayrıldıkları, onlara cazip şekiller verdikleri bilinmektedir.

Bu bağlamda tekkeler, toplumun his ve gönül dünyasına hitap etmeleri sebebiyle, kamuoyuyla güçlü bir bağ kurmuştur. Bu bağ ile kitleler iç dünyalarında var olan mistik boşluğu doldurmuş, muhabbete dayalı bir eğitim ve öğretim ile güçlü bir dayanışmayı gerçekleştirmişlerdir. Bu dayanışmanın ve saygınlığın neticesinde tarikat erbabına derin bir saygı duyulmuş, onların yönlendirmelerine adeta dinî bir kutsiyet atfedilmiştir.[156]

Osmanlıların kuruluş devrindeki resmi ulema ile tarikat önderleri arasında çekişmelerin yaşanmasına rağmen sonraki dönemlerde Osmanlı İmparatorluğu'nda da sûfilik kurumlaştı. Bir taraftan resmi dini yayanlar İslâm'ın Sünni görüntüsünü daha ince bir şekle getirirken

---

154 Öztürk, a.g.e, 600-616.

155 Güngör, İslâm Tasavvufunun Meseleleri, 197 vd.

156 Kara, a.g.m., 74.

diğer taraftan toplumun muhtelif katlarındaki kuruluşların tarikatlarla ilişkiler resmi bir şekil almıştır. Yeniçeriler, esnaf kuruluşları belirli tarikatlara bağlıdır, iki kurum arasındaki bu iş birliği dinsel bir kuruluşun üzerinde kontrol kurma yolu ile devlet dışında yapısal nitelik kazanmaya çalışan unsurlar bu şekilde kontrol altına alınmışoluyordu.275 Tarikatları kaldıran 1925 tarihli Kanun okunduğu zaman Atatürk'ün hatırında tuttuğu şeyin ya mahalli siyasi güce sahip eşrafın veya daha alt sınıfları sömüren cahil ve ahlâksız simalar olarak ortaya çıkan yerel karizmatik önderlerin etkilerini kırmak olduğu açıkça göze çarpar. Türkler, gelecekte sefih şeyhlerce değil, bilimin açıkladığı yönteme göre yönetileceklerdi. Böylece Atatürk' ün devleti ulema ve tarikat önderlerinin etkisinden koruma geleneğini devraldığı açıkça görülmektedir.[157]

Burada şu soruyu sormak yerinde olacaktır: "Din ve eğitim kurumlan insanlar tarafından bozulur mu?

İnsanoğlu neyi bozmamış ki, bu kurumlan da bozmasın. Pascal'ın bir sözü var: "insan ne melektir ne hayvan. O melek gibi yapmak ister ve bazen hayvan gibi yapar. Dinleri bozmasaydı, Allah yeni peygamberler göndermek lüzumu görmezdi. Hatta artık bu peygamber, size göndereceğim son peygamber" diye gönderdiği peygamberin tebliğlerini de insanoğlunun kendi çıkarı için değiştireceğini düşünmüş de "Müçtehidler göndermiş. Buna rağmen bozmuyor mu? Bozuyor... Haşan Ali Koçer'in yaşadığı ve sizin de zaman zaman görebileceğiniz bir örnek:

İlahiyat Fakültesi 3. sınıfında öğrenci iken bir gün iki arkadaşımla birlikte Ankara'nın Çıkrıkçılar yokuşundan geçiyorduk. Kur'an'ı Kerim satan bir seyyar satıcıdan Kur'an satın almak istedim. Satıcı Kur'an'ı açıp Türkçeye çevirmeye başladı. Ancak söylediği sözlerin Kur'an metinleri ile hiç ilgisi yoktu. Kendisine sordum. Arapçayı nerede öğrendiniz?

Satıcı Kemal Pilavoğlu (O zaman yaygın ve aktif olan Ticani Tarikatının şeyhi) bir gece rüyamda Cenab-ı Hakka yeşil bir nur göndertti ve Arapçayı öğrenmiş olarak uyandım.

Ben 3 yıldır Arap dilini ve gramerini öğrenmek için gece gündüz çalışıyorum. Cenabı Hak bu lütfunu bize göndermiyor. Yani şimdi biz de Kemal Pilavoğlu'na mı gidelim. -Evet Kemal Pilavoğlu'na gidiniz. Bu satıcıya yalan söylediğini, yanlış iş yaptığını, söylediği sözlerin Kur'an metni ile ilgisi olmadığını, doğrusunu Kuran'ı okuyup tercüme ederek anlattım. Bu adam dini kendi çıkarı için kullanmak yani bozmaktan başka ne yapmış oluyor?"[158]

---

[157] Mardin, Türkiye'de Din ve Siyaset, 77.

[158] Koçer, "Genel Eğitimin Bütünlüğü içinde Din Eğitiminin Yeri", 17-24. Burada ben de bir hatıramı aktarmak istiyorum: 1990-1994 yıllarında Yozgat'ın Şefaatli ilçesinde öğretmen olarak görev yaptım, ilçede, Adıyaman Menzil şeyhine bağlı müritler vardı. Daha ziyade eğitimli kişilerden oluşan bu cemaatin sohbet ettikleri bîr mekânları da vardı. Aralarında üniversite mezunu bir arkadaşım bulunuyordu. Bir gün kendisiyle birlikte sohbet ediyorduk ve samimi olarak bana şu itirafta bulundu: 'insanlarla konuşurken, siyasi tercihlerimize hiç bir kimse müdahale edemez, hür irademizle istediğimiz partiye oy veririz, deriz ama şeyhimizin halefi olan kişi, komünist partisine oy vereceksiniz dese hiç tereddüt etmeden oyumu veririm.' Bu ifadeyi duyunca tarikatların kişilerin hür iradelerine nasıl müdahale edebileceklerinin en güzel ifadesine şahit olduğumu belirtmeliyim. Nitekim bu tarikat mensuplarının oluşturduğu grup, özellikle belediye seçimlerinde etkili oluyorlardı. Bu itibarla cemaat lideri gücü oranında adaylarla pazarlık yapabiliyordu. Çünkü grup olarak destekledikleri adayın kazanma şansı artıyordu. (Müellif)

Bu hatırayı aktarmamızın farklı bir anlamı vardır. Tıcani tarikatının Türkiye'deki temsilcisi olan Kemal Pilavoğlu ile ilgili olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nca açılan bir soruşturma, Mustafa Cansız tarafından yapılmıştır. Bu konudaki belgeyi Cansız Hocanın Diyanet İşleri Başkanlığımdaki şahsi dosyasında gördüm. Ancak belgeyi alamadık. Bunun ne sakıncası olabileceğine de bir anlam veremedim. Başkanlığın konu ile ilgili olarak Cansız Hoca' yı niçin görevlendirdiği de düşündürücüdür.

Cansız Hoca'nın tasavvuf ve tarikatlarla ilgili görüşleri konusunda Yaşar Nuri Öztürk, şu ifadelere yer vermiştir:

Hocanın tarikatlara karşı olduğu doğrudur. Bununla ilgili şu ifadeyi kullanırdı: "Evladım şunu unutma: Garp âleminin ağzına alkolizma, bizimkine de tarikatlar s..tı." Hoca için tasavvufa düşmanı derlerdi. Hayır, tasavvuf düşmanı değildi. Hoca Cüneyd, Abdülkadir Geylani, Mevlânâ hayranıydı. Hoca tarikatların vakıflar, saray ve zenginlerle kol kola verip işi yağcılığa döndüren siyasi pisliğine karışı idi. Tasavvufun temel kaynaklarını ben O'ndan okudum. Tarikatlar tasavvufu da, İslâm'ı da mahvetti diyordu. Biz de aynı şeyi söylüyoruz. Muhammed İkbal de aynı şeyi söylüyor. Cansız Hoca bunları söylediğinde "Uy evliya ullaha taş atayi zindik" diye nitelendiriliyordu. Bundan dolayı yeri geldi mi de küfürü basardı. Hiç dinlemezdik

Bu konuda Remzi Yavuz'un Cansız Hoca'yla ilgili görüşleri şöyledir:

Cansız Hoca net bir insandı. Allah'ın vermediği görevi bir kul başkasına veremez. Hocamızın buna kesin kanaati vardı. Tarikatlarda şeyhler müritlerine görev veriyor. Tarikat şeyhleri kendileri kural koyar. Şu kadar zikir yapacaksın. Allah kullarına görev veriyor. Peygamber burada tebliğ açısından görev yapıyor. Kur'an da hiçbir yerde şu kadar zikir yapacaksın diye bir ifade yok. Ancak Allah'ı çok anın der. Sınırlı ve rakamlı zikir nerede vardır? Zikir her işte Allah'ı hatırlamaktır. Herkesin işinde Allah'ı hatırlamasıdır. Bu itibarla hocamızın fuzülî işlerle uğraşması mümkün değildi. Din adına yaptıklarında ve söylediklerinde fazlalık bulmak mümkün değildir. Ne ise o.[159]

Cansız Hoca'nın kızı Nadire Cansız'dan şunları dinledik:

Köyümüzde kadınlar Şeyh Ali Efendi'den ders alıyorlardı. Ben de alayım mı diye kayın pederime sordum. Babama sormamı ve ona göre hareket etmemi isti. Ben de durumu babama anlattım. Bana şunları söyledi: **" Kızım beş vakit namazını kıl. Fazla da kılmaya çalışma. Kimsenin dedikodusunu yapma. Sepetini al tarlaya git, çalış. Orada salâvat getir. Bunlar hep sonradan ortaya çıkmış şeylerdir. Dinle bir alakası yoktur."** Ancak daha sonra Ali Efendi'den inabe aldım. Çünkü toplumdan ayrılmak bana çirkin geldi. Ali Efendi bize "ömründe bir sefer de yaparsan iyidir. Mutlaka yapmak zorunda değilsin" derdi. Bize en büyük tavsiyesi kimsenin gıybetini yapmayın demesiydi.

Mahmut İslâmoğlu'nun ifadelerini dikkate değer buluyoruz:

Tarikatlar konusunu konuştuğumuzda onların siyasi kuruluşlar olduğunu ifade ederdi. Trabzon'da Abdurrahman Beşikçi vardı. Kitapçı idi. Oradan kitap alırdım. Bir gün dükkâna gittim. 15-20 sayfalık bir kitabı bana uzattı. Satın aldım ve çantaya koydum. Oradan çıkıp giderken Cansız Hoca'yla karşılaştık. "Ne haber?" dedi. Kitapçıdaydım. Bir kitap aldığımı

[159] Remzi Yavuz

söyledim. “Tarikat kitabı değil mi?” Henüz okumadım. Çıkardım gösterdim. “Bu Abdülhamit’in meşhur meddahı. O’na İstanbul’da dergah kurdurttu. Abdülhamit’in lehine talebe toplar ve onun için propaganda yaptırtırdı. Bu Arap’tır. Bundan dolayı Arap ülkelerinden çok insan İstanbul’a geldi.” Cansız bu kitabı almış ve okumuştu.[160] O, ciddi, hakikat olan şeyleri konuşurdu. Tarikatlar konusunda bizim memleketin hocalarının duymadıkları şeyleri O çok iyi bilirdi.

İslamoğlu sözlerine devamla şunları dile getirdi:

Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisindeki “Ferşat” maddesinde şu bilgilere yer verilmiştir: Ferşat Efendi, *“Cumhuriyetin ilanından sonra Mustafa Kemal Paşa ile iki defa karşılaştı, ilkinde reîsü’l-ulema sıfatıyla dini konularda onunla tartıştı. İkincisinde ise şapka giymenin caiz olmadığına ilişkin fetvasından dolayı Trabzon’a celbedildi ve Atatürk’e şapka giyenin kâfir olacağına dair fetva verdiğini çekinmeden söyledi*[161] ” Bu konuda Cansız’la tartıştım ve ben de O’na ısrar ettim. Bu sözü Ferşat Efendi Atatürk’e söylemiş. Cansız Hoca şöyle dedi: ***“Ferşat Efendi bu sözü söyleyecek kadar cahil bir kişi değildi. Bunlar, tarikat müritlerinin uydurmasıdır. Müritler şeyhleri uçurur.’™***

Kanaatimizce de bu rivayet sağlıklı gözükmemektedir. O dönemde Atatürk’ün karşısına çıkıp bu konuda konuşma cesaretini gösterebilecek bir kişinin olması bir yana, bir din âliminin, mevcut kıyafetin yerine başka bir kıyafetin giyilmesinin dinle alakası olmayan bir husus olduğunu bilmemesi mümkün değildir. Eğer öyle ise daha önce sarık giyilirken fesin zorunlu hale getirilmesiyle insanlar kâfir mi oldular? Cansız Hoca’nın ifade ettiği gibi Ferşat Efendi’nin bu sözü söyleyecek kadar cahil olduğuna inanmıyoruz. Ayrıca İslâm Ansiklopedisine yazılan bu madde için kullanılan kaynakta[162] Hacı Ferşat Efendi’nin kayın biraderi ve aynı zamanda öğrencisi Nakşî şeyhlerinden Ali Galip Yücel’e bu husus sorulmuş. Verdiği cevapta, *“olayı o zamanlarda dinlediğini fakat Hacı Ferşat Efendi'nin bu olayla ilgisi olmadığını anlattı. Bu şekilde halk arasında yayılmış bir rivayet varsa da doğru değildir”* ifadelerine yer vermiştir. Dolayısıyla elde ettiğimiz bilgiler çerçevesinde Hacı Ferşat Efendi’nin yukarıdaki ifadeleri Atatürk’e sarf etmiş olması imkân dâhilinde gözükmemektedir. Cafer Cansız’ın anısını aktarılmaya değer buluyoruz:

Cansız Hoca doğruyu hiç çekinmeden söylediği için O'nu pek sevmezlerdi. Bir gün Hacı Ferşat Efendi Dernekpazarı’na gelmiş. “Haydin namaza, haydin namaza!” diye çağırarak camiye gidiyordu. Dükkânını kapatan esnaf camiye giderken O’nun elini öpüyordu. Amcam Mustafa Efendi de dükkânımın önünde duruyordu. Bu durumu görünce şunları söyledi: “Bunlar hoca değil, murayidir. Hz. Peygamber hayatında hiçbir zaman elini öptürmedi. Sen kimsin ki elini öptürüyorsun? Bakalım sen kendini kurtarabilecek misin?” Mustafa Efendi’nin hiç pervası yoktu.

Rıza Selim Başoğlu, Cansız Hoca’nın tarikatlara bakışı ile ilgili ifadeleri dikkate değerdir:

---

[160] Ebu Hamid Derkavî (ö.1239/1823) tarafından kurulan Derkaviye, Şazeliye’nin bir kolu olup son yüz yılın en meşhur tasavvufi ekollerinden biridir. II.Abdülhamid’in İstanbul’a davet ettiği Şeyh Zâfir Medenî’nin de mensup olduğu bu kol, Avrupa’daki ihtida olaylarında bir hayali etkindir. Bkz. Kara, *“Tarikatlar Dünyasına Genel Bakış”,* 72.

[161] Yavuz, “Ferşat Efendi”, DİA. 12, 414.

[162] Albayrak, *Of ve Çaykara,* I, 76.

Lütfü Şentürk ve Ömer Kama'dan dinledim. Cansız'ın hocası Gargar Müslim Efendi dönemin güçlü âlimlerindendi. O dönemde Hacı Ferşat Efendi vardı. Tasavvuf ve tarikatla ilgilenen bir âlimdi. Müslim Efendi, O'na karşı acımasız eleştirilerde bulunurdu. Anlaşılan Müslim Efendi tasavvufa değil de tarikatlara karşı bir anlayışı vardı. Bir gün kendilerine "hocam siz neden bu kadar Ferşat Efendi'ye yükleniyor, kızıyorsunuz? Bizim Efendiyi, inabe verdiği kadınlardan dolayı tenkit ediyor ve ona kızıyorsunuz. Ama "Ağustos yedisinde"[163] kadınların erkeklerle el ele tutuşup horan oynamalarına hiçbir şey demiyorsun?" Söyleyeyim. *''Yayla şenliklerine giden ve el ele tutuşan kadın ve erkeğe sorduğunuz zaman yaptıklarının cehalet olduğunu ifade ederler. Bir cahillik yapıyoruz, Allah affeder inşallah derler. Onların günahlarından tövbe etme şansı vardır. Ama senin Efendi'nin inabe verdiği kadınlar, yaptığının din olduğunu zanneder ve onun hiç tövbe etme şansı olmaz.* "Bu ifadeden anlaşılıyor ki, Çaykara'da yüksek idrak sahibi bilgin hocaların var olduğunu görüyoruz. O dönemde bu idrakte Osmanlİ'da bile çok az kişi vardı. Cansız Hoca da bu idrakte olan bir âlimdi. Yani tarikatlara tamamen karşı idi. Onların Hint düşüncesinden kaynaklandığını ve oradan İslâm'a girdiğini ifade ederdi. Dinde ve peygamberde böyle bir anlayışın olmadığını söylerdi. Kesin tavır aldığı için de kendileri için gavur veya dinsiz derlerdi. Hal bu ki, onlara "siz şirke gidiyorsunuz" derdi.[164]

Reşat Baltacıoğlu'nun konu ile ilgili hatırası şöyledir:

Cansız Hoca'dan şu hadiseyi dinledim: Ferşat Efendi zamanının en çok sevilen, sayılan ve hürmet edilen Nakşî şeyhlerinden biriydi. Manevî yönü güçlüydü. Hocalar, eşraf ve halk kendilerine saygı duyardı. Şifa dağıtma gibi özelliği olduğu için kendilerine yapılan bu saygı da artıyordu. Bunu gören dönemin meşhur âlimlerinden Cansız Hoca'nın hocası Çaykaralı Gargar Müslim Efendi O'na kızıyordu. Ferşat Efendi her cumartesi kadınlara dinî sohbet ve tarikat dersi veriyordu. Bu yüzden Müslim Efendi Ferşat Efendi'nin aleyhine daha çok söyleniyordu. Hatta sözü o kadar ileri götürüyordu ki sonunda, Ferşat Efendi "Yeşilalan Köyü'nde kerhâne açtı" tabirini bile kullandı.

Bir gece rüyasında Gargar Müslim Efendi kendisine çok kötü bir şekilde eziyet edildiğini görmüş. Kendisini bir yardan aşağı atacaklardı. Eziyet edenler Ferşa Efendi'yi görünce hazırola geçtiler. Ferşat Efendi "bırakın bu büyük bir âlimdir ve ilminden istifade edilir" demiş. Böylece kendisi bu kötülükten kurtuldu. Terler içerisinde kalmış. Uyanınca hemen giyinip gece vakti sabaha üç saat kala kırk beş dakikalık yolu yürüyerek Ferşat Efendi'nin köyüne çıktı. Baktı ki Ferşat Efendi camide ibadet ediyor. Sabah namazını kıldıktan sonra görüştüler. Gargar, "senin adamlarından şikâyetçiyim" diyerek kendisine sert bir çıkış yaptı. Ferşat Efendi sakin ve tebessüm ederek koluna girdi ve birlikte medreseye gittiler. O görüşmeden sonra Gargar Müslim Efendi'nin Ferşat Efendi' ye bakışı değişti. Ferşat Efendi daha önce ölmüştü. Cesedini yıkama, namazını kıldırma gibi işlemleri Gargar Müslim Efendi yaptı. Cesedini yıkarken *"kırksene uyumayan Ferşat şimdi uyu"*diye söyleniyordu.

Bu anının yorumunu okuyuculara bırakmak istiyoruz. Ancak Gargar Müslim Efendi'nin ağır bir şekilde eleştirdiği meslektaşına son yolculuğunda yapılması gereken bütün görevleri üstlenerek yerine getirmesini takdirle karşılamak gerekir.

---

163 Ağustos ayının yirmisinde yapılan yayla şenliği.

164 Rıza Selim Başoğlu

Mehmet Saygılı'nın yaşadığı bir hatırasını aktarmak istiyoruz:

Ormancık Köyü'nden öğretmen Mehmet Sadık Kehribar, Dernekpazarı'nın ilk öğretmeni idi. Önce eski yazı, daha sonra yeni yazıyla okuturdu. Bayburtlu bir Kadiri şeyhine intisap etmişti. Cansız'la birlikte pazarda yürürken konuşuyorlardı. Biz de peşlerinden gidiyorduk. Cansız, kendisine: "Raks ile ibadet olmaz." dedi. Mehmet Kehribar, "ben sana kitap gösterebilirim". Cansız, "senin göstereceğin kitabı kimin yazdığını biliyor musun? İş kitapta değil, onu yazandadır. Mehmet Hoca ısrar edince kendisine küfürü basarak ayrıldı. Sonraları Mehmet Sadık'ın "bu işten pişman olduğunu, bunların peşinden gideceğine bir sure ezberleseydik daha makbul idi" dediğini duydum.

Ahmet Cemal Uygun'un şahit olduğu bir hatırasını şu ifadelerle dile getirdi:

Hastalığında hizmetinde bulunuyordum. Tabi Hoca'nın ziyaretine gelenler çok oluyordu. Bir gün Mehmet Rüştü Aşıkkutlu Hoca ve başkaları geldiler. İçlerinde sakallı biri vardı. Cansız Hoca onu iyi tanıyor, bir tarikata mensup olduğunu biliyordu. O sırada Cansız, açılan mevzu gereği "İslâmiyet'te tarikat yoktur. Bunlar sonradan ortaya çıkmış ve İslâmiyet'i yozlaştırmıştır. Aşıkkutlu Hoca'ya dönerek, Var mıdır? Sen söyle. Biraz durduktan sonra Aşıkkutlu, "yoktur" dedi. Cansız, "tabi bunu camilerde söyleyemezsiniz. Linç ederler sizi." Daha sonra adama dönerek "sen kara cahilin birisin, okuma yazman bile yok. Ne işin var tarikatlara" diye azarlamış.

Yusuf Ziya Cansız, dedesi Cansız Hoca'dan dinlemiş olduğu bir olay şöyledir:

Bayburt'un Aydıntepe (Hart) ilçesinde bir şeyh varmış. Devlete isyan etmiş. Araştırma yapılması için devlet Cansız Hoca'yı görevlendirdi. Tabi Aydıntepe'ye yaya olarak gidecek. Çaykara'dan yukarı giderken Alçak Köprü hanlarında gecelemiş. Yer yatakları serilmiş ve yatılacaktı. Cansız Hoca, "acaba bu şeyh denen kişinin kolları buralara kadar uzanmış mı" diye düşünmüş ve bunu tespit edebilmek için şu yöntemi kullanmış: **"Aydıntepe (Hart) de ağzına sı. ğım bir adam kendini şeyh diye tanıtmış. Şeyhe top, mermi işlemezmiş diyorlar."** Bunun üzerine adamlardan biri boğazına sarılarak boğmak istemiş. Epey mücadele etmişler. Anlamış ki adamın etkisi, kolları oralara kadar ulaşmış. Daha sonra Aydıntepe'ye giderek gerekli incelemeyi yapıp devlete raporunu sunmuş.

Ahmet Gürsoy'un Cansız Hoca'nın tarikatlara bakışı ile ilgili şu ifadelere yer vermiştir:

Tarikatlara karşı olduğu doğrudur. Ancak tasavvuf şiirlerini ezbere bilirdi. Türk edebiyatının; Halk edebiyatı, Tekke edebiyatı ve Divan edebiyatından akarak oluştuğunu ve bunların büyük değerler olduğunu ifade ederdi. Ayrıca Tarikatların 18. yüzyıldan itibaren yozlaştığını ve şeyhlerin araya konularak dine en büyük kötülüğü yaptıklarını söylerdi. Bazıları "hatemü'l-enbiya mı büyük, yoksa hatemü'l-evliya mı büyük" sözünü söyleyerek tartışanlara çok kızar ve ağır hakaret ederdi.

Sait Aydemir'in Cansız Hoca ile ilgili hatırası şöyledir: Kendilerinden dinledim. Gençlik yıllarıydı. Köylerinden tarikata giren bir genç, "biz vecde geliyoruz. Tecelliler oluyor. Allah'ı bile görüyoruz. İstersen sana da göstereyim." Cansız, "göster bakalım" der. Birlikte giderler. Karanlık yerde olacak ya Cansız'ı ahıra götürmek ister. Bunun üzerine Cansız çok kızar ve "ulan e.şekoğlu eşek

Allah'ı ahırda mı arıyorsun" diyerek basmış dayağı. Aslında Hoca işi biliyor ama sonucu merak ediyordu.

6 Eylül 1950 tarihinde kaleme aldığı ve Diyanet İşleri Başkanlığına gönderdiği raporda şu ifadelere yer vermiştir:

"Üzerinde hassasiyetle durulması gereken tarikatçılıkta son zamanlarda görülen durgunluk, bölgemiz hesabına tarikatçılıktan bir dönüş kabul edilemez. Buna fırsatta ilerlemek için bir gerileyiş demek daha doğru olur sanırım.

Zaman zaman din, tasavvuf kisvesi altında belli olmayan maksatlarla neşredilen kitaplar, mecmualar çoğalmış bulunuyor. Bu kitaplardan birisi de yanılmıyorsam tarikatlara hizmet maksadı ile Ömer Rıza Doğrul'un Tasavvuf tarihidir. Bu eser hakkında güzel niyetlerinden emin olduğum bir iki arkadaş vaiz tarafından da aciz düşüncem sorulmuştu. Düşündüğümü söyledikten sonra kendilerine, bağlı bulunduğumuz Diyanet İşleri Başkanlığının tastiklerini, hususi ile Başkanımızın takrizlerini görmediğimiz (yeni çıktı) dinî, tasavvufî eserleri şüphe ile telakki etmeniz gerekli olduğunu söyledim. Sözlerime Diyanet İşleri Başkanlığının ve sayın Başkanın dinî neşriyatı size de, öğütlerinizi dinleyenlere de üstün bir yeterlilik taşıdığını eklemiş bulunuyordum. Fakat bu yeni çıktıların bir listesi ile mahiyetlerinin teşkilat mensuplarına bildirilmesinin faydalı olacağını sanmaktayım. "

Cansız Hoca'nın cümlelerinden anladığımız kadarıyla tarikatlara karşı bir tavrının olduğu anlaşılmaktadır. Çok partili hayata geçişle birlikte gerek dinî neşriyatta ve gerekse dinî oluşumlarda bir serbestliğin yaşanması söz konusu olmakla birlikte kendileri, bu durumu sağlıklı görmemekte ve ihtiyatla karşılamaktadır. Özellikle tasavvuf içerikli çıkan yayınların şüphe ile karşılanması, çıkan bu kitaplarla ilgili Başkanlığın inceleme yapıp teşkilatı bilgilendirmesi gerektiğini vurgulamakta ve dini öğütlerde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayınlarının kaynak olarak kullanılmasını yeterli görmektedir.

Öte yandan dönemin Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki'nin *"Din Tedrisatı ve Dinî Müesseseler"*adıyla 1950 yılında hazırladığı raporda tarikatlarla ilgili tespitleri dikkat çekicidir: *"Bugün bir takım batıl akide ve yalancı tarikatların sinsi sinsi ve fakat sistemli denecek surette memleketin hemen her köşesinde yayılmakta ve üremekte olduğu da bir vakıadır. Gittikçe çoğalan ve din namına uydurdukları bir takım hurafelerle köylü ve şehirliyi istismar eden, saf halkımızın arasına tefrikalar sokan, karıyı kocadan ayıran bu muzir unsurların tesirlerini önleyebilmek için de her şeyden evvel esaslı din terbiyesi ve bilgisi almış, müsbet ilimlerle de mücehhez kudretli din adamlarına, münevver vaizlere ihtiyacımız vardır.*

Memlekette hakiki din adamları azaldıkça bu yoldaki tarikatların kanunen yasak olmasına rağmen yayılması ve gittikçe sahasını pek ziyade genişletmesi de bu ihtiyacı bir kat daha belirtmektedir. "

Akseki'nin tespitlerine göre tarikatların sinsi ancak sistemli bir şekilde çoğalarak ülkenin genelinde faaliyet içinde bulundukları ve yaydıkları hurafelerle halkı istismar ettiklerini belirtmektedir. Böyle bir gidişin sağlıklı olmadığını ifade ettikten sonra bu olumsuzluğun önüne geçmenin dini iyi bilen din görevlilerinin yetiştirilmesine bağlı olduğunu vurgulamaktadır. Burada Diyanet İşleri Başkanı ile Cansız Hoca'nın tespit ve endişelerinin örtüştüğünü görüyoruz. Bu sağlıksız gidişatın günümüzde de devam ettiğini belertmek isteriz.

Bu bağlamda Diyanet İşleri Başkanı Prof.Dr. Ali Bardakoğlu'nun tarikatlarla ilgili sözleri

dikkat çekicidir: *"Tasavvuf, İslam'da çok derinliği olan bir düşüncedir. Ancak mevcut tarikatların bu tasavvuf düşüncesini yeterince temsil ettiğini söyleyemem. Mevcut tarikat örgütlenmeleri büyük bir talihsizliktir, sufî geleneğin tanınmasının önünde ciddi bir engeldir. Tarikatların örgüt şemasını ve çıkar ilişkilerini görenler o manzaranın olumsuzluğuna takıldıkları için tasavvufi düşüncenin zenginliğinden mahrum kalırlar. Onların arkasında çok zengin, felsefi, mistik bir birikimin olduğunu fark edemezler. Din adına yapılan suiistimalleri biliyorum. Bizim bunlarla mücadele etmemiz görevimiz. Din adına yapılan istismarlar, bu insanların ruh hallerinin bozulması, çıkarcı tarikat örgütlenmeleri, fevkalade yanlış bulduğumuz ve mutlaka düzeltilmesini istediğimiz olumsuzluklardır. Ama bu bir eğitim işidir. Bunların üzerine akılla gitmezseniz yeraltına inerler. Biz ilahiyatçı bilim adamları veya Diyanet yetkilileri olarak, halkımızı elinin tarihi ve elinin ana mesajı konusunda bilgilendirmiş olsaydık, insanlarımız Kur'an'ı, peygamberin hayatını okudukları vakit çok rahat algılayacaklardı. Onu yapmadığımız için günümüzdeki insan, hoca anlattığı vakit ' eh ne yapayım aklıma pek yatmıyor ya kabul edeyim bari' diyor içinden. Ama dinde hatır için kabul olmaz, içselleştirme vardır. Halkın dindarlık beklentisi bizde sağlıklı bir dinî üretimi zayıflattı.* "[165]

Tarihi süreçten günümüze Diyanet İşleri Başkanlığı'nın tarikatlara karşı ciddi bir mücadele verdiği kanaatinde değiliz. Cansız Hoca'nın tarikatlara karşı çıkmasının sebebi tarikatlarda yaşanan yozlaşmadır. Bu yozlaşmanın günümüzde de devam ettiğini Diyanet İşleri Başkanı'nın ifadelerinden de anlıyoruz.[166]

Tarikatlarda zaman zaman görülen 'sulandırma' ve 'çizgi dışına çıkma' girişimlerinden hareketle genellemeye gitmek gerçekçi değildir. İnsanın mistik yönünü dikkate alarak tasavvuf ve tarikat dünyası bu güne kadar olduğu gibi bundan sonra da yaşamaya devam edeceği söylenebilir.[167]

Tasavvufun, Müslüman dünyasının içinde doğmuş, Kur'an ve sünnetten kaynaklanan bir zühd hayatını ortaya koyduğu bir gerçektir. Tarih boyunca bolca rastlanmış sapmaları büyüterek onu İslâmî değerlerin dışına atmanın hiçbir haklı yanı olamaz. Yapılacak şey, bu sapmaların tespit ve tedavisidir. İslâmî hayatın içinde doğmuş çeşitli mezhep ve meşrepleri bir birine düşman cepheler halinde dondurmanın, başta İslâm dünyası olmak üzere kimseye kazandıracağı bir şey yoktur.[168] Tasavvuf hayranı olan Cansız Hoca'nın esasen tarikatlarda yaşanan yozlaşmaya karşı olduğunu tekrar belirtmek isteriz.

4.4. Politik Hayatı

1926-1949 yılları arasında Of ilçesini temsil etmek üzere Trabzon İl Genel Meclisi üyeliği ve müteaddit defalar daimi komisyon üyeliğinde bulunmuştur. Yirmi üç yıl gibi uzun bir süre İl Genel Meclisi üyeliği görevini yürütmüştür. Bu itibarla Trabzon İl Özel İdare Müdürlüğümde Cansız Hoca'yla ilgili geniş bilgi bulmayı ümit ediyordum. Ancak yetkililerin "arşivin yanmış olduğunu, belirtilen dönemle ilgili 1946 İl Genel Meclisi üyelerinin kayıtlı olduğu sicil defteri ve meclis üyelerinin vali Salim Özdemir Günday ile çektirdikleri toplu resimden başka hiçbir

---

165 Akman, "Diyanet işleri Başkanı Ali Bardakoğlu ile Ropörtaj"

166 Değerlendirmeler içn bkz. Öztürk, *Tasavvufun Rûhu ve Tarîkatler,* 201 vd.

167 Kara, "Tarikatlar Dünyasına Genel Bakış", 69.

168 Hatipoğlu, "İlk Sufilerin Hadis/Sünnet Anlayışları Üzerine", 14.

bilgi ve belgeye ulaşmanın mümkün olmadığım" belirtmeleri benim için hayal kırıklığı olmuştur. Hâlbuki Cansız'ın çok uzun bir süre İl Genel Meclisi ve çeşitli dönemler daimi komisyon üyeliklerinde bulunması nedeniyle Trabzon ve ilçeleri ile ilgili alınan kararlarda görüşlerinin olduğunu tahmin etmek zor değildir.

Çok partili hayata geçildiği 1946 seçimlerinde de aynı partide yer almış ve İl Genel Meclisi üyeliğine seçilmiştir. Şu halde Cumhuriyet Halk Partili fikriyatını çok partili hayata geçtikten sonra da devam ettirmiştir. 1949 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilatında vaiz olarak görev almasından sonra aktif siyaseti bırakmış oldu. Ancak Cumhuriyet Halk Partili olmayı devam ettirmiştir. Bunu ifade etmekten de hiçbir zaman çekinmemiştir.

Politikada merdivenleri niçin yükselemediği sorusu akla gelebilir. Gerek tek parti ve gerekse demokrasiye geçişle birlikte çok partili hayatta İl Genel Meclisi üyeliğinin haricinde özellikle milletvekilliğine veya partinin yetkili organlarına girme teşebbüsleri olduysa da gerçekleşmediği görülmektedir. İfade edildiğine göre Faik Ahmet Barutçu[169] hiçbir zaman O'nu milletvekilliği listesinde görmek istememişti. 1946 CHP Kurultayında tüzük değişikliği için Ankara'ya gitti. Şükrü Saraçoğlu ile görüştü. Politikadan kopma isteği fikrini söyleyince Saraçoğlu, "politikanın uzun bir yol olduğunu, kapıdan kovarlarsa bacadan girmesi gerektiğini" söyledi.[170] İnönü'nün Of'a geldiği bir seçim döneminde Cansız da söz alarak konuşmuş ve önemli eleştirilerde bulunmuş. İnönü Cansız'ı beğenmiş ama yetkililere "siz yinede Ali Sarıalioğlu'nu gönderin" demiş. Anlatılanlardan edindiğimiz izlenime göre Cansız, realist ve sözünü hiçbir zaman esirgemeyen bir yapıya sahipti. Partilerde bu yapıdaki siyasetçilerin önünün kesilmesini normal karşılamak gerekir diye düşünüyoruz. Remzi Yavuz'un bir anısı dikkat çekicidir:

İstanbul Oteli'ndeyim. Sürmene ve Trabzon müftülüğü yapan Abbas Hacıefendioğlu vardı. 54 seçimleri yaklaşmıştı. CHP den adaylığını koymayı düşünüyordu. Hoca Efendi de uzun yıllar il daimi encümen üyeliği yapmış ve Cumhuriyet Halk Partili idi. Biraz konuştular. Daha sonra Abbas, Cansız Hoca'ya: "Bana rey verecek misin?" Baktı ona ve gülerek şunu söyledi: "Tuvalete atar gibi bir tane atarım sana." O kadar samimiydiler. Cansız Hoca'yı ayrı tutuyorum. Zira o beyninin doğrultusunda hareket eden bir kişiydi. Ancak o dönemlerde hocaların pek çoğu Cumhuriyet Halk Partisi'ne oy veriyorduysa yürüttükleri davaya zarar gelmesin diye bunu yapıyorlardı diye düşünüyorum.

Bu konuda Cansız Hoca'nın 6 Eylül 1950 tarihinde yazdığı ve Diyanet işleri Başkanlığına gönderdiği raporda şu ifadelere yer vermiştir:

"Seçim arifesinde siyasi muhalefetin meslektaşlara siyasi maksatlarını terviç yolunda çirkin iftiralar savurmaktadırlar. Bu iftira Diyanet teşkilatı mensuplarının Halk Partisi namına propagandaya hazırlanmış olduklarıdır. Gün oluyor ki bu iftira il gazetelerinin herhangi birinde başyazıya mevzu oluyor. Bu hadise karşısında müteessir olan vaiz arkadaşlara bu yoldaki tarizlere Başkanlığın gösterdiği hayranlık veren ağır başlılığa ayak uydurmadan başka bizler için gerekli bir çıkar yol olmadığını tavsiyede bulunmaktayım.' Görüleceği üzere 1950

---

169 Uzun yıllar Cumhuriyet Halk Partisi Trabzon Milletvekilliği görevini yürüttü. Bkz. *Büyük Larousse,* 3, 1340-41.

170 Yusuf Ziya Cansız

seçimlerinde din görevlilerinin Cumhuriyet Halk Partisi'nin propagandasını yaptıkları ifade edilmekte ve muhalefetin bu konudaki şikâyetleri gazetelerin başyazılarına konu olmaktaydı. Cansız Hoca, bunun iftira olduğunu, bu itibarla meslektaşlarına ağırbaşlı davranmalarının yararlı olacağını tavsiye etmektedir.

Rıza Selim Başoğlu'nun ifadeleri dikkate değerdir:

Hoca, din istismarı sebebiyle farklı görünenlere karşı olan bir kişiydi. Bu konuda İnönü'yü ve CHP'yi biraz daha tarafsız veya bunu yapmayan bir grup olarak gördüğü için o tarafı tutardı. Yoksa Hoca'nın tarafı yoktu. Onları da acımasız tenkit ederdi. Bir gün Yavuzların dükkânında oturuyordu. Demişler ki *"Karaoğlan diye biri çıkmış düzeni değiştirecek. "* Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz? Şöyle dedi: **"Hiç kimse düzülmeye talip değil, hep düzenin değişmesini istiyorlar."** Enteresan bir zeka. Yani onları da tenkit ederdi.

Son devri çok iyi tanıyan ve anlayan bir kişiydi. İnönü'den hiç farkı olmayan bir kişinin sadece menfaati dolayısıyla başka bir partide olduğunu anlıyordu. Yani ikiyüzlülüğünü anlıyor ve bu sahtekârdır diyordu. Entelektüel bir kişiydi. Basını takip eder ve olayları iyi tahlil ederdi. İki parti vardı. Demokratlar Müslüman, CHP'liler komünist, gâvur, anlayışı. Hocanın bunu kabul etmesi mümkün değildi. Onun için de komünist, gavur,... neler demezlerdi ki...[171] Cansız, ismet İnönü hayranıydı. Özellikle İkinci Cihan Savaşı'nda ülkeyi harbe sokmadığından dolayı İsmet Paşa'yı adeta göklere çıkarırdı.[172]

Ahmet Cemal Uygun'un anısını dikkate değer buluyoruz:

Osman Turan Yassı Ada duruşmalarından beraat ettikten sonra Cansız bana: "Osman Bey'e bir telefon ette görüşelim" dedi. Telefon ettim. Osman Turan bizi yemeğe davet etti. Bana da sen de geleceksin dedi. Ben de "emniyette çalışıyorum ne olur bilemem" dedim. Gitmek istemedim. Cansız'ı, Osman Turan'ın evine götürdüm. Bir buçuk saat sonra O'nu almaya gittim. Yemeği bitirmişler, meyve yiyorlardı. Bana da ikram ettiler. Daha sonra Osman Turan'la mübahaseye daldılar. Turan İnönü'yü sevmezdi. Hilafetçi fikirlere sahipti. Saraydan evli idi. Evi Padişah resimeriyle dolu idi. Cansız da onun zıttı. İnönü'ye çok hayrandı. Buluşmalarında uzun boylu mübahaseler yaptılar.

Cansız dünya malına hiç değer vermezdi. İl daimi encümen üyesi idi. Rum ve Ermenilerin mal ve mülkleri O'na teslim edilmişti. Elinde imkân olmasına rağmen, o mülklerden hiçbir şey almış değil ve bu tür menfaatlere hiç tenezzül etmemiştir. Kirada oturarak hayatını geçirmiştir. O kadar dürüst bir kişiliği vardı.

İl bazında önemli görevlerde bulunmasına rağmen ekonomik açıdan hayatiyetini devam ettirmenin haricinde hiçbir varlığının olmaması gerçekten dikkat çekicidir. Bu konumda olan kişilerin tümünün gayri meşru yollarla çıkar elde ettiklerini söylemek hakkını kendimizde görmüyoruz. Ancak siyasette bir ahlâki yozlaşmanın yaşandığını göz ardı etmemiz mümkün değildir. Burada parti ayırımı yapmanın da doğru olmadığını belirtmek isteriz. Her partide Cansız Hoca gibi insanların olabileceği gibi siyaseti, menfaati için yapanlara da rastlamamız mümkündür.

---

171 Rıza Selim Başoğlu.

172 Mahmut İslâmoğlu.

Toplum ve siyasetle iç içe olan bir kişinin hata yapmaması elbette mümkün değildir. Nitekim Cansız'ın bu anlamda hataları olmuştur. Fakat bir hatasından duyduğu pişmanlığı devamlı dile getirirdi. Şöyle ki: Sürmene'nin Ormanseven(Seveho) köyü ile Kondu köyü birlikte Limonsuyu civarındaki Ablayeras'ta yayla yapıyorlardı. Ormanseven köyünden olanların yayladaki hane sayısı azınlıktaydı. İki köylü arasında adet uyuşmazlıkları söz konusuydu. Ormansevenliler yaşlı, genç, kız hepsi bir araya gelip horon oynarlardı. Bu Kondu köylülerince ayıp karşılanıyordu. Bu esnada gençler Yusuf Şenocak Hoca'ya saygısızlık yapmışlar. Cansız'ın Şenocak Hoca'ya büyük sevgisi vardı. Bu saygısızlılığı kabul edemedi ve jandarma ile birlikte Ormanseven köylülerini yayladan zorla çıkarttı. Onlar da gidip yaylaya yakın bir yerde Yeni Yayla adında yeni bir yerleşim yeri kurdular. Hâlbuki onların bu yaylada hakları vardı. İşte bunları çıkarmasından dolayı daha sonra çok pişmanlık duydu. Haksızlık yaptığı kanaatindeydi. Bunu şöyle ifade ederdi: "Hayatımda bir iş yaptım. Bundan dolayı öldüğüm zaman beni ağlayın. Ormanseven'lileri jandarmayla birlikte Ablayeras yaylasından dışarı attırdım. Onları oradan çıkartmamam lazımdı. Orada hata ettim.[2]"

İki köy arasında bir sürtüşmenin yaşandığı anlaşılıyor. Saygısızlık yapıldığı ileri sürülerek insanların evlerinden zorla çıkartılıp gönderilmesi mümkün değildir. Ancak Ormansevenlilerin yayladan çıkarılması meseleyi çözmemiş, bilakis çok uzun yıllar sürecek davanın başlamasına sebep olmuştur. Ormensevenliler, Ablayeras yaylasına yakın sayılabilecek bir yerde gecekondu evler yaptılar. İki köy arasındaki esas mücadele de bundan sonra başlamış ve pek çok tatsızlıklar yaşanmıştır. Çünkü o dönemde bölgede hayvancılık geçim kaynağı idi. Bunun için geniş meralara ihtiyaç vardı. Sanırım bu dava 1980'li yıllarda Ormanseven köyü lehine sonuçlandı. Ormanseven köylüleri davanın sonuçlanmasından sonra yapılaşmaya hız vermişler, bir anlamda yaylalarına sahip çıkmışlardır. Eğer önceki yaylalarından çıkartılmamış olsalardı orada Yeni Yayla adında bir yayla kurulmuş olmayacağı gibi uzun yıllar süren bir dava ile kaynaklar boşuna harcanmayacaktı. Sanırım Cansız Hoca bu olumsuzluklara sebebiyet veren olaya müdahil olmaktan dolayı daha sonra büyük pişmanlık ve ıstırap duymuştur.

Cansız'ın köyden çıkmasının nedenlerinden biri de dedikodulardan usanmış, köyler arası davalardan bıkmıştı. Ayrıca para yedi diye de dedikodu yayıyorlardı. Bu ve benzeri sebeplerden dolayı köyü terk edip Trabzon'a gitti.

İhsan Ekşi'nin dikkat çekeceğini düşündüğümüz bir anısını aktarmak istiyoruz:

1946 yılında yapılan İl Genel Meclisi seçiminde Dernekpazarı'ndan iki aday vardı. Mustafa Cansız Kondu köyünden olmasına rağmen fazla bir oy alamadı. Köylüleri Akköse köyünden aday olan kişiyi desteklemişlerdi. Cansız, aldığı oyların çoğunluğunu Çaykara bölgesinden almıştı. Daha doğrusu, Akköse köylü aday Dernekpazarı'ndan, Mustafa Cansız ise Çaykara'dan daha çok oy almıştı. Kendi yöresinden çoğunluğun oyunu alamamasından üzüntü duymuştu.

1948 yılında Çaykara'nın ilçe yapılmasında önemli rolü olmuştur. Çaykara, Dernekpazarı'ndan yedi kilometre yukarıdadır. Dernekpazarı o dönemde bucak konumunda olup, Nüfus idaresi ve adliye teşkilatına sahipti. Böyle bir üstünlüğü olmasına rağmen Çaykara'nın ilçe olması ister istemez Dernekpazarı halkı tarafından kabul edilmesi herhalde zor olsa gerektir. Nitekim mevcut teşkilatlar Çaykara'ya kaydırılmıştır. Yöre halkının devlet işleri ile ilgili olarak yedi kilometrelik yolu gidip gelmesini bir anlamda içine sindirememiştir.

Ayrıca bir beldenin ilçe yapılması oranın gelişimini doğrudan etkilemektedir. Dernekpazarlı olmasına rağmen Çaykara'yı ilçe yapması Mustafa Cansız'a sorulduğunda şu cevabı vermiş: "Bana Çaykaralılar oy verip seçtiler. Ben de orayı ilçe yaptım."[173]

Dernekpazarı 1990 yılına kadar Çaykara ilçesine bağlıydı. 1990 yılında yine Cansız Hoca'nın köylüsü ve dönemin Milletvekili Eyüp Aşık tarafından ilçe yapılması sağlanmıştır. Böylece Mustafa Cansız'ın bir anlamda eğer hata olarak görülecekse bu hatası giderilmiş oldu. Eyüp Aşık'ın yöremizden siyaset adamı olarak yetişmesinin gurur verici olduğunu belirtmek isteriz. Siyasette herkes sizi beğenecek diye bir şey yoktur. Önemli olan, yapılan kalıcı hizmetlerdir. 1990 yılından günümüze gerek devletin sağladığı imkânlar, gerekse belediye ve vatandaşların yaptığı yatırımlarla Dernekpazarı modern bir ilçe görünümüne kavuşmada hayli mesafe almıştır.

Din hizmetlerinde görev üstlenenlerin siyasetle uğraşması toplum tarafından pek olumlu karşılanmamaktadır. Partiler üstü kalmak sanırım daha faydalıdır. Çünkü toplum, din hizmetlerinde görev yapanlara farklı bir misyon yüklemektedir. Onları siyaset üstü görmek istemektedir. Her insanın siyasi düşüncesi olduğu gibi din görevlisinin de elbette olacaktır. Ancak oy vermenin haricinde bir partinin savunuculuğunu yapmasını doğru bulmadığımızı belirtmek isteriz.

5. Şairliği-Edebî Yönü

Mustafa Cansız'ın hayatında şiirin de çok önemli bir yeri vardır. O sadece dini ilimlerle meşgul olmayıp edebiyatla da yakından ilgilenmiş ve Trabzon'da çıkan gazete ve mecmualarda birçok ciddi ve mizah yollu yayımlanan çok sayıda şiiri mevcuttur.301 Şüre ilk defa Aşık Garip ve Kerem'i okumakla başlamıştır. Daha sonra Tuhfe-i Vehbi'yi ezberlemiştir. İlk defa mîras olarak eline geçen Yahyâ Dîvanı'nı incelemişti. Fuzûlî ve Nefî divanlarını okumuş, ayrıca İran Şairi Hafız-ı Şirazi'nin şiirlerini ezberlemiştir. Bu yüzden "Hâfız'ın Hafızı" olarak bilindi. Tevfik Fikret'in şiirlerini ezbere okurdu. Aruzu çok iyi öğrenmiş ve uygulamıştı. İlk yazıları Trabzon'da çıkan Fecir mecmuasında yayımlandı. Daha sonra ikbal, Yeni Yol, İstikbal ve Halk gazeteleriyle İnan ve Necm-i Âtî mecmualarında yazıları ve ciddi mizah yollu şiirleri yayımlandı. Hafızası çok kuvvetli olup, ayaklı kütüphane olarak bilinirdi. Yaşadığı dönemde Trabzon'da Arapça ve Farsça'ya ondan daha hâkim bir kimse yoktu. Hazır cevaplığı ve zekâsı ile hocaların hocasıydı. İlmî ve edebî sohbetine doyulmaz kıymetli ve değerli bir şahsiyetti.302

Dinî ilimlere ileri derecede sahip olan Cansız Hoca'nın aynı zamanda aydın ve halk kültürünün vazgeçilmez bir parçası olan şiirle de yakından ilgilendiğini görüyoruz. Klasik Türk edebiyatı ve Halk edebiyatının önemli şairlerine vakıf olmuş, onların divanları ve diğer eserleri üzerine eleştiriler yapacak kadar dikkatle okumuş ve şairliğini de bu alt yapı üzerinde kurmuştur. Şiirlerini çoğunlukla Klasik Türk edebiyatı tekniğinde yazan Cansız, gazel, kasîde, müstezat gibi nazım şekillerini başarıyla kullanmıştır. Aruzu kusursuz bir şekilde uygulamıştır. Şiirlerine geçmeden önce edebi tetkikler adı altında *"İnan"* dergisinde yayımlanan makalelerini aynen aktarmayı gerekli görüyoruz. Bu makalelerin tetkikini uzmanlarına bırakmakla birlikte çok önemli bir gayret ve İlmî bir disiplinin mahsulü olduklarını belirtmekte isteriz.

---

[173] İhsan Ekşi, bu hatırasını bizzat Cansız Hoca'dan dinlediğini belirtmiştir.

5.1. Divan Edebiyatını Ayakta Tutan Ne İdi?

Şüphesiz mürettep divanlarda göze çarpan muayyen şekiller, aruzun ahengi altı, yedi yüz yılı yularlayıp peşinden sürükleye mezdi.

Acaba: Vaktiyle Yunandan şarka taşınan felsefî tefekkürün Divan edebiyatında yer alması Divan edebiyatının yedi asırlık saltanatında önde gelen bir âmil sayılabilir mi? Önde gelen âmil diyoruz; çünkü: Hadise tek sebebin değil, sebeplerin mahsulüdür.

Bediiyat tarifçileri şiirin izahında hüsnün ifadesini temel tuttuktan sonra ağyarı kovalar, efradı toplar kayıtları zincirleyerek bediiyat kitaplarını doldurmuşlardır.

Bu kitaplar bizi özden ziyade söze boğmaktadır. Şiir her yerde, her çağda şiirdi, divan edebiyatının dün yaptığı şiir bu gün de şiirdir.

Divanlardaki şiir ne mücerred mefhum olan mutlak hüsnün, ne mücerred hüsnün, ne de vahdeti vücudun ifadesidir.

Nedim'in gönülleri çeken kıvrak şiirlerini "Sa'dabat" kasrının direklerine dayanmış mı düşüneceğiz. O kasrı bir solukta yok eden ihtilal, şen, ince şiiri de divaneye döndürmüşken şairin divanında biricik noktaya, mısralarındaki şuh nüktelere hiç de dokunmamıştı.

Divan şairlerinin kaşı yaya, yüzü aya, saçı sümbüle, mara, süzgün gözleri nergise, bimara benzetmek gibi her şairin birkaç yüze varan teşbihleri altı, yedi asırlık bir zaman ummanında divan edebiyatının cuşuhuruşunu yaşatabilir miydi? Divan edebiyatını takip eden edebî devreler yirmi seneyi mahkümü yapabilmek için ne kadar sendelediğini görüyoruz.

Bu Divan edebiyatının yedi yüz senelik hayatını ancak yedi asırlık tefekkür tarihini kucaklamasında bulacağız, divan şairleri yukarıda nümunelerini verdiğimiz bir takım teşbihlerin dar çemberinde dönüp dolaşmadı, onların pek çoğu yaşadıkları devrin kültürüne tepeden tırnağa kadar intibak etmesini bilmişlerdi. İskolastik ilimlerde, tefsirde, fıkıhtao asrın ifadesi ile danişmend sayılırlardı.

Bu şairlerin her biri herhangi bir gazelinde teşbihi, ifadeyi, edayı kuvvetlendirmek için muasır ilimlerin ıstılahlarından, düsturlarından istifade etmek, telmihler yapmakla vadilerindeki orjinaliteyi yaratıyorlardı. Aristo mantığının hâkimiyeti onlarda kendini daima gösterdi, fakat bu ilimlerden istifade eden divancılar hiçbir zaman şiirlerinde ilim yapmayı düşünmüyorlardı, her şair gibi gayeleri sanattı diyebiliriz.

Divan edebiyatı yalnız adı geçen ilimlerden ıstılah almakla kalmıyor, musikiden o zaman Garp ilimleri sayılan kimyadan, simyadan kelimeler alıyorlar, tarihî hadiseler şahsiyetler başta gelenlerdir. Yusuf, Zeliha, Mecnun, Leyla, Şirin, Vamık, Azra hemen her zaman müracaat edilen adlardır.

Mistik duygularına gelince bir şey demiyorum. Ben aramızda pek çoklarının divan edebiyatını tasavvuf edebiyatı bildiklerini biliyorum.

Tasavvuf gibi divanların badesinden, şarabından bahsetmeyişim de divanların her gazelini bir meyhane listesi tanıyanları tanıdığımdandır.

Divan edebiyatında en karakteristik cephe, kalenderlik, ham sofulara hücumdur.

Bu edebî sistem hâkimi olduğu asırların ne hakikatlerine, ne de efsanelerine yabancı kalmamıştır.

Bu edebiyat tekrar edelim, ne yalnız hüsnü mutlak ne vahdeti vücut felsefesinden, ne de meyhaneden feyzini almamıştır. Onun kaynağı uzun asırların yaratmasında kıskanç davrandığı şarkın zekâsıdır,[174]

5.2. Musiki, Biraz Musikî Tarihi,...

Milli tetebbularda merhum Rauf Yekta'nın Türk musikisine dair tetebbular başlığı altında çıkan değerli yazılarını yirmi küsur sene evvel görmüştük. Bu yazılarıyla üstat; Türk'ün musiki tarihini ilmi temellere isnat ettirirken Alman musiki âlimi Kizvetler'e de cevap veriyordu.

Kizvetler: Arapların musikisi adında eseriyle Türklerin musiki kabiliyeti olmadığını, hicretin 500 tarihine kadar musiki eserleri Arapların yarattığını ortaya atmıştı.

Rauf Yekta hicretin sekizinci asrı musiki bilgini Abdülkadir Merağı'nın Zübdetüledvar ismindeki kitabiyle Kizveter'in bu yanlış tezini çürütmekle kalmamış, Osmanlı Türklerinin musiki ile alışkanlığını da garplıların dediği gibi Dördüncü Murat'ın devrine değil, daha uzaklara uzatmıştı.

Garbın musiki tarihçileri garp Türklerinde musikinin yayılması Dördüncü Murat'ın Bağdat'ı fethinden sonra başladığını Oflak prenslerinden Dimitriyos Kandemir'in Osmanlı tarihinde Bağdat Fatihi Murat'a ait bir hikâyesinden çıkarmışlardı. Bunun da doğru olmayacağını Rauf Yekta hicri dokuzuncu asırda Yıldırım'ın oğlu Musa Çelebi adına Ahmet oğlu Şükrü İlah'ın telif ettiği bir musiki eseriyle ispat etmek istemişti.

Benim bu bahse karışmam şark musikisine ne ameli ilgimden ne de nazari derin bilgimden doğma bir istektir. Yalnız Rauf Yekta; Kandemir'in hikâyesinden alınan düşüncenin ilmi değer taşımadığını Ahmet Şükrüllah'ın Türkçe yazılmış eseriyle anlatmasından kitabın musikiye dair topladığı bilgi musiki alâtının yapılış ve kullanılışından ibaret *olduğunu anlıyoruz. Eseri tanıtan üstat; bize eserin şark musikisindeki teknik cepheyi de ihtiva ettiğini açmamıştır. Şark musikisinin kendine göre teknik taraflarını da garp Türklerinin bildiğini Ahmet oğlu Şükrüllah'ın eserine tarihçe yakın bir eserle bildirmeyi gerekli buluyorum.*

Evet, merhum üstat hicretin dokuzuncu asrında Türkçe yazılmış başka bir musiki eseri gördüğünü söylemiş, fakat tarihini daha eski gördüğü Ahmet oğlu Şükrullah'ın kitabiyle bize bırakmıştı.

Ben burada sayın okuyucularıma sunacağım kitap 440 sene evvel Türkçe yazılmış Teziyinülelhan adını taşır bir musiki eseridir. Kitabiyat bakımından bu eseri tamamıyla tetkik edemeyeceğim. Yanımda ne Kâtip Çelebi'nin Keşfüzzünun'u ne de başka bir eser vardır. Müellif ise adını saklamıştır.

Yalnız; müellifin çok kuvvetli Arapçası olduğunu kitabına yazdığı Arapça hutbeden anlamaktayız. Osmanlı bilginleri içinde Arapça üslupta en yüksek Ebussuud bu hutbeyi görmüşse parmak ısırmıştır, diyebiliriz.

Bayezit, Yavuz, Kanunî devri bilginlerini Nişancı Paşa tarihinde incelerken içlerinde üç padişahın devrinde yaşamış musiki ile ilgili bilgin Amasyalı Hatip Kasım oğlu Muhiddin'i buluyoruz. Nişancı bunun ölüm tarihini göstermemiş, Kastamonulu olduğunu söyleyen

---

174 Cansız, "Altı, Yedi Asır Divan Edebiyatını Ayakta Tutan Ne İdi?" 17,18.

Osmanlı Müellifleri müellifi, merhum Tahir bey, Muhiddin'in 901 de öldüğünü söylemektedir. Eserde yazılı tarih Muhiddin'in yaşadığı tarihle uygun düşmektedir. Biraz zayıf olsa da Tezyin'ül-elhan'ı kendisine maledebiliriz.

Bu kitapta hâkim fikirler filozof Farabî, İbni Sina, musiki âlimi Safiyüddin'i-Ermevî'nindir. Farabî, İbni Sinatariflerde anılırken müellifin her sayfada başlıca başvurduğu bilgin Ermevi'dir.

Eni 16, uzunluğu 20 santim, her biri 11 satır, 114 sayfadan ibaret olan bu kitap, yanılmıyorsam çığrında klasik bir eserdir. Bu kitap bir mukaddime, üç makale, bir hatime üzerine kaleme alınmıştır. Kitabın mukaddimesi (Müellifin tabiriyle diyelim) musikinin tarifi, tabiiye ve riyaziyenin mebadisi, makale-i ula, taksimi tesatın ve eb'adi mülâyimenin, makale-i saniye-i elhan-i meşhurenin, makale-i salise ika-ı mütedavilenin, hatime musiki fevaidi şerif esinin beyan ındadır.

Adını sunduğum eser gibi henüz elde edilemeyen Türkçe yazılmış musiki kitaplarımızın varlığına gözünü kapamaya alışkın garp musiki tarihçileri; Osmanlı Türklerinde musikinin yayılma başlangıcını hicretin 1047 senesinde Bağdat'ın fethinden dönerken Dördüncü Murat'ın İstanbul'a getirdiği Şahkulu ismindeki İranlı musiki bilginine mal ediyorlar.

*Adı geçen Tezyin'ül-Elhan'ın elimdeki yazma nüshasında gördüğüm yazılış tarihi hicretin 914'üdür.*304 *Demek Bağdat'ın fethinden 133 yıl önce Türk medreselerinde musiki bilgisi bulunmakta idi. Pek tabiidir ki: 914'te Türkiye'de musikinin yayılma tarihi tutulamaz. Türk'ün bedi-î duygularıyla yaşadığı varlık karşısında birkaç rakamı alan tarih birler hanesini aşamaz., bizler bu vesikalarla Avrupa musiki tarihçilerinin diktikleri yersiz sınırları söküp atıyoruz, hudut çizmiyoruz.*

Bu tarihçilerin hayreti çeken düşüncelerinden birisi de, şark musikisine dair eserleri yaratan önce Araplar, sonra İranlılar imiş, demeleridir.

Bunlar Arap müelliflerinden el-Kindi den başka Türk'ün musiki bilginleriyle atbaşı bir yürüyecek kaç bilgin gösterebilirler.

Farabî, İbni Sina, Adülkadir Merağî, Safiyüddin-i Ermevi benzersiz birer Türk filozof ve musiki bilginleridirler. Fatih'in muasırı Abdürrahmani Camî İranlı gösterilecekse bunun da su getirecek yeri yok mudur? Camî Horasanlı olursa hangi ulusun malı olacağını unutmak ''Söylemek yaraşırsa" biraz da Horasanlılık olmaz mı?

Bu mevzuu Balasagunlu Yusuf Hacib'in Kudakgu bitik isimli Türkçe yazılmış eserinin adından bahsederek kapayacağım.

Hicretin dördüncü asrında yazılmış bütün İslâmî fikirlerle dolu bu eserin adı Türk musikisinin 366 kökünden biri olan "Kudaktu " dur. Kök sözü Türk musikisinde makam karşılığıdır. Bilinmişi bildirmek yoluyla olsa da kendimi alamıyorum. Bir zamanlar bize Kudatku bilik bahtlı olmak ilmidir dedikleri gibi bu Kudatku değil Kudatğu dur diye bir takım münakaşalı yazılar okutmuşlardı da...

Abdülkadir Merağî'nin "Cam'ül-elhan"'ın Farisi aslından Türkçeye çevirdiğim şu parçayı görelim:

(Türk musikisi köklerinin çoğu beşlidir. Bir takımı da remel üzeredir. Kudatku kökü de mütekarip üzerinedir.) Abdülkadir Merağî demek istemişler ki Türk'ün musiki köklerinden bir

kısmı Arabın aruzdaki remel bahrına uygundur. Kudatku kökü aruzun mütekarip bahrim andırır. Mütekaribin aruzda metodu dört Feulün dur. Fikret meşhur yağmur manzumesini bu vezinle yazmışlardı. Yusuf Hacip de Kudatku köküne uygun olan vezinle nazmettiği kitabın adını Kudatku Bilik koymuştur.305

5.3. Aruzda Arabın Payı

Geçenki yazımızın sonu (Kudatku Bilik) den konuşurken arûza taşınmıştı. Bu yazımızda biraz aruzdan, biraz da tarihten birkaç sözü biriktirecektir.

Hecemiz şiirimizin ahengini yaratmaya yetişirken Arabın aruzu ile uğraşmayı yersiz bulacakların bulunacağını düşünemem. 8, 9 asır şiirimizin ahengini tutan bir metot tutulmuyorsa unutulamaz ya?

İran'ın hicivci ünlü şairi Zaycanı (Ubeyd) in Arap şiirinde veain yoktur dediğini Muallim Naci'nin bir eserinde okuduğumuz zaman bu sözün üzerinde durulacak bir düşünceyi anlattığını değil bir alay olduğunu sanmakla ne kadar aldanmıştım.

Hicretin üçüncü asrında aruzun kurallarını kuran Arabın başta gelen Nahivcilerinden ve birinci lügatçilerinden, Basralı Ahmet oğlu (Halit) i medrese tarihi bize tanıtmaktadır. Bence İmam Halil aruzu yapmamış, aruzu Araba yanaştırmış. Arapçadan aldığı (Fail), (Mütefail) vezinleri ile aruzu Arap şiirine bir parça da yaraştırmıştır.

Ahmet oğlu Halil'in aruzu buluşunu şöyle anlatıyorlar: Halil bir gün Basra'da Bakırcılar sokağında dolaşırken bakırcılar işlemekte oldukları kaplara bir dizide indirdikleri çekiç darbelerinden aldığı daktakayı musiki darbelerine benzetmiş, bu daktakayı Arap Nazmının maktalarına tatbik ederek sözde aruzu bulmuştur. Halil'in bu buluşunu medrese tarihi mistik bir tarz ile de izah etmektedir.

Aruz mucidinin musiki bildiğini müellifi olduğu (Kitabunnagam) ın adından anlıyoruz. Bu ön sözlerin doğuracağı son söz şu olabilir:

Ahmet oğlu Halil musikiden aldığı birkaç makamı Arap nazmına tatbik ederek aruz adını verdiği mevzuu yakalamıştır. Halil'in şark musikisinde eli olduğunu bildikten sonra musikiyi kimden aldığını bulmakta güçlük çekmeyiz.

Hicretin 260'ında Hireli İshak oğlu (Hüneyn) Bağdat'ta (Masüye) oğlu (Yühna) dan tıp tahsilini bitirdikten sonra: hikmette de derinleşmek, Yunancada derinleşmeyi düşünmüştü. İki yıl Bağdat'tan Bizans'a uzandı. Özlediği Yunancayı, hikmeti kazandı döndü. Biliyoruz ki musiki Yunan hikmetinden ayrılmayan bir cüz gibi Yunan felsefesi ile birlikte okutturulurdu. Hikmet ve felsefe yüklü dönen (Hüneyn) bildiklerini bildirmek için olgun bir Arap dili öğrenmeyi ihmal edemezdi.

Arap dilinin en kudretli bilgini Basralı Halil'e uğramadan (Hüney) in Bağdat'ta kalmadığını tarih bize bildirmektedir. Halil'in Arap edebiyatı sofrasında edindiği Nefiselere karşı (Hüneyn) in üstadına bir musiki ziyafeti çekmesi talebece bir armağan tutulamaz mı?

Bir iki sözle bu düşünceleri toplamak istersek (aruz Arabın icadı bir ilim değil, aruz şark musikisinden alınmış birkaç makamın Arapça konmuş adıdır) demeliyiz.

9 sayılı "inan" daki yazımızda şark musikisiyle aruzun yakınlığını, hemen hemen birliğini Türk'ün musiki bilgini (Abdülkadir Merağî) nin (Camiülelhan) ından aldığımız bir iki satırla

göstermiştik, işte: Aruz şark musikisinden alınmış makamların adıdır demekle aruzdan Arabın payını da ayırmış olacağız.

Arabın malı sayılan aruzu Arap (ne Türk nazmında, ne Acem 'in şiirinde sezildiği gibi) diline uyduramamıştır. Türkte, Acemde aruzun ahengi daha üstün olduğunu Arap'tan da dinleyebiliriz.

Türkçeyi, Arapçayı, Farisiyi edebiyatıyla bilen bir Araptan bu üç dilin hangilerinde aruz ahenginin buluyorsunuz diye sormuştum. Bu üstat Türkçe ile Farisiyi göstermekten çekinmemişti.[175]

Edebi hikâve

5.4. Ziğana'ya Çıkarken Bekçilerde Bir Gece

On iki sene önce Ziğana'nın zirvesine döne döne çıkan yolun üzerindeki Bekçiler denilen yerde Haziran'ın yedinci günü bizi taşıyan otomobilin ansızın çıkardığı sürekli bir hırıltıdan vantilatör kanadının kırıldığına şoför gibi biz yolcularda yabancı kalmamıştık.

Vantilatör kanadının kırılmasından yolcuların kolu kanadı kırılmıştı. Yalnız benim içimden bir sevinç kaynağı fışkırıyordu. Duygumun kıtlığı da, anlayışımın gevşekliği şöyle ben ormanları medeniyetin bin bir türlü zincirlerini kırmış, kaçmış masmavi göklerin genişliğinden alabildiğine faydalanmak için yamaçlardan, diklerden, çığlardan ürkmeyerek, temiz, serin bir yaşayışa kavuşmuş bir varlık tanırım.

Demek: Böyle başıboş bellediğim bir kalabalık içinde gecelediğim için seviniyordum.

Esaret kaçkını ormanı hiç de anarşist bulmuyorum. Bu düşüncemden uzun, narin görünüşlü dik kafalı genç çamların yanında salkım saçak yosunlardan, aksakallı görmüş geçirmiş bulunuşu da beni ayıramıyor.

Görünüşte başıboş olan bu toplulukta engin bir mefkure birliği de seziyordum. Benim gibi afakî boşluklarla dolmuş olanlar için böyle idealist heyet arasında bir gece olsun kalabilmekten daha sevimli ne olabilirdi? Kışın çığların sürükleyerek biriktirdiği ağaç kadit/arından ateşin karşısına geçmiş hülyakâr ormanla başbaşa kalmış çamların hışıltılı musikisini ilahi bir vecd içinde dinleye dinleye tatlı rüyalar görmek için uykuya dalmıştım.

Bizi ağırlayan orman tan yeri ağardıktan sonra güneşin keskin renkleriyle karışık ördüğü nefti kumaş sergisine kuşların cıvıltılı musikisiyle açış töreni yaparken yola çıkan biz konuklarına yolun sağını solunu sıralayan çamlar da geçit resmi yapıyor, arkadaşlardan seksenlik Çorumlu Mehmet dayı Karaca oğlandan Fikret'in mezarını ziyaret şiirinde Rıza Tevfik'e ilham kaynağı olan şu parçayı okudu:

Güzelsin gayette seni överler
Çık sallan sevdiğim görmeğe geldim

Şeftalini dertlere derman dediler
Bağından şeftali dermeğe geldim.

Karadır kaşların hilâl eğrisi
Siyahtır gözlerin melek yavrusu

---

[175] Cansız, "Aruzda Arabın Payı", 15,16.

Ben söyleyim sana sözün doğrusu
Soyunup koynuna girmeğe geldim.

*Mehmet dayının yorgun, titrek sesiyle şarkın melâlini yudum yudum tadarak Ziğana'ya biz o gün böyle çıkmıştık.*307

5.5. Şiirleri

Yavuz'un "Beni bir gözleri ahûya zebûn etti felek"[3C®]" mısraını tahmis ederek kaleme aldığı gazel:

Bir ömürdür bize binlerce oyun etti felek,

Var mıdır? bir günümüz ki, onu gün etti felek.

Tek karanlık geceden başka nedir günlerimiz?

Bize matem yaratırken de düğün etti felek.

Geldi yer sathına Habil ile Kâbil diyerek,

Arşu ferşiyle hemen kalktı sökün etti felek.

Yetmez mi yalnız bizleri âzarı ile Beşere ezasın ömründen uzun etti felek.

Feleğin hiç sevilir çevri de yok mu? Tek şu!

"Beni bir gözleri ahuya zebûn etti felek."

Hûyi, **1959.**

Divan şiirinde gördüğümüz methiye geleneğine adeta yeni bir yorum getirir. Divan şairleri genellikle bir sultanı, bir veziri ya da çok beğendiği bir şahsı metheder. Cansız buna bir de hamsiyi dahil eder. Karadeniz insanının vazgeçilmez yiyeceği olan hamsinin özelliklerini mübalağalı bir dille anlattığı **"Der Vasf-ı Hamsi"** adlı kasidesi meşhurdur:

Ziver'in[31°]ta'kîb ederken vâdi-i inşâsını,

Hamsinin yapsam biraz ben vasf-ı müstesnasını.

Mazhar-ı Tahsin eder elbette İhsan Bey[176] beni,

Ben değil herkes bilir tab'ı kerem-fermasını.

Tıbbî, hem sıhhî, gıdâî, iktisâdî vasf ile,

Bulamadım tavsîfe lâyık hamsiden başkasını.

Var mıdır bundan daha bî-mâra nâfi' bir deva?

Artık i'lân etmeli eczacılık iflasını!

Mübtelâ-yı derd-i çeşme var iken hamsi suyu,

Göz tabibi gözüne soksun şifâ eczasını!

Feyz-i âb-ı hamsiyi bilseydi İskender eğer,

---

[176] Hamamizade Ihsan Bey, Trabzon Ticaret Mektebinin kuruluşuna öncülük etmiş edebiyatçı ve şair. Hamsiname adlı kasidesi vardır. Hayatı hakkında bkz. Akbulut, a.g.e., 56-58.

Bir zaman çekmezdi hiç âb-ı bakâ sevdâsını.

Şöyle üç batman mükemmel tuzlu hamsi sâhibi,

Gıbta-bahşâ-yı cihân kılsa sezâ dünyasını.

Hamsiden kurban olur olmaz diyen bir âdemin,

Hail ü fasi etmiştir eslâf-ı güzîn da'vâsını.

Şimdi ancak verdi bâ-kavl-i sahîh üstadımız,

El-cevâp kurban olur hamsi deyu fetvâsını.

Mevki-i bâlâ-terîni hamsinin münker değil,

Çok kibârın zînet-yâb eder sofrasını.

Sıdkıyâ, kabil midir hamsiyi tavsif eylemek,

Durma yaz manzûmenin sen makta-ı garrasını.

Ey mübârek hamsi, âh ey nimet-i uzmâ sensin,

Etmemek mümkün müdür değildir şükrünün ifasını3^.

Cansız Hoca aynı zamanda şiirlerinde hayatın gerçeklerini metafizik boyutuyla birlikte dile getirmeyi de ihmal etmemiştir. **"Mezartaşı Kitabesi"** adlı şiiri bunun en güzel örneğidir:

Bu şiiri Hocası Gargar Müslim Efendi'nin vefatı dolayısıyla kaleme almıştır. Ancak her nedense hocasının mezar taşına yazılmamış. Kendi mezar taşı için her hangi bir şey kaleme almış değildi. O'na sorduklarında böyle bir şey hazırlamadığını söyledi. Vefatından sonra hocası için yazdığı şiirin bir bölümünün mezar taşına yazılması varisleri tarafından uygun görülmüştür.[177]

Alımlı çalımlı gezerdim, şendim,

Uçurumda biter sanmadım yolum.

Kuruntum engindi, duygumu yendim,

Ansızın karşıma dikildi ölüm.

Uzak geçme fani sessizce dinle,

Hasbihal eylesin taşım seninle,

Halimden ibret al, içinden inle.

Toprak oldu yığın yığın emeller,

Bir çiçek vermedi diktiğim güller,

Dağıldı varlığım götürdü yeller,

Bozuldu rübabım, kırıldı teller,

Bir telden çalarken duygulu gönlüm

---

[177] Yusuf Ziya Cansız

İnsanların zaaflarını ve ahlakî eksikliklerini mizahî bir üslupla şiirleştirdiğini görüyoruz. **"Alçak Para!."** adlı şiiri bunun en güzel örneklerinden biridir.

Para yükselttiği insandaki ruh alçalıyor,

O kadar alçalıyor, alçalıyor ki, çalıyor.

Kim diyor? Sosyeteyi nâzım olan kuvvet odur.

İşte: İnsanları, vicdanları o parçalıyor.

Nice Havva kızını arkasına takmış sürüyor

Çeker uçuruma atar, hislerini kancalıyor.

O yıkar mabedi, meyhane yapar, küfri de din

Sofuda varsa iman bil! Onu da kurcalıyor.

Onu mabut tanıyanlar biraz haklı gibi

Hep onunla açıyor, her kapıyı kim çalıyor.

Yine ondan geliyor, curcunaya döndü müzik!

Oynuyor sahnede, çingeneye bak, kürt çalıyor.

KADINDAN, SEVGİDEN

Sevmiş evlenmiş olanlar diyorlar ahbap!

Acı bir sirkeye döndü o canım tatlı şarap.

Böyle evlenmek kitap olsa diyor bir üstat Sâde başlıktan ibaret kalacak, boş o kitap.

Sevip evlenmeyi avlanma diyormuş "Jak bol"

Kekliği çantaya at, akşam için tuzlu kebap.

Şu yalan yok mu, ne uygun süs olur her kadına, İnanılmazsa verir dinleyene gerçi azap.

Modanın hikmetini anlatıyor bir şair Moda süsler kadını, yıllar onu etse harap.

O kadar çok ki hususiyeti Havva kızının Bu özellikle güzellik onu yapmış mihrap.[178]

817 Yüksel, a.g.e., 1, 481,482.

GÖNLÜM

Gönlüm seni şen bilmeliyiz bir kederin var,

Zalim kaderin var.

Dert ortağıyım ben sana anlat, nelerin var?

Kimden hazerin var?

Bir gözleri âhû seni baştan mı çıkardı?

Senden ne arardı?

Yoksa şu benim bilmediğim bir hünerin mi var?

Ya sîm ü zerin var?

Bir parti mi vurdun, sana servet mi yanaştı?

Hülyan başı aştı.

Vurguncu musun her yana sık sık seferin var,

Mutlak zaferin var.

Duydun mu bir eğlence hemen can atıyorsun,

Keyfi çatıyorsun.

Varsa bugünün zengini, bir milyonerin var,

Bitmez gelirin var.

Yan çizme bu cemiyete, âcizlere yâr ol!

Millet ile var ol!

İnsan tanıyorlar seni yüksek nazarın var,

Yüksek değerin var.

Âlemdeki zevkin sonu gelmez mi sanırsın?

Bir gün utanırsın.

Bir gün aranırsın ki nasıl bir eserin var?

Bomboş kemerin var.

Vahşi'den Tercüme Yollu İkinci Cihan Harbi İçin: Taksimname, Çeviren: M. Cansız

Babandan kalma kötü her ne ki var hepsi bana

Kardeşim bak şu güzeller, iyiler hepsi sana

Şu temel, dam arası ev bana kalsın ne derim

Seni benden daha çok, çünkü severdi pederim,

İşte damdan yukarı hepsi senin ülkelere dek

Kardeşin servetine yan bakılır mı ne demek

Başı serttir sakın ha isteme şu huylu atı

Sana aslan payı, sessiz güzelim, nazlı kedi.

Biliyorsun ki geçen yıl dolu bal bir kavanoz

Var idi, al, senin olsun dikemem ben ona göz

Boş kalan tozlar içinde şu gümüş ibriği sen

Ki ayırdın bana red eyleyemem doğrusu ben

Kardeşim, böyle ne aldınsa sana hepsi helâl

Ata karşı kedi almakta eğer varsa vebal.[179]

Çiçeği Burnunda Taşıyan O Şen Kıza

Kokluyorken çiçeği şebnemi iç

İçli düşkünlerinin gözyaşıdır.

Gözü yaş dökmeyenin sevgisi hiç

Sevenin çünkü elem yoldaşıdır.

(Sevdiğin, kokladığın nazlı çiçek

Pek esirge çiçek incinmeye)

Söylemiş bir yüce şair bu sözü

Gunçeler topla, biriktir, sakla

Gülleri eyle demet, doldur etek,

Gün gelir ki öreceksin Leylâ

Ölü mecnunlarına sen de çelenk [180]

“Figânı Hakkında Mustafa Cansız’ın Mütalâsı

Figânî, her haliyle Nef’î’yi andıran bir şairdir. Figânı yalnız NefTden eda ifade, eser itibari ile ayrılır. Çünkü Figânî’nin edebi devri Bakî devrine rastlar. Figânî eserlerini vermeden öldürülmüştü. Nef’î ise lisanının biraz daha tekemmülünde şiirlerini yazıyordu. Divanını bitirmiş bir halde idam edilmişti. İşte Nefî ile Figânî arasındaki ayrılış noktaları..

Figânî, Nef”i gibi hicve düşkündü. Figânî ömrü müsait olsa Nefî hem Türkçe divanını hem Farsça bir divan bize bırakabilmişti. Fakat o eser verecek çağda öldürülmüştü. Figânî’nin NefT yi tamami ile andıran tarafı meddahı olduğu İbrahim Paşanın heccavi olmasıdır. Nef’î de Bayram Paşa’yı methederek göklere çıkardı. Hicvederek de esfel-i safiline indirmiş, kendisi de odunlukta boğdurularak kaybedilmiştir.

Figânî (İbrahim oldu adın eya kâni madelet.. Bu fakr ateşini eyle bana gülistan) diye methettiği İbrahim Paşa’yı işte tercüme-i halinde yazılan şiirle hicvetmişti.

İbrahim Paşa hakkında yazdığı kaside hicri/ 370 tarihinde tabedilmiş, Fuzûlî divanının

---

179 Akbulut, a.g.e., 67.

180 Akbulut, a.g.e. 68.

kasideleri arasına dercedilerek Fuzuli'ye maledilmiştir. Halbuki, kaside bütün edası ile Osmanlı ve Anadolu şairlerinin olduğunu göstermektedir.

Çünkü bu kaside ifadesi itibari ile Figânî gibi bir Osmanlı şairinin malı olmsını gösterdiği gibi nazımı itibari ile de bir İstanbul malı olduğunu ispat eder. Kasidenin sonunda şöyle bir gazel söylüyor, hâlbuki Fuzûlî hiçbir kasidesinde gazel söylememiştir. Bu usul Baki'den sonra Osmanlı şairlerinde kendini gösterir. Gazel şöyledir:

Ağzın hadisine açamaz zerrece dehan Esrar-ı taba vakıf olan tab-i hurdeden Ey servi hoşhiram sakın yoluna gelir. Her süye su gibi gel akıtma yaşım revan Gözden çıkalı gelmedi hiç aynıma yaşım Merdum kim eyliye kendu yerinde kan Cam-i safayi sun dolu ey piri deyr kim Bir lahze devrin acılığın unutam haman Meddah olalı sana ey muteber cenap Oldu Figan'i arşeyi dehr içre pehlivan.

Bu gazelden sonra dercettiği şu (rumun kemâlidir der idi bana husrava... Görse kemâli kudretimi ehli İsfahan) beytini de bu kasidenin Fuzûlî'ye maledilmesinin fuzuli olduğunu gösterir. Çünkü Fuzûlî kendisinin Rümun şairi diye yad ettirmemiş, hata Leyla ve Mecnun adlı eserinde rûm şairlerinden Şeyhi'yi ve Çağatay şairi (Nevâî'yi) anmış, şeyhiyi Rûma (Nevâî'yi) de Çağatay'a maletmiştir. Kendisini de şairler, tezkereciler Fuzûlî'yi Bağdadi diye yazmışlardır. Zaten Fuzülî divanının evvelinde ben Osmanlı lehçesi kullanmadım. Çünkü ariyet lisan kullanmaktan bana ar gelmiştir) demiş. Demek Fuzülî kendisini Rum şairlerinden saymamış, fakat Osmanlılların ruhi gibi Bağdatlı şairi olmuştur."[181]

Zaman zaman kendini her devir ve şartlara adapte etmek için türlü riyayı mubah görmüş ve boyun bükmeyi ruhuna uygun bulmuş tipleri şu mısralarla canlandırmıştır:

Boyun bükmekte kim ki kudreti ruhunda bol bulmuş,

Muhakkak yükselir, yükselmeye kestirme yol bulmuş.

Desen ki dalkavukluk bu, hem der inceliktir bu, Yapıştırmıştır riyaya hürmeti bir bandrol bulmuş,

Bu tiplerde samimiyet diye bir şey araştırma,

Bu ruhlar mideyi, insanlığa bir kontrol bulmuş,

Görürsün Türkçülük taslar, inanma gösteriştir hep.

Fakat sağdan geri dönmüşse hoş gör, çünkü sol bulmuş. Bu tipler pek tabansızdır, yiğitlik gösterirlerse,

İnan ki duymamışsın, kendine yardımcı kol bulmuş.

Bulursa boş beyinler, dinleyenler anlatır durmaz.

---

[181] Akbulut, a.g.e. 4,5.

Yumurtlamış bu hikmetler nedir? Hiç sorma fol bulmuş.[182]

Mustafa Cansız 1927 yılında Doktor Cudi Bey'e takdim ettiği hatıra fotoğrafının arkasına şu mısraları düşürmüştür:

Beni bir cehre züğürttü tanıyorken ihvan,

Ne için istedi tasvirimi Nevzat bilemem.

Kaçarım bakmadan aynaya sorma her an,

Ağlarım şeklimi gördükçe, emin ol gülemem.

Bizi bir hikmete müpteni hallâku ezel,

Şu acayip şekil ile halk etti demek layik olur,

Bir de şuna bak, şu kaziyen ne kadar sadık olur.

Çirkin olmazsa cihanda bulunur zıddı güzel,

Arkadaş, kanma sakın bizce teselliyettir bu.

Aslı yok mantığımın şevki tecellidir bu.[323]

Şiirlerinde içerik bakımından genellikle toplum içerisinde gördüğü aksaklılar, yoksulluk ve çarpıklıkları hicvetmiştir. Aşağıdaki şiirlerde bir tarafta sefalet ve yoksulluk içinde yaşayan insanlar, diğer tarafta ise çalıp çırpan, zevk-u sefa içinde yaşayan insanlar anlatılmaktadır.

Deste deste banknotlar ceplerimden serpilir,

Bahtım üstün, şüphe yok hey'et bilir, fertler bilir.

Bir oyun olsun, bezik olsun, poker olsun yeter,

Servetim gitsin bu yolda, yoksula vermek heder.

Lütfü layık görmedim ben, ağlayan düşkünlere,

Varlığım olsun feda ah, göz süzen pişkinlere.

Dökme yoksul kanlı yaş, yollarda çıktığım gezmeğe,

İstemem uygun değil, gitmez kızıl renk çizmeye.

Yurttaki deprem hayatta, başka olmaz niyetim,

Duymadım hiçbir inilti varsa boşluk dinlesin,

Dileriz bir mandolin, tanbur, keman, ud dinlesin.

Yusuf Ziya Cansız'ın bir şiiri ile ilgili hatırası şöyledir:

Yazdığı mizahi yazılar nedeniyle İstiklâl Mahkemesi'nde yargılanmıştır, Özellikle yeme-içme, fakirlerin perişanlığını içeren bir şiiri vardı. Bu şiirden dolayı yargılandı ama sonunda beraat etti. Bunu bize şunun için söylemişti. Biz o zamanlar sol görüşleri savunuyorduk. Vatan Partisinin kurucusu Ahmet Cansız ile birlikte eşitlik, adalet gibi kavramları dile getiriyorduk. Bana Deniz Gezmiş derdi. Bize şunları söyledi: "Dünyada bu söylemleri,

---

182 Yiğit, a.g.e., 157,158.

eşitsizliği, adaletsizliği ilk defa siz mi dile getiriyorsunuz sanıyorsunuz? Siz mi değiştireceksiniz bunları? Ben de yazdım, mahkemelere düştüm. Ama netice kolay değişmiyor. Dünya öyle kolay değişmiyor. Bu bir süreçtir." Bu sosyolojik süreci bize anlatmak istiyordu. Biz genç olduğumuz için her şey düzelsin istiyorduk. **"Stalin bir kasaptır ama Lenin'in mütefekkirliğine söylenecek söz yoktur"** ifadesini bana aktarmıştır. "Batı düşünürleri evrendeki adalet ve eşitsizlikten dolayı Allah'a bile kafa tutmuşlar, ama bu kafa tutuşları adaletsizlikleri ortadan kaldırmış değildir. Siz mi bu hususları ilk defa dile getiriyor ve bayrak açıyor sanıyorsunuz?" derdi.

Bilindiği üzere yirminci yüzyılda bütün dünya bir anlamda eşitliği gerçekleştirmenin hayali ile yaşadı. Ancak bunun faturası çok ağır oldu. Nihayetinde Sovyetlerin çökmesi ile bu kâbus bir anlamda sona erdi. Artık esas eşitliğin bireyin yeteneklerinin ve özgürlüklerin öne çıkarılmasıyla refah ve mutluluğun gerçekleşebileceğinin anlaşıldığını söylememiz mümkündür. İşte Cansız, özlü bir şekilde yirminci yüz yıl içerisinde gerçekleştirilmeye çalışılan bu hayale işaret etmenin yanında haksızlıkların karşısında durmayı da düşünceleriyle ortaya koymaya çalışmıştır.

Dünya yapılırmış, yıkılırmış nemelâzım?

Vicdanlar olurmuş, sıkılırmış neme lâzım?

Suçlu yakayı kurtarıyor, kurtarıversin,

Zindana da suçsuz tıkılırmış neme lâzım?

Bir iş bulabilsem, çalabilsem de düşünmem,

Sonra kara yüzle çıkılırmış neme lâzım?

Dağlar gibi servet yığarım, mümkün olunsa,

Servet çok olursa bıkılırmış neme lâzım?

Ben zevkimi bozmam, yaşarım aldırış etmem,

Evler yıkılırmış, yakılırmış neme lâzım?[324]

İsa'nın resmi önünde intihar eden kır saçlı bir Yunanlı ağzından:

Kara günlerdir ağartan başımın saçlarını,

Öleyim, görmeyeyim yurdun ölü açlarını;

"Eleni" nazlı kızım kaymağa el sunmaz iken

Gözyaşı dolduruyor evdeki bakraçlarını;

Sana candan inanırlar bu Elen yavruları.

Görüyorsun! "Çarmıh" sümbülüdür haçlarını

Sana tapmış, sana kanmış ki tamam yirmi asır

Kaldırıp attı "Olimp"in[32]s sana muhtaçlarını

Sıkayım beynime kurşun ki faşist "Siklop"nin326

Görmeyim şaklayacak enseme kırbaçlarını.

7.4.1942 M. Cansız (İmza)

Beklentilerimizi, umduklarımızı, bulduklarımızı ve sonunda da nasıl hayal kırıklığına uğradığını **"Gördükçe"** şiirinde şu mısralarla dile getirmiştir:

Şaşırmıştım oduncularda sert edvarı gördükçe,

Bu gün dondum şu dağlarda yığılmış karı gördükçe

Soğuktan titreyenler çok, nasıl titrerdi bir köylü,

Yanında bir tahsildar, bir muhtarı gördükçe.

Sıcak kâşânelerde radyolarla kişneyenler var,

Katır kişner gibi arpa dolu ambarı gördükçe.

Çalıp çırpmak için öyle koşanlar görmüşüz, sanki

Koşar ormanda bir tazı, kaçan sansarı gördükçe.

Ne beklermiş, demokratlık sözünden sözde insanlık?

Zaferden sonra hep yağmacılık âsârı gördükçe.

Nasıl iğrenmiyor insanlığından hiç de insanlar?

Şu insanım diyen, insafı yok hunharı gördükçe.

5.6. Mevlânâ'nın Rubailerinden Seçme Çeviriler

İslâmî edebiyatta bir nazım şekli olan rubaî, dört mısradan ibarettir. Rubâi nazım şeklinin bulunuşundan sonra hemen her şair rubâi yazmaya başlamış, böylece rubâi de gazel ve kaside gibi klasik İslâm edebiyatının bir nazım şekli olmuştur. Mevlânâ, Rubailerini Mesnevîde olduğu gibi eline kalem alarak yazmamıştır. Çeşitli yerlerde, çeşitli olaylar karşısında, çeşitli duyguların etkisi altında doğrudan söylemiş ve yanında bulunan hayranları

onları yazmışlardır.[183]

Talât Sait Hamlan, Mevlânâ Celaleddin Rumî'den Seçme Rubailer Candan Cana adlı eserinde 131 rubaiyi aruzla Türkçeye çevirmiş ve İş Bankası yayınlarından 1999 yılında yayımlanmıştır. Halman, amacının, şiirlerin orjinallerine elden geldiğince sadık kalmaya çalıştığını belirtmekle birlikte rubai çevirirsinin çetin ve nankör olan bir sanatın en zor çabalarından biri olduğunu dile getirmektedir[184] Bu konuda Şefik Can şu ifadelere yer vermektedir:

"Mevlânâ gibi büyük bir mutasavvıfın, bir mütefekkirin, hassas, heyecanlı ve coşkun bir şairin dört mısralık küçük bir nazım şekli olan "Rubai" içine, hislerini fikirlerini sığdırması, insanı hayretlere düşürür. Gerçekten de bu hal, büyük bir denizin, küçük bir havuza sığdırılmasına benzer. Bu durum her şairin başarabileceği bir şey değildir. Bundan dolayı bütün dikkatimizi toplayarak onun rubaileri üzerine eğilir ve Mevlânâ'nın dilinden anlarsak o zaman bir anlam ifade eder. Rubai derin manalı bir şiir olduğu için, onu anlamaya çalışmak, onun derinliklerine inmek gerekir. O zaman görülecektir ki tek bir rubaiden bir kitap yazılabilir, Bu rubailerin her biri, adeta bir mesnevi özü olarak bizi büyüler.

Şu hususu da belirtmek gerekir ki güzel bir şiir, bir dilden başka bir dile çevrilirken mutlaka aslındaki güzellikten bir şeyler kaybeder. Güzel bir şiir, çok kıymetli bir esansa benzer. Bir şişeden başka bir şişeye aktarılırken ruhu uçar. Bir şiir ne kadar güzel tercüme edilirse edilsin, aslındaki bedii güzelliğe ulaşamaz. Hele Mevlânâ'nın şiirleri hakkıyla tercüme edilemez. Çünkü Mevlânâ'nın gönül ateşi ile söylediği şiirlerinde yalnız kendi duyguları ve düşünceleri değil, kendisi vardır, kendi aşkı vardır. Gerçekten de bir rubainin içine girebi-lirseniz, orada Mevlânâ'nın aşkını, heyecanını, sıcak duygularını hissedersiniz. Mevlânâ, duyguları ile sizi bir başka âleme götürür. O adeta, söylediği kelimelerin içine gizlenmiştir. Başka şairlerin, akıllarını yorarak, kafiye ve vezin endişesiyle kendilerini zorlayarak yazdıkları rubaileri, Mevlânâ, aşkla, imanla gönlünde hissetmiş, onları rahatça konuşur gibi vezinli ve kafiyeli olarak söyleyivermiştir. Bu sebeple Mevlânâ'nın Rubailerini, başka şairlerin rubaileri gibi okumamak lazımdır.

Bu rubailer, bir velinin imanlı gönlünden yükselen feryatlardır, niyazlardır. Bu hakikati çok iyi anlayan Pakistanll büyük şair ve düşünür Muhammed ikbal, **"Celaleddin-i Rumî'nin şiirlerini gönül kâbesine as"** demektedir'.[185]

"Mevlânâ'dan manzum rubai çevirileri yapanlar arasında Hüseyin Rıfat, M.Nuri Gençosman, Mehmet Önder, M. C. Duru, M. Sami Akalın var. Bu çevirilerin kimisi rubai vezinleriyle, çoğu ya başka aruz kalıplarıyla ya da hece vezniyledir. Mehmet Önder ile Ümit Yaşar Oğuzcan'ın birlikte yaptıkları, en güzelleri arasındadır, Fevzi Halıcı'nın heceyle ve çeşitli aruz kalıplarıyla yaptığı 111 çeviri de. Hamza Tanyaş'ın 220 rubai çevirisinden bazıları çok hoş, ama kimisi imale ve zihaflar yüzünden yanlış ve bozuk".[186]

Görüldüğü üzere Mevlânâ'nın Rubaileri üzerine pek çok çalışmalar yapılmıştır. Mustafa Cansız'ın, Mevlânâ'nın Rubailerinden seçme ve manzum olarak yaptığı 107 rübai çevirisi

---

183 Can, Hz. Mevlanâ'nın Rubaileri, I, V-X.

184 Halman, Mevlânâ Celaleddin Rumî'den Seçme Rubailer Candan Cana, 12.

185 Can, Hz. Mevlanâ'nın Rubaileri, I, V-X.

186 Halman, Talât Sait, a.g.e., 11.

çalışmasından kimsenin haberi olmamıştır. Vaizliğe atanacağı sırada dönemin Diyanet İşleri Reisi Ahmet Hamdi Akseki'ye göndermiş olduğu "Mevlânâ'dan Rubailer Asıl ve Tercüme" adlı eserden, Cansız Hoca'nın bu çalışmayı 1940'lı yıllarda yaptığı anlaşılmaktadır. Yapılan çeviri-lerin ne kadar başarılı olduğunu konusundaki değerlendirmeyi işin uzmanlarına bırakıyoruz. Aşağıya bir kaç rubaiyi alıyoruz. Cansız'ın yaptığı çevirilerin bazılarının düz ve manzum çeviri karşılıklarını yukarıda belirtilen kaynaklardan vermeye çalıştım. Karşılaştırma yapma açısından önemli olduğunu düşünüyorum. Cansız'ın bu eserinin mutlaka ayrı bir kitap halinde bastırılmasının gerektiğini belirtmek isterim.[187]

Beni yâd bellemeyin ben de sizin ilden iken İlinizde ararım öz evimi, öz köyümü Özde düşman değilim, yüzde size düşman isem Sözlerim Hintçe ise Türk biliniz siz soyumu [188]

Yokluk ilinizden -yurdumuzdu-aşk ile girdik yola Yolda aydındı gece vuslat şarabından bize Biz yasaksız içkiden içtik ki yokluk tanyeri Açtığında hiç dudaklarda kuru çarpmaz göze [189] Başımı koyduğum her yerde yüzüm hep onadır;

Dört köşe, altı bucakta taparım yalnız ona;

Bağçe, gül, bülbül ile sevgili, gök hepsi de boş

Kovalarken yolları ben saparım yalnız ona.[190]

---

187 Bu eser Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınmıştır. Günümüz Türkçesine çevirirken müşküllerimizde yardımlarını esirgemeyen Doç.Dr. Zekeriya Pak'a teşekkürü borç bilirim.

188 Talât Sait Halman *Candan Cana* adlı eserinde şöyle çevirmiştir:

Ülkem bu benim, yerim bu, yurdum işte:

Geldim, nicedir kök saldım memlekete...

Düşman gibi görseniz de düşman değilim:

Ben Hintçe konuşsam bile Türk'üm yine de. 100.

189 Karşılaştırma yapabilmek için Şefik Çan'ın tercümelerinden bir kaçını vermeyi uygun buluyoruz. Ancak bu çevirilerin düz çeviri olduğunu söylemeliyiz. " Bizim bineğimiz aşk yükleriyle, yokluk diyarından yola çıktı... Gece idi, fakat gecemiz karanlık değildi, vuslat şarabıyla hep aydınlanıyordu. Mezhebimizde haram olmayan aşk şarabından, dudaklarımızı, yokluk sabahına kadar asla kurumuş bulmayacaksın." Şefik Can, a.g.e., 46 numaralı rubai.

190 Bu rubaiyi Şefik Can şöyle tercüme etmiştir: "Her nereye başımı koysam secde edilen O'dur. Altı yönde ve altı cihetten dışarıda ma'bud ancak O'dur. Bağ, gül, bülbül, güzel hepsi birer bâhânedir. Bunların hepsinden maksad bütün O'dur." a.g.e. 337 numaralı rubai.

Talât Sait Halman'ın çevirisi şöyledir:

Tek Tanrı O'dur nerde edersem secde;

Ancak O, her altı yönde, tüm yerlerde.

Bağ, bahçe bahanegül, güzel, bülbül de...

Hepsinden maksat O - O, maksat sade, a.g.e., 27.

İşte gönlümde ne var, içle dış hepsi odur;

Gövdemin kanıdır o, canıdır o, hem damarı

Burada dinsizlik, iman sığmak için yer neresi

Varlığın hepsi odur varlığımın var mı yeri?

Medrese batsın yere çöksün minare doğrusu;

Başka çare yok kalenderlik ancak bulur düzen

Saymalı imanla küfrü, küfr ile imanı bir,

Böyle bilmektir gerek, gerçek Müslüman'ım diyene.

Söyle Tanrı aşkına ey parlak inci sevdiğim!

Şenle her yolunda ayrı mı bulunmak elverir?

Bak senin bahtın gibi hiç uyku kestirmez gözüm;

Sen benim bahtım gibi hiç de uyanmazsın nedir? [191]

Seni sevmekle, sana hep sokulup durmadayız

Ayağın bastığı toprak başımızdır güzelim!

Nasıl uygun düşecek? Sevgi yolunda bu gidiş?

Alemi sen de görüp de seni biz görmeyelim!..[192]

Olmuşum bir deli ben, uyku bana yanlış olur.

Ne biliyor bir deli nerde bulunur uykuya yol?

Dünyada da ahrette de mevcut tek O'dur,

Her yerdeki, her yöndeki mâbud tek O'dur.

Bağ, bahçe, çiçek, güneş ve gök hepsi yalan

Her sözde ve manadaki maksud tek O'dur. (Mehmet Önder, Mevlâna'dan Güldeste, 108.

[191] Subhanellah! Ey parlak, ey eşsiz inci! Sen ve ben her yönden birbirimize aykırı düşüyoruz. Ben senin bahtınım, beni geceleri hiç uyku tutmuyor. Sen ise benim bahtımsın, uykudan kendini alamıyorsun, hiç uyanmıyorsun. Can, a.g.e., 98 nolu rubai.

[192] "Ey Dost! Doslukta sana çok yakınız. O kadar ki ayağını nereye bassan o yerin toprağı olururz. Aşıklık mezhebinde reva mıdır ki alemi seninle görelim de seni görmeyelim." Can, a.g.e, 14 numaralı rubai. Talât Sait Halman bu rubaiyi şöyle çevirmiştir:

Ey dost, sana candan yakınız aşk duyarak;

Sen nerede yürürsen orada olduk toprak.

Aşk mezhebinin cilvesi: Görmek sende

Tüm evreni ancak sana hep kör olmak, a.g.e., 109.

Uyumaz Tanrı, uzaktır özüne uyku onun,

Kim ki Tanrı delisi, uykusu Tanrı ile bol.[193] Ne benim ben, ne de sen! Sen! Ne de bensin diyelim Ben evet ben, sen evet sen dahi bensin nitekim Olmuşum şenle hatenli güzelim öyle ki ben Sen mi, ben mi bilemem hangimiz olmuş öteki.[194] **(Belge: 20/abc)**

6. Mizahî Yönü

Mizah, gerçeğin kimi görünümlerini gülünç, alışılmamış özelliklerini vurgulayan düşünme biçimidir. Bir diğer ifadeyle bir gerçeği nükte, şaka ve takılmalarla süsleyip anlatan söz ya da yazı çeşidine denir[195].

İlmî sahada son derece ciddî bir kişiliği olan Cansız Hoca'nın, özellikle dini konularla ilgili olarak sorulan sorulara verdiği cevaplar insanı güldürdüğü gibi aynı zamanda düşündürücü niteliktedir. Dinî, edebî ve felsefi konulara çok önem vermesine rağmen yeri gelince bakış açısını mizaha kaydırırdı. Hazır cevap bir yaratılışta olduğu için hak eden kişiye kim olursa olsun hiç çekinmeden cevap verirdi. Ayrıca acımasız ve üslubu çok ağırdır. Verdiği cevaptan karşı tarafın rahatsızlık duyacağına hiç önem vermezdi. Yani soruyu soran kişiyi hiç beklemediği cevapla karşı karşıya bırakırdı. Herhalde ağa sülalesinden olmanın bu tutumunda etkisi olduğu söylenebilir. Çoğu zaman da cevapları küfürlü olurdu.

'Cansız Hoca bir anlamda espri demektir. İbret verici muhteşem esprileri vardır. Bir defa Türkiye'yi karış karış bilir. Doğudan batıya, kuzeyden güneye her yerin mahalli şivesini bilirdi. Sohbetine gelen insanların memleketlerini, doğup büyüdükleri yerleri öğrendi mi, mutlaka orayla ilgili yeni bir fıkra anlatırdı. Çoğu zaman bu fıkra ve espriler müstehcenliğe

---

193 Talât Sait Halman'ın çevirisi şöyledir:

Hiç uyku tutar sanma. Delirdim, uyumam.

Olmaz! Uyuyan çılgınlar kim? Uyumam.

Asla uyumaz. Tanrı değil uykuya kul...

Ben Tanrı için cinnete erdim. Uyumam, a.g.e., 166.

194 Talât Sait Halman bu rubaiyi tercümesi şöyledir:

Ben ben değilim, sen de değilsin ben, sen:

Hem ben benim işte, sen de sen, bensin sen.

Biz yan yanayız, ey Moğolistan güzeli...

Bilmem: ya ben oldum sen, yahut sen ben. a.g.e., 145. H. Rıfat'ın çevirisi: Ben bende değil, sende de hem sen, hem ben,

Ben hem benimim, hem de senin, sen de benim,

Bir öyle garip hale bugün geldim ki

Sen ben misin, bilmiyorum, ben mi şenim. Mehmet Önder, *Mevlânâdan Güldeste,* 107.

195 *Meydan Laarousse,* 16, 8237, Milliyet Yay.; *Türkçe Sözlük,* 1982, 575.

kadar varırdı.'[196]

Yaşadığı dönem içerisinde toplumdaki dini yapıyı çok iyi biliyor ve bunun sağlıklı olmadığına inanıyordu. İnsanlara din diye öğretilen ve yaşatılan pek çok hususun dinle alakası olmadığını bildiği için bundan ıstırap duyuyordu. Dinî sorulara verdiği cevaplar bilinen üslupla verilmiş olsaydı bunların günümüze gelmesi mümkün olmayacaktı. Ayrıca diğer hocaların din adına verdiği fetvaların dine uygun olmadığını bir anlamda ortaya koymuş oluyordu. Zaten problemi olan insanlar diğer hocalara sormadan onun yanına gelmezlerdi. Tespit edebildiğimiz nüktelerini aşağıya alıyoruz:

1. ALT-ÜST

Kadının biri hayatında fahişeliği meslek olarak seçmiş ve hayatını bu şekilde geçirmiş. Öldüğü zaman cenazesinin kılınması için camiye getirilip musalla taşına konulmuş. Cami imamı, kadının bu özelliğinden dolayı cenaze namazını kıldırmak istemez. Bunun üzerine mesele büyür ve Trabzon Müftülüğüne intikal eder. Bu durumdan müftü telaşlanır. Cansız Hoca'ya haber verilir. Durum kendilerine anlatıldıktan sonra, "Öyle şey olur mu? Musalla taşma getirilen her ölünün cenazesi kılınır" diye cevap verir. Olay mahalline vardığında cenaze namazını kıldırmayan hocaya:

-Bu kadının cenaze namazını niçin kıldırmıyorsun?

-Hocam bu kadın hayatında hep fuhuş yapmış. Böyle birisinin cenaze namazı kılınmaz.

Bunun üzerine Cansız Hoca şu cevabı verir:

-Ulan! üstte yatan pe.evenklerin cenaze namazlarını kılıyorsunuz da altta yatanlarınkini niçin kılmıyorsunuz?

Bu sözün üzerine hoca cenaze namazını kıldırmak zorunda ka-

lır.344

2. HÜLLE YAPMAK

Bizim toplumumuz ataerkil bir yapıya sahiptir. Kadının söz hakkı pek yoktur. Bu durum kâğıt üzerinde kaldırılsa bile fiiliyatta devam edeceğe benziyor. Kültürümüzde şart yapma geleneği vardır. Adam, bir işten dolayı yemin yapacağı zaman, üçten dokuza şart olsun dedi mi kadın bir anda boş oluyordu. Bu konuda fıkhı pek çok hükümler vardır. Bu cehaletten dolayı pek çok aileler dağıtılmış ve mağdur edilmiştir. Gelelim esas meselemize:

Adamın biri bir işten dolayı üçten dokuza şart yapmış. İş olunca da hanımının kendisinden boş olduğu söylenmiş. Bunun üzerine pişman olmuş. Maksadı hanımını bırakmak değilmiş. Hocalara sormuş. Aldığı cevaplarda, hanımının kendisinden boş olduğunu, onunla tekrar evlenebilmesi için geçici bir süreyle hanımının bir başkasıyla evlenip boşandıktan sonra, yani hülle (zevc-i aher) yapıldıktan sonra ancak evlenebileceğini belirtmişler. Adam çaresizlik içerisinde kıvranırken arkadaşları ona:

-"Senin derdine ancak o çare bulur" diyerek Cansız Hocaya göndermişler.

Adam hocanın karşısına çıkınca:

---

196 Kitap Dergisi, "Yaşar Nuri Öztürk Özel Sayısı", 14,15.

-Hocam başımızdan böyle bir olay geçti ne yapmam lazım? **Cansız Hoca kendisine sorar**:

-Şartı sen mi ettin yoksa hanımın mı?

-Ben yaptım.

Bunun üzerine Cansız Hoca şu cevabı verir:

-O zaman hanımın değil, sen hülle olacaksın.[197]

3. İYİ ADAM-KÖTÜ ADAM

Yukarıda aktardığımız türden olaylar olduğu zaman Müftü gelen kişileri Cansız Hocaya gönderirmiş. Adamın biri hanımını bırakmış, ama daha sonra pişman olmuş. Meseleyi müftüye anlatarak çözüm istemiş. Tabi bu zor bir hadise olduğu için müftü adamı Cansız Hoca'ya havale eder. O da gider hocayı arar bulur. Olayı anlattıktan sonra kendisini müftünün gönderdiğini söyler. Bunun üzerine Cansız Hoca:

- *Zaten...müftüsü iyi bir adamı bana göndermez. Nerede anası avradı s..lecek birisi varsa onu bana gönderir.*

4. BU GÜN GİT YARIN GEL

Devlet dairelerinde vatandaşa "bu gün git yarın gel" anlayışı hemen her dönemde geçerli olmuştur. Dernekpazarı 1950 öncesi Of ilçesine bağlı idi. Resmi bir işi olan yirmi kilometrelik yolu gitmesi gerekiyordu. Cansız Hoca'nı köylüsü Şahmeran Güveli nüfus cüzdanı alabilmek için iki kez Of'a gitmesine rağmen yukarıda ifade ettiğimiz anlayıştan dolayı başarılı olamamıştır. Durumu Cansız Hocaya aktarır. O dönemde İl Genel Meclisi üyesi ve sözü geçer konumda idi. Kâğıt-zarf ister. Zarfa koyduğu kâğıda şunları yazar:

- *Vatandaşın üçüncü defa işini yapmamak b.k yemektir. İmza. Mustafa Cansız*

Okuma yazması olmayan Şahmeran Güveli bu mektupla birlikte Nüfus memurluğuna gider. Mektubu açıp okuyan memur hiçbir şey sormadan işlemi yapar. Böylece Şahmeran Güveli nüfus cüzdanına kavuşur.

Buna benzer bir diğer olay şöyledir: Bir şahıs rüşvet vermediği için "bu gün git yarın gel" diye oyalanıyormuş. Durumu Cansız'a anlatmışlar. Aynı şekilde bir zarf ve kâğıt istemiş. Kâğıdı makasla parçalar ve zarfa koyar. Niçin böyle yaptığı sorulunca *"bu adamın rüşvet verecek kuruşu yoktur. Cüzdanını verin."*Adam bu şekilde cüzdanını alır.

5. EDİSON CENNETE GİRECEK Mİ?

Cansız Hoca'nın bulunduğu bir yerde kimlerin cennete gireceği konusu tartışılıyormuş. Mollalardan biri Cansız Hocaya:

-Hocam, Edison bütün dünyayı aydınlatan buluşu gerçekleştirdi ama yine cehenneme gidecek.

-Sen Edison'un cehenneme gideceğini nereden biliyorsun?

-O bizim Peygambere inanmadı. Onun için cennete giremez.

Bunun üzerine Cansız Hoca şu açıklamayı yapma gereğini duyar:

---

[197] İslâm'a aykırı olan bu tür fetvalar, sanırım bundan daha güzel hicvedilemez.

Bakara suresinin 62. ayetinde Allah "Şüphesiz iman edenlerle, Yahudiler, Hristiyanlar ve sabilerden kimler Allah'a ve ahiret gününe inanıp salih ameller işlerlerse onların ecirleri Allah katındadır. Onlara korku yoktur ve üzülmeyeceklerdir de." Bu ayette Allah insanlardan Allah'a ve ahiret gününe inanıp hayırlı işler yapmaları şartını getiriyor. Aynı ayet Maide suresinin 69. ayetinde tekrar edilmektedir. Sonra büyük âlimlerin ekseriyeti iman sahibi oldukları bilinen bir husustur. Ayrıca Edison'un son nefesinde nasıl gittiğini ne biliyorsun? gibi izahlarla onu ikna etmeye çalışmış. Ancak adam ikna olmamış ve illa cehenneme gidecek diye ısrar edince, Cansız Hoca sinirlenir ve ona şu cevabı verir:

-Allah, senin gibi beş milyon eş.eği cennete koyacağına bir Edison'ü koysun daha kârlıdır.[198]

6. AYA ÇIKILIR MI?

Amerikalıların ilk aya çıktıkları sıralarda oraya çıkıp çıkılamayacağını herkes tartışıyormuş. O zamanda halk genelde bu soruları din hocalarına sorarmış. Hocaların pek çoğunun bilgisi olmadığı halde gelişi güzel cevaplar verirmiş. Ayın nur olduğu, dolayısıyla oraya çıkılamayacağını söyleyenler çok olmuş.

Bir gün Cansız Hoca'ya aya çıkılıp çıkılamayacağını sormuşlar. O da şu cevabı vermiş:

-Oraya çıkılmazdan önce bana sorsaydınız ben size cevap vermezdim. Zira ben fizik âlimi değilim. Ama şimdi gözlerinizle görüyorsunuz. Oraya çıktılar. Her yer Allah'ındır. Kutsallıktan bahsederseniz yeryüzü daha kutsaldır. Yaratılmışların en yücesi insandır ve insan dünyada yaşamaktadır. Buraya nice peygamberler gelmiş geçmiş... Ancak çıkılmaz diyenlere şunu söylemek isterim: Siz ister inanın ister inanmayın aya çıktılar. Çıkmakla da kalmadılar oraya sı.mak bile sı.tılar.

Aya çıkma hadisesi her yerde tartışılıyormuş. Cansız Hoca bir gün Of meydan kahvesinde oturuyormuş. Etrafında Of'un eşrafından bazı kişilerle birlikte hocalar ve müftü de varmış. Müftü de aya çıkıldığına inanmayanlardan imiş. Birisi Cansız Hoca'ya:

-Hocam Amerikalılar aya çıkmış diyorlar doğru mu?

-Aya Amstorng diye bir Amerikalı çıktı ve oraya s.çtı.

Orada bulunupta ayın nur olduğuna inananlar esteğfirullah demeye başladılar. Bunun üzerine Cansız,

-Bunun esi, tiri yok. Orası krater, kül, toprak... oraya çıkan adam s.çacak da iş.yecekte.

7. ŞEYTAN BUYURDU

Hocalar vaaz verdikleri sırada "Kalellahu" diye ayeti okurken Türkçesi "Allah dedi" anlamında olmasına rağmen saygıya binaen "Allah buyurdu" denir.

Cansız Hoca'nın bulunduğu bir imtihanda hocanın biri alışkanlık olacak ki "ve kaleşşeytanu" ayetini tercüme ederken "şeytan buyurdu" demiş. Bunun üzerine Cansız Hoca şöyle der:

---

[198] Günümüzde yapılan bu tür yorumların ne kadar tepki gördüğünü dikkate aiırsak Cansız Hoca'nın bu ifadelerinin anlaşılamamasının normal olduğunu söylememiz gerekir.

-Şeytan buyurdu mu? Bir de celle celalühü ekle oraya e.ek oğlu e. ek. Şeytan b.k yedi. Çık dışarı.

8. YEDİKLERİN SANA KÂR KALDI

Kadının biri uzun müddet genelevde çalışmış. Bu işten de iyi para kazanmış. Aradan hayli zaman geçince yaptığı işin doğru bir yol olmadığını düşünerek, fahişelikten vazgeçmiş. Kazandığı paralarla da bir caminin inşaatına büyük maddî katkıda bulunmuş. Ancak Allah' ın kendisini af edip etmeyeceği konusunda içinde bir şüphe uyanmış. Sormuş, soruşturmuş kendisine en iyi fetvayı Cansız Haca'nın verebileceğini öğrenmiş. Bunun üzerine kadın Cansız Hoca'ya gitmiş. Konuyu çekinmeden açmış:

-Hocam, ben hayatımda uzun müddet genelevde çalıştım ve bu işten iyi de para kazandım. Ancak bu yaptığım işin hata olduğunu anladım ve vazgeçtim. Ayrıca kazandığım paralarla da bir cami inşaatına yardım yaptım. Allah beni affeder mi?

Cansız Hoca soruyu şöyle cevaplandırmış:

-Allah çok bağışlayıcıdır. Sen bir daha bu kötü işi yapmamak üzere tövbe ettiğine göre elbette ki Allah seni bağışlar. Ayrıca yediklerin de sana kâr kaldı.

9. KUR AN SAYFALARI

Bazı insanlar vardır ki olmayacak sorular sorar. Adamın biri Cansız Hoca'ya şöyle bir soru sormuş:

-Hocam, yeryüzünün her tarafına Kuran sayfaları serilse ve büyük abdest ihtiyacın gelse bu ihtiyacı gidermeyi nerede yapacaksın?

Bu soruya sinirlenen Cansız Hoca şu cevabı vermiş:

-İhtiyacı giderecek yer kalmadığına göre ağzına sı. maktan başka çare kalmadı.

10. DERLER Kİ CANSIZ SÖVER

Günün birinde Trabzon Genelevi'nin patroniçesi ölür. Cansız Hoca ile başka bir hoca, esnaflardan birinin dükkânında bu kadının cenazesinin kılınıp kılınamayacağını tartışırlar. Cansız "Ben bu kadının cenazesini kılarım" der. Diğer hoca "Ben kılmam ve onun cenazesi kılınmaz" diye iddiada bulunur. Bu tartışma esnasında Rüştü Hoca tesadüfen dükkâna girer. Cansız ayağa kalkar ve onu buyur eder.

"Rüştü Hoca iyi ki geldin. Sen aramızda hakem ol" der. Cansız meseleyi olduğu gibi tekrar aktarır ve onun görüşünü sorar. Rüştü Hoca şöyle der:

-Hocam, bu soruyu bana sormanıza gerek bile yok. Elbette ki kılınır.

Bu cevap üzerine Cansız Hoca tartıştığı hocayı kastederek şöyle der:

-Derler ki Cansız söver. Ben söverim de böyle a..na koyduğum hocalara söverim.

11. OKUNAN DUA ÖLÜ RUHUNA GİDER Mİ?

İzmirli bir avukat bir dava için Trabzon'a gelir. Bir sohbet esnasında okunan duaların ölünün ruhuna gidip gitmeyeceğini tartışırlar. Avukat okunan duaların ölülerin ruhuna gideceğine inanmamaktadır. Anlatılanlardan da ikna olmadı. "Seni ancak Cansız Hoca ikna edebilir" denilerek, Cansız Hoca'nın oturduğu kahveye giderler. Cansız tavla oynamaktadır.

Adam hayret eder ama yine sorusunu sorar: “Hocam okunan dualar ölü ruhuna gönderiliyor. Gerçekten ölünün ruhuna gider mi?” Cansız tavla oyununa devam etmektedir. Başını kaldırmadan cevap verir:

-Elbette gider.

-Peki nasıl gider?

Cansız avukata sorar:

-Senin anan, hanımın, kızın var mı?

Avukat var diye cevap verir.

Bunun üzerine Cansız şöyle der:

-Nerede oturuyorlar?

-İzmir’de.

-Senin ananı, avradını, kızını...

Bu küfür üzerine avukat sinirlenerek, “Ne biçim konuşuyorsun?” diye çıkışır.

Bunun üzerine Cansız Hoca:

-Bak! Sözümüz Trabzon'dan İzmir’e tesirini nasıl gösterdiyse okunan dua da ölülere öyle gider.

Bunun zıttı olup, Cansız Hoca ya atfedilen nükte ise şöyledir:

Adamın biri Cansız Hoca’ya şöyle bir soru sorar:

-Anne ve babamın mezarına gitmeden ruhlarına göndermek üzere evden Kur’an okuyup yollasam yerine ulaşır mı?

Sıkıntılı anında sorulan soruya Cansız soruyla şu karşılığı verir:

-Ben senin anne ve babana buradan sövsem gider mi?

Bu soruya sinirlenen adam *“gitmez”* diye cevap verir.

Bunun üzerine Cansız şöyle der:

-Mademki benim sövmem gitmiyor, senin okuduğun da gitmez..

12. KAYBOLAN AT

Adamın biri çok sevdiği atını kaybeder. Çok üzülür. Aramaya koyulur. Uzun süre arar ama bulamaz. Daha sonra şöyle der: “Eğer bu atı bulursam yemin olsun, şart olsun bir daha onun üzerinden inmeyeceğim.” Aradan zaman geçer. Atını bulur. Yaptığı yemin üzerine atına biner ve dolaşmaya başlar. Ama bu bitmeyecek bir dolaşmadır. Eğer attan inerse şart etmiş olacağını hatırlar. Çözüm bulmak için Cansız Hocaya gelirler ve durumu anlatırlar.

Hoca meseleye şu yorumu getirir:

-Geceleyin atıyla bir ağaca yaklaşsın ve attan ağaca geçerek yere insin ve bir daha da böyle b.k yemesin.

13. KO MÜFTÜNÜN...

Yine problemli biri önce müftüye gider. Müftüden aldığı cevabı beğenmeyince adam bir de Cansız Hoca'ya sorayım der ve yanına gider. Meseleyi anlatır. Hoca'nın verdiği cevap herhalde müftününkinden daha ağır olacak ki, adam şöyle der:

-Bu konuda ...müftüsü şöyle dedi.

Cansız:

-Ko müftünün....

Adam kendi lehine bir fetva istediği için tekrar müftü şu şekilde dedi.

Hoca yukarıdaki sözü tekrar eder. Adam ısrar edince Cansız:

-O zaman müftü koysun s..inkine.

Adam küplere biner. Bunun üzerine Cansız şöyle der:

-Hiç birini kabul etmiyorsun. O zaman ikinizinkine ben ...

Tabi işler karışır.

14. MANDA TEKERLEĞİ

Demokrat Partisi kurulduğu zaman Cansız Hocaya, Halk Partisi ile Demokrat Parti arasında ne fark var diye bir soru yöneltmişler. O da şu cevabı vermiş:

-Hayvan b.kunun üzerinden manda arabasının tekeri geçti. Yarısı bir tarafa, öbür yarısı da öbür tarafa kaldı. Aradaki fark budur.

15. ALLAH TÜRK MÜ?

1960 İhtilalinden sonra Milli Birlik Komitesi üyelerinden bazıları Trabzon'a gelmiş. Cansız Hoca'yı, İmam-ı Azam'ın Türk olup olmadığını sormak için çağırmışlar. Hoca gitmeden önce şöyle demiş:

-İmam-ı Azam işi kolay da Allah'ın Türk olup olmadığını sorarlarsa ne cevap vereceğim.

16. ESMA ÇEKMEK

Bazı hocalar esma çekme işi yaparlarmış. Beddua. Yani bunu yaparak birilerine zarar vermek isterler. Bu durumu valiye şikâyet etmişler. O da Cansız Hoca'yı çağırmış ve "esma çekmek ne demektir diye sormuş.

Cansız Hoca gülerek şu cevabı verdi:

-Bazıları gece namaz kılar, tespih çekerek istedikleri kişinin zarar görmesi için Allah'a dua eder. ***Bu esma çekmek, zahmet çekerler demektir.*** *Yani boş işlerle uğraşıyorlar demektir.*

17. CENAZE ISKATI

Akçaabatlı fakir birinin babası vefat etmiş. Köyün imamı adama "bir ineğin olsa bile satıp babanın ıskatını yapacaksın" demiş. Tabi adamın imkanı olmadığı için yapamamış. Ancak olayı dinin emriymiş gibi telakki ettiği için içi de rahat etmemiş. Trabzon'a gittiği bir gün meseleyi Cansız Mustafa Efendi'ye sormak istemiş. Cansız Hoca'nın İstanbul Oteli'nde olduğunu öğrenir ve oraya gider. Hoca arkadaşıyla tavla oynamaktadır. Adam hocanın yanına varır:

-Hocam size bir soru sormak istiyorum.

-Buyur, sor.

-Babam vefat etti. Maddi durumum hiç iyi değil. Ancak köy imamımız sadece bir ineğin olsa bile babanın ıskatını yapmak zorunda olduğumuzu, bunun dinin emri olduğunu söylüyor. Benim de imkanım yok. Ne yapmam lazım?

-Git onu söyleyen hocaya deki, yalan deyenin anasını s.keyim mi?

-Tövbe estağfirullahl Ben bu dediğiniz sözü ona diyemem.

-Ne oldu, beğenmedin mi? O zaman git o senin ananı s.ksin der ve zarları atar.

18. DÜZENİN DEĞİŞMESİ

1970'li yıllarda Cumhuriyet Halk Partisinde Ecevit rüzgârı esmektedir. O zamanlar karaoğlan diye meşhur olmuştu. En önemli sloganlarından biri, düzeni değiştireceğini söylemesiydi. Bu slogan çok sık kullanılır hale gelmişti.

Adamın biri günün birinde Cansız Hoca'ya sorar:

-Hocam, Karaoğlan diye biri çıktı düzeni değiştireceğini söylüyor. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

-Hiç kimse düzülmeye talip değil, hep düzenin değişmesini istiyorlar.

19. VER ONU MAHKEMEYE

Cansız Hoca para karşılığı Kur'an okutulmasını istismar olarak görüyordu.

Tonyalı mütedeyyin biri geçmişlerin ruhuna hatim indirilmesi için

bir hafıza para vermiş, Ancak parayı yiyen hafız hatmi okumamış. Bunu duyan adam çok üzülmüş. Ve Cansız Hocaya şikayet etmiş.

-Hoca efendi, falanca hafız Kur'an hatim ederim diye benden para aldı sonra da okumadı. Ne yapayım?

-Ver onu mahkemeye s.ksinler anasını.

-Hocam ben onu yapamam.

-Öyle ise git o senin ananı s.ksin.

20. TRABZONUN YEMEKLERİ

Ellili yıllarda Cansız Hoca Ural Palas'ta Haşan Saka ile tavla oynuyorlarmış. Masalarına yakın yerde İstanbul'dan gelen biri oturuyormuş. Trabzon'un yemeklerini hiç beğenmemiş. Sürekli yemeklerin kalitesizliğini anlatıyormuş. Bu söz tavla oynarken Cansız'ın kulağına gelmiş. Bir iki derken canı sıkılmış ve kalkmış adamın yanına gitmiş.

-Sen nereden geldin?

-İstanbul'dan

-Trabzon'un lokantalarını, yemeklerini beğenmemişin.

-Evet beğenmedim.

-Bak! İstanbul'da en meşhur yer Konyalının lokantasıdır. Orada yemek yemek b.k yemekten biraz daha iyidir. Sen kalkmış buranın yemeklerini beğenmiyorsun[199]

21. HOCA ÇIKTI MANDALAR YESİN

Malum olduğu üzere hocaların çok yemek yediğinden şikâyet edilir.

Cansız Hoca'nın içinde bulunduğu bir yemekte vali ve üst düzey bürokratlar varmış. İçlerinden biri şu fıkrayı anlatmış:

Hoca ile manda bostana düşmüş. Görenler "hangisini çıkaralım demişler." Kimileri "mandayı çıkarın o çok yer" demiş. Daha sonra "yok hoca daha fazla yer" diye hocayı çıkarmışlar...

Anlatılan bu fıkra üzerine Cansız Hoca masadan kalkmış ve bir kenara oturarak sigarasını yakmış. Masadakilerden biri Cansız Hocaya;

-Hocam niçin erken kalktınız?

Cansız şu cevabı vermiş:

-Hoca çıktı ma. dalar yesin.™

21. RUM KIZLARI

İmroz ve Bozcaada'da ki bizim din hocalarıyla orada olan papazlar arasında dini münazaralar olurmuş ve bizim hocalar cevap veremez durumdaymış. Devlet Cansız Hoca'yı, olayı soruşturmak için göndermiş. İncelemesini yapmış ve bir rapor düzenleyerek dönemin Diyanet İşlerinden sorumlu Devlet Bakanı'na vermiş. Daha sonra bakan, biraz da resmiyet dışı konuşalım demiş. Bunun üzerine Cansız:

-Böyle güzel adada içki âlemi ve güzel Rum kızları varken bizim Müslümanların Hristiyan olmamaları çok zordur.

22. NE OKUYOR SUNUZ?

Cansız Hoca bir gün Of'ta eski medrese usulü ders okunan bir yere gider. Hocaya, talebelere neyi okuttuğunu sorar. Hoca:

-Dürretü'n-Nasihin adlı kitabı okuyoruz.

Bunun üzerine Cansız şöyle der:

-İçindeki ayetleri çıkar, gerisini sok münasip yerine.

23. TEZEKLİ NARGİLE

Cansız Hoca Erzurum'da müftü ve vaizler kursu müdürlüğü yapmış. İlin müftüsü bir akşam Cansız'ı ve kursiyerleri evine davet etmiş. Hoca nargile içtiği için ona göre hazırlık yapmış. Malum olduğu üzere Erzurum'da tezek yakılır. Hoca tütünü yerleştirmiş. Ama tutuşması için köz istemiş. Maalesef köz yokmuş. Hoca:

-Bir şey olmaz tezeğin kenarından tut ve koy.

Körükleyince tezek kokusu yayılmaya başlamış. Bunun üzerine orada bulunan müftü ve

---

199 Nükteyi Yusuf Ziya Cansız'dan dinledik.

vaizler gülmeye başlamış. Hoca şöyle demiş:

-Eğer Allah'a değil de nefsine kul olursan hocaların yanında böyle b.k (kemre) koklattırır sana.[200]

24. HANGİSİ DAHA GÜNAHTIR?

Günün birinde Of'un meydan kahvesinde Hoca nargile içiyormuş. Yanında sigara içen bir molla oturuyormuş. Molla:

-Hocam, sigara mı yoksa nargile içmek mi daha günahtır?

Bunun üzerine hoca şu cevabı vermiş.

-Biri sulu diğeri sıh(katı) b.k. Fark etmez.

25. NAMAZ KILMAMAK

Cansız Hoca'nın namaz kılmadığı dilden dile dolaşıyormuş. Bir gün Annesi:

-Oğlum! o kadar okudun. Şimdi namaz kılmıyorsun. Bu kadar okuduğuna göre bunun bir kolayı varsa bize de söyle. Biz de bu zahmetten kurtulalım.

-Elbette vardır.

-Nedir?

-Cehenneme dayanabilmek.

Bir gün yine annesinin kendisine niçin namaz kılmadığını sormuş. Cansız şu cevabı vermiş:

-Ey gidi Anne! 'Ereeytellezî" suresinin manasını bilsen hiç kılmazdın.

26. NE MÜSLÜMAN NE DE HIRİSTİYAN OLUR

Bazı eğitimli kişilerin İslâm dininin bizi geri bıraktığı, bundan dolayı toplum olarak din değiştirip hıristiyan olmamız gerektiğini nadir de olsa ileri sürenler olmuştur.

İki öğretmen arkadaştan biri bu fikirde olup Hıristiyanlığa geçmeyi düşünüyormuş. Belki bu görüşünden vaz geçer diye arkadaşı onu İstanbul Oteli'nde tavla oynayan Cansız Hoca'ya götürmüş. Meseleyi Hoca'ya anlatmışlar. Bunun üzerine Cansız, Hıristiyan olmak isteyen kişiye:

-Kur'an'ı okuyup içinde aklının almadığı nelerle karşılaştın da İslâm dininden çıkmak istiyorsun?

-Kur'an'ı hiç okuyup araştırmış değilim.

-Peki İncil'i okuyup neleri beğendin ki Hıristiyan olmak istiyorsun?

-incil'i de hiç okumadım.

Bunun üzerine Cansız Hoca şu cevabı vermiş:

---

200 Bu nükteyi Mustafa Yeşilyurt'tan dinledik. O da olaya bizzat şahit olan hocası Hüseyin Sula'dan dinlemiş.

-Atın bu anasını s..tiğimi dışarı, bundan ne Müslüman ne de Hıristiyan olur.[201]

27. KOMŞULARIMA GÜVENEMİYORUM

Cansız Hoca'nın hanımının vefat ettiği sıralarda kendilerinden daha yaşlı bir hocanın da hanımı vefat etmişti. Bu hoca yeni bir evlilik yapmış. Günün birinde karşılaşmışlar. Evlenen hoca, Cansız'a:

-Cansız, niçin evlenmiyorsun?

Cansız şu cevabı vermiş:

-Komşularıma güvenemiyorum. Gelip yardım etmezler bana!

-Allah müstehakını versin.

28. DİŞ YAPTIRMAK

Malum olduğu üzere Dernekpazarı yöresinde araziler çok sınırlıdır. Önceleri herkes tarlasından geçinmeye çalışırdı. Bu itibarla yerler çok kıymetli idi.

Cansız Hoca, köylüsüyle birlikte sohbet ediyormuş. Konu diş yaptırmaktan açılmış. Adam, imkânı olmadığı için dişlerini yaptıramıyormuş. Konuşma esnasında adam Cansız'a:

-Falan tarlamı satıp parasıyla dişlerimi yaptıracağım.

Bunun üzerine Cansız, adama şu cevabı vermiş.

-Şatta dişlerini yaptırt. Sonra da o dişlerle b.k yersin.

29. ÇATALLARIYLA BİRLİKTE Mİ?

Köyün birinde iki komşu, tarlada bellerken aralarında ne mesele var idiyse tartışma ve kavgaya tutuşmuşlar. Kavgadan zarar gören kişi karakola şikâyete gelmiş. Bu sırada Cansız Hoca 'da karakolda oturuyormuş. Adam, karakol komutanına şikâyetini anlatmaya başlamış:

-Falan komşumla aramızdaki meseleden dolayı tartıştık. Kavga ettik. Bana şöyle yaptı, böyle yaptı...

Adam abartılı bir şekilde anlatmaya devam etmiş...

-Şöyle küfürler etti. Belin sapı girsin ananın ... dedi. Cansız adamın olayı çok abarttığını anlamış ve şunu sormuş:

-Komşun, belin sapı ananın ...girsin derken çatallarıyla (çatallarıyla) birlikte mi girsin dedi?

-He, he. Çatallarıyla birlikte girsin dedi.

Böylece olayın abartıldığı anlaşılmış ve şikâyet işleme konulmamış.

30. NE KADAR B.K YEDİĞİNİ HESAP EDECEĞİM

Demekpazarı'nın nahiye olduğu dönemde adliye teşkilatı kurulmuştu. Hâkimlerden biri Cansız Hoca ile birlikte köyün birine keşfe çıkmışlar. Bir yerde oturmuşlar. Oturdukları yerde bulunan tarlaya da hayvan gübresi serilmişti. Hâkim, Cansız Hoca'ya latife olsun diye şöyle

[201] Nüktenin bu varyantını Engin Kaban'dan dinledik.

demiş:

-Bu tarlaya hayvan gübresini serdiniz. Buraya ekilen tohumlardan çıkacak bitkiler yenir mi? Siz b.k yiyorsunuz da farkında değilsiniz.

Cansız şöyle demiş:

-Siz kaç senedir burada hakimlik yapıyorsunuz?

-Beş sene.

-Bana bir kağıt verebilir misin?

-Ne yapacaksın kâğıdı?

Bunun üzerine Cansız şu cevabı vermiş:

-Mademki beş senedir buradasın, bu kadar zaman zarfında ne kadar b.k yediğini hesap edeceğim.[202]

SONUÇ

Mustafa Cansız'ın hayatı, fikirleri ve din eğitim-öğretimine yaptığı katkıları elimizden geldiğince tespit etmeye gayret ettik. Çok yönlü bir din bilgini olan Cansız'ın seksen yıllık ömrünü hareketli ve dolu bir şekilde geçirdiğini söylememiz mümkündür. Bu itibarla bazı hususları özetlemek istiyorum.

Tanrı'nın kendisine verdiği üstün zekâ ve güçlü bir hafızaya sahipti. Bu özelliklerini istediği istikamette çok iyi kullanıyordu. Bildiğimiz anlamda bir okul hayatı olmamıştır. Öğrenimini yöresindeki "Gargar" lakabıyla meşhur Müderris Muhammed Müslim Efendi'den tamamlamıştır. Öğrencilik yıllarında dinî meselelerde hocasıyla sıkça tartışırdı. Aykırı görüşlerinden dolayı dersten dışarı çıkartılmasına rağmen, içinden çıkılamayan konularda hocası tarafından çağrılıp görüşüne başvurulmasını anlamlı buluyoruz. Bununla birlikte Müslim Efendi'nin ***"Cansız Mustafa'yı Müslüman yapamadım"*** sözü de dikkat çekicidir. Öğrenciliğinde bile hocasının fikirlerine itiraz edip kendisini kabul ettirtebilmesini, çalışkanlığı ve meseleleri tahlil etme gücünden kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Hayatının büyük çoğunluğunu öğrenme ve araştırmaya hasretmiştir. Bitmek tükenmek bilmeyen bir öğrenme merakı vardı. Dinî bilgisi ve felsefî kültürüne herkes hayranlık duyardı. Görüşlerini beğenmeyenler bile bu özelliğini kabul eder, çözemedikleri meseleleri istemeyerek de olsa O'na sormak zorunda kalırlardı. Bir mesele araştırıldığı zaman o konuda ilk kaynaklara inilmesini tavsiye ederdi. Ayrıca bir kitabı okuyup oradaki görüşlere takılıp kalınmamasını, bu görüşlerin zıddının da okunması ve buradan hareketle senteze gidilmesi

---

202 Düzenli, *"Mandan Hoca'dan Günümüze Ofli Hoca: ironik Şablonun Ötesi"* 127-128. Bu anlamda bir nükte Bayburtlu Şair Zihni ile ilgili olarak anlatılır. Yaşadığı dönemde Bayburt, Erzurum'a bağlı idi. Zihni, İstanbul'da bulunduğu sıralarda memurun birisi nereli olduğunu sorar. O da Erzurumlu olduğunu söyler. Memur: Erzurumlular yılda şu kadar tezek yerler. Zihni, bunu nereden bildiğini sorar. Adam Erzurumda üç yıl memurluk yaptığını söyler. Bunun üzerine Zihni, kâğıt kalem çıkarıp bir şeyler yazmaya başlar. Adam Zihni'ye ne yaptığını sorar. Zihni taşı gediğine koyar: "Üç senede ne kadar tezek yediğini hesap ediyorum." Bu nükteyi Şair ve Yazarlarımızdan Nükteler adlı Ötüken yayınlarından çıkan kitapta okumuştum. (Müellif)

gerektiğini vurgulardı. *"Eğer bir kitabı okuyup ona yapışırsanız o kitabın hamalı olursunuz"* diyerek günümüz bilim anlayışını yansıtması dikkat çekicidir. Etrafına metotlu şüpheyi öğretmeye çalışırdı. Taklit etmemeyi tavsiye ederdi. Taklitçi olan kimseden hayır gelmesi mümkün değildir. Hz. Peygamberin örnekliği önemlidir. Daha doğrusu Hz. Peygamber, bir işi yaparken amacı ne idi? Ona yönelik çalışma yapıp değer üretilmesi gerektiğini vurgulardı.

1.90 boyu, takım elbiseli, kravatlı ve fötr şapkasıyla modern bir görünümü vardı. Öğretmen camiasına daha yakın dururdu. Sakal bırakmazdı. Giyim kuşamı dinle irtibatlandırmaya karşıydı. Arapların örfünün din haline getirilmesine tahammül edemezdi. Mezhep taassubu yoktu. Mezhepleri fikir ekolleri olarak görüyordu. Tasavvuf hayranı olmasına rağmen tasavvufu yozlaştıran tarikatlara karşı acımasızdı. ***"Garp âlemini alkolizm, İslâm dünyasını da tarikatlar uyuşturmuştur"*** sözünü bunun için söylemiştir. Şair olmanın yanında mizahî yönü de güçlüydü. Geleneksel din anlayışını sorgulayan fetvaları insanı güldürmenin yanında düşündürücü niteliktedir.

Talebelik yıllarından itibaren namaz kılmadığı(!), itikadının bozuk olduğu(!), gençliğinde içki kullandığı, küfürbaz olduğu, sigara ve nargile içmenin yanında tavla oynaması O'nu geleneksel din adamı çizgisinden ayırıyordu. Bu yönlerinin haricinde esasen fikir ve söylemleri ile aykırı bir kişiliğe sahipti. Bu aykırılığı, birinci elden kaynaklara ulaşıp onları anlayıp yorumlayabilmesinden kaynaklanmaktadır. Hiçbir zaman kabulcü bir anlayışa sahip olmamıştır. Düşünce ve fikirleriyle gerçek İslâm'a değil, yozlaştırılan ve adeta yaşanması imkânsız hale getirilen din anlayışına karşı çıkmıştır. Dinle ilgisi olmayıp kutsallaştırılan geleneğe karşı tavır alması nedeniyle meslektaşlarının karalama kampanyalarına hedef olmuştur. Dinsiz diye nitelendirilmiş ve bunu halka da yaymışlardır. Ancak bu sözü, bütün meslektaşları için söylememiz doğru olmaz. Elbette O'na değer verenler olmuştur. Ama bunlar azınlıkta kalmıştır. Ne yazık ki, bu karalamayı arkasından yapmışlardır. Çünkü O'nun karşısına çıkacak ne bilgileri ne de cesaretleri vardı. Yapılan bu olumsuz propaganda nedeniyle sevenleri olduğu gibi sevmeyenleri de olmuştur.

Mustafa Cansız, bazı davranışlarından dolayı kusurlu veya günahkâr bir kişi olarak nitelendirilebilir. Bu niteleme esasen hemen herkes için geçerlidir. Bunun haricinde "dinsiz veya itikadı bozuk" bir kişi olarak nitelendirilmesinin vebali gerektirdiğini belirtmek isteriz. Bu konuda, ***"beni en iyi ben ve Rabbim bilir. Rabbim! Kusurlarım çoktur ama biliyorum ki sana şirk koşmadım ve senin dininden asla taviz vermedim"*** sözleri anlamlıdır. Cansız Hoca'ya yapılan dinsizlik ithamı maalesef günümüzde öğrencisi Yaşar Nuri Öztürk'e de yapılmaktadır. Şu halde dinsizlikle itham edilmeden dine hizmet etmenin mümkün olmadığını söylemek herhalde abartı değildir.

Arkasından yapılan tenkitlere belki de en makulü, gülüp geçmesi gerekirdi. Ancak *"itikadı bozuk veya dinsizlikle itham edilmek"* kabul edilecek bir tutum değildir. Bu itibarla özellikle bilgiye dayalı olmayan nitelemeler konusunda, karşısındaki kim olursa olsun istisnasız söverdi. İster kabul edelim veya etmeyelim bu tutum O'nun üslubuydu. Bilgisizce ve sadece karalamak amacıyla "dinsiz veya itikadı bozuk" demek aslında küfretmekten daha ağır bir durumdur.

Mustafa Cansız'ın en büyük talihsizliği, söylemlerine toplumun hazır olmamasının yanında bulunduğu yörede kendisini takdir edebilecek geniş ufuklu din bilginlerinin yok denecek kadar sınırlı olmasıydı. Bununla birlikte ne yazık ki değerini bilen kişilerin tekliflerine de

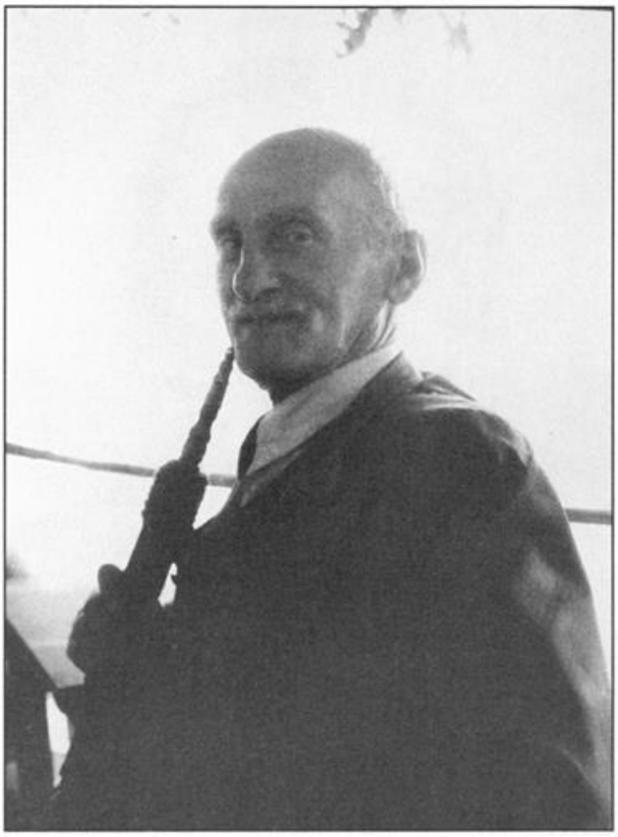
kendileri iltifat etmemiştir. Prof.Dr. Osman Turan'ın, O'nu Anakara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'ne alma teşebbüslerine sıcak bakmamasını doğrusu talihsizlik olarak görmek gerekir.

Ağa sülalesine mensuptu. Osmanlı dönemindeki mevcut statü içerisinde yetişen Cansız, hayatı boyunca bu konumunu hissettirmekten çekinmemiştir. Bilindiği üzere tarım toplumlarında ağalık kurumu bir anlamda toplumu idare etmekti. Yörede bu anlamda Cansızların bir ağırlığı vardı. Cansız Hoca'nın üslubunda ağalığın etkisi olduğunu söylememiz mümkündür.

Cumhuriyet Halk Partisi'nde uzun yıllar siyaset yapmıştır. Hayatı boyunca bu fikrinden vazgeçmemiştir. Yirmi üç yıl Trabzon il Genel Meclisi ve müteaddit defalar daimi encümen üyeliklerinde bulunmuştur. İlin vali ve bürokratlarıyla sıkı ilişkileri olmuştur. Siyasi hayatında daha ileri görevlere gidememiştir. Zira sözünü esirgemeyen bir yapısı olması nedeniyle engellendiği kanaati hâkimdir. Toplumsal yapımızda itaat kültürü olduğu ve bu kültürün partilerde daha katı bir şekilde hala uygulandığını biliyoruz. Siyaseti ekonomik çıkar aracı olarak görmemiştir. Bu tür ilişkilere asla tenezzül etmemiştir. Dünyalık hiçbir serveti olmamıştır. Sanırım takdir edilmesi gereken en önemli yanlarından birisi budur.

Bilgi birikimini isteyenlere aktarmayı ihmal etmemiştir. Fakat mutlaka öğrenci yetiştirme gayreti içerisinde de olmamıştır. Kendisinden ders okumak isteyen öğrencinin daha önce sarf ve nahiv bilgilerini edinmiş olması gerekirdi. Bugünkü anlamıyla mastır ve doktora seviyesinde dersler verdiğini söylememiz daha doğrudur. Her zaman en iyiyi elde etmek için çalışmıştır. Bu anlamda öğrenci konusunda da seçici davranmıştır diyebiliriz. ***"Olan Kursi, seksen yıllık ömrümü manalandırdın. Artık bir işe yaradığımı anladım ve gözüm arkada kalmayacak"*** dediği Prof. Dr. Yaşar Nuri Öztürk, çok emek verdiği ve gözü gibi koruduğu öğrencisi olmuştur. Burada Cansız'ın ne kadar isabetli bir tercih yaptığı açıkça görülmektedir. Adeta Öztürk'ün geleceğini görerek birikimini aktarabilmesi için didinip durmasını takdirle karşılıyoruz. Öztürk Hoca, bilimsel çalışmalarının yanında dinî meselelerde halkı aydınlatma ile ilgili çok önemli hizmetleri yerine getirdiği, eğer tabir yerinde ise bu anlamda Türkiye'de bir dönüşümü gerçekleştirdiğini söylememiz mümkündür. Türkiye'de bir Yaşar Nuri Öztürk gerçeği oluşmuş ve bu oluşumun arkasında da Cansız Hoca'nın büyük emeği vardır.

Kaybedilmiş bir değer olarak nitelendirdiğimiz Mustafa Cansız'ı rahmetle anıyorum.

"1960'lı yıllarda Trabzon Kale Park'ta nargile içerken"

1946İl Genel Meclisi Üyeleri ve Vali Salim Özdemir Günday ile birlikte

Kaynak: CANSIZ HOCAÇAĞDAŞ DİN BİLGİNİ MUSTAFA CANSIZ'IN HAYATI VE DİN EĞİTİMİNE KATKILARI Yaşamöykүsü hzl: Mehmet GÜNAYDIN, 2.Baskı Mart 2007, İstanbul

İNSAN RUHU EBEDİ MİDİR?-ÖLÜMDEN SONRA DİRİLME PROBLEMİ-

(Not: Yahudilerin ve Hristiyanların ahiret inancı yok diyebileceğimiz bir derece de olunca, onların dünyayı kendilerine yakın bilmeleri ve hayatta acımasız olmaları doğal karşılanabilir. Çünkü dünyadan başka yurtları olmayacağını düşünürler. Ve dünya güçlünün zifafına girer. Bu nedenle ehli kitap inançlarını tevhide tapşırmadıkları müddetçe rahatımız olmaz/olamayacaktır. İhramcızâde)

Cemil Sena ONGUN

MUSA DİNİNDE ÖLMEZLİK

Hz. Musa'nın Mısır'da büyüyüp yetişmesine ve Mısırlıların bir ahiret hayatına inanmalarına rağmen, Yahudi'lerin ahiret hayatına ait fikirleri karışık ve müphemdir. Hemen denebilir ki; bu millet, ruhun ölmezliği inancına pek de malik olmuş değildir. Gerek Tevrat ve gerek İncil'in hiçbir yerinde bu konuya rastlanmaz. Yalnız Romalılar devrine rastlayan iki eserde, bu meseleden iki defa bahsedildiği görülür. (A Serach, XVII, 29; B Sagesse, 1, 15 (bu eseri Job'un yazdığı tahmin edilir)

İncil'de (1600) dan fazla ruh kelimesi vardır. Fakat bunun ölmezliğinden bahsedilmemiştir.

Tevrat'ın (23205) âyeti vardır. Bunlardan da yalnız dördünde ruh kelimesi görülmektedir; ve açıkça ölmezlik konusuna temas edilmez. Yalnız bunun yorum (tefsir) tarzı münakaşa edilir. Bu münakaşalardan da anlıyoruz k:; o vakitler, eski Mısır'ın geleneksel inançları, Beni İsrail arasında yaygın rivayetler ve hiç olmazsa bir takım bid'atlerle mistik hatıralar şeklinde devam etmektedir. Papa XI inci Pie'nin onaylaması ile neşredilen Th II. Martindin eserinde, **«Katiyetle itiraf edebiliriz ki, ruhun yalınçlık (basitlik) ve ölmezliğine dair olan felsefî doktrin, İncil'in hiçbir yerinde mevcut değildir.»** denilmektedir (Th H. Martin, La vie future, 3. Cilt, P: 76.) **Tevrat'ın beş sefer-pentateuque inde, ahiret hayatına dair küçük bir iz bile görülemez.** Hattâ ölümden sonraki muhakemeden bahis bile edilmez. Cennet ve cehennem düşüncelerine de rastlanmaz. Tevrat, ölüler için duayı tavsiye etmediği gibi, geçmişteki büyük adamların hatırasına saygı için yapılan bayramları da tavsiye etmez. Yehovah'ın kendi milletine yaptığı vait ve tehditler, sadece yaşayan günlerin menfaatlerine taallûk eder: «Pederine ve validene hürmet edebin, Ta ki senin Allah'ın olan Yehovah'm sana verdiği diyar üzerinde ömrün uzun ola.» (Huruç, XX, 12.) Ve diğer bir âyette de: **«Onlara secde ve ibadet etmiyesin, zira senin Allah'ın Yahovah bana, buğz edenlerden pederler günahını oğullardan üçüncü ve dördüncü nesile kadar arayan gayretli Allahım.»** (Tesmiye, V, 9.) der. Bu dinde, ebediyyet vasfına yalnız Yahovah sahiptir.. «Musanın duaları» diye tanınmış olan (Mezamir), tanrısal ebediyyeti, «tarlalardaki otlar gibi» gelip geçmeğe mahkûm olan insan hayatının tamamen zıddı olarak vasıflandırır.

İbrani'ler için, insanın ölmezliği iddiası, Allaha karşı yapılabilecek küfürlerin en büyüğüdür. Vakıa Musevî'ler Scheol veya Refum adını verdikleri bir nevi Mâne'lara, gölgeler âlemine inanırlarsa da, bu âlemi bir uyku veya kendinden göçmek, rehavet haline dalmak manasına alırlar. Ve bu, ruhun bir ölmezliği halinden ziyade isimsel bir artakalış survivence 'dir. Çünkü bu hal, hayattan ziyade ölüme yakın bir haldır; nitekim, Tevrat'ın bazı kısımlarında (Krallar. 1, XXVIII, 11, 15.) bu gölgelerin özel haller içinde uyandırılabileceği kabul edilirse de yine bu paragraflardan anlıyoruz ki, bu suretle uyandırılmış olan Samoel, rahatı bozulmuş olduğundan şikâyet etmektedir. Bu uyandırma keyfiyeti, sadece bir imana davet etme telkin

ve gösterişten ibaret, yani bir nevi mucizedir. Meselâ: «Bir ölü çocuğun üzerine üç defa uzanarak Rabbe niyazla: Ya Allah'ım sana rica ederim, bu çocuğun canı derunune gelsin, dedi; ve Rab, İlia'nın sesini işitti, ve çocuğun canı derununa giderek dirildi.» (Mûlüki salis. XXVIII, 21, 22.) ifadesinde olduğu gibi ki, İsa'nın da körlerin gözlerini açmak ve ölüleri diriltmek gibi peygamberliğine delil olarak getirilmiş mucizeleri bu neviden dir. Yoksa Mezamir'de açıkça: «ömrüm, senin indinde hiç hükmündedir; Hakikaten her adam, en iyi halinde bile fanidir» (Mezamir XXXIX, 5.) denilmekte ve diğer bir yerinde de: «Ya Rab, bana mühlet ver, ta ki göçüp nâ-bedit olmadan evvel ferahlanayım» cümlesi görülmektedir. (Mezamir XXXIX, 13.) ve bir hitabe tarzında da: «ölülerde mi mucizeler göstereceksin? Hayaller kalkıp seni temcit edecekler mi?» (Mezamir LXXXVIII, 10, 12.) diye sorarken: «Mucizelerin zulmette ve adaletin unutma diyarında bilinir mi?» (Mezamir LXXXVIII, 13.) suresiyle de bir imkânsızlığa işaret olunmaktadır. Nitekim Job'da (Job Sagesse, II, 6.) doğruların artakalışını, insanların hatırasında şerefli bir yer tutmak, ve Allah'ın hatırasında yaşamak anlamında kabul eder.

Ancak Babil esirliğinden sonradır ki, Musevi'ler, mazdeisme'in bazı fikirlerini benimsemişlerdir. Daha sonra da Yunanı etkilerle kısmen bir nevi platonisme'e kapılmışlardır. Milâttan yaklaşık (takribi) olarak yüz yıl evvel yazılmış olan bazı metinlerde bir ahiret hay acına rastlanır: **«öldüren ve dirilten, Haviye'ye indirip çıkaran Rab'dır.»** (Mülûki evvel LL, 6.) denildiği gibi.

Resullerin işlerinde de, «Mesih'in elem çekmesi ve ölülerden kıyam etmesi gerek olduğunu tefsir edip anlatarak»(Resullerin işleri, XVIII, 3.) cümlesine rastlarız. Yine ayni kısımda: «Çünkü Allah, bir gün tesbit eyledi; o günde tayin ettiği âdem vasıtasiyle dünyaya adaletle hüküm edecektir. Onu, ölülerden kıyam ettirerek bütün insanlara teminat verdi.» (Resullerin işleri, XVIII, 31.) denilmektedir. Buna mukabil o devirde de bazıları «ölülerden kıyamı işittikleri zaman eğlendiler.» (Resullerin işleri, XVIII, 32.) denilmektedir.

Zira, ölülerin dirilmesi ve ahiret hayatı meselesi, Yahudi tarikatleri arasında daima bir savaş konusu olmuştur: **«Kıyamet yoktur diyen Sadukî'ler, ona geldiler ve kendisine sorup dediler, ey muallim, Musa bize yazmıştır, ki, eğer bir adamın kardeşi ölüp karısını bırakır ve çocuk bırakmazsa, kardeşi onun karısını alıp kardeşine zürriyet yetiştirsin. Yedi kardeş vardı; birincisi bir karı aldı; ölüp zürriyet bırakmadı. İkincisi kadını aldı ve zürriyet bırakmayarak öldü, Üçüncüsü de böyle. Yedisi de zürriyet bırakmadılar. Hepsinden sonra kadın da öldü. Kıyamette onlardan kimin karısı olacaktır? Çünkü, yedisi de onu aldılar. İsa'da onlara dedi, siz kitapları ve Allah'ın kudretini bilmediğinizden sapıtıyorsunuz. Zira; ölüler, kıyam ettikleri vakit ne evlenirler, ne de kocaya verilirler. Ancak, göklerdeki melekler gibidirler. Fakat, ölülerin kıyam ettikleri meselesine gelince, Musa'nın kitabında, çalı fıkrasında Allah'ın ona, ben İbrahim'in Allah'ı, İshak'ın Allah'ı, Ya'kub'un Allah'ıyım diye nasıl söylediğini okumadınız mı? O, ölülerin değil ancak yaşayanların Allah'ıdır. Siz çok sapıtıyorsunuz.»** (Morkos XXII, 18 27.)

Bu kat'î surette ölmezliği red eden fıkraya karşı: **«Onlardan bir takımı Sadukiler, diğer takımı Fersiler olduğunu Pavlos anlayınca mecliste bağırdı; kardeşler, ben Fersıoğlu Fersî'yim. Ben ölülerin kıyamı ümidinden ötürü muhakeme olunuyorum. Bunu söylediği zaman Fersîlerle Sadukîler arasında bir çekişme oldu ve cemaat ikiye bölündü. Çünkü, Sadukî'ler, kıyamet ve melek ile ruh yoktur, derler; fakat Fersîler ikisini de ikrar ederler.»** (Resullerin işleri XXIII, 678,).

Anlaşılıyor ki ne bu kutsal kitaplar ve ne de onları getirmiş olduğu zan edilen kutsal kişiler, bu hususta halkın tabiî ve geleneksel inançlarını değiştirecek bir yeni doktrin getir–memişlerdir. Her toplumsal ülkü gibi dinlerde topluluğun ortaklaşa vicdanını aksettirir ve bu vicdandan çıkarlar; bu sebepten dinamik bir hamle ile halkın inançlarını kökünden sarsıp yıkabilecek bir inancın çıkabilmesi için, bu inançları bir ihtiyaç olarak his etmiş ve zihinlerini bu zarurete hazırlamış olan bir topluluk lâzımdır. Yahudilik ve ona bağlı olan hıristiyanlık ise, intişarları zamanında, ahiretten ziyade dünya meselelerini çözmek ve insanın, birbirleriyle ve devletle olan münasebetlerindeki kılgın hayatı tanzim etmek ihtiyacında idi.

Pavlos bir risalesinde (Pavlos Selâniklilere birinci risale IV, 14 18.): «Eğer İsa'nın ölüp kıyam ettiğine iman edersek, kezalik İsa'da uyuyanları ve hattâ Allah onunla beraber götürecektir. Zira, biz Rabbın zuhuruna değin hayatta baki kalanlar, uyuyanlara takaddüm etmeyeceğimizi size Rabbın kalemiyle haber veririz. Biz hayatta baki kalanlar, onlarla beraber, Rabbı istikbal için bulutlarda havaya ref olunacağız ve böylece daima Rab ile beraber bulunacağız. İmdi bu sözlerle birbirlerinize teselli veriniz.» demektedir ki, ölümle uyku, Allah'la İsa, yaşayanlarla ölüler hakkındaki çelişik, müphem ve karışık düşüncelerin güzel bir misalidir. Ve bu, dinsel doktrincin propagandasında bu meselenin bir teselli vasıta ve konusu olmak, tan ileri gidemediğini de göstermektedir.

Daha ziyade aristokrat ve muhafazakâr bir tarikat olan Sadukîlik, Musa'nın bu konudaki sükûtunu, delil olarak ileri sürer; ve kanunun bu konudaki ifadesini ebedî bir manada kabul ederek yorumlamadan (tefsirden) vaz geçerler. Bu sebepten de ölümden sonra dirilmeyi inkâr ederler, ve ruhun ebediliğini de red ederler. (Josephe Gueres des Juifs. 11, 12.) Sadece, içinde yaşadıkları günlerin yaptırım (müeyyide) larını kabul ederler. Daha sonraları ise, Sinagoklar, «kesin bir surette ölmezliği; ruhun mahiyetinin bir neticesi sanan fikirleri red etmişlerdir.» (Hamburger Dictionniere Talmodique.2) Papazların çoğu, imansızların en sonunda mahv olacaklarını vaiz etmişler ve tevrat'm bu önemli konuya karşı kayıtsızlığı, Hristiyanlıkta tanınmış olan kilise babalarını gülünç yorumlamalara sürüklemiştir.

Luther'le Calvin; Allah'ın bu işi, onları dilediği gibi cezalandırmak için kasten yaptığınıı, rahip Fleury ise ,o devirdeki insanların bu yüksek konuyu anlayacak seviyyede olmadıkları için bu mesele hakkında hiçbir vahy inmediğini iddia eder. (Fleury Moeurs des îsrailites. 20.) Halbuki, bilindiği üzere Musevi'ler, Tevrat'a göre, Yahovah'ın seçilmiş kulları idi. Eski Mısır ve Yunan kavimleri ise değildirler.

XII inci yüzyılda yetişmiş olan Yahudi feylesoflarından Maimonide derin bir İslâm kültürünü ve bu kültür yardımıyla eski Yunan felsefesini de geniş bir surette elde etmiş olmasına rağmen, kendi millî dininin maçlarından kurtulamamış ve bu meselede dehasına yakışmayacak kadar müphem ve iki yüzlü düşünceler ileri sürmüştür: Ona göre, günahkârlar tamamen mahvolacaklardır. Onlar için bir ahiret hayatı mevcut değildir. (Maimonide le guide des egares, Vol III, (tr. fr. par. s. Munck. Paris, 1866)

Etkin (fail) zihin, organlardan sonra yaşayan tek prensiptir. Bununla beraber o, Yahudiler arasında bu konuya dair yapılmış olan bütün düşünceleri gözden geçirdikten sonra insanların hakikat ve dine karşı, tıpkı çocukların mükâfat almak ümidiyle öğrenmeğe karşı duydukları alâka gibi bir cazibeye malik, ve muhtaç olduklarını, yoksa, gerçek dinin Allah'ı tanıtmaktan ve Allah aşkından başka hiçbir gayesi olmadığını iddia eder. Çömezlerinden birinin Şam'da ahireti açıktan açığa inkâr etmesi yüzünden çıkan bir skandal dolayısıyladır ki, «ölümden

sonra dirilmek» adında bir küçük eser yazarak, ölmezlik doktrininin bir iman konusu olduğuna ve bunun akıl tarafından açıklanamayacak olsa müstakbel bir mucizeden başka bir şey olmadığına işaret eder. Bu feylesofa göre, esasen bu mucize de sınırlı bir süre içindir ve insanın gerçek sonu» tinsel bir ölmezlikten ibaret olup, bu ölmezlikte zihnimiz, beden kanunlarından kurtulacak, madde ile temasım tamamen kesecek ve engelsiz bir surette yüce hakikati temaşa edebilecektir. (Dictionnair des sciences philosophique (M, Ad, Franck) Paris 1885, P: 990 1000.).

Şu izahlar da gösterir ki, bu feylesof, âdeta açıkça inkârdan korkan ve fakat bu ölmezliğe gerçekten inanmayan bir maddeci ruhunu taşımaktadır. Hem hekim, hem feylesof ve üstelik Musa dinine bağlı bir insan oluşu dolayısıyla kendisinden başka türlü bir düşünce beklenemez.

HIRİSTİYANLIKTA ÖLMEZLİK

1-Ruhun ölmezliği düşüncesi, Hristiyanlığın kuruluşundan birkaç yüz yıl sonra bu dine girmiştir.

Gerçek olan şudur ki, bir ahiret hayatı düşüncesi, yunan ve Roma kültürünü alanların zihninde önemli bir yor tutmamıştır, ve Hristiyanlar başlangıçta ruhun tinselliği spritualite ve ölmezliği inancını kavrayamamışlardır. «Ruhun mahvedilemiyeceğini ve ruha esaslı bir surette bağlı olan hayatın devamı kavramı (mefhum), yani bizim felsefede ölmezlik immoralite dediğimiz şey, Havariler tanrı biliminin . Theologie apostolique dönüp dolaştığı fikirlerin çemberi dışındadır.» (Reuss Histoire de la theologie chretienne au sciecles apostolique. I. II, P: 237.) Ahdi cedid, yani İncili yazanlar arasında en açık düşünceli olan ve bu meselede İbrani'ler safında bulunan Saint Paul'a göre, insan tabii olarak ölümsüz değildir. Ancak tanrı zekâsının yeni ve samimî bir lutfiyle böyle olabilir. Yoksa insan, mahiyeti itibariyle fânidir. Fakat, iman yoluyla ölmezliğe kavuşmak mümkündür ve bu da «Tanrısal bir inayet grace'dir.» (Aug. Sabatier Memoire sur la nation Hebraique de l'esprit. P: 33.) Nitekim ona göre, **«Ancak ölmezliğe mâlik olan, yaklaşılmaz nurda duran, insanlardan kimsenin görmediği ve görmeyeceği zat...»** (Saint Paul Timeteos'a risale. VI, 6.) Allah'tır.

Anlaşılıyor ki, ölmezlik hakkındaki doğmatik inançlar, incirden gelmemiştir; belki birkaç yüz yıl sonra çıkan bazı kuram (nazariye) ların ölümden sonra dirilme fikriyle İskenderiye platonisme'ini uzaklaştırmak gayretinden doğmuştur. Judaisme'den, mazdeisme'den ve en eski Mısır dinlerinden ve hattâ Bouddhisme'den ve yunan felsefesinden alınmış öğelerle karışık bir dinin, başlangıçta büyük bir oyopinion genişliğine dayanmak mecburiyeti vardı.

2-Milâdın VI ve VII inci asır tanrıbilimcilerinden Philonus, ölümden sonra tensel cisimlerimizle dirilmiyeceğimizi iddia ettiği gibi;

3-Tertullien gibi bazıları; ruhun, beden gibi maddî olduğuna inanmışlar, diğer bazıları da tabii olarak mahvolabileceğim ve ancak tanrısal iradenin istensel bir edimiyle (kasdî fiil) ölümden sonra yaşayabileceğini kabul ettiler.

4-Lactance, Arnob, Saint Justin ve saire ancak şarta bağlı bir ölümsüzlüğe taraftar oldular. Hattâ bu bakımdan ruh göçüne (tenasüh) bile inananlar görüldü. (Saint Jerom Lettre à Demetriade.)

5-Saint Augustin'in kendi ruh kuramında, Eflatunla İncil'in uzlaştırılması gayreti vardı. Bu zat daha ileri giderek ölü doğan çocukların bile öteki dünyada, kıyamette dirileceklerine inanır.

6-Origen ise, İskenderiye okulunun mistisizmine temayül eder. Kişiliği (şahsiyet) mutlak varlıkta eritir. Jcron, Athanas, Basil'le beraber kadınların kendi cinsiyetleriyle dirileceğine inanmıştır. XIII üncü yüzyılda Paris'li Guiliaume'da Ruh adlı eserinde, ruhun basit ve ölmez bir vasfa malik olduğunu sırf dinsel bir inançla kabul etti.

7-Bütün ortaçağ feylesofları arasında, Dante'nin deyimiyle: «Her çeşit bilgilerin üstadı» olan (Canté Divine Comedie, Enfer. IV, 44.) Aristote'nin bu meseledeki menfi görüşü, bütün ortaçağ feylesoflarının eserleri içinde çeşitli yorumlamalara sebeb olmuştu. (E. Gilson La philosophie au moyene age. 3. ed. 1947.). Birbirlerini küfürle suçlandırarak çeşitli işkencelerin tatbikine yol açan Aristote görüşü, iskolastik feylesoflarda safsataya kadar giden müsbet ve menfi çeşitli inançlara yol açmakla beraber, menfi görüşler, müsbet olanlardan daha kuvvetli ve daha bilimsel zekâya uygun görünürler.

İncil'nin ölmezliğe inandığına dair zoraki iddialar yapılmasına karşı üç zat, «Kim İncil'de ruhun ebediliğine dair bir tek pasaj gösterebilirse (30) bin frank mükâfat verileceğini ilân etmiş ve gazeteler de bunu yazmış olduğu halde hiç kimse bu mükâfatı alamamıştır.» (Petavel Olliff, probleme de l'immortalitS. T, I, P: 20.)

8- III üncü yüzyıldan itibaren pek büyük bir şöhret kazanmış olan Alexandre d'Aphrodise: «Bedenin yalınç bir şekli olup beden gibi helak olur.» tarzında ifade edilen Aristote'nin ruh kavramını (mefhum) ele aldı; ve 800 tarihlerine doğru Jean Scot, insan hayatının, evrensel hayatın ferdileşmiş bir cüz'ünden başka bir şey olmadığı ölümün varlıkları tüm (kül) içine, «tabii bir sesin havada yayılıp kaybolduğu gibi» dağıttığını iddia etti, ve ruhun bu tanrısal birlik tarafından yutuluşuna (tanrılaşma) Theosis veya Deification adını verdi.

9-Hıristiyanlığa yayılan bu fikirler arasında Dun Scot, ruhun ölmezliğini, yalnız akıl ışığıyla kavramanın imkânsız olduğunu, bunun ancak iman sayesinde kazanılan bir vahiy hakikati olabileceğini ileri sürdü. Yoachim de Flöre ve Jean de Parme, ussal (makul) ruhun mahiyeti itibariyle kişisel olmadığını ve varlığını, geçici bir surette kendisinden müstakil bulunan bedende gösterdiğini iddia ederler. (Jane de Parme L'evangile Etemal).

10-Ruhun ölmezliğini inceleyen Albert le grand lehte 36 ve aleyhte30 delil toplamıştır. O, bu altı fazla delili, ölmezliğin hakikat oluşu için yeter sayar. Fakat bunu inceleyen diğer bazıları, bunların mahiyetinden de şüphe etmişlerdir. İmanın en fazla hâkim olduğu yüzyıllarda, bilhassa henüz Saint Louis'nin sağlığında, Paris'de pek büyük cür'etle ileri sürülen şüpheli tezler de görülür. Renan'ın anlattığına göre, bu devirde bir Synode «Ruh beden şeklindedir ve beden gibi mahvolur.» önermesini (kaziyye) mahkûm etmiştir. (1296). Bir diğer Synode da «Ölümden sonra dirilme düşüncesinin felsefi bir değeri olmadığı gibi bu konunun akılla tahkik ve ispatına da imkân yoktur.» önermesini mahkûm etmiştir. (Renan Averroes et Averroissime, P: 265 274.).

11-Pétrarque Avignon pontifliginde: «Ahiret, uhrevî yargılama, cehennem azabı, cennet sevinçleri... Boş ve çocukça masallar gibi telâkki olunuyordu.» demektedir (Petrarque Lettres familiers, Egloques.).

12-Ortaçağlarda yetişmiş olup Aristote sistemine bağlı olan Pomponace, Cesalpini, Cardan, Gremonini gibi zatlar, ruhu, «Bilinçli özdeşliğin (meş'ur ayniyet) yalınç bir kişileşmesi» diye

tarif ederler, (J. Tixernot Histoire des doğmes dans Pantiquite Chretienne.) ve bedenin ölümden sonra dirilmiyeceğine inanırlar. Yalnız, akılla imanı birbirinden ayırmak suretiyle İncil'deki yargılarla uzlaşmış olurlar. Tabiatıyla akıl, bu konuyu ancak felsefî olarak inceleyebilir, iman ise, dinî olarak buna inanır. Bu sebepten Boccaline, ölmezlik inancını red edenlerden Pomponace için: **«Onu bir Hristiyan olarak takdir etmeli, fakat bir feylesof olarak yakmalıdır»** demişti. Zamanında pek de tehlikesiz olmavan bu şakaya rağmen, inkâr yolunda gidenler az olmadı. **Nitekim Giordano Bruno ve Vanini, bir yüzyıl sonra yakılmak suretiyle bu şakanın cezasını çekmişlerdir.** Yalnız reform'dan evvel kilise kendisini çok kuvvetli zannettiğinden bu konuda incil'e uymayan bazı münakaşalara müsaade etmişti. Her ne kadar 1513 de Latran meclisi, ruhun ölmezliğini inkâr edenleri mahkûm etmiş ise de, kardinal Bembo, P. Pomponace' karşı sempatisini muhafaza etmiş ve onu korumuştur. Papa Leon X, bu tehlikeli münakaşaların san'at aşkı namına uzamasını tercih etmişti. Bizzat Luther de papaya karşı olan savaşlarının en hararetli bir devrinde Pomponaee'a taraftar olmuştu. Nitekim o, savaşlarında, ölmezlik fikrini, **«Roma gübreliğinden çıkmış uğursuz masalları»**diye vasıflandırmıştır.(J. Finoit – Philosophie de longevitee, P : 246.)

P. Pomponace, Ruhun ölmezliği adındaki eserinde; ruhun ebedî olduğuna dair olan sekiz iskolastik deliline sekiz delille menfi cevap verir: ona göre, ölmezliğin isbatı için getirilmiş olan deliller, ancak felsefî olarak isbat edilmişlerdir. Bunları ahlâk düşünceleriyle red etmek mümkündür. Meselâ, bunlardan üçüncü delili: **«Eğer, ruhlar ölüyorsa Peygamber efendimiz yalancı olur.»** iddiasına verdiği cevaptır: «Faziletin gerçek mükâfatı, faziletin bizzat kendisidir, insanı bahtiyar eden de faziletin bizzat kendisidir. Zira, beşerî tabiat, faziletten daha yüce hiçbir şeye malik değildir. Faziletli insanda her şey, ahenklidir. O adam, hiçbir şeyden korkmaz, hiçbir şey ümid etmez. Saadet ve sefaletde de ayni kalır. Nitekim, Aristote, «sefil ve kirli insanlarda her şey karışıktır; onların hiçbir suretle, uykuda bile rahatları yoktur» demişti. Sonra faziletli insanlar, ruhun ölümüne, zevaline inanırlar. Çok defa sefiller, onun ebediliğini kabul etmişlerdir. Nitekim, Homere, Simonide, Hipocrate, Galiesı, Aléxondre D'Aphrodias., Sénèque de böyle düşünür.» Ruhun ölmezliğine dair olan dördüncü delili: **«Eğer ruh ölümlü olsaydı, bütün âlem aldatılmış olurdu.»** iddiasına karşıdır: **«Herkesin dil tarafından aldatılmış olduğunu bilmek lâzımdır. Fakat bunda hiçbir fenalık yoktur. Musa'nın, İsa'nın ve Muhammed'in olmak üzere üç kanun vardır. Ya bunun üçü de yanlıştır. Bu takdirde, herkes aldatılmıştır Yahut bunlardan hiç olmazsa ikisi yanlıştır. Bu taktirde insanların çoğu aldatılmışlardır. Fakat bilmelidir ki, Eflâtun ve Aristote'ya göre, kanun koyanlar bir ruh doktorudurlar; ve onlar, insanları aydınlatmaktan ziyade faziletli yapmak istediklerinden her biri başka başka tabiatte mükâfat ve cezaya muhtaç olanlar, en az asil olanlardır. Fakat diğer her hangi bir kimse için mükafat ve cezanın değeri yoktur. İşte bu sonuncular için ölmezlik icat edilmiştir. Nasıl ki; hekimler, birçok şeyleri tehayyül ederler. ve dadılar, çocukları henüz faidesini bilmedikleri çeşitli aksiyonlara sürüklerlerse, öylece de, din getirenler, pek haklı olarak gayeleri tamamen siyasî olan böyle bir fikri icad etmeşlerdir.»** (F. A. Lange Hstoire de materiaisme, T. 1. P: 203 204 (tr. fr. Par, B. Pommeral, 1911).)

Pomponace, Ruhun ölmezliği adlı eserinde, bu meselenin **«Âlemin ölmezliği meselesi gibi aklın ne lehte ve ne de aleyhte bir karar verebilmesine imkân olmayan meselelerdendir. Bu hususta kesin bir bilgiye malik olan, ancak Allah'tır»** kanaatini ileri sürer. O, bu meseleye, âlem ebedi midir, yoksa yaratılmış mıdır? sorusuyla girer, bunun ikisinin halledilemiyeceği neticesine ulaşır. (Ad. Franck Moralistes ef philosophes. Paris 1874.).

Denebilir ki, rönessans bu fikirlerden doğmuştur.

İSLÂM DİNİNDE ÖLMEZLİK İNANCI:

1-Müslümanlığın en esaslı inançlarından birini ahirete ve ölümden sonra dirilmeye iman teşkil eder. Bu itibarla hemen hiçbir İslâm mezhebi, feylesofu ve hattâ tarikat sahipleri bu inançlardan uzaklaşmamalardır. Bunlar, açıklama ve yorumlama bakımından bazı ayrılıklar göstermiş olsalar bile, esasta daima birleşmişlerdir. Kuran'da (6246) âyet vardır. Bunların yalnız (20) sinde (21) defa ruh kelimesi geçmektedir. (Ömer Rıza Doğrul Tanrı buyruğu.).

Müslümanlıkta Allah'ın büyük hikmetlerinden biri «Diriyi ölüden ve ölüyü diriden çıkarmasıdır.»

Evrendoğum Cosmogonie bakımından esaslı bir kaynak olan bu hikmette, Allah'ın, her şeyi yapmağa muktedir olması ve bu yüzden de ölünün dirilebileceği hakikati saklıdır. «Bir de sana ruhtan soruyorlar, de ki, ruh Rabbinin emrindedir, ve size ilimden ancak az bir şey verilmiştir« (E. Mamdi Yazır Kur'an dili. Cilt 4. S: 3197 (İsra Suresi). âyeti mucib'nce ruhun mahiyyeti hakkında sükûtu tercih eden Muhammet; ahlâksal, siyasal ve hukukî bir disiplin vasıtasi olarak ahiret hayatına, kabir azabına ve dolayısıyla cennet ve cehenneme önem vermiştir. **«Böyle iken Allah bir olarak anıldığı vakit derhal yüzleri güler.»** (Zümer Suresi) **«Hamd o Allah'a ki, göklerde ne varsa, yerde ne varsa hep onun, ahirette de hamd onun»** (Seba. Suresi) Dua mahiyetinde olan diğer bir âyet'te de: **«Allah'ım, bize dünyada ve ahirette hayır ve saadet ihsan eyle ve bizi cehennem azabından koru...»** (Zeynettin A. Zebidî, Sahihi Buharî (Kâmil Miras tercümesi) Cilt. 4v S: 633.) denilmektedir.

Bir ahiret hayatının varlığına dair daha pek çok âyet ve hadis naklolunabilir. Ahiret hayatının var olması için ölülerin dirileceğini kabul etmek zarureti vardır: **«Bana dedi, ba's olunacakları güne kadar mühlet ver.»** (En'am Suresi) ve diğer bir âyette de: **«Allah dedi ki; onda, o tarzda yaşıyacaksmız ve onda öleceksiniz, ve yine ondan çıkarılacaksınız, ba's ve neşrolunacaksınız» (En'am Suresi)).** buyurmaktadır. Diğer bir âyette de: **«O gün nâs, müteferrik surette fırlayacaklardır. Amalleri kendilerine • gösterilmek için...»** (Zilzal Suresi) kaydı vardır. Bu ifadeler, ahiretin sanki bu dünyada baş göstereceğini ifşa etmektedir.

Müslümanlıkta da bedenle ruh, birbirinden bazan ayırt edilmemiş görünür; Kabir azabına dair olan inançlarda bu hakikati fark etmek mümkündür; Hazreti Aişe'nin Rasûlüllâh sallallâhü aleyhi ve selleme: **«İnsanlar, kabirlerinde azaba giriftar olur mu?»** sorusuna Peygamber: **«Ondan, yani kabir azabından Allah'a sığınırım»** (Sahihi Buharî Kâmil Miras tercümesi) Cilt: 3 S: 455 (550 inci hâdis) şeklinde verdikleri cevap ile kabir sualine (Sahihi Buharî Kâmil Miras tercümesi) Cilt: 4 S: 633 (658 inci hâdis) kabir azabına (Sahihi Buharî Kâmil Miras tercümesi) Cilt: 4 S: 642) ve ölünün mezardaki duygularına (Sahihi Buharî Kâmil Miras tercümesi) Cilt: 4 S: 644) dair olan hâdisler ve bilhassa «Ölü, ailesinin kendisine ağlamasından dolayı azap edilir» (Sahihi Buharî Kâmil Miras tercümesi) Cilt: 4 S: 629, 730, 733 (672 inci hâdis). mealindeki hâdis'de gösterir ki, insan ölmüş olmakla, sağlığındaki duygulardan kurtulmuş olmuyor. Nitekim, bu kabir azabına dair olan düşüncelerle «Dünya ve ahiret hayatı» tâbirini ihtiva eden âyetin tefsiri de ayni imanı ifade etmektedir (Sebe sûresi1 inci âyet)

Müslümanlığa göre, ölümden sonra dirilme bir kıyamet gününde vukua gelecektir. Yoksa, mezardaki dirilme ancak, kendimizi kutsal bir âleme takdim etmek ve tanıtmak için bir nevi

tören mahiyetindedir; ve istikbalde, öteki dünyadaki durumumuzun vaktiyle bilinmesini sağlayan muvakkat bir merhaledir: «**Kâfirler, bize kıyamet gelmeyecektir, dediler. Onlara de ki, gaybı bilen Rabbime kasem ederim ki, kıyamet size gelecektir.»** (Sebe sûresi 4 üncü âyet). ve bunun gayesi, **«Kıyamette iman eden ve âmâli salihası bulunan kimseleri mükâfata mazhar etmektir.»** (Zümer suresi, 24 üncü ayet) Bu itibarla, kıyamet günü ayni zamanda bir mücazat günüdür: «Kıyamet gününde şiddetli azaptan yüzünü siper etmek suretiyle sakınan kimse, azaptan emin olan kimse gibi midir?» (Sahihi Buharı (Kâmil Miras tercümesi) Cilt: 4 S: 494 (658 inci hâdis)

Cennet ve cehennemdeki mükâfat ve mücazatın da tinsel (manevi) olmaktan ziyade maddî oluşu, dirilen ruhların bedende iken duydukları haz ve elemi aynen tadacaklarını göstermektedir. Bu olay şöyle başlayacaktır:

«Sizden biriniz vefat ettiğinde, sabah ve akşam ona kendi makamı gösterilir; o kimse, ehli cennetten ise, ehl-i cennet makamatından bir makam, ehli nâr'dan ise, cehennemlik hücrelerinden bir karargâh gösterilir ve ona, burası senin durağındır, Kıyamet günü, Allah seni buraya gönderecektir.» (Sahihi Buharî (Kâmil Miras tercümesi) Cilt 4 S: 743 (678 inci hâdis) denilir. Zümer sûresi, mü'minlerin cennete nasıl girdiklerini tasvir eder. Orada ve bu dünyadaki nizama uygun bir hayatın daha ebedî ve mübalağalısına nail olunur. Evvelâ: «Kıyamette mü'minler, cehennemden kurtulduktan sonra cennetle cehennem arasındaki köprüde tevkif olunurlar. Burada, dünyada aralarında bulunan mezalimden birbirine haklarını vererek hesaplaşırlar. Paklandıkları zaman, bunların cennete girmelerine izin verilir.» (Sahihi Buharî (Kâmil Miras tercümesi) Cilt: 7 S: 480 (1085 inci hâdis) (Eski Mısır'ın dinsel inançlarında bu olay mevcuttur.) Orada da mü'minlere «Kirazlar, Muzlar, içkiler ve Huriler» (Vakıa sûresi) ve hattâ «ipekler, gölgeler, yiyecekler, gümüş ve billur...» (Dehr sûresi) la «Pınarlar...» (Hic.r sûresi 45) nasip olacaktır.

Denebilir ki, kızgın çöllerde her şeyden mahrum olanların bir ülkü olarak tasarlayıp peşinden koşabileceği maddî nimetler, ancak cennette gerçekleşecektir. Ve bu nimetler, arzımızın verimli ve mutedil çevrelerinde her zaman görülebilen maddelerdir ki, bunlardan ancak iman eden insanlar, öldükten sonra istifade edeceklerdir, ve bu lütuflara nail olmak için pek büyük emeklere de ihtiyaç yoktur. **«Ümmetimden her kim Allah ü Teala'ya hiçbir şeyi ortak tutmayacak olursa, o kimse cennete gider»** hattâ **«Zina ve sirkat etmiş bir insan dahi olsa.»** (Sahihi Buharı (Kâmil Miras tercümesi) Cilt: 4 S: 330 347 (617 618 inci hâdis)

Müslümanlıkla, sadece insanlar değil, hayvanlar da ahu rette dirilecek ve Tanrı katına çıkacak ve «Boynuzsuz keçi boynuzlu keçiden intikamını» orada alacaktır.

Gerek Kur'an ve gerek hâdis'e dair bütün tefsirlerde ölmezliği ve ahiret hayatını te'yid edici pek çok dinsel ve kutsal işaretlere tesadüf olunur. Denebilir ki; İslâm dini, kendinden evvelki dinlerin şüphe ve tereddütlerini tamamen izale ederek ruh için ölmezliği bir hakikat olarak kabul etmiştir. Toplumsal düzen ve disiplin için bu dünyanın kanun ve yaptırımlarım yeter bulmamış, insanları ve genel olarak bütün canlıları, bu dünyadaki organik ve ruhsal duygularıyla ve bu dünyada korktukları veya peşinden ihtirasla koştukları maddî lezzet ve elemlerle terbiye etmek istemiştir. Bu dirilmeyi sembolik ve mistik anlamlan bakımından başka şekilde yorumlamışlarsa da, onlar burada bizi ilgilendirmezler. Biz bu emirlerin görünen anlamlarını, görünmeyen gerçeklerine tercih etmeyi, pozitif anlayışa daha uygun buluyoruz.

2-Nitekim İslâm feylesofları, bu konuyu, felsefî bir görüşle ve başka tarzda açıklamışlardır. Bunlardan İbni Sina, Eflâtun ve Aristote'nin fikirlerine bağlanmış, ruhu sınıflarken onlardan fazla olarak bir kutsal (mukaddes) ruh kabul etmiştir. Bu ruh, eşyanın realitesine doğrudan doğruya bir nevi araçsız (vasıtasız) sezgi ile temas eder. «Ussal (aklî) ruha mahsus olan mükemmellik kendisinde tümün (küllün) şeklini değil, içinde hissedilen nizamı ve bu tümde yayılmış bulunan iyiliği bir iyilik olarak benimser ve evvelâ, sırf ve yüce ruh töz (cevher) lerinin serisini, daha sonra da göksel cisimlere tâbi ruhları bütün şekil ve kuvvetleriyle bizzat kendisini tümel varlığa benzeterek takip eder ve gerek âlemin imgesine (hayal) uygun olan ussal bir âleme kavuşmuş olur. Bu suretle mutlak güzelliğin, en küçük mükemmelliğin ne olduğunu görür ve onunla birleşir ve bu modelde çalışır; bu yolda koşar, sanki iyiliğin (hayır) tözü imiş gibi bizzat iyilik haline gelir» (F. Palhories Vie et doctrines des philosophes. Cilt: II P: 29.)). Böylece mistisizm'e yol açan İbn-i Sina; aklın, organsız da idrak edebileceğine inanır, ve bunun için çeşitli deliller getirir. Bu suretle insan ruhun tensel (cismanî) olmaktan ziyade tinsel mahiyetini ortaya çıkarmış olur. Bu bakımdan bedenle beraber meydana gelen ruh, bedeni ancak bir araç ve bir âlet olarak kullandığından, beden mahvolmakla ruhun da fenâ bulması icabetmez. Zira, ruhun bedenle olan ilgisi, bir tedbir ve tasarruf ilgisidir. Yoksa, kimyasal bir kaynaşma, uzlaşma veya hulûl ilgisi değildir. Yani ruh, bedene nazaran etkin aktif ve müstakildir. Nihayet Müslüman oluşu, bu büyük Türk feylesofunun da kıyamette, mahşerde ruhların bedenle beraber dirileceklerine inanmasını icab ettirmiştir. Kendisinin ruh hakkında yazmış olduğu bir kasideyi Arapçasından aynen dilimize çevirmeyi faydalı görüyoruz. Bu kaside, hayatının son zamanlarına aittir:

«Ey ceset... Aziz ve kuvvetli olan ruh, sana yüce bir âlemden inmiştir. Herkese görünmekten çekinmeyen ruh, Allah'ı bilenlerin keskin bakışları önünde kapalıdır. Ve sana istemeyerek intikal eden ruh, şimdi edebî bir saadete nail olmadığı için ayrılığından hoşnut değildir.»

«Evvelce ruh, cesede girmek istemedi. Fakat, cesetle birleştikten sonra hoşnutluğunu arza mecbur oldu. Ruhun o birleşmeğe tenezzül etmediği cesetten ayrılmayı istemesine bakılırsa, vaktiyle kendisinden uzaklaşmak istemediği ilk kaynaktaki komşusu ile olan sözleşimini (mukavele, misak) unuttuğu anlaşılıyor. Ruh, cesetle olan bağlılık ve alışkanlığı dolayısıyla kalp ve hayvansal ruhu da kendi egemenliğine bağladı. Yani tedbir yönünden kalp'de, tasarruf yönün den bedende hükmünü yürütmeğe başladı. Bununla beraber,, ruh, ebedî yurdundaki komşusu ile yaptığı sözleşimi hatırladıkça, göz yaşı döker. Buna sebep ise, ezelî ve ebedî yurdu, ziyarete engel olan tensel kusurlarla karşılaşmasıdır. Hapsedildiği yerden kurtulan ruh ise, terk ettiği cesedin kesin bir surette çürümesi önünde hasretle terennüm eder. Bununla beraber, ruh, uzun zaman kendisi ile beraber vakit geçirdiği bir arkadaştan ayrılırken hiçbir kardeşlik kaidesine riayet etmedi. Fakat madde gözünün görmeğe engel olduğu lâhutî âlemlerin sırlarını öğrendikçe, sevincinden teganniye başladı. Ruh, cisim içinde kazandığı bilim fazileti sayesinde arzusuna nail oldu. Zira bilim, ruh gibi bilgin olanları da yüce mertebelere yükseltir. Ruhun yüce bir âlemden beden hapishanesine düşmesinin sebebi nedir? Bu, herhalde tanrısal esrar ve iradeyi bilmek için değildir. Zira, insan aklı, bunu idrak edemez. Eğer ruhun bedene inmesi, ilk ve ebedî yurdundaki varlık bilim ontologie sırlarını (serairi ledünniye) duyumları ile idrakten ve bir gizli âlemin varlığına inanmaktan ibaret ise, bunun husule gelmesine imkân yoktur. Ne yazık ki; ruh, ezelî takdir merhalesinde o kadar ileri gitmiştir ki, artık cismanî âleme veda etmek zaruretindedir* Ruh, bedende ne kadar uzun zaman misafir olursa olsun bir lahzada yanıp sönen bir şimşek gibi yok olmağa mahkûmdur.»

Görülüyor ki; bu düşünceler, ehli sünnet inançlarındaki ikiciliğe dualisme uygundur. Halbuki İbnî Sina, başlangıçta bu kadar dinsel doktrinlerin nüfuzuna mağlûp görünmüyordu. İhtimal maruz kaldığı hayatsal sıkıntılar, onu böyle bir ihtidaya mazhar kılmıştır.

3-Gazali de Pantheisme'e bağlı bir ikici Dualiste'dir; Bedenden ayrı bir ruhun varlığına inanır. Zira, o ruhu, soyut (mücerret) bir töz sayar. Ruh, bedenden ayrıldıktan sonra değişir ve çoğalır; ve bu suretle baki kalır Mahşerde ruhun mutlaka eski bedeniyle değil, fakat herhangi bir bedenle mutlaka zuhur edeceğini kabul eder, «öteki dünyada en yüksek yeri tutan yaratıklar, Allah'ı en yüksek aşk ile sevenlerdir; öteki hayata girmek demek, Allah'ın katında ilerlemek ve ona tesadüf saadetini hissetmek demektir.» (F. Palhories Vie et doctrines des grandes philosphes. Cilt II, P: 39.).

4-Fahrettiini Razi, ruhun bedenden ayrı bir duyarlık ilkesi olarak kabul ettiğinden, ruh bedenle beraber yaratılmıştır, fakat bedenden sonra da devam eder kanaatindedir. Ona göre: cismanî hazlara bağlı olanlar öldükten sonra, cisme ait şeylerden uzak kalacakları için, çok acı elemlere maruz kalacaklardır. Mükâfat ve mücazat gibi ruhsal bir yaptırımın (kuvve-i müeyyide) lüzumunu ileri sürerek ahiret hayatına iman eder. Bu iman, âdeta Hristiyanlığın tanrısal inayet Grace doktrinine benzer. Yani ölmezlik, tanrısal bir bilgelik (hikmet) ve

inayetin ürünü (mahsul) dür. Zira, maddenin mutlak surette yok olacağı ispat edilemiyeceği gibi, ahiret hayatı hakkında Müslümanlığın kuvvetli va'dini de red etmemize imkân yoktur.

5-İbnürrüşd'e gelince: Bu zat XIII üncü yüzyıl iskolastikleri üzerine önemli etkiler (tesir) yapmıştır. Arıstote'yu benimseyerek insanın evnensel (âlemşümul) ruha iştirak ettiğini, fakat kişisel ruhun mahva mahkûm olduğunu okuttu. İnsanlıkta genel akıldan başka devam edebilen hiçbir şeyin varlığına inanmadı. **(Renan Averroes et l'Averroisme. P: 103 107.).** Ölüm, tamamen varlıklarla üremesine benzer. O, gücün edime geçişidir. Mademki bütün varlıklar doğmuşlardır, öyle ise, bizzat bir güç halinde mahvi, fesadı ve ölümü taşırlar (F. Palhories (ayni eser) Cilt: II, P: 49.).

6-Farabî de Aristote'yi, mistisizm ve müslümanlıkla uzlaştıran bir ölmezliği müdafaa etmiştir. Yani o, ruhun ebediliğini kabul etmiştir. İnsan ancak etkin aklın etkisini almağa istidatlı ve yüksek seviyyeye malik olduğu takdirde yüce iyiliğe (Hayrei âlâ) yaklaşabilir. Hattâ vasıtasız Peygamber bile olabilir. Ona göre insan öldükten sonra daha mükemmel bir bilgiye nail olacaktır.

7-Hemen bütün İslâm mutasavvıfları, herşeyden evvel İslâmî kayıtlara bağlıdırlar. Bununla beraber insanın «Ot gibi bitip ot gibi yittiğini» müdafaa edenler de vardır. Zira; İslâm mezheplerinin, firkalarının yetmiş ikiye çıktığı görülmektedir. **(Şehristanî Elmilelü vennihal.).** Fakat İslam mutasavvıfları, varlığın birliği ilkesine, yani, tanrısal varlığın ebediyyeti ilkesine dayandıkları için, onlara göre nihayet baki olan Allah'tır. Yoksa her Şey fanidir. Kur'an'da bu konuya dair pek çok âyet vardır; ve Müslümanların mezar taşlarında görülen (Hüvelbaki) cümlesi bunu ifade eder. Bir dine sıkı sıkıya bağlı olmak ve devrin taassubu, bu çeşit konularda en gerçek inancı açığa vurmaya engel olduğu gibi bu konuları pozitif ve nesnel objektif olarak incelemeğe de engeldir.

Sh:23-76

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Üstün ruh olayları ve bunların ölmezlikle ilgisi

a — ölümden sonra hayat inancında:

1— Bu dünyadaki mahrumiyetlerimizi tazmin eden bir âleme kavuşmak;

2— Bu dünyadaki haksızlıkların cezasını veren bir yüce yargıcın adaletini görmek;

3— Bu dünyadaki ülküleri ebedî olarak gerçeklendirmiş olan tanrısal bir âlemin bolluk ve nimetlerine nail olmak;

4— Bizzat Tanrıya ve Tanrının kutsal büyüklüğüne ve mübarek zenginliğine kavuşmak;

gibi bir takım menfaatler saklı olduğu gibi, yaşayanlara iyilik veya fenalık yapmak gibi şeytansal ve tinsel bir kuvvet haline gelmek veya bu hale gelenlerden faydalanmak nevrinden gayeler de saklıdır. Bu inancı kimin, nasıl icadettiğini, insan zihninin böyle bir konuyu hangi kaynağın ilhamiyle elde ettiğini keşfetmek güçtür. Muhakkak olan şudur ki, bu düşünceler ortaklaşa tasarımlara (tasavvur) dahildir; Bu tasarımlar, daha çok rahip, sihirbaz ve kâhin gibi bir takım mistik kişilerin san'atı ve bunlara bağlı olan toplulukların tinsel (manevî) birliklerini devam ettiren bir disiplin vasıtasıdır.

Başlangıçta mistik zekâ ve imgelemin (muhayyele) olduğu kadar da toplumsal düzenin ve tutkuların zaruri olarak devam ettirdiği bu inançlar, ihtiva ettikleri efsanelerle bazan bir şiir etkisi yapmış ve bazan da korkutan veya özlenen bir özellik göstermiştir. Her şeyden evvel bunu bilmek lâzımdır ki, genel olarak mistik insanlarda marazı bir ruh bünyesi vardır. (Dr. Marie — Mysticisme et falie) Birçok akıl ve ruh hastalıkları mütehassısları ve bilhassa Pierre Jenet ve dahs çok evvel Charbonnier (Charbonnier — Maladie des mystiques, P; 5.) hasta olmayan hiçbir mistik adama rastlamadığını söylemektedir. Görres (Görres — Mystique,) bir çok delilerin dinsel hezeyanla ve sanrı hallucination'larına dair çeşitli misaller verir. Bu nevi kişiliklere hayran olanların da az çok farkla bu çeşit hastalıklara tutulmuş olduğu anlaşılmaktadır. (Görres — Ayni eser. P: 159, 170 177.) Bu mistik sanrıların belli bir kültür ve yaşa da ihtiyacı yoktur. Bazan pek küçük yaşlarda bile böyle ruh hallerine rastlanabilir. (Abbé Ribet — La mystiques divine, T: II, P: 38) Bu da bir nevi kişilerin topluluk üzerindeki etkisini arttırır; ve topluluğun imanını kuvvetlendirir. Hâlbuki esas itibariyle bunlar aklî bir soysuzlaşma degeneressence mantale'nın işaretidir ki, Dr. Dupain bunları debiles'ler sınıfın» kor. (Dr. Dupain — Etudes sur la delire religieux, P: 64,)

Mistiklerde marazı bir kibirlenme megalomanie ve övünme vardır ki, kendilerine muhatap olabilenler, bu âlemin günahlıları değil, belki Tanrı ve tanrısal âlemin mübarek ve kutsal kişileridir. Bu kişiler, melek, cin, şey tan ve yüce ruhları teşkil eder. Ve diğer bir âlemle ahiret düşüncesinde, bu büyüklük ve kibir duygusunun çok önemli rolü vardır.

Paul Louis de Biois, mistiklerden birçoğunun **«Kutsalların modellerine ve tanrısal sırlarına malik olanlara inandıklarını, göksel ilhamlar temennisinde bulunduklarını ve böyle ilhamlara mazhar olduklarına emin bulunduklarını, kendilerinin ulaştıklarını zannettikleri çok yüksek kutsallık derecelerinden uzakta bulunanları inandırmak için mucizeler yapmak istediklerini»** anlatır. (Paul _ Louis de Blois, La direction des âmes religieus.)

Bu derecelere ve ilhamlara mazhar olmak için hattâ ilkel topluluklardaki rahiplerin bile son derece pehrize ve oruca riayet ettikleri görülmektedir ki, bunlar bir takım zihni –uyarım– excitation mantale'lara ve hattâ sanrılara sebep olur. E. Veron, ilkel topluluklardan « Keebets'ler veya Abipanes'lerin büyücüleri diyor, her çeşit hastalıkları iyileştirmek, hastalıkla cezalandırmak, ölümü getirmek, geleceği keşfetmek, büyük aralıklarla cereyan eden olayları açıklamak, yağmur veya dolu yağdırmak, fırtına getirmek, ölülerin gölgelerini (ruhlarını) çağırmak, kaplan şekline girmek, en zehirli yılanlarla tehlikesizce oynamak... v.s. bütün bu kudretleri kazanmak için kullandıkları vasıta, günlerce bir göl kenarındaki yaşlı bir söğüdün altında oturup ruhları serbest ve hafif bir hâl alıncaya kadar ve geleceği delinceye kadar aç kalmaktır. » (E. Veron — Histoire naturelle des réligions. T: I, P: 98,)

Gerek Hindistan'da ve gerek Afrika ilkelerinde ve eski Yunanda ki Delphes tapınağının kâhin kadınlarında hep aynı açlık ve oruçla kendilerini terbiye ettikleri görülür. Bu haller, mistik temayüllerin doğurduğu o çeşit neticelerdir ki, bu temayüllerin doğmasına sebep olan bir riyazet değil belki esasen bu marazı bünyeye mâlik olanlar bu riyazeti yapmak ıstırarında bulunanlardır. Bu çeşit oruçlar ve inzivalar, bu marazı bünyelerin büsbütün derin ve müzmin bir hezeyan ve sanrıya tutulmalarını temin eder. Hind'in kutsal kitapları dört ay havadan başka bir besin almayan ve sadece on iki günde bir pek fakirane şeyler yiyen azizin, nihayet tanrıyı kendi müfekkiresinde kucaklayabileceğinden bahsederler. (Bagavata Purana — Chapitre IV.) Normal bir bünyenin ise, bu şiddetli perhize dayanamıyacağı ve dayansa bile kendisinde birçok ruhsal karışıklıkların doğacağı muhakkaktır.

Bu mertebeye ulaşmak için doğu ve batı mutasavvıfları da masivayı terketmek suretiyle tanrısal ahlakı benimsemek yolunu tutarlar. Bunlarda az yemek, az uyumak ve insanlardan uzaklaşmak bu kutsallık mertebelerine ulaşmanın esaslı bir şartı görünür.

Bu işte en fazla ileri giden, hattâ kendine mensup olanları bile unutandır: **«İsa, halka henüz söylemekte iken, işte anası ve kardeşleri onunla söyleşmek isteyerek dışarda durdular; ve biri İsa'ya dedi: işte anan ve kardeşlerin seninle söyleşmek isteyerek dışarda duruyorlar... Fakat İsa, cevap verip kendisine söyleyene dedi: Benim anam kimdir? Ve kardeşlerim kimdir? Ve altı şakirtlerine doğru uzanıp dedi, işte benim anam ve kardeşlerim. Çünkü; göklerde olan babamın iradesini kim yaparsa, benim kardeşim, kız kardeşim ve anam o dur.»** (Ahdı Cedid. Saint Matta XII. 47, 50.)

Bir çok büyük mutasavvıfların biyografilerine dair olan yazılarda, bu kişilerin çeşitli alıştırmalardan sonra, nihayet anormal bir imgelem genişliğiyle tinsel bir âlem yarattıkları görülür. Kendine telkin auto-suggestion, âdeta ferdi ipnotize eder. Bu suretle bir takım sesler işitmeye ve imgeler görmeye başlar. Bu gibilerin bazısı korkutur ve tâciz eder; bazısı ise, rahmani veya şehvani olur. Nitekim «Mısır Hıristiyanlarının münzevileri de. Saint-Paul ve Saint-Antoine gibi cinli perili bir takım tanrısal tecelliler zannettikleri fantastik imgeler görürlerdi.» (Alfred Maury — Le soraeil et les reves, P: 65.) Bu çeşit görüm hikâyelerinin olağanüstülerine dair misalleri, H. D. Schufeert'in eserinde ve daha diğer eserlerde bolca bulmak mümkündür. (H. D. Schubert — Les terres dans Tuniveres.)

Bu görümlerin bazısı da rüyalardır. Bunların işittikleri imgesel sözler, kendi hezeyanları olduğu halde farkında olamazlar. Hattâ bu çeşit deliler, kendi sanrılarının gerçekliğinden de şüphe etmezler; kendilerinde özel bir mantık ve irade başlar. Bunlarda bir nevi kişilik bölünmesi veya ikiliği dedoublement vardır. Mucizelerin iç yüzü de bu bakımdan bir takım ruhsal sanrılardan başka bir şey değildir (Carre de Montgeson —La vèrité des miracles T: II.).

İmğesel görümler vision imaginere'de bu adamların ruhları ve kişilikleri tamamıyla değişir (Ribot — Mistique T: J.) ve bunu görenler, büyük ve göksel bir etkinin bu insanları yücelttiğini veya gizli ve kutsal ruhların bu adamlarla münasebet halinde bulunduğunu zannederler. Bütün büyücüler ve üfürükçülerle dervişlerin ve pek çok şeyhlerin sar'a gibi hastalıklarla illetli oldukları, bunların bir takım duyumsal ve organsal sanrı ve hezeyanlar içinde olduğu söz götürmez bir hakikattir. (Bodin — De la demononıanie des sorciers, 1682.)

Ölmezlik inancının doğmasında bu kişilerin telkin ve ilhamları büyük rol oynamıştır ve bunu inkâra imkân yoktur. Zira; Ölmezlik fikri, her şeyden ziyade dinin ve din adamlarının ileri sürdüğü bir harika ve dünyadaki nizamı korumak ve yaratmak bakımından mistik bir yaptırmadan başka bir şey değildir.

b — ölmezlik inancını bir de Metapsychique olaylarda aramak lâzımdır. Zira, eğer hakikatte ispritizma ve buna benzer faaliyetlerle davet edilen kuvvetler, denildiği gibi ölmüşlerin ruhu ise, beden mahvolduktan sonra bunların varlıklarını devam ettirdiklerini kabul etmek mecburiyeti Vardır. Fakat bu husustaki çalışmaların verdiği neticelerde böyle bir inancı kuvvetlendirecek kadar pozitif bir değer kazanmamıştır. Uzun zamandan beri İngiltere'de kurulmuş olan **Socity for Psychical Research** de ve diğer mühim bilim merkezlerinde görülen bu çeşit kuramlarda **Geley, Floumoy, Crookes, Richet, Lodge, Crowford** ve sarire gibi tanınmış kişiler, bu konu üzerinde derin araştırmalarda bulunmuşlardır; genel olarak üzerinde birleşilen hakikat, tabiatüstü bir olayın yokluğudur.

Metapsychique olaylar iki zümreye ayrılırlar: Bunların bir kısmı ruhsal olanlardır; kişiliğin çoğalması, telepathie» metagnomie, kehanet predication, harika göstermek prophetie, television, önceden haber vermek premonition, eros correspondance gibi haller.

Diğeri de reincarnation, hareketler, birdenbire atılmalar -raps, eşyanın yer değiştirmesi iz bırakmalar empreintes, dokunmadan eşyayı kaldırmalar levîtations» ektoplazmadan meydana gelen teşekküller, ses ve gürültü çıkarmak, maddeleşme meterialisation, cansız maddelerle uzaktan etkiler yapmak, teleplastique yani uzaktan maddeleşme... gibi fiziksel olaylardır. Bunların bir kısmı bir diğerini tamamlar veya birbirine irca olunabilir ki, hepsi medyumluğun ruhsal ve fiziksel iki veçhesini teşkil eder.

İspiritizma peygamberlerinden **Alain Kardek,** insan ruhunun görünebilir ve hattâ tutulabilir bir hâle gelebileceğini iddia eder: bu hâle gelen şeyin gerçekten insan ruhu mu, yoksa bu çeşit denemeleri yapanlardan intişar eden fiziksel kuvvet mi olduğunu bilmiyoruz. Bu konu ile ciddiyetle uğraşanların bir kısmı deneyler esnasında bilinçli veya bilinçsiz hileleri redder ve ispritizma oturumlarında görülen olayların pek yükselmiş bir zihin seviyesini değil belki ancak medyumun ve deneyde hazır bulunanların ruhsal seviyelerini gösterdiğini iddia ederler: Ve bunları şahıslandırılmış rü'ya tipinden bir olay sayarlar; hattâ medyum organizmasındaki biopsychique kuvvetlerin bugüne kadar bilinmeyen bir şekil değiştirmesi olarak kabul ederler. (Dr. Albert de Schrenck Notzing, Les phenommes psychiques de la mediumnite.)

Diğer bir bilgin de Bergson'un algı (idrâk) ve bellek (hâfıza) kuramıyla bağıntıcıların relativiste zaman ve uzay telâkkisinden faydalanarak ispritizmacıların bilgi ötesi mstagnomique olaylarım açıklamaya çalışır. Fakat bunlar, ölümden sonra devam eden bir şeyin varlığım ispat edemezler.

Bu zat, ancak **«İnsanın ikinci bir kopyesi olan, fakat kendini ortaya çıkaran ruhun cesetlenmesi haricinde vukua gelebilecek hiçbir hareket yapmıyan belleğin arta kalışını ispat eder.»** (Réné Sııdre, İntroduction a la nıetapsychique humaine)

Genel olarak Alman bilginleri, bu olayların tam kontroluna imkân olmadığına ve kontrol ne kadar ciddileşirse, neticesinin o kadar şüpheli bir hal aldığına emindirler. Bunlardan Max Dessoire'a göre, Parapsychologique, yani Metapsychologique olaylara dair kuramlar, orta çağ büyüsünün modern bir karikatürüdür; ve bugüne kadar da medyumluğun fiziksel olayları, bilim bakımından ispat edilmiş değildir. Bu zatın idaresinde neşredilmiş olan Occultisme ansiklopedisinin üçüncü cildi, medyumlarda görülen üstün ruh hâllerini suprasychique, az çok derin bir şahsiyet karışıklığının görüntüsü olarak kabul eder.

Danville, bu çeşit olaylardan görülebilenlerinin, metapsychique bir olay olduğuna inandıracak mahiyette olmadığını iddia eder Ona göre: bu olayların gösterdiği zamanda baş vurulan hileler keşfedilmediği takdirde görünen şeylerin metapsychique olduğu ilân edilmektedir. Zira; esasen bu deneyler esnasında maddî kontrolü sağlamak için alman tedbirler bazan yetersizdirler; ve bazan da dalgınlık,, tutku, telkin, esrarlı konuların çekimi gibi şeyler, iyi niyetli insanların ruhunda bile gerçek yanılsamaları illusions vücude getirirler. (G. Denville, Le mystrere psychique. P: 43, 70.) Daha çok evvel Tylore da ruh taklidi yaparak insanları aldatmanın pek eskiden beri mevcut olduğunu bir takım dinsel törenlerde bu hileleri sâf insanlar üzerinde yapmış olduğu şaşırtıcı etkileri anlatmıştı.

Grasset de, ruhların cesetlenmesini hazırlayan sahnelerdeki hilelere dair orijinal misaller vermiştir; ve bunların marazî haller olduğuna inanmıştır. (Grossée — Occultisme, P: 68.) Bu zat: **«Gerek barbar ve gerek medenî kavimlerde şeytansal tasarrufları tasvir etmekte bir fayda yoktur. Zira; bunlar da, vahşilerde gördüklerimizi devam ettirmekten başka bir şey yapmamışlardır. Yani insan zihni, bu nevi konularda aynı vehim ve sinir çöküntüleri içindedir.»** diyor (Tylore — La civilisation primitive. T: II P: 175 ve T: I P: 173.) Hattâ bunlardan uğramışlar possedees'la çarpışmış demoniaqueslar ve mistiklerin bir takım hasta ve zavallı ruhlar olduğu artık müspet bilgiler arasına girmiştir. (Moreau de Tours — Psychologie Morbide. P: 221.)

Zaten Maxvelle (Maxwelle — Les Phenomenes psychiques.) ispiritizma için: **«Bir bilim değil, bir dindir. Bu henüz iyi bilinmiyen olayların sistematik bir açıklanmasıdır. Fakat bu, olayların basit bir tasdiki değil.»** demektedir. En yeni araştırmalarda henüz bu konuda bedenden müstakil veya bedenden ayrılabilir ve ölmez bir ruhun varlığına bilim yoluyla insanlığı inandıracak bir sonuç elde etmiş değildir.

1902 yılından 1923 yılına kadar bir medyum üzerinde incelemeler yapmış olan Cormillier'in şu fikirleri ise eski astroloji inançlarından daha ileri bir görüşü ihtiva etmez: «İlkellerden beri mevcut olan bu metapschique olaylar, o çeşitten zihin faaliyetleridir ki, insel topluluklar evriminin yıldızlar plânına bağlı olduğuna delâlet eder. Medyumların, olayları vukularından evvel söylemeleri yani, kerametleri, ruhlarının bedenlerinden ayrıldığı vakit bizzat gördükleri imğelerdir. Onlar, yıldızlara mensup zekâlar tarafından tasavvur edilmiş olan plânları keşfederler. Zira; bu plân, insel toplulukların evrimini tâyin etmek hususunda değişmez, bir mahiyete maliktir. Eğer bu evrim mukadder bir mahiyte malik değilse, gerçeklenmesi imkânsızdır. Aksi halde gerçeklenecek ve vaktinden evvel bilinebilecektir. (P. E. Cornillier — La prediction a l'avenire.) Bununla beraber Dr. A. S. Notzing'in eserinde de, diğer bazılarında olduğu gibi bu olayların gerçekleşeceğine şahadet edenler mevcuttur (Dr. Albert S. Notzing — les phenomaines psychıques de la mediumnite. P: 222 229.)

Ölmezlik inancını yeniden yar atmaya ve kuvvetlendirmeye elverişli olan bu metapsychique olaylara dair incelemelerin kıymeti ne olursa olsun, henüz insan bilgisinin sınırları haricinde kalan meseleler çoktur. Daha çok evvel Laplace: **«Biz tabiatın tekmil ajanlarını ve bunların çeşitli tarzda yapmış oldukları eylem action'leri bilmekten uzağız. Bilgimizin bugünkü haliyle açıklamaya imkân bulamadığımız olayları inkâr etmek pek de bilgece (hâkimane) bir hareket değildir»** demişti (Laplace — Theorie des probabilite, T: I, liv: II, chap. V.) Bunun için olacaktır ki, Ridbet, **«Bazı mihaniki ve ruhsal olaylar, kendilerini âdeta zeki ve bilinemez bir takım kuvvetlere borçluymuşuz gibi görünürler»** demektedir.

* *

Bu fikirlere biz de iştirâk ediyoruz ve inanmak istiyoruz ki, enerjiyi koruyan veya enerjiyi bir halden diğer bir hâle sokan termodinamik ilkeleri, adına ruh dediğimiz tinsel enerji için de bir hakikat olsun ve Descartces'in anladığı gibi kapalı ve bu yüzden de ihtimal sonlu olan bir tabiatteki her şey, ebedî olarak varlığını devam ettirsin. Yalnız din yolu ile kazandığımız iman, zaman zaman sarsılabilir. Tanrısal bilgelik ve gücü, zihni kandırmayan mistik ve dogmatik emirlerden değil, pozitif bilimlerden çıkarmak, bu çetin konunun gerçeklik veya yanlışlığına dair kesin bir bilgi elde etmemize de hizmet eder. Biz ancak bütün varlığın ilk neden'i olarak inandığımız bir Allah'ın ebediyetine inanıyor ve onun insan ruhlarını da ölmez

bir hâle getirebileceğini kabul ediyoruz. Fakat böyle bir ölmezliğin varlık veya yokluğunda bilinemezci agnostique kalıyoruz Zira; ölmezliğe inanmayı sağlayan nedenler; din tarihlerinde, insanın bu ölmezliği az veya çok müphem olarak tasavvur edilmiş bulunan başka bir hâle doğru bir çekim i cazibe hisetmesi ve

a — Saadet iştahının, kusurlu bir yaratık olan insanı başka bir âleme yöneltmiş olması,

b — Metapsychique hallerin ölmezliği ispat değilse de, ciddî bir olasılığı ilham etmesi, (Th. Mainge — İmmortalité, entretiens sur la problem de la survivance.)

c — Ahlâkın, bu toprakta geçen ömrün bir gaye olmadığını öğretmesi ve nihayet, zihnin kendi işlemleriyle kurulmuş olan maddesizliği,

d — Son olarak bütün metafizik delillerden ibarettir ki, bunların hepsi birbiriyle çelişik ve karışık düşüncelerle inanç ve iman sınırlarını geçmeyen telkinlerden başka bir şey değildirler.

Bu inançların bir ucu da kişisel tutkularla toplumsal ülkülere dayandığı inkâr edilemez.

Şüphesiz ki her zihin, böyle bir ebediyet özlemindedir.

Yok, olma korkusu böyle bir ümitte kuvvet ve tesellisini bulmaktadır.

Esasen Metapsychique olayların gerçek mahiyetini pozitif olarak bilmediğimizden ruhların nasıl olup da yasayanların emri altına girdiğini açıklamak güçtür.

Onlar, dirilerle daima münasebet halinde midirler?

Muhtelif yerde ve ayni saatte çağırılan bir tek ruh, her çağırılan yerde görünüyor mu?

Görünmüyorsa neden bunlardan birini tercih ediyor?

Görünüyorsa, bir tek fâniye ait olan ruh nasıl olup ta bir kaç yerde tecelli edebiliyor?

Neden yalnız medyum denilen ve ekseriya akıl veya sinirlerinden sakat olan insanlara görünüyorlar da normal insanlarla temas etmiyorlar?

Neden sorulara cevap verme zorunda kalıyorlar?

Her şeyin evvel ve ahırını saydam (şeffaf) olarak görüyorlarsa, neden her sorulana doğru cevap vermiyorlar?

Ve bu madde kalıbından sıyrılmış olan tinsel varlıklar, neden tekrar cesetlenebiliyor?

Görülebilir bir hâl alıyor?

Bu tutulabilir ve görülebilir hale gelmelerini sağlayan unsuru, kendi bünyelerinden mi, yoksa, dışardan mı elde ediyorlar?

Maddeden kurtulmuş *ve* maddeden ayrı bir ruh varsa, maddede hapsedilmiş olan ruhtan daha hür ve daha saf olması icabetmez mi?

Bütün iddialar ve inançlarda bu noktada temerküz ettiği halde, nasıl oluyor da onlar, isabetsiz fikirler ve haberler veriyor ve tekrar maddeleşmeye özeniyorlar, ve medyum denilen bir hastanın emriyle, davetiyle derhal masa başına koşup geliyorlar?

> **Tanrısına kavuşan ruhun fâniler arasına karışmak hususundaki za'fına akıl erdirmek güçtür; ve bu göründüğü ve geldiği iddia edilen varlığın ölmüş insan ruhları olduğu nu ispat etmek hususundaki deliller çok zayıftır. Kâinat hakkında bilgimiz kadar da hayat ve beyin halikındaki bilgimizin çok noksan oluşu yüzünden, sebeplerini bilmediğimiz olayları tabiat üstü kuvvet ve varlıklara isnad etmekteyiz; ve bu ilkel insanın olduğu kadar da medenî insanın za'fidir. Temenni edelim ki tanrısal takdir, insanoğlunun, her bilmediğini bilim yoluyla ispat edebilecek kadar zekâ ve idrâkine kuvvet ve kabiliyet versin.**

Nihayet, ölüm ruhla bedeni ayırıyorsa, nasıl oluyor da bu töz (cevher) te birleşiyor veyahut ruh bedensiz varlığına devam edebiliyor?

Tanrı bilimciler, «Tanrı için hiç bir şeyin olmazlığını» kabul edemeyiz derler; bunu, Tanrının tümel gücüyle açıklamaya çalışırlar. Oysa ki, Ölmezlik özlemi, Tanrının değil, bizlerin, yani fâni olan insanın rüyasıdır. Bunun gerçekleşmesini biz istiyoruz. Tanrının, kendi isteklerimize uygun bir hayat ve tabiat kanunu yaratmış olduğunu ve yaratacağını kabul edebileceğimize yardım eden hiçbir bilimsel ve akla uygun delil yoktur, ölmezlik, insanoğlunun bir taraftan ölümden nefretini, diğer taraftan da sonsuz bir surette yaşama tutkusunu ifade eden bir inançtır. Bu inancı yaratan etkenlerden biri de, insanın kendisini bütün diğer yaratıklardan üstün ve seçkin bir varlık saymasından doğan gururdur. Plin, «Bu aynı övünme, diyor, belleğimizi (hafıza) ebedileştirmeye sevkeder ve bize, mezarın ötesinde başka bir hayatın yalanlarını tahayyül ettirir.» (Plin, Histoire naturelle. VII. 56)

Sh:103-114

SONUÇ YERİNE

İnsanın bu sonsuz evrendeki değer ve yeri düşünülecek olursa, bu gururun ve övünmenin ne kadar gülünç olduğunu anlamakta güçlük çekilmez. Ruh hastalıklarının işaretlerinden biri de, olamayacak şeyleri istemektir. Aristote'nun dediği gibi, ölmezlik isteği de, olamayacak bir şeyi istemek demektir, İnsanın doğuşunu sağlayan nedenler kadar da ölümünü hazırlayan nedenler zorunludur ve hiçbiri bizim dileklerimize göre meydana gelmiş değildir. Doğmak, Dante'nin deyimile «ölüm koşusuna» katılmak demektir (Dante, Divine Comedie, Purgatoire, XXX. III.) ölmek, hayat saatinin durması, bilincin sona ermesi ve organsal enerjinin dönüşmesi (istihale) demektir. Ruhun ölmezliğini kabul etmek için, kırılan zenbereği onaran veya saati yeniden kuran bir sanatçıya (Tanrı'ya) ihtiyaç vardır. İnsan imğelemi (muhayyele) bu sanatçıyı yaratmakta güçlük çekmemiştir. Çünkü, fânilik, düşünen, duygulanan, bilen ve isteyen bir varlığın mahiyet ve tutkularına aykırı bir olaydır. Organsal enerji ise, tabiatın evrensel enerjisi içine ışın olarak, ısı olarak, ses, renk, hareket ve kuvvet olarak karışacaktır. Bunu bildiğimiz halde, bu kuvvetin, bilincini, irade ve hürriyetini bu dünyadaki niteliklerile bozulmamış bir benlikte devam ettirip ettirmeyeceğini belirtecek hiçbir müsbet işarete malik değiliz. Esasen o kadar çok özlediğimiz ölmezliğin insan için bir saadet mi yoksa bir felâket mi olduğu meselesi de ayrıca düşünülebilir. Bir saadetse, bunun bir takım şartlara bağlanması gerektir. Bu âlemde kavuşamadığımız nimetleri tatmak gibi, bedenin her çeşit zevk ve lezzetleri kendisile beraber diğer bir takım isteklerimiz gerçeklenmedikçe bu ölmezliğin bir değeri yoktur. Ölmezliği, ruhun ve bedenin gittikçe sağlık ve kuvveti azalmış olan uzun bir ömür gibi tasarlamakta ise, hiçbir saadet yoktur. Böyle bir ölmezlik cezadır, işkencedir. Ölmezliğin lehinde olanlar, bu ebediliği, dünyada kandırılmamış istek ve tutkuları

kandıran ve bu âlemde uğradığımız haksızlıkların ve mahrumiyetlerin acısını çıkaracak olan bir âleme kavuşma vâadile süslerler.

Denebilir ki, böyle anlaşılmış olan bir ölmezliğin ahlâk bakımından yüceltilecek bir değeri yoktur. Bu âdeta açlıklarımızı, öç alma arzularımızı, kinlerimizi ölümden sonraki bir âleme, bir zaman sonsuzluğuna kadar götürmek demektir. Dünyada kazandığımız mükâfatların daha zenginine, dünyadaki nefretlerimizin, düşmanlıklarımızın daha şiddetlisine kavuşmak için böyle bir âlemin, zalim olduğu kadar da affetmiyen cömert adaletine sığınmak demektir. Bu inanç, biraz da insanın kendisini, bütün diğer insanlardan ve yaratıklardan üstün ve her çeşit nimetlere olduğu kadar da Tanrı katına lâyık bir varlık zannetmesinden doğmaktadır. Bu bencilik, dünyaya sığmayan insanoğlunun, dünya ötesi bir âlemde yayılmak için duyduğu sonsuz tutkusunun bir işaretidir. Bu tutkuda, Tanrıyı da kendi amaçlarına hizmet ettirmek isteği gibi küstah bir dâva da saklıdır.

Anlaşılıyor ki, ölmezlik inancında, sonsuz bir surette hayatı sevmek, yaşamaya kanamamak gibi insanın âcizliğini olduğu kadar da kuvvetini yaratan duygular vardır. Öyle zannediyoruz ki, bu inancın en değerli ve verimli tarafı da budur. Bu duygu sayesindedir ki insan, kendisini ebedileştirecek olan büyük işleri başarmak, büyük ve yüce ülküleri gerçekleştirmek gücünü kazanır; kendisini düşürecek ve küçültecek olan adiliklerden korunabilir. **Bu âlemden kendimizle beraber götürebileceğimiz hiç bir servet ve nimet yoktur. Fakat bu âleme bırakabileceğimiz şeyler çoktur.** Biz ancak insanlığa miras bırakabileceğimiz eserlerin, işlerin, fikirlerin ve hizmetlerin büyüklüğüyle övünebilir ve bunlara verdirebildiğimiz değerlerin unutulmazlığı nisbetinde ebedî oluruz. Hayat sevincini tadabilmek, hayatı sevebilmek ve sevdirebilmek için, ölümün ötesinde ne korkulacak, ne de özlenecek bir şeylerin var olup olmadığını düşünmemek lâzımdır. Yoksa din ve geleneğin yarattığı ölmezlik inancının boşluğu hakkındaki en kuvvetli delil, Anaximeme'in deyimiyle ÖLÜM'dür. (L. Bourdeau, le probleme de la mort, 1904.)

Yaşadığımız dünyadan daha yetkin (mükemmel) ve daha iyi bir âlemi, ölümden sonraki bir karanlıkta araştırıp durmaktansa, her türlü haz ve elemlerimizin kaynağı olan bu dünyayı, o aradığımız ve rüyasını gördüğümüz âlem haline getirmek için çalışmaktan daha doğru ve yüce bir ödevimiz yoktur. Umutsuzluğa kapılmadan, bu dünyaya istemek için değil, vermek için geldiğimizi anlayarak elimizden geleni esirgememek, ölmezliğin birinci şartıdır. Ancak insanlığa yaptığımız hizmet nisbetinde ebedileşiriz. **Fazilet, sevgi, bilgi ve şefkatle süslü bir kalbin insan hayatını kolaylaştıran ve ıstıraplarını azaltan fikir ve eser yaratıcılarının ölmezliğine inanalım. Bir fâninin en büyük mükâfatı, ölümden sonraki bir âlemde değil, şu içinde doğup büyüdüğümüz, yaşayıp öldüğümüz âlemde saklıdır.**

Seviniz, acıyınız, öğreniniz ve öğretiniz.. İnsanlığı kendilerine minnettar eden ebedîlerin yolunu tutunuz., ölmezliğin kutsal saadetine giden yolun dikenli ve yokuşlu oluşundan korkmayınız; ölmezlik umduklarımıza kavuşmakta değil. İnsanlığa ve insanlara beklediklerini sunabilmekte saklıdır.

Sh:115-117

Kaynak: Cemil Sena ONGUN, İnsan Ruhu Ebedi midir?—Ölümden Sonra Dirilme Problemi — İstanbul — 1951

“ALİ BABA’NIN ÇİFTLİĞİNDE

Ulusal Hayvanımız: At

Atı Hititler evcilleştirmişlerdi. Kentaur’lar (atadam), Helenlerin gördüğü ilk Hitit atlılarıydı. Romalı Aelianus (-175-235), De natura animalium (Canlıların Doğası Üzerine) adlı eserinde, atlan ürkmemeye alıştırmak için, Perslerin içi saman dolu kuklalar kullandıklarından söz eder. François Rabelais’nin (1494-1553) Cargantua adlı eserinde bu konu ile ilgili olarak şu ilginç öykü yer alır: “Makedonya Kralı Philippos, oğlu İskender’in akıllılığını, bir atı ustaca kullanmasında görmüştü. O at öylesine yaman, azılı bir attı ki, kimse üstüne binemiyordu. Çünkü bütün binicileri yere atıp, kiminin boynunu, kiminin bacaklarını, kiminin kafasını, kiminin çenelerini kırıyordu. İskender, atların gezi ve eğitim yeri olan Hippodrom’da bunları görünce, atın azgınlığının, gölgesini görüp korkmasından ileri geldiğini anlayıverdi. Bunun üzerine ata binip, onu güneşe karşı sürdü. Böylece, gölge arkaya düştü ve at, buyruğuna girdi. ..” Büyük İskender’in (yön. 336-323) savaşlarda bindiği ünlü atının adı ‘Bukephalos’ (“Öküz Kafalı”) idi ve üzerine yalnızca onun binmesine izin verirdi.

Başka bir görüşe göre ise at, yaklaşık İÖ 2700 yıllarında şimdiki Ukrayna’da yaşayan göçebeler tarafından evcilleştirilmiştir. Atın savaş, ulaşım ve tarımın vazgeçilmez bir öğesi durumuna gelmesi, ancak nal, hamut ve üzenginin bulunmasıyla olmuştur. IS 5. yüzyılda Çin ve Moğolistan’da kullanılan metal üzengi, 13. yüzyılda Asya’nın büyük bir bölümünü ellerine geçiren Moğollar’a olağandışı bir askerî üstünlük sağlamıştır.

At, Araplarda her zaman önemli bir konum kazanmış ve ona doğaüstü bir köken de yakıştırılmıştır. Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem, “Burak” adlı atının üzerinde Kudüs’e gelerek oradan Mirac’a çıkmıştır. Arap atı, nispeten yeni bir kökten, ilk olarak 7./8. yüzyılda Yemen ve Suriye ırklarının çaprazlanmasıyla ortaya çıkmıştır.

Hz. Muhammed’in beyaz dişi atının (ya da katırının) adı “Düldül” idi. Kirpi anlamına gelen bu ad, katıra, hızlı yürümesin-den ötürü verilmişti. Hz. Muhammed, savaşlarda bindiği bu hayvanı, daha sonra damadı Hz. Ali’ye armağan etmiştir. Bu hayvan, Hz. Muhammed’e **“Afyar”** adlı eşekle birlikte Mukavkis tarafından armağan edilmişti. Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem döneminde din savaşları sırasında ele geçen ganimetten, savaşa atı ile katılan 3 pay (paylardan ikisi ata, biri savaşçıya), yaya katılan ise bir pay almaktaydı.

Ev hayvanları arasında en önde at geliyordu ve Müslüman yayılmacılığında çok önemli bir rol oynamıştı. Çeşitli at ırklan tanınıyordu. Küçük ve kalın yapılı Türk-Moğol atı, Asya bozkırlarının safkan ürünü idi. İran’dan gelen iri beygir, savaş donanımının ağırlıklannı taşıyabiliyordu. Ispanya’nın fethinden sonra başka ırklarla karıştırılan Berberi atı, Batı Avrupa at ırklarının temelini oluşturdu. İran atlarının Berberi aygırları ile çaprazlanmasından oluşan Suriye atlarının, yeniden Arabistan’ın yüksek yaylalarının atlan ile çaprazlanmasından ise Arap atı oluştu ve bu ırk, öncelikle Mısır’da, Arabistan’da ve İspanya’da yetiştirildi.

Haçlı Seferleri sırasında Batı’daki atların boyu küçüktü ve Arap atlarından farksızdı. Türkler ise, günümüzde hâlâ Moğolların atları gibi, küçük atlara biniyorlardı. Antakya’dan itibaren Haçlıların karşılaştıktan Bağdat ve Kahire kuvvetlerinin süvarilerinde ise büyük boy İran atları vardı ve bu atlar, Batı’nın henüz görmediği biçemde ağır zırhlarla korunuyorlardı.

Marco Polo'nun (1254-1324) Çin gezisinin ardından yayımlanan günlüğüne göre Kubilay Han'ın (yön 1260-1294) 300 000 atlı posta düzeni vardı ve her 40-48 km'de bir istasyon bulunuyordu.

Arapça sıfat-fiil "mubaitir" ve fiil "baitara"dan gelen ve "veteriner" karşılığı olan "baitâr" sözcüğü, bizzat Yunanca "at hekimi" anlamına gelen sözcükten türetilmiştir. Magnesia'lı (Manisa'lı) Theomnestos'un, yalnızca Arapça çevirisi günümüze ulaşan metninin, Arap hayvan hastalıkları tedavi sanatına büyük etkisi olmuştur. Araplar bu eseri, Bithynia'lı (Kocaeli'li) Apsyrtos aracılığı ile tanımışlar ve bu eserden İbn Ahi Hizâm (9. yüzyıl ikinci yansı), Kitab el-Hayl ve'l-Baytara (Atlar ve At Tedavi Sanatı Kitabı) adlı eserinde çok yararlanmıştır, ibn Ahi Hizâm'ın eserinin 1536 yılında Türkçe olarak çoğaltılmış bir kopyası Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Bölümü'nde bulunmaktadır. Bu eser, tarım konusunda ünlü bir eserin yazarı olan Ebu Zekeriya ibn el-Avvâm'ın (13. yüzyıl), Türkçe'ye de 1590 tarihinde çevrilmiş olan Kitab el-Filâha (Çiftçilik Kitabı) adlı eserine kaynaklık etmiş ve orada inceden inceye değerlendirilmiştir.3 Ortaçağ'm en büyük veteriner hekimlerinden biri olarak kabul edilen Ebu Bekr ibn Bedr (14. yüzyıl) tarafından kaleme alman Naseri adlı baytamâme, 1563 yılında Hüseyin bin Abdullah tarafından kopyalanmış olup 16.-17. yüzyıla kadar yeri doldurulmayacak bir eser olarak kalmıştır. 13. yüzyılda Memluk Sultanı El-Nâsır Muhammed ibn Kalavun (yön. 1279-1290), atın, kutsal ve saygın bir yaratık olduğunu düşünmekteydi. Çeşitli dönemlerde, atların bakımı, özellikleri ve hastalıklarının tedavisine yönelik olarak "baytamâme" adı verilen eserler kaleme alınmıştır. Atın ayaklan kırılacak olursa, kemikleri bir daha kaynamadığından o at öldürülürdü. 1466 tarihinde Mısır'da yazılan anonim nitelikteki Kitab el-Zerdeka fî Marifet el-Hayl adlı ünlü eserde, atın anatomik çizimlerine yer verilmiştir Dünyanın bilinen ilk resimli hayvan anatomisi kitabı olan bu eserin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki nüshasında, 1467 yılı dolayında Mısır'da hüküm sürmüş olan Memlûk Sultanı Zahir Seyfeddin Yelbay (ya da Bilbay) olduğu sanılan "Yılbay Mirhâni bây el-Hamzavî" için hazırlanmış olduğu belirtilmiştir. Ortaçağ veteriner hekimliğinin en önemli eserlerinden biri de Yemen'de Resul! Hanedanı'nın beşinci sultanı olan Melik el-Mücahid Ali bin Davud tarafından 14. yüzyılda yazılmış olan baytamâmedir. Bu baytamâme ile Naseri, ünlü bilim tarihçisi George Sarton (1884-1956) tarafından 14. yüzyıl İslâm veteriner hekimliğinin en önemli kaynakları olarak nitelenmişlerdir.' Osmanlı İmparatorluğu ordusunda 1585 yılında Asya yakasında 40 bin, Avrupa yakasında ise 100 bin at bulundurulduğu söylenmektedir.

Fransız Süvari Subayı olan Lefebvre des Noettes'İn (1 7 7 3 - 1 8 2 2) , atların koşum konusuna değmen ilk kitap olan L'attelage et le cheval de selle â travers les âges (Çağlar Boyu At) adlı eseri 1931'de yayımlanmıştır. Atlan doğru biçimde koşmanın yolu, hayvanın omuz kürekleri üzerine oturacak keçeli, sert bir hamut yapmak ve nefes almasını engellememekti. Bu tür koşum, Avrupa'da ilk kez 800 yılı dolayında gerçekleşmiştir.

Günümüzde yapılan ölçümlere göre atın çekim gücü öküzünkine eşittir. Ama her türlü hesap yapıldığında (at daha hızlıdır, günlük çalışma süresi daha uzundur, ama daha çok yemekte ve yaşlandığında daha fazla değer yitirmektedir; öküz ise yaşlandığında kasaba gönderilebilmektedir), aynı işin yapılması halinde öküz, rakibi attan % 30 daha pahalıya gelmektedir.

"ÇÖL GEMİSİ": DEVE

Deve IÖ 2500'lerde Orta Asya'da Amuderya ile Hindukuş dağlan arasındaki bölgede ya da Araplar tarafından evcilleştirildiği ileri sürülmektedir. Tek hörgüçlü Arap develerinden (hecin devesi; "Camelus bactrianus dromedarus") çok önce Türkler, Orta Asya'nın Gobi ve Taklamakan çöllerinde iki hörgüçlü ve bol tüylü Asya develerini (Baktriya devesi, "Camelus bactrianus bactrianus'') tanıyorlardı. Bir Afrika atasözü, ***" Tanrı önce çölü, ardından da hatasını düzeltmek için deveyi yaratmıştır"*** der. Sıcak çöller, soğuğa dayanıksız ve dağlık bölgelere hiç yatkın olmayan bir hayvan olan hecin devesinin alanı iken, soğuk çöller ve dağlar, iki hörgüçlü Asya devesine aittir ve bunların paylarına düşen alanlar, Anadolu ve İran'ın yukarı ve aşağısında kalmaktadır. Yakındogu ve Kuzey Afrika'daki uygarlıklar IS 3. ve 7. yüzyıllar arasında tekerli taşıtlarla sağlanan ulaşımdan vazgeçerek, arabalar yerine deveden yararlanmaya başladılar. Tekerleğin icat edildiği bu bölgede onun reddedilmesi, bin yıldan fazla sürdü. Bir yük hayvanı olarak deve, öküzlerin çektiği tipik tekerli taşıtlarla kıyaslandığında açık nedenlerden ötürü tekerli ulaşımdan daha çok tutuldu. Geniş çöllerdeki kum denizinde yol alan "çöl gemisi" deve, gerçekten de öküzden daha çok yük taşıyabilir, daha hızlı hareket edebilir ve daha uzun mesafe katedebilir. Üstelik bütün bunları yaparken daha az yiyeceğe ve daha az suya gereksinim duyar. Devenin yağ deposu niteliğindeki hörgücü, tıpkı küçükbaş hayvanların kuyruk yağı gibi, yeterli besin bulamadıkları kış aylarında onların yiyecek deposu görevini görür. **Deve 57 °C sıcaklıkta 17 gün boyu hiç su içmeden yürüyebilir.** Tek hörgüçlü Arap devesi, 10 dakikada 95 litre su içebilir. Diğer hayvanlara göre terleme, deri yoluyla buharlaşma ve idrar ile daha az su kaybeder. Kısa yelesi ve bedenine oranla geniş deri yüzeyi sayesinde sıcağa dayanır. Başka hayvanların sindiremediği dikenli bitkileri ve kuru otları yiyebilir. Her türlü engebeli araziyi aşabilir ve ırmakların sığ yerlerinden rahatlıkla geçebilir. Bütün bu işleri yaparken nal ve mıh gibi sorunları da yoktur. Böylece develer için ayrıca yük arabasının fazladan ağırlığını çekmek gibi bir sorun da yoktur. Dayanıklı ve oldukça hızlı bir yük hayvanı olan deve, yüklü halde günde 50 km'ye kadar yol alabilir ve 3-5 beygir yükü (300 kilogram dolayında) kadar ağır yük taşıyabilir. Bir kervanda 12 bine varan sayıda hayvan yer alabiliyordu. Yakındoğu ve Ortadoğu'da, Orta Asya'da ağırlıklı taşımacılık, deve sırtında yapılıyordu. Doğu'da ve Orta Asya'da iki hörgüçlü develerden yararlanılıyor ve bunlar temelde İran ve Horasan'da yetiştiriliyordu. Arap Yarımadası, Suriye ve Mısır'da ise taşımacılıkta tek hörgüçlü deve ve eşek kullanılıyordu. Her iki cins deve zamanla birbirlerinin alanlarına taşmışlar; hecin devesi bir ara Galya'nın (Fransa) kuzeyine kadar yayılmış, Asya develeri ise Balkan ülkelerini fethetmiş ve 1529 tarihinde I. Viyana Kuşatması sırasında Osmanlı ordusunun hizmetinde bulunmuştur. Bir deve kervanın deve başına ortalama 400-500 kg yük hesabıyla 6 bin develik bir kervanda 2400-3000 ton yük taşınabildiği hesaplanır ki 4-5 yelkenli geminin yüküne bedeldir.

Garip görünümlü eğri-büğrü bir hayvan olduğundan deve, kimine göre beceriksizliğin bir simgesidir. Çöl toplumlarında deve yarışı, popüler bir spordur. Çöl toplumları açısından deve, değerli bir kutsal hayvan olarak düşünülür. Ancak, İsrailoğulları'na göre deve, "geviş getirdiği, ama çift tırnaklı olmadığı için", temiz bir hayvan değildir. Yüzyıllar boyu, devenin hörgücünde su depolandığına inanılırdı. Bu nedenle deve, ağırbaşlılığın, dengeliliğin, sabırlılığın ve ılımlılığın bir simgesi olarak bilinir. Yemeden içmeden günler boyu yol alabilir

ve bir yağ dokusu kitlesi olan hörgücü, kıtlık zamanlarında onu besler. **Devenin diz çökerek yere oturması, Hıristiyanlıkta, ibadetin simgesi olarak yorumlanmıştır.**

"ZIRHLI ŞÖVALYE": GERGEDAN

Antik dönemlerden sonra canlı bir gergedanı gören ilk Batı'lı, 13. yüzyılın en önemli gezgini olan Venedikli tüccar Marco Polo idi. Çin'den dönerken, bugünkü Endonezya'nın Sumatra Adası'nda bu fil ayaklı ve boynuzlu, manda gibi tüylü bedeni olan hayvanları gördüğünü anlatır. Boynuzlan dışında mitolojinin şık "unicom"lanyla (tekboynuz) bir benzerlikleri olmadığına üzülür.

Ünlü Alman grafik sanatçısı ve ressamı Albrecht (Pierseyahatnamesi 1477 yılında Nümberg'de basılmıştı. Polo, Dürer, 1471'de Nümberg'de doğduğunda matbaa yeni icat edilmiş ve Marco Polo'nun tarihin bu en heyecan verici ve inanılması güç yolculuğunun yer yer ürkütücü öyküsünde, görmüş olduğu filleri, gergedanları, kaplanları ve Uzakdoğu'daki insanların farklı yaşam biçimlerini anlatmıştır. Onun seyahatinden sonra geçen zamanda Avrupa'dan Çin ve Hindistan'a deniz bağlantıları keşfedilmiş ve gemilerle yapılan ticaret iyice artmıştı. Avrupalı sanatçılar, Uzakdoğu'nun çeşitli dekoratif ürünlerini, ipekli kumaşları, porselen ve değerli taşlardan yapılmış figüratif işleri, ince ince tasarlanmış nesneleri işlerlerken, ağzından ateş üfleyen Çin canavarlarını, yarasa benzeri yaratıkları ve benzerleri gibi birçok değişik stilize biyomorfik figürü kendi yapıtlarında esin kaynağı olarak kullanmışlardır.

Gücerat Sultanı II. Muzaffer tarafından Portekiz Kralı I. Manuel'e (yön. 1495-1521) armağan edilen bir fil ile bir gergedan, Hindistan'dan uzun bir deniz yolculuğunun sonunda, 20 Mayıs 1515 tarihinde Lizbon limanına getirilmişti. Lizbon o sıralar Venedik'in yerini almış ve Avrupa'nın kıtalararası ticaret merkezi olmuştu. Böylelikle ilk gergedan Avrupa'ya gelmiş oluyordu. Portekizli kâşiflerin Hindistan'dan getirdikleri hayvancağızın tek resmini, Valentine Ferdinand adlı bir ressam çizdi. Sanatçı, aptal bir hayvan olan gergedanın ikide bir boynuzunu taşlara sürterek bilediğinden söz eder. Bu hayvanı kendi gözleriyle görmemiş olan Albrecht Dürer de ünlü gergedan resmini (Dürer'in yaptığı gergedan resimleri üç adettir) buna bakarak yapmıştır ve bu nedenle resimde anatomik yanlışlıklar yer almaktadır. Ancak Dürer, özellikle üstün hayal gücünü ve sanatçı yeteneğini kullanarak bu resmin bir başyapıt olmasını sağlamıştır. Portekiz Kralı I. Manuel tarafından Papa X. Leo'ya (özgün adı Giovanni de' Medici) (yön. 1513-1521) armağan edilen ve bütün heybetiyle Roma'ya girdiği sırada hortumunu sallayarak piskopos ve kardinalleri sağa sola savuran fil, insanları neşeye boğmuştu. Yine Manuel'in papaya armağan olarak göndermeyi düşündüğü gergedan, gemiyle Roma sevk edilirken, Cenova açıklarında geminin batması sonucu sulara gömülüp boğulmuş, başka bir bilgiye göre ise gemide ölen gergedanın bedeni doldurularak sergilenmek üzere Lizbon'a geri gönderilmiştir. Dürer'in, canlısını görmeden yaptığı bu gergedan resmi "doğru" değildi. Örneğin resimdeki hayvanın sırtında ikinci bir boynuzcuk vardı; bedeni balık pullarıyla zırh arası, kaplumbağanınkine benzer bir kabuk ile örtülmüştü. Yine de Dürer'in çizimi bilimsel açıdan o zaman için elde edilebilir bilgileri yansıtan gerçek bilimsel bir çizim olup son derece popüler oldu ve birçok yerde gerçek gibi kullanıldı. Aynı yıllarda ve daha sonra yapılan birkaç tane daha doğru ve gerçeğe yakın olan resimle ise kimse ilgilenmedi.158159 Conrad Gesner, dört ciltlik Historia animalium' unda (1560), diğer bilimsel şekiller arasında Dürer'in gergedan çiziminin bir kopyasına da yer verdi. Ancak 16.

yüzyıl ortalannda basımcılar, basacaklan yeni bir esere, daha önce yayımlanmış eserlerdeki kimi resimleri koymayı düşündüklerinde, bir sanatçıya o gravürlerin kopyalarını hazırlatırlardı. Bu bağlamda Gesner'in 1560 tarihli gergedan resmi, Dürer'in ahşap baskı resminin ters imgesi hazırlanarak basılmıştı.

Conrad Lycosthenes'in (1518-1561) Prodigiorum ac ostentorum chronicon... (Alametler ve Kerametler Işığında Tarihsel Notlar...)

(Basel, 1557) adlı kitabında bir gergedan resmi yer almaktadır (Şekil 104). Bu ender kitabın, doğanın tuhaflığı konusunda ilk resimli kitaplardan biri olduğu düşünülebilir ve Rönesans döneminin en zengin illüstrasyonlarından kimilerini içerir. Eser, Ortaçağ'ın boş inanca dayalı ve sanal çeşitli yaratıklarını işlemekte ve buradaki gergedan resminin, Dürer'inkine dayandığı anlaşılmaktadır.

17. yüzyıl başlarında ve ortalannda gergedan resmi, İngilizce kitaplarda değişik iki versiyon halinde yeniden karşımıza çıkar. Biri Jan Jonston'un Historiae naturalis de quadrupedibus (Dörtayaklıların Doğa Araştırmaları Üzerine) (1657) adlı kitabında yer alır ve burada Gesner'deki resmin ters imgesi, dolayısıyla Dürer'in ahşap oymasındaki resmin düz imgesi görülür. Diğer gergedan resmi ise Edward Topsell'in The Historie of Four-Footed Beastes... adlı kitabında yer almaktadır. Ancak Gaspar Schott'un (1608-1666) Physica curiosa, sive mirabilia naturae et artis... (Merak Uyandırıcı Doğa, ya da Doğanın ve Sanatın Harikaları) adlı eserinin 1697 tarihli nüshasındaki resimde gergedan, mekanik ve cansız bir yaratık halinde, et ve kan yerine taş ve çelikten oluşmuş gibi karşımıza çıkar.

Jacob de Bondt, gergedanın, zırha benzer derisi olduğu şeklindeki daha önceki kayıtları düzeltmiş ve kimi Avrupalılar bu hayvandan birkaçını görmüşlerse de, kendisinin bunlardan binlercesini gördüğünü ifade etmiştir.

Stanislaus Reinhard A(c)xtelmeier'in Ebenbild der Natur in den Ungezieffem, Gewâchsen und Thieren von vermischter Arth... (Haşarat, Bitki ve Çeşitli Türde Hayvanlar Halinde Doğanın Betimi) (Augsburg, 1713) adlı eserinin 2. kısmındaki 14. bakır kazıma resim, "Linguam habet acutam" ("Keskin bir dili var") savsözü altında bir gergedanı göstermektedir. Eserdeki bu hayvana ilişkin doğa bilimsel bilgiler ve gergedanın kökensel olarak Albrecht Dürer'e dek geri uzanan resmi, Conrad Gesner'in Thierbuch...'una (Hayvanlar Kitabı) dayanır. A(c)xtelmeier'e göre gergedan, yalamak suretiyle insanlan, atları, aynca da mızmız insanları ve iftiracıları öldürürdü. Resimde gergedanın yanı sıra yılan, "Alcyon" (yalıçapkını) ve "kara balık" ("Loligo magna", kalamar) da görülmektedir.

Bemhardus Siegfried Albinus'un (1697-1770) Tabulae sceletiet musculorum corporis humani (İnsan Bedeninin İskelet ve Kas Tabloları) (Leiden, 1747) adlı eserinde Jan Wandelaar (1690-1759) tarafından yapılmış 28 adet tam sayfa gravür yer almaktadır. Çift boynuzlu Afrika ve tek boynuzlu Hint, Sumatra ve Cava türleri bulunan gergedanlann en ağır olanı 4 ton kadardır.

"TULUMBACI": FİL

Kartaca savaşlannda Hannibal'in (1Û 247-183) ordusunda fillerin kullanıldığı bilinmektedir. Hintliler ve kanlılar da, savaşta fillerden yararlanmışlardır. Büyük İskender'in orduları Hindistan'daki savaşlarda fillerle donanmış düşman ordusunu güçlükle alt edebilmişlerdir.

Haçlı Seferleri sırasında ise her iki tarafın ordularının, fillerin üzerine, kale surlanna benzeyen ahşap tahtlar ("mahfe") kurarak, oradan savaşa katıldıkları da bilinmektedir.

797 yılında Abbasi Halifesi Harun el-Reşid, Charlemagne'a, sahip olduğu "Ebu'l-Abbas" adlı biricik evcil beyaz fili göndermiş, Frank Kralı bundan çok hoşlanmış ve bu fil, zatürreeden öldüğü 810 yılına kadar Aachen'daki hayvanat bahçesinde sayısız ziyaretçinin dikkatini çekmişti. Benzer şekilde "Süleyman" adı verilen bir fil, Portekiz Kralı III. John (yön. 1521-1557) tarafından Kutsal Roma-Germen İmparatoru II. Maximilian'a (1527-1576) armağan edilmek üzere 1551 yılında İspanya'dan yola çıkarılmış, 1552'de Viyana'ya getirilmiş, ama 1554'te ölmüştür. Bir başka olayda ise, "Hanno" ya da "Annone" adlı fil, Portez Kralı I. Manuel tarafından Papa X. Leo'nun 1514 tarihindeki taç giyme töreni vesilesi ile ona armağan edilmiştir.

Timur'un (Timurlenk) (yön. 1369-1405) Hindistan seferi sırasında Hint kralı, fillerini en ön saflara koymuştu. İki ordu karşılaştığında Timur savaşmayı istediği halde yapamadı; çünkü atlar filleri görünce ürktüler ve ilerlemek istemediler. Timur'un danışmanlarından Süleyman Şah, develerin sırtlarına odun yüklenmesini önerdi. Filler yaklaşınca odunlar ateşlenip develer ileri sürülecekti. Bu alevler ve develerin çığlıkları sayesinde filler yenilebilirdi, çünkü filler ateşten korkardı. O zaman Timur, bu şekilde 20.000 deve hazırlattı ve sonunda filleri kaçırttı.

ZÜRAFA: "ZARİF' Mİ "HIZLI KOŞAN" MI?

"Zürafa" adı, dilimize Arapça'dan geçmiştir. Arapların bu hayvana "zûrafe", yani "hızlı koşan" adını vermelerine karşılık, onu ilk kez 10 46 yılında gören Romalılar, deveye benzer uzun boynu ve leopara benzer benekleri nedeniyle ona "cameleopard', yani "develeopar" demişlerdir.166 1415 yılında Çin imparatoru,

Pekin'de, Çin gemileriyle Hint Okyanusu'nun uzak bir limanı olan Malindi'den Çin'e ilk kez getirilen garip bir hayvanı, bedeni geyiğe, kuyruğu ise sığıra benzeyen ve üzerinde lekeler ve kemiksiz etten boynuzlar bulunan zürafayı saray kapısında karşılamıştır. O dönemde zürafa, Çin mitolojisinde Konfüçyus'un (tÖ -551-479) doğumunda önemli bir rol oynadığına inanılan efsane hayvanı tekboynuzlu ata ("k'ilin") benzetilmekteydi. 1419'da içinde aslanlar, leoparlar, devekuşlan, zebralar, gergedanlar ve antilopların da bulunduğu imparatorluk hayvanat bahçesine ilginç kuşlar da getirildi.

Bir zürafa resmine eşlik eden yazıda, bu hayvanın ender ve harikulade bir hayvan olduğu, böyle bir hayvanın hiç görülmediği, bu hayvana "sumappa' adı verildiği, yerden başına dek ölçüldüğünde beş adam boyundan daha yüksek olduğu, demir renginde iki boynuzcuğunun bulunduğu, kamının düzgün tüylü ve güzel renkte olduğu, hayvanın resminin Melchior Lorichs (Lorch) (1527-1583) tarafından Konstantinopolis'te yapıldığı ve yakın bir arkadaşı tarafından Almanya'ya gönderildiği belirtilmektedir. Bu resim, olasılıkla, 1530-1572 yılları arasında Nümberg'de uğraş vermiş "Meister MS"nin ("Üstad MS") (16. yüzyıl) ahşap oyma bir resminin kopyasıdır ve bu betim, 1600 yılı dolayında Conrad Gesner'in Historia animalium adlı eserinin yeni baskısında da buna çok benzeyen bir metin eşliğinde yer almıştır. Bu resmi Melchior Lorichs'in yapıp yapmadığı kesinleşmemiştir. Buradaki ilkel betimin, gerçek zürafadan oldukça farklı olduğu görülmektedir. Yaşlı Hans Weigel (ölm. 1578 öncesi) de 16. yüzyıl ikinci yarısında Nümberg'de buna yakın bir resim hazırlamıştır. Zürafa ile ilgili

ikonografinin en eski kaynağı, geç 15. yüzyılda İtalya'da hazırlanmış bir bakır kazıma resimde yer alan ve 11 Kasım 1487 tarihinde Mısır sultanı tarafından Lorenzo de' Medici'ye armağan olarak gönderilen zürafanın betimi olup, Nicolas Stör'ün 1529 tarihinde yayımlanan ahşap oyma zürafa resmi de bu İtalyan özgün resme dayanır. Jost Amman (1539-1591) da, 1572'de bir ahşap oyma zürafa resmi yapmıştır.

17. yüzyıl ortalarında İstanbul'a gelen John Anderson adlı bir tüccar, Habeşistan'dan gönderilen bir zürafanın, padişahın sefere çıkması dolayısıyla düzenlenen geçit töreninde halka gösterildiğini belirtmiştir. Osmanlıya zürafanın geliş öyküsünde, Mısır Hıdivi (vali) Kavala'lı Mehmed Ali Paşa'nın (1770-1849) emriyle bir zürafa yakalanır, Nil nehrinin çıkışındaki bir gemiye bindirilir ve zahmetli bir yolculuk sonucu Kahire'ye, oradan da İskenderiye'ye getirilir.

Bu sırada İstanbul'da Sultan II. Mahmud yönetimdedir. Bu dönemde Yeniçerilerin ayaklanması bastırılır ve Yeniçeri ocağı "Vak'a-i Hayriye" denilen temizleme hareketiyle ortadan kaldırılır.169 Enderunî Çuhadar İlyas Ağa'nın 7arih-i Enderun ya da Letâif-i Enderun adıyla bilinen anılarında yer alan bilgilere göre "Habeşistan'da bulunup güzelliklerle dolu Rum beldesinde adı var kendi yok olan zürafa denilen mübarek gövdeli hayvanlardan bir tanesini... (Mısır Valisi) Mehmed Ali Paşa ele geçirip... denizden gönderdi. Padişah'ın ülkesinde şimdiye kadar görülmemiş olan ve benzerinin bulunması mümkün olmayan hayvanı herkes bir an önce görmeye çalışıyordu. Kimileri de, 'Bu gibi hayvanların seyredilmesi zorunludur!' dedi. Bu yüzden pek çok kimse, hayvanı görmek için iskeleye indi. Rebiülevvel'in 23. günü Padişah, hayvanın geldiğini duyunca, emir ve ferman etti. Hayvanı, Çinili Meydanı'nda huzura aldılar... Bütün enderun ağalan toplanıp seyre gittiler... Bu arada adı geçen valinin içtenlikli davranışı, ayrıca saygınlığım artırdı... Hayvanın başı öküze, boynu deveye ve gövdesi kaplana benzerdi. Bilindiği gibi Acem zarifleri, 'eşter ve gav ve pelenk', yani 'deve, öküz ve kaplan' demişlerdir. Bundan sonra... Padişah, huzurda bulunanların bu konuda konuşmalarını istedi. O zaman güldürücü muhasipler, ... davranışları ve yürüyüşleri ile tanınan kimi ağaların ya da halktan kişilerden kimilerinin bakışının, kimilerinin de koşuşunun zürafa ile benzerliklerini anlatan bir sürü temelsiz sözler söylediler.'

Mısır hiyerogliflerinin şifresini çözen Jean-François Champollion'un (1790-1832) Mısır'a gelmesinden yaklaşık iki yıl önce Mısır askerleri Sudan savanalarından getirdikleri iki zürafayı Mehmed Ali Paşa'ya gönderirler. Durumdan haberdar olan Fransız yetkililer hemen Paşa'ya giderek zürafaları Paris Hayvanat Bahçesiyle yakından ilgilendiği belirtilen Fransa Kralı X. Charles'a (1757-1836; yön. 1824-1830) armağan etmesini önerirler. Benzer bir öneri, İngiliz temsilci tarafından da İngiltere kralı adına yapılır. Bu dönemde Mehmed Ali Paşa ile Fransa Kralı X. Charles'ın arası iyidir ve söz konusu zürafalardan biri Fransızlara, diğeri de İngilizlere armağan edilir. Fransa kralına armağan edilen zürafa, İskenderiye'den Marsilya'ya doğru yola çıkarılarak 13 Ekim 1826'da Fransa'ya getirilmiştir. Yaz gelene kadar kentte bekletilmesine karar verilir ve hayvanın üşümemesi için su geçirmez bezden, önden düğmeli bir palto yapılarak bir yanma Mehmed Ali'nin, öbür yanına da Fransa Kralı X. Charles'ın armaları konur. Bu zürafa, havalar ısındıktan sonra Marsilya ile Paris arasındaki yolu yaklaşık bir ayda katederek Paris'te Versailles Sarayı'na gönderilmiş, 30 Haziran 1827 günü görkemli bir törenle Jardin des Plantes'daki hayvanat bahçesine konmuş, Etienne Geoffroy Saint-Hilaire (1772-1844) bu hayvanı krala takdim etmiş, zürafayı gören seyirciler coşup kendinden geçmiştir.

ANKARA TİFTİK KEÇİSİ

Ankara keçisi, 13. yüzyılda ilk kez Türkler tarafından Orta Asya'dan Ankara dolayına getirilerek yetiştirilmeye başlanmıştır. "Sof' adı verilen değerli kumaşın üretiminde tiftik keçileri Mayıs ayma doğru kırkılıp yünleri eğirildikten sonra dokunurdu. 16. yüzyıl sonlarında, genellikle evlerde üçer beşer tane kurulmuş toplam 621 tezgâhta Ankara sofu üretiliyordu. Üretilen soflar, elvan (çeşit çeşit renkli), portakal, beyaz ve siyah renklere boyanmış olabiliyordu. Dahili gereksinime yetmesi için sof ipliğinin ihracı zaman zaman devlet tarafından yasaklanıyordu. Buna karşın yabancı tüccarlar aracılığıyla geniş çapta sof ve sof ipliği alımları yapılarak ihraç da ediliyordu. "Muhayyer" (moher, Ing. "mohaif) de tiftik ipinden dokunurdu. Ankara keçileri 1830'lara kadar dünyanın başka bir yerinde yetiştirilemediğinden Ankara'da sof dokuma sanayii de tekel olmuş ve çok gelişmişti, ilk olarak 1830'da Güney Afrika'da, daha sonra da Amerika'da tiftik keçisi yetiştirilmesi, Ankara'nın önemini azaltmış, bunun sonucunda da sof ve moher dokumacılığı da gitgide son bulmuştur.

Ünlü doğa bilimci Manceau (1555), Konya ovalarında "deve tüyü" yünlü Ankara keçisini gözlemlemiş ve şöyle nitelemiştir: "Bu ülkenin keçilerinin ince bir yünleri vardır ki, ipekten bile daha ince denebilir. Beyazlıkta kan geride bırakır. Bu keçiler bizim koyanlarımız büyüklüğündedir ve koyun gibi kırkılmazlar, tüyleri yolunarak toplanır. Dalgalı ya da dalgasız mükemmel güzelliğe sahip tüm ince yünlü giysiler bu tür keçilerin yününden yapılır."

Evliya Çelebi'ye göre " Tiftik keçisi yalnız bu yörede (Ankara) yaşar. Zira pırnal (meşe çalısı) yaprağı yer. Bu yaprağı yemezse, tüyü hemen adi keçiler gibi olur. **Tiftik keçisini Osmanlı ülkesi dışına kaçırmanın cezası idamdır.** Ancak o kadar büyük kazanç vardır ki, bazı Avrupalılar bu cezayı göze almışlardır. Fakat kaçırdıkları keçiler, Ankara bitkilerine benzer bitkiler yedirildiği halde, götürüldükleri ülkelerde kıl keçisi haline gelmiştir. Bunun üzerine yarı yarıya kâr etmek için, Ankara'dan tiftik ipliği satın almışlardır ki ihracı serbestti

1700 yılına doğru Ankara'yı ziyaret eden Joseph Pitton de Toumefort, seyahatnamesinde tiftik keçilerinden söz ederken, "Ankara civarında dünyanın en güzel keçileri beslenir. Beyazlıkları ve ipek kadar ince ve doğal olarak kıvırcık, sekiz veya dokuz parmak uzunluğundaki tiftikleriyle gözleri kamaştırır. Tiftikleriyle en güzel kumaşlar, bahusus soflar yapılır. Fakat tiftiği iplik haline getirilmedikçe harice çıkarılmasına müsaade etmiyorlar. Çünkü memleket halkı bununla hayatlarını kazanıyor..."."

Gezgin Pierre de Tchihatchefin anlatımına göre, safkan Ankara keçisinin yünü, en ince ve parlak haline kış aylarında gelirdi. Kırkım işi Nisan ayında ve Avrupa'da artık kullanılmayan yöntemlerle yapılırdı. Evliya Çelebi'ye göre ise elle yolunan yünün, makasla kırkılan yünden daha kaliteli olduğu deneylerle saptandığı için, yerli halk bu yönteme başvurmaktaydı. Evliya Çelebi'ye göre "zavallı hayvanlar, bütün bu korkunç işlem süresince yürek parçalayan feryatlar atıyorlar; derileri bir kireç-kül karışımıyla yıkanarak bu acı azaltılmaya çalışıyordu". Evliya Çelebi'den daha önce Küçük Asya'yı gezen Pierre Belon da aynı şeyi aktarır ve Angora'nın (Ankara) başka hiçbir kentte üretilmeyen büyük şal üretim ve ticareti ile ünlendiğini belirtir. Aynca Roma İmparatorluğu döneminde yazar Marcus Terentius Varro'nun De re rustica (Çiftçilik Üzerine) adlı eserindeki ilginç bir bölüm, bu garip alışkanlığın eski çağlara uzandığını kanıtlar. Çünkü bu Romalı tanm uzmanı, taze kırkılmış yüne "vellus" ya da "ve la men dendiğini belirtir ve bu terimlerin kökünün, tüyün kırkılmak yerine yolunduğu eski

bir yönteme dayandığını, hattâ kendi zamanında bile bu uygulamanın tümüyle terk edilmediğini anlatır. Varro'ya göre tıraş bıçağı kullanımı Roma'ya Milattan yalnızca iki yüzyıl önce girmiştir. Varro, Frigya'da keçi kırkma alışkanlığı olduğunu gözlemledikten sonra, orada bu yünden yapılan kumaşlara "cilica" adı verildiğini, çünkü keçi kırkma uygulamasının Kilikya'dan geldiğini söyler. Tchihatchef, Antakya keçilerinin kılından üretilen abaların çok ünlü olduğunu, yağmura karşı, en azından su geçirmez özellik taşıyan ünlü Macintosh kumaşları kadar dayanıklı olduklarını belirtir.

Eski Yunan'da, kıvırcık tüyler ve buklelerle dolu postları olan keçilerden kırkılan yünlerden, gemilerde kullanılmak üzere ip ve halat da yapılmaktaydı.

KEDİ: "NANKÖR" MÜ "KUTSAL" MI?

Kedi, eski Mısırlılar için en değerli kutsal hayvanlardan biriydi. Eski Mısır'da inek, keçi, şahin, leylek, yılan, suyılanı, timsah, sıçan ve fare de kutsal idilerse de, büyük bir yangın çıktığında yangından ilk kurtanlacak hayvan, kedi idi. Nil vadisinin eski insanları, kediyi, neşe ve müziğin, güzel şarkıların ve kıvrak dansların temsilcisi kedi-tanrıça Bastet'le özdeşleştirmişler; Bastet daha sonra kadın kozmetiği ile de ilişkilendirilmiştir. Mısır mitolojisine göre Bastet, tanrılar tanrısı Ra'nın kızı ya da Güneş-tanrının ikiz kardeşi olup, bu dünya içinde başka bir dünyanın varlığına inanan insanların tanrıçasıydı ve ev halkını, özellikle de kadınları ve çocuklan koruduğuna inanılırdı. Eski Mısır'da hemen her evde kedi beslenmiştir. O zamanlar kediyi öldürmenin cezasının idam olduğu söylenir. Romalı tarihçi Diodoros Siculus (Sicilya'lı Diodoros), (1080-29), Romalıların Mısır'a egemen oldukları sıralarda İskenderiye sokaklarında dolaşan iki Romalı askerin, önlerine çıkan bir kediyi, uğursuz sayarak öldürmeleri üzerine, bütün mahalle halkının, Romalı askerleri linç edip cesetlenru parçaladıklarını yazmıştır. Amaseia'lı (Amasya'lı) ünlü coğrafyacı Strabon ("Şaşı"), (İÖ 64-IS 21) ise, yalnızca Mısır'da hayvanlara tanrı gibi tapıldığım belirtmiştir.

İÖ 525 yılında Pers Kralı II. Kambizes (yön. 10 529-522), askerleriyle Mısır'ın kapılarına dayandığında, Mısır'ın kuzeyindeki Peluz'da bekleyen Mısır ordularının çetin direnişi ile karşılaşmış; ancak kurnaz Pers Kralı Kambizes, Mısırlıların duyarlılığını göz önüne alarak civar köy ve kentlerde ne kadar kedi varsa askerlerine toplattırıp onları birer kalkan olarak kullanmış, bu durum karşısında da Mısırlılar, tanrıça Bastet'in temsilcisi kedilere zarar gelmesin diye silahlarını bırakarak teslim olmuşlar.

Sakkara'daki nekropoller arasında bir de kediler nekropolü (ölüler kenti) bulunmaktadır. Eski Mısırlılar, inanışa göre öteki dünyadaki yaşamda birlikte olabilmek için kutsallaştırmış oldukları sevgili kedilerini mumyalamışlardır. Burada yapılan kazılarda kedi mumyalan gün ışığına çıkartılmıştır. Eski Mısırlılar, ülkelerinin dört bir yanından kilometrelerce yol katederek, kedi tanrıça Bastet'in Bubastis'teki tapınağına gelip hac ziyaretlerini yerine getirirlermiş. Eski Mısır dilinde kedinin adı, kedi miyavlamasını anıştınr biçimde "Myeou" imiş!.172 Dilimizde "tekir" olarak bilinen kedilere verilen bu ad, Almanca " Tiger Katze", yani "kaplan kedi"den gelir. Çizgili kedi türü olan Tekir'in İngilizce karşılığı "tabby" bir zamanlar Bağdat'ın çizgili kumaş dokunan "At-Tabi" mahallesinden ad almıştır.

Bir tahıl ülkesi olan Mısır'da kedinin önem kazanması, farelerin tahıla yönelik istilâ hareketine karşı bir önlemde önemli rol oynamasından ileri gelmiş, fare nüfusunu kontrol amacıyla kediye, tahıl bekçiliği görevi verilmişti. Kedi tanrıça Bastet, bir aile tanrıçası olmuş,

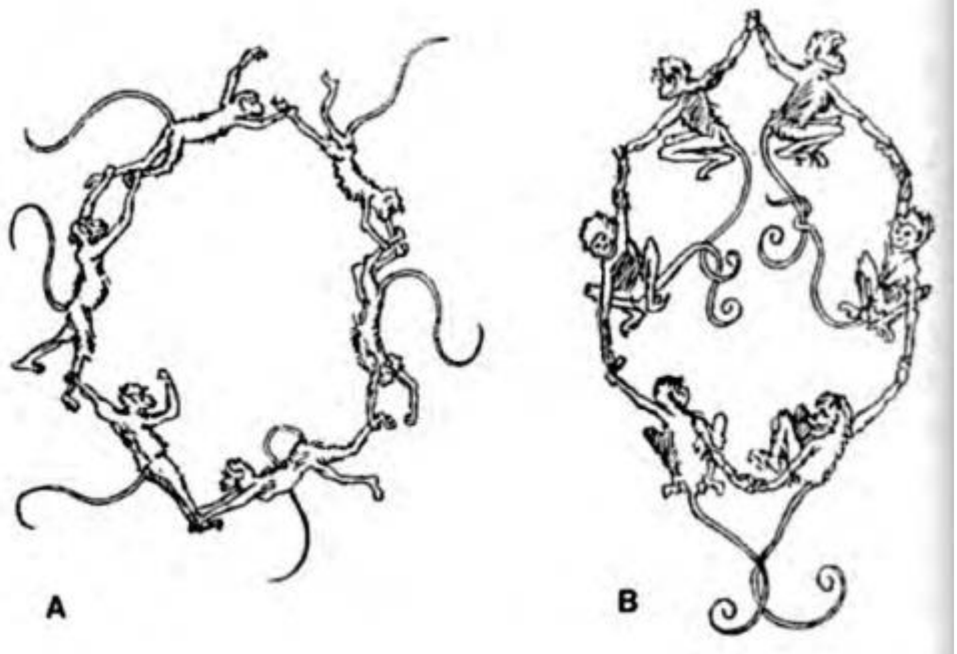
kedilere iyi bakılmış, öldüklerinde ise mumyalanıp özel bir mezarlığa gömülmüşlerdir. 1800'lerde ortaya çıkarılan Beni-Hasan mezarlığında 300 000 kedi mumyası bulunmuştur.

Papa IX. Gregorius (1145-1241), 1233'te çıkardığı papalık fermanıyla kara kedileri şeytan olarak nitelemiş, kedinin cadılarla kara büyü yaptığı söylenmiş ve kedi lânetlemiştir. Ardından kediler asılmış, yakılmış, öldürülmüştür. "Kara Ölüm" (veba salgını) dönemlerinde insanlar kedilerle uğraşmayı bırakıp kendi başlarının çaresine bakmaya yönelince, rahat nefes alan kediler çoğalmaya başlamış ve farelere saldırmaları sonucu fareler azaldığından veba salgını da gerilemiştir. Ancak veba salgını durunca, insanlar kedilere yönelik saldırılarını, kaldığı yerden sürdürmüşlerdir.

MAYMUN

Bir kimyasal madde olan benzen (C_6H_6), Michael Faraday (1791-1867) tarafından keşfedilmiş ve açık olarak ilk kez Eilhard Mitscherlich (1794-1863) tarafından betimlenmiştir. Kapalı olarak C_6H_6 formülüyle verilen benzenin açık yapı formülü yazılmak istendiğinde, karbonun dört bağ ve hidrojenin ise bir bağ yaptığı bilgisinden hareketle, önce altı karbon atomunun bir zincir halinde yer aldığı düşünülmüş, ardından halkalı formül keşfedilmiştir:

Ama bu yazışta, her iki uçta birer tane bağ boşta kalıyor ve benzen molekülünün nasıl düzenlendiği sorusu çözüm bekliyordu. "Benzen formülü bilmecesi", August Kekule (1829-1896) tarafından çözülmüştür. Kekule bu bilmeceyi, gördüğü bir düş sonucu, buradaki karbon zincirini, kuyruğunu ısıran yılana (simyacıların "Ouroboros"una) benzeterek ve boşta kalan iki ucu birbiriyle birleştirerek çözdüğünü anlatmıştır. Benzen halkasının yapılanmasına benzeştirilen fantastik figürlerin en ilginçleri, birbirlerine kenetlenen halka şeklinde altı maymundan oluşanlardır. (A)'da iki elle diğer maymunun iki ayağının tutulması çift bağa, tek elle tek ayağın tutulması durumu ise tek bağa karşılık gelmekte; (B)'de ise tek bağlar ellerin birleştirilmesi ile oluşturulurken, çift bağ yerlerindeki ikinci bağlar kuyrukların kenetlenmesiyle oluşturulmaktadır.

Şekil 115. Makak ("Macacus cynocephalus") türü maymun şekillerinden oluşturulmuş benzen halkaları: (A)'da, iki elle diğer maymunun iki ayağının tutulması çift bağa, tek elle tek ayağın tutulması tek bağa karşılık gelirken, (B)'de çift bağların birer bağı, kuyrukların kenetlenmesiyle oluşmaktadır.[13]

Mayalar'ın bir söylencesine göre maymunlar, tanrıların insan yaratma denemesinin başarısız bir sonucu olarak ortaya çıkmışlardır. Maymun, özellikle Charles Robert Darwin'in evrim kuramında başrolü oynamış, evrim karşıtları sıkça Darwin'in maymuna benzer karikatürlerini yapmışlar, kimileri de kendisinin maymundan türediğini gururuna yediremediğinden, "maymun yerine aslandan türemek isterdim" diyerek hayvansal köken konusunda tercihlerini belirtmişlerdir.

KİBİRLİ HAYVAN: HİNDİ

Latince adı "Meleagris gallopavo" olan hindiyi Avrupalılar, Amerika'nın İspanyol fatihlerine borçludur. İspanyollar hindiyi, Amerika'da Meksika yerlileri Aztekler'in kurduğu pazarlarda dolaşırken keşfetmiş ve çikolata sosuyla hazırlanan yemeğinin lezzetini anladıktan sonra da, yetiştirmek üzere İber Yarımadası'na getirmişlerdir. Hindi kısa sürede tüm Avrupa mutfaklarını kaplamış, mönülerde birinci sıraya yükselerek kaz ve tavus kuşunun gözden düşmesine yol açmıştır. Bu yeni tavuk türü, çok çabuk benimsenmiş ve nereden geldiği bile kısa sürede unutulmuştur.

Kimileri onun, racaların ülkesi olan Hindistan'a ait olduğunu düşünerek ona "Hint tavuğu" demişler; biz de buna koşut olarak "hindi" ("Hindistan'a özgü") adını vermişiz. Bu egzotik hayvanın parlayan tüyleri, "gulu gulu" diye ötüşleri, kuyruğunu yelpaze gibi açışı ve kibirli yürüyüşü nedeniyle, oryantal Osmanlı ülkesine ait olabileceğini düşünen İngilizler ise ona "turkey" adını vermişlerdir.

1620 yılında, İngiltere'nin neredeyse yansını oluşturan Püritenler, ülkelerini terk edip Amerika'ya göç ederlerken, yanlarına hindilerini de almışlar, ama buranın vahşi doğasında başka hindilere rastlayınca epeyce şaşırmışlardır. Yeni vatanlarına sağ salim ulaştıktan sonra, Tanrı'ya şükran duygularını ifade etmek amacıyla, 1621 yılının sonbaharında, hindi

kızartması yaparak üç günlük bir şölen düzenlemişlerdir. Zamanla gelenekselleşen "Şükran Günü" kutlamalarında her yıl Kuzey Amerika'da on milyonlarca hindi, bu kutlamalar için yetiştirilip tüketilmektedir.

Amerikalı fizikçi ve devlet adamı Benjamin Franklin (1706-1790), 1784 yılında, kızı Sarah Franklin Bache'e (1743-1808) yazdığı mektubunda şu düşüncelerini dile getirmiştir: "Ülkemize devlet arması olarak kartalın seçilmemiş olmasını dilerdim. O öyle bir kuş ki, isteğe göre ahlâkî birtakım temelleri göz ardı ede biliyor... Ayrıca, genellikle hırpani görünüşlü ve zavallıdır. Hindi ise, Amerika için çok daha etkileyici ve bozulmamış, saf bir temsilci olabilirdi.

"HACI LEYLEK"

Leylek, Doğu'daki tüm yerleşim birimlerinin olmazsa olmaz öğesidir. Bir ağaç tepesinde ya da bir minarenin üstünde duran bir leyleğin ince uzun siluetini görmeden bir köye girmek hemen hemen olanaksızdır. Leyleği tablodan silmek, yerel rengin kaybolmasına ve anıların yarattığı çağrışımların bozulmasına neden olur. Doğu dünyasında kumruya ve leyleğe biçilen rol, bu kuşlara duyulan saygıdan kaynaklanır. Leyleğe öyle saygı gösterilir ki, bulunduğu yer dokunulmazlık kazanır ve leyleğin bir eve konmasının oraya şans getireceğine inanılır. Doğu'da genellikle yaygın olan bu duygu, eski çağlara dek uzanır. İncil arkeolojisi araştırmacısı Johann Rosenmüller'e (1619-1684) göre leylek için İncil'de kullanılan "şasidah" sözcüğü, "dindar" anlamına gelmektedir. Bu bağlamda bizim kültürümüzde "hacı leylek" diye anılır ve onları avlamaktan çekinilir. Ancak bizdeki bu niteleme, göçmen bir kuş olan leyleğin güneyde Arabistan'daki kutsal topraklar dolayına gidip gelmelerinden olsa gerektir. Aralarında Aristoteles, Aelianus (~175-235) ve Gaius Julius Solinus (İS 3. yüzyıl) gibi adların da yer aldığı birçok yazar, bu kuşun, yavrularına duyduğu şefkati ve yavruların da ana babalarına, onları yaşlılıklarında besleyerek gösterdikleri saygıyı anlatırlar." Germenlerde leylek kutsal hayvan sayılır. İnanca göre onun yuvası, insanları yangından ve yıldırım düşmesinden korur.

Eskiler, Doğuluların leyleğe, güvercinlere ve kırlangıçlara tanıdıkları, kamusal inanç yapılarının duvarlarına ve damlarına yuva yapma ayrıcalığım, zararsız kuşların çoğuna yaymışlardır; çünkü Antikçağ'da tapınaklara yerleşen kuşların yok edilmeleri bir dinsizlik ve kutsal değerlere saldırı olarak görülüyordu. Herodotos, tapınaklara yerleşen kuşlara gösterilen dinsel saygı hakkında örnekler vermektedir. Aelianus'tan da, Esculape tapınağında yuva yapmış birkaç serçeyi öldüren bir yurttaşın Atmalılar tarafından ölümle cezalandırıldığını öğreniyoruz.

"BARIŞIN SİMGESİ": GÜVERCİN

Tufan sırasında suların çekilip çekilmediğini anlamak için Nuh'un gemisinden salınıp, ağzında zeytin dalıyla dönen güvercin, barışın simgesi sayılmıştır. Araplar, kentlerarası haberleşme için, yüzyıllardan beri posta güvercini kullanıyorlardı. Sefere çıkan her ordu, birçok Müslüman kentine ve kalesine ait güvercinleri beraberinde getirmekteydi. Bu güvercinler, mutlaka yuvalarına geri dönecek şekilde eğitilmişlerdi ve devletin, bu güvercinleri yetiştiren ve eğiten ücretli görevlileri vardı. Çok ince üretilen bir tür kâğıt ise 1173 yılında Bağdat'la Kahire arasında başlatılan posta güvercini yoluyla yapılan

haberleşmede mektup kâğıdı olarak kullanılmıştır. Bu kâğıda yazılan yazı çok ince olup, "toz" anlamına gelen "gubarî" yazı türünde idi.

Yunanlılar ve Romalılar güvercin etini pek makbul sayıp yedikleri halde İbraniler ve genelde Doğulular güvercini asla yemezler. Aynı durum tavşan eti için de geçerlidir. Tavşanın pişirildiğinde hep kan olup eti kalmadığı, bu nedenle de yenilmesinin doğru olmadığı inancı vardır. Tavşan eti, Musevîlikte yasaklanmıştır. **Alevilerde tavşan, Hz. Ali'nin atı Düldül'ü ürküttüğü, Kerbelâ'da Hz. Hüseyin'in (625-680) yerini düşmana gösterdiği düşüncesiyle lanetlenmiştir.**

EZBERCİ PAPAĞAN

Papağanlar, insanların söylediklerini kaydeden canlı kayıt aletleri olarak tanımlanabilir. Eski Roma'da papağanlar gümüş ya da fildişi kafeslerde yaşıyorlar ve kimi durumlarda bir köleninkinden daha yüksek fiyata satılıyorlardı.

Guinnes Rekorlar Kitabı'na geçen, en iyi konuşan papağan ya da papağan benzeri kuş, "Prudle" adındaki Afrikalı gri papağandır. Prudle, 1958 yılında Uganda'da Jinja bölgesinde yakalanmıştı ve "emekliye" ayrıldığında, yaklaşık 1000 sözcüklük bir dağarcığa sahipti. Gri papağanlar genellikle kimi duyarlarsa o kişinin ses ve vurgulannı tümüyle taklit edebilirler. Avrupa'da yapılan çalışmalarda gri papağanların beş yaşındaki bir çocuğun entelektüel kapasitesine ve iki yaşındaki bir çocuğun duygusal gelişmişliğine sahip oldukları saptanmıştır.

"DOĞANIN RENK PALETİ": TAVUS KUŞU

Tavus kuşunun ("Pavo cristatus") anavatanı Hindistan'dır. Bu Hint kuşuna verilen "pavo" adı, Latince "korku"dan gelir ve bu kuşun irkiltici sesini ansızın duyanların korktuklarını anımsatır. Bu kuşun, insanı kem gözden koruduğuna ve kötü ruhları uzaklaştırdığına inanılır. Hint yarımadasında kobra ve zehirli yılanlar bol olduğundan, onlardan korunmak amacıyla yılan yiyen bir hayvan olarak tavus kuşu, burada özel olarak besleniyordu. Marcus Tullius Cicero (IÖ 106-43) dönemi Roma'sının en önemli ziyafetlerinde tavus kuşu yenirdi. Tavus kuşu, rengarenk kuyruğu ve tacıyla, ilk Hıristiyan mezarlarının demirbaş süsü olmuştu. Salomon Trismosin'in (16. yüzyıl) Splendor Solis (Güneşin Parlaklığı) (1582) adlı ünlü simya eserinde olağan metallerin altına dönüşmesini (transmutasyon) ya da ölmüş bir insanın ölümsüzlüğe geçişini sergileyen sahnelerde tavus kuşu simgesi yer almaktadır. Bu düşünce, Hollanda'da 17.-19. yüzyıllarda yapılmış Delft tipi eczacı kaplarında da kendini göstermektedir. Bu kapların üstünde yer alan tavus kuşu resimleri, içindeki ilaçların, insanlan hastalıktan sağlığa kavuşturucu etkisini vurgulamaktaydı. Astrolojide tavus kuşu, Venüs'ün simgesidir.

İslâm öncesinde tavus kuşu, Şeytan'la özdeşleştirilen hayvanlardan biriydi. Hâricîlerden Şeytan'a aşırı bağlılık gösteren Yezîdîler ise, "Melek-i Tâvus" ya da "Tâvûs el-Melâike" adını verdikleri Şeytan'ı yüceltmektedirler.

SANAL DEĞİL, GERÇEK BİR KUŞ: HÜDHÜD KUŞU

Mitolojide sık geçen hüdhüd kuşu, aslında gerçek bir kuştur. Başındaki sorgucundan ötürü buna çavuşkuşu da denir. Bir adı da ibibik kuşudur. Mitolojide Hz. Süleyman'ın (~IÖ 1000-937) ulak kuşu olup onunla Sabâ Melikesi Belkıs arasında haber iletişimini sağlamıştır.

Feridüddin Attar'ın (~ 1142-1220) Mantık el-Tayr (Kuşların Dili) adlı eserindeki anlatıma göre kuşlar, padişahları Simurg'u aramak üzere yola düştüklerinde kendilerine kılavuz olarak hüdhüdü seçerler.

"ÖRÜMCEĞİN AĞLARINDA"

Bu yaratıktan korkmanın kökeninde, eski çağlardan kalma izlenimler yer alır. Yunan mitolojisinde Zeus'un karısı Athena, Arachne'yi cezalandırmak için onu örümceğe dönüştürmüştür. Arachne iyi bir kilim dokuyucudur. Athena ile dokuma yarışmasına kalkışır. Yarışma sırasında her ikisi de üstün teknik yeteneklerini sergilerler; ancak Arachne'nin dokumalarında canlandırdığı konular, Athena'yı çılgına çevirir. Kilimlerden birinde Leda ile, aslında Zeus'un şekil değiştirmişi olan kuğunun sevişmesi, İkincisinde Zeus'un altın damlalarından oluşan bir sağanağa dönüşerek gebe bıraktığı Danae'yi, üçüncüsünde ise yine Zeus'un beyaz bir boğaya dönüşerek kaçırdığı Europa'yı resmetmiştir. Athena bu dokumaları parçalar ve Arachne'yi, "ömrünün sonuna kadar dokumayı sürdürmesi için", örümceğe çevirir. Türkçe'de bu hayvana verilen ad, ördüğü ağdan gelmektedir. Asya'dan Bering Boğazı'nı geçerek Amerika kıtasına vardıklarına inanılan Kızılderililerden Navajo kavminin yaratılış efsanesinde, o kavmin kadınlarına dokumayı öğrettiğine inanılan bir "Ulu Örümcek Kadın" vardır ve bu kavmin efsanelerinde örümcek, korkulacak bir yaratık olarak yer almaz. Kur'an da "Ankebut" yani "Örümcek" suresinde "Allah yerine puta tapanlar, bir örümceğe benzerler..." ve "Örümcek kendine bir mesken kurar ama örümceğin meskeni, bütün meskenlerin en zayıfıdır..." ifadeleri geçer. Öte yandan Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellemin (571-632) Hicret sırasında Hz. Ebubekir (591-644) ile birlikte sığındıkları mağaranın girişine bir örümcek hemen ağ örmüş, güvercin de yumurtlayarak orada civciv çıkarmış ve böylece onları düşmanlardan korumuşlardır.

Bilinen örümcek türlerinden ancak yandan biraz fazlası ağ örmektedir. Ağ örmeyenler, farklı amaçlarla örümcek ipeği üretmektedir. Örümcek, ağma düşürdüğü böcekleri zehirleyerek öldürür ama insanları genellikle etkilemez. "Kara Dul" ve "Su Örümceği" denen türleri insanları etkileyecek denli zehirli iseler de, bunlar evlerde yaşamaz ve doğada da az rastlanırlar.

Tarantulalar, her bakımdan çekingen ve ürkek yaratıklardır. Diğer örümcek türleri gibi zehirli iseler de insanlan ender olarak ısırırlar. "Tarantula" adı, İtalya'nın Taranto kentinde etkinlik gösteren bir tarikattan ileri gelmektedir. Bu tarikatta dinsel törenler, "Tarantella" adı verilen çılgın bir dans eşliğinde yapılıyordu ve dansın esin kaynağı, Taranto'da yaşadığı sanılan bir çeşit "Kara Dul" örümceği idi. İtalya'da 16. yüzyılda ortaya çıkıp 18. yüzyıla dek süren ve çılgınca zıplayarak yapılan halk dansındaki çılgınca hareketlerin, "Lycosa tarantula" türü zehirli örümceğin sokmasıyla ortaya çıktığına ve sokulanlann ancak bu dansı yaparak iyileşebileceklerine inanılmaktaydı.182

Örümcek ağının antiseptik ya da yara onarıcı etkisi bilimsel yöntemlerle değerlendirilmiş olmamakla birlikte, Anadolu'nun kimi köylerinde örümcek ağı, yaralara bastırılmaktadır, İpekböceğinin kozasındaki liflerden yararlanmayı öğrenmiş olan insanlar, örümcek ağı iplikçiklerinin fiziksel ve kimyasal niteliklerini son zamanlarda incelemeye almışlardır. % 50'sinden fazlasının " fibroine" denen polimerize bir proteinden oluştuğu bu iplikçiklerin, çelikle karşılaştırılabilecek denli güçlü olduğu ve ancak boyunun 2-4 katma çıkana dek çekildiğinde kopacak denli esnek olduğu anlaşılmıştır. Çok uluslu Amerikan şirketi Du Pont,

örümcek ağlarının biyopolimerik yapılarını araştırmakta ve rekombinant DNA teknolojisi kullanarak kimi maya ve bakterilerde bu iplikçiğin benzerlerini üretmeye çalışmaktadır ki olası ürünlerin, dokumacılık ve yapı sanayiinde devrim yaratarak çeşitli uygulamalarda yararlı olabileceği umulmaktadır.

Görüleceği gibi doğanın kıllı ve iğrenç görünümlü bu gibi yaratıklarından korkumuz, aslında onları yeterince tanımamamızdan kaynaklanmaktadır.

“TIBBIN SİMGESİ”: YILAN

Pagan Yunan ve Roma dünyasında yılan, bugün olduğu gibi korku ve dehşet uyandırmaz ve Hıristiyan literatüründe olduğu gibi şeytanı da çağrıştırmaz, tersine genellikle yararlı sayılır ve korunurdu. Çok eski çağlardan bu yana, insanoğlunun korku duyarak baktığı yılan, kimi toplumlarda uğurun, mutluluğun, sağlık ve bereketin kutsal bir nedeni olarak görülürken, kimileri için de kötülüğün, hastalığın ve acının yaratıcısı sayılmıştır. Ölüyü içine alan ama yeni yaşamı da doğuran Toprak Ana'nın çatlaklarından belirip yine orada gözden kaybolup gittiği göz önüne alınırsa, yılanın üreme ve sağlık tanrılarıyla ve yeraltının iyileştirici ruhlarıyla bağlantılı olduğu düşünülebilir. Aynı şekilde her yıl deri değiştirmesi nedeniyle sonsuz yeniden doğuşun ve yenilenmenin de güçlü bir simgesidir. Sağlığın diğer simgeleri arasında köpek ve horoz da bulunmaktadır. Sümer krallarından 1. Gudea'nın (yön. İÖ 2275-2260), günümüzde Paris’teki Louvre Müzesi’nde bulunan, taştan yapılmış bir içki kabı üzerindeki birbirine sarılmış iki yılan kabartması, sağlık tanrısı Ningizzida’yı temsil etmekte olup hekimlik mesleğinin amblemine esin kaynağı olmuştur.'00 Bu simge, pek çok ülkede “Publica Salus" adıyla bilinir. Yılan, eski Mısır'da Thebes'de (Teb) kentin totemi sayılmıştır. Eski Yunan'da en önemli sağlık tanrılarından biri olan Asklepios'un (Aesculape, Eskülap) da yanında bir çanak, bir horoz ve yılanlarla sanlı bir âsâ (“caduceus”) taşıdığına inanılmış, âsâsının üzerine sanlı yılan motifi, değerli simgelerden biri haline gelmiştir. Burada çanak, şifa verici ilaçların hazırlandığı genellikle gümüş kabın, horoz dikkatin ve uyanıklığın (hekim, dikkatli ve uyanık olmalıydı), yılan şifanın, âsâ ise uzun ömrün olmak üzere tıbbın simgeleridir. Eskülap’ın bir ölüyü diriltecek kadar bilgi ve beceri sahibi olmasına kızan ve bütün insanları ölümsüz kılacağından çekinen baş tanrı Zeus, üzerine bir yıldınm yollayarak onu öldürür. Eskiçağ boyunca yılanın kutsallaştırılması, Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar uzanan Türk uygarlıkları boyunca da sürmüştür. Farsça'da yılan anlamına gelen “mar” sözcüğünden türetilen “bimar” (hasta) ve “bimaristan” (hastane) sözcükleri, Türk-lslâm dünyasına girmiştir. Tanrı Apollo’nun oğlu olan sağlık tanrısı Asklepios'un yılanlı âsâsı, 1959 yılında Dünya Tıp Demeği tarafından hekimliğin simgesi olarak kabul edilmiştir.

Bizans imparatoru Büyük (I.) Konstantinos’un (yön. 324-337), Delfi’deki (Delphoi) bir tapmakta bulunuyorken, Konstantinopolis’e getirterek Hipodrom çevresindeki bir alana (Sultanahmet Meydanı) yerleştirdiği üç başlı yılan motifli “yılanlı sütun” yada “burmalı sütun”un, halk tarafından zehirli yılanlara karşı bir tılsım olduğu düşünülüyordu.

Bir hâzineyi korumak için alman sihirli önleme, tılsım denir. Eskiler, paralarını yere gömerler ve kimsenin yaklaşmaması için tılsım yaparlardı. Hâzineye bir yabancı yaklaşırsa bu tılsım nedeniyle oradan bir yılan çıkacağına ve o insanı korkutarak kaçıracağına inanılırdı.

“BENİM GÖNLÜM BİR KELEBEK”

Kelebekler (“Lepidopterapulkanatlılar), böcekler dünyasının en renkli, en kısa yaşamlı canlılanndan biri olarak bilinir. Diğer böceklerden, kanatlarının pullarla (Eski Yunanca’da “lepido”: pul, “pteronkanat) kaplı olması ile ayrılır. Eşeyli (erkek ve dişi ayn) üreyen pulkanatlılar “tırtıl-kokon-kelebek” döngüsünden oluşan yaşam evreleri ile dikkat çeker. Çiftleşme sonrasında döllenen yumurtalar ya hemen ya da ilkbaharda bölünmeye başlar ve tırtıllar meydana gelir. Bunlar belli bir süre sonra ağ bezlerinden salgıladıkları ve havayla temas edince sertleşen bir salgı ile kokon (bir tür yuva) örmeye başlar. Tırtıllar, ördükleri kokonların içinde genellikle 15-20 gün süresince kalırlar. Kokonda son evre saydamlaşmadır. Bu dönemde kokon içinde metamorfoz (başkalaşım) geçiren tırtılın bu değişimi sonrasında kelebeğin şekli, kanatlarının rengi ve desenleri hemen hemen belli olmuştur. Bu aşamada vücudun kuvvetli kasları ile içeri alman hava, büzülmüş kanatların hava kanallarına (trake) süratle pompalanır ve kanatlar, hava ile dolarak sertleşir. Bir süre sonra simetrik renk cümbüşü içindeki kanatlarıyla kokondan dışarı çıkan kelebek, bir çiçekten diğerine uçmaya başlar.

20. yüzyılın son çeyreğinde geliştirilen kaos (kargaşa) kuramına göre, son derece basit ve önceden kestirilebilir olaylar, “başlangıç koşullarına karşı duyarlılık ” nedeniyle gerçek hayatta hiç de kestirilemeyen sonuçlara varabilmektedir. Bunun, “kelebek etkisi” diye bilinen en çarpıcı ifadesini bulan meteorolog Edward N. Lorenz’in (doğ. 1917), “New York’ta bir kelebeğin kanat çırpması, Çin sahillerinde ilerleyen bir kasırganın yönünü değiştirmesine neden olabilir” sözü ünlenmiştir.

ADI HOŞ OLMAYAN KUTSAL BÖCEK: BOKBÖCEĞİ

“Scarabeiade" ailesinden “Scarabeus sacefler yani bokböcekleri, Eski Mısır’da ölümsüzlüğün ve varoluşun simgesi olarak kutsal nitelik taşıyordu. Bokböceği etobur hayvanların dışkı toplarını toprak altına taşıyıp içine yumurtlayarak soyunu sürdürür. Dışkı topunun içinde yumurta halinden ergin hale geçen bokböceği “Scarab”, güneşin her gün yeniden doğuşuna benzetilerek Eski Mısır’da her sabah güneşi doğuran ve gün boyu ilerleten Tanrı Kheper’in simgesi olmuştu ve Tanrı Kheper’in başı, bokböceği olarak resmedilirdi.

Eski Mısır’ın güneş tanrısının simgesi ve ölüleri yaşama döndürdüğüne inanıldığı için kutsal sayılan bu böcek, karınlarındaki gizemli işaretler yüzünden Avrupa’da bir dönem muska olarak da kullanılmıştır.

Sh:204-235

Kaynak: Zeki Tez, Biyolojinin Kültürel Tarihi, Doruk Yayımcılık , 2008 Baskı: Temmuz 2008

OKUMA PSİKOLOJİSİ okumayan bunar..!

Dr. Hamdi KALYONCU Dr. Fikriye OVAK,

BEYİN ve BİLGİ İLİŞKİSİ

Şuurlu Faaliyetlerin Merkezi; Beynin Üst Tabakası {Korteks)

İnsan beyni harikulade bir organ. Beynin hayranlık uyandıran yapısı esasta nöron denen sinir hücrelerinden oluşur.

Beyinde çeşitli yapı ve işlevlerde toplam 180 milyar hücrenin 60 milyar kadarı doğrudan doğruya bilgi işlemleri için görev yapar.

Her bir sinir hücresinin, uzun ve kısa uzantılarıyla diğer hücrelerle kurduğu bağlantıların sayısı bazen binlerle hatta on binlerle ifade edilir. (108) Prof. Dr.İ.Alev Anık, Öğrenme Psikolojisine Giriş, Der.Yay. İst. 1995 s. 181

Beyin kütlesi, tüm vücut kütlesinin sadece %2'sini teşkil etmesine rağmen, dinlenme koşullarında beyin metabolizması tüm vücut metabolizmasının yaklaşık %15'i, yani diğer organlara oranla 7,5 misli daha fazladır. Aktivite halinde ise bu daha da artar.

Beynin içinde, otomatik ve iradi faaliyetlerimizin her birinin bir merkezi var. Zihinsel faaliyetlerde ise esas iş gören bölüm beynin üst-dış kısmını oluşturan korteks diye isimlendirilen tabakasıdır. Türkçe'si ‘beyin kabuğu’ anlamına gelen korteks esasen, işin kabuğu değil şuurlu faaliyetlerin cereyan ettiği merkezdir.

‘Beynin dış kısmını oluşturan bu bölümü, beynin üstünü örten 2-5 milimetre kalınlığında, kıvrımlı, ince bir nöron (sinir hücresi) tabakasıdır ve alanı çeyrek metrekare kadardır. ’ *(109) Guyton&Hall, Tıbbi Fizyoloji, 9.baskı, Nobel yay. İst. 1986, s. 733*

Bizim şuurlu hareket alanımızı oluşturan ve kontrol eden yer işte burasıdır. Ve diğer merkezlerle bağlantılı olarak görev yapar.

‘Son derece geniş bir bellek deposu olan beyin kabuğu hiçbir zaman yalnız çalışmaz. Her zaman sinir sisteminin alt merkezleri ile birlikte çalışır. Bu bölüm olmadan alt beyin kısmının işlevleri çoğu kez hassas değildir.

Nihayet; beyin kabuğu, düşünme işlemlerinin çoğu için temel yapıdır; fakat bu işlemde tek başma değildir, diğer bölümler tarafından desteklenir. Alt merkezler, beyin kabuğunda uyanıklığa sebep olur ve hafıza bankasını, beynin düşünme mekanizmalarına açar. Esas olarak, insan zihninde dünyayı kuran beynin bu üst-dış kısmını örten girintili çıkıntılı bir görünüm arz eden 2-5 mm kalınlığındaki kısmıdır.

Beyni Koruyan Mekanizmalar

İnsan hayatı için bir numaralı önemi haiz olan ve *'Merkezi Sinir Sistemi’* dediğimiz beyin, bu büyük önemine paralel olarak da özel korunma sistemlerine sahiptir.

Kafatası gibi, başka hiçbir organ için söz konusu olmayan kemik muhafaza ile korunmasının yanında, o harikulade çalışmasının aksamaması için de diğer organlarda görülmeyen koruyucu sistemlere sahiptir.

Bunlardan biri ve belki başta geleni oksijenle ilgilidir.

'Vücut dokularının çoğu birkaç dakika, bazı bölümleri ise 30 dakika süreyle oksijensiz mekanizmalarla çalışabilir. Bu zaman zarfında, doku hücreleri enerjilerini glikoz ve glikojenin oksijenle birleşmeksizin, kısmi yıkımı olan anaerobik metabolizma ile elde eder. Bu anaerobik yol ile enerji elde etmek için çok büyük miktarda glikoz ve glikojen gereklidir. Oysa beyin hücrelerinde çok fazla glikojen depolanamaz. Bu nedenle (beyin oksijensiz kaldığı zaman) bu metabolizma yolu enerji için kullanılamaz. Ayrıca beyin dokusunda sinir hücrelerinin metabolik hızı çok yüksektir. Yani beyin dokusunda depolanan önemsiz miktardaki glikojenin anaerobik yıkımı için gereken enerjiyi sağlayamaz. Beyin dokusundaki oksijen stokları da önemsizdir. Bu nedenle nöronal aktivitenin çoğu her saniye kandan gelen oksijen ve glikozla sağlanır.

Bu değişik faktörler göz önüne alındığında, ani bir kan akımı kesintisinin ya da bir oksijen ve glikoz olmadan hayatiyetini birkaç dakikadan daha fazla sürdüremez. Bunun için başka destek mekanizmalara ihtiyaç vardır.

Eğer beynin kan akımı her hangi bir zamanda yetersiz olur ve gerekli oksijen miktarı sağlanamazsa beyinde damar genişlemeleri olur. Böylece beyin kan akımı lokal düzenlenir ve beyne oksijen taşınması normal sınırlara yaklaştırılır.

Beyinde oksijen basıncının da belli bir seviyede olması şart.

'Beynin parsiyel oksijen basıncı normalde 35-40 mm Hg arasındadır. Bu, 30 mm Hg altına düşerse beyin kan akımı hızla artmaya başlar. Bu çok yararlı koruyucu bir mekanizmadır. Çünkü bu basıncın 20 mm Hg altına düşmesi halinde beyin dokusu iflas eder. Bunun için, basıncın düşmesi ile oluşan tehlike kan akımındaki hızlanma ile önlenmiş olur.

Beynin glikojen temini de diğer dokulardan farklıdır.

Normal şartlarda beyin hücreleri tarafından kullanılan enerjinin hemen tümü kandaki glikoz tarafından sağlanır. Oksijende olduğu gibi normal koşullarda kapiller kandan dakikalar ve saniyeler içinde alınan glikoz, sadece iki dakikalık bir glikoz miktarı dışında sinir hücrelerinde glikojen olarak depolanır. Glikozun hücre zarı boyunca nöronlara taşınması, diğer vücut hücrelerinde olduğu gibi, insülin'e bağımlı değildir. **Bu nedenle insülin salgılanmasının ciddi olarak azaldığı diyabetik hastalarda bile glikoz, sinir hücreleri içine kolaylıkla girebilir. Bu da, diyabetik hastalarda beyin fonksiyon kaybını önleyen büyük bir şanstır.**

Bir ilginç koruyucu mekanizma daha vardır ki, o da sadece sinir sisteminde bulunan ***'glia '*** hücreleri tarafından sağlanır.

Beyinde kılcal kan damarlarının yoğunluğu fazladır. Kapiller (kılcal) damar sayısı ve kan akım hızı sinir hücrelerinin çekirdeklerinin yoğun olduğu beyin kabuğu gibi yerlerde yine dört kat daha fazladır. Bu kapillerler diğer vücut organlarındaki kapillerlere göre daha az geçirgendir ve her taraftan (vücudun başka yerlerinde bulunmayan ve yalnızca beyin ve sinir dokusunun desteklenmesi ile görevli) glia hücrelerinin ayakçıkları ile desteklenmiştir. Bu sayede glia hücrelerinin küçük çıkıntıları tüm kapiller yüzeye dayanıp yüksek basınç koşullarında fiziksel destek sağlayarak, damarları aşırı gerilmeden korur

'Santral Sinir Sisteminde dört ayrı türü olan bu hücrelerden microglia olarak isimlendirilenler;

İnflamasyon ve dejeneratif hastalıklarda, uzantılarıyla göç ederek lezyon (hastalık) bölgesini içine çekerek fagosite eder (yer bitirir).. Yine aynı gruptan Astrosit isimli hücreler de, dejenere olmuş (bozulmuş) snaptik axon terminallerini (sinir hücrelerinin uzun uzantılarını) emerek fagosite eder ve prolifere olarak (genişleyerek, ilerleyerek) ölen nöronun işgal ettiği alanı doldururlar.' *(110) Richard S.Snell, MD.Ph.D.Clinical Neuroanatomy for Medical Studen U,1987 Amerika s.77)*

Bu ise beyin için son derece önemlidir. Eğer herhangi bir sebeple hayatiyetini kaybeden sinir hücresi bir şekilde ortadan kaldırılıp yeri doldurulmasa idi, o zaman, bu ölen hücrelerin artıkları daha başka hastalıklara ve mikropların üremesine elverişli bir zemin oluştururdu ki, bu da beyin için, dolayısıyla insan hayatı için çok büyük tehlikelere, korkunç hastalıklara neden olurdu.

Ölen hücrelerin, sırf bu iş için görevli hücreler tarafından yenerek ortadan kaldırılmasıyla hem beyindeki sağlam sinir hücreleri korunmuş, hem de tüm vücut için oluşabilecek hayati tehlikeler önlenmiş olur.

BİLGİ BEYNİ KORUYOR

Beyni koruyan çok önemli bir faktör daha var ki, o da okumak, bilgi ve eğitimdir. Okumanın beyin üzerinde öylesine önemli etkileri söz konusudur ki, başka hiçbir şeyin bunun yerini tutması mümkün değildir. Konunun yeterince anlaşılması için önce zeka ve beyin gelişiminin seyrine göz atalım.

Vücuttaki birçok organ, anne kamında son şeklini almış olmasına rağmen beynin organik ve fonksiyonel gelişimi doğumdan sonra da devam eder. Buna bağlı olarak da zeka hızlı bir ilerleme gösterir. Bu hızlı gelişme 13-15 yaşına gelinceye kadar aynı şekilde sürer. 18 yaşına kadar zeka gelişimi yavaş da olsa sürer. Bu yaştan sonra ise 20'li yaşların başına kadar aynı kalır. 20-25 yaşlarından sonra da, sinir hücrelerinin her gün bir miktar ölerek kaybıyla birlikte zekada da gerileme başlar.

'Kişi 80 yaşına gelmiş ve hala bunamamışsa zeka yaşı 12 yaşındaki seviyeye kadar inmiştir. Yetişkin ve yaşlı insan, aradaki bu açığı tecrübe ve bilgisi ile kapatır.' *(146) Prof. Dr. Ayhan Songar, Psikiyatri, İst. s.324*

Eğer erken bunama söz konusu olursa, zeka seviyesinin erken yaşlarda çok daha aşağılara inmesi kaçınılmaz olur.

Normal şartlarda hemen her insanda, 20 yaştan sonra sinir hücresi kaybı başlar, günde ortalama 50 bin sinir hücresi yok olur. Bu kayıp yaş ilerledikçe artar ve 60 yaşlarından sonra günde tahminen 100 bin sinir hücresi ölür. Buna bağlı olarak da beynin ağırlığı azalır.

İnsan beyni yeni doğanda 350 gr. iken 20 yaşında 1400 gr ve 90 yaşında 1000 grama kadar iner. Böylece beyin ağırlığı 65 yaşta %5, 75-80 yaşta %10, 85 yaştan sonra %20 azalır. Beyin kabuğunun hücrelerinin azalması 40 yaştan sonra görülmeye başladığı, girintili çıkıntılı olarak görülen beynin dış kısımlarında daralma ve sinir hücrelerinin azalması sonucu beynin içinde beyin-omurilik suyunun dolaştığı kanallarda genişlemenin 40-50 yaşlarında belirginleştiği görülmüştür. İleri yaşlarda beyin ağırlığının %15'i azalmakta, sinir lifleri sayısında %40, sinir iletim hızında ise %10 azalma olmaktadır. Bunun yanında ve bunlara bağlı olarak; motor aktivitede, bütün duyuların algılanmasında ve mental fonksiyonlarda da

belirgin azalma olmaktadır.

Biyokimyasal olarak da intrasellüler (hücrc içi) enzimlerde ve nörotransmitterlerde (hücreler arası haberleşmeyi sağlayan maddelerde) değişiklikler olmakta.

Kan akımında azalma, beyinin oksijen ve glikoz metabolizmasında da azalmayı birlikte getirmekte, oksijen ve glikoz kullanımıyla ilgili problemler ortaya çıkmaktadır.

Beyin elektriksel aktivitesi de yaşlanmayla yavaşlamaktadır.

Bütün bunların sonunda gidiş bunamaya doğrudur.

'YA KULLAN, YA KAYBET '

Beyin öyle kıymetli ve nazik bir organ ki, kendisine değer verilmediğini görünce küsüp gider. Kadrini, kıymetini bilmeyen, onu yerli yerince kullanmayanlardan uzaklaşır, ya da bir başka ifadeyle geri alınır. Bunu, sinir fizyolojisi üzerine çalışanlar, *'ya kullan, ya kaybet '* ilkesiyle özetlemişlerdir.

'Hayatın ilk haftaları, ilk ayları ve hatta belki ilk yılı içinde beynin birçok bölümü aşırı sayıda nöron üretir ve bunların aksonları da başka nöronlara bağlanmak üzere pek çok dala ayrılır. Eğer bu yeni sinir hücreleri, uygun başka nöronlarla, kas hücreleri ile veya salgı hücreleri ile bağlantı kuramazlarsa birkaç hafta içinde yok olur giderler.

'Bir bebeğin doğumundan kısa bir süre sonra beynin çeşitli bölgelerindeki nöronların nihai sayısı ve bağlantıları 'ya kullan ya kaybet' ilkesine göre belirlenir. Bir örnek vermek gerekirse, yeni doğan bir hayvanın bir gözü, bir kaç hafta boyunca kapalı tutulursa, görsel korteksdeki hücre katmanları dejenere olur ve o göz hayat boyunca ya kısmen ya da tamamen kör kalır.

Normal gelişmesine ulaşan, kısaca beyin dediğimiz sinir sistemimiz kullanıldığı taktirde diri kalır.

Kullanma beyni koruyor. Okuma ve öğrenme ise sinir sistemini en geniş çapta çalıştıran ve koruyan bir eylem olarak karşımıza çıkıyor.

Eğitim, beynin bir amaca yönelik olarak, planlı ve yeniden şekillendirilmesi işlemi olarak iki biçimde oluşabilir: Birincisi, doğumdan itibaren doğal ve sosyal çevre uyaranları tarafından oluşturulan genel bilinçlenme ve şekillenme, İkincisi ise beynin belirli bir gelişme aşamasından sonra özel gayret ve uyaranlara bağlı olarak şekillenmesi.

Eğitim düzeyinin, beyin fonksiyonlarının gelişmesindeki etkisi açıktır.

Kullanılan beyin gelişiyor ve korunuyor. Kullanılmadığı oranda ise hem kendini meydana getiren hücreleri hem de fonksiyonunu kaybediyor.

Bundan en çok etkilenen de, şuurlu faaliyetlerimizin merkezi durumunda bulunan üst beyin (korteks) denen kısım oluyor.

Zamanla, **'Beynin bu alanında, başlangıçta var olan nöronların yüzde 50'si veya daha fazlası yok olur.** *'(111) A. J. Guyton & Hail, age, s.745*

OKUMANIN BEYİN KAN AKIMI VE AKTİVİTESİ ÜZERİNE ETKİSİ

Okuma eyleminin beyin kan akımı üzerindeki olumlu etkileri, beyin dokusu için yeri başka bir şeyle doldurulamayacak derecede önem arz eder.

Bu, ileri görüntüleme metotları ile ispat edilmiştir.

Beyin kabuğunda birbirinden ayrı 250 kadar segmentte aynı anda kan akımı kaydeden bir yöntemde, 'radyoaktif ksenon' maddesi 'karotis'atar damarı içine enjekte edilir. Daha sonra her beyin kabuğu bölgesinin radyoaktivitesi kaydedilir. Bu teknikle, yerel nöronal aktivitedeki değişimlere cevap olarak, beynin her segmentinde kan akımının saniyeler içinde değiştiği saptanır. KİTAP OKUMA sırasında oksipital korteksde ve temporal korteksin lisan algılama alanlarında kan akımının arttığı tespit edilmiştir.' *(112) Guyton&Hall, age, s.733*

'Beyindeki kan akımı ve glikoz metabolizmasını gösteren bir yöntem olarak, PET Yöntemi'yle de bu durum ispat edilmiştir. Okuma, konuşma ve düşünmeyi içeren mental aktivitenin eşlik ettiği serebral kan akımı ve glikoz metabolizmasındaki lokal değişiklikleri gösteren bu yöntemde; okurken, başın arka kısmında (oxipitalde) bir alan, düşünürken ön frontal kısımda, aktif konuşma esnasında ise, orta kısımda bir alanda artış olduğu tespit edilmiştir.' *(113) Principles of Neural Science, ABD, Third editon, Kandel, Schwartz, Jessel city, (from Discover, March s. 189 1989)*

'Her düşünce *'Beyin Kabuğu'*nun birçok bölümünde, Talamusta, Limbik sistemde ve beyin sapının Retiküler formasyonunda eşzamanlı sinyaller oluşmasına yol açar..

Bu anlatılanların ışığında, düşünme için sinirsel aktivite bazında şöyle bir tanını ortaya koyabiliriz: Bir düşünce, sinir sisteminin, başta Serebral Korteks olmak üzere Talamus, Limbik sistem ve beyin sapındaki yukarı retiküler formasyonu da içine alan birçok bölümünün aynı anda ve belirli bir sıra içinde uyarmasının sonucudur. Buna düşünmenin bütüncül kuramı (Bolistik teori) denir.' (114) Artur J.Guyton&Hall, age s.742

Doğumdan itibaren beynin karşılaştığı uyaranların çeşitli ve zengin olması, bu uyaranların eğitimle sürekli ve sistemli hale getirilmesi ve bütün bunların yaşam süresince devamı, beyni yaşlılığın getireceği fonksiyon kayıplarına karşı dayanıklı ve güçlü kılmaktadır. Bir başka ifadeyle, beynin temel görevlerine ek olarak; bilmeyle, öğrenmeyle ve yapmayla ilgili fonksiyonları ne denli geliştirilirse beyin de o ölçüde etkili kullanılır.

Okuma, beyinde o kadar etkin bir rol oynamaktadır ki, epileptik açıdan hastalık zemini bulunan bazı kimselerde epileptik deşarja bile neden olabilmektedir. Bu da okumanın beyin üzerindeki müthiş etkisinin bir başka ispatı olarak yorumlanabilir.

Epileptik Nöbete yol açan bu olağan dışı mekanizma ilk defa Bick ford,(1954) tarafından bildirilmiştir. Foster (1977) bugüne kadar bilinen 48 vakaya kendi şahsi vakalık tecrübesini eklemiştir. (115) Ernest Niedermeyer, (çev. Turgut Zileli ve ark.) Epilepsi Rehberi, Hacettepe Üni. yay. B-29. Ank. 1987 s.76

Sağlıklı kişilerde, kitap okuma ve düşünme işlevi sırasında, EEG'de (beynin elektrik aktivitesini ölçen tetkikte) *'beta '* elektrik aktivitesinde artış görülür.' (116) Bruce 1. Fisch Spehlmann'ın EEG El Kitabı, çev: Türker Şahiner Turgut yay. 1998 s.263

Bütün bu tespitler ışığımda denebilir ki, okuma, düşünme ve anlamanın beyin üzerinde meydana getirdiği etki, sinir ve akıl sağlığı için asla yeri doldurulamaz ve vazgeçilmez bir faaliyettir.

'Büyümeyen şey ölür'; Muhammed İkbal'in isabetle ifade ettiği bu genel kural, beyin ve akıl için de geçerlidir.

Muhammed İkbal'in kıymetli eseri Cavidname'de;

Hintli bilge soruyor;

-Aklın ölümü nedir?

Cevap;

-Düşüncenin terk edilmesi!

-Kalbin ölümü nedir?

-Zikrin terk edilmesidir.' (117) Mohammed İQbal, Le Livre de l'etemite, Fra. çev. Eva Meyerovitch ve Dr. Mohammad Mokri, Ed. Albin Michel,Paris-1962,s.41

Düşünce bilgisiz, bilgi ise okumasız olmuyorsa okumayanın aklı eksik olacak, aklı eksik olanın da kalbi sıkıntıya girecek demektir.

Ancak okumaktan maksat, okunan şeyin üzerinde düşünmek ve anlamak olmalıdır. Aksi halde 'okumak' fiilinden arzu edilen mental ve psikolojik kazanç elde edilemez.

Okuma, anlama ve anladığını ifade etme ile birlikte olduğunda beyinde en geniş alanları çalıştıran büyük bir aktivite oluşturur.

Bundan uzak kalmanın kayıpları bir başka şeyle asla telafi edilemez.

YAŞLILIK

Yaşlılık, bazı toplumlar için 80-90 yaş olarak belirlenirken, diğer bazıları için 50 yaş gibi tanımlanabilir..

Bazı araştırmalar 50 yaş ve daha sonrası için zihni fonksiyonların önemli derecede azaldığını göstermiş olmasına rağmen yaşlılık bir sosyal olay olarak tanımlanmakta bazılarına göre de yaşlılık sınırı 60 yaş olarak belirtilmektedir. 50-65 yaş arasında kognitif (zihni) fonksiyonların hızlı değiştiği göz önüne alınırsa 65 yaş yaşlanma için kabul edilebilir sınırdır.' (118) Doç.Dr.Yahya Karaman, Demans, Kayseri, Geçit Yayınevi, 2000, s.28-29)

Yaşın ilerlemesiyle sinir sisteminde dönüşü olmayan değişiklikler meydana gelir.

Bulundukları ortama göre yaşlı sayılanlar arasında yapılan araştırmalarda genel olarak şu etkilenmeler ortaya konmuştur.

İlk olarak dikkati çeken bozukluk hafıza ile ilgilidir. Hafıza yaşlılarda, daha genç yaş gruplarına oranla zayıflamaktadır. Kompleks materyallerin hatırlanmasında, benzer bilgilerden yararlanılarak hatırlamada ve şekil belleğinde etkilenmeler görülmektedir.

Dikkat ve kişinin kendini, bulunduğu yeri ve zamanı bilmesi anlamında olan *'oryantasyon'* da zayıflama meydana gelir.

Genellikle yaşın ilerlemesiyle birlikte incelenen bütün fonksiyonlarda azalma görülmüştür.

Özellikle hafıza bozukluğu öğrenim durumuyla çok yakın ilişki göstermiş, eğitim süresi arttıkça bu fonksiyonların daha az etkilendiği görülmüştür.

Bunamaya sebebiyet veren birçok durumda görmek mümkün olduğu gibi, yaşlılıkta ortaya çıkan ve bunamaya sebep olan Alzheimer hastalığında da eğitimin müspet etkileri tespit edilmiştir.

'Alzheimer Derneği Başkanı ve İstanbul Tıp Fakültesi öğretim üyesi Prof.Dr.Murat Emre ileriki yıllarda Türkiye ve benzeri gelişmekte olan ülkelerde neredeyse tılzheimer salgını olacağım gösteriyor' *diyerek, buna karşı korunmak için yaptığı tavsiyeler arasında bol bol okumak geliyor.' Akit, Haziran 2003*

'Eğitimin Alzheimer riskini azaltan koruyucu etkisi vardır. Çalışmalarda yüksek eğitimin hastalığın başlangıcını geciktirdiği saptanmıştır. Mezuniyet sonrası eğitimin ve aktif sosyal ilişkiler içinde bulunmanın da yararlı olduğu bildirilmiştir. Bir görüşe göre eğitim, sinirler arası bağlantıların yoğunluğunu çoğaltarak da etki etmektedir. *'( ) Prof.Dr.Kaynak Selekler, Alzheimer, Güneş kitabevi yay. Ank. 2002, s. 3*

'Sosyokültürel seviyesi yüksek olanlarda bu hastalık daha az oranlarda görülmüş, düşük eğitim seviyesinin ileri yaşlarda hem Alzheimer, hem vasküler demans (bunama) gelişmesi için risk olduğunu göstermiştir. 75 yaşından sonra eğitimsiz bir kişinin demansa yakalanma riski, en az 8 yıl eğitim almış birine göre 2 kat daha fazla bulunmuştur.

Eğitim, en azından demans görülme yaşını geciktirmektedir. (Filley CM 1985, Jom A 1994 mortimer JA 1993, Ronchi 1998 Unverzaght 1998)

Yaşlı insanlar arasında yapılan karşılaştırmalı çalışmalarda eğitimsiz kişiler eğitimlilere göre yaşlılık problemleri ile karşılaşmak açısından %30 oranında daha şanssız görünmektedirler.

Şüphesiz, okuma ve eğitimin *'beşikten mezara kadar'* düstürü ile ömür boyu sürdürülmelidir. Çünkü, lise yada üniversite seviyesinde bir okul bitirip de eğitimini bu seviyede dondurmuş ve okul yıllarından sonra dine bir daha kitap almamış *'okumuş'* insanların sayısı maalesef zannedildiğinin çok üstündedir.

İnsanlara; *'Elinizde hangi kitap var? '* diye bir soru sorduğunuzda, o anda ellerine bakıp; *'Elimde kitap yok ki '* gibi şaşkın bir cevap vermezlerse, *'Şu sıralarda pek de okuduğum söylenemez'* diyebilirler. *'Son bir yıl içinde hangi kitabı okudun?'* sorusuna %90-95'in üzerinde alacağınız cevap sizi memnun etmeyecektir. *'Son beş yıl içinde hangi kitabı okuduğunuzu hatırlıyor musunuz?'* şeklindeki soruya alacağınız cevap da büyük oranda tatminkar olmayacaktır. Bu durumda muhatabınızı rahatlıkla müjdeleyebilirsiniz(!); *'Gözünüz aydın! Demans (bunama) sizi bekliyor'* diye. Karşınızdaki kişi; *'Demans ne ola ki? '* gibi bir soru soracak olurs ona, şimdi gelecek olan bölümü okutunuz, tabii eğer hala okuduğunu anlayacak kadar bir beyin kalmışsa..!

BEYNİN YIKILIŞI VE OKUMAMAK

Okumamakta direnenleri orta yaştan sonra bekleyen tehlike; *'Demans '* yani *'bunama '* dır!

Alkol, uyuşturucu, sigara, sters, gece hayatı, bazı metabolik hastalıklar, beyini ilgilendiren enfeksiyonlare ve yine beyin dokusunun azalmasına sebep olan Alzheimer benzeri dejeneratif beyin hastalıkları ve kafa travması gibi sebeplerin beyin üzerinde meydana getirdiği yıkım erken yaşlarda bunamayı getirir. Beyin dokusunun yıkımı, yani sinir hücrelerinin azalması, zihni fonksiyonların gerilemesi sonucunu doğurur. Bu durum bazen o kadar ileri boyutlara varır ki, oluşan 'bunama' tablosu birçok kimse için hayatın trajedik bir tarazda sonlanmasını kaçınılmaz hale getirir.

Bu demans tablosunun bilinmesi, anlaşılması, bundan koruyucu bir ilaç gibi olan *'Oku! '*

emrinin kıymetini ve önemini daha iyi anlamamıza ve ciddiye almamıza yardımcı olacaktır.

Dementia (Demans): Akıldan yoksun olma manasında bir kelimedir. *Ment* akıl, *de* den-dan manası taşır, *ia* olumsuzluk ekidir. Bu kelimeyi ilk kez M.S. I. yy.' da Celsus kullanmış..

18. yüzyıl sonlarına kadar *delilik* anlamında kullanılmış,

19. yüzyıl sonlarına kadar kronik beyin hastalığı nedeniyle geri dönüşü olmayan akıl bozukluğu olarak tanımlanmıştır.

Demans bir semptomlar ve bulgular kompleksidir. Ve kimse bu tehlikeden uzak değildir. Bellek bozuklukları Demansın ilk belirlilerindendir. Unutkanlık, sorulara verilen cevaplarda duraklamalar şeklinde ılımlı düzeyde olabileceği gibi hastanın; işini, kendi ismini, günlük olayları hatırlamakta zorlanması şeklinde ileri düzeylerde de olabilir. ' (119) Doç.Dr.Yahya Karahan,age, s.35

Hafıza: Uyaranların algı aracılığıyla oluşturduğu anıları, izleri kalıpları, simgeleri, depolama, saklama beyin bölgelerine yerleştirme, yenileri ile birleştirme, hatırlama, canlandırma işlevlerini yerine getirir. Yani geçmişe ait tecrübelerin korunması, duruma göre uyumu ve bunlara dayalı olarak yenilere hazırlıklı bir fonksiyondur.

• Geçici olan bellek parçaları kalıcı hale getirilir. Bu depolama sürekli değildir, yeniden yapılandırma ile yeni ayrıntılar eski yani depodaki bilgilerle ilişkilendirilerek eski bilgilerde bir yerde kontrol edilmiş olur. Hafızadaki bilgilerin kullanılması ve yapılandırılması için bilgiler depodan geri çağırma ve tarama işlemleri yapılır. Bu her ikisi de hatırlama dönemiyle ilgili bir organizasyondur. Bilgi seçilir, yenileri ile ilişkisi gözden geçirilir, gerektiğinde depolara tekrar gönderilir. Hafıza, davranışta nispeten kalıcı değişikliklerle sonuçlanan bir procestir. Asla gözlenemez, ancak anlaşılabilir.

Hafıza beynin bütün karmaşık eylemlerinde esas rollerden birini oynar ve uyanıklık, dikkat, algılama, duygulanımla yakından ilişkilidir.

Önceden bilinmeyen durumlar karşısında amaca yönelik davranış gösterilmesi anlamına gelen adaptasyon kapasitesi, büyük oranda çevreden gelen enformasyonun (bilgilerin) kaydedilip saklanmasına yani hafıza fonksiyonuna dayanır.

İşte insan beyin fonksiyonları için son derece önemli olan bu yetenek demansın oluşmaya başlaması ile yıkılma sürecine girer.

DEMANSIN DEVRELERİ VE BELİRTİLERİ

İlk Devre: Başlangıç genellikle siliktir, ilk belirtiler somatik (bedensel) bir hastalık veya psikolojik bozukluğu düşündürebilir, tabloda atipik özellikler fazladır. Enerji ve istek kaybı, bencillik, ve duyarlık kaybı, kuşkuculuk ve mükemmeliyetçilik, ayrıntılara karşı dikkatsizlik, emosyonel uygunsuzluk ve yetersizlik, uygunsuz fıkra ve şaka yapma, kişisel temizlik alışkanlıklarının bozulması, bellek bozuklukları ön plandadır.

Orta devrede hastalık belirtileri daha belirgin hale gelir. Kognitif (zihnî) fonksiyonlarda bozulma ile yakın hafıza kusuru bu devrede ortaya çıkar, uzak bellek nispeten korunmuştur. Yargılamada bozukluk, oryantasyon bozukluğu (bulunduğu yer ve zamanı bilememe) bozukluğu, konfüzyon (zihni bulanıklık, şaşkınlık hali), katastrofık reaksiyon (eskiden bilip de şimdi yapamadığı şeylere karşı reaksiyon) görülebilir.. Perseverasyon (cinsel problemler),

dikkatte azalma, bir fikirde tutarlı bir şekilde duramama, konfabulasyon (masal uydurma, hatırlayamadığı yerleri uydurarak doldurma) yani, hatırlanamayan bazı kesimler hasta tarafından yakıştırma ve çoğu kez de lüzumsuz teferruatla doludur. Genç dönemde, zaman, yer ve kişi oryantasyonunda (zamanı ve yeri bilme, kişileri tanımada) ileri derecede bozulma, sık kaybolmalar, paranoid (şüpheci) düşünceler., gelişir.

Bilmeye ve kavramaya ait bütün (algılama, dikkat, zeka, yargılama, soyutlama, hesaplama, gerçeği değerlendirme) yeteneklerini kapsayan fonksiyon bozuklukları tablonun ana temelini teşkil eder. Yeni bilgileri öğrenme yeteneği bozulduğu gibi eski bilgilerini de unutmaya başlar. Yakın bellekten yavaş yavaş uzak belleğe doğru bir unutma sırası vardır. Kişi eskileri de karıştırmaya başlar.

Dikkat bozuklukları, hastanın çaba gösterdiği halde çevresinde olanları fark edememesi, dikkatte ve çevreden gelen uyaranların algılanmasında genel bir azalmanın olduğu, bunlara bağlı olarak uyaranlara uygun tepki gösterememesi durumudur. Uyaranların yanlış yorumlanmasıyla genel bir şaşkınlık ve sersemlik olur. Ayrıca düşüncenin sonradan hatırlayamama hali ile bir arada giden yavaşlaması, yetersizliğini belirtir.

Yargılama bozukluğu: Kendisi ve çevresi ile ilgili meselelerde karar verememe, sağlıklı düşünememe, mantıklı sonuç elde edilecek şekilde bir hüküm yürütememedir. Uygunsuz şakalar, kaba konuşma, kurallara uyamama, kişisel hijyene dikkatsizlik olur.

Çevreyi aşırı kontrol, şüphecilik, geçimsizlik, titizlik, paranoid davranışlar, saldırganlık, huzursuzluk, affektif (duygusal) bozukluklar bariz hale gelir.

Özet olarak; 'Hastalarda evvela ufak tefek unutkanlık, dikkatini teksif edememe, okunanı anlayamama, yeni bir şey öğrenememe gibi şikayetler baş gösterirken aynı zamanda; o güne kadar kamil, faziletli, olan şahısta bir karakter değişikliği, huysuzluk, irritabilite (huzursuzluk), egoizm, sadece kendini, düşünme gibi teessüriyet kusurları da müşahede edilir. Zaman zaman paranoid (şüpheci) düşünceler dikkati çeker.

Yeniliklere karşı bir korku (neofobi) ve düşmanlık görülmeye başlar, kişi, eskiden bellediği ve alıştığı muhitini değiştirmek istemez. Ailesi tarafından muhit ve şartlar değiştirilmek istendiğinde buna bütün gücü ile mukavemet eder.

Seksüel patolojilere ait kusurlar; exibisyonizm, pederasti, hyperseksüel davranışlar, homoseksüel tandanslar, çok genç yaştakilere aşık olup onlara bütün servetini bağışlama sık sık rastlanabilecek arazlardır.

Hastalarda bir çocuklaşma (puerilizm) mevcuttur. Geveze olan hastanın yüzü şaşkın, manasız bir neşe veya hiddet ifadesi taşır; üç yaşındaki çocukla ciddi bir şekilde kavga eden, ona kızan, alınan ve dargın duran bunak dede ve nineler çoktur. Kolayca kanma ve kandırılmaları da söz konusu olabilir.

Bunlarda uykusuzluk da sıkça rastlanır. Bundan dolayı hasta geceleri bütün evi dolaşır, ocağı yakar, kahve pişirir, ocağı açık unutarak yangına sebebiyet verdiği de çok görülür..' (120) Dr. Kriton Dinçmen, Desktiptiv ve Dinamik Psikiyatri, Atlas Kitabevi, İst, 1967, s. 186

İşte bütün bu trajedik tablo beyin hücrelerinin ölerek azalması sonucudur.

Bütün bunlardan sonra siz isterseniz okumayın! Ama bilin ki; Yaratan Rabb, Kıyamete kadar baki kalacak Kitap'ında ilk emir olarak, 'Yaratan Rabb' inin adıyla

Oku..! ' buyuruyor! Ve bu emrin pekçok getirisi yanında bunamaya, yani sinir hücrelerinin ölümüne karşı bir tedbir olduğu da asla unutulmamalıdır. Eğer bu emir kulak ardı edilecek olursa biliniz ki, önemli bir ihtimalle bunama sizi bekliyor olacaktır. Ve siz (sinir hücrelerinizin korunması konusunda) bu emrin şifasından bir daha hiç istifade edemeyeceksiniz; çünkü bir raddeden sonra okumak isteseniz de okuduğunuzu anlayamayacak hale gelirsiniz.

*Ayette ifade edilen; '*Allah'ı unutup da, Allah'ın da kendilerini kendilerine unutturduğu kimselerden olmayın, ' *ikazına kulak verenlerden olmak bir anlamda Okuyanlardan olmakla mümkündür.*

Bu yüce emre karşı inatla muhalefet etmenin cezalardan biri olan bunama cezası, ne büyük bir ceza!

ERKEN BUNAMAYA SEBEP OLAN FAKTÖRLER

İnsanın beynini kullanmaması sonucu, kaçınılması çok zor olan bunamanın (demansın) bazı hallerde daha erken gelişmesi de mümkündür. Birtakım faktörler; günlük sinir hücresi ölümünü 50-60 binden birkaç milyona kadar çıkararak, bunama tehlikesini daha da öne çeker.

Sinir hücrelerinin aşın derecede kaybı sonucu beyin dokusunun azalmasına sebep olan bu faktörleri şöylece sıralamak mümkün;

Sigara, alkol, esrar, eroin gibi uyuşturucu maddeler ve kronik zehirlenmeler,

Alzheimer, Parkinson, Epilepsi gibi beynin dejeneratif hastalıkları,

Kafa travmaları,

Endokrin hastalıktan, Diyabet ve Üremi gibi metabolik hastalıklar.

Uzun süreli stres ve aşın ruhsal yüklenmeler,

Gece hayatı gibi düzensiz yaşam, yorucu hayat şartları, Hava kirliliği, oksijensiz ortamlarda yaşama,

Beyni etkileyen enfeksiyon hastalıkları,

Gebelikte annenin kullandığı alkol, sigara ve bazı ilaçlar, Beslenme bozukluklan ve şişmanlık.

Dikkat edilirse bu faktörler içinde, kişiyi uzun süre etkileyen ve en yaygın olan sigara ve alkoldür.

Başta sigara olmak üzere, bu etkenlere maruz kalan kimselerde, sinir hücresi kayıplan kat kat artar.

Beyinden her gün birkaç milyon sinir hücresi ölerek eksilir.

Yukarıda bahsedilen etkenlerden hiçbirinin olmaması halinde bile yine yaşlanma ile 20 yaşından itibaren, günlük elli binlerin üzerindeki sinir hücresi kayıpların önüne geçmek yada sinir hücrelerinin ölümünü azaltmak ancak okumakla mümkün olur.

Kur'an'm şifa oluş mucizesinin ilk tecellisi de bu olsa gerek.

OKUMANIN BEYİNDEKİ ORGANİZASYONU VE OKUMA İLE İLGİLİ BEYİN FONKSİYONLARI

İnsan beyni pek çok karmaşık işlemi aynı anda yürütebilen kompleks bir bilgisayardan daha fazlasını yapma kudretine sahip muhteşem bir organdır.

Okuma eylemi, çok basit gibi görünmesine karşılık tüm beyni çalışmaya sevk eder ve zinde bir ruh halini ortaya çıkarır.

Oku emrine muhatap olan insan beyninin, bu emri gerçekleştirirken ki çalışması olağanüstü, bir durum arz eder. Okuyabilme yeteneği sahip tek canlı varlık olan insanoğlu, bu işlemi gerçekleştirmek için organik ve zihinsel yeterliliğe malik olmalıdır. Her şeyden önce bu kıymetli yeteneğini kullanabilmek yeterli bir düzeyde zekayı gerektirir. Ayrıca şuur seviyesi de okumayı gerçekleştirecek kadar açık olmalıdır.

Bunlarla birlikte bir *lisan* olmadan okuma gerçekleşemez.

Bunun için eşyaların ve hadiselerin bir ismi olmalı ve bunları beyinde sembolik düzeyde muhafaza edebilmelidir. Bu akılda tutma eylemi için de hafızaya ihtiyaç duyarız. Bilgileri hafızaya almak için ise tekrarlama ve ezberleme fonksiyonları gereklidir. Bütün bunlar *öğrenme* olmadan gerçekleştirilemez. Öğrenmek için gerekli olan temel şart 'anlama'dır.

Görme fonksiyonu yerinde olmayanlarda dokunma duyusu yoluyla bu eylem gerçekleşir ve bunun için beyinde bir dizi merkez faaliyete geçer.

Eşya ve olayların insan beyninde sembolik olarak sentez edilmesi ve bir yoruma ulaşması, düşünce fonksiyonun devreye girmesiyle mümkündür.

Oku emrine muhatap olan insanın, beyinde bir okuma merkezinin varlığından, çoğunlukla haberi yoktur. Okuma işlemi, sesli ve sessiz olarak ayrı ayrı beyin alanları ile ilgilidir.

İnsan, lisan yeteneği sayesinde, değişik anlamlar ifade eden sembollerle iletişim kurarken hayvanların çoğu bunu işaretler halinde yapar. İnsanda bu iş oldukça komplekstir ve birtakım bölümlerden oluşur. Bu bölümler; konuşma, anlama, okuma, yazma, tekrarlama ve isimlendirmedir. Lisan olmadan okuyamaz ve yazamayız.

Lisanla ilgili klinik bozuklukları ise *afazi* olarak adlandırıyoruz. (121) Özeren Çukurova, Afaziyoloji, Ün.Tıp Fak Nöroloji, ABD, 1996, Adana

LİSANIN BEYİNDEKİ YERLEŞİMİ

Konuşma, doğumdan en erken 1.5 yıl sonra ortaya çıkabilirken, *anlama* çok daha öncelerden itibaren oluşur. İsimlendirme ortalama 3.5-4 yaşlarında, okuma ve yazma da tam olarak 6-7 yaşlarında oluşur. Bunlar beynin doğumdan sonraki normal sağlıklı gelişimiyle ilgilidir. Tüm bu fonksiyonlar beynin daha çok bir yarım küresi içinde organize olmuşlardır. Sağ elini kullananların %99'unda, sol elini kullananların %70'inde beynin hakim yarıküresi sol yarıküredir.

İnsan beyninde lisanın konuşulur hale gelmesi için organize edilmiş belli merkezler vardır. Beyinde duyarak anlama, görerek anlama ve bunların birleştirilmesi ile konuşma fonksiyon-ları belli bölgelerde yerleşmiş olarak bulunur.

Dil öğrenme için öncelikle bir kelimenin duyarak anlaşılması gerekir. Çocuklar lisan öğrenirken bu yolu kullanırlar.

Bilhassa Broca ve Wemicke'nin çalışmaları ile elde edilen verilerden duyarak anlamada, sol beyin yarı küresi içindeki 22. alan (Wemicke alanı-arka yan lob) etkilidir. İşitilen sesler ile ilgili uyanlar, ilk olarak işitsel beyin kabuğuna (Heschl girusu) gelir. Burada sadece sesleri algılarız. Daha sonra bu bilgi duyarak anlama alanına (Wemicke) gelir. Burada işitilen seslerin duyarak anlaşılması sağlanır. Duyarak anlama merkezi alanında öğrenilen mesajlar bir band aracılığıyla konuşmanın motor (hareketle ilgili) alanına aktarılır. Yani, bir kelime söylemek ya da okumak gibi işlevler için gerekli kasların organizasyonu ve hareketleri motor konuşma merkezinin emirleri ile yerine getirilir. Bunun için tüm bu hareketlerin beyin kabuğundaki merkezden düzenlenmesi gerekir. Konuşmanın programlanması ile ilgili bu emirler 'Suplementer motor alan' denilen beyin kabuğundaki konuşma ile ilgili motor emirleri ayarlayan alandan gönderilir. Motor konuşma merkezi ise sol beyin yarım küresinde frontal lobun arka alt bölümünde bulunan Broca alanı (44.alan)dır. Broca alamnda toplanan lisanla ilgili tüm izlenimler motor korteksin konuşma sırasında görev alan kasların temsil ettiği bölgelere aktarılır.

Motor beyin kabuğundan kalkan lifler beyin sapındaki kafa sinirlerinin çekirdeklerine gelir ve buraya konuşma ile ilgili beyin kabuğundan gelen emirlerin ulaşması sonucu konuşma için gerekli hareketler yapılabilir. Ağız, dil, gırtlak, çene hareketleri vb. motor konuşma merkezi ve duyarak anlama merkezi birbirine *assosiyasyon bandı* denilen birleştirici bir yol ile bağlanır. Bu yola *Arkuat Fasikulus* denir.

Arkuat fasikulus aynı zamanda tekrarlamadan sorumludur. Yani ezberleme için gerekli tekrarlama fonksiyonu arkuat fasikulus olmadan yapılamaz.

Okuma ve yazma fonksiyonunda arkuat fasikulus ve kısmen de supra marginal girus önemli görevler üstlenir.

Lisanı kullanırken normal konuşma akıcı, düzgün olmalı, açıkça anlaşılmalı ve gramer ve kelime içeriği doğra olmalıdır. Tüm bu özellikler beyinde sol taraftaki motor konuşma alanı ve beyin kabuğundaki motor alanın bağlantıları ile sağlanır.

İlk kez dünya hayatında dil oluştuğunda isimlendirme olmasaydı insanların birbiriyle anlaşması mümkün olmazdı. Beyinde isimlendirme işlevi yine dominant inferior pariyetal (yan lobunun) beynin diğer tüm loblarının beyin kabuğu ile bağlantısı sonucu sağlanır. Yani isimlendirme işlevi sırasında beyindeki tüm lobların beyin kabuğunda faaliyeti olur.

Her iki beyin yarım küresinin arka bölümünde bulunan oksipital lobdaki görme merkezleri (18. 19.alan) tarafından görerek algılama sağlanır. Bu bilgi yine sol beyin yarım küresinde bulunan bir merkez (Angüler girus 39.alan) aracılığıyla Wemicke alanında gerçekleştirilen duyarak anlama fonksiyonu ile birleştirilir.

Angüler girus sol beyin yarım küresinde, yan lobun arka alt bölümünde bulunan okuma yazma alanıdır. Bu merkez sayesinde okuduklarımızı ve gördüklerimizi anlayabiliriz.

Okuduğunu anlayamama ile ortaya çıkan beyin bozukluğuna *'Aleksi'* denir. Bu da, ya saf kelime körlüğü veya yazma bozukluğu ile olan aleksi olarak gözlenir.

Saf kelime körlüğü olan hastalar konuşur, anlar, yazar, ancak yazılı bir metni anlayamaz, yani okuyamaz veya yazılı bir kelimeyi kopya edemez.

Yazma bozukluğu ile birlikte olan aleksi ise çok daha sık görülür. Hasta okuyamaz ve her iki

eli ile de yazamaz. Bu durumdan sorumlu olan bozukluk, yukarıda bahsi geçen angüler girusdadır. İsimlendirme ile birlikte sayı sayma ve görme bozukluğu da olaya eşlik eder.

Ayrıca beyinde sağ ve sol yarım küreleri birbirine bağlayan *korpus kallozum* denilen yapının *spleniyum* parçası her iki görme alanını bağlar. Bu yapının okuduklarımızı anlamaya katkısı vardır. Bu bölgede olan her hangi bir bozuklukta kişi, akıcı yazabildiği halde, yazdığını okuyamaz, anlayamaz.

Sesli olarak okuma için beyinde, sol taraftaki, görerek anlama ve okuma merkezi, beynin motor alanı ve motor konuşma alanı faaliyet gösterir.

Yazı yazmak için ise yine okuma merkezi ve beynin ön bölümünde yer alan frontal loblar arasındaki bağlantılar işlev görür. Yazma yeteneğinin kaybına ise *agrafi* denir.

Anlama, birçok uyaranlarla karşılaşma sonucu beslenen ve gelişen bir fonksiyon olarak konuşma, okuma ve yazmaya oranla beyindeki organizasyonu daha geniş bir fonksiyondur.

Yazma işlevi ise ikinci frontal girusun arka bölümünde bulunan Exner' in hipotetik yazı yazma merkezi olarak bilinen alandan (45.Alan) motor korteksin el ve kol kasları ile ilgili motor nöronlarına uygun impulsların gönderilmesi ile gerçekleşir.

Bu arada duysal korteksden ve duysal assosiyasyon kor- teksinden ana lisan merkezlerine gelen projeksiyonlar da konuşmanın programlanmasında önem taşımaktadır.

Lisan ve konuşma ile ilgili her işlemin beyinde ayrı ve bir biri ile irtibatlı bölgeleri var.

Konuşmada olduğu gibi yazmanın da programlanmasında suplementer motor alan önemlidir. Lisanın gerçekleşmesinde sol beyin yarım küresindeki beyin kabuğu altındaki bazı yapılar da önemli görevler üstlenmiştir.

Lisanla ilgili beyin kabuğu bölgesinin aktive olmasını *Talamus* denen kısım, motor hareketlerin kolaylıkla yapılması ise *Putamen* ve *Kaudat çekirdek* denilen nöron gruplarının oluşturduğu yapılarla sağlanır.

Frontal ve temporopariyetal (ön ve yan) beyin kabuğu arasındaki *Broca, Wernicke* ve *Angüler girus* alanları konuşma, anlama, tekrarlama, okuma, yazma ile ilgili bulunmuştur.

Frontal korteksle subkortikal yapılar (talamus ve striatum) arasındaki bağlantılar konuşmanın başlatılması ve sürdürülmesi ile ilgilidir.

Temporopariyetal beyin kabuğu ile, beyin kabuğu altındaki yapılar arasındaki bağlantı, anlama organizasyonuyla ilgilidir.

Pariyetal korteksle beyin kabuğu altındaki yapılar arasındaki ilişki ise yine okuma ve yazma ile ilgili görülmüştür.

LİSAN VE AFAZİK SEMPTOMLAR

Tıb: Organlarda bir işleme bozukluğu olmadığı halde, fikri kelime ile anlatamamak hâli

Lisan merkezlerinden birinde harabiyet olursa, beyin lisanla ilgili bazı faaliyetleri ya yerine getiremez ya da bu işlevler bozuk olarak gözlenir. Okuma için gerekli olan isimlendirme, tekrarlama, kelime üretimi, duyulan ya da okunan sembollerin anlaşılmasındaki bozukluklar doğal olarak okumayı ve okunanın anlaşılmasını etkiler.

DUYARAK ANLAMA BOZUKLUKLARI

Afazilerde, duyarak anlama değişik derecelerde bozulur. Wemicke alanı bozukluklarında bu özellik daha belirgindir.

OKUMA VE YAZMA BOZUKLUKLARI

Lisan bozukluğu olgularının önemli bir bölümünde okuma, yazma, duyarak anlama işlevleri, birlikte ve çoğu kez değişik derecelerde bozulur. Afazik bozukluklara sıklıkla diğer yüksek serebral fonksiyonlarla ilgili bozukluklar da eşlik eder. Okuma ve yazma fonksiyonları lisanla ilgili olarak ciddi şekilde bozulur.

DÜŞÜNCE, BİLİNÇ VE HAFIZA

Kuşkusuz her düşünce beyin kabuğunun bir çok bölümünde ve talamusta, limbik sistemde ve beyin sapının ağsı yapısında eş zamanlı sinyaller oluşmasına yol açar. Bazı kaba düşünceler tamamen beynin alt düzeylerine bağlıdır. Ağrı düşüncesi buna örnektir. Diğer taraftan görme ile ilgili düşünceler için beyin kabuğu gereklidir. Çünkü görsel korteksin kaybı, görsel biçim ve renk algılama yeteneğini tümüyle ortadan kaldırır. Düşünme için sinirsel aktivite bazında şöyle bir tanım ortaya koyabiliriz: Bir düşünce sinir sisteminin başlıca beyin kabuğu olmak üzere talamus, limbik sistem ve beyin sapındaki yukarı retiküler formasyonu (Ağsı yapı'yı) da içine alan bir çok bölümünün aynı anda ve belirli bir sıra içinde uyarılmasının sonucudur. Buna, düşünmenin bütüncül kuramı (Holistik teori) denir. Limbik sistemin, talamusun ve beyin sapındaki retiküler formasyonun uyarılan alanları, düşünceye; haz, hoşnutsuzluk, acı, rahatlık, kaba duyusal kalite ve başka genel nitelikler katarak, düşüncenin genel özelliklerini belirler. Diğer taraftan beyin kabuğunda uyarılan alanlar ise düşüncenin tek tek özelliklerini belirler.

Okuma ve düşünme ile ilgili aktivitenin yer aldığı bir bölge de *prefrontal kor tekstil.* Beynin ön kısmında bulunan beyin kabuğunun bu bölümü soyut düşünme, çağrışım, fikir ve aktivitenin entegrasyonu, karar verebilme, olgun düşünme, hafıza, duygusal tepkilerin şartlara göre ayarlanması ile ilgilidir. Ayrıca bu alan, kişideki sakinlik ve aşırı keder, mutluluk, dostluk ve huysuzluk gibi karmaşık cevapların kaynaklandığı kısımdır.

BİLGİNİN DEPOLANMASI; BELLEK (HAFIZA)

Bellek dediğimiz *'bilginin depo işlemi'* de (beyindeki sinir hücrelerinin ve bağlantılarının) sinapslarm bir fonksiyonudur. Yani belirli tipteki duysal sinyalleri geçiren sinaps dizileri aynı sinyalleri bir dahaki sefere daha kolay iletme yeteneği kazanır. Bu olaya fasilitasyon (kolaylaştırma) diyoruz. Duysal sinyaller sinapslardan birçok defalar geçtikten sonra o kadar kolaylaşır ki, bizzat beyinden doğan sinyaller duysal giriş uyarılmasa bile impulsların (uyarımların) aynı sinaps düzeyinde iletilmesine neden olur. Bu ise, şahısta orijinal duyuların algılanmasına yol açar. Aslında olay duyuların hatırlanmasından ibarettir.

Anılar, bir kere sinir sisteminde depo edildikten sonra işlenme mekanizmasının bir bölümünü oluşturur. Beyinde düşünme işlemi, yeni duysal izlenimleri depo edilen anılarla karşılaştırmaktan ibarettir. Anılar yeni duyusal bilginin seçimine ve ilerde kullanılmak üzere uygun depo alanlarına ya da vücudun hemen cevap verebilmesi için motor alanlara gönderilmesine yardımcı olur.

Çok amaçlı bir bilgisayarın temel unsurları ile insan sinir sistemi arasındaki benzerlikler

beynin asıl temel olarak duysal bilgileri sürekli olarak toplayıp depo edilmiş bilgilerle birlikte vücut aktivitelerinin günlük ilerleyişini idare etmek için kullanılan harika bir bilgisayar olduğunu gösterir.

Lisan ile okuma ve anlama işlemleri bir bütünün parçalan gibidir. Ancak okuduğunu anlamanın bir de kültürel boyutu vardır.

Anlamak için sadece *'okumak'* bir işlem olarak yetmez. Dolayısı ile *Oku..*/maktan kasıt aynı zamanda 'anlayabilmektir.

Sadece sesli okuma esnasında kişi okuduğunu anlıyor sanılmamalıdır. Bir kişi neyi okuduğunu bilmeden de düzenli bir şekilde okuyabilir.

Okuduğunu anlama, daha çok eğitim, kültür ve *zihinsel duruş* la bağlantılı bir işlevdir. Bu sadece organik faktörlere bağlanamaz; ancak, okuma ve anlama için organik yeterlilik temel şarttır. Bu temel şartın üzerine yeterlilik şartı zihinsel duruş, kültür ve uygun eğitimin olmasıdır.

Sh: 83-107

OKUMANIN PSİKOLOJİK GETİRİSİ

Okumanın kişi ve topluma sağlayacağı bir çok kazanç yanında psikolojik faydaları da son derece önemlidir. Biz bu bölümde bunlardan bazıları üzerinde durmaya çalışacağız.

BİLGİ İLE AKLIN KORUNMASI GARANTİSİ

Bu çalışmamızın beyinle ilgili bölümünde geniş bir tarzda ortaya konduğu gibi, beyin dokusunun ana hücreleri olan *nöronların,* kullanılmadığı zaman hayatiyetini kaybetme tehlikesi var. En önemli organımız olan beynimizin, özellikle şuurlu kontrolü sağlayan ve bütün zihin ve duygu faaliyetlerimizin merkezi olan *korteksi* (üst beyini) oluşturan hücreler, bilgi ve tefekkürle sürekli beslenmeye muhtaç.

Aklın giderilmesi demek olan *demansı* (bunama hastalığını) geciktiren yada hiç olmamasını sağlayan bir numaralı ilaç okumaktır. Yani *'okumak, anlamak ve düşünmek'.* Beyni, beyin hücrelerini, okumak ve düşünmekten daha fazla çalıştıran ve bununla koruyan başka bir yol mevcut değil. 20'li yaşların başından itibaren, her gün 50 bin ile 100 bin arasındaki sinir hücresini kaybetme karşısında tek tedbir okumak!

Eğer insan, beyin hücrelerinin bu yıkılışının önüne geçmek üzere, okumak ve düşünmek eylemi içinde olmaz ise, ölen sinir hücreleri oranında zihni gücünden her geçen gün biraz daha kaybedecek demektir. Giderek hafıza zayıflar, dikkat azalır, unutkanlık artar, zeka geriler.

Huzursuzluk, tahammülsüzlük, verimsizlik ve tatminsizlik ortaya çıkar. Bunlara bağlı olarak da hayattan zevk alma ve yaşama isteği azalır, kaybolur.

Okuyan insan bu eylemiyle beynini organik olarak bu büyük tehlikeden koruma imkanını elde ediyor.

İslam Peygamberinin şu sözü 14 asır evvel söylenmiş olması bakımdan oldukça ilginçtir.

'Allah-u Teala Hazretleri (verdiği) ilmi, kullarının hafızalarından silmek suretiyle almaz..'
Hadis-i Şerif (122) Riyazü's-Salihin, Diyanet işleri yay. 9.askı, s.9

İlim sahibinin hafızası silinmeyecek demek, eğitimli insanda bunama olmayacak demektir. Modem bilimin bu konudaki son tespitlerini ifade eden bu söz bir kişinin kendiliğinden ras-gele söylemiş olduğu bir söz olarak görülemez.

Başka bir organik hastalık ve sebep; sigara, alkol, uyuşturucu kullanımı, bazı beyin hastalıkları söz konusu değilse, beynini ilimle besleyen kimse, sırf yaşlılıktan dolayı bunamayacak, demans dediğimiz hastalıktan korunmuş olacak. Hiçbir ilacın sağlayamayacağı bir sonuç! Bunu Allah Elçisi asırlar önce bilmiş ve insanları uyarmış!

Sürekli okuyan, bilgi edinen, düşünen kimsenin hafızası silinmeyecekse, zihni fonksiyonları diri olacak; bilgi, kişiden sökülüp alınmayacaksa hafızası, aklı, bilinci yerinde kalacak demektir. Bu aynı zamanda bir müjde sayılmalıdır.

‘FONKSİYONEL GERİ ZEKALILIK’TAN KORUNMAK

İdrak, hafıza, dikkat, muhakeme, zeka, duygulanım ve irade gibi akıl melekeleri yani tek kelime ile aklımız, gerekli bilgiler olmadan yeterli derecede iş göremez. Sahibini koruyamaz. Kendimizin ve çevremizin farkında olma yada bir mekanda ve zamanda yaşıyor olduğumuzu b.ilme anlamında ‘şuur’ hali için de bilgi şart. ‘Şuur’ ya da ‘bilinç’; insanın gerek şahsından, gerekse çevresinden haberdar olması ve bu iki ortam arasında bağlantı kurabilme melekesidir ki, bilgisiz iş görmesi zordur.

Şuurlu olabilmek için; akıl ve ruh sağlığı ile birlikte doğru bilgiye ihtiyaç vardır.

Ruh sağlığı, *'kişinin kendi kendisi ve çevresiyle uyum halidir'* diye tarif edilir. Esasen bu tarifi; 'kişinin kendisi, çevresi ve Tanrısı ile uyum hali' olarak ifade etmek daha doğru olur. Kendisi, çevresi ve Tanrısıyla barışık olmayan kişinin huzuru, dolayısıyla da ruhsal dengesi yerinde olamaz!

Dengenin kurulması için iki önemli şarttan biri akıl diğeri de doğru bilgidir.

Önce akıl ve zeka, sonra da aklın yolunu aydınlatacak bilgi..!

'Akıl aygıtı'*nda,* 'bilgi ham maddesi' *kullanılarak* 'düşünce' *üretilir.*

Bilgi olmadan, akıl ve zeka; akıl ve zeka olmadan da bilgi fazla bir mana ifade etmez.

Akim, yerli yerince ve değerince kullanılabilmesi için 'bilgi' ön şarttır.

Gebelikte, doğuştan veya erken çocukluk dönemlerindeki birtakım faktörler, geri zekalılığa sebep olabilir. Kişi, normal seviyede bir zekaya sahip olmasına rağmen, aklın yeterince kullanılmaması bir anlamda geri zekalılık sonucunu ortaya çıkarır.

Doğuştan bir uzvu, mesela, kolu olmayanın özürlülüğü ile, kolu olup da onu hiç kullanmayanın durumu arasında görüntü dışında bir fark yoktur. İkisi de aynı derecede özürlüdür. Doğuştan geri zekalı olan biri gibi, aklını hiç kullanmayan kimse de geri zekalıdır; *'fonksiyonel geri zekalı!'*

‘Kur'an'a göre de, bir yanda kullanılmadan duran akıl yok sayılmalı, aklını kullanmayan insan da 'akıllı' sayılmamalıdır. Kur'an'ın bu bilinçli ve özel tercihinden yola çıkarak rahatlıkla, akletmenin insana yüklenmiş bir ödev ve yükümlülük olduğunu söyleyebiliriz. ’ *(123) Mustafa İslamoğlu, age, 84*

Herhangi bir şekilde aklını kullanamayan kişi kendisi, çevresi ve Tanrısı ile uyumlu olamaz.

Dolayısı ile de ruhsal dengesi etkilenir. Kur'an'daki; *'anlamazlar 'bilmezler 'akılsızlar '* ve *'beyinsizler '* olarak tavsif edilenlerden olurlar.

İlk insan Hz. Adem'e, hemen yaratılışıyla birlikte, Allah tarafından, gerekli bilgilerin öğretilmiş olması da bu açıdan manidardır.

Öğrenmenin ve bunun için *okumanın* en temel psikolojik getirisi, görüldüğü gibi, *'fonksiyonel geri zekalı'* durumuna düşmekten kurtulmaktır.

BEYNİN İKİ YARISINI ÇALIŞTIRMAK

'Başarılı insan beyninin her iki yarısına da etkili bir şekilde kullanabilen insandır. İki lobun birlikte kullanıldığı, birbirileriyle uyumun sağlandığı ve işbirliği içinde çalıştığı durumlarda kişisel yetenek ve etkinlikte olağanüstü artış gözlenmektedir. Eğitimde beynin iki lobunun kullanılması beynin kapasitesini iki kat değil kat kat artmasına yol açmaktadır.

Kitap okurken genelde her iki lob birlikte koordineli bir şekilde çalışmak zorunda kaldığından kitap okumak beyin loblarının dengeli gelişmesinde en faydalı faaliyetlerdendir. Sol lob tarafından takip edilen ve kavranan sözel kavramlar sağ lobta tasvir edilir. Şekil imge ve yeni düşüncelere dönüştürülür, canlandırılır.

Bilgiyi aktarmaya dayanan *'söyleme-anlatma'* şeklindeki öğretme metodu beynin sol lobunu, bir başka deyişle beynin yarısının kullanıldığı eğitim tarzıdır.

Bu tarz eğitimle; hayal gücü renk, ritim, şekil ve taratıcı düşünme gibi özelliklere sahip sağ lob fonksiyonları yerine getirilememektedir.. Bu durum sadece kişilere verilen bilgilerin belleğe kaydedilmesidir.. Bu kayıtlar ise inanılmaz bir hızla hafızadan silinmektedir, ya da öğreniciler bu kayıtlara ulaşamamaktadır.'( ) Prof. Dr. Osman Çakmak, 12.6.2003

Beynin her iki yanım çalıştırarak kapasiteyi kat kat artırmanın yolu olarak görünen okuyarak öğrenme, kapasiteyi artırdığı oranda kişinin başarılarını da artıracağı için son derece önemlidir.

YERSİZ KORKULARIN GİDERİLMESİ VE HÜRRİYET

Timur'dan aktarılan şu anekdot, ilimle elde edilecek korkusuzluğu vurgulaması açısından oldukça anlamlıdır.

Timurlenk Şam' ı teslim alacağı sırada Şam uleması, Moğol askerlerinin, şehirde yağma yapmasını engellemesine vesile olsun diye ona karşılama töreni tertiplerler.

Timur'a, ulemanın kendisini şehrin kapısında karşılayacağı haberi ulaşır. Timur da, ulemanın bulunduğu kapıya 200-300 metre kala atından inerek, büyük bir edep içerisinde onlara doğru yürür.

O koca Timur, ulemaya hürmetinden, börkünü başından çıkararak onların huzuruna vardığında karşısında korkak insanlar güruhunu görünce, müthiş derecede hiddetlenir. Çünkü, bütün ulema, başından sarığını çıkarmış ve esas duruşta Timur'u beklemektedir.

Rivayetlere göre Timur, şu meşhur sözünü söyler; **'Alim cesur olmalıdır; korkak adamdan âlim olmaz. Alim korkak olursa, gördüğü hakikatleri açıkça söyleyemez.**

Daha sonra da, askerlerine emir vererek, o korkaklar güruhunun bütün kitaplarını yaktırır. ' (115) Akit, 13.8.1997

Doğru bilginin yönlendirdiği duygular ruhsal dengeyi destekleyici vasıfta oluşurken, yanlış bilgilerle gelişen duygular da törpüleyici olur.

Endişe ve yersiz korkulardan uzak, huzurlu ve mutlu olmanın vazgeçilmez şartlarından biri, düşünce ve duygular arasındaki olumlu etkileşimdir. Bunun temelinde ise doğruluğundan şüphe edilmeyen ilahi bilgiler olmalıdır.

Bilginin yanlış olduğu yerde duygu dünyamız da yanlış şekillenir. Yersiz yüceltmeler ya da gereksiz anlamsız ve orantısız korkular ortaya çıkar. Kendine güvensizlik ve irade zaafı gelişir.

Çünkü, insanlar, körü körüne bağlanıp sığındıkları kimseleri ve nesneleri olduğundan farklı algılamaya meyillidirler. Kendilerinde ürküntü uyandıran nesneleri de, cehaletleri ölçüsünde büyütürler.

Hakikatin bilgisine varan insanda gereksiz yüceltme de, yersiz korkular da olmaz.

Ayetlerde, Allah'tan ancak âlimlerin hakkıyla korktuğu vurgulanmıştır. Onlar yakinen bilirler ki, Allah'tan başka hiçbir şey doğa kanunları dışında kendinden korkmaya layık değildir.

Bu ise hürriyeti getirir.

Hürriyet, akıl ve bilgi ile elde edilir. Farabi' ye göre; *bilen insan, hür iradeye sahip olma şansına erişir.*

Bir insanda, sâlim düşünüşün ve irade kuvveti varsa, o insan hakkı ile hürdür. Sâlim ve iyi düşünüş ile iradeden mahrum olan kimse ise, behimi (hayvani seviyede) insandır. (124) Prof. Dr. Sait Yazıcıoğlu, İrade Hürriyeti, Diyanet Vakfı yay. 1987, s.238

Kişinin aklı ile kendini idare etme yeteneği; bilginin yol göstericiliğine muhtaçtır. Ayrıca bilginin beyin hücrelerini koruyucu özelliği ve aklın fonksiyonları için vazgeçilmez niteliği, sahibini, hürriyeti algılayacak seviyeye yükseltir.

Aklı olanın iradesi, iradesi olanın hürriyeti söz konusu olacağı için, bilgi beyni besleyerek

akla, dolayısı ile de hürriyete yol açar.

Doğru bilgi, böylece, başkalarına kul-köle olma zeminini ortadan kaldırır.

DOĞRU DAVRANIŞ İÇİN BİLGİ

Bilginin çok önemli bir getirisi de zihin ve davranışlar üzerindeki yönlendirme etkisidir.

Zihni kabiliyetleri üç temel başlık altında toplamak mümkün; *'Bunlardan birincisi vukuf (bilme), İkincisi teessür (hissetme) ve üçüncüsü de irade (isteme)dir'* (125) Shafter, Bilinç, Ruh ve Ötesi, çev: Turan Koç, İstanbul 1991 s. 18

Zihinsel faaliyetlerimizi kabaca; *'bilme*', *'duygulanma'* ve *'irade'* olarak üçe ayırabiliriz.

Bilme bölgesinde; düşünceyi, sanıyı, anlamayı, tahayyülü, dikkat kesilmeyi, ilgiyi, algıyı, hatırlamayı ve diğer bütün bilme dunımlarını..Teessür (duyma) bölgesinde; bedensel duyumları, hisleri, heyecanlan, mizacı.. İrade bölgesinde ise; arzulan, dürtüleri, kararlan, niyetleri, gayretleri, eylemleri, iddia ve yeltenmeleri saymak mümkün. (126) Shafter, age s.22

'Bir tutumun (tavnn) oluşmasında şu üç temel öğeye ihtiyaç vardır,

Bilişsel (zihinsel-cognitive) öge,

Duygusal (emotional) öge,

Davranışsal (behavioral) öge.'(127) Namık Kemal Önder, Öğretimde Proğram, îlke ve Yöntemler, s.22

Bunlann üstünde ise en etkin unsur bilgidir.

'Zihinsel öğe ' bilgilerle şekillenir.

Yeni bilgiler vererek, mevcut bilgileri değiştirerek davranışlara etki etmek mümkün olur.

Eğitimin boyutlan da bu üç temel öğeden oluşur. Bilgi boyutu, duygu boyutu, amel (icra ve irade) boyutu. Bu öğeler ne kadar güçlü ve dengeli ise, inanç veya kulluk da o kadar güçlü, ne kadar zayıf ve dengesiz ise o kadar da zayıftır. Kur'an hedefini gerçekleştirmede öncelikle 'bilgi'yi kullanır.

Bilgi, akıl aygıtının ham maddesi durumundadır. Kişinin davranışlarına yön veren; düşünce, fikir ve kanaatler oluşurken, edinilen bilgiler akılla işlenir.

Dışarıdan alınan bilgiler akıl cihazından geçerken, önceden edinilmiş ve kişiye mal olmuş inanç, kültür ve alışkanlıklar, şartlanmalar, tecrübeler ve bütün bunların üzerinde gelişen mizaç; heyecan, istek, arzu ve idealler işe karışır ve ortaya çıkan ürün (fikirler ve kanaatler) hem kişinin davranışlarında etkili bir unsur olur, hem de önceki birikimler arasında (önemine göre) yerini alır.

Bunun için doğru bilgi büyük nimet ve Rabb'in büyük lütfuna mazhariyettir.

İnsanoğlunun, irade-i cüz'iyesi ile sorumluluğunu yüklendiği davranışlarının isabetli olabilmesi, doğru bilgilere ulaşması ile mümkündür.

Yaratıcı Kudret, hayatı doğru okumak için gerekli olan akıl ve zihinsel yetenekleri, her insana kendi şartlarında yetecek kadar vermiş. Algılamasında bir problem olmayan kimse, aklını kullandığı ve doğru bilgilere eriştiği sürece büyük yanlışlara mazeret bırakmaz.

BİLGİ ve SORUMLULUK

Bilgi düşünceyi, düşünce duygu ve davranışları etkiliyor. Buna göre bilginin doğruluğu ve muhtevası, hayatın kalitesini tayin eden önemli bir faktör.

'Sokrat, hiç kimsenin isteyerek kötülük yapmayacağını, insanlardaki ahlaki kusurun bilgisizlikten kaynaklandığını' *savunurken;* 'İyi olmak için doğruyu bilmek lazım' *diyen Confucius da onu teyit ediyor.'* (130) H.Ziya Ülken, İslam Düşüncesine Giriş, İst. 1953, s.60

Kant'a göre, 'İnsanın fert olarak mükemmelliği, hayatta kendi gayesini ve ödev anlayışını tespit etmesine bağlıdır. ' *(131) Leif,J.-Rustin,G, Genel Pedagoji, Çev. Nejat Yüzbaşıoğlu, Ankara, 1974, s.79*

Bilgi insanoğlunun en değerli hâzinesi.. Kişinin bilgi ile yoğrulması ise eğitim. Hayat, ancak bilgi ve eğitimle anlamlı ve isabetli kılınır. Hakkında bilgiye ihtiyaç duyulan ilk şey de insanın kendisidir. Çünkü, kendi varlığını ve varlık sebebini hakkıyla bilen ve idrak eden kimse Rabb'ini de bilir.

S.Ahmet Arvasi; 'insan önce kendini inkar etmedikçe kadir-i mutlak olan Tanrıyı inkar edemeyecektir' *diyerek bu gerçeği ifade ediyor.*

'Kur'an'a göre bilgi, sahibini sorumlu kılar. Cahil bir kimsenin bazı konularda mazeret hakkı olabilir. Kendilerine bilgi verilmiş kimselerin mazereti olamaz.

Ayette; 'And olsun ki, eğer sana gelen ilimden sonra onların heveslerine uyarsan şüphesiz o zaman zulmedenlerden olursun' *buyurulmaktadır. (Bakara 145) (132) Y.Fersahoğlu,* age, s.237

Al-i Imran suresinde şöyle buyurulmaktadır; 'İman etmelerinden. Resulün hak olduğuna şahadet getirmelerinden ve kendilerine apaçık deliller gelmesinden sonra inkârcılığa sapan bir kavme Allah nasıl hidayet nasip eder? Allah zâlimler topluluğunu doğru yola iletmez.' *(Al-i Imran, 86)*

Doğru bilgi, Allah'a karşı sorumluluk bilinci oluşturur. Bu bilinç, insana ömür ve akıl sahibi kılınmış olmanın sorumluluğunu yükler. Yaratıcı taralından muhatap alınmış olmanın idrak yüceliğine erişme mutluluğu vermelidir.

Bu açıdan bakılınca, okumaktan kaçınmak, bir anlamda sorumluluktan kaçmak dolayısıyla mükafattan mahrum kalmaktır. Ayrıca bilginin yüklediği sorumluluğun yerine getirilmesi karşılığında mükafat söz konusu olduğu gibi, öğrenme imkanı varken bundan imtina etmek de cezayı gerektirir.

BİLGİ İLE AZMADAN!

Bilgi rehberdir; hedeflere onunla varılır. Bilgi ışıktır; karanlıklar onunla aydınlanır. Bilgi şifadır; bütün hastalıklar onunla tedavi edilir. Yeterli bilgiden yoksun olan inançlar, hurafelere boğulur. Sağlıklı bilgilerle beslenmeyen tutum ve tavırlar bir sadmede yıkılıp giderler. Atalarımızın dediği gibi; *'Cahilin sofusu şeytanın maskarası olur. '*

'Ancak, bütün bunlara rağmen insanoğlu, izni ilahi ile kavrayabildiği bir takım bilgilere meftun olup aldanma konumuna da düşebilir. Aldanmak ve kendisini yer yüzünde bir ilah

sanacak kadar ileri gitmek ve tek ilahın mevcudiyetini inkara kalkışmak' *tehlikesi de sözkonusudur.' (133) Fizilalil Kur'an, c.2 s.42*

'Halbuki; Her şeyi mutlak şekilde, tam ve mükemmel olarak bilen yalnız Allahu Teala'dır.

Keşfedilen bu bilgi kırıntıları insanları aldatıyor da onları keşfetme kudretini veren Yaratanını unutuyorlar. Bu ilmi inkişaflar karşısında Allah'a hamd-ü senada bulunup, şükredecekleri yerde, mağrurlanıyor ve şımarıyorlar. Hatta ara sıra da, bu ilmi inkişaflar yüzünden açık küfre dalıyorlar.' *(134) Fizilal Kur'an, c.2 s.41*

Bilgi karşısında insanlar farklı davranışlar gösterirler:

Hicri 100-160 yıllarında Basra'da doğmuş, Nahiv ilmi otoritelerinden Halil b. Ahmet insanları, bu açıdan dört gruba ayırır;

1-Grup: **Bilir ve bildiğini de bilir; ona tabi olunuz.**

2-Grup: **Bilir, fakat bildiğini bilmez; bu kimse uykudadır, onu uyandırınız.**

3-Grup: **Bilmez, fakat bilmediğini bilir; böyle bir kimse irşada muhtaçtır, onu irşat ediniz.**

4-Grup: **Bilmez, fakat bilmediğini de bilmez; bu adam kara cahildir, ondan kaçınız.'** (135) Gazali, İhya c.3, s.204

ÖZGÜRLÜK VE SORUMLULUK İÇİN 'ALLAH BİLGİSİ '

İnsan beyninin psikolojik baskılardan kurtulup, kendi kendisini ve çevresini doğru olarak değerlendirmesi özgürce davranabilme imkanına bağlıdır.

Ancak, 'Özgürlük psikolojik bir olaydır, önce zihinlerde gerçekleşir. Kafaların içinde duvarlar örülmüş ise, sistemlerin, hürriyet ve özgürlük sunması fazla bir anlam ifade etmez. Beyinleri hür olmayanların hürriyeti tatmaları ve kurtuluşa ermeleri düşünülemez. Hür ve özgür bir psikolojiye sahip kimseleri de, sistemlerin ve dikta rejimlerin ördüğü duvarlarla sınırlamak mümkün olmaz. Gerçek hürriyet önce, zihinleri esir eden ilahlardan kurtulmayla başlar; bu ilk adımdır. Hemen akabinde de inanılacak, tasdik ve teslim olunacak gerçek ilahı bulmak gelir.

Kurtuluş bahşedecek olan bu büyük arayışı doğru sonuca ulaştıracak olan sağlam bilgilerdir.

İnsanları gerçek hürriyete ve kurtuluşa eriştirecek, beyinleri özgürlüğün ışığı ile aydınlatacak, kalpleri o Yüce Yaratıcıya meftun olmanın tadına vardıracak gayret, hayatın gayesi ise; bu da tek ilaha teslimiyetle olur.

Hz. Peygambere hangi amellerin daha üstün ve efdal olduğu sorulduğu anda şöyle cevap vermişti;

'Allah'ı bilmek. '

Ashap, ne tür bir bilgiyi kastettiğini sorduğunda, yine; *'Allah'ı bilmek'* demişti.

Onlar; 'Biz amelden soruyoruz, siz ise ilimden haber veriyorsunuz' diye itiraz edince, Hz. Peygamber şöyle cevap verdi; *'Allah'ı bilerek yapılan amel ne kadar az olursa olsun, insana fayda verir. Allah'ı bilmeksizin yapılan ameller ise, insana bir fayda sağlamaz.'* (İbn Ahdilber,Enes'den) (100) Gazali, İhya cilt 3, s.67

Esasen, insanları doğru yola ileten, onları hidayete eriştiren de Rabb'in kendisidir.

'Peygamberin peygamberliğini (bile) Allah tarafından biliriz. Her ne kadar Peygamber, Allah'a çağırsa da, Allah hiçbir kimsenin gönlüne O'nu tasdik ve peygamberin peygamber olduğu bilgisini koymadan, peygamberin hak olduğu ve doğru söylediğini bilemez. Bunun için Allah; *'Sen şüphesiz ki, sevdiğini hidayete ulaştıramazsın, fakat Allah dilediğini doğru yola iletir,'* buyurmaktadır. Eğer Allah'ı bilmek Peygamberler vasıtasıyla olsaydı, insanlara marifetullah nimetini ihsan etmek, Allah'tan değil peygamberlerden olurdu. Halbuki Rabb'ini bilmek nimetini peygambere ihsan eden de Allah'tır. Peygamberi, insanlara tanıtarak tasdik ettirmesi, Allah'ın insanlar için bir nimeti ve lütfudur. ' *(136) 'İmam-ı Azam'ın Beş Eseri, Çev.Mustafa Öz, Kalem Yay. İst. 1981, s.41*

Bu tespit, 'tek ilah inancı' için son derece önemlidir. Çünkü 'Tek ilah inancı', hidayeti ve kurtuluşu Allah'tan bilmeyi gerektirir. Aksi halde 'kurtarıcı tanrılar' zihinlerde yer eder. 'Vasıta tanrılar' ortaya çıkmaya başlar ve bunlar toplumları kendilerine bağlar, kullanır, sömürürler. Bu durumda kulluk ve mutlak itaat, 'hayatın tek vazgeçilmezi' olan 'gerçek ilah'a değil de ilahlaştınlan kişi ve nesnelere yapılır.

Sh: 117-121

'OKUMA ÖZÜRLÜLER'

Okumamak, İnsanın 'Kendini' İnkarıdır

İnsanın insan olarak yaratılışındaki amacı gerçekleştirmek bilmeyi-öğrenmeyi gerektirir. Öğrenmeye okumaya inat etmek insanın var oluş amacını, dolayısıyla da kendini inkarı anlamına gelir. 'Cehaletle' varoluş gayesine ulaşmak mümkün olamaz. Bilgisizlikte ısrarın sonucu, insanlığa yakışmayan pek çok belalar ve pislikler içine düşmek kaçınılmaz olur.

Ayette ifade edilen, *'Allah, akletmeyenleri iğrençliğe mahkum eder, '* (Yunus suresi, 100) ikazı ne müthiş bir ikazdır.

İnsan için en değerli şey *'bilgi'* olmasına rağmen, insan hangi sebeplerle okumaktan ve öğrenmekten bu derece kaçınabiliyor?

İnsanlar neden cahil kalmayı tercih eder? sorusuna cevap ararken *oku!* emrini veren Rabb'in bu emri bildirdiği ayetten sonra gelen 6 ve 7.ayetlerdeki ifadeler oldukça dikkat çekici; *'Gerçek şu ki, insan kendini kendine yeter görerek azar. '* (Alak, 6,7) (138) Ali Özek ve ark. Kur'an'ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meali, s.596

Okumak için kişinin öncelikle öğrenme arzusu duyması gerekir. Bu bir anlamda insanın eksikliğini itiraf etmesidir ki, nefse zor gelebilir. Başkalarının kendinden üstün ve daha bilgili olduğunu kabul etmek kölay olmaz. Çoğu kimse bunu bir nevi aşağılanma olarak algılar.

Şüphesiz ki, bu, henüz kişiliği olgunlaşmamış kimseler için söz konusudur. Yoksa Hz. Ali kerremallâhü veche gibi; *'Bana bir harf öğretenin kırk yıl kölesi olurum'* diyecek olgunlukta kişiler de yok değildir.

Doğru bilgi karşısında direniş ya da aldırmazlık içinde bulunmak gelişmemişliğin, ilkelliğin tezahüründen başka bir şey değildir.

İslam kültüründe bu durum *cahiliye* terimiyle ifade edilir.

Cahiliye, bilgisiz olma, ilimden uzak kalma ile birlikte İslam'a inanmayan kişi ve toplumların tutum, davranış, yaşantı, anlayış ve sistemleri nitelemek üzere kullanılan bir kavramdır.

Kur'an; cahil, cahiliye, cahillik etme kelimelerini farklı yerlerde benzer anlamlarda kullanmaktadır. Cehalet yalnızca bilgisizlik değil aynı zamanda düşüncesizce hareket etme, işin doğrusu dururken yanlış yapma, ilme değil de zan ve hayallere dayanma anlamındadır.' (139) Hüseyin K.Ece, İslam'ın Temel Kavramları, Beyaz yay. İst. 2000, s.94

Cahiliyye; 'iyi ile kötüyü birbirinden ayırt etmeyi bilmeyen, yaptıkları fena işler için asla af dilemeyen, hayra sağır, gerçeğe dilsiz, ilahi rehberliğe de kör olanları tanımlar. *' (140) Prof. Toshihiko İzatsu Kur'anda Dini ve Ahlaki kurallar Pınar yay. 3. Baskı İst. 1994 s. 54*

İnsan olabilmek bu kör saplantıya düşmemeye bağlı. Bu ise ilimsiz olmaz.

Şirkin Sebeplerinden Biri Bilgisizlik ve Allah'ın Bilmediğini Vehmetmek

Yaratıcı hakkında yeterince doğru bilgiye sahip olmayanların, O'na ortak koşma, yani şirke sapma riskleri bilgisizlikleri oranında artar.

Allah konusunda doğru bilgiden yoksun olmanın tabii bir sonucu olarak, Allah'tan bilinmesi ve beklenmesi şart olan pek çok şey, başkalarından umulur, beklenir. Aracı tanrılar ortaya çıkar ve bu işin simsarları türer.

'Allah'ı kendilerinden çok uzak gören putperest kavimler, dualarını O'na ulaştıracak, kendileri ile Allah arasında aracılık yapacak ve şefaatte bulunacak, düşük derecede ilahlar tasavvur etmişlerdir.

Halbuki her şey Allah'a muhtaç. 'De ki: Allah'tan başka ilah diye iddia ettiklerinizi çağırın da(size yardım etsinler). Bunlar, sizden, ne sıkıntıyı kaldırabilirler, ne de değiştirebilirler. Onların taptıkları dahi, Rabb'lerine en yakın olmak için vesile ararlar. Ve O'nun rahmetini umarlar. Ve azabından korkarlar. Çünkü Rabb'inin azabı korkunç olmaktadır. ' *(İsra 17/56-57)*

Bilgisizlik sonucu *çoktanrıcılık* sapmasına (şirke), düşmekte önemli bir faktör de, Allah'ın *sonsuz ilim* sıfatının yeterince anlaşamamasıdır. Bu konuda en çok direnen ve direnişlerine mantıki deliller bulmaya çalışanların felsefeciler ve onlar gibi düşünenler olduğu görülüyor.

'Felsefeciler, varlıkların, ezeli ve ebedi olduğu iddiası ile Aristo ve ona tabi olanlar gibi; 'varlığın vücudu kendi içindedir, zatındadır ' iddiasında bulunurlar. İbni Sina ve takipçileri de bu fikirdedirler. Varlıkların, gökleri, yeri ve aralarında bulunan her şeyi yaratan, eşyayı kendi kudretiyle dilediği gibi halk eden kudretin Rabb olduğunu bir türlü söyleyemezler, söylemezler. Onlara göre, Allah bu varlığı kendi irade ve isteği ile yaratmamıştır. Yaratan Rabb cüzleri ve teferruatı da bilmez. Böyle bir iddia elbette ki, yaratıcı olan Allah'ın sonsuz ilmini inkar etmektir. ' *(141) İmam İbni Teymiye,age, s.93*

Allah'ı bilmez olarak görenlerin bu cahillikleri sonucu duygularıyla da sapmaya meyillidirler.

'Tapmanın bir sevgi ve ümit, bir de korku ve saygı yönü vardır. Dua, her şeyden önce, sevgi ifade eden bir ibadettir. Halbuki müşriklerin, korku ve saygı tanrıları da vardı. Nitekim Arapların, Hübel ve Zü'l-Huleysa gibi putları da vardı ki bunlardan kaçılır ve şerlerinden kurtulmak için tapılır.' *(142) E.H.Yazır, age s.87*

OKUMAYANIN KENDİNE VE ÇEVRESİNE YABANCILAŞMASI

Bilgiden uzak kalan kimseler bir taraftan gelişmelere ve çevreye yabancılaşırken, öte yandan giderek kendini anlayamaz, tanıyamaz hale gelir. '*İnsanları anlayamıyorum',* hatta *'beni anlamıyorlar'* gibi yakınmalara sık rastlarız. Bazen de, *'Ben bunu nasıl yaptım '* der, kendimize şaşarız.

İnsan, önceden öğrendiklerine yenilerini katmaz ve onları sürekli tazelemezse zihninin zindeliğini koruyamaz.

Eski bilgilerle, o bilgilerin oluştuğu zamandaki şartlarla *şimdi* arasına giren yeni bilgiler, önemli olanın önemini azaltacak, önemsiz gibi görünenleri de öne çıkarıp önemli hale getirebilecektir.

Gelişen ve değişen şartlara göre yeni bilgilere ihtiyaç hissedilir.

Öğrenilenler *zaman üstü bilgiler* değillerse demode olmaları kuvvetle muhtemeldir. Ancak vahiy kaynaklı bilgiler eskimez, değerinden bir şey kaybetmez. Beşeri bilgilerin zamanın gerisinde kalması kaçınılmazdır.

Yenilenmeyen, yeni bilgilerle desteklenmeyen *kalıntı bilgilerle şimdilerde* yaşananları anlamak zordur. Eskiyen bilgiler bir taraftan önemini yitirirken, öte yandan buna bağlı olarak, bilincin, tanıma ve değerlendirme yeteneği gerileyecektir. Bunun tabii bir sonucu olarak da kişi kendini, çevresini ve olayları anlama ve değerlendirmede zorluk çekecek, insanlarla iletişimi güçleşecek. Kavramlar ve kelime haznesi yeterince gelişmediği için de ifade yeteneği güdük kalacaktır.

ŞARTLANMIŞ BEYİNLERİN TAHAMMÜLSÜZLÜĞÜ

Yıllarca okumayan kimselerde çok sık rastlanabilecek bir özellik de tahammülsüz bir kişilikleri olmasıdır. Bu kişiler, yıllar önce öğrendikleri yarım yamalak bilgileri tartışmaya yanaşmazlar. Okumayan kişi için tek doğru vardır, o da kendinin önceden beri bildiğidir. Sadece kendi kafasındakileri doğru zanneder; başka doğruların olabileceğini kabullenemez. Bu da bir anlamda çocuklara ilk öğretilen bilgilerde olduğu gibi telkin mahiyeti arz eder. Çocukluk çağlarında öğrenilenler, o zaman kafada başka bilgiler olmadığı için kritik edilemez, telkin mahiyetindedir ve mutlak doğru olarak algılanmışlardır. İneğin kuyruğunu öpüp tapmaya küçükken alıştırılanlar gibi..

Önceden öğrenilenler, sonraki bilgilerle sürekli yenilenmezse ve gerekli düzeltmeler yapılmazsa, eskidikçe kökleşir ve adeta nasırlaşırlar. Tartışılmaz hale gelir, ne söyleseniz nasırına dokunursunuz.

Okumayan kimselerin taparcasına inanıp bağlandıkları ve her söylediğini mutlak doğru olarak kabul ettikleri, böylece yücelttikleri kişilerin dışındaki kimseleri dinlemeye tahammül-leri yoktur.

Liderleri ve yöneticilerine körükörüne bağlanışlar da, henüz kafa başka bir şey olmadığı ve telkine müsait bulunduğu için çocukluk ve gençlik döneminde gelişir. Eğitim sistemleri, henüz ilkokul sıralarında körpecik beyinleri, kurtarıcı ve kahraman efsâneleri ile böyle şartlandırırlar. Onların ilah gibi görülmelerine sebep olurlar. Bu anlamda, ineklere tapındıran inanışlarla liderleri putlaştıran mekanizmalar aynı şekilde gelişir.

KUTSALA KARŞI PASİF DİRENİŞ

Kutsal kitap, ilk emir olarak *Oku! '* derken, bunu yapmayan ama inandığını öne sürenler kutsala karşı direniş içinde bulunuyorlar demektir. Okumamak, hem yaratılış amacına hem de Yaratıcı Kudrete karşı bir pasif direniştir.

Bir emrin önemi ona karşı direnişin cezasının da büyük olacağını gösterir. Okumanın meydana getireceği çok büyük kazançlara karşılık okumamanın da başka bir yolla telafi edilmesi imkansız kayıpları ortaya çıkacaktır.

Okumaya karşı direnişin cezalarından biri ve belki başta geleni, insanın eşref mevkiinde bulunmasının esasını teşkil eden beynin dumura uğraması ve buna bağlı olarak da aklın eksilmesidir.

Okumayanlar organik olarak beynini, fonksiyonel olarak da aklını kaybetme tehlikesine karşı korumasız kalacaklardır.

BEYİN: OKUMAYAN İNSANIN EN AZ KULLANDIĞI ORGAN

'insanoğlunun en az kullandığı organ hangisidir?' diye sorulsa, pek çok kimse için buna verilecek cevap 'beyin!' olacaktır.

Midesini yada bilmem neresini kullanmak kişiye haz verirken, beynini kullanmak adeta bir eziyet olarak görülebilir.

Nefsi hazlara yöneliş kolaydır. Kalbi hazlara yönelmek de pek zor olmaz. Ama, ruhi ve akli hazlan tanıyabilmek herkese nasip değil. Ruhi hazlar, Yaratıcı Kudret'in zikriyle elde edilirken, akli hazlara bilgi ve düşünceyle varılır. Bunun için okumak, araştırmak, gözlem ve tefekkür gerekir.

Halbuki beyin, insanın en kıymetli organı, diğer bütün organlar beyne muhtaç. En önemlisi de aklın mahallinin, zemininin beyin olmasıdır. Bu sebeple de özellikle korunmalıdır.

Okumaktan uzak duran toplumlar aşağılanmaya mahkumdur. Onlar için 'gelecekten' umutvar olmak hayalciliktir. Ta ki, fertleri okuyan bir toplum olana dek!

Yoksa Mevlana'nın dediği gibi sinek mesabesinde kalır insan!

Mevlana'nın gözünde insanlar iki tür;

'Biri, halkı yetiştiren, geliştiren Tanrı'ya mensup bilginler..

Diğerleri; kurtuluş yolunda bir şey belleyip öğrenen, bilgi elde etmeye çalışan kişi. İnsanların bu iki bölüğünden gayrisi hayvanların yüzüne gözüne konan küçücük sineklerdir.'

(143) Mevlana Celaleddini Rumi Fihi Matih A. Gökalp 1000 Temel eser KB4 s.273)

Sh: 123-129

‘ZİHİNSEL DURUŞUMUZ’ ve ‘GERÇEK’

Bilgi, düşünce ve inançlar söz konusu olduğunda *gerçek nedir?* sorusu, insanoğlunu hep meşgul ede gelmiştir.

Bu çerçevece düşünce dünyamızı yönlendiren, daha çok dış dünyadan beş duyumuz kanalıyla elde ettiklerimizdir.

Ancak, *dış dünyadan,* beş duyumuz ile *algıladıklarımızın* gerçeğin tamamını kapsamadığı açıktır. Dış dünyaya açılan bilgi kanallarımız; görme, işitme, koklama, tat alma ve dokunma ile ilgili duyu organlarımızın algılama imkanları oldukça sınırlı ıır.

İnsanların; *‘Ben sadece gördüğüme, duyduğuma, işittiğime inanırım ’* dediğine sıkça şahit oluruz. Halbuki böyle söyleyenler de dahil olmak üzere kimse, yalnızca gördüğüne, işittiğine inanıp ona göre hareket etmez. Birikimler, deneyimler, hisler, arzular, istekler, umutlar, korkular, beklentiler, inanç, kültür hulasa tüm elemanları ile ruh hâlimiz, hem algılamamızı, hem de algıladıklarımız karşısında alacağımız tavrı belirler. İşte, olaylar ve inançlar karşısındaki tavrımızı belirleyen bu tutumumuzu *zihinsel duruş* olarak adlandırabiliriz.

Zihinsel duruşumuz; aldığımız eğitim, inançlarımız ve içselleştirerek kişilik özelliği haline getirdiğimiz kültür ve alışkanlıklarımızla bağlantılı olarak ortaya çıkar.

Bu ise, olaylara bakış açımızı etkilediği gibi, takınacağımız tavrı ve tepkimizi de belirleyen baş faktör olur.

NASIL ALGILIYORUZ?

‘Görebildiklerimiz, yalnız, bir biçimde gözümüzdeki retina tabakası üzerindeki suret ya da imgelere indirgenemez. Gördüklerimiz, genellikle 'zihinsel duruşumuz' denilen şeye; bilgilerimize, beklentilerimize ve kültürel yetişmemize bağlıdır. Bu, gördüklerimizi de önemli ölçüde etkiler. ’ *(144) Nigel Warburton, Felsefeye Giriş, (çev.Ahmet Cevizci, Paradigma yay. İst.2000, s. 128*

Dolayısı ile kişiliğimizin tezahürü olan *zihinsel duruşumuz* olmadan, sadece gözle gördüklerimizle olaylara anlam yükleyemeyiz.

Esasen bilimsel gelişmeler de göstermiştir ki, gözle gördüklerimiz dahil olmak üzere, beş duyumuzla aldığımız bilgiler hiçbir zaman mutlak ve tartışılmaz değildir.

ELEKTRİK SİNYALLERİNDEN OLUŞAN EVREN

‘Yaşadığımız dünya ile ilgili tüm bilgilerimiz, bize beş duyumuz aracılığı ile gelir. Yani biz, gözümüzün gördüğü, elimizin dokunduğu; burnumuzun kokladığı, dilimizin tattığı, kulağımızın duyduğu bir dünyayı tanırız. Doğumumuzdan itibaren bu duyulara bağlı olduğumuz için ‘dış dünya’nın, duyularımızla bize tanıttığından farklı olabileceğini belki de hiç düşünmeyiz.

Bugün birçok bilim dalında yapılan araştırmalar son derece farklı bir anlayışı beraberinde getirmiş; algılarımız ve algıladığımız dünya ile ilgili ciddi şüphelerin oluşmasına neden olmuştur.

Bu yeni anlayışın çıkış noktası ise şudur: Bizim *dış dünya* olarak algıladıklarımız, yalnızca elektrik sinyallerinin beynimizde yarattığı etkilerdir. Elmanın kırmızılığı, tahtanın sertliği, dahası anneniz, babanız, aileniz, sahibi bulunduğumuz bütün mallar, eviniz, işiniz ve bu kitabın satırları yalnızca ve yalnızca beynimizdeki (algı kanallarımızla beynimize ulaşan) elektrik sinyallerinden ibarettir.

Bunun için Frederick Vester, bazılarının; ***‘İnsan bir hayaldir; aslında bütün yaşananlar geçici ve aldatıcıdır; bu evren bir gölgedir’*** şeklindeki sözlerinin günümüzde bilimsel olarak kanıtlanmakta olduğunu söylüyor.

Konuyu açıklamak için öncelikle, dış dünya hakkında bize en çok bilgi veren duyumuz olan *görme* den söz edelim.

NASIL GÖRÜRÜZ?

Görme olayı oklukça aşamalı bir biçimde gerçekleşir. Herhangi bir cisimden gelen ışık demetleri (fotonlar), gözün önündeki lensin içinden kırılarak geçer ve gözün arka tarafındaki retinaya ters olarak düşerler. Buradaki hücreler tarafından elektrik sinyaline dönüştürülen görme uyarılan, sinirler aracılığı ile beynin arka kısmındaki görme merkezi adı verilen küçük bir bölgeye ulaşırlar. Bu sinyaller bir dizi işlemden sonra beyindeki bu merkezde görüntü olarak algılanır. Yani görme olayı, gerçekte beynin arkasındaki küçük ve ışığa tamamen kapalı, kapkaranlık bir noktada gerçekleşir.

Şimdi, genelde herkesçe bilinen bu bilgiye bir kez daha dikkatlice bakalım:

Biz, 'görüyorum' derken, aslında gözümüze gelen uyarıların elektrik sinyaline dönüşerek beynimizde oluşturduğu 'etkiyi' görürüz. Yani beynimizdeki elektrik sinyallerini seyrederiz.

Aynı durum diğer algılar için de geçerlidir. Ses, dokunma, tat ve koku duyulan da beyinde birer elektrik sinyali olarak algılanır.

Dolayısı ile görme ve diğer algı merkezlerindeki bilgileri değerlendiren beynimiz, yaşamımız boyunca maddenin bizim dışımızdaki 'aslı' ile değil, beynimizdeki kopyalan ile muhatap olur. Biz ise bu kopyaları dışımızdaki gerçek madde zannederek yanılırız.

BEYNİMİZİN İÇİNDE OLUŞAN 'DIŞ DÜNYA '

Bu fiziksel gerçekler bizi tartışılmaz bir sonuca ulaştırır: Gördüğümüz, dokunduğumuz, duyduğumuz ve adına *madde, dünya* ya da *evren* dediğimiz kavramlar, sadece ve sadece beynimizde oluşan elektrik sinyalleridir.

Örneğin meyve yiyen biri, meyvenin beynindeki algısıyla muhataptır, aslıyla değil. Kişinin meyve diye nitelendirdiği şey, meyvenin biçimi, tadı, kokusu ve sertliğine (şekline) ait elektriksel bilginin beyinde algılanmasından ibarettir. Eğer beyne giden görme sinirini keserseniz, meyve görüntüsü de bir anda yok olur. Veya burundaki algılayıcılardan beyne uzanan sinirdeki bir kopukluk, koku algınızı tamamen ortadan kaldırır.

Üzerinde düşünülmesi gereken ayrı bir husus da uzaklık hissidir. Uzaklık, örneğin bu kitapla aranızdaki mesafe, sadece beyninizde meydana gelen bir boşluk hissidir. Bir insanın kendisinden çok uzakta sandığı maddeler de aslında beyninin içindedir. Beynin içindeki sinyallerdir. Örneğin insan göğe bakıp yıldızlan seyreder ve bunların milyonlarca ışık yılı uzakta olduklarını sanır. Oysa yıldızlar onun içinde, beynindeki görüntü merkezindedirler. Bu yazılan okurken içinde oturduğunuzu sandığınız odanın da aslında içinde değilsiniz; aksine oda sizin içinizdedir. Bedeninizi görmeniz, sizi odanın içinde olduğunuza inandırır. Ancak; bedeniniz de beyninizde oluşan bir görüntüdür.

Çünkü algılarımızın bize tanıttığı *dış dünya,* aynı anda beynimize ulaşan elektrik sinyalleri bütününden başka bir şey değildir. Beynimiz, hayatımız boyunca bu sinyalleri değerlendirir. Biz de bunları, maddenin *dışarıdaki* aslı sanarak yanıldığımızın farkında olmadan bir ömür süreriz. Yanılırız, çünkü algılarımızla maddenin kendine asla ulaşamayız.

Dahası, *dış dünya* sandığımız sinyalleri yorumlayıp anlamlı hale getiren de yine bizim beynimizdir. Örneğin duyma algısını ele alalım. Kulağımızın içine gelen ses dalgalarının yorumunu yaparak onu bir senfoniye çeviren yine beynimizdir. Yani müzik, beynimizin oluşturduğu bir algıdır. Renkleri görürken de, gözümüze ulaşan sadece ışığın farklı dalga boylandır. Bu farklı dalga boylarını renklere çeviren de yine beynimizdir. *Dış dünyada* renk yoktur. Ne elma kırmızı, ne gökyüzü mavi, ne de ağaçlar yeşildir. Onlar, sadece öyle algıladığımız için öyledirler. *Dış dünya,* tamamen algılayana bağlıdır.

Nitekim gözdeki retinada oluşan küçük bir bozukluk renk körlüğüne sebep olur. Kimi insan maviyi yeşil, kırmızıyı mavi, kimisi de renkleri grinin çeşitli tonları şeklinde algılar. Bu noktadan sonra dışarıdaki nesnenin renkli olup olmaması önemli değildir. Sonuç olarak; biz nesneleri onlar renkli olduğundan ya da dışarıda maddi bir varlığa sahip olduklarından renkli görmeyiz. Varlıklara yüklediğimiz tüm nitelikler, *dış dünyada* değil, içimizdedir.

'DIŞ DÜNYA ' NIN VARLIĞI ŞART MI?

Şimdiye dek bir *dış dünya dan,* bir de bizim gördüğümüz ve beynimizde oluşan algılar dünyasından söz ettik. Ama *dış dünyaya* hiçbir zaman ulaşamadığımıza göre, bu dünyanın gerçekten var olduğunu nasıl bilebiliriz?

Elbette ki bilemeyiz. Aksine, her nesne, yalnızca algıların bir toplamı olduğuna, algılar da yalnız zihinde var olduklarına göre, var olan tek dünya sadece algılar dünyasıdır. Tanıdığımız tek dünya, zihnimizin içinde olan, orada çizilen, seslendirilen ve renklendirilen, kısacası zihnimizde meydana gelen bir dünyadır ve bizim, varlığından emin olabileceğimiz tek dünya da budur.

Beynimizde seyrettiğimiz algıların maddesel karşılıkları olduğunu ise asla ispatlayanlayız. Bu algılar pekala *yapay* bir kaynaktan da geliyor olabilirler.

Bunu şöyle bir örnekle zihnimizde canlandırabiliriz:

Önce beyninizi vücudunuzun dışına çıkarıp, cam bir küpün içinde suni olarak yaşattığımızı düşünelim. Bir de bunun yanına, her türlü elektrik sinyalinin üretilebildiği bir bilgisayar yer-leştirelim. Sonra, herhangi bir ortama ait görüntü, ses, koku gibi verilerin elektrik sinyallerini yapay olarak bu bilgisayarda üretip kaydedelim. Bilgisayarı elektrik kablolarıyla beyninizdeki algı merkezlerine bağlayalım ve burada kayıtlı olan sinyalleri beyninize gönderelim. Bu sinyalleri algıladıkça beyniniz (bir başka deyimle *siz)* bunların karşılığı olan ortamı görecek ve yaşayacaktır.

Bu bilgisayardan beyninize, kendi görüntünüze ait elektrik sinyalleri de gönderebiliriz. Örneğin bir masada otururken algıladığınız bütün görme, işitme, dokunma gibi duyuların elektriksel karşılıklarını beyninize gönderdiğimizde, beyniniz kendisini bürosunda oturmakta olan bir işadamı sanacak. Bilgisayardan gelen uyarılar devam ettikçe de bu *hayali dünya* devam edecektir. Yalnızca bir beyinden ibaret olduğunu ise hiçbir şekilde anlayamayacaktır. Çünkü beynin içinde bir dünya oluşması için beyindeki ilgili merkezlere ilgili uyarıların ulaşması yeterlidir. Bu uyarıların yapay bir kaynaktan, örneğin bir kayıt cihazından ya da daha farklı bir algı kaynağından geliyor olması fark etmez.

Ünlü bilim felsefecisi Bertrand Russell bu konuda şunları söyler:

'Parmaklarımızla masaya bastığımız zamanki dokunma duyusu, bu parmak uçlarındaki elektron ve protonlar üzerinde bir elektrik etkisidir. Modern fiziğe göre, masadaki elektron ve protonların yakınlığından oluşmuştur. Eğer parmak uçlarımızdaki aynı etki, bir başka yolla ortaya çıkmış olsaydı, hiç masa olmamasına rağmen aynı şeyi hissedecektik. '

Evet, maddesel karşılıkları olmayan algıları gerçek sanarak aldanmamız çok kolaydır. Nitekim rüyalarımızda da böyle olur.

RÜYADAKİ DÜNYA

Sizin için maddeselle tutulan, gözle görülen şeydir. Oysa rüyada da 'elinizle tutar, gözünüzle görürsünüz', ama ortada ne eliniz vardır, ne gözünüz, ne de görülüp-tutulacak bir şey. Bütün bunları beynin dışında sağlayan hiçbir maddi gerçeklik yoktur. Açıkça aldanırsınız!

Peki gerçek yaşamla rüyayı ayıran nedir? Sonuçta her iki yaşantı da beynin içinde oluşmaktadır. Rüya sırasında gerçek olmayan bir dünyada rahatlıkla yaşayabiliyorsak, aynı

şey pekala içinde bulunduğumuz dünya için de geçerlidir. Rüyadan uyandığımızda gerçek yaşantı dediğimiz daha uzun bir rüyaya aşladığımızı düşünmemize engel hiçbir mantıklı gerekçe yoktur. Rüyayı hayal, dünyayı gerçek saymamızın nedeni, sadece alışkanlıklarımız ve önyargılarımızdır.

Ve bu durum, bir gün, şu anda yaşadığımızı sandığımız dünya hayatından rüyadan uyandırıldığımız gibi uyandırabileceğimizi gösterir.

ALGILAYAN RUH

Buraya kadar anlaşılacağı gibi, içinde yaşadığımızı sandığımız ve *dış dünya* adını verdiğimiz maddesel dünyanın aslında beynimizde oluştuğuna kuşku yoktur. Asıl önemli soru da burada ortaya çıkar; 'Bildiğimiz bütün maddesel varlıklar gerçekte birer algı ise, o halde beynimiz nedir?' Beynimiz de kollunuz, bacağımız ya da başka herhangi bir nesne gibi maddesel dünyanın bir parçası olduğuna göre, o da diğer maddeler gibi bir algı olmalıdır.

Şimdiye kadar olan anlatımımıza uygun olarak beynimizin içinde bir rüya seyrettiğimizi düşünelim. Rüyada hayali bir bedenimiz olacaktır. Hayali bir kolumuz, hayali bir gövdemiz, hayali bir gözümüz ve de hayali bir beynimiz. **Rüya sırasında bize; *'Nerede görüyorsun?'* gibi bir soru gelse, vereceğimiz cevap; *'Beynimde görüyorum '* olacaktır. Ama ortada gerçek bir beyin yoktur. Sadece hayali bir vücut, hayali bir kafatası ve hayali bir beyin vardır.** Rüyanızdaki görüntüyü gören irade ise rüyadaki hayali beyin değil, ondan daha *ötede* olan bir varlıktır.

Rüyadaki ortamla gerçek hayat dediğimiz ortam arasında herhangi bir fiziksel fark olmadığını biliyoruz. Öyleyse, bize gerçek hayat dediğimiz ortamda, *'Nerede görüyorsun? '* sorusu sorulduğunda da, üstteki gibi; *'Beynimde! '* cevabını vermenin de bir anlamı yoktur. Her iki durumda da gören ve algılayan irade, bir et parçası niteliğindeki beyin değildir.

Beyni analiz ettiğimizde karşımıza, diğer canlı organlarda da bulunan protein ve yağ molekülleri gibi moleküllerden daha farklı bir malzeme çıkmaz. Yani beyin dediğimiz et parçasında, görüntüleri seyrederek yorumlayacak, bilinci oluşturacak, kısacası *'ben '* dediğimiz şeyi yaratabilecek bir şey yoktur.

Maddeden başka bir varlığı kabul etmeyen materyalistlerin içinden çıkamadıkları asıl konu da burasıdır.

Elinizdeki kitap, içinde oturduğunuz oda, kısaca önünüzdeki bütün görüntüler beyninizin içinde görülmektedir. Peki bu görüntüleri atomlar mı görüyor? Hem de kör, sağır, bilinçsiz

O atomlar... Neden atomların bir kısmı bu özellikleri kazanmış da, diğerleri kazanamamış? Düşünmemiz, kavramamız, hatırlamamız, sevinmemiz, üzülmemiz, bütün bunlar bu atomların arasındaki kimyasal reaksiyonlardan mı ibaret?

Bu soruları dikkatle düşündüğümüzde, atomlarda irade aramanın bir anlamı olmadığını' görürüz. Açıktır ki, gören, işiten ve hisseden varlık, madde ötesinde bir varlıktır. O, ne madde, ne de görüntü değildir. Bu varlık vücut görüntümüzü kullanarak önündeki algılarla muhatap olur.

İşte bu varlık *ruh* tur.

Maddesel dünya dediğimiz algılar bütünü, işte bu ruh tarafından seyredilen bir hayaldir.

Nasıl rüyamızda sahip olduğumuz bedenimizin ve rüyamızda gördüğümüz maddesel dünyanın bir gerçekliği yoksa, içinde yaşadığımız evrenin ve sahip olduğumuz bedenin de maddesel bir gerçekliği yoktur.

Gerçek olan varlık, ruhtur. Madde ise, sadece ruhun gördüğü algılardan ibarettir. Bu satırları yazan ve okuyan akıllı varlıklar, birer atom ve molekül yığını –ve bunların arasındaki kimyasal reaksiyonlar– değil, birer ruhtur.' (145) Harun Yahya, Düşünen İnsanlar İçin, Vural yay. İst. 1995, s.231

MUTLAK VARLIK; 'RABB '

'Tüm bu gerçekler, bizi çok önemli bir soruyla karşı karşıya getirir: Madem maddesel dünya olarak tanıdığımız şey gerçekte ruhumuzun gördüğü algılardan ibarettir, o halde bu algıların kaynağı nedir?

Maddenin kendi başına bağımsız bir varlığı olamayacağına göre ve *madde*nin de bir algı, yani, *yapay* bir şey olması, onun da bir başka güç tarafından yapılması, daha açık bir ifadeyle yaratılması gerekir. Hem de sürekli olarak..

'Böyle iken kafirler onu bırakıp da birtakım ilahlar edindiler ki, bunlar hiçbir şey yaratamazlar. Bilakis kendileri yaratılıp durmaktadırlar..' *(Furkan suresi,3) (146) Mevdudi, Kur'an'da Dört Terim, Beyan Yay. İst. 1990, s.27*

Bu ayetlerden de açıkça anlaşılacağı gibi, eğer sürekli bir yaratma olmazsa, madde dediğimiz algılar da yok olur gider. Bu, bir televizyon ekranında görüntünün devam edebilmesi için, yayının da sürekli devam ettirilmesi gerektiği gibidir.

Peki, kim bizim ruhumuza; yıldızları, dünyayı, bitkileri, insanları, bedenimizi ve gördüğümüz diğer her şeyi sürekli olarak seyrettirmekte olan?

Çok açıktır ki, içinde yaşadığımız tüm maddesel evreni, yani algılar bütününü yaratan ve sürekli yaratmaya devam eden üstün bir yaratıcı vardır. Bu Yaratıcı, bu denli görkemli bir yaratılış sergilediğine göre de, sonsuz bir güç ve kudret sahibi (olmalı)dır.

Nitekim, O Yaratıcı, bize *Kendisini* tanıtır. Yarattığı *algılar evreni* içinde bir de kitap yaratmıştır ve bu kitap yoluyla bize, *Kendisini, evreni* ve bizim *neden var olduğumuzu* anlatır.

İşte O Yaratıcı, Allah! Kitabı ise Kur'an'!

Mutlak varlık; O!

Gökler ve yer, yani evren, sadece Allah'ın yaratmasıyla varlık bulur! O, yaratmayı durduğunda hepsi, her şey, yok olmaya mahkumdur!

'Şüphesiz Allah, gökleri ve yeri zeval bulurlar diye (her an kudreti altında) tutuyor. And olsun, eğer zeval bulacak olurlarsa, kendisinden sonra artık kimse onları tutamaz. Doğrusu O Hâlim 'dir, bağışlayandır. ' *(Fatır suresi 41)*

Ancak, insanların çoğu, Allah'ın gücünü kavrayamadıklarından, O'nu göklerde bir yerlerde bulunan ve dünya işlerine pek karışmayan bir varlık olarak düşünürler. Bu mantığın temeli, evrenin bir maddeler bütünü olduğu, Allah'ın ise bu maddelerin *dışında,* uzak bir yerlerde bulunduğu şeklindedir.

Oysa, şimdiye dek incelediğimiz gibi, madde bir algıdan ibarettir. Gerçek mutlak varlık ise Allah'tır. Yani var olan sadece Allah' tır. O'ndan başka her şey gölge varlıklardır. Böyle olunca da, Allah'ın madde topluluğunun *dışında* olması gibi bir şey söz konusu olamaz. Allah her yerdedir ve her yeri kaplamaktadır. Bu gerçek Kuran'da şöyle açıklanır:

'Allah..! O'ndan başka ilah yoktur. Diridir, kaimdir. O'nu uyuklama ve uyku tutmaz. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. İzni olmaksızın O'nun katında şefaatte bulunacak kimdir? O, önlerindekini ve arkalarındakini bilir. (Onlar ise) Dilediği kadarınm dışında, O'nun ilminden hiçbir şeyi kavrayıp- kuş atamazlar. O'nun kürsüsü, bütün gökleri ve yeri kaplayıp-kuşatmıştır. Onların korunması O'na güç gelmez. O, pek yücedir, pek büyüktür. ' *(Bakara Suresi,255)*

Allah'ın mekandan münezzeh olduğu ve her yeri çepeçevre kuşattığı gerçeği bir başka ayette de şöyle belirtilmektedir: *'Doğu da Allah'ındır, batı da. Her nereye dönerseniz Allah 'ın yüzü (kıblesi) orasıdır. Şüphesiz ki Allah kuşatandır, bilendir.* ' (Bakara Suresi 115)

Maddesel varlıklar birer algı olduklarına göre Allah'ı göremezler, ama Allah, kendi yarattığı maddeyi her şekliyle görür. Kur'an'da; *'Gözler O'nu idrak edemez; O ise bütün gözleri idrak eder* ' (En'am Suresi 103) denilerek, bu gerçek haber verilmektedir.

Dış dünya diye düşündüğümüz algılan seyrederken, yani hayatımızı sürerken de, bize en yakın olan varlık, herhangi bir algı değil, Allah'ın Kendisidir. Kur'an'da yer alan; *'And olsun, insanı biz yarattık ve nefsinin ona ne vesveseler vermekte olduğunu biliriz. Biz ona şahdamarından daha yakınız.'* (Kaf suresi 16) ayetinin sırrı da bu gerçekte gizlidir.

Bir başka ayette geçen; *'Muhakkak Rabb'in insanları çepeçevre kuşatmıştır* '(İsra Suresi 60) ifadesi de yine aynı gerçeği haber verir.

Öte yandan, bir gölge varlıktan başka bir şey olmayan insanın, Allah'tan bağımsız bir güç ve iradeye sahip olması da mümkün değildir. Nitekim; *'Sizi de, yapmakta olduklarınızı da Allah yaratmıştır'* (Saffat Suresi 96) ayeti yaşadığımız tüm olayların Allah'ın kontrolü altında gerçekleştiğini gösterir.

Gerçek budur! Bir insan bunu kabullenmek istemeyebilir, kendisini Allah'tan bağımsız bir varlık sanmaya devam edebilir, ama bu hiçbir şeyi değiştirmez. Kaldı ki bu akılsızca inkarı da, yine Allah'ın iradesi ve dilemesiyledir.' (147) Harun Yahya, Düşünen İnsanlar İçin, Vural Yay. 1995 s.229-231)

Her şey O'nun elinde ve O'nun iradesine tabi.

ÖLÜM İLE UYANMADAN..!

Kur'an, *İnsan* ve *Kainat..* Hepsi de, Yaratıcı'nın gözler önüne serdiği, inkarı asla mümkün olmayan ve akıllara durgunluk veren delillerle dopdolu..!

Bütün bunlara rağmen, tüm inkarcıları temsil edercesine B. Ruessel'ın, Allah'ın varlığına ilişkin bir delil bulamadığını iddia edip; *'Eğer, öldükten sonra, niye inanmadın diye sorarsa Allah;* ***'Tanrım, bana, var olduğuna ilişkin niçin doğru dürüst bir delil göstermedin?'*** *derim '* sözünün de bir manası yoktur. (148) Altınoluk, Kasım 2000

Kur'an gibi okunacak bir *Kitap* ve kitap gibi okunmayı bekleyen koca bir *Kainat..!* Ve kainat gibi bir *İnsan* gözler önünde dururken! Kur'an, *tabiat* ve bizatihi *insanın* kendisi ile yaratılmış

her şey, Yaratıcı'nın, *Tek İlah* olduğuna şahitlik edip durmuyor mu?

Bütün bunlardan sonra;

'Ey insan! Nedir seni lütuf sahibi Rabb'inden uzaklaştıran! ' *(İnfitar suresi, 6)*

İşte! Şuurlu varlıklar olan biz insanları ve her şeyi yaratan mutlak varlık Yüce Allah'ın, gerçek mutluluğa, kurtuluşa erme yolunu gösteren yüce kitabı.

Hem bu hayatta, hem de gelişi kaçınılmaz olan *'hesap günü'* ile birlikte, sonsuz hayatta, Allah'ın nice nimetlerine layık olmak için *'Okumak..!'* İlk oku emri. İş işten geçmeden ya da ikinci *'Oku! '* emri gelmeden!

Bu hayat bitmiş, hesaplar görülmüş ve herkesin yaptığı önüne getirilmiş olarak, *'Kitabını oku! Bugün sana hesap sonucu olarak kendi nefsin yeter! '* (İsra 13-14) (149) (Prof. Ali Özek ve ark. Age, s.282) denileceği zamana varmadan, acı bir pişmanlıkla yüz yüze gelmeden önce!

Ölümle, bir rüyadan uyanır gibi, bu fani dünya hayatından "Ebedi aleme uyanmadan..! Mazeretlere sığınmadan! *Okuma* yeteneğini bize lütfeden Yüce Rabb'in, Muhteşem Kitabı Kur'an'ı okumayla başlayarak; 'Oku..!' aklı olan bir kimse, kıyamete kadar baki olan ilahi mesaj; 'yangından kurtarma talimatnamesi' Kur'an'ın; 'İkra..!',Oku: emrini ciddiye alır ve okur. Aklı olmayana söz yok!

Zilletten kurtulmak; insan olarak kalmak, eşref olmak, layıkıyla kul olmak ve ebedi kurtuluşa yükselmek için; 'İkra..!'

Sh: 131-143

Kaynak: Dr. Hamdi Kalyoncu Dr. Fikriye Ovak, Okuma Psikolojisi, Okumayan Bunar..! Marifet Yayınları (Ağustos) - 2003 İstanbul